

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

SAFÂYÎ – ŞERHİ'L-İSLÂMÎ'N-NÛRÂNÎ

(İNCELEME-METİN)

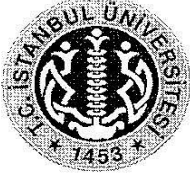
C. I

BİLAL ALPAYDIN

2502110095

TEZ DANIŞMANI:
PROF. DR. A. AZMÎ BİLGİN

İSTANBUL-2017

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : Bilal ALPAYDIN Numarası : 2502110095
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Danışmanı : Prof. Dr. A. Azmi BİLGİN
Tez Savunma Tarihi : 06.09.2017 Saati : 14.00
Tez Başlığı : Safâ-yî-Şerhi'l-İslâmî'n-Nûrânî (İnceleme-Metin)

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof. Dr. A. Azmi BİLGİN		Kabul
2-Prof. Dr. Ali GÜZELYÜZ		Kabul
3- Prof. Dr. Bayram Ali KAYA		Kabul
4- Doç. Dr. Müjgan ÇAKIR		Kabul
5- Yrd. Doç. Dr. Cemal AKSU		Kabulü

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Muhammet Nur DOĞAN		
2- Prof. Dr. Hakan TAŞ		

ÖZ

SAFÂYÎ – ŞERHİ'L-İSLÂMÎ'N-NÛRÂNÎ (İNCELEME-METİN)

BİLAL ALPAYDIN

Sinoplu Safâyî klâsik Türk edebiyatının en verimli devirlerinden olan XV. yüzyılın ilk çeyreğinden XVI. yüzyılın ilk çeyreğine kadar yaşamış bir şâirdir. **Divan, Gazavât-ı Bahriyye, Feth-i İnebahtı ve Moton, Terceme-i Vesâyâ-yı Şeyh Vefâ** gibi eserleri bulunan Safâyî'nin bir diğer eseri de incelememize konu olan **Şerhi'l-İslâmi'n-Nûrânî** adlı eserdir. II. Bâyezîd döneminde yazılan eser dinî mâhiyette olup mesnevi formunda yazılmıştır. Eser, iki farklı metnin bir araya getirilmesi şeklinde bir görünüm arz etmektedir. Bunlardan ilki “**Terceme-i Vesâyâ-yı Şeyh Vefâ**” olup ikincisi peygamber mucizelerinin anlatıldığı “**Mu‘cizâtü'l-Enbiyâ**” yahut “**Mu‘cizât-ı Ahmediyye**” diye adlandırabileceğimiz eserlerdir.

Bu çalışmada **Şerhi'l-İslâmi'n-Nûrânî** Latin harflerine aktarılmış, muhteva yönünden incelenmiş böylelikle divan edebiyatında kaynak niteliğinde olan bir eser gün yüzüne çıkarılmış ve müellifi Safâyî'nin Türk edebiyatındaki yeri belirlenerek okuyucunun istifadesine sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Safâyî, Şerhi'l-İslâmi'n-Nûrânî, Klâsik Türk Edebiyatı, Mesnevi, Peygamber Mucizeleri.

ABSTRACT

SAFÂYÎ – ŞERHİ'L-İSLÂMÎ'N-NÛRÂNÎ (ANALYSIS-TEXT)

BİLAL ALPAYDIN

Safayi from Sinop lived from the first quarter of the 15th century, one of the most prolific period of Turkish literature, to the first quarter of the 16th century. Besides **Divan**, **Gazavât-ı Bahriyye**, **Feth-i İnebahtı ve Moton**, **Terceme-i Vesâyâ-yı Şeyh Vefâ** his other work is **Şerhi'l-İslami'n-Nurani**, on which we focused in our research. Having a religious content, the work was written during the period of Bayezid II, in the form of mesnevi. The work offers an aspect combining two different texts. The first of them is **Terceme-i Vesaya-yi Şeyh Vefa** and the other is named **Mucizatu'l-Enbiya** or **Mucizat-ı Ahmediyye**, in which prophets miracles are told.

In this research, **Şerhi'l-İslami'n-Nurani** is transformed in Latin script and is searched in the view of content. Therefore, it will be a resource for divan literature.

Key words: Safayi, Şerhi'l-İslami'n-Nurani, Classical Turkish Literature, Masnavi, Prophet Miracles.

ÖNSÖZ

Kültürde devamlılığın sağlanabilmesi, tarihsel anlamda eskiyle olan münasebetin güçlendirilmesi, kopuklukların ortadan kaldırılması ile mümkündür. Bu irtibatın oluşması içinde klasik eserlerin ilk önce onu neşre hazırlayan nâşir ve okuyucu tarafından anlamlandırılması, anlaşılması gerekmektedir. Bu açıdan nâşirin vazifesi metni sadece gördüğü şekliyle okumak değil aynı zamanda “eli kalem olası kâtib-i bed-tahrîr”lerin hatasını da mümkün merteye asgariye indirgeyip sağlam bir metin ortaya koymaktır. Bunun aksi bir durumda kültürel sürekliliğin sağlanması bir yana geçmiş ile gelecek arasında daha derin uçurumların açılması kaçınılmaz olacaktır. Basit gibi görünen birtakım metinlerde dahi detaylı incelemeler yapıldığında aslında onların dönemin kültürünü, folklorunu, dünya görüşünü, sosyal hayatını yansıtan birer ayna oldukları görülecektir. Ancak bugünün şartlarında bilimsel olarak kabul görmeyen o döneme ait birtakım inanışları, dünya görüşlerini o devrin insanının bakış açısıyla ele alıp değerlendirmek durumundayız. Dolayısıyla incelenen metin hangi döneme aitse o dönemin sosyo-kültürel yapısının iyi bilinmesi, anlaşılması zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Yapılan bu çalışmanın en büyük hedeflerinden biri de gelecek nesillerin tarihini, kültürünü, ecdadını daha iyi tanımaya yöneliktir.

Bu çalışmanın konusu XV-XVI. yüzyıl şâirlerinden Sinoplu Safâî'nin *Şerhü'l-İslâmi'n-Nûrânî* adlı mesnevisi oluşturmaktadır. İlk etapta Sinoplu Safâî'nin hayatı, edebî şahsiyeti, tasavvufî kişiliği hakkındaki bilgiler toplanarak değerlendirmeye tâbi tutulmuştur. Hakkında herhangi bir ilmî neşir yapılmamış olan *Şerhü'l-İslâmi'n-Nûrânî*'nin metni Latin harflerine aktararak bilimsel yöntemlere uygun olarak incelenmiştir. Böylece eserin Türk kültür ve edebiyatındaki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Sinoplu Safâî'nin *Şerhü'l-İslâmi'n-Nûrânî* adlı mesnevisi hakkında yaptığımız çalışma dört bölümden meydana gelmektedir.

Eserin birinci bölümünde, şuarâ tezkireleri, biyografik ve tarihî kaynaklar ile edebiyat tarihlerinde yer alan bilgiler göz önünde bulundurularak Safâyî'nin hayatı, edebî şahsiyeti hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde, Safâyî'nin yazmış olduğu mesnevi şekil açısından ele alınarak vezin, kafiye ve redif yönüyle incelenmiş ve aruz kusurlarıyla ilgili örnek beyitler verilmiştir.

Üçüncü bölümde, eser, dinî unsurlar bakımından incelenmiştir.

Dördüncü bölümde ise eserin dil özellikleri göz önünde bulundurularak kısmen tenkitli metni ortaya konmuştur.

Eserin bir tane nüshasının olması, Saraybosna'da bulunan bu nüshanın, katalogda adının sehven "Divan" diye yazılması, ayrıca eser müellifinin tasavvufî kişiliğinin net bir şekilde aydınlatılamaması eserin hazırlanmasında karşılaşılan güçlüklerdendir. Bunlara yönelik öneriler eserin ilgili bölümlerinde verilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma hazırlanırken her zaman teşvik ve yardımlarını gördüğüm başta danışman hocam Prof. Dr. A. Azmi BİLGİN'e ve ağabeyim Cengizhan YURDANUR'a, *Şerhü'l-İslâmi'n-Nûrânî*'nin Bosna-Hersek'ten tedariki noktasında yardımlarını esirgemeyen Orhan SARIKAYA'ya, müellifin "Terceme-i Vesâyâ-yı Şeyh Vefâ" adlı eserini istifademe sunan Uz. İsmet İPEK'e, tezin müşküllerini halletme hususunda her dâim yardımcı olup, yol gösteren, farklı bakış açıları sunan Arş. Gör. Fatih ODUNKIRAN ve Arş. Gör. Mehmet TUNCER'e ayrıca tezin hazırlanma sürecinde zamanlarından çaldığım eşim Fatma ÖZ ALPAYDIN ve kızım Elif Dilara ALPAYDIN'a hassaten teşekkürlerimi sunuyorum.

Bilal ALPAYDIN
Zeytinburnu - 2017

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xx
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SAFÂYÎ’NİN HAYATI, TASAVVUFÎ – EDEBÎ KİŞİLİĞİ, ESERLERİ	11
1.1. Hayatı	11
1.2. Tasavvufî Kişiliği	13
1.2.1. Zeynîliği	13
1.2.2. Mevlevîliği	17
1.3. Edebî Kişiliği	19
1.3.1. Mahlası	19
1.3.2. Tezkire Yazarlarının Değerlendirmeleri	20
1.3.3. Şiir ve Şâir Hakkındaki Görüşleri	21
1.3.4. Dil ve Üslûb	22
1.4. Eserleri	28
1.4.1. Divan	28
1.4.2. Gazavât-ı Bahriyye.....	28
1.4.3. Feth-i İnebahtı ve Moton.....	29
1.4.4. Terceme-i Vesâyâ-yı Şeyh Vefâ	34
1.4.5. Şerhü’l-İslâmi’n-Nûrânî.....	36

İKİNCİ BÖLÜM

2. ESERİN ŞEKİL AÇISINDAN İNCELENMESİ	44
2.1. Vezin	44
2.2. Kâfiye.....	46
2.2.1. Yarım Kâfiye.....	47

2.2.2. Tam Kâfiye.....	47
2.2.3. Zengin Kâfiye.....	48
2.2.4. Cinaslarla Yapılan Kâfiye	49
2.2.4.1. Tam Cinas	49
2.2.4.2. Eksik Cinas	49
2.3. Redif.....	50
2.3.1. Ek Hâlindeki Redifler	50
2.3.2. Kelime Hâlindeki Redifler	51
2.3.3. Kelime Grubu Hâlindeki Redifler	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ESERİN MUHTEVA AÇISINDAN İNCELENMESİ	54
3.1. Allah.....	54
3.2. Melekler	57
3.2.1. Cebrâil	57
3.2.2. Mikâil	60
3.2.3. Rıdvân	61
3.3. Peygamberler.....	61
3.3.1. Kur'ân'da Adı Zikredilen Peygamberler	61
3.3.1.1. Hz. Âdem	61
3.3.1.2. Hz. Şît (Şîs)	75
3.3.1.3. Hz. İdrîs	76
3.3.1.4. Hz. Nûh	79
3.3.1.5. Hz. Hûd	87
3.3.1.6. Hz. Sâlih.....	91
3.3.1.7. Hz. İbrahim	99
3.3.1.8. Hz. Lût	120
3.3.1.9. Hz. İsmâil	121
3.3.1.10. Hz. İshak	131
3.3.1.11. Hz. Yakub	133
3.3.1.12. Hz. Yusuf	135
3.3.1.13. Hz. Eyyûb.....	138

3.3.1.14. Hz. Şuayb	139
3.3.1.15. Hz. Musa	140
3.3.1.16. Hz. Harun	149
3.3.1.17. Hz. Davud	151
3.3.1.18. Hz. Süleyman	153
3.3.1.19. Hz. Yûnus.....	155
3.3.1.20. Hz. İlyas	158
3.3.1.21. Hz. Zekeriyya.....	159
3.3.1.22. Hz. Yahyâ.....	160
3.3.1.23. Hz. İsa	160
3.3.1.24. Hz. Muhammed.....	166
3.3.2. Peygamber yahut veli oldukları ihtilafı olan zâtlar	225
3.3.2.1. Hızır	225
3.3.2.2. Hz. Üzeyr	226
3.3.2.3. Lokman	227
3.3.2.4. Cercîs (Çerçîs / Circîs).....	227
3.4. Peygamberlerle Adı Zikredilen Muhtelif Şahıslar	232
3.4.1. Havvâ	232
3.4.2. Hâbil ile Kâbil	237
3.4.3. İklîma	239
3.4.4. Demîma	239
3.4.5. İbni Yerdâ.....	239
3.4.6. Ken‘ân	240
3.4.7. Sâm.....	240
3.4.8. Hâm	240
3.4.9. Yâfes	241
3.4.10. Cundu‘ (Cenda‘).....	241
3.4.11. Kuddâr b. Sâlif	241
3.4.12. Âzer	242
3.4.13. Hâzer	242
3.4.14. Târeh	243
3.4.15. Sâre.....	243

3.4.16. Hâcer	246
3.4.17. Mâhûr oğlu Hâver	248
3.4.18. Züleyha.....	249
3.4.19. Azîz	249
3.4.20. Kârûn.....	250
3.4.21. Sâmirî	250
3.4.22. Üc b. Unk	251
3.4.23. Bel‘am ibn Bâ‘ûr.....	251
3.4.24. Meryem	253
3.4.25. Ebû Tâlib.....	255
3.4.26. Ebû Cehil.....	256
3.4.27. Şeybe	258
3.4.28. Ebû Leheb	258
3.4.29. Utbe	259
3.4.30. Abdullah b. Uraykıt.....	259
3.4.31. Übey b. Halef	260
3.4.32. Müseylim (Müseylimetü‘l-Kezzâb).....	260
3.5. Hz. Peygamberle Adı Geçen Makam ve Varlıklar.....	261
3.5.1. Burâk	261
3.5.2. Refref.....	262
3.5.3. Sidretü‘l-Müntehâ	262
3.5.4. Tübâ	263
3.6. Sahabeler	264
3.6.1. Dört Halife (Hulefâ-yı Râşidîn)	264
3.6.1.1. Hz. Ebû Bekir.....	264
3.6.1.2. Hz. Ömer	267
3.6.1.3. Hz. Osmân.....	268
3.6.1.4. Hz. Ali	270
3.6.2. Ümmehâtü‘l-mü‘minîn	272
3.6.2.1. Hatice	272
3.6.2.2. Âişe	272
3.6.2.3. Hafsa	273

3.6.3. Hz. Peygamber'in Çocukları ve Torunları.....	274
3.6.3.1. Hz. Fâtıma.....	274
3.6.3.2. Hz. Hasan.....	274
3.6.3.3. Hz. Hüseyin.....	275
3.6.4. Hz. Peygamber'in Amcaları.....	277
3.6.4.1. Hz. Abbâs.....	277
3.6.4.2. Hz. Hamza.....	277
3.6.5. Aşere-i Mübeşşere (Cennetle Müjdelenenler).....	278
3.6.5.1. Abdurrahmân b. Avf.....	278
3.6.5.2. Sa'd b. Ebû Vakkâs.....	278
3.6.5.3. Saîd b. Zeyd.....	279
3.6.5.4. Talha b. Ubeydullâh.....	280
3.6.5.5. Zübeyr b. Avvâm.....	280
3.6.5.6. Ebû Ubeyde b. Cerrâh.....	281
3.6.6. Abâdile.....	282
3.6.6.1. Abdullah b. Amr b. Âs.....	282
3.6.6.2. Abdullâh b. Zübeyr b. Avvâm.....	282
3.6.6.3. Abdullah b. Abbâs b. Abdülmuttalib (İbn Abbâs).....	283
3.6.7. Hanım Sahabiler.....	284
3.6.7.1. Esmâ bint Ebû Bekir es-Sıddîk.....	284
3.6.7.2. Ümmü Eymen.....	285
3.6.7.3. Ümmü Ma'bed.....	285
3.6.8. Diğer Sahabeler.....	286
3.6.8.1. Abdullah b. Mes'ûd.....	286
3.6.8.2. Abdullâh b. Selâm.....	287
3.6.8.3. Abdurrahmân b. Hâris.....	288
3.6.8.4. Âmir b. Führeyre.....	288
3.6.8.5. Ammâr b. Yâsir.....	289
3.6.8.6. Berâ b. Âzib el-Evsî.....	289
3.6.8.7. Bilâl-i Habeşî.....	290
3.6.8.8. Bilâl b. Hâris.....	290
3.6.8.9. Dihye b. Kelbî.....	291

3.6.8.10. Ebu'd-Derdâ.....	291
3.6.8.11. Ebû Eyyûb el-Ensârî	292
3.6.8.12. Ebû Hüreyre (Ebû Hirre).....	293
3.6.8.13. Ebû Ma'bed.....	293
3.6.8.14. Ebû Mûsâ el-Eş'arî.....	294
3.6.8.15. Ebû Saîd el-Hudrî.....	294
3.6.8.16. Ebû Süfyân	295
3.6.8.17. Enes b. Mâlik	295
3.6.8.18. Huzeyfe b. Yemân.....	296
3.6.8.19. Katâde b. Nu'mân	297
3.6.8.20. Muâz b. Cebel	297
3.6.8.21. Safvân b. Kudâme	299
3.6.8.22. Saîd b. Âs	300
3.6.8.23. Selmân-ı Fârisî	300
3.6.8.24. Suheyb b. Sinân (Suheyb-i Rûmî).....	301
3.6.8.25. Zeyd b. Hârise	302
3.6.8.26. Zeyd b. Sâbit	302
3.7. Tarihi Şahıslar	303
3.7.1. Tâbiîn – Tebeü't-tâbiîn – Mutasavvıflar – Âlimler.....	303
3.7.1.1. Atâ b. Yesâr.....	303
3.7.1.2. Hasan-ı Basrî.....	303
3.7.1.3. İbn İshâk.....	304
3.7.1.4. Rebî' b. Enes	305
3.7.1.5. Saîd b. Cübeyr.....	305
3.7.1.6. Saîd b. Müseyyeb	306
3.7.1.7. Vehb b. Münebbih.....	306
3.7.1.8. Abdullah b. Mübârek	307
3.7.1.9. Hammâd b. Seleme	308
3.7.1.10. Şu'be b. Haccâc.....	309
3.7.1.11. Ebû Bekir Şiblî.....	309
3.7.1.12. İbrahim b. Edhem.....	310
3.7.1.13. Nureddin Abdussamed Natanzî.....	310

3.7.1.14. Nureddin Abdurrahman Mısrî.....	311
3.7.1.15. Ebu Bekir b. Hevâr Betâihî	311
3.7.1.16. Ebû Muhammed Şenbekî	312
3.7.1.17. Yûsuf-ı Acemî.....	312
3.7.1.18. Muhammed Amûye.....	312
3.7.1.19. Habîb-i Acemî.....	313
3.7.1.20. Ahmed Dîneverî	313
3.7.1.21. Vecîhüddin Kâdî	313
3.7.1.22. Necmeddin Mahmud el-İsfahanî.....	313
3.7.1.23. Ahmed-i Debbâs	314
3.7.1.24. Hasan Şimşîrî	314
3.7.1.25. Zeynüddin el-Hâfî	314
3.7.1.26. Şeyh Vefâ.....	315
3.7.1.27. Mîmşâd ed-Dîneverî	317
3.7.1.28. Şeyh Ebû'n-Necîb es-Sühreverdî.....	317
3.7.1.29. Şeyh Abdullatîf-i Kudsî	318
3.7.1.30. Serî es-Sakatî.....	318
3.7.1.31. Cüneyd-i Bağdadî.....	319
3.7.1.32. Abdülkâdir-i Geylânî	319
3.7.1.33. Şehâbeddin Sühreverdî.....	320
3.7.1.34. Dâvûd et-Tâî.....	321
3.7.1.35. Ma'rûf-ı Kerhî.....	321
3.7.1.36. Sehl b. Abdullah et-Tüsterî	322
3.7.1.37. Hallâc-ı Mansûr.....	323
3.7.1.38. Şems-i Tebrizî	324
3.7.1.39. Fudayl b. İyâd	325
3.7.1.40. Muhyiddin İbnü'l-Arabî.....	325
3.7.1.41. Sadreddin Konevî.....	326
3.7.1.42. Ezrâkî	326
3.7.1.43. Fâsî	327
3.7.1.44. Sehâvî.....	328
3.7.1.45. Şâtübî	328

3.7.1.46. Ca'berî.....	329
3.7.1.47. Kıvâmeddîn-i İtkânî	330
3.7.1.48. Ekmeleddin Bâbertî.....	330
3.7.1.49. Dârimî (Abdullah b. Abdurrahman).....	330
3.7.1.50. Kevâşî.....	331
3.7.1.51. Halîl b. Ahmed	331
3.7.1.52. Ebû Nu'aym el-İsfahanî	332
3.7.1.53. Nevâvî	333
3.7.2. Mezhep İmamları	333
3.7.2.1. Ebû Hanîfe	333
3.7.2.2. İmâm Şâfî'î.....	334
3.7.2.3. Ahmed b. Hanbel	335
3.7.3. Kütüb-i Sitte Müellifleri.....	335
3.7.3.1. Buhârî (Muhammed b. İsmail).....	335
3.7.3.2. Müslim	336
3.7.3.3. Tirmizî.....	337
3.7.3.4. Ebû Dâvûd.....	338
3.7.3.5. İbn Mâce.....	338
3.7.4. Hattatlar	339
3.7.4.1. İbn Mukle	339
3.7.4.2. İbnü'l-Bevvâb	339
3.7.5. Diğer Tarihi Şahıslar	340
3.7.5.1. Cüreyc	340
3.7.5.2. Abdullah b. Sâmir	342
3.7.5.3. Şeddâd (Şeddâd b. Âd).....	343
3.7.5.4. Barsisa	343
3.7.5.5. İskender	344
3.7.5.6. Leclâc	345
3.7.5.7. İsâf ve Nâ'ile	346
3.7.5.8. Eryât	347
3.7.5.9. Şerhîl	348
3.7.5.10. Şerâhîl	348

3.7.5.11. Luhayy ibn Atâ.....	348
3.7.5.12. Sokrat	349
3.7.5.13. Eflatun	349
3.7.5.14. Bukrat (Hipokrat)	350
3.8. Hükümdarlar	350
3.8.1. Osmanlı Padişahları	350
3.8.1.1. Osman Gazi	350
3.8.1.2. Orhan Gazi	351
3.8.1.3. I. Murâd (Hüdâvendigâr)	352
3.8.1.4. I. Bâyezîd (Yıldırım).....	353
3.8.1.5. I. Mehmed (Çelebi)	353
3.8.1.6. II. Murâd	354
3.8.1.7. II. Mehmed (Fâtih).....	354
3.8.1.8. II. Bâyezîd (Velî)	355
3.8.2. Diğer Hükümdarlar	358
3.8.2.1. Dâziyâne.....	358
3.8.2.2. Nemrud.....	358
3.8.2.3. Firavun	360
3.8.2.4. Zûnüvâs	362
3.8.2.5. Kısra	363
3.8.2.6. Necâşî	363
3.9. Savaşlar	364
3.9.1. Bedir Gazvesi	364
3.9.2. Uhud Gazvesi	364
3.9.3. Hayber Gazvesi	365
3.9.4. Tebük Gazvesi.....	366
3.9.5. Huneyn Gazvesi	366
3.9.6. Yemâme Savaşı.....	367
3.10. Bozguncu Topluluklar ve Helak Edilen Kavimler.....	367
3.10.1. Âd Kavmi	367
3.10.2. Semûd Kavmi.....	368
3.10.3. Lût Kavmi	370

3.10.4. Ye'cûc	371
3.11. Eser Adları	372
3.11.1. Mukaddes Kitaplar	372
3.11.1.1. Suhf	372
3.11.1.2. Tevrât	372
3.11.1.3. Zebûr	374
3.11.1.4. İncil	375
3.11.1.5. Kur'ân	377
3.11.2. Kütüb-i Sitte	381
3.11.2.1. Sahîh (Sahîh-i Buhârî).....	381
3.11.2.2. Sahîh-i Müslim.....	381
3.11.2.3. Sahîh-i Tirmizî	382
3.11.3. Diğer Eserler	382
3.11.3.1. Müsned.....	382
3.11.3.2. Müsned.....	383
3.11.3.3. el-Muvatta	383
3.11.3.4. Şerh-i Hidâye	383
3.11.3.5. Tefsîr-i Kâşî	384
3.11.3.6. Tehzîb.....	384
3.11.3.7. Fütûhât	385
3.11.3.8. Miftahu'l-Gayb	385
3.11.3.9. Nusûs.....	385
3.12. Yer Adları.....	386
3.12.1. Aden	386
3.12.2. Akîk.....	386
3.12.3. Bağdad	386
3.12.4. Basra.....	387
3.12.5. Bathâ	387
3.12.6. Berze	388
3.12.7. Bilkâ / Belkâ.....	388
3.12.8. Buhârâ	388
3.12.9. Cidde	389

3.12.10. Cûdi Dağı	389
3.12.11. Çin	390
3.12.12. Fâris	391
3.12.13. Filistin	391
3.12.14. Habeş (Habeşistan)	391
3.12.15. Hadramut	392
3.12.16. Hims / Humus	393
3.12.17. Hicâz	393
3.12.18. Hindistan (Hind)	394
3.12.19. Hira	395
3.12.20. Irak	396
3.12.21. Isfahan	396
3.12.22. Kostantin (Kostantiniyye / İstanbul)	397
3.12.23. Kûfe	398
3.12.24. Medâyin	398
3.12.25. Medyen	398
3.12.26. Mekke	399
3.12.27. Medine	402
3.12.28. Mısır	403
3.12.29. Milk-i Magrib	404
3.12.30. Milk-i Maşrık	404
3.12.31. Nûdi Dağı	404
3.12.32. Ruhâ	405
3.12.33. Rûm	405
3.12.34. Safâ ile Merve	406
3.12.35. Sâlihiyye	407
3.12.36. Semerkand	407
3.12.37. Serendib	407
3.12.38. Sind	408
3.12.39. Şâm	409
3.12.40. Tâif	410
3.12.41. Tâk-ı Kısra	411

3.12.42. Tîh	411
3.12.43. Tûr	412
3.12.44. ‘Ulâ.....	413
3.12.45. Übelle (Übülle).....	413
3.12.46. Yemâme	413
3.12.47. Yemen	414
3.12.48. Zülmecâz	415
3.13. Mâbedler	415
3.13.1. Ka‘be	415
3.13.2. Beyt-i Ma‘mûr.....	419
3.13.3. Beyt-i Makdis (Mescidü’l-Aksâ)	420
3.13.4. Medine Mescidi (Mescid-i Nebevî)	420
3.13.5. Mescid-i Hayf.....	420
3.13.6. Mescid-i Kubâ.....	421
3.14. Nehirler – Akarsular / Göller	421
3.14.1. Zemzem.....	421
3.14.2. Kevser	422
3.14.3. Nil.....	423
3.14.4. Sâve Gölü/Denizi	423
3.15. Efsanevî Canlılar	424
3.15.1. Semender.....	424
3.15.2. Hümâ.....	424
3.15.3. Ankâ	425
3.16. Putlar	426
3.16.1. Hübel	426
3.16.2. Lât	427
3.16.3. Menât	427
3.16.4. Uzzâ.....	427
3.16.5. Ye‘ûk.....	428
3.16.6. Yegûs	428
3.16.7. Nesr	429
3.16.8. Bevâne.....	429

3.16.9. ‘Ûk	429
3.17. Musiki	430
3.17.1. Makamlar	430
3.17.1.1. Hicâz	430
3.17.1.2. Irak	430
3.17.1.3. Râst.....	430
3.17.1.4. Acem	431
3.17.1.5. Isfahan.....	431

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1. METNİN KURULUŞUNDA DİKKAT EDİLEN HUSUSLAR	433
4.2. NÜSHALARIN TANITILMASI	434
4.3. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	436
4.4. METİN	437
SONUÇ.....	1170
KAYNAKÇA	1173
ÖZGEÇMİŞ.....	1194

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	Adı geçen eser
a.e.	Aynı eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.t.	Adı geçen tez
A.K.M.B.	Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
a.s.	aleyhisselam
B	Bosna-Hersek Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi R-409 nolu nüsha
Be.	Bent
bkz.	Bakınız
bs.	Baskı
b.	Beyit
c.	cilt
çev.	Çeviren
h.	hicrî
Haz.	Hazırlayan
Hz.	Hazret-i
İ.A.	Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
Ktp.	Kütüphanesi
m.	miladî
M.E.B.	Milli Eğitim Bakanlığı
nr.	Numara
OSEDAM	Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi
ö.	Ölümü
S	Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 2154 nolu nüsha
s.	sayfa
TDK	Türk Dil Kurumu
T.D.V.	Türkiye Diyanet Vakfı
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

t.y.	tarih yok
vb.	ve benzeri, ve bunun gibi
vd.	ve diğerleri
vr.	varak
yy	yüzyıl

GİRİŞ

Çalışmamıza konu olan Sinoplu Safâî'nin “*Şerhü'l-İslâmi'n-Nûrânî*” adlı eserinde II. Bâyezîd'e (1447-1512) yazılmış şiirler bulunmakta ve hâtimesinde yine onun adı zikredilmektedir. Bundan dolayı bu eserin II. Bâyezîd döneminde kaleme alındığını söyleyebiliriz. Safâî her ne kadar saraydan büyük bir rağbet görmemiş olsa da muhtemelen bu eserini II. Bâyezîd'e sunmuştur.

Safâî'nin yazmış olduğu *Şerhü'l-İslâmi'n-Nûrânî* dinî mâhiyette bir eser olup mesnevi formunda yazılmıştır. Eser iki farklı eserin bir araya getirilmesiyle oluşmuş bir eser gibidir. Bunlardan ilki “Terceme-i Vesâyâ-yı Şeyh Vefâ”, ikincisi “Mu‘cizâtü'l-Enbiyâ” yahut “Mu‘cizât-ı Ahmediyye” diye adlandırabileceğimiz eserlerdir.

Safâî klasik eser tertibine uygun olarak eserine Allah'ın adıyla başlar. Başlangıcı bir nevi manzum Fâtiha Sûresi tefsiri şeklindedir. (bkz. b. 1-52) Daha sonra “Fi't-tevhîdi ve'n-na'ti ve tavsîfi'l-ashâb” başlığı altında Allah'ın birliği vurgulanmıştır. Bu başlık altında İhlâs Sûresi'nin manzum bir şerhi yapılmış, bu sûrenin önemiyle çeşitli hadisler nakledilmiştir. (bkz. b. 53-287) Hz. Peygamber için yazılan naatten sonra insanlık hâllerinin beyanı adı altında bir terci-bend yer almaktadır. Üslûben monotonluktan uzaklaştırmak için müellif esere farklı türlerde nazım şekilleri yerleştirmiştir.

Başlı başına bir “sebeb-i te'lif” bölümü olmamasına rağmen metnin muhtelif beyitlerinde şâir bu eserini niçin yazdığını açıklar. Eser Arapça olup insanların rahatça anlayabilmesi için Türkçe'ye tercüme edilmiştir.

Beyânı var durur taḥrîr içinde

Mufaşşal kışşadur tefsîr içinde

Velî bu kışşadan ḥişşe alınmaz

‘Arab dilinedür zîrâ bilinmez

Anı nazm ideyin Türkî dilince
Ki zaḥmet olmaya saña bilince

Dilüñce n’ola ger irşād idersem
Devātuñı revādur şād idersem

Süḥan iklîminüñ çün ḥāşıyam ben
Ma‘ânî Hürmüz’i ğavvāşıyam ben

Baña dek iltifāt kılca iy yār
Kulağuña aşayın dürr-i şehvār (b. 432-437)

Eserin Arapça mensur bir metinden tercüme olduğunu müellif ayrıca şu şekilde belirtir:

Gerekdür i’tikād-ıla ḥoş enzār
Ḥaḳ’uñ kudretlerindendür bu āşār

Size Türkîce ben nazm itdüm aḥbāb
Ezel menşür yazmış anı aşḥāb

‘Arab dilince kılmışlar beyānı
Yazayın ḥoş beyān-ıla ben anı

Dimişler hep kitābı enbiyānuñ
Semādan şuḥf-ıla inmiş hep anuñ

Bu Kur'ân Ahmed'e kim indi mükrem
Ki lafz-ıla kıra'at hıfz-ıla hem

Sever Allâh mahfûz ola ir giç
Tağayyür hem tebeddül olmaya hîç

Delâlet itdi külli bu delâyl
Bilür elbette olan Haqq'a mâyl

Ki bildi Haq kıra'et ol durur hâ
Resûlullâh'dan ahz itmiş ola

(b. 6497-6504)

Mesnevide bazı dinî terimlerin ayrıntılı olarak açıklandığı görülmektedir. Mesela 454-513. beyitlerde inzâl, tenzîl ve nüzûl hakkında oldukça geniş bilgiler verilmiştir.

Kur'ân'da “ashâbu'l-uhdûd” (Buruc 85/1-4) olarak anılan insanlar ve Bahranlıların Müslüman olması uzun uzun anlatılmıştır (bkz. b. 514-881). Verilen bilgilerin bazılarının İsrâiliyyâtan alındığı anlaşılmaktadır.

Allah'ın veli kullarından Cüreyc'in hikâyesi ve uğramış olduğu iftira “Hikâyet-i Cüreyc Veliyullâh” (bkz. b. 882-1039) başlığı altında hadis-i şeriflerden de delillendirilerek anlatılmıştır.

Safâyî anlatmış olduğu birtakım olay ve hikâyelerden sonra yeni konuya geçmeden önce genellikle gazel, kaside, terci-bend formunda tevhid, naat, münacaat türünde şiirlere yer vermiştir. Müellif, Allah'ın veli kullarından Cüreyc'in hikâyesinden sonra da münâcaat ve tevhidler söylemiştir. Safâyî'nin şeyhi Şeyh Vefâ için de bir naat yazdığı görülmektedir.

Sinoplu Safâî şeyhi Ebü'l-Vefâ Muslihiddin Mustafa için yazmış olduğu naatten sonra “Beyân-ı Kelâm-ı Şeyh Vefâ” başlığı altında herkesin olduğu bir mecliste şeyhinin İslâm, iman, ihsân ve îkân hakkındaki görüşlerini ifade ettiğini belirtir. Safâî, şeyhinin İslâm, iman, ihsân ve îkân hakkındaki düşüncelerini ayrı ayrı ele alarak, onları alt başlıklara ayırır ve şerh eder. Buna göre; İslâm, kelime şehâdet getirmek, namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak, hacca gitmek olarak belirtilmiş, alt başlıklara ayrılmış ve bunların ne zaman farz olduğu hususunda bilgiler verilmiştir.

İman hakkında Safâî tevhid-i ef'âl, tevhid-i sıfat ve tevhid-i zât olmak üzere üç mertebe zikrederek bunları alt başlıklara ayırmış ve iman için Allah'a, meleklerle, kitaplara, peygamberlere ve kıyâmet gününe inanmak gerektiğini belirtmiştir. Kıyâmet de kübrâ, sugrâ ve vustâ olmak üzere üç başlık altında anlatılmıştır.

Eserde ihsân ve îkân üç kısma ayrılmıştır. Buna göre îkân, ilme'l-yakîn, ayne'l-yakîn ve hakke'l-yakîn şeklinde ele alınmıştır.

Safâî İslâm, iman, ihsân ve îkân'ın alt başlıklarıyla tafsilatlı şerh edildiği her bölümün sonunda da İslâm, iman, ihsân ve îkân rediflerinde kasideler söylemiştir.

Sinoplu Safâî, İslâm'ı anlattığı bölümde kendisinin de bağlı olduğu Zeynî tarikatının Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ali'ye ulaşan iki silsilenâmesini manzum bir şekilde vermiştir.

Aslında Şeyh Vefâ'nın İslâm, iman, ihsân ve îkân hakkında söylediği ve müridi Safâî'nin de manzum bir şekilde şerh ettiği bu bilgiler Cibrîl hadisi olarak da anılan hadise dayanmaktadır.¹

İslâm, iman, ihsân ve îkân'ın detaylı şerhinden sonra “Tertîb-i Kemâlât” başlığı altında kemâlât hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümün sonunda da gazel formunda tevhid yer almaktadır.

¹ Cibrîl hadisi hakkında detaylı bilgi için bkz. Bekir Tatlı, “Hadîs Tekniği Açısından Cibrîl Hadîsi ve İslâm Düşüncesine Yansımaları”, (danş. Doç. Dr. Bünyamin Erul), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2005.

Eserde devrin padişahı II. Bâyezîd için yazılmış biri kaside diğeri muaşşer olmak iki şiir yer almaktadır.

Safâyî eserin mucizat kısmına geçmeden önce Hz. Peygamber'in faziletlerini, onun ümmetine verilip de diğere peygamberlerin ümmetlerine verilmeyen beş hasleti belirtip Hz. Peygamber için bir naat yazmıştır.

Eserin mucizat kısmı fasıl fasıl tertip edilmiştir. Hz. Peygamber'in gerçekleştirmiş olduğu mucizelerin nerede, ne zaman ve kimlerin yanında gerçekleştiği verilmeye çalışılmıştır. Peygamber mucizelerinden önce, Safâyî mucizelerin çeşitleri hakkında bilgi vermiştir. Buna göre mucize hissiyye ve akliyye olmak üzere iki çeşittir. Hissî ve aklî mucizeler de kendi içinde üç kısma ayrılmaktadır.

Metinde mucize çeşitleri verildikten sonra bir olayın mucize olarak değerlendirilebilmesi için yedi şartının olduğu zikredilmiştir. Buna göre mucizenin şartları şunlardır:

Allah'ın fiili olması,
Harikulade olması,
Mislini meydana getirmenin imkânsız olması,
Peygamberlik iddiasında bulunan kişinin elinden meydana gelmesi,
Peygamberin davasına, yapacağını söylediği şeye uygun olması,
Kendi davasına uygun olarak gösterdiği mucizenin yalanlanamaması,
Peygamberlik davasına uygun olarak gösterilen mucizenin hemen, o anda gerçekleşmesi gerekmektedir. (bkz. b. 2423-2430)

Yirmi peygamberin mucizelerinin bir benzerinin Hz. Peygamber tarafından da gerçekleştirilmiş olduğu inancı "Bu fasıl, yigirmi enbiyâ mu'cizâtlar berâberinde mu'cizât-ı Ahmediyye vâkı' oldu. Anlar kimlerdür hem mu'cizâtları fahridür anları beyân ider." başlığı altında verilmiştir. Bu bölümde, yirmi peygamberin kimler olduğu ve kaç mucizesinin gerçekleştiği ayrıca Hz. Peygamber'in bunlara benzer hangi mucizeler gösterdiği zikredilmiştir.

Yididür mu‘cize kim itdi Ādem
Bu resme bilmişüz Allāhu a‘lem

İkidür öğren İdrīs’i [bu] gence
İrişdi mu‘cizāt-ı Nūḥ pence

Üçer gösterdiler bu Şālīḥ ü Hūd
Birāhīm’uñ yedidür añlagıl zūd

Ḥaḳ’uñ şādīḳ didügi ol Simā‘il
Ki Ḥatm-i enbiyā’nuñ ceddidür bil

Daḫi İşḫaḳ u Lūṭ u hem bu Ya‘ḳūb
Daḫi Yūsuf bu Yūnus hem bu Eyyūb

Nazar irişdi Ḥaḳ’dan hem Şu‘ayb’a
Pes anuñ-çün irişdi ‘ilm-i ğayba

Üçerdür bunlaruñ hep mu‘cizāti
Cihān bunlardan almışdur ḫayāti

Getürdi on toḳuz Mūsī bin ‘İmrān
Beşi Dāvud u heşt, oğlu Süleymān

Zekeryā üçde hem Yaḫyā’da birdür
Toḳuz ‘İsā’dadur luṭf-ıla pürdür

Ḳamu kāmiller oldılar mükemmil

Ḳamu gerçekler oldı olma ğāfil

Mükemmil oldı bunları Muḥammed

Anuñ-çün enbiyā ḥatmidür Aḥmed (b. 2517-2527)

Ne deñlü mu‘cize itdiyse anlar

Getürdi Aḥmed-i mürsel berāber (b. 2533)

Safâyi her ne kadar eserine yer yer Arapça yazılmış beyitler serpiştirse de “Bu kasîde Nebîler mu‘cizâtı berâberinde Hatm-i Enbiyâ mu‘cizâtın beyân ider. ‘Aleyhi ve ‘aleyhimü’s-selâm” başlıklı 42 beyitlik kasidenin tamamını Arapça olarak nazmetmiştir.

Şâir, Arapça bu kasideden sonra peygamber mucizelerini fasıl fasıl vermeye başlamıştır. Önce diğer peygamberlerin mucizeleri ayrı ayrı verilmiş daha sonra ise Resûl-i Ekrem’in o peygamberin mucizesine benzer mucizesi “Tetimme” başlığı altında sunulmuştur. Ayrıca her faslın sonunda müellif Hz. Peygamber için naat yazmıştır. Bu naatler her faslın sonunda farklı olarak tekrar edilmiş ve kafiyelerine göre sıralanmıştır.

Safâyi her ne kadar yirmi peygamberin mucizelerinin Hz. Peygamber’de de olduğu inancını daha öncesinde belirtse de eserine mukâyese amacıyla sadece yedi peygamberin mucizelerini almıştır.² Safâyi’nin eserine Hz. Peygamber’in mucizelerini mukâyese amacıyla almış olduğu peygamberler şunlardır: Hz. Âdem,

² Hz. Peygamber’den önce gelen bütün peygamberlerin mucizelerinin Hz. Peygamber’de de olduğu inancı Türk edebiyatında sadece incelediğimiz metne özgü bir durum olmayıp bununla ilgili birçok metin edebiyatımızda mevcuttur. Konuyla ilgili en derli toplu bilgiler için bkz. Müjgân Çakır, **Mu‘cizeler Kitabı, Klasik Türk Edebiyatında Müstakil Mu‘cizât Metinleri, Mu‘cizât-ı Enbiyâ Tercümesi, Sinanoğlu Za’îfi – Mu‘cizât-ı Mustafa (İnceleme-Sadeleştirme-Metin)**, Büyüyenay Yayınları, İstanbul, 2015.

Hz. İdrîs, Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. Sâlih, Hz. İbrahim ve Hz. İsmâil. Mukâyeseye konu olan mucizeleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Hz. Âdem'in kuru taştan su akıtması.
Hz. Peygamber'in taştan su akıtması.
2. Hz. Âdem'in bir ağacı menzilden menzile yürütmesi.
Hz. Peygamber'in Kureyşlilerden bir grubun mucize talebi üzerine bir ağacı yürütmesi.
3. Hz. Âdem'in elindeki taşların Allah'ı tesbih, tehlil etmesi.
Hz. Peygamber'in eline aldığı taşların "Lâ ilâhe illallah -Resûlullâh" diyerek peygamberliğini ikrâr etmesi.
4. Hz. Âdem'in bir kavmi davet edip, putlarını konuşturarak sonra onları parçalaması.
Hz. Peygamber'in putları konuşturması.
5. Hz. Âdem'in bir günde ekip, biçip ve onu yemesi.
Hz. Peygamber'in bir günde ekip, biçip, yemesi.
6. Hz. Âdem'in taşları yürütmesi.
Hz. Peygamber'in taşları yürütmesi.
7. Hz. Âdem'in elini ateşe soktuğu hâlde ateşin onu yakmaması.
Hz. Peygamber'in elini ateşe soktuğu hâlde yanmaması.
8. Hz. İdrîs'in havada melekleri görmesi.
Hz. Peygamber'in Arafât'ta saf saf melekleri görmesi.
9. Hz. İdrîs'in bulutla konuşması.
Hz. Peygamber'in bulutla konuşması.
10. Hz. Nûh'un kurumuş ağaçlardan yemiş verdirmesi.
Hz. Peygamber'in Bahrân kavmine kuru ağaçtan yemişler verdirmesi.
11. Hz. Nûh'un kumu bal hâline dönüştürmesi.
Hz. Peygamber'in kumu baldan, şekerden daha tatlı yapması.
12. Hz. Nûh'un kısır bir kadının karnına elini koyarak hâmile etmesi.
Hz. Peygamber'in yaşlı bir kadının karnına elini koyarak onun hâmile kalmasına vesile olması.
13. Hz. Nûh'un bir ağaç dikerek ondan türlü türlü yemişler verdirmesi.

- Hz. Peygamber'in bir ağaçtan farklı farklı yemişler verdirmesi.
14. Hz. Nûh'un bir dağı Fâris'ten Irak'a yürütmesi.
Hz. Peygamber'in bir dağı Akîk'den Şâm'a yürütmesi.
15. Hz. Hûd'un taşları toprağa dönüştürmesi.
Hz. Peygamber'in taşları toprak hâline dönüştürmesi.
16. Hz. Hûd'un koyun yününü ibrişim hâline getirmesi.
Hz. Peygamber'in koyun yününü ipek yapması.
17. Hz. Hûd'un rüzgâra emrederek taşlar getirtmesi.
Hz. Peygamber'in rüzgâra emrederek taşlar getirtmesi.
18. Hz. Sâlih'in taştan su çıkarması.
Hz. Peygamber'in taştan su akıtması.
19. Hz. Sâlih'in ateşin ona zarar vermemesi.
Hz. Peygamber'in ateşin ona zarar vermemesi.
20. Hz. Sâlih'in kayadan deve çıkarması.
Hz. Peygamber'in bir dağdan deve çıkarması.
21. Hz. İbrahim'in taşları odun yerine yandırması.
Hz. Peygamber'in taşları odun yerine ateşte yandırması.
22. Hz. İbrahim'in yırtıcı hayvanların uysal hâle gelip, onlarla konuşması.
Hz. Peygamber'in yırtıcı hayvanlarla konuşması.
23. Hz. İbrahim'in misk kokusu makamından gelmesi.
Hz. Peygamber'in bulunduğu yerden müşg kokusunun gelmesi.
24. Hz. İbrahim'in gözünden perdenin kalkması.
Hz. Peygamber'in gözünde perde olmaması.
25. Hz. İbrahim'in ateşe atıldığında, ateşin onu yakmayıp gül bahçesine dönüşmesi.
Hz. Peygamber'in Hicaz'da ateşi gül bahçesine dönüştürmesi.
26. Hz. İbrahim'in Hz. İsmâil'in sesini çok uzaktan duyması.
Hz. Peygamber'in Hz. Hüseyin'in sesini çok uzaklardan duyması.
27. Hz. İbrahim'in taştan ağaç bitirmesi.
Hz. Peygamber'in taştan hurma ağacı bitirmesi.
28. Hz. İsmâil'in ayağının yanında Zemzem suyunun çıkması.
Hz. Peygamber'in ayağının bulunduğu yerden su çıkması.

29. Hz. İsmâil'in dikenden yemiş verdirmesi.
Hz. Peygamber'in dikenden yemiş verdirmesi.
30. Hz. İsmâil'in süttten kesilen bir koyundan süt sağması.
Hz. Peygamber'in süt vermeyen hasta bir koyundan süt sağması.

Eserde mucizelerin anlatıldığı bölümler çok önemli bir yekûn tutuyor gibi gözükse de şâirin ilgili peygamberin mucizesini anlattığı kısımlar ortalama olarak 9-10 beyitte tamamlanmıştır. Geriye kalan bölümlerde ise Safâyî, İslâm tarihi, Hz. Âdem'in cennetten yeryüzüne nüzülü, nereye indirildikleri, peygamber olarak adlandırdığı Cercîs, Hz. Musa'nın kavmi, Firavun, Sâmirî, Bel'am b. Bâûr, Üc b. Unk ile mücadelesi, Yemâme Savaşı, Kur'an'ın cem' edilmesi ve çoğaltılması vb. birçok konuda ansiklopedik bilgi vermiştir.

Safâyî, peygamber mucizelerinin mukâyesesinde peygamberlerin dünyaya teşrifi, tarihsel sürecine uymamıştır. Hz. Âdem ile başlamasına rağmen eseri Hz. İsmâil'in mucizesi ile bitirmiştir. Bunu da Hz. İsmâil'in Hz. Peygamber'in ceddi olmasından kaynaklı olarak yaptığını belirtmiştir.

Sinoplu Safâyî eserin son bölümüne "Hâtimetü'l-Kitâbi fî Şerhi'l-İslâmi'n-Nûrânî ve Evsâfi Bâyezîd Hân ve İhsânehu'l-Hâkânî" başlığını vermiştir. Eserin adını da bu başlık içinde görmekteyiz. Şâir bu bölümde II. Bâyezîd'e kadarki Osmanlı padişahlarının adını belirtmiş, II. Bâyezîd'in övgüsü mâhiyetinde kaside nazmetmiş, devrin sultanına dualarda bulunmuştur. Ancak II. Bâyezîd'in ona iltifat etmemesine içerleyen Safâyî bunun sebebinin İran'dan gelmemiş olmasına bağlamaktadır. Müellif, eserini oluştururken sadece kitabî bilgilerden, tercümeden hareketle metni oluşturmamış, eserde adı geçen birçok yeri başta Mekke olmak üzere dolaşmış, Hac farızasını da yerine getirmiştir.

Osmanlı sahasında yazılan tercüme yahut telifi mesnevilerde bölüm başlıkları, daha çok Farsça verilirken Safâyî eserinin bölüm başlıklarını Türkçe olarak vermiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Safâyî'nin Hayatı, Tasavvufî – Edebî Kişiliği, Eserleri

1.1. Hayatı

15. yy ilâ 16. yy'ın ilk döneminde yaşamış şâirlerden olan Safâyî hakkında kaynaklarda yer alan bilgiler yeterli olmamakla birlikte aynı zamanda ihtilaflar da içermektedir. Onun hakkında bilgi veren en eski kaynak Sehî Beg'in *Heşt-Bihişt* adlı tezkiresidir. Tezkirenin beşinci tabakasında³ yer alan Safâyî hakkında Sehî Beg onun Sinoplu olduğunu belirtir.⁴ Sehî Beg'den sonra gelen diğer kaynaklar da Safâyî'nin doğum yerinin Sinop olduğu noktasında ittifak hâlinedirler.⁵ Safâyî'nin şiirlerinde kullanmış olduğu Safâyî mahlasının gerçek adı olup olmadığı hususunda elde herhangi bir bilgi mevcut değildir. Şâirin doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi yer almamakla birlikte ölüm tarihi hakkında da ihtilaflar mevcuttur. Âşık Çelebi onun Yavuz Sultan Selim yahut Kanuni Sultan Süleyman zamanında, Riyâzî, Kâfzâde Fâizî, Yavuz Sultan Selim zamanında, Esrâr Dede, Ali Enver h. 940 [m. 1533-34]

³ Sehî Beg Tezkiresinin beşinci tabakası onun bizatihi görmeyip pîrlerden, yaşlı kimselerden tevatür yoluyla işitmiş olduğu bilgileri tahrir ve tasvir ettiği şâirlerden oluşmaktadır. Bkz. Günay Kut, **Heşt Bihişt: The Tezkire by Sehi Beg, An Analysis of the First Biographical Work on Ottoman Poets with a Critical Edition Based on MS. Süleymaniye Library, Ayasofya O. 3544**, ed. Şinasi Tekin, Gönül Alpay Tekin, Cambridge, Harvard Üniversitesi Yayınları, 1978, s. 167-168.

⁴ Günay Kut, **a.g.e.**, s. 205.

⁵ Bkz. Latîfî, **Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)**, yay. haz. Yrd. Doç. Dr. Rıdvan Canım, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2000, s.355; Âşık Çelebi, **Meşâ'irü's-Şu'arâ: İnceleme-Metin**, yay. haz. Prof. Dr. Filiz Kılıç, c. 3, bs. 1, İstanbul, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2010, s. 1290; Kınalı-zade Hasan Çelebi, **Tezkiretü's-Şuarâ**, yay. haz. Dr. İbrahim Kutluk, c.1, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989, s. 566; Gelibolulu Mustafa Âli, **Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı**, yay. haz. Dr. Mustafa İsen, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1994, s. 158; Riyâzî, **Riyâzu's-Şu'arâ**, Nuruosmâniye Ktp., No: 3724, vr. 95b.; Bekir Kayabaşı, "Kâf-zâde Fâ'izî'nin Zübdetü'l-Eş'âr'ı", dnş. Yrd. Doç. Dr. Hasan Kavruk, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Malatya, 1997, s. 375; Esrar Dede, **Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye: İnceleme-Metin**, yay. haz. Dr. İlhan Genç, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2000, s.288; Ali Enver, **Semâ-hâne-i Edeb**, yay. haz. Prof. Dr. Sadık Erdem, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013, s. 120; Fatma Özdemir, "Tuhfe-i Nâilî Metin ve Muhtevâ II. Cilt s. 468-734", dnş. Doç. Dr. Alim Yıldız, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas, 2011, s. 269; Bursalı Mehmed Tahir [Olgun], **Osmanlı Müellifleri**, c. 3, İstanbul, Matbaa-i Âmire, h. 1342, s. 80; Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmanî**, yay. haz. Nuri Akbayır, c. 5, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s. 1430; Franz Babinger, **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, çev. Prof. Dr. Çoşkun Üçok, 2. bs., Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, s.55.

yılında Kanuni Sultan Süleyman zamanında, F. Babinger h. 927 [m. 1520-21] yılında ayrıca Sehî Beg ise 110 yaşında vefat ettiğini yazar. Bu bilgilerden hareketle Sehî Beg'in 110 yaşında vefat ettiğini esas alırsak h. 817 [m.1414-15] ya da h. 830 [m. 1426-27] yıllarında Safâyî'nin doğum tarihini elde ederiz. Ancak onun elde mevcut eserlerinde Yavuz ve Kanunî ile alakalı tek bir ifadenin yer almaması buna karşılık II. Bâyezîd ile ilgili birçok şiirinin olması Esrâr Dede ve Ali Enver'in vermiş olduğu h. 940 [m. 1533-34] ölüm tarihi daha zayıf bir ihtimal olarak gözükmektedir. Aynı durum Yavuz Sultan Selim için de düşünülebilir ancak şâirin II. Bâyezîd döneminde yazmış olduğu eserlerde en verimli çağını yaşaması ve Yavuz döneminin de hemen onun arkasından gelmesiyle birlikte Yavuz'un sekiz yıllık kısa bir dönemi kapsamı ve bu dönemde de müellifin yaşlı olması hesaba katılırsa onun Yavuz Sultan Selim döneminde vefat etmiş olması daha kuvvetli bir ihtimal olarak görülmektedir.

Safâyî, Sinop'tan İstanbul'a geldiğinde İskender Paşa'ya intisab etmiş, Kasımpaşa, Galata Atıcılar bölgesinde ikâmet eylemiştir.

Kınalızâde, onun evvelen ilim yolunda ilerlediğini ancak tabiatının zevk ü safâyâ meyyâl olmasından dolayı bunu tamamlayamadığını⁶ sonrasında İskender Paşa'ya intisâb ettiğini İskender Paşa'nın ise Safâyî'ye derûnî irtibatı olmasından dolayı Galata semtinde Atıcılar altında bir zâviye bina ederek meşîhatine Safâyî'yi şart koştuğunu belirtir.⁷

Safâyî'den bahseden kaynaklar onun tefsire kâdir, hazırcevap, gemicilik ve harita ilminde mâhir olduğunu buna istinaden dönemin gemici ve reislerinin (Kemal Reis, Kurdoğlu vs.) ona birçok hediyeler getirip her dâim onu ziyaret edip ondan nasihatler dinleyerek onu şeyhleri kabul ettiğini belirtirler. Ayrıca o dönemde İstanbul'un etrafında mesire, gezinti yerleri, zâviye ve tekkelerin pek bulunmamasından dolayı dönemin ekâbiri, şâirleri ve ehl-i irfân kimseler onun

⁶ Bununla birlikte Sehî Beg onun ulûmu tertîb üzere gördüğünü belirtir. Bkz. Günay Kut, **a.g.e.**, s. 205.

⁷ Kınalı-zade Hasan Çelebi, **a.g.e.**, s.566.

bulunduğu mahalle seyre ve sohbet etmeye giderler. Bu yönüyle Safâyi'nin evi, bahçesi insanların uğrak yeridir.⁸

Hâsılı hayli şöhreti var imiş
Halk içinde mahabbeti var imiş⁹

beyti bu durumu özetlemektedir.

1.2. Tasavvufî Kişiliği

Safâyi'den bahseden kaynakların bir kısmı onun Zeynî dervîşi olduğunu bir kısmı ise Mevlevî şeyhi olduğu hususunda fikir beyan ederler.

1.2.1. Zeynîliği

Zeynîlik, adını kurucusu Zeynüddin Hâfi'den alan Sühreverdiyye'nin bir koludur. Vefâ semtine adını veren ve asıl adı Muslihuddin Mustafa olan Şeyh Vefâ ve tekkesi 15. yy Osmanlı pâyitahtındaki en etkili Zeynî tekkesidir diyebiliriz. Şeyh Vefâ'nın vefatından sonra onun halifesi Ali Dede posta oturmuş ve Şeyh Vefâ ile birlikte Zeyniyye tarikatında silsile "Vefâiyye-i Zeyniyye" adıyla devam etmiştir.¹⁰

İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmed ve II. Bâyezîd'in Şeyh Vefâ'ya büyük bir hürmet gösterdikleri bilinmektedir. Ayrıca o dönemde Şeyh Vefâ ekseninde İstanbul'da faaliyet gösteren Zeynîlik sadece halk arasında değil ayrıca aydın zümre arasında da büyük rağbet görmüştür. Şeyh Vefâ'nın müridleri arasında Tokatlı Molla Lutfi, Sinan Paşa, Ahmed Paşa, Zenbilli Ali Efendi, gibi devlet ve ilim

⁸ Âşık Çelebi, **a.g.e.**, 1290.

⁹ Âşık Çelebi, **a.g.e.**, 1290.

¹⁰ Reşat Öngören, **Tarihte Bir Aydın Tarikatı Zeynîler**, İstanbul, İnsan Yayınları, 2003, s. 154.

adamlarıyla birlikte; Sinoplu Safâî, Zâtî, Sabâî, Şem‘î, Hattat Kâsım, Hattat Abdülmuttalib b. Seyyid Murtazâ gibi şâir ve sanatkârlar da vardır.¹¹

Tezkire müellifleri Safâî'nin Zeynîliği ve Şeyh Vefâ ile olan münasebeti hakkında herhangi bir ifadede bulunmazlar; ancak *Terceme-i Vesâyâ-yı Şeyh Vefâ*'da –ki bu eser metnimizin peygamber mucizelerine kadar olan bölümünün önemli bir kısmını da ihtivâ etmektedir– onun Şeyh Vefâ ile alakalı yazmış olduğu övgü dolu şiirler ve şeyhi olarak Şeyh Vefâ'yı göstermesi onun Zeynî olduğunun en büyük delillerindendir. Safâî, Şeyh Vefâ'ya medhiyeler yazdığı gibi Zeynîliğin tarikat silsilesini de manzum olarak ele alır.

Safâî, “Fî Evsâfi Şeyh Vefâ-i Konevî” başlığı altında Şeyh Vefâ'yı “şeyhüm” olarak belirttikten sonra onun insanlar arasında “Vefâ” diye şöhret bulduğunu ayrıca şeyhinin cisminde yer alan ruh gibi olduğunu söyleyerek bunu şu şekilde nazm eder.

Saňa bir hoş kelâmum var muhakkağ

İşitdüm okıdum şeyhümden el-ğak

Ki ismi Muştafa bin Hâci Yahya

Vefâ dirler aňa meşhûrî ammâ

Bilinmiş Şâm u Rûm u Hind u Çin'de

Egerçi cây-ı Kostañın içinde

Mudakkağdur muhakkağdur muhakkağ

Mükemmil mürşid-i kâmindür el-ğak

Ki hoş ‘ârif durur ol merd-i mağbûl

¹¹ Reşat Öngören, “Zeyniyye”, **TDVİA**, c.44, İstanbul, TDV Yayınları, 2013, s.370.

Benüm cismümde rûhum bigidür ol (b. 1099-1103)

Şâir, “Na’t-ı Şeyh Vefâ Tâbe Serâhu” başlıklı şiirinde ise Şeyh Vefâ’yı Hz. Peygamber’in ruhuna mazhar, devrin kutbu, marifet tahtında Hz. Süleyman, sıdk ile Hz. Ebû Bekir, yaratılıştta Hz. Ömer, hayâda Hz. Osman, yaşantıda Hz. Ali gibi onun sohbetinin ise derdine derman olduğunu belirterek şeyhini yüceltir.

Mazhar-ı rûh-ı Muhammed kûtb-ı devrândur Vefâ

Hem serîr-i ma’rifet üzre Süleymân’dur Vefâ

Saña iy sâlik virür ğaybî haķîkatden haber

Çün haķîkat vâķıf-ı esrâr-ı Raḥmân’dur Vefâ

Şıdk-ıla Şıddîk u Aḥmed hulk-ı ‘afvetde ‘Ömer

Hem ‘Alî-sîret ḥayâ bâbında ‘Oḡmân’dur Vefâ

Bu şerî’atde tarîkatde mücâhid olıban

Hem haķîkatde müşâhiddür ne sulṫândur Vefâ

Kes ‘inâdı itme iy münkir ki ḥâşu’l-ḥâşdur

Ḳavl ü fi’linden bu rûşendür ki bürhândur Vefâ

Gel tarîk-i Haķḳ’a ḳo şekki yaķîñ ehlerinden ol

Bu yaķîñdür ‘âmil-i aḥkâm-ı Ḳur’ân’dur Vefâ

Mevc-i ‘ışkı dürle ḳulaḳlarımız eyle pür

İ Hudâyâ ‘ışḳuñ şevķıyla ‘ummândur Vefâ

Başumuzdan zerrece yâ Rabbi zâyil olmasun
Üstümüzde sâye-i elṭâf-ı Sübhân'dur Vefâ

Î Şafâyî rûz-i şeb Hâḳ'dan dile dūr itmesün
Şoḫbet-i dîdârını derdüñe dermândur Vefâ

Çün didüm ben bu sözi öñinde bir yâr oḳudu
Luṭf-ıla gelüp işit diñle ne dir cândur Vefâ

Hâl budur söziyle sözi dūr ki dir inşâf idüp
Bende-i efgende-i muḫtâc-ı Ğufrân'dur Vefâ (by.1104-1114)

Şâir Safâyî aşağıdaki beyitlerde Şeyh Vefâ'ya baĒlı bir mürid olduğunu daha vâzih bir şekilde yine kendisi açıklamaktadır.

Benüm rûḫum benüm şeyḫüm Vefâ'dur
Şafâyî'yem ben, ol merd-i Hudâ'dur (by.1225)

Anuñ 'ışkında olmışam Şafâyî
Vefâsız olmışam umup Vefâyî (by.7559)

Terceme-i Vesâyâ-yı Şeyh Vefâ'da Safâyî'nin Şeyh Vefâ'nın sohbetlerinden dinlediĒi İslam, iman, ihsan, îkân vs. ile ilgili bilgileri –bir başka ifadeyle Cibrîl hadisi– nazma çekmesi onun bizatihi Şeyh Vefâ'nın çok yakınında, müridlerinden olduğunun göstergesidir.

Bütün bu bilgilerden hareketle Safâyî'nin Şeyh Vefâ'ya baĒlı müridlerinden ve Zeynî olduğunu kesinlikle söyleyebiliriz.

1.2.2. Mevlevîliği

Safâyî'nin Mevlevîliği, Zeynîliği kadar sarîh değildir. Onun Mevlevîliği ve Galata Mevlevîhânesi şeyhliği hususunda şüpheler mevcuttur. Zâkir Şükrü Efendi *Mecmûa-i Tekâyâ*'da onu Sultan Dîvânî'nin halifelerinden ve tekkenin ikinci şeyhi olduğunu söyler.¹² Ali Enver de *Semâ-hâne-i Edeb*'de onu Sultan Dîvânî'nin halifelerinden ve mevlevîhânenin ikinci şeyhi olarak gösterir.¹³ Bununla birlikte Âşık Çelebi, Kınalızâde Hasan Çelebi, Riyâzî, Kâfzâde Fâizî, Esrâr Dede, Şemseddin Sami, Bursalı Mehmed Tahir ve Nâil Tuman'da onun Galata Mevlevîhânesi şeyhi olduğunu ileri sürerler.

Nihat Azamat TDV İslam Ansiklopedisinde yazmış olduğu “Divane Mehmed Çelebi”¹⁴ maddesinde Mustafa Sâkîb Dede'nin *Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân*'ından naklen “*Divane Mehmed Çelebi'nin Halep'te Ebû Bekir el-Vefâî'ye, Mısır'da Ahmed es-Sâfî'ye hilâfet verdiğini, Galata Mevlevîhânesi'ne Sinoplu Safâî Dede'yi halife bıraktığını, Veliyyüddin Dede'yi Cezayir'e, Hızır Dede'yi Sakız'a, Nûrullah Dede'yi Eğridir'e, Alî-i Rûmî'yi Sandıklı'ya, Dervîş Hâmîd'i Midilli'ye yolladığını kaydeder. Onun halifelerinden olan Şâhidî de Muğla Mevlevîhânesi'nde şeyhlik*” yaptığını belirtir. Ancak bilginin teyidi noktasında *Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân*'a müracaat ettiğimizde Safâyî için böyle bir bilgiye tesadüf edemedik.¹⁵

¹² Mehmed Zâkir Şükrü Efendi, *Die Istanbuler Derwisch-Konvente Und Ihre Scheiche (Mecmûa-i Tekâyâ)*, yayına hazırlayan, M. Serhan Tayşî- Klaus Kreiser, Friburg, 1980, s.43

¹³ Ali Enver, **Semâ-hâne-i Edeb**, yay. haz. Prof. Dr. Sadık Erdem, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013, s. 121.

¹⁴ Nihat Azamat, “Divane Mehmed Çelebi”, c. 9, **TDVİA**, İstanbul, 1994, s. 436-437.

¹⁵ Bkz. Sâkîb Mustafa Dede, **Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân**, c. 1, Mısır, h. 1283, Matbaa-i Vehbiyye, s. 47.

“tamâm-ı hüdâmât-ı kudemâ-yı bendegân ile her birin şâd-kâm-ı istihlâf buyurup Veliyyüddîn ‘aķibinde Hızır Dede cezîre-i Sakız’a ve Nûrullâh Dede Eğirdir Kal’ası’na istihlâf ve ‘Alî Rûmî Şanduklu Kaşabası’na irsâl ve Dervîş Hâmîd Midilli Cezîresi’ne ba’s olunup hulâşa, ihvânu’ş-şafâ-yı pîşînden hâlâ Qaraşîşâr-ı Şâhib civârında “Yârânlar Mezârî” demekle ma’rûf, meşâhid-i muqaddese-i seb’iñ aşhâbı olan heft-tenân-ı yek-rengândan mâ’adâsı ‘alâ hasebi merâtibihim çerâğ-efrûhte-i meyâdîn-i faqr u fenâ ve encümen-ârâ-yı mürîdîn ü aķıbbâ olmağla ihyâ buyurulup tayy-ı tûmâr-ı seyr ü seyâhat ve mesned-i sa’âdetlerinde ilâ âhîri’l-’ömri’l-’azîz, ğarb-ı hıyâm-ı ikâmetle tekmîl-i

Son dönemde İsmail Ünver, bütün Galata Mevlevîhânesi post-nişînlerinin silsilenâmelerini incelediği bir araştırmada Safâyî'yi Yunus Efendi ve Sultan Dîvânî'den sonra tekkenin üçüncü şeyhi olarak göstermektedir. Ancak Ünver, Safâyî'nin şeyhliği konusunda şüphelerin olduğunu belirttikten sonra Galata Mevlevî-hânesi'nin kuruluşundan [h.897 / m.1491] 'Abdî Dede'nin meşihatine [h.1017 / m. 1608-09] kadar geçen yaklaşık yüz yirmi yıllık karanlık bir dönem olduğunu da ifade eder.¹⁶

İncelediğimiz eserde -7600 beyit civarında- Safâyî'nin Mevlevîlikle ilgili ya da Mevlevîliği çağrıştırabilecek sadece iki beytine rastlanmıştır.

Şabāya cūş virdi çünki Cebbār

Ağaçlar rakşa girdi Mevlevî-vār

Çün oldı lāle gülşende kadeh-rîz

Mey-i cüllāb ider şan Şems-i Tebrîz (b. 5012-5013)

Safâyî'nin Mihaloğlu İskender Paşa'ya yakınlığı, onun kitâbet hizmetinde bulunması, Galata Mevlevîhânesinin bulunduğu mahallin İskender Paşa'nın bağışıyla yapılması ve Safâyî'nin Kasımpaşa, Galata civarında ikamet etmesi onun Mevlevîlik ve Galata Mevlevîhânesi şeyhliğini teyit eden unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Safâyî'nin Mevlevîliğe ne zaman intisab ettiği, hangi tarihte post-nişîn olduğu, Zeynîlikten hangi gerekçelerle koptuğu ya da iki tarikatten de feyiz alıp almadığı hususu tam anlamıyla aydınlatılabilmemiş değildir.

Fatih Sultan Mehmed'in vefatıyla birlikte kendilerine İstanbul'da yer bulamayan Mevlevîlerin, II. Bayezid döneminde Galata'da Mihaloğlu İskender Paşa'nın tavassutuyla tekke kurması, Şeyh Vefâ'nın vefatıyla Zeynîliğin payitahtta

mā-hulika-leh ve tetmîm-i mā-bu'îşe-bih eyleyip şubh u şām, nüvāziş-i vüfūd-ı müstākîn ve terbiye-i nev-niyāzân u üns-i kühen-sālân-ı bâkîn ile bakıyye-i evkât-ı şâfiye-güzār olmuşlardır.”

¹⁶ İsmail Ünver, “Galata Mevlevî-hânesi Şeyhleri”, **Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies**, c. XIV, İstanbul, 1994, s.212-219.

varlığını sürdürmekle beraber eski önemini yitirmesi ayrıca o dönemde hemen hemen bütün tarikatlerde tefsir ile birlikte Mesnevi derslerinin okutulması ve onun Galata Mevlevîhânesine yakın bir bölgede ikamet etmesi, Safâî'nin Mevlevîliğe intisabını ve postnişîn olmasını sağlayan sebepler olabilir. Fakat bu sürecin nasıl olduğu hususu şâirin eserlerinde birinci ağızdan belirtilmemesinden dolayı tam anlamıyla aydınlatılamamıştır.

1.3. Edebî Kişiliği

1.3.1. Mahlası

Safâî'nin asıl adı ondan bahseden kaynaklarda belirtilmemekle birlikte onun *Terceme-i Vesâyâ-yı Şeyh Vefâ* adlı eserinin zahriyye kısmında “ ... Mustafa Safâî Sinobî ...” ifadesi yer aldığından gerçek adının Mustafa olduğunu söyleyebiliriz.

Latîfi tezkiresinde Safâî'den bahsederken “Ol şehri-i dehr-âşûbdan zürefâ kısmından ‘ayyâş u zevvâk ve mey ü mahbûba gâyetde muhibb ü müştâk kişi idi. Rûz u şeb meyhâne kûşesinde gâh mahmûr u gâh mest idi” diye niteler. Dolayısıyla Safâî'nin bu mahlası tahallus etmesi ilk dönemdeki tabiatının bir yansıması olabilir. Bununla birlikte şâirin neden bu mahlası seçtiğini ise yine kendisi eserinde şu şekilde belirtir.

Sever vallâhi cânum Muşafâ'yı

Anuñ-çün didiler baña Şafâî (b. 2508)

(Gönlüm Hazret-i Muhammed Mustafa'yı çok sevdiğinden dolayı bana Safâî dediler.)

Safâ kelimesi ile Mustafâ'nın aynı kökten türediği de hatırdan dūr edilmemelidir.

1.3.2. Tezkire Yazarlarının Değerlendirmeleri

Tezkire müellifleri biyografi yazmanın yanında aynı zamanda dönemin edebiyat münekkitleri olmasından dolayı onların Safâyî'nin şâirliği hakkındaki görüşleri ele alınacaktır.

Sehî Beg Safâyî'den bahseden tezkire yazarları içerisinde onun şiirini beğenen yegâne müelliftir. Sehî Beg, Safâyî'nin şâirlik tabiatının gayet parlak, güzel, renkli olduğunu belirttikten sonra onun birçok güzel kaside ve gazelinin olduğunu belirtir.¹⁷

Latîfi, Safâyî'nin Sultan Bâyezid namına müretteb ve mükemmel divanı ile onun aruz ilminde ve Farsça üzerine hayli bilgisinin olduğunu belirttikten sonra onun söz sofrasında herhangi bir tat ve lezzetin olmadığından, insanların mizacına hitap etmeyip rağbet göstermediklerini, defterler ve mecmualarda şiirlerini tahrir edip şâirlik şöhreti ve unvanı vermediklerini belirttikten sonra bunda onun tabiatının hezle ve hicve mâylil olmasının etkili olduğunu söyler.¹⁸

Latîfi ayrıca Safâyî'nin kekremsi şiirlerine insanların pek rağbet etmediğini ve onun şiirlerinin kalbe tesir edecek hararete bulunmadığını söyler. Onların yakıcı, insanları derinden etkileyen şiirler olması için divanını ateşe attığını belirttikten sonra bu hadiseyi işiten şâirlerden birinin ise durum ile alakalı şu kıtayı söylediğini latife kabilinden aktarır.

Kıt'a: Füsürde olduğu için Safâyî Dîvânı

Götürüp âteşe urdı oda göyündürdi

Egerçi âteşe urdı harâret olsun için

¹⁷ "Cevdet-i tab'ı gâyetde garrâ kasîdeleri ve ra'nâ gazelleri nihâyetdedür." Günay Kut, **a.g.e.**, s. 205-206.

¹⁸ "Sultân Bâyezîd Hân nâmına müretteb ü mükemmel Dîvânı ve 'ilm-i arûzda ve fenn-i Fürsden hayli 'irfânı var idi. Ammâ mâyide-i kelâmında çendân çâşnî ve halâvet bulmadıkları ecilden emzice-i enâma matbû' gelmeyüp isti'mâline ragbet göstermediler. Ve defâtîr ü cerâyide tahrîr idüp şöhret ü 'unvân virmediler. Âhir ekser-i nâsun tab'ı hezle ve hicve mâylil olduğu bâ'isden şetârete düşüp hezliyyâta iştigâl gösterdiler. Tâ ki onunla şöhret bula ve ol sebeb ile meşâhîrden ola." Latîfi, **a.g.e.**, s. 355.

Bürûdet-i gazeli âteşi söyündürdi¹⁹

(Safâyî, Divanı donmuş, hissiz olduğundan götürüp ateşe yaklaştırıp yaktı. Her ne kadar hararet olması için ateşte yakmaya çalıştıysa da gazellerinin soğukluğu ateşi söndürdü.)

Kınalızâde Hasan Çelebi ise Safâyî'nin şiirlerini “Her ne kadar şiirleri safâyâ mensup ise de safâsı bütünüyle yağmaya uğramıştır” şeklinde değerlendirir.²⁰

16. yüzyılın en verimli kalemlerinden olan Gelibolulu Âlî ise onun merhum Likâyî'ye haber göndererek insanlar arasında dîvânının şöhretinin nasıl olduğunu sorduğunu, Likâyî'nin ise cevap olarak bu kıtayı yazıp gönderdiğini ve şiirlerinin havas değil ancak avam tabakasına hitap ettiğini belirtir.

Kıt'a-i Likâyî: Sizün dîvânunuz destân olupdur
 Şehirli köyli okır şöhreti var

 Gözi âhûlarun vasfıyla şimdi
 Geyik destânı denlü ragbeti var²¹

1.3.3. Şiir ve Şâir Hakkındaki Görüşleri

Safâyî'nin incelemeye tâbi tuttuğumuz metninde onun kendi şiiri ve şâirliği hakkında çok da fazla değerlendirme yapmadığını görmekteyiz. Ancak tezkire yazarları ve devrin şuarâsının onun şiirine karşı olumsuz bakışları, yazdıklarını havas tabakasına değil de avam tabakasına yönelik olarak görmeleri, bununla birlikte İran'dan gelen şâirlerin Osmanlı payitahtında daha çok el üstünde tutulmaları,²² her

¹⁹ Latîfi, **a.g.e.**, s. 356.

²⁰ “Egerçi eş'ârı safâyâ mensûbdur. Lâkin safâsı bi'l-küllîye menhûbdur.” Kınalı-zade Hasan Çelebi, **a.g.e.**, c.1, s. 566

²¹ Gelibolulu Mustafa Âli, **a.g.e.**, s. 158

²² Bu duruma örnek olarak; Fatih dönemi şâirlerinden ve aslen Tokatlı olan Leâlî, Osmanlı coğrafyasında İran'dan gelen şâirlere aşırı derecede ilgi gösterilmesinden ve belli bir dönem İran'da bulunup Molla Câmî ile görüşmesinden dolayı kendisini İranlı bir şâir gibi tanıtmış ayrıca Fatih'in

türlü ihsanın yerli olan şâirlerden esirgenmesi Safâî'nin şikayet ettiği durumlar olarak göze çarpmaktadır.

Safâî eserin “Hâtimetü'l-Kitâbi fi Şerhi'l-İslâmi'n-Nûrânî ve Evsâfı Bâyezîd Hân ve İhsânehu'l-Hâkânî” bölümünde II. Bayezid'e hayır dualarda bulduktan sonra padişahın ona herhangi bir ihsanının, bakışının olmadığını bunun tek sebebinin ise yazdıklarının kötü olmasından değil de İran'dan gelmemesi olduğunu belirtir:

Saňa enzârı olmadı o şâhuñ

‘Acem’den gelmedüñ budur günâhuñ (b. 7512)

Safâî şâirliğini değerlendirirken kendisini söz ülkesinin seçkini, manalar Hürmüz'ünün dalgıcı olarak değerlendirir.

Sühan iklîminüñ çün hâşıyam ben

Ma‘ânî Hürmüz’i ğavvâşıyam ben (b. 436)

1.3.4. Dil ve Üslûb

Safâî'nin dilinin genel anlamda sade ve anlaşılır olduğu söylenebilir. İncelediğimiz eserin önemli bir kısmının mucizât metni ve belli bir olay örgüsüne sahip olması dolayısıyla yer yer konuşma ifadelerine başvurulmuş, şâir konuşma dilinin her türlü rahatlığını eserine yansıtmıştır.²³

Eserin yazıldığı dönem Türkçe'nin Eski Anadolu Türkçesi sonları ile Klasik Osmanlı Türkçesi döneminin başlarıdır. Eserde 42 beyitlik Arapça bir manzumenin haricinde, araya serpiştirilmiş yedi adet Arapça beyit bulunmaktadır. Farsça terkip ve

sarayına dâhil olup meclislerine iştirak etmiş ve birçok ihsana mazhar olmuştur. Ancak onun İranlı olmadığı anlaşılınca padişah tarafından meclislerden kovulmuştur. Bkz. Haluk İpekten, **Divan Edebiyatında Edebi Muhitler**, MEB Yayınları, 1. bs., İstanbul, 1996, s.44.

²³ Gelibolulu Âli'nin Kühü'l-ahbâr'ında yer alan anekdotta şâirin divanını değerlendirmesi için Likâyî'ye göndermesi ve onun da buna cevap olarak “Şehirli köylü okur”, “Geyik destanı denlü” gibi olduğunu belirtmesi aslında Safâî'nin dilinin, üslûbunun yaşadığı dönemde halka hitap eden bir tarzda olduğunu göstermektedir. Bkz. Gelibolulu Mustafa Âli, **a.g.e.**, s. 158.

ifadelerden ziyade –mucizât kısmının Arapça’dan tercüme olmasının da etkisiyle– daha çok Arapça terkip ve ifadeler kullanılmıştır. Kullanılan Arapça terkip ve ifadelerin genellikle Kur’an-ı Kerim ve hadislerden yapılan alıntılar olduğu görülür. Şâir bazı beyitlerde mülemmaya başvurur. Bunlar Arapça’dır ve Kur’an’dan alıntılanan konuya uygun ayetlerden oluşur. Mülemma beyitlerden bazıları şunlardır:

Şehâdet eylerem olur gelür hâ

“*Ve enne’s-sâ’ate lâ reybe fihâ*” (b. 1830)

“*Kullu şey’in hâlikun lâ reybe illâ vechehu*”

Kendüyi fânî bilür bî-şübhe anı añlayan (b. 2023)

Aña dir pes nidâ “*yâ-sîn*” ü “*tâ-hâ*”

“*Fe kâne kâbe kavseyni ev ednâ*” (b. 3262)

Nebîler haqqı-çün iy yüce Ğaffâr

Ecirnâ ente settârun mine’n-nâr (b. 3347)

Ziyân-kâr olma İslâm üzre ol tām

“*Fe-inne’d-dîne ‘indallâhi’l-İslâm*” (b. 7400)

Müellif, eserinde atasözlerinden, deyimlerden de faydalanır:

Nazar kııl ‘ibret al kim bî-bedeldür

Koyın kurd-ıla yürimek meseldür (b. 856)

Resül-i Haq’dur Aḥmed dâmenin tut

Şafâyî saña yiter ol vesâyil (b. 2672)

Şafâiyî izine yüz sür ki tâ ol fahr-i mevcûdât

Saňa yârî kıla yarın bugün eyle yakalar çāk (b. 5567)

Çıkardup ğafletüñ kuñnın kulakdan

Bize seçdürivir karayı akdan (b. 861)

Safâiyî'nin tasavvufî kişiliği, dil ve üslûbunu da etkilemiştir. Her zaman Allah'ın keremine, ihsanına muhtaç olduğunu belirterek Allah'a yine onun esmâ-i hüsnâsıyla yakarışlarda bulunur. Bununla birlikte şâirin Hz. Peygamber için yazmış olduğu 33 adet naatı ayrıca dört halife ve birçok sahabe için söylemiş olduğu övgü dolu ifadeler vardır.

Şâirin esere serpiştirmiş olduğu tevhid, naat türünde ve kaside, gazel, tercibend, muaşşer şeklindeki bölümler onun şâirliğini hayal gücünü daha çok gösterebildiği şiirler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Safâiyî'nin eserinde nasihatlere, hikmetli sözlere rast gelmek mümkündür. Birkaç örnek aşağıya alınmıştır:

Eger bilmek dilerseñ 'āşık imdi

Kulak tut sen baňa bir laħza şimdi

Şalâtı koş selam-ı pür-şafāya

Revān eyle revānı Muştafā'ya

Beyān itdi bize her şey'i Hāk'dan

Haberler virdi hoş hoş mā-sebakdan

İşit direm saňa bildürdüğinden

O ħazret peyki_aña indürdüğinden

Ḳulaġuñ penbesin çeksin çıkarsın
Dilüñ baħrine andan ma'ni aqsın

Şadefler anda incüler bitürsin
Ki her bir incü biñ 'ālem getürsin

Sözümden hişşe alup müstefīd ol
Sa'ādet ḥullesin gey key sa'īd ol (b. 425-431)

Bunı gūş eyle gel 'izzet dilerseñ
Muḥammed mu'cizātını severseñ

Düriş ĩmāna çek cühhāl-i ḥalka
Muḥammed 'ıřkıñı cānuñda şakla

Eger zevvāķı olsañ bu beyānuñ
Hemān pür-'ıřķ olur cismüñde cānuñ (b. 6308-6310)

Eserde bazı kelimelerin vezin zaruriyetinden dolayı hece düşmelerine uğradıklarını görmekteyiz.

kelme =kelime

Şehādet kelmesinde iy dil-aḥsen

Çün üç vech ile ma'nī söyledüñ sen (b. 1172)

Vaşıyyetdür didi Kelbī Muḳātil

Olıpdur kelme-i tevḥīde ḳāyil (b. 7423)

Aynı kelimelerin farklı harekelendirilmesi, yazılması eserde sık karşılaşılan durumlardandır.

Buyur bir yire gelsün ʿāmm u hem ḥāṣ
Beni sen anlara karşı buyur aṣ (b. 771)

Didi kim sen bu naḥle gel di, gelsin
Yürüyüp geldügin her kiṣi bilsin (b. 2705)

Türkçe kelimeler ile Farsça eklerin birleşik sıfat halinde kullanıldıkları eserde vâkidir.

Gel imdi bu beyānuñdan çün iy cān
Güneş-veş rüşen oldı nūr-ı ĩmān (b. 1704)

Büyük ünlü uyumunun birçok Türkçe kelimeye uygulanmadığı tespit edilmiştir. İnce ünlülerde başlayan bir kelimeye kalın seslerle başlayan bir ek getirildiği gibi tam tersi bir durum söz konusu olabilmektedir.

Soricek didi anuñ çün iderdüm
Şıfāt-ı Ḥaḳdur oḳımaḳ severdüm (b. 180)

Ne şehlİK belki sen rūḥāni olduñ
Ḥaḳīḳat ḳudsiler sulṫānı olduñ (b. 611)

Eski Anadolu Türkçesi döneminde sıkça karşımıza çıkan –gıl, –gil emir kipi ile –isar, –iser gelecek zaman eki eserde karşımıza çıkmaktadır.

Digil sen nebiyallāh-i a'zēm

Digil sen yā ḥabīballāh-i ekrem (b. 5788)

Ḳopınca tā kıyāmet olısar bu

Ki ḳumdan şimdi bir deryādudur o (b. 1625)

Metinde $d > z$ ile $ḳ > ḥ$ değişimleri birçok kelimeye iki farklı şekli de tercih edilerek kullanılmıştır.

Nebīsine Hudā gönderdi āyet

İder Ḥaḳḳ o Ādem'den ḥikāyet (b. 1795)

Ḳomadılar olar İslāmı elden

Huzā bu resme yazmış çün ezelden (b. 573)

Daḥi vir ḥaḳḳ için anlara ḳorḥu

Ki anlarda yaramazlıḡ ḳor ḥu (b. 608)

Dilerseñ iḥtiyār it çekme ḳorkı

Anı terk eyle ḡayrı sūre oḳı (b. 193)

Öğrenilen geçmiş zaman eki olan –dı, –di bu dönemde pek görülmemesine rağmen eserde –du, –dü'lü şekli ile de kullanılmıştır.

Kimisi yandı vü küllī kül oldı

Nebī'ye geldi kimi şefḳat umdı (b. 6191)

1.4. Eserleri

1.4.1. Divan

Safâyî hakkında bilgi veren birçok kaynak onun mürettep divanının olduğu noktasında ittifak halindedir. Şâir, divanını Sultan II. Bâyezid'e sunmuştur.²⁴ Ancak bu eser şimdilik elde mevcut değildir. Her ne kadar incelemeye tâbi tuttuğumuz “*Şerhü'l-İslâmi'n-Nûrânî*” adlı eser Bosna-Hersek Gazi Hüsrev Kütüphanesi katalogunda “*Divan*” olarak kaydedilmişse de bunun yanlış olduğunu düşünmekteyiz.

II. Bâyezid dönemine ait bir in‘âmât defterinde Safâyî'nin 6 Muharrem 914 [7 Mayıs 1508] tarihinde telif bir kitap sunması karşılığı 3.000 akçe aldığı kayıt altına alınmıştır.²⁵ Saraya sunmuş olduğu bu eserin divanı olması muhtemeldir. İnebahtı ve Moton seferini anlatan *Feth-i İnebahtı ve Moton*'un 1499-1501 yıllarında olması *Şerhü'l-İslâmi'n-Nûrânî*'nin ise önemli bir kısmının telife yakın olmakla birlikte Arapça'dan tercüme olması bu ihtimali kuvvetlendirmektedir.

1.4.2. Gazavât-ı Bahriyye

Kemal Reis'in deniz gazâlarını anlatan ve 10.000 beyit kadar olduğu belirtilen²⁶ bu eserin günümüze ulaşmış olup olmadığı bilinmemektedir.

²⁴ Latîfi, **a.g.e.**, s. 355, Gelibolulu Mustafa Âli, **a.g.e.**, s. 158, Riyâzî, **a.g.e.**, vr. 95b, Bekir Kayabaşı, “a.g.t.”, s. 375, Mehmed Süreyya, **a.g.e.**, c.5, s. 1430, Bursalı Mehmed Tahir [Olgun], **a.g.e.**, c. 3, s. 80, Kâtip Çelebi, **Keşfü'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn**, c. 2, terc. Rüştü Balcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2014, s. 655.

²⁵ İsmail Erünsal, “**Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları I: II. Bayezid Devrine Ait Bir İn‘âmât Defteri**”, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi, No: 10-11, İstanbul, 1981, s. 320. Aynı eserde Safâyî'ye 25 Ramazan 909 [12 Mart 1504] tarihinden 9 Cemaziyelâhir 916 [13 Eylül 1510] tarihine kadar farklı tarihlerde sekiz adet ihsanda (toplam 13.000 akçe) bulunduğu kayıtlıdır.

²⁶ Günay Kut, **a.g.e.**, s. 206, Franz Babinger, **a.g.e.**, s.56.

1.4.3. Feth-i İnebahtı ve Moton

Bilinen tek nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde (Revan 001271) bulunmaktadır. Mesnevi nazım şekliyle kaleme alınan eser 131 varak olup her sayfasında genellikle 15 satır vardır. Cetvelli, ser-levhalı olup harekeli nesih hattıyla yazılmış bir mesnevidir. Herhangi bir ketebe kaydı olmamasına rağmen İnebahtı ve Moton'un Osmanlılar tarafından fethi 1499-1501 yıllarında gerçekleştiğinden eserin yazımının da 1501 yılından sonra olması gerekmektedir.

Eser;

Ḥamdülillâh ki eyledi âgâh

Ḥoş didük lâ ilâhe illallâh

beytiyle başlamakta,

Baḥr ü berrde ide Ḥaḳ kâfiri ḳanına ğarîḳ

Mevc ura la'1 aḳıda ṯaşra Bedaḥşân-ı baḥr

beytiyle sona ermektedir.

Eser toplam 3808 beyit ve 31 bendden (14 bend murabba, 7 bend muhammes, 10 bend muaşşer) oluşmaktadır.²⁷

Mora yarımadasının fethini konu edinen eser tertip hususiyetleri bakımından klasik bir mesnevi hüviyetinde olup şu başlıklardan oluşmaktadır:

[Tevhid]

Münâcât

²⁷ Hasan Aksoy eserin yaklaşık olarak 3900 beyitten oluştuğunu belirtmektedir ancak bu durum bentleri de beyit olarak değerlendirmesinden kaynaklı olsa gerektir. Bkz. Hasan Aksoy, "Fetihnâme", c. 12, TDVİA, İstanbul, 1995, s. 471.

Na‘t-ı Resül-i Rabbü’l-‘âlemîn ‘aleyhisselâm
Na‘tû’n-nebiyy ‘aleyhisselâm
Fıtrât-ı Seyyid-i Enbiyâ ve aşhâbuhu ‘aleyhimüsselâm
el-Muhammes li-menâkıb-ı Hulefâ-i Râşidîn ‘aleyhimüsselâm
Menâkıb-ı Ebû Bekr ‘aleyhisselâm
Menâkıb-ı ‘Ömer ‘aleyhisselâm
Menâkıb-ı ‘Osmân ‘aleyhisselâm
Menâkıb-ı ‘Ali ‘aleyhisselâm
Zıkr-i ‘Aşere-i Mübeşşere vü Esbât
Hâzâ el-murabba‘ li-seyyidi’ş-şübbân emîrû’l-A‘câm ve’l-‘Urbân
Şerh-i Ferâyiz-i Hamse ve Şerh-i Sülûk-ı Sultân zâdellâhu ‘ömrêhu
Fî medh-i Sultân bin Sultân, Sultân Bâyezîd dâme saltanatehu
Fî seyr-i Sultân Bâyezîd Hân ilâ Feth-i İnebahtı ‘ammerallâhu ‘ömrêhu
Vaşf-ı Hâkân u Şâh-ı emn ü emân Bâyezîd Hân bin Muhammed Hân
Tezyîn-i Keşîhâ-yı Kostantiniyye ve Sebeb-i Te’lîf
Ġazel
Kışsa-i zînet-i keşîhâ-yı Gelibolı
Ġazel
Siyer-i Cezayir
Ġazel
Havâdiş-i Cezayir
Ġazel
Ceng-i Barağ
Ġazel
Vuşul-i Aḥmed Paşa hem ceng-i Hovilmic ?
Ġazel

Ceng-i Çamluca ve hem Boğaz

Ġazel

Boğaz'da alınan gemiler vaşf-ı ħālî

el-Murabba' li'l-firāk

Ġazel

Tezyîn-i keşîhâ-yı ġazâ ve evşâf-ı ħapudan

Ķasîde der-evşâf-ı Ķapudan Dâvud Beg sellemehullâh

Ķapudan Mora vilâyetinde ħışlayıp tedbîrât itdüġi hem aĥbâr-ı cezîre.....?

Ķasîde der-naşîhat

Ĥurûc min Benderistir? ilâ taraf-ı Preveze

Et-tercî' fî evşâf-ı Ya'ħûb Paşa

Et-tercî' fi'l-ġazâ

Ġazel

Ceng-i Ķapudan Dâvud Beg sellemehullâh

Ķasîde der-evşâf-ı Ķapudan Dâvud sellemehullâh

Meşnevî

Ġazel

Ġazâ-yı Moton

Ġazel

Ġazâ-yı Koron ve seyr-i Ķoştanţiniyye

Ķaşîdetü'l-ĥâtem

Sefere bizzat iştirak eden Safâyî eserin “Tezyîn-i Keşîhâ-yı Ķoştanţiniyye ve Sebeb-i Te'lîf” bölümünde, padişahın vezirlerini toplayıp istişâre ettiğini sonrasında hükm-i hümâyûn mektubunun kaptan-ı deryâ Davud Bey'e gönderilerek gereğinin yerine getirilmesinin emir buyurulduğunu ve Davud Bey'in reislerini toplayıp onlara durumu izah ettikten sonra onların da “biz sefere hazırız” dediklerini bunun üzerine

Beşiktaş Limanında toplandığını ve kendisinin de bu sefere iştirâk etmek üzere Beşiktaş Limanına doğru gittiğini belirtir. Aslında Sinoplu Safâyî'nin bu sefere katılma sebebi küffâr ile cenge tutuşmaktan ziyâde sefer, fetih esnasında olan olayların iyisiyle, kötüsüyle kayıt altına alınmasını istemesindedir. Daha önce İstanbul'un fethine de katılmış olan Safâyî'nin bu sefer sırasında oldukça yaşlı olduğunu söyleyebiliriz. O, Davud Bey'in padişahın emrini almasını ve kendisinin sefere iştirakini şu şekilde anlatır:

Aldı mektûb ol emîr-i kebîr
Öpdi başda²⁸ kodı dinle ki ne dir

Kullarına buyurdu kim söyleñ
Rüesâyı öñüme cem^c eyleñ

Çünkü bu buyruğı işitdiler
Cem^c olup hazretine geldiler

Pâdişâhuñ oqına²⁹ aḥkāmı
Bildı maqşûdı ḥāş u 'āmı

Didiler buyruğ eylemiş ol şâh
Çıqalum ḥâzıruz biḥamdillâh

Dikdi beg pâdişâh sancağın
Ġâziler dikdi çevre yaprağın

²⁸ Metinde “başında” olarak yazılmış ancak vezin gereği “başda” şeklinde düzeltilmiştir.

²⁹ Metinde “oğındı” olarak yazılmış ancak vezin gereği “oqına” şeklinde düzeltilmiştir.

Leşkeriyle getürdi hoş řādān
Dikdi şeh sancağın ser-i sekbān

Çıkdılar hep Bişiktaş'a ki hemān
Olalar tā Gelibolı'ya revān

Ol temāřāya bende zevk itdüm
şevk-ıla ol yane revān gitdüm

Ĥazretine çün ol begüñ irdüm
Pādiřeh ĥükmini nedür bildüm

Cānuma geldi tıoldı bir sevgü
Göñlüm eydür güzel ġazādur bu

Gelmiş-idüm gemi-y-ile zīrā
Feth-i Kōřantıniyye'ye zībā

Sever-idüm sefer idem ābī
Mevlidüm oldu çünki Sīnābī

Niçe kez Rūm'a geldüm vü gitdüm
Cidde'ye altı kez sefer itdüm

Ĥamdülillāh Moton'a hem irdüm
İġriboz'un fütūĥını gördüm

Hâtıruma bu geldi kim hattâ
Sefer idem yazam bu sözleri tâ

Vâkı' in hoş saña beyân ideyin
Hüb u ziştin saña 'ayân ideyin

Görmüşem bu seferde ben zîrâ
Niçe kanlar dökildi oldu ğazâ (vr. 20a – 20b)

Şâir ayrıca dünyadan el çekerek Tanburacı kadirğasında sefer ettiğini şöyle belirtir:

Tanburacı kadirğasında-y-ıdum
Sefer itdüm kamudan el yudum (vr. 21b)

1.4.4. Terceme-i Vesâyâ-yı Şeyh Vefâ

Safâyî'nin bu eserinden ilk defa bahseden Feridun Nafiz Uzluk'tur.³⁰ Eser Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Ayasofya Yazmaları 02154-001) bulunmaktadır. 182x125, 112x80 mm ölçülerinde 65 varaktan ve 9 satırdan oluşmakta olup talik hattıyla yazılmıştır. Eserin akabinde 8 varaklık *Fezâil-i Mekke* adlı başka bir risale bulunmaktadır.³¹

³⁰ Feridun Nafiz Uzluk, **Fatih Devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi**, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Doğu Limited Şirketi Matbaası, Ankara, 1958, s. 74.

³¹ Eser üzerinde biri makale ve diğeri bildiri olmak üzere iki akademik tanıtma yazısı vardır. Bkz. Avni Erdemir, "Sinoplu Safâyî ve Bir Eseri: Terceme-i Vasâyâ-yı Şeyh Vefâ", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, nr. 9, Konya, 2001, s. 219-235; Musa Yıldız, "Sinoplu Safâyî ve Vasâyâ-yı Şeyh Vefâ Adlı Manzûmesi", **Bir Semte Vefa (Vefa Semti Dünü Bugünü Yarını Sempozyumu / 3-5 Kasım 2006, Bilim-Sanat Vakfı)**, yay. hzl. N. Bilge Özel İmanov, Yunus Uğur, Klasik Yayınları, İstanbul, 2009, s. 141-154.

Eserin zahriyyesinde “Terceme-i Vesâyâ-yı merhûm Şeyh Vefâ nevvare lehu merkadehu ki Mustafa Safâyî Sinobî terceme idüp nazm itmişdür.” ibaresi vardır.

Beyân idem saña bir bir kelâmın
Naşîb eylerse Allâh ihtitâmın

Uzatdum şimdi aqlâma beyânı
Ki taḥrîr eyleyem bir bir ben anı

Ḳulaḳ tüt sen baña iy merd-i ‘izzet
Ki nice kıldı ol şeyḥüm vaşiiyyet

Didi bir gün bize eyyâm içinde
Ḥaḳîḳat cümle ḥaş u ‘âm içinde

Vaşiiyyet eylerem ūlâ vü uḥrâ
Ki iy nefsum bigi zu‘fâ vü nuḥfâ

Tekâsül itmeyüp tutuñ be-ġâyet

Her an u her nefes eyleñ ri‘âyet (vr. 12b – 13a)

beyitlerinden yola çıkarak Safâyî’nin eserini Şeyh Vefâ’nın vasiyyetinden [=nasihatlerinden, konuşmalarından] oluşturduğu söylenebilir.

Eser;

Şıġınduk saña yâ ze’l-menni ve’l-cüd

Çü sensin Râzık u Ḳassâm u Maḥmūd

beytiyle başlamakta,

Sen Şafāyī sırrını işbu rumūzuñ añla kim
Añladı “*nūrun ‘alā nūrîn*” bu şānı añlayan
beytiyle sona ermektedir.

Toplamda 993 beyit ve 10 bendden (muaşşer) [1043 beyit] oluşmaktadır.

Şeyh Vefâ'nın çeşitli konulardaki görüşleri sohbetlerinden derlenerek veya eserlerinden alıntılar yapılarak nazmen aktarılmıştır. Şâir eserine klasik üslûba uyarak münâcât ile başlamakta, daha sonra Hz. Peygamber'i övdüğü naatle ve Sultan II. Bâyezîd'i methettiği iki şiirle devam etmektedir. “Fî Evsâfî Şeyh Vefâ” ve “Sıfat” başlığı altında Şeyh Vefâ'yı “şeyhüm” olarak belirtip ona övgüler sunmakta ve Şeyh Vefâ'nın İslâm, iman, ihsân ve îkân hakkındaki görüşlerini alt başlıklara ayırarak açıklamaktadır. Ayrıca 18a - 19b varaklarında Şeyh Vefâ'nın tarikat silsilesi verilmiştir. Eserin sonunda ise “Şi'r” başlığı altında tevhid türünde bir gazel yer almıştır.

Terceme-i Vesâyâ-yı Şeyh Vefâ her ne kadar müstakil bir eser olsa da incelemeye tâbi tuttuğumuz *Şerhü'l-İslâmi'n-Nûrânî* adlı eserin 37 ilâ 75. varağı arasında da yer almaktadır. Dolayısıyla hazırladığımız metnin içerisinde *Terceme-i Vesâyâ-yı Şeyh Vefâ* da yer almakta olduğundan bu kısım *Şerhü'l-İslâmi'n-Nûrânî*'nin bir nüshası gibi değerlendirilmiş ve nüsha farkları gösterilirken esas alınmıştır.

1.4.5. Şerhü'l-İslâmi'n-Nûrânî

Çalışmamıza konu olan bu eser Bosna-Hersek Saraybosna Gazi Hüsrev Beg Kütüphanesi'nde (nr. R-491) bulunmaktadır. Ancak mesnevi olarak yazılmasına rağmen katalogda sehven “*Divan*” diye kaydedilmiştir.

Mesnevi, 260 varak ve 15 satırdan oluşmakta, cetvelsiz, ser-levhasız olup harekeli nesih hatla istinsah edilmiştir.

Eser;

Nistebdi bismillâhi'l-‘aliyyü'l-‘azîm

‘Alâ üslüb-i fâtiḫati'l-kitâbi'l-kerîm

beytiyle başlamakta,

Seni Rabbüñ kerîm itdi şefî‘ ol yâ Resûlallâh

Şafâyî dir ki yâ Rabbi anuñ ‘ışığına “*erḫamnâ*”

beytiyle sona ermektedir.

Eser araya serpiştirilmiş farklı tür ve şekillerdeki şiirlerle ve derkenarda yer alan beyitlerle birlikte toplamda 7599 beyittir.

“Kitap durumuna koyma, yazılmış olan şeyleri toplayıp kitap haline getirme”³² anlamındaki tedvîn kelimesi dîvân ile aynı kökten türediği için eseri katalogda geçtiği şekliyle “Divan” olarak değerlendirmek mümkündür. Ancak eserin 253b varğındaki “Ḥâtimetü'l-Kitâbi fî Şerḫi'l-İslâmi'n-Nürânî ve Evşâfı Bâyezîd Ḥân ve İhsânehu'l-Ḥâḳânî” başlıklı hâtîme bölümünde Safâyî eserin adını *Şerḫü'l-İslâmi'n-Nürânî* olarak verdiği için biz de eser adı olarak bunu kabul ettik. Taradığımız kaynaklarda şâirin böyle bir eserine tesadüf edemedik.

Çalışmamıza konu olan *Şerḫü'l-İslâmi'n-Nürânî* adlı eser aslında iki farklı eser görünümü arz etmektedir. Eser bir nevi manzum Fatıha ve İhlas Suresi şerhi ile başlamakta, Hz. Peygamber'e yazılmış na't ile ve daha önceki birtakım kavimlerin ve din büyüklerinin hikâyesini ve bazı dinî kavramları manzum olarak anlatmaktadır.

Eserin 37 ilâ 75. varakları arasında (Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Yazmaları nr 02154-001) *Terceme-i Vesâyâ-yı Şeyh Vefâ* adlı başka bir eser yer almaktadır. Bundan dolayı *Terceme-i Vesâyâ-yı Şeyh Vefâ*, *Şerḫü'l-İslâmi'n-Nürânî*'nin bir nüshası gibi değerlendirilmiş ve nüsha farkları gösterilirken “S”

³² İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük - Kubbealtı Lugatı*, bs. 2, Kubbealtı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 1220.

nüshası olarak belirtilmiştir. 75. varaktan eserin sonuna kadar olan bölüm ise “Mu‘cizât-ı Ahmediyye” diyebileceğimiz Kur’an’da adı geçen yedi peygamberin mucizelerini ve akabinde ona benzer Hz. Muhammed’in mucizelerini konu alan bölüm bulunmaktadır. Bu bölümde Safâyî mucizelerin kaç kısma ayrıldığını alt başlıklarıyla verdikten sonra bir mucizenin, mucize olarak değerlendirilebilmesi için yedi şartının olduğunu beyan eder.

Bil evvel şartını iy merd-i maqbûl

Muḥakḳak añla fi‘lullāh olur ol

İkinci ‘ādeti ḥārik gerekdür

Bilüp hoş bunı ğayrın diñle dekdür

Üçüncü şartın itmişler tefekkür

Getürmek mişlini ola ta‘azzür

Ola dördüncü zāhir añla sende

Nübüvvet da‘visin iden elinde

Beşinci şart bil iy merd-i şādık

Ola da‘vāya tā hoş ol muvāfık

Mükezzib olmaya altıncı iy yār

Ki da‘vā eyleyüp itdüg[i] izhār

Yedinci şartı hoş da‘vāya bil hem

Muḳārın ola olmaya muḳaddem (b. 2424-2430)

“Fenâ” redifli kasideden sonra Safâyî “Bu fasl, yigirmi enbiyâ mu‘cizâtlar beraberinde mu‘cizât-ı Ahmediyye ki vâki‘ oldı. Anlar kimlerdür hem mu‘cizâtları fahridür anları beyân ider.” başlığıyla Kur’ân’da geçen yirmi peygamberin mucizelerinin benzerinin Hz. Peygamber’de de olduğu inanişını işleyerek peygamberlerin sayısal olarak kaç mucize gösterdiklerini şu şekilde belirtir.

Yıdidür mu‘cize kim itdi Ādem
Bu resme bilmişüz Allāhu a‘lem

İkidür öğren İdrīs’i gence
İrişdi mu‘cizât-ı Nūh pence

Üçer gösterdiler bu Şālîh ü Hūd
Birāhîm’uñ yedidür añlağıl zūd

Hağ’uñ şādık didügi ol Simā‘il
Ki Hatm-i enbiyā’nuñ ceddidür bil

Dağı İshāk u Lūṭ u hem bu Ya‘kūb
Dağı Yūsuf bu Yūnus hem bu Eyyūb

Nazar irişdi Hağ’dan hem Şu‘ayb’a
Pes anuñ-çün irişdi ‘ilm-i ğayba

Üçerdür bunlaruñ hep mu‘cizâtı
Cihān bunlardan almışdur hayâtı

Getürdi on toğuz Mūsī bin ‘İmrān

Beşi Dāvud u heşt, oğlu Süleymān

Zekeryā üçde hem Yaḥyā’da birdür

Ṭokuz ‘İsā’dadur luṭf-ıla pürdür

Ḳamu kāmiller oldılar mükemmil

Ḳamu gerçekler oldı olma ğāfil

Mükemmil oldı bunları Muḥammed

Anuñ-çün enbiyā ḥatmidür Aḥmed (b. 2517-2527)

Buna göre; Hz. Âdem 7, Hz. İdris 2, Hz. Nuh 5, Hz. Salih 3, Hz. Hûd 3, Hz. İbrahim 7, Hz. İsmail 3, Hz. İshak 3, Hz. Lût 3, Hz. Eyyûb 3, Hz. Şu‘ayb 3, Hz. Mûsâ 19, Hz. Davud 5, Hz. Süleyman 8, Hz. Zekeriyya 3, Hz. Yahya 1, Hz. İsa 9 mucize göstermiştir. Burada yer alan peygamberlerin mucizelerinin adedi kadar da Hz. Peygamber’in mucizesi vardır. Hz. Peygamber’in haricinde en fazla mucize Hz. Mûsâ’ya (19 mucize) en az mucize ise Hz. Yahya’ya (1 mucize) aittir.

Müellif her ne kadar yirmi peygamberin mucizelerini ve adetlerini belirtmiş olsa da bunlardan yalnızca Hz. Âdem, Hz. İdrîs, Hz. Nûh, Hz. Salih, Hz. Hûd, Hz. İbrahim, Hz. İsmail ve Hz. Peygamber’in mucizelerini eserine almıştır.

Eserin mucizât kısmı fasıllara ayrılmış olup her fasılda ilk olarak daha önce yaşamış peygamberin mucizesi verildikten sonra Hz. Peygamber’in ilgili mucizesi “Tetimme” başlığı altına verilmiştir. Bununla birlikte her faslın sonunda bir na‘t-ı şerîf söylenmiş ve bu naatler kafiyelerine göre “En-Na‘tu fî Kāfiyeti’l-Elif”, “En-Na‘tu fî Kāfiyeti’l-Bā” vs. şeklinde belli bir tertib içinde elifbâ sırasına göre sıralanmıştır.

Eserde başlı başına bir “Sebeb-i Te’lif” bölümü olmamasına rağmen Safâyî araya serpiştirmiş olduğu beyitlerde eserin Arapça mensur bir eserden tercüme

olduğunu, insanların bundan istifade edemediği için Türkçe'ye tercüme ettiğini belirtir. Ancak tercüme ettiği Arapça mensur eserin adını ve müellifini vermez. Bu konuyla ilgili beyitler şunlardır:

Velî bu kışşadan hışşe alınmaz
'Arab dilincedür zîrâ bilinmez

Anı nazm ideyin Türkî dilince
Ki zaḥmet olmaya saña bilince

Dilüñce n'ola ger irşād idersem
Devātuñı revādur şād idersem

Süḥan iḳlîminüñ çün ḥāşıyam ben
Ma'ânî Hürmüz'i ğavvāşıyam ben

Baña dek iltifāt kılca iy yār
Kulağuña aşayın dürr-i şehvār (b. 433-437)

Gerekdür i'tikād-ıla hoş enzār
Ḥaḳ'uñ kudretlerindendür bu āşār

Size Türkîce ben nazm itdüm aḥbāb
Ezel menşür yazmış anı aşḥāb

'Arab dilince kılmışlar beyānı
Yazayın hoş beyān-ıla ben anı

Dimişler hep kitâbı enbiyânuñ
Semâdan şuhf-ıla inmiş hep anuñ

Bu Kıur'ân Aħmed'e kim indi mükrem
Ki lafz-ıla kıırâ'at hıfz-ıla hem (b. 6497-6501)

Safâyî'nin *Şerhü'l-İslâmi'n-Nûrânî* adlı eserinin “Mu'cizât-ı Ahmediyye” diyebileceğimiz peygamber mucizelerini anlattığı bölümünün –her ne kadar eser, müellif adı zikr etmese de– İbrahim bin Muhammed bin Halef bin Hamdân'ın (Ebû İshâk) Arapça olarak kaleme alınan mensur *Kitâbu Mu'cizâti'l-Enbiyâ*'sından³³ tercüme edildiğini düşünmekteyiz.³⁴

Müellif her ne kadar eserin mucizât kısmı için tercüme olduğunu söylese de bu tercüme bugünkü çeviri mantığıyla yapılmış birebir bir tercüme olmayıp telife yakın diyebileceğimiz ve şâirin kendi hayal dünyasını, üslûbunu da işin içine kattığı bir tercümedir. Safâyî ayrıca Ebû İshâk'ta geçen bütün peygamberlerin mucizelerini eserine almamış, sadece Hz. Âdem, Hz. İdris, Hz. Nuh, Hz. Salih, Hz. Hûd, Hz. İbrahim, Hz. İsmail'in mucizelerine yer vermiştir. Buna rağmen oldukça hacimli bir eser ortaya koymuştur. Bu açıdan değerlendirildiğinde orijinal bir eser olduğu da söylenebilir.

Kanaatimizce Sinoğlu Safâyî, Şeyh Vefâ'nın müridi olması hasebiyle ondan dinlemiş olduğu nasihatleri, ayrıca onun birtakım dinî, tasavvufî, itikadî görüşlerini nazma çekerek *Terceme-i Vesâyâ-yı Şeyh Vefâ*'yı ayrıca Ebu İshâk'ın *Kitâbu Mu'cizâti'l-Enbiyâ*'sından yaptığı kısmî çeviriyi de *Mu'cizât-ı Ahmediyye* olarak

³³ İbrahim bin Muhammed bin Halef bin Hamdân'ın (Ebû İshâk) *Kitâbu Mu'cizâti'l-Enbiyâ*'sı için bkz. Süleymaniye Kütüphanesi İzmir nr. 131.

³⁴ Ebû İshâk'ın eserinde yer alan peygamber sayısı, eserin tertip yapısı, peygamber mucizelerinden hemen sonra Hz. Peygamber'in mucizelerinin gelmesi anlatılan mucizelerin birbiriyle örtüşmesi bu kanaatimizi daha da pekiştirmektedir.

adlandırmış ve bunları aynı eserde toplayarak *Şerhü'l-İslâmi'n-Nûrânî* adlı eserini oluşturmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

2. Eserin Şekil Açısından İncelenmesi

2.1. Vezin

Klasik Türk şiirinin en önemli âhenk unsurlarından biri hiç şüphe yok ki kullanılan aruz veznidir. Divan şiirinde şâirlerin nadiren de olsa deneme amaçlı kullandıkları hece ölçüsünü hariç tutarsak divan şiirinin vezni aruzdur. Aruz, çadırın ortasına dikilen ve onu ayakta tutup yıkılmasına engel olan direk olarak tanımlanabilir.³⁵ Aruz, şiiri kelime kullanımı ve söyleyiş bakımından güçlendirip müzikalitesinin, ahenginin sağlam olmasına vesile olur.

Safâyî'nin çalışmamıza konu olan *Şerhü'l-İslâmi'n-Nûrânî* adlı eseri aruzun Hezec bahrinin “mefâ'îlün / mefâ'îlün / fe'ülün” kalıbıyla yazılmış bir mesnevidir. Ancak eser baştan sona aynı aruz vezniyle yazılmamış, araya serpiştirilen farklı tür ve şekillerdeki şiirlerde eserin tekdüzeliğini ortadan kaldırmak için farklı aruz kalıpları kullanılmıştır. Safâyî'nin eserinde kullanılan “mefâ'îlün / mefâ'îlün / fe'ülün” kalıbının dışındaki aruz kalıpları ve kaç şiirde kullanıldığı aşağıda sunulmuştur.

Remel:	Fe'îlâtün / Fe'îlâtün / Fe'îlâtün / Fe'îlün Fâ'îlâtün	1 defa Fa'lün
Hezec:	Mef'ülü / Mefâ'îlün / Fe'ülün (Mef'ülün / Fâ'îlün / Fe'ülün)	1 defa
Remel:	Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlün	5 defa
Hezec:	Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün	35 defa
Muzârî:	Mef'ülü / Fâ'îlâtü / Mefâ'îlü / Fâ'îlün	1 defa
Hezec:	Mef'ülü / Mefâ'îlü / Mefâ'îlü / Fe'ülün	1 defa

³⁵ Cengizhan Yurdanur, **Türk Edebiyatına Analitik Bakış**, İstanbul, Reba Yayınları, 2000, s.339.

Mesnevîde ana aruz kalıbının dışında en çok “Hezec” bahrinin “Mefā‘îlün / Mefā‘îlün / Mefā‘îlün / Mefā‘îlün” kalıbı kullanılmıştır. Bunda yazmış olduğu na‘t-ı şeriflerde bu kalıbı tercih etmesinin rolü vardır.

Eserde kullanılan aruz kalıpları birçok divan şâiri tarafından da en fazla kullanılan aruz kalıpları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Safâyî, aruza son derece hâkim, onu çok iyi kullanabilen, kayıt altına alabilen bir şâir değildir. Bunda şâirin yaşadığı dönemin, Türkçe’nin yapısının, aruzun Türkçe’ye uygulanmasındaki zorlukların da önemli bir payı vardır. İncelediğimiz eserde birçok aruz hatalarına rastlanmaktadır.

Mesnevîde yer alan bazı zihaf hatalarına örnekler:

İşit bir kimse ol demde ne kıldı
Ki ‘İsā dīni üzre bāki kaldı (b. 546)

Ki zīrā şer‘-i Mūsā nesh oldu
Cihāna ‘İsa’nuñ āyīni taldı (b. 552)

Dimiş bir gün o cān u dil tabībi
Muhammed ya‘ni Allāh’uñ ḥabībi (b. 592)

Ḳoğıl ehlüñi hey mālūña ḳalma
Ata vü anaña dek ‘āsi olma (b. 596)

Eserde yapılan imâle hatalarına örnekler:

Seni ol depredür key añla pes sen
Anuñ emriyle virürsin nefes sen (by.768)

Didi di nedür ol olsun [ki] āsān
Ki tā irsin göñül derdine dermān (by.770)

Aşılduğum göre çün halkı yeksān
Gözine karşı halkuñ eyle cevlan (by.772)

Ġazabdan kaynadı ‘ırkındakanı
Revān şu tek revān oldı revānı (by.791)

Yapılan vasıl hatalarına örnekler:

Yine ister rub‘öşr ol sīm ü zerden
Bire on vire tā ‘ālī-güherden (b. 1410)

Didi gördüm gelür ol Tañrı hāşı
Ki ‘Abdullāh bin ‘Amr u bin ‘Āş’ı (b. 3102)

2.2. Kâfiye

Şiirin önemli âhenk unsurlarından biri olan kâfiye mısra sonlarındaki ses tekrarlarına dayanır ve kâfiyenin oluşması için en az iki mısranın olması ayrıca “ses tekrarının bulunduğu kelimelerin ya kendilerinin ya da anlamlarının farklı olması gerekir.”³⁶ Klasik şâirler şiirin mevzûn ve muhayyel olmasının yanında mukaffa olması gerektiğini de belirtmişlerdir.

Şerhü’l-İslâmi’n-Nûrânî’de yarım, tam, zengin, cinaslı kâfiye kullanılmıştır.

³⁶ Prof. Dr. M. A. Yekta Saraç, **Klasik Edebiyat Bilgisi, Biçim-Ölçü-Kâfiye**, Gökkuşbu Yayınları, 7. bs., İstanbul, 2013, s. 257.

2.2.1. Yarım Kâfiye

Yarım kâfiye, kâfiye örgüsü içerisinde yer alan kelimelerden bir sesin benzer olmasıyla oluşur.

Yine nefse merâtib dörd eşerdür
Kemâl-i ‘ilmisiyle bi’n-nazardur (b. 1955)

Çamu yirde namâz *ümme*lerinde
Cevâzı olmadı *mille*lerinde (b. 2077)

Yedi mu‘ciz dinildi şimdi *mücmel*
Olur şimden girü bir bir *mufaşşal* (b. 2601)

Kaçan kim naşş u ‘aczin bildi *Ādem*
Kabûl itdi anı Allāhu *a‘zem* (b. 2602)

Çün oldı hacz ile hep ‘aql-ı *kāhîr*
Çamusı Ādem’e hem Rabb’e *kāfir* (b. 2612)

Hemân-dem Ādem’e gönderdi on *şuḥf*
Niçün itdün dinilmez idicek *luṭf* (b. 2614)

2.2.2. Tam Kâfiye

Kâfiye örgüsü içerisinde yer alan kelimelerden iki sesin benzer olmasına dayanan kâfiye türüdür. Eserde sadece uzun vokaller kullanılarak da tam kâfiye oluşturulduğu görülmektedir.

Ža‘ife bir zenem dir ehl-i *guşsa*
Ki geldi şöyle şöyle baña *kışsa* (b. 955)

Nedür gel bil ‘ulūmuñ nef‘ ü *sehñ*
Gide tā ƙalbüñüñ emrāz-ı *cehñ* (b. 1976)

Oƙı Ƙur‘ān’da nice yüce *Ƙādir*
Anuñ-içün “*şa‘īden tayyiben*” dir (b. 2061)

Ne dirlerse işidürdi *ƙulağı*
Yağından işidür bigi *ırağı* (b. 2255)

2.2.3. Zengin Kâfiye

Kâfiye örgüsü içindeki kelimelerde ikiden fazla sesin benzerliği ile oluşan kâfiye türüdür.

Bu bir sözdür ki bundan iy *müsilman*
Cemāl açar göñül şehrinde *īmān* (b. 2230)

Bu tertīb üzre menƙül oldı *hāşıl*
Verüp bir ƙavme tā olunca *vāşıl* (b. 2315)

İlāhi’l-halkı ma‘būd ü *mescūd*
Hüve’l-ƙuddüsü ze’l-ihsāni *ve’l-cūd* (b. 2581)

‘Alī di kim odur a‘le’l-e *‘ālī*

Olursın cennet-i ‘ālīde *vālī* (b. 2789)

Vefī di şıdķ-ıla kim ola *vāfī*

Her işde ol durur şāfī vü *kāfī* (b. 2790)

2.2.4. Cinaslarla Yapılan Kâfiye

Yazılışları ve okuyuşları aynı olup anlamları farklı olan kelimelerle yapılan kâfiyedir.

2.2.4.1. Tam Cinas

Ḥaķ’uñ yolını Ḥaķ bil Ḥaķķ’a *ṭap ṭur*

Ki ḥalkından bir ednā saña *ṭapṭur* (b. 713)

Bularuñ kimse bilmezdi *şāğışın*

Dürüşse hīç görmezdi *şāğ işin* (b. 2610)

Virürsin ḥūr u cennāt ü *ķuşūrı*

‘İnāyet eyler örtersin *ķuşūrı* (b. 2922)

2.2.4.2. Eksik Cinas

Ḷılındı yir benüm-çün hep *mesācid*

Anuñ-çün oluruz her yirde *sācid* (b. 2073)

Nebiyü’r-raḥme me’vāsında *cālis*

Diren emriyle raḥmānī *mecālis* (b. 2162)

Aña vācib durur pes ‘adl ü <i>inşāf</i>	
Hem itmek ğill u ğışdan albini <i>şāf</i>	(b. 2166)
Gel iy ma‘nī tıyan ol buña ‘ <i>ārif</i>	
Bilinsin saña biñ dūrlü <i>ma‘ārif</i>	(b. 2716)
İnansañ hāşıl olur her <i>murāduñ</i>	
İnanmazsañ Ebū Cehl olur <i>aduñ</i>	(b. 2718)
Ola sıddīk olup ‘ışkında <i>fāhır</i>	
Dirīg itmeye cānın evvel <i>āhır</i>	(b. 2928)

2.3. Redif

Şiirdeki âhenk unsurlarından olan redif mısra sonlarında yer alan aynı görev, fonksiyon ve yazılıştaki ek kelime ve kelime gruplarıdır.

2.3.1. Ek Hâlindeki Redifler

Didügüm nesne añlañ bu maal <i>de</i>	
Ki haāniyyet oldu bu ‘amel <i>de</i>	(b. 1125)
Bu mu‘ciz oldu şādır Muştafa’ <i>dan</i>	
Nübüvvet hatmi Fahr-i enbiyā’ <i>dan</i>	(b. 2696)
Didiler hey bu sihr-i müfterā <i>dur</i>	
İnanma biz buña ‘ayn-ı haā <i>dur</i>	(b. 2712)

Añılsa mu'cizāt-ı Aḥmediyye
Diyüp āmentü nūr ol sermediyye (b. 2722)

2.3.2. Kelime Hâlindeki Redifler

Ezelden buldı ḥazretde be-ğāyet ihtirām *İslām*
Ki 'indellāhi a'zamdur mu'azzedür hümām *İslām* (b. 1472)

Çün itdi baḥr-i cūdından cihāne Kirdigār *iḥsān*
Gözet raḥmetler āşarın olur 'ayn-ı bahār *iḥsān*

Dil ü cān-ıla ḫassām-ı ezel kısmına şākird ol
İrer bu demde görürsin pey-ā-pey şad-hezār *iḥsān* (b. 1866-1867)

Hālîḫ Ḳadīm ü Ḳādir ü maḥlûḫ olan *fenā*
Varlık Ḥaḫ'uñ beḳā-y-ıla hep ins ü cān *fenā*

Hey 'arif ol vücūd ki hîç itmegil gurūr
Ben sen dimekden hele çün ĩn ü ān *fenā* (b. 2455-2456)

2.3.3. Kelime Grubu Hâlindeki Redifler

Teferrüc eyle ehl-i *gülsitān ol*
Şafā gülçin olup *gülsitān ol* (b. 1394)

Muşībet üzre ḫoş *şabr eylemekdür*

Ki ʔāʕat üzre hem *şabr eylemekdür* (b. 1751)

Likāʕullāhdur cennetde *hem haqq*

Ne kim haqq dir murādı üzre *hem haqq* (b. 1828)

İçüren söz zülālinden *bu suyu*

Açan Hızr ābı yüzinden *bu suyu* (b. 1847)

Çün saʕadet şemsine ceybüñ meʔālīʕ *dür bu dem*

On sekiz biñ ʕāleme esrār-ı lāmiʕ *dür bu dem*

Çeşm-i cān bir kez yüzüñ görmege kāniʕ *dür bu dem*

Cānlar izüñ būsesin almağa ʔāmiʕ *dür bu dem*

Başdığuñ yir āb-ı hayvāna menābiʕ *dür bu dem*

Hem melekler rāyetüñ ʕālemde rāfiʕ *dür bu dem*

Hem bu baħr ü berr senüñ emrüñe ʔāyiʕ *dür bu dem*

Hem ʕadāvet ʕırkını tīğuñ ki kāṭiʕ *dür bu dem*

Bu ħaber gerçek tevātür buldı vāqiʕ *dür bu dem*

Aşdılar tīğuñı ʕarş üstinde Sultān Bāyezīd (b. 2184-2188)

Emrüñe Ĥaqq ʕālemi kılsuñ musahħar *her zamān*

Devletüñ burcında seyr itsün her aħter *her zamān*

Zīr-i destüñde ola bu yidi kişver *her zamān*

Cārī kılsun ħalkıñuñ mīzāb-ı kevşer *her zamān*

Begler olsun ħizmetüñ bābında çāker *her zamān*

Düşmenüñ ħünin döksün tīğ ü ħançer *her zamān*

Āteş-i vaşfuñda ħayy olsuñ semender *her zamān*

Hem Őenāñ itmege vaķf olsun bu diller *her zamān*

Gevherindendür ki_olur ‘ālem mūnevver *her zamān*

AŞdılar tīĝuñı ‘arş üstinde Sultān Bāyezīd (b. 2224-2228)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. Eserin Muhteva Açısından İncelenmesi

3.1. Allah

Sinoplu Safâyî, klâsik eser müelliflerinden birçoğunun yaptığı gibi eserine Allah'ın adıyla başlar. Besmele yapılan / yapılacak olan her hayırlı işin başlangıcıdır. Kur'ân-ı Kerim nasıl ki besmele ve Fâtiha Sûresi ile başlıyorsa Safâyî de bundan ilham alarak eserine besmele ile giriş yaptıktan sonra Fâtiha Sûresi'nin bir nevi manzum tefsirini yapar (b. 1-52). Eser daha sonra tevhid, naat ve ashabın tavsifiyle devam etmiştir. Şâir, bu başlık altında aynı zamanda İhlas Sûresi'nin de bir bakıma manzum tefsirini yaparak bu sûrenin önemini hadislerden de deliller getirerek belirtmeye çalışır. Safâyî, bu bölümde Allah'ın birtakım sıfatlarını zikretmiştir. Allah'ın bir ve tek, samed olduğunu, doğmayıp doğurmadığını ve hiçbir şeyin ona denk olmadığını İhlas Sûresi'ndeki âyetlerden yola çıkarak delillendirir (by. 99-287). Müellif, eserini oluştururken sadece mesnevinin girişine tevhid, münacaat koymayıp eserin muhtelif bölümlerinde de her fırsatta Allah'ı zikretmiş ve ona özgü medh ü senâ dolu şiirler söylemiştir (bkz. Gazel fî tevhid, b. 2022-2028).

Safâyî, söylediklerini delillendirmek için Kur'ân'dan Allah'ın âyetlerinden kanıtlar getirmeye çalışmış ve Allah'a kul olmanın gerekliliğini belirtmiştir. Eserin birçok beytinde Allah, doğrudan yahut dolaylı olarak yer aldığından buraya sadece Allah ile alakalı olarak bazı örnek beyitleri almakla yetineceğiz.

Allah bir ve tektir, ortağı yoktur.

Şerîki yoqlığından olduĝ āgāh
İnanduk yirde gökde birdür Allāh (b. 787)

Şerîki yok anuñ her işde şeksüz
‘Abeş iş işlemez hergiz dileksüz (b. 685)

Hayatın ve ölümün yaratıcısı Allah'tır.

Bürünmüş gözlerin gafletde katı
Yaradan Hâk durur mevt ü hayâtı (b. 767)

Âlemlerin yaratıcısı Allah'tır.

Saňa tâ Rabb-i 'âlem ide hubbı
Diyüp âmentü di Allâh Rabbî (b. 721)

Ne buyurur işit ol Rabb-i a'âlâ
Bu halkuñ Hâlık'ı ol Hâk ta'âlâ (b. 530)

Şâfi olan, her canlıya şifâ veren O'dur.

Didi hep halka Hâk virür şifâyı
Bu sözi Hâk bilüp birle Hudâ'yı (b. 710)

Şifâyı kimseden umma ol âgâh
Şifâlar virimez illâ ki Allâh (b. 693)

Allah, insanı bir damladan yaratmıştır.

Seni bir kaçreden yaratdı Kâdir
Ne şeydensin sen ol sen saňa nâzır (b. 712)

Herşeye gücü yeten mutlak kudret sahibi Allah'tır.

Çavîdür Hâk yiter her şahşa gücü
Helâke virdi hüdhüd şaldı 'Ûc'ı (b. 716)

Ona şirk koşanların sonu helak olmaktır.

Ḥaḳ’a ıapmaduğı-y-çün oldu mağbün
Yire girdi kamu mâlıyla Ḳārün (b. 717)

Zamandan, mekândan münezzehtir.

Münezzehdür mekândan zât-ı bî-çün
Ta‘âlâ şānuhü “*‘ammā yeḳülün*”³⁷ (b. 508)

Hiçbir dengi yoktur.

“*Lehu kufuven aḥad*”³⁸ didüği âyet
Ne dimekdür işit billâhi ğâyet (b. 112)

Doğmamış ve doğurmamıştır.

Bilürseñ “*lem yelid*”³⁹ didüği ḳavlin
İrişdi bil saña luḫf-ıla ṭavlin

Dimekdür Ḥālḳ ol mecmû‘-ı eşyâ
Anuñ nefy oldu cins ü şibh hattâ

“*Ve lem yûled*”⁴⁰ didüği Ḥaḳḳ-ı muṭlaḳ

³⁷ İsra - 17 / 43

Allah, onların söyledikleri şeylerden münezzehtir; son derece yücedir ve uludur. Ayrıca bkz. 5 / Mâide – 73.

³⁸ İhlâs - 112 / 4

Onun hiçbir dengi yoktur.

³⁹ İhlâs - 112 / 3

Lem yelid: O doğurmamıştır.

O, doğurmamış ve doğmamıştır.

⁴⁰ İhlâs - 112 / 3

Ve lem yûled: Ve doğrulmamıştır.

O, doğurmamış ve doğmamıştır.

Hudūsuñ nefyidür añla muḥakḳak (b. 108-110)

Hiç kimseye muhtaç olmayıp Ganiyy ve Râzık'tır.

Ġaniyy'dür Râzık oldur aç olmaz
Bes ol hîç kimseye muḥtâc olmaz (b. 106)

Allah ve onun sıfatları bâbında verilen bu beyitlerden yüzlercesini eserde görmek mümkündür.

3.2. Melekler

3.2.1. Cebrâil

Allah'ın emir ve yasaklarını peygamberlere bildiren vahiy meleğidir. Dört büyük melekten biridir. İslam inancıyla birlikte Yahudilik ve Hıristiyanlıkta da Gabriel olarak geçmektedir.

Cebraîl, peygamberlere vahiy getirdiği zaman genellikle insan kılığında görünmüştür. Miraç hadisesinde Hz. Peygamber'e Sidretü'l-müntehâ'ya kadar aslı hüviyetinde refakat etmiştir. Hz. Cebrâil, Cibrîl, Cebreîl, Rûhu'l-emîn, Rûhu'l-kuds şeklinde de isimlendirilmiştir. Aklın sembolü olarak değerlendirilmiştir.

Metinde Cebrâil şu özelliklerle geçmektedir:

* **Rûhu'l-kuds / Rûh-ı Kuds:** Hz. Cebrâil. Doğru yazımı Rûhu'l-kuds olmakla birlikte şâirler vezne uydurmak adına Rûhu'l-kudüs şeklinde de telaffuz etmişlerdir. Cebrâil vahiy meleği olmasından dolayı metinde genellikle Hz. Peygamber ile ilgili beyitlerde, naatlerde geçmektedir. Hz. Peygamber'in sözlerinin insanlar üzerinde ferahlatıcı ve Cebrâil edâli olduğu belirtilmiştir.

‘Ayn-ı kelâm-ı nefesi çün kim beyân ider
Lafzuñ müferriḥ oldı vü Rûḥu'l-ḳudüs-edâ (b. 2110)

Cebrâil, Hz. Peygamber'e Allah'ın âyetlerini talim eden melektir.

Hevâdan nâṭıḳ olmazsın ider Rûḥu'l-ḳudüs ta'lîm

Ne kim ḳalbüñe vâriddür saña Ḥaḳ'dur iden ilhâm (b. 5921)

Cebrâil, Hz. Peygamber'in dostu, arkadaşıdır.

Mükerrem hemdemi ol Rûḥ-ı Ḳuds'üñ

Şefî'i vü imâmı cinn ü insüñ (b. 440)

Hz. Peygamber, miraca gitmeden önce göğsünü Cebrâil altın bir leğende Zemzem suyuyla yıkamıştır.

Ṭaşt-ı zehebde Zemzem-ile yudı Rûḥ-ı Ḳuds

Ol Ḥazret'e zehâbuña dâl oldı serverâ (b. 2133)

*** Nâmûs, Nâmûs-ı Ekber**

Ḥabîb-i Cebreîl ü nûr-ı Ḳuddûs

Ki Mîkâil'e şâdıḳ sırr-ı Nâmûs (b. 3717)

*** Rûhu'l-emîn**

Benem çün mehbiṭi Rûḥu'l-emîn'üñ

Didi kim evveliyem müslimînüñ (b. 7457)

*** Peyk-i hazret:** Peygamberlerin habercisi, ulağı. Hz. Cebrâil, Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara tebliğ için peygamberlere ulaştırdığından ulak, peyk olarak değerlendirilmiştir.

Sârâ, Hâcer'i kıskanıp Hz. İbrahim'e onu yanından götürmesini talep etmiş. Bunun üzerine Cebrâil, Hz. İbrahim'in yanına gelerek Sârâ'nın sözüne uymasını bunda Allah'ın hikmetleri olduğunu bildirmiştir.

Hemân dem peyk-i Һazret geldi Cibrîl

Didi Sârâ sözine eyle ta'cîl (b. 6264)

Hız. Âdem yeryüzüne indirildiğinde Allah'ın emirlerini ona ulaştıran Cebrâil'dir.

'Urûc itdi hemân ol peyk-i Һazret

Pes Âdem böyle dimek tutdı 'adet

Gelüp Cibrîl bir gün itdi âgâh

Senüñ-çün hoş bir ev yapırdı Allâh (b. 1657-1658)

* **Cibrîl, Cibrîl-i Emîn:** Cebrâil, peygambere vahiy getiren melektir.

Nitekim her nebîye kıldı ta'yîn

Gelüp Cibrîl itdi aña telķîn

Haķ emriyle olup Cibrîl'e izhâr

Gelüp her enbiyâya itdi iş'âr (b. 1180-1181)

Hız. Âdem yeryüzüne indirildiğinde Allah'a nasıl münâcâtta bulunacağını bilemez. Onun Allah'a afv ü mağfiret için nasıl dua edeceğini Cebrâil bildirir.

Pes Âdem bir gün itdi hoş münâcât

Gelüp Cibrîl irürdi neyse Һacât

Didi Cibrîl'e hîçem gerçi ben ķul

Nice itsem ki tevbem ola maḳbūl

Didi di Rabbenā bī-çāre ḳalduḳ

İkimüz nefsumüze zālīm olduḳ

Ki raḥmet maḡfiret itmezseñ Allāh

Biz elbetde oluruz ḥāsirīn āh⁴¹

Tezekkür eyleseñ bu ḳavli her gāh

Añar luḡf-ıla in‘āmından Allāh (b. 1652-1656)

Hz. İbrahim ateşe atıldığında onun kendisinden bir talebi olup olmadığını söyleyen Cebrâil’dir.

İrişdi şeh-per açdı peyk-i ḥazret

Ki Cibrīl-ü emīn nūr-ı ‘izzet

Didi di ḥācetüñ didi ol āgāh

Saña yoḳ ḥācetüm bil ḥasbiyallāh (b. 6132-6133)

Hz. Cebrâil’in makamı Sidretü’l-müntehâ’dır.

Olduñ süvār Refref’e geçdüñ niçe ḥicāb

Cibrīl’e çünki Sidre maḳām oldu Müntehā (b. 2137)

3.2.2. Mikâil

⁴¹ A’raf - 7 / 23

“(Âdem ile eşi) dediler ki: Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.” ayetine telmih var.

Kur'ân'da ismi zikredilen dört melekten (Cebrâil, Mikâil, Hârût, Mârût) biridir. İncil ve Tevrat'ta da adı geçmektedir. İslam inancında, Mikâil'in vazifesinin canlıların rızıklarının taksimatı ve tabiat olaylarının düzenlenmesi ile ilgili görevli olduğu inanışı vardır.

Metinde bir yerde adı geçen Mikâil, Hz. Peygamber ve Cebrâil ile birlikte zikredilmiştir.

Ḥabīb-i Cebreīl ü nūr-ı Ḳuddūs

Ki Mīkāl'e şādık sırr-ı Nāmūs (b. 3717)

3.2.3. Rıdvân

Cennetin muhafazasıyla görevli melek. İblis cennetten kovulduktan sonra Hz. Âdem ile Havvâ'yı kandırmak için girmek istemiş ancak cennetin muhafızı olan Rıdvân girmesine müsaade etmemiştir. Bunun üzerine iblisin yılanın ağzına saklanarak cennete girdiği rivayet edilmiştir.

Ḳomadı girmege çün anı Rıdvân

İrişdi ḥayye ḳatına şitābān (b. 3731)

Ḳıluruz cennetüñ içinde seyrān

Bize ḥuddām olur Rıdvān u ğilmān (b. 6603)

3.3. Peygamberler

3.3.1. Kur'ân'da Adı Zikredilen Peygamberler

3.3.1.1. Hz. Âdem

İslâm inancında yaratılan ilk insan olması hasebiyle Hz. Âdem, Ebu'l-beşer (insanlığın babası) olarak nitelendirilmiştir. Hz. Âdem, Allah tarafından topraktan

yaratılmış ve ona ruhundan üflemiştir. Allah meleklerle Âdem'e secde etmelerini emredince hepsi secde etmiş, ancak ateşten yaratılmış olan İblis secde etmeyerek Allah'a isyan etmiştir. Allah, Hz. Âdem'in cennette konuşabileceği, sükûnet bulabileceği bir eş olarak onun sol eğe kemiğinden Havvâ'yı yaratmıştır. Hz. Âdem ile Havvâ cennette ikâmet ederken İblis onları yasak ağacın meyvesinden yeme hususunda kandırmış, bunun üzerine Hz. Âdem ile Havvâ yeryüzüne indirilmiştir. Hz. Âdem'in indirildiği yer Hindistan Serendib olurken Havvâ Cidde'ye indirilmiştir. Daha sonra ettikleri tevbenin kabul olunması üzerine Hz. Âdem ve Havvâ Arafat'ta buluşmuşlardır. Hz. Cebrâil'in işaretiyle Mekke'de Kâbe'yi ilk inşâ eden ve Hac farızasını yerine getiren odur. Hz. Âdem yeryüzünde çiftçilik ve demircilikle işğal ettiği rivayet edilmiştir. İnsanlara gönderilmiş olan ilk peygamber Hz. Âdem'dir. Hz. Âdem'e 10 suhuf indirilmiştir. Cebrâil, Hz. Âdem'e yazı yazmayı öğrettiğinden dolayı indirilen suhufu Hz. Âdem kendi el yazısı ile yazmıştır. Bin yıl yaşayan Hz. Âdem'in kabrinin nerede bulunduğu ihtilafıdır.⁴²

İncelediğimiz metinde Hz. Âdem'in vasıfları şu şekilde geçmektedir:

* **Sâfî / Safiyullâh**: Allah'ın seçkin, efdal kılmış olduğu kişilerden olduğu için bu sıfat verilmiştir.

Pes ol dem Âdem'e rahm itdi Allâh

Didi yâ Âdem-i Şâfî ol āgâh (b. 1684)

Şafiyullâh emr-i sırr-ı esrâr

Ĥabîbullâh nūr-ı vaĥy-i Cebbâr (b. 3487)

* **Çamurdan, balçıktan yaratılmıştır**: Kur'ân-ı Kerîm'de Rahmân Sûresi'nin 14. âyetinde: "Allâh insanı pişmiş çamura benzeyen bir balçıktan yarattı." ifadesi vardır. Dolayısıyla Hz. Âdem topraktan yaratılmıştır.

⁴² M. Âsım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, c. 1, bs. 18, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2013, s. 29-61.

Yaratdı Ādem'i balçıkdan Allāh
Pes envā'ından arzuñ ol hoş āgāh

Yaratdum didi Hāḡ añlarsañ iy yār
Ki ol şalşāl-idi faḡḡāra beñzer (b. 3648-3649)

* **Edīm-i arz:** Yeryüzü. Hz. Ādem yeryüzünde yer alan birçok toprak türünden yaratıldığı için ona Ādem denmiştir.

Pes Ādem diyü Hāḡḡ oldu münādī
Edīm-i arzuñ üstinden yaratdı (b. 3674)

* **İblis:** Allah, Hz. Ādem'i yarattığında meleklerle, ona secde etmelerini emretmiş bunun üzerine melekler Hz. Ādem'e secde etmiştir. Ancak İblis kibirlenerek kendisini Hz. Ādem'den üstün görmüş ve Allah tarafından lanetlenmiş, cennetten kovulmuştur.

Melek olana hep secde buyurdı
Melāik aña küllī secde itdi

Sücūd Allāh'adur ol kıble oldu
Şalāta kıble lābūd Ka'be oldu

Aña secde idüp kılmadı mescūd
Pes İblīs oldu key mel'un ü maḡrūd (b. 3694-3696)

* **Havvâ:** Allah, Hz. Ādem'e cennette sükûnet bulacağı bir eş olarak onun sol eğe kemiğinden Havvâ'yı yaratmıştır.

Anı cennetde çünkim sâkin itdi

Anuñ-çün anda Havvâ'yı yaratdı

Velîkin sol eyegüden götürdi

Bu Âdem anda uyurdı yetürdi

Uyandı çün cemâlin baqdı görđi

Aña şevk-ıla ol dem el uzatdı

(b. 3697-3699)

* **Yasak ağacın meyvesinden yenmesi:** Hz. Âdem ile Havvâ cennette ikâmet ettirilmiş fakat yasak ağacın meyvesinden kesinlikle yememeleri gerektiği belirtilmiştir. Hz. Âdem'e secde etmediği için cennetten kovulan şeytan, cennete yılanın ağzında gizlice girerek karşılarında ağlayıp sızlayarak onların cennette ebedî kalamayacaklarından dolayı üzüldüğünü söyledikten sonra cennette ebedî kalmanın sırrının yasaklanmış ağacın meyvesini yemekte olduğunu belirtmiştir. İblis söylediklerinin doğruluğu için Allah'ın adı üzerine yemin etmesine rağmen Hz. Âdem inanmamış ancak yasak ağacın meyvesinden bir an önce yemek isteyen Havvâ Hz. Âdem'i de sarhoş ederek, yasaklanmış meyveden yedirmiştir. Bunun üzerine üzerindeki cennet elbiselerinden arındırılmış ve yeryüzüne sürgün edilmişlerdir (bkz. b. 3726-3771).

* **Yeryüzüne nüzûl:** Hz. Âdem ile Havvâ, İblis'in hilesiyle ilâhî emre uymayıp yasak ağacın meyvesinden yedikleri için Allah tarafından ceza olarak yeryüzüne indirilmiştir.

Didi Haq 'izzetüm-çün bi'z-zarüre

Seni indüreyin elbette yire

Bir emrûñ tã bite sen nice gel git

Cihānda 'ıyşı gāyet kedd-ile it

Didi in yire Hâk bu cennetünden
Şıduñ buyruğı düşdüñ 'izzetünden

Yire pes indiler nâçâr kâşır
Yir iken cennetüñ içinde vâfir (b. 3768-3771)

* **H. Âdem'in yeryüzünde indirildiği yer:** Hz. Âdem, yeryüzünde Hindistan Serendib'de Nûdî Dağı'na indirilmiştir. Burada kırk yıl kalmıştır.

Çün Âdem yire indi tıtdı tertîb
Ki Hindistân içinde ol Serendib (b. 1651)

Pes Âdem düşdi bir yire ne tertîb
Ki Hindistân'da dinilmiş Serendib

Ki tağ üstinde[dür] dirler turağa
Ezelden Nûdi dirlermiş o tâğa (b. 3790-3791)

Serendib'de Hudâ'ya tapdı çil sâl
Gelüp pes Ka'be yaptı şöñra fi'l-hâl (b. 2603)

* **Tevbe:** Hz. Âdem ile Havvâ yeryüzünde farklı bölgelere nüzul etmişlerdir. Hz. Âdem, Cebrâil'le yeryüzünde görüşmüş ve Allah'a nasıl dua ederse makbul olacağını sormuş, bunun üzerine Cebrâil ona “*Ey Rabbimiz! Biz biçare kaldık, nefsimize zulmedenlerden olduk eğer sen mağfirette bulunmazsan şüphesiz biz hüsrana uğrayanlardan oluruz*”⁴³ şeklinde niyazda bulunmasını öğütlemiştir. Bu şekilde tevbe eden Hz. Âdem, Allah tarafından affa mazhar olmuş ve yeryüzünde Havvâ ile tekrar buluşmuştur.

⁴³ A'râf – 7 / 23.

Didi Cibrîl'e hîçem gerçi ben kul
Nice itsem ki tevbem ola maqbûl

Didi di Rabbenâ bî-çâre kalduk
İkimüz nefsumüze zâlim olduk

Ki rahmet mağfiret itmezseñ Allâh
Biz elbetde oluruz hâsirîn âh⁴⁴

Tezekkür eyleseñ bu kavli her gâh
Añar luğf-ıla in'âmından Allâh

'Urûc itdi hemân ol peyk-i hâzret
Pes Âdem böyle dimek tûtdı 'âdet (b. 1653-1657)

Didiler "*rabbennâ*" tâ biz "*zalemnâ*"⁴⁵
Senüñ 'afvuñı kıluruz temennâ (b. 1796)

* **Mekke-Kâbe:** Hz. Âdem'in tevbesi kabul olunduktan sonra Cebrâil gelerek onu Mekke'ye götürmüş ve Kâbe'nin yerini göstermiştir. Bunun üzerine Hz. Âdem Mekke'de Kâbe'yi otuz yıl tavaf etmiştir. (bkz. b. 1658-1665)

⁴⁴ A'raf - 7 / 23

"(Âdem ile eşi) dediler ki: Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz." ayetine telmih var.

⁴⁵ A'raf - 7 / 23

(Âdem ile eşi) dediler ki: Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.

* **Peygamberliği:** Hz. Âdem, yaratılan ilk insan olmasının yanında aynı zamanda ilk peygamberdir.

İdüp bu Ādem'i mürsel daḥı şāh
Cihānı yaradan ol yüce Allāh (b. 2613)

* **Suhuf:** Hz. Âdem'e kimi kaynaklarda yirmi bir sahife verildiği belirtilmişse de incelediğimiz metinde ona on suhuf verildiği inanışı vardır.

Hemān-dem Ādem'e gönderdi on şuhf
Niçün itdūñ dinilmez idicek luṭf (b. 2614)

Yigirmi_üç Nūḥ-içün inmiş daḥı on kerre Ādem'çün
Velī kırk u sekiz inmiş Bürāhīm'e ne hoş efrāḥ (b. 3139)

* **Ebnâ-yı Âdem, evlâd-ı Âdem:** Âdemoğulları. Yeryüzündeki insan nesli Hz. Âdem'den geldiğinden bütün insanlığın babası sayılmış ve bütün insanlar onun adıyla anılmıştır.

Buyurmuşdur Nebī ol Faḥr-i 'ālem
Güzīn ü server-i evlād-ı Ādem (b. 1267)

Ölüm ölmezden öñ ebnâ-yı Ādem
Çihār-aşnāfdur Allāhu aḥkem (b. 1787)

* **Mucizeleri:** Metinde Hz. Âdem'in yedi mucize gösterdiği belirtilmiştir.

Bilūñ siz mü'minem ben yā şikāti
Yedidür Ādem'ūñ pes mu'cizāti (b. 2595)

Hz. Âdem'in göstermiş olduğu mucizeler şunlardır:

1. Kuru taştan su akıtması:

Didiler mürselüñ budur şıfâtı

Didiler çün getirür mu'cizâtı

Eger var-ısa sende bu eşerden

Bizüm-çün su çıkar melsâ hâcerden

Pes el açdı Hâk'a yalvardı Ādem

Aña emr eyledi Hâllâk-ı 'âlem

Elüñ ur taşa di Allāhu ekber

Saña ben eyledüm anı musahhar

Elini taşa urdı aqdı çün su

Revân oldu bu sudan tıoldı her sū

Yedi fersah yeri tıoldurdu Şāni'

Çamusı oldu bunlara mezāri'

Bu i'cāzı ki gördi cümle yeksān

Naşīb olmadı hıç birine ĩmān

(b. 2617-2623)

2. Bir ağacı menzilden menzile yürütmesi.

Didiler yok yire olmaz bu ĩmān

Nebī'sin çün gerekdür sende bürhān

Virildiyse Nebî olmağ mizâcı
Gözümüz göre yürüt bu ağacı

Du‘â kıldı bu Ādem Hakk’a şâdıķ
İcâbet eyledi ol yüce Hâlık

Buyurdi didi yâ Ādem işâret
İdüp di yüri yâ ağaç selâmet

Seni ol yaradan Hâlık haķı-y-çün
Cihânı besleyen Râzık haķı-y-çün

Didi Ādem ki billâh iy şecer sen
Revâdur eyleseñ seyr ü sefer sen

Hemân ol yâ ağaç şimdi revâne
Bu yirden varayın tır şol mekâne

Hemân-dem yürüdi mecmû‘ı gördi
Dilek itdükleri yir üzre tırdı

(b. 2686-2693)

3. Elindeki taşların Allah’ı tesbih, tehlil etmesi.

Didiler gösterürsin böyle âyîn
Nebî olduğına ķanı berâhîn

Uzatdı yire el fi’l-ħâl Ādem

‘Aceb sırdur bu sırrullāh-ı a‘zem

Çün aldı bir avuç yirden haşāyı
İşit bil n’oldı bir sırdur Hudā’yı

Elinde eyledi tesbīh u tehlīl
İnansañ ‘ayn-ı ĩmāndur saña bil

Bu sırdan irdi hoş bir kavme ĩmān
Yine küfrinde bir kavm oldı yeksān (b. 2762-2766)

4. Bir kavmi davet edip, putlarını konuşturarak sonra onları parçalaması.

Çün itdi anları ĩslām’a da‘vet
Nebī-y-isen didiler qanı hücçet

Didi şol taş ki hep aña şaparsız
Aña şapmağ-ıla yoldan şaparsız

İderse baña hem Hıllāq’a ikrār
Müsilman olamısız cümle yek-bār

Didiler Rabbümüz ger dirse şaddağ
Senüñ Rabbüne Hağ dirüz muhağğak

Pes anlar Rablerin üşmiş getürmiş
Hemān-dem Ādem öñine getürmiş

Dimiş di yirde gökde birdür Allāh
řehādet eyle kim olsunlar āgāh

Dimiş bt siz oluñ āgāh her gāh
Degüldür şapduğum illā ki Allāh

Bu řavmuñ olmuşam iinde mazlm
Saña yā Ādem itdüm hāli ma'lm

İder zlmi baña bu cümle füccār
 vardur řudretñ billāhi şurtar

ekp Ādem bti bunlardan almış
Yüzi üzre bti yir üzre şalmış

Hemān-dem itmiş anı pāre pāre
şağıtmış pāresin her bir diyāre

(b. 2834-2844)

5. Bir günde ekip, biip ve onu yemesi.

Beşinci mu'cize budur muřaddaķ
Ki zāhir oldu Ādem'den muřaķķaķ

MeřāyiĖ böyle dimişler mu'an'an
Bize bu resme geldi oldu rşen

Dimişler kim idersin halkı da⁶vet
Gerekdür kim Nebî'yem dirse hücçet

Eline bedr alup fi'l-kāl saçmış
Yine saçduğı gün bitmiş vü biçmiş

Ṭaleb idenler eyle istemişler
Ki bir günde eküp biçmiş yemişler (b. 2945-2949)

6. Taşları yürütmesi.

İşit altıncı mu'cizden beyānı
Sevindürmek dilerseñ tende cānı

Çün öldürmüş üdüp Hābil'i Kābil
Gelüp hacdan bu Ādem n'eylemiş bil

'Acāyib tarlığanmış girye itmiş
Degüldi hīç görmüş vü işitmiş

Bu derdüñ zaħmı çün cānına yitmiş
Ṭurup Hābil'i ol arayı gitmiş

Aña yār olmağa hüzninde iy yār
Yürümiş cem⁶ olup yanınca aħcār

Bile gezmişler itdügince seyrān

Bile olmuşlar olduğınca giryān (b. 3081-3086)

7. Elini ateşe soktuğu hâlde ateşin onu yakmaması.

Yedinci mu‘cize budur ki iy yār

Anı ‘ālemde Ādem kıldı izhār

Açarsa mu‘cizātı sende ĩmān

İder rahmetleri bī-şübhe Raḥmān

Ne kılmışdur işit Ādem’den āyīn

Ḳulaḳ tut kim idem ben anı ta‘yīn

Dirüp evlādını kılmış ziyāfet

Anuñ-çün bu ziyāfet oldu sünnet

Bişürmiş hoş yimekler anda Ḥavvā

Anı evlādı-çün itmiş müheyyā

Elin şoḳmış yañarken oda Ādem

Ziyānı irmemiş Allāhu a‘lem

Bu resme anda göstermiş nübüvvet

Elini oda şoḳmış olmuş āyet (b. 3243- 3249)

* **Halife:** Hz. Ādem, Allāh’ın yeryüzündeki halifesidir.

Halîfe itdügün Âdem haqı-y-çün
İlâhî Ka'be vü Zemzem haqı-y-çün (b. 6766)

* **Zürriyetini görmesi:** Allah, Hz. Âdem'i yarattığında onun sırtını mesh etmiş ve onun neslinden gelen bütün zürriyeti, evladı Hz. Âdem görmüştür. (bkz. b. 4612-4618)

* **Mesleği:** Hz. Âdem, yeryüzünde çiftçilik ve demircilikle iştigal etmiştir.

Zirih-püş itdi Dāvūd'ı şaçun fikrinde her nekkâş
İdüpdür dâne-i hâlün hayâli Âdem'i harrâş (b. 2895)

Çün oldı hâletinden Âdem âgâh
Demür şan'atların öğretti Allâh

Ekin ekmeğün aña buyruğ oldı
Didindi ekdi vü hem soñra sürdi

Çaçan kim bitdi bitdi döndi biçdi
Çalışdı hoş şavurdu hüb seçdi

Un itdi çün hamîr itdi pes ekmek
Yedi, vâcib bu kez şükrini itmek

Ne kim yutdıysa yidi karnı taldı
Teqâzâ-yı kazâ-yı hâcet oldı (b. 3772-3776)

* **Kabri:** Hz. Âdem'in kabrinin nerede olduğu hususunda farklı görüşler ileri sürülmüşse de⁴⁶ incelediğimiz eserde onun kabri Mescid-i Hayf'ın içinde gösterilmiştir.

Dilerseñ merķadin ol ihtiyāruñ

Dibindedür dinür Kütük Menār'uñ

Ziyāret it degüldür Hind ü Çin'de

Mināre Mescidi Ḥayf'uñ içinde (b. 3251-3252)

* **Semânın birinci katında bulunması:** Hz. Peygamber Miraç gecesinde semâya çıkarken birinci semâda Hz. Âdem'in olduğunu görmüştür.

Ezel gökde ki Âdem oldı peydā

İkinci gökde hem 'İsā vü Yaḥyā (b. 5212)

3.3.1.2. Hz. Şît (Şîs)

Hz. Âdem ile Havvâ'nın üçüncü oğludur. Kâbil'in Hâbil'i öldürmesinden sonra Allah'ın Hâbil'e karşılık olarak bağışladığı oğludur. Bu açıdan Şît Süryanice "Allah'ın bağışı" anlamındadır. Arapça Hibetullâh olarak anılmıştır. Hz. Şît ikiz olarak değil ve babası Hz. Âdem'e en çok benzeyen kişi olarak doğmuştur. Hz. Âdem'den sonra peygamberlik oğlu Hz. Şît'e geçmiş ve Allah tarafından 50 suhuf indirilmiştir. Mekke'de yaşayan Hz. Şît, Kâbe'yi çamur ve taş kullanarak inşâ etmiştir. Hz. Âdem'in oğullarından Hâbil'in zürriyeti olmamış Kâbil'in soyu ise Nuh Tufanı'nda helâk edilmiştir. Dolayısıyla Hz. Âdem'den sonra insanlığın ikinci atası Hz. Şît'tir. Hz. Şît 912 yıl yaşadıktan sonra Mekke'de vefat etmiştir. Naaşı

⁴⁶ Bkz. M. Âsım Köksal, a.e., c. 1, s. 60-61.

Mekke'deki Ebû Kubeys Dağındaki bir mağaraya ebeveyninin yanına defnedilmiştir. Hz. Şît'ten sonra oğlu Enuş peygamber olarak vazifelendirilmiştir.⁴⁷

Çalemlle haç yazan evvel hüveydâ

Ki İdrîs-idi dirler İbni Yerdâ

Anuñ aşlı budur Allâhu a'lem

Beşinci atadur Şît ibni Âdem (b. 6374-6375)

Haç emriyle olup Cibrîl'e izhâr

Gelüp her enbiyâya itdi iş'âr

Ki Âdem Şît ü hem Uhnûh'a Nûh'a

Pes âhir enbiyâ hatmına rûha (b. 1181-1182)

3.3.1.3. Hz. İdrîs

Kur'ân'da adı birçok defa zikredilen peygamberlerden biridir. Hz. İdrîs'e otuz suhuf indirilmiştir. İndirilen suhuftan ve Hz. Âdem ile Hz. Şît'e nâzil olan suhuflardan çok ders yaptığı için ona İdrîs adının verildiği rivâyet edilmektedir. Hz. Âdem'den sonra kalemle ilk defa yazı yazan odur. Hz. Âdem ile Hz. Şît'ten sonra gönderilen ilk peygamber de yine Hz. İdrîs'tir. O ayrıca terzi olması hasebiyle iğne ile elbise dikip giyen ilk kişidir. İdrîs peygamber yeryüzünde remil, hey'et, nücûm, yazı yazma, terazi kullanma, iğne ile dikiş dikme, tıp vs. gibi birçok sanat ve ilmi icat etmiştir. Miraç mucizesinde Hz. Peygamber, Hz. İdrîs ile dördüncü kat semâda karşılaşmıştır.⁴⁸

İdrîs peygamber metinde şu vasıflarla yer almaktadır:

⁴⁷ Şinasi Gündüz, "Şît", **TDVİA**, c. 39, İstanbul, 2010, s. 214-215. M. Âsım Köksal, **a. e.**, c. 1, s. 67-70.

⁴⁸ M. Âsım Köksal, **a. e.**, c. 1, s. 79-82.

* **Uhnuh:** Hz. İdrîs'in isimlerinden.

Ki Ādem Şīt ü hem Uhnūh'a Nūh'a
Pes āhir enbiyā hatmına rūḥa (b. 1182)

* **İbni Yerdâ:** Hz. İdrîs'in babasının adı. Hz. Şīt'in beşinci kuşaktan evladır.

Ḳalemle ḥaṭ yazan evvel hüveydâ
Ki İdrîs-idi dirler İbni Yerdâ
Anuñ aşlı budur Allāhu a'lem
Beşinci atadur Şīt ibni Ādem (b. 6374-6375)

* **Kalemle yazı yazması:** İdrîs peygamber metinde kalemle yazı yazan ilk insan olarak zikredilmiştir.

Ḳalemle ḥaṭ yazan evvel hüveydâ
Ki İdrîs-idi dirler İbni Yerdâ (b. 6374)

* **Dördüncü kat semâ:** Hz. Peygamber Miraç mucizesinde Hz. İdrîs ile dördüncü kat semâda karşılaşmış, görüşmüştür.

Üçinci gökde gördüñ Yūsuf'ı sen
Ki dördincide İdrîs oldu rüşen (b. 5213)

* **Mucizeleri:** Eserde İdrîs peygamberin iki mucizesinin olduğu belirtilmiştir.

İkidür öğren İdrîs'i [bu] gence
İrişdi mu'cizât-ı Nūh pence (b. 2518)

Hz. İdrîs'in göstermiş olduğu mucizeler şunlardır:

1. Havada melekleri görmesi.

İkidür mu'cize kim itdi İdrīs
Tolar esrārı söylense qarātīs

Biri bu iy habīb-i dil-güşāde
Melekler görünürlerdi hevāde

İkinci kez nidā itse sehābe
Sehāb ol demde başlardı cevābe

Beyānın diñle gerçi muhtaşardur
Getür İmān şahīh u mu'teberdür

Bu bir sırdur Huzā'yı añlagıl hūb
Melekler oldılar İdrīs'e maħbūb

Bunuñ-çün itdi Hāq İdrīs'e in'ām
Melekler görünüp qılmağı ikrām

Bize İdrīs-veş luḡf it kemāhī
Melāik hürmeti-y-çün yā İlāhī

(b. 3477-3483)

2. Bulutla konuşması.

Nedür bil bu ikinci mu'cizātı
Ki budur añla İdrīs'üñ şıfātı

Becid hā rūz-i ŧeb dūriŧūp İdrīs
İder tesbīh u hem tehlīl ü takdīs

Kaçan bir nesne olurdu murādı
Dilerdi bulmağa anuñla ŧādī

Hemān-dem kığırurdu ol seħābı
Dilinden anuñ alurdu cevābı

İŧidürlerdi hep anı ħalāyık
Olurlardı anuñ ‘ıŧkında ŧādık

(b. 3709-3713)

3.3.1.4. Hz. Nûh

Ulü'l-azm peygamberlerden olup Kur’ân-ı Kerîm’in 71. Sûresi Nûh Sûresi’dir. Vedd, Suvâ, Yagûs ve Yeûk adlı putları ilah edinen bir kavme gönderilen Hz. Nûh 950 yıl o kavmin içinde kalmıŧ, onlara ilâhî tebliğde bulunmuŧ ve onların Allah’a ŧirk koŧmamalarını bildirmiŧtir. Hz. Nûh’a inanmayan müŧrikler içinde eŧi ve bir oğlu da bulunmaktadır. Hz. Nûh’un tebliğine inanmayıp her fırsatta fiilî ve kavlî olarak onu tahkir eden kavmine Hz. Nûh bedduada bulunmuŧ ve tufan sonucu kavmi helak olmuŧtur. Ona inanan az sayıdaki kimse ise Hz. Nuh’un yapmıŧ olduğu gemiye binerek kurtuluŧa ermiŧlerdir. Putperestliğin Hz. Nûh zamanında ortaya çıktığı rivayet edilir. Tufan esnasında kendisiyle birlikte üç oğlu ve eŧleri de bulunmaktadır. Gemide tam olarak kaç kiŧinin olduğu hususu ihtilâfıdır. Gemide insanlarla birlikte her hayvan cinsinden bir çift de yer almaktadır. Tufandan sonra gemi Cudi Dağı’na konmuŧtur. İnsanlar Hz. Nûh’un oğullarından türemiŧlerdir. Bundan dolayı Hz. Nûh, Hz. Âdem’den sonra insanlığın ikinci babası olarak geçmektedir. Edebiyatta Hz. Nûh daha çok Tufan hadisesi, uzun ömürlü oluŧu,

insanlığın ikinci atası olması, Cudi Dağı, marangozluğu gibi özelliklerle anlatılmıştır.⁴⁹

Metinde Hz. Nûh şu vasıflarla yer almıştır:

* **Gemi:** Hz. Nuh putperest olan kavmini 950 yıl hidayete davet etmiştir. Ancak onlar küfürlerinde direnince bedduada bulunmuş ve Allah tarafından ona bir gemi yapması vahy edilmiş ve Hz. Nûh da sac ağacından bir gemi yapmıştır.

Lücce-i şer‘a gönül şevk-ıla mellâh ola mı
Keşti-i Nûh’a eger şalmasa tûfân-ı kerem (b. 70)

Aña hem sâc dirler aña meşrûh
Sefîne yaptı andan evvelâ Nûh (b. 7008)

Hz. Nûh’un gemisi aynı zamanda hak ile bâtılı birbirinden ayıran bir hâkim konumundadır.

Gemisi oldu aña hâkimi Nûh
Ki Hâk’dan bu şerî‘at oldu meftûh

Elin her kim gemi üstine kordı
Kımıldanmasa özin hâk bilürdi

Gemi üzre elin her kim ki kordı
Kımıldansa özin bâtil bilürdi (b. 5616-5618)

Geminin içinde sadece insanlar bulunmayıp aynı zamanda her canlı türünden bir çift de bulunmaktadır.

⁴⁹ M. Âsım Köksal, a.e., c. 1, s. 87.

Geh gürbe-mizâc ü şîr ü merdüz

Geh keşti-i Nûh içinde mûşuz (Be. II, b. 353)

* **Tufan:** Hz. Nûh'un kavminin helakı yerden fıskıran ve gökten yağan suların oluşturduğu tufan ile olmuştur.

Kimine kıldı tûfândan fütûhı

Helâke virdi kıahrı kavm-i Nûh'ı (b. 4078)

Helâk irişdi Hâk'dan kavm-i Nûh'a

Yil aldı 'Âd kavmi dir iken Hûd (b. 2589)

* **Cudi Dağı:** Nûh Tufanı günlerce sürmüştür. Kâfirlerin helâkinden sonra yer sularını yutmuş ve gök de sularını tutmuştur. Tufandan sonra gemi Cudi Dağı'na konmuştur. Cudi Dağı'nın hangi dağ olduğu hususu ihtilafli olsa da genel kabul bugün Şırnak vilâyeti sınırları içerisinde bulunan dağ olduğu yönündedir.

Bu dünyâdan ki sâkin oldu tûfân

Seçildi baħr ü ber 'âlemde yeksân

Cudi tağında hem tırdı sefîne

Kırıldı halk gitdi kibr ü kîne (b. 4406-4407)

* **Yaşı:** Peygamberler içerisinde en uzun ömürlü olanın Hz. Nûh olduğu rivâyet edilir. Kur'ân'da 950 yıl kavminin içinde kaldığı belirtilen (Ankebut – 29 / 14) Hz. Nûh'un yaşının toplamının 950 yıl mı yoksa daha fazla mı olduğu konusu ihtilaflidir. Safâyî eserinde Hz. Nûh'un 1350 yıl yaşadığını belirtir.

Bu Nûh oldu ki seçdi tağ u taşu

Var idi biñ hem yüz elli yaşu

İki yüz yıl daħi diri oldı

Aña taqđır-i Haqq irişdi öldi

(b. 4408-4409)

* **Mucizeleri:** Hz. Nûh'un beş mucize gösterdiği metinde belirtilmiştir.

İkidür öğren İdrīs'i [bu] gence

İrişdi mu'cizāt-ı Nûh pence

(b. 2518)

Hz. Nûh'un gösterdiği mucizeler şunlardır:

1. Kurumuş ağaçlardan yemiş verdirmesi.

Getürdi Kûfe'ye Nûh'ı ser-encām

Vire tā ehline ĩmān ü İslām

Didi ol kavme hoş sürüñ řafāyı

Şamu iqrār idüñ birleñ Hudā'yı

Didiler kim nesin ne mezhebīsın

Getür bürhān ger girçek Nebīsın

Bizüm-çün Kûfe şehrinde ne kim var

Getürsünler yemişler yābis eřcār

Hemān-dem Nûh itdi hoş münācāt

Haq'ıñ dergāhına 'arz itdi hācāt

Şabül itdi murādın ol hudāvend

Niçün itmez ki yokdur aña mánend

Yeşerdi Kūfe'de yābis şecerler

Yetişdi halka hoş vāfir şemerler

(b. 3953-3959)

2. Kumu bal hâline dönüştürmesi.

İkinci mu'cize gel tut kulağın

Şekerden lezzet alursa dimāğın

Şeker ne belki rûhānī gıdādur

Şekerden bu leziz ü muntehādur

İlāhī sır durur açıldı Nūh'a

Düriş aña yitiş sen bu fütūha

Saña nazma getürdüm sevdüğümden

Nebīler mu'cizatın bildüğümden

Ne direm ben saña diñle qarındaş

Düşin bu sırra ol 'uşşāka sırdaş

Meger kavm ile Nūh olmuş müsāfir

Seferde eglenilmiş hayli vāfir

Olıncaq adı Cūdi tağı menzil

Yörenmiş anlara bir emr-i müşkil

Ki ne var-ısa anlar hep yemişler
Acıkmağdan şikāyet eylemişler

Ḳumı avcıyla alup Nūḥ yirmiṣ
Özi ıoyup biraz anlara virmiṣ

Ḳoyarlarmıṣ ağızlarına elden
Gelürmiṣ anlara ıatlu ‘aselden

(b. 4118-4127)

3. Kısır bir kadının karnına elini koyarak hāmile etmesi.

Üçünci mu‘cize bil ‘ayn-ı Ḥaḳ’dur
Gözün aç gör oḳı rüşen sebaḳdur

Budur bir defter-i sırr-ı İlähî
İrişmez kimsenün ‘aḳlı kemāhî

Ḥaber virür saña esrār-ı Ḥaḳ’dan
Oḳı bir pāre ıuy sen mā-sebaḳdan

İşit añla inan ḥāline Nūḥ’uñ
Pey-ā-pey tā ki irişsün fütūḥuñ

Meger kim dört kıızı var-ımiş anuñ
Biri ḥoş faḥrı-y-ımiş ol zamānuñ

‘Aķīm olmış kesilmiş nesli anuñ
Ķatı cevrinden incinmiş cihānuñ

Gelüp çün Nūh’a itmiş ol Őikāyet
Döküp gözyaşı göstermiş melālet

Hemān-dem birleyüp añup Ħudā’yı
Göge yüz tutdı Nūh itdi du‘āyı

Ħiṭāb idüp dimiş Ħallāk-ı ‘ālem
Murāduñsa oğul yā Nūh-ı ekrem

Elüñ Ķarnında Ķo bir kerre iy Őāh
Diyüp hoş anda bismillāhı billāh

Ķodı el Ķarnına ol Őāhib-i cāh
Didi gel ‘āleme çık hoş minallāh

Bi-iznillāh ol dem yüklü oldı

Bu mu‘ciz yayılup dünyāya ṭoldı (b. 4270-4281)

4. Bir ağaç dikerek ondan türlü türlü yemişler verdirmesi.

Budur dördünci mu‘ciz pür-şafādur

Ħaķīķat añla kim sırr-ı Ħudā’dur (b. 4403)

İŐit gel mu‘cizātından bu Nūh’uñ

İrişsün saña İmāndan fütūhuñ

Çü dikdi bir ağaç bitdi vü yitdi

Yemişler anda dürlü dürlü bitdi

Haķuñ luḡfından irdi baña in‘ām

Bu dördin mu‘cizātuñ kıldum itmām (b. 4436-4438)

5. Bir dağı Fāris’ten Irak’a yürütmesi.

Zamānında işit kim Nūḡ n’itmiş

‘Acem milkine varup da‘vet itmiş

Dimiş kim ben nebīyem eyleñ ikrām

Ki “*inne’d-dīne ‘indallāhi’l-İslām*”⁵⁰

Dimişler çün nebīsin ḡanı mu‘ciz

Nebī mu‘cizden olmaz hīç ‘āciz

Dimiş kim eyleñüz ta‘yīn-i maḡşūd

Anı göstermek āsāndur size zūd

Dimişler düşmişüz bu iştiyāķa

İlet bu ḡađı Fāris’den ‘Irāk’a

⁵⁰ Al-i İmran - 3 / 19

Allah nezdinde hak dīn İslām'dır. Kitap verilenler, kendilerine ilim geldikten sonradır ki, aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler. Allah'ın āyetlerini inkār edenler bilmelidirler ki Allah'ın hesabı çok çabuktur.

Du‘ā kılmış çü Nūh ol yüce hâzret

Pes itmiş anı kudretten icâbet

Dimiş yâ Nūh kıl tağa işâret

Saňa her işde bendendür ‘inâyet

İşâretten yürütmüş çünki tağı

‘Irâk olmuş varup tağuña turağı

Nice müddetler olıcağ mümâris

‘Irâk’a vardı bilmiş ehl-i Fâris

(b. 4516-4524)

* **Çocukları:** Eserde Hz. Nūh’un dört oğlunun ismi geçmektedir. Bunlar; Hâm, Sâm, Ya‘fes ve Ken‘ân’dır.

3.3.1.5. Hz. Hûd

Hz. Hûd putperest ve Ahkaf bölgesinde yaşayan bir topluluk olan Âd kavmine gönderilmiştir. Soyu bakımından kavminin en seçkin kişisidir. Kur’an’ın on birinci sûresi Hûd Sûresi’dir. Zengin, varlıklı ve sağlam yapıları bulunan Âd kavmini Hz. Hûd yıllarca putperestlikten vazgeçirmeye ilahî tebliğde bulunmaya çalışmış ancak onlar Hz. Hûd’u yalancılık ve beyinsizlikle suçlayarak ilahî azâba meydan okumuşlardır. Allah bunun üzerine cezâ olarak bir kasırga meydana getirmiş kendilerine doğru gelmekte olan kasırgayı yağmur bulutu olarak değerlendirip sevinmişlerdir. Ancak yağmur bulutu olarak gördükleri kasırga onları kökleri sökülmüş hurma kütükleri gibi yere sermiş, helâk etmiştir. Âd kavminin helâk olmasından sadece Hz. Hûd’a inananlar kurtulmuştur. Kendisine inananlar ile birlikte

Mekke'ye gidip yerleşen Hz. Hûd'un orada vefat ettiği rivâyeti olmakla beraber onun nerede vefat ettiği ilgili farklı görüşler vardır.⁵¹

Hz. Hûd edebî metinlerde daha çok yel, kasırga, Âd kavminin helâki ile birlikte geçmektedir.

Eserde Hz. Hûd ile ilgili şu özellikler yer almaktadır:

* **Âd Kavmi:** Putperest olan Âd kavmi ilahî tebliğe icâbet etmeyerek rüzgâr ile helâk edilmiş bir kavimdir.

Çü Hûd'ũn dīnidür Haqq'ũn murādı
Yile gitdi helāke virdi 'Ād'ı (b. 719)

Helāk irişdi Haq'dan kavm-i Nūh'a
Yil aldı 'Ād kavmi dir iken Hûd (b. 2589)

* **Mucizeleri:** Hz. Hûd üç mucize göstermiştir.

Üçer gösterdiler bu Şālih ü Hûd
Birāhīm'ũn yedidür añlağıl zūd (b. 2519)

Velī Hûd'ũn ki üçdür mu'cizātı
Cihānuñ cānıdur cānuñ hayātı

Birisi kışsa-i hāl-i hācerdür
Veber ikinci, üçüncü mederdür (b. 4594-4595)

Hz. Hûd'un metinde yer alan mucizeleri şunlardır:

1. Taşları toprağa dönüştürmesi.

⁵¹ M. Âsım Köksal, a.e., c. 1, s. 117.

Velî Hüd'uhn ki üçdür mu'cizâtı
Cihānuñ cānıdur cānuñ hayātı

Birisi kışsa-i hāl-i hācerdür
Veber ikinci, üçüncü mederdür

İşit gel bir haber hāl-i hācerden
Ki bu lezzetlüdür Mısrî şekerden

İdinmiş kavmi bir yir tağ içinde
Hācer çoğ-imiş ol otağ içinde

O kavmi eylemiş İslām'a da'vet
Getür mu'ciz dimişler ki_ola huccet

Ezelden yig bu yir otağa dönsün
Erisin taşu hep toprağa dönsün

Du'ā itmiş dimiş yā Rabb-i Kāfî
Kābül itmiş buyurmuş Hāq tavāfı

Tāvāf itmiş Huzā zikriyle tekrār
Çürümiş toprağ ölmüş cümle ahcār

O yir o kavme gökçek olmuş otağ
Yiyüp olmuş kamu hayvānı çok yağ (b. 4594-4602)

2. Koyun yününü ibrişim hâline getirmesi.

Veberde diñleyüp fi‘lin Hūd’uñ
Getür ĩmān ki oldur ‘aynı sūduñ

İdüp bir kimse ĩmāna da‘vet
Dimiş mü’min olup ol baña ümmet

Dimiş ol hĩçdür hep qāl u qılũñ
Nebĩ olmağa olmazsa delĩlũñ

Dimiş Hūd aña ta‘yĩn it murāduñ
Getürem yirleşe tā i‘tikāduñ

Dimiş ol dil feraħdan cümle tolsun
Qoyunlarum yũñi ibrişüm olsun

Hemān dem Haqqa yüz tıtdı didi Hūd
Biter senden murādı cümle mevcūd

Murādın ol kişi fi‘l-ħāl buldı
Yũñi qoyunlaruñ ibrişüm oldı

(b. 4687-4693)

3. Rüzgâra emrederek taşlar getirtmesi.

Özi bir şi‘bi geçdi tağa geldi
Hevāsı şuyı hoş yaylağa geldi

Düze tā mesken anda kıldı rāyi
Meder bulmadı yapmağa bināyı

Didiler kavmi kim göster berāhīn
Resūl iseñ gerek mu‘cizden āyīn

Yile emr it esüp kılsın eşerler
Senüñ katuña cem‘ olsun mederler

Hemān dem tutdı Haḡ dergāhına yüz
Tazarru‘ eyleyüp yalvardı yüz yüz

Yile emr eyledi Ḥallāk-ı ‘ālem
Aña ḡīn ü meder iletđi ol dem

(b. 4866-4871)

3.3.1.6. Hz. Sâlih

Kur’ân’da bildirildiğine göre Hz. Sâlih, Semûd kavmine peygamber olarak gönderilmiştir. Sâlih peygamber kavmi içinde soy bakımından en üstün konumda olan kişidir. Semûd kavmi Âd-ı uhrâ (ikinci Âd) olarak anılan Arabu’l-âribe bir kavimdir.

Semûd kavmi, Hicaz-Şam arasında Hicr’de yaşadıklarından dolayı “ashâbu’l-Hicr” (Hicr 15/80) olarak anılmışlardır. Âd kavminden sonra dünyada hüküm süren Semûd kavmi önceleri Allah’ın birliğine, âhîret gününün varlığına inanmakta iken daha sonra putları ilah edinip peygamberlerini yalanlamaya başlamışlardır. İlâhî tebliğde bulunan Sâlih peygambere kavminden çok az kişi inanmış, çoğunluğu ise onun peygamberliğini inkâr etmiştir. Peygamberliğin delili olarak kavmi ondan bir

mucize göstermesini aksi takdirde inanmayacaklarını söylemiş bunun üzerine Hz. Sâlih sert bir kayadan dişi bir deve çıkarmıştır. Bununla birlikte suyun bir gün deveye bir gün kendilerine tahsis edilmesini ve bu nöbetin kesinlikle bozulmamasını ayrıca deveye zarar vermemelerini öğütlemiştir. Semud kavminden bozguncu, münkir dokuz kişilik bir grup -rivâyete göre Kudâr b. Sâlif'in elebaşılığında- deveyi yakalayıp ayaklarını kesip kılıçla öldürmüşlerdir. Ayrıca Sâlih peygambere ilâhî azabın gelmesi hususunda meydan okudular. Bunun üzerine Hz. Sâlih üç gün sonra ilahî azabın geleceğini onlara bildirdi. İlk gün inkârcıların yüzleri sararmış ikinci gün kızarmış üçüncü gün kararmıştır. Üçüncü günün sonunda korkunç bir gürültü, yıldırım ve deprem ile münkirler helâk olmuş az sayıdaki inanan ise kurtulmuştur. İlahî azabın uğramasından sonra Sâlih peygamber Hicr'den ayrılarak Filistin, Yemen, Mekke'ye gitmiştir.⁵²

Hz. Sâlih edebiyatta daha çok mucize eseri olarak kayadan çıkan devesiyle ve bozgunculukları yüzünden helak edilen Semud kavmiyle birlikte geçmektedir.

Hz. Sâlih eserde şu vasıflarla yer almıştır:

* **Semûd kavmi**: Hz. Sâlih'in gönderildiği ve Allah'ın helâk eylediği kavim.

Gelüp bir kavme Şâlih kılmış inzâr

Hicâz u Şâm'ın ortasında tekrâr

Şemûd-imiş o kavmün ol dem adı

‘Azâb indürmiş ol halka ‘inâdı (b. 5097-5098)

* **Deve (nâka)**: Semûd kavminin ileri gelenlerinden Cenda‘ b. Amr⁵³ adlı kişinin Hz. Sâlih'ten kayadan hâmile bir deve çıkarmasını istemesi üzerine o da Allah'a dua ederek mucize eseri olarak sert bir kayadan hâmile bir deve çıkarmıştır. Bunun üzerine Cenda‘ b. Amr ve yanındakilerden bir kısmı Hz. Sâlih'in peygamberliğini

⁵² M. Âsım Köksal, a.e., c. 1, s. 125.

⁵³ M. Âsım Köksal, a.e., c. 1, s. 127.

tasdik ederek iman etmiştir. Ancak Semûd kavminin helâkine sebep olan hâdise de onlardan dokuz kişilik bozguncu bir grubun deveyi öldürmesidir.

Olup hoş şahreden bir nâka peydâ
Bu kavm umduğı bigi hûb zîbâ (b. 5108)

Semûd kavminin helâkinden sonra devenin kemikleri toplanarak, güzel kokular sürülmüş ve bir tabuta konularak Filistin’de defnedilmiştir.

Ne buyurdıysa aşhâb işlediler
‘İzâmın nâkanuñ cem’ eylediler

İdüp ol nâkanuñ ‘azmin muṭayyeb
Aña ṭâbût düzdiler müzehheb

İletdi Şâm’a mü’minler götürdi
Anı arz-ı Feleşîñ’e götürdi

Fileşîñ oldı çünkim aña me’vâ
Nice kudretler açdı Hâḫ ta‘âlâ

Anı ol yirde medfûn eylediler
Hâḫ’uñ hikmetlerinden söylediler (b. 5191-5195)

* **Hâcer**: Hz. İbrahim’in eşlerin biri. Hz. Sâlih’in soyundandır.

Didi Şâlih peyember şoyıdur bu
Adı Hâcer’dür ammâ hûb u nîkû (b. 5856)

Gelipdür nesl-i Şâlih'den bu Hâcer
‘Arab’dan oldı Simā‘ıl peyember (b. 6288)

* **Hicret:** Kavimleri helâk olan peygamberler Allah’ın azabının indiği yerden kaçarlar. Hz. Sâlih de kavminin helâk olmasından sonra orada kalmayıp kendisine inananlarla birlikte göç etmiştir. Şam’a, Filistin’e, Yemen Hadramut’a giden Sâlih peygamber burada ölmüştür. Bir rivâyete göre de onun Mekke’de vefat ettiği şeklindedir.

Nebîlerden olup sünnet ‘iberler
‘Azâb indügi yirlerden kaçarlar (b. 5198-5204)

* **Yaşı:** Kimi kaynaklarda Hz. Sâlih’in 258 yahut 280 yaşında vefat ettiği belirtilmişse de Safâiyî eserinde onun yaşını 58 olarak vermiştir.

İdüp elli sekiz yaşında rıhlet
Beķā dârında itdi hoş iķâmet (b. 5207)

* **Mucizeleri:** Hz. Sâlih üç mucize göstermiştir.

Üçer gösterdiler bu Şâlih ü Hūd
Birâhîm’ün yedidür aňlağıl zūd (b. 2519)

Hz. Sâlih’in göstermiş olduğu mucizeler şunlardır:

1. Taştan su çıkarması.

Gerek kim mü’minem dir ola mādih
Bu zībā mu‘cizātı kıldı Şâlih

İşit kim n’eylemiş idem beyânın

Kiřinüñ tázeler hoş cism ü cânın

Buña düşünmege düş iştiyâka

Biri sudur biri od biri nâka

Bu suda diñle añla vaşf-ı hâli

Saña keşf ola tâ ĩmân cemâli

Anı açmaz saña illâ ki Şâlih

Var-ımiş kavminüñ bir suyu mâlih

Ekinler oñmaz u bitmez şecerler

Çekerlermiř bunuñ-çün derd-i serler

Var-ımiş anlaruñ içinde bir taş

Neler fikr eylemişler añla yoldaş

Dimişler Şâlih'e bul i'tibârı

Akıd bu taşdan bir 'ayn-ı cârı

Saña hoş uyalum biz bu cihetden

Saña hem-reng olalum her şıfatdan

Yüzin Şâlih o dem dergâha tutmış

Hudâ'yı birlemiş ğayrı unutmış

Buyurmuş Şâlih'e ol Rabb-i 'âlem
Tavâf eyle yedi kez taşu bu dem

Getürmüş yirine Hakk emrini ol
Hak itmiş dileğin ol demde maqbûl

Çıkup hoş taşdan bir 'ayn-ı cārī
Ekinler olmuş u bitmiş şemārı

(b. 4933-4945)

2. Ateşin ona zarar vermemesi.

Budur bir mu'cize hoş eyle ikrār
Bunı Şâlih nebī kılmışdur izhār

Anuñ kavminde çoğ-idi mevāşī
Otarurlardı rāğ u tağ u taşu

Kifāyet kılmaduğı-y-çün bir ara
Gezerlerdi becid şahrā-be-şahrā

'Aceb iş oldu kavmi seyyidinden
Huşūşā seyyidinin ceyyidinden

Bu Şâlih haymesinde yakdı nārı
Tutuşdı haymenüñ içinde varı

Didiler Hak Resüli kibriyādur

Bu nārı men' iderse müctebādur

Du'ā eyledi Şālih çünki ol dem

İcābet eyledi Hallāk-ı 'ālem

Bu od nāgeh yağanuñ haymesine

Varup dutuşdı cümle nesnesine

Ne hayme vü ne ğayrı nesne kaldı

Çamu başdan başa hep oda yandı

Bu oduñ görmedi Şālih ziyānın

Görer Hağ dostı Hağğ' uñ amānın

(b. 5037-5046)

3. Kayadan deve çıkarması.

Anı Şālih nebīden kıldı izhār

Anı bilseñ benüm cānumsın iy yār

Çıkardı nāqa bir yābis hācerden

Bunuñ gel aşlını añla haberden

Gelüp bir kavme Şālih kılmış inzār

Hicāz u Şām' uñ ortasında tekrār

Şemūd-imiş o kavmüñ ol dem adı

'Azāb indürmiş ol halka 'inādı

ayalar yonup anlar evler itmiş
Becid her dem fesād stine gitmiş

‘Ulā urbındadır aňla o menzil
Varurken Mekke’ye grdnşe hoş bil

Var-imiř bir ulusı ol zamānuň
Adın Cundu’ dimiřler anlar anuň

Dimiş dirsın nebīyem eyle iřbāt
Nebī-y-iseň gerekdr senden āyāt

ıar bu řaħreden bir nāa zībā
Velākin olmiş olsun nāa ‘ařrā

oğursın řoňra bir kçek dil-ārā
‘İzemde kend deňl ola ħattā

Didi řālilh nebī eylersem izħār
Baňa m’min olıban eyleň ikrār

Bular řālilh nebīye itdi mīřāk
Ola m’min cemī’i olmaya ‘āk

Murādın řālilh’n virdi Ĥudā’sı

Nebīnūñ çünki redd olmaz du‘āsı

Olup hoş şahreden bir nāqa peydā

Bu kavm umduğı bigi hūb zībā

Didi Şālih budur haqq āyetu‘l-lāh

Haq‘uñdur yürisün bu nākatu‘l-lāh

Teferrüc itdi bunlar çünki gördi

‘İzemde mişli bir kūçek toğurdu (b. 5095-5110)

3.3.1.7. Hz. İbrahim

Kur‘ân‘da birçok defa adı geçen ayrıca Yahudiler ve Hıristiyanların da kabul ettiği ülü‘l-azm peygamberlerdendir. İslâmî literatürde onun soy şeceresi şu şekilde yer almaktadır. Kur‘ân‘ın 14. Sûresi İbrahim Sûresi‘dir. Doğum yeri hakkındaki bilgiler ihtilaflıdır. Doğum yeri, kaynaklar tarafından Ahvaz bölgesindeki Sûs, Bâbil‘deki Kûsâ, Verkâ, Kaldeliler‘in Ur şehri ve Güneydoğuda yer alan Urfa gösterilmiştir. Ancak son dönem araştırmalarında doğum yerinin Urfa olduğu daha sonra Filistin‘e göç ettiği ve burada yaşadığı kabul edilmektedir. Hz. İbrahim‘in babasının adı Kur‘ân‘da Âzer, Tevrât‘ta ise Terah olarak geçmektedir. Her iki kaynakta da onun putperest olduğu belirtilmiştir. Annesinin adı ise Ūşâ, Nûnâ yahut Ebyûnâ‘dır. İbrahim peygamber efsanevî hükümdar Nemrud‘un zamanında dünyaya gelmiştir. Nemrud‘un gördüğü bir rüyayı yorumlayan devrin kâhinleri doğacak bir çocuğun saltanatına son vereceğini söyleyince Nemrud yeni doğan çocukları katlettirip erkeklerin de eşleriyle ilişkiye girmemesini emreder. Onun putlarının bakıcısı ve idarecisi olan Hz. İbrahim‘in babası Âzer memleketine uğramak için Nemrud‘dan izin isteyince o da evine uğramaması şartıyla izin verir; ancak Âzer sözünde duramayarak evine uğramış ve eşiyle birlikte olmuştur. Hamile kalan Âzer‘in eşi Nemrud‘un korkusundan Hz. İbrahim‘i mağarada doğurmuş ve belli bir

süre orada büyütülmüştür. İbrahim peygamber mağaradan çıktıktan sonra da putlara iman etmemiş, kâinatın Rabbinin arayışında olmuştur. Yıldızları, ayı, güneşi ilah olarak düşünen Hz. İbrahim bunların batıp kaybolduklarını görünce onların Rabbi olamayacağını idrak etmiştir. Bu açıdan İbrahim peygamber Allah'ı akıl yoluyla idrak edip bulan ilk insan olarak değerlendirilmiştir. Hz. İbrahim'e nübüvvet verildikten sonra insanları putlara, Allah'tan gayrı hiçbir şeye tapmamaları noktasında ilahî tebliğde bulunmaya başlamıştır. Fakat babası başta olmak üzere Nemrud ve tebaası ona inanmamıştır. Hasta olduğunu bahane ederek, şehirde kalan Hz. İbrahim, halkın şehir dışında mesire yerlerinde olduğu bir sırada puthaneye giderek kimsenin olmadığı bir zamanda baltayla putları kırmış, baltayı da en büyük putun boynuna asmıştır. İnsanlar şehre döndüğünde putların kırılmış olduğunu fark edip, putlara karşı olduğunu bildikleri İbrahim peygamberi Nemrud'un huzuruna götürmüşlerdir. Nemrud'un huzurunda suçunu itiraf etmeyip boynuna baltayı astığı büyük putun kıskançlığından dolayı diğer putları kırmış olabileceğini belirtmiştir. İbrahim peygamber elde somut bir delil olmamasına rağmen ilk etapta hapsedilmiş sonrasında ateşte yakılarak öldürülmesi kararlaştırılmıştır. Aylarca odun toplanılarak bir ateş tandırı yapılmış, ancak hararetinden dolayı ateşin yanına yaklaşamamış, bunun üzerine de mancınık yapılarak ateşe atılmıştır. Fakat Allah'ın ateşe "Serinlik ve selâmetlik ol!" hitâbıyla ateş Hz. İbrahim'i yakmamıştır. Hz. İbrahim ateşte günlerce kaldıktan sonra diri bir şekilde oradan çıkmıştır. Bunu gören kimi insanlar ona iman etmeye başlamıştır. Allah'a rahatça ibadet edebilmek için kendisine inananlar ile birlikte Kenan diyârına hicret etmiştir. Nemrud'un askerleri Hz. İbrahim ve yanındakilerin peşine düşmüş, fakat Allah Süryanice olan dillerini İbrânîceye tebdil eylediğinden onlara ulaşmalarına rağmen elleri boş dönmüşlerdir.

Hz. İbrahim, eşi Sâre ile Mısır'a varmış ve Sâre'nin güzelliğinden dolayı askerler ikisini Firavun'un huzuruna çıkarmışlardır. Ancak Hz. İbrahim öldürülme korkusuyla Sâre'nin, kardeşi olduğunu söylemiştir. Firavun bunun üzerine Sâre'ye sahip olmak ister fakat elini ona ne zaman uzatsa eli kaskatı kesilir. Böylece Firavun Sâre ile Hz. İbrahim'in Mısır'dan çıkarılmasını emreder. Onlarla beraber Hâcer'i de Sâre'ye câriye olarak verir.

Mısır'dan Filistin'e giden Hz. İbrahim burayı yurt edinmiştir. Önceleri Hz. Lût ile beraber iken hayvanların ve malların çoğalması üzerine onu Sodom ve Gomore'ye göndermiştir. Hz. Lût'un Sodom ve Gomore'de mallarıyla birlikte esir edilmesi üzerine gidip onu kurtarmıştır.

Hız. İbrahim ilerleyen yaşına rağmen herhangi bir çocuk sahibi olmadığından Sâre ona cârîyesi Hâcer'i almasını belki ondan çocuk sahibi olabileceğini belirtince İbrahim peygamber Hâcer'i zevceliğe almıştır. Hız. İbrahim 86 yaşında iken Hâcer'den Hız. İsmail dünyaya gelir. On dört yıl sonra da Sâre Hız. İshak'ı doğurur. Sâre, Hâcer'i kıskanarak Hız. İbrahim'e onu evden uzaklaştırmasını söyler. Hız. İbrahim de Allah'ın emrine uyararak onları Mekke'ye, o dönemde hiçbir yerleşimin bulunmadığı Safâ ve Merve'nin bulunduğu bölgeye götürür. Hız. İbrahim onları bıraktıktan sonra tekrar Şâm'a Sâre'nin yanına dönmüştür. Ancak belli zamanlarda tekrar Mekke'ye onları görmeye gitmiştir. Oğlu Hız. İsmâil büyüyünce Kâbe'yi tekrar inşa etmiş ve hac farızasını yerine getirmiştir.

Hız. İbrahim'e Allah tarafından oğlunu kurban etmesi⁵⁴ rüyada vahyedilince o da oğlunu odun toplama vesilesiyle yanına alıp bir vadiye götürmüştür. Bu sırada şeytan onları Allah yolundan alıkoymak için uğraşmış ancak her defasında taşlanmıştır. Durumu oğluna anlatan Hız. İbrahim onun teslimiyetini görünce ellerini ayaklarını sımsıkı bağlamış ancak onu tam boğazlayacağı sırada bıçak kesmemiş ve Cebrâil tarafından kurban edilmek üzere bir koç getirilmiştir.

Hız. İbrahim'e suhuf olarak on sahife indirilmiştir. Kimi kaynaklar Hâcer ve Sâre'nin vefatından sonra onun Katura ve Haccun (Haccura) ile evlilikler yaptığını ve onlardan da toplam onbir çocuğunun olduğunu belirtmişlerdir.

⁵⁴ Hız. İbrahim'in hangi oğlunu kurban etmeye götürdüğü ihtilafıdır. Tevrat'ta kurban edilmek istenenin Hız. İshak; İslamî kaynakların ise bazılarında Hız. İshak bazılarında ise Hız. İsmail olduğu görüşü hâkimdir. Kur'an'da kurban hâdisesi yer almasına rağmen Hız. İbrahim'in hangi çocuğunun olduğu açıkça belirtilmemiştir.

İbrahim peygamber 175 yaşında (yahut 200) Hebron'da (Halil) vefat etmiş, Sâre'nin yanına defnedilmiştir.⁵⁵

Hız. İbrahim edebî eserlerde daha çok put ustası olan babası Âzer (Terah) ve Nemrud ile olan tevhid mücadelesi, gök cisimleriyle münasebeti, putları kırması, ateşe atılması, ateşin onu yakmayıp bir gül bahçesi hâline gelmesi, ateş ocağının bulunduğu yerin de bir göle dönüşmesi, Allah'a teslimiyeti, keskin zekâsı, misafirperverliği, sofrası, yapmış olduğu seyahatleri, Beytullâh'ı oğlu Hız. İsmail ile birlikte tekrar inşâ etmesi, Allah'ın emri üzerine oğlunu kurban etmeye teşebbüsü, ilk sünnet olan insan olması, zevceleri Sâre ve Hâcer gibi birçok motifle telmihler yoluyla metinlerde zikredilmiştir.

Hız. İbrahim eserde şu vasıflarla yer almaktadır:

* **Âzer**: Hız. İbrahim'in babasının adı.

* **Halîl / Halîlullâh**: "Allah'ın dostu" anlamında Hız. İbrahim için kullanılır. Kur'ân-ı Kerîm'de (Nisâ 4/125) Allah'ın Hız. İbrahim'i dost edindiği belirtilmiştir.

Kimi oldı Halîlullâh-ı Raḥmân

Kelîm oldı kimi ḥazretde şādân (b. 5280)

Didiler görelüm biz sende bürhân

Ki sensin çün Halîlullâh-ı Raḥmân (b. 6477)

* **Nemrud**: Hız. İbrahim zamanında yaşayan ve putperest olan, Hız. İbrahim'in tevhid mücadelesinde bulunduğu hükümdar.

* **Berze**: Nemrud'un gördüğü bir rüyayı yorumlayan devrin kâhinleri doğacak bir erkek çocuğun saltanatını yok edeceğini bildirince Nemrud doğan bütün erkek çocukları katlettirir. Bunun üzerine korkuya kapılan Hız. İbrahim'in annesi onun

⁵⁵ Bkz. Ömer Faruk Harman, "İbrahim", TDVİA, c. 21, İstanbul, 2000, s. 266-272, M. Âsım Köksal, a.e., c. 1, s. 144-227.

Şâm'da Sâlihiye Dağı yakınlarında Berze'de bir mağarada gizlemiştir. Safâyî bu mağarayı ziyaret ettiğini belirtir.

Dimişler Şâlihiyye bir cebel var
Dımışk'ın şehri içre andadur gâr

Bu dem bir kırye vardur anda âbâd
Ezelden Berze dinmiş ol yire ad

Halîl'i gizlemişler andadur gâr
Ziyâret kılmışam ben anı tekrâr (b. 5955-5957)

* **Rabbini arayışı:** Hz. İbrahim gizlendiği mağaradan çıktığında göğü temaşa etmiş, hiçbir şeyin kendi başına olamayacağını, bütün bunların bir yaratıcısı olması gerektiğini düşünmüştür. İlk önce yıldızları sonra ay'ı ve güneşi Rabb'i olarak düşünen Hz. İbrahim batıp giden şeylerin Rabb'i olamayacağını belirtmiştir. Kavmine ise onların Allah'a ortak koştuklarından uzak olduğunu söylemiştir. (bkz. b. 5958-6001)

* **Putları kırması:** Hz. İbrahim halkını putlara tapmamaları gerektiği yönünde uyarılmış ancak babası başta olmak üzere kimse ona inanmamıştır. İbrahim peygamber senede bir gün insanların bayram olarak kutladıkları mesire alanına hasta olduğunu bahâne ederek gitmemiş ve kimsenin olmadığı bir zamanda puthaneye gidip baltayla putları kırmış, baltayı da en büyük putun boynuna asmıştır. Şehre geri dönen insanlar gördükleri manzara karşısında şaşkına dönmüşler ve Hz. İbrahim'i yakalayıp Nemrud'un huzuruna çıkarmışlardır. Olayı gören herhangi bir şahit olmamasına rağmen onun önce hapsedilmesi daha sonra da yakılarak öldürülmesi kararlaştırılmıştır (bkz. b. 6032-6079).

Metinde putların kırılması Hz. İbrahim'in sünneti olarak değerlendirilmiştir.

Uşatdılar bu bütleri ne minnet

Halîlullâh kodı böyle sünnet (b. 6725)

* **Ateşe atılması:** Hz. İbrahim ateşe atılmadan önce Nemrud'un emriyle üç yahut yedi yıl odun toplanmış, ateş için büyük bir yer yapılmıştır. Ateş üç gün gece gündüz yanmış, üzerinden geçen kuşlar pişip düşmüştür. Üç günün sonunda Hz. İbrahim'i ateşe atmak için getirdiklerinde ateşe yaklaşamamışlar, fakat yaşlı bir insan kılığında şeytan onlara mancınık yapmayı öğretmiştir. Halk mancınıkla da Hz. İbrahim'i ateşe atamayınca şeytan on kadının uygunsuz bir şekilde hazır bulunmasını söylemiş. Kadınların üryan bir şekilde mancınığın yanında bulunmasıyla mancınığı tutan melekler onu bırakmış ve onlar da Hz. İbrahim'i ateşe atabilmişlerdir. Mancınık ilk defa Hz. İbrahim'in ateşe atılmasında kullanılmıştır (bkz. b. 6080-6131)

* **Ateşin onu yakmaması ve gül bahçesine dönüşmesi:** Hz. İbrahim ateşe atıldığında Cebrâil yanına gelerek bir ihtiyacı olup olmadığını sormuş o da ancak Allah'tan hâcetini dileyeceğini belirterek onun yardım teklifini reddetmiştir. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak ateşe "Serinlik ve selâmetlik ol!" diye emredince ateş bir gül bahçesine dönerek yakmamıştır. Allah'ın apaçık mucizesine rağmen Nemrud, Hz. İbrahim'e iman etmemiş, onun yapmış olduğu sihrin kendilerini âciz bıraktığını söylemiştir (bkz. b. 6132-6171).

Safâyî Hz. İbrahim'in atıldığı ateşin aşk ateşiyle yandığını belirtir.

Halîl olmuş nice gülzârı yâ nâr

İçî gülzâr-ı 'ışk odıyla yanar (b. 4458)

* **Ayn-ı Halîl:** Hz. İbrahim'in ateşe atıldığı yerden bir su kaynağı çıkmış ve buraya 'Ayn-ı Halîl denmiştir.

Çıķup bir su içinde virdi şādî

Aña 'ayn-ı Halîl urmışlar adı (b. 6140)

* **Ruha:** Urfa'nın eski adlarından olup Hz. İbrahim'in ateşe atıldığı yerdir.

Halîl'e irdi bu 'avn-ı 'inâyet
Ruhâ şehrinde oldu bu hikâyet (b. 6141)

* **Sâre**: Hz. İbrahim'in ilk eşi.

* **Sefer etmesi**: Hz. İbrahim ateşten sağ salim çıkmasına rağmen, Nemrud iman etmemiş, ancak aczinden dolayı ona izzet ü ikrâmda bulunmuştur. Fakat Nemrud'un kadın düşkünü ve Hz. İbrahim'in eşi Sâre'nin de çok güzel bir kadın olmasından dolayı İbrahim peygamber onun, eşini gördüğünde göz dikebileceğini düşünerek Cenâb-ı Hak'tan affını isteyerek Şam tarafına sefer etmiştir. (bkz. b. 5825-5833)

* **Firavun**: Hz. İbrahim Urfa'dan sefer ederken başkalarının Sâre'yi görmemesi için bir sandığa koymuş, Şâm taraflarında Humus civarında Firavun'un askerleri yolunu kesip sandıkta Sâre'yi görünce, güzelliğinden dolayı onu Firavun'un huzuruna çıkarmışlardır. Hz. İbrahim öldürülme korkusundan onu kardeşi olarak tanıtmıştır. Firavun, Sâre'ye sahip olmak istediği zaman kaskatı kesilmiş, bunun üzerine ona yalvarmış tekrar eski haline döndüğü zaman Sâre'ye Hâcer'i câriye olarak verip Hz. İbrahim'in yanına göndermiştir (bkz. b. 5831-5863).

* **Hâcer**: Hz. İbrahim'in ikinci eşi.

* **Hz. İsmâil**: Hz. İbrahim'in Hâcer'den doğan ilk oğlu.

* **Hz. İshâk**: Hz. İbrahim'in Sâre'den doğan ikinci oğlu.

* **Kâbe'nin inşası**: Mekke'de yer alan Kâbe Hz. Âdem'den Hz. İbrahim'e gelinceye kadar birçok defa yıkılıp yeniden onarılmıştır. Nuh Tufanı ile beraber temelleri ortadan kalkan Kâbe'yi inşâ etmiştir. Safâyî, gönül Kâbesini yıkmanın tarikat ehli tarafından küfür ile eşdeğer olduğunu belirttikten sonra Kâbe'nin Hz. İbrahim bünyâdı olduğunu söyler.

Bu Beytullāh'ı yıksañ añla ġāyet
Tarīkat ehli kāfir dir haķīkat

Ki Ka'be oldu bünyādı Hālīl'üñ
Göñüldür bil nazār-gāhı Celīl'üñ

Ele dil al cüz'üñden hāy çıķma
Şaķın añsuzda Beytullāh'ı yıķma (b. 1308-1310)

Hz. İbrahim, Kâbe'yi inşâ ettikten sonra orada çok uzun süre kalmamış tekrar Şâm'a dönmüştür.

Kaķan kim Mekke'nüñ bünyādın itmiş
Mühīmi olmuş andan Şām'a gitmiş (b. 5497)

* **Makâm-ı İbrahim:** Kâbe kapısının karşısında yer alan Hz. İbrahim'in Kâbe'yi inşâ ederken iskele olarak kullandığı ve üzerinde ayak izlerinin bulunduğu taş.

Ol işükdedür İbrāhīm maķāmı
Anuñ altında bil dārü's-selāmı (b. 1420)

* **Kurban:** Hz. İbrahim'e Allah tarafından rüyasında oğlunu kurban etmesi vahyedilince o da bunun gereğini getirmeye çalışmıştır. Oğlunu odun toplama gayesiyle bir vadiye götürmüş, durumu anlattıktan o da Allah'ın emrini yerine getirmesi gerektiğini söylemiştir. Şeytan her ne kadar onları yolundan alıkoymaya çalışsa da bunda başarılı olamamıştır. Hz. İbrahim oğlunun ellerini ayaklarını sıkıca bağladıktan sonra bıçakla kesmeye çalışınca bıçak kesmemiş ve Allah onların teslimiyeti üzerine bir koç göndererek onu kurban etmelerini emretmiştir.

Yahudi kaynaklarında kurban edilmek istenen kişinin Hz. İshâk, İslam kaynaklarının ise kiminde Hz. İshâk kiminde Hz. İsmâil olduğu belirtilmiştir. Ancak Safâyi kurban edilenin Hz. İsmâil olduğu görüşündedir.

Geh olur emrũñ ile zebħa mübâşir bu Ğalîl

Geh gelür rûħ-ı Simâ'îl'e ki ħurbân-ı kerem (b. 58)

* **Yedinci gök, Beyt-i Mâmur:** Hz. Peygamber'in Miraç mucizesinde Hz. Peygamber, Hz. İbrahim ile yedinci kat semâda karşılaşmış onun Beyt-ı Mâmur'a dayandığını görmüştür.

Yedinci gökde İbrâhîm'i görmiş

Ṭayanmış Beyt-i Ma'mûr'a ṭururmuş (b. 5215)

* **Öğle namazı:** Eserde öğle namazını ilk kılanın Hz. İbrahim olduğu vurgulanmıştır. Hz. İbrahim Allah'ın emrini yerine getirmek için oğlunu kurban etmeye gittiğinde dört rekât olarak kılmıştır. İlk rekât oğlu için olan kaygının gitmesi, ikinci rekât feda buyurulması, üçüncü rekât Allah'ın rızası, dördüncü rekâta kurban olan oğlunun sabrı içindir.

İdincek oğlunuñ zebhine emri

Pes İbrâhîm ezel kıldı bu zuhrı

Bu emrũñ sırrına vaḫti ki irdi

Hemân ol demde ṭurdı dördi kıldı

Bir ol oğlı-çün olan ğuşsa gitdi

Biri ol kim fidâ buyruldı indi

Biri anuñ rızâullâh-içün hoş

Birisi zebha oğlı şabr-içün uş

Taşavvu' kıldı ol dem dördi pes o

Bizüm üstümüze farz oldu ĥaķ bu (b. 3556-3560)

* **Suhuf:** Hz. İbrahım'e suhuf olarak on sahife, orucun üçüncü gecesi inmiştir.

Dağı aña ki İbrāhım'e indi

Muĥaķķaķdur ki ol řuĥfıydı dindi (b. 7521)

Ki İbrāhım'e didi řuĥf inincek

Orucdan üç gice olup geçincek (b. 7542)

* **Nâr:** Ateş, Hz. İbrahım'in yanında hak ile bātılı birbirinden ayıran hâkim konumundadır. Bir kişinin elini ateşe koyduğu halde yakmadığı görüldüğünde doğru söylediği, elini yaktığında ise yalan söylediği anlamına gelmektedir.

Pes İbrāhım'ün oldu ĥākimi nâr

Anuñ şer'ini böyle kıldı Cebbâr

şu kim řoķsa elin yakmasa nâr

Bilünürdi ki ĥaķdur oldu ĥoř-kâr

Elin çün nâra řoķar görse yanar

Bilünürdi ki bātıldur o bed-kâr (b. 5619-5621)

* **Vasiyeti:** Hz. İbrahım çocuklarına müslimlerden, muhlislerden olmasını vasiyet etmiştir.

İşit oğlanlarına nice maĥbüb

Vaşıyyet itdi İbrāhīm ü Ya‘kūb (b. 7422)

Vaşıyyet evvel İbrāhīm itmiş
Ṭarīk-i müstaķīm üstine gitmiş

Dimişler ölmeñüz elbette hergiz
Ki illā müslimīn olup ölüñ siz

Dimişler ölmeñüz elbette hergiz
Ki illā muḥlişün olup ölüñ siz (b. 7425-7427)

* **Mucizeleri:** Hz. İbrahim yedi mucize göstermiştir.

Üçer gösterdiler bu Şālih ü Hūd
Birāhīm’uñ yedidür añağıl zūd (b. 2519)

1. Taşları odun yerine yandırması.

İşit iy ehl-i rāzuñ kavmi başı
Nice yakdı Ḥalīl od itdi taş

Niçe yıllar ‘Acem’de da‘vet itmiş
‘Acem milkin kıomış çün Şām’a gitmiş

Giderken yolda bir vādīye inmiş
Hemān ol kâfile vādīye kıonmuş

Yoğ-imiş anda od yakmağa odun

Yemekler bişirtüp yemege odun

Odun yoğ çünkü açlık oldu miħnet

Halil'e eylemiş anlar řikāyet

Dimişler yoğ odun hem olmuşuz aç

Bize od yakmağa nesne olsa bir kaç

Yirinden hoş turup ol řāh-ı ebrār

Çomış bir bir üzre nice aħcār

Oda yakmışlar ehli kārvanuñ

Be-gāyet nef'ini görmişler anuñ

Bu mu'cizden yetişmiş ħalka ĩmān

Çoğı ol ħalkuñ olmuşlar müsilmān (b. 5312-5320)

2. Yırtıcı hayvanların uysal hāle gelip, onlarla konuşması.

İşit gel ħikmetin añla Celil'üñ

İkinci mu'cizātından Halil'üñ

Çaçan kim Mekke'nüñ bünyādın itmiş

Mühimi olmuş andan řām'a gitmiş

Gidermiş rāħile üstinden ol cān

Sibā' üşmiş bile gitmiş řitābān

Ḥalīl'e anlar eylermiş tekellüm

Ḥalīl eylermiş anlara tebessüm

Ḥalīl'e mūnis olmuşlar gelince

Bilişmiş cümle Şām'a yaklaşınca (b. 5496-5500)

3. Misk kokusu makamından gelmesi.

Nazar kıl kudretullāhu celīle

Ne hikmet kapusın açdı Ḥalīl'e

Sefer kıldı 'Acem'den çün kesildi

Sa'ādetdür 'Arab milkine geldi

O milkūñ ismine dirlerdi Fāris

Aña şahidi Kistrā Bü'l-Fevāris

Güneş bigi Ḥalīl itdi çü seyrān

Derildi oldı yaruñ halkı yeksān

Ḥalīl'üñ menziline geldiler hep

Hoş açıldı niçe hikmetler a'ceb

Evinde nāfe yıgmış şanki Çīn'den

Ḳoşusı gitmedi kırk yıl içinden

Şanurdu misk-i ezferdür bayığı

Ṭolardı seyre varanuñ dimāğı

(b. 5639-5645)

4. Gözünden perdenin kalkması.

Hicābı gözlerinden Hāḡ götürdi

Ne cünbiş itdilerse külli gördi

Nice varduklarını şeh ḡatına

Ne ‘arz itdiklerini ḡazretine

Ḳoyup ol bāc alanlar girdüğünü

Aña ol şeh nice ḡaşd itdüğünü

Didi Sārā yūri ol benden ırāḡ

Yañılursın elüñ çek yoḡsa hey ‘āḡ

Ḳün epsem olmadı deḡdürmedi hā

Ḳurutdı cümle ‘uzvın Hāḡ ta‘ālā

Özin gördi ki yoḡ olur o Cebbār

Bu kez yalvarmaḡa başladı nāḡār

Du‘ā ḡıl baña iḡsān eyle ḡātūn

Ki tā şıḡḡat gele a‘zāma bütün

Eger ‘uzvum ḡatarsa yine yeksān

ılayın saña dürlü dürlü ihsn

Du‘ ıldı yeerdi yaşadı ya
İdüp eylük didi Sr’ya arda

Ç gitdi derdi odı i  aı
Aa bağıladı bir aravaı

Ğaraż gitdi aradan oldu n dost
uın kendnn andan itdi der-ost

Didi Œlih peyember Œoyıdur bu
Adı Hcer’dr amm hb u nk

Sizün Œoydan gelipdür işbu Œabbr
Ki ırna ddı geldi bunda nr

Hll’e virbidi Œeh iki dilber
Getürdiler bile Sr v Hcer

Çn İbrhm o dem Sr’yı gördi
Revn Œevından ayağ üzre urdi

Bu Sr diledi kim dsitne
Getüre hl-i vı’den beyne

Didi gizlü degül o ün bu alet
Beyân itmek baña anı ne acet

Gözümden ağ götürmişdür icâbı
Görürdüm ben seni itmen itâbı

Baña bir luğf-ıla gösterdi Şâni⁶
Cidâr u hem cibâl olmadı mâni⁶ (b. 5845-5863)

5. Ateş atıldığında, ateşin onu yakmayıp gül bahçesine dönüşmesi.

Oda yaklaşmış irişmiş ü germâ
Ne buyurmuş işit ol ağ ta‘âlâ

Nidâ idüp didi “*yâ nâru kûn!*”⁵⁶
Bu dem hoş berd-i sâlim yakma bunu

Ki berd ol yakmasın anı arâret
Selâm ol irmesin şerr-i bürüdet

arâret gitdi oldı nâr gülzâr
Yemişlendi yeşerdi yanmış eşcâr

Kimi köklendi şâhı sâye şaldı
Ki zîrâ mîve ağacı degüldi

⁵⁶ Enbiya - 21 / 69

“Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol!” dedik.

Ḳalanı nārdan bir ḥavlı oldu
Ḥaḳ'ıñ emn ü emānında bulundu

Çıḳup bir su içinde virdi şādī
Aña 'ayn-ı Ḥalīl urmışlar adı

Ḥalīl'e irdi bu 'avn-ı 'ināyet
Ruhā şehrinde oldu bu ḥikāyet

Didiler anda hep Ḥaḳḳ'a olan 'āḳ
Ḥalīl'i şeksüz itdi nār iḥrāk

Bu resm-ile daḫi bir od olur mı
Bu resme oda düşen yā ḳalur mı

Velī Nemrūd'a Ḥaḳ şübhe bıraḳdı
Yüce ḳaşr üstine çıḳdı vü baḳdı

Çün İbrāhīm'e şaldı anda enzār
'Aceb ḥikmet ki olmuş nār gülzār

Yeşil geymiş serīr üzre oturmuş
Ḥalāyık şaff tıttup hoş çevre tırmış

Velī şüretleri ḡāyetde ḥesnā

Ne görmış kimse ne itmiş temâşâ

Didi ğam-gîn dilüñ oluñ refîķı

Ķıĝıruñ baña şâhib mancınıķı

Hemân bir kişi yügrüşdi irişdi

Gelüp yüz urdı hıdmetde dürişdi

Didi Nemrüd aña tîz di ki n'itdüñ

Oda bir kimse ya yüz bigi atduñ

Didi bir kimse atdum ben bu nâre

Yanup maħv oldı aña pes ne çâre

Didi gör nâr içinde ħalk-ı enbüh

Ṭururlar nârdan görmezler endüh

Nice ħavmi ki olmış yüzleri aķ

Birisin eylemez bu nâr iħrâķ

Ĥalâyık üşdiler eylerler enzâr

Ta'accüb itdiler görüp ne kim var

Didi Nemrüd kim varuñ o yire

Görüñ kimdür ki oturan serîre

Didi kimlerdür ol uran alāyık
İrişdürüñ baña her neyse şādık

Yelişüp geldiler fi'l-āl nāre
Gözetdiler urup bir hoş kenāre

Serīr üstinde İbrāhīm oturmuş
Öñinde avm-i zībā çevre urmuş

Didi varuñ getürüñ anı baña
Didiler hey ne mümkün şimdi aña

Ki zīrā nārdan bir avlı olmuş
Varılmaz aña çevre hep utulmuş

Didi eydüñ nidā añup murādın
Çıkar zıkr idicek Allāh'ıñ adın

Varıben itdiler aña nidāyı
Gelüp hoş ıkdı zıkr idüp Hudā'yı

Gelüp ıkduğına itdiler enzār
Ta'accüb itdiler kim yakmadı nār

(b. 6134-6163)

6. Hz. İsmāil'in sesini çok uzaktan duyması.

Hudā'nuñ hikmeti zıķ itdi dehri

Ṭarıldı ḥayli İsmā‘īl’uñ emri

Nidā idüp didi yā ata elbet

Açıķduķ saña kıluruz şikāyet

Çün İbrāhīm işitdi bu ḥiṭābı

Aña ḥoş Şām’dan virdi cevābı

Hemān ṭurdı düzüp esbābı bendi

Anuñ ḫatına ḥoş geldi vü indi

Getürdi Şām’dan anda me’ākil

Yinürden her ne kim var-ısa ḫābil

(b. 6292-6296)

7. Taştan ağaç bitirmesi.

İşit kim ol Ḥalīlullāh n’itdi

Ḷodı çün Mekke şehrin Şām’a gitdi

Gelüp ol yirde ḥoş kıldı iḫāmet

İdüp Şām ehlini İslāma da‘vet

Didiler görelüm biz sende bürhān

Ki sensin çün Ḥalīlullāh-ı Raḥmān

Didi eydüñ baña maḫşüdü ta‘yīn

Size tā gösterem her neyse āyīn

Didiler yüce ağ üzre acerden
Şecer bitsin yüce virsin şemerden

Dirüp hoş yiyelüm lezzet bulalum
Müsil­mān olalum saña uyalum

Hemān-dem buldılar bir yüce ağı
Çıkup taş üstine başdı ayağı

Halīl ol demde oldu Hāğğ'a nāci
Bitürdi Hāğ ta'ālā bir ağacı

Olup zeytün ağacı ol mübārek
O dem zeytün bitürdi Hāğ tebārek

İşit kim bunda hikmet söylemişler
'Aceb sırdan rivāyet eylemişler

Dimişler çüb-ı Mūsā budur iy yār
Tekellüm itdi andan aña Cebbār

Tecellī kıldı andan Hāğğ ol āğāh

Nidā idüp didi "innī enallāh"⁵⁷

(b. 6475-6486)

⁵⁷ Kasas - 28 / 30

Oraya gelince, o mübārek yerdeki vâdinin sağ kıyısından, (oradaki) ağaç tarafından kendisine şöyle seslenildi: Ey Musa! Bil ki ben, bütün âlemlerin Rabbi olan Allah'ım.

3.3.1.8. Hz. Lût

Hz. Lût, Hz. İbrahim'in yeğenidir. Babası bugünkü Harran'a adını veren Hârân'dır. Hz. Lût, Hz. İbrahim'e ilk iman edenlerden, onunla birlikte Allah yolunda göç edenlerden olup hayvancılık ve çiftçilikle uğraşan mübarek bir zâttır. Lût (a.s.) azgınlıklarıyla, eşcinsel ilişkileriyle meşhur bir kavim olan Sedum'a (Sodom) peygamber olarak gönderilmiştir. Hz. Lût'a inanmayıp her türlü azgınlıklarını aleni bir şekilde sürdüren kavmi, ona insan sûretinde gelen meleklere de tasallut olmaya başlayınca Hz. Lût ve ona inananlar şehri terketmiş ve orada yaşayan azgınlar korkunç bir sesle ve başlarına yağdırılan balçıktan pişirilmiş taş yağmuruyla helâk edilmiştir. Hz. Lût'un karısı da helâk edilen gürûhun içinde yer almaktadır. Hz. Lût kavminin helâk edilmesinden sonra vefatına kadar Şam-Filistin topraklarında amcası Hz. İbrahim ile birlikte ikâmet etmiştir.⁵⁸

Hz. Lût edebiyatta daha çok kavminin yapmış olduğu azgınlıklar, eşcinsel ilişkiler ve onların helâki ile birlikte anılmıştır.

Saňa kim ittibâ^c itmez haķıķat Haķ helâk eyler

Nitekim ķavm-i Fir^cavn ü Şemüd ü ķavm-i Lût u ^cĀd (b. 3616)

Hz. Lût'un göstermiş olduğu üç mucizesi vardır.

Dağı İřaķ u Lût u hem bu Ya^cķüb

Dađı Yūsuf bu Yūnus hem bu Eyyūb

Nazar irişdi Haķ'dan hem Şu^cayb'a

Pes anuñ-ķün irişdi ^cilm-i ğayba

Üçerdür bunlaruñ hep mu^ccizāti

⁵⁸ M. Āsım Kōksal, a.e., c. 1, s. 245, 248.

3.3.1.9. Hz. İsmâil

Kur'ân'da adı geçen peygamberlerden olup Hz. İbrahim'in Hâcer'den doğan ilk oğludur. Hz. İbrahim Sâre ile evli olmasına rağmen ilk etapta çocukları olmamıştır. Bunun üzerine Sâre, câriyesi Hâcer'i Hz. İbrahim'e vermiş ve Hâcer ile evlenen Hz. İbrahim onun Hz. İsmâil'i doğurmasıyla 86 yaşında baba olmuştur. Hz. İsmâil, Hz. İbrahim'in ilk çocuğudur. Hz. İsmâil'in doğumundan sonra Sâre'nin Hâcer'i kıskandığı ve Hz. İbrahim'e onları alıp uzak bir yere götürmesini istediği rivâyet edilir. Allah'ın da izni mucibince Hz. İbrahim, Hz. İsmâil ve Hâcer'i alıp o dönemde kimsenin yaşamadığı Mekke'ye götürür. Eşi Hâcer'e de bunun Allah'ın emri olduğunu belirterek geri döner. Onların suları ve azıkları tükenince Hâcer oğlunun susuzluktan ölümünü görmemek için Hz. İsmâil'i bir çalılığın arasına yerleştirerek Safâ ile Merve arasında gidip gelmeye başlar. Hz. İsmâil'in yanına vardığında ise ayağının dibinde Zemzem'in akmaya başladığını görür. Oradan geçmekte olan Arap kabilelerinden Cürhümlüler de su kaynağından dolayı oraya yerleşmeye başlar. Böylece Hz. İsmâil onlardan Arapça öğrenip büyüdüğünde o kabileden bir kızla evlenir. Bundan dolayı Arapların atası olarak kabul edilir. Hz. İbrahim'in Allah'ın emrine uymak için oğlunu kurban etme hâdisesi Kur'ân'da anlatılmasına rağmen kimin kurban edildiği isim olarak zikredilmez. Tevrât'ta kurban edilenin Hz. İshak olduğu belirtilirken İslamî kaynakların kiminde Hz. İshak kiminde ise Hz. İsmâil olduğu vurgulanmıştır.

Belli dönemlerde ziyaret amacıyla Mekke'ye gelen Hz. İbrahim oğlu Hz. İsmâil ile birlikte Kâbe'nin kaybolan temellerini ortaya çıkarıp yeniden inşâ etmiştir. Babası Hz. İbrahim'in ölümünden sonra Kâbe ile ilgili ihtiyaçları ve Hac hizmetlerini Hz. İsmâil yürütmüştür. Kâbe'ye ilk örtü koyanın da Hz. İsmâil olduğu rivâyet edilir. Hz. İsmâil 137 yaşında Mekke'de vefat etmiş ve annesi Hâcer'in

yanına Hicr'e defnedilmiştir.⁵⁹ Hz. İsmâil iyi ok atan, ata binen, vahşi hayvanları evcilleştiren, yüzünde Hz. Muhammed'in nurunun parladığı bir peygamberdir.⁶⁰

Hz. İsmâil eserde şu vasıflarla yer almıştır:

* **Hz. İbrahim ve Hâcer:** Hz. İsmâil, Hz. İbrahim'in ikinci eşi Hâcer'den doğan ilk oğludur.

Çün İbrâhîm-ile cem' oldu Hâcer

Ṭoğurdı bir oğul Allāhu ekber

Ḳodılar ismin İsmâ'îl anuñ

Güzîde mefḥarı oldu cihānuñ (b. 5866-5867)

Bu Hâcer'den ki çün toğdı Simâ'îl

Muḥammed nûrı aña geldi ta'cîl (b. 6259)

* **Hz. Muhammed:** Hz. Peygamber'in soyu Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmâil'den gelmiştir. Dolayısıyla onun cediti konumundadır.

Ḥaḳ'uñ şâdıḳ didügi ol Simâ'îl

Ki Ḥatm-i enbiyâ'nuñ ceditdür bil (b. 2520)

Hemân üç mu'cize itmiş bürâder

Muḥammed cediti İsmâ'îl peyember (b. 6649)

Bulardan bir kız aldı ḥoş Simâ'îl

Muḥammed bu nesebdendür oñat bil (b. 6286)

⁵⁹ Ömer Faruk Harman, "İsmâil", **TDVİA**, c. 23, İstanbul, 2001, s. 76-80.

⁶⁰ M. Âsım Köksal, **a.e.**, c. 1, s. 236.

* **Muhammed nûru:** Hz. İsmâil'in alnında Hz. Peygamber'in nûru parlamaktadır.

Yüzün görmege 'âlem oldu müştâk
Cebîninden Muḥammed nûrı berrâk (b. 5868)

Çün İsmâ'îl'e yüklü oldu Hâcer
Neler görindi gel gör iy bürâder

Muḥammed nûrı oldu anda berrâk
Anı görmege 'âlem oldu müştâk

Bu Hâcer'den ki çün toğdı Simâ'îl
Muḥammed nûrı aña geldi ta'cîl (b. 6257-6259)

* **Arapların atası:** Hz. İsmâil, Mekke'de ikâmet eden Cürhümlülerden Arapça öğrenmiş ve onlardan bir kızla evlendiğinden dolayı Arapların atası sayılmaktadır.

Atadur dimek İsmâ'îl'e hoş ḥaḳ
'Arab 'amme atadur dir muḥaḳḳaḳ (b. 7447)

Bulardan bir kız aldı hoş Simâ'îl
Muḥammed bu nesebdendür oñat bil (b. 6286)

* **Zebihullâh:** Hz. İbrahim oğlu Hz. İsmâil'i Allah yolunda kurban etmeye teşebbüs ettiği ve Hz. İsmâil de buna sabır gösterdiği için "Zebihullâh" olarak nitelendirilmiştir.

Zebîḥullâh olmışdur Simâ'îl
Cemî'-i enbiyâyı 'ayn-ı Ḥaḳ bil (b. 5282)

Geh olur emrũn ile zebħa mũbāşir bu Ĥalĩl
Geh gelũr rũħ-ı Simā‘ĩl’e ki ħurbān-ı kerem (b. 58)

* **Mekke:** Hz. İsmâil’in doğumundan sonra Sâre, Hâcer’i kıskanmış ve Hz. İbrahim’e onları uzak bir yere götürmesini söylemiştir. Hz. İbrahim de onları o dönemde hiçkimsenin yaşamadığı Mekke’ye götürüp bırakmıştır.

Bilesinceydi İsmā‘ĩl ü Hâcer
Ne ħıldı añla āħir ol peyember

Giderken buldı hoş bir yirde baħħā
Ki yok hĩĥ ādemĩ-zād anda aşlā

Aña hoş geldi vādĩ-yi muħaddes
Gidelden Nũħ aña yirleşmiş kes

Saña ma‘lũm olupdur aşl-ıla fer‘
Oĥıduñsa “*bi-vādin ġayri zĩ zer*”⁶¹

O vādĩ adı şimdi Mekke oldu
Bize miħrāb anda Bekke oldu (b. 6268-6272)

***Kitābet:** “Yazmak, kâtiplik” anlamındadır. Metne göre yazma eyleminde ilk defa bulunan Hz. İsmâil’dir.

⁶¹ İbrâhĩm - 14 / 37

“Ey Rabbimiz! Ey sahibimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için ben, neslimden bir kısmını senin Beyt-i Harem’inin (Kâbe’nin) yanında, ziraat yapılmayan bir vâdiye yerleştirdim. Artık sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyledici kıl ve meyvelerden bunlara rızık ver! Umulur ki bu nimetlere şükrederler.”

Didi çün kim Haq'ıñ ilhāmı yitdi
Kitābet evvel İsmā'ıl itdi (b. 6370)

* **Mucizeleri:** Hz. İsmâil üç mucize göstermiştir.

Hemān üç mu'cize itmiş bürāder
Muḥammed ceddi İsmā'ıl peyember

Biri ol mu'cizātuñ bi'r-i Zemzem
Yimiş virmiş diken Allāhu a'lem

Üçinci bu ki hep iller bakardı
Südi bir yābis emcekden çıqardı (b. 6649-6651)

1. Ayağının yanında Zemzem suyunun çıkması.

Baña bir laḫza gūşuñ tutsañ iy yār
Kıluram bi'r-i Zemzem'den ḫaberdār

Dinür şol yir ki vādī-i muḫaddes
Sözi kes görmedi mişlini bir kes

Gelince bunda İbrāhīm peyember
Bilesinceydi İsmā'ıl ü Hācer

Ḳodı çün bunları bilgil ki n'itdi
Özi vardı yine hoş Şām'a gitdi

Ezelden bir şecer bu yirde qalmış
Bu vādī ire nāzūk sāye řalmıř

Segirdüp der-peyince irdi nāār
Didi bīāre qoma bizi zinhār

Didi yoq iħtiyārum zerre deñlü
Qayırmaünki Allāh emridür bu

Didi hoş rāzıyam her n'eyleseñ it
Seni ışmarladum Allāh'a var git

Gelüben qırbasını aşdı Hācer
Ne ĥikmetler aar Allāhu ekber

Anuñ altında qıldı hoş iāmet
Bula tā sāyesinde istirāhat

Eline aldı İsmā'ıl'i öpdi
Muħabbet qaynadı hoş bir ki yaptı

Didi yā qurrete'l-aynī ĥabībī
Enīs-i fi'l-firāqi yā řabībī

Benüm bīāre göñlümüñ řifāsı
Murādı cānumuñ zībā liqāsı

Sepen luşfıyla dāyim āb-ı eřvāk
Beni nār-ı firāk itdükçe iřrāk

Ciger gūšem benüm ğurbetde yārum
Bu firķatde enīsüm ğam-güsārum

Halīlullāh' uñ olan yādigāri
Gözümüñ nūri göñlüümüñ ķararı

Baña mūnis olan bu vařšetümde
Şafā viren firāk u ğurbetümde

Bunuñ üstine geçdi niçe eyyām
Oñat añla yine irişdi encām

Dükendi suyu ķaldı ķırba hālī
Harāret geldi şurfa oldu hālī

Keçidür çün Simā'īl itmez ārām
Suyı bulmağa Hācer itdi iķdām

Su oldu çünki göñli vāyesinde
Ķodı oğlını ağaç sāyesinde

Segirdüp çıķdı fi'l-hāl Şafā'ya

Yöneldi Merve'ye geldi du'āya

Yedi kez sa'y idüp dilerdi hācāt
Su-y-içün Hāḳḳ'a eylerdi münācāt

Yöneldi Merve'den oğlına āḫir
Bu yirde çünki su virmedi Ḳādir (b. 6653-6676)

Yöneldi çünki İsmā'īl'e Hācer
Ne vāḳi' olmuş añla iy bürāder

Gelip gördi aḳar hoş āb-ı Zemzem
Yerinde pāyınıñ Allāhu a'zem

Dil ü cānına ṭoldı zevḳ u şādī
Emeksüz ḥāşıl oldı çün murādı

Egildi buñadı şevḳından anı
Nişān olsun diyü itdi bu şānı

Rivāyet itdiler ḥatm-i rüsülден
Güzeldür şaḳla şāhum tāze gülden

Dimiş kim anı Hācer ihtiyārī
Olurdu buñmasa 'ayn-ı cārī (b. 6729-6734)

2. Dikenden yemiş verdirmesi.

İşit evvel ne mu'cizâtdı yik-ser
Resûl'ũñ ceddî İsmâ'îl peyember

Direm hey ğâfil olma añla iy yâr
Dikenden nice mîve itdi izhâr

Meger bir günde kim ol Bü'l-Fevâris
Gelüp bir hışm-ıla olmış mecâlis

Aña bir kavm geldiler qurâdan
Hâbîr olmağ dilerler mâcerâdan

Didiler kim nebîsin çün beyân it
Bize bir mu'cize gösder 'ayân it

Didi kim baña i'lâm eyleñüz zûd
Size her ne ki olmış-ısa mağşûd

Didiler bu dikenden eyle izhâr
Yimege qâbil olsun gökçek eşmâr

Du'âya çünki deprendi tuğtağı
Güzel tuffâh virdi her budağı

Yidi tuffâhdan anlar çün iy cân
Cemî'i oldılar gökçek müsilmân

(b. 6941-6949)

3. Sütten kesilen bir koyundan süt sağması.

Çün İsmā'īl idüp anları da'vet
Dimiş bu 'ayn-ı ĩmān hoş sa'adet

Çün itmiş anlara ol 'arz-ı ĩmān
Cemī'i istemişler anda bürhān

Dimiş ta'yīn idüñ kim ne dilersiz
Murāduñuz virem her ne seversiz

Dimişler bil murādumuz bu gerçek
Ki süd vire bize bir yābis emcek

Getürmişler aña bir şāt-ı hurrem
Elin emceklerine sürmiş ol dem

Dimiş kim çün haķıķat sensin Allāh
Bu yir gök halkına sensin penāgāh

Beni sen mürsel itdügüñ haķı-y-çün
Bu rāh-ı Haķķ'a yitdügüñ haķı-y-çün

Bu yābis emcege süd vir revān it
Bu zībā luţfuñı benden 'ayān it

Hemân şağmış irişmiş izn-i Allāh
Hak'ıñ luftından ol kavm olmuş āgāh

Aña virmişler ol demde o şātı
Bile yüz baş koyun bil bul necātı

Şağarmış hoş murādı olduğınca
Cihān milkinde bākī kaldüğınca (b. 7256-7266)

3.3.1.10. Hz. İshak

Kur'ân'da adı geçen peygamberlerden olup Hz. İbrahim'in Sâre'den doğan ikinci oğludur. Sâre Hz. İbrahim ile evlenmiş, ancak yaşlanıncaya kadar çocuk sahibi olamamıştır. Bunun üzerine câriyesi Hâcer'i Hz. İbrahim'e vermiştir. Hz. İbrahim'in Hâcer'den Hz. İsmail adlı oğlu doğmuştur. Lut kavmini helâk etmeye görevli üç elçi melek önce Hz. İbrahim ile Sâre'nin evine uğrayıp onlara bir çocuklarının olacağı müjdesini verir. Sâre 89 Hz. İbrahim 99 yaşında olduğu için bu duruma şaşırırlar. Hz. İshak, Hz. İbrahim 100, annesi Sâre de 90 yaşında iken dünyaya gelmiştir. Hz. İbrahim'in oğlunu Allah yolunda kurban etme hâdisesi İslâmî kaynaklarda ihtilâflı bir konu iken Yahudi kaynaklarında bu durumun muhatabının Hz. İshak olduğu yönünde kesin bir bilgi vardır. Tevrat'ta Hz. İshak'ın kırk yaşında Rebeka ile evlendiği ondan Esav ve Ya'kûb adında ikizlerinin olduğu kayıtlıdır. Henüz doğmadan Allah tarafından Hz. İbrahim ve Sâre'ye müjdelenmesi ve bizzat Allah tarafından adı verildiği için İsrâiloğulları içerisinde adı değişmeyen tek atadır. 170 (yahut 180) yaşında Hebron'da vefat etmiş, annesi ve babası Hz. İbrahim'in yanına defnedilmiştir. Kur'ân'da birçok yerde zikredilen Hz. İshak hakkında ona vahiy gönderilen, hidâyete erdirilen, mübârek kılınan, sâlihlerden olan, doğumu anne babasına müjdelenen, ilahî bir bağış olan peygamber olarak geçmektedir.⁶²

⁶² Ömer Faruk Harman, "İshak", TDVİA, c. 22, İstanbul, 2000, s. 519-521.

Eserde Hz. İshak şu vasıflarla yer almaktadır:

* **Hz. İbrahim'in oğullarındandır.**

İkinci sıfır yazdum bir veliden

Halil'ün oğlu İshak nebiden (b. 7552)

* **Muazzez kılınması ve adının bizzat Allah tarafından verilmesi:** Lut kavmini helâk etmeye giden üç elçi melek önce Hz. Lut'un amcası Hz. İbrahim'e uğramış ve yaşlı olmalarına rağmen bir erkek çocuklarının dünyaya geleceğini, adının da İshak olacağını müjdelemişlerdir.

Hemân dem peyk-i hazret geldi Cibril

Didi Sârâ sözine eyle ta'cîl

Hak'ün hikmetleri vardır ol âgâh

Mu'azzez itmişdür didi Allâh

Bir oğul virem aña adı İshak

Olısar cümle 'âlem aña müştak (b. 6264-6266)

* **Acem:** Hz. İshak Acem'dir. Ancak bu İranlı olduğu anlamına gelmeyip Arap olmamasından kaynaklı bir durumdur.⁶³

'Acem'dendür pes İbrâhîm u İshak

Bu aşlı bil olursın nûr-ı Hallak

'Arab olmayanuñ gayrı 'Acem'dür

Bu sözi añlamazsañ hayli kemdür (b. 6289-6290)

⁶³ Araplar tarafından Arap olmayan diğer bütün milletlere Acem denmiştir.

* **Hz. Yakub'un babasıdır.**

Hem İsmā'īl'e hem İshāk u Ya'qūb
Hem esbāta ki oğlu oğludur hūb (b. 7522)

* **İsrailoğullarının atasıdır.**

İkinci sifr yazdum bir velīden
Halīl'ün oğlu İshāk nebīden
Mübārekdür bilür hep ehl-i menkūl
Benī_İsrāīl'edür cediti hümām ol (b. 7552-7553)

* **Mucize:** Eserde Hz. İshak'ın üç mucizesinin olduğu belirtilmiş ancak bunların mâhiyeti hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir.

Daḥi İshāk u Lūṭ u hem bu Ya'qūb
Daḥi Yūsuf bu Yūnus hem bu Eyyūb
Nazar irişdi Ḥaḳ'dan hem Şu'ayb'a
Pes anuñ-çün irişdi 'ilm-i ğayba
Üçerdür bunlaruñ hep mu'cizātı
Cihān bunlardan almışdur ḥayātı (b. 2521-2523)

3.3.1.11. Hz. Yakub

Hz. Yakub, Hz. İshak'ın oğlu Hz. İbrahim'in torunudur. Hz. İshak ve Hz. İbrahim ile birlikte İsrailoğulları'nın üç atasından biridir. İsrailoğulları'na adını

veren, yine Hz. Yakub'dur. Doğarken ikizi Esav'ın (Ays) topuğunu tutmasından dolayı ona Yakub (topuk tutan) dendiği ayrıca Tevrat'a göre Tanrı yahut bir melekle gürüşmesinden dolayı ona İsrail dendiği kaynaklarda zikredilmiştir. Hz. Yakub Harran'da dayısı Laban'ın yanına gitmiş, onun iki kızı Lea (Leah) ve Raşel (Rahel) ile evlenmiştir. Bununla birlikte Lea (Leah) ve Raşel (Rahel) câriyeleri Zilpa ve Bilba'yı da Hz. Yakub'a vermişlerdir. Hz. Yakub'un dört eşinden toplam on iki oğlu olmuştur. Hz. Yakub tekrar Kenan diyarına geri dönmüştür. 147 yaşında vefat edince ve Makpela Mağarasındaki (Halîl) aile mezarlığına defnedilir. Kur'ân'da onun nebî, seçkin ve hayırlı bir insan, dürüst, erdemli, muhsin, muhlis, sâlih, bir kul olduğu belirtilmiştir.⁶⁴

Klasik metinlerde Hz. Yakub, Hz. İbrahim'in torunu, Hz. İshak'ın oğlu, İsrailoğulları'nın atası olması, oğlu Hz. Yusuf'un ayrılığında dolayı çok üzülerək evinin hüzünler evine (külbe-i ahzân) dönüşmesi, bundan dolayı gözlerinin kör olması, Hz. Yusuf'un gönderdiği gömleğinin kokusunu çok uzaklardan alması ve onu yüzüne sürdüğünde gözlerinin tekrar açılması, Mısır'a seyahati, Mısır'da vefat edip Kenan diyarına defnedilmesi gibi özelliklerle daha çok yer almaktadır.

Eserde Hz. Yakub şu vasıflarla yer almaktadır:

* **Soyu:** Hz. Yakub'un soyu Hz. İshak ve Hz. İbrahim'den gelmektedir. O, ayrıca İsrailoğulları'nın isim babasıdır.

Daği aña ki İbrâhîm'e indi

Muħaħkaħdur ki ol şuhfıydı dindi

Hem İsmâ'îl'e hem İshâk u Ya'kûb

Hem esbâta ki oğlu oğlıdur hûb (b. 7521-7522)

* **Âmâ:** Hz. Yakub oğlu Hz. Yusuf'un diğer kardeşleri tarafından kuyuya atılmasından sonra onun hasretinden dolayı çok ağlamış bunun üzerine gözleri

⁶⁴ Ömer Faruk Harman, "Ya'kûb", TDVİA, c. 43, İstanbul, 2013, s. 274-275.

görmez olmuştur. Mucize Hz. Yusuf'un gömleğini yüzüne sürdüğünde gözleri tekrar görmeye başlamıştır. Eserde de Hz. Eyyûb'un çürüyen bedenine cisim, Hz. Yakub'un görmeyen gözlerine göz veren kudretin Allah olduğu belirtilmiştir.

O virdi çürüyen Eyyûb'a cismi

O virdi kûr iken Ya'kûb'a çeşmi (b. 694)

* **Mucize:** Eserde Hz. Yakub'un üç mucizesinin olduğu zikredilmiş, fakat bu mucizelerin içeriği hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir.

Dağı İshak u Lût u hem bu Ya'kûb

Dağı Yûsuf bu Yûnus hem bu Eyyûb

Nazar irişdi Hâk'dan hem Şu'ayb'a

Pes anuñ-çün irişdi 'ilm-i gayba

Üçerdür bunlaruñ hep mu'cizâti

Cihân bunlardan almışdur hayâtı (b. 2521-2523)

* **Vasiyeti:** Hz. Yakub, Mısır'da insanların putlara ve ateşe taptıklarını görünce, ölümüne yakın çocuklarını toplayarak kendisinden sonra neye tapacaklarını sormuş, onlar da babalarına dönerek senin ve atalarının Rabbine ibadet ederiz demişlerdir. (bkz. b. 7422, 7432-7445)

3.3.1.12. Hz. Yusuf

Hz. Yusuf, Hz. İbrahim'in soyundan gelir; dedesi Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İshak babası ise Hz. Yakub'dur. Kur'an'ın 12. Sûresi Yûsuf adını taşımaktadır. Kur'an'da diğer peygamberlerin kıssaları farklı surelerde yer almasına karşın Hz. Yusuf'un kıssası bir surede yer almakta ve "ahsenü'l-kasas" olarak nitelenmektedir.

Hız. Yusuf bir gece rüyasında güneşin, ayın ve on bir yıldızın kendisine secde ettiğini görür. Rüyasını babasına anlatınca Hız. Yakub ona rüyasını kesinlikle kardeşlerine anlatmamasını söyler. Babalarının Hız. Yusuf'u aşırı sevmesinden ve onun gördüğü rüyadan dolayı onu kıskanan kardeşleri babalarından izin alarak kıra götürürler. Hız. Yusuf'u öldürecekleri sırada kardeşlerinden biri öldürmeyip kuyuya atılmasını teklif eder ve böylece kuyuya atılır. Babalarına da onu bir kurdun yediğini söyleyip kanlı gömleğini getirirler. Bir kervan tarafından kuyudan çıkarılan Hız. Yusuf Mısır'da pazarda köle olarak Mısır azizine satılır. Çocukları olmayan Mısır azizi onu eşine hediye eder. Yaşadığı yerde köle muamelesi görmeyen / gösterilmeyen Hız. Yusuf'tan azizin eşi Züleyha muradını almak ister. Ancak Hız. Yusuf'un geri dönüp kapıya doğru yönelmesi ve Züleyha'nın onun gömleğini arkadan çekip yırtması üzerine olanları Mısır azizi görür. Eşinin suçlu olduğunu bilmesine rağmen Hız. Yusuf'u zindana attırır. Zindanda ekmekçi ve Firavun'un şarapçısının rüyasını yorumlayan Hız. Yusuf ekmekçinin idam edilip şarapçının ise kurtulacağını söyler. Sonra da kurtulacak adama yönelip Firavun'un yanına vardığında kendisinden bahsetmesini ister. Ancak Firavun'un şarapçısı kurtulduktan sonra efendisine Hız. Yusuf'tan bahsetmeyi unuttur. Firavun'un gördüğü bir rüya üzerine şarapçı Hız. Yusuf'u hatırlar ve efendisine ondan bahseder. Firavun'un rüyasını yorumlayan Hız. Yusuf ülkede yedi yıl bolluk, yedi yıl kıtlık olacağını belirtir. Bunun üzerine Firavun Hız. Yusuf'u Mısır maliyesinin başına getirir. Kıtlık yıllarında kardeşleri Mısır'a buğday almaya gelirler fakat onu tanıyamazlar. Mısır'a ikinci gelişlerinde kardeşleri Bünyamin'i de yanlarında getirmek zorunda kalmışlardır. Bununla birlikte Bünyamin'in yükünden Hız. Yusuf'un kendi koydurduğu gümüş kâsesi çıkınca onu alıkoymak istemiş, diğer kardeşleri babaları Hız. Yakub'un bu duruma çok üzüleceğini söylemeleri üzerine kendisini kardeşlerine tanıtmış ve babası Hız. Yakub'u Mısır'a getirmelerini istemiştir. Hız. Yusuf'un kendisi de 110 (yahut 120) yaşında Mısır'da vefat etmiş, bir rivayete göre Nil Nehrinin kıyısında bir rivayete göre ise Halîl'de (Hebron) defnedilmiştir.⁶⁵

Hız. Yusuf eserde şu vasıflarla yer almaktadır:

⁶⁵ Ömer Faruk Harman, "Yûsuf", TDVİA, c. 44, İstanbul, 2013, s. 1-4. Ayrıca bkz. Celâl Settârî, **Züleyhâ'nın Aşk Derdi – Hız. Yusuf Kıssası**, çev. Mehmet Kanar, İnsan Yayınları, 1998.

* **Züleyha – Aziz’le ilişkisi:** Aziz, Hz. Yusuf’u pazarda köle olarak satın alan ve Züleyha’nın kocası, Züleyha ise Hz. Yusuf’a âşık olan kadın olması hasebiyle aynı beyitte yer almışlardır.

Birisi Yūsuf’a tā oldı şāhid
Zelīhā vü ‘Azīz olmaya fāsīd (b. 869)

* **Mucizeler:** Eserde Hz. Yusuf’un üç mucize göstermiş olduğu belirtilmekle birlikte bunların içeriği noktasında bilgi verilmemiştir.

Daḥi İshāq u Lūt u hem bu Ya‘qūb
Daḥi Yūsuf bu Yūnus hem bu Eyyūb

Nazar iriṣdi Ḥaḳ’dan hem Şu‘ayb’a
Pes anuñ-çün iriṣdi ‘ilm-i ğayba

Üçerdür bunlaruñ hep mu‘cizāti
Cihān bunlardan almişdur ḥayāti (b. 2521-2523)

* **Vahy:** Metinde Hz. Yusuf’a dört kez vahyedildiği belirtilmiştir.

Velī Mūsā’ya dört yüz kez otuz iki de ‘İsā’ya
Çün inmiş Yūsuf’a dört kez saña bildürmiş ol Fettāḥ (b. 3138)

* **Üçüncü gök:** Miraç mucizesinde Hz. Peygamber göğe yükseltildiğinde Hz. Yusuf ile üçüncü kat semada karşılaşmıştır.

Üçinci gökde gördüñ Yūsuf’ı sen
Ki dördincide İdrīs oldı rüşen (b. 5213)

* **Ölçek, maşraba:** İncelediğimiz eserde Hz. Yusuf'un hak ile bâtlı birbirinden ayırmak adına kullandığı hâkim unsur olarak bir ölçeğinin, maşrabasının olduğu belirtilmiştir. Bu ölçeğe doğru söyleyen birisi elini koyduğunda ölçek sessiz kalmakta bâtil söyleyen birisi elini koyduğunda ise birtakım sesler çıkarmaktadır.

İşit Yūsuf'da kim şā^ç-idi hâkim

Aña şer^ç eylemiş Allāhu 'ālim

Elin kim kosa şā^ç olursa sākit

İşi haqqdur anuñdur emr-i şābit

Elin her ki kor şā^ç eyler aşvāt

Bilürler kim işi bâtıldur oñat (b. 5622-5624)

3.3.1.13. Hz. Eyyûb

Eyyûb peygamber baba tarafından Hz. İshak anne tarafından da Hz. Lût'un soyundan gelmektedir. Annesi Hz. Lût'un kızıdır. Hz. Eyyûb, Hz. Yakub ve Hz. Yusuf ile çağdaştır. Onun yaşadığı bölge Ürdün beldelerinden Beseniye nâhiyesidir.⁶⁶ Eyyûb peygamber Hz. İbrahim'in tevhit dini üzere olup mal varlığı bakımından devrinin en önde gelen kişilerindedir. O, seksen yıl varlık içinde yaşamış daha sonra on sekiz yıl yerinden kımıldayamamak şekilde hastalığa yakalanıp imtihana tâbi tutulmuştur.

Klâsik edebiyat metinlerinde de Hz. Eyyûb varlıklı iken bu varlığın şükrünü eda eden, açları doyuran, yetimleri dulları koruyup kollayan, misafir ağırlayan, çıplakları giydiren, hastalandığında Allah'a isyan etmeyip sabır gösteren bir peygamber olarak yer almaktadır. O, edebî metinlerde daha çok sabrın ve tahammülün timsali olarak geçmektedir.

⁶⁶ M. Âsım Köksal, a.e., c. 1, s. 305-306.

Hz. Eyyûb on sekiz yıl hastalığa tutulmuş ve bu süreçte vücudu kurtlanmaya, çürümeye başlamıştır. Daha sonra Eyyûb peygamberin Allah'a dua etmesi sonucu Allah tarafından duası kabul edilmiş ve hastalığından kurtulmuştur. Ayağını yere vurarak çıkan şifalı sudan yıkanmış, eski sağlığına ve mal varlığına tekrar kavuşmuştur. Metinde onun çürüyen bedenine Allah tarafından şifa verildiği belirtilmiştir.

Şifâyı kimseden umma ol āgāh

Şifālar virimez illā ki Allāh

O viridi çürüyen Eyyûb'a cismi

O viridi kūr iken Ya'kûb'a çeşmi (b. 693-694)

Eserde ayrıca Hz. Eyyûb'un üç mucize gösterdiği söylenmiş ancak bunların ne olduğu hususunda bilgi verilmemiştir.

Daḥi İshāq u Lūṭ u hem bu Ya'kûb

Daḥi Yūsuf bu Yūnus hem bu Eyyûb

Nazar irişdi Ḥaḳ'dan hem Şu'ayb'a

Pes anuñ-çün irişdi 'ilm-i ğayba

Üçerdür bunlaruñ hep mu'cizātı

Cihān bunlardan almışdur ḥayātı (b. 2521-2523)

3.3.1.14. Hz. Şuayb

Şuayb peygamberin annesi Hz. Lut'un kızı Mikâil olup kendisi Hz. Musa'nın kayınpederidir. Dili Arapça olan Hz. Şuayb Kur'an'da helâk edilen kavimlerden olarak bildirilen Medyen ve Eykelilere peygamber olarak gönderilmiştir. Gözleri görmeyen ancak hitâbeti çok güçlü olan Hz. Şuayb gönderildiği kavme Hz. Âdem,

Hız. Őit, Hız. İdris, Hız. Nuh ve Hız. İbrahim'e indirilen sahifeleri okurdu. Medyen ve Eykeliler Hız. Şuayb'ın nasihatlerini dinlememiş, onu yalanlayıp reddetmelerinden dolayı Şiddetli bir Şekilde azaba uęramıŐlardır. Medyenliler deprem ve sesle; Eykeliler ise, "gölge günü"nın azâbıyla helâk edilmişlerdir. Gönderildiği kavimlerin helâk edilmesinden sonra Hız. Şuayb Mekke'ye yerleşmiş ve orada vefat etmiştir. Kabrinin Zemzem kuyusu ile Hacerü'l-esved arasında bulunduğu bildirilmektedir.⁶⁷ Metinde Şuayb peygamberin ilm-i gaybı bildiği ve üç mucizesinin bulunduğu belirtilmiştir.

Nazar irişdi Hâķ'dan hem Şu'ayb'a

Pes anuñ-çün irişdi 'ilm-i gayba

Üçerdür bunlaruñ hep mu'cizâtı

Cihân bunlardan almışdur hayâtı (b. 2522-2523)

3.3.1.15. Hız. Musa

Hız. Musa, İsrailoğullarına gönderilen, Kur'ân'da en çok adı geçen, kendisine kitap olarak Tevrat'ın indirilmiş olduğu ülü'l-azm peygamberlerdendir. Onun hakkındaki bilgiler Kur'ân ve Tevrat'a dayanmaktadır. Mısır Firavun'u gördüğü bir rüya üzerine köle olarak en ağır işlerde çalıŐtırdıęı İsrailoğullarından birinin saltanatına son vereceğini ve dinlerini deęiŐtireceęini görünce İsrailoğullarından yeni doğan çocukların öldürölmesini, İsrailoğullarının yaŐlılarından birçoğunun ölmesi ve ağır işlerde kullanılacak kölelerin azalmasıyla Firavun kararını revize ederek yeni doğan bebeklerin bir yıl öldürölüp bir yıl sağ bırakılmasını emreder. Hız. Musa, çocukların öldürölleceği yıl doğmuştur. Hız. Musa'nın annesi onu bir sepetin içine koyarak nehre bırakmış. Kızına da sepeti takip etmesini istemiştir. Nehirde bulunan Firavun'un karısı Âsiye (Tevrat'a göre de Firavun'un kızı) onu bularak ağaçlık ve sudan geldiği için Musa adını vermiş ve Firavun'un huzuruna götürerek onu öldürmemesi için yalvarmış ve evlat edinerek sütannesi aramıştır. Hız. Musa Mısırlı

⁶⁷ M. Âsım Köksal, a.e., c. 1, s. 327-335.

kadınların hiçbirinin sütünü emmeyince kızkardeşinin tavsiyesi üzerine annesi çağrılmış ve onun sütünü emmiştir. Firavun'un sarayında büyümüştür. Yetişkinlik döneminde bir Mısırlı ile bir İbranî'nin kavgalarına tanıklık etmiş, onları ayırmaya çalışırken kazâen Mısırlıyı öldürmüştür. Bunun üzerine Medyen'e kaçan Hz. Musa orada uzun yıllar çobanlık yapmış, çobanlık yaptığı kişinin kızıyla evlenmiştir. Hz. Musa, Medyen'de uzun yıllar kaldıktan sonra ailesiyle tekrar Mısır'a dönmek üzere hareket etmiş ve Tûr civarına geldiklerinde dağda bir ateş görerek tek başına ateş alma umuduyla dağa gitmiştir. Burada Allah'ın hitabına mazhar olan Hz. Musa'ya ayakkabılarını çıkarması emredilmiştir. Hz. Musa'ya peygamberlik ve asâ ile yed-i beyzâ (beyaz el) mucizeleri verilir. Ayrıca rahat konuşmamasından kaynaklı olarak gayet düzgün konuşan kardeşi Hz. Harun'a da peygamberlik verilerek ona yardımcı yapılmıştır. O, Hz. Harun ile görüşerek onunla İsrailoğullarını kurtarmak için Mısır'a gitmiştir. Firavun, Hz. Musa ile Hz. Harun'un İsrailoğullarını Mısır'dan götürme fikrine olumsuz yanıt vermiş. Peygamberliklerine delil olarak sundukları mucizeleri de sihir olarak değerlendirmiştir. Ülkedeki sihirbazları toplayan Firavun, Hz. Musa ve Hz. Harun'u bu şekilde alt etmek istemiştir. Sihirbazların yere attıkları ipler yılan şekline dönüşmüş. Hz. Musa'nın yere bıraktığı asâsı ise o yılanları yutmuştur. Böylece oradaki bütün sihirbazlar bunun bir sihir olmadığını anlayıp iman etmişler ve Firavun'un ölüm cezasına çarptırılmışlardır. Hz. Musa, İsrailoğullarının gitmesine izin vermediği müddetçe felaketin olacağını bildirmiş. Bunun üzerine tufan, çekirge istilası, haşere, kurbağa, kan, şehrin karanlığa boğulması gibi âfetler cereyan etmiştir. Her felakette Firavun, Hz. Musa'ya İsrailoğullarını göndereceğine dair söz vermesine rağmen, felaketin sona ermesiyle bu sözünden caymıştır. Bir gece Hz. Musa'ya İsrailoğulları ile Mısır'dan çıkmaları Allah tarafından vahy edilir. Onların peşine düşen Firavun, deniz sahilinde onlara ulaşmış, ancak Hz. Musa'nın asâsını yere vurmasıyla deniz ikiye ayrılır ve İsrailoğulları denizi geçer fakat Firavun denizin tekrar birleşmesiyle suda boğulur. Denizi Hz. Musa'nın liderliğinde geçen İsrailoğulları Tûr'a gelir. Hz. Musa, kardeşi Hz. Harun'u kendisine vekil bırakarak Tûr'a yönelir. Kırk gün boyunca dağda kalan Hz. Musa, Allah'a onu görmek istediğini söyleyince dağa bakması emredilmiş ve baktığı dağ Allah'ın tecellisi ile paramparça olur. Sonrasında ise Allah tarafından Hz. Musa'ya ilahî emirleri içeren levhalar indirilir. Tûr'dan dönüşte Sâmirî'nin altından bir buzağı yapıp insanların ona

taptığını görünce, öfkelenerek kendisine verilen levhaları yere atar. Sâmirî'ye bedduada bulunur. İsrailoğulları, vaad edilen topraklara vardıklarında Hz. Musa onlara girmelerini söylemiş ancak onlar girmek istemeyince Tîh Çölü'nde kırk yıl yaşamaya mahkum edilmişlerdir. Bununla birlikte Hz. Musa'ya karşı çıkan Firavun, veziri Hâmân ve akrabası Karun helak edilmiştir.⁶⁸

İslamî kaynaklarda Hz. Musa, Allah ile konuşmasından dolayı Kelimullâh olarak adlandırılmıştır. O, ayrıca kendisine Tevrat indirilen, suhuf ve levhalar verilen bir peygamberdir. Hz. Musa, Hz. Peygamber'in Miraç mucizesinde onunla altıncı kat semada görüşmüştür. Hz. Musa, Musa-Hızır kıssası münasebetiyle de metinlerde zikredilmiştir.

İncelediğimiz eserde Hz. Musa şu vasıflarla yer almaktadır:

* **Babası:** Hz. Musa'nın babasının adı İmrân'dır.

Geh eyler kışşa-i Mūsî bin 'İmrân

Gehî 'İse'bni Meryem binti 'İmrân (b. 445)

* **Annesinden süt emmesi:** Firavun İsrailoğullarının o yıl doğan erkek çocuklarını katlettiğinden Hz. Musa'nın annesi Musa'yı bir sepete koyarak nehre bırakmış ve kızına da onu takip etmesini söylemiştir. Nehrin kenarında onu bulan Firavun'un karısı Âsiye, onun öldürülmesine mâni olmuş. Onu evlat edinerek sütanne aramıştır. Ancak hiçbir Mısırlı kadından süt emmeyen Hz. Musa'yı, kızkardeşinin Âsiye'ye tavsiyesi üzerine kendi öz annesi emzirmiştir.

Bize Mūsā rıdâ'ın söyle bir bir

Ne deñlü emdi anasın haber vir (b. 6862)

* **Resûl:** Hz. Musa, kendisine kitap indirilen resûl bir peygamberdir.

⁶⁸ Ömer Faruk Harman, "Mūsâ", **TDVİA**, c. 31, İstanbul, 2006, s. 207-212. Mustafa Âsım Köksal, **a.e.**, c. 2, s. 7-104.

Resūlidür anuñ Mūsā vü 'Īsā

Anuñ hükmindedür hep gibr ü tersā (b. 4679)

* **Hz. Harun'un yardımcılığı:** Hz. Musa'ya peygamberlik verildiği ve Firavun'un yanına gitmesi istendiği zaman rahat konuşamadığı için kardeşi Hz. Harun'un yanına yardımcı olarak verilmesini ister. Böylece Hz. Harun'a da peygamberlik verilir. Hz. Musa, Tûr-ı Sînâ'ya, kırk gün gittiğinde yerine vekil olarak Hz. Harun'u bırakır.

Ṭurup Ṭūr üzre kıluram 'ibādet

Çihil rüz olsa idem size da'vet

Getürem çün kitāb-ı hoş mübîni

İçinde ola her şey'ün beyānı

Benüm yirüme olsun size Hārūn

Uyuñ aña oluñ kavm-i hümāyūn (b. 1606-1608)

* **Firavun:** Hz. Musa, Firavun'un sarayında yetişmiş ve çok küçükken ona tokat atmıştır. Bunun üzerine Firavun onun öldürülmesini emretse de karısı onun çok küçük olduğunu ve bilmeden yaptığını söylemiş, bunun üzerine değerli bir takı ve ateş önüne konarak test edilmiş, Musa değerli takıya elini atacakken Cebrâil onun elini ateşe yönlendirmiş ve ağzına almış olduğu ateş koru onun rahat konuşamamasına sebep olmuştur.

Ḥaber vir kimler-idi evde kim hā

Ṭapanca urdı tā Fir'avn'a Mūsā (b. 6864)

Hz. Musa, İsrailoğulları ile birlikte denize yaklaştıklarında asâsını yere vurmuş ve deniz ikiye yarılmıştır. İsrailoğulları geçmiş ancak Firavun denizde boğularak can vermiştir.

Ğahr-ıla bahre ki Fir‘avnı ğarīğ itmek için

Virbidūñ ‘āleme sen Mūsī-i ‘İmrān-ı kerem (b. 64)

* **Asâsıyla denizi ikiye bölmesi:** Hz. Musa, Firavun’un zulmünden İsrailoğulları’nı kaçıırken denize ulaşmış ve asâsını yere vurarak denizi ikiye bölmüştür. Böylece İsrailoğulları karşıya geçmişlerdir.

Ki ka‘r-ı bahre ğün toğındı tãbãn

‘Aşã çaldukda Mūsã ibni ‘İmrãn (b. 7024)

* **Asâsı:** Hz. Musa, edebî metinlerde daha çok elindeki mucizevî asâsıyla anılmıştır. Onun elindeki asâ, ejderhaya dönüşerek sihirbazları âciz bırakmış ve ona iman etmelerini sağlamıştır.

Eyledūñ emr ile ki siğre bedel olmağ için

Dest-i Mūsã’da ‘aşãsın ki şu‘bãn-ı kerem (b. 60)

Ayrıca Hz. Musa’nın asâsı kırk arşın uzunluğunda olup Ūc b. Unk’u onunla öldürmüştür.

O deñlü şıçradı ol merd-i mağbūl

Tubuğ altında urdı ‘Ūc’ı tã ol (b. 5537)

* **İbrânî:** Hz. Musa, İsrailoğulları’na gönderilmiş bir peygamberdir.

Çü Mūsã vağy-i Rabbãnī getürdi vaşfuñı itdi

Bu Tevrīt oldı İbrãnī pes ol ğavm oldılar ‘İbrãn (b. 6236)

* **Vahy:** Hz. Musa’ya dört yüz defa vahiy gelmiştir.

Velī Mūsã’ya dört yüz kez otuz ikide ‘İsã’ya

Çün inmiş Yūsuf’a dört kez saña bildürmiş ol Fettãğ (b. 3138)

* **Tevrat:** Hz. Musa'ya kitap olarak Tevrat indirilmiştir. Tevrat, İbranîce olup İbrânîlere indirilen bir kitaptır.

Çü Mūsā vaḥy-i Rabbānī getürdi vaşfuñı itdi

Bu Tivrīt oldı İbrānī pes ol ḳavm oldılar ‘İbrān (b. 6236)

Aña Mūsā’ya kim virildi ol hem

Pes ol Tivrāt’dur ḡāyet mufaḥḥam (b. 7523)

Tevrat, oruç ayının altıncı günü Hz. Musa'ya indirilmiştir.

Güzel Mūsā’ya Tivrāt indi māhum

Orucdan altı gice içre şāhum (b. 7543)

* **Hz. Peygamber’i müjdelemesi:** Hz. Musa'ya indirilen Tevrat'ta, Hz. Peygamber ümmî nebî olarak müjdelenmiştir.

Ezel Mūsā lisānı üzre oñat

Nebiyi-i ümmiyi mezde_itdi Tivrāt (b. 2396)

Olupdur ümmetüñ Mūsī bin ‘İmrān

Çün ahlāḳuñı Tivrīt itdi zikrā (b. 290)

* **Elvâh:** Hz. Musa'ya Tevrat'ın yanında levhalar da verilmiştir.

Saña vaḥy itdi Rabbānī ki dört yüz biñ yigirmi kez

Velī Mūsā bin ‘İmrān’a gelüpdür cümle-i elvāh (b. 3137)

* **Hz. İsa:** Hz. Musa'nın şeriatı, Hz. İsa'nın gelişine kadar sürmüş ve Hz. İsa'nın gelişiyile ortadan kalkmıştır.

Ki zîrâ şer^c-i Mūsā nesh oldu
Cihāna ‘İsa’nuñ āyîni ʔoldı (b. 552)

* **Allah ile konuşması:** Hz. Musa, Tûr-ı Sînâ’da Allah ile konuşmuş, onu görmek istediğini ısrarla söyleyince Cenab-ı Hak dağa tecelli etmiş ve dağ paramparça olmuştur. Allah ile konuşmasına rağmen onun cemâlini görememiş, Allah’ın cemâlini görmek Hz. Peygamber’e Miraç’ta nasip olmuştur.

Didi Hakk itdi Mūsā’ya hîṭābın
Yemînüñde nedür söyle cevābın (b. 7012)

Habîbullāh’sın girçek senüñle va’de itmişdür
Haḫ’uñ görmedi dîdārın anuñ çün Mūsî ‘İmrān (b. 6234)

* **Tûr:** Tûr-i Sînâ, Sina Dağı. Hz. Musa, Tûr-ı Sînâ’da Allah ile konuştuğu ve ona Tevrat ile levhalar verildiği bildirilmiştir. Kırk gün dağda kalan Hz. Musa, yerine vekil olarak Hz. Harun’u bırakmıştır.

Naşîb itdüñ ezel Mūsā’ya Ṭûr’ı
Virüp Dāvūd’a luṭf-ıla Zebûr’ı (b. 6768)

* **Sâmirî – buzağı:** Hz. Musa, Tûr-ı Sînâ’da iken Sâmirî adlı birisi ziynet eşyalarındaki altını eriterek ses çıkaran bir buzağı yapmış ve Hz. Musa’nın Rabbinin o olduğunu iddia etmiş, Hz. Harun’un uyarılarına rağmen İsrailoğulları o buzağıya tapmaya başlamıştır. Hz. Musa Tûr’dan indiği zaman bu duruma öfkelenmiş ve elindeki levhaları yere atarak önce Hz. Harun’a çıkmış ve Sâmirî’nin buna sebep olduğunu öğrenince ona bedduada bulunmuştur. (bkz. b. 1600-1601, 1612-1622)

* **Tevbe:** Hz. Musa, buzağıya taptıkları için kavmine tevbede bulunmalarını istemiştir.

Görüp hep kavm oldılar peşimān
Getürürüz didiler yine imān

Bizi ‘afv eyle yā Mūsā gāzabdan
Ḳabūl-i tevbe iste bize Rab’dan

Münācāt itdi Mūsā olup āgāh
Ne buyurmuş işit ol kavme Allāh

Budur buyruḡ ki her tā’ib olanuñ
Ki öldürmek gerekdür nefsin anuñ (b. 1626-1629)

* **Tih Çölü:** Hz. Musa, vaad edilen topraklara gelindiğinde kavmine içeri girmelerini söylemiş ancak onlar girmeyince ceza olarak kırk yıl Tih Çölünde bırakılmışlardır.

Eyleduñ leşker-i Mūsā’ya cihil sāl müdām
Menn ü selvāyı beli mā’ide-i h^wān-ı kerem (b. 65)

Hemān ol demde kavmi-y-ile Mūsā
Ki deşt-i Tih içinde kaldılar tā

Rivāyet böyledür kim añla ‘āqıl
Ki bir fersaḡ yiri tolaşdı kırk yıl (b. 5449-5450)

* **Menn ü selvâ:** Bıldırcın eti ve kudret helvası. İsrailoğulları’na Allah’ın mucizesi olarak her gün bıldırcın eti ve kudret helvası indirilmiştir.

Hemān ol demde kavmi-y-ile Mūsā

Ki deşt-i Tîh içinde kaldılar tâ

Rivāyet böyledür kim añla ‘âkıı

Ki bir fersah yiri tolaşdı kırk yıl

Göçerlerdi kaçan olsa seher-gāh

Gice ol yire konarlar ol āgāh

Yidiler anda kırk yıl menn ü selvā

Murād oldı ki sırrın bile Mūsā (b. 5449-5452)

* **Bel‘am:** Bel‘am b. Bâûrâ. (bkz. Bel‘am b. Bâûr) Hz. Musa ve İsrailoğulları’nın Tîh Çölünde kırk yıl kalmalarına sebep olan kişidir. İsm-i a‘zamı bilmesinden dolayı Hz. Musa’ya bedduada bulunan Bilkâ şehrinin imâmı Bel‘am b. Bâûr’dur. O da Hz. Musa’nın bedduası sonucu ölmüştür. (bkz. b. 5414-5420, 5453-5455)

* **Ûc b. Unk:** Ûc b. Unk adlı dev Hz. Musa tarafından Tîh Çölü’nde öldürülmüştür. (bkz. b. 5423-5429, 5526-5539)

* **Yatsı namazı:** Yatsı namazını ilk defa kılanın Hz. Musa olduğu ve Medyen’in dışında Allah’ın ona nidâsı sonucunda eş, evlat ve Firavun tasasından uzaklaşarak kıldığı belirtilir.

İşit evvel kılan kimdür ‘ışāyı

Ki Mūsā-y-ıdı ol merd-i Hudāyî

Kaçan Medyen’den ol kim taşra gitdi

Giderken hoş öñinden yolu yitdi

Ġam-ı Fir'avn ü hem hātun fikri
Dilinde hem ğam-ı evlād zikri

Bu ğamlardan Hudā virdi şifāyı
İşitdürdi çü vādīden nidāyı

Ṭurup hoş kıldı Hallāk'a niyāzı
Taṭavvu' kıldı dört rek'at namāzı (b. 3576-3580)

* **Mucize:** Eserde Hz. Musa'nın on dokuz mucize gösterdiği bilgisi yer almaktadır.

Getürdi on toköz Mūsī bin 'İmrān
Beşi Dāvud u heşt, oğlu Süleymān (b. 2524)

* **6. Kat semâ:** Hz. Peygamber, Miraç mucizesinde 6. kat semâda Hz. Musa ile görüşmüştür.

Beşinci gökde görindi çü Hārūn
Pes altıncıda Mūsā-y-ıdı meskūn (b. 5214)

3.3.1.16. Hz. Harun

Hz. Harun, İsrailoğulları'na gönderilen peygamberlerden olup Hz. Musa'nın kendisinden üç yaş büyük kardeşidir. Hz. Harun, Mısır'da Firavun'un İsrailoğulları'nın erkek çocuklarını bir sene öldürüp bir sene öldürmediği dönemde çocukların öldürülmediği yılda doğmuştur. Hz. Musa'ya Tûr-ı Sînâ'da peygamberlik verilip Firavun'a gitmesi vahyedildiğinde o, rahat konuşamadığından dolayı, kardeşi Harun'un yardımcı olarak yanına verilmesini ister. Bunun üzerine Hz. Harun'a da peygamberlik verilerek Hz. Musa'ya yardımcı olması emredilir. Hz. Harun, kardeşi

Hız. Musa ile Firavun'un huzuruna çıkmış, onun sözcülüğünü yapmıştır. Firavun'a peygamber olduklarını ispat eden mucizeler göstermelerine rağmen Firavun onları sihirbazlıkla suçlamış ve ülkenin sihirbazlarını toplayarak onları alt etmeye çalışmıştır. Yere bırakılan ve mucize eseri olarak ejderhaya dönüşen asânın, sihirbazların yılanı dönüşen iplerini yutmasıyla oradaki sihirbazlar bunun sihir olmadığını anlayıp Hız. Harun ve Hız. Musa'nın Rabbine iman ettiklerini açıklamışlardır. Bununla birlikte Firavun bütün sihirbazları öldürmüştür. Hız. Harun, İsrailoğulları'nın Mısır dışına çıkmalarına izin verilmediği dönemde Mısır'da gerçekleşen felaketler esnasında denizin ikiye yarılıp İsrailoğulları'nın karşıya geçip Firavun'un helak olduğu zamanda Hız. Musa'nın yanındadır. Hız. Musa Tûr Dağı'na gittiği zaman dağda kırk gün kalmış ve yerine vekil olarak Hız. Harun'u bırakmıştır. Ancak onun dağda olduğu zaman Sâmirî altından buzağı yapmış ve insanların ona tapmalarına sebep olduğundan, Hız. Musa döndüğünde elindeki tabletleri yere atarak ilk etapta Hız. Harun'a çıkışmıştır. Daha sonra işin iç yüzünü anlayınca Sâmirî'yi lanetlemiş ve İsrailoğulları'nın tevbe etmelerini istemiştir.

Yahudilikte, Hız. Harun kâhinliğin kurucusu ve başkâhin olarak kabul edilmektedir. Kur'ân'da ise onun güzel konuştuğu, vahiy geldiği, hidâyete erdirildiği, peygamberlik verildiği gibi özelliklerle yer almaktadır.⁶⁹

Eserde Hız. Harun şu özelliklerle yer almıştır:

* **Allah'ın kulu:** Peygamberlerin peygamberlik sıfatlarından önce Allah'ın kulu olduğu bildirilmiştir.

‘Üzeyr anuñ dañi ‘İsâ vü Hârûn

Ta‘âlâ şânuhu ‘ammâ yaqûlûn

Cemî‘î enbiyâlardan ol âgâh

Olurlar şevq-ıla hoş ‘abd-i Allâh

(b. 7215-7216)

⁶⁹ Ömer Faruk Harman, “Hârûn”, TDVİA, c. 16, İstanbul, 1997, s. 254-255.

* **Hız. Musa:** Hz. Musa, rahat konuşamamasından dolayı Firavun'a giderken kardeşi Hz. Harun'un yardımcı olarak kendisine verilmesini istemiş, böylece Hz. Harun'a da peygamberlik verilip onun yardımcısı olmuştur. Ayrıca Hz. Musa kırk gün Tûr-ı Sînâ'ya giderken İsrailoğulları'nın başına, kendisinin vekili olarak Hz. Harun'u bırakmıştır. Ancak Sâmirî'nin altın bir buzağı yapıp insanları saptırması ve Hz. Musa'nın geldiğinde bu durumu görmesi üzerine elindeki tabletleri atarak Hz. Harun'un yakasına yapışmıştır. Hz. Harun ise onları uyardığını ve onun düzenini dağıtmak istememesinden dolayı müdahale edemediğini söylemiştir. (bkz. b. 1608-1619)

* **Beşinci kat semâ:** Hz. Peygamber, Miraç mucizesinde Hz. Harun ile beşinci gökte görüşmüştür.

Beşinci gökde görindi çü Hârûn

Pes altıncıda Mûsâ-y-ıdı meskûn (b. 5214)

3.3.1.17. Hz. Davud

Hz. Davud'un soy şeceresi Hz. İbrahim'e kadar dayanmaktadır. Hz. Davud İsrailoğullarına gönderilmiş ve kendisine kitap olarak Zebur verilmiş bir peygamberdir. Hükümdar Tâlût, Câlût'un karşısına çıkıp onu öldürecek kişiye kızını vererek hükümdarlığına ortak yapacağını bildirmiştir. Hz. Davud kısa boylu ve herhangi bir zırh giymemesine rağmen sapanıyla Câlût'un karşısına dikilmiştir. Sapanına yerleştirdiği taş ile onu alnının ortasından vurarak öldürmüştür. Buna karşılık olarak Tâlût ona kızını vermiş ve hükümdarlığına ortak etmiştir. Tâlût'un katıldığı bir savaşta oğullarıyla ölmesi üzerine Hz. Davud onun yerine hükümdar olmuştur. Kur'ân'da Bakara Sûresi'nin 251. âyetinde Hz. Davud'un Câlût'u öldürmesinden dolayı ona hem hükümdarlık hem de hikmet verildiği bildirilmiştir. İsrailoğullarında hükümdarlık ve peygamberlik ilk defa Hz. Davud ile birlikte biraraya gelmiştir.

Hz. Davud geceleri tebdîl-i kıyâfet gezerek halkın nabzını yoklayıp sıkıntılarını öğrenmeye çalışan, demiri yumuşatıp işleyerek zırh gömlekleri yapıp satan, elinin emeğiyle geçinen, gür ve güzel sesiyle Zebûr'u okuyan, ibâdete çok düşkün olan, bir gün oruçlu olmayıp bir gün oruçlu olan (savm-i Davud) bir peygamberdir. Mescid-i Aksâ'nın inşaatına onun zamanında başlanmıştır. Hz. Davud Kudüs'te vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir.⁷⁰

Hz. Davud, eserde şu vasıflarla yer almıştır:

* **Halife:** Hükümdar ve peygamber olan Hz. Davud Allah'ın yeryüzündeki halifesidir.

Halîfe eyledi Dâvud'ı Sübhân
Emînullâh olmuşdur Süleymân (b. 5281)

* **Zebûr:** Allah tarafından Hz. Davud'a vahyedilen kitaptır. Metinde Zebûr'un Hz. Davud'a orucun on sekizinci gecesi indirildiği belirtilmiştir.

Naşîb itdûñ ezel Mûsâ'ya Tûr'ı
Virüp Dâvud'a luğf-ıla Zebûr'ı (b. 6768)

Zebûr indi velî Dâvud'a maḥbûb
Orucdan on sekizinci gice ḥûb (b. 7545)

Eserde ayrıca Hz. Davud'un gür ve güzel sesiyle Zebûr'u okumaya başlamadan önce Hz. Peygamber'e duada bulunduğu bilgisi de yer almaktadır.

Şalâti saña virürmiş Zebûr'a başlasa Dâvud
Ne sırdan dirmiş geldi bize irdi ḥikâyatı (b. 7190)

⁷⁰ Ömer Faruk Harman, "Dâvûd", TDVİA, c. 9, İstanbul, 1994, s. 21-24.

* **Mucize:** Eserde Hz. Davud'un beş mucizesinin olduğu belirtilmiş, ancak bunların neler olduğu hususunda herhangi bir bilgi verilmemiştir.

Getürdi on toköz Mūsī bin 'İmrān

Beşi Dāvud u heşt, oğlu Süleymān (b. 2524)

* **Hız. Âdem'in ömür bağışlaması:** Allah, Hz. Âdem'e kendi zürriyetinden doğacak insanların hepsini gösterdiğinde Hz. Âdem onların içinden Hz. Davud'un ömrünün 60 yıl olduğunu öğrenince kendi ömründen ona 40 yıl bağışlayarak 100 yıl yaşamasını Allah'tan diler. Ancak Azrâil, Hz. Âdem'in canını almaya geldiğinde henüz 40 yılı olduğunu söyleyerek daha önce ömründen Hz. Davud'a vermiş olduğu yılları unuttur. (bkz. b. 4618-4628)

* **Mesleği:** Hz. Davud demirden zırh gömlekler yapıp satarak elinin emeğiyle geçinen bir peygamberdir. Metinde Hz. Peygamber'in saçının fikrinin Hz. Davud'u zirih-pûş ettiği belirtilmiştir.

Zirih-pûş itdi Dāvūd'ı şaçun fikrinde her nekkāş

İdüpdür dāne-i hālūñ hayālî Âdem'i harrāş (b. 2895)

3.3.1.18. Hız. Süleyman

Hız. Davud'un oğlu olup İsrailoğulları'na gönderilmiş hükümdar peygamberlerdendir. Hız. Davud'dan sonra onun vârisi olarak hükümdar olmuştur. Mescid-i Aksâ onun zamanında bitirilmiştir. Tebaasındaki insanlardan başka varlıklara da (hayvanlar, cinler, rüzgâr vb.) hükmetme kudretine sahip olduğundan dolayı Süleyman peygamber iktidar ve saltanatın sembolü olmuştur. Edebiyatta Hız. Süleyman Sebe Melikesi Belkıs'ın tahtını göz açıp kapayıncaya kadar getirtmesi, kuş dilini bilmesi, rüzgârlara hükmedebilmesi, yüzüğe kazanmış mührü, mührü deve kaptırması, karınca ile konuşması, adaletle hükmetmesi ve veziri Âsaf dolayısıyla anılmıştır. Hız. Süleyman esasına dayanmış bir vaziyette vefat etmiş, ağaç kurdunun

asayı kemirmesi sonucu öldüğü anlaşılmıştır. Süleyman peygamber Kudüs'te vefat etmiş babası Hz. Davud'un yanına defnedilmiştir.

Eserde Hz. Süleyman şu vasıflarla anılmıştır:

* **Emînullâh**: Hz. Süleyman'ın sıfatlarından biri olup babası Hz. Davud ile birlikte geçmektedir.

Halîfe eyledi Dāvūd'ı Sübhān

Emînullāh olmuşdur Süleymān (b. 5281)

* **Marifet tahtı**: Hz. Süleyman bilginin, hikmetin, saltanatın, iktidarın sembolü olması hasebiyle Safâyî, Şeyh Vefâ'yı marifet tahtı üzerindeki Süleyman peygambere benzetmiştir.

Mazhar-ı rûh-ı Muḥammed kûṭb-ı devrāndur Vefā

Hem serîr-i ma'rifet üzre Süleymān'dur Vefā (b. 1104)

* **Mucizeleri**: Eserde Hz. Süleyman'ın sekiz mucizesinin olduğu söylenmişse de bunların neler olduğu açıklanmamıştır.

Getürdi on toḫuz Mūsî bin 'İmrān

Beşi Dāvud u heşt, oḫlı Süleymān (b. 2524)

* **Oḫlu**: Hz. Süleyman'ın bir oḫlunun ölmesinden dolayı aşırı derecede üzülmesi ve ağlaması üzerine insan sûretinde iki melek birbirinden davacıymış gibi görünerek ona ders verirler. Hz. Süleyman'a ölümün mukadder olduğunu, bunun için çok üzülmemesi gerektiğini belirtirler. (bkz. b. 1762-1779)

* **Çukur**: Hz. Süleyman'ın yaptığı mabedin yanında yer alan bir çukur, hâkim konumunda olup, birisi ayağını sokup çıkarsa hak; ancak ayağını o çukura sokup çıkaramazsa, tutulsa bâtil olarak değerlendirilmektedir.

Süleymān şavma‘a yapmışdı bil kim

Var-idi bir çukur ol idi hâkim

Ayağın şoksa çıkarsa olur hâk

Kimüñ tutulsa bātıldur muhakkak (b. 5627-5628)

* **Mantıku’t-tayr**: Hz. Süleyman’ın kuşlarla da konuşabilen bir peygamber olduğu belirtilir.

Kaçan kim eyleye dāvūdī elhān

Unıdur mantıku’t-tayrı Süleymān (b. 888)

3.3.1.19. Hz. Yûnus

Hz. Yûnus Kur’ân’da adı zikredilen peygamberlerdendir. Kur’ân’ın 10. sûresi Yûnus Sûresi’dir. Kur’ân’da ondan balık sahibi, sâlihlerden, peygamberlerden diye bahsedilmektedir. Hz. Yûnus, putperest bir topluluk olan Ninova halkına peygamber olarak gönderilmiştir. Hz. Yûnus’a otuz yaşında peygamberlik verilmiş ve otuz üç yıl halkını Allah’a iman etmeye davet etmiştir. Ancak otuz üç yıl boyunca ona sadece iki kişi iman etmiş diğerleri ise küfürlerinde direnmişlerdir. Bunun üzerine Hz. Yûnus onlar için beddua bulunmuş fakat Allah acele etmemesini kırk gün daha ilahi tebliğde bulunmasını istemiştir. O da tekrar halkın arasına dönmüş otuz yedi gün tebliğde bulunan Hz. Yûnus kimsenin iman etmediğini görünce üç gün sonra ilahi azâba uğrayacaklarını onlara bildirmiştir. Bunun alâmet-i fârikası olarak da yüzlerinin sararıp değişeceğini belirtmiştir. Hz. Yûnus’un oradan ayrılmasından sonra halkın yüzleri sararmaya ve kara bulutlar gelmeye başlamıştır. Bu durumun ilahî azap olduğunu anlayan insanlar Hz. Yûnus’u aramaya koyulmuşlar ve bir yandan da yüksek bir yere çıkararak tevbe etmeye başlamışlardır. Allah onların tevbesini kabul ederek onları bağışlamıştır. Yûnus peygamber ise azabın gelmemesinden dolayı bir yalancı olarak halkının arasına dönmek istemediği için bir gemiye binerek oradan ayrılmıştır. Ancak geminin hareketinden sonra fırtına

başlamış ve gemide günahkâr birinin varlığına hükmedilerek denize atılması kararlaştırılmıştır. Çekilen kurada üç defa Hz. Yûnus'un çıkması üzerine denize atılmış ve balık tarafından yutulmuştur. Hz. Yûnus balığın karnında üç gün (yedi yahut kırk olduğu yönünde rivâyetler de vardır) kalmış ve Allah'a tevbede bulunmuştur. Tevbesi kabul olunan Hz. Yûnus yeni doğmuş bir bebek gibi güçsüz olarak balık tarafından sahile bırakılmış ve yanında kabak türünden bir bitki ile bir keçinin gelip onu emzirmesi sonucu sağlığına kavuşarak halkının arasına dönmüştür. Kur'ân'da kendilerine azap indirileceği vaat edilmesine rağmen ettikleri tevbe sonucu kurtulan tek kavmin Hz. Yûnus'un kavmi olduğu belirtilmiştir.⁷¹

Hz. Yûnus eserde şu özellikleriyle anılmıştır:

* **Ze'n-nûn**: Hz. Yûnus'un isimlerinden Kur'ân'da Enbiyâ Sûresi 87. ayetinde geçmektedir.⁷² Hz. Yûnus balığın karnında, eksikliğini izhâr edip Allah'a münâcaatta bulununca duası kabul edilmiştir.

Ḥudā 'afv itdügin bildürdi iy hûn

Çün eksikligin izhâr itdi Ze'n-nûn (b. 1797)

* **Balık**: Hz. Yûnus tebliğde bulunması gereken Ninova şehrini erkenden terk etmesi sonucu Allah tarafından imtihan vesilesi olarak balığın karnında günlerce kalmıştır. Tevbesinin kabul olunmasından sonra balık tarafından sâhile bırakılmıştır. Klâsik edebiyat metinlerinde de Yûnus peygamber daha çok balığın karnında yaşamasıyla birlikte anılmıştır. Kur'ân'da da ondan "balık sahibi" diye bahsedilmiştir.

Ḳudretüñ gâh kıılır Yûnus'ı bir hûta ğidâ

Geh ider nârı Birâhîm'e gülistân-ı kerem (b. 59)

⁷¹ Ömer Faruk Harman, "Yûnus", TDVİA, c. 43, İstanbul, 2013, s. 597-598.

⁷² Zünnûn'u da (Yûnus'u da) zikret. O öfkeli bir halde geçip gitmişti; bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı zannetmişti. Nihayet karanlıklar içinde: "Senden başka hiçbir tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zalimlerden oldum!" diye niyaz etti. Enbiyâ 21 / 87.

Metinde Hz. Yûnus'un balığın karnında hareketsiz bir şekilde yaşaması balığın yürüyen bir kabir gibi düşünülmesini sağlamıştır.

Daği didüñ ki bildür bize bile
Yürür bir kabir-i nâzük şâhib-ile

Güneş bigi kılluram saña rüşen
Ki bil ol hüt u Yûnus'dur mu'ayyen (b. 7000-7001)

* **Mucizeleri:** Eserde Hz. Yûnus'un üç mucizesi olduğu söylenmiş ancak bunların mâhiyeti hususunda herhangi bir bilgi verilmemiştir.

Daği İshâk u Lût u hem bu Ya'kûb
Daği Yûsuf bu Yûnus hem bu Eyyûb

Nazar irişdi Hâk'dan hem Şu'ayb'a
Pes anuñ-çün irişdi 'ilm-i ğayba

Üçerdür bunlaruñ hep mu'cizâtı
Cihân bunlardan almışdur hayâtı (b. 2521-2523)

* **İbâdullâh:** Allah'ın kulları. Hz. Yûnus Allah'ın sâlih kullarındandır.

Ezel kimlerdür ol serverler öğren
Bir Âdem'dür bir İbrâhîm işit sen

Biri Yûnus biri 'İsâ vü Mûsâ
'İbâdullâhdur ahrâ vü evlâ (b. 3544-3545)

* **İkinci namazı:** İkinci namazını ilk defa kılan kimsenin balığın karnındayken Hz. Yûnus olduğu belirtilmiştir.

İşit ‘aşruñ namāzın kim budur ھاڭ
Ezel Yûnus Nebî kıldı muھاڭھاڭ

Ki hoş ol şükr-içün kıldı şalâtı
Çü buldı çäre zulmetden necâtı

Gice zulmet bu zelte zulmeti hem
Bu baṭn-ı hüt u bu mā zulmeti hem

Bunı ھاڭ añdı iy merd-i Hudâyî
Ki zulmât içre itdi ol nidâyı

Pes anuñ vaḳt-i ‘aşrıydı necâtı
Taṭavvu‘ kıldı ol demde şalâtı

Biḥamdillāh bu luṭfa gördi ulā

Bize farz itdi anı ھاڭ ta‘ālā (b. 3561-3566)

3.3.1.20. Hz. İlyas

Kur’ân’da iki yerde (İlyâs, En‘âm 6 / 85; İlyâsîn, Saffât 37 / 130) adı zikredilen peygamberlerden biri olup Allah’a şirk koşan kavmiyle mücadele etmiştir. Şeceresi hakkında Kur’ân’da herhangi bir bilgi olmamasına rağmen, kimi İslâmî kaynaklarda onun Hz. Harun soyundan geldiği belirtilmiştir. Hz. İlyas hakkında yer alan bilgilerin çoğu İsrâiliyât kaynaklıdır. Kur’ân ve hadislerde Hz. İlyas’ın hâlen hayatta olduğu yönünde herhangi bir bilgi olmadığı hâlde, İsrâiliyât kaynaklı

rivâyetlerde Hz. İlyas'ın hâlen sağ olduğu, Hz. Peygamber'in ümmetinden denizde darda kalanların yardımına koşmakla yükümlü olduğu belirtilmiştir. Aynı şekilde Hızır da karada darda kalanların yardımına yetişmekle yükümlüdür. Bu ekseninde bir Hızır-İlyas kültü oluşmuştur. “Her nefsin ölümü tadacağı” (Ankebût 29 / 57) ve “Hz. Peygamber'den önce hiçkimsenin ölümsüz kılınmadığı” (Enbiyâ 21 / 34) Kur'ân ile mukayyet olduğundan, İslâm ulemasının çoğu Hz. İlyas'ın ölümsüz olmadığına kânidir.⁷³

Eserde Hz. İlyas, Hızır ile birlikte yer almakta ve onların karada denizde yürümelerinin sırrı olarak ise Hz. Peygamber'in, peygamberlerin tamamının çeşmesinin başı (ser-çeşme) olmasından kaynaklandığı görüşü sunulmaktadır.

Cemî' -i enbiyânuñ kim şehâ ser-çeşmesi sensin

Senüñ sırruñla yürürler kırida yaşda Hızır İlyâs (b. 4394)

3.3.1.21. Hz. Zekeriyya

Zekeriyya peygamber Kur'ân'da adı zikredilen ve İsrailoğullarına gönderilen peygamberlerdendir. Mabedde görevli olup Meryem'i himâye etmiştir. Eşi kısır ve kendisi yaşlı olmasına rağmen Allah'a bir erkek çocuklarının olması için dua etmiş ve duası kabul olunarak Hz. Yahya müjdelenmiştir. Zekeriyya peygamber marangoz olup oğlu Hz. Yahya gibi şehit olarak vefat etmiştir. Kabrinin Halep'te Ulucamii'nin bitişiğinde olduğu rivâyet edilmiştir.⁷⁴ Metinde Zekeriyya peygamberin üç mucizesinin olduğu belirtilmiştir.

Zekeryâ üçde hem Yahyâ'da birdür

Çokuz 'İsâ'dadur luğf-ıla pürdür (b. 2525)

⁷³ Ömer Faruk Harman, “İlyâs”, TDVİA, c. 22, İstanbul, 2000, s. 160-162. Ayrıca bkz. Ahmet Yaşar Ocak, **İslam Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü**, bs. 1, Kabcacı Yayınları, İstanbul, 2012.

⁷⁴ Mahmut Aydın, “Zekeriyyâ”, TDVİA, c. 44, İstanbul, 2013, s. 210-211.

3.3.1.22. Hz. Yahyâ

Yahyâ peygamber Kur'ân'da adı zikredilen ve İsrailoğullarına gönderilen peygamberlerdendir. Hıristiyanlık inancında Vaftizci Yahyâ olarak bilinmektedir. Hz. Zekeriyya'nın oğludur. Annesi Meryem'in teyzesidir. Hz. Zekeriyya Allah'a dua ederek kendisinden sonra mabede hizmetçi olacak bir yardımcı vermesini istemiştir. Eşi kısır ve kendisi de yaşlı olmasına rağmen Allah duasını kabul etmiş ve Hz. Yahyâ'yı müjdelemiştir. Yahyâ adını ondan önce kimse kullanmamıştır. İsrailoğulları tarafından şehit edilmiştir.⁷⁵ Klasik edebiyatta Miraç mucizesi anlatılırken Hz. Peygamber'in ikinci kat semâda Hz. Yahyâ ile karşılaştığı rivâyet edilir. Metinde ayrıca Hz. Yahyâ'nın bir mucizesinin olduğu belirtilmiştir.

Zekeryâ üçde hem Yaḥyâ'da birdür

Ṭokuz 'İsâ'dadur luḫf-ıla pürdür (b. 2525)

Ezel gökde ki Ādem oldu peydâ

İkinci gökde hem 'İsâ vü Yaḥyâ (b. 5212)

3.3.1.23. Hz. İsa

Kur'ân'da adı zikredilen peygamberlerdendir. O, Kur'ân'da İsâ, Meryem oğlu İsâ, Mesîh olarak zikredilmiş, kendisine kitap olarak İncil verilmiş, son peygamber Hz. Muhammed'i müjdelemiş, Allah'tan bir ruh ve kelime olarak vasıflandırılmış ve kul olma vasfı vurgulanmış bir peygamberdir. Hıristiyanlık inancında Hz. İsa kul olmaktan ziyade Tanrı'nın oğlu dolayısıyla da Tanrı olarak kabul edilmiştir.

Hz. İsa'nın Nâsıra'da yaşamasından dolayı Nâsıra hem bir yerleşim yeri hem de bir dinî hareketin adı olmuştur.

İslam inancında ülü'l-azm peygamberlerden olan Hz. İsa, Cebrail'in Meryem'e Allah'ın ruhundan üfürmesiyle babasız olarak doğmuştur. Babasız doğması yönüyle yaratılışı Hz. Âdem'e benzemektedir. Meryem, Hz. İsa'yı bir

⁷⁵ Mahmut Aydın, "Yahyâ", **TDVİA**, c. 43, İstanbul, 2013, s. 232-234.

hurma ağacının altında doğurduktan sonra, onu kucağına alarak insanların yanına gelmiş, kucağındaki bebeği gören insanlar ise onun iğrenç bir eylemde bulunduğunu, aslında annesi ve babasının iyi ve iffetli insanlar olduklarını belirtmişlerdir. Meryem konuşma orucu tuttuğunu belirterek Hz. İsa'yı işaret etmiş ve onunla konuşmalarını istemiştir. Oradaki insanlar yeni doğmuş bir bebek nasıl konuşur diye düşünürken, Hz. İsa Allah'ın kulu olduğunu, onun kendisine kitap ve peygamberlik verip her yerde mübarek kıldığını, namazı ve zekâtı emrettiğini, doğduğu, öldüğü ve tekrar diriltildiği gün Allah'ın selamının üzerinde olduğunu onlara bildirmiştir (bkz. Meryem 19 / 17-33).

Babasının olmamasından dolayı annesinin adıyla, Meryem oğlu İsa olarak anılmıştır. İnsanlara ilahî tebliğde bulunmuş, fakat çok az sayıda insan ona iman etmiştir. Onun havâriyelerinden biri çok az bir para karşılığı saklandığı yeri söylemiştir. Bunun üzerine sima olarak Hz. İsa'ya benzetilen muhbir havârî yakalanarak haça gerilmiş ve öldürülmüştür. Ancak Hz. İsa haça gerilmeyip Allah tarafından göğe yükseltilmiştir.

Kur'ân'da Hz. İsa, Allah'tan bir kelime ve bir ruh, nebî ve resûl, İsrailoğullarına gönderilen bir peygamber, kendisine kitap olarak İncil verilen, Tevrat'ı tasdik edip birtakım konularda onu nesheden, Allah'ın kulu, Meryem'den babasız dünyaya gelen, henüz beşikte iken büyük bir insan gibi konuşan, çamurdan yaptığı kuş figürüne üfleyip canlandıran, anadan doğma kör ve hastaları iyileştiren, ölüleri diriltiren, gökten sofrayı indirilen, Hz. Muhammed'i müjdeleyen bir peygamber olarak vasıflandırılmaktadır.⁷⁶

Hz. İsa'nın Kur'ân'da zikredilen vasıfları edebî metinlerde de işlenmiştir. Şâirler onun ölüleri diriltmesini kendilerinin cansız kelimelere can vermesine benzetmişlerdir.

İncelediğimiz metinde Hz. İsa şu vasıflarla esere aksettirilmiştir:

⁷⁶ Ömer Faruk Harman, "İsâ", TDVİA, c. 22, İstanbul, 2000, s. 465-472.

* **Annesi - Meryem:** Hz. İsa, Allah'ın görevli kıldığı meleğin Meryem'e Onun ruhundan üfürmesi sonucu babasız olarak dünyaya gelmiş, bundan dolayı annesinin adıyla Meryem oğlu İsa olarak anılmıştır. Meryem'in soyu Hz. Harun'la aynı soydan İmran ailesinden gelmektedir.

Geh eyler kışşa-i Mūsī bin 'İmrān

Gehī 'İse'bni Meryem binti 'İmrān (b. 445)

* **Rûhullâh:** Hz. İsa, Cebrail'in Allah'ın emriyle Meryem'e ruhundan üfürmesinden dolayı, Ruhullah olarak Kur'ân'da (4 / Nisâ – 171) zikredilmiştir.

Kimisi oldı Rûhullâh-ı a'zem

Kimisi Muştafâ oldı mükerrem (b. 5283)

* **Beşikte iken konuşması:** Hz. İsa, mucize eseri olarak henüz beşikte iken konuşan üç kişiden biridir. İnsanlar Meryem'in kucağında bir çocuk gördüklerinde ona zina isnadında bulunmuşlar, o da konuşmama adağının olduğunu belirterek, beşikteki Hz. İsa ile konuşmalarını istemiş, bunun üzerine Hz. İsa olgun bir insan gibi onlarla konuşmuştur (Meryem 19 / 29-33). Hz. İsa'nın beşikte iken konuşması Cüreyc hikâyesinin anlatıldığı bölümde yer almaktadır.

Biri söziyle kırtardı Cüreyc'i

Semā menzillerinde oldı evci

'Ayāndur söyledi 'İse'bni Meryem

'Aceb durur bu sırollāhı a'lem (b. 870-871)

Ḥuzā bildürdi 'İsā iy mükerrem

Ne dir hem Süre-i Meryem'de Meryem

Cüreyc anasına ħüb añla iy cān

Ne dir anasınuñ ħarnında oğlan (b. 884-885)

* **Hastaları iyileştirmesi:** Hz. İsa'nın gösterdiği mucizelerden biri onun hastaları iyileştirmesidir. O, anadan doğma bir kör ile alaca hastalığına tutulmuş birisini iyileştirmiştir.

Var imdi sende zāhir nuḫk-ı 'İsā

Demüñdür cümle derd ehline edvā

Virür hoş ekmeñ olan şahşa çeşmi

Oñarur kimüñ ebraş olsa cismi (b. 682-683)

* **Kendinden önceki dinleri ortadan kaldırması:** Hz. İsa, ülü'l-azm peygamberlerdendir. Onun gelişiyle kendisinden önce gelen ve tahrif edilen Tevrat ve diğer dinler neshedilmiş ve ona verilen İncil'in hükümlerini Hz. Peygamber'in gelişine kadar geçerli kılınmıştır.

Ki zīrā şer'-i Mūsā nesh oldu

Cihāna 'İsa'nuñ āyīni ḫoldı (b. 552)

Gelüp 'İsā cihānı şer' tutdı

Ḳamu edyānı küllī nesh itdi (b. 731)

Cihāna gelmemişdi ya'ni Aḫmed

Cihānuñ serveri faḫri Muḫammed

İşit bir kimse ol demde ne ḫıldı

Ki 'İsā dīni üzre bāḫi ḫaldı (b. 545-546)

* **Vahy:** Eserde, Allah'ın Hz. İsa'ya otuz iki kez vahyettiği bildirilmiştir.

Saňa vahy itdi Rabbānī ki dört yüz biñ yigirmi kez

Velī Mūsā bin 'İmrān'a gelüpdür cümle-i elvāh

Velī Mūsā'ya dört yüz kez otuz ikide 'İsā'ya

Çün inmiş Yūsuf'a dört kez saňa bildürmiş ol Fettāh (b. 3137-3138)

* **İncil:** Hz. İsa'ya kitap olarak İncil verilmiştir. İncil, Hz. İsa'ya orucun on üçüncü gecesi indirilmiştir.

Aña 'İsā'ya kim virildi muhkem

Hem ol İncil'dür Allāhu a'zem (b. 7524)

Hakīkat indi bil 'İsā'ya İncil

Orucdan on üçüncü gice hoş bil (b. 7544)

Eserde İncil'in Yunanlılara ve Yunanca olarak indirildiği belirtilmiştir.

Huzā'dan Hāzret-i 'İsā beşāret itdi çün geldi

Bu İncil oldı Yunānī pes ol halk oldılar Yunān (b. 6238)

* **Hz. Peygamber'i müjdelemesi:** Hz. İsa'ya indirilen İncil'de kendisinden sonra gelecek peygamberin adının Ahmed olduğu (61 / Saff – 6) bildirilmiştir. Günümüzde yer alan Yuhanna İncili'ndeki Faraklit / Paraklit adının Ahmed anlamına geldiği ileri sürülmüştür. Çalışmamızda da Ferkalita şeklinde yer almaktadır.

Beşāret itdi bize olduk es'ad

Olurmuş mürsel andan şofra Aħmed (by.733)

Didi ‘Īsā ki bir mürsel gelür ismi olur Aḥmed

Anuñ-çün virdi enfāsı anuñ ḥāşıyyeti iḥyā (b. 2650)

Seni İncıl na‘t itmiş olursın şonra mürselsin

Anı ‘Īsā mübeşşirdür ‘ayān oldı dirāyātı (b. 7189)

Adı İncıl içinde Ferḳalīṭa

Zebūr içinde ismidür Maḳīṭā (b. 847)

Hz. İsa, İsrailoğullarına gönderilen bir peygamber olduğu için Hz. Peygamber’in geleceğini onlara müjdelemiştir.

Ḥabībullāhsın mecden ve faḥrā

İmāmu’l-enbiyā ḥamden ve şükrā

Risālatuña ‘Īsā oldı muḥbir

İdüp ebnā-i İsrāil’e büşren (b. 288-289)

* **Akşam namazı:** Hz. İsa, akşam namazı kılmıştır. Allah’ın ona hitaben kendisi ve annesi Meryem’i ilah edinip edinmemelerini halka kendisinin mi telkinde bulunduğunu sorması üzerine, o kimseye kendisini ve annesi Meryem’i ilah edinmelerini öğütlemeyip, aksine kulluğun ancak Allah’a yapılması gerektiğini salık verdiğini belirtmiştir. (bkz. Mâide 5 / 116-117. ayetler). Esere göre Hz. İsa kılmış olduğu akşam namazının ilk rekâtında kendisinden, ikinci rekâtında annesi Meryem’den ulûhiyeti uzaklaştırmış, üçüncü rekâtında ise ulûhiyetin ancak Allah’a mahsus olduğunu ispatlamıştır. (bkz. b. 3567-3574)

* **Mucize:** Eserde Hz. İsa’nın dokuz mucizesinin olduğu belirtilmiştir.

Zekeryā üçde hem Yaḥyā’da birdür

Ṭokuz ‘Īsā’ dadur luṭf-ıla pürdür (b. 2525)

* **Göge yükseltilmesi:** Havârîlerinden birinin Hz. İsa’nın saklandığı yeri ihbar etmesi üzerine Hz. İsa’yı öldürmeye teşebbüs etmişler, ancak ihbar eden kişi Hz. İsa’ya çok benzediği için öldürülmüş Hz. İsa ise Allah tarafından göge yükseltilmiştir.

Nazar kıl i‘tibār it mācerāya
Ḥudā ‘Īsā’yı ref‘ itdi semāya

Göge gitdüğine şekk ṭutma zīrā
Bunı Ḳur’ānda añdı Ḥaḳ ta‘ālā (b. 541-542)

Semā evcine ‘Īsā oldı vāşıl
Anı cismündeki rūḫāniyet bil (b. 617)

Hz. İsa’nın göge yükseltilişi, Hz. Peygamber’in dünyaya gelmesinden 600 yıl önce gerçekleşmiştir.

Göge çün gitdi ‘Īsā geçdi hoş bil
Muḫammed tā gelince altı yüz yıl (b. 638)

* **2. Kat gök:** Miraç hadisesinde Hz. Peygamber göge yükseltilirken ikinci kat semada Hz. İsa ile görüşmüştür.

Ezel gökde ki Ādem oldı peydā
İkinci gökde hem ‘Īsā vü Yaḫyā (b. 5212)

3.3.1.24. Hz. Muhammed

Hz. Peygamber’in soyu Hz. İbrahim’in büyük oğlu Hz. İsmail’den gelmekte olup 21. kuşaktan dedesi Adnân’dır. İsmailîler olarak zikredilen iki büyük Arap

topluluğundan Adnânîlere (diğeri Kahtânîler) mensuptur. Hz. Peygamber'in doğum günü genel kanâate göre Fil Vakası'ndan elli (yahut elli beş) gün sonra Rebiülevvel ayının 12. Pazartesi günüdür. (yahut 20 Nisan 571, 17 Haziran 569). Mekke'de doğmuştur. Babası Abdullah, annesi Âmine, dedesi Abdülmuttalib'dir. Babası O doğmadan vefat etmiştir. Annesi Âmine fazla emzirememiştir. İlk etapta Ebû Leheb'in câriyesi Süveybe, sonra Hâlîme bint Ebû Züeyb emzirmiştir. Altı yaşında annesiyle Medine'ye akrabalarını ve babasının mezarını ziyaret amacıyla gitmiş, dönüşte annesi vefat etmiş ve câriyesi Ümmü Eymen tarafından Mekke'ye getirilerek dedesi Abdülmuttalib'e teslim edilmiştir. Gençliğinde ticaretle uğraşmış, güvenilirliğinden dolayı "Muhammedü'l-emîn" olarak anılmıştır. Hatice bint Hüveylid ile evlenmiştir. Hacerü'l-esved taşının yerine konması hususunda çıkan anlaşmazlıkta hakem olarak vazife üstlenmiş ve olası bir çatışmayı önlemiştir. Gençlik döneminde de hiçbir şekilde putlara tapmayan Hz. Peygamber, Hz. İbrahim'in dini üzere olmaya çalışan Hanîflerdendir. M. 610 yılında Hira Mağarasında inzivaya çekildiği esnada Cebrail gelmiş, Alak Sûresi'nin ilk beş ayetini tebliğ etmiştir. Hz. Peygamber'e 610 yılında peygamberliğin tebliğ edilmesinden sonra eşi Hz. Hatice onu amcasının oğlu Varaka b. Nevfel'e götürmüş ve Hz. Peygamber'e tebliğde bulunanın Cebrâil olduğunu söylemiştir. Müslümanlığı ilk kabul edenler eşi Hz. Hatice, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali, Zeyd b. Hârîse, kızları Zeynep, Rukiyye ve Ümmü Külsûm olmuştur. Hz. Peygamber'in Mekke'de ilahî tebliğde bulunması şiddetli muhâlefetle karşılaşmış, bunun üzerine Müslümanlardan bir kabile Habeşistan'a hicret etmek zorunda kalmıştır. Himâyesinde kaldığı amcası Ebû Tâlib peygamberlikten sonra da onu himâye etmeye devam etmiş, ancak dininden dönmemiştir. Hz. Peygamber, baskılardan ve öldürülme kararından sonra Hz. Ebû Bekir'le Medine'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Medine'ye hicret, İslâmiyet'in yayılması noktasında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Burada inşa edilen Mescid-i Nebevî İslâmiyet'in neşri noktasında önemli bir fonksiyon üstlenmiştir. Medine döneminde başta Mekkeli müşriklerle olmak üzere çeşitli kabile ve topluluklarla birçok savaş yapılmıştır. M. 630 yılında Mekke fethedilmiş, 632

yılında Hz. Peygamber Vedâ Haccı'nda bulunmuş, bu olaydan yaklaşık üç ay sonra Medine'de vefat etmiştir.⁷⁷

Türk edebiyatında doğrudan Hz. Peygamber'i konu alan türler vardır: Bunlar şu şekilde sıralanabilir: Naat, siyer, mevlid, mu'cizâtü'n-nebî, esmâü'n-nebî, evsâfü'n-nebî, hilye, mi'râciyye, regâibiyye, gazâvat-nâme, hicret-nâme, şefâat-nâme, fazilet-nâme, kırk hadis.⁷⁸

Hz. Peygamber edebiyatta, yaratılan ilk nur, hâtemü'l-enbiyâ, seyyidü'l-mürselîn, habîbullâh, sultân-ı rusûl, mefhar-i âlem, zıll-i Hudâ, dürr-i yetîm, hayrû'l-beşer, şefî'u'l-müznibîn, el-emîn, zînet-i tâc-i levlâk, eşrefü'l-verâ vs. gibi sıfatlarla anılmıştır. O, ayrıca hiçbir kula ve peygambere nasip olmayan Allâh'ın cemâlini müşâhede etmeye Mi'râc ile muhatap olmuştur.

Çalışmamızda peygamberlerin mucizelerinin, Hz. Peygamber'in benzer mucizeleriyle mukayese edildiği her faslın sonunda, Hz. Peygamber'e yazılmış naatler yer almaktadır. Bunlar toplam 33 tanedir.

İncelediğimiz eserde Hz. Muhammed şu vasıflarıyla yer almaktadır:

* **Babası:** Hz. Peygamber'in babasının adı Abdullah'tır.

Didiler kim muḥakkakdur biz irdük
Muḥammed ibn 'Abdullâh'ı gördük (b. 2316)

İşit bil n'eylemiş tâ ol mükerrem
Muḥammed ibni 'Abdullâh-ı ekrem (b. 4544)

* **Annesi:** Hz. Peygamber'in annesinin adı Âmine'dir.

Amîne vâlide Cibrîl ḥâdim

⁷⁷ Mustafa Fayda, "Muhammed", **TDVİA**, c. 30, İstanbul, 2005, s. 408-423.

⁷⁸ Mustafa Uzun, "Muhammed (İslâm Kültüründe Hz. Muhammed / Türk Edebiyatı)", **TDVİA**, c. 30, İstanbul, 2005, s. 457-459.

Ki Ümmi Eymen aña dāye muḳdim (b. 4534)

* **Kul:** Hz. Peygamber herşeyden evvel Allāh'ın kuludur.

Şehādet eylerüz kim oldı es'ad
Anuñ 'abdi Resūlidür Muḳammed (b. 3033)

Didi ben 'abd-i me'mürem ezelde
Ḳulam çün otururam her maḳalde (b. 4698)

Muḳammed dir ki ben nās geldüm
Sizüñ-çün ben Resūlullāh oldum (b. 2411)

***Nebî-Resûl:** Hz. Muhammed, nebî olmakla birlikte kendisine kitap indirilmesi hasebiyle aynı zamanda resûldür.

Nazar kıldı ki söyler gördi bir taş
Fidālar yā Nebî şevḳuñda biñ baş (b. 833)

Getürdüñ cümleten Ḳur'ān-ı mu'ciz
Resûl olduḡuña āyāt-ı kübrā (b. 291)

* **Muhammed:** Hz. Peygamber'in isimlerinden.

O şeh dünyādan almış devr-i dādın
Muḳammed gelmedin yetmiş yıl öñdin (b. 636)

Göge çün gitdi 'İsā geçdi hoş bil
Muḳammed tā gelince altı yüz yıl (b. 638)

Hiṭāb idüp didi Allāh-ı emced
Nice bildüñ ki kimdür bu Muḥammed (b. 1670)

* **Ahmed**: Hz. Peygamber'in isimlerinden.

Cihāna gelmemişdi ya'ni Aḥmed
Cihānuñ serveri faḥri Muḥammed (b. 545)

Semāvāt üzre anuñ adı Aḥmed
Aña yirlerde dimişler Muḥammed (b. 846)

Ne hoş ni'met olur bu iy müsilmān
Getürmek Aḥmed-i Muḥtār'a ĩmān (b. 3002)

* **Mustafa**: Hz. Peygamber'in isimlerinden.

Şalātı қоş selam-ı pür-şafāya
Revān eyle revānı Muştafā'ya (b. 426)

Yaradılmışdan ol hep müctebādan
Güzīde Faḥr-i 'ālem Muştafā'dan (b. 2769)

* **Kureyşî-Hâşimî**: Hz. Peygamber, Kureyş kabilesinin Hâşimoğulları koluna mensuptur.

Ḳureyşî Ebṭaḥî hem Hâşimî'dür
Ki Mekki Ümmi vü hem Zemzemî'dür (b. 5329)

* **Hız. Âdem:** Hz. Âdem insanlığın atası olmasına rağmen Hz. Peygamber'in ruhunun ilk olarak yaratılması sebebiyle eserde Hz. Peygamber her ne kadar zâhiren Hz. Âdem'in oğullarından olsa da aslında onun atası konumundadır.

Atası Âdem'ün sensin oğulsın aña şüretde

Saňa evvel 'ayân oldu rümüz-ı " 'allemel-esmâ'⁷⁹ (b. 2649)

* **Hız. İsmâil:** Hz. Peygamber'in soyu Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmâil'den gelmektedir.

Nebîler mu'cizâtınıñ beyânı

Pes İsmâ'îl geldi bil sen anı

Haķıķat bil ki sen ol merd-i maķbûl

Ki ĥatme'l-mürselînüñ ceddîdür ol (b. 7549-7550)

* **Mekke-Medîne:** Mekke, Hz. Peygamber'in doğduğu, peygamberlik vazifesinin verildiği; Medîne ise onun hicret ve vefât ettiği yerdir.

Ki mevlidi Mekke enfâsı zekiyye

Medîne türbe aĥlâķı rażiyye (b. 4532)

Güneş tek Mekke'den çün hicret itdi

Medîne şehrine seyr itdi gitdi (b. 5757)

On üç yıl Mekke'de itdi iķâmet

⁷⁹ Bakara - 2 / 31

Allah Âdem'e bütün isimleri, öğretti. Sonra onları önce meleklere arzedip: Eğer siz sözünüzde sadık iseniz, şunların isimlerini bana bildirin, dedi.

Medīne şehrine pes itdi hicret

Medīne içre hoş oldı selāmet

Pes altmış üçe irdi itdi rıhlet (b. 1323-1324)

* **Ümmî:** Hz. Peygamber, Mekke'de (Ümmü'l-kurâ) doğmuş ve herhangi bir tahsil görmemiştir.

Sensin bu kevnüñ aşlı hem Ümmü'l-ķurā yirüñ

Pes bu cihetden oldı ki ümmî dinür saña (b. 2104)

Nebiyü'l-ümmidür hem dā'ıye'l-lāh

Raūf u hem raḥīm u ni'metu'l-lāh (b. 4877)

* **İlk yaratılan:** Hz. Peygamber, her ne kadar dünyaya teşrif eden son peygamber olsa da o yaratılan ilk rûhtur.

Ezel kıldı anı rütbede ķādir

Zamān-ı bi'şeti şüretde āḫir (b. 6491)

Yaratdı rûhsın evvel ki sen sırrı'l-ḫaķāyıķsın

Ḥaķīķat 'aķl-ı evvelsin ķalemsin senden istīnāf (5264)

* **Allāh'ın nūru:** Hz. Peygamber, Allāh'ın nûrundan yaratılmıştır.

Aḫmed'üñ Ḥaķ nūrıdur ḫaķķā ki Aḫmed nūr-ı Ḥaķ

Bildi nūrı sūre-i Nūr'ı 'ayānı añlayan (b. 2027)

* **Âlemler onun yüzü suyu hürmetine yaratılmıştır.**

Senüñ ‘ışkuñda halk oldu bu ‘âlemler bu mevcüdât

Senüñ ‘ışkuñda zâhirdür bu mahzûnât u mevşûfât (b. 2797)

* **Doğduğu gece gerçekleşen mucizevî hâdiseler:** Hz. Peygamber’in doğduğu gece, putlar yere düşmüş, Kistrâ tâkı yıkılmış, Sava gölü kurumuş, Kâbe’nin üzeri yeşile bürünmüştür.

Risâlatına aşnâm itdi ikrâr

Resûlullâh’dur haqqâ ki muhtâr

Getürdi çün vücûde Haq ta‘âlâ

Yire düşdi yıkıldı Lât ü ‘Uzzâ

Çurıdı baħr-i Sava oldu şahrâ

Atıldı pâre pâre taş-ı Kistrâ

‘Alem naşb oldu Ka‘be üzre hağrâ

Hebül ikrâr idüp hoş virdi â vâ

Bizüm buğlânumuz eyleyen izhâr

Cihâna geldi ÷oldı ‘âlem envâr (b. 2854-2858)

* **Hz. İsa:** Hz. İsa, Hz. Peygamber’in geleceğini ve adının Ahmed olacağını asırlar öncesinden ona vahyedilen İncil’de müjdelemiştir.

Didi ‘İsâ ki bir mürsel gelür ismi olur Aħmed

Anuñ-çün virdi enfâsı anuñ hâşıyyeti ihyâ (b. 2650)

Risâlatuña ‘İsâ oldu muħbir

İdüp ebnā-i İsrāil'e büşren

(b. 289)

* **Hz. Musa:** Hz. Musa'ya vahyedilen Tevrat'ta Hz. Peygamber'in geleceği müjdelenmiştir.

Olupdur ümmetüñ Mūsī bin 'İmrān

Çün ahlākuñı Tevrīt itdi zikrā

(b. 290)

* **Tevrat:** Tevrat'ta Hz. Peygamber'in vasfi ümmî olarak belirtilmiştir.

Ezel Mūsā lisānı üzre oñat

Nebiyi-i ümmiyi mezde_itdi Tevrāt

(b. 2396)

* **İncil:** Hz. İsa'ya indirilen İncil'de Hz. Peygamber'in gelişi müjdelenmiştir.

Dağı 'İsā dili üstine sen bil

Beşāret olduğın bildürdi İncīl

(b. 2397)

* **Zebûr:** Hz. Davud'a indirilen Zebur'da Hz. Peygamber'in adı geçmektedir.

Zebûr içinde ismüñle şehādet

Olındı irdi Hāq'dandur 'ināyet

(b. 5509)

* **Kur'ân:** Hz. Peygamber'e yirmi üç yılda vahyedilen kitaptır. Oruç ayının yirmi dördünde nâzil olmaya başlamıştır. Hz. Peygamber'in ahlakı Kur'ân ahlakıdır.

Muhammed hazretine indi Furkân

Oruc yigirmi dördü olduğda iy cān

(b. 7546)

Tevrat, Zebur, İncil, Kur'ân Hz. Peygamber'in hürmetine indirilmiştir.

Bu Tevrāt u Zebûr İncīl ü Furkân

Anuñ hürmetine indi çü Qur'ân (b. 7516)

* **Ferkalita (Faraklit / Paraklit)**: Hz. Peygamber'in İncil'de yer alan adı.

Adı İncil içinde Ferkalîta

Zebûr içinde ismidür Maķîta (b. 847)

* **Makita**: Hz. Peygamber'in Zebûr'da yer alan adı.

Adı İncil içinde Ferkalîta

Zebûr içinde ismidür Maķîta (b. 847)

* **Tabtab**: Hz. Peygamber'in Tevrat'ta yer alan adı.

Dimişdür Tābtāb aña [ki] Tivrît

Aña lâyıķ ne ikrām eyleseñ it (b. 848)

* **Zemzem**: Hz. Peygamber doğduğunda Cebrâil onu altın bir leğende Zemzem suyu ile yıkamıştır.

Taşt-ı zehebde Zemzem-ile yudı Rûh-ı Kuds

Ol Hazret'e zehābuña dāl oldı serverā (b. 2133)

* **Emîn / Emînullâh / Hayru'l-emîn**: Hz. Peygamber'e peygamberlik tebliğ edilmeden önce de güvenilir olmasından dolayı "Muhammedü'l-emîn" olarak adlandırılmıştır.

Resûl-i münzir ü hayru'l-emîndür

İmām u nāşır u nûr ü mübîndür (b. 2697)

Olan sür'atde her dem sâbıķu'l-va'd

Emīnullāh ‘ārif şādıku’l-‘ahd (b. 3719)

* **Eşleri:** 1. **Hâtice:** Hz. Peygamber’in ilk eşi ve onun peygamberliğine ilk inanandır.

Gelüpdür öñ havātinden Ḥadīce
Bu İslāma ki nūr olur netīce (b. 1462)

2. **Âişe:** Hz. Ebû Bekir’in kızı, Hz. Peygamber’in eşlerindedir.

Velī bu resme itdiler rivāyet
Meger kim ‘Âişe itmiş hikāyet (b. 2284)

Ṭurup çün ‘Âyişe hoş yaqdı odı
Yimek itmeklige bir kıdrı qodı (b. 3345)

3. **Hafsa:** Hz. Ömer’in kızı, Hz. Peygamber’in eşlerindedir.

Ḥuzeyfe dir ki ‘Oşmān itdi irsāl
Ki Ḥafşa muşhafı şaqlardı hoş hāl (b. 6544)

* **Ümmü Eymen:** Hz. Peygamber’in dadısı.

Amīne vālide Cibrīl ḥādım
Ki Ümmi Eymen aña dāye muqdim (b. 4534)

* **Hz. Fâtıma:** Hz. Peygamber’in kızı. Hz. Ali ile evlenmiştir. Hz. Peygamber’in soyu onunla devam etmiştir.

İşitdi Fâtıma hem oldı şādān
İçin taşın feraḥ nūr itdi yeksān (b. 6324)

* **Hz. Ali:** Hz. Peygamber’in amcasının oğlu ve aynı zamanda damadı.

Fāris-i Düldül ü dāmād-ı Nebī şîr-i Hudā
Sāķi-i kevşer ü hem çeşme-i hayvān-ı kerem (b. 85)

‘Alī eydür didi pür-nūr-ı sermed
Ki oldur ‘ammumuñ oğlı Muħammed (b. 6932)

* **Hz. Hasan-Hz. Hüseyin:** Hz. Peygamber’in torunları.

Resülullāh eve menzīle geldi
Hüseyin ile Hasan destini aldı

Didi her kim beni severse muṭlaķ
Sever bu ikiyi girçek muħaķķaķ

Bu ikinüñ atasın anesin hem
Severse şıdķ-ıla Allāhu a‘lem (b. 4397-4399)

* **Dört Halife:** Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osmân, Hz. Ali. İlk Müslümanlardan ve Hz. Peygamber’in vefatından sonra halife olan dört kişi. Hz. Ebû Bekir’in ve Hz. Ömer’in kızı Hz. Peygamber’in eşlerindedir. Ayrıca Hz. Osmân ve Hz. Ali ise onun damadıdır.

Enīsüñ hemdemüñ şādık güzīde çār-yāruñdur
İkisi oldılar şıhr u ikisi oldu hoş dāmād (b. 3624)

* **Ebû Cehil-Ebû Leheb:** İslâm’ın ve Hz. Peygamber’in azılı düşmanlarından. Ebû Leheb, Hz. Peygamber’in amcasıdır.

Şafā al Muştafā-yı pür-edebden
Ķo Bū Cehl’i irāğ ol Bū Leheb’den (b. 529)

* **Nübüvvet:** Hz. Peygamber'e kırk yaşında peygamberlik verilmiştir.

İrişdi kırkına tā kim temāmet
Ḥabībullāha virildi nübüvvet (b. 1322)

* **Ebû Eyyûb el- Ensârî:** Hz. Peygamber, Mekke'den Medine'ye hicretinde Medine'de Ebû Eyyûb el-Ensârî'de misafir kalmıştır.

Bu hicretde deve kim çökdi indi
Dü-şenbe gün duḥā vaḳtinde geldi

Ki ya' nī ḳondı direm ben kemīne
Nebiyi'r-raḥme Eyyûb' uñ evine (b. 1334-1335)

* **Cebrâil:** Vahiy getirmekle vazifeli melek.

Bu Ḳur'ān ihtiyāc olduḳça ṭoldı
Nebī ḳalbine Cibrīl vāsıṭa oldu (b. 476)

Şunu kim maşlaḫat ister olurdu
Anı Cibrīl'den ol öğrenürdi (b. 480)

Hevādan nāṭıḳ olmazsın ider Rūḫu'l-ḳudüs ta' līm
Ne kim ḳalbüne vāriddür saña Ḥaḳ'dur iden ilhām (b. 5921)

Miraç mucizesinde Hz. Peygamber'i belli bir yere götürüp ona eşlik eden Cebrâil'dir.

Burāḳ-ı berḳa bindükde idüp Cibrīl-ile seyrān

Hümā-yı ‘arş-ı Raḥmān’sın idersin Sidre’de pervāz (b. 4229)

* **Vahiy:** Hz. Peygamber’e dört yüz bin yirmi defa vahiy gelmiştir.

Saḥa vaḥy itdi Rabbānī ki dört yüz biñ yigirmi kez
Velī Mūsā bin ‘İmrān’a gelüpdür cümle-i elvāḥ (b. 3137)

* **Savaşları:** Hz. Peygamber’in metinde zikredilen savaşları şunlardır:

Nebī kendü bile hoş iy Şafāyi
Yigirmi beş kez itmiş bil ğazāyi

Dimişler vardı yigirmi yedi tā
Çerī elli_ altı kez gönderdi ḥattā (b. 1347-1348)

Bedir: Bular senden mi zāhir oldı ‘ayna
Ġazāya varıcaḥ Bedr’e Ḥuneyn’e (b. 6938)

Uhud: Uḥud cenginde çün umdı suyu mecrūḥ olan aḥḥāb
Aḳıdduñ suyu her sūya ḥacerden yābis ü melsā (b. 2653)

Huneyn: Bular senden mi zāhir oldı ‘ayna
Ġazāya varıcaḥ Bedr’e Ḥuneyn’e (b. 6938)

Hayber: Baña virildi Ḥaḳ’dan fetḥ-i Ḥayber
Ḥudā’nuñdur her iş Allāhu ekber (b. 6323)

Tebük: Ġazā-y-içün meger bir gün peyember
Tebük’e gitmege cem’ itdi leşker (b. 5895)

* **Mirâç:** Hz. Peygamber, Miraç mucizesinde Cebrâil tarafından alınarak önce Kudüs'e oradan da göğe yükseltilmiş ve Allah'ın cemâlini müşâhede eylemiştir. Miraç'ta bazı Kur'ân âyetleri ile birlikte beş vakit namaz farz kılınmıştır.

Buyurdu Hâk Nebî Mi'râca gitdi

Hudâ beş vaḳti ol ŧeb vâcib itdi

Ki ŧerhin eyleyem saña temâmet

Olursa Hâk ta'âlâdan 'inâyet

Gözet aŧlın ki tâ varmaya yavi

Kitâbında buyurmuşdur Nevâvî

Viripdür leyletü'l-isrâ murâdın

Nebî'nüñ hicretinden bir yıl oñdin

ŧeb-i İsrâ ki olmuşdur oñat bil

Nübüvvetde on ikinci iken yıl

Rebî'ü'l-evvel ayından muḫaḳḳaḳ

Yigirmi yidi giceydi budur ḫaḳ

(b. 1328-1333)

Hz. Peygamber, Miraç'ta yedi kat semânın ilk katında Hz. Âdem, ikinci katta Hz. İsa ve Hz. Yahyâ, üçüncü katta Hz. Yûsuf, dördüncü katta Hz. İdrîs, beşinci katta Hz. Harun, altıncı katta Hz. Musa ve yedinci katta Beyt-i Mâmur'a dayanmış olan Hz. İbrahim ile karşılaşmış ve onlara imâmet eylemiştir.

İmâmet eyledi ol enbiyâya

İrürdi Hâk nihâyetsüz şafâya

Ezel gökde ki Âdem oldu peydâ

İkinci gökde hem ‘İsâ vü Yaḥyâ

Üçüncü gökde gördüñ Yūsuf’ı sen

Ki dördüncide İdrîs oldu rüşen

Beşinci gökde görindi çü Hārūn

Pes altıncıda Mūsâ-y-ıdı meskūn

Yedinci gökde İbrâhîm’i görmüş

Ṭayanmış Beyt-i Ma‘mūr’a ṭururmış (b. 5211-5215)

* **Kâbe kavseyn ev ednâ**: Hz. Peygamber, Miraç mucizesinde Allâh ile görüşmüş ve bu görüşme “bir yayın iki aralığından daha yakın” bir mesafede gerçekleşmiştir.

Maḳâm-ı ḳurb-ı “*ev ednâ*”ya⁸⁰ iren

Cihetsüz şübhesüz dîdârı gören

Olıcak “*ḳâbe ḳavseyni*”⁸¹ maḳâmı

İden ḥazretde ṭoḳsan bin kelâmı (b. 3256-3257)

Senüñ-çün “*ḳâbe ḳavseyni*” dinildi belki “*ev ednâ*”⁸²

⁸⁰ Necm - 53 / 9

O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu.

⁸¹ Necm - 53 / 9

O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu.

⁸² Necm - 53 / 9

Şehā şānuña inmişdür ki “*subhānellezī esrā*”⁸³ (b. 2648)

* **Dârü’n-Nedve**: Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber’i öldürme kararı aldıkları yer.

Senüñ-çün itdi müşrikler ki Dârü’n-nedve’de efsād
Haķıķat derk-i esfelde iderler anları ırmāz (b. 4644)

* **Levlāk**: “Levlāke levlāk lemâ halaktü’l-eflāk” “Ey habibim! Sen olmasaydın felekleri (kâinâtı) yaratmazdım” anlamında sūfilerce hadis-i kudsi olarak kabul edilen hadis.

‘Aceb mi hāk-i pāk olsa nüh eflāk
Didi Haķ çün anuñ haķķında “*levlāk*” (b. 1450)

Şehā ğayb-ı hüviyyetden dinildi şānuña “*levlāk*”
Pes itdi ‘āleme rahmet seni ol mālīkü’l-emplāk (b. 5557)

* **Nûr-ı Muhammedî**: Kâinât Hz. Peygamber’in nurundan yaratılmıştır.

Cihān pür oldı nūruñ pertevinden
Yaratdı Haķ seni şadren ve bedren (b. 295)

Yaratdı yidi eflāki Hudā anuñ buhārından
O cevherden zühür itdi bu yir hem bu yidi şamu (b. 6339)

* **Rahmeten li’l-âlemîn**: Hz. Peygamber, âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir.

O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu.

⁸³ İsra - 17 / 1

Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm’dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ’ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir; O, gerçekten işitendir, görendir.

Buyurđı ben Resülem hem em̄inem
Ki geldüm “*rahmeten li’l- ‘ālemīn*”em⁸⁴ (b. 4606)

Haķıķat ‘ayn-ı rahmetsin çü sen iy müctebā-yı nās
Melekler ĥalk olur kaçan seni fikr eylese enfās (b. 4385)

* **Nebiyü’r-rahme:** Rahmet peygamberi.

Egerci kim Enes eyler ĥikāyet
Nebiyü’r-rahmeden eyler rivāyet (b. 263)

Nebiyü’r-rahme didi tā ki irdüm
Didi Rabbüm çü ben mi’rāca vardum (b. 4107)

* **Pīşvâ-yı enbiyâ:** Hz. Peygamber, yaratılan ilk rûh olması hasebiyle peygamberlerin de ilkidir.

Didi sen enbiyāya pīşvāsın
Resülullāh-ı şāh-ı aşĥiyāsın (b. 2253)

* **Hâtem-i enbiyâ:** Hz. Peygamber, dünyaya teşrif eden son peygamberdir.

Dimiş kim ĥâtemiyem enbiyānuñ
Benem metbū‘ı cümle evliyānuñ (b. 2070)

Bu mu‘ciz oldı şādır Muştafā’dan
Nübüvvet ĥatmi Faĥr-i enbiyā’dan (b. 2696)

⁸⁴ Enbiya - 21 / 107

(Resülüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik.

* **Habîbullâh:** Allâh'ın habibi, sevgilisi.

Muḥammed ya'ni kim ol dīn ṭabībi
Nebiyi'r-raḥme Allâh'uñ Ḥabībi (b. 2859)

Ḥabîbullâhsın mecden ve faḥrâ
İmâmu'l-enbiyâ ḥamden ve şükrâ (b. 288)

* **Nebîler mefharı:** Peygamberlerin övüncü.

Dimiş kim bir gün ol Ḥatme'n-nebiyyīn
Nebîler mefharı hem server-i dīn (b. 2285)

Bu mu'ciz oldı şâdır Muştafâ'dan
Nübüvvet ḥatmi Faḥr-i enbiyâ'dan (b. 2696)

* **İmâmu'l-enbiyâ:** Peygamberlerin imamı.

Ḥabîbullâhsın mecden ve faḥrâ
İmâmu'l-enbiyâ ḥamden ve şükrâ (b. 288)

Ḳıyâmetde ki şâhı evliyânuñ
İmâmı vü ḥaṭîbi enbiyânuñ (b. 2953)

* **Server-i nebî – Şâh-ı enbiyâ:** Peygamberlerin lideri.

Birisi ol durur kim seyyid-i mâ
Nebîler serveri ol zât-ı zībâ (b. 478)

Muḥakkaḳ bil ki kimdür ol mümecced

Cemî^c-i enbiyâ şâhı Muḥammed (b. 1179)

* **Peygamberler çeşmesinin başı:**

Cemî^c-i enbiyānuñ kim şehā ser-çeşmesi sensin
Senüñ sırruñla yürürler kırida yaşda Hızır İlyās (b. 4394)

* **Güzîn-i enbiyâ:** Peygamberlerin seçkini.

Güzîn-i enbiyâ ol zât-ı es'ad
Muḥammed'dür Muḥammed'dür Muḥammed (b. 1449)

* **Emîn-i kenz-i esrâr-ı nübüvvet:** Peygamberlik sırları hazinesinin koruyucusu.

İmām-ı faḥr-ı erbāb-ı fütüvvet
Emîn-i kenz-i esrâr-ı nübüvvet (b. 3485)

* **Faḥr-i âlem – mefhar-ı cihân:** Âlemin övüncü.

Bu yir gök aşlı nūrı cevherîdür
Muḥammed faḥr-i 'âlem serveridür (b. 2053)

İşit kulaqlarından mu'cizâtı
Seversin çünki Faḥr-ı Kāyināt'ı (b. 2254)

* **Server-i evlād-ı Âdem:** Âdemoğullarının lideri.

Buyurmuşdur Nebî ol Faḥr-i 'âlem
Güzîn ü server-i evlād-ı Âdem (b. 1267)

* **Bedrû'd-dücâ:** Karanlığı gideren ay.

Meger bedri'd-dücādur şaldı envār
Şu dün kim dirler aña leyletü'l-gār (b. 5541)

Eyā bedri'd-dücā haqqā ki sensin hayr-ı halkıllāh
Kamu fi'lüne münkādır tıutup her kavluñi çālāk (b. 5561)

* **Şefi'**: Ümmetin şefâatçisi.

Bize kıl yā Resūlullāh şefā'at
Hisāb eylensevüz hayren-fe-şerrā
Bize maşşerde luţfuñla şefi' ol
Cehennem nāri tā yaqmaya cebrā (b. 326-327)

Livā-yı hamdi sen şāha ki teslīm eyledi Allāh
Şefi'-i yevm-i maşşersin tapuñdur 'umdetü'l-'uzmā (b. 2657)

* **İmāmu'l-kıbleteyn**: Namaz farz kılındığında ilk kıble Mescid-i Aksâ iken daha sonra Kâbe olmuştur. Bundan dolayı Hz. Peygamber'e iki kıblenin imamı denmiştir.

İkinci yılda kıble döndi el-hağ
Se-şenbih günde vaqt-i zuhr oluncağ

Bu şa'bān ayınuñ nişfında oldı
Cihān başdan başa evşāfı tıoldı

Eyü añla ki Hağ didürmesin vāy
Aña Kuds oldı kıble on sekiz ay

“*Fe velli vecheke*”⁸⁵ didi aña Hâk
Yine Ka‘be_oldı kıble bil muhaqqâk

Bize hoş hamdülillâh bu gereklü
İmāmu’l-kıbleteyn oldı cihet bu (b. 1336-1340)

* **Şems-i saâdet:** Saadet güneşi.

Ḥabībullāh ol şems-i sa‘âdet
Güzīde enbiyâ sulṭān-ı sādāt (b. 439)

* **Sultân-ı sādât:** Seyyidlerin sultanı.

Ḥabībullāh ol şems-i sa‘âdet
Güzīde enbiyâ sulṭān-ı sādāt (b. 439)

* **Din tabibi:**

Muḥammed ya‘ni kim ol dīn ṭabībi
Nebiyyi’r-raḥme Allāh’uñ Ḥabībi (b. 2859)

* **Şâh-ı bahr u berr:** Kara ve denizin hükümdarı.

Bu faşl anuñ ki şâh-ı baḥr u berdür
Ḥabībullāhdur Ḥayru’l-beşerdür (b. 2090)

⁸⁵ Bakara - 2 / 144

(Ey Muhammed!) Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz. İşte şimdi, seni memnun olacağın bir kıbleye döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. (Ey müslümanlar!) Siz de nerede olursanız olun, (namazda) yüzlerinizi o tarafa çevirin. Şüphe yok ki, ehl-i kitap, onun Rablerinden gelen gerçek olduğunu çok iyi bilirler. Allah onların yapmakta olduklarından habersiz değildir.

* **Hayru'l-beşer:** İnsanların en hayırlısı.

Bu faşl anuñ ki şāh-ı baħr u berdür
Ĥabībullāhdur Ĥayru'l-beşerdür (b. 2090)

* **Şeriat serveri:**

Cenāb-ı ĥazretine ber-güzīnūñ
Şerī'at serveri vü nūri dīnūñ (b. 829)

* **Ekremü'l-halk:** Yaratılmışların en kerimi.

Pes andan şoñ nidā irişdi ekmel
Ki sen yā Ekremü'l-ħalk ilerü gel (b. 3997)

* **Zıll-i Rabbânî:** Allāh'ın gölgesi.

Ĥoşā iy sırr-ı Sübhānī ki sensin zıll-ı Raħmānī
Ĥümāsın sāye şalmışsın muħaħkaħ kâf dan tā kâf (b. 5265)

* **Şems-i din:** Din güneşi.

Çü şemsi'd-dīnsin nūruñ zuhūr itdi vü maħv itdi
Yeğüş u Neşr u ĥuzātı Menāt 'Ūķ u hem Lāti (b. 7179)

* **Emîr-i havz-ı Kevser:** Kevser havuzunun emiri.

Yine ancılayın rūħum peyember
Cihān faħri emîr-i ĥavz-ı Kevşer (b. 6488)

* **İlmin şehri:**

Nebî 'ilme medînedür 'Alî bâb
Hep aşhâbı vü âli hayru'l-aşhâb (b. 7217)

* **Şems-i âlem:** Dünya güneşi.

Bu Aḥmed gerçi şems-i 'âlem oldı
Ḥaḳîḳat enbiyâya ḥâtem oldı (b. 1451)

* **Seyyidü'l-verâ:** Yaratılmışların seyyidi, önderi.

Yâ Faḫr-ı 'âlemîne vü yâ kâşifü'l-kürüb
Yâ râkibe'l-Buraḳ u ve yâ Seyyide'l-verâ (b. 2155)

* **Server-i dîn:** Dinin önderi.

Dimiş kim bir gün ol Ḥatme'n-nebiyyîn
Nebîler mefḫarı hem server-i dîn (b. 2285)

* **Cân-ı âlem:** Âlemin cânı.

Daḫı ol Muştafâ-yı pür-şafâya
Daḫı ol cân-ı 'âlem pür-vefâya (b. 2515)

* **Livâ-yı hamd:** Hz. Peygamber'in sancağı.

Livâ-yı ḥamdı sen şâha ki teslîm eyledi Allâh
Şefî'-i yevm-i maḫşersin ṭapuñdur 'umdetü'l-'uzmâ (b. 2657)

Livâ-yı ḥamd anuñ destinde ol gün
Anuñ 'ışığına zeyn oldı bu düzgün (b. 2958)

* **Muallim:** Öğretmen.

Mu'allimsin şehinşāha ki 'allāmu'l-guyūb oldı
Revā mı 'aql-ı kâşırlar senüñle eylemek ebhâş (b. 2903)

* **Murtezâ-müctebâ:** Seçkin, seçilmiş.

Cihānuñ murtażā vü müctebāsı
Muḥammed'dür Ḥudā'nuñ Muştafā'sı (b. 3089)

* **Şems-i tâbân:** Parlak güneş.

Ne'am didi aña ol şems-i tâbân
Ḥaḫ'uñ buyruğıdur Ḥaḫ'dan budur şân (b. 3453)

* **Şâh-ı evliyâ:** Velilerin şâhı, önderi.

Didi ol demde şâhı evliyānuñ
Resûlullāh ḫatmi enbiyānuñ (b. 3464)

* **İmâm-ı fahr-ı erbâb-ı fütüvvet:** Fütüvvet erbabının övüncü olan önder.

İmâm-ı faḫr-ı erbâb-ı fütüvvet
Emîn-i kenz-i esrâr-ı nübüvvet (b. 3485)

* **Emîn-i mahzen-i eltâf-ı Sübhân:** Allah'ın lütuf hazinesinin koruyucusu, emini.

Emîn-i mahzen-i eltâf-ı Sübhân
Devâ-yı derd-i cân-ı derd-mendân (b. 3964)

* **Devâ-yı derd-i cân-ı derd-mendân:** Dertlilerin can derdinin ilacı.

Emîn-i mahzen-i elţâf-ı Sübhân
Devâ-yı derd-i cân-ı derd-mendân (b. 3964)

* **Sirâcü'l-ümme:** Ümmetin nuru.

Kerem ıtynından olan muntehâb hûb
Sirâcü'l-ümme 'Abdullâh-i maĥbûb (b. 3966)

Nebiyü'r-rahmedir zeyne'l-halâyık
Sirâcü'l-ümme 'indellâhi şâdıķ (b. 4531)

* **Sultân-ı kevneyn:** Dünyâ ve âhiretin sultânı.

Çü sen şânuñda aşdaķsın saña ĥaķsın didi Şiddîķ
Ki sen sultân-ı kevneyni kaçan idrâķ ider ĥarrâş (b. 4562)

* **Dürr-i yetîm:** “Büyük ve iri inci” anlamında olup ailesinin tek çocuğu ve yetim doğduğu için Hz. Muhammed'e bu sıfat verilmiştir.

İşit dürr-i yetîm ister baķardum
Ma'ânî baĥrine ıtaldum çıkardum (b. 5579)

* **Lü'lü'-i Hürmüz:** Hürmüz incisi.

Bu resme görmedi lü'lü'-yi Hürmüz
Niçe ĥavvâş olanlar ıtaldı düpdüz (b. 5580)

* **La'l-i Bedaĥşân:** Bedaĥşân'ın lal taşı.

Cevâhir gördi mi yâ böyle bürkân
Bu ıtavra la'l irdi mi Bedaĥşân (b. 5581)

* **Hayre'l-ârifin:** Âriflerin en hayırlısı.

Anı Hâk kıldı hayre'l-ârifin ol
Pes oldı dürr-i baħr-i râsihîn ol (b. 4447)

* **Şakku'l-kamer:** Ayın ikiye bölünmesi.

İki şakķ eyle hoş bedr olmuş ayı
Baķan hep görsin anı iy Hudâyî

İki şakķ itdi ayı çünki ol Rab
Baķanlar bi'z-zarûrî bildiler hep (b. 2413-2414)

* **Mucize:** Eserde Hz. Peygamber'in daha önce gelen bütün peygamberlerin mucizelerinin bir benzerini gerçekleştirdiği belirtilmiştir.

Nebîler her ne mu'ciz itdi es'ad
Ne kim itdiyse itdi anı Aħmed (b. 7555)

Eserde ayrıca Hz. Peygamber'in dört bin i'câzda bulunduğu zikredilmiştir.

Risâlet virdi ol Hâlık saña hoş eyledi i'zâz
Tevâtür buldı dört biñdür cihânda itdügün i'câz (b. 4227)

Metinde, Hz. Peygamber'in diğer peygamberlerin mucizeleriyle benzer mucizeleri aşağıda verilmiştir:

1. Uhud Savaşı'nda taştan su akıtması.

Saña direm işit hâ iy semen-ħad
Ne tavra mu'cize gösterdi Aħmed

Uḥud cenginde taġ üstine çıķdı
Ebū Süfyān bu taġ altında tırdı

Şu yok hem şuşadı aşḥāb-i mecrūḥ
Şusuz tenden revān çıķmak diler rūḥ

Elin açdı didi iy yüce Allāh
Şuvar kim ḥālümüzden sensin āġāḥ

Didi virdüm ne kim kılduñsa der ḥōst
Elüñi taşa ur bir kerre iy dost

Hemān mecrūḥ elini taşa kaķdı
Muşayķal taşdan şu çıķdı aķdı

Bu şudan cümle aşḥāb içdi ķandı
Ḥarāretten ‘adūnuñ baġrı yandı

Bu şudan kırbalar tıldırdı aşḥāb
Bu şudan gitdi iç yanması yap yap

Ḳureyş’üñ ekşeri ĩmāna geldi

Bu rūşen mu‘cize dūnyāya tıldı (b. 2630-2638)

2. Kureyşlilerden bir grubun mucize talebi üzerine bir ağacı yürütmesi.

Meger bir gün ureyş'i nie sādāt
Dirildi bir yire fikr itdi at at

Gelüp āhir didiler yā Muḥammed
Şayarsın kend'özüñi sen mümecced

Bize dirsın getürüñ cümle ĩmān
Nebī dirsın özüñi anı bürhān

Yirinden Kūlde adlu urdı bir şaḥş
Sözi hem yüzi irkin hem özi naḥş

Didi kim sen bu naḥle gel di, gelsin
Yürüyüp geldügin her kişi bilsin

Yine var di varup yirinde ursın
Ḥalāyık cümle baḥup anı görsin

Hemān-dem ıtdı yüzün göge Aḥmed
Ḥabībullāh cān faḥrı Muḥammed

Didi Ḥaḥ ben seni itdüm icābet
Yüri di bu ağaca ıl işāret

İşāret itdi dir yā Rabbi eṣcār
Yürüt bu naḥleyi iy yüce Cebbār

Bu naħle opdı hem yri diñildi
Baanlar yridgin gördi bildi

Hemn varup yine yirinde trdı
Baanlar Şübhesüz hep anı gördi

Didiler hey bu siħr-i mfterdur
İnanma biz buña ‘ayn-ı ĥadur (b. 2701-2712)

3. Eline aldığı taşların ‘L ilhe illallah Muhammed’r-Reslullh’ diyerek peygamberliğini ikrr etmesi.

İŞit kim nicedür bil bunda rütbe
Alup çn geldi avmin aña ‘Utbe

Didiler çn Nebsin bize gsret
Neb’den istenr brhn  ĥccet

Getürdi avc-ıla yirden ĥaŐayı
odi sağ avcına añdı Ĥud’yı

ĤaŐ dir birlerz biz ol Cell’i
Muħammed’ dr Ĥa’ uñ gerçek Resl’i (b. 2779-2782)

4. Putları konuşturması.

Aña kim mesken olmış Şehr-i Mekke

Bu halkuñ haqqı-çün tapduğı Bekke

O dem hacc itmege geldi ‘Aden’den

On iki biñ kişi ehl-i Yemen’den

Getürdiler bile bir put gümüſden

Hebül’dür adı büyükdür kömiſden

Bürimiſler anuñ üstine dībāc

Taparlarmıſ aña hep ‘aqla muhtāc

Bekitmiſler getürmiſ bağı-i ſehbā

Giderler yiliſüp ſan seg be-sahrā

Nebī itmiſ görüp İslām’a da‘vet

Dimiſler çün Nebī’sin kanı hüccet

Nebī dimiſ olur mısız müsilmān

Hebül evvel getürse baña İmān

Didi tapduğınuz itse ſehādet

Qıla mısız kamu Haqq’a ‘ibādet

Didiler Haq diyüp biz aña tapduq

Gözümüz muqlesin ağıyāra yapduq

İnanmışuz uyaruz aña biz hep
Ki zîrâ ol durur şimdi bize Rabb

Nebî dimiş götürüñ hem getirüñ
Şehâdet eylesün siz anı görüñ

Getürmişler komışlar eylisinde
Tutarmış bir kazîbi sağ elinde

Anı ‘ürÿân idüp karnında urmış
Ne itdiyse halâyık cümle görmüş

Dimiş kim ben kimem benden haber vir
Şehâdet kı l yolumda cân-ı ser vir

Dimiş büt, sen Resûl-i Murtażâ’sın
Hağ’uñ sevdügi hağğâ Muşafâ’sın

Şehâdet eylerüz kim birdür Allâh
Bilür halkuñ kamu hâlini her gâh

Nebî dimiş nesin sen bir beyân it
Nedür cinsüñ özüñ aşluñ ‘ayân it

Dimiş lâ-şey’e Mağşam kodı âdem
Zelîlem ‘âcizem ben bir cemâdem

İlāh idindi cāhillıklarından
Digül tapduğı ‘ākıllıklarından

Eyü çekdüm bu ahmaqlar cefāsın
Beni kurtar, Resūl-i Müctebā’sın

İşidüp her ne dinildiye yeksān
On iki biñ kişi oldu müsilmān

(b. 2863-2883)

5. Bir günde ekip, biçip, yemesi.

İşit şevk-ıla şād ol iy ser-efrāz
Yine i’cāzına kıluram āgāz

Çağan kim Mekke’den oldu muhācir
Medīne şehrine irişdi āhir

Ebū Eyyūb Ensārī’ye kındı
Evi nūr-ıla pür oldu sevindi

Didi kim yā Nebīnā bir yirüm var
Nebātı bitmemiş hem yokdur eşcār

‘Aceb luḡfundan olur mı kim ekmek
Hemān bitse götürsek itsek ekmek

İşitdi aldı hoş bir kef şa'iri
Cihānuñ serveri ol dest-g̃iri

Hemān ol s̃at anı ekdi bitdi
K̃amu 'adetce h̃aşıl oldu yitdi

Gice cem' oldılar anı yidiler
Yaradan H̃aqq'a biñ şükr eylediler

İşit kim bunda n'oldı iy bürāder
'Aceb kudret durur Allāhu ekber

Çün ol s̃atde ol gün anı biçdi
Gören bu mu'cizi inandı seçdi

Ekin gitdi H̃aqq itdi bir şifātı
Bitürdi yirine ğayrı nebātı

Anuñ ismine b̃azincān didiler
Anı da yine ol s̃at yidiler

H̃aqq'ıñ ni'etleri her kula her gāh
Pey-ā-pey irişür elh̃amdülillāh

(b. 2977-2989)

6. Taşları yürütmesi.

Anuñ-çün ba'zı fazlı oldu rüşen

Bu kez gel mu'cizātından işit sen

Dilerseñ ola cānuñ pür şafāda

Ne vākı' oldı añla bir ğazāda

İrişdi fırsatı yevm-i ğadīrūñ

Ṭaġa 'azm itdi özi ol emīrūñ

Anuñ tā nās ṭurdı esfelinde

Nebī'nūñ bir 'aşā var hoş elinde

Oқыya huṭbe tā ol Şāh-ı ebrār

Ḳodı birbiri üzre niçe aḥcār

Nebī çün çıkdı aḥcār üzre yap yap

Mekānı cem' olup ṭar itdi aşḫāb

Nebī aḥcārdan fi'l-hāl indi

Ġadīrūñ ehline def'ı yöneldi

Yüridi hep bile yanınca aḥcār

Görüp ehl-i ğadīr itdiler ikrār

Didiler Ḥaḳ Nebī'sin yoġ durur reyb

Nebī kıldı seni ol 'ālimü'l-ġayb

(b. 3119-3127)

7. Elini ateşe soktuğu hâlde yanmaması.

Hağ'ũn ögmiş kılı gel iy penāhum
Muḥammed mu'cizātın diñle şāhum

İşit ne kıldı ol sultān-ı ahyār
Kulağ tut tā aşaram dürr-i şehvār

Çün itmiş Fāṭıma 'irsine bünyād
Nisāsı 'akribāsı geldiler şād

Turup çün 'Āyişe hoş yağıdı odı
Yimek itmeklige bir kıdrı kōdı

Elin şoğıdı gelüp çekmedi qorhu
Nebī yanmadı oda zerre deñlü

Nebīler haqqı-çün iy yüce Ğaffār
Ecirnā ente settārun mine'n-nār

(b. 3342-3347)

8. Arafāt'ta saf saf melekleri görmesi.

Severseñ 'ışk-ıla sen anı iy yār
İşit ol mu'cizātından haberdār

Olursın şübhesüz mağfūr u merḥūm
Seni Hağ eylemez vallāhi maḥrūm

Ki ol bir mu'cize gösterdi ahsen
Saña rahmetler irsün aña rüşen

İdüp hacc küh-ı rahmetde tururdu
Melekler şaf şaf inerdi görürdi

Dağı gördi 'ayān Bū Bekr-i Şiddīk
Muḥakkakdur bunu bil sen de taḥkīk

Ḥaḳ'uñ fi'linde pes çün ü çerā yok
Ḥaḳīkat 'ayn-ı ḥaḳdur iftirā yok

(b. 3588-3593)

9. Bulutla konuşması.

İnanduḳ mu'cizātına yetişdük
Görenler gördi ammā biz işitdük

Sefer itdi bile gitdi tavāyif
Velī menzilleri çün oldu Ṭāyif

Seḫāba çün Nebī oldu münādī
Seḫābuñ ḥalḳa sözi virdi şādī

Seḫābuñ çün Nebī aldı selāmın
Seḫābuñ diñledi zībā kelāmın

İnan bu mu'cize kim oldu zāhir

İnanmayan olur bî-şübhe kâfir

(b. 3799-3803)

10. Bahrân kavmine kuru ağaçtan yemişler verdirmesi.

Gel imdi ‘ışk-ıla olduñsa pür-cüş

Anuñ sen mu‘cizâtından işit hoş

Ne resme mu‘cize itmiş o sulţân

Çü bürhân istemişler ehl-i Baħrân

Dimişler naħlemüz hem ğayru eşcâr

Egerçi oldı yābis virsin eşmār

Yüzin çün Haĸĸ’a tutdı añdı adın

İcābet itdi ol şāhuñ murādın

Bitürmiş ol ağaçlardan yemişler

Anı fi’l-hāl dirmişler yemişler

(b. 4026-4030)

11. Kumu baldan, şekerden daha tatlı yapması.

Bu ‘ālemlerde berĸ uran bu pertev

Muħammed mu‘cizātıdur virür zāv

Çün itmiş bir sefer sulţân-ı zībā

Dimişler aña yevm-i bedr-i kübrā

Ebū Bekr ü ‘Alī Selmān-ı Fāris

Bile gitmiş Şuheyb ol Bü'l-fevāris

Ebū Bekr'ün biraz varmış daķıķı

Yidürmiş halka ol yār-ı haķīķī

Dükenmiş nesne çün bunlar acıķmış

Ebü'l-hirre Nebī katına çıķmış

Dimiş luţf eyle yā Hayru'l-ḥalāyık

Acıķduķ işle neyse bize lāyık

Alıp avcıyla ķum ol Fahr-i Sādāt

Birer kef viricek yitmiş mühimmāt

ʿAselden hem şekerden itmiş aʿlā

Anı ķudretler issi Haķ taʿālā

Yemişler şan erimiş bal u yağı

Ezel şan bal u yağ-ıymış bayağı

Gelince Yeşrib'e anı yemişler

Yidükçe Ḥālīķ'a şükr eylemişler

(b. 4212-4221)

12. Yaşlı bir kadının karnına elini koyarak onun hâmile kalmasını sağlaması.

Virem tā muʿcizātın saña aḥbār

Benümle hemdem ol bir laḥza iy yār

Oturmuşken bile aşhāb u aḥbāb
Gelüp enşārdan bir kişi yap yap

Didi kim yā Resūlullāh-ı a‘zem
Esirge ben za‘īfi sen mūkerrem

Egerçi oldu vākı‘ çün nikāḥum
Dükendi neslim ü yoğ inşirāḥum

Ḳatumda bir ḳarı ḳaldı ‘aḳīme
Oğul hırşı gelüp düşdi içime

Dilümdür bir oğul olmağa müştāk
Baña bir çāre ḳıl iy cān-ı ‘uşşāk

Hemān dem başladı ḥamd ü şenāya
Yüzini tutdı ḥoş sūy-ı semāya

Aña emr eyleyüp didi ki Ḥālīḳ
Elüñ ḳarnında ḳo iy yār-ı şādīḳ

Elin ḳarnında ḳodı didi yā Hū

Ḳarı oldu bi-iznillāh yüklü (b. 4352-4360)

13. Bir ağaçtan farklı farklı yemişler verdirmesi.

Şalâtı it Resûlullâh'a her gâh
Seni Allâh hoşâ anlara bil şâh
Çü dikmiş bir köki ħibâ-y-içün ol
Yetişmiş nahle eşcârı 'aceb bol

Bitüp ol günde dürlü dürlü eşmâr
Pür olmuş cümle ol irişen eşcâr (b. 4477-4479)

14. Bir dağı Akîk'den Şâm'a yürütmesi.

Ki zîrâ cem' olup hep söylemişler
'Aķîķ' uñ ehli bürhân istemişler

Dimiş kim ideyin her neyse âyîn
İdüñ maķşûduñuz siz baña ta'yîn

Dimişler bu 'Aķîķ'a karşı tağı
Yürüt tâ vara Şâm ola turağı

İşâret eylemiş ol tağ gitmiş
Ħaķ' uñ emri anı Şâm'a iletmiş

'Aķîķ anlara olmuş çünki vâsi'
Şafâ sürmişler olmuş hep mezâri' (b. 4546-4550)

15. Taşları toprak hâline dönüştürmesi.

İşit kim n'eyledi ol rûĦ-ı aţĦâr

Ne mu‘ciz eyledi ‘ālemde izhār

Çü vardı Tāyif’e aşhābı bile
Katına geldiler bir kaç kabīle

Nebī ‘arz eyledi ol halka ĩmān
Didiler görsevüz biz sende bürhān

Didi eyleñ ne maqşūd olsa rüşen
Haq’uñ ‘avnıyla anı eylerem ben

Didiler kıl bu sengistānı otağ
Erit bu taşları hep eyle toprağ

Turup çevrildi ol yir devresinde
Bulınmaz oldu bir taş çevresinde

O yir anlara otağ oldu zībā
Ne şey kim olsa kādır Haq ta‘ālā

Bu ‘ālem cümle taht-ı kudretinde
Cihān bir zerre gelmez ‘izzetinde (b. 4630-4637)

16. Koyun yününü ipek yapması.

Dimiş bir şahşa kim ol baña ümmet
Kıluram ben seni İslāma da‘vet

Dimiş olsa ipek eylerem ikrār
Yüñi koyunlarumuñ her ne kim var

Niyāz itmiş dimiş Settār sensin
Her işde fā' il ü Ğaffār sensin

Murādını hemān ol kimse bulmiş
Yüñi koyunlaruñ ibrişüm olmiş

Haķ' uñ esrārını her şeyden idrāk
Dürişür idemez bu 'aql-ı derrāk

(b. 4817-4821)

17. Rüzgâra emrederek taşlar getirtmesi.

Bu halka itmek için her der irşād
Medīne Mescidi'ne urdı bünyād

Çü gördi anda çin ile meder az
Anı az nesne-y-ile yapmaķ olmaz

Hemān ol hāzrete kıldı münācāt
Yüzini tutdı itdi 'arz-ı hācāt

Ne buyurmuş işit ol Rabb-i a' lā
Cihānı hālıķ olan Haķ ta'ālā

Ḳabūl itdüm ḥabībüm sen de faḥr it
Murāduñ her ne-y-ise yile emr it

Yile emr eyledi her yañe yildi
Nebīnūñ didügin cem' itdi geldi

Getürdi çok mederler aña cāmid
Yapılurdu daḥi anca mesācid

(b. 4890-4896)

18. Taştan su akıtması.

Re'īsiymiş birisi ol zamānuñ
Dimişler ismine Sa'd anlar anuñ

Dimiş ol yā Resūlullāh-i a'zem
Su olsa şimdi bunda iy mükerrerem

Teveccüh eylemiş dimiş ki yā Ḥaḳ
Su vir suvar bizi iy şāh-ı muṭlaḳ

Dimiş Ḥaḳ böyle olsun i'tikāduñ
Ḥabībüm hep ḳabūl itdüm murāduñ

Yedi kez sen ṭavāf it işbu taşı
Di ol ḥalka suyu dek ṭurma taşı

Yedi kez çün ṭavāf itmiş ol taşa

Suyı hoş çıkmış akmış taşta taşta

İlāhī ‘aceb bizden taşra taşı

Suvar rahmet suyuyla iç ü taşı

(b. 4981-4987)

19. Ateşin ona zarar vermemesi.

Ne mu‘cize_eylemiş gel aña merd ol

Getür ĩmān hoş gül bigi ferd ol

Şu seg kim Bū Leheb’dür hor u mağbūn

Bir oğlı var-idi merdūd u mel‘ūn

Dimiş ol müdbirūñ adına ‘Utbe

Cehennemde virilmiş aña rütbe

Muhammed yolu üzre yakdı nārı

Ne eyler aña gör ol ĩle-kārı

Geçerken tā Nebī’yi ide iħrāk

Ol oda ım bürimş tā ki ol ‘āk

Od üstinden Nebī hoş geçdi sālīm

Anı çün şaklamış ol Rabb-i ‘ālem

Ol od ol ‘Utbe’nūñ beytine düşmiş

Oda evde bile oğlı ıtuşmış

(b. 5067-5073)

20. Bir dağdan deve ıkarması.

Uzatmazam bu sözi bunda el-ħağ
Saña mağşüd olanı direm ancak

Revān eyle revānı Muştafāya
Şalātı vü selāmı ir şafāya

Tebük'e gitdi alup çün guzātı
'Aceb ħāletdür añla bu şifātı

Bile hep anda enşār u muhācir
Ġazā-y-içün hep aşħāb anda ħāzır

Tebük'ün ħondılar bir menzilinde
Sefer kıılır-iken anuñ elinde

Binidi Zeyd'ün ol dem anda yitdi
Bulımadı dürişdi gör ki n'itdi

Bu ħalka çünki göçmek vağtı geldi
Bu Zeyd ol dem 'aceb ħayretde kıaldı

Bu Zeyd bin Selīm enşārı-y-ıdı
Nebī'nün her nefesinde yarı-y-ıdı

Gelüp Zeyd itdi hālinden şikāyet
Didi kim yā Nebīnā kıl ‘ināyet

Binidüm yitdi key hayretde kaldum
Elüm tutmaz-ısañ bīçāre oldum

Nebī ol dem işāret kıldı tağa
Baқınmadın kimesne şol u şağa

Hemān dem tağdan bir nāqa çıқdı
Yügürüp geldi Zeyd öñinde çökdi

Binüp ol nāqaya Zeyd itdi rıhlet
Bu mu‘ciz buldı ‘ālemlerde şöret (b. 5239-5251)

21. Taşları odun yerine ateşte yandırması.

İşit hoş mu‘cizātı muntehādur
Habībullāhdur gökçek şafādur

Tebük’üñ yolına olmuş revāne
Ġazā itmek-içün ‘āşıkāne

Olup şahrāda vü bir yirde nāzil
Ne mu‘ciz eylemiş hā añla ‘ākil

Haṭab çün bulmamış ol yirde aḥbāb

Şikāyet eylemiş ol şāha aşāb

Kişi bī-ṭāḳat olur çünki boşdur
Seferde puḥte olmaḳ ḫayli ḫoşdur

Kişinüñ nuḳreden enbānı ṭolsa
Hīç olur ḫām olup tā puḥte olsa

Yirinde puḥte bir şey yig olur tām
Ne ḫāşıl yüz biñ olsa nuḳre-i ḫām

Ṭurugelmiş hemān yirinden ol şāh
İşit ol dem ne ilhām itmiş Allāh

O dem bir yire yıgmış nice aḫcār
Aña fi'l-ḫāl urmuş ol zamān nār

Ol od-ile bişürmişler ṭa^fāmı
Anuñ nef^f'ini görmüşler tamāmı

Göriccek çok münāfıḳ buldı iḫlāş
Resülüñ ḫāzretinde oldılar ḫāş

(b. 5357-5367)

22. Yırtıcı hayvanlarla konuşması.

Meger bedri'd-dücādur şaldı envār
Şu dün kim dirler aña leyletü'l-ğār

Enīs-idi aña Bū Bekr-i Şiddīk
İnansañ olur ĩmānuñda taḥkīk

İkisi çünki çıkdı ġār içinden
Şanasın kâfile çıkmışdı Çin'den

Saña bunda direm maḥşūdı ta'cīl
Ḥudā isterse idem ġārı tafşīl

Çü gitmişler Medīne ellerine
Sibā' arḳurı gelmiş yollarına

İdermiş mūnis olıban tekellüm
Nebī geh ġāh eylermiş tebessüm

Ḥaḳ'uñ esrārı vardır bī-sebeb mi
Sibā' söyledürse ger 'aceb mi

(b. 5541-5547)

23. Bulunduğu yerden müşg kokusunun gelmesi.

Egerçi gitdi ol rūḥum peyemberi
Ḳoḳardı ḥānesinde misk-i ezfer

O būya misk-i Çīn dirlerdi çindür
Zuḳaḳ mirfaḳa dirlerdi Çīn'dür

Ꞑoꞑan ol bűy-ıla olurdı zinde
Ŗanurdı devr iderdi in iinde

O bűyı il nebiden aldı bildi
Vefāt eyyāmı ün geldi kesildi

Bu bűdan her kiműn oldı dimāğı
Nebīye dirdi yā gűzűm ırāğı (b. 5758-5762)

24. Gűzűnde perde olmaması.

Ĝazā-y-iűn meger bir gűn peyember
Tebűk'e gitmege cem' itdi leŖker

Dirildi emr olup sāz u selebler
Yaralandı amu cenge sebebler

Azılar dűzilűp eylendi tedbīr
'Alemler baėlanup sűylendi tekbīr

Medīne aldı oldılar műsāfir
Varup cāsűs irdi tűydi kāfir

erī cem' itdiler kűffār-i fűccār
Hep idām eylediler cenge nāār

İki leŖker ki ün yaėlaŖdı āhir

Ṭonandı tā ki başgun ide kāfir

Var-idi līkin üç günlük mesāfet
Ne hikmet gösderür añla bu hālet

Olaruñ cünbişin gördi peyember
‘Aceb kudret bu sirrullāh-ı ekber

Hicābı çünki açdı yüce Şāni‘
Nebīye tağ u taş olmadı māni‘

Ne mümkün ide kāfirler şebīhūn
Ḥaḳ’uñ ‘avnından oldılar ciger-hūn

Nebī emr itdi cem‘ itdiler esbāb
Yaraqlandı zirihler geydi aşhāb

Getürüp hāzır itdiler merākib
Ki ceng-içün قاموسı oldu rākib

Murādum neyse didüm bu haberde
Temāşā eyle var ğayrın siyerde

(b. 5895-5907)

25. Hicaz’da ateşi gül bahçesine dönüştürmesi.

Ne kopdı añla bundan iy qarındaş
Ḥaḳ’uñ tevfi‘i olsun saña yoldaş

Ḥicāz iline od düşdi tuṭuşdı
Söyündirmedi mecmū'ı uşdı

Kimisi yandı vü küllī kül oldu
Nebī'ye geldi kimi şefkat umdı

Didiler kim gider bizden elemler
Kerīm olandan umarlar keremler

Umaruz çün nebīsin senden i'cāz
Bu āteşden ḥalāş it iy ser-efrāz

Bu āteşden ḥalāş olmağa imkān
Olursa olalum biz hep müsilmān

Ḳulaḳ tuṭdı nebī çün bu niyāze
Mekānı tayy idüp irdi Ḥicāz'e

Ne sūya baḳdı-sa āteş söyüdü
Sular cārī olup gülzāre döndü

Yürüdü çün Ḥicāz içre o meh-veş
Muzārī' oldu hep söyüdü āteş

Ne yire başdı-sa oldu besātīn

‘Aceb midür nebīden böyle āyīn

Ḳudūmın Ḥaḳ mübārek ḳıldı iy yār

Ḥicāz’e virdi dürlü dürlü eṣmār

Bitürür mīveler andan berü Rabb

Yemişler Mekke’ye andan gelür hep

Gelür hoş Ka‘be’ye andan ‘inebler

Mevīz ü hem ḥamīz ü hem ruṭablar

Gelür bıṭṭīḥ u ḥabḥab ficl u ḳıṣā

Başal şūm u libāne ‘acve ḥurmā

Biter dürlü çiçekler anda maḥbūb

Gelür k’adı vü nerges yāsemen ḥūb (b. 6189-6203)

26. Hz. Hüseyin’in sesini çok uzaklardan duyması.

Nebīnūñ bunda çoḳdur mu‘cizātı

Anuñ her biri biñ cānuñ ḥayātı

Getürem her birin yirlü yirince

Ḥuzā ögerse hīç olmaz yirince

Ne vāḳı‘ oldı diñle iy dil-ārā

Nebī ol yirde oturmışken ıṣfā

Nidāsi geldi irişdi Hüseyn'ün
Ne didi añla oldur cāna zeynüñ

Didi kim yā Resūlullāh-ı a'zem
Nedür hālet bize di iy mükerrerem

Resūlullāh aña virdi cevābı
İşitdi ol cihānuñ āfitābı

Didi kim Hāķ buyurđı 'izzet-ile
Medīne oldı 'azmüm sür'at-ile

Baña virildi Hāķ'dan fetħ-i Hāyber
Hudā'nuñdur her iş Allāhu ekber

İşitdi Fāııma hem oldı řādān
İçin taşın feraħ nūr itdi yeksān

Nebīden hem anlardan kerāmet
Olur hūb añla bulursın sa'adet

(b. 6316-6325)

27. Taştan hurma ağacı bitirmesi.

Irıldı geldi āħir ehl-i Tāyif
Olur hāyın olan elbette hāyif

Didiler isterüz biz senden āyāt
Resül olduĝuñı eyleye işbāt

Ne isbāt ola bürhān olmayınca
Kim uyar saña k̄ānī⁶ kılmayınca

Resül u pür-şafā çeşmüm ırāĝı
Didi diñ kaşduñuzuñ neyse saĝı

Didiler bu acerden naħle bitsin
Hemān bitsin bile āşārı yitsin

Yerinden ırdı oş gösderdi iclāl
Ayaĝın başdı bir aş üzre fi'l-ħāl

Bitürdi aşdan bir naħle Allāh
'Aceb şun⁶ issi ol yüce şehinşāh

(b. 6593-6599)

28. Ayaĝının bulunduĝu yerden su ıkması.

ekerken bunları oş oş sebīle
Benī 'Āmir'den irdi bir abīle

Didiler sen nebīsin ünkü şālīħ
Nie bir ievüz bir mā-yı mālīħ

Anı sen bizüm-iün eyle atlu

Senüñ şuşluñ yüzüñdür çünki ıtutlu

ıtulaıt ıtut  arif ol c num bu sırda
Varup hoş anlaruñ umduğı yirde

Ayağın luftıyla ol yire kaıdı
Hem n bir ıtatlu su ıtaynadı ıtııdı

Bu sudan iıdıler zevıt-ıla yeks n
Cem i oldılar anlar m silm n

(b. 6756-6761)

29. Dikenden yemiş verdirmesi.

Oturmişken bile aş b u aşb b
Ne v ki  oldu direm diñle dery b

Esed oğlı Halef irişdi fi'l-h l
Didi kim y  Mu ammed g nl m z al

Bize vir bu dikenlerden yemişler
Dis nler işiden dirmiş yemişler

Eger bir demde kim eylersin iy c n
Oluruz  işıt-ıla biz hoş m silm n

Du a ıtılmış dilemiş anda h cet
Hem n itmiş du asın Haııt ic bet

Dikenler virmiş ol vaktin şemerler
Yayılmış ‘āleme def‘i haberler

Müsilman olmuş üç kemīne bile
Bu mu‘ciz tolmış ol dem ilden ile

Şu deñlü itdi Haḫ ‘ālemde izhār
Bize irişdi geldi şimdi aḫbār (b. 7151-7158)

30. Süt vermeyen hasta bir koyundan süt sağması.

Saña bir söz direm zībā be-gāyet
Heşām bin Hıbeş eyler rivāyet

Didi añlañ Resūlullāh n’itdi
Çıķuben ġārdan çün hicret itdi

Bile gitdi Ebū Bekr anda taḫķīķ
Ki oldur rūḫ-i pāk, yār-i şiddīķ

Anuñ bir çākeri hem ismi ‘Āmir
Ḳulaġuz oldu ‘Abdullāh zāhir

Gelüben Ümmi Ma‘bed ḫaymesine
Hemān dem ķondılar ḫoş sāyesine

Bilürlerdi kerîm-idi o hâtûn
Süd ü hürmâ alalar tâ ki şatun

Didi umduğuz ola-y-ıdı bizden
Dirîğ olmazdı vallâhi sizden

Bu yir kaht oldu olduğ böyle iy cân
Bu yıl olmadı hîç bir kerre bārân

Resûlullâh baqdı anda gördi
O hayme içre bir koyun yetürdi

Didi yâ Ümmi Ma'bed kim nedür bu
Didi kim hastedür iy yüzi kutlu

Sürüsinden bunu kim ayru kordı
Za'if olduğı-çün ayrıldı kaldı

Didi şimdi südi yok mıdur anuñ
Südi yoqlığına var mı nişānuñ

Didi ol resme haste şanma iy cân
Südi olmağa tâ kim ola imkân

Şağayın iznüñ olursa revādur
Didi atam anam saña fidādur

Yaraşur saña şađlıđuñda şağış
Görinür cümle tertibünde şağ iş

Elin emceklerine def^ci sürdi
Revān fi'l-hāl bismillāhi didi

İdüp emceklerin süd Hāķ tebārek
Elin degdügin itdi hoş Hāķ mübārek

Anuñ emceklerine süd yügürdi
Ağırlandı ayakların[1] gerdi

Eline hoş bir ulu kaş^ca aldı
Cemā^cat içmek-içün südi şağdı

Pür itdi kaş^cayı ol nūr-ı sermed
Ezel sen iç didi yā Ümmi Ma^cbed

Cemā^cat bir bir içdi anı kandı
Cemī^cī içdüginden soñra içdi

Edeb öğren işit sünnet nedir sen
Uluyam diyüp ahmaķ olma igen

Aluben kaş^cayı bir dağı şağdı

Hoş Ümmi Ma‘bed’ün öñinde odi

Bahāsın viridi de rılet buyurdi

Medīne ‘azmi tezbīrin grdi

afā srdi be-gāyet Ümmi Ma‘bed

ü necmi bu erefden oldu es‘ad

Hudā’dan nāgehān bu devlet irdi

İlinde sd bulunmazken aardı

‘Ömür ezmānına varınca sen bil

Temāmet adı anı on sekiz yıl (b. 7303-7329)

3.3.2.Peygamber yahut veli oldukları ihtilaflı olan zātlar

3.3.2.1. Hızır

Hızır, Hz. Musa döneminde yaşayan ve kendisine ilm-i ledün, hikmet öğretilen kişidir. Onun kuru, orak bir yerde bulunduğunda, o bölgenin hemen yeşillenmesinden dolayı, ona Hadır, Hızır denildiği rivāyet edilmiştir. Kimliği, nesebi hakkında tam anlamıyla bir malumat bulunmayan Hızır için birtakım soy ecereleri gösterilmesine rağmen bunlar pek sıhhatli değildir. Kehf Sūresi’nin 60-82. ayetlerinde yer alan kıssada Hz. Musa ile seyahat eden kişinin –Kur’ān’da herhangi bir isim zikredilmemesine rağmen bazı hadislerden yola çıkılarak– Hızır olduğu inancı vardır. Burada yer alan kıssanın kökeni için kimi kaynaklar Gılgamış Destanını, kimisi İskender hikāyesini gösterirken kimisi de bir Yahudi efsanesine atıfta bulunmuşlardır. Peygamber yahut veli olduğu noktasında ihtilāf bulunan Hızır

rivâyete göre karanlıklar ülkesinde yer alan ölümsüzlük suyundan (âb-ı hayât) içen, karada yaşayan, Hz. Musa ile seyahat eden, Allah tarafından ilahî hikmet öğretilen bir zâttır.⁸⁶

Edebî eserlerde daha çok onun âb-ı hayât suyundan içmesi, karada yaşayıp darda kalanlara yardım etmesi ve Hz. Musa ile yolculuğu yönüyle ele alınmaktadır.

İncelediğimiz eserde de Hızır, ölümsüzlük suyu olarak bilinen âb-ı hayât, âb-ı Hızır ve İlyas peygamber ile birlikte anılmıştır.

Beyānumdur işit ‘ayn-ı cevābı
Ki nūş it andan aqar Hızır’uñ ābı (b. 1594)

İçüren söz zülālinden bu suyu
Aqan Hızır ābı yüzinden bu suyu (b. 1847)

Cemī^c-i enbiyānuñ kim şehā ser-çeşmesi sensin
Senüñ sırruñla yürürler qurıda yaşda Hızır İlyās (b. 4394)

3.3.2.2. Hz. Üzeyr

Harun peygamberin neslindedir. İsrailoğullarına gönderilmiştir. Buhtunnasr, Beytü’l-Makdis’i yıktığı zaman Üzeyr peygamberin babasını ve dedesini de öldürmüştür. Onu yaşı küçük olduğu için öldürmemiş, Danyal peygamber ile birlikte esir olarak Babil’e götürülmüştür. Buhtunnasr’ın vefatından sonra tekrar İsrailoğulları ile birlikte Beytü’l-Makdis’e gelmiştir. Tevrat’ı ezberleyen ve iyi bilen bir peygamberdir. Kırk yaşında peygamberlik verilmiştir.⁸⁷ Kur’ân’da adı zikredilmesine karşın peygamber olup olmadığı kesin değildir.

⁸⁶ İlyas Çelebi, “Hızır”, TDVİA, c. 17, İstanbul, 1998, s. 406-408. Ayrıca bkz. Ahmet Yaşar Ocak, **İslam Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü**, bs. 1, Kabcacı Yayınları, İstanbul, 2012.

⁸⁷ M. Âsım Köksal, a.e., c. 2, s. 279-280.

‘Üzeyr anuñ dañi ‘İsâ vü Hârûn

Ta‘âlâ şānuhu ‘ammā yağûlûn

Cemî‘î enbiyâlardan ol āgāh

Olurlar şevk-ıla hoş ‘abd-i Allāh (b. 7215-7216)

3.3.2.3. Lokman

Kur’ân’da kendisine hikmet verildiği (Lokmân 31/12) bildirilmesine rağmen peygamber olup olmadığı ihtilafli olan bir zâttır. Kur’ân’ın 31. sûresi Lokman adını taşımaktadır. Kur’ân’da Lokman’a hikmet verildiği ve ayrıca onun oğluna olan birtakım nasihatleri (Allah’a şirk koşmama, anne babaya bakma, namaz kılma, iyiliği emredip kötülükten sakınma, kibirlenerek yürümeme, yürüyüşünde alçakgönüllü olma, alçak sesle konuşma) yer almaktadır. Lokman, edebiyatta hakîm, hekîm, hikmet yönüyle daha çok ön plana çıkmaktadır. İncelediğimiz eserde de onun hikmet yönü vurgulanmıştır.

Ĥikmetûñ söz-ile Ĥikmetle dem urmaz-ıdı Ĥiç

Ĥikmetûñ loğmasını yimese Loğmān-ı kerem (b. 66)

3.3.2.4. Cercîs (Çercîs / Circîs)

İslamî kaynaklarda sâlih bir kul yahut peygamber olduğu belirtilen Hıristiyanlarca da St. George olarak bilinen azizdir. Hayatı hakkındaki bilgiler menkabeleşmiş olup Kur’ân’da ve sahih hadislerde hakkında bilgi yoktur. İslamî kaynaklardaki bilgiler, İsrailiyâtı çok iyi bilen Yemenli tâbiî Vehb b. Münebbih’ten gelmektedir. Buna göre; Cercîs, Filistinli olup Hz. İsa’dan sonra yaşamıştır. Putperest bir kral olan Dâdân’a (yahut Dâzâne, Zâdâne, Dâdyâne) ilahî tebliğde bulunmuş ancak hükümdarın onu putlara tapmaya zorlaması ve Cercîs’in bunu kabul etmemesi üzerine ona çeşitli işkenceler yapmıştır. Cercîs’in üç defa ölüp tekrar dirilmesi üzerine birçok kişi iman etmiş, inananlar arasında hükümdarın karısı da

olmuştur. Bunun üzerine kral bütün inananların öldürülmesini emretmiş, Cercîs de Allah'a dua ederek canını almasını ve müşriklerin helak edilmesini niyaz etmiştir. Kralın bütün müminleri öldürülünce inanmayanlar da bir âfetle Allah tarafından helak edilmiştir.

Hıristiyan kaynaklarında Cercîs'in St. George (Georgios, Georges) diye bilinen aziz ile aynı kişi olduğu inancı hâkimdir. Buna göre St. George m. III. yy'ın ikinci yarısında Filistin Remle'de doğmuş ve kral Dioclétien zamanında çeşitli işkencelerden sonra 23 Nisan 303 tarihinde şehit edilmiştir.⁸⁸

Eserde peygamber olarak değerlendirilen Cercîs'in hikâyesi 5674-5755 beyitleri arasında ve şu vasıflarla yer almaktadır:

* **Nebî – Filistin:** Cercîs, çalışmamızda Filistin'de yaşayan bir peygamber olarak zikredilmiştir.

Bu Çerçîs'i işit kim ne kııurdı

Nebîsiydi Felistin'de olurdı (b. 5675)

* **Dâziyâne:** Cercîs, metinde Dâziyâne adlı putperest bir kral zamanında yaşamıştır. Kral meydanlara putlar dikip onlara secde etmeyenleri ateşte yakmıştır. (bkz. b. 5676-5684)

* **Zebur:** Birçok kaynakta onun Hz. İsa'dan sonra doğduğu ve ona tâbi olduğu belirtilmesine rağmen eserde onun Zebur'u okuduğu zikredilmiştir.

Bile gitdi işit sen bu umûrı

Namâza ıurdı okurdı Zebûr'ı (b. 5720)

* **Ölüm sayısı:** Birçok kaynakta Cercîs'in üç defa ölüp dirildiği dördüncüsünde dirilmediği bildirilmesine rağmen, incelediğimiz eserde onun 70 yahut 1000 kez öldürüldüğü kaydedilmiştir.

⁸⁸ Günay Tümer, "Circîs", **TDVİA**, c. 8, İstanbul, 1993, s. 26.

Anuñ devrinde yazmış ba'zı kıssīs
Ki öldürildi yetmiş kerre Çerçīs

Rivāyet eylemişler şöyle müfrez
Ki öldürmişler anı tā ki biñ kez (b. 5677-5678)

* **Yapılan işkenceler:** Cercīs'e birçok işkence yapıp öldürülmesine rağmen o tekrar dirilmiştir. Eserde ona yapılan işkenceler şu şekilde sıralanmıştır:

– *Sirke içinde hardal kaynatılıp tenine dökülmesi:*

Didi hall içre hardal kaynaduñ siz
Teni üstine Çerçīs'üñ döküñ tīz (b. 5696)

– *Demirden taraklardan geçirilmesi:*

Demürden muşt uruñ laħmine ir giç
Süñükden ğayrı nesne ğalmasun hīç (b. 5697)

– *Kazığa çivilenmesi:*

Yine ol kāfir eyler dürlü ifsād
Demürden tīz getirüñ altı evtād

Aña mıhlar getürdiler çün ol dem
İkisin ellerine urdı muħkem

İkisin ayağına bir başına
Birin bağına baķ bed-çünbişine (b. 5701-5703)

– *Kazanda kaynatılması:*

Didi kâfir ki yanduruñ odı bol

Çoyuñ kıdr-ı ‘azîme kaynasın ol

Çıkarđı çölmeginden Hâk şovuk su

Żarar yok kaynamağdan zerre deñlü

Żararsuz bir kılna añla iy cãn

Ki çölmekden yine çıkdı kemā-kãn (b. 5706-5708)

– *Bir kadının evinde aç susuz bırakılması:*

Buyurdı ol emir-i naħs u me’yūs

İdüñ tã bir qarı beytinde maħbūs

Didi raħm eyleyüp üstine girmeñ

Yimek içmek şaķınuñ hãy virmeñ

Çarınuñ oğlı var-ı mış muķaşşır

Gözi yok dil-süz u ğāyetde şağır

Çomışlar ol eve Cersīs’i çün kim

Nebīdür ħāline Allāh ‘ālim

Var-ı mış bir direk evde kığır mış

Yeşermiş dürlü dürlü mīve virmiş

Çarı görmiş hemân olmış müsilmân
Getürmiş Rabbine Cercîs'ün ĩmân (b. 5727-5732)

*** Olağanüstü hâlleri:**

Hastaları iyileştirmesi:

Metinde Cercîs'e atfedilen olağanüstü hâllerden biri olarak hastaları iyileştirmesi yer almıştır. Bir kadının evinde aç susuz bırakılan Cercîs kadının kötürüm oğlunu iyileştirmiştir.

Çarınuñ oğlı var-ıymış muķaşşır
Gözi yok dil-süz u ġāyetde şağır (b. 5729)

Dimiş Cercîs'e iy merd-i Ĥudāyī
Bu ma'lül oğluma eyle du'āyı

Hemân dem hoş du'ālar aña itmiş
Anuñ 'illetleri mecmū'ı gitmiş (b. 5733-5734)

Kuru ağaçtan yemiş verdirmesi:

Cercîs, ceza olarak aç susuz bırakıldığı bir evi ayakta tutan direklerin yemiş vermesi üzerine hayatta kalmış ve o evde yaşayan kadın Müslüman olmuştur.

Buyurdı ol emir-i naħs u me'yūs
İdüñ tā bir çarı beytinde maħbūs

Didi raħm eyleyüp üstine girmeñ
Yimek içmek şaķınıñ hāy virmeñ

Ḳarınũ oğlı var-ı mış muḲaşşır
Gözi yok dil-süz u ğāyetde şağır

Ḳomışlar ol eve Cersīs'i çün kim
Nebīdür ḥāline Allāh ‘ālim

Var-ı mış bir direk evde kığır mış
Yeşermiş dürlü dürlü mīve virmiş

Ḳarı görmiş hemān ol mış müsilmān
Getürmiş Rabbine Cercīs'ũñ ĩmān (b. 5727-5732)

* **Hükümdarın eşinin iman etmesi:** Kral Dâziyâne, Cercîs'i bir gün sarayına götürmüş ve Cercîs'in namaz kılıp Zebur okumasından etkilenen kralın karısı Cercîs'e iman etmiştir. Ancak karısının iman ettiğini gören kral onu öldürmüştür. (bkz. b. 5722-5724, 5741-5747)

* **Şehit edilmesi:** Cercîs, krala ve halka 70 yıl tebliğde bulunmuş bunun karşılığında ezalar çekmiştir. Cercîs, bunun üzerine bedduada bulunmuştur. Kralın adamları Salı günü onu kılıçlarıyla şehit etmiş, sonrasında ise Allah'ın azabıyla helak olmuşlardır. (bkz. b. 5748-5755)

3.4. Peygamberlerle Adı Zikredilen Muhtelif Şahıslar

3.4.1. Havvâ

Yaratılan ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem'in eşidir. Yaratılan ilk kadın ve insan neslinin annesi olması hasebiyle “ümmü'l-beşer”dir.

Havvâ, Hz. Âdem cennette ikâmet ederken onun uyuduğu esnâda sol eğe kemiğinden yaratılmıştır.

Anı cennetde çünkim sâkin itdi
Anuñ-çün anda Havvâ'yı yaratdı

Velîkin sol eyegüden götürdi
Bu Âdem anda uyurdı yetürdi

Uyandı çün cemâlin baqdı gördi
Aña şevk-ıla ol dem el uzatdı (b. 3697-3699)

Melekler Hz. Âdem'in Havvâ'ya mehir bedeli olarak Hz. Peygamber'e üç tahiyyât vermesi gerektiğini söylerler.

Melâik didiler yâ Âdem epsem
Didi niçün benüm-çün oldu bu hem

Didiler it edâ mehrin nişânın
Didi mehri nedür eyleñ beyânın

Didiler mehri iy ehl-i sa'âdet
Muhammed üstine vir üç tahiyyât

Şalâtı virdi 'ışk-ıla budur haq
Hemân Havvâ'ya çift oldu muhaqqak (b. 3700-3703)

Havvâ ile Hz. Âdem cennette yaşarlar iken yılanın ağzında cennete gizlice giren İblis, Allah'ın adı üzerine yemin ederek onların cennette ebedî kalmaları için yasaklanan ağacın meyvesinden yemeleri gerektiğini söylemiştir.

Haķıķat Âdem ü Havvâ'yı iy cān
Ṭayındurdı ikisin bile şeyṭān

İkisin bile cennetden çıkardı
Na'īm-i ḥuldı a'lādan apardı (b. 3726-3727)

Gire tā cennete dūrüşdi İblīs
Ḳıla tā Âdem ü Havvâ'ya telbīs

Ola tā anlara gāyet yuvesvis
Düşüre 'ālem-i dünyāya müflis

Ḳomadı girmege çün anı Rızvān
İrişdi ḥayye ḳatına şitābān

Olurdi ḥayye çün İblīs'e şiddīķ
Anuñ-çün ol aña 'azm itdi taḥķīķ (b. 3729-3732)

Hz. Âdem ilk etapta İblisin sözlerine itibar etmese de Havvâ onun sözlerine kanmış hatta Hz. Âdem'i sarhoş ederek yasak meyveden yemesine sebep olmuştur.

Bu şeyṭān cennete vaķtī ki girdi
Gelüp tā Âdem ü Havvâ'ya irdi (b. 3745)

Ağaçdan yimege Havvâ ki evdi

Üzüp virdi aña hem kendü yidi (b. 3759)

Şecerden yimediysen şöyle bil hem
Ta‘aqqul itdi key hālinde Ādem

Velīkin aña Havvā hamr içürdi
Yidüp serhoş iletdi ol da yidi (b. 3761-3762)

Allah’ın buyruğunu yerine getirmeyen Havvâ ile Hz. Ādem yeryüzüne indirilmiştir.

Didi in yire Hâk bu cennetümden
Şıduñ buyruğı düşdüñ ‘izzetümden

Yire pes indiler nāçār kâşır
Yir iken cennetüñ içinde vâfir (b. 3770-3771)

Hz. Ādem, yeryüzüne nüzul esnâsında Hindistan Serendib bölgesine indirilirken Havvâ Arap yarımadasında Cidde’ye indirilmiştir.

Pes Ādem düşdi bir yire ne tertīb
Ki Hindistân’da dinilmiş Serendib

Ki tağ üstinde[dür] dirler turağa
Ezelden Nüdi dirlermiş o tâğa

Düşincek Cidde oldı cāy-ı Havvā
Übelle oldı İblīs’üñ yiri tā (b. 3790-3792)

Havvâ, Hz. Âdem'i de kandırarak yasak meyveden yediği için ceza olarak kendisiyle birlikte ondan doğacak kızların her ay âdet görmesine sebep olmuştur.

Didi Allâh yâ Âdem yidüñ sen
Ne ħaml itdi bu iş kim eyledüñ sen

Didi yâ Rabbi tezyîñ itdi Ħavvâ
Şaħınurdum anı yimezdüm aşlâ

Didi Ħaħ kim 'iħâb eyleyeyin hâ
Ki ħılsın ħamlini vaż'ını kerhâ

Didinsin kendünüñ ħâline baħsın
İki kerre bir ayda ħanı aħsın

İşidüp derd-ile çıġırdı Ħavvâ

Dinildi hâ çağır sen ħızlaruñ hâ (b. 3780-3784)

Havvâ, farklı rivâyetlere istinaden 120, 180 veya 500 defa doğum yapmıştır. Doğurduğu çocuklar ikiz olup biri kız biri erkek olarak dünyaya gelmiştir.

Sebeb budur ki Ħavvâ anamuz hâ
Ŧoġurdı yüz yigirmi kez veled tâ

Rivâyet böyle gören dimiş el-ħaħ
Ki yüz seksen veled Ŧoġurdı ancaħ

Didi ba'zı ki beş yüz oldı ħâyim

Zeker ünşā ikiz ogurdı dāyim (b. 5591-5593)

Havvā, yaratılan kadınlar içinde en güzel kadınlardan biridir.

Meger Hāvvā bigi zībā vü hūsnā
Cihāne gelmemiş illā ki Sārā (b. 5840)

3.4.2. Hâbil ile Kâbil

Hâbil ile Kâbil, Hz. Âdem ile Havvâ'nın çocuklarıdır. Havvâ biri kız biri erkek olmak üzere birçok doğum yapmıştır. Kız-erkek ikiz olarak doğanlar Allah'ın buyruğu üzerine birbirleriyle evlendirilmemiş diğer kardeşlerden birisiyle evlendirilmiştir. Kâbil, İklîma adındaki kardeşiyle Hâbil ise Demîma adındaki kardeşiyle ikiz olarak doğmuştur.⁸⁹ Kâbil, Demîma'nın çirkin olmasından dolayı aynı batından doğduğu ikiz kardeşi İklîma'yı Hâbil'e vermek istememiş, kendisi evlenmekte ısrar etmiştir. Hz. Âdem'de ikisinin Allah'a kurban sunmasını talep etmiş, hangisinin kurbanı kabul edilirse, İklîma'nın onunla evlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Çiftçi olan Kâbil ekininin kötülerinden, çoban olan Hâbil ise besili bir koç seçerek kurbanlık olarak Mîna Dağı'nın üzerine koymuşlardır. Hâbil'in kurbanının kabul edilmesi üzerine Kâbil'in öfkesi ve kıskançlığı daha da artmış ve nihâyetinde kardeşi Hâbil'i öldürmüştür. "Hâbil öldürüldüğü gün 20 yaşında Kâbil de henüz 25 yaşında bulunuyordu."⁹⁰

Kâbil, Hâbil'i Salı günü öldürmüştür.

Ezelde buğz-ıla öldürdi Kâbil
Se-şenbih günde maqtül oldu Hâbil (b. 5587)

⁸⁹ Kimi kaynaklarda Havvâ'nın ilk batında Kâbil ile kızkardeşi Lubud (Lübüz), ikinci batında ise Hâbil ile kızkardeşi İklîma'nın doğduğunu belirtmektedir. Bkz. M. Âsım Köksal, *a.e.*, c. 1, s. 50.

⁹⁰ İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi*, c. 1, çev. Dr. Ahmet Ağrakça vd., Bahar Yayınları, İstanbul, 1985, s. 37.

Kâbil, Hâbil'i öldürdükten sonra Kâbil'in soyu ovaya konmuş, Hâbil'in soyu ise dağları mesken edinmiştir.

Kağıyup öldürür Hâbil'i Kâbil
Nazar kıl hikmet-i Haq'dan haber bil

Bu Hâbil'ün şoyı çün tutdı tağı
Yedi biñ kimse tağ oldu turağı

Bu Kâbil'ün şoyı hep düze kondı
Kažā başlarına geldi tokındı (b. 2607-2609)

Metinde helâk edilen kavimlerden olan Âd kavminin aslının Kâbil'in soyundan geldiği belirtilmiştir.

İkinci mu'cize budur ki Âdem
İkinci kerre hacc itdi mükerrerem

Yürürken nâgehân bir kavmi gördi
Bağup evlâd-ı Kâbil-idi bildi

Didi İslâma dönüñ hâr qalmañ
Bu nâm-ı Âdem'i siz yire şalmañ

Bulardur añla aşl-ı kavm-i 'Âd'ı
Anuñ-çün geldi kim kemdür nihâdı (b. 2681-2684)

3.4.3. İklima

Hz. Âdem ile Havvâ'nın çocuklarındandır. Havvâ, yeryüzüne nüzulden sonra birçok doğum gerçekleştirmiştir. Bunların hepsi biri kız biri erkek olmak üzere ikiz olarak doğmuştur. Metinde İklima, Kâbil'in ikizi olan kızkardeşidir. Kâbil'in Hâbil'i öldürmesinin sebebi de aynı batında doğan kardeşiyle kendisinin evlenmek istemesi ve onu Hâbil'e vermek istememesidir.

Ṭoğan evvel veled dinürdi Ẓâbîl

Bile kız ẓardeş İklîmâ dinür bil (b. 5594)

3.4.4. Demima

Hz. Âdem ile Havvâ'nın çocuklarındandır. Hz. Âdem ile Havvâ'nın yeryüzüne sürgün edilmesinden sonra Havvâ biri kız biri erkek olmak üzere birçok ikiz doğum gerçekleştirmiştir. İncelenen eserde Demima⁹¹ Hâbil'in ikiz kızkardeşi olarak belirtilmiştir.

Demîmâ'yı ẓılup pes zevc-i Ẓâbîl

Pes İklîmâ ola tâ zevc-i Hâbîl (b. 5596)

3.4.5. İbni Yerdâ

Hz. İdrîs'in babasının adı. Hz. Şî't'in beşinci kuşaktan evladıdır.

Ẓalemle ẓaṭ yazan evvel hüveydâ

Ki İdrîs-idi dirler İbni Yerdâ

Anuñ aşlı budur Allâhu a'lem

⁹¹ Bazı kaynaklarda Demima, Lubud yahut Lübüz olarak geçmektedir. Bkz. M. Âsım Köksal, a.e., c. 1, s. 50.

3.4.6. Ken'ân

Kimi kaynaklarda Hz. Nûh'un torunlarından olduğu söylene de (Hâm'ın oğlu) incelediğimiz eserde, Hz. Nûh'un ona inanmayarak gemiye binmeyen ve tufanda helak olan oğlu olarak belirtilmiştir.

Nesebden olsa lâzım oñmağ iy cān

Ki Nûh'a ittibā' eylerdi Ken'ân

(b. 2444)

3.4.7. Sām

Hz. Nûh'un oğullarından biridir. Babası Hz. Nûh'un peygamberliğine ve Allah'ın birliğine iman ederek eşiyle birlikte gemiye binmiştir. Hz. Nûh, tufandan sonra dünyayı oğulları arasında taksim ettiğinde Sām'a Hicaz, Yemen, Şâm, Acem ve Rum ülkesi hisse olarak verilmiştir. Ayrıca Hz. Nûh'un ona hayır dua etmesinden dolayı bütün peygamberler onun soyundan gelmiştir. Hz. Nûh'un hayır dua etmesine vesile olan olay ise onun uyuduğu bir zamanda rüzgarın eteğini kaldırıp avret yerlerinin görünmesiyle birlikte diğer oğlu Hâm'ın gülmesi Sām'ın ise gelip onu örtmesidir. (bkz. b. 4411-4414, 4422-4427, 4432-4433)

3.4.8. Hâm

Hz. Nûh'un oğullarındandır. Babası Hz. Nûh'un peygamberliğine ve Allah'ın birliğine iman ederek eşiyle birlikte gemiye binmiştir. Hz. Nûh, tufandan sonra dünyayı oğulları arasında taksim ettiğinde Hâm'a Magrib, Hindistan adası verilmiştir. Bundan dolayı Hindûların atası Hâm'dır. Ayrıca Hz. Nûh'un ona beddua etmesi sonucu yüzü kara olmuş ve siyahiler ile köleler onun soyundan gelmiştir. Hz. Nûh'un ona beddua etmesine sebep olan olay ise babasının, dizinde uyuduğu esnada rüzgâr eteğini kaldırmış ve Hz. Nûh'un avret yerleri görülmüştür. Ancak o üzerine

örtmek yerine kardeşlerini çağırmiş ve ona gülmüştür. Bunun üzerine Hz. Nûh ona bedduada bulunmuştur. (bkz. b. 4411-4430)

3.4.9. Yâfes

Hz. Nûh'un oğullarındandır. Babası Hz. Nûh'un peygamberliğine ve Allah'ın birliğine iman ederek eşiyle birlikte gemiye binmiştir. Hz. Nûh, Tufan'dan sonra dünyayı oğulları arasında taksim ettiğinde Yâfes'e Maşrık ülkesi, verilmiştir. Türklerin atası Yâfes'tir. Cebbâr ve firavunlar da Hz. Nûh'un ona beddua etmesi sonucu onun soyundan gelmiştir. Hz. Nûh'un ona beddua etmesine sebep olan olay ise babası, Hâm'ın dizinde uyuduğu esnada rüzgar eteğini kaldırmış ve Hz. Nûh'un avret yerleri görülmüştür. Hâm ve Yâfes ona gülmüş Sâ'm ise babasının üzerini örtmüştür. Bunun üzerine Hz. Nûh, Hâm ve Yâfes'e beddua, Sâ'm'a ise dua etmiştir. (bkz. b. 4411-4431)

3.4.10. Cundu' (Cenda')

Cenda' b. Amr.⁹² Semûd kavminin büyüklerinden olan bu zat, Hz. Sâlih'e gelerek peygamberliğine delil olarak bir mucize göstermesini istemiş ancak bu şekilde onun peygamberliğini tasdik edip iman edeceğini belirtmiştir. Onun Hz. Sâlih'ten istediği mucize, kayadan hâmile, güzel bir dişi devenin çıkması ve çıktıktan sonra doğum yapmasıdır. Bunun üzerine Sâlih peygamber Allah'a dua ederek kayadan mucize eseri olarak hâmile bir deve çıkarmıştır. Cundu' / Cenda' ile birlikte yanındaki insanlar da iman etmiştir. (bkz. b. 5101-5113)

3.4.11. Kuddâr b. Sâlif

Kuddâr b. Sâlif, Hz. Sâlih'in devesini öldüren dokuz kişilik bozguncuların elebaşısıdır.⁹³ Rivâyete göre Kuddâr b. Sâlif deveyi yakalayıp ayaklarını kesmiş, yanındaki diğer bozguncular da kılıçlarıyla doğramışlardır. Hz. Sâlih, Kuddâr b.

⁹² M. Âsım Köksal, a.e., c. 1, s. 127.

⁹³ Ahmet Güç, "Sâlih", TDVİA, c. 36, İstanbul, 2009, s. 33.

Sâlif'in doğmadan evvel kavmin helâkine sebep olacağını bilmiş ve kavmini bu yönde uyarmıştır. O zaman diliminde doğan erkek çocuklarını öldüren kavmi Kuddâr'a acıyarak öldürmemiştir. Ancak Kuddâr büyüdüğünde mucize eseri olan deveyi öldürüp âsi olarak kavmin helâkine sebep olmuştur. (bkz. b. 5138-5168)

3.4.12. Âzer

Kur'ân'da da adı geçmekte olup (En'am 6/74), Hz. İbrahim'in babasıdır. Tevrat'ta Terah (Târih) olarak geçmektedir.

Eserde, Âzer'in Târeh'in oğlu olduğu aynı zamanda Hâzer adında da bir kardeşinin bulunduğu ve bunların putperest oldukları belirtilmiştir. Hz. İbrahim, babasını Allah'ın birliğine davet etmesine, onun cehennemde yanmaması için uyarılarda bulunmasına rağmen o putperestlikten vazgeçmemiştir. Babası ise Hz. İbrahim'e dininden dönmediği takdirde onun taşlanarak öldürülmesi için girişimde bulunacağını bildirmiştir. Bunun üzerine Hz. İbrahim şehirden uzaklaşarak bir yıl mağarada yaşamış, ancak annesinin isteği üzerine babası gidip bularak onu tekrar geri getirmiştir. (bkz. b. 6005-6031)

3.4.13. Hâzer

Eserde Hz. İbrahim'in amcası olarak geçmektedir. Hâzer, Târeh'in oğlu Hz. İbrahim'in babası Âzer'in kardeşi olup onlar gibi putperesttir. Aynı zamanda puthanenin de idarecisidir.

Ḳalup puthāneler çün oldı Āzer

Anuñ ḳāyim-maḳāmı oldı Hāzer

Çü Tāreh oğlıdur Āzer'le Hāzer

Pes olur birbiriyle hoş bürāder

Çü Hâzer oldı hıdmet-kâr-ı aşnām

Neye irişiser aıla serencām

(b. 6029-6031)

3.4.14. Târeh

Yahudi ve kimi İslamî kaynaklarda Hz. İbrahim'in putperest olan babası olarak zikredilmişse de incelediğimiz eserde Hz. İbrahim'in dedesi, Âzer'in babası olarak gösterilmiştir. Onun ayrıca Hâzer adında putperest başka bir oğlu daha vardır.

Çü Târeh oğlıdur Âzer'le Hâzer

Pes olur birbiriyle hoş bürâder

(b. 6030)

3.4.15. Sâre

Hz. İbrahim'in ilk eşi, Hz. İshak'ın annesidir. Sâre, Hz. İbrahim'in amcası Hârân'ın kızı olup ateşe atılma hâdisesinden sonra Hz. İbrahim'e iman etmiştir. Allah, Hz. İbrahim'e Sâre ile evlenmesini vahyettiği gibi, Sâre de hiç boşamamak şartı ile Hz. İbrahim'le evlenmiştir.⁹⁴ Hz. İbrahim, eşi Sâre ve kendisine inananlarla birlikte Nemrud'dan firar ederek Mısır'a doğru gitmiştir. Ancak Firavun'un askerleri Sâre'nin güzelliğine hayran kalarak onu devrin hükümdarının huzuruna götürmüşlerdir. Firavun ona sahip olmak istemiş, fakat Allah tarafından cezalandırılınca Sâre'ye birtakım hediyeler ve câriye olarak Hâcer'i verip göndermiştir. Hz. İbrahim ile çocukları olmayınca Hâcer'i eş olarak Hz. İbrahim'e vermiştir. Ancak Hz. İsmâil'in doğumundan sonra onu kıskanarak Hz. İbrahim'e onları uzak bir yere götürmesini söylemiştir. Lut kavmini helâk etmek üzere görevli elçi melekler önce Hz. İbrahim'e uğramış ve Sâre'nin bir çocuk doğuracağını adının

⁹⁴ M. Âsım Köksal, a.e., c. 1, s. 160.

da İshak olacağını müjdelemişlerdir. Sâre, Hz. İshak'ı doğurduğunda 90, Hz. İbrahim ise 100 yaşındadır. Sâre 127 yaşında Hebron'da (Halil) vefat etmiştir.⁹⁵

Sâre, eserde şu vasıflarıyla yer almıştır:

* **Babası:** Çalışmamıza konu olan eserde Sâre'nin babası Nemrud'un nâiblerinden Mâhur oğlu Hâver olarak gösterilmiştir.

Ki budur pür-garâyib pür-‘acâyib
Bir âdem var-ımuş Nemrūd'a nâyib

Dimişler aña Mâhūr oğlu Hâver
Var-ımuş bir kıızı zībā muqarrer

Yaratmış Haḫ ki dīn-dār u dil-ārā
Ḳomışlar ol kızuñ adını Sārā

(b. 5813-5815)

* **İlk iman eden ve Hz. İbrahim'in eşi:** Sâre, Hz. İbrahim ateşten kurtulunca ona ilk iman eden kişidir. İman ettikten sonra Hz. İbrahim ile evlenmiştir. (bkz. b. 5816-5822)

* **Nemrud'dan kaçış:** Metne göre Nemrud'un kadın düşkün olması ve Sâre'nin de güzel bir kadın olmasından dolayı Hz. İbrahim, Sâre ve diğer inananlar vatanını terk etmiştir. (bkz. b. 5825-5832)

* **Havvâ'ya benzetilmesi:** Sâre çok güzel bir kadın olması hasebiyle Hz. Âdem'in eşi Havvâ'ya teşbih edilmiştir.

Meger Ḥavvā bigi zībā vü ḥüsnā

⁹⁵ M. Âsım Köksal, a.e., c. 1, s. 221.

Cihâne gelmemiş illā ki Sārā

(b. 5840)

* **Firavun:** Hz. İbrahim, Sâre’yi güzelliğinden dolayı bir sandığa saklayarak yolculuk etmiş ancak Firavun’un askerleri onu sandıkta bulup Firavun’a götürmüşlerdir. Hz. İbrahim’in onu kardeşi diye tanıttasından sonra Firavun ona sahip olmak istemiş, fakat Allah tarafından cezalandırılınca, bu emelinden vazgeçmiştir. Ayrıca Sâre’ye birtakım hediyeler ve Hâcer’i câriye olarak vermiştir. (bkz. b. 5843-5854)

* **Hız. Sâlih – Hâcer:** Firavun, Hâcer’i Sâre’ye câriye olarak verdiği zaman onun da Sâre gibi Hz. Sâlih’in soyundan geldiğini söylemiştir.

Didi Şâlih peyember şoyıdur bu

Adı Hâcer’dür ammā hūb u nîkū

Sizüñ şoydan gelipdür işbu şabbār

Ki kırnağ düşdi geldi bunda nâçār

(b. 5856-5857)

* **Kıskançlığı:** Hz. İbrahim ile Sâre’nin uzun süre çocukları olmayıp yaşlanınca, Sâre câriyesi Hâcer’i onunla evlenmesi için Hz. İbrahim’e vermiştir. Ancak Hz. İsmâil’in doğumundan sonra onu kıskanmaya başlamış ve Hz. İbrahim’e onları uzak bir yere götürmesini söylemiştir.

Göyine düşdi gördi çünkü Sārā

Bu Hâcer oldu Sārā’dan dil-ārā

Halîl’e didi Sārā bunları hā

Alıp git bunları bir nice gün tā

İlet bir yire kim olmasın ābād

O yirde olmasın bir ādemī-zād

O yirde yürisünler bunları şal

Cemelden inne hā sen yine tīz gel (b. 6260-6263)

3.4.16. Hâcer

Hz. İbrahim'in ikinci eşi olup Hz. İsmâil'in annesidir. Arapça'da Hâcer kullanımının yanında Âcer olarak da kullanımı mevcuttur. Kur'ân'da kendisinden söz edilmemekle beraber onun Mısırlı ve Kıbt hükümdarlarından birinin kızı yahut Firavun'un cariyelerinden biri olduğu rivâyet edilmektedir. Onun doğduğu ve yaşadığı yer olarak da Ümmülarab, Yak Köyü yahut Nil civarında bulunan Ensina kasabasının bir köyü gösterilmiştir. Rivâyete göre Hz. İbrahim ve Sâre, Mısır taraflarına giderler. Sâre'nin güzelliğini duyan Firavun –Hz. İbrahim'in de Sâre'yi, kendisinin öldürülme korkusundan dolayı kardeşi olarak tanıtmasından– sarayına alır ve ona sahip olmak ister. Ancak Allah tarafından cezalandırılır ve Sâre'ye yaklaşamaz. Bunun üzerine Firavun ona birtakım hediyeler ve Hâcer'i de câriye olarak verip Hz. İbrahim'le birlikte gönderir. Hz. İbrahim ile Sâre'nin çocukları olmayınca Sâre Hz. İbrahim'e Hâcer'i vererek onunla evlenmesini ister. Hâcer'le evlenen Hz. İbrahim, Hâcer'in Hz. İsmâil'i doğurmasıyla birlikte 86 yaşında baba olur. Sâre belli bir süre sonra kıskançlığından dolayı Hz. İbrahim'e Hâcer'i oradan uzaklaştırmasını söyler. Allah'ın da emri üzerine Hâcer ve henüz çok küçük olan Hz. İsmâil, Hz. İbrahim tarafından Mekke'ye götürülüp bırakılır. Suları ve azıkları bitince Hz. İsmâil'i bir çalılığın arasına bırakır, birilerini bulma umuduyla Safâ ve Merve tepeleri arasında yedi defa gidip gelir. Hz. İsmâil'in bulunduğu yerden Zemzem suyunun çıktığını görünce Allah'a şükreder. Hâcer, suyun varlığından

dolayı Mekke'ye gelip yerleşen Araplarla birlikte bir süre yaşamış 90 yaşında iken vefat edince, Hicr'e defnedilmiştir.⁹⁶

Hâcer, edebî eserlerde daha çok Hz. İbrahim'in eşi, Hz. İsmâil'in annesi olması dolayısıyla geçer. Kurban hâdisesinde şeytanın ısrarlı igvâlarına karşı koyması övülür ve Zemzem suyu ile birlikte anılagelmiştir.

İncelediğimiz eserde Hâcer şu vasıflarla karşımıza çıkmaktadır:

* **Soyu:** Metinde Hâcer'in soyunun Hz. Sâlih'ten geldiği belirtilmiştir.

Didi Şâlih peyember şoyudur bu
Adı Hâcer'dür ammâ hûb u nîkû (b. 5856)

Gelipdür nesl-i Şâlih'den bu Hâcer
'Arab'dan oldı Simâ'ıl peyember (b. 6288)

* **Câriye:** Hâcer'i devrin Firavunu Hz. İbrahim'in eşi Sâre'ye câriye olarak vermiştir. O da daha sonra çocuklarının olmamasından dolayı onu eşi Hz. İbrahim'e vermiştir.

Didi Sârâ senüñ olsun bu Hâcer
Bunı tut haqq oğul itsün müyesser
Baña çün virmedi oğlan ki Mevlâ
Ola kim oñara Haq bundan ola (b. 5864-5865)

* **Hz. İsmâil:** Hz. İbrahim ile evlenen Hâcer, Hz. İsmâil'i dünyaya getirmiştir.

Çün İbrâhîm-ile cem' oldı Hâcer
Togurdı bir oğul Allâhu ekber

⁹⁶ Şaban Kuzgun, "Hâcer", TDVİA, c. 14, İstanbul, 1996, s. 431-433.

Ꞑodular ismin İsmâ'îl anuñ

Güzide mefharı oldu cihānuñ

(b. 5866-5867)

* **Sâre'nin kıskanması:** Hz. İsmâil'in doğmasından bir süre sonra Sâre Hâcer'i kıskanmaya başlamış ve Hz. İbrahim'e onları uzak bir yere götürmesini söylemiştir. (bkz. b. 6259-6263)

* **Mekke:** Sâre'nin Hâcer'i ve Hz. İsmâil'i evden uzaklaştırma talebi ayrıca Allah'ın emri üzerine, Hz. İbrahim onları Mekke'ye götürüp bırakmıştır. (bkz. b. 6267-6272)

* **Zemzem:** Hz. İbrahim'in eşi Hâcer ile oğlu Hz. İsmâil'i Mekke'ye bıraktıktan sonra kırbalarındaki su bir süre sonra tükenmiştir. Bunun üzerine Hâcer, Hz. İsmâil'i bir çalılığın gölgesine koyup Safâ ve Merve arasında yedi defa gidip gelmiş, döndüğünde ise Hz. İsmâil'in ayaklarının dibinde Zemzem suyunun akmaya başladığını görmüştür. (bkz. b. 6671-6676, 6729-6731)

3.4.17. Mâhûr oğlu Hâver

Hz. İbrahim'in eşi Sâre'nin babası. Kimi kaynaklarda Sâre'nin babası olarak Hz. İbrahim'in amcası Hârân gösterilmiştir.⁹⁷ Ancak incelediğimiz eserde Sâre'nin babası olarak Nemrud'un nâiblerinden Mâhûr oğlu Hâver zikredilmiştir.

Ki budur pür-garâyib pür-âcâyib

Bir âdem var-ımuş Nemrûd'a nâyib

Dimişler aña Mâhûr oğlu Hâver

Var-ımuş bir kıızı zîbâ muqarrer

⁹⁷ M. Âsım Köksal, a.e., c. 1, s. 160.

Yaratmış Haḳ ki dīn-dār u dil-ārā

Ḳomışlar ol ḳızuñ adını Sārā

(b. 5813-5815)

3.4.18. Züleyha

Züleyha, Hz. Yusuf kıssasında adı geçen kadın kahramandır. Kur'ân'da yer alan Yûsuf kıssasında ve ilk dönem Yahudi kaynaklarında adı yer almamaktadır. İslamiyetten sonraki Yahudi kaynaklarında Züleyha / Zelîha yahut Râilâ / Râil şeklinde geçmektedir. Klasik İnan ve Türk mesnevilerinde daha çok Zelîha şekli tercih edilmiştir.⁹⁸

Klasik edebiyat metinlerinde Züleyha, özellikle kölesi Hz. Yusuf'a âşık olan, ondan murad almak isteyen, onun gömleğini arkadan yırtan, dedikodular yüzünden kadınların önüne meyve tabakları ve keskin bıçaklar koyup onların Hz. Yusuf'u gördükleri anda ellerini kesmesine sebep olan, kocası öldükten sonra Hz. Yusuf ile evlenen kadın olarak yer almaktadır.

Eserde Züleyha, Hz. Yusuf'a âşık ve Aziz'in karısı olması hasebiyle aynı beyitte yer almıştır.

Birisi Yûsuf'a tâ oldı şâhid

Zelîhâ vü 'Azîz olmaya fâsid

(b. 869)

3.4.19. Azîz

Hz. Yusuf kıssasında adı geçen Mısır azizi olup Tevrat'ta adı Potifar olarak geçmektedir. Arapça kaynaklarda ise adı Itfir, Kıtfir, Katîfir, Kutayfer olarak yer almıştır. Hz. Yusuf'u pazarda köle olarak satın alıp çocuğu olmadığı için eşine

⁹⁸ Zehra Öztürk, "Züleyha", TDVİA, c. 44, İstanbul, 2013, s. 552. Ayrıca bkz. Celâl Settârî, **Züleyhâ'nın Aşk Derdi – Hz. Yusuf Kıssası**, çev. Mehmet Kanar, İnsan Yayınları, 1998.

hediyeye eden ve evlat edinmek isteyen odur.⁹⁹ Azîz, Hz. Yusuf'u pazarda köle olarak satın alan ve Züleyha'nın kocası olması hasebiyle onlarla birlikte aynı beyitte anılmıştır.

Birisi Yūsuf'a tā oldu şahid
Zelîhā vü 'Azîz olmaya fāsîd (b. 869)

3.4.20. Kârûn

Kur'ân'da adı geçmektedir. Birçok hazineye sahip olduğu bildirilmiştir. Hz. Musa ve Hz. Harun'un uyarılarını dinlememiş, Allah'ın emirlerine karşı gelmiştir. bunun sonucunda bütün malı, mülkü, hazineleri, adamlarıyla birlikte yerin dibine batırılmıştır.

Türk edebiyatında hazineleri ve isyan ettiği için hazineleriyle birlikte yere batırılması dolayısıyla geçmektedir. İncelediğimiz eserde de onun bütün malıyla birlikte yere gömüldüğü ve helâk edildiği belirtilmiştir.

Ḥaḳ'a ṭapmaduđı-y-çün oldu mağbûn
Yire girdi ḳamu mâlıyla Ḳârûn (b. 717)

Biri 'Ûc u biri Ḳârûn u Fir'avn
Helâk oldu Ḥudâ'dan irmedi 'avn (b. 5515)

3.4.21. Sâmirî

Hz. Musa, Tûr Dağı'na gittiği zaman, İsrailoğulları'nın başına kendisinin vekili olarak kardeşi Hz. Harun'u bırakmıştır. Ancak Hz. Musa'nın Tûr Dağı'nda olduğu günlerde Sâmirî adlı kişi ziynet eşyalarından olan altınları eriterek altından ve ses çıkaran bir buzağı yapmış, insanlara da Hz. Musa'nın Rabbinin bu buzağı

⁹⁹ Zehra Öztürk, "a.g.m." s. 552. Ayrıca bkz. Celâl Settârî, a.e.

olduğunu söylemiştir. Hz. Musa, Tûr Dağı'ndan döndüğünde insanların buzağıya taptıklarını görünce hiddetlenerek elindeki tabletleri yere atmış ve Hz. Harun'a kızmış ve yakasına yapışmıştır. Ancak bu işi Sâmirî'nin yaptığını öğrenince ona bedduada bulunmuştur.¹⁰⁰ (bkz. b. 1608-1622)

3.4.22. Ūc b. Unk

Kaynaklarda 'Âc b. 'Unûk yahut 'Ūc b. 'Anâk şeklinde de geçer. Dev cüsseli efsanevî bir varlık. Kimi kaynaklarda Samsâm b. 'Avc b. 'Unuk b. 'Âd b. İrem şeklinde silsileler verilmiştir. Kitab-ı Mukaddes'te Başan'ın dev cüsseli hükümdarı gösterilen Ūc rivayete göre 23.333 arşın boyunda olup deniz suları ancak beline kadar gelmekte eliyle denizdeki balıkları yakalayıp güneşte pişirmektedir. Hz. Nuh'a tufan öncesinde gemi yapımında yardım ettiği için tufanda boğulmamış. 3600 yıl yaşamış Hz. Musa topuğuna asâsıyla vurunca ölmüştür.¹⁰¹

'Ūc b. 'Unk, Firavun ve Karun gibi Hz. Musa zamanında helâk edilenlerdendir. Eserde ondan bahseden beyitlerde onun Bel'am b. Bâûr gibi Bilkâ şehrinden olduğu, çok uzun boylu olmasından kaynaklı olarak Nuh Tufanı'nda boğulmadığı hatta Tufan sularının ancak dizine kadar geldiği, dağ üzerinde oturarak elini denize sokup tuttuğu balıkları güneşte pişirdiği gibi özellikler yer almaktadır. Onun öldürülmesiyle ilgili eserde iki rivâyet vardır: 1. Allah tarafından hüdhüd kuşlarından oluşan bir ordunun ayağındaki demir elmaslarını 'Ūc'un üzerine bırakmalarıyla ölmüştür. 2. Hz. Musa kırk arşın boyundaki asâsıyla onu öldürmüştür. (bkz. b. 5423-5426, 5515-5539)

3.4.23. Bel'am ibn Bâ'ûr

İslamî kaynaklarda ve Tevrat'ta sâlih bir mümin iken daha sonra Hz. Musa ve kavmine hile düzenlediği için cezalandırılan kişi olarak tanıtılır. Adı kaynaklarda

¹⁰⁰ Bkz. Tâ-Hâ 20/85-97

¹⁰¹ Ahmet Atillâ Şentürk, **Osmanlı Şiiri Kılavuzu**, c. 1, bs. 1, Osmanlı OSEDAM Yayınları, İstanbul, 2016, s. 72.

Bel‘am, Bel‘âm, Bel‘âm b. Bâ‘ûrâ, Bel‘am b. Eber Tevrat’ta ise Beor oğlu Balaam şeklinde geçmektedir. Hayatı hakkında çeşitli rivayetler vardır. Bunlardan birisi şu şekildedir: Hz. Musa zâlim bir toplulukla savaşmak üzere yola çıkınca Bel‘am’ın kavmi ona Hz. Musa’nın başarısız olması için dua etmesini talep ederler. Ancak Bel‘am Hz. Musa’nın peygamberliğine iman eden sâlih bir mümin olmasından dolayı bunu reddeder. Bunun üzerine kavmi onu hediyelerle, rüşvetle kandırıp beddua etmesini temin ederler. Onun yapmış olduğu beddua Allah tarafından kabul görmez ve dili köpekler gibi aşağı sarkıtılır. Bel‘am da kavmini kurtarmak için onlara hile öğretmiştir.

Bir başka rivâyete göre ise kendisine Hz. Musa için beddua edilmesi talebiyle gelen topluluğu, Bel‘am geri çevirmesine karşın öldürülme tehdidinden sonra ism-i a‘zamı okuyarak Hz. Musa’nın şehre girmesine engel olmuş ve böylece İsrailoğulları Tih Çölünde kalmışlardır. Ancak bunun üzerine Hz. Musa, Bel‘am’a verilen ism-i a‘zam ile imanının geri alınması için duada bulunmuş ve Bel‘am’a verilen ayetler geri alınmıştır.¹⁰²

Müfessirler A‘râf Sûresinin 175-176. ayetlerinin isim belirtilmemesine rağmen Tevrat’ta adı geçen Bel‘am b. Bâ‘ûrâ’yı anlattığını belirtirler.¹⁰³

Metinde Bel‘am’ın Bilkâ şehrinin imamı olduğu belirtilmiştir.

İmām-ı şehri Bilkā-y-idi Bel‘am

Ki ‘Ûc ibni ‘Unuḡ anda-y-idi hem (b. 5423)

Olurdu şehri Bilkā’da imām ol

Kemālâtıyla meşhūr u hümām ol (b. 5417)

¹⁰² Ömer Faruk Harman, “Bel‘âm b. Bâ‘ûrâ” **TDVİA**, c. 5, İstanbul, 1992, s. 389.

¹⁰³ İlgili ayetler için bkz. A‘râf 7 / 175-176. Onlara (yahudilere), kendisine âyetlerimizden verdiğimiz ve fakat onlardan sıyrılıp çıkan, o yüzden de şeytanın takibine uğrayan ve sonunda azgınlardan olan kimsenin haberini oku. Dileseydik elbette onu bu âyetler sayesinde yükseltirdik. Fakat o, dünyaya saplandı ve hevesinin peşine düştü. Onun durumu tıpkı köpeğin durumuna benzer: Üstüne varsan da dilini çıkarıp solur, bıraksan da dilini sarkıtıp solur. İşte âyetlerimizi yalanlayan kavmin durumu böyledir. Kıssayı anlat; belki düşünürler.

İsrailoğullarının âlimlerinden, olgunluğuyla kâmil bir zât olan Bel'am'ı beddua etmesi için rüşvet alan karısı kandırmış ve yapılan beddua sonucu Hz. Musa Tih Çölünde kırk yıl kalmıştır. Bunu öğrenen Hz. Musa'da Bel'am'a bedduada bulunmuş böylece imansız ölmüştür.

Bel'am b. Ba'ur hakkında anlatılan hikâyeye için ayrıca bkz. b. 5412-5483.

3.4.24. Meryem

Meryem bint İmrân. Hz. Meryem, Hz. Musa'nın soyundandır. Hz. İsa'nın annesi olması hasebiyle Hıristiyan inancında "Tanrı doğuran" olarak vasıflandırılmaktadır. Meryem ile ilgili Hıristiyanlık inancında kabul edilen beş dogma vardır. Bunlar; onun Tanrı doğurması, Tanrı'nın annesi olması, kutsallığı, bâkireliği, günahsız olarak doğması ve semâya kaldırılmasıdır.

Meryem'e adı annesi tarafından verilmiştir (Âl-i İmrân 3 / 36). Kur'an'da otuz dört yerde geçen Meryem, ayrıca Kur'an'ın 19. sûresidir. Kur'an'da adıyla anılan tek kadın Meryem'dir. Babasının adı İmrân olan Meryem'in annesinin adı Kur'an'da belirtilmez, ancak İslamî kaynaklarda annesinin adı Hanne yahut Fâkûz (Fâkûd) olarak, Hıristiyan kaynaklarında ise Anna olarak geçmektedir. İmran ve karısı yaşlı olup çocukları olmamaktadır. Karısı Allah'a dua ederek çocuk ister, çocuk olması durumunda mabede adayacağını söyler. Doğan çocuk erkek olmamasına rağmen Kudüs'teki mabede adar. Meryem'in teyzesinin kocası Hz. Zekeriyya'ya teslim edilen Meryem'i diğer Yahudi din adamları da himayelerine almak isteyince, 19 (yahut 29) kişi Tevrat yazdıkları kalemlerini suya atar ve bir tek Hz. Zekeriyya'nın kalemi su üzerinde kalınca Meryem'i o himâyesine alır. Ergenlik çağına gelince mâbedde bir odaya yerleştirilir. Hz. Zekeriyya'nın yaşlılığından dolayı onunla amcasının oğlu Yûsuf meşgul olur. Hiçkimsenin yanında olmadığı bir anda insan suretinde Allah'ın görevli kıldığı melek (Birçok kaynakta bu meleğin

Cebrâil olduğu kayıtlıdır.) ona görünerek bir erkek çocuk doğuracağını müjdeler. Meryem'in, kendisine herhangi bir erkeğin elinin değmediği hâlde bunun nasıl mümkün olacağını sorması üzerine görevli melek "Allah'ın dilediğini yaratma kudretinin olduğunu ve bir işin olmasını murat etmesi durumunda, ona ol demesinin yeterli olduğunu ve o işin anında olduğunu söyler." Bunun üzerine "İmrân kızı Meryem'i rûhumuzdan üfledik." (Tahrim 66 / 12) denilerek Meryem'in Hz. İsa'ya hâmile kalışı hususu anlatılmaktadır. Meryem, Hz. İsa'yı bir hurma ağacının altında doğurmuş ve insanlarla karşılaştığında onlarla konuşmaması Allah tarafından kendisine bildirilmiştir. Meryem'in, bebeği İsa ile insanlar arasına dönmesi üzerine insanlar bu duruma şaşırarak onu kınamışlardır. Ancak o, beşikteki İsa'ya işaret ederek onunla konuşmalarını ister. İnsanların beşikteki bir bebeğin nasıl konuşabileceğini sorması üzerine İsa beşikteyken büyük bir insan gibi onlarla konuşur ve annesinin, iffetli olduğunu ispat etmiş olur. (bkz. Meryem 19 / 17-33).

İslamî kaynaklarda Meryem'in, Hz. İsa'nın göğe yükselmesinden sonra altı yıl yaşayıp vefat ettiği rivâyet edilmiştir.

Kur'ân ve hadislerde Meryem, övgüyle söz edilen kadınların başında yer almaktadır. O, takvâsı iffet ve ismeti, ibadet noktasında kendisini Allah'a adaması gibi özellikleriyle daha çok anılmaktadır.¹⁰⁴

Çalışmamızda Meryem şu vasıflarla yer almıştır:

* **İmrân**: Meryem'in babasının adı İmrân'dır. Hz. Musa ile aynı soydan gelmektedir.

Geh eyler kışşa-i Mūsī bin 'İmrân

Gehī 'İse'bni Meryem binti 'İmrân (b. 445)

¹⁰⁴ Ömer Faruk Harman, "Meryem", **TDVİA**, c. 29, İstanbul, 2004, s. 236-241.

* **Hız. İsa:** Meryem, hiç evlenmediği hâlde Hız. İsa'yı mucize olarak doğurmuş Hız. İsa onun adıyla İsa b. Meryem olarak anılmıştır.

‘Ayāndur söyledi ‘İse’bni Meryem

‘Aceb durur bu sırollāhı a‘lem (b. 871)

* **Meryem Sûresi:** Kur‘ân’ın 19. sûresi Meryem olup o ayrıca Kur‘ân’da adıyla anılan tek kadındır.

Ĥuzā bildürdi ‘İsā iy mükerrerem

Ne dir hem Sûre-i Meryem’de Meryem (b. 884)

3.4.25. Ebû Tâlib

Ebû Tâlib Abdümenâf b. Abdilmuttalib b. Hâşim el-Kureşî el-Hâşimî. M. 535 yılında doğan Ebû Tâlib Hız. Peygamber’in amcası ve Hız. Ali’nin babasıdır. Hız. Peygamber’in dedesi Abdülmuttalib vefat edince babasının vasiyeti üzerine onun himâyesini Ebû Tâlib üstlenmiştir. Hâşimoğullarının reisidir. Hız. Peygamber’i Mekkeli müşriklere karşı her zaman savunmuş ve korumuştur. Onun iman edip etmediği hususu tartışmalıdır. Hız. Peygamber son nefesinde dahi olsa iman edip Müslüman olarak ölmesini teklif etmiş, ancak o ölüm korkusundan dolayı insanların kendisiyle alay edeceklerini düşünerek bu teklife olumlu cevap vermemiştir. Şii kaynaklarda onun Müslüman olarak vefat ettiği ileri sürülmüştür. M. 619 yılında Mekke’de vefat etmiştir.¹⁰⁵

Ebû Tâlib’in nesebine rağmen Müslüman olarak ölmediği ve Hız. Ali’nin babası olma hususu metinde dile getirilmiştir.

Nesebden fâyide olsaydı iy cān

Ebû Tâlib olurdu hoş müsilmān (b. 2443)

¹⁰⁵ Ethem Ruhi Fığlalı, “Ebû Tâlib”, **TDVİA**, c. 10, İstanbul, 1994, s. 237-238.

Ne buyurmuş Nebî gör n'eylemişdür

‘Alî ibni Ebû Tâlib dimişdür (b. 4448)

‘Aliyy bin Ebî Tâlib kıtına

İriş ‘arz it bu hâli hâzretine (b. 6908)

3.4.26. Ebû Cehil

Ebü'l-Hakem (Ebû Cehil) Amr b. Hişâm b. Mugîre el-Kureşî el-Mahzûmî. Kureyş kabilesinin Mahzum kolundandır. Ebü'l-Hakem diye anılırken Hz. Peygamber tarafından Ebû Cehil olarak değiştirilmiştir. Hz. Peygamber ve İslamiyet'e karşı en azılı düşmanlıkları yapan müşriklerden biridir. Hz. Peygamber'i öldürme teşebbüsünde bulunanlardan biri olan Ebû Cehil, Bedir Savaşı'nda da müşriklerin savaş ihtiyaçlarının önemli bir kısmını karşılamıştır. M. 624 yılında Bedir Savaşı'nda öldürülmüştür.¹⁰⁶

Ebû Cehil metinde şu vasıflarla geçmektedir:

* **Adı:** Ebû Cehil'in asıl adı Ebü'l-Hakem'dir. İslamiyet'e karşı azılı düşmanlık etmesinden dolayı, Hz. Peygamber tarafından Ebû Cehil olarak değiştirilmiştir.

İnansañ hâşıl olur her murāduñ

İnanmazsañ Ebû Cehl olur aduñ

İnan hey cāhil olma aña ‘ibret

‘Adüvvü'd-dīn olur cühhāle la‘net (b. 2718-2719)

* **Eşref:** Ebû Cehil, Mekke'nin önde gelen, hatırı sayılır kimselerinden birisidir. İslamiyet ile müşerref olmamasından dolayı mekânı, makamı onu kurtaramamıştır.

¹⁰⁶ Mehmet Ali Kapar, "Ebû Cehil", **TDVİA**, c. 10, İstanbul, 1994, s. 117.

Mekānı kimseye itse müşerref

Ebū Cehl'e daħi dinürdi eşref (b. 2442)

* **Taş gönüllü:** İslam'ın azılı düşmanlarından olan Ebū Cehil'in gönlü taştan dahi daha katıdır.

Ebū Cehlüñ dilin taşdan eşeddür asvesidür Ha

Aña ayvān diyen cāhil ne bilür kim nedür ecnās (b. 4389)

* **Huffa:** Kelime anlamı yarasa demektir. Yarasaların güne ııından kaması gibi Ebū Cehil de Hz. Peygamber'in nūrundan kamı, ilahî teblie gözünü kapatmıtır. Ancak onun gözünü kapatması günein nuruna herhangi bir halel getirmemitir.

Cihān pür-nūr-ı Amed'dür Ebū Cehl eylemez noān

Ne zarrdur nūr-ı hūride naar ılmazsa ger huffā (b. 4487)

* **Ölümü:** Ebū Cehil İslamiyet'i kabul etmemi Bedir Savaı'nda müslümanlarla savaırken öldürölmütür.

Saña olduı-y-iün 'āi Ebū Cehl ü epl murdār

Üzildi boynı tı ile ne baı aldı ne arās (b. 4392)

Ebū Cehil, hakir ve zelil olarak İbni Mesud tarafından öldürölmü cesedi de kuyuya atılmıtır.

Ebū Cehl oldı hem mahūr u merdūd

Boazladı anı pes İbni Mes'ūd (b. 2269)

Hābībine uyı azdı ü rāha

Ebū Cehl'i nice aldurdu āha (b. 4085)

* **Cehennem köpeği:** Ebû Cehil'in İslamiyet'i kabul etmemesi İslâm'a herhangi bir noksanlık getirmemekle beraber kendisinin cehennem köpeği olmasına sebep olmuştur.

Kemāl-i baħr-i 'izzetden saña bir atıre kem ılmaz
Seg-i a'r-ı cehennemdür Ebū Cehl ü epel demmāg (b. 5084)

3.4.27. Şeybe

Şeybe b. Rebîa. Mekkeli müşriklerdendir. Bedir Savaşı'nda savaş başlamadan önce kardeşi Utbe b. Rebîa ve yeğeni Velid b. Utbe ile birlikte öne çıkan üç kişiden biridir. Şeybe b. Rebîa Bedir'de Hz. Hamza tarafından öldürülmüştür.

Gelüp Bū Cehl-ile Şeybe saña beydak sürem dirken
Ki nāgeh at'ı-ı bedr içre 'aceb māt oldı ol Leclāc (b. 3012)

3.4.28. Ebû Leheb

Ebû Utbe (Ebû Leheb) Abdüluzzâ b. Abdilmuttalib b. Hâşim. Hz. Peygamber'in amcası olmasına rağmen İslamiyet'in en azılı düşmanlarından biridir. Hz. Peygamber'in kızlarından Rukıyye ve Ümmü Külsûm, Ebû Leheb'in oğulları Utbe ve Uteybe ile evlidir. Ancak Ebû Leheb ve karısının Hz. Peygamber'e karşı olan fiilî ve kavli düşmanlıkları üzerine Tebbet Sûresi nâzil olmuştur. Bunun üzerine Ebû Leheb'in oğulları Hz. Peygamber'in iki kızını boşamışlardır. Bedir Savaşına katılmayan Ebû Leheb müşriklerin bozguna uğradığını öğrendikten birkaç gün sonra m. 624 yılında Mekke'de ölmüştür.¹⁰⁷

İslâm'ın en katı düşmanlarından olan Ebû Leheb eserde köpeğe benzetilmiştir.

Şu seg kim Bū Leheb'dür ħor u mağbūn

¹⁰⁷ Mehmet Ali Kapar, "Ebû Leheb", TDVİA, c. 10, İstanbul, 1994, s. 178-179.

Bir ođlı var-idi merdūd u mel‘ūn (b. 5068)

Ebū Leheb, Hz. Peygamber’in ilahî davetini kabul etmeyerek, müşrik olarak ölmüştür. Tebbet Sûresi onun hakkında nâzil olmuştur.

Ṭapuña Bū Leheb “*tebben leke*”¹⁰⁸ didi helāk oldı
Mu‘āvin çünki Rabbūndür ne kār itsün saña hemmāz (b. 4233)

3.4.29. Utbe

Hz. Peygamber’in amcası ve İslam’ın azılı düşmanlarından olan Ebū Leheb’in oğludur. Nübüvvetten önce Hz. Peygamber’in kızı Rukıyye ile nikâhlanmış, ancak nübüvvetten sonra Tebbet Sûresi nâzil olunca Ebū Leheb ve karısı düğünleri yapılmadan ayrılmışlardır. Eserde, Utbe’nin Hz. Peygamber’i yakmak için onun yolu üzerinde ateş yaktığı ancak o ateşin kendi evine düştüğü rivâyet edilmiştir. (bkz. b. 5068-5073)

3.4.30. Abdullah b. Uraykıt

Mekkeli müşriklerdendir. Güvenilir birisi olduğu için Hz. Peygamber’in Mekke’den Medine’ye hicreti esnasında, Resûl-i Ekrem, Hz. Ebū Bekir ve Âmir b. Führeyre’ye kılavuzluk etmiştir.

Didi añlañ Resūlullāh n’itdi

Çıkuben ğārdan çün hicret itdi

Bile gitdi Ebū Bekr anda taḥḳīḳ

¹⁰⁸ “Tebben leke” “Yuh sana! Yuf sana!” Peygamber Efendimiz’in, Ebu Leheb’i ve yanındakileri İslam’a daveti üzerine Ebu Leheb’in söylediği ve bunun üzerine Tebbet Suresinin nazil olmasına sebep olan söz. Bkz.: <http://www.enfal.de/tebbet.htm> Erişim Tarihi: 12.02.2016.

Ki oldur rūḥ-i pāk, yār-i şiddīk

Anuñ bir çākeri hem ismi ‘Āmir

Ḳulağuz oldı ‘Abdullāh zāhir (b. 7304-7306)

3.4.31. Übey b. Halef

Mekke'nin ileri gelenlerinden olup Hz. Peygamber'e karşı en azılı düşmanlıkları yapanlardan biridir. Medine'ye hicret öncesi, Dârü'n-nedve'de Hz. Peygamber'in öldürülme kararından sonra gece Hz. Muhammed'in evini kuşatan müşrikler arasında bulunmuştur. Uhud Savaşı'nda Hz. Peygamber'in atmış olduğu mızrakla yaralanmış ve Mekke yakınlarında ölmüştür.¹⁰⁹

Ġazāda çün naşīb oldı düretdüñ

Übey ibni Ḥalef ḳan dökdi ḥamrā (b. 302)

Übeyy'i dutup öldürdüñ ğazāda çünki ğāzīsın

Ḳaçan tıynuñ açasın düşmen ider şan hiredür e‘āz ? (b. 4651)

3.4.32. Müseylim (Müseylimetü'l-Kezzâb)

Hicâz'ın doğusunda yer alan Yemâme Heddâr'da doğmuştur. Bekir b. Vâil kabilesinin Benî Hanîfe koluna mensuptur. İsmi Mesleme olmasına rağmen müslümanlar tarafından hakaret amacıyla Müseylime şeklinde değiştirildiği kabul edilmektedir. Adının Harun, Müseylime'nin ise lakabı olduğu da rivayetler arasındadır. Benî Hanîfe'nin reisi olan Müseylim, Hz. Peygamber'in İslamiyet'e davet mektubunu kendisinin de peygamber olduğunu belirterek cevaplandırmıştır. Bunun üzerine Hz. Peygamber tarafından çok yalancı anlamında kezzâb olarak tanımlanmış, böylece Müseylimetü'l-Kezzâb olarak anılmıştır. Müseylim ile

¹⁰⁹ Ahmet Önkal, “Übey b. Halef, TDVİA, c. 42, İstanbul, 2012, s. 272.

yürütülen mücadele çok kanlı bir şekilde Hz. Ebu Bekir'in hilafeti esnasında neticelendirilmiştir. Rebiülevvel 12 (Mayıs–Haziran 633) tarihinde öldürülmüştür.¹¹⁰

Ebū Bekr eyledi cem‘in ki hoş tām

Müseylim fitnesi itdürdi iqdām

Müseylim’dür adı kezzāb u kāfir

Yemāme ehlidür ceng itdi āhir (b. 6389-6390)

Ki eyyām-ı Yemāme dinür ol hem

Muqātil oldı kezzāb-ı Müseylem (b. 6397)

3.5. Hz. Peygamberle Adı Geçen Makam ve Varlıklar

3.5.1. Burâk

Miraç mucizesinde Hz. Peygamber'in Mekke'den Kudüs'e kadar Hz. Cebrâil refakatinde binmiş olduğu binektir. Mirac'a çıkılırken Hz. Cebrâil tarafından Kudüs'te bırakılmış. Dönüşte de Hz. Peygamber Mekke'ye yine onunla dönmüştür. Burâk, sadece Miraç gecesine Hz. Peygamber'e özgü olmayıp diğer peygamberler tarafından da kullanılan bir binektir. Edebî eserlerde genellikle çok süratli, şimşek hızında olması, cihanı kaplayan iki kanadının bulunması gibi özelliklerle geçmektedir. Bu açıdan “Burâk-ı berk”, “Burâk-ı berk-seyr” tabirleri onun için kullanılmıştır. Burâk'ın gözünün gördüğü yerin en son noktasına adım atabildiği böylelikle bir adımında yetmiş bin yıllık mesafeyi katedebildiği rivayet edilir.¹¹¹

Metinde Burâk Miraç hadisesi ile ilgili olarak ve şimşek hızında olması yönüyle geçmektedir.

Burâk-ı berka bindükde idüp Cibrîl-ile seyrân

¹¹⁰ Ahmet Önkal, “Müseylimetülkezzâb” **TDVİA**, c. 32, İstanbul, 2006, s. 90.

¹¹¹ Mustafa Uzun, “Burak”, **TDVİA**, c. 6, İstanbul, 1992, s. 418.

Hümā-yı ‘arş-ı Raḥmān’sın idersin Sidre’de pervāz (b. 4229)

Süren ‘arşa Burak’ı berḳ-ı çālāk

Tozı tāk-ı seri, farkı nüh eflāk (b. 3255)

3.5.2. Refref

Hız. Peygamber’in Miraç mucizesinde Cebrâil, Hız. Peygamber’e Sidre’ye kadar eşlik etmiş, ancak Sidre’den öteye gidememiştir. Bunun üzerine Refref zâhir olup Hız. Peygamber’i Allah’a ulaştırmıştır. “Tasavvufta Cebrail akli, Refref Allah’a ulaşmaya yegâne vasıta olan ilâhî aşkı sembolize eder.”¹¹²

Metinde Cebrâil’in Sidretü’l-müntehâ’da kaldığı Hız. Peygamber’in Refref’e binerek daha birçok makam geçtiği belirtilmektedir.

Olduñ süvâr Refref’e geçdüñ niçe hiçâb

Cibrîl’e çünki Sidre maḳâm oldı Müntehâ (b. 2137)

3.5.3. Sidretü’l-Müntehâ

Hız. Muhammed’in Miraç gecesinde yanında ilâhî sırlara mazhar olduğu ağaç yahut makamdır.¹¹³ Sidretü’l-Müntehâ’yı melekût âlemi olarak değerlendirip onun yedinci semâ ile sekizinci semâ arasında kâim olan bir ağaç olduğunu düşünenler de vardır. Sidre aynı zamanda Hız. Cebrâil’in makamıdır.¹¹⁴

Olduñ süvâr Refref’e geçdüñ niçe hiçâb

Cibrîl’e çünki Sidre maḳâm oldı Müntehâ (b. 2137)

¹¹² Ömer Zülfe, “Refref”, **TDVİA**, c. 34, İstanbul, 2007, s. 535.

¹¹³ Süleyman Uludağ, “Sidretü’l-Müntehâ”, **TDVİA**, c. 37, İstanbul, 2009, s. 151.

¹¹⁴ Seyyid Mustafa Rasim Efendi, **Tasavvuf Sözlüğü – Istilâhât-ı İnsân-ı Kâmil**, hzl. İhsan Kara, İnsan Yayınları, İstanbul, 2008, s. 610.

Bu-y-idi mu'cize burnında kim bil
İnerdi vahy için gökden ki Cibrîl

Kaçan kim Sidre'den açardı şeh-per
Anuñ қоқısın alurdı Peyember (b. 2247-2248)

Metinde Sidretü'l-Müntehâ'nın meyve yüklü bir ağaç olduğu ve aslından su, süt, şarap ve bal nehirlerinin çıktığı belirtilir. (bkz. b. 3982-3990)

Sidretü'l-Müntehâ Hz. Peygamber'in Miraç gecesinde Allah'a ulaşma yolundaki son menzildir.

İrişdi *sidre* dinen *müntehāya*¹¹⁵
Pes andan vardı Rabb'ine şenāya (b. 5216)

3.5.4. Tûbâ

Kelime anlamı olarak iyilik, güzellik, baht, devlet, hayır, rahat gibi çeşitli anlamlara gelmektedir. Edebî eserlerde daha çok cennette yer alan bir ağacın adı olarak geçmekle birlikte Hintçe'de cennetin ismidir.¹¹⁶

Metinde cennette yer alan bu ağacın kökünün acı ancak yemişinin tatlı olduğu vurgulanmıştır.

Hağ itdi şabri şol ağaç şıfatlu
Köki acı yemişi hûb tatlu

¹¹⁵ Necm 53 / 14

Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında.

¹¹⁶ Mütercim Âsım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basît fi Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît Tercümesi*, c. 1, hzl. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 526.

Şanasın kim budur cennetde Tübā

Köki zaḳḳūmdur eşmāri ahlā

(b. 1746-1747)

3.6. Sahabeler

3.6.1. Dört Halife (Hulefâ-yı Râşidîn)

Hz. Peygamber'in âhirete irtihâlinden sonra sırayla Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osmân ve Hz. Ali'nin seçimle halife oldukları İslâm tarihi devridir. Hulefâ-yı Râşidîn dönemi olarak da adlandırılır. Klasik eser tertiplerinde tevhid, münacaat, naat ile birlikte dört halifeye övgü mâhiyetinde medhiyeler söylemek gelenek hâlini almıştır. Klasik Türk edebiyatında, Allâh ve Hz. Peygamber'den sonra en fazla şiir dört halife için yazılmıştır denilebilir. Dört halifeye övgü mâhiyetinde yazılan bu eserlerde, şiirlerde genellikle onların en bâriz vasıfları, sıfatları dile getirilmiştir. Hz. Ebû Bekir siddîk, Hz. Ömer adalet, Hz. Osmân hayâ ve Hz. Ali ise cesaret, yiğitlik, ilmin kapısı gibi özellikleriyle ön plana çıkarılmıştır. Safâyî de eserinde çihâr-yâr-ı güzînin bu özelliklerine vurgu yapmıştır.

Şiddîk u yâr-ı ğâr u 'Ömer 'âdil ü muşîb

'Oşmân-ı bâ-ḥayâ vü 'Alî şâh-ı evliyâ (b. 2149)

Ebû Bekr ü 'Ömer 'Oşmân 'Alî'dür

Bular serverdür ammâ hep velîdür (b. 1457)

Ḥuşûşâ çâr-yârı kim velîdür

Ebû Bekr ü 'Ömer 'Oşmân 'Alî'dür (b. 7454)

3.6.1.1. Hz. Ebû Bekir

İlk Müslüman olanlardan olup hulefâ-yı râşidîn'in ilkidir. Teym kabilesine mensuptur. Atîk, Zü'l-hilâl, Evvâh, Sıddîk sıfatlarıyla anılmıştır. Sıddîk ona bizzat

Hız. Peygamber tarafından verilen bir sıfat olup çok samimi, çok sadık anlamlarına gelmektedir. Hayatının önemli bir kısmını Hz. Peygamber ile birlikte geçirmiş, Medine'ye hicret esnasında onun yanında Sevr Mağarası'nda bulunmuş, bu açıdan yâr-ı gâr (mağara arkadaşı) olarak da anılmıştır. Mekke'nin ileri gelenlerinden, varlıklı birisidir. Servetini İslâm için harcamış, Hz. Peygamber vefat ettikten sonra ise, iki yıl halifelik yaparak 634 yılının Ağustos ayında vefat etmiştir.¹¹⁷

Türk edebiyatında Hz. Ebû Bekir daha çok Hz. Peygamber'in söylediği her söze hiç tereddüt etmeden inandığı ve Miraç mucizesini de şüphe duymadan tasdik ettiği için Sıddîk; ayrıca Hz. Peygamber ile Medine'ye hicret esnasında aynı mağarada birlikte kaldıkları için "yâr-ı gâr" olarak adlandırılmıştır.

Metinde Hz. Ebû Bekir şu vasıflarla geçmektedir:

* **Sıddîk**: Hz. Peygamber'in bizzat ona verdiği bir sıfat olup çok samimi, çok sadık, daima doğruluk üzere olan anlamlarına gelmektedir. Edebiyatta da onun hakkında en fazla kullanılan sıfat olarak karşımıza çıkmaktadır.

Safâyî, Hz. Peygamber için yazmış olduğu bir naatında Hz. Ebû Bekir'in cömertlik, adalet ve lütfuyla sıddîk olduğunu bu olgunluklarının ise aynı zamanda Hz. Peygamber'de de var olduğunu şöyle belirtir.

Ebû Bekr'ün kemâlâtı ki zîrâ sende câmi'dür

Sehâ vü 'adl ü lütfıyla güzel Şıddîk-i hâşî'dür (b. 7488)

Ayrıca metinde Hz. Ebû Bekir'in Hz. Peygamber'i ilk tasdik edenlerden, inananlardan olduğu şu şekilde dile getirilmiştir.

Ezel uydı aña Bû Bekr-i Şıddîk

Halîfe gâr içinde yâr-i taḥkîk (b. 7453)

¹¹⁷ Mustafa Fayda, "Ebû Bekir", TDVİA, c. 10, İstanbul, 1994, s. 101, 104.

* **Atık**: “Güzel, soylu, eski, âzâd edilmiş” anlamlarına gelmektedir. Ondan bahseden kaynaklarda adından ziyâde bu isimle anılmıştır. Ayrıca Hz. Peygamber’in onun için “Sen Allâh’ın cehennemden âzâd ettiği kimsesin” şeklindeki iltifatına mazhar olduktan sonra bu unvanla anılmaya başlandığı bilinmektedir.¹¹⁸

Bir[i] şiddîk-i şadîk ismi Ebû Bekr-i ‘atîk
Yâr-ı gâr ehl-i vefâ vâli-i fermân-ı kerem (b. 77)

* **Yâr-ı Gâr**: Mağara arkadaşı. Mekke’den Medine’ye hicret esnasında Hz. Peygamber ile birlikte Mekkeli müşriklerden kaçarken Sevr Mağarasında onunla beraber olmasından dolayı bu şekilde anılmıştır.

Senüñ sırruña ‘aql irmez meger bir pâre ol tıy-ıdı
Ki oldı yâr-ı şiddîkuñ saña gâr içre kim yoldaş
Zihî şiddîk-i ekber kim senüñle oldı yâr-ı gâr
Aña a‘lâ sa‘âdet kim saña tâ oldı ol sırdâş (b. 4489-4490)

* **Ehl-i Vefâ**: Vefâ ehli. Sevgide, dostlukta sâbit-kadem olma. Hz. Ebû Bekir’in hayatının önemli bir kısmında devamlı Hz. Peygamber’in yanında yer alması her dâim ona muhabbet beslemesi hasebiyle ehl-i vefâ olarak değerlendirilmiştir.

Bir[i] şiddîk-i şadîk ismi Ebû Bekr-i ‘atîk
Yâr-ı gâr ehl-i vefâ vâli-i fermân-ı kerem (b. 77)

* **Şeyhülislâm**: Hz. Ebû Bekir’in İslâm’ı ilk kabul edenlerden olması hasebiyle metinde şeyhülislâm adlandırılmıştır.

Ebû Bekr itdi İslâmı muhakkağ
Cemî‘i bâliğ olmuşlardan esbağ

¹¹⁸ Mustafa Fayda, “a.g.m.”, s. 101.

Anuñ-çün dirler aña şeyhü'l-islām
Ne gökçek luṭf olur Ḥaḳ'dan bu in'ām (b. 1458-1459)

* **Karanfil:** Safâyî, Hz. Peygamber'in şeriatini gül bahçesine benzetip onu da gül olarak nitelendirdikten sonra Hz. Ebû Bekir'i de karanfil olarak nitelemektedir.

Muḥammed şer'î gülşen kendü güldür
Özine bu cihân hem-tâ degüldür

Ebû Bekr anda bûyî hoş ḳaranfûl
'Ömer'dür ḥün-ı İslām üzre fûlfûl (b. 5018-5019)

* **Pîşvâ-yı Hulefâ:** Halifelerin ilki anlamına gelmektedir. Metinde Hz. Ebû Bekir'in, Hz. Peygamber'in vefatından sonra ilk halife olması "pîşvâ-yı hulefâ" tabiriyle ifade edilmiştir.

Pîşvâ-yı ḥulefâ ḳuṭb-ı ḥaḳîḳat şeh-i dîn
Menba'-ı ḥilm ü ḥayâ çeşm ü ḳadem cân-ı kerem (b. 78)

Metinde Hz. Ebû Bekir'in bu vasıflarının, unvanlarının yanında onun Kur'an'ı bir araya getirip toplaması için Zeyd bin Sâbit'i görevlendirmesi de uzun uzadıya belirtilmiştir.

3.6.1.2. Hz. Ömer

Dört halifeden (hulefâ-yı râşidîn) ikincisidir. Peygamberliğin 6. yılında Müslüman olmuştur. Onun İslam'ı seçmesiyle beraber Müslümanlar Kâbe'de ilk defa toplu olarak namaz kılmaya başlamıştır. Hz. Ebû Bekir'in 634 yılında vefat edince ikinci halife olmuştur. Hz. Ömer'in en çok bilinen lakabı Fârûk'tur. Fârûk hak

ile bâtlı birbirinden ayıran anlamına gelmektedir. Emîrû'l-mü'minîn tabiri de İslam tarihinde ilk defa onunla beraber kullanılmaya başlanmıştır. 644 yılında vefat etmiştir.¹¹⁹

İncelediğimiz metinde Hz. Ömer şu özelliklerle daha çok geçmektedir:

* **Fârûk**: Hak ile bâtlı birbirinden ayıran.

Bir pür-faẓl-ı kerem ya'ni ki Fârûk-ı emîn
Râstdur ẓâmetine câme-i ihsân-ı kerem (b. 79)

* **Âdil**: Adaletli. Hz. Ömer, İslâm tarihinde ve edebiyatta daha çok herkese karşı âdil bir şekilde hüküm süren bir halife olmasıyla anılmıştır.

Şiddîk u yâr-ı ğâr u 'Ömer 'âdil ü muşîb
'Osmân-ı bâ-ḥayâ vü 'Alî şâh-ı evliyâ (b. 2149)

* **Fülfül**: Karabiber. Metinde Safâyî, Hz. Peygamber'in şeriatini gül bahçesine benzetip onu da gül olarak nitelendirdikten sonra Hz. Ömer'i de o bahçenin içinde yer alan fülfül olarak değerlendirmiştir.

Muḥammed şer'î gülşen kendü güldür
Özine bu cihân hem-tâ degüldür
Ebû Bekr anda bûyî hoş ẓaranfûl
'Ömer'dür ḥûn-ı İslâm üzre fülfül (b. 5018-5019)

3.6.1.3. Hz. Osmân

İslam'ın neşriyle birlikte ilk Müslüman olanlardandır. Dört halifeden (hulefâyı râşidîn) üçüncüsüdür. Emevî (Ümeyye) kabilesindedir. Habeşistan'a ve

¹¹⁹ Mustafa Fayda, "Ömer", TDVİA, s. 34, İstanbul, 2007, s. 44-46.

Medine'ye hicret eden muhâcirlerdendir. Hz. Peygamber'in kızlarından Rukiyye ve Ümmü Külsûm ile evlenmiştir. Hz. Osmân'ın en belirgin vasfı onun çok geniş bir hayâ duygusuna sahip olmasıdır. Edebiyatta da bu yönüyle daha çok anılmıştır. Hz. Osmân ayrıca Kur'ân'ı Mushaf haline getiren halife olarak bilinmektedir. Cennetle müjdelenen on sahabeden biri de Hz. Osmân'dır.¹²⁰

Metinde Hz. Osmân şu özelliklerle geçmektedir:

* **Hayâ:** Hz. Osmân edebiyatta daha çok hayâ ve edebî sembolü olarak geçmektedir. Safâyî, şeyhi Vefâ'yı överken onu hayâ bakımından Hz. Osmân'a benzetir.

Şıdk-ıla Şiddîk u Aḥmed ḥulḳ-ı 'afvetde 'Ömer
Hem 'Alî-sîret ḥayâ bâbında 'Oşmân'dur Vefâ (b. 1106)

* **Yasemin:** Şâir, Hz. Peygamber'in şeriatini gül bahçesine benzetip onu da gül olarak belirttikten sonra Hz. Osmân'ı da o behçenin içinde yer alan yasemin gibi düşünmüştür.

Muḥammed şer'î gülşen kendü güldür
Özine bu cihân hem-tâ degüldür

Ebū Bekr anda bûyî hoş ḳaranfûl
'Ömer'dür ḥûn-ı İslâm üzre fûlfûl

Bu 'Oşmân'ı bil anda yâsemendür
'Alî nerges ḡam isminden Enes (b. 5018-5020)

¹²⁰ İsmail Yiğit, "Osman", TDVİA, c. 33, İstanbul, 2007, s. 438-443.

3.6.1.4. Hz. Ali

Hz. Peygamber'in amcasının oğludur. Ebû Tâlib'in en küçük oğlu olan Hz. Ali Mekke'de meydana gelen kıtlıktan dolayı Hz. Peygamber tarafından amcasının yükünü hafifletmek amacıyla himaye edilmiş ve beş yaşından hicrete kadar onun yanında yetişmiştir. Hz. Fâtıma ile evlenmesi hasebiyle Hz. Peygamber'in damadı ve hulefâ-yı râşidîn'in dördüncüsüdür.¹²¹

Onun henüz çocuk yaşta İslâm'ı kabul etmesi ve ilk Müslümanlardan olması metinde şöyle yer almaktadır.

‘Alî İslâm-ıla aındurdı adın
Ki cümle bâliğ olmamışdan öñdin (b. 1460)

Hz. Ali'nin çeşitli unvan ve sıfatları vardır. Metnimizde Hz. Ali'nin vasıfları şu şekilde geçmektedir:

* **Kerremallâh:** Hz. Ali çok küçük yaşta Müslüman olmuş, çocukluğundan itibaren putlara tapmamış, sadece Allah'a ibadet etmiştir. Bu niteliklerinden dolayı “Allah onu keremli kılsın” anlamında söylenen bir sözdür.

Ne hoş devlet bulupdur Hâk'dan ol şâh
Anuñ-çün dirler aña Kerremallâh (b. 1461)

İnandı pes ‘Alî oldı adı şâh
Anuñ-çün dirler aña Kerremallâh (b. 2236)

* **Hayder:** Arslan, yiğit, kahraman demektir. Hz. Ali'nin savaş meydanında döne döne hamle etmesinden kaynaklı olarak Hayder-i Kerrâr tabiri de Türk edebiyatında sıkça kullanılmıştır.

Çünkü serkeşler dilin kılduñ musahhar tîğ-ile

¹²¹ Ethem Ruhi Fığlalı, “Ali”, TDVİA, c. 2, İstanbul, 1989, s. 371.

Şanki Hayber Kāl'asın feth itdi Hayder tīg-ile (Be. III, b. 2189)

* **Şeh-i Merdân:** Mertlerin şâhı.

Maşrıq-ı ma'rifet ü şems-i şerī'at meh-i dīn
Hayder-i rüz-ı gazā hem Şeh-i Merdān-ı kerem (b. 84)

* **Fâris-i Düldül:** "Düldül'ün binicisi" anlamındadır. Düldül Hz. Peygamber'e ait bir binek olup onu Hz. Ali'ye hediye etmiştir.

Fâris-i Düldül ü dāmād-ı Nebī şîr-i Hudā
Sâkı-i kevşer ü hem çeşme-i hayvân-ı kerem (b. 85)

* **Dâmâd-ı Nebî:** Hz. Ali, Hz. Fâtıma ile evli olmasından dolayı dâmâd-ı Nebî olarak metinde zikredilmiştir.

Fâris-i Düldül ü dāmād-ı Nebī şîr-i Hudā
Sâkı-i kevşer ü hem çeşme-i hayvân-ı kerem (b. 85)

* **Şîr-i Hudâ:** Allah'ın arslanı.

Fâris-i Düldül ü dāmād-ı Nebī şîr-i Hudā
Sâkı-i kevşer ü hem çeşme-i hayvân-ı kerem (b. 85)

* **Sâkî-i Kevser:** Kevser sunan.

Fâris-i Düldül ü dāmād-ı Nebī şîr-i Hudā
Sâkı-i kevşer ü hem çeşme-i hayvân-ı kerem (b. 85)

* **Şâh-ı evliyâ:** Velilerin şâhı.

‘Alī nüş itdi nâzük eşmesinden

Cemî‘-i evliyâ ser-çeşmesinden (b. 1178)

Şiddîk u yâr-ı gâr u ‘Ömer ‘âdil ü muşîb
‘Oşmân-ı bâ-ḥayâ vü ‘Alî şâh-ı evliyâ (b. 2149)

* **İlmin kapısı:** Hz. Peygamber bir hadisinde “Ben ilmin şehriyim Hz. Ali de onun kapısıdır.” diyerek Hz. Ali’yi methetmiştir.

Didi ‘ilme medîneyem muḥakḳak
‘Alî kapısıdur anuñ budur ḥak (b. 6911)

Çıkan cevher ‘Alî’nün dapusından
Ki ya‘nî şehr-i ‘ilmüñ kapusından (b. 7226)

3.6.2. Ümmehâtü’l-mü’minîn

3.6.2.1. Hatice

Hz. Peygamber’in ilk hanımıdır.. Câhiliyye döneminde iffetinden dolayı “Tâhire”, Hz. Peygamber’in ilk zevcesi olmasından dolayı da “Kübrâ” sıfatıyla anılmıştır. Hz. Peygamber’e nübüvvet geldiğinde peygamberi amcasının oğlu Varaka b. Nevfel’e götüren ve ona ilk iman eden kişidir. M. 620 yılında Mekke’de vefât etti.¹²² Eserde de Hatice’nin İslam’ı ilk kabul eden kadın olduğu vurgulanmıştır.

Gelüpdür öñ ḥavâtinden Ḥadîce
Bu İslâma ki nûr olur netîce (b. 1462)

3.6.2.2. Âişe

Hz. Ebû Bekir’in kızı ve Hz. Peygamber’in hanımıdır. M. 614 yılında Mekke’de doğmuş m. 678 yılında Medine’de vefat etmiştir. Hz. Peygamber’den

¹²² M. Yaşar Kandemir, “Hatîce”, TDVİA, c. 16, İstanbul, 1997, s. 465-466.

birçok hadis rivâyet etmiştir. Hz. Peygamber'in Hatice'den sonra en sevdiği hanımıdır. Hz. Peygamber m. 632 yılında rahatsızlanınca diğer zevcelerinden izin alarak Âişe'nin odasına geçmiş ve orada vefat etmiş onun odasına defnedilmiştir.¹²³

Rivāyet 'Āyşe eyler muḥakḳak

Resūl-i müctebādan kim urur Ḥaḳ (b. 175)

Ṭurup çün 'Āyşe hoş yaḳdı odı

Yimek itmeklige bir kıdrı ḳodı (b. 3345)

3.6.2.3. Hafsa

M. 605 yılında Mekke'de doğdu. Hz. Ömer'in kızıdır. Kocasını Bedir Gazvesi dönüşü yolda hastalanıp Medine'de vefat etmiş, bir süre sonra Hz. Peygamber ile evlenmiştir. Hz. Ebû Bekir'in hilâfeti zamanında Kur'ân-ı Kerîm toplanarak bir araya getirilmiş, onun vefatından sonra toplanan Kur'ân ayetleri (Mushaf) Hz. Ömer'de kalmış ve Hz. Ömer'in de vefat etmesi üzerine Hz. Hafsa'ya intikal etmiştir. Hz. Osman hilâfeti esnasında Mushaf nüshalarını çoğaltırken bu nüshayı kullanmış sonrasında onu Hafsa'ya iade etmiştir.¹²⁴ Eserde de onun Kur'ân'ı saklaması hâdisesine atıfta bulunulmuştur.

Ḥuzeyfe dir ki 'Oṣmān itdi irsāl

Ki Ḥafṣa muṣḥafı ṣaḳlardı hoş ḥāl

Şu bir muṣḥafda cem' olmışdı aña

'Ömer ṣaḳla diyü virmişdi aña (b. 6544-6545)

¹²³ Mustafa Fayda, "Âişe", **TDVİA**, c. 2, İstanbul, 1989, s. 201-202.

¹²⁴ M. Yaşar Kandemir, "Hafsa", **TDVİA**, c. 15, İstanbul, 1997, s. 119-120.

3.6.3. Hz. Peygamber'in Çocukları ve Torunları

3.6.3.1. Hz. Fâtıma

Hz. Peygamber'in neslini günümüze devam ettiren kızı olup Hz. Ali'nin hanımıdır. Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in annesi olduğu için Ümmü'l-Haseneyn diye de anılır. M. 605 ya da 609 yılında Mekke'de doğmuş, 632 yılında vefat etmiş ve Cennetü'l-Bâkî'ye defnedilmiştir.

Parlak, beyaz yüzlü kadın anlamındaki Zehrâ ve namuslu kadın anlamındaki Betûl sıfatlarıyla daha çok bilinmektedir.

Metinde Hz. Peygamber'in mucizelerinden biri olarak Hz. Hüseyin'in nidâsını çok uzaklardan işittiği belirtilmiştir. Bununla birlikte Hz. Fâtıma da Hz. Hüseyin'in nidâsını işitmiştir.

İşitdi Fâtıma hem oldı şādān

İçin taşın feraḥ nūr itdi yeksān (b. 6324)

3.6.3.2. Hz. Hasan

Hz. Peygamber'in torunu, Hz. Ali ile Hz. Fâtıma'nın büyük oğludur. Hasan adını Hz. Peygamber vermiş ve bizzat kulağına ezan okumuştur. M. 625 yılında Medine'de doğmuş, 7 Nisan 669 yılında eşlerinden Ca'de bint Eş'as b. Kays tarafından zehirlenerek Medine'de şehit edilmiştir. Müctebâ, takî, zekî, sıbt, mıtlak lakaplarıyla tanınmaktadır. Hz. Peygamber'in, Hz. Hüseyin ile Hz. Hasan için "cennetin efendileri" dediği rivayet edilmektedir. Ehl-i Beyt, Âl-i Abâ'dan olan Hasan kardeşi Hz. Hüseyin ile birlikte Hz. Peygamber'in neslini günümüze kadar devam ettiren iki kişiden biridir.¹²⁵

Hz. Hasan'ın doğumu hakkında kimi kaynaklar h. 3. yılın Şaban ayını (m. Ocak-Şubat 625) gösterse de incelediğimiz metinde Hz. Hasan'ın Ramazan ayının on beşinde doğduğunu belirtir.

¹²⁵ Ethem Ruhi Fıçlalı, "Hasan", TDVİA, c. 16, İstanbul, 1997, s. 282-285.

Üçüncü yıl oruc nısfı olınca

Hasan toğdı ‘Alī oğlı muħaħķak (b. 1349)

Hz. Hasan babası Hz. Ali ve kardeşi Hz. Hüseyin ile birlikte veli olarak nitelendirilmiştir.

Hasan bigi Hüseyin ü hem ‘Alī’dür

Havāş-ı Hāk’dur anlar hep velidür (b. 3313)

Hz. Ali’nin rivayet ettiği bir hadise göre Ehl-i Beyt’i seven insanlar kıyamet günü Hz. Peygamber ile birlikte olacaktır. (bkz. b. 4396-4401)

Metinde Hz. Ali’nin evlatları olan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin “şehitlerin şahi” olarak övülmüştür.

Yā İlāhī baña raħm eyle o nūreyn ĥaħķı

Seyyideyn-i şühedā şāh-ı şehidān-ı kerem

Birinüh nāmı Hüseyin ü birinüh ismi Hasan

Ya’ni ibneyn-i ‘Alī server-i şübbān-ı kerem (b. 86-87)

3.6.3.3. Hz. Hüseyin

Hz. Peygamber’in torunlarından olup Hz. Ali ile Hz. Fâtıma’nın küçük oğludur. M. 626 yılında Medine’de doğdu. Hz. Peygamber kulağına ezanı bizzat kendisi okuyarak adını koymuştur. “Şehid” lakabıyla daha çok tanınmaktadır. H. 10 Muharrem 61 (m. 10 Ekim 680) tarihinde Kerbelâ’da şehit edilmiştir. Hz. Peygamber, Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin’i “cennetin efendileri” olarak nitelendirmiştir. Ehl-i Beyt, Âl-i Abâ’dan olan Hz. Hüseyin kardeşi ile birlikte Hz. Peygamber’in soyunu günümüze kadar devam ettiren iki kişiden biridir. Hz.

Hüseyin'in soyu, oğlu Ali Zeynelâbidin vasıtasıyla günümüze ulaşmıştır. Onun neslinden gelenlere “seyyid” denmiştir.¹²⁶

Metinde Hz. Ali'nin iki oğlundan biri olduğu söylenen Hz. Hüseyin, “şâh-ı şehîdân”, “seyyideyn-i şühedâ” olarak nitelendirilmiştir.

Yâ İlâhî baña rahm eyle o nûreyn haqqı
Seyyideyn-i şühedâ şâh-ı şehîdân-ı kerem

Birinüñ nâmı Hüseyn ü birinüñ ismi Hasan
Ya'ni ibneyn-i 'Alî server-i şübbân-ı kerem (b. 86-87)

Hz. Hüseyin babası Hz. Ali ve ağabeyi Hz. Hasan ile birlikte velî olduğu söylenmiştir.

Hasan bigi Hüseyn ü hem 'Alî'dür
Havâş-ı Haq'dur anlar hep velîdür (b. 3313)

Hz. Ali'den rivayet edilen bir hadise göre Ehl-i Beyt'i seven insanlar kıyamet günü Hz. Peygamber ile birlikte olacaklardır. (bkz. b. 4396-4401)

Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehid edilmesinden dolayı o “eşref-i sultân-ı Kerbelâ” olarak nitelendirilmiştir.

Anuñ birisi kıretu'l-'aynı olan Hasan
Biri Hüseyn eşref-i sultân-ı Kerbelâ (b. 2151)

Eserde Hz. Peygamber'in göstermiş olduğu mucizelerden birisi de onun çok uzaktan Hz. Hüseyin'in nidâsını işitmesidir. (bkz. b. 6319-6321)

¹²⁶ Ethem Ruhi Fığlalı, “Hüseyin”, TDVİA, c. 18, İstanbul, 1998, s. 518-520.

3.6.4. Hz. Peygamber'in Amcaları

3.6.4.1. Hz. Abbâs

Hz. Peygamber'in dünyayı teşrifinden iki yahut üç yıl önce Mekke'de doğdu. Hz. Peygamber'in amcalarındandır. Gençlik yıllarında ticaretle uğraştı. Câhiliye döneminde Kâbe ziyareti için gelen hacılara su ve yemek verme vazifelerini üstlendi. İslamiyet'in yayılmaya başladığı dönemde müslüman oldu, ancak bunu Mekke'deki müslümanları himaye etmek adına açığa vurmadı. Bedir Savaşı'nda Mekkeli müşriklerin yanında yer almak zorunda kaldı ve esir düştü. Kendisinin ve akrabalarının fidyelerini ödeyerek Mekke'ye döndü. h. 32 (m. 652-53) yılında Medine'de vefat etti. Abbasîler onun adıyla anılmış Abbasî halifeleri onun oğlu Abdullah'ın soyundan gelmiştir.¹²⁷

Çün uydılar saña oldı maķām a'lā-yı 'illiyyîn

Ebübekr u 'Ömer 'Osmân 'Alî vü Hamza vü 'Abbâs (b. 4391)

3.6.4.2. Hz. Hamza

m. 569 (yahut 570) yılında Mekke'de doğdu. Hz. Peygamber'in amcalarındandır. Ebû Leheb'in câriyesi Süveybe'den süt emdikleri için Hz. Peygamber ile aynı zamanda sütkardeşdir. h. 2 (yahut h. 6) yılında İslamiyet'i seçtiği rivayet edilmiştir. M. 624 yılında gerçekleşen Bedir Savaşı'nda büyük yararlıklar göstermiş, savaş henüz başlamadan yapılan teke tek vuruşmada Şeybe b. Rebîa'yı öldürmüştür. Hz. Hamza Uhud Savaşı'nda da bulunmuş otuz bir müşriki öldürmüş ancak okçuların yerlerini terketmesinden sonra İslam ordusu dağılmaya başlayınca, Hz. Hamza Vahşî b. Harb tarafından şehit edilmiştir. Cenaze namazı bizzat Hz. Peygamber tarafından kıldırılan Hz. Hamza gazi ve şehitlerin pîri sayılmış, bundan dolayı o seyyidü'ş-şühedâ ve esedullâh olarak anılmıştır.¹²⁸

Çün uydılar saña oldı maķām a'lā-yı 'illiyyîn

¹²⁷ DİA, "Abbas", TDVİA, c. 1, İstanbul, 1988, s. 16-17.

¹²⁸ Hüseyin Algül, "Hamza", TDVİA, c. 15, İstanbul, 1997, s. 500-502.

Ebübekr u ‘Ömer ‘Osmân ‘Alî vü Hamza vü ‘Abbās (b. 4391)

3.6.5. Aşere-i Mübeşşere (Cennetle Müjdelenenler)

Hulefâ-yı Râşidîn (Dört Halife) bahsinde zikredilen Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali de aşere-i mübeşşeredendir.

3.6.5.1. Abdurrahmân b. Avf

Ebrehe'nin Fil Vak'ası'ndan on yıl kadar sonra Mekke'de doğdu. Câhiliye döneminde ismi Abdü Amr yahut Abdü'l-Ka'be'dir. Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber tarafından adı Abdurrahmân olarak değiştirilmiştir. Ticaretle uğraşan, varlıklı bir insan olan Abdurrahmân b. Avf İslamiyet'i kabul eden ilk sekiz Müslümandan biridir. Mekkeli müşriklerin işkencelerinden dolayı Habeşistan'a ve Medine'ye göç etmiştir. Hz. Peygamber'le birlikte bütün savaflara iştirak etmiştir. Vefatında da onu kabre indiren dört sahabiden biridir. Abdurrahmân b. Avf yetmiş beş yaşında Medine'de vefat etmiştir.¹²⁹

Safâyî, Resûl-i Ekrem'in şeriatini bir gül bahçesi gibi hayal ederek Abdurrahmân b. Avf'ı o bahçenin turunç gülü olarak değerlendirmiştir.

Muhammed şer'i gülşen kendü güldür

Özine bu cihân hem-tâ degüldür (b. 5018)

Zübeyr olmuşdur anda rûh u reyhân

Turuncuñ verdi bigi ‘Abdirahmân (b. 5021)

3.6.5.2. Sa'd b. Ebû Vakkâs

M. 592 yılında Mekke'de doğdu. 17 ya da 19 yaşında İslamiyet'i kabul ettiği rivâyet edilir. İlk Müslümanlardandır. Hz. Peygamber'den önce Medine'ye hicret

¹²⁹ Ahmet Önkâl, “Abdurrahmân b. Avf”, TDVİA, c. 1, İstanbul, 1988, s. 157.

etmiş ve bütün gazvelere katılmıştır. Çeşitli savaşlarda kumandan olarak bulunan Sa'd b. Ebû Vakkâs aynı zamanda çok iyi bir okçudur. Hz. Ömer'in emri üzerine Kûfe şehrini kurmuş ve vâililiğini yapmıştır. H. 55 (m. 674-75) [yahut h. 54 (m. 673-74) / h. 58 (m. 677-78)] yılında Akîk'te vefat etmiştir. Naaşı Medine'de Cennetü'l-Bâki'ye defnedilmiştir.¹³⁰ Safâyî, eserde Hz. Peygamber'in şeriatini bir gül bahçesine benzetererek Sa'd b. Ebû Vakkâs'ı da bu bahçenin servi ağacı olarak değerlendirmiştir.

Muhammed şer'î gülşen kendü güldür

Özine bu cihân hem-tâ degüldür (b. 5018)

Sa'îd ü Sa'd'ı bil serv ü şanevber

Ki lâle Talha'dur Allâhu ekber (b. 5022)

3.6.5.3. Saîd b. Zeyd

M. 600 yılı civarında Mekke'de doğdu. Çok genç yaşta İslamiyet'i kabul etti. h. 50 (m. 670-71) [yahut h. 51 (m. 671-72)] yılında Akîk'te vefat etti. Kabri Medine'de Cennetü'l-Bâki'de bulunmaktadır.¹³¹

Safâyî, metinde Hz. Peygamber'in şeriatini bir gül bahçesine benzetererek Saîd b. Zeyd'i de bu bahçenin sanevberi olarak değerlendirmiştir.

Muhammed şer'î gülşen kendü güldür

Özine bu cihân hem-tâ degüldür (b. 5018)

Sa'îd ü Sa'd'ı bil serv ü şanevber

Ki lâle Talha'dur Allâhu ekber (b. 5022)

¹³⁰ İbrahim Hatiboğlu, "Sa'd b. Ebû Vakkâs", **TDVİA**, c. 35, İstanbul, 2008, s. 372-373.

¹³¹ Mehmet Efendioğlu, "Saîd b. Zeyd", **TDVİA**, c. 35, İstanbul, 2008, s. 580-581.

3.6.5.4. Talha b. Ubeydullâh

Ticaretle uğraşan Talha b. Ubeydullâh Hz. Ebû Bekir vasıtasıyla Müslümanlığı kabul etmiştir. Vahiy kâtipliği de yapmıştır. Uhud Savaşı'ndan sonraki bütün savaşlarda yer almıştır. Cemel Vak'ası olarak bilinen çarpışmada, Mervân b. Hakem tarafından Hz. Osman'ı şehit edenler arasında gösterilerek m. 656 yılında öldürülmüştür. Kabri Basra'dadır.¹³²

Safâyî, metinde Hz. Peygamber'in şeriatini bir gül bahçesine benzeterek Talha b. Ubeydullâh'ı da bu bahçenin bir lâlesi olarak değerlendirmiştir.

Muhammed şer'î gülşen kendü güldür

Özine bu cihân hem-tâ degüldür (b. 5018)

Sa'îd ü Sa'd'ı bil serv ü şanevber

Ki lâle Talha'dur Allâhu ekber (b. 5022)

3.6.5.5. Zübeyr b. Avvâm

M. 594 (yahut 595) yılında Mekke'de doğdu. Câhiliye döneminde iken de putlara hiç tapmadı. O dönemin birtakım âdetlerine meyletmedi. Hz. Ebû Bekir'in vasıtasıyla henüz 16 yaşında iken İslamiyet'i kabul etmiştir. İslamiyet'i kabul eden dört, beş yahut yedinci Müslüman olduğu rivâyet edilmiştir. Habeşistan'a hicret eden Müslümanlar arasında yer almıştır. Sürekli Hz. Peygamber'in yakınında olmuş ve onunla bütün savaşlara iştirak etmiştir. Mekke'nin fethi esnasında da Müslümanların kumandanlarından, sancaktarlarından biridir. Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ bint Ebû Bekir ile evlenmiş, bu evliliğinden sekiz çocuğu olmuştur. Zübeyr b. Avvâm, Cemel Vak'asında m. 656 yılında şehit edilmiştir.¹³³

Safâyî, Hz. Peygamber'in şeriatini bir gül bahçesi gibi hayal ederek Zübeyr b. Avvâm'ı da o bahçenin rûhu, reyhanı olarak değerlendirmiştir.

¹³² Bünyamin Erul, "Talha b. Ubeydullah", **TDVİA**, c. 39, İstanbul, 2010, s. 504-505.

¹³³ Mehmet Efendioğlu, "Zübeyr b. Avvâm", **TDVİA**, c. 44, İstanbul, 2013, s. 522-523.

Muhammed şer'î gülşen kendü güldür
Özine bu cihân hem-tâ degüldür (b. 5018)

Zübeyr olmuşdur anda rûh u reyhân
Turuncuñ verdi bigi 'Abdirahmân (b. 5021)

3.6.5.6. Ebû Ubeyde b. Cerrâh

Hicretten kırk yıl önce Mekke'de doğmuştur. Ebû Ubeyde, Benî Hâris kabilesine mensup olup Mekke'de okuma yazma bilen birkaç kişiden biridir. Hz. Ebû Bekir'in vasıtasıyla Müslüman olmuştur. Mekke müşriklerinin baskılarından dolayı ikinci Habeşistan hicretine katılmış, daha sonra da Medine'ye hicret etmiştir. Hz. Peygamber ile birlikte bütün savaflara katılmıştır. Ordu başkumandanlığı ve vâililik yapan Ebû Ubeyde, Ürdün'de vebadan vefat etmiştir. Kur'ân'ı ezberleyen sahabilerden biri olup Hz. Âişe'nin rivâyetine göre Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'den sonra Hz. Peygamber'in en çok sevdiği kişidir.¹³⁴

Safâyî, Hz. Peygamber'in şeriatini bir gül bahçesi gibi tahayyül ederek Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ı ise o bahçenin şeker kamışı, Resûl-i Ekrem'in sevdiği bir insan olarak değerlendirmiştir.

Muhammed şer'î gülşen kendü güldür
Özine bu cihân hem-tâ degüldür (b. 5018)

O gülşende şekerdür gerçi neyde
Onuncı yâr-i Aḥmed Bû 'Ubeyde (b. 5023)

¹³⁴ Ahmet Önkâl, "Ebû Ubeyde b. Cerrâh", **TDVİA**, c. 10, İstanbul, 1994, s. 249-250.

3.6.6. Abâdile

Abdullah adındaki 300 sahabe arasından fikhî bilgisi ve verdiği fetvalarla şöhret bulan dört Abdullah. Bu dört sahabenin isimleri şunlardır: Abdullah b. Amr b. Âs, Abdullâh b. Zübeyr b. Avvâm, Abdullah b. Abbâs b. Abdülmuttalib, Abdullah b. Ömer.¹³⁵ Eserde abâdileden üç sahabenin adı geçmektedir.

3.6.6.1. Abdullah b. Amr b. Âs

Mekke’de doğmuştur. Babası ile aralarında 11-12 yıllık yaş farkı olmasına rağmen ondan daha önce Müslüman olmuştur. Babasıyla birlikte Medine’ye hicret etmiştir. Hadis ve fikhî bilgisinden dolayı abâdile’den (Abdullah adındaki dört sahabe) sayılmıştır. Süryanice bilen, Tevrat okuyan Abdullah b. Amr b. Âs’ın hattı da güzeldir. Buna istinaden Hz. Peygamber’den duyduğu hadisleri unutmayıp ezberlemek not etmek için izin istemiş Hz. Peygamber’de buna izin vermiştir. Toplamış olduğu bu hadisleri *es-Sahîfetü’s-sandıka*’da toplamıştır. Ancak bu eser günümüze ulaşmamıştır. Ebû Hüreyre’nin de şehadetiyle en fazla hadis bilen sahabe Abdullah b. Amr b. Âs’dır. Ancak ondan 700 civarında hadis intikal etmiştir. Mısır Fustat’ta vefat etmiştir.¹³⁶ Metinde Allah’ın has kullarından ve Hz. Peygamber’in vasıflarını iyi bilen bir sahabe olarak değerlendirilmiştir.

Didi gördüm gelür ol Tañrı hâşı

Ki ‘Abdullâh bin ‘Amr u bin ‘Âş’ı (b. 3102)

3.6.6.2. Abdullâh b. Zübeyr b. Avvâm

M. 624 yılında Medine’de muhâcirlerden dünyaya gelen ilk çocuktur. Adı bizzat Hz. Peygamber tarafından konulmuştur. Babası aşere-i mübeşşereden Zübeyr b. Avvâm, annesi ise Hz. Ebû Bekir’in kızı Esmâ bint Ebû Bekir’dır. Hz. Osman, hilâfeti döneminde Hz. Ebû Bekir’in Mushaf haline getirdiği Kur’ân-ı Kerîm’in nüshalarını çoğaltmak için dört kişilik bir heyet kurmuştur. Bu heyete kurrâdan

¹³⁵ Raşit Küçük, “Abâdile”, *TDVİA*, c. 1, İstanbul, 1988, s. 7.

¹³⁶ M. Yaşar Kandemir, “Abdullah b. Amr b. Âs”, *TDVİA*, c. 1, İstanbul, 1988, s. 85.

olması hasebiyle Abdullâh b. Zübeyr'i de dâhil etmiştir. Halife Hz. Osman'ın evinin kuşatılması esnasında onu savunmaya çalışmış, ancak şehit edilmesi üzerine Hz. Ali'ye muhalefette bulunmuştur. Cemel Vak'ası'nda teyzesi Hz. Âişe'nin yanında yer almış, Hz. Ali galip gelince teyzesi ile Medine'ye dönmüştür. Kerbelâ fâciasından sonra Yezid b. Muâviye'ye muhâlefette bulunmuş ve ona biat etmemiştir. Yezid'in ölümü üzerine m. 683 yılında "emîrü'l-mü'minîn" olarak halifeliğini ilan ederek Emevî hânedânına karşı çıkmıştır. Emevi hânedânından Abdülmelik'in Haccâc b. Yûsuf es-Sakafi'yi Mekke üzerine göndermesiyle Mekke uzun süre kuşatma altında kalmıştır. Abdullâh b. Zübeyr bu kuşatmayı yarma harekâtında bulunurken kahramanca dövüşerek savaşmış ve 1 Ekim 692 tarihinde vefat etmiştir. İslam coğrafyasının yarısında on yıl kadar halifelik yapmıştır.¹³⁷

Eserde, Hz. Osman'ın hilafeti esnasında Zeyd b. Sâbit başkanlığında Kur'ân'ın çoğaltılması için oluşturulan heyetin içerisinde Abdullâh'ın da yer aldığı, babasının annesinin ise Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ olduğu belirtilmiştir. (bkz. b. 6560-6568)

3.6.6.3. Abdullah b. Abbâs b. Abdülmuttalib (İbn Abbâs)

İbn Abbâs diye de şöhret bulmuştur. Mekke'de doğmuştur. Babası Hz. Peygamber'in amcası Hz. Abbâs, annesi ise Hz. Hatice'den sonra müslüman olan Ümmü'l-Fazl Lübâbe'dir. Hz. Peygamber'in zevcelerinden Meymûne onun teyzesidir. Hz. Osman'ın hilâfeti esnasında hac emîri, Hz. Ali zamanında da Basra valisi olmuştur. En fazla hadis rivayet eden sahabilerden biridir. Fıkıhta da önemli bir yere sahip olan İbn Abbâs birçok fetva vermiş, yaşadığı dönemde fıkıh otoritesi olarak kabul edilmiştir. Bu açıdan dört Abdullah'tan (abâdile) biridir. Kur'ân'ın inceliklerine vakıf olması, tefsirdeki ilminden dolayı Hibrü'l-ümme, Tercümânü'l-Kur'ân olarak anılmıştır. H. 68 (m. 687-88) yılında Tâif'te vefat etmiştir. Onun belli başlı eserleri şunlardır: *Tefsîrü İbn Abbâs*, *Garîbü'l-Kur'ân*, *Mesâilü Nâfi' b. el-*

¹³⁷ Hakki Dursun Yıldız, "Abdullâh b. Zübeyr b. Avvâm", *TDVİA*, c. 1, İstanbul, 1988, s. 145-146.

*Ezrak, el-Lugat fi'l-Kur'ân, Kasîdetü Medh.*¹³⁸ İbn Abbâs eserde rivayet ettiği hadislerle ve müfessirlerinin sultanı olarak yer almıştır.

Hem anda oldı kabr-i İbni 'Abbâs
Tefâsîr ehlinüñ sulţanı yâ nâs (b. 6204)

Hilâf itmedi itmez buña bir nâs
Rivâyet böyle itdi ibni 'Abbâs (b. 639)

Muħaḳḳaḳ bil ḥabîr ol ḥikmet al sen
İrişür İbni 'Abbâs'a mu'an'an (b. 889)

3.6.7. Hanım Sahabiler

3.6.7.1. Esmâ bint Ebû Bekir es-Siddîk

M. 595 yılında Mekke'de doğmuştur. Babası Hz. Ebû Bekir vasıtasıyla İslamiyet'i seçmiş olup ilk Müslümanlar arasında 18. sıradadır. Aşere-i mübeşşereden Zübeyr b. Avvâm ile evlenmiş, ondan beşi erkek üçü kız olmak üzere sekiz çocuğu doğmuştur. Ancak Zübeyr b. Avvâm'dan elli yaşlarında boşanmış ömrünün sonuna kadar oğlu Abdullah b. Zübeyr'in yanında yaşamıştır. Hz. Peygamber'in yakınında bulunmasından dolayı ondan birçok hadis rivayet etmiştir.¹³⁹

Eserde Hz. Ebû Bekir'in kızı ve Abdullah b. Zübeyr'in annesi olması hasebiyle yer almaktadır.

Birisine ki 'Abdullâh dirler
Zübeyr'ün oğlu hoş âgâh dirler

¹³⁸ İsmail L. Çakan, Muhammed Eroğlu, "Abdullah b. Abbas b. Abdülmuttalib", **TDVİA**, c. 1, İstanbul, 1988, s. 76-79.

¹³⁹ Ali Yardım, "Esmâ bint Ebû Bekir es-Siddîk", **TDVİA**, c. 11, İstanbul, 1995, s. 402-403.

Ḥamīrin dest-i kudret çün yoğurdı

Ebū Bekr'ün kızını Esmā çoğurdı

(b. 6565-6566)

3.6.7.2. Ümmü Eymen

İlk oğlunun adı Eymen olduğu için Ümmü Eymen diye anılmıştır. Habeş asıllıdır. Ümmü Eymen Hz. Peygamber'in doğumundan itibaren ona sütannelik yapmış, büyüyünceye kadar onun hizmetini görmüştür. Ev halkıyla ilk müslümanlardan olan Ümmü Eymen Hz. Peygamber'le birlikte Uhud, Hayber ve Huneyn Gazvelerine katılmıştır. Medine'de vefat etmiş, Cennetü'l-Bâki Mezarlığına defnedilmiştir.¹⁴⁰

Amīne vālide Cibrīl hādım

Ki Ümmi Eymen aña dāye muğdim

(b. 4534)

3.6.7.3. Ümmü Ma'bed

Huzâa kabilesindedir. Mekke-Medine arasında yer alan Mekke'ye yaklaşık 120 km. uzaklıkta bulunan Kudeyd köyünde yaşamıştır. Ümmü Ma'bed'in tanınmasına vesile olan olay Hz. Peygamber'in Medine'ye hicreti esnasında bu köye uğraması ve onun çadırında dinlenmesidir. Onun vefat tarihi tam olarak bilinmemektedir. Ümmü Ma'bed'in Hz. Peygamber'in hilyesini çok fasih ve ayrıntılı bir şekilde tasvir etmesi yüzyıllar boyunca Hz. Ali ve Hind b. Ebû Hâle'nin anlatımlarıyla nakledilmiştir.¹⁴¹

Eserde, Hz. Peygamber'in maiyetindekilerle Mekke'den Medine'ye göç ederken Ümmü Ma'bed'in çadırında mola verdikleri sırada, bedelini vererek süt ve hurma talebinde buldukları, ancak kıtlık sebebiyle olumsuz cevap aldıkları belirtilmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber orada yer alan cılız, süttten kesilmiş bir

¹⁴⁰ Bünyamin Erul, "Ümmü Eymen", **TDVİA**, c. 42, İstanbul, 2012, s. 317.

¹⁴¹ Mehmet Eren, "Ümmü Ma'bed", **TDVİA**, c. 42, İstanbul, 2012, s. 325-326.

koyunu sağmak için ondan izin istemiş, Ümmü Ma‘bed de koyunun süttten kesildiğini söyledikten sonra yine de sağabileceğini belirtmiştir. Sonrasında Hz. Peygamber’in o koyunu sağdığı ve orada bulunan herkese yetecek kadar süt geldiği açıklandıktan sonra Resûl-i Ekrem’in yanındakilerle birlikte Medine’ye doğru yoluna devam ettiği belirtilmiştir. Onlar gittikten bir müddet sonra Ümmü Ma‘bed’in eşi Ebû Ma‘bed gelmiş sütü görünce şaşırılmış ve olanları eşinden dinledikten sonra Kureyşlilerin peşinde oldukları kişinin Hz. Peygamber olduğunu anlayarak onun arkasından gitmiş ve onlara yetişerek Müslüman olmuştur. Metinde ayrıca Ümmü Ma‘bed’in eşine Hz. Peygamber’in hilyesini tarifi uzun uzadıya ele alınmıştır (bkz. b. 7737-7357). Hz. Peygamber’in süttten kesilen koyundan süt sağmasıyla ilgili olarak bkz. b. 7304-7361.

3.6.8. Diğer Sahabeler

3.6.8.1. Abdullah b. Mes‘ûd

İslamiyet’i ilk kabul edenlerden. Kûfe fıkıh ve tefsir okulunun kurucusudur. Habeşistan ve Medine’ye hicret eden muhâcirlerden olan İbni Mes‘ûd Hz. Peygamber’den sonra Kâbe’de âşikâr bir şekilde Kur’ân okuyan ilk sahâbîdir. Ashâb içinde ahlâken ve yaşayış bakımından Hz. Peygamber’e en çok benzeyen sahâbîdir. Bedir Savaşı’nda yaralanan Ebû Cehil’i öldüren de odur. Kûfe kadılığı yapmıştır. H. 32 (m. 652-53) yılında Mekke’de vefat etmiş, Cennetü’l-Bâki’ye defnedilmiştir.¹⁴²

İbni Mes‘ûd çoğu zaman Hz. Peygamber’in yanında, hizmetinde bulunmuş bir sahâbîdir.

Bile varmış ve gelmiş İbni Mes‘ûd

Anuñ-çün oldı fahr-ı cân-ı mevcûd (b. 2264)

Yaralı Ebû Cehil’i Bedir Savaşı’nda öldüren de yine İbni Mes‘ûd’dur.

¹⁴² İsmail Cerrahoğlu, “Abdullah b. Mes‘ûd”, **TDVİA**, c. 1, İstanbul, 1988, s. 114-115.

Ebū Cehl oldu hem maḫhūr u merdūd

Boğazladı anı pes İbni Mes‘ūd (b. 2269)

3.6.8.2. Abdullâh b. Selâm

Medine civarında yaşayan Yahudi kabilelerinden Benî Kaynuka‘a mensuptur. Asıl ismi Husayn olup Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber tarafından Abdullâh adı verilmiştir. Rivâyete göre Hz. Peygamber, hicret esnâsında Kubâ‘da iken onunla görüşmüş ve sorduğu üç sorunun cevabını alınca, bunları ancak bir peygamberin bilebileceğini belirterek Müslüman olmuştur. Müslüman olmasından sonra bütün ev ahalisinin de İslamiyet‘i seçmelerine vesile olmuştur. Müslüman olmadan önce Tevrat ve Talmud‘u babasından talim eden Abdullâh b. Selâm Yahudilerin meşhur âlimlerindendi. Müslüman olduktan sonra da ilmi dolayısıyla büyük bir hürmet görmüştür. Muâviye‘nin hilâfeti devrinde h. 43 (m. 663-64) yılında Medine‘de vefat etmiştir.¹⁴³

İşit ‘Abdusselâm‘ı oldu ḳā‘il

Resūlullâh‘a şordı biñ mesā‘il

Ezel bir ḫibr idi ol merd-i ‘āḳil

Resūle mü‘min oldu ḫūb u kāmīl

Saña ol biñ su‘âlinden birin ḫūb

Yazayın gör nice mergūb u maḫbūb

Kemālin hoş bilürsin sen anuñ tām

Cevābın hem ne didi faḫr-i İslām (b. 5059-5062)

¹⁴³ Mustafa Fayda, “Abdullah b. Selâm”, TDVİA, c. 1, İstanbul, 1988, s. 134-135.

3.6.8.3. Abdurrahmân b. Hâris

H. 1 (m. 622-23) yılında doğmuştur. Babasının vefatı üzerine annesi Hz. Ömer ile evlenmiştir. O da Hz. Ömer'in himâyesinde yetişmiştir. Hz. Osman'ın damadıdır. Kayınpederi halife Hz. Osman'ın evinin kuşatılması esnasında onu korumaya çalışırken yaralanmış, ancak onun şehit edilmesine engel olamamıştır. Cemel Vak'ası'nda Hz. Âişe'nin yanında yer almıştır. Muâviye'nin hilâfeti esnâsında h. 43 (m. 663-64) yılında Medine'de vefat etmiştir.¹⁴⁴

Eserde, Hz. Osman'ın halifeliği esnâsında Kur'ân'ın çoğaltılması ile ilgili olarak vazifelendirdiği dört kişiden biri olarak geçmektedir. (bkz. b. 6560-6568)

3.6.8.4. Âmir b. Führeyre

İslamiyet'i ilk seçen kölelerden biri olan Âmir Mekkeli müşrikler tarafından işkencelere maruz kalmış, Hz. Ebû Bekir tarafından satın alınarak azat edilmiştir. Hz. Ebû Bekir'in koyunlarının çobanlığını yaparak iâşesini sağlamıştır. Mekke'de okuma yazma bilen az sayıdaki insanlardan biridir. Mekke'den Medine'ye hicret esnasında koyunlarını Sevr Mağarasına doğru götürerek Hz. Peygamber ile Hz. Ebû Bekir'e süt ve yiyecek götürmüş, daha sonra da onlarla birlikte Medine'ye göç etmiştir. Bedir ve Uhud savaşlarına katıldıktan sonra h. 4. (m. 625) yılda Necidlilere gönderilen yetmiş kişilik tebliğ heyetinde yer alan Âmir b. Führeyre, Bi'r-i Maûne denilen yerde tuzaga düşürülerek diğer sahabelerle birlikte şehit edilmiştir.¹⁴⁵

Âmir b. Führeyre Hz. Ebû Bekir'in kölesi ve Hz. Peygamber ile birlikte Medine'ye göç edenlerden birisi olarak eserde zikredilmiştir.

Didi añlañ Resûlullâh n'itdi

Çıkuben gârdan çün hicret itdi

Bile gitdi Ebû Bekr anda taḥḳîḳ

Ki oldur rûḥ-i pāk, yâr-i şiddîḳ

¹⁴⁴ Selahattin Polat, "Abdurrahmân b. Hâris", **TDVİA**, c. 1, İstanbul, 1988, s. 164.

¹⁴⁵ Kemal Sandıkçı, "Âmir b. Führeyre", **TDVİA**, c. 3, İstanbul, 1991, s. 65-66.

Anuñ bir çākeri hem ismi ‘Āmir

Ḳulağuz oldı ‘Abdullāh zāhir

(b. 7304-7306)

3.6.8.5. Ammâr b. Yâsir

Babası Yemen’in Ans kabilesinin Yâm koluna mensup olup kaybolan kardeşini bulmak için Mekke’ye gelmiş ve oraya yerleşmiştir. Burada Ebû Huzeyfe’nin himâyesine girmiş ve onun câriyesi Sümeyye ile evlenmiştir. Bu evlilikten Ammâr b. Yâsir doğmuştur. Mekke’de müslüman olduğunu ilan eden ilk yedi kişiden biridir. Anne ve babası da ilk müslümanlardan olup Mekke’de hâmisiz olduklarından birçok işkenceye maruz kalmışlardır. Annesi Ebû Cehil tarafından şehit edilmiştir. Böylece İslam’ın ilk şehidi olmuştur. Babası da aynı gün yine Ebû Cehil tarafından şehit edilmiştir. Ammâr, Hz. Peygamber’in bütün savaşlarına iştirak etmiş, Hz. Ebu Bekir zamanında yalancı peygamber Müseylimetü’l-Kezzâb ile yapılan Yemâme Savaşında bir kulağını kaybetmiştir. Hz. Ömer zamanında Kûfe valiliği yapmıştır. Cemel ve Sıffin’de Hz. Ali’nin yanında yer almıştır. Sıffin’de Hz. Ali’nin yaya birliklerinin kumandanı olmuş ve burada savaşırken h. 37 (m.657) yılında şehit edilmiştir. Cenaze namazı Hz. Ali tarafından kıldırılmıştır.¹⁴⁶

Pes anlar mişli olanlardur iy yār

Ebû Bekr ü ‘Ömer ‘Oşmān u ‘Ammār

(b. 3321)

3.6.8.6. Berâ b. Âzib el-Evsî

Berâ b. Âzib’in künyesi Ebû Ammâre olup Ebû Amr da denilmiştir. Kendisi ve babası müslüman olan Berâ b. Âzib, Bedir Savaşı’na yaşı küçük olduğu için katılamamış, daha sonra Uhud Savaşı’na iştirak etmiştir. Hz. Peygamber ile birlikte 14 (yahut 15, 18) gazaya katılmıştır. Ayrıca Tüster Savaşı’nda bulunmuş, Cemel ve

¹⁴⁶ Mustafa Fayda, “Ammâr b. Yâsir”, TDVİA, c. 3, İstanbul, 1991, s. 75.

Sıffîn savaşlarında Hz. Ali'nin yanında yer almıştır. Kûfe'ye yerleşen Berâ b. Âzib h. 72 (m. 691-92) yılında orada vefat etmiştir.¹⁴⁷

İşit bir söz be-ğāyet ħüsn-i ġālib

Aña rāvī Berā'dur ibni 'Āzib (b. 4974)

3.6.8.7. Bilâl-i Habeşî

Habeş asıllı bir köledir. Babası Rebâh annesi ise bir Müslüman olan Hamâme'dir. Annesine nisbetle İbn Hamâme olarak anılan Bilâl, İslamiyet'i Hz. Ebû Bekir'in vasıtasıyla kabul etmiştir. Mekke'de Müslüman olduğunu âşikâr bir şekilde dile getiren ilk yedi kişiden biridir. Bundan dolayı birçok işkenceye maruz kalmıştır. Asıl şöhretini hicrî 1. yılda Hz. Peygamber'in ona öğrettiği ezanı ilk defa okumakla elde etmiştir. Ömrü boyunca Hz. Peygamber'in müezzinliğini yapmış ve sabah ezanına "es-salâtu hayrun mine'n-nevm" (Namaz uykudan hayırlıdır) ibaresini yine kendisi eklemiştir. Kırk dört hadis rivayet eden Bilâl-i Habeşî m. 641 yılında Şam, Halep veya Dâreyyâ'da vefat etmiş ve Bâbüsagîr'de yer alan kabristana defnedilmiştir.¹⁴⁸

Bilâl-i Habeşî, klasik edebiyatta daha çok siyah tenli ve köle olarak doğması, Hz. Peygamber'in müezzini olması gibi vasıflarla anılmıştır.

Bilâl öñdin durur hep Hindilerden

Nebîye_öñdin durur hep Sindilerden (b. 1465)

3.6.8.8. Bilâl b. Hâris

Mekke'nin fethinin yanı sıra birçok savaşa katılmış ve Müzeyne kabilesinin sancaktarlığını yapmıştır. Kendisinden hadis rivayet edilen Bilâl b. Hâris hayatının

¹⁴⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi*, c. 1, bs. 2, terc. Naim Erdoğan, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 209.

¹⁴⁸ Mustafa Fayda, "Bilâl-i Habeşî", *TDVİA*, c. 6, İstanbul, 1992, s. 152-153.

son yıllarını Basra'da geçirmiş ve seksen yaşlarında iken m. 680 yılında vefat etmiştir.¹⁴⁹

Hadîşi aña sen hâ olma hâniş

Bilâl eyler rivâyet İbni Hâriş

(b. 5298)

3.6.8.9. Dihye b. Kelbî

Asıl adı Dihye b. Halife b. Ferve el-Kelbî olsa da Dihyetü'l-Kelbî olarak şöhret bulmuştur. Medinelidir. Ashap içerisinde yüzü en güzel olan sahabidir. Cebrâil ara sıra onun sûretinde Hz. Peygamber'e gelmiştir. Bedir Savaşı'ndan sonra İslamla müşerref olmuştur. Daha sonraki bütün gazâlara Hz. Peygamber ile birlikte iştirâk etmiştir. Hz. Peygamber bir mektupla Bizans kralı Heraklios'a İslam'a davet için elçi olarak göndermiştir. H. 50 yılında Muâviye'nin halifeliği devrinde vefat etmiştir.¹⁵⁰ Eserde Cebrâil'in Hz. Peygamber'e onun sûretinde geldiği işlenmiştir.

Melek inerdi hoş şekl-i beşerde

Muqarrerdür bulup şihhat haberde

Gehî Dihye'bni Kelbî sûretinde

Gelürdi tâ Muhammed hazretinde

(b. 482-483)

3.6.8.10. Ebu'd-Derdâ

Bedir Savaşı sırasında Abdullah b. Revâha'nın vesilesiyle Müslüman olmuştur. Hz. Ebu Bekir'in halifeliği zamanında başlayan Yermük Savaşı'nda ordu kadılığı yapmıştır. Ordu kadılığı İslâm tarihinde ilk defa onunla birlikte başlamıştır. Dımaşk'ın ilk kadısı olup orada daha çok Kur'ân muallimliği ve kırâati ile meşgul olmuştur. Hz. Peygamber'den 179 hadis rivâyet etmiştir. M. 651-52 yıllarında

¹⁴⁹ İsmail Lütfü Çakan, "Bilâl b. Hâris", **TDVİA**, c. 6, İstanbul, 1992, s. 153.

¹⁵⁰ İhsan Atasoy, Mehmed Paksu, Cemal Uşşak, Zeki Sarıtoprak, **Sahabiler Ansiklopedisi**, Nesil Yayınları, İstanbul, 2014, s. 254-258.

Dımaşk'ta vefât etmiş, Bâbüssağır Kabristanı'na defnedilmiştir.¹⁵¹ Metinde iki yerde onun Hz. Peygamber'den rivâyet ettiği hadislere değinilmiştir.

Nebî'den geldi zîbâdur be-gâyet
Ebu'd-derdâ ider anı rivâyet (b. 162)

Saña bunda kıluram bir hikâyet
Ebu'd-Derdâ ider anı rivâyet (b. 1761)

3.6.8.11. Ebû Eyyûb el-Ensârî

Ebû Eyyûb el-Ensârî eşi ile birlikte hicretten iki yıl kadar önce Müslüman olmuştur. Hz. Peygamber ile birlikte bütün gazvelere katılmış, ondan sonraki seferlerin çoğuna da iştirak etmiştir. Onun katıldığı son sefer Müslümanların ilk İstanbul kuşatması olmuş ve burada vefat ederek surlara yakın bir yere defnedilmiştir. Vahiy kâtiplerinden olan Ebû Eyyûb el-Ensârî, Kur'ân ayetlerinin bir araya getirilmesine de hizmet etmiştir. Hz. Peygamber Mekke'den Medine'ye hicret ettiği zaman herkes evinde misafir etmek istemiş, o da hiç kimsenin incinmemesi için devesinin çökeceği en yakın yere misafir olacağını belirtmiştir. Devenin Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin evine yakın çökmesiyle Hz. Peygamber onun evinde yedi ay misafir kalmıştır. Buna istinaden Ebû Eyyûb "Mihmândâr-ı Nebî" olarak anılmıştır.¹⁵² Klâsik edebiyat metinlerinde de daha çok bu yönüyle anılmıştır.

Ki ya'nî kıondı direm ben kemîne
Nebiyi'r-rahme Eyyûb'ũn evine (b. 1335)

Ebû Eyyûb Ensârî'ye kıondı
Evi nûr-ıla pür oldı sevindi (b. 2979)

¹⁵¹ Abdullah Aydın, "Ebû'd-Derdâ", **TDVİA**, c. 10, İstanbul, 1994, s. 310-311.

¹⁵² Hüseyin Algül, "Ebû Eyyûb el-Ensârî", **TDVİA**, c. 10, İstanbul, 1994, s. 123-124.

3.6.8.12. Ebû Hüreyre (Ebû Hirre)

Abdurrahman yahut Abdullah adını İslamiyet’i seçtikten sonra Hz. Peygamber vermiştir. Koyun otlatırken bulmuş olduğu kedi yavrularını elbisesinin içine koyarak onlarla oynamasından dolayı Ebû Hüreyre dendiği rivâyet edilmiştir. Ebû Hüreyre’nin bu isimle anılmaktan pek hoşnut olmadığı, Hz. Peygamber’in zaman zaman ona hitap ettiği şekliyle Ebû Hirr denmesini arzu ettiği rivâyet edilmektedir. Hayber’in Fethi esnâsında Müslümanlığı kabul etmiştir. Hayber’in fethine kısmen daha sonraki gazâların ise hepsine iştirak etmiştir. Bahreyn ve Medine valiliği yapmıştır. En fazla hadis rivâyet eden yedi sahâbî (müksirûn) arasında ilk sırada yer almaktadır. Medine’de vefat etmiştir. Naaşı Cennetü’l-Bâki’ye defnedilmiştir.¹⁵³

Safâyî, incelediğimiz eserinde onun rivâyet ettiği birtakım hadisleri almış adını ise Ebû Hüreyre olarak değil Ebû Hirre olarak kaydetmiştir.

Rebî‘ ibni Enes eyler hikâyet

Ebü’l-hirre Nebî’den tâ rivâyet (b. 3977)

Dükenmiş nesne çün bunlar acıkmış

Ebü’l-hirre Nebî katına çıkmış (b. 4216)

3.6.8.13. Ebû Ma‘bed

Hz. Peygamber’in Mekke’den Medine’ye hicreti esnasında çadırında dinlenmek için mola verdiği Ümmü Ma‘bed’in eşi. Hz. Peygamber’in misafirliğinde çadırda bulunmayıp onlar gittikten sonra eşi Ümmü Ma‘bed’den vasıflarını dinleyip ardından Hz. Peygamber’e yetişerek Müslüman olmuştur. Metinde ayrıca Ümmü Ma‘bed’in eşine Hz. Peygamber’in hilyesini tarifi uzun uzadıya ele alınmıştır (bkz. b. 7737-7357).

¹⁵³ M. Yaşar Kandemir, “Ebû Hüreyre”, TDVİA, c. 10, İstanbul, 1994, s. 160-162.

3.6.8.14. Ebû Mûsâ el-Eş‘arî

Yemen Zebîd’de yer alan Eş‘ar kabilesindedir. Basra valiliği ve kadılığı, Kûfe valiliği yapmıştır. İslam tarihinde yer alan Hakem Olayı’nda Hz. Ali’yi temsil etmiştir. Hicrî takvimin tespitine Ebû Mûsâ’nın vesile olduğu rivâyet edilmiştir. Kûfe yahut Mekke’de vefat etmiştir.¹⁵⁴ Ebû Mûsâ el-Eş‘arî eserde Hz. Peygamber’den rivâyet eylediği “Kişi sevdiğiyle beraberdir”¹⁵⁵ hadisi ile yer almıştır.

Benüm sen sevdüğömsin hûb hoş gör

Didi er sevdügiyle kopısardur¹⁵⁶

Enes hem ibni Mes‘üd iy mükerrem

Ebû Mûsâ rivâyet itdiler hem (b. 4542-4543)

3.6.8.15. Ebû Saîd el-Hudrî

Medine’nin hazrec kabilesindedir. Hudrî nisbesini dedelerinden olan Hudre’den almıştır. Yaşının küçük olmasından dolayı Uhud Savaşı’na katılamamış, Hz. Peygamber’le ilk defa Hendek Savaşı’na ve daha sonraki on iki gazveye katılmıştır. Ebû Saîd el-Hudrî en çok hadis rivayet eden yedi sahabiden biri olduğu gibi genç sahabiler içerisinde en fakih olanı olarak bilinmektedir. Bu yönüyle “İmâm” ve “Medine müftüsü” lakaplarıyla anılmıştır. H. 74 (m. 693-94) yılında Medine’de vefat etmiş, Cennetü’l-Bâki Kabristanı’na defnedilmiştir.¹⁵⁷

Eserde Hudrî’nin İhlas Sûresini okuyanın Kur’ân’ın üçte birini okuduğuna dâir naklettiği ve *Sahîh-i Buhârî*’de yer alan hadis yer almıştır.

Buyurdı Hağ Resûlullâhı tağkîğ

¹⁵⁴ M. Yaşar Kandemir, “Ebû Mûsâ el-Eş‘arî”, **TDVİA**, c. 10, İstanbul, 1994, s. 190-191.

¹⁵⁵ İmam Nevevî, **Riyâzü’s-Sâlihîn**, terc. Mehmet Türk, bs. 1, Kitap Dünyası Yayınları, İstanbul, 2015, s. 158.

¹⁵⁶ “Kişi sevdiği ile beraberdir” Hadis-i şerif. Bkz. İbn Hacer el-Askalânî, **Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi**, c. 2, bs. 2, terc. Naim Erdoğan, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 577.

¹⁵⁷ Raşit Küçük, “Ebû Saîd el-Hudrî”, **TDVİA**, c. 10, İstanbul, 1994, s.223.

Ki taşdıķ it vire Haķ saña tevfiķ

Oķıyan bir kez İhlāş'ı be-ġāyet

Oķıdı şülş-i Őur'an'ı temāmet

Haķer virür Sa'īd atası Huzrī

Şebātın dir Şaħīh'inde Buħārī (b. 134-136)

3.6.8.16. Ebû Süfyân

M. 565 yılında Mekke'de doğmuştur. Mekke'de okuma yazma bilen az sayıdaki insanlardan biri olup ticaretle uğraşmıştır. Ebû Cehil'in Bedir Savaşı'nda öldürülmesinden sonra Mekkeli müşriklerin lideri olmuş, Uhud ve Hendek savaşlarının kumandanlığını üstlenmiştir. Mekke'nin fethinde Müslümanlığı kabul etmiştir. Hz. Peygamber'in kâtipleri arasında yer alan Ebû Süfyân Medine'de vefat etmiştir.¹⁵⁸

Metinde Ebû Süfyân Müslümanlara karşı kumandanlığını yaptığı Uhud Savaşı ile birlikte geçmektedir.

Uhud cenginde taġ üstine çıķdı

Ebû Süfyân bu taġ altında tırdı (b. 2631)

3.6.8.17. Enes b. Mâlik

Peygamber Efendimiz'e on yıl hizmet etmesinden dolayı "Hâdimü'n-Nebî" olarak anılmıştır. Birçok gazveye katılmış, idarî görevler üstlenmiştir. Annesinin isteġi üzerine Hz. Peygamber ömrünün uzun, çocuklarının çok ve malının bereketli olması için dua etmiştir. Yüz yıl yaşamasından dolayı muammerûndan sayılır. En fazla hadis rivâyet eden, "müksirûn" diye adlandırılan yedi sahabîden biri olup

¹⁵⁸ İrfan Aycan, "Ebû Süfyân", TDVİA, c. 10, İstanbul, 1994, s. 230-231.

bunlar içinde de rivâyet ettiği hadis sayısı bakımından üçüncü sırada yer almaktadır.¹⁵⁹

Metinde Enes b. Mâlik'in daha çok râvî yönü, Peygamber'in duasıyla uzun yaşaması ve Tebük Gazvesine katılması gibi vasıfları yer almıştır.

Ḥadīşi diñle iy şāh-ı memālik

Rivāyetdür Enes'den İbni Mālik (b. 3433)

Egerci kim Enes eyler hikāyet

Nebiyü'r-raḥmeden eyler rivāyet

Enes dir kim koşulduk Muşafā'ya

Tebük'e bile gitdik çün ğazāya (b. 263-264)

Gördi şafā-y-ile biñe dek oğlı oğlını

Bir kerre luḫf-ıla Enes'e eyledüñ du'ā (b. 2130)

3.6.8.18. Huzeyfe b. Yemân

Medine'de doğmuştur. Babası kan davasından dolayı Mekke'den Medine'ye gelip yerleşmiştir. Babasının aslen Yemenli bir kabile olan Abdüleşheloğulları ile bir antlaşma yapmasından dolayı ona Yemân, oğlu Huzeyfe'ye de İbn Yemân denmiştir. Bedir Gazvesi'nden önce babasıyla birlikte müslüman olmuştur. Bedir hâricindeki bütün gazvelere katılmıştır. Hz. Peygamber'in zekâtla görevli kâtiplerindendir. Birçok şehrin fethedilmesinde etkili olmuştur. Hz. Ömer zamanında Medâin valiliği de yapmıştır. Onun en önemli özelliği Hz. Peygamber'in sırdaşı olmasıdır. H. 36

¹⁵⁹ İbrahim Canan, "Enes b. Mâlik", **TDVİA**, c. 11 İstanbul, 1995, s. 234-235.

(m.656) yılında Medâin’de vefat etmiştir.¹⁶⁰ Kur’ân’ın çoğaltılmasını Hz. Osman’a tavsiye eden de Huzeyfe b. Yemân’dır.

Ḳatında kim Resûl’ün yârı-y-idi

Huzeyfe ismidür enşârı-y-idi (b. 6446)

(Ayrıca bkz. b. 6521-6537)

3.6.8.19. Katâde b. Nu‘mân

M. 579 yılı civarında Medine’de doğmuştur. Evs kabilesindedir. Hicret sırasında müslüman olmuş, Hz. Peygamber ile birlikte bütün savaşlara katılmıştır. Katâde b. Nu‘mân evi uzakta olmasına rağmen karanlık ve fırtınalı bir gecede yatsı namazına gelmiş, bunun üzerine Hz. Peygamber onu yolunu aydınlatması için bir hurma dalı vermiştir. H. 23 (m. 643-44) yılında Medine’de vefat etmiş, cenaze namazı Hz. Ömer tarafından kıldırılmıştır.¹⁶¹

Çıkmış gözin mübârek eliñ ḳodı yirine

‘Ayn-ı Ḳatâde hoş yine ‘ayn oldı rüşenâ (b. 2128)

Yine yerine vaz’ itdüñ Katâde ‘aynı çün çıkdı

Ezelden hoş şahîh oldı ezel zîrâ aḳardı âb (b. 2729)

3.6.8.20. Muâz b. Cebel

m. 603 (yahut m. 601) yılında Medine’de doğmuş onsekiz yaşında Müslüman olmuştur. Bedir, Huneyn ve Tâif dışındaki bütün gazvelere katılmış, Mekke’de emirlik ve dinî bilgiler muallimliği yapmıştır. Hz. Peygamber onu sevdiğinden dolayı Ufeyr adlı eşeğinin terkisine bindirmiştir. Hz. Peygamber döneminde Kur’ân’ı ezbere bilen ve fetva veren çok az sayıdaki sahabiden biridir. Hz. Muhammed, onu helal ve

¹⁶⁰ Selman Başaran, “Huzeyfe b. Yemân”, **TDVİA**, c. 18, İstanbul, 1998, s. 434.

¹⁶¹ Ali Toksarı, “Katâde b. Nu‘mân”, **TDVİA**, c. 25, İstanbul, 2002, s. 24.

haramı en iyi bilen kişi olarak nitelendirmiştir. M. 638 yılında Ürdün’de vebadan vefat etmiştir.¹⁶²

Eserde ona fetvâ vermesinden dolayı “müftî-i ümmet ve müftî-i ashâb” denmiştir.

Mu‘âze kim odur müftî-i ümmet
Güzîde server-i aşhâb-ı hazret (b. 593)

Mu‘âz ibni Cebel müftî-yi aşhâb
Ne buyurur işit ol cân-ı ahhâb

Ki söyler kesb-i ‘ilme çok fezâyil
Kılur cân u dili hoş kesbe mâyil

Didi kim öğrenün ‘ilm-i hakîkat
Ta‘allümdür muhakkağ ‘ayn-ı rahmet

Kaçan kim öğrenen şevk-ıla tursa
Varup bir ‘âlim öñinde otursa

Açılır aña yetmiş bâb-ı rüşen
Hep anlar ‘ayn-ı rahmetden müzeyyen

Öñinden kalkar anuñ hoş ferah-nâk
Anadan toğduğı gün bigi hoş pâk (b. 1977-1982)

¹⁶² M. Yaşar Kandemir, “Muâz b. Cebel”, **TDVİA**, c. 30, İstanbul, 2005, s. 338.

Muâz b. Cebel Hz. Peygamber'den birçok hadis rivâyet etmiştir. (bkz. b. 4255-4266)

3.6.8.21. Safvân b. Kudâme

Medine'ye hicret edip ölünceye kadar orada ikamet etmiştir. Onun Hz. Peygamber'e hicret ederek biat etmesi ve ona hitaben "Ben seni seviyorum" demesi üzerine Resûl-i Ekrem'de "Kişi sevdiği ile beraberdir." buyurmuştur.¹⁶³ Safvân b. Kudâme eserde de rivayet ettiği bu hadis ile yer almıştır.

Eyü fehm it ki tâ varmaya yavı

Aña Şafvân bin Kudâme râvî

Didi gökçek zamân içinde rüşen

Resûlullâhı hicret eyledüm ben

Anuñ çün hazretine ben ki irdüm

Aña ben yâ Resûlullâh didüm

Elüni şun baña ihsân idüp sen

Saña şıdk-ıla tâ bey'at idem ben

Elin şundi baña ol hayr-ı mevcûd

Didüm ben yâ Resûlullâh-ı maħmûd

Benüm sen sevdüğömsin hûb hoş gör

¹⁶³ İbn Hacer el-Askalânî, **Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi**, c. 2, bs. 2, terc. Naim Erdoğan, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 577.

3.6.8.22. Saîd b. Âs

Mekke’de doğmuştur. Mekke müşriklerinden olan babası Âs, Bedir Savaşı’nda Hz. Ali tarafından öldürölünce, akrabası Hz. Osman’ın himayesinde yetişmiştir. Annesi Hz. Peygamber’in soyundandır. Hz. Osman’ın evinin kuşatılmasında onu korumaya çalışırken başından yaralanmıştır. Hz. Osman’ın şehit edilmesinden sonra Mekke’ye gitmiş, Cemel Vak‘ası ve Sıffîn Savaşı’na karışmamıştır. Çok cömert olmasından dolayı “ukketü’l-asel (bal tulumu)” diye anılmıştır. Medine Akîk’te vefat etmiş Cennetü’l-Bâki’ye defnedilmiştir.¹⁶⁴

Eserde, Hz. Osman’ın halifeliği esnasında Kur’ân’ın çoğaltılması ile ilgili olarak vazifelendirdiği dört kişiden biri (diğerleri, Zeyd b. Sâbit, Abdullâh b. Zübeyr b. Avvâm, Abdurrahmân b. Hâris) olarak geçmektedir. (bkz. b. 6560-6568)

3.6.8.23. Selmân-ı Fârisî

İslamiyet’i kabul ederek Müslüman olan İran asıllı ilk sahabîdir. İslamiyet’i seçtikten sonra Selmân ibnü’l-İslâm olarak kendini tanıtmıştır. Selmân el-Hayr, Selmân-ı Pâk yahut Selmân el-Hakîm olarak da anılmıştır. Ailesi Mecusi ve kendisi de ateşgedede ateşin sönmemesini temin etmekle görevli iken Hıristiyanlığı benimseyerek ailesinden dolayı Şam’a kaçmıştır. Ammuriye’de bir papazın Arap yarımadasında son peygamberin geleceğini müjdelemesi üzerine bir kervânla yola çıkınca, kervândaki tüccâr, onu köle olarak bir yahudiye satmıştır. Medine’ye varınca Hz. Peygamber’deki nübüvvet alâmetlerini görmüş ve Müslüman olmuştur. Hz. Peygamber onun efendisiyle anlaşarak âzât etmiştir. Köle olduğu için Bedir ve Uhud Gazvelerine katılamamış ancak Hendek Savaşı’ndan sonraki bütün gazvelere iştirak etmiştir. Hendek Savaşı’nda hendek kazılmasını ve Tâif’in fethinde mancınık kullanılmasını tavsiye eden odur. Hz. Peygamber’den birçok hadis rivâyet etmiştir.

¹⁶⁴ Ayhan Tekineş, “Saîd b. Âs”, **TDVİA**, c. 35, İstanbul, 2008, s. 549.

Selmân-ı Fârisî, Hz. Peygamber'in saçlarını tıraş etmesinden dolayı berberlerin pîri sayılmıştır.¹⁶⁵

Çü müslim oldu ol Selmân-ı Fâris
'Acemler şeyhidür ol bü'l-fevâris (b. 1467)

Beyân itmiş ezel Selmân-ı Fâris
Ne tavra gördi-se ol Bü'l-Fevâris (b. 6807)

3.6.8.24. Suheyb b. Sinân (Suheyb-i Rûmî)

Asıl adı Umeyre iken Rumlar tarafından Suheyb olarak değiştirilmiştir. O, Bizanslıların yaptığı bir saldırıda esir edilmiş ve Bizans topraklarında büyümüştür. Bundan dolayı daha çok Suheyb-i Rûmî olarak bilinmektedir. İslamiyet'i seçtiğinde müslümanların sayısı otuz civarında iken o müslüman olduğunu açıkça beyan eden ilk yedi kişiden biridir. Bu açıdan Mekke'de sıkıntılı bir hayat yaşamış, bazı ayetlerin onun yaşadığı birtakım durumlar üzerine nâzil olduğu rivâyet edilmiştir. Mekkeli müşriklerin saldırılarına maruz kalıp, çileli bir hayat yaşamasına rağmen, Medine'ye en son hicret eden sahabilerden biridir. Hz. Peygamber zamanında bütün savaşlara katılmıştır. Hz. Ömer vefat ettiği zaman onun cenaze namazını kıldırması, yeni halife seçilene kadar da imamlık vazifesini üstlenmiştir. H. Şevvâl 38 (m. Mart 659) tarihinde Medine'de vefat etmiş, Cennetü'l-Bâkî'ye defnedilmiştir. Suheyb-i Rûmî Bizans topraklarından gelip İslamiyet'i seçtiği için onların öncüsü olarak kabul edilmektedir.¹⁶⁶

Şuheyb-i Rûmî hoş Rûm ellerinden

Bu İslâmuñ olup makbullahından

¹⁶⁵ İbrahim Hatiboğlu, "Selmân-ı Fârisî", **TDVİA**, c. 36, İstanbul, 2009, s. 441-443.

¹⁶⁶ Mehmet Efendioğlu, "Suheyb b. Sinân", **TDVİA**, c. 37, İstanbul, 2009, s. 476-477.

Saňa ger Rūmī-y-iseñ pīşvādur

Bu dīn yolında kim ʿayn-ı beķādur (by.1468-1469)

3.6.8.25. Zeyd b. Hârise

Aslen Yemenli Kelb kabilesindedir. Câhiliye döneminde henüz çocukken kaçırılarak Mekke’de köle olarak satılmıştır. Hz. Hatice tarafından Hz. Peygamber’e hediye edilmiştir. Ailesi Mekke’ye gelerek onu götürmek istemişlerse de o, Hz. Peygamber’in yanında kalmayı tercih etmiş, bunun üzerine Hz. Peygamber onu âzât edip kendisine evlat edinerek mirasçı eylemiştir. Kur’ân’da adı geçen tek sahâbî Zeyd b. Hârise’dir (33 / Ahzâb – 37). Hz. Peygamber’e nübüvvet geldiğinde ona ilk inananlardandır. Mûte Savaşı’nda şehit olmuştur.¹⁶⁷

Metinde onun herkesten önce Hz. Peygamber’in nübüvvetini tasdik ettiği ve Hz. Muhammed’in onu evlat edindiği belirtilmiştir.

Ķamu ķullar ki_olur İslāma vâriş

Olardan geldi oñ Zeyd ibni Ħâriş

Anuñ bil ʿizzetini ķalma ebter

Anı oğul idinmişdür Peyember (b. 1463-1464)

3.6.8.26. Zeyd b. Sâbit

m. 611 yılında Medine’de doğmuştur. Çok zeki ve hafızası güçlü olup birçok dil bilmektedir. Hz. Peygamber zamanında Kur’ân’ın tamamını ezberleyen Medineli dört kişiden biridir. Hz. Ebû Bekir’in hilâfeti zamanında kâtiplik görevinde bulunan Zeyd b. Sâbit’in bu dönemde yapmış olduğu en önemli görevlerden birisi Kur’ân’ın

¹⁶⁷ Bünyamin Erul, “Zeyd b. Hârise”, **TDVİA**, c. 44, İstanbul, 2013, s. 319-320.

toplanmasıdır. Hâfiz olan bazı sahâbenin Yemâme Savaşı ve diğer gazalarda şehit olunca Hz. Ömer, Kur'ân'ın toplanması fikrini halife Hz. Ebû Bekir'e açarak onu ikna etmiştir. Kurulan heyetin başına da Zeyd b. Sâbit getirilmiştir.¹⁶⁸

Metinde Kur'ân'ın toplanması ile ilgili bkz. b. 6393-6470.

Kur'ân'ın Hz. Osmân zamanında çoğaltılması da yine Zeyd b. Sâbit'in başkanlığında gerçekleşmiştir.

Metinde Kur'ân'ın çoğaltılması ile ilgili bkz. b. 6518-6582.

3.7. Tarihi Şahıslar

3.7.1. Tâbiîn – Tebeü't-tâbiîn – Mutasavvıflar – Âlimler

3.7.1.1. Atâ b. Yesâr

H. 19 (m. 640) yılında doğmuştur. Tâbiîndendir. Tâbiîn nesli içerisindeki fâkihler ve muhaddisler arasında önemli bir yere sahiptir. Birçok sahâbeden hadis rivâyetlerinde bulunmuştur. H. 103 (m. 721-22) yılında (yahut h. 94, 97, 104) İskenderiye'de vefat etmiştir.¹⁶⁹

Bize kıl nazm-ıla anı hikâyet

'Aṭâ ibni Yesâr itdi rivâyet (b. 3101)

3.7.1.2. Hasan-ı Basrî

H. 21 (m.641-42) yılında Medine'de doğmuştur. Babasının adı Yesâr, annesinin adı Hayre'dir. Annesi Hayre Hz. Peygamber'in zevcelerinden Ümmü Seleme'nin âzâtlısı ve hizmetkârı olduğundan Hasan-ı Basrî'nin faziletli ve âlim olarak yetişmesinde önemli bir rol oynamıştır. 12 yaşında Kur'ân'ı ezberleyerek

¹⁶⁸ Bünyamin Erul, "Zeyd b. Sâbit", **TDVİA**, c. 44, İstanbul, 2013, s. 321-322.

¹⁶⁹ Ahmet Özel, "Atâ b. Yesâr", **TDVİA**, c. 4, İstanbul, 1991, s. 37-38.

hâfiz olmuş ve 120 civarında sahâbî ile sohbet etme imkânı elde etmiştir. Hz. Ali'nin hilâfeti zamanında Basra'ya gitmiş ve ömrünü burada geçirmiştir. Hasan-ı Basrî Allah korkusunu esas alan Basra zühd ekolünün bir temsilcisi ve önderi konumunda olup ilk büyük mutasavvıflardan biri olarak kabul edilmiştir. Birçok öğrenci yetiştiren ve hayatını zühd üzere yaşayan Hasan-ı Basrî h. Receb 110 (m. Ekim/Kasım 728) tarihinde Basra'da vefat etmiştir. Belli başlı eserleri şunlardır: *Risâle ilâ Abdilmelik b. Mervân fi'l-kader*, *Risâle fî fazli Mekke*, *et-Tefsir*, *el-Ferâiz*, *ez-Zühd*, *el-İstigfârâtü'l-münkize mine'n-nâr*.¹⁷⁰

Velîler şâhı olan hağ velîden

Alup Başrî Hasan şâhum 'Alî'den (b. 1177)

3.7.1.3. İbn İshâk

h. 80 (m. 699-700) yılında Medine'de doğmuş, h. 151 (m. 768-69) yılında Bağdat'ta vefat etmiştir. Naaşı Hayzüran Mezarlığı'nda Ebû Hanîfe'nin kabrinin yanına defnedilmiştir. Onun en önemli özelliği *el-Megazî* adlı eseriyle siyer yazıcılığını başlatmış olmasıdır. Bu yönüyle siyer ve tarih müelliflerinin pîri, şeyhi sayılmıştır. İbn İshâk ayrıca birçok sahabeden hadis rivayet eden bir muhaddistir.¹⁷¹

Safâyî, eserinde İbn İshak-ı siyer yazıcılığı ve hadis râvîliği yönüyle ele almıştır. Eserde Vehb b. Münebbih ile zikredilen Muhammed b. İshak ashâbdan sayılmıştır. Ancak o, sahabeden olmayıp tâbîfendendir.

Gel imdi 'ârif ol bu kudrete bağ

Budur kavlı-i Muḥammed ibni İshâk

Diyüp kavline şaddağ bil maḥağğağ

Ki taḣnîf-i siyerde oldur esbağ

¹⁷⁰ Süleyman Uludağ, "Hasan-ı Basrî", **TDVİA**, c. 16, İstanbul, 1997, s.291-292.

¹⁷¹ Mustafa Fayda, "İbn İshak", **TDVİA**, c. 20, İstanbul, 1999, s. 93-96.

Bu Vehb ibni Münebbih'den rivāyet

İder ki bu ider andan hikāyet

İkisi bile aşhāb-ı Nebī'dür

Bularuñ işbu de'bi meşrebidür (b. 536-539)

3.7.1.4. Rebî' b. Enes

Tâbiîndendir.¹⁷² Muhaddis ve müfessirdir. Tebeü't-tâbiînin ileri gelen muhaddislerinden Abdullah b. Mübârek'in hocasıdır.¹⁷³ Haccâc'dan kaçıp Merv'e yerleşmiştir. Horasan'daki Kur'ân ilimleri ve tefsir faaliyetlerini başlatanlardandır.¹⁷⁴

Rebî' b. Enes, eserde Ebû Hüreyre'den Sidretü'l-Müntehâ üzerine naklettiği bir hadis-i şerif dolayısıyla geçmektedir.

Qıluram bir hadîşi hoş muqarrer

Ki ol minhâc-ı şer' üzre muqarrer

Rebî' ibni Enes eyler hikāyet

Ebü'l-hirre Nebî'den tā rivāyet (b. 3976-3977)

3.7.1.5. Saîd b. Cübeyr

Yaygın kabule göre h. 45 (m. 665) yılında Mekke'de doğmuştur. İlk eğitimini Mekke'de Abdullah b. Abbâs'tan almıştır. Daha çok hadis ve tefsir alanındaki rivâyetleri ve Emevî vâlisi Haccâc b. Yûsuf'la olan mücadelesiyle bilinen tâbiîndendir. Haccâc tarafından m. 713 (yahut 714) yılında öldürülmüştür. Halife

¹⁷² Salih Sabri Yavuz, "Mi'râc", TDVİA, c. 30, İstanbul, 2005, s. 134.

¹⁷³ Raşit Küçük, "Abdullah b. Mübarek", TDVİA, c. 1, İstanbul, 1988, s. 123.

¹⁷⁴ Osman Çetin, "Horasan", TDVİA, c. 18, İstanbul, 1998, s. 238.

Abdülmelik b. Mervân'ın direktifiyle ilk düzenli tefsiri o kaleme almıştır.¹⁷⁵ Eserde onun İbn Abbâs'tan rivâyet ettiği belirtilmiştir.

Beyân eyler Sa'îd ibni Cübeyr uş
Rivâyet İbni 'Abbâs eylemiş hoş (b. 3778)

3.7.1.6. Saîd b. Müseyyeb

M. 636 yılında Medine'de doğmuştur. Medineli meşhur yedi tâbiîn fakihinden biri olup h. 94 (m. 713) yılında Medine'de vefat etmiş, Cennetü'l-Bâki'ye defnedilmiştir. Fıkıh noktasındaki isabetli hükümlerinden dolayı “fâkihu'l-fukahâ” olarak anılmıştır.¹⁷⁶

Güzel fehm it Sa'îd ibni Müseyyeb
İçüp Allâh'a andı dir müretteb
Şecerden yimediyen şöyle bil hem
Ta'aqqul itdi key hâlinde Âdem
Velîkin aña Havvâ hamr içürdi
Yidüp serhoş ilet di ol da yidi (b. 3760-3762)

3.7.1.7. Vehb b. Münebbih

H. 34 (m. 654-55) yılında Yemen San'a'daki Zimâr'da doğmuştur. Babası Fars annesi Himyerî asıllıdır. Tâbiîndendir. h. Muharrem 114 (m. Mart-Nisan 732) tarihinde Yemen San'a'da vefat etmiştir. Vehb b. Münebbih'in asıl şöhreti onun peygamber tarihi, kadim tarih ve İsrailiyât hakkındaki geniş bilgisinden gelmektedir. Bu açıdan dönemin otoritelerinden biridir. Onun hadis ve tefsir alanında İsrâiliyâtta

¹⁷⁵ Mehmet Efendioğlu, “Saîd b. Cübeyr”, **TDVİA**, c. 35, İstanbul, 2008, s. 552-553.

¹⁷⁶ M. Yaşar Kandemir, “Saîd b. Müseyyeb”, **TDVİA**, c. 35, İstanbul, 2008, s. 563-564.

yapmış olduğu nakiller muhaddisler ve müfessirlerce pek makbul sayılmamıştır. Belli başlı eserleri şunlardır: *Megâzî Resûlillâh, Kitâbü'l-Mülûki'l-mütevvece min Himyer ve ahbârihim ve kısasihim ve kubûrihim ve eş'ârihim, Kitâbü'l-İsrâiliyyât, Kitâbü'l-Mübtede' (Kısasü'l-enbiyâ), Tefsîrü'l-Kur'ân.*¹⁷⁷

Vehb b. Münebbih eserde iki yerde İsrâiliyyât bilgisi ile yer almıştır. Safâyî'nin, eserinde onu sahabeden göstermesi zuhûl eseri olsa gerektir. Çünkü Vehb b. Münebbih sahabeden olmayıp tâbiîndendir.

Gel imdi 'ârif ol bu kudrete bak

Budur kavlı-i Muḥammed ibni İşḫâk

Diyüp kavline şaddak bil maḥakḫak

Ki taḫnîf-i siyerde oldur esbak

Bu Vehb ibni Münebbih'den rivâyet

İder ki bu ider andan ḫikâyet

İkisi bile aşḫâb-ı Nebî'dür

Bularuñ işbu de'bi meşrebidür

(b. 536-539)

3.7.1.8. Abdullah b. Mübârek

Tebeü't-tâbiînin önde gelenlerindedir. H. 118 (m. 736-37) yılında Merv'de doğmuştur. Babası ve annesi Türk'tür. İlim tahsili için birçok şehre seyahatte bulunan Abdullah b. Mübârek'in ilk hocası Rebî' b. Enes'tir. Fıkıh, tefsir ve hadis alanında iyi eğitim almış özellikle hadis alanındaki bilgisiyle şöhret bulmuştur. O, aynı zamanda iyi bir şâirdir. Şiirleri daha çok dinî içeriklidir. H. 181 (m. 797-98) yılında Fırat kenarında yer alan Hit'te vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir. Belli başlı

¹⁷⁷ Mahmut Demir, Mehmet Özağar, "Vehb b. Münebbih", *TDVİA*, c. 42, İstanbul, 2012, s. 608-609.

eserleri şunlardır: *Kitâbü'z-zühd ve'r-rekâik*, *Kitâbu'l-cihâd*, *el-Müsned*, *es-Sünen fi'l-fikh*, *Kitâbü't-tefsîr*, *Kitâbü't-tarih*.¹⁷⁸

Rivāyet eyledi İbnü'l-Mübārek

Naşīb itsün saña ol Hâk tebārek

Didi üç dürlü olur şabruñ aşlı

İşit şāhum nedür hoş aşlı faşlı

Muşībet üzre hoş şabr eylemekdür

Ki t̄ā'at üzre hem şabr eylemekdür

Daḥi şabr eylemekdür ma'şiyetden

Nedür aşlı işit bu üç şıfatdan (b. 1749-1752)

3.7.1.9. Hammâd b. Seleme

h. 90 (m. 708-09) yılı civarında doğmuştur. Tebeü't-tâbiîn neslindedir. Kimi kaynaklarda “Basra müftüsü” olarak zikredilen Hammâd b. Seleme vaaz ve irşad faaliyetlerinde de bulunmuş, ancak muhaddisliğiyle yönüyle daha çok ün kazanmıştır. 19 Zilhicce 167 (13 Temmuz 784) tarihinde Basra'da mescidde namaz kıldığı esnada vefat etmiştir.¹⁷⁹

Eserde onun hadis râvîsi olduğu belirtilmiştir.

İrişdi şihhate ol sende 'ālim

Çıkardı bu ḥadīşi çünki Müslim

¹⁷⁸ Raşit Küçük, “Abdullah b. Mübārek”, *TDVİA*, c. 1, İstanbul, 1988, s. 122-124.

¹⁷⁹ Tayyar Altıkulaç, “Hammâd b. Seleme”, *TDVİA*, c. 15, İstanbul, 1997, s. 488.

Ḳuşeyrî'dür ki dir ol şeyḥ-i üstād

Rivāyet itdiler Ḥaccāc u Ḥammād (b. 814-815)

3.7.1.10. Şu'be b. Haccâc

H. 82-87 (m. 701-706) yılları arasında Vâsıt'ta doğmuştur. Tebeü't-tâbiîn neslindedir. Fıkıh, şiir, hadis alanında eğitim görmüştür. Dönemin en ünlü muhaddislerinden biridir. Kütüb-i Sitte içerisinde yüzlerce rivayeti yer almaktadır. Hadis alanındaki bilgisinden dolayı “emîrû'l-mü'minîn fi'l-hadis” olarak anılmıştır. H. 160 (m. 776-77) yılında vefat etmiştir.¹⁸⁰ Eserde Şu'be b. Haccâc hadis râvîsi olduğu bildirilmiştir.

İrişdi şihhate ol sende 'âlim

Çıkarıdı bu hadîsi çünki Müslim

Ḳuşeyrî'dür ki dir ol şeyḥ-i üstād

Rivāyet itdiler Ḥaccāc u Ḥammād (b. 814-815)

3.7.1.11. Ebû Bekir Şiblî

H. 247 (m. 861-62) yılında Irak'ta Samerra'ya bağlı Şibliye köyünde doğmuştur. Abbasiler döneminde devlet kademelerinde görevler almış, Rey'e bağlı Dunbâvend valisi iken Hayr en-Nessâc'ın sohbetinden etkilenmiş ve valiliği bırakarak zühd ve tasavvuf yoluna girmiştir. Uzun süre Cüneyd-i Bağdâdî'nin sohbetlerinde bulunmuştur. Şiblî sadece tasavvufî terbiye görmemiş, aynı zamanda hadis ve fıkıh eğitimi almıştır. Şathiyeleri de bulunan Şiblî, Hallâc-ı Mansur'un en yakın arkadaşlarından biridir. İdamı esnasında onun yanında bulunmuştur. Şeyh Şiblî birçok tarikat silsilenâmelerinde yer almaktadır. H. Zilhicce 334 (m. Temmuz-Ağustos 946) tarihinde Bağdat'ta vefat etmiştir.

¹⁸⁰ İbrahim Hatiboğlu, “Şu'be b. Haccâc”, **TDVİA**, c. 39, İstanbul, s. 224-225.

Çü geymiş gönceler hırka cibilli

Murākıbdur şanasın Şeyh Şiblī

(b. 5014)

3.7.1.12. İbrahim b. Edhem

Hayatı hakkındaki rivâyetler ihtilaflıdır. Gençliğinde birçok hizmetçisi, malı, mülkü varken bir av esnasında gâipten bir sesin “Sen bunun için mi yaratıldın, bunu yapmakla mı emrolundun?” şeklinde iki defa seslenmesi ve üçüncüsünde de aynı sesi çok daha yakınında duyması üzerine, her türlü maddi zenginliği bırakarak zühd yoluna girmiştir. Belh’ten ayrılarak bir grup ilim yolcusu ile Mekke’ye hareket etmiştir. Sûfî ve zâhid olan İbrahim b. Edhem tâbiîn ve tebeu’t-tâbiînden birçok hadis rivâyet etmiştir. Miladî 8. asırda vefat etmiştir. Türk edebiyatında onun için kaleme alınan Dâsitân-ı İbrahim b. Edhem, Menâkıb-ı İbrahim b. Edhem, Hikâyet-i İbrahim b. Edhem gibi eserler mevcuttur.¹⁸¹

Eserde Basra çarşısından geçmekte olan İbrahim b. Edhem’in yolunu kesen bir grup, dualarının neden kabul olmadığını sorar ve İbrahim b. Edhem’de bunlara cevap verir. İbrahim b. Edhem metinde Ebû İshak künyesiyle geçmektedir. (bkz. b. 3050-3066)

3.7.1.13. Nureddin Abdussamed Natanzî

Şeyh Necîbüddin Ali b. Bozguş’un dervişlerindendir. Zâhirî ve bâtinî ilimlerde mâhir bir zâttir. Birçok müridi olup Şeyh İzzeddin Mahmud Kâşî ile Kemâleddin Abdurrezzâk Kâşî onun yetiştirdiği en meşhur müritlerindendir.¹⁸²

Pes andan aldı Nüreddīn anı

Pes andan Şeyh Maḥmūd İsfahānī

(b. 1216)

¹⁸¹ Reşat Öngören, “İbrâhim b. Edhem”, *TDVİA*, c. 21, İstanbul, 2000, s. 293-295.

¹⁸² Abdurrahmân Câmî, *Evliya Menkabeleri [Nefahâtü'l-Üns]*, terc. Lâmiî Çelebi, hzl. Prof. Dr. Süleyman Uludağ, Prof. Dr. Mustafa Kara, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 626.

O Yūsuf'dan Ḥasan Maḥmūd'ı gördi
Ki Nūreddīn Şehābeddīn'e irdi (b. 1227)

3.7.1.14. Nureddin Abdurrahman Mısırî

Mısır'da şeyhlik makâmında bulunmuş, nefis terbiyesi hususunda yüksek bir mertebeye ulaşmıştır. Dervişlik yoluna intisap ettiği ilk yıllarda Mısır'da bulunan şeyhlerden birinin yanında bir türlü kemâle eremeyince şeyhi ona manevî olgunluğunun İran şeyhlerinden birisinin yanında tamamlanacağını söylemiştir. Şeyh Cemâleddin Yusuf Gürânî'nin Acem diyârından Mısır'a gelmesiyle onun sohbetlerine iştirâk etmiş ve yirmi günden daha az bir sürede kemâle ermiştir. Yaşının Şeyh Cemâleddin Yusuf Gürânî'den daha büyük olması dolayısıyla şeyhi ona verdiği icâzetnâmede “birâderim” diye yazmıştır.¹⁸³

Pes andan ‘Abd-i Raḥmân-ı Şibirrîs
Pes andan Zeyn-i Ḥāfî ehl-i tenfîs (b. 1218)

3.7.1.15. Ebu Bekir b. Hevvâr Betâihî

Önceleri yol keseip eşkıyalık yaparken gâipten duyduğu bir ses üzerine tevbe ederek zühd yoluna girmiştir. Rüyâsında Hz. Ebû Bekir'in kendisine hırka ve takke giydirdiğini görmüş, uyandığı zaman da onları üzerinde bulmuştur. Celâlli velilerdendir. Ona ait bazı kerâmetler kimi menâkıbnâmelerde kayıtlıdır. Kerâmetinin vefatından sonra da devam ettiği rivâyet edilmiştir.¹⁸⁴

Ebû Bekr'e ki ol ibni Hevâzâ
Ne gülşendür teferrüc eyle bâzâ (b. 1230)

¹⁸³ Abdurrahmân Câmî, a.e., s. 638.

¹⁸⁴ İmam Şa'rânî, **Veliler Ansiklopedisi – et-Tabakâtü'l-Kübrâ**, c. 1-2, terc. Abdülkadir Çiçek, Erkam Yayınları, İstanbul, 1986, s. 474-475.

3.7.1.16. Ebû Muhammed Şenbekî

Devrin büyük meşâyihindendir. Şeyh Ebü'l-Vefâ, Şeyh Mansur gibi birçok mürit, sufi yetiştirmiştir. Önceleri yol kesip, kervan soyan bir eşkıya iken Ebû Bekir b. Hevvâr Betâihî'nin vesilesiyle tevbe etmiştir. Çok mütevâzi, müeddeb ve kemâl ehli bir kimsedir. Şenbekî'nin bazı hastaları iyileştirdiği hakkında çeşitli menkabeleri vardır.¹⁸⁵

Pes anlar Aḥmed-i Debbâs'a irdi

Aña hem Şenbekî telḫîn virdi (b. 1229)

3.7.1.17. Yûsuf-ı Acemî

Şeyh Necmeddin Mahmud Isfahanî ve Şeyh Bedreddin Hasan Şimşirî'den tarikat hırkası giymiştir. Cüneyd-i Bağdâdî'nin tarikatini Mısır'da ilk defa ihyâ eden kişidir. Birçok tekkesi ve talebesi vardır. H. 15 Cemâziyelevvel 768 (m. 17 Ocak 1367) tarihinde Karaf-i Suğra'da yer alan tekkesinde vefat etmiştir.¹⁸⁶

Pes andandur Ḥasan Şimşirî iy yâr

Pes andan şeyḫ Yûsuf aldı tekrâr (b. 1217)

3.7.1.18. Muhammed Amûye

Sühreverdiyye'nin Zeynî kolundandır. Hz. Ali kolundan gelen silsilenâmede yer alır.

Muḥammed 'Ammûye andandur âḫir

Vecîhe'd-dîn andan oldu zâhir (b. 1214)

¹⁸⁵ İmam Şa'rânî, a.e., s. 476-477.

¹⁸⁶ İmam Şa'rânî, a.e., s. 1077.

3.7.1.19. Habîb-i Acemî

Sühreverdiyye'nin Zeynî kolundandır. Hz. Ali kolundan gelen silsilenâmede yer alan meşâyih'tendir. H. 150 (m. 767-68) yılında vefat etmiştir.¹⁸⁷ Habîb-i Acemî, silsilenâmede Hz. Ali, Hasan-ı Basrî'den sonra gelmektedir.

İşit mâhum Hasan ol merd-i dîndâr
Habîb'e eyledi telkîn iy yâr (b. 1211)

3.7.1.20. Ahmed Dîneverî

Zeynî tarikatının Hz. Ali kolundan gelen silsilede yer alır. Eserde yer alan silsilenâmede Ahmed Dîneverî, Mimşâd Dîneverî'den sonra gelen şeyh olduğu belirtilmiştir.

Pes ol Mimşâd'a degdi Dînever'de
Pes Aḥmed aña tâbi' bu hünerde (b. 1213)

3.7.1.21. Vecîhüddin Kâdî

Zeynî tarikatının Hz. Ali kolundan gelen silsilenâmesinde yer alır. Silsilenâmede Muhammed Amûye'den sonra gelen şeyh olduğu belirtilmiştir.

Muḥammed 'Ammûye andandur âḥir
Vecîhe'd-dîn andan oldı zâhir (b. 1214)

3.7.1.22. Necmeddin Mahmud el-İsfahanî

Zeynî tarikatının Hz. Ali kolundan gelen silsilede yer alır. Silsilenâmede Nureddin Natanzî'den sonra gelen şeyh olduğu belirtilmiştir.

¹⁸⁷ Zübeyde Özer, "Cevheretü'l-Bidâye ve Dürretü'n-Nihâye (İnceleme-Metin-Sözlük)", dnş. Doç. Dr. Murat Ali Karavelioğlu, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2015, s. 162.

Pes andan aldı Nüreddîn anı

Pes andan Şeyh Maḥmūd İsfahānī (b. 1216)

3.7.1.23. Ahmed-i Debbâs

Zeynî tarikatının Hz. Ebû Bekir kolundan gelen silsilenâmesinde yer alan meşâyih'tendir. Silsilenâmede Ahmed-i Debbâs'ın Şeyh Şenbekî'den sonra gelen şeyh olduğu belirtilmiştir.

Pes anlar Aḥmed-i Debbâs'a irdi

Aña hem Şenbekî telkîn virdi (b. 1229)

3.7.1.24. Hasan Şimşîrî

Hüsameddin Hasan Şimşîrî. Zeynî tarikatının Hz. Ali kolundan gelen silsilede yer alan meşâyih'tendir. Silsilenâmede Hasan Şimşîrî'nin Necmeddin Mahmud el-İsfahanî'den sonra gelen şeyh olduğu belirtilmiştir.

Pes andandur Ḥasan Şimşîrî iy yâr

Pes andan şeyh Yûsuf aldı tekrâr (b. 1217)

3.7.1.25. Zeynüddin el-Hâfî

h. 15 Rebiülevvel 757 (m. 18 Mart 1356) tarihinde Horasan'ın Hâf şehrinde dünyaya gelmiştir. Devrin birçok âliminden icâzet almış, sohbetlerinde bulunmuştur. Mısır'da Sühreverdî şeyhlerinden Nureddin Abdurrahman eş-Şibrîsî'ye mürit olup seyr ü sülûkunu tamamlamış ve icazet almıştır. Hâf'ta Berâbât Köyünde tekke yaptırıp irşad faaliyetinde bulunmuştur. Zeynüddin el-Hâfî, Sühreverdîliğin Zeyniyye kolunun kurucusudur. Şeyhinin aynı zamanda Rifâiyye'den de icazetli olması sebebiyle Zeyniyye, Sühreverdîyye ve Rifâiyye'yi bünyesinde birleştiren bir tarikattir. O, h. 838 (m. 1435) yılında Herat'ta vefat etmiştir.¹⁸⁸ Eserde Zeynüddin el-

¹⁸⁸ Reşat Öngören, "Zeynüddin el-Hâfî", TDVİA, c. 44, İstanbul, 2013, s. 375.

Hâfi'nin Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ali'den iki silsilesi verilmiştir. Ayrıca şeyhinin Abdurrahman eş-Şibrisî olduğu belirtilmiştir.

Pes andan ‘Abd-i Raḥmān-ı Şibirrīs

Pes andan Zeyn-i Ḥāfī ehl-i tenfīs (b. 1218)

3.7.1.26. Şeyh Vefâ

Şeyh Vefâ, Ebü'l-Vefâ, Ebü'l-Vefâ Muslihiddin Mustafa, İbn Vefâ, İbnü'l-Vefâ, Vefâ gibi lakap ve künyelerle anılmıştır. Doğum tarihi kesin olarak belli olmamakla birlikte Konya'da doğmuştur. Onun Edirne'de intisap ettiği ilk şeyhi Muslihiddin Halife'dir. Konya'da belli bir süre irşat faaliyetlerinde bulunmuş, hac niyetiyle bindiği geminin Rodos şövalyelerince rehin alınmasıyla esir düşmüştür. Fatih döneminde İstanbul'a gelen Şeyh Vefâ'ya, Fâtih bugün onun adıyla anılan semtte bir tekke yaptırmıştır. Fâtih'in vefatında cenaze namazını onun kıldırıldığı kaynaklarda bildirilmektedir. Zeynî olan Şeyh Vefâ, Fâtih ve II. Bâyezîd döneminin en önemli simalarından biridir. Şeyh Vefâ h. 2 Ramazan 896 (m.9 Temmuz 1491) tarihinde İstanbul'da vefat etmiş, Vefâ Câmii haziresine defnedilmiştir.¹⁸⁹

Eserde, müellif şeyhinin Ebü'l-Vefâ Muslihiddin Mustafa olduğunu belirtmektedir.

Benüm rûḥum benüm şeyḥüm Vefâ'dur

Şafâyi'yem ben, ol merd-i Ḥudâ'dur (b. 1225)

Safâyi'nin yazmış olduğu *Terceme-i Vesâyâ-yı Şeyh Vefâ* adlı eseri metnimizin bir bölümünü oluşturmaktadır. İncelediğimiz eserde onun Şeyh Vefâ'ya yazmış olduğu “Fî Evsâfı Şeyh Vefâ-i Konevî”, “Na‘t-ı Şeyh Vefâ Tâbe Serâhu” başlıklarında şiirler yer almaktadır. Ayrıca “Beyân-ı Kelâm Şeyh Vefâ” başlığında da Şeyh Vefâ'nın İslâm, iman, ihsân ve ikân hakkındaki açıklamaları yer almaktadır.

¹⁸⁹ Kadir Turgut, “Ebü'l-Vefâ Muslihiddin Mustafa'nın Farsça Şiirleri”, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2009, s. 31-38.

Şeyh Vefâ Zeyniyye tarikatı şeyhlerinden olduğu için Zeynîliğin Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ali'den gelen iki manzum silsilenâmesi verilmiştir.

Eserde Şeyh Vefâ şu vasıflarla yer almaktadır:

* **Baba adı:** Eserde Ebü'l-Vefâ Muslihiddin Mustafa'nın babasının adı Hacı Yahya olarak geçmektedir. (Birçok kaynakta Şeyh Vefâ'nın babasının adı Şemseddin Ahmed, dedesinin adı Yahya olduğu bilgisi yer alır. Safâyî'nin verdiği bu bilgiye ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir.)¹⁹⁰

Ki ismi Muştafâ bin Hâci Yahyâ
Vefâ dirler aña meşhûrî ammâ (b. 1100)

* **Kutub:** Şeyh Vefâ yaşadığı dönemde devrin kutbudur.

Mazhar-ı rûh-ı Muḥammed kûṭb-ı devrândur Vefâ
Hem serîr-i ma'rifet üzre Süleymân'dur Vefâ (b. 1104)

* **Allah dostu:** Safâyî, Şeyh Vefâ'nın müridi olduğunu belirttikten sonra onun Allah dostu olduğunu zikreder.

Benüm rûḥum benüm şeyḥüm Vefâ'dur
Şafâyî'yem ben, ol merd-i Hudâ'dur (b. 1225)

* **Hz. Süleyman:** Şeyh Vefâ, Hz. Peygamber'in ruhunun mazharı, devrin kutbu olduğu gibi aynı zamanda marifet tahtında oturan Hz. Süleyman gibidir.

Mazhar-ı rûh-ı Muḥammed kûṭb-ı devrândur Vefâ
Hem serîr-i ma'rifet üzre Süleymân'dur Vefâ (b. 1104)

¹⁹⁰ Musa Yıldız, "Sinoplu Safâyî ve Vasâyâ-yı Şeyh Vefâ Adlı Manzûmesi", **Bir Semte Vefa (Vefa Semti Dünü Bugünü Yarını Sempozyumu / 3-5 Kasım 2006, Bilim-Sanat Vakfı)**, yay. hzl. N. Bilge Özel İmanov, Yunus Uğur, Klasik Yayınları, İstanbul, 2009, s. 146.

* **Dört Halife:** Safâî, Şeyh Vefâ'yı samimiyet ve sadakatte Hz. Ebu Bekir, yaratılıştta Hz. Ömer, yaşantı olarak Hz. Ali, hayâ hususunda da Hz. Osman gibi tasavvur eylemiştir.

Şıdk-ıla Şıddîk u Aḥmed ḥulk-ı 'afvetde 'Ömer

Hem 'Alî-sîret ḥayâ bâbında 'Osmân'dur Vefâ (b. 1106)

3.7.1.27. Mimşâd ed-Dîneverî

Tasavvufun önde gelen şahsiyetlerindendir. h. 299 (m. 911-12) yılında vefat etmiştir.¹⁹¹

Eserde Mimşâd ed-Dîneverî, Zeynî silsilesinin Hz. Ali kolu içerisinde yer almaktadır.

Pes ol Mimşâd'a degdi Dînever'de

Pes Aḥmed aña tâbi' bu hünerde (b. 1213)

3.7.1.28. Şeyh Ebû'n-Necîb es-Sühreverdî

h. 490 (m. 1096-97) yılında İran Zencan'da Sühreverd kasabasında dünyaya gelmiştir. Soyu Hz. Ebû Bekir'e dayanmaktadır. Birçok hocadan hadis, fıkıh ve dinî ilimlerde dersler almıştır. On iki sene Nizâmiye Medreselerinde müderrislik yapmış, ilim tahsili için çeşitli yerlere seyahat etmiştir. h. 563 (m. 1167-68) yılında Bağdat'ta vefat etmiştir.¹⁹²

Eserde Ebû'n-Necîb es-Sühreverdî, Zeynî silsilesinin Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ali kollarında geçmektedir.

Pes andan Bü'n-necîb'e şoñra geldi

¹⁹¹ Abdülkerim b. Hevâzin el-Kuşeyrî, **Kuşeyrî Risâlesi**, terc. Şeyhülislâm Hoca Sâdeddin Efendi, hzl. Mehmet Günyüzlü, Yasin Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 73

¹⁹² Osmânzâde Hüseyin Vassâf, **Sefîne-i Evliyâ**, c. 1, hzl. Prof. Dr. Mehmet Akkuş, Prof. Dr. Ali Yılmaz, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 283-284.

Şehābeddīn ‘Ömer-i Sühreverdī (b. 1215)

İrişdi Bü’n-necīb’e cāmı-y-idi

Ol ‘Abdulḳādir’e Gīlānī-y-idi (b. 1228)

3.7.1.29. Şeyh Abdullatîf-i Kudsî

Zeyneddin Hâfî’nin halifelerindendir. H. 21 Receb 786 (m. 8 Eylül 1384) tarihinde doğmuştur. Önce Şeyh Abdülazîz’e, daha sonra Zeyneddin Hâfî’ye intisap etmiştir. Zeyneddin Hâfî ile birlikte Hicaz, Horasan, İran’a seyahat etmiştir. Bursa’da Zeynîliğin yayılmasına öncülük etmiş, h. 1 Rebiülevvel 856 (m. 22 Mart 1452) tarihinde vefat etmiştir.¹⁹³

Eserde Şeyh Abdullatîf-i Kudsî, Zeynî silsilesinin Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ali kolları içerisinde yer almakta ve Şeyh Vefâ’nın şeyhi olarak belirtilmektedir.

Gelüp ‘Abdullaṭîf-i Şeyh-i Ḳudsî

Vefā andan şeh-i insî vü ünsî (b. 1219)

Vefā ‘Abdullaṭîf’e irdi iy cān

Ki Zeyneddīn mürīdi ‘Abduraḥmān (b. 1226)

3.7.1.30. Serî es-Sakatî

h. 155 (m. 772) yılında Bağdat Kerh’te dünyaya gelmiştir. Baba mesleği olan hurdacılıkla geçimini sürdürdüğü için Sakatî olarak anılmıştır. Hadis tahsili için birçok seyahatte bulunan Serî es-Sakatî’nin zühd ve tasavvuf yoluna girmesinde Ma’rûf-ı Kerhî ve Habîb er-Râî etkili olmuştur. Onun menkıbeleri, tasavvuf hakkındaki sözleri, fikirleri yeğeni Cüneyd-i Bağdadî tarafından nakledilmiştir. h.

¹⁹³ Osmânzâde Hüseyin Vassâf, **a.e.**, c.1, s. 322-323.

251 (m. 865) yılında Bağdat'ta vefat etmiş, Bağdat'taki Şünûziye kabristanına defnedilmiştir.¹⁹⁴

Eserde Serî es-Sakatî Zeynî silsilesinin Hz. Ali kolu içinde zikredilmiştir.

Pes ol Dāvud'a ol Ma'rūf'a itdi
Serî andan Cüneyd andan işitdi (b. 1212)

3.7.1.31. Cüneyd-i Bağdadî

Doğum tarihi bilinmemektedir. Bağdat'ta doğup orada yaşamıştır. Ailesinin cam ticaretiyle uğraşmasından dolayı Kavârîrî nisbesi ve kendisinin de ipek ticaretiyle meşgul olmasından dolayı Hazzâz lakabıyla şöhret bulmuştur. Küçük yaştan itibaren hadis, fıkıh gibi şer'î ilimleri tahsil etmiştir. Devrin ünlü hocalarından ders almıştır. Onun tasavvuf ve zühd yoluna girmesinde, başta dayısı ve hocası Serî es-Sakatî olmak üzere çevresindeki hocaların da tesiri olmuştur. O, hâl ve ilminden dolayı "tāvûsü'l-ulemâ", "seyyidü't-tâife" gibi unvanlarla anılmıştır. Devrinde birçok ünlü sufi ve zâhid onun sohbetlerinde bulunmuş, halifesi olduğundan tarikatlerin hemen hemen tamamı onu silsilelerinde göstermişlerdir. Cüneyd-i Bağdadî, tasavvufun teşekkül etmeye başladığı hicrî 2. asırda tasavvufî terimlerini, tasavvufun usûl ve esaslarını tespit eden en önemli mutasavvıflardan biridir. h. 297 (m. 909-10) yılında Bağdat'ta vefat etmiş, Şünûziye kabristanına dayısı ve aynı zamanda şeyhi olan Serî es-Sakatî'nin yanına defnedilmiştir.¹⁹⁵

Eserde Cüneyd-i Bağdadî Zeynî silsilesinin Hz. Ali kolu içinde zikredilmiştir.

Pes ol Dāvud'a ol Ma'rūf'a itdi
Serî andan Cüneyd andan işitdi (b. 1212)

3.7.1.32. Abdülkâdir-i Geylânî

¹⁹⁴ Süleyman Uludağ, "Serî es-Sakatî", **TDVİA**, c. 36, İstanbul, 2009, s. 564.

¹⁹⁵ Süleyman Ateş, "Cüneyd-i Bağdadî", **TDVİA**, c. 8, İstanbul, 1993, s. 119-120.

h. 470 (m. 1077-78) yılında Gîlân eyaletine bağlı Neyf köyünde doğmuştur. Arapça el-Cîlî, el-Cîlânî; Farsça Gîlî, Gîlânî; Türkçe ise Geylânî telaffuzuyla şöhret bulmuştur. Soy şeceresi Hz. Ali'ye ulaşmaktadır. Babasını küçük yaşta kaybetmesinden dolayı annesi ve dedesi Savmâî'nin himayesinde büyümüştür. Bağdat'a giderek hadis, fıkıh, edebiyat alanında devrin birçok hocasından dersler almıştır. Onun tasavvuf ve zühd yoluna intisabı Bağdat mutasavvıflarından Ebû'l-Hayr Muhammed b. Müslim ed-Debbâs vasıtası ile dir. Hayatının ilk yıllarında medrese hocalığı ve vaizlik yapan Abdülkâdir Geylânî belli bir süre sonra bunları bırakarak inzivaya çekilmiştir. Gîlân'da Şâfîî mezhebine bağlı iken Bağdat'a gittiğinde Hanbelî mezhebine girmiş ve yaşadığı devirde de Hanbelîlerin imamı olduğundan ona "Muhyiddin" unvanı verilmiştir. Din ve tasavvuf alanında onlarca eser yazmıştır. Kâdiriye tarikatının kurucusu olan Abdülkâdir-i Geylânî h. 561 (m. 1165-66) yılında Bağdat'ta vefat etmiştir.¹⁹⁶

Eserde Abdülkâdir-i Geylânî Zeynî silsilesinin Hz. Ebû Bekir kolu içinde zikredilmiştir.

İrişdi Bü'n-necîb'e cāmı-y-idi

Ol 'Abdulḳâdir'e Gîlânî-y-idi (b. 1228)

3.7.1.33. Şehâbeddin Sühreverdî

Şehâbeddîn Sühreverdî h. 539 (m. 1145) yılında İran Cibâl eyaletinde Zencan'a bağlı Sühreverd'de doğmuştur. Hz. Ebûbekir soyundan olduğu için Bekrî, Teymî, Kureşî, nisbeleriyle anılmıştır. Abdülkâdir-i Geylânî ve amcası Ebû'n-Necîb es-Sühreverdî'nin sohbetlerinde, derslerinde bulunmuştur. Sühreverdiye tarikatının kurucusu olan Şehâbeddîn Sühreverdî'nin binlerce müridi, dervişi vardır. Kur'ân, hadis, tefsir, tasavvuf alanında birçok eser yazan Sühreverdî'nin en önemli eseri *Avârifü'l-Ma'ârif*'tir. Son dönemlerinde gözlerini kaybetmiş, felç geçirmiştir. h. 632 (m. 1234) yılında vefat etmiş ve Verdiye semtinde bulunan türbeye defnedilmiştir.¹⁹⁷

¹⁹⁶ Süleyman Uludağ, "Abdülkâdir-i Geylânî", **TDVİA**, c. 1, İstanbul, 1988, s. 234-235.

¹⁹⁷ Hasan Kamil Yılmaz, "Sühreverdî, Şehâbeddîn", **TDVİA**, c. 38, İstanbul, 2010, s. 40-42.

Eserde Şehâbeddin Sühreverdî Zeynî silsilesinin içinde yer almaktadır.

Pes andan Bü'n-necîb'e şoñra geldi

Şehâbeddîn 'Ömer-i Sühreverdî (b. 1215)

3.7.1.34. Dâvûd et-Tâî

Doğum tarihi kesin olarak belli değildir. İlk dönem sufilerindendir. İmâm-ı Âzâm'ın en gözde öğrencilerindendir. Hadis ve fıkıh alanında öğrenim görmesine rağmen Habîb er-Râî'nin tesiriyle kitaplarını Fırat Nehri'ne atmış, zühd ve ibadete çekilmiştir. Onun en tanınmış öğrencisi Ma'rûf-ı Kerhî'dir. Dâvûd et-Tâî h. 160 (m. 776-77) yılında evinde Kur'ân okurken vefat etmiştir.¹⁹⁸

Eserde Dâvûd et-Tâî Zeynî silsilesinin Hz. Ali kolu içinde zikredilmiştir.

Pes ol Dâvud'a ol Ma'rûf'a itdi

Serî andan Cüneyd andan işitdi (b. 1212)

3.7.1.35. Ma'rûf-ı Kerhî

Doğum yeri olarak kaynaklar Bağdat Kerh Mahallesi, Sâmerâ civarındaki Kerh-i Bâceddâ'yı yahut Şehrîzor yakınlarında yer alan Kerh-i Cüddân'ı göstermektedir. Hıristiyan yahut Sâbiî bir aileye mensupken teslis inancını reddettiği, Hıristiyan hocasını terk edip kaçtığı ve sekizinci Ali er-Rızâ ile karşılaştıktan sonra Müslüman olduğu rivayet edilmektedir. Daha sonra ailesinin yanına dönmüş ve anne-babası da onun etkisinde kalarak Müslüman olmuşlardır. Ma'rûf-ı Kerhî'nin tasavvuf ve züht yoluna yönelmesi Dâvûd et-Tâî'nin müritlerinden Ebü'l-Abbâs İbnü's-Semmâk'ın vesilesiyledir. Tasavvuf tarihinin en önemli kişiliklerinden biri olan Iraklı mutasavvıf Ma'rûf-ı Kerhî'nin önemi Sünnî ve Şiî birçok tarikatın silsilelerinin kendisiyle birlikte devam etmesindedir. Onun yetiştirmiş olduğu en önemli öğrencisi Serî es-Sakatî'dir. Ma'rûf-ı Kerhî h. 200 (m. 815-16) yılında Bağdat'ta vefat etmiş ve zaviyesinin bulunduğu yere defnedilmiştir. Onun türbesi

¹⁹⁸ Mustafa Kara, "Dâvûd et-Tâî", TDVİA, c. 9, İstanbul, 1994, s. 48-49.

hastalıklarına, sıkıntılarına şifa bulmak isteyen insanların ziyaret ettiği bir mekân hâline gelmiştir.¹⁹⁹

Eserde Ma'rûf-ı Kerhî Zeynî silsilesinin Hz. Ali kolu içinde zikredilmiştir.

Pes ol Dāvud'a ol Ma'rûf'a itdi

Serî andan Cüneyd andan işitdi (b. 1212)

3.7.1.36. Sehl b. Abdullah et-Tüsterî

H. 203 (m. 818-19) yılında İran Hûzistân eyaletine bağlı Tüster şehrinde dünyaya gelmiştir. Dayısı Muhammed b. Sevvâr'ın etkisiyle zühd ve tasavvuf yoluna girmiştir. Dinî ilimlerde eğitim almak için birçok şehre seyahatlerde bulunmuştur. Ma'rûf-ı Kerhî, Mâlik b. Dînâr, Süfyân es-Sevrî, Zünnûn el-Mısrî gibi dönemin birçok ünlü sûffisinin sohbetlerine katılmıştır. Kelâm ve tefsir alanında söz sahibi olmasına rağmen o daha çok sûfî yönüyle ön plana çıkmıştır. Birçok öğrenci yetiştirmiş olsa da en meşhur talebesi Hallâc-ı Mansûr'dur. h. Muharrem 283 (m. Şubat-Mart 896) tarihinde Basra'da vefat etmiştir.²⁰⁰

Eserde, Sehl b. Abdullah Hz. Peygamber'in sünnetine uymanın gereklilikleri üzerine sarf etmiş olduğu sözlerle yer almıştır.

Resûle sünnetinde pes içâ'at

Olur farzında Allâh'a içâ'at

Biri Sehl ibni 'Abdullâh'a şordı

Bu İslâma şerâyi' bil ne dirdi

Getürdügin Resülûñ hûb tutmak

Ne red itdiyse terk idüp unutmak

¹⁹⁹ Reşat Öngören, "Ma'rûf-ı Kerhî", **TDİVA**, c. 28, İstanbul, 2003, s. 67-68.

²⁰⁰ Mustafa Öztürk, "Sehl et-Tüsterî", **TDVİA**, c. 36, İstanbul, 2009, s. 321-323.

Muṭî' olmak gerek Allāh'a her kul
Şehādet eylemek kim Rabb durur ol

Nebīsine gerekdür hem şehādet
Ki Hāḳ gönderdi viridi hoş risālet (b. 4673-4677)

3.7.1.37. Hallâc-ı Mansûr

Hallâc-ı Mansur, h. 244 (m. 858-59) yılında bugün İran sınırları içerisinde yer alan Beyzâ'da doğmuş, Basra'da yetişmiştir. Erken yaşlarda tasavvuf yoluna girmiş, Sehl b. Abdullah et-Tüsterî, Amr el-Mekkî ve Cüneyd-i Bağdadî'den ders almıştır. Onların hizmetinde bulunmuş ve sohbetlerine katılmıştır. Yirmi yıl Cüneyd-i Bağdadî'nin yanında kaldıktan sonra ondan da ayrılmıştır. Birçok ülke dolaşmış irşat faaliyetlerinde bulunmuş, birkaç defa hac farızasını yerine getirmek için Mekke'ye gitmiştir.

Tasavvufî fikirlerinden dolayı zındıklıkla suçlanmış, uzun yıllar zindanda kalmış ve yapılan mahkemede birinci kadı Ebu Ömer idamına fetva vermiştir. Annesi ve arkadaşı başmâbeyinci Nasr'ın idamı durdurmak için araya girmesi de fayda vermemiş, h. 24 Zilkade 309 (m. 26 Mart 922) tarihinde idam edilmiştir. Devrinde veya sonraki dönemlerde onun görüşlerini tevil edip destekleyenler olduğu gibi muhalefet edenler de olmuştur. Onun "Ene'l-Hakk" sözü, manevî hacle ilgili görüşleri yıllarca tartışılmıştır.²⁰¹

²⁰¹ Ethem Cebecioğlu, "Hallac-ı Mansur", *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 30, nr. 1, Ankara, 1988, s. 333-338, 348.

Eserde Hallâc-ı Mansur'un "Ene'l-Hakk" sözünden dolayı darağacına asılması konu edilmiştir.

Semen bezminde ikrâr itdi Mansûr
Ene'l-'abdu hüve'l-ma'bûdu zû'n-nûr

Aşılmış dâr-ı zülf-i yâre muṭlaḳ
Ene'l-Ḥaḳ didügi oldı muḥaḳḳaḳ (b. 5010-5011)

Senüñ 'ilmüñden açıldı bu sır yâ faḥr-i mevcûdât
Hüve'l-ḥaḳdur ene'l-ḥaḳ dir tecellâ-kerde ez-Ḥallâc (b. 3006)

3.7.1.38. Şems-i Tebrizî

Ebu Bekir Sele-Bâf'ın dervişlerinden iken onu bırakarak seyahat etmeye başlamıştır. Şems aşk ve cezbeyle esas alan, kınanmışlığı nefis terbiyesinin bir gereği sayan bir dervıştır. Şems-i Tebrizî'ye olgunluğundan dolayı Kâmil-i Tebrizî, çok seyahat etmesinden kaynaklı olarak da Şems-i Perende denmiştir. Şems Konya'ya gelip Mevlânâ ile tanıştıktan sonra onu sohbetleriyle etkilemiştir. Müderris, vâiz ve iyi bir fâkih olan Mevlânâ'ya aşk ve cezbe hususunda tesir ederek onun coşkunu bir mutasavvıf olmasında etkili olmuştur. Bu açıdan Mevlânâ ile Şems'i kimi kaynaklar Hz. Musa ile Hızır'ın arkadaşlığına benzetmişlerdir. Mevlânâ'nın vaazları terkedip halktan uzaklaşmasıyla birlikte insanlar Şems'e öfkelenmeye başlamış, bunun üzerine Şems belli bir dönem Konya'dan ayrılmış, ancak Mevlânâ'nın gönderdiği mektuplar onun tekrar Konya'ya dönmesini sağlamıştır. Şems'in Konya'ya ikinci gelişinden bir müddet sonra h. 645 (m. 1247) yılında öldürüldüğü ya da Konya'yı gizlice terk ettiği ileri sürülmektedir.²⁰²

Çün oldı lâle gülşende ḳadeḥ-rîz

²⁰² Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin – Hayatı, Eserleri, Felsefesi*, bs. 6, İnkılap Yayınları, İstanbul, 1999, s. 49, 66, 85.

3.7.1.39. Fudayl b. İyâd

h. 107 (m. 725-26) yılında doğmuştur. Temîm kabilesinin Yerbû‘ kolundandır. Gençlik yıllarında eşkıyalık yapan bir çetenin reisi iken âşık olduğu bir kızın evine girmek için duvara tırmanmış, bu sırada okunan Kur’ân ayetinden (Hadîd 57 / 16) etkilenerek tevbe edip kendini ibadete vermiştir. Otuz yıl boyunca birçok âlimin meclislerine devam etmiştir. Güvenilir bir hadis râvîsi olan Fudayl b. İyâd h. 187 Muharrem (m. Aralık 802 – Ocak 803) ayında Mekke’de vefat etmiştir. Horasan’ın ilk büyük sûfilerinden olup kendisinden sonraki sûfiler üzerinde de etkileri olmuştur. Ebü’l-ferec İbnü’l-Cevzî’nin onun hakkında yazmış olduğu bir menakıbname bulunmaktadır.²⁰³

Fudayl bin ‘İyâd eydür bilûn siz

Dirüz hoş müslimûn ma’nâsını biz (b. 7428)

3.7.1.40. Muhyiddin İbnü’l-Arabî

h. 560 (m. 1165) yılında Endülüs Tüdmir bölgesinin başkenti Mürsiye’de doğmuştur. Soylu bir aileden gelen İbnü’l-Arabî Arapların Benî Tay kabilesine mensup olup Hâtim et-Tâî onun büyük dedelerinden biridir. Tasavvufta otorite oluşundan kaynaklı olarak “Şeyhü’l-Ekber” dinî bilimlerde müceddid olmasından kaynaklı olarak da “Muhyiddin” lakaplarıyla anılmıştır. Henüz küçük yaşta hadis, kırâat-i seb‘a, aşere, takrib dersleri almış memleketinden ayrılarak Mekke’ye hac farızasını yerine getirmeye gitmiştir. Hayatı boyunca Kuzey Afrika, Arabistan, Orta Doğu, Anadolu’da birçok yer dolaşmış olan İbnü’l-Arabî devrin birçok ünlü sûfisinin sohbet ve ders halkasına dâhil olmuştur. Sadreddin Konevî onun üvey oğludur. Tasavvuf tarihinde çok büyük iz bırakmış olan Muhyiddin İbnü’l-Arabî h. 22 Rebûlâhir 638 (m. 10 Kasım 1240) tarihinde Dimaşk’ta vefat etmiştir.²⁰⁴ Üçyüze

²⁰³ Osman Türer, “Fudayl b. İyâd”, **TDVİA**, c. 13, İstanbul, 1996, s. 208-209.

²⁰⁴ M. Erol Kılıç, “İbnü’l-Arabî, Muhyiddin”, **TDVİA**, c. 20, İstanbul, 1999, s.493-495.

yakın eseri bulunan İbnü'l-Arabî'nin en çok bilinen iki eseri *Fütûhatü'l-Mekkiyye* ile *Füsûsu'l-Hikem*'dir. İncelediğimiz eserde de İbnü'l-Arabî *Fütûhat-ı Mekkiyye* adlı eseriyle yer almıştır.

Çekirdekler beyân uzatdı oñat

Yazar şan Şeyh A'rabî Fütühât (b. 5016)

3.7.1.41. Sadreddin Konevî

h. 606 (m.1209-10) yılı civarında Malatya'da doğmuştur. Babası Mecdüddin İshak Anadolu Selçuklu Devletinde yöneticilik yapmıştır. Sadreddin Konevî'nin dokuz yaşında babasını kaybetmesi üzerine annesi İbnü'l-Arabî ile evlenmiştir. Böylece İbnü'l-Arabî Sadreddin Konevî'nin üvey babası olmuştur. Sadreddin Konevî, İbnü'l-Arabî ölünceye kadar onun yanında bulunmuştur. Onun düşüncelerine etki eden iki mutasavvıftan biri Evhadüddin-i Kirmanî diğeri ise İbnü'l-Arabî'dir. Sadreddin Konevî, İbnü'l-Arabî'den sonra vahdet-i vücûd inancının en önemli temsilcisi olarak kabul edilmektedir. H. 673 (m. 1274-75) yılında Konya'da vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir.²⁰⁵ Eserde Sadreddin Konevî onun en meşhur eseri olan *Miftahu'l-gayb* ve *Nusûs* ile birlikte geçmektedir.

Nuşuş'ın açdı gerçi yâsemîndür

Oğur Miftâh-ı Ğayb'ı Şadr-ı dîn'dür (b. 5015)

3.7.1.42. Ezrâkî

Mekke'de doğmasına rağmen dedelerinin Ezrak'a nisbetiyle Ezrâkî diye tanınmıştır. Ezrâkî asıl şöhretini *Ahbâru Mekke ve mâ câ'e fihâ mine'l-âsâr* adlı eserine borçludur. Eser onun daha çok dedesi Ahmed b. Muhammed'den duyduğu

²⁰⁵ Ekrem Demirli, "Sadreddin Konevî", *TDVİA*, c. 35, İstanbul, 2008, s. 420-421.

rivâyetlere dayanır. Eserde Mekke ve Kâbe'nin coğrafî ve topoğrafik yapısıyla birlikte haccın rükünlerine ait bilgiler de verilmektedir.²⁰⁶

Safâî'nin eserini yazarken yararlandığı kaynaklardan olan Ezrâkî'nin tarihi, metinde iki farklı yerde geçmektedir.

Oñat olmağ dilerseñ pes yağîñüñ

Tevârîhin oğı var Ezrağî'nüñ (b. 6287)

Var öğren aşlın itme baña tevbiğ

Düzüpdür Ezrağî, Fâsî tevârîğ (b. 6737)

3.7.1.43. Fâsî

Takıyüddin Fâsî. Daha çok Mekke tarihi üzerine yazmış olduğu eserleriyle tanınan Mâlikî fakihlerindendir. 1373 yılında Mekke'de doğmuş nesebi Ebû Tâlib'e dayanmaktadır. Fâsî nisbesi Faslı olmasından, Hasenî nisbesi ise nesebinin Hz. Hasan'a dayanmasındandır. Takıyüddin el-Fâsî Mekke'de Mâlikî kadılığı görevinde bulunmuş dört mezhebe göre fıkıh dersleri vermiştir. 1429 yılında vefat etmiştir. Onun Mekke'nin tarihi üzerine yazmış olduğu *Şifâü'l-garâm bi-ahbâri'l-beledi'l-harâm* adlı eseri, Ezrâkî'nin *Ahbâru Mekke* ve Fâkihî'nin *Târîhu Mekke*'sinden sonra bu alandaki en önemli eser olarak kabul edilir. O, ayrıca *el-Ikdü's-semîn fi târihi'l-beledi'l-emîn* adlı eserinde de Mekke'nin tarihiyle birlikte orada yetişen, ya da dışardan gelip yerleşen vali, âlim, şâir, edip, fâkih vb. şahsiyetler hakkında ansiklopedik bilgiler verir. Onun farklı alanlarda yazmış olduğu başka eserleri de vardır.²⁰⁷

Safâî'nin incelediğimiz eserinde Fâsî iki farklı yerde ve tevârîhiyle geçmektedir.

²⁰⁶ Abdülkerim Özaydın, "Ezrâkî, Ebü'l-Velîd", **TDVİA**, c.12, İstanbul, 1995, s. 68-69. Eserin Türkçe tercümesi için ayrıca bkz. Ebu'l-Velîd Muhammed el-Ezrâkî, **Kâbe ve Mekke Tarihi**, terc. Y. Vehbi Yavuz, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1980, XV+432 s.

²⁰⁷ Cevat İzgi, "Fâsî, Takıyüddin", **TDVİA**, c. 12, İstanbul, 1995, s. 212.

Var օğren aşlın itme baña tevbiħ
Düzüpdür Ezrakî, Fâsî tevârîħ (b. 6737)

Geh Şâtıbi vü gehi Seħâvî
Geh Fâsî vü gâh Ca‘berî’yüz (Be. I, b. 334)

3.7.1.44. Seħâvî

Seħâvî Alemüddin. h. 558-559 (m. 1162-1164) yılları arasında Aşağı Mısır’ın Garbiyye bölgesindeki Seħâ kasabasında doğmuştur. Hemdânî nisbesiyle de tanınan Seħâvî, İskenderiye, Mısır, Kâhire, Dımaşk, Karâfe gibi birçok şehir dolaşmış ve başta Kâsım b. Firruh eş-Şâtıbî olmak üzere birçok hocadan çeşitli dersler almıştır. Önce Mâlikî fikhî üzerine eğilen Seħâvî, daha sonra Şâfiî mezhebine geçerek fetvalarını bu mezhebe göre vermiştir. Kur’ân ilimleri, hadis, siyer, fıkıh, dil vb. konularda birçok eseri mevcuttur. Seħâvî, h. 643’te (m. 1245) Tûrbetü’s-Sâlihiyye’deki evinde vefat etmiştir.²⁰⁸

İncelediğimiz eserde Seħâvî iki yerde Şâtıbî ile birlikte geçmektedir. Bu beyitlerin birinde onun Şâtıbî’ye yazmış olduğu şerhe temas etmektedir.

Geh Şâtıbi vü gehi Seħâvî
Geh Fâsî vü gâh Ca‘berî’yüz (Be. I, b. 334)

Muvâfık sırr-ı aqvâl-i nebîde
Seħâvî didi şerhi Şâtıbî de (b. 6578)

3.7.1.45. Şâtıbî

h. 538 (m. 1144) yılında Endülüs’ün Valencia (Belensiye) eyaletine bağlı Şâtibe (Jativa) şehrinde doğmuştur. Doğuştan görme engellidir. Kıraat

²⁰⁸ Tayyar Altıkulaç, “Seħâvî, Alemüddin”, **TDVİA**, c. 36, İstanbul, 2009, s. 311.

âlimlerindedir. Genç yaşlarında bir süre vâizlik ve hâtiplik yapmış, devrin birçok hocasından dinî ilimlerle ilgili dersler almıştır. 1176 yılında hacca gitmek üzere memleketinden ayrılan Şâtıbî hac farizasını yerine getirdikten sonra Kâhire'ye yerleşmiş, orada hocalık yapmış ve birçok öğrenci yetiştirmiştir. Çok zeki ve güçlü bir hafızaya sahip olan Şâtıbî h. 590'da (m. 1194) Kâhire'de vefat etmiştir. Onun eserlerinden bazıları şunlardır: *Hırzu'l-emânî ve vechü't-tehânî (eş-Şâtıbiyye)*, *Âkiletü etrâbi'l-kasâid fi esne'l-mekâsid*, *Nâzimetü'z-zehr*, *ez-Zâ'ât fi'l-Kur'ân*.²⁰⁹

Metinde Şâtıbî onun öğrencilerinden olan Sehâvî ile birlikte ve Sehâvî'nin Şâtıbî'ye yazmış olduğu şerhle geçmektedir.

Geh Şâtıbi vü gehi Sehâvî

Geh Fâsî vü gâh Ca'berî'yüz (Be. I, b. 334)

Muvâfık sırr-ı aqvâl-i nebîde

Sehâvî didi şerhi Şâtıbî de (b. 6578)

3.7.1.46. Ca'berî

Fâkih, kıraat âlimi ve muhaddistir. h. 640 (m. 1242) yılında Suriye'de Ca'ber Kalesi'nde doğmuştur. Doğduğu yere istinaden Ca'berî diye şöhret bulmuştur. Nizamiye ve Müstansırıyye medreselerindeki hocaların haricinde devrin birçok hocasından da çeşitli dersler almıştır. Fâkih, kıraat âlimi ve muhaddistir. h. 732'de (m. 1332) Beledülhalîl'de vefat etmiştir. Onun en önemli eseri *Kenzü'l-ma'ânî fi şerhi Hurzi'l-emânî* olup Türkiye'deki farklı kütüphanelerde birçok yazma nüshası mevcuttur. Ca'berî'nin bunun dışında Kur'ân ilimleri, fıkıh, hadis, siyer, tarih, dil ve edebiyat sahasında yazmış olduğu başka eserleri de bulunmaktadır.²¹⁰

Metinde Safâyî, Ca'berî'yi Sehâvî, Şâtıbî, Fâsî gibi diğer âlimlerle birlikte aynı beyitte zikreder.

²⁰⁹ Abdurrahman Çetin, "Şâtıbî, Kâsım b. Firruh", *TDVİA*, c. 38, İstanbul, 2010, s. 376.

²¹⁰ M. Kemal Atik, "Ca'berî", *TDVİA*, c. 6, İstanbul, 1992, 527-528.

Geh Şatıbi vü gehi Sehāvī

Geh Fāsī vü gāh Ca‘berī’yüz

(Be. I, b. 334)

3.7.1.47. Kıvâmeddîn-i İtkânî

Hanefî fakihlerindendir. Miladî 1286 yılında Fârâb’a bağlı İtkan kasabasında doğdu. Hanefî fikhına vukûfiyeti ve aşırı derecede bağlı olmasından kaynaklı olarak “Ebû Hanîfe” olarak da adlandırılmıştır. Kadılık ve müderrislik yapmıştır. M. 1357 yılında Kâhire’de vefat etmiştir. Eserlerinden bazıları şunlardır: *et-Tebyîn, Gâyetü’l-beyân ve nâdiretü’l-akrân, Risâle fî terki ref‘i’l-yedeyn, Kasîdetü’s-safâ ma‘a şerhihi, eş-Şâmil fî şerhi usûli’l-Pezdevî, Verdetü’l-ervâh fî’l-esmâi’l-merviyeye fî’l-müenneseti’s-semâiyeye, el-Lübâb fî ilmi’l-hisâb, Dürer.*²¹¹

Budur şerh-i beyânı aña bir bir

Ƙıvâmeddîn-i Etkânî ne dür dir

(b. 3546)

3.7.1.48. Ekmeleddin Bâbertî

Hanefî fakihlerindendir. 14. yüzyıl başlarında doğmuştur. Bayburt doğumlu olduğu için Bâbertî, Anadolu’ya nisbetle Rûmî, Kâhire’de vefat etmesinden dolayı da Mısırî nisbeleriyle anılmıştır. M. 1384 yılında vefat etmiştir. Bâbertî’nin kırktan fazla eseri olmakla birlikte en önemli eseri Burhaneddin el-Merginânî’nin meşhur eseri *el-Hidâye*’ye yazmış olduğu *el-İnâye* adlı şerhtir.²¹² İncelenen metinde de onun bu eserine *Şerh-i Hidâye* olarak atıfta bulunulmuştur.

Ne dir hem Ekmeleddîn, ir şafāya

İkisi itdi çün Şerh-i Hidāye

(b. 3547)

3.7.1.49. Dârimî (Abdullah b. Abdurrahman)

h. 181 (m. 797-98) yılında doğmuştur. Semerkantlıdır. Dârimî olarak anılmasının sebebi Temîm kabilesinin Dârim koluna mensubiyetinden dolayıdır.

²¹¹ Ahmet Akgündüz, “İtkânî”, *TDVİA*, c. 23, İstanbul, 2001, s. 464-465.

²¹² Arif Aytakin, “Bâbertî”, *TDVİA*, c. 4, İstanbul, 1991, s. 377-378.

Hadis öğrenmek için dönemin birçok ilim merkezine (Horasan, Mısır, Hicaz, Şam, Irak, Kûfe) seyahatler yapmıştır. Buhârî, Müslim, Tirmizî vs. gibi dönemin birçok ünlü muhaddisinin öğrencisi olmuştur. Müfessir ve fakih yönü var ise de daha çok muhaddis olarak tanınmıştır. Onun en meşhur eseri *es-Sünen*'dir. Dârimî h. 8 Zilhicce 255 (m. 17 Kasım 869) tarihinde Merv'de vefat etmiştir.²¹³ Dârimî, metinde *Müsned (es-Sünen)* adlı eseriyle geçmektedir.

Kitâbın okısın çutsun yedinde
Ki râvî Dâremî'dür Müsned'inde (b. 226)

3.7.1.50. Kevâşî

h. 590 (m.1193-94) [yahut h. 591 (m.1194-95)] yılında Musul'un doğusunda yer alan Kevâşe Kalesi'nde doğmuştur. Babasından kırâat-i seb'a okumuştur. Kırâat, Arap belâgati, tefsir ve hadis alanında birçok hocadan ders almıştır. Kırk yıl Musul Câmii'nde görev yapmış ve talebe yetiştirmiştir. Tefsir ve hadis alanında eserleri bulunan Kevâşî h. 680 (m. 1281) yılında Musul'da vefat etmiştir.²¹⁴

Bu resm ile beyân itdi Kevâşî
Ma'ârif milketinüñ kavmi başı (b. 566)

Żarar çün nâqadan gördi mevâşî
İşit hâ nice şerh itdi Kevâşî (b. 5132)

3.7.1.51. Halîl b. Ahmed

h. 100 (m.718-19) yılında Umman'da doğmuş, Basra'da yetişmiştir. Hac, cihad ve Horasan seyahatinin dışında Basra'da ikâmet ettiği için Basralı olarak anılmıştır. Babası, Hz. Peygamber'den sonra Ahmed adını kullanan ilk kişidir. Halîl b. Ahmed gramer, lugat, aruz, musiki, edebiyat gibi ilim dallarında bilimsel yöntem ve kuralları ilk defa ortaya koyması ile tanınmıştır. İlmî birikiminin yanında fazileti,

²¹³ Abdullah Aydınli, "Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman", *TDVİA*, c. 8, İstanbul, 1993, s. 494.

²¹⁴ Mehmet Mahfuz Ata, "Kevâşî", *TDVİA*, c. 25, İstanbul, 2002, s. 341.

zühhd ve takvasıyla da ün kazanmıştır. h. 175 (m.791-92) yılında Basra'da vefat etmiştir. Belli başlı eserleri şunlardır: *Kitâbü'n-nakt ve's-şekl*, *Kitâbu'l-ayn*, *Kitâbu'l-arûz*, *Kitâbu'l-îkâ'*, *Kitâbu'n-nagam fi'l-mûsikâ*, *Kitâbu'l-cümel fi'n-nahv*, *el-Hurûf*.²¹⁵

İşit billâhi kim olursın es'ad

Ne buyurdı Hâlîl ol İbni Aḥmed

‘Amelsüz ‘ilmüñ olmaz i‘tibârı

Güzeldür terki olsa ihtiyârı

Hâķîķat zemm ider Allâhu Râfi‘

Ola sözinde nâşih fi‘li zâyi‘

Niçün söylersiz anı eylemezsiz

Niçe bilmekdür ol kim işlemezsiz

Ne dir andan şoñ işit Hâķ ta‘âlâ

Ta‘âlâ şānuhu Ḳahhār u dānâ

Büyükdür maḳtı ya‘nî kim günâhı

Hudâ ḳatında hâ yitürme râhı (b. 5402-5407)

3.7.1.52. Ebû Nu‘aym el-İsfahanî

h. 336 (m. 947-48) yılında İsfahan'da doğmuştur. Yaşadığı dönemin en ünlü muhaddis ve tarihçilerinden birisidir. Ebû Nu‘aym hadis eğitimi için birçok şehre gitmiş, hocalarından hadis rivayetinde bulunmuştur. Kendisi de birçok öğrenci yetiştiren Ebû Nu‘aym'ın en ünlü talebesi Hatîb el-Bağdadî'dir. 94 yaşında h. 430 (m. 1038) yılında vefat etmiştir. Daha çok hadis ve tarih alanında eserler kaleme

²¹⁵ Tefîk Rüştü Topuzoğlu, "Halîl b. Ahmed", *TDVİA*, c. 15, İstanbul, 1997, s. 309-311.

almıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: *Hilyetü'l-evliyâ min tabakatu'l-asfiyâ, Târihu Isfahan, Delâilü'n-nübüvve, Kitâbu't-tıbbi'n-nebevî.*²¹⁶

İncelediğimiz eserde onun İhlâs Sûresi'nin fazileti üzerine rivayet eylediği hadis yer almıştır. (bkz. b. 237-243)

3.7.1.53. Nevâvî

h. 631 (m 1233-34) yılında Suriye Havran'da yer alan Nevâ köyünde doğmuştur. Küçüklüğünde babasının yanında ticaretle uğraşan ancak daha sonra ilim yoluna girmeyi tercih etmiştir. Birçok medresede hocalık, Eşrefiye Dârülhadis'inde şeyhlik yapmıştır. Zehebî onu “hadis âlimlerinin efendisi” olarak nitelendirmiştir. Kur'ân, tasavvuf, akâid ve dil alanında çeşitli eserleri bulunan Nevâvî asıl şöhretini hadis ve fıkıh alanında kazanmıştır. İlmî çalışmalarına mâni olacağı endişesiyle evlenmeyen Nevâvî h. 676 (m. 1277) yılında vefat etmiştir. *Riyâzü's-Sâlihîn, el-Minhâc fî Şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc (Sahîh-i Müslim) ve el-Ezkâr* onun en önde gelen eserleridir.²¹⁷

Nevâvî eserde *Tehzîb* adlı eseriyle birlikte zikredilmiştir.

Nevâvî böyle dir Tehzîb içinde

‘Alî’den söyler ol tertîb içinde (b. 6089)

3.7.2. Mezhep İmamları

3.7.2.1. Ebû Hanîfe

h. 80 (m. 699-700) yılında Kûfe'de doğmuştur. Ebû Hanîfe yahut İmâm-ı Âzam olarak şöhret bulmuştur. Büyük müctehidlerden olup Hanefî mezhebinin imâmıdır. Tâbiînden mi tebeü't-tâbiînden mi olduğu ihtilaflıdır. h. 150 yılında (m.

²¹⁶ Ahmet Tobay, “Ebû Nu‘aym el-İsfahânî Hayatı ve Eserleri”, **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, nu. 11-12, İstanbul, 1997, s. 81-88.

²¹⁷ M. Yaşar Kandemir, “Nevevî”, **TDVİA**, c. 33, İstanbul, 2007, s. 45-46.

767) Bağdat'ta vefat etmiştir. Ona nisbet edilen belli başlı eserler şunlardır: *el-Müsned*, *el-Fıkhü'l-ekber*, *el-Fıkhü'l-ebsat*, *el-Âlim ve'l-müte'allim*, *er-Risâle*, *el-Vasıyye*, *el-Kasîdetü'n-Nu'mâniyye*.²¹⁸

Yedidür Şâfi'î'nüñ pes katında
Sekizdür Bū Hanîfe mezhebinde

Hayât u 'ilm ü kudret hem irâdet
Başar sem' u kelâm iy ehl-i 'izzet

Uşulı bu şifâtuñ bil ki 'âkil
Sekiz diyen olur tekvîne kâ'il

Egerçi ba'zı halka halk olandur
Uşul aña yididür yâ sekizdür (b. 1514-1517)

3.7.2.2. İmâm Şâfi'î

h. 150 (m. 767-68) yılında Gazze'de doğmuştur. İki yaşında yetim kalınca annesi Fâtıma onu Mekke'ye götürmüştür. Mahrumiyet içinde büyüyen İmâm Şâfi'î yedi yahut dokuz yaşında Kur'ân'ı ezberlemiş on üç yaşında Kur'ân okutmaya başlamıştır. Devrin birçok âliminden ders almış, çeşitli seyahatlerde bulunmuştur. Birçok hocanın ilim halkasına katılan İmâm Şâfi'î büyük müctehidlerden olup Şâfi'î mezhebinin kurucusudur. O, Mısır'da h. 204 (m. 820) yılında vefat etmiş, Karâfe'de bulunan Benî Abdülhakem Kabristanı'na defnedilmiştir.²¹⁹

Bilindi Şâfi'î'nüñ kavli düpdüz
Haķıķat didi İmândan 'amel cüz (b. 1497)

²¹⁸ Mustafa Uzunpostalcı, "Ebû Hanîfe", *TDVİA*, c. 10, İstanbul, 1994, s. 131-138.

²¹⁹ Bilal Aybakan, "Şâfiî", *TDVİA*, c. 38, İstanbul, 2010, s. 223-224.

(Ayrıca bkz. b. 1514-1517)

3.7.2.3. Ahmed b. Hanbel

h. 164 (m. 780) yılında Bağdat'ta doğmuştur. Babası genç yaşta vefat ettiğinden annesinin himayesinde büyümüştür. Kur'ân-ı Kerîm'i ezberleyip ve fıkıh tahsil ettikten sonra hadis ilmiyle meşgul olmuştur. Hocalarından öğrendiği birçok hadisi kayda geçirmiştir. Şâfiî'den de fıkıh ve fıkıh usulü dersleri almıştır. Onun öğrencileri arasında Buhârî, Tirmizî, Müslim, Ebû Davud, Nesâî gibi çok meşhur din âlimleri vardır. İlim tahsili için birçok yere seyahatlerde bulunmuştur. Abbasî halifelerinden Me'mûn ve Mu'tasım zamanında halku'l-Kur'ân meselesi yüzünden işkenceye maruz kalmıştır. h. 241 (m. 855) yılında Bağdat'ta vefat etmiştir. Ahmed b. Hanbel, Hanbelî mezhebinin kurucu imamıdır. Onun en meşhur eseri *el-Müsned* adlı hadis kitabıdır. Diğer eserlerini vefatından sonra oğlu ve öğrencileri yazıya geçirmiştir.²²⁰

Bize nuşh olmağa itdi bu dînde

İmâm Aḥmed rivāyet Müsned'inde (b. 590)

3.7.3. Kütüb-i Sitte Müellifleri

3.7.3.1. Buhârî (Muhammed b. İsmail)

h. 194 (m. 810) yılında Buhara'da doğmuştur. Çok küçük yaşta hadis tahsiline başlamış, bunun için birçok hocadan ders almış ve birçok şehre uzun seyahatlerde bulunmuştur. İslamî kaynaklarda Kur'ân'dan sonra en güvenilir kitap olarak kabul edilen *el-Câmi'u's-Sahîh* onun eseridir. Birçok öğrenci yetiştirmiştir. İmam Müslim ve Tirmizî gibi tanınmış muhaddisler onun talebeleri arasında bulunmaktadır. h. 256

²²⁰ M. Yaşar Kandemir, "Ahmed b. Hanbel", *TDVİA*, c. 2, İstanbul, 1989, s. 75-77.

(m. 870) yılında vefat etmiştir. Onun en meşhur eseri *Sahîh-i Buhârî* olarak da bilinen *el-Câmi‘u’s-Sahîh*’tir.²²¹

Eserde, Buhârî yapmış olduğu hadis rivayetleri ve eseriyle geçmektedir.

Nebî’den pes bu aḥbârı çıkardı

Buḥârî-y-ile Müslim kim Kuşeyrî (b. 3500)

Haber virür Sa‘îd atası Huzrî

Şebâtın dir Şahîḥ’inde Buḥârî (b. 136)

3.7.3.2. Müslim

h. 206 (m. 821-22) yılında Nişabur’da doğmuştur. 12 yaşında hadis öğrenmeye başlayan Müslim birçok hocadan hadis tahsil ettikten sonra, *el-Câmi‘u’s-Sahîh* adlı eserini meydana getirmiştir. Sahîh-i Buhârî’den sonra en güvenilir ikinci hadis kitabıdır. h. 261 (m. 875) yılında Nişabur’da vefat eden Müslim, Nasrâbâd Kabristanı’na defnedilmiştir. Keskin bir zekâyâ ve derin bir bilgiye sahip olan Müslim’in *el-Câmi‘u’s-Sahîh*’inden başka eserleri de vardır.²²²

Müslim eserde muhaddis kişiliği ve *el-Câmi‘u’s-Sahîh* adlı eseriyle birçok yerde zikredilmiştir.

Çıkardı tā ki Ḥaḳ’dan arta ḥayrî

Ki Müslim ibni Ḥaccâci’l-Kuşeyrî (b. 2937)

Bunuñ râvîsidür Ḥaḳ vire ḥayrî

Ki Müslim ibni Ḥaccâcü’l-Kuşeyrî (b. 4340)

²²¹ M. Mustafa el-A‘zamî, “Buhârî, Muhammed b. İsmâil” **TDVİA**, c. 6, İstanbul, 1992, s. 368-369.

²²² M. Yaşar Kandemir, “Müslim b. Haccâc”, **TDVİA**, c. 32, İstanbul, 2006, s. 93-94.

Velîkin diyeyim irerse tevfi̇k
Şahîh-i Müslim içre geldi taḥḳîk (b. 161)

İşit kim olasin ‘âlemde ‘âlim
Ne buyurdu Şahîh içre Müslim (b. 174)

3.7.3.3. Tirmizî

h. 209 (m. 824) yılı civarında günümüzde Özbekistan sınırları içerisinde yer alan Tirmiz’de doğmuştur. Birçok şehir gezip birçok hocadan dersler alarak hadis öğrenmiştir. İmam Müslim, İmam Buhârî, Ebû Dâvûd gibi muhaddisler onun hocaları arasındadır. En önemli eseri *el-Câmi‘u’s-Sahîh*’tir. Ayrıca onun *eş-Şemâ’ilü’n-Nebeviyye*’si şemâil alanında yazılmış ilk eserdir. Tirmizî h. 279 (m. 892) tarihinde Tirmiz şehrinde vefat etmiştir.²²³

Tirmizî eserde daha çok hadisçi yönü ve *Sahîh-i Tirmizî* adlı eseriyle yer almıştır.

İdüpdür hoş bunı Allāhu a‘lem
Şahîh’inde rivāyet Tirmidî hem (b. 215)

Saňa tā kılayın gökçek hikāyet
Enes’den Tirmidî itdi rivāyet (b. 4924)

Beyān-ı Tirmidî’dür hem Muvattā
Ebû Dâvûd hem iḥrāc eylemiş hā

²²³ M. Yaşar Kandemir, “Tirmizî”, *TDVİA*, c. 41, İstanbul, 2012, s. 202-203.

Ehādîşi beyānidur Resûl'ün

Ki naklum Cāmi'indendür uşûlün (b. 4587-4588)

3.7.3.4. Ebû Dâvûd

h. 202 (m. 817-18) yılında İran ile Afganistan arasındaki bir sınır bölgesi olan Sicistan'da doğmuştur. Ailesinin aslen Yemenli Ezd kabilesinden olması hasebiyle Ezdî nisbesiyle de anılmıştır. Onsekiz yaşında hadis tahsili için önce Bağdat'a sonra Basra'ya seyahat etmiş, kimi kaynaklarda onun 300 kadar hocadan ders aldığı kaydedilmiştir. Fıkıh ve hadis alanında birçok eseri vardır. En meşhur eseri ise 500.000 civarında hadis içinden sahih olduğunu düşündüğü 4800 rivayeti seçerek yazmış olduğu *es-Sünen*'idir. *Kütüb-i Sitte* içinde yer alan bu eserin pek çok şerhi yapılmıştır. Ebû Dâvûd h. 275 (m. 889) yılında Basra'da vefat etmiştir.²²⁴

Beyān-ı Tirmidî'dür hem Muvattâ

Ebû Dâvûd hem iħrâc eylemiş hâ (b. 4587)

Çıkarılmış Tirmidî Allāhu a'lem

Ebû Dâvûd iħrâc eylemiş hem (b. 5893)

3.7.3.5. İbn Mâce

h. 209 (m. 824-25) yılında doğmuştur. On beş yirmi yaşlarında farklı yerlerde birçok hocadan hadis dersi almıştır. Tefsir ve tarih alanlarında da eserleri olsa da onun asıl şöhreti *Kütüb-i Sitte*'de de yer alan, hadis alanında yazmış olduğu *es-Sünen* adlı eseridir. İbn Mâce h. 273 (m. 887) yılında vefat etmiştir.²²⁵ Eserde Tirmizî ile birlikte hadisçiliği dolayısıyla geçmektedir.

Getürdüm bu ħadîşi nazma ħ^wâce

Çıkartdı Tirmidî vü İbni Mâce (b. 3915)

²²⁴ M. Yaşar Kandemir, "Ebû Dâvûd es-Sicistânî", *TDVİA*, c. 10, İstanbul, 1994, s. 119-121.

²²⁵ M. Yaşar Kandemir, "İbn Mâce", *TDVİA*, c. 20, İstanbul, 1999, s. 161.

3.7.4. Hattatlar

3.7.4.1. İbn Mukle

h. 272 (m. 886) yılında Bağdat'ta doğmuştur. Hattat bir aileden gelen İbn Mukle yazısının güzelliğinden dolayı divanda çalışmaya başlamıştır. İbn Mukle Abbasiler döneminde yaşamış üç halifeye vezirlik yapmıştır. h. 328 (m. 940) yılında vefat etmiştir. Dönemin birçok ilim ve sanat dalıyla ilgilenen İbn Mukle'ye asıl şöhretini kazandıran hat sanatı alanındaki çalışmalarıdır. Aklâm-ı sittenin oluşmasında harflerin geometrik kurallarının tespit edilmesi ve belli kurallara bağlanmasında en önemli rolü İbn Mukle üstlenmiştir. Onun ortaya koyduğu kurallar İbnü'l-Bevvâb'ın dönemine kadar gelen hattatlara örnek teşkil etmiştir.²²⁶

Eserde kalemle ilk defa yazı yazan kişinin Hz. İdris olduğu belirtildikten sonra İbn Mukle ve İbn Bevvâb'ın adı zikredilmiştir.

Çalemlle ĥağ yazan evvel hüveydâ

Ki İdrîs-idi dirler İbni Yerdâ

Anuñ aşlı budur Allâhu a'lem

Beşinci atadur Şîr ibni Ādem

Bu ĥağğlar kim yazarlar şimdi iy şâb

Çıķardı İbni Muķle İbni Bevvâb

(b. 6374-6376)

3.7.4.2. İbnü'l-Bevvâb

Babasının Büveyhîler zamanında saray kapıcısı olmasından dolayı İbnü'l-Bevvâb künyesiyle anılmıştır. Bağdat'ta vaizlik yapmasının yanında resim, nakış,

²²⁶ Abdülkerim Özaydın, "İbn Mukle", **TDVİA**, c. 20, İstanbul, 1999, s. 211-212.

cilt, tezhib ve hat ile de ilgilenmiştir. h. 423 (m. 1031-1032) yılında Bağdat'ta vefat eden İbnü'l-Bevvâb Bâbü'l-Harb Kabristanı'nda Ahmed b. Hanbel'in yanına defnedilmiştir. İbnü'l-Bevvâb'a asıl şöhretini kazandıran hat alanındaki çalışmalarıdır. O, İbn Mukle'den sonra hat alanındaki en büyük hat ustası kabul edilmiştir. İbn Mukle'nin aklâm-ı sittede tespit edip ortaya koyduğu kâideleri İbnü'l-Bevvâb daha da estetize etmiştir.²²⁷

İncelediğimiz eserde kalemle ilk defa yazı yazan kişinin Hz. İdris olduğu belirtildikten sonra İbn Mukle ve İbnü'l-Bevvâb'ın adları da zikredilmiştir.

Çalemlle hağ yazan evvel hüveydâ

Ki İdrîs-idi dirler İbni Yerdâ

Anuñ aşlı budur Allâhu a'lem

Beşinci atadur Şît ibni Ādem

Bu hağğlar kim yazarlar şimdi iy şâb

Çıkardı İbni Muğle İbni Bevvâb (b. 6374-6376)

3.7.5. Diğer Tarihi Şahıslar

3.7.5.1. Cüreyc

Zina suçlamasıyla iftiraya uğrayan âbit, zâhit bir adamın, suçu isnat eden kadının beşikteki (yahut karnındaki) bebeğini konuşurmak sûretiyle, üzerine atılan iftirayı çürütmesini konu alan olayın başkahramanı. Yeryüzünde henüz beşikteyken konuşan üç kişi vardır. Bunlardan ilki Kur'ân'da da zikredilen ve Hz. Meryem'e isnad edilen zina suçlaması üzerine kundakta iken konuşan Hz. İsa, ikinci olarak âbid, zâhid bir zât olan Cüreyc'e isnat edilen zina suçlaması üzerine zâniyenin

²²⁷ Muhittin Serin, "İbnü'l-Bevvâb", **TDVİA**, c. 20, İstanbul, 1999, s. 534-535.

konuşan bebeği ve son olarak da İsrailoğullarından bir kadının emziren bebeği mucizevî bir şekilde konuşmuştur.

Eserde Allah'ın veli bir kulu olarak gösterilen Cüreyc'in hikâyesi "Hikâyet-i Cüreyc Veliyullâh" başlığı altında verilmiştir. (bkz. b. 882-1039). Hikâyeye göre İsrailoğullarından âbit, zâhit bir zâtın bir oğlu dünyaya gelir. Çocuğun adını Cüreyc koyar. Mizacındaki ruhbanlıktan dolayı vâdî-i ubbâda (âbidler vadisi) giderek yirmi yıl ibadet eder. Annesi onun ibadet için uzlete çekildiğini bildiğinden yemeğini ve suyunu her gün yanına götürür. Ancak yağmurlu, rüzgârlı, fırtınalı bir gecede Cüreyc namazda iken annesi ona kapıda seslenerek geldiğini haber verir. Cüreyc namaza devam edip annesine kapıyı açmaz. Bu duruma sinirlenen annesi ona beddualarda bulunur. Annesinin oğluna etmiş olduğu bedduayı Allah kabul eder. Bir hadiste Cüreyc'in iyi bir fakîh olmadığı belirtilmiştir. Bunun sebebi olarak da onun namazda bile olsa annesinin sözüne icabet etmemiş olması gösterilmiştir. Annesinin Cüreyc hakkındaki bedduasından bir süre sonra İsrailoğullarından fîsk u fücuruyla, azgınlığıyla meşhur bir kadına bir grup adam gelerek para karşılığı Cüreyc'i yoldan çıkarmasını isterler. Fâcir grup yağmurlu bir günde Cüreyc'in ibadetgâhının yanında pusuya yatarak kadını onun kapısına gönderirler. Cüreyc, kadını ibadetgâhına almak istemese de kadın ağlayıp sızlayarak zayıf bir kadın olduğunu böyle bir yağmurlu günde kendisini dışarıda bırakmaması için yalvarır. Sabaha kadar namaz kılan Cüreyc sabah olunca kendisini yoldan çıkarması için kadının daha önce anlaşmalı olduğu fâsik grubun baskınına uğrar. Fâsik grup kadına yönelerek Cüreyc ile aralarında ne olduğunu sorduğunda kadın onun kendisine tecavüzde bulunduğunu ve karnında onun çocuğunu taşıdığını belirtir. Bunun üzerine o azgın grup Cüreyc'in ibadetgâhını yıkıp boynuna bir ip takarak hükümdarın huzuruna götürürler. Hükümdar durumu öğrenince hiddetlenerek onun öldürülmelerini emreder. Darğacına asılmaya giderken durumu öğrenen Cüreyc'in annesi hükümdarın huzuruna vararak oğlunun zinadan uzak olduğunu kendisinin ona daha önce ettiği bedduadan dolayı bu durumlara düştüğünü anlattıktan sonra olayı tahkik etmesini ister. Bunun üzerine hükümdar kadının huzura getirilmesini ister. Elini kadının karnına koyan Cüreyc Allah'a dua ve istiğfarda bulunduktan sonra karnındaki bebeğe seslenerek babasının kim olduğunu sorar. Kadının karnındaki bebek

babasının çoban olduğunu söyledikten sonra kadın suçunu itiraf eder. Cüreyc'in nerede zina yaptığını sorması üzerine kadın bir ağacın altında zinada bulunduğunu belirtir. Ağaca doğru giden oradaki topluluk Cüreyc'in ağaca yönelerek kadının kiminle zina yaptığını sorması üzerine ağaç, kadının kiminle zina yaptığını söyler. Bunun üzerine hükümdar yaptığından pişman olarak ona altından, gümüşten bir ibadetgâh yapmayı vaad eder ancak Cüreyc sadece topraktan yapılması şartıyla bunu kabul eder. Böylece hikâye son bulur. (bkz. b. 882-1039)

3.7.5.2. Abdullah b. Sâmir

Hz. Peygamber'e nübüvvet nâzil olmadan önce Hicaz bölgesinde yer alan Bahran'da, Necran'da Hıristiyanlığın yayılmasını sağlayan kişidir.

Kimi kaynaklarda Necran'da Hıristiyanlığı yayanların Feymiyun ve Abdullah b. Sâmir olduğu yer alırken²²⁸ kimi kaynaklarda bu rivâyet efsane kabilinden kabul edilerek bunun Necran ve Arabistan ile alakasının olmadığı ifade edilmiştir.²²⁹

Eserde “Sebeb-i İslâm-ı Kavm-i Bahrân” başlığı altında verilen bölümde Bahranlıların Hıristiyan olmaları şöyle anlatılmaktadır: Bir sihirbaz yaşlandığı için hükümdardan yanına bir çırak vermesini ister. Abdullah b. Sâmir onun yanında çırak olarak çalışmaya başlar. Kendi eviyle sihirbazın evinin arasında bir yerde yaşayan Hıristiyan bir râhip ile tanışarak ondan etkilenir ve Hıristiyanlığı benimser. Abdullah b. Sâmir'in Hıristiyanlığı kabul ettiğini duyan hükümdar onu işkencelerle öldürmeye çalışmasına rağmen öldüremez. Bunun üzerine Abdullah b. Sâmir, kendisini öldürebilmek için, hükümdara “Abdullah b. Sâmir'in Rabbinin adıyla” demesini söyler. Hükümdar onun dediğini söyleyerek Abdullah b. Sâmir'i öldürür. Bunu duyan halk Abdullah b. Sâmir'in Rabbine iman ettik demeye başlar, hükümdar ise onları dinlerinden döndürmek için ateş hendeklerinde yakmaya başlar. Olay Kur'ân'da da “ashâb-ı uhdûd” olarak geçmektedir.

²²⁸ Ebû Muhammed Abdülmelik bin Hişâm bin Eyyûb el-Himyerî, **İslam Tarihi –Siret-i İbn Hişâm– es-Sîretü'n-Nebeviyye**, c. 1, terc. Doç. Dr. Abdülvehhâb Öztürk, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2014, s. 67.

²²⁹ A. Moberg, “Necrân”, **İA**, c. 9, MEB Yayınları, İstanbul, 1964, s. 166.

Eserde Abdullah b. Sâmîr'in ve ashâb-ı uhdûdun hikâyesi “Sebeb-i İslâm-ı Kavm-i Bahrân” başlığı altında uzun uzadıya tahkiye edilmiştir. (bkz. b. 627-881)

3.7.5.3. Şeddâd (Şeddâd b. Âd)

İsrâiliyatta yer alan bilgilere göre Şeddâd, Birinci Âd (Âd-i ûlâ) kavmindendir. Âd'ın Şedîd ve Şeddâd adında iki oğlu vardır. Babası Âd ve kardeşi Şedîd'in vefatı üzerine bütün hükümdarları egemenliği altına alıp yeryüzünün tek hâkimi olmuştur. Okumaya düşkünlüğünden ve bu okumalar esnasında cennet tasvirleri görmesinden kaynaklı olarak cennet bahçelerinin benzerini dünyada yapmaya karar vermiştir. Üç yüz yıl çalışan ustalar altın, gümüş ve değerli madenlerden köşkler, saraylar, bahçeler inşâ ederek durumu Şeddâd b. Âd'a arz etmişlerdir. Ancak şehre yerleşmek için hareket eden Şeddâd varılacak yere bir günlük mesafede beraberindekiler ile birlikte bir sayha ile helâk olmuşlardır. Şeddâd'ın helâk olurken dokuz yüz yahut bin yaşında olduğu rivâyet edilmiştir.²³⁰

Eserde Şeddâd, Âd kavmine mensubiyeti, cennet benzeri bir yer inşâ etmesi ve helâk olması yönüyle yer almaktadır.

İşitdũñ hâl-i Şeddâd ibni ‘Âd’ı

Yoğ itdi cennet olurken murâdı (b. 4079)

Biri Nemrûd u kavm-i Lût u Şeddâd

Yedinci kavmũñ ismine dinür ‘Âd (b. 5516)

3.7.5.4. Barsisa

Barsisa, takvâ sahibi bir rahib iken manastırda kalan bir kadınla zina etmiştir. Kadının hamile kalmasından sonra şeytan Rahib Barsisa'nın yanına gelerek halk arasında sözüne güvenilir, muteber bir kişi olmasından dolayı kadını öldürüp

²³⁰ Abdullah Aydemir, **Tefsirde İsrâiliyyât**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, t.y., s. 218-219.

gömmesini tavsiye eder. Barsisa'da şeytana uyararak kadını öldürür ve gömer. Kadının erkek kardeşlerinin rüyasına giren şeytan durumu onlara bildirir. Sabah olduğunda öldürülen kadının erkek kardeşleri manastıra doğru giderler. Şeytan ise Barsisa'nın yanına vararak kendisine secde etmesi karşılığında onu kurtarabileceğini söyler. Barsisa'nın şeytana secde etmesinden sonra şeytan yanından uzaklaşır ve kadının kardeşleri Barsisa'yı yakalayıp öldürürler.²³¹

Safâyî, eserde Barsisa'yı önceleri iman etmiş iken sonra imandan çıkan insanlar gürhunda değerlendirmiştir.

Bu kez gel aña üçüncü bölükden

Gözüne kuhl ü 'ibret çek gözet sen

Sa'âdet oldı buyruk ibtidâda

Şakâvet oldı buyruk intihâda

Anı bil mişl-i Barşîşâ, ol epsem

Dağı iblîs ü Bel'am eyledür hem (b. 3316-3318)

3.7.5.5. İskender

Makedonyalı İskender ile Kur'ân'da zikredilen Zülkarneyn, hayatlarındaki bazı benzerlikler dolayısıyla birbirleriyle karıştırılmıştır. Büyük İskender, Makedonya kralı II. Philippos ile Epirus prensesi Olympias'ın oğludur. M.Ö. 356 yılında Makedonya Pella'da doğmuştur. Yunanlı meşhur filozof Aristoteles'in öğrencilerindendir. Babası öldürülünce Makedonya kralı olmuş, kısa sürede Anadolu, İran ve Turan'ı ele geçirmiş; Hindistan ve Çin'e seferler düzenlemiştir. İskenderiye şehrini kuran da odur. Onun Azerbaycan'da Yecüc Mecüc'e karşı bir sed oluşturduğu, karanlıklar ülkesine kuzeye seyahat ettiği rivayet edilir. Kur'ân'ın Kehf

²³¹ İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. 2, Çağrı Yayınları, s. 227-228, <http://www.islam-tr.net/konu/hasr-suresi-16-ayet-meali-ve-60-sene-ibadet-eden-rahabin-sonu-bersisa.26829/> Erişim Tarihi: 14.06.2017.

Sûresinde Yecüc Mecüc'e karşı bir sed inşa eden kişinin Zülkarneyn olduğu bildirilir (bkz. Kehf 18 / 83-99).²³²

Eserde de İskender, din mülkünü harap eden Yecüc ile birlikte anılmıştır.

Milk-i dîni ki ħarāb itmeye Ye'cüc-i miĥen
Virbidüñ raĥm ile İskender-i ezmān-ı kerem (b. 63)

Ayrıca II. Bâyezîd'in övgüsü mâhiyetinde yazılan muaşşerde İskender'in dünyanın dörtte birine hükmettiği belirtilmiştir.

Devletüñ çün kıldı heft iqlîmi çāker tîĝ-ile
Şanki ħutdı rub^c-ı meskûnı Sikender tîĝ-ile (Be. III, b. 2190)

3.7.5.6. Leclâc

Leclâc, kumarbazların piri olan bir kişinin adı olmakla beraber satranç oyununun mucidi olarak kabul edilmektedir. Ancak farklı bir rivayete göre satrancın mucidinin adı Leclâc değil Lecâc'dır.²³³ Bununla birlikte Seyyid Mehmed Tevfik Efendi *Neş'e* adlı eserinde satrancın mucidinin Hakîm Dâhir-i Hindî'nin oğlu Sasa olduğunu belirterek Leclâc'a nisbetinin galat olduğunu söyler. Leclâc'ın ise satranç oyununda çok mâhir olan bir şahsın adı olduğunu belirtir.²³⁴

Eserde de Leclâc satranç terimlerinin kullanıldığı bir beyitte geçmektedir.

Gelüp Bū Cehl-ile Şeybe saña beydak sürem dirken
Ki nāgeh қағ^c-ı bedr içre 'aceb māt oldı ol Leclâc (b. 3012)

²³² İskender Pala, "İskender mi Zülkarneyn mi?" **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, c. XXVI, İstanbul, s. 117-121.

²³³ Mütercim Âsım Efendi, **Burhân-ı Katı**, hzl. Prof. Dr. Mürsel Öztürk, Dr. Derya Örs, bs. 2, TDK Yayınları, Ankara, 2009, s. 483.

²³⁴ İsmet İpek, "Seyyid Mehmed Tevfik'in Neş'e Adlı Eseri ve İncelemesi (Abdurrahman Câmî'den Gazel ve Kaside Şerhleri)", (danş. Prof. Dr. A. Azmi Bilgin), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2015, s. 230.

3.7.5.7. İ̇sâf ve Nâ'ile

İbn Abbâs'tan rivâyet edildiğine göre İ̇sâf ve Nâ'ile Cürhüm kabilesindedir. İ̇sâf Yemen'de Nâ'ile'ye âşık olmuş ve kabileleri hac için Mekke'ye geldiklerinde ikisi Kâbe'ye girmiş, içerde kimsenin olmadığı esnada cinsel münasebette bulununca hemen orada ikisi de taş kesilmiştir. Ertesi sabah onları taş haline gelmiş bir şekilde bulan insanlar, çıkarıp Zemzem kuyusuna yakın bir bölgeye (Safa ve Merve) dikmiş ve sonrasında Huzâ', Kureyş ve Kâbe'ye hac maksadıyla gelen Araplar onlara tapmışlardır.²³⁵

İncelediğimiz eserde de İ̇sâf ve Nâ'ile'nin Kâbe'nin içinde zâni olmalarından dolayı put kesildikleri ve Luhayy adında birinin ise bu putlardan birisini Merve'ye diğerini ise Safa'ya diktiğini ve insanların onlara tapıp kurban kestiklerini belirtir.

Esâf u Nâ'ile bu iki fânî

Çün olmuş Ka'be'nün içinde zânî

Taş itmiş anları Rabb-i mümecced

Haķîkat ol durur Allâhu emced

İki taş taşra Zemzem devresinde

Bırakdılar yetürdi çevresinde

Luhayy dikdi uyup evvel haķaya

Birini Merve'ye birin Şafâ'ya

²³⁵ İbn al-Kalbî, **Putlar Kitabı (Kitâb al-Asnâm)**, hzl. Beyza Düşüngen, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1969, s. 28. Ayrıca İbn Hişâm İ̇sâf'ın Bağy adında birinin oğlu Nâ'ile'nin ise Dik adında birinin kızı olduğunu belirtir ancak mensup oldukları kabile ve putlaşmalarına sebep olan cinsî münasebet burda da aynen geçmektedir. Bkz. İbn Hişâm, **H. Muhammed'in Hayatı (es-Siretü'n-Nebeviyye)**, c. I, çev. Prof. Dr. İzzet Hasan – Prof. Dr. Neşet Çağatay, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1971, s. 52.

O dem olmuş zamân-ı cāhiliyyet

Ne-y-imiş añla anlar içre ‘âdet

Birisi anlaruñ olsa müsâfir

Esâf’a yalvarup giderdi âhir

Esâf’uñ ayağına yüz sürerdi

Baña raḥmetler it yā Rabbi dirdi

Şafâ’da tîz bir ḳurbân iderdi

Yemezdi parlardı ḳor giderdi

Helâl oldu bu dem ḳurbânı yirler

Harâm-imiş aña enşâb dirler

(b. 6711-6719)

3.7.5.8. Eryât

Himyerîlerin son hükümdarı olan Zûnüvâs’ın din değiştirerek Yahudiliği seçince çoğunluğu Hıristiyan olan halkının da Yahudiliğe geçmesini emretmiş, ancak halkın Hıristiyanlıktan vazgeçmemesi üzerine onları uhud denilen içi ateş dolu çukurlarda öldürmüştür. “Ashâbu’l-uhdûd” olarak da anılan bu olay Kur’an’da Burûc Sûresinin 4-10. ayetlerinde geçmektedir. Binlerce insanın öldürüldüğü bu olaydan sonra Habeş necâşîsi dindaşlarının intikamını almak için bir ordu hazırlamıştır. Bu ordunun kumandanı Eryât (Rûzbe) Yemen’de Zûnüvâs’ı mağlup etmiş ve orada bir süre valilik yapmıştır.²³⁶

Metinde Eryât’ın Yemen’de gâlip gelmesi şu şekilde geçmektedir.

Yemen milkine gâlib geldi Eryât

²³⁶ Nuh Arslantaş, “Zûnüvâs”, TDVİA, c. 44, İstanbul, 2013, s. 512.

Kaçurdu Zünevâs'ı cevr-i ifrâṭ

(b. 585)

3.7.5.9. Şerhîl

Metinde Himyerîlerin Yahudi olan son hükümdarı Zünüvâs'ın babası olarak metinde geçmektedir.

Cihânda Zünevâs olmuşdı adı

Hemân dînsüzlik idi hep murâdı

Anuñ atasına dirlerdi Şerḫîl

Atası atası adı Şerâḫîl

(b. 555-556)

3.7.5.10. Şerâḫîl

Metinde Himyerîlerin son hükümdarı Zünüvâs'ın dedesi olarak metinde geçmektedir.

Cihânda Zünevâs olmuşdı adı

Hemân dînsüzlik idi hep murâdı

Anuñ atasına dirlerdi Şerḫîl

Atası atası adı Şerâḫîl

(b. 555-556)

3.7.5.11. Luhayy ibn Atâ

Câhiliye döneminde Mekke'de yer alan Hübel ile Safâ ve Merve'de bulunan İsâf ve Nâ'ile putlarını diken kişi.

Luhayy dikdi uyup evvel ḫaṭâya

Birini Merve'ye birin Şafâ'ya

(b. 6714)

İşit benden nedür putlar beyānı

Luḥayy ibni ‘Aṭā dikmişdi anı

Çün ol Beyt’e Hübel dikdi kulaḫ tūt

Şafā vü Merve’ye dikdi iki büt

Esāf-imiş Şafā’da eylegil yād

Öbirine ḳomışlar Nā’ile ad

(b. 6694-6696)

3.7.5.12. Sokrat

Antik Yunan filozoflarındanır. M.Ö. 470 yılında Atina’da doğmuştur. Annesi Phaenarete ebe, babası Sophroniscus ise taş ustası, heykeltraştır. İlk olarak babasının yanında heykeltraşlık yapmışsa da sonra filozof Archelaos’tan felsefe dersleri almıştır. En seçkin talebeleri Ksenphon ve Platon’dur. Gençlerin zihnini bulandırıp yeni bir din icat etme şikâyetinden dolayı yargılanmıştır. Bir heyet önünde kendini savunmasına rağmen idam cezasına çarptırılmış ve baldıran zehiri içerek M.Ö. 399 yılında hayatına son vermiştir.²³⁷

Ne bilürsin nedür hikmet saña çün ittibā’ı yoḫ

Soḳurṭandı (...) gelüp bir iki gün Soḳrāt (b. 4827)

3.7.5.13. Eflatun

İlkçağ filozoflarındanır. Sokrates’in talebelerindedir. M.Ö. 427 yılında Atina’da doğmuştur. Kendisine dedesinin adı olan Aristo verilmiş, fakat daha sonra omzunun yahut alnının genişliğinden dolayı Platon denmiş ve bu adla da anılmıştır. Arapça’da “p” sesinin olmaması sebebiyle Felatun, Eflatun olarak İslami kaynaklara

²³⁷ Mahmut Kaya, “Sokrat”, **TDVİA**, c. 37, İstanbul, 2009, s. 352-353.

geçmiştir. M.Ö. 387 yılında Atina’da düşünce tarihine “Akademi” olarak geçen okulu kurmuş ve burada dersler vererek kitaplar telif etmiştir. İslam felsefesi üzerinde çok büyük etkisi olmuştur. Onun en ünlü talebesi Aristo’dur. M.Ö. 347 yılında Atina’da vefat etmiş ve Akademi’nin bahçesine gömülmüştür.²³⁸

Şol esrârı ki sen tıyduñ olup derd-mend ü ser-gerdân

Hezârân cân-ı Eflâṭûn hezârân hikmet-i Buḳrât (b. 4826)

3.7.5.14. Bukrat (Hipokrat)

Arapça’da “p” sesi olmadığı için İslami kaynaklarda Bukrat, Bukratis şeklinde yer almıştır. Yunanistan’da yaşamıştır. İlkçağda yaşayan en ünlü hekim olup günümüzde de modern tıbbın babası olarak kabul edilmektedir. Yazmış olduğu eserler yüzyıllarca ders kitabı olarak okutulmuştur. Ona ait olan Hipokrat yemini halen tıp fakültesi mezuniyetlerinde doktor adayları tarafından okunmaktadır. Eserde şu beyitte geçmektedir.

Şol esrârı ki sen tıyduñ olup derd-mend ü ser-gerdân

Hezârân cân-ı Eflâṭûn hezârân hikmet-i Buḳrât (b. 4826)

3.8. Hükümdarlar

3.8.1. Osmanlı Padişahları

3.8.1.1. Osman Gazi

Osmanlı Devleti’nin kurucusudur. 1299 yılında ise bağımsızlığını ilan etmiştir. Bizanslıları Koyunhisar Savaşı’nda yenilgiye uğratmış, birçok fetihlerde bulunmuştur. Karacahisar, İnegöl, Mudanya, Yarhisar’ı fetheden, Bursa’yı kuşatan da yine Osman Gazi’dir. Ahilerin lideri konumunda olan Şeyh Ede Balı’nın kızıyla

²³⁸ Fahrettin Olguner, “Eflatun”, TDVİA, c. 10, İstanbul, 1994, s. 469-470.

evlenmiş olan I. Osman, Anadolu'daki dinî ve siyasî nüfuzunu artırmış h. 724 (m. 1324) yılında vefat etmiştir. Türbesi Bursa'dadır.²³⁹

Eserde Osman Gazi II. Bâyezîd'e kadarki padişahlar arasında ve onun atalarından biri olarak zikredilmiş, ayrıca onun Hz. Nuh'un oğullarından Yâfes'in soyundan geldiği belirtilmiştir.

Revā rahmet ola rûhına meftûh
Anuñ kim cedd-i a'lāsı ola Nûh

Ḳamu şer' ehli Yâfeş'den gelince
Gelüp hayr-ıla bu devre irince

İkidür Bâyezîd iki Muḥammed
İkidür çün Murād u cümle es'ad

Bu şehler ceddidür Orḫān u 'Oşmān
Ḳamu sulṭān sulṭān bin sulṭān

Bu devrûñ şimdi şāhı Bâyezîd Ḥān
Mu'īn olsun aña Mennān u Sübhān (b. 7461-7465)

3.8.1.2. Orhan Gazi

Doğum tarihi belli değildir. Ertuğrul Gazi'nin torunu, Osmanlı Devleti'nin kurucu padişahı Osman Gazi'nin oğludur. Osmanlı'nın ikinci padişahıdır. Orhan Bey zamanında Bursa'nın kuşatılarak fethedilmesinin yanında Gemlik, İzmit, İznik de

²³⁹ Halil İnalçık, "Osman I", **TDVİA**, c.33, İstanbul, 2007, s. 443-453.

Osmanlı topraklarına katılmıştır. Bursa'nın başkent olması, Karesioğullarının Osmanlı'ya katılmasıyla birlikte devletin deniz gücüne kavuşması, ilk defa divan teşkilatının kurulması, İznik'te bir medresenin açılması da yine Orhan Bey zamanında yaşanan gelişmelerdir. Rumeli'ye Balkanlara geçip fetihler yapılması da Orhan Bey'in padişahlığı dönemindedir.²⁴⁰ Eserde Orhan Bey, devrin padişahı II. Bâyezîd'e kadarki Osmanlı padişahları arasında ve II. Bâyezîd'in ceddinden, atalarından biri olarak zikredilmiştir. Ayrıca Orhan Bey'in Hz. Nuh'un oğullarından Yâfes'in soyundan geldiği belirtilmiştir. (bkz. b. 7461-7465)

3.8.1.3. I. Murâd (Hüdâvendigâr)

Osmanlı Devleti'nin ikinci padişahı Orhan Gazi'nin oğludur. Annesi Nilüfer Hatun'dur. 1362-1389 yıllarında hükümdarlık yapmıştır. Edirne'nin kuşatılarak fethedilmesi, Sırp Sındığı, Çirmen, I. Kosova Savaşları Murâd Hüdâvendigâr zamanında kazanılmış zaferlerdir. Oğlu Yıldırım Bâyezîd'i Germiyanoglu beyinin kızı ile evlendirmiş, bunun sonucunda Kütahya, Emet, Simav çeyiz olarak verilmiştir. Ayrıca Hamidoğullarından para karşılığında da topraklar satın alınmıştır. Edirne'nin fethinden sonra burası başkent yapılmış, Yeniçeri Ocağı'nın kurulması da yine onun döneminde gerçekleşmiştir. Sultan I. Murâd, I. Kosova Savaşı esnasında savaş meydanını gezerken bir Sırp tarafından hançerlenerek 1389 yılında şehit edilmiştir. Osmanlı padişahları içinde savaş meydanında şehit edilen tek hükümdardır.

Metinde Sultan Murâd Hüdâvendigâr, devrin padişahı II. Bâyezîd'e kadarki Osmanlı hükümdarları arasında yer almış ve II. Bâyezîd'in ceddinden, atalarından biri olarak zikredilmiştir. Safâyî onun II. Bâyezîd dönemine kadarki iki Murâd'dan

²⁴⁰ Halil İnalçık, "Orhan", **TDVİA**, c.33, İstanbul, 2007, s. 375-386.

(I. Murâd Hüdâvendigâr, II. Murâd) biri olduğunu Sultan I. Murâd'ın soyunun Hz. Nuh'un oğlu Yâfes'ten geldiğini belirtmiştir. (bkz. b. 7461-7465)

3.8.1.4. I. Bâyezîd (Yıldırım)

Osmanlı padişahlarından Sultan I. Murâd'ın oğludur. Babası Murâd Hüdâvendigâr'ın I. Kosova Savaşı'nda bir Sırp tarafından şehit edilmesi üzerine Osmanlı tahtına geçmiştir. 1389 yılından 1402 Ankara Savaşı'na kadar tahtta kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin dördüncü padişahıdır. Germiyanoglu Süleyman Şâh'ın kızı ile evlenmiş, Germiyanogullarından bazı şehirler gelin çeyizi olarak Osmanlı'ya verilmiştir. Haçlılarla yapılan Niğbolu Savaşı ve Osmanlılar'ın İstanbul'u ilk kuşatması da onun zamanında olmuştur. Yıldırım Bâyezîd 1402 yılında Ankara Savaşı'nda Timur'a yenilmiş ve esir edilmiştir. Ankara Savaşı'ndan sonra Osmanlı'da Fetret Devri başlamıştır. 1403 yılında vefat eden Yıldırım Bâyezîd'in türbesi Bursa'dadır.

Eserde Yıldırım Bâyezîd, II. Bâyezîd-i Velî ile birlikte iki Bâyezîd'den biri olarak yer almıştır. Yıldırım Bâyezîd, II. Bâyezîd'in atalarından biri olarak zikredilmiş ayrıca soyunun Hz. Nuh'un oğullarından Yâfes'e dayandığı belirtilmiştir. (bkz. b. 7461-7465)

3.8.1.5. I. Mehmed (Çelebi)

Osmanlı sultanlarından I. Bâyezîd'in (Yıldırım) oğludur. Babası Yıldırım Bâyezîd'in 1402 yılında Timur'a Ankara Savaşı'nda yenilip esir düşmesinden sonra Osmanlı Devleti on bir yıl süren bir Fetret dönemine girmiştir. Çelebi Mehmed 1413 yılında kardeşleri ile olan taht mücadelesini kazanarak devleti iki başlıktan kurtarmış, Fetret Devrini sona erdirmiştir. Tek başına hükümdar olduktan sonra dağılan Anadolu birliğini tekrar tesis etmeye çalışmıştır. Anadoludaki beylikleri tekrar bir arada toplamayı başardığı için Osmanlı'nın ikinci kurucusu olarak da değerlendirilir. Şeyh Bedreddin İsyanı'nın bastırılması, Bursa Yeşil Câmii ve Yeşil Türbe'nin yapılması onun zamanında gerçekleşmiştir. 1421 yılında Edirne'de vefat

eden Çelebi Mehmed oğlu Sultan II. Murâd'ın tahta geçişine kadar devlet adamları tarafından ölümü gizlenmiş ve II. Murâd'ın tahta oturmasıyla cenazesi Bursa'ya götürülerek defnedilmiştir. Bu açıdan ölümü gizli tutulan ilk Osmanlı padişahıdır.

İncelediğimiz eserde Çelebi Mehmed devrin padişahı II. Bâyezîd'in cedlerinden biri olarak zikredilmiştir. Safâyî onu II. Bâyezîd dönemine kadarki iki Mehmed'den (Muhammed) biri olarak belirtmiştir. Ayrıca Çelebi Mehmed'in de soyunun diğer Osmanlı padişahları gibi Hz. Nuh'un oğlu Yâfes'ten geldiği söylenmiştir. (bkz. b. 7461-7465)

3.8.1.6. II. Murâd

Osmanlı Devleti'nin altıncı padişahıdır. Babası Osmanlı'yı Fetret Devrinden çıkarıp tahta oturan I. Mehmed (Çelebi)'dir. Çelebi Mehmed'in 1421'de Edirne'de vefat etmesi üzerine, II. Murâd tahta geçmiştir. Saltanatın ilk yıllarında Düzmece Mustafa, kardeşi Küçük Mustafa gibi iç karışıklıklarla mücadele ederek geçmiştir. Onun döneminde Anadolu ve Rumeli'de birçok fetih gerçekleştirilmiş, Macarlarla çeşitli barış antlaşmaları imzalanmıştır. II. Murâd tahtından feragat edip padişahlığı 1444 yılında oğlu II. Mehmed'e bırakmış, ancak birtakım iç ayaklanmaların, dış saldırıların gerçekleşmesi sonucu II. Murâd 1446 yılında ikinci kez saltanat tahtına oturmuştur. Varna, II. Kosova zaferleri onun saltanatı döneminde gerçekleşmiştir. 1451 yılında Edirne'de vefat etmiş, Bursa'da defnedilmiştir.

Eserde Sultan II. Murâd, Murâd Hüdâvendigâr ile birlikte iki Murâd olarak yer almaktadır. Ayrıca Sultan II. Murâd'ın devrin padişahı II. Bâyezîd'in atalarından olduğu ve diğer Osmanlı padişahları gibi soyunun Hz. Nuh'un oğlu Yâfes'e dayandığı belirtilmektedir. (bkz. b. 7461-7465)

3.8.1.7. II. Mehmed (Fâtih)

Sultan II. Murâd'ın oğlu olup Osmanlı Devleti'nin yedinci padişahıdır. II. Murâd'ın tahttan feragat etmesiyle ilk defa 1444 yılında padişah olmuş ancak iç karışıklıklar ve dış saldırıların tesiriyle 1446 yılında tahtı tekrar babası II. Murâd'a

bırakmıştır. Babasının 1451 yılında vefatıyla birlikte de 1481 yılına kadar tahtta kalmıştır. II. Mehmed döneminde gerçekleşen en önemli hâdise İstanbul'un Fethi'dir. 1453 yılında İstanbul'un 21 yaşındaki genç hükümdar II. Mehmed tarafından fethedilmesi ona Ebu'l-Feth, Fâtiḥ unvanlarını kazandırmış, Ortaçağın kapanıp Yeniçağın başlamasına vesile olmuştur. İstanbul fethedilince başkent yapılmıştır. Sınırların Bosna'ya kadar genişlemesi, Trabzon-Rum İmparatorluğu'nun yıkılması, Eflak-Boğdan Seferleri Fâtiḥ döneminin başlıca hadiseleridir. Aynı zamanda Avnî mahlasıyla şiirler yazan ve Osmanlı padişahları arasında ilk defa divan tertip eden Fatih Sultan Mehmed 1481 yılında vefat edince Fatih Camii'ne defnedilmiştir.²⁴¹

İncelediğimiz metinde Sinoplu Safâî'yi onu II. Bâyezîd dönemine kadarki iki Mehmed'den (Muhammed) [diğeri I. Mehmed (Çelebi)] biri olarak belirtmiş ayrıca Fatih'in de soyunun diğeri Osmanlı padişahları gibi Hz. Nuh'un oğlu Yâfes'ten geldiği söylenmiştir. (bkz. b. 7461-7465)

3.8.1.8. II. Bâyezîd (Velî)

İstanbul fâtihi Sultan II. Mehmed'in oğlu Yavuz Sultan Selim'in babasıdır. Osmanlı İmparatorluğunun sekizinci padişahıdır. Fatih'in 1481 yılında vefatı üzerine tahta geçmiştir. Tahta geçtiğinde uzun yıllar tahtta hak iddia eden kardeşi Cem Sultan ile mücadele etmiş, Cem Sultan'ın önce Rodos'a, sonrasında İtalya'ya sığınmasıyla birlikte olay uluslararası bir boyut kazanmıştır. Cem Sultan'ın Avrupa'da ölümü üzerine bu olay kapanmış, ancak Osmanlı'nın Avrupa'daki ilerlemesini sekteye uğratmıştır.

II. Bâyezîd'in padişahlığı döneminde Şahkulu İsyanı bastırılmış, Safevîler, Venedikliler, Fransızlar, Lehliler ile mücadelelerde bulunulmuştur. 1509 yılında İstanbul'da meydana gelen Büyük İstanbul Depremi sonrasında imar faaliyetlerinde bulunmuştur. II. Bâyezîd henüz hayatta iken oğulları arasında taht mücadelesi başlamıştır. İlk etapta tahta geçmek isteyen küçük oğlu Şehzade Selim ile savaş

²⁴¹ Muhammet Nur Doğan, **Fâtiḥ Dîvânı ve Şerhi**, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2014, s. 41-62.

onu yenmiş ancak 1512 yılında Şehzade Ahmed'i tahta geçirmek istemesine rağmen Şehzade Selim adına tahttan feragat etmek zorunda kalmıştır. II. Bâyezîd İstanbul'dan ayrıldıktan kısa bir süre sonra yolda vefat etmiş ve İstanbul'da kendi yaptırmış olduğu câminin haziresine defnedilmiştir. İstanbul'daki Bâyezîd Câmii Külliyesi, Bursa'daki Koza Hanı, Edirne'deki II. Bâyezîd Külliyesi onun döneminde yapılan eserlerdendir. Aynı zamanda şâir olan II. Bâyezîd Adlî mahlasıyla divan tertip etmiştir. Fatih Sultan Mehmed'den sonra divan tertip eden ikinci Osmanlı padişahıdır.

Safâyî eserini muhtemelen II. Bâyezîd'e sunmuş ancak beklediği ilgiyi görememiştir. Bunun sebebini kendisi İran'dan gelmemesine bağlamaktadır.

Şafâyî kıl du'âlar şâha dâyim

Anuñ zâtını Allâh ide kıyım

Saña enzârı olmadı o şâhuñ

'Acem'den gelmedüñ budur günâhuñ (b. 7511-7512)

Eserde II. Bâyezîd adına yazılmış müstakil şiirler yer almakta ve onun birtakım vasıfları şu şekilde geçmektedir.

* **Sultan oğlu sultan:** II. Bâyezîd'in ataları da padişah olduğu için sultan ibn sultan olarak değerlendirilmiştir.

Aña kim irdi bil elţâf-ı Sübhân

O sulţân ibni sulţân Bâyezîd Hân (b. 2165)

* **Zıll-ı Rahmân:** Allah'ın gölgesi. Hükümdarlar Allah'ın yeryüzündeki gölgesi (zıllullâhi fi'l-ard) olarak zikredilir.

Bihamdillâh o şeh-i zıll-ı Raḥmân

Şeh-i 'âlem güzîn-i âl-i 'Osmân (b. 2159)

* **Hz. Nuh – Yâfes:** II. Bâyezid ve atalarının soyunun Hz. Nuh'un oğlu Yâfes'ten geldiği eserde belirtilmiştir. (bkz. b. 7461-7464)

* **Hz. Muhammed:** Safâyî, II. Bâyezîd'in aslında Hz. Peygamber'in halifesi olduğu için onun izinden kıl kadar bile ayrılmaz.

Muhammed nûrı görinen özinden

Anuñ bir kılcı çıkmayan izinden

Bu Haqq'ın luftıdur şükr ol Huda'ya

Halife kıldı şer'î-i Muştafâ'ya (b. 2163-2164)

* **Devrin hükümdarı:** Eserin yazıldığı dönemde tahtta II. Bâyezid hükümdar olarak bulunmaktadır.

Bu devrün şimdi şâhı Bâyezîd Hân

Mu'în olsun aña Mennân u Sübhân (b. 7465)

* **Şeyh Vefâ:** Safâyî, II. Bâyezîd'i izzet, vakar ve hilminden dolayı Şeyh Vefâ'ya benzetmektedir.

İzzet ü hilm-i Vefâ haqqâ mü'ebbed sendedür

Tende câlis cünbiş-i rûh-ı mücessed sendedür (Be. VI, b. 2206)

* **Hz. Ebu Bekir:** II. Bâyezîd, olgunluğu, cömertliği, adaleti ve lutfuyla aşere-i mübeşşereden I. İslam halifesi Hz. Ebu Bekir'e benzetilmiştir.

Ebū Bekr'ün kemâlâtı ki zîrâ sende cāmi'dür

Sehâ vü 'adl ü luftıyla güzel Şiddîk-i hâşî'dür (b. 7488)

* **Hz. Ömer:** II. Bâyezid, İslam'ı hakkıyla yaşamasından ve kâfirlere acımamasından dolayı Hz. Ömer gibi tasavvur edilmiştir.

‘Ömer kim dīn-i Aḥmed’de ḳavīdür fazzı ağlazdur
Şehā küffāra rahmūñ yoḳ ḥaḳīḳat sende vāḳī’dür (b. 7489)

* **Hz. Osman:** II. Bâyezid, hilm ü hayāda Hz. Osman’a teşbih edilmiştir.

Muḥaḳḳaḳ İbni ‘Oṣmān’sın ḥayā vü ḥilm ü zuhrāsı
Tilāvet şuḡlıdur dāyim şu kim elbette rāki’dür (b. 7490)

3.8.2. Diğer Hükümdarlar

3.8.2.1. Dâziyâne

Cercîs peygamber zamanında, Filistin’de putperest olan hükümdar. İnsanları zorla puta tapmaya zorlamış, tapmayanları ise ateşe atarak çeşitli işkencelerle öldürmüştür. Allah’a şirk koşmamasını tebliğ eden Hz. Cercîs’i birçok defa öldürmüş ancak o Allah’ın yardımıyla her defasında yeniden dirilerek Dâziyâne’ye tebliğde bulunmaya devam etmiştir. Çok zâlim olan Dâziyâne “Cercîs’in Rabb’ine taptım” diyen karısını da öldürmüştür.²⁴² (bkz. b. 5675-5684)

3.8.2.2. Nemrud

Hz. İbrahim zamanında putperest olup Hz. İbrahim’in tevhid mücadelesinde bulunduğu hükümdardır.

²⁴² Bkz. Yücel Önen, “Kırk Su’al (İnceleme-Metin-Sözlük)”, dnş. Yrd. Doç. Dr. Kadir Güler, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya, 2009, s. 192-198.

Nemrud rüyasında yeni doğmuş bir yıldızın parlaklığının, ay ve güneşin parlaklığını bastırıldığını görür. Rühayı yorumlamaları için devrin kâhinlerine müracaat eder. Devrin kâhinleri de yeni doğacak bir çocuğun dinlerini değiştirip kendisini öldüreceğini söyleyince, Nemrud yeni doğan bütün erkek çocukların öldürülmesini emreder ve erkeklerin eşleriyle ilişkiye girmesini yasaklar. Onun güvenilir adamlardan olan Âzer, bir iş için şehre gitmeye izin istediğinde, eve uğramaması şartıyla izin verir. Ancak Âzer eve uğrayıp eşi hâmile kalınca onu şehrin dışında bir mağarada saklar. Böylece Hz. İbrahim mağarada dünyaya gelir.

Hz. İbrahim'in ilahi davetine icabet etmeyip putperestlikte direnen, İbrahim peygamberin puthanedeki putları kırması sonucu ateş yaktırıp onu ateşe atan, ilk defa mancınık kullanan Nemrud'dur. İlahlık davasında bulunan Nemrud'un burnundan giren bir sinek tarafından öldürüldüğü rivâyet edilir.²⁴³

Nemrud, Hz. İbrahim putları kırınca onu sorguya çeker. Hz. İbrahim putları kırdığını kabul etmez, şahit de bulunamaz. Hz. İbrahim putların kendilerini savunamayacak derecede âciz olduklarını söyler. Nemrud iktidârına zarar geleceği ve insanların dinlerini değiştireceği korkusu yüzünden Hz. İbrahim'i önce hapse sonra da ateşe attırır. (bkz. b. 6048-6081)

Hz. İbrahim mucize eseri olarak ateşten kurtulunca Nemrud ona istemeyerek de olsa izzet ve ikrâmda bulunmuştur.

Ne geldi gördi Nemrūd'a serencām

İder 'aczinden İbrāhīm'e ikrām (b. 5825)

Hz. İbrahim eşi Sâre'yi Nemrud'un tasallutundan korumak için yaşadığı vatani terk etmiştir. (bkz. b. 5826-5830)

Nemrud, burnundan beynine giren bir sinek sonucu ölmüştür.

İşitdük Nemrūd olan nesnesini

²⁴³ Cengiz Batuk, "Nemrud", TDVİA, c. 32, İstanbul, 2006, s. 554-555.

Sifnekler yidi āhir beynisini (b. 714)

Yedürdi beynisini Ḥaḫ ba'ūza

Dirildi çünkü serkeş ceş-i Nemrūd (b. 2590)

3.8.2.3. Firavun

Eski Mısır kralları için kullanılan bir unvandır. Hz. Musa, kardeşi Hz. Harun'la Firavun'dan İsrailoğulları'nın Mısır'dan gitmesine izin vermesini ister, ancak Firavun izin vermez. Bunun üzerine birçok felaket Mısır'da görülmeye başlar. Firavun felaketlerin bitmesinden sonra onları göndereceğine dair verdiği sözlerden her defasında vazgeçer. Bir gece Hz. Musa İsrailoğulları ile beraber Mısır'ı terk eder. Bunun üzerine Firavun onları takip eder. Denize yaklaştıklarında Hz. Musa asâsını yere vurur ve deniz ikiye bölünür. İsrailoğulları'nın tamamı geçtikten sonra Firavun da denize yönelir ve suların tekrar birleşmesiyle suda boğularak ölür.²⁴⁴

Firavun eserde şu vasıflarla yer almaktadır:

* **Soyu:** Firavunların soyu Hz. Nuh'un oğlu Yâfes'ten gelmektedir.

Didi hem Yâfeş'e ḫalbūñ bürünsün

Şoyuñ cebbār u fir'avnīler olsun (b. 4431)

* **Hz. Musa ile mücadelesi:** Hz. Musa, Firavun sarayında yetişmiştir. O, küçükken Firavun'a tokat atmış, Firavun da onun öldürülmesini istemiş ancak karısı buna engel olmuştur.

Ḥaber vir kimler-idi evde kim hā

Ṭapanca urdı tā Fir'avn'a Mūsā (b. 6864)

²⁴⁴ Ömer Faruk Harman, "Firavun", **TDVİA**, c. 13, İstanbul, 1996, s. 118-120.

* **Sihirbazlar:** Firavun, Hz. Musa'nın gösterdiği mucizelere inanmayıp onun karşısına sihirbazları çıkarmış ancak sihirbazlar Hz. Musa'nın mucize gösterdiğinin farkına vararak hepsi iman etmiş ve bunun sonucunda Firavun tarafından öldürülmüşlerdir.

İşit kimler durur ol kavm-i füccâr
Ki Fir'avn için anlar oldu şehhâr

Hisâbın anlarıñ aña muhakkak
Otuz biñ kimse didiler budur Hakk

Getürdi cümlesi çün Hakk'a İmân
Ki hep ol günde maqtûl oldu iy cân

Cemî'i cennete girdi müretteb
Hudâ katında maqbûl oldılar hep (b. 3186-3189)

* **Ölümü:** Firavun, Hz. Musa ve İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkmaları üzerine onları takip etmiş ancak Hz. Musa'nın gösterdiği mucize üzerine deniz ikiye ayrılmış ve İsrailoğulları denizin karşı yakasına geçerken Firavun ve askerleri denizde boğularak helâk olmuştur.

Ġarîk-i baħr olup qahr oldu Fir'avn
Aña bir kimseden irişmedi 'avn (b. 715)

Bu baħr-ı qahra Fir'avn'ı vü kavmin
Hudâ ğark eyledi olmadı hoşnud (b. 2591)

Firavun'un kavmi de Semûd, Lût, Âd kavmi gibi helâk olan kavimlerdenidir.

Saňa kim ittibā‘ itmez haķıķat Haķ helāk eyler

Nitekim ķavm-i Fir‘avn ü Őemüd ü ķavm-i Lūt ü ‘Ād (b. 3616)

3.8.2.4. Zūnūvās

Himyerîlerin Yahudi olan son hükümdarıdır. Kaynaklarda daha çok onun Yahudiliği seçmesinden sonra çoğunluğu Hıristiyan olan Necran halkını zorla YahudileŐtirmeye çalışması ve dinlerini deđiŐtirmeyenleri içi ateş dolu hendeklerde öldürmesiyle bilinmektedir. Habeşli komutan Eryât tarafından mağlup edilip öldürülmüştür.²⁴⁵

İncelediđimiz metinde Zūnūvās’ın Hz. Peygamber’in dođumundan yetmiŐ yıl önce yaŐadığı belirtilmiŐtir.

Var idi bir melik Zūnevās dimiŐ adın

Cihānda bulmiŐ idi hoş murādın

O Şeh dünyādan almış devr-i dādın

Muħammed gelmedin yetmiş yıl öñdin (b. 635-636)

Zūnūvās’ın babasının Őerhîl, dedesinin ise Őerāhîl olduđu Őu Őekilde geçmektedir.

Cihānda Zūnevās olmiŐdı adı

Hemān dīnsüzlik idi hep murādı

Anuñ atasına dirlerdi Şerhîl

Atası atası adı Őerāhîl (b. 555-556)

²⁴⁵ Nuh ArslantaŐ, “Zūnūvās”, TDVİA, c. 44, İstanbul, 2013, s. 512.

Zûnevâs'ın, Habeşli komutan Eryât tarafından öldürülmesi şöyle belirtilmiştir.

Yemen milkine gâlib geldi Eryât
Kaçurdu Zûnevâs'ı cevri-i ifrât

Dilerdi kim kaçaydı ğarb eger şark
Anı ta'dîr-i bahre eyledi ğarķ (b. 585-586)

Zûnevâs'ın halkı zorla Yahudileştirmek adına yaptırmış olduğu içi ateş dolu hendekler ve olayın tafsilatı metinde “fî beyân-ı sâhib-i uhdûd ve şerh-i uhdûd” başlığı altında uzun uzadıya verilmiştir.

3.8.2.5. Kistrâ

Sâsânî hükümdarları için Arapların kullanmış olduğu unvandır. Safâyî, Hz. Peygamber'in ayak izinin tozunun âşıklara Kistrâ'nın tâcından daha değerli olduğunu belirtir.

İzüññ tozı 'uşşâķa ki yigdür tâc-ı Kistrâ'dan
Cevâhir kıymetin añlar 'abeş şarf eylemez şarrâf (b. 5269)

3.8.2.6. Necâşî

Necâşî Habeşçe'de “hükümdar” anlamındadır. İslam tarihinde Mekkeli müşriklerden kaçıp kendisine sığınan Müslüman muhâcirleri himâye eden ve daha sonra Hz. Peygamber'in İslâm'a davetini kabul ederek Müslüman olan Habeşistan kralı Ashame b. Ebcer için kullanılır. Necâşî Hz. Peygamber'i hiç görmemiş ve herhangi bir mucizesine de şahit olmamıştır. Buna rağmen o, Hz. Peygamber'den gelen İslâm'a davet mektubuna icâbet ederek Müslüman olmuştur. Ashame hicrî 9 yılının Receb ayında (m. Ekim – Kasım 630) vefat etmiş, Hz. Peygamber Medine'de

onun gıyâbında cenaze namazı kıldırmıştır.²⁴⁶ İncelediğimiz metinde Necâşî'nin Habeş halkından ilk Müslüman kişi olduğu belirtilmiştir.

Necâşî öñ durur küllî Habeş'den

Biligör kışşasın geç cān u başdan (b. 1466)

3.9. Savaşlar

3.9.1. Bedir Gazvesi

Müslümanlar ile Mekkeli müşrikler arasında m. 624 yılında Bedir'de yapılan ilk savaştır. Müslümanlar 300 kişi civarında iken Mekkeli müşrikler ise 1000 kişi civarındadır. Müslümanlardan ondört sahâbi şehit olmuş, müşriklerden ise yetmiş kişi öldürülmüştür. Ayrıca müşriklerden yetmiş kişi de esir edilmiştir. Müslümanların azılı düşmanlarından olan Ebû Cehil de yine bu savaşta öldürülmüştür. Bedir Savaşı Müslümanların kesin zaferiyle sonuçlanmıştır.

Orucda on yedinci gün olıncağ

Ki cum'a gün ğazā-yı Bedr idi hağ

Çerī mürsel şağışıncaydı iy cān

Şehīd oldu velī on dört müsilmān (b. 1344-1345)

3.9.2. Uhud Gazvesi

Miladî 625 yılında Mekkeli müşrikler ile Müslümanlar arasında yapılmış olan Bedir'den sonraki ikinci büyük savaştır. Savaş, 700 Müslüman sahâbi ile çoğu ücretli olan 3000 civarında Mekkeli müşrik arasında cereyan etmiştir. Savaş ilk etapta Müslümanların lehine ilerlemekte iken okçular tepesindeki sahabilerden önemli bir kısmının, ganimet elde etmek için yerlerinden ayrılmasından sonra Müslümanların

²⁴⁶ Levent Öztürk, "Necâşî, Ashame", TDVİA, c.32, İstanbul, 2006, s. 476.

aleyhine dönmüştür. Savaşta yetmiş sahâbi şehit olmuş ve hemen hemen tamamına işkence edilmiştir. Hz. Hamza da bu savaşta şehit olmuştur. Hz. Peygamber savaş esnasında yaralanmış ve dişi kırılmıştır.

Hz. Peygamber'in Uhud'da susuz kalan sahâbi için taştan su akıtması mucizesi eserde konu edilmiştir.

Uğud cenginde çün umdı suyu mecrûh olan aşhâb

Akıdduñ suyu her sūya hâcerden yâbis ü melsâ

Akıp şıgraqlaruñdan su çün içdi kandı biñ beş yüz

Eger yüz biñ kişi içse kanardı şübhesüz haqqâ (b. 2653-2654)

(Ayrıca bkz. b. 2631-2635)

3.9.3. Hayber Gazvesi

Hayber'deki Yahudilerin ticarî ve siyasi anlamda tehdit oluşturması üzerine m. 628 yılında Hz. Peygamber komutasında sefer düzenlenmiş ve Hayber Kalesi fethedilmiştir.²⁴⁷

Hayber Gazvesi Türk edebiyatında daha çok Hz. Ali'nin göstermiş olduğu kahramanlıklar dolayısıyla geçmektedir.

Çünkü serkeşler dilin kılduñ musahhar tîğ-ile

Şanki Hayber Kal'asın feth itdi Hayder tîğ-ile (Be. III, b. 2189)

Baña virildi Haq'dan feth-i Hayber

Hudâ'nuñdur her iş Allâhu ekber (b. 6323)

²⁴⁷ Muhammed Hamidullah, "Hayber", TDVİA, c. 17, İstanbul, 1998, s. 21.

3.9.4. Tebük Gazvesi

Medine-Suriye ticaret yolu üzerinde Bizanslılara ait Tebük'e m. 630 yılında Hz. Peygamber'in düzenlemiş olduğu ve fetihle neticelenen gazâdır. Tebük Gazvesi Hz. Peygamber'in katıldığı son gazvedir.²⁴⁸

İşit hoş mu'cizâtı müntehâdur
Hâbîbullâhdur gökçek şafâdur

Tebük'ün yolına olmuş revâne
Ğazâ itmek-içün 'âşıkâne (b. 5357-5358)

Tebük'e gitdi alup çün ğuzâtı
'Aceb hâletdür aña bu şifâti

Bile hep anda enşâr u muhâcir
Ğazâ-y-içün hep aşhâb anda hâzır

Tebük'ün kondılar bir menzilinde
Sefer kıılır-iken anuñ elinde (b. 5241-5243)

3.9.5. Huneyn Gazvesi

Hz. Peygamber ile Hevâzinliler arasında Mekke'nin fethinden sonra m. 630 yılında yapılan savaştır. Adını savaşın yapıldığı yerden almıştır.²⁴⁹ Hz. Peygamber'in yaptığı gazveler içerisinde Kur'ân'da adı geçen iki savaştan (diğeri Bedir olmak üzere) birisidir. (9 / Tevbe – 25-26)

²⁴⁸ İsmail Yiğit, "Tebük Gazvesi", **TDVİA**, c. 40, İstanbul, 2011, s. 228-230.

²⁴⁹ Muhammed Hamîdullah, "Huneyn Gazvesi", **TDVİA**, c. 18, İstanbul, 1998, s. 376.

Bular senden mi zâhir oldı ‘ayna
Ġazāya varıcak Bedr’e Ġuneyn’e (b. 6938)

3.9.6. Yemâme Savaşı

Yemâme günümüzde Suudi Arabistan’da yer alan tarihi bir bölgedir. Hz. Peygamber, Yemâme’de yaşayan Bekir b. Vâil kabilesinin Benî Hanîfe kolunun reisi Müseylim’i İslâm’a davet etmiş, ancak onun da peygamber olduğunu iddia etmesi ve kendisine gelen elçiyi öldürmesi üzerine askerî birlikler Yemâme’ye gönderilmiştir. Hz. Peygamber’in vefatından sonra Hz. Ebu Bekir, İkrime b. Ebû Cehil sonrasında Şurahbil b. Hasene kumandasındaki orduları Yemâme’ye sevk etmesine rağmen İslâm ordusu yenilmiştir. Hz. Ebu Bekir, Hâlid b. Velid komutasında yeni bir ordu göndermiş, Yemâme’nin Akrabâ denilen bölgesinde iki ordunun karşılaşması çok kanlı bir savaşa sahne olmuş, yalancı peygamber Müseylimetü’l-Kezzâb ile birlikte 21.000 (yahut 24.000) kişi öldürülmüştür. İslâm ordusunda ise 700’ü hâfiz olmak üzere 2200 sahabe şehit olmuştur (h. 12 / m. 633).²⁵⁰ Birçok hâfiz sahabinin bu savaşta şehit olması üzerine Kur’ân-ı Kerîm Hz. Ömer’in önerisiyle Hz. Ebu Bekir zamanında toplanıp mushaf haline dönüştürülmüş ve Hz. Osman zamanında bu mushaf Hz. Peygamber’in zevcelerinden Hz. Hafsa’dan alınarak çoğaltılmıştır. (bkz. b. 6389-6401)

3.10. Bozguncu Topluluklar ve Helak Edilen Kavimler

3.10.1. Âd Kavmi

Âd kavmi Âd-i ûlâ (Birinci Âd) ve Âd-i uhrâ (İkinci Âd) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Hz. Hûd’un peygamber olarak gönderildiği Âd kavmi Yemen, Hadramut, Ahkaf bölgesinde yaşayan I. Âd kavmidir. Çok zengin, varlıklı, birçok bağ bahçeye ve sürülere sahip olan Âd kavmi, putlara tapmaya başlayınca Allah Hz.

²⁵⁰ Ahmet Önkal, “Müseylimetü’l-Kezzâb”, TDVİA, c. 32, İstanbul, 2006, s. 90.

Hûd'u onlara peygamber olarak göndermiştir. Ancak onlar onu yalanlayarak ona karşı çıkmışlar ve küfürlerinde direnmişlerdir. Bunun üzerine ilk etapta kuraklık baş göstererek bağları bahçeleri kurumuş, sonrasında ise onları sökümüştür hurma kütükleri gibi yerden söküp atan, helâk eden bir rüzgârda helak edilmişlerdir.

Metinde Âd kavmindeki insanların boylu boslu olmasına rağmen huylarının çirkin olduğu ve puta taptıkları belirtildikten sonra rüzgârla helâk edildikleri vurgulanmıştır.

İşit kim kavm-i Hûd'a n'oldı iy cân

Helâk eyledi şarşar şaldı Sübhân

Yüzer arşun idi ölçilse boyı

Çatı çirkindi her işde hüyı

Putu tapdılar itdiler 'inâdı

Anuñ-çün kırdı Haqq ol kavm-i 'Âd'ı (b. 4863-4865)

Helâk irişdi Haq'dan kavm-i Nüh'a

Yil aldı 'Âd kavmi dir iken Hûd (b. 2589)

Debür-ile helâk oldu mu'ayyen bu ki kavm-i 'Âd

"Nuşirtu bi's-şabâ" dirseñ n'ola yardumcı oldu bād (b. 3615)

3.10.2. Semûd Kavmi

Hız. Sâlih'in peygamber olarak gönderildiği kavim. Semud kavmi ikinci Âd (Âd-i uhrâ) olarak bilinen Arabû'l-âribe bir kavimdir. Şam ve Hicaz arasında yer alan Hicr'de yaşadıklarından dolayı "ashâbu'l-Hicr" olarak anılmışlardır.

Kayaları yontup sağlam yapılar yapmada ve nakış işlerinde maharetli olan Semûdlular, ilk etapta Allah'ın birliğine ve âhiret gününün varlığına inanmakta iken sonrasında putlara tapmaya başlamıştır. Allah'ın onlara tebliğ için göndermiş olduğu peygamberi yalanlamışlardır. Semûd kavmi kendilerine mucize eseri ve imtihan olarak gönderilen dişi deveyi öldürmeleri ve Hz. Sâlih'i öldürmeye kast etmeleri sebebiyle helâk edilmişlerdir. Semûd kavmi, Hz. Sâlih ve ona inananlar hâric olmak üzere zelzele, şiddetli gök gürlemesi, yıldırım ve korkunç bir sesle helâk olmuşlardır.²⁵¹

Metinde Hz. Sâlih'in Semûd kavmine peygamber olarak gönderildiği ve bu kavmin Hicaz-Şam arasında 'Ulâ denilen bir bölgede yaşadığı belirtilmiştir. Onların ileri gelenlerinden Cundu' adlı bir zât Hz. Sâlih'e peygamberliğine delil olarak kayadan hâmile bir deve çıkarmasını ister. Bunun üzerine Hz. Sâlih dua ederek kayadan hâmile bir deve çıkarmıştır. Deve kayadan çıktıktan sonra da doğum yapmıştır. Cundu' ve yanındakilerden bir kısmı Hz. Sâlih'in peygamberliğini tasdik etmelerine karşın, birçoğu küfürlerinde ayak diremişlerdir. Bölgede yer alan su bir gün orada bulunan insanlara bir gün ise deveye tahsis edilmiştir. Devenin vermiş olduğu süt ve yağ orada yaşayan herkese yetecek miktardadır. Sâlih peygamber doğacak bir erkek çocuğun kavmin helâkine sebep olacağını belirterek o dönemde doğan erkek çocukların öldürülmesini söylemiş, ancak kavmindeki fitneci insanlar erkek çocukların öldürülmesinden rahatsız olarak Hz. Sâlih'i öldürmeye yeltenmişlerdir. Bir süre sonra Kuddâr b. Sâlif adında birisi doğar, büyüyünce bir içki meclisinde, su o gün deveye tahsis edildiğinden su olmadığını görünce sinirlenerek dokuz kişiyle beraber ayaklanır ve deveyi öldürmeye gider. Pusuya yatan bozguncu grubun elebaşısı Kuddâr ilk önce okla deveyi ayağından vurur daha sonra üzerine çökerek ayaklarını keser ve diğerleri de ona yardım eder. Bunu gören yavrusu böğürerek annesinin çıkmış olduğu kayaya doğru gider. Öldürülen devenin eti beşyüz eve taksim edilmiş ayrıca Hz. Sâlih'e vaad ettiği azabın gelmesi için meydan okunmuştur. Sâlih peygamber onlara, üç gün sonra ilahî azabın uğrayacağını, ilk gün yüzlerinin sararacağını, ikinci gün kızaracağını üçüncü gün ise kararacağını haber vermiştir. Kayalara yontulmuş sağlam yapılarına güvenen

²⁵¹ Celal Kırca, "Semûd", **TDVİA**, c. 36, İstanbul, 2009, s. 500-501.

Semûdlular önce zelzele ile sonra gökten inen şiddetli ses ile sonrasında Cebrâil'in sayhası ile helâk olmuşlardır.

Kavminin helâkinden sonra Hz. Sâlih o bölgede durmamış ashâbıyla devenin kemiklerini bir yere toplayarak ona güzel kokular sürmüş ve bir tabuta koymuştur. Önce Şam'a uğrayıp sonra Filistin'e giderek onu defnetmiştir. Azap indirilen yerleri peygamberlerin terk etmesi sünnet olduğu için Sâlih peygamber de bulunduğu bölgeden ayrılmış, önce Filistin'e oradan da Yemen'e giderek Hadramut'ta 58 yaşında vefat etmiştir. Kimi kaynaklarda Mekke'de vefat ettiği de bildirilmektedir. (bkz. b. 5095-5207)

3.10.3. Lût Kavmi

Bu kavme Hz. İbrahim'in yeğeni Hz. Lût peygamber olarak gönderilmiştir. Lût kavmi Sodom'da (Sedum) yaşayan ve kadınları bırakıp eşcinsel ilişki yaşayan azgın bir topluluktur. Bu azgınlığı onlardan önce başka bir kavim işlememiştir. Ziyaret yahut ticaret için memleketlerine gelen erkeklere de musallat olup onlara herkesin içinde aleni olarak tecavüz ediyorlardı. Hz. Lût'un her türlü tebliğini reddedip onu tehdit ediyorlardı. Allah, Hz. Lût'un kavmini helâk etmek üzere melekleri (Cebrâil, Mikail, İsrâfil) görevlendirdi. Melekler erkek sûretinde önce Hz. İbrahim'in yanına uğrayıp İshak adında bir çocuğunun doğacağını müjdeledi. Hz. İbrahim onların Lût kavmini helâk etmek üzere olduklarını öğrenince 400 mümin olursa helâk edip etmeyeceklerini sormuş ve sonra bu sayıyı düşüre düşüre ona kadar düşürmüş, ancak o kavimde on mümin dahi bulunamamıştır. Hz. Lût'a misafir olan erkek suretindeki meleklerin evde olduğunu Hz. Lût'un karısı kavmindeki diğer erkeklere haber verince onlar evi kuşatarak meleklerin kendilerine verilmesini istemişlerdir. Hz. Lût buna karşılık kızlarını onlara nikâhlamayı teklif etmişse de kabul etmemişlerdir. Bunun üzerine ona misafir olan insan suretindeki melekler Allah'ın elçisi olduklarını ve korkmaması gerektiğini, kendisine inananlarla birlikte şehri terk etmelerini ve artlarına bakmamalarını istemişlerdir. Cebrâil eve giren bu azgın gürûhu, Allah'tan izin isteyerek kör etmiştir. Hz. Lût ve ona inananlar şehri terk ettikten sonra korkunç bir sayha ve balçıktan pişirilmiş taşlarla Lût kavmi Hz.

Lût'un karısıyla birlikte sabaha karşı helâk edilmiştir. Metinde de Lût kavmi helâk edilen diğer kavimlerle birlikte anılmıştır.

Saňa kim ittibâ' itmez haķıķat Haķ helâk eyler
Nitekim ķavm-i Fir'avn ü Şemüd ü ķavm-i Lût ü 'Ād (b. 3616)

Yedi kimse yediye oldu gümrah
Helâk itdi ķihār-Şenbih gün Allāh

Yedisi yidi küffār-idi düşvār
Yidisin bile ķahr itdi o Ķahhār

Biri 'Ūc u biri Ķārūn u Fir'avn
Helâk oldu Ħudā'dan irmedi 'avn

Biri Nemrūd u ķavm-i Lût u Őeddād
Yedinci ķavmūñ ismine dinür 'Ād (b. 5513-5516)

3.10.4. Ye'cüc

Ye'cüc ve Me'cüc Hz. Nuh'un oğullarından Yâfes'in soyundan gelen iki kavim adıdır. Hz. Zülkarneyn zamanında kıyamete yakın dönemde ortaya çıkarak dünyada bozgunculuk yapacak olan bir topluluktur. Hz. Zülkarneyn tarafından bu topluluğun ilerleyişini engellemek amacıyla demirden mamul bir sed yapılmıştır.²⁵²

İncelenen metinde de Ye'cüc'ün harap edici özelliği vurgulanmıştır.

Milk-i dīni ki ħarāb itmeye Ye'cüc-i miĥen
Virbidūñ raĥm ile İskender-i ezmān-ı kerem (b. 63)

²⁵² İskender Pala, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2000, s. 416.

3.11. Eser Adları

3.11.1. Mukaddes Kitaplar

3.11.1.1. Suhf

Suhf, suhuf lugavî anlamı itibariyle sahife'nin çokluk şekli olup "sahifeler, sayfalar" manasına gelmektedir. Dinî bir terim olarak ise Allah'ın bazı peygamberlerine indirmiş olduğu sayfalar anlamındadır. Hz. Âdem'e 10, Hz. Şît'e 50, Hz. İdrîs'e 30 ve Hz. İbrahim'e 10 suhuf indirildiği rivâyet edilmiştir.

Bu Tevrît ü Zebûr İncîl ü Furķān

Dağı yüz Şuhf hağdur virdi Sûbhān (b. 1571)

Hemān-dem Ādem'e gönderdi on Şuhf

NiĀun itdũn dinilmez idicek luşf (b. 2614)

Ki İbrāhîm'e didi Şuhf inincek

Orucdan üç gice olup geĀincek (b. 7542)

3.11.1.2. Tevrât

Kur'ân'da Yahudilere, gönderilen mukaddes kitaba verilen isimdir. İncil ve Zebûr'un hangi peygamberlere indirildiği Kur'ân'da belirtilmiŐken Tevrât'ın hangi peygambere indirildiği açıkĀa belirtilmemiştir. İslam ve Yahudi kaynaklarında Hz. Musa'ya indirildiği anlayışı hâkimdir. Tevrat, İsrailoğulları tarafından tahrif edilmiştir.

İncelenen metinde Tevrât ile alakalı olarak Şu özelliklere yer verilmiştir:

* **Hz. Musa:** Tevrât, Hz. Musa'ya indirilmiştir.

Aña Mūsā'ya kim virildi ol hem
Pes ol Tevrât'dur gāyet mufahḥam (b. 7523)

* **İndirildiği gün:** Tevrât, Hz. Musa'ya orucun on altıncı gecesi indirilmiştir.

Güzel Mūsā'ya Tevrât indi māhum
Orucdan altı gece içre şāhum (b. 7543)

* **Dili ve indirildiği kavim:** Tevrât, Hz. Musa'ya İbrânîce olarak ve İsrailoğullarına indirilmiştir.

Çü Mūsā vaḥy-i Rabbānī getürdi vaşfuñı itdi
Bu Tevrît oldı İbrānī pes ol kavm oldılar 'İbrān (b. 6236)

* **Hz. Muhammed:** Tevrât, Zebûr, İncil ve Kur'ân Hz. Peygamber'in hürmetine indirilmiştir.

Bu Tevrât u Zebûr İncîl ü Furḳān
Anuñ hürmetine indi çü Qur'ân (b. 7516)

Hz. Peygamber'in dünyaya teşrifi Tevrât'ta daha önce müjdelenmiştir.

Ezel Mūsā lisānı üzre oñat
Nebiyy-i ümmiyi mezde_itdi Tevrât (b. 2396)

İder Tevrît ü Furḳān anı tebcîl
İder na'tin Zebûr anuñ hem İncîl (b. 4135)

Hz. Peygamber'in vasıfları Tevrât'ta temsilen geçmektedir.

Seni ol Zülcelālullāh bu resme kıldı tebcîlen

Ki vaşfuñ itdi Tivrāt u Zebūr içinde temşilen (b. 6775)

Olupdur ümmetüñ Mūsī bin ‘İmrān

Çün ahlākuñı Tivrīt itdi zikrā (b. 290)

Hz. Peygamber’in adı Tivrāt’ta Tabtab olarak geçmektedir.

Dimişdür Tābtāb aña [ki] Tivrīt

Aña lāyık ne ikrām eyleseñ it (b. 848)

3.11.1.3. Zebūr

Hz. Davud’a Allah tarafından indilen kutsal kitaptır. Kur’ân’da (Nisâ 4 / 163, İsrâ 17 / 55) “Dāvud’a Zebūr’u verdik” ifadesi yer almaktadır. Zebūr’un orijinali günümüze ulaşmamıştır.

İncelenen metinde Zebur ile alakalı olarak şu özelliklere yer verilmiştir:

* **Hz. Davud:** Zebūr, Hz. Davud’a indirilmiştir.

Naşīb itdüñ ezel Mūsā’ya Tūr’ı

Virüp Dāvūd’a luḫf-ıla Zebūr’ı (b. 6768)

* **İndirildiği gün:** Zebūr, Hz. Davud’a orucun on sekizinci gecesini indirilmiştir.

Zebūr indi velī Dāvud’a maḫbüb

Orucdan on sekizinci gice ḫüb (b. 7545)

* **Cercis peygamber:** Metinde peygamber olarak gösterilen Cercis’in namaz kıldığında Zebūr’u okuduğu belirtilmiştir.

Bile gitdi işit sen bu umūrı

Namāza ḫurdı oḫurdı Zebūr’ı (b. 5720)

* **Dili ve indirildiği kavim:** Zebûr, İbrânîce olarak ve İbrân kavmine indirilmiştir.

Senüñ na‘tuñ beyân itdi gelüp çün Hâzret-i Dâvûd
Zebûr indürdi ‘İbrânî pes ol nâs oldılar ‘İbrân (b. 6237)

* **Hz. Muhammed:** Zebûr, Tevrat, İncil ve Kur’ân Hz. Peygamber’in hürmetine indirilmiştir.

Bu Tevrât u Zebûr İncîl ü Furqân
Anuñ hürmetine indi çü Qur’ân (b. 7516)

Hiz. Peygamber’in adı Zebûr’da Makita olarak geçmektedir.

Adı İncîl içinde Ferqâlîta
Zebûr içinde ismidür Maqîta (b. 847)

Hiz. Peygamber’in vasfı Tevrat ve Zebûr’da temsilen yer almaktadır.

Seni ol Zülcelâlullâh bu resme kıldı tebcîlen
Ki vaşfuñ itdi Tevrât u Zebûr içinde temşîlen (b. 6775)

Hiz. Davud, Zebûr’u okumaya başladığında önce Hiz. Peygamber’e salât verir.

Şalâtı saña virürmiş Zebûr’a başlasa Dâvud
Ne sırdan dirmiş geldi bize irdi hikâyâtı (b. 7190)

3.11.1.4. İncil

Hiz. İsa’ya Allah tarafından indirilen kutsal kitabın adıdır. Zamanla birçok farklı İncil ortaya çıkmış, İznik Konsülü’nde bu sayı Matta, Markos, Luka, Yuhanna olmak üzere dörde düşürülmüştür.

İncelenen metinde İncil ile alakalı olarak şu özelliklere yer verilmiştir:

* **Hz. İsa:** İncil, Hz. İsa'ya indirilmiştir.

Aña 'İsā'ya kim virildi muhkem
Hem ol İncîl'dür Allāhu a'zem (b. 7524)

* **İndirildiği gün:** İncil, Hz. İsa'ya orucun on üçüncü gecesini indirilmiştir.

Haķıķat indi bil 'İsā'ya İncîl
Orucdan on üçüncü gice hoş bil (b. 7544)

* **Dili ve indirildiği kavim:** İncil, Hz. İsa'ya Yunanca ve Yunanlılara indirilmiştir.

Huzā'dan Hāzret-i 'İsā beşāret itdi çün geldi
Bu İncîl oldı Yunānī pes ol halk oldılar Yunān (b. 6238)

* **Hz. Muhammed:** İncil, Tevrāt, Zebūr, Kur'ân Hz. Peygamber'in hürmetine indirilmiştir.

Bu Tevrāt u Zebūr İncîl ü Furķān
Anuñ hürmetine indi çü Kur'ān (b. 7516)

Hiz. Peygamber'in dünyaya teşrifi İncil'de daha önce müjdelendi.

Haber virdi bize İncîl içinde
Muhaķķaķ oldı düpdüz il içinde

Beşāret itdi bize olduķ es'ad
Olurmuş mürsel andan soñra Aħmed (b. 732-733)

Seni İncil na't itmiş olursın sonra mürselsin

Anı 'İsā mübeşşirdür 'ayān oldı dirāyātı (b. 7189)

Hız. Peygamber'in adı İncil'de Ferkalita (Faraklit) olarak geçmektedir.

Adı İncil içinde Ferkalīta

Zebūr içinde ismidür Maķīta (b. 847)

3.11.1.5. Kur'an

Allah tarafından vahiy yoluyla Hız. Peygamber'e indirilen İslam dininin kutsal kitabıdır. 114 sureden oluşmaktadır.

Tamamı Hız. Peygamber'in vefatına kadar 23 yılda parça parça vahyedilen Kur'an; Zebur, Tevrat, İncil gibi tek seferde indirilmiş değildir.

İncelenen metinde Kur'an-ı Kerim ile alakalı olarak şu özelliklere yer verilmiştir:

* Hız. Muhammed'e indirilmiştir.

Bu Kur'an Aħmed'e kim indi mükrem

Ki lafz-ıla kıra't hıfz-ıla hem (b. 6501)

Bu Kur'an'ı ki indürdüm katumdan

Anı 'abdüme kendü Hızretümden (b. 2373)

* **CebraİL:** Kur'an Hız. Peygamber'e Hız. Cebrail vasıtasıyla talim ve hıfz ettirilmiştir.

Bu sözler hep delālet indi iy cān

Nebī'den aħz olındı cümle Kur'an

Bu ʔavra oldu ızhārı güzel bil
Nebī'ye eyledi ta'lım Cibrīl (b. 6516-6517)

Bu ʔur'ān ihtiyāc olduḡa ʔoldı
Nebī ʔalbine Cibrīl vāsıʔa oldu (b. 476)

* **İndirildiği gün:** Kur'an Hz. Peygamber'e orucun 24. günü indilmiştir.

Muḡammed ḡazretine indi Furḡān
Oruc yigirmi dördü olduḡda iy cān (b. 7546)

* **Dili ve indirildiği kavim:** Kur'an, Hz. Peygamber'e Arapça olarak, özelde Araplara, genelde ise tüm insanlığa gönderilmiştir.

Muḡammed ḡazreti geldi getürdü vaḡy-i Rabbānī
'Arab dilince indürdü ʔün ol ʔavm oldılar 'Urbān (b. 6239)

* **Hz. Peygamber'in hürmetine indirilmesi:** Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'ān Hz. Peygamber'in hürmeti için indirilmiştir.

Bu Tevrāt u Zebūr İncil ü Furḡān
Anuñ hürmetine indi ʔü ʔur'ān (b. 7516)

* **Kur'ān âyetleri beş vech üzere indirilmiştir:** Bunlar; helal, haram, muhkem, teşâbüh ve emsâl olarak adlandırılır.

Resülüñ sözin işitdi sevindi
Dimiş ʔur'ān ki biş vech üzere indi

Helâl ü hem harâm u muhkem oldu
Teşâbüh bir de emşâl oldu geldi (b. 5801-5802)

* **Lafzı en fasih, en belîğ olandır:** Kur'ân, kitapların belâgat açısından en fasih, en belîğ olanıdır.

Pes andan, aña Qur'ân oldu nâzil
Ki mu'ciz tolu bürhân ü delâylil
‘Ulûmıyla pür olmuş pür-belâgat
Egerçi lafzı mûciz pür-feşâhat (b. 2355-2356)

Çü “*fe'tû sūretin min mişlihi*”²⁵³ dindi Qureyşîler
Faşîh iken düşer mülzem velî Qur'ân'da var îcâz (b. 4236)

* **Muâzırlarını âciz bırakır:** Kur'an, lafız bakımından en üstün kitap olması hasebiyle kendisine karşı gelenleri aciz bırakır.

Çün iblîs oldu ol kavmüñ refîkı
Hemân dem düzdiler bir mancınıkı (b. 6117)

* **Peygamber'in ahlâkı:** Hz. Peygamber'in ahlâkı Kur'andır.

Zihî hoş medh-i Sübhânî tolu esrâr-ı Rabbânî
Senüñ şânuñda nâzildür senüñ hulkuñ durur Qur'ân (b. 6231)

Eger bunda dögilmedüñse zâhir

²⁵³ Bakara - 2 / 23

Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir sûre getirin, eğer iddianızda doğru iseniz Allah'tan gayri şahitlerinizi (yardımcılarınızı) da çağırın.

Olur ʿuqbāda oddan ʿamçī āhir (b. 7235)

* **Bir kelimesinin dahi değiştirilememesi:** Kurʿān Hz. Peygamberʼe nāzil olduğu ilk günden günümüze herhangi bir değişikliğe uğramamıştır.

Bir āḥar kelmeye dönse ger iy cān
Çıkar nazmı ʿacībinden bu ʿurʿān (b. 6514)

* **Koruma altındadır:** Kurʿanʼın kıyamete kadar Allah tarafından korunacağı bildirilmiştir.

Size ʿurʿān indürdük bilürüz
Yine pes aña biz ḥāfız oluruz (b. 6406)

Sever Allāh maḥfūz ola ir giç
Tağayyür hem tebeddül olmaya hīç (b. 6502)

* **Şefaati:** Kurʿan müʼmin kullara mahşer günü şefaati olacaktır.

Cümle müʼminlere raḥm eyle eyā Rabb ü Raḥīm
Rüz-ı mahşerde şefīʿ olmağa ʿurʿān-ı kerem (b. 96)

* **Toplanması:** Hafız olan birtakım sahabenin özellikle Yemâme Savaşı ve diğer bazı gazâlarda şehit olmasından dolayı Hz. Ömer, Halife Hz. Ebu Bekirʼe Kurʿanʼın toplanması fikrini açmış ve Hz. Ebu Bekir tarafından da bu konuyla ilgili olarak Zeyd b. Sâbit görevlendirilmiştir. Böylelikle Kurʿanʼın ilk defa cemʼ edilmesi Hz. Ebubekir zamanında gerçekleştirilmiştir. (bkz. b. 6393-6470)

* **Çoğaltılması:** Hz. Ebu Bekir zamanında toplanan Kurʿan farklı okuyuşların ortaya çıkmasından dolayı Hz. Osmanʼın hilafetinde çoğaltılmıştır. Hz. Osman da bu iş için Zeyd b. Sâbitʼi görevlendirmiştir. (bkz. b. 6518-6582)

3.11.2. Kütüb-i Sitte

3.11.2.1. Sahîh (Sahîh-i Buhârî)

Eserin adı *el-Câmi‘u’s-Sahîh* olmasına rağmen daha çok *Sahîh-i Buhârî* diye şöhret bulmuştur. Buhârî’nin yazmış olduğu eser İslam kaynaklarında Kur’ân’dan sonraki en güvenilir kaynak olarak kabul edilmektedir. Buhârî eserini yazarken 600.000 hadis arasından en güvenilir olanlarını seçerek on altı yılda tamamlamıştır. Eser tamamlandıktan sonra birçok muhaddisin incelemesine sunulmuş ve onlardan da onay almıştır.²⁵⁴

Ḥaber virür Sa‘îd atası Ḥuzrî
Şebâtın dir Şahîḥ’inde Buḥârî (b. 136)

Buña şekk yok şahîḥ-i ‘ayn-ı Ḥaḳ’dur
Buḥârî ile Müslim müttefaḳdur (b. 488)

3.11.2.2. Sahîh-i Müslim

Eserin asıl adı *el-Câmi‘u’s-Sahîh* olmasına karşın daha çok *Sahîh-i Müslim* olarak şöhret bulmuştur. Eserin müellifi Müslim eserinden *el-Müsned*, *el-Müsnedü’s-Sahîh* diye de söz etmektedir. Eser on beş yılda 300.000 hadis arasından sahih olanları seçilerek hazırlanmıştır.²⁵⁵

Velîkin diyeyim irerse tevfiḳ
Şahîḥ-i Müslim içre geldi taḥḳîḳ (b. 161)

²⁵⁴ M. Yaşar Kandemir, “el-Câmi‘u’s-Sahîh”, **TDVİA**, c. 7, İstanbul, 1993, s. 144.

²⁵⁵ M. Yaşar Kandemir, “el-Câmi‘u’s-Sahîh”, **TDVİA**, c. 7, İstanbul, 1993, s. 124.

İşit kim olasin ‘âlemde ‘âlim
Ne buyurdu Şahîh içre Müslim (b. 174)

3.11.2.3. Sahîh-i Tirmizî

Tirmizî’ye ait hadis alanındaki eser *Sünenü’t-Tirmizî*, *Câmi’u’-Tirmizî*, *Sahîhu’t-Tirmizî*, *el-Câmi’u’s-Sahîh*, *el-Müsnedü’s-Sahîh*, *el-Câmi’ü’l-kebîr* gibi farklı isimlendirmelerle kaynaklarda yer almaktadır. Ancak eser *Sünenü’t-Tirmizî* adıyla şöhret bulmuştur. Tirmizî eserini bitirdikten sonra Irak, Hicaz ve Horasan’da yer alan devrin muhaddislerine sunmuş ve onaylarını almıştır. *Sahîh-i Tirmizî*, *Kütüb-i Sitte* içinde dördüncü sırayı almaktadır.²⁵⁶

Rivāyet itdi bunı Tirmidî hem
Şahîh oldı didi Allāhu a‘lem (b. 208)

İdüpdür hoş bunı Allāhu a‘lem
Şahîh’inde rivāyet Tirmidî hem (b. 215)

3.11.3. Diğer Eserler

3.11.3.1. Müsned

9. asırda yaşamış, hadis, fıkıh ve tefsir alanlarında tanınmış olan Dârimî’nin hadis alanındaki eseridir. Kaynaklarda *es-Sünen*, *el-Müsnedü’l-Câmi’*, *el-Câmi’u’s-Sahîh* adlarıyla da geçmektedir.²⁵⁷

Kitābın oқısın çıtsun yedinde
Ki rāvî Dāremî’dür Müsned’inde (b. 226)

²⁵⁶ İ. Lütfü Çakan, “el-Câmi’u’s-Sahîh”, **TDVİA**, c. 7, İstanbul, 1993, s. 129.

²⁵⁷ Abdullah Aydınlı, “Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman”, **TDVİA**, c. 8, İstanbul, 1993, s. 495.

3.11.3.2. Müsned

Eser, Ahmed b. Hanbel tarafından yazılmış ve müsned türündeki hadis kitaplarının günümüze kadar ulaşmış en geniş örneğidir. 700.000 hadis arasından seçilerek oluşturulmuştur. Eserde 904 sahabinin rivayetleri yer almaktadır.²⁵⁸

Bize nuşh olmağa itdi bu dīnde

İmām Aḥmed rivāyet Müsned’inde (b. 590)

3.11.3.3. el-Muvatta

İmam Mâlik’in hadis alanında yazmış olduğu sahîh rivâyetleri içeren eseri. Kelime anlamı itibariyle gözden geçirilen, anlaşılması kolay, üzerinde fikir birliğine varılan kitap manasına gelmektedir. İmam Mâlik Hz. Peygamber’in hadislerinin yanında, sahabe ve tâbiînin fetvalarını da toplayarak eserini oluşturmuştur.²⁵⁹

Beyân-ı Tirmidî’dür hem Muvattâ

Ebū Dāvūd hem iḥrâc eylemiş hâ (b. 4587)

3.11.3.4. Şerh-i Hidâye

Hidâye, Burhaneddin el-Merginânî’nin Hanefî fikhî üzerine yazmış olduğu “*Bidâyetü’l-Mübtedî*” adlı eseri için yine kendisinin kaleme almış olduğu haşiyedir.²⁶⁰ Eser, ders kitabı olarak okutulmuş ve üzerine birçok şerh yazılmıştır. İncelediğimiz eserde Ekmeleddin Bâbertî ve Emîr Kâtib Kıvameddîn el-İtkânî *el-Hidâye* adlı esere yazmış oldukları şerh ile anılmıştır. Bâbertî’nin *el-Hidâye*’nin şerhi için yazmış olduğu eser *el-İnâye*; İtkânî’nin ki ise *Gâyetü’l-beyân ve nâdiretü’l-akrân fi âhiri’z-zamân* olup incelenen eserde Şerh-i Hidâye olarak belirtilmiştir.

Budur şerḥ-i beyānı aḥlâ bir bir

²⁵⁸ M. Yaşar Kandemir, “el-Müsned”, TDVİA, c. 32, İstanbul, 2006, s. 104.

²⁵⁹ M. Yaşar Kandemir, “el-Muvatta”, TDVİA, c. 31, İstanbul, 2006, s. 416.

²⁶⁰ Prof. Dr. Mefâil Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 17, nr. 1, Bursa, 2008, s. 37.

ıvāmeddīn-i Etkānī ne dūr dir

Ne dir hem Ekmeleddīn, ir řafāya

İKisi itdi un şerh-i Hidāye (b. 3546-3547)

3.11.3.5. Tefsīr-i Kāřī

Kemāluddīn Abdürrezzāk b. Ebi'l-Ganāim Muhammed el-Kāřānī'nin, *Te'vīlātü'l-Kur'ān*, *Te'vīlü'l-Kur'ān*, *Te'vīlü'l-āyāt*, *Te'vīlāt-ı Kāřāniyye* olarak da bilinen tasavvufi tefsiri. Kāřānī eserini yazarken büyük ölçüde Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin geliştirmiş olduğu tasavvufi kavram ve terimlerden yola ıkararak oluşturmuştur.²⁶¹

Eserde Hz. Sālih'in Mekke'de vefat ettiği ve bu bilginin Kāřānī'nin tefsirinde yer aldığı belirtilmiştir.

Bu řālih Mekke'de öldi dimişler

Bu nev' -ıla rivāyet eylemişler

Mübeyyendür bunu tefsīr-i Kāřī

Bunı bil iy sa'adet suyu başı (b. 5204-5205)

3.11.3.6. Tehzīb

Fakih ve muhaddis Nevāvī'nin yazmış olduğu, tam adı *Tehzībü'l-esmā ve'l-lugat* olan eser.²⁶²

Nevāvī böyle dir Tehzīb içinde

'Alī'den söyler ol tertīb içinde (b. 6089)

²⁶¹ Süleymān Uludağ, "Kāřānī, Abdürrezzāk", **TDVİA**, c. 25, İstanbul, 2002, s. 5.

²⁶² M. Yaşar Kandemir, "Nevevī", **TDVİA**, s. 33, İstanbul, 2007, s. 48.

3.11.3.7. Fütûhât

Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin (1165-1240 en önemli eseridir. Kendi hatt-ı destiyle yazmış olduğu eser otuz yedi ciltten oluşmakta olup Türkçe'ye tercümeleri de yapılmıştır.

Çekirdekler beyân uzatdı oñat

Yazar şan Şeyh A'rabî Fütûhât (b. 5016)

3.11.3.8. Miftahu'l-Gayb

Eserin tam adı *Miftahu'l-gayb ve'l-cem' ve tafsiluhû*'dur. İbnü'l-Arabî'nin üvey oğlu Sadreddin Konevî'nin yazmış olduğu en temel eseridir. Eser üzerine birçok şerh yazılmıştır. Türkçeye Tasavvuf Metafiziği adıyla Ekrem Demirli tarafından tercüme edilmiştir.²⁶³ Metinde Sadreddin Konevî'nin bir başka eseri olan Nusûs ile birlikte geçmektedir.

Nuşûş'ın açdı gerçi yâsemîndür

Oğur Miftâh-ı Ğayb'ı Şadr-ı dîn'dür (b. 5015)

3.11.3.9. Nusûs

Eserin tam adı *en-Nusûs fî tahkiki't-tavri'l-mahsûs*'tur. Sadreddin Konevî'nin yazmış olduğu eser 22 bölümden müteşekkil olup hakkında birçok şerh yazılmıştır. Eser, Türkçeye Vahdet-i Vücûd ve Esâsları adıyla Ekrem Demirli tarafından tercüme edilmiştir.²⁶⁴ Metinde Nusûs Sadreddin Konevî'nin bir diğer eseri olan Miftahu'l-Gayb ile birlikte yer almaktadır.

Nuşûş'ın açdı gerçi yâsemîndür

Oğur Miftâh-ı Ğayb'ı Şadr-ı dîn'dür (b. 5015)

²⁶³ Ekrem Demirli, "Sadreddin Konevî", **TDVİA**, c. 35, İstanbul, 2008, s. 424.

²⁶⁴ Ekrem Demirli, "Sadreddin Konevî", **TDVİA**, c. 35, İstanbul, 2008, s. 425.

3.12. Yer Adları

3.12.1. Aden

Yemen'in güneyinde Arap Denizi sahilinde bir yer adıdır. Klasik edebiyatta daha çok buradan çıkarılan inciler ile (dürr-i Aden) anılmaktadır.

Câhiliye dönemi Arap toplumunda hac için Mekke'ye gelip burada yer alan putlara kurbanlar sunan bir topluluktur.

O dem hacc itmege geldi 'Aden'den
On iki biñ kişi ehl-i Yemen'den (b. 2864)

3.12.2. Akîk

Medine'de yer alan bir vadidir. Eserde, Hz. Peygamber'in göstermiş olduğu mucizeler arasında, onun bir dağı Akîk'den Şâm'a yürütmesi konu edilmiştir. (bkz. b. 4546-4550)

3.12.3. Bağdad

Bağdad, VIII. asırda Abbâsî halifelerinden Ebû Cafer el-Mansûr tarafından kurulmuş olup İslam dünyasının önemli kültür ve bilim merkezlerinden birisidir. Medînetü's-selâm, Medînetü'l-Mansûr, Medînetü'l-hulefâ, ez-Zevrâ gibi isimlendirmeler de anılan Bağdad için klasik metinlerde Behişt-âbâd olarak da nitelendirilmektedir.²⁶⁵

Metinde Hz. Peygamber'in şeriatinin Anadolu, Şam ve Hindistan ile birlikte Bağdad'ı da müşerref eylediği belirtilmiştir.

²⁶⁵ Abdülazîz ed-Dûrî, "Bağdat", TDVİA, c. 4, İstanbul, 1991, s. 425-426.

Müşerref eyledi Aḥmed hoşā şer^ç-i şerīf oldı

Diyār-ı Rūm-ile Şām ü bu Hindistānı bu Bağdād (b. 3622)

3.12.4. Basra

Günümüzde Irak'ın güneydoğusunda yer alan, Basra Körfezi'ne yakın tarihî bir şehir. Metinde Basra çarşısı (sûk-ı Basra, Basra sûku) olarak, İbrahim b. Edhem ve Hasan-ı Basrî ile birlikte iki yerde geçmektedir. İlkinde Hasan-ı Basrî'nin dilinden Basra çarşısında orda bulunanların gördükleri âbid, sâlik bir zâtın tavsîfi; insanların sıkıntlarına devâlar, nasihatler sunması onların nasıl merd-i kâmil olacaklarını belirtmesi söz konusudur. (bkz. b. 1186-1206)

Basra çarşısından geçen İbrahim Edhem'in yolunu kesen bir grup, dualarının neden kabul olmadıklarını sorar.

Ki sūq-ı Başra şehrinden selâmet

Ḥalâyıq aña üşdiler temâmet

Didiler yâ Ebā İshâk esen git

Bizüm bir şübhemüz var bize ḥall it

Du^çâmuz müstecâb olmaz nedendür

Bu derdüñ aşlını sen bize bildür (b. 3051-3053)

3.12.5. Bathâ

Lugat anlamı, içinde kum, çakıl taşları olan su akıntısı, dere olmakla birlikte Mekke ile Mina arasında bulunan bir yer adıdır. Ebtah olarak da metinlerde geçmektedir.

Meger bir gice kim cin geldi anda
O yire kim aña dirlerdi Baḥḥā (b. 2261)

3.12.6. Berze

Şam'da eski bir yer adı.²⁶⁶ Metinde Hz. İbrahim'in yaşadığı bölgeler arasında yer almaktadır.

Bu dem bir ḳarye vardur anda ābād
Ezelden Berze dinmiş ol yire ad (b. 5956)

3.12.7. Bilkâ / Belkâ

Şam'da bir yer adı.²⁶⁷ Metinde Bel'am b. Bâ'ûr ile Ūc b. Unk'un bu şehirden olduğu belirtilmiştir.

İmām-ı şehri Bilḳā-y-idi Bel'am
Ki 'Ūc ibni 'Unuḳ anda-y-idi hem (b. 5423)

3.12.8. Buhârâ

Günümüzde Özbekistan, Mâverâünnehir bölgesinde yer alan tarihî bir şehir. Mâverâünnehir'deki önemli kültür merkezlerinden biridir. Metinde Hz. Peygamber'in mucizelerinin Buhârâ'yı doldurduğu belirtilmiştir.

Muḥaḳḳaḳ ḥoldı ŧeksüz mu'cizātuñ

²⁶⁶ Mütercim Âsım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît Tercümesi*, c. 3, hzl. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 2443.

²⁶⁷ Mütercim Âsım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît Tercümesi*, c. 4, hzl. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 3922.

Bu Rûm u Şâm u Hind ü hem Buḥārā (b. 313)

3.12.9. Cidde

Arap yarımadasının batısında, Mekke yakınında, Kızıldeniz'in kıyısında yer alan Suudi Arabistan'ın önemli bir liman şehridir. “Coğrafya kitapları ve sözlüklerde şehrin adı ‘kıyı, sahil; yol’ gibi manalara gelen ‘Cüdde’ şeklinde tespit edilmiş olup halk dilinde ise daha çok Cidde adı kullanılmaktadır.”²⁶⁸ Hz. Âdem ile Havvâ cennetten çıkarılıp yeryüzüne indirildiğinde Havvâ'nın Cidde'ye indirildiği rivayet edilir.²⁶⁹ Cidde metinde Havvâ ile birlikte geçmektedir.

Düşincek Cidde oldı cāy-ı Ḥavvā

Übelle oldı İblīs'ün yiri tā (b. 3792)

3.12.10. Cûdi Dağı

Kur'ân'a göre Nuh Tufanı'ndan sonra Hz. Nûh'un gemisinin üzerine oturmuş olduğu dağdır (11 / Hud – 44). Cûdi Dağı'nın tam olarak nerede olduğu hususu ihtilafli olsa da genel kabul Hz. Nûh'un gemisinin Arabistan'daki Cûdi Dağı'na değil günümüzde Şırnak vilayeti sınırları içerisinde yer alan Cûdi Dağı'na oturmuş olduğu yönündedir. Gemi Cûdi Dağı'na oturduğunda Hz. Nûh 1150 yaşındadır.

Cudi ʔağında hem ʔurdı sefîne

Ḳırıldı ḥalk gitdi kibr ü kîne

Bu Nûḥ oldı ki seḫdi ʔağ u ʔaşı

Var idi biñ hem yüz elli yaşı (b. 4407-4408)

²⁶⁸ Mustafa L. Bilge, “Cidde”, **TDVİA**, c. 7, İstanbul, 1993, s. 524.

²⁶⁹ Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, **Evliya Çelebi Seyahatnâmesi**, c. IX, bs. 1, hzl. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Prof. Dr. Robert Dankoff, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 398.

3.12.11. Çin

Asya kıtasının doğusunda yer alıp, bünyesinde dünyanın en fazla nüfusunu barındıran ülkesidir.

Klasik şiirde daha çok Mani, Maniheizm ile birlikte anılmıştır. Maniheizm'in kurucusu olan Mani, öğretilerini *Erjeng* (*Erteng*, *Nigaristan* vb.) adlı minyatürlerle bezenmiş bir kitapta toplamıştır. Bu resimlerin çok güzel olmasından kaynaklı olarak bu kitaba semadan inen kutsal bir kitap nazarıyla bakılıp Mani'ye de nakkaşlık isnâdında bulunulmuştur. Dolayısıyla divan şiirinde nakş, nakkâş, Mani, güzellik, Çin vb. gibi kavramlar bir arada tenasüp oluşturacak şekilde kullanılmıştır.²⁷⁰

Çin divan edebiyatında ayrıca güzelleriyle ve belli bölgelerde (Hitâ, Hoten vs.) ceylanlardan elde edilen misk ile anılmıştır. Eserde Çin, daha çok bu misk kokusu ekseninde yer almıştır. Çin'in kelime anlamı "kıvrım, büküm" demektir. Renginden ve kokusundan dolayı sevgilinin saçına da teşbih edilmektedir. Çin aynı zamanda Türkçe'de doğru, sahih manalarını da bünyesinde taşımaktadır.

O bûya misk-i Ç̄in dirlerdi çindür

Zuķaķ mirfaķa dirlerdi Ç̄in'dür

Ķoķan ol bûy-ıla olurdı zinde

Şanurđı devr iderdi Ç̄in içinde (b. 5759-5760)

Şabâ her dem şafâ-y-ıla gûzer kılduķça âfâķa

Şaçuñ ç̄inin ģaber virse tolar ģoş müşg-i Ç̄in eţrâf (b. 5268)

Evinde nâfe yıĝmış şanki Ç̄in'den

Ķoķusı ĝitmedi kırķ yıl içinden (b. 5644)

²⁷⁰ Fatma Büyükkarcı Yılmaz, "Divan Edebiyatında Nakş ve Nakkaş 1: İlk Yüzyıllar", **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, nr. 12, İstanbul, 2014, s. 13.

3.12.12. Fâris

Kelime anlamı itibariyle binici, anlayışlı gibi anlamlara gelmekte ise de metinde yer adı (İran) olarak kullanılmıştır. Eserde Hz. Nuh'un İran'a ilâhi tebliğ gayesiyle gittiği ancak oradaki halkın peygamberliğine delil olarak orada bulunan bir dağı Irak'a kadar yürütmesini şart koşmaları ve Hz. Nuh'un da Allah'ın mucizesi olarak dağı oradan Irak'a iletmesi işlenmiştir. (bkz. b. 4516-4524)

3.12.13. Filistin

Akdeniz'in doğusunda yer alan Asya ve Afrika kıtaları arasında köprü vazifesi gören tarihî bölgenin adıdır. Filistin, adını 12. yy'da Kavimler Göçü esnasında buraya deniz yoluyla gelerek yerleşen Filistler'den almıştır. Üç semavî din içinde -bünyesinde barındırdığı kutsal yerlerden de kaynaklı olarak- önem arz etmektedir. Arz-ı mev'ûd yahut arz-ı mukaddes olarak da anılmaktadır.²⁷¹ Eserde, Filistin, Cercis peygamberin ikamet ettiği ve Hz. Sâlih'in katledilen devesini defnettği yer olarak geçmektedir.

Bu Çerçîs'i işit kim ne kııurdu

Nebîsiydi Felistin'de olurdu (b. 5675)

(Ayrıca bkz. b. 5191-5196)

3.12.14. Habeş (Habeşistan)

Afrika kıtasında bulunan bugün Etiyopya olarak bilinen ülkedir. Habeşistan'da yaşayan halk daha çok siyahi olduğu için divan şiirinde sevgilinin

²⁷¹ M. Lütfullah Karaman, "Filistin", TDVİA, c. 13, İstanbul, 1996, s. 89.

beni, saçları, gece karalığı, köle vb. gibi benzetmelere konu olmuştur. Ayrıca ilk müezzin Bilâl-i Habeşî de bu ülkeye mensuptur.²⁷²

Mekkeli Müslümanların Hz. Peygamber'in emriyle ilk olarak hicret ettikleri yerdir. Habeş kralı Necâşî Ashâme Hz. Peygamber'den gelen İslâm'a davet mektubunu kabul etmiş ve Müslüman olmuştur.

Necâşî öñ durur küllî Habeş'den

Biligör kışşasın geç cân u başdan (b. 1466)

Kâbe'yi yıkmaya gelen Ebrehe, Habeş kumandanlarından. Ebrehe yönetimindeki Habeş askerleri ebâbil kuşlarının saldırısı sonucu helak olmuşlardır.

Vücûda çünki geldüñ sen ebâbil oldı pes 'asker

Habeş ceyşi helâk oldı yoğ olup Ebrehe Şabbâh (b. 3143)

Habeşistan aynı zamanda Afrika'nın can damarlarından olan Nil Nehrinin kaynaklarından birini oluşturmaktadır.

Çalem ger yaza evşâfın Yerîta

Habeş'den Nîl ağıdur Menfelîta (b. 1358)

3.12.15. Hadramut

Arap yarımadasının güneyinde Yemen'in sınırları içerisinde yer alan tarihî bir şehirdir. Hadramevt, Hadrimevt şeklindeki telaffuzlarla da kaynaklarda geçmektedir. Metinde Hz. Sâlih'in vefat ettiği yer olarak –bir rivayete göre de Mekke– geçmektedir.

Hemân kim anda hâzır oldı öldi

²⁷² Emine Yeniterzi, "Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi** – Klasik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı – Prof. Dr. Turgut Karabey Armağanı, vol. 3, issue 15, Ordu, 2010, pp. 311.

Murādı Hālîk' uñ çün eyle oldı

O yirüñ Hıdırimevt olmışdur adı

Hıa' uñdur hikmet eyle i'tikādı

Bu adı söylediler bu cihetden

Bilürsin hikmet alursañ şıfatdan

Bu Şālih Mekke'de öldi dimişler

Bu nev'-ıla rivāyet eylemişler (b. 5201-5204)

3.12.16. Hıms / Humus

Suriye'de tarihî bir şehir adı.

Bil imdi Hıms-ıms ol mevzi'a ad

Rivāyet böyle itdi merd-i üstād (b. 5837)

3.12.17. Hicāz

Arap yarımadasında Haremeyn'i de içine alan Müslümanlarca kutsal olarak görülen coğrafi bölge. "Mekke, Medine ve Cidde ile bunlara bağlı kaza ve nâhiyelerden oluşan ve doğudan Necid, batıdan Kızıldeniz, güneyden Asır sancağı, kuzeyden Kudüs sancağı ve Arış, Akabe muhafızlıkları ile çevrili bölgeye Osmanlı idarî taksimatında Hicaz eyaleti adı verilmekteydi."²⁷³

Tufan'dan sonra Hz. Nuh dünyayı oğulları arasında bölüştürmüş. Yemen, Şam, İran, Anadolu ile birlikte Hicaz da Sām'a verilmiştir.

²⁷³ Zekeriya Kurşun, "Hicaz", TDVİA, c. 17, İstanbul, 1998, s. 437.

Üç oğlına cihānı itdi kısmet
Bil aşluñ aşlını kııl Hakk'a minnet

Hicāz u hem Yemen virildi Sām'a
Dağı ol hākım oldu milk-i Şām'a

Anuñ emrinde idi milk-i A'cām
Diyār-ı Rūm'a hem ol sürdi aħkām (b. 4411-4413)

Hicāz bölgesinde bir şahsın Hz. Peygamber'i zemmetmesi sonucu büyük bir yangın çıkmış, bunun üzerine Hz. Peygamber'e, onları yangından kurtarmaları için niyazda bulunmuşlardır. Hz. Peygamber'in tayy-ı mekân ederek yangın bölgesine gitmesi sonucu yangın sönmüş ve yanan bölgeler bostan haline gelmiştir. Hz. Peygamber'in bu mucizesi İbrahim'in ateşe atılması ve ateşin gül bahçesine dönüşmesiyle karşılaştırılmıştır. (bkz. b. 6184-6200)

3.12.18. Hindistan (Hind)

Asya kıtasında büyük bir yarımada şeklinde olan ülke Hindistan'da daha çok esmer tenli, siyahi insanların yaşamasından dolayı klasik edebiyatta genellikle burası siyah insanların ülkesi olarak kabul edilip sevgilinin saç, sakalı, kaşları, beni Hintli bir insana teşbih edilir.

Hz. Âdem cennetten yeryüzüne gönderildiğinde Hindistan'da bulunan Serendib (Seylan) adasına indirildiği rivayet edilir.

Çün Âdem yire indi tutdı tertīb
Ki Hindistān içinde ol Serendib (b. 1651)

Tufan'dan sonra Hz. Nuh dünyayı oğulları arasında bölüştürürken Hindistan, Hâm'a verilmiş bundan dolayı Hâm Hintlilerin atası kabul edilmiştir. Hz. Nuh'un bedduası sonucu oğlu Hâm ve onun zürriyetinden gelen Hintliler de siyahî olmuştur.

Daği virildi Hindistân atası

Anuñ-çün oldı Hindûlar atası

Belinden geldi anuñ hep siyâhî

İlenmiş atası budur günâhı (b. 4416-4417)

Hz. Peygamber'in mucizeleri Anadolu, Şam, Buhara ve Hindistan'da yayılmıştır.

Muḥakkaḳ ḫoldı ŧeksüz mu'cizātuñ

Bu Rûm u Şâm u Hind ü hem Buḫârâ (b. 313)

Safâyî, Şeyh Vefâ her ne kadar İstanbul'da ikamet etse de onun Anadolu, Şam, Çin ve Hindistan'da da tanındığını belirtir.

Bilinmiş Şâm u Rûm u Hind u Çin'de

Egerçi cây-ı Kostañîñ içinde (b. 1101)

3.12.19. Hira

Mekke'de, Cebel-i Nûr olarak da bilinen bir dağdır. Hz. Peygamber'e Cebrâil tarafından ilk vahyin getirildiği mağaranın da bulunduğu dağdır. "İnşikâku'l-kamer hadisesinde ayın bir parçası Hira'nın bir tarafında diğeri öbür tarafında görülmüştür."²⁷⁴ İncelediğimiz metinde Hira Dağı civarında gerçekleşen şakku'l-kamer hadisesine telmihte bulunulmuştur.

²⁷⁴ Fuat Günel, "Hira", TDVİA, c. 18, İstanbul, 1998, s. 122.

Ayağ üzre Hira taşında tırmuş
Bu taşun deprenür endāmı görmüş

Dimiş bu taşta “*üskin*” sâkin olmuş
Kamu başdan başa nür-ıla tölmiş

İşâret itdi çün kaldurdu barmak
Kamer oldu semâ üzre iki şakq

(b. 2273-2275)

3.12.20. Irak

Bugün Türkiye'nin güneydoğusunda yer alan bir İslâm ülkesi olup başkenti Bağdad'dır. İncelediğimiz eserde Hz. Nuh'un Acem diyarına ilâhi tebliğ gayesiyle gittiği, ancak oradaki halkın peygamberliğine delil olarak orada bulunan bir dağı, Irak' a kadar yürütmesini şart koşmaları ve Hz. Nuh'un da Allah'ın mucizesi olarak dağı oradan Irak'a iletmesi işlenmiştir. (bkz. b. 4516-4524)

3.12.21. Isfahan

İran sınırları içerisinde yer alan bir eyalettir. Isfahan, nısf-ı cihân (dünyanın yarısı) olarak adlandırılmış, Safevîler döneminde başkentlik yapmış bir şehirdir. Kelime anlamı itibariyle atlı askerler anlamına gelen Isfahan günümüzde İran sınırları içerisinde yer alan tarihi bir şehirdir. Arap kaynaklarında Sibahân, İsbahân İran kaynaklarında ise Sipâhân şeklinde geçmektedir. Sâsânî ordusunun savaş çıkması esnasında önünde yer alan düzlükte toplanmasından kaynaklı olarak bu isimle adlandırılmıştır.²⁷⁵

²⁷⁵ Osman Gazi Özgüdenli, “İsfahan”, TDVİA, c. 22, İstanbul, 2000, s. 497.

Hz. Âdem ile Havvâ kıssasında cennetten kovulan şeytan onları aldatmak için tekrar cennete girmeye çalışmış ancak cennet bekçisi olan melekler buna müsaade etmemiştir. Bunun üzerine İblis o sıralarda dört ayaklı güzel bir hayvan olan yılanı kandırarak onun ağzına gizlenmiş ve cennete girmeyi bu şekilde başarmıştır. Havvâ ile Hz. Âdem'i kandırarak yasak ağacın meyvesinden yedirmiş, böylece Hz. Âdem, Havvâ ve İblis ile birlikte İblisi cennete sokan yılan da karnı üzerinde yürüyen hayvan haline dönüştürülerek yeryüzüne indirilmiştir.²⁷⁶ Yılanın dünyada indirildiği yer metinde Isfahan olarak geçmektedir.

İnüp tâ hayye düşdi İsfahân'e

‘Adâvet tıldı bunlardan cihâne (b. 3793)

Klasik edebiyatta sürme, bir musiki makamı, güzel ve mamur bir ülke olmasından dolayı dünyanın yarısı (Isfahan nisf-ı cihân) olduğu gibi özellikleriyle ön plana çıkmıştır. Eserde II. Bâyezîd'in övgüsü mâhiyetinde yazılan bir şiirde, padişahın atının ayağının tozunun Isfahan sürmesinden daha iyi olduğu vurgulanmıştır.

Bu dürd-i çeşme rüşendür ki kuhl-i İsfahân'dan yig

Ğubârı kim şehâ esbüñ ayağı-y-ıla nâfi'dür (b. 7498)

3.12.22. Kostantin (Kostantiniyye / İstanbul)

İstanbul, şehrin müessisi olan Roma İmparatoru ve Doğu Roma imparatorlarının ilki olan I. Konstantin'den dolayı bu adla anılmıştır. Nova Roma (Yeni Roma), Stinpolis, Kostantiniyye, Dersaadet, Âsitâne, Bâbüssaade gibi birçok isim İstanbul için kullanılmıştır.

Safâyî, şeyhi Şeyh Vefâ'nın İstanbul'da ikamet etmesine karşın Şam, Anadolu, Çin ve Hindistan'da da bilindiğini, tanındığını belirtmektedir.

²⁷⁶ İbnü'l-Esîr, a.e., c. 1, s. 27.

Bilinmiş Şâm u Rûm u Hind u Çin'de

Egerçi cāy-ı Kōstanṭīn içinde

(b. 1101)

3.12.23. Kûfe

Irak'ın güneyinde Necef ile Kerbelâ arasında yer alan bir yer adı. Hz. Ömer'in emriyle Sa'd b. Ebî Vakkâs tarafından kurulmuştur.²⁷⁷ Kûfe, metinde Hz. Nuh'un ilahî tebliğde bulunduğu yerlerden biri olarak geçmektedir. Kûfeliler Hz. Nuh'un peygamberliğine delil olarak kuru ağaçların yemiş vermesini talep etmişlerdir. (bkz. b. 3953-3959)

3.12.24. Medâyin

Medâyin, Sâsânîlerin başşehri olmakla birlikte metinde Hz. Lut'un kavmiyle birlikte anılmıştır.

Budur mecrâsı bil sen hoş mu'âyin

Ki kavm-i Lūṭ'a olmuş-ıdı Medâyin

(b. 7003)

3.12.25. Medyen

Şu'ayb peygamberin gönderildiği kavmin adı olup adını Hz. İbrahim'in oğullarından Medyen'den almıştır. Hem kavim adı hem de yer adı olarak kullanılmıştır. Hz. Şu'ayb'ın ilahî davetine icâbet etmeyen Medyenliler şiddetli zelzele ve gürültü ile helâk edilmişlerdir. Medyen ayrıca Hz. Musa'nın Mısır'dan çıktıktan sonra evlenip yaşadığı yerlerden biridir.

Kaçan Medyen'den ol kim taşra gitdi

Giderken hoş öñinden yolu yitdi

(b. 3577)

²⁷⁷ Câsim Avcı, "Kûfe", TDVİA, c. 26, İstanbul, 2002, s. 339.

3.12.26. Mekke

Mekke, dünyadaki ilk yapı, ilk mâbed olan Kâbe'yi bünyesinde barındırmasından dolayı Müslümanlarca kutsal kabul edilen bir şehirdir. Kur'ân'da Mekke²⁷⁸ adının yanında Bekke,²⁷⁹ Ümmü'l-kurâ²⁸⁰ (beldelerin anası) adlarıyla da geçmektedir. Kur'ân'da Mekke için ayrıca "karye", "meâd", "el-beled", "el-beledü'l-emîn" tabirleri de kullanılmıştır. Mekke'nin yerleşim yeri olarak ortaya çıkmasını sağlayan en önemli faktör onun merkezinde yer alan Kâbe'dir. Dolayısıyla Mekke'deki şehir hayatının da Kâbe'nin yapımıyla başladığını söyleyebiliriz. İslam öncesinde de Mekke'nin coğrafi konumu, dinî ve ticarî bir merkez olması hasebiyle önemli bir şehirdir.²⁸¹

Metinde, Hz. Âdem'in Mekke'de bulunması ve orasının daha sonra gelecek bütün peygamberlerin de kiblesi olması şu şekilde ifade edilmiştir.

Uludur izzetini añla anuñ
Ki oldur kıblesi her enbiyānuñ

Ṭavāf itdi otuz yıl içre Ādem
Gelüp hoş Mekke'ye Allāhu a'lem (b. 1664-1665)

Hz. İbrahim'in Hz. Hâcer ile oğlu Hz. İsmail'i Allah'ın emrine uyararak Şam'dan getirip bıraktığı yer Mekke'dir. (bkz. b. 6272-6278)

İşit kim ol Ḥalîlullāh n'itdi
Ḳodı çün Mekke şehrin Şām'a gitdi (b. 6475)

²⁷⁸ Bkz. Feth Sûresi 48 / 24.

²⁷⁹ Âl-i İmrân 3 / 96.

²⁸⁰ En'âm 6 / 92, Şûrâ 42 / 7.

²⁸¹ Nebi Bozkurt, Mustafa Sabri Küçükbaşçı, "Mekke", TDVİA, c. 28, İstanbul, 2003, s. 556-557.

Ayrıca Hz. İbrahim'in Mekke'deki Kâbe'yi inşâsı ve sonrasında Şam'a gidişi şöyle geçmektedir:

Kaçan kim Mekke'nün bünyâdın itmiş
Mühîmi olmuş andan Şâm'a gitmiş (b. 5497)

Mekke Hz. Peygamber'in doğduğu; Medine ise vefat ettiği, kabrinin bulunduğu beldedir.

Ki mevlidi Mekke enfâsı zekiyye
Medîne türbe ahlâkı ražiyye (b. 4532)

Hz. Peygamber kendisine nübüvvet verildikten sonra on üç yıl Mekke'de kalmış sonrasında Medine'ye hicret etmiştir:

İrişdi kırkına tâ kim temâmet
Ḥabîbullâha virildi nübüvvet
On üç yıl Mekke'de itdi ikâmet
Medîne şehrine pes itdi hicret (b. 1322-1323)

Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye hicreti güneş gibi tasavvur edilmiştir:

Güneş tek Mekke'den çün hicret itdi
Medîne şehrine seyr itdi gitdi (b. 5757)

Hz. Peygamber ayrıca bir kuş gibi hayal edilerek onun Mekke'den Medine'ye kanat açtığı belirtilmiştir:

Per açdı Mekke'den itdi çü pervâz

Medīne şehrine çonar bu şehbāz (b. 7359)

Mekke, Kudüs'ten sonra Müslümanların kıblesi olmuş mukaddes bir beldedir.

İmāmu'l-kıbleteyn oldur müretteb

Ki uds u Mekke'dür ma'büddur Rab (b. 4802)

Müslümanlar gödükleri işkenceler karşısında Mekke'den hicret etmek zorunda kalmalarına rağmen daha sonra Mekke'yi Hz. Peygamber'in önderliğinde Mekkeli müşriklerden fethetmişlerdir.

Gelüp çün Mekke fethin itdi Amed

amu 'ālemlere rahmet Muammed (b. 6721)

Metinde Mekke Şu adlarla da anılmıştır:

* **Bekke**: Mekke'nin mi yoksa Bekke adlandırmasının mı daha eski olduğu hususu tam olarak belli değildir.

Aa kim mesken olmuş Şehr-i Mekke

Bu halkun haı-çün tapduğı Bekke (b. 2863)

O vādī adı Şimdi Mekke oldu

Bize mihrāb anda Bekke oldu (b. 6272)

* **Ümmü'l-kurā**: “Şehirlerin, beldelerin anası” anlamında olup metinde Mekke için kullanılmıştır.

Sensin bu kevnün alı hem Ümmü'l-urā yirü

Pes bu cihetden oldu ki ümmī dinür saa (b. 2104)

3.12.27. Medine

Medine, Mescid-i Nebevî ile Hz. Peygamber'in kabrinin bulunduğu şehirdir.

Medine'nin bugün bilinen en eski adı Yesrib'dir. Bu isim Kur'an'da Ahzâb Sûresinin 13. ayetinde geçmektedir. Bunun yanında hicretten sonra Hz. Peygamber Medine'ye Tâbe, Taybe gibi adlar verilmesini istemiştir. İslam kaynaklarında ise Medine'ye Tayyibe, Miskîne, Azrâ, Câbire, Mecbûre, Mahabbe, Mahcûbe, Medînetü'l-Münevvere, Dârü'l-hicre gibi isimler verilmiştir.²⁸²

Metinde Medine Müslümanların ve sonrasında Hz. Peygamber'in hicret ettiği yurt, Hz. Peygamber'in altmış üç yaşında vefat ettiği şehir olarak geçmektedir.

On üç yıl Mekke'de itdi iķâmet

Medîne şehrine pes itdi hicret

Medîne içre hoş oldı selâmet

Pes altmış üçe irdi itdi rıķlet (b. 1323-1324)

Doğum yeri Mekke olan Hz. Peygamber'in vefat ettiği ve türbenin bulunduğu yer Medine'dir.

Ki mevlidi Mekke enfâsı zekiyye

Medîne türbe aķlâķı rażiyye (b. 4532)

Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye hicreti, o yöne seyr etmesi güneş gibi tasavvur edilmiştir.

Güneş tek Mekke'den çün hicret itdi

Medîne şehrine seyr itdi gitdi (b. 5757)

²⁸² Nebi Bozkurt, Mustafa Sabri Küçükbaşcı, "Medîne", **TDVİA**, c. 28, İstanbul, 2003, s. 305.

Hız. Peygamber'in hicreti ayrıca Mekke'den kanat açıp Medine'ye konan bir kuş gibi düşünölmüştür.

Per açdı Mekke'den itdi çü pervāz
Medīne şehrine konar bu şehbāz (b. 7359)

Medine şehrinde yaşayan Müslömanlar Mekke'den gelen muhācirlere kucak açıp kol kanat germelerinden, yardımcı olmalarından kaynaklı olarak "ensār" diye nitelendirilmiştir.

İnanđı çünkü cānlar itdi ĩşār
Medīne ehline dinildi enşār (b. 2239)

Metinde Medine'nin eski adlarından olan Yesrib de geçmektedir.

Gelince Yeşrib'e anı yemişler
Yidükçe Hālık'a şükr eylemişler (b. 4221)

3.12.28. Mısır

Topraklarının önemli bir kısmı Kuzey Afrika'da olan, uzun bir müddet Osmanlı egemenliğinde de kalan öлке. Mısır kelime anlamı itibariyle "şehir, başşehir, öлке" anlamlarına gelmektedir. Klasik şiirde daha çok Hz. Musa-Firavun, Hz. Yûsuf-Züleyha hikâyelerinde geçmektedir. Ayrıca birçok öлкеyi dolaşmasına karşın Mısır'la özdeşleşen Nil Nehriyle, üretilen şeker ve şeker kamışıyla da edebî metinlerde yer almaktadır. İncelediğimiz eserde Mısır, şekerı dolayısıyla zikredilmiştir.

Bu sözüñ lezzeti ger vara Mışr'a
Çıkarur şekkerini Mışr'ıñ ışra (b. 1357)

Bunuñ ta‘mı ire ger ehl-i Mışr’a
Atarlar sükkerin-i Mışr’uñ ışra (b. 2676)

3.12.29. Milk-i Magrib

Günümüzde Libya, Tunus, Cezayir, Fas, Moritanya, Batı Sahra’yı içine alan kuzeybatı Afrika bölgesi. Nuh Tufanı’ndan sonra Hz. Nûh oğulları arasında dünyayı bölüştürürken Magrib bölgesini Hindistan ile birlikte oğlu Hâm’a vermiştir.

Virildi Hâm’a külli milk-i Mağrib
Taşarruf itdi dürlü dürlü varıp
Daħi virildi Hindistân atası
Anuñ-çün oldı Hindûlar atası (b. 4415-4416)

3.12.30. Milk-i Maşrık

Akdeniz’in doğusu ile İran arasında yer alan Arap devletlerini kapsayan Orta Doğu’daki bölgenin adıdır. Nuh Tufanı’ndan sonra Hz. Nûh oğulları arasında dünyayı bölüştürürken Maşrık bölgesini oğlu Yâfes’e vermiştir.

Virildi Yâfeş’e bu milk-i Maşrık
Atası Türk’ün oldur ol muşaddık (b. 4418)

3.12.31. Nûdi Dağı

Hz. Âdem ile Havvâ cennetten yeryüzüne gönderildiklerinde Hz. Âdem’in dünya da indirildiği dağın adıdır. Bu dağ Hindistan’ın Serendib adasında bulunmaktadır.²⁸³

²⁸³ İbnü’l-Esîr, a.e., c. 1, s. 29.

Pes Ādem düşdi bir yire ne tertīb
Ki Hindistān'da dinilmiş Serendib

Ki tağ üstinde[dür] dirler turağa
Ezelden Nūdi dirlermiş o tāğa (b. 3790-3791)

3.12.32. Ruhâ

Güneydoğu Anadolu bölgesinde bir şehir olup Hz. İbrahim'in ateşe atıldığı yer olan Urfa'nın eski adı.

Ḥalīl'e irdi bu 'avn-ı 'ināyet
Ruhā şehrinde oldu bu hikāyet (b. 6141)

3.12.33. Rûm

Rûm, Anadolu; Rûmî, Anadolu halkı için kullanılan bir tabirdir. Anadolu'nun eskiden Doğu Roma İmparatorluğu toprakları olmasından kaynaklı olarak böyle bir adlandırma yapılmıştır.

Diyâr-ı Rûm, Hz. Nuh tarafından Tufandan sonra oğlu Sām'a taksim edilmiştir.

Ḥicāz u hem Yemen virildi Sām'a
Daḥi ol ḥākim oldu milk-i Şām'a
Anuñ emrinde idi milk-i A'cām
Diyâr-ı Rûm'a hem ol sürdi aḥkām (b. 4412-4413)

Safâyî, Rûm'un II. Bâyezîd emrinde olduğunu belirtilmiştir.

Musahhar emrine Rûm u memâlik

Ṭarîk-i müstaķîm üstinde sâlik (b. 7467)

3.12.34. Safâ ile Merve

Safâ ile Merve, Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen Mekke'de yer alan iki tepedir.²⁸⁴ Bu iki tepe arasında sa'y yapılması haccın rükünleri arasında bulunmaktadır.

Safâ ile Merve tepeleri Allah'ın emri üzerine Hz. İbrahim'in eşi Hâcer ve oğlu Hz. İsmail'i Şam'dan getirip bıraktığı, sonrasında Hz. İsmail'in susuzluktan ölmek üzereyken Zemzem suyunun bulunduğu yerdir.²⁸⁵ (bkz. b. 6672-6676)

Gelürmiş birisi suyu hâcerden

Şafâ vü Merve'den aña haberden

Dirilür 'ayn olur bu üç cihetden

Ṭolar deryâ-yı dil dür ma'rifetden

Saňa itdüm beyânı bi'r-i Zemzem

Budur 'ayn-ı şafâ Allâhu a'lem (b. 6740-6742)

Eserde Safâ ve Merve tepeleri Câhiliye dönemi Araplarının İsâf ve Nâ'ile putlarını diktikleri yer olarak da geçmektedir. Safâ tepesinde İsâf, Merve tepesinde ise Nâ'ile putu dikilmiştir.²⁸⁶

²⁸⁴ Bakara – 2 / 158. “Şüphe yok ki, Safâ ile Merve Allah'ın koyduğu nişanlardandır. Her kim Beytullah'ı ziyaret eder veya umre yaparsa onları tavaf etmesinde kendisine bir günah yoktur. Her kim gönüllü olarak bir iyilik yaparsa şüphesiz Allah kabul eder ve (yapılanı) hakkıyla bilir.”

²⁸⁵ Ebu'l-Velîd Muhammed el-Ezrâkî, **Kâbe ve Mekke Tarihi**, terc. Y. Vehbi Yavuz, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1980, s. 347-348.

²⁸⁶ Bkz. İsâf ve Nâile.

Çün ol Beyt'e Hübel dikdi kulağ tut

Şafā vü Merve'ye dikdi iki büt

Esāf-imiş Şafā'da eylegil yād

Öbirine qomışlar Nā'ile ad (b. 6695-6696)

3.12.35. Sâlihiyye

Şam'da bulunan Kâsiyun Dağı civarında eski bir yerleşim yeri ve burada bulunan bir dağ adı.

Dimişler Şâlihiyye bir cebel var

Dımışk'ıñ şehri içre andadur gār (b. 5955)

3.12.36. Semerkand

Günümüzde Özbekistan sınırları içerisinde yer alan tarihî bir kenttir. Semerkand, Mâverâünnehir bölgesindeki önemli kültür ve bilim merkezlerinden biri olarak yer almıştır.

Semerqand'a ire çün âşikārā

Baş açup yüğrişe ehl-i Buğārā (b. 1364)

3.12.37. Serendib

Günümüzde Sri Lanka (Seylan) olarak adlandırılan Hindistan'ın güneyinde yer alan bir adadır. "Müslümanlara ait ilk coğrafya eserlerinde Serendib adıyla anıl(mış) ve XIII. yüzyıldan itibaren Seylan olarak tanın(mıştır.)"²⁸⁷

²⁸⁷ İsmail Hakkı Göksoy, "Sri Lanka", TDVİA, c. 37, İstanbul, 2009, s. 425.

Hz. Âdem cennetten yeryüzüne gönderildiğinde onun indirildiği ada olarak bilinmektedir. Safâ-yî de eserinde Serendib'den bahsederken, Serendib'i Hz. Âdem'in yeryüzüne indirildiği yer olarak gösterir. Ayrıca Serendib'i Hindistan'ın içinde bir bölge olarak belirtir. Bu durum muhtemelen Hz. Âdem'in indirildiği dönemde Serendib'in bir ada olmayıp, Hindistan'a bağlı bir kara parçası olmasından, kıtaların günümüzdeki şekliyle birbirinden ayrılmamasından kaynaklanıyor olsa gerektir. Bununla birlikte eserde Hz. Âdem'in orada Allah'a kırk yıl ibadet ettikten sonra Mekke'ye gidip Kâbe'yi yaptığı belirtilir.

Çün Âdem yire indi tıtdı tertîb
Ki Hindistân içinde ol Serendib (b. 1651)

Pes Âdem düşdi bir yire ne tertîb
Ki Hindistân'da dinilmiş Serendib (b. 3790)

Serendib'de Hudâ'ya tapdı çil sâl
Gelüp pes Ka'be yaptı şöñra fi'l-hâl (by.2603)

3.12.38. Sind

Günümüzde Pakistan sınırları içerisinde bulunan dört eyaletten biridir. "Sind adının aslı Eski Farsça'da Hindu, Grekçe'de İndos, Latince'de Indus ve Hint dillerinde Sindhu şeklinde bir nehrin adı olarak kullanılan Sanskritçe sindhu (nehir) kelimesidir. Arap coğrafyacıları Uman deniziyle Keşmir dağları arasında kalan bölgeye Sind demişlerdir."²⁸⁸ Klasik edebiyat metinlerinde genellikle Hindistan ile birlikte geçmekte esmer insanların yaşadığı bir bölge olarak bahsedilmektedir.

Metinde Bilâl-i Habeşî'den bahsedilirken Habeşli olduğu bilinmesine rağmen onun Hintliler ve Sindlilerden daha evvel Müslümanlığı seçtiği belirtilmiştir. Bu

²⁸⁸ Azmi Özcan, "Sind", **TDVİA**, c. 37, İstanbul, 2009, s. 242.

muhtemelen Hind ve Sind'de yaşayan insanların da siyahi ve daha çok da köle olmalarından kaynaklanmış olmalıdır.

Bilāl öñdin durur hep Hindilerden

Nebīye_öñdin durur hep Sindilerden (b. 1465)

3.12.39. Şâm

Günümüzde Suriye'nin başkenti olup İslam coğrafyasının önemli tarihî yerleşimlerindedir. Dimaşk adıyla, Şâm-ı şerîf, Şâm-ı cennet-meşâmm sıfatlarıyla bilinmektedir. Şâm Farsça'da "gece, karanlık" gibi anlamlara geldiğinden klasik şâirler bu anlamı da gözeterek kelimeyi yer yer kinayeli, tevriyeli kullanmışlardır.

Şâm aynı zamanda Hz. İbrahim'in de ikamet ettiği yerlerden birisidir. Hz. İbrahim ilâhî emir uyarınca Hâcer ve Hz. İsmail'i Safâ ve Merve'ye bıraktıktan sonra tekrar Şâm'a dönmüştür.

Çodı anları döndi yine özi

Girü Şâm iline hoş tıtdı yüzi (b. 6274)

İşit kim ol Hâlîlullâh n'itdi

Çodı çün Mekke şehrin Şâm'a gitdi

Gelüp ol yirde hoş kıldı iķâmet

İdüp Şâm ehlini İslâma da'vet (b. 6475-6476)

Şâm metinde yer adı olarak Hz. Peygamber'in gösterdiği mucizeler içinde geçmektedir. Onun bir dağı Akika'dan Şâm'a ulaştırdığı belirtilmiştir. Akik halkı Hz. Peygamber'in nübüvvetine delil olarak orada bulunan bir dağı Şâm'a erıştırmesini, ulaştırmasını talep etmiş bunun üzerine Hz. Peygamber tarafından da o dağın Şâm'a ulaştırıldığı belirtilmiştir. (bkz. b. 4546-4549)

Hz. Peygamber'in mucizelerinin ve şeriatinin Anadolu, Hindistan, Buhara, Bağdad ve Şâm'da da yayıldığı metinde şöyle yer almıştır.

Muḥakkaḳ tıldı ŧeksüz mu'cizātuñ

Bu Rūm u Şām u Hind ü hem Buḥārā (b. 313)

Müşerref eyledi Aḥmed hoşā ŧer'-i ŧerīf oldı

Diyār-ı Rūm-ile Şām ü bu Hindistānı bu Bağdād (b. 3622)

Nuh Tufanı'ndan sonra Hz. Nuh cihanı oğulları arasında pay ederken Hicaz, Yemen, İran, Anadolu ve Şâm oğlu Sām'ın hissesine düşmüştür.

Ḥicāz u hem Yemen virildi Sām'a

Daḫi ol ḫākim oldı milk-i Şām'a

Anuñ emrinde idi milk-i A'cām

Diyār-ı Rūm'a hem ol sürdi aḫkām (b. 4412-4413)

Safâyi'nin şeyhi olan Şeyh Vefâ her ne kadar İstanbul'da mukîm ise de onun şöhreti Anadolu, Hindistan, Çin ve Şam'da da yayılmıştır.

Bilinmiş Şām u Rūm u Hind u Çin'de

Egerçi cāy-ı Kōstanḫīn içinde (b. 1101)

3.12.40. Tâif

Suudi Arabistan'da, Hicaz bölgesinde yer alan tarihî bir şehirdir. Nuh Tufanından sonra bölgenin ilk sâkinleri Amâlika kavmidir. Verimli ve sulak arazileri bulunduğundan çok sayıda bağ ve bahçeleri mevcuttu. Câhiliye döneminde Lat putunun burada bulunmasıyla Kâbe'ye alternatif olarak Beytürrabbe adında bir

mabed inşâ etmişlerdir. Tâif halkı Kâbe'yi yıkmak için hareket eden Ebrehe'ye kendilerine, mâbedlerine ve Lat putuna dokunmamak şartıyla yardım eden tek putperest Arap kabilesidir. Her ne kadar Tâif, Mekkelilerin sayfiye yeri olarak kullanılsa da bu iki şehrin halkı siyasî ve dinî olarak birbirleriyle devamlı rekabet etmişlerdir. Hz. Peygamber İslam'ı yaymak amacıyla Tâif'e gitmiş ancak Tâif'i hâkimiyetlerinde bulunduran Sakîfliler onunla alay ederek, taşlatmışlardır. İslam'ın ilk neşri esnasında şiddetle mukâvemet eden Tâifliler sonrasında İslam'ı seçmişlerdir.²⁸⁹

Metinde Tâiflilerin Müslüman olmak için Hz. Peygamber'den nübüvvet delili olarak mucize istemeleri konu edinmiştir. (bkz. b. 3800-3803, 4631-4636, 6593-6599)

3.12.41. Tâk-ı Kısra

Sâsânî hükümdarlarından Nûşirevân-ı Âdil'in Bağdat'ta Dicle kıyısında Medâyin'de yaptırdığı geniş sarayının Tâk-ı Kısra, Eyvân-ı Kısra adlı salonudur. Bu salonda yabancı elçiler, misafirler ağırlanıp adalet için başvuruların uğradığı bir adalet sarayı konumundadır.²⁹⁰ Hz. Peygamber'in doğduğu gece bu yapının zarar gördüğü, yıkıldığına inanılmaktadır.

Çurıdı baħr-i Sava oldu şahrâ

Atıldı päre päre řāk-ı Kısra (b. 2856)

3.12.42. Tih

Mısır ile Filistin arasında yer alan kurak bir bölgedir. Hz. Musa ve kavminin yollarını şaşırarak kırk yıl dolaştıkları söylenen çöldür. Metinde Hz. Musa'nın Tih

²⁸⁹ Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Tâif", **TDVİA**, c. 39, İstanbul, 2010, s. 443-444.

²⁹⁰ Nurettin Albayrak, "Enûşirvân", **TDVİA**, c. 11, İstanbul, 1995, s. 255-256.

çölünde kalmalarının sebebi olarak Bel‘am b. Bâ‘ûr’un ona ettiği beddua sebebiyle olduğu belirtilmiştir.

Du‘ā Mūsā’ya ide yiryüzinde

Du‘ā itdi ki kıldı Tîh içinde (b. 5419)

Ûc b. Unk Hz. Musa’yı Tîh Çölünde öldürmeye gitmiş ancak Hz. Musa Ûc b. Unk’u öldürmüştür.

Kaçan Mūsā ki Tîh içinde kaldı

Bu ‘Ûc anı helāk itmege geldi (b. 5526)

Bu ‘Ûc’ı virdi Mūsā çün helāke

Sefer kıldı hemān bir milk-i pāke (b. 5426)

3.12.43. Tûr

Kelime anlamı dağ demek olan tûr, Kur‘ân’da iki yerde Sînâ ile birlikte Tûriseynâ (Mü‘minûn – 23 / 20) ve Tûrisînin (Tîn – 95 / 2) olarak geçmektedir. Ayrıca tek başına kullanıldığında da Sînâ Dağı yerine kullanılmaktadır. Sînâ Dağı Hz. Musa’ya Tevrat’ın, levhaların verildiği dağdır.²⁹¹ Hz. Musa Tûr’da kırk gün boyunca ibadet etmiş ve Allah ile konuşmuştur.

Ṭurup Ṭûr üzre kıluram ‘ibādet

Çihil rûz olsa idem size da‘vet

Getürem çün kitāb-ı hoş mübîni

İçinde ola her şey’ün beyānı (b. 1606-1607)

²⁹¹ Mustafa Sinanoğlu, “Sînâ”, TDVİA, c. 37, İstanbul, 2009, s. 222.

Naşîb itdüñ ezel Mūsâ'ya Tûr'ı

Virüp Dāvūd'a luţf-ıla Zebûr'ı (b. 6768)

3.12.44. 'Ulâ

Medine'nin kuzeybatısında Mekke yolu üzerinde yer alan Vâdilkurâ nâhiyesinde bir belde adıdır.²⁹² Hz. Sâlih'in peygamber olarak gönderildiği Semûd kavminin yaşadığı yerlerden biri olarak metinde yer almaktadır. Eserde Hz. Sâlih'in kayadan deve çıkarma mucizesinin gerçekleştiği yer olarak da geçmektedir.

'Ulâ kırbındadur añla o menzil

Varurken Mekke'ye gördüñse hoş bil (b. 5100)

3.12.45. Übelle (Übülle)

Hz. Âdem ile Havvâ'nın cennetten yeryüzüne nüzulünde onlara yasak ağacın meyvesinden yediren iblisin dünyada indirildiği Basra yakınındaki yer adı.

Düşincek Cidde oldı cāy-ı Havvâ

Übelle oldı İblîs'ün yiri tã (b. 3792)

3.12.46. Yemâme

Arap yarımadasında tarihî bir yerleşim bölgesidir. Hz. Peygamber zamanında ortaya çıkan, Hz. Ebu Bekir'in hilafeti esnasında çok kanlı bir şekilde bastırılan yalancı peygamber Müseylimetü'l-Kezzâb'ın ve Benî Hanîfe kabilesinin yaşadığı yerdir. Bu savaşlarda çoğu hâfız olan birçok sahabi şehit olmuştur. Eserde Yemâme, Müseylimetü'l-Kezzâb ile yapılan mücadeleler dolayısıyla yer almaktadır.

²⁹² Mütercim Âsım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît Tercümesi*, c. 6, hzl. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2014, s. 5891.

Ebū Bekr eyledi cem‘in ki hoş tām

Müseylim fitnesi itdürdi iqdām

Müseylim’dür adı kezzāb u kāfir

Yemāme ehliidür ceng itdi āhır (b. 6389-6390)

3.12.47. Yemen

Arap yarımadasının güneybatısında yer alan bir ülkedir. “İslam tarihçilerine göre Yemen’in ilk sâkinleri Hz. Nûh’un, Araplar’ın atası olan oğlu Sâm ve neslidir.”²⁹³

Yemen klasik şiirde daha çok değerli taşların (akik, inci vb.) bulunduğu, Peygamber âşıkı olmasına rağmen onu dünya gözüyle görememiş olan Üveyse’l-Karanî’nin memleketidir. Yemen ayrıca kültür tarihimizde kahvenin üretildiği, geldiği yer olarak geçmektedir.

Hz. Nuh, Tufandan sonra dünyayı oğulları arasında bölüştürürken Yemen, Sâm’ın payına düşmüş ve peygamberler de onun soyundan gelmiştir. (bkz. b. 4411-4414)

Yemen daha çok Arap kabilelerin bulunduğu bir yer olmakla birlikte bu kabileler hacc, ticaret vb. sebeplerle Mekke’ye seferler yapmaktadır. Hz. İsmail, bu kabilelerden birinin kızı ile evlenmiş ve Hz. Peygamber de bu nesebden dünyaya gelmiştir.

‘Arab aşlından-idi bu kabîle

Yemen’den göçdi raht u merkebiyle

Bulardan bir kız aldı hoş Simā‘îl

²⁹³ Cengiz Tomar, “Yemen”, *TDVİA*, c. 43, İstanbul, 2013, s. 402.

Muhammed bu nesebdendür oñat bil (b. 6285-6286)

3.12.48. Zülmecâz

Câhiliye döneminde hacc mevsiminde Mekke yakınlarında kurulan panayırlardan biri olup zilhicce ayının ilk haftası boyunca devam ederdi. Zülmecâz ve diğer panayırların önemi Hz. Peygamber'in Mekke'ye hacc için gelen diğer topluluklara ilahî tebliğde bulunma fırsatı bulmasındandır.²⁹⁴ Eserde de Hz. Peygamber'in davetinin Takif, Tayif, Hicaz ve Zülmecâz'e ulaştığı belirtilmektedir.

İrişdi da'veti çün Zî'l-mecâz'e
Taķîf'e Tāyif'e ehl-i Hicāz'e (b. 6181)

3.13. Mâbedler

3.13.1. Ka'be

Ka'b kökünden gelen Ka'be "küp biçiminde nesne" anlamına gelmektedir. İslam inancında yeryüzünde yapılan ilk ev, ilk mabet olup Müslümanların kiblesidir. Ka'be'ye ayrıca Beyt, Beytullâh, Beytü'l-afîk, Beytü'l-harâm, Beytü'l-muharrem, Mescidü'l-harâm, Beytü'l-ma'mûr, Meş'arü'l-harâm, Beniyye, Devvâre, Kâdis, Kible, Hamsâ, Müzheb gibi isimler de verilmiştir.²⁹⁵

Yeryüzünde yapılan ilk yapı olan Kâbe belli dönemlerde yıkılmış ve yeniden inşa edilmiştir. Safâyi'nin yaşadığı döneme kadar on defa yıkılıp yapılan Kâbe Safâyi'den soraki dönemde de IV. Murad zamanında kapsamlı tamir ve inşa sürecinden geçmiştir. Bu inşa süreçlerini şöyle sıralayabiliriz:

- a) Meleklerin inşâsı
- b) Hz. Âdem'in inşâsı

²⁹⁴ Elnure Azizova, "Zülmecâz", **TDVİA**, c. 44, İstanbul, 2013, s. 570-571.

²⁹⁵ Saadettin Ünal, "Kâbe", **TDVİA**, c. 24, İstanbul, 2001, s. 14-15.

- c) Hz. Şît'in inşâsı
- ç) Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in inşâsı
- d) Amelikalılarının inşâsı
- e) Cürhüm kabilesinin inşâsı
- f) Kusay'ın inşâsı
- g) Kureyş kabilesinin inşâsı
- ğ) Abdullah b. Zübeyr'in inşâsı
- h) Haccâc'ın inşâsı
- ı) IV. Murad'ın inşâsı.²⁹⁶

Safâyî, Hz. Peygamber'e yazmış olduğu bir naatında onu can Kâbesinden ortaya çıkan bir güneş gibi hayal etmiş ve onun zuhuruyla birlikte Kâbe'de yer alan putların parça parça olup yere yıkıldığını belirtmiştir.

Şehâ çün Ka'be-i cândan güneş bigi zühür itdün
Yıkıldı pâre pâre oldu tıkıldı yire bu aşnâm (b. 5923)

Kâbe'nin içinde zina ettikleri için putlaşan İsâf ve Nâ'ile adlı iki zânînin durumu metinde şu şekilde anlatılmaktadır.

Esâf u Nâ'ile bu iki fânî
Çün olmuş Ka'be'nün içinde zânî
Taş itmiş anları Rabb-i mümecced
Haķîkat ol durur Allāhu emced (b. 6711-6712)

Metinde Hz. Âdem'in, yeryüzüne ilk olarak indirildiği yer olan Hindistan Serendib'de Allah'a kırk yıl ibadet ettikten sonra Mekke'ye gelip Kâbe'yi inşâ etmesi şu şekilde geçmektedir.

²⁹⁶ Ebu'l-Velîd Muhammed el-Ezrâkî, **Kâbe ve Mekke Tarihi**, terc. Y. Vehbi Yavuz, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1980, s. 201.

Serendib'de Hudā'ya tapdı çil sāl
Gelüp pes Ka'be yapdı şoñra fi'l-ħāl (b. 2603)

Hız. İbrahim'in Kâbe'yi inşâ etmesi ve Kâbe'nin gönüle bezetilmesi, gönlün de Allah'ın nazar ettiği yer olduğu anlayışı veciz olarak şöyle belirtilir:

Ki Ka'be oldu bünyâdı Ĥalîl'üñ
Göñüldür bil nazar-gâhı Celîl'üñ (b. 1309)

Müslümanların ilk kıblesi Kudüs'te yer alan Mescid-i Aksâ iken daha sonra ise Müslümanların kıblesi Kâbe olmuştur. Bu durum metinde şu şekilde geçmektedir:

Eyü añla ki Ĥağ didürmesin vāy
Aña Ĥuds oldu kıble on sekiz ay
“*Fe velli vecheke*”²⁹⁷ didi aña Ĥağ
Yine Ka'be_ oldu kıble bil muħağğak (b. 1338-1339)

Sücüd Allāh'adur ol kıble oldu
Şalâta kıble lâbüd Ka'be oldu (b. 3695)

Metinde Kâbe şu isimlerle karşılanmıştır:

* **Beyt:** Müellif Câhiliye döneminde Kâbe'de yer alan putlara atıfta bulunmuş Kâbe için de Beyt ismini kullanmıştır.

²⁹⁷ Bakara - 2 / 144

(Ey Muhammed!) Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz. İşte şimdi, seni memnun olacağın bir kıbleye döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. (Ey müslümanlar!) Siz de nerede olursanız olun, (namazda) yüzlerinizi o tarafa çevirin. Şüphe yok ki, ehl-i kitap, onun Rablerinden gelen gerçek olduğunu çok iyi bilirler. Allah onların yapmakta olduklarından habersiz değildir.

Çün ol Beyt'e Hübel dikdi kulağ tut
Şafā vü Merve'ye dikdi iki büt (b. 6695)

Hübel Beyt içredür çün dirler a'lā
Kapu öñinde-y-idi Lāt u 'Uzzā (b. 6699)

* **Beytü'l-atîk**: Şâir, taş gibi olan gönlü için Allah'a yalvarmakta ve onu Beytü'l-atîk yapmasını dilemektedir. Gönül-Kâbe ilişkisi edebiyatımızda sıklıkla kullanılan mazmunlardandır.

İlāhî baña tevfiķuñ refîķ it
Bu fihrî gönlümi Beyte'l-'atîķ it (b. 407)

Taparlar Rabsın Beyte'l-'atîķ'uñ
Hemān maķşüdü sensin her şadîķuñ (b. 4898)

Keremler eyle şadîķ kullaruz hoş
Bizi Beyte'l-'atîķ'uñ ehline koş (b. 4900)

* **Beytullâh**: Allah'ın evi. Safâyî, Beytullâh'ı gönüle benzeterek onu yıkanın tarikat ehline kâfir olarak nitelendirildiğini belirtir.

Bu Beytullâh'ı yıķsañ añla gāyet
Tarîķat ehli kâfir dir haķîķat (b. 1308)

Ele dil al cüz'ünden hāy çıkma
Şaķın añsuzda Beytullâh'ı yıķma (b. 1310)

Şâir, Hz. Peygamber'in hadisine dayanarak bir kimsenin Beytullâh'ı ziyaretinin gerçek bir mutluluk olduğunu söylemektedir.

Nebî didi ki girçek hoş bu devlet
Ki Beytullâh'ı kim itse ziyâret (b. 3459)

* **Ka'betullâh:** Kâbe'nin putlardan arındırılıp içinin Hz. Peygamber'in şeriatıyla dolmasını şâir şu şekilde izah etmektedir.

Muhammed şer'î töldi Ka'betu'l-lâh
Ne Ka'be 'âleme elhamdülillâh (b. 6727)

* **Beytü'l-harâm:** Mukaddes, hıfz edilen, korunulan ev.

Biri Ka'be anuñ Beyte'l-harâm uş
Ki Hâk kıldı kıyâm-ı nâs için hoş (b. 1304)

3.13.2. Beyt-i Ma'mûr

Bayındır ev, bayındır, mamur mabed anlamındaki Beyt-i Ma'mûr Kur'an'da Allah'ın üzerine yemin ettiği bir mekân olarak geçmektedir (bkz. 52 / Tûr – 4). Beyt i Ma'mûr'un neresi ve nasıl bir yer olduğu hususunda muhtelif rivayetler mevcuttur. Kimi âlimlere göre bizzat Kâbe'nin kendisiyken kimilerine göre ise semâda bulunan ve her gün yetmiş bin meleğin ziyarette bulunduğu bir yerdir.²⁹⁸

Safâyî eserinde Hz. Peygamber'in miraç mucizesine temas ettiği beyitlerde Beyt-i Ma'mûr'dan bahsederken onun yedinci kat gökte olduğunu ve Hz. İbrahim'in ona dayanıp, oturduğunu belirtir.

Yedinci gökde İbrâhîm'i görmüş
Tayanmış Beyt-i Ma'mûr'a tûrürmüş (b. 5215)

²⁹⁸ Abdurrahman Küçük, "Beytülma'mûr" TDVİA, c. 6, İstanbul, 1992, s. 94-95.

3.13.3. Beyt-i Makdis (Mescidü'l-Aksâ)

Kudüs'te bulunmaktadır. Müslümanların ilk kiblesi Kâbe'den önce Mescid-i Aksâ'dır. Beyt-i Makdis'e metinde bir yerde temas edilmiştir.

Nebî virdi haber ol cān-ı mūnis

Pes elli yıl şoñ oldı Beyt-i Mağdis (b. 1663)

Metinde yine miraç mucizesi ile alakalı olarak Mescidü'l-Aksâ ifadesi kullanılmıştır.

3.13.4. Medine Mescidi (Mescid-i Nebevî)

Medine'de yer alan Hz. Peygamber tarafından bizzat yaptırılan iki câmiiden (diğeri Mescid-i Kubâ) biridir. Mescid-i Nebevî, Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye hicretinden sonra yapılan ilk faaliyetlerden biri olup Resûl-i Ekrem'in kabrinin bulunduğu mescid de burasıdır.

Eserde mescidin halkı irşat etmek adına yapıldığı ve malzemesinin az olmasından dolayı Allah'ın mucizesi olarak rüzgâr tarafından taşların getirildiği belirtilmiştir. (bkz. b. 4890-4896)

3.13.5. Mescid-i Hayf

Mina bölgesinde Resûl-i Ekrem'in Vedâ Haccı esnasında çadır kurduğu ve sahabeyle birlikte namaz kılınan yerde yapılan mesciddir. Kaynaklarda Mescid-i Hayf'ın inşa edildiği yerde yetmiş peygamberin namaz kıldığı ve yetmiş peygamberin kabirlerinin bulunduğu rivayet edilmiştir.²⁹⁹ Eserde Hz. Âdem'in kabrinin Mescid-i Hayf'ta minarenin dibinde olduğu belirtildikten sonra hayf kelimesinin lugat manası olarak "iki dağın ortası, vadi" anlamı verilmiştir.

²⁹⁹ Nebi Bozkurt, "Mescid-i Hayf", TDVİA, c. 29, İstanbul, 2004, s. 277-278.

Bu Ādem hürmeti-y-çün bizi her gāh
Oda yanmağdan āzād eyle Allāh

Dilerseñ merķadin ol ihtiyāruñ
Dibindedür dinür Kütük Menār’uñ

Ziyāret it degüldür Hind ü Çin’de
Mināre Mescidi Ḥayf’uñ içinde

Bilen ma’nā-yı ḥayfı yigirekdür
İki tağ ortasındadır dimekdür (b. 3250-3253)

3.13.6. Mescid-i Kubâ

Hz. Muhammed’in Mekke’den Medine’ye hicreti esnasında Medine’ye varmadan önceki son durağı olan Kubâ’da yapılan mesciddir.

Mescid-i Kubâ, Müslümanların özgür ve güvenli bir ortamda halka açık olarak yaptıkları ilk mescid olmasından kaynaklı olarak önem arz etmektedir.³⁰⁰

İderdi cümle aşhāba temāmet
Ḳubā’nuñ mescidinde ol imāmet (b. 186)

3.14. Nehirler – Akarsular / Göller

3.14.1. Zemzem

Kâbe’de yer alan Hacerü’l-esved’in tam karşısında, Kâbe’ye 19 m uzaklıkta yer alan kuyudan çıkan ve Müslümanların büyük değer ve rağbet gösterdikleri sudur.

³⁰⁰ Hüseyin Algül, “Mescid-i Kubâ”, TDVİA, c. 29, İstanbul, 2004, s. 279.

Altmışa yakın isim verilmiştir. Şebbâa, Mürviye, Nâfia, Âfiye, Kâfiye, Hezmetü Cibril bunlardan sadece birkaçıdır. Zemzem, Kur'ân'da adı geçmese de hadislerde sıkça geçmektedir. Ayrıca başta Kitâb-ı Mukaddes olmak üzere Hıristiyan ve Yahudi kaynaklarında da yer verilmektedir. Zemzem kuyusunun ilk olarak Hz. Âdem için Hz. Cebrail tarafından açıldığı sonrasında ise Nûh Tufanıyla birlikte kaybolduğu, Kâbe'nin inşasıyla beraber ortaya çıktığı yahut tarihinin Âd kavmine kadar uzandığı şeklinde rivâyetler mevcut ise de genel kabul Hâcer ile oğlu Hz. İsmail'in Hz. İbrahim tarafından Mekke'ye götürülmesinin ardından açıldığı yönündedir.³⁰¹

Eserde “Bu faşl İsmâ‘îl cedd-i a‘lâ-i Resûl-i Rabbi'l-‘âlemîne ‘aleyhimü’s selâm ayağı mevzi‘inde Zemzem çıktuğın beyân eyler. Ancılayın Hâtm-i Enbiyâ ‘aleyhimü’s-selâm ayağı yerden cārī itdüğın ‘ayân eyler.” bölümünde Safâyî Zemzem'in ortaya çıkışı ile ilgili bilgiler verir. Buna göre; Hz. İbrahim, Hz. İsmail ile eşi Hâcer'i alarak Safa ve Merve'nin bulunduğu yere getirip orada bırakarak Şam'a geri döneceği sırada, Hâcer'in “Bizi burada çaresiz bırakıp gitme” diye seslenince, Hz. İbrahim bu durumun kendi ihtiyarı olmadığını, Allah'ın emri olduğunu belirtmesi üzerine Hâcer onun gitmesine rıza gösterir. Bir müddet sonra kıbadaki suyun tükenmesi ve Hz. İsmail'in çok küçük olması hasebiyle Hâcer onu bir ağaç gölgesine bırakarak Safa ile Merve arasında Hz. İsmail için su aramaya başlar. Safa ile Merve arasında yedi defa sa'y ederek Allah'a su için dua eder. Herhangi bir su kaynağı bulamayarak Hz. İsmail'in yanına döndüğünde onun ayağının yanında Zemzem suyunun akmakta olduğunu görür. Hâcer'in Safa ile Merve arasında yedi defa sa'y etmesi daha sonra haccın rükünlerinden olarak da karşımıza çıkmaktadır. (bkz. b. 6653-6678, 6729-6742)

3.14.2. Kevser

Cennette bir nehir adı olmakla birlikte cennetteki bütün nehirlerin kaynağı da yine Kevser'dir. Metinde Kevser'in emiri olarak Hz. Peygamber gösterilmiştir.

³⁰¹ Mustafa Sabri Küçükaşcı, “Zemzem”, TDVİA, c. 44, İstanbul, 2013, s. 42.

Yine ancılayın rûhum peyember
Cihân faḥri emîr-i ḥavz-ı Kevşer (b. 6488)

Cennette yer alan Kevser'in sâkisi olarak da Hz. Ali zikredilmiştir.

Fâris-i Düldül ü dāmād-ı Nebî şîr-i Hudā
Sâķi-i kevşer ü hem çeşme-i ḥayvân-ı kerem (b. 85)

'Alî olur saña kevşerde sâķî
Ḳalursın sermedî cennetde bâķî (b. 4515)

3.14.3. Nil

Afrika kıtasına, özellikle de Mısır'a hayat veren dünyanın en uzun nehri. Birçok ülkenin topraklarından geçmesine rağmen daha çok Mısır ile özdeşleştirilmiştir. Nil Nehrinin kaynağı noktasında farklı rivayetler söz konusudur. Safâyî, metinde Nil'in Habeşistan'dan aktığını şu şekilde belirtmektedir.

Ḳalem ger yaza evşafın Yerîta
Ḥabeş'den Nîl aķıdur Menfelîta (b. 1358)

3.14.4. Sâve Gölü/Denizi

Sâve, İran'da bir yer adı olup Hz. Peygamber'in doğduğu gece burada yer alan, Mecusilerce kutsal sayılan gölün kurduğuna inanılmaktadır.

Ḳurıdı baḥr-i Sava oldı şaḥrā
Atıldı pâre pâre ṭāķ-ı Kısra (b. 2856)

3.15. Efsanevî Canlılar

3.15.1. Semender

Bir nevi su kertenkelesi olmakla beraber, doğu esatirinde ve edebiyatta, ateş içinde yaşayan bir hayvan olarak zikrolunmuştur. Cisminin her iki yanında da su saçan keseler bulunduğundan dolayı ateş üstünde yürüyeceği yerleri bünyesindeki bu keseler vasıtasıyla sulayarak geçtiğinden yanmadığı söylenmektedir.³⁰²

Bulduk bu zühürü 'ışık-ı gülden

'Işık âteşinüñ semenderiyüz (Be. I, b. 340)

Âteş-i vaşfuñda hayy olsuñ semender her zamân

Hem şenân itmege vağf olsun bu diller her zamân (Be. X, b. 2227)

3.15.2. Hümâ

Çin bölgesinde yaşayan ve kemiklerle beslenen bir kuştur.³⁰³ Devlet kuşu olarak da bilinir. Gölgesi kimin başına konsa devlete nâil olacağı inancı vardır. Ayakları olmadığı için yere konmaz ve göklerde yaşar. Hümâ'nın kemiklerle beslenmesi, onun akbabalar gibi dünya leşini talep etmemesi, kanaatkâr yaşamasından kinaye olarak tasavvur edilmiştir.³⁰⁴

Şehâ 'arş-âşiyân olup ider cennetde cevlanı

Kime kim sâyesin şalsa perin açup hümâ ĩmân (b. 1842)

İder sulţân-ı 'âlem hem yirüñ dârü's-selâm eyler

Hümâdur sâyesin şalsa açup çün perr ü bâl ĩkân (by.1930)

³⁰² Mehmed Salâhî, **Kâmûs-ı Osmânî**, c. 4, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul, h. 1322, s. 32.

³⁰³ Mütercim Âsım Efendi, **Burhân-ı Katı**, hzl. Prof. Dr. Mürsel Öztürk, Dr. Derya Örs, bs. 2, TDK Yayınları, Ankara, 2009, s. 369.

³⁰⁴ Ahmet Talât Onay, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar**, hzl. Doç. Dr. Cemal Kurnaz, TDV Yayınları, Ankara, 1993, s. 212.

Şafāyī hoş hümā bigi kılırsın Sidre'de pervāz

Dil ü cānuñla sırnuñla olursañ Aḥmed'e meddāḥ (b. 3146)

Hümā-yı 'adl ü inşāfuñ kaçan bāl ü perin açsa

Ṭuyūr u her vuḥūş anuñ düşer çengine ṭāyı'dur (b. 7480)

3.15.3. Ankâ

İsmi olup cismi olmayan hayali bir kuştur. Ankâ kelimesi uzun boyunlu anlamında kullanılan “a'nâk” kelimesinin müennesidir. Farsça sîmurg, sîreng derler. Türkçede zümrüdüankâ olarak da adlandırılır. Kaf Dağında yaşadığına inanılır ve edebiyatta istiğnâ sembolü olarak daha geçmektedir.³⁰⁵

Ankâ kuşu hakkında muhtelif rivâyetler söz konusudur. Bunlardan meşhur olanları aşağıda sunulmuştur.

Ashâbu'r-Re's'in yaşadığı bölgede Demh adında bir dağ varmış. Bu dağa zaman zaman renkli tüylerle süslenmiş, yüzü insana benzeyen, boynu uzun, kendisinde her hayvan cinsinden bir alâmet olan bir kuş gelip orada yer alan vahşi hayvanları ve kuşları avlayarak batıya doğru uçarmış. Bundan dolayı Araplar bu kuşa “ankâ-yı mugrib” adını vermişlerdir. Bu kuş o bölgede ne kadar hayvan varsa hepsini birer birer alıp götürürmüş. Hayvan kalmayınca da çocukları götürmeye başlamış. Bunun üzerine Ashâbu'r-Re's peygamberlerine onu şikâyet etmişler. Peygamberin duasıyla da hem ankânın kendisi hem de nesli helâk edilmiş.³⁰⁶

Farklı bir rivâyette ise ankâ hakkında şu bilgiler verilmektedir: Ankâ, uzun boyunlu, iri cüsseli olup dişi bir kuşun ismidir. Hz. Musa zamanında peydâ olup Allah o dişi kuşa bir erkek dahi yaratmakla neslini çoğaltmıştır. Hz. Musa'nın

³⁰⁵ Ahmet Talât Onay, *a.e.*, s. 40.

³⁰⁶ Halil Çeltik, “Ömer Ferit Kam ve Âsâr-ı Edebiye Tedkikatı”, (danş. Prof. Dr. Cemal Kurnaz), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), Ankara, 1997, s. 128.

vefatından sonra Necd ve Hicaz'a intikal ederek çocuklara musallat olmakla devrin peygamberi olan Hâlid bin Sinan hazretlerinin duasıyla helâk edilmiştir.

Kimine göre ise Hz. Süleyman ankâ kuşuna bir sebebe istinaden gazab etmekle onu Kaf Dağına göndermiş ve bir daha insanlar arasına karışmayıp sadece adının kaldığını söylemişlerdir.³⁰⁷

Nefy eyledüñ vücūd-ıla çün mäsivâyı sen

‘Ankâ-yı kurb-ı Hazret-i Zât olduñ iy hümā (b. 2146)

Görinür şüret-i ‘ankâda bihter

Çanatları iki yanında aḥḍar (b. 5609)

3.16. Putlar

3.16.1. Hübel

Hübel, Kâbe'nin içinde bulunan Kureyşlilere ait en büyük puttur. Uhud Savaşında Ebû Süfyân'ın “Ey Hübel! Dinini yücelt.” sözüyle kastettiği put budur.³⁰⁸ Hübel putu Kâbe'nin içinde yer almaktadır.

Çün ol Beyt'e Hübel dikdi kulaḫ tūt

Şafā vü Merve'ye dikdi iki büt (b. 6695)

Hübel Beyt içredür çün dirler a‘lā

Çapu öñinde-y-idi Lāt u ‘Uzzā (b. 6699)

³⁰⁷ Dursun Görmez, “Yayaköylü Ahmed Reşid Efendi'nin Şerh-i Nuhbe-i Vehbî Adlı Eseri (İnceleme-Metin), (danş. Prof. Dr. Âdem Ceyhan), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa, 2008, s. 146, 222, 446.

³⁰⁸ İbn Hişâm, **Hz. Muhammed'in Hayatı (es-Siretü'n-Nebeviyye)**, c. I, çev. Prof. Dr. İzzet Hasan – Prof. Dr. Neşet Çağatay, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1971, s. 92

3.16.2. Lât

Câhiliye döneminde Araplara ait putlardandır. Beyaz, dört köşe bir kaya blokundan oluşmakta olup kolyeler ve küpelerle süslüdür. Daha çok Sakîf kabilesinin sahiplendiği bir put olarak bilinmektedir.³⁰⁹ Lât putu Kâbe'nin kapısının önünde yer almaktadır.

Hübel Beyt içredür çün dirler a'âlâ

Çapu öñinde-y-idi Lât u 'Uzzâ (b. 6699)

Hz. Peygamber'in dünyaya teşrifinde Lât, Uzzâ ile birlikte yere düşmüştür.

Getürdi çün vücûde Hâk ta'âlâ

Yire düşdi yıkıldı Lât ü 'Uzzâ (b. 2855)

3.16.3. Menât

Câhiliye dönemi Arap putlarından. Ezrâkî'ye göre Menât siyah, şekilsiz bir taştı. Evs ve Hazrec kavimlerinin putudur.³¹⁰

Çü şemsi'd-dînsin nûruñ zuhûr itdi vü maḥv itdi

Yeğûş u Nesr u gûzâtı Menât 'Ûḫ u hem Lâtı (b. 7179)

Yeğûşe hem Ye'ûḫ u hem Bevâne

Menât u Nesr ü hep olara yane (b. 6697)

3.16.4. Uzzâ

Câhiliye dönemi Arapların ve Kureyşlilerin en çok saygı gösterdikleri putlardandır. Ondan sonra Lât ve Menât gelirdi. Daha çok Kureyş kabilesinin seçtiği

³⁰⁹ İbn al-Kalbî, **Putlar Kitabı (Kitâb al-Asnâm)**, hzl. Beyza Düşüngen, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1969, s. 68.

³¹⁰ İbn al-Kalbî, **a.e.**, s. 66.

bir puttur. Taberî'ye göre Ebû Süfyân, Lât ve Uzzâ putlarını Uhud Savaşında savaşıların geri dönüp kaçmaması için yanında götürmüştür.³¹¹ 'Uzzâ putu Kâbe'nin kapısının önünde yer almaktadır.

Hübel Beyt içredür çün dirler a'lä
Çapu öñinde-y-idi Lât u 'Uzzâ (b. 6699)

Hz. Peygamber'in dünyaya teşrifi esnasında 'Uzzâ putu Lât ile birlikte yere düşmüştür.

Getürdi çün vücūde Hâq ta'älâ
Yire düşdi yıkıldı Lât ü 'Uzzâ (b. 2855)

3.16.5. Ye'ûk

Arap kabilelerinden Hayvân kabilesinin putudur. Bu put, o dönemde San'â'ya Mekke istikametinde Hayvan adlı bir köyde bulunuyordu.³¹²

Yegüşe hem Ye'ûk u hem Bevâne
Menât u Nesr ü hep olara yane (b. 6697)

3.16.6. Yegûs

Arap kabilelerinden Mazhic ve Curaş'ın ilah edindiği puttur. Dönemin Arap şâirlerinden biri onun hakkında şu şiiri söylemiştir:

*Yegûs yürüttü bizi Murâd'a doğru
Tan atmadan saldırdık onlara³¹³*

³¹¹ İbn al-Kalbî, **a.e.**, s. 36, 68.

³¹² İbn al-Kalbî, **a.e.**, s. 28.

³¹³ İbn al-Kalbî, **a.e.**, s. 28.

Çü şemsi'd-dînsin nūruñ zuhūr itdi vü maḥv itdi
Yeğūs u Neşr u ğuzātı Menāt 'Ūķ u hem Lāti (b. 7179)

Yeğūşe hem Ye'ūķ u hem Bevāne
Menāt u Nesr ü hep olara yane (b. 6697)

3.16.7. Nesr

Himyerlilerin ilah edindiği puttur. Nesr, Saba'da Balhâ olarak anılan bir yerde duruyordu. Zûnevâs'ın Himyerlileri Yahudileştirmesine kadar ona tapmışlardır.³¹⁴

Çü şemsi'd-dînsin nūruñ zuhūr itdi vü maḥv itdi
Yeğūs u Neşr u ğuzātı Menāt 'Ūķ u hem Lāti (b. 7179)

3.16.8. Bevâne

Câhiliye dönemi Arap toplumunun ilah edindiği putlardandır.

Yeğūşe hem Ye'ūķ u hem Bevāne
Menāt u Nesr ü hep olara yane (b. 6697)

3.16.9. 'Ūk

Câhiliye dönemi Arap kabilelerinin ilah edindiği putlardandır.

Çü şemsi'd-dînsin nūruñ zuhūr itdi vü maḥv itdi
Yeğūs u Neşr u ğuzātı Menāt 'Ūķ u hem Lāti (b. 7179)

³¹⁴ İbn al-Kalbî, a.e., s. 29, 51.

3.17. Musiki

3.17.1. Makamlar

3.17.1.1. Hicâz

Yer adı olmakla birlikte Türk mûsikîsinde en fazla kullanılan basit makamlardandır.³¹⁵ Hicâz metinde bölge adını da çağrıştıracak şekilde geçmektedir.

Āvāze düşdi Şām u Hicâz u ‘Irāk’ a kim

Hoş rāstdur bu Rūm ‘Acem İşfahān fenā (b. 2467)

3.17.1.2. Irak

Tarihî bir ülkenin adı olmakla birlikte (Irak’ta Irak-ı Arab, İran’da Irak-ı Acem) Türk mûsikîsinde en az yedi asırdır kullanılan en eski makamlardandır. Eskiden çok kullanılan bir makam olmasına rağmen son dönemlerde kullanılmamaktadır.³¹⁶

Āvāze düşdi Şām u Hicâz u ‘Irāk’ a kim

Hoş rāstdur bu Rūm ‘Acem İşfahān fenā (b. 2467)

3.17.1.3. Râst

Kelime anlamı itibariyle doğru, sağ, gerçek gibi anlamlara gelmekle birlikte Türk mûsikîsinde kullanılan en eski basit makamlardandır.³¹⁷

Āvāze düşdi Şām u Hicâz u ‘Irāk’ a kim

Hoş rāstdur bu Rūm ‘Acem İşfahān fenā (b. 2467)

³¹⁵ Yılmaz Öztuna, **Türk Musikîsi Kavram ve Terimleri Ansiklopedisi**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 148.

³¹⁶ Yılmaz Öztuna, **a.e.**, s. 163.

³¹⁷ Yılmaz Öztuna, **a.e.**, s. 378.

3.17.1.4. Acem

Acem, ilk olarak “Arap olmayan” anlamında kullanılmakla birlikte daha sonra anlam daralmasına uğrayarak İranlılar için kullanılmıştır. Bununla beraber mûsikîmizdeki en eski mürekkep makamlardandır.³¹⁸ Metinde kelime anlamı da çağrıştıracak şekilde makam adı olarak geçmektedir.

Āvāze düşdi Şām u Hicāz u ‘Irāk’a kim

Hoş rāstdur bu Rūm ‘Acem İşfahān fenā (b. 2467)

3.17.1.5. Isfahan

İran’da yer alan ünlü bir şehir olmakla birlikte Türk mûsikîsinde en az 7.5 asırdır kullanılan en eski mürekkep makamlardandır.³¹⁹ Metinde bir beyitte makam adı olarak geçmesine karşın yer adını da çağrıştıracak şekilde tevriyeli kullanılmıştır.

Āvāze düşdi Şām u Hicāz u ‘Irāk’a kim

Hoş rāstdur bu Rūm ‘Acem İşfahān fenā (b. 2467)

³¹⁸ Yılmaz Öztuna, **a.e.**, s. 1.

³¹⁹ Yılmaz Öztuna, **a.e.**, s. 165.

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

DOKTORA TEZİ

SAFÂYÎ – ŞERHİ'L-İSLÂMÎ'N-NÛRÂNÎ

(İNCELEME-METİN)

C. II

BİLAL ALPAYDIN

2502110095

**TEZ DANIŞMANI:
PROF. DR. A. AZMİ BİLGİN**

İSTANBUL-2017

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1. Metnin Kuruluşunda Dikkat Edilen Hususlar

- * Çalışmaya konu edilen metnin Eski Anadolu Türkçesi özellikleri barındırması ve hareketli olmasından dolayı metin Latinize edilirken mümkün mertebe metne sadık kalınmıştır.
- * Metinde geçen Arapça ayet, hadis ve ibareler Latin hafleriyle transkripsiyonlu bir şekilde italik olarak verilmiş, anlamları da dipnotta ayrıca yazılmıştır.
- * Arapça, Farsça ibare ve eklerin yazımında büyük oranda Prof. Dr. İsmail Ünver'in tavsiyeleri esas alınmıştır.³²⁰
- * Metnin orijinalinde olmayıp ancak vezin ve anlam gereği olması gereken ibare, kelime ve ekler tarafımızdan eklenerek köşeli parantez [] ile gösterilmiştir.
- * Metinde nüsha farkları dipnotta gösterilmiştir. Bu farklar verilirken aynı mısra içinde yer alan iki veya daha fazla fark “/” ile aynı beytin ikinci mısrasında yer alan nüsha farkı ise “//” ile birbirinden ayrılmıştır.
- * Anlamlandırılmakta zorlanılan kelime, ibare ve beyitlerin yanına (?) işareti eklenmiştir.
- * Farsça “vâv-ı ma‘dûle” “h^w” şeklinde yazılmıştır. (h^wâb, h^wâce vs.)

³²⁰ İlgili makale için bkz. Prof. Dr. İsmail Ünver, “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Ankara Üniversitesi Türkoloji Dergisi*, c. XI, sy. 1, Ankara, 1993, s. 51-89.

4.2. Nüshaların Tanıtılması

1. B Nüshası

Arşiv No:	R-491
Eser Adı:	Şerhü'l-İslâmi'n-Nûrânî (Sehven "Divan" diye kayıtlı)
Yazar Adı:	Safâyî Sinobî
Müstensih:	-
Dili:	Türkçe
Telif Tarihi:	-
İstinsah Tarihi:	-
Bulunduğu Yer:	Bosna-Hersek
Koleksiyon:	Saraybosna Gazi Hüsrev Kütüphanesi Türkçe Yazmaları
Varak Sayısı:	260
Satır Sayısı:	15
Yazı:	Harekeli nesih
Baş:	Nestebdî bismillâhi'l-‘aliyyü'l-‘azîm ‘Alâ üslûbi fâtihatü'l-kitâbi'l-kerîm
Son:	Seni Rabbüñ kerîm itdi şefî‘ ol yâ Resûlallâh Şafâyî dir ki yâ Rabbi anuñ ‘ışkına “erḥamnâ”

2. S Nüshası

Arşiv No:	2154
Eser Adı:	Terceme-i Vesâyâ-yı Şeyh Vefâ
Yazar Adı:	Safâyî
Müstensih:	-
Dili:	Türkçe
Telif Tarihi:	-
İstinsah Tarihi:	-
Bulunduğu Yer:	Türkiye - İstanbul
Koleksiyon:	Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi - Ayasofya
Varak Sayısı:	65
Satır Sayısı:	9
Yazı:	Ta'lik
Baş:	Şıgınduk saña yâ ze'l-menni ve'l-cüd Çü sensin Râzık u Kâssâm u Maḥmūd
Son:	Sen Şafâyî sırrını işbu rumūzuñ añla kim Añladı “ <i>nūrun ‘alā nūrin</i> ” bu şānı añlayan

4.3. Transkripsiyon Alfabeti

ء	'	ص	ş
ا	a, ā, e, ı, i, u, ü	ض	đ, ž
ب	b	ط	ţ
ت	t	ظ	ẓ
ث	s	ع	‘
ج	c	غ	ğ
ح	ħ	ف	f
خ	ħ	ق	q
د	d	ك	k, ñ
ذ	ẓ	ل	l
ر	r	م	m
ز	z	ن	n
س	s	و	v, u, ū, ü, o, ö
ش	ş	ه	h
		ى	y, ı, i, ī

4.4. Metin

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

- B1b 1 Nestebdī bismillāhi'l-‘aliyyü'l-‘azīm
‘Alā üslübi fātiḥatü'l-kitābi'l-kerīm
- 2 Didüm ‘ışk-ıla “*bismillāh*” iy yār
Şol ismi kim özi ‘ilminde muḥtār
- 3 Ol ismidür ki esbaḳdur muḥaḳḳaḳ
Anı müste’şir oldı zātına Ḥaḳ
- 4 Anı insānda kendü kıldı ızmār
Anı ol kıldı andan yine izhār
- 5 Çün “*er-raḥmāni*” raḥmet oldı zātı
Velī ‘āmm oldı bilüp bul ḥayātı
- 6 Vücüd i‘ṭāsı oldı raḥmeti ‘ām
Cemī‘i şey’e ‘āmm oldı bu in‘ām
- 7 İrer pes şübhesüz ĩcād andan
Ḳavābil neyse ma‘dümāt olandan
- 8 Ḥoş añla “*er-raḥīm*” iy pür-iḥlāş
Ḥaḳīḳat raḥmet-i zātiyyedür ḥāş
- 9 Ḥışaş vārid olur ‘aṭfıyla andan
Mevārid üzre mevcūdāt olandan
- 10 Şıfātuñ indimācı üzre zāta

Şıfāt ilbāsı-çün tā luṭfa (...) ³²¹

- B 2a 11 Şıfātuñ ḥamli bes luṭf-ıla zāta
Ḳatı itḳānı var ırmaz şetāte
- 12 Biḥamdillāh didüm “*elḥamdulillāh*”
Şıfātı zāta tābi‘ oldı her gāh
- 13 Eger her biri ğālib gelse cāyız
Olup ḥoş i‘tibārāt-ıla fāyız
- 14 Didüm ḥaḳḳā ki “*Rabbi’l-‘ālemīn*” ol
Mürebbādan sen añla ehl-i dīn ol
- 15 Çü zātıyla şıfātıyla o ḳādir
Ki ‘ayn-ı a‘yunıyla añna nāzır
- 16 Anuñ-çün böyle mevcūd oldı oñat
Anuñ manzūrıdur fī küllī ḥālāt
- 17 Ki “*er-Rāḥmān*” raḥmetdür şıfātı
Ki tekvīniyyedür ḥüb añla ḳatı
- 18 Ḳaçan ĩcād olınsa her ne eşyā
Levāyık neyse virilür ‘umūma
- 19 Ki raḥmetdür şıfātı “*er-Raḥīm*” ol
Bu mevcūdāta virür ḥişşe maḳbül
- 20 Ḥaşāyış kim ḥışaşda ḳıldı ta‘yīn
Ki taḥşīşi ḳavīmiyle ki taḥşīn
- 21 Olup ḥoş vaḥdet-i zātiyye müflec

³²¹ Varağın kenarı yırtık.

- Şıfātiyye olan keşretde müdrec
- 22 Şıfātuñ ola tetvīci anuñla
Ola hem ‘aṭfı anuñla hoş añla
- 23 Şıfāt anuñladur ‘aṭfında cārī
Nihāyet yok añadur intizārı
- 24 İkidür besmele içinde rahmet
İki hem hamdele içinde rahmet
- 25 Huṭūr eylerse ger göñlüñe iy yār
Yedi āyetde n’eyler bunca tekrār
- B 2b 26 Ezelde ‘āmm u hāşş ammā ki zātı
İkinci ‘āmm u hāşş ammā şıfātı
- 27 Bu farkı añla hoş hoş iy bürāder
Şekerden şatludur olmaz mükerrer
- 28 “*Melik*”dür emr-i “*yevmi’d-dīn*” anuñdur
“*İlāhi’n-nās*”dur āyīn anuñdur
- 29 ‘Uhūdına vefā vü luṭfı mebzūl
Verür sāyir huḳūkı şübhesüz ol
- 30 Kemā-hū muḥsin ü mu‘ṭī vefīdür
Melikdür nāsa şeksüz Muştafī’dür
- 31 Rüsül eyler melā’ikden beşerden
Haberdār itmege ḥayr-ıla şerden
- 32 Ḥabīş ü ṭayyibūñ farkını okuñ
Seçilür her fūnūn-ıla fūrūkuñ

- 33 Şıgınduk biz saña “*ıyyāke na ‘bud*”
Saña yüz tütmişuz her şeyde lābūd
- 34 Niyāz ü ‘acz ile tütduk dil ü cān
Ger ednā rütbetindeyse bu ĩmān
- 35 “*Ve ıyyāke*” yüz urduk ‘ibret alıp
Tıpuña “*neste ‘ın*” fi’l-merātib
- 36 Keremler eyle yā Hānnān u Mennān
Bize luţfuñla vir a‘lā-yı ihsān
- 37 Hudā’dur “*ıhdinā*” di hoş muķīm ol
Virür çün “*eş-şırāte’l-müstaķīme*” ol
- 38 Ki yok bir dābbe illā katında
Hep elin³²² saç dest-i kudretinde
- 39 Tutar emr-i ‘amīmi-y-ile muķkem
Olur çün u çerā kim dirse ebkem
- 40 “*Şırātel*” oldu ki virür “*lezīne*”
Çihār eşnāfdur hep mükremīne
- B 3a 41 Ki sen “*en ‘amte*” yā Raḥmān u mülhim
Pey-ā-pey irdi ihsānuñ “*‘aleyhim*”
- 42 Nebīlerdür daḥi şıddīķ olanlar
Şehīd olanlar u şālih olanlar
- 43 Ki dirler şevķ-ıla idüp taḥassür
Ziyāde it bize yā Rab taḥayyür

³²² Metinde “elini” şeklinde ancak vezin gereği “elin” şeklinde düzeltildi.

- 44 “*Ġayrī*”den kılma “*el-mağdūbī*”dur ol
Kıl anlardan saña maḥbūbdur ol
- 45 “*‘Aleyhim*” oldılar maḥzūl u merdūd
Yehūdī oldılar mel‘ūn u maṭrūd
- 46 “*Velā’ d-dāllīn*” yā mu‘ṭī’l-‘aṭāyā
Degüldür “*dāllīn*” illā naṣārā³²³
- 47 Çün itdüñ fātiḥa luṭfuñla telḳīn
Didüm yā müfṣiye’t-tāmīnū āmīn
- 48 Bizi kılduñ Muḥammed ümmetinden
Hem İslāmuñ güzīde milletinden
- 49 Bize elṭāfuñ iriṣdi pey-ā-pey
Budur şükrüm saña her laḫza yā Ḥayy
- 50 Bize seb‘a’l-meṣānī ḥoş kemāhī

³²³ Fatiha Suresi’nin ayetleri beyitler arasına serpiştirilmiştir.

Fatiha 1 / 1.

Rahmân ve rahîm olan Allah’ın adıyla.

Fatiha 1 / 2.

Hamd (övme ve övülme), âlemlerin Rabbi Allah’a mahsustur.

Fatiha 1 / 3.

O, rahmândır ve rahîmdir.

Fatiha 1 / 4.

Ceza gününün mâlikidir.

Fatiha 1 / 5.

(Rabbimiz!) Ancak sana kulluk ederiz ve yalnız senden medet umarız.

Fatiha 1 / 6.

Bize doğru yolu göster.

Fatiha 1 / 7.

Kendilerine lütuf ve ikramda bulunduğun kimselerin yolunu; gazaba uğramışların ve sapmışların yolunu değil!

Bu çalışmada verilen Kur’ân meâllerinin kaynağı için bkz. Hayrettin Karaman vd.: **Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli**, bs. 27, TDV Yayınları, Ankara, 2014.

Ki virdüñ kenz-i ‘arşuñdan İlähî

51 Yidi gök hem yidi yir yidi āyet
Ki bunlar ḥaḳḳı-çün sen ḳıl ‘ināyet

52 Senüñ in‘āmuñı añduḳça her gāh
Dirüz elṭāfuña elḥamdülillāh

Fi’t-tevhîdi ve’n-na’ti ve tavşîfi’l-aşḥāb

Fe‘ilātün (Fā‘ilātün) / Fe‘ilātün / Fe‘ilātün / Fe‘ilün (Fa‘lün)
... (-.--) / ... / ... / ..- (--)

53 İy kerīm ü şamed ü ḳādir ü sulṭān-ı kerem
Bāb-ı luṭfuñda miyān-beste Süleymān-ı kerem

54 Eyledüñ ḳubbe-i ḥadrāyı ki bî-mîḥ ü sûtün
Ḳullaruñ fevḳına bir emr ile eyvān-ı kerem

B 3b 55 Raḥmetüñ cūyına gerdān oluban çarḥ-ı kebūd
Feyz ider bendelerüñ üstine yārān-ı kerem

56 Lü’lü’-yi şefḳatüñi ummasa yā Ḥayy ü Kerīm
Baḥr içinde şadef ola-mıdı ‘aşḫān-ı kerem

57 Mağfîret ḥ”ānını her laḫza temennālar idüp
Yüz sürer ḥazretüñe ‘acz ile sükkān-ı kerem

58 Geh olur emrüñ ile zebḫa mübāşir bu Ḥalîl
Geh gelür rûḫ-ı Simā‘îl’e ki ḳurbān-ı kerem

59 Ḳudretüñ gāh ḳılır Yūnus’ı bir ḥüta ğıdā
Geh ider nārı Birāḥîm’e gülistān-ı kerem

- 60 Eyledüñ emr ile ki sihre bedel olmağ için
Dest-i Mūsā'da 'aşāsın ki şu'bān-ı kerem
- 61 Geh yürür mihrüñ ile saḡf-ı muḡarneste güneş
Geh döner hükümüñ ile bu meh-i tābān-ı kerem
- 62 Raḡmetüñ Yūsuf'ı ruḡsārını ger görmez ise
Kör olur nāliş ile mürşid-i Ken'ān-ı kerem
- 63 Milk-i dīni ki ḡarāb itmeye Ye'cüc-i miḡen
Virbidüñ raḡm ile İskender-i ezmān-ı kerem
- 64 Ḡahr-ıla baḡre ki Fir'avn'ı ḡarīḡ itmek için
Virbidüñ 'āleme sen Mūsī-i 'İmrān-ı kerem
- 65 Eyledüñ leşker-i Mūsā'ya çihil sāl müdām
Menn ü selvāyı belī mā'ide-i ḡ^wān-ı kerem
- 66 Ḥikmetüñ söz-ile ḡikmetle dem urmaz-ıdı ḡiç
Ḥikmetüñ loḡmasını yimese Loḡmān-ı kerem
- 67 Ī Hakem emrüñ ile oldı ki mevcüd ḡamu
Lehce-i ḡāl ile taḡbīḡ ide bürhān-ı kerem
- 68 Düşdi şevḡuñ-ıla ḡarāret bu cihān cünbişine
Ḥab'-ı 'ālemde ki ḡālib ola buḡrān-ı kerem
- 69 Umıcaḡ şefḡatüñi şevḡ-ıla deryūzede biz
Bāb-ı luḡfuñda şunar destümüze nān-ı kerem
- B 4a 70 Lücce-i şer'a ḡöñül şevḡ-ıla mellāḡ ola mı
Keşti-i Nūḡ'a eger şalmasa ḡūfān-ı kerem
- 71 Şükr ü minnet saña yā Rabbi hezārān hezār

- Eyledüñ ‘aklı elümüzdeki mîzân-ı kerem
- 72 Raḥmetüñ rāyiḥası rûḥuma rûḥ olsa n’ola
Muştafâ şer‘i bize oldu gülistân-ı kerem
- 73 Ya‘ni ser-ḥayl-i rüsül zübde-i devrân-ı kerem
Mehdi-yi cinn ü beşer şaf-der-i meydân-ı kerem
- 74 Ya‘ni maḥşerde olan ümmet-i ‘āşīye şefī‘
Mefḥar-ı her dü-cihân server-i hullân-ı kerem
- 75 Dil nice şerḥ ide vaşfın[1] ki “*levlâke*”³²⁴ didi
Aña meddâḥ olıban luḥf-ıla sübhân-ı kerem
- 76 Hûâne-i dîne şeref virmege aşḥâb-ı Nebî
Oldılar şer‘ ü tarîķında ki erkân-ı kerem
- 77 Bir[i] şiddîķ-i şadîķ ismi Ebû Bekr-i ‘atîķ
Yâr-ı ğâr ehl-i vefâ vâli-i fermân-ı kerem
- 78 Pîşvâ-yı hulefâ kuṭb-ı ḥaķîķat şeh-i dîn
Menba‘-ı ḥilm ü ḥayâ çeşm ü ḳadem cân-ı kerem
- 79 Bir[i] pür-faẓl-ı kerem ya‘ni ki Fârûķ-ı emîn
Râstdur ḳâmetine câme-i iḥsân-ı kerem
- 80 Ḳayşeri yıķdıra dîne muṭî‘ itmek için
Mekke’den tutasını şaldı zi-sultân-ı kerem
- 81 Biri Oşmân-ı zeki şâḥib-i nûreyn-i güzîñ
Merci‘-i cümle-i ḳurrâ vü dür-efşân-ı kerem

³²⁴ “Levlâke levlâk lemâ halakte’l-eflâk”, “Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım” anlamında sufilerce hadis olarak kabul edilen söz.

- 82 Dīn dırahtıdur anuñ aşlı kavī fer‘i refī‘
Mīve-i nūr virür hilm ile ağşān-ı kerem
- 83 Birinüñ nāmı ‘Alī fāhır ü şāfī ü vefī
A‘lem-i şahb-ı şafā mefhar-ı ihvān-ı kerem
- B 4b 84 Maşrıq-ı ma‘rifet ü şems-i şerī‘at meh-i dīn
Hayder-i rüz-ı ğazā hem Şeh-i Merdān-ı kerem
- 85 Fāris-i Düldül ü dāmād-ı Nebī şīr-i Hudā
Sāki-i kevşer ü hem çeşme-i hayvān-ı kerem
- 86 Yā İlāhī baña raḥm eyle o nūreyn ḥaqqı
Seyyideyn-i şühedā şāh-ı şehīdān-ı kerem
- 87 Birinüñ nāmı Hüseyin ü birinüñ ismi Ḥasan
Ya‘ni ibneyn-i ‘Alī server-i şübbān-ı kerem
- 88 İy Ḥakem ‘arşa-i maḥşerde çü dīvān-ı kerem
Tura ḥazretde müşāb olmağa a‘yān-ı kerem
- 89 Bu Şafāyī saḫam u cürme giriftārdur āh
Ol siyeh-rū ne yüz ile uma dermān-ı kerem
- 90 İlteler ḥazretüñe çün yüzünüñ üzre keşān
Demidür şüste kıla rüyını ğufrān-ı kerem
- 91 Kıpısar gürg-i belā tīh-i dālāletde beni
Olmasa rā‘i-i luḫfuñ ki nıgehbān-ı kerem
- 92 Benem ol aḥkar u dil-rīş ü güneḥ-kār u za‘īf
Toyi Sübhānu vü Mennānu vü Deyyān-ı kerem
- 93 Benem üftāde kara toprağ u lā-şey-i zelīl

Sensin ol Hıyy u münezzeh Şamed-i kân-ı kerem

- 94 Yevm-i maşşerde bizüm çün şunalar nāmemizi
Demidür luţfuñ-ıla qurıla mīzān-ı kerem
- 95 Bād-ı raḥmūñ esiben rūḥımuзуñ zevraqını
Ġavṭa-i maġfirete ġarq ide ʿummān-ı kerem
- 96 Cümle mü'minlere raḥm eyle eyā Rabb ü Raḥīm
Rüz-ı maşşerde şefī^c olmaġa Qur'ān-ı kerem
- 97 Cümle mü'minlere yā Rabbi budur kim keremūñ
Hem tecellī ire hem ravza-i rıḍvān-ı kerem
- 98 Yüz sürüp ḥazretüñe ʿacz-ıla her zerre didi
İ Kerīm ü Şamed ü Qādir ü sulṭān-ı kerem³²⁵

Mefāʿılün / Mefāʿılün / Feʿülün

.--- / .--- / .--

- B 5a 99 Pes imdi bu emārāt-ı ḥadeşdür
Bu ṭavra vaşf olunmaq bes ʿabeşdür
- 100 Qadīmūñ añladuñ pes vaşf-ı ḥālın
Bu azdād-ıla vaşf itmeñ muḥālın
- 101 Aḥad didüġi qavlin bil muḥaqqak
Ki vaḥdāniyyet ile vaşf olur Ḥaqq
- 102 Şerīkin nefy ider vardur tecerrüd
Ki zīrā anda vardur bes teferrüd

³²⁵ Metinde 4b ile 5a varakları arasında kopukluk olduġu izlenimi uyanmakta.

- 103 Şamed didügi kavlin aña ahsen
Bu resme vaşfın itmekdür işit sen
- 104 Degül illā ki ol şey'e maqbül
Degül illā ki muhtācun ileyhi_ol
- 105 Bu vaqtin aña kim hoş olmaz illā
Ki muhtācun ileyhi cümle eşyā
- 106 Ğaniy'dür Rāzıq oldur aç olmaz
Bes ol hıç kimseye muhtāc olmaz
- 107 Bu sözlerden bilindi kim dinilmiş
Bu mevcūdāt hep aña yönelmiş
- 108 Bilürseñ “*lem yelid*”³²⁶ didügi kavlin
İrişdi bil saña luḡf-ıla ṭavlin
- 109 Dimekdür Ḥālıḡ ol mecmū^c-ı eşyā
Anuñ nefy oldı cins ü şibh hattā
- 110 “*Ve lem yūled*”³²⁷ didügi Ḥaḡḡ-ı muṭlaḡ
Ḥudūsuñ nefyidür aña muḡaḡḡaḡ
- 111 Dimekdür hey gerekdür aña ḡatı
Ḳıdemdür evveliyetdür şıfātı
- 112 “*Lehu kufuven aḡad*”³²⁸ didügi āyet

³²⁶ İhlās 112 / 3.

Lem yelid: O doğurmamıştır.

O, doğurmamış ve doğmamıştır.

³²⁷ İhlās 112 / 3.

Ve lem yūled: Ve doğrulmamıştır.

O, doğurmamış ve doğmamıştır.

³²⁸ İhlās 112 / 4.

Onun hiçbir dengi yoktur.

- Ne dimekdür işit billāhi gāyet
- 113 Anı fikr eyle hā zıkr eyle yā hū
Mümāsil nefyinüñ işbātıdur bu
- B 5b 114 Ne zu‘m itmiş su‘āl itmiş idenler
Koyup doğru sözi egri gidenler
- 115 Egerçi nefyi küfvin eylemekdür
Anuñ mazīde mişli yok dimekdür
- 116 Delālet eylemez ma‘nāsı gökçek
Ki menfi ola hāl_içinde girçek
- 117 Murādın diñle gāyet añla iy yār
Ki hāl içindedür da‘vā-yı küffār
- 118 Ne hayrān oldı gör azgunlığında
Bu zu‘mı eyleyen iy Hızır-ı zinde
- 119 Ki zīrā mişli yok çün māmeżāda
Bu hāl içinde yok iy şāh-zāde
- 120 Ki zīrā hādiş olanlar muhaqqak
Kadīmüñ küfvi olmaz bes budur haq
- 121 Kelāmı kāfirüñ el-hāşılı bil
İrer işrāke hem teşbīh ü ta‘īl
- 122 Bu sūre küllisini def‘ ider tīz
Saña taqrīrini hoş söyledük biz
- 123 Be-gāyet hūbdur bu sözde ma‘nā
İşit kim nāfi‘ itsen Haq ta‘ālā

- 124 Direm bu sūre fazlında mevārid
Eḥādīş-i nebīde oldı vārid
- 125 ‘Alī’ dendür rivāyet eyle taşdıķ
Oķıyan sūre-i İhlāş taḥķīķ
- 126 Kılup şubḥı oķıyan kimse on bir
Güneh ulaşmaya ol gün aña dir
- 127 Żarar irgürmege olmaz pes imkān
Ne deñlü ictihād eylerse şeyṭān
- 128 İşit hoş bir ḥadīşi müctebādan
Enes eyler rivāyet Muştafā’dan
- B 6a 129 Nedür ‘aczi biriñüz sağ u ger şol
Oķımaz bir gice Qur’an’ı hep ol
- 130 Didiler yā Resūlallāh kaçan
Baña tākāt getürür bes bir insān
- 131 Cevābın böyle virüp virdi şādī
Cemī’i işde gönüller murādı
- 132 Oķımış oldı Qur’an’ı ol āgāh
Oķursa üç kez ol hoş “*ķul huvallāh*”³²⁹
- 133 Rivāyet böyle itdi bil şihābı
Olur hoş ḥasta gönüller cevābı
- 134 Buyurdı Haķ Resūlullāhı taḥķīķ

³²⁹ İhlās 112 / 1.

De ki: O, Allah birdir.

- Ki taşdıķ it vire Hax saña tevfiķ
- 135 Oķıyan bir kez İhlâş'ı be-ğāyet
Oķıdı şülş-i Qur'an'ı temāmet
- 136 Haber virür Sa'īd atası Huzrī
Şebātın dir Şahīh'inde Buħārī
- 137 İşitdi bir recül bir şahş-ı maķbül
Oķurdi “*ķul huvallāhu aħad*”³³⁰ ol
- 138 İder tırmaz anı her laħza tekrār
Şabāħ oldu Resül'e geldi ol yār
- 139 Resül'e bir bir anuñ zıkrin itdi
Anı kim anda gördi hem işitdi
- 140 Resülullāh didi anuñ katında
Anuñ haķķı ki nefsum ķudretinde
- 141 Oķursa n'ola ol İhlâş'ı tekrār
Olur çün şülş-i Qur'an'a berāber
- 142 Nebī aşħāba didi oldu fāyız
Niçün sizden biriñüz ola 'āciz
- 143 Dürişüp şülş-i Qur'an'ı budur Hax
Oķıya bir gice içre muħaķķaķ
- B 6b 144 Ki bunlar üzre oldu ol meşaqķat
Didiler eyle ķanı bizde tākāt

³³⁰ İhlâs 112 / 1.

De ki: O, Allah birdir.

- 145 Di “*Allāhu aḥad*”³³¹ ‘ışkıyla iy cān
Hem “*Allāhu ‘ş-şamed*”dür³³² şülş-i Qur’ān
- 146 Nebī dir dirilüñ diñleñ ki diyem
Size tā şülş-i Qur’ān’ı oқыyam
- 147 Dirildi şol ki dirildi vü geldi
Nebıyyü’r-raḥme ol dem taşra çıkdı
- 148 Dirilmiş çünki ol aşḥābı gördi
“*Huvallāhu aḥad*”³³³ oқыdı girdi
- 149 Didiler ba‘zımız ba‘za aradan
Ḥaber gelmiş yine gökçek semādan
- 150 Bizüm gönümüze raḥmet bıraқdı
Cihet budur nebī kim girdi çıkdı
- 151 Didi kim ben didüm size müsilmān
Oқыyayım mı size şülş-i Qur’ān
- 152 Evet āgāh oluñ bu sūre ekber
Ḥaḳīḳat şülş-i Qur’ān’dur berāber
- 153 İşit kim ba‘zı ‘ālimler dimişler
Gül-āb içüp ne şekkerler yimişler
- 154 Didiler añla hoş sen iy bürāder
Niçündür şülş-i Qur’ān’a berāber

³³¹ İhlās 112 / 1.

De ki: O, Allah birdir.

³³² İhlās 112 / 2.

Allah Samed’dır.

³³³ İhlās 112 / 1.

De ki: O, Allah birdir.

- 155 Bu ecl içündür ol hā añla zinhār
Ki bu sūre içinde “eş-şamed”³³⁴ var
- 156 Muḥakḳak şān budur kim mişli olmaz
Bunuñ ğayrı sūre içinde gelmez
- 157 Bu ma’nāya eger oldıysa mālīk
“Aḥad”³³⁵ ismin[i] añla sen kezālik
- 158 Getürüp ehl-i tefsīr aña bürhān
Didiler niçe eşlāş and-ı Qur’ān
- B 7a 159 Ki bir şülşi anuñ aḥkāmdur ḥoş
İkinci şülşi va’d u hem va’id uş
- 160 Üçünci şülsü bilüp bul necāti
Ḥaḳ’uñ esmāsı oldı hem şıfātı
- 161 Velīkin diyeyim irerse tevfiḳ
Şaḥīḥ-i Müslim içre geldi taḥḳīḳ
- 162 Nebī’den geldi zībādur be-ġāyet
Ebu’d-derdā ider anı rivāyet
- 163 Didi ol Ḥaḳ Resūli sen ol āġāh
Ki itdi tecziye Qur’ān’ı Allāh
- 164 Üç eczā oldı añlarsañ mededdür
Ki bir cüz “kul huvallāhu aḥad”dur³³⁶

³³⁴ İhlās 112 / 2.

Allah Samed’dır.

³³⁵ İhlās 112 / 1.

De ki: O, Allah birdir.

³³⁶ İhlās. 112 / 1

- 165 Saña çün bu hadîş eylendi tavzîh
Bu naşşdur bil ki hoş tevşîh ü taşrîh
- 166 Bu ma‘nâdan durur iy merd-i üstâd
Haķîkat sûre-i İhlâş durur ad
- 167 Bu sözden añla gel iy merd-i dîndâr
Delîl uş ‘ilm ü tevḥîde şeref var
- 168 Niçün olmaya böyle bu kemâ-hû
Bu sırrı iy muvaḥḥid añla yâ hû
- 169 Olur ‘ilme şeref elbette maḳsûm
Haķîkatde şerîf olduķda ma‘lûm
- 170 Gelür hem ‘ilme alçaķlık budur haķ
Eger ma‘lûmı anuñ olsa alçaķ
- 171 Bu ‘ilmüñ olmağın ma‘lûm zâtı
“*Huvallâh*”³³⁷ oldu hem anuñ şifâti
- 172 Daḫı şoldur ki dimek aña câyiz
Daḫı şoldur dimek olmadı fâyiz
- 173 Nedür zannuñ ki rûtbete şeref var
Maḫallinüñ celâlinde hem iy yâr
- B 7b 174 İşit kim olasın ‘âlemde ‘âlim
Ne buyurdı Şaḫîḫ içre Müslim

De ki: O, Allah birdir.

³³⁷ İhlâs 112 / 1.

De ki: O, Allah birdir.

- 175 Rivāyet ‘Āyişe eyler muḥakḳak
Resūl-i müctebādan kim urur Ḥaḳ
- 176 Çeriye bir recūl gönderdi maḳbūl
İmāmet itse aşḫāba kaçan ol
- 177 Oḳurdu “*ḳul huvallāhu aḫad*”³³⁸ hoş
Şalātı eyle ḫatm eylerdi tut gūş
- 178 Şaḫābe vaḳti kim döndi seferden
Resūl’e söylediler bu ḫaberden
- 179 ‘Ayān oldı ki ol ne tavra gitdi
Nebī didi ki şoruñ niçün itdi
- 180 Şorıcek didi anuñ çün iderdüm
Şıfāt-ı Ḥaḳ’dur oḳımaḳ severdüm
- 181 Çün anlar aldılar bu resme iḳrār
Cevābından Nebī oldı ḫaberdār
- 182 Didi virüñ ḫaber siz benden aña
Sever bī-şübhe anı Ḥaḳ ta‘ālā
- 183 Tutarasañ gūş-ı cānı baña key ḫüb
Ḥaber virem saña ḡāyetde maḫbūb
- 184 Ḥaberden ḫişşe al itsem ḫikāyet
Enes’den eylerem anı rivāyet
- 185 Didi bil bir recūl kim ne işidi
Evet enşārdan bir ḫüb kişidi

³³⁸ İhlās 112 / 1.

De ki: O, Allah birdir.

- 186 İderdi cümle aşhāba temāmet
Kubā'nuñ mescidinde ol imāmet
- 187 Kaçan bir sūre oqımaq dilerdi
Şalātu içre işit kim n'iderdi
- 188 Oqurdu Sūre-i İhlāş'ı evvel
Ne işler bil işit sen ol mufađđal
- B 8a 189 Çün İhlāş'ı tamām eylerdi qordı
Pes andan sūre-i uhrā oqurdu
- 190 İder bu fi'li her rek'atda qāyim
Aña aşhāb söylerlerdi dāyim
- 191 Ki sen bu sūrei çünkim oqursın
Şanursın iktifā itmez bilürsin
- 192 İdersin sūre-i uhrāya bünyād
Saña bu resme mi bildürdi üstād
- 193 Dilerseñ ihtiyār it çekme qorkı
Anı terk eyle ğayrı sūre oqı
- 194 Didi terk itmezem 'ömrümde hem ben
İmāmet anı kim sevse idem ben
- 195 Sizi terk eylerem oluñ selāmet
Bu fi'lümde görürsüz ger kerāhet
- 196 Anı pes cümlesi efđal görürdi
Gerehsindi imām olmağa ğayrı

- 197 Tevaḳḳuf itdiler bu işde maṭlūb
Nebiyullāh geldi anlara ḥūb
- 198 Nebī'ye virdiler bu işden iḥbār
Nebī çün oldu anlardan ḥaber-dār
- 199 Nebī didi aña kim yā fülān sen
Bu işüñ vir cevābın baña aḥsen
- 200 Ne men' itdi senüñ yoluñı urdı
Anı kim saña aḥḥābuñ buyurdı
- 201 Ne ḥaml itdi becid bu sūrei sen
Oḳursın külli rek'atda mu'ayyen
- 202 Didi kim yā Resūlullāh taḥḳīḳ
Sever göñlüm idüp cān ile taḥḍīḳ
- 203 Didi aña Resūlullāh-i ekrem
Seni ḥubbuñ givürür cennete hem
- B 8b 204 Bu söz kim cāna nef'i sermedīdür
Kitābı içre rāvī Tirmidī'dür
- 205 Enes'den bu rivāyetden ḥaber vir
Resūl ile yöneldük bir yaña dir
- 206 İşitdi bir recülden şöyle maḥbūb
Oḳurdu “*ḳul huvallāhu aḥad*”³³⁹ ḥūb
- 207 Nebī didi ki vācib oldu ḡāyet
Didüm ne vācib oldu didi cennet

³³⁹ İhlās 112 / 1.

De ki: O, Allah birdir.

- 208 Rivāyet itdi bunı Tirmidī hem
Şaḥīḥ oldı didi Allāhu a‘lem
- 209 Nebī didi ki hoşdur mişli olmaz
Oқыya “*ḳul huvallāh*”³⁴⁰ iki yüz kez
- 210 Z̄ünübın elli yıllıq maḥv ider Hāḳ
Meger deyni ola anuñ muḥaḳḳaḳ
- 211 Buyurur yine ol dīn āfitābı
Cemāl-i nūr-ı ‘ālem māhitābı
- 212 Firāşında kim uyumaḳ dilerse
Yemīni üzre yatıban uyısa
- 213 Eger yüz kez oḳursa “*ḳul huvallāh*”³⁴¹
Ḳıyāmetde diye fazlında Allāh
- 214 Veriben cennete gör zevḳ u şādī
Yemīnüñ üzre girsen “*yā ‘ibādī*”³⁴²
- 215 İdüpdür hoş bunı Allāhu a‘lem
Şaḥīḥ’inde rivāyet Tirmidī hem
- 216 Nebiyyü’r-raḥme buyurmuşdur ol şāh
Oқыyan elli kerre “*ḳul huvallāh*”³⁴³

³⁴⁰ İhlās 112 / 1.

De ki: O, Allah birdir.

³⁴¹ İhlās 112 / 1.

De ki: O, Allah birdir.

³⁴² Zuhruf 43 / 68.

Yā ibādī: Ey kullarım.

Ey kullarım! Bugün size korku yoktur. Sizler üzölmeyeceksiniz de.

³⁴³ İhlās 112 / 1.

De ki: O, Allah birdir.

- 217 Günāhı elli yıllık maḥv olur hep
Sa‘ādetler olur aña müretteb
- 218 İşit sen bir ḥadīŝi ḥoŝ müretteb
Rivāyet kıldı Sa‘d ibni Müseyyeb
- B 9a 219 Tereddüd çekme hā ḥüb eyle taŝdīk
Nebiyyü’r-raḥme dimiş aña taḥkīk
- 220 Kim İhlāŝ’ı oḡursa ‘aşr-i merrāt
Yapar cennetde Ḥaḡ bir ḡaŝrı oñat
- 221 Oḡıyan kimseye yigirmi İhlāŝ
Yapar ḡaŝreyn cennetde aña ḥāŝ
- 222 Otuz kerre oḡursa anı her kim
Yapar üç ḡaŝrı tā Allāhu ‘Ālim
- 223 Dimiş çün server-i aḡbāb-ı aŝḡāb
İşitmiş pes ‘Ömer ol ibn Ḥaṡṡāb
- 224 Dimiŝ kim yā Resūl-i cümle maḡlūk
Ḥuŝūrumuz olur-ımiŝ bizüm çoḡ
- 225 Resūlullāh aña dimiŝ ki isma‘
Olur bunda da fazlullāhi evsa‘
- 226 Kitābın oḡısın ṡutsun yedinde
Ki rāvī Dāremī’dür Mūsned’inde
- 227 İşid bir ḥoŝ kelām olursın es‘ad
Rivāyet Zühre eyler ibn Ma‘bed

- 228 Aña gāyib degüldi cümle aḥvāl
Ulu-y-ıdı qatı ol merd-i abdāl
- 229 Resūlullāh aña dimiş ol āgāh
Marīz-iken oqıyan “*kul huvallāh*”³⁴⁴
- 230 Öle olmaya çün ol ḥasta zinde
‘Azāb olmaz aña qabr[i] içinde
- 231 Kıyāmetde anı iy merd-i sālīk
Götürür elleri üzre melā’ik
- 232 Geçürürler şırātı aña āsān
Girür ol cennete ḥandān u şādān
- 233 Nebī bir söz dimiş ma‘kūl u maḥsūs
Qaçan kim çalalar dünyāda nāqūs
- B 9b 234 Ğāzab eyler qatı gāyetde Raḥmān
Melā’ik yire inerler şitābān
- 235 Tutarlar yirüñ aqṭārın ol āgāh
Oqurlar tırmadın hā “*kul huvallāh*”³⁴⁵
- 236 Bu resm ile geçerler bu sebebden
Oqurlar sākīn olınca ğāzabdan
- 237 Ola bil ḥāṭıruñ ḥayr ile ābād
Rivāyet Ḥāfız itdi Bü’n-na‘īm ad
- 238 Ne buyurdı işit ol şāh-ı ebrār

³⁴⁴ İhlās 112 / 1.

De ki: O, Allah birdir.

³⁴⁵ İhlās 112 / 1.

De ki: O, Allah birdir.

Sa‘adet saña olursañ haberdār

- 239 Kaçan bir şahşa yevmi’l-cum‘a irse
Mesācidden biri içine girse
- 240 İderse anda Hıllāk’a niyāzı
Kılıben çār rek‘at bir namāzı
- 241 Şürū‘ itdükçe her rek‘atda her gāh
Oğusun Fātiha “*elḥamdulillāh*”³⁴⁶
- 242 Oğusun elli kerre “*ḳul huvallāh*”³⁴⁷
Kamusı iki yüz olur ol āgāh
- 243 Görinür aña cennetde menāzil
Anuñ-çün yā görür bir merd-i kāmil
- 244 İşit kim olasın gāyetde ḥurrem
Ne buyurdu yine ol şāh-ı ‘ālem
- 245 Oğuyan kimse bir kez “*ḳul huvallāh*”³⁴⁸
Mübārek ola oğuduğça her gāh
- 246 İki kez okuyan anı mükerrerem
Mübārekdür aña vü ehline hem
- 247 Şu kim üç kerre oğur anı tekrār
Mübārek aña hep cīrānına yār

³⁴⁶ Fatiha 1 / 2.

Hamd (övme ve övülme), âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

³⁴⁷ İhlās 112 / 1.

De ki: O, Allah birdir.

³⁴⁸ İhlās 112 / 1.

De ki: O, Allah birdir.

- 248 On iki kez oquyan aña hāli
On iki kaşır var cennetde ‘ālī
- B 10a 249 Eger yüz kez oqursa ol muhaqqaq
Günāhın elli yıllık maḥv ider Haq
- 250 Evet kan itdügi var ise yunmaz
Aña emvāl-i nāsı hīç koymaz
- 251 Eger dört yüz kez oqursa bu rāhi³⁴⁹
Yuyar yüz yıllık itdügi günāhi
- 252 Eger biñ kez oqur hūb aña hikmet
Aña ölmezden öñ olur bu ḥālet
- 253 Mekānın[1] görür cennetde tā ol
Görür yāḥūd anuñ-çün merd-i maqbūl
- 254 Ne buyurmuş işit ol cān-ı mevcūd
Resūl-i murtażā maḥbūb u mevdūd
- 255 Kılup şekvā dimiş bir kimse nīşe
Faķīrem yā Nebī zīķı’l-ma’īşe
- 256 Dimiş ol dem aña ol ḥayr-ı mevcūd
Tutar şākir seni Allāhu maḥmūd
- 257 Kaçan kim sen eve girseñ tamāmī
Görürseñ anda kimse vir selāmı
- 258 Eger bir kimsenüñ olmaz şebātı
Benüm üstüme göndersen şalātı

³⁴⁹ Metinde “Eger dört yüz kez oqursa bil bu rāhi” şeklinde ancak vezne hâlel getirdiğinden dolayı “bil” kelimesi çıkarılmıştır.

- 259 Okı fi'l-hāl bir kez “*kul huvallāh*”³⁵⁰
Ġaniyy eyler seni bī-şübhe Allāh
- 260 İdüp ol kimse eyle hūb hātır
Huzā kıldı anuñ rızqın vāfir
- 261 Tetebbu‘ itdi olup gönli hurrem
İfāza eyledi cīrānıma hem
- 262 İşit gel bir haber hūb ol ki meşkūr
Enes’den bu hikāyet oldı meşhūr
- 263 Egerci kim Enes eyler hikāyet
Nebıyyü’r-rahmeden eyler rivāyet
- B 10b 264 Enes dir kim koşulduķ Muştafā’ya
Tebük’e bile gitdük çün gazāya
- 265 Güneş bir gün tulū‘ itdi çü beyzā
Şu‘ā‘ ü nūrı var ġāyetde zībā
- 266 Ki hergiz anı eyle görmemişdük
Geçen günlerde aña irmemişdük
- 267 Hemān Cibrīl geldi Muştafā’ya
Resūlullāh-ı şıdķ-ı pür-şafāya
- 268 Didi Cibrīl’e evvel böyle hergiz
Tulū‘-ı şemsi beyzā görmedük biz
- 269 Şu‘ā‘-ı nūrı ġāyetde mücellā

³⁵⁰ İhlās 112 / 1.

De ki: O, Allah birdir.

Anı görmüş degüldük böyle eclā

270 Didi kim yā aḥī bil yā Muḥammed
Budur aşlını aña yā mümecced

271 Yetüp şol bir şaḥbūñ oldu lebsi
Mu‘aviye adı ammā ki leysi

272 Medīne içre bil ol yārūñ oldu
Anuñ-çün böyle ‘ālem rüşen oldu

273 Namāzın kıлмаğ-ıçün ol sen āgāh
Ki yetmiş biñ melek gönderdi Allāh

274 Didi Cibrīl’e bu ‘izzet nedendür
Baña luṭfuñla bildürseñ ḥasendür

275 Oḡurdu “*ḳul huvallāh*”ı³⁵¹ yürürken
Gice gündüzde yaturken ṭururken

276 Ki ṭurmazdı anı eylerdi tekrār
Severdi çün kııurdu anı ikşār

277 Didi kim yā Resūlullāh gāyet
Saña var mı aña varmağa ḥācet

278 ‘Urūḳ-ı arzı ben ḳabz idiben tā
Namāzın sende anuñ kıılasın hā

B 11a 279 Belī didi aña ol cān ḥayātı
Veriben aña çün kıııdı şalātı

³⁵¹ İhlās 112 / 1.

De ki: O, Allah birdir.

- 280 Yine geldi Tebük'e rûh-ı aḥbâb
Ḥaberdâr oldılar mecmû'-ı aşḥâb
- 281 İlahî sûre-i İhlâş ḥaḳḳı
Ki yüce ḥazretüñde ḥâş ḥaḳḳı
- 282 Likâñ-ıla mükerremler ḥaḳı-y-çün
Şühüdî olan âdemler ḥaḳı-y-çün
- 283 Şevâbı senden umanlar ḥaḳı-y-çün
Senüñ emrüñde dimezler çerâ çün
- 284 Ḳarîn it bizi ḥizb-i 'âlimîne
Senüñ eclüñ-çün olan 'âmilîne
- 285 Bize vir fazl u luṭfuñdan şevâbı
Kerem kıl kılma cürm için 'ikâbı
- 286 Ḳuluñ ef'âli sehv ile ḥaṭâdur
Kerîmüñ şuglı 'afv ile 'aṭâdur
- 287 Bu nefs-i şüm elinden dâd [u] feryâd
Ḥudâyâ kıl bizi ḳahruñdan âzâd

Na't-ı Seyyide'l-Mürselîn ve Ḥabîbullâh-ı Rabbi'l-'Âlemîn

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Fe'ülün

.--- / .--- / .--

- 288 Ḥabîbullâhsın mecden ve faḥren
İmâmu'l-enbiyâ ḥamden ve şükren
- 289 Risâlâtuña 'İsâ oldı muḥbir
İdüp ebnâ-i İsrâil'e büşren

- 290 Olupdur ümmetüñ Mūsī bin ‘İmrān
Çün ahlākuñı Tevrīt itdi zikren
- 291 Getürdüñ cümleten Qur’ān-ı mu‘ciz
Resül olduña āyāt-ı kübrā
- 292 Kelāmullāhdur İmān getürdük
İrişdi çün bize dehren-fe-dehren
- B 11b 293 Muḥakḳak “*rahmeten li’l-‘ālemīn*”sin³⁵²
Resül-i ins ü cinn olduñ çü turrā
- 294 Seni taşdıḳ ider zerrāt-ı mevcūd
Delīl oldı kamu şuḡrā ve kübrā
- 295 Cihān pür oldı nūruñ pertevinden
Yaratdı Ḥaḳ seni şadren ve bedren
- 296 Bu maḥlūḳata ta‘līm eyledüñ sen
Ḥaḳ’uñ evşāfını sırren ve cehren
- 297 Saña kim ittibā‘ eylerse gerçek
Virür Allāh aña her laḫza ecren
- 298 Taḫar çün emrinüñ münkir vebālin
İrişür emrinüñ encāmı ḫusren
- 299 Nübüvvet kūsın urdı dest-i luḫfuñ
Şadāsı tıldı hep berren ve baḫren
- 300 Çü sen şeh leşker-i İslām çekdüñ

³⁵² Enbiya 21 / 107.

(Resülüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik.

- ‘Alemler dikdiler şehren-fe-şehren
- 301 Yıķup küfri zemīn қа’rına tıķduñ
İrip Allāh’dan ‘izzen ve naşran
- 302 Ğazāda çün naşīb oldu dūretdūñ
Übey ibni Hālef қan dökdi һamren
- 303 Çü sensin āferīnişden ki maķşūd
Sen olduñ mefһarı ūlā vü uһrā
- 304 Muһammed kıldı çün Allāhü maһmūd
İdersin һamdini şükren ve şabren
- 305 İtā‘at vācib oldu sūnnetüñe
İrişdi һükmi Hāķ farzen ve emren
- 306 İmāmu’l-ķibleteyn itdi seni Hāķ
Merātib virdi һoş fazlen ve қadren
- 307 Mesācid oldu hem şu gibi tāhir
Senüñle çün tefāһur itdi ğabrā
- B 12a 308 Virür cānlar olur ‘işķuñda muһliş
Murādın her kim ister āşikārā
- 309 Cebīñüñ ğurredür iy meh gözetsin
Berāt-ı luţfuñı ‘ıyden ve қadren
- 310 Beşer vaşfuñda ‘ācizdür çün itdi
Huzā meddāһ olup medһine aһrā
- 311 Nice vaşf eylesünler kim ‘uķūlı
İder aһlāķuñ evşāfı һıyārā

- 312 Kaçan şerh eyleyem medhûñ cemâlin
Koram hüsnuñde bir zülf-i muţarrâ
- 313 Muhaqqak tıldı şeksüz mu'cizâtuñ
Bu Rûm u Şâm u Hind ü hem Buĥârâ
- 314 Saña itdi şalâtı vü selâmı
Geliben nuţka hoş seng-i şaĥârâ
- 315 'Alî'ye çil ferâsihden micenni
Çü virdüñ aldı ceng itdi dilârâ
- 316 Katâde 'ayyini kuduñ yirine
Yine 'ayn oldu hoş oldu meserren
- 317 Şecer üstür ĥacer hem zabi hem zabb
Saña nuţk itdügi tıldı diyâren
- 318 Getürdüñ nuţka Sa'diyye ĥarını
Saña secde_eyledi hem ĥâr u ĥârâ
- 319 Tıyar i'câzuñı virsün selâmı
Kime kim açılursa sırr-ı esrâ
- 320 Bedir'de alduĥuñda bir avuç kum
Çü remy itdüñ didüñ yüzleri kâra
- 321 Anı sen itmedüñ şol dem ki itdüñ
Velâkin itdi Ĥaĥ 'izzen ve naşren
- 322 Urur ümmetlerüñ küffâre tîĥi
Şarâb-ı şevĥuñ itdükçe sükârâ

- B 12b 323 Seni kim sevse oldur nūr-ı Hāllāk
Olur küllī zemāyimden mu‘arrā
- 324 Kılur şer‘ūñde şol ki istiķāmet
Olur evşāf-ı aķbeħden müberrā
- 325 Şafāyī ‘āşiyi red itme çün kim
Siyeh-rū ħazrete cürmiyle vara
- 326 Bize kıl yā Resūlullāh şefā‘at
Ĥisāb eylensevüz ħayren-fe-şerren
- 327 Bize maħşerde luţfuñla şefī‘ ol
Cehennem nārı tā yakmaya cebren
- 328 Bize maħşer güninde sen meded it
Seçilür çün ‘amel nef‘an ve zarran
- 329 Dilümde şevķ-ı ħubbuñ şaķladum çün
Her arada benüm cānumda ara

Tercī‘ fī Beyān-ı Hālāt-ı İnsāniyye Bi’t-te’vīni ve’t-temkīn

Mef‘ülü / Mefā‘ilün / Fe‘ülün
(Mef‘ülün / Fā‘ilün / Fe‘ülün)
-- / .-. / .--
(--- / .-. / .--)

I

- 330 Şanmañ bizi siz ki serseriyüz
Ma‘nī ilinüñ peyemberiyüz
- 331 Cān oldı buña bu cism-i Aħmed
Ma‘nīde anuñ mu‘abberiyüz
- 332 Ĥaķ’dan ne ki idip bize izħār

- Anuñ sözi şıdkı muhberiyüz
333 Geh Şeyh Kuşeyrî ya'ni Müslim
Geh Tirmidi gâh Buḥārîyüz
334 Geh Şatıbi vü gehî Seḥāvî
Geh Fāsî vü gâh Ca'berî'yüz
335 'Allāmelerüñ bu nūr-ı 'aqlı
İRmez bize şems-i ḥāveriyüz
336 Çün baḥr-i şühūda olmuşuz ğarḳ
Lāhūt-i güzīde defteriyüz
B 13a 337 Bizi idemez ihāta efkār
Çün zāt-ı Ḥaḳ'uñ ki manzarıyuz
338 Āfāka ḳonan bizümle mevcūd
Çün sırr-ı İläḥî maẓharıyuz
339 Oldı cüz'ümüz bu 'arş-ı Raḥmān
'Ālem dininüñ çün ekberiyüz
340 Bulduḳ bu zuḥūrı 'ışḳ-ı gülden
'İşḳ āteşinüñ semenderiyüz
341 Ḥaḳḳ'uñ medediyle zāhir olduḳ
İksîr-i İläḥî cevheriyüz
342 Vaḥdetden açıldı bunca keşret
Kim bilse bu remzi çākeriyüz
343 Keşretde 'ayān 'ayn-ı vaḥdet
Kim böyle dimezse hey beriyüz
344 Mevcūd odur hemān biz ismüz
Āyîne-i yār bir tılısmuz

II

- 345 Uş uş dimeñ bize ki uşuz
Yārüñ ḳademinde ḥüb u ḥoşuz
346 Hem bende vü ḥāk-i pāy-ı miskîn
Hem yār gözine çeşm ü güşuz
347 İnsān bizüz bizümle gözler
Mecmū'-ı cihān biz ḥamüşuz
348 Ol nāyi durur biz aña nāyuz

- Dem urduğı demde pür-ħurūşuz
349 Zeynī oluruz bu Ĥalvetīnūñ
Seydi_Aħmed'i vü siyāh-pūşuz
350 Geh zelle-fürūş u vaşla bendüz
Geh gāh şücā^c-ı aç u boşuz
B 13b 351 Geh Ĥayderi'yüz geh Edhemī'yüz
Geh Şemsi vü gāh köhne-pūşuz
352 Geh mest-i mey ü gāh ayık uyuk
Geh bengi levend ü süst lūşuz
353 Geh gürbe-mizāc ü şīr ü merdüz
Geh keşti-i Nūħ içinde mūşuz
354 Ī pīr-i muġān miyān-beste
Her emrūñe rāmi mey-fürūşuz
355 Geh mescid içinde pārsāyuz
Geh meygedelerde bāde-nūşuz
356 'Ālemde ne olsa var bizde
Hey hāy anuñ-çün ehl-i cūşuz
357 Sulţān-ı ġanī vü 'arş ü ferşe³⁵³
Hem bendeleri vü hem cüyūşuz
358 Mevcūd odur hemān biz ismüz
Āyīne-i yār bir tılısmuz

III

- 359 Vaħdet kapu açdı hoş açuġuz
Ķudret diledi ki böyle çoġuz
360 Cennetde yaratdı bizi Ĥallāķ
Ādem didiler ulu uruġuz
361 Ķılmışuz ihāta 'arş u ferşi
Şüretde egerçi bir kımuġuz
362 Gerçi ki yemişde dürlü dürlü
Ķıl aşla nazar ki bir çıbuġuz
363 Ma'nīde ki lübb-i lübb-i lübbüz
Zāhirde şemār u hem ħabuġuz

³⁵³ Metinde "arşı ve ferşe" şeklinde.

- 364 Hey hey ‘acebüz ‘acebden a‘ceb
Geh puhte resīde geh qoruğuz
- B 14a 365 Geh qatre-i āb gāh muğğa
Geh cīre şabiyy [ü] geh bülūğuz
- 366 Cem‘ oldı mizācumuzda azdād
Yaşuz quru issi vü sovuğuz
- 367 Bu āteş ü bād u āb u hem hāk
Cüş itmeyicek hemān (...)?
- 368 Gör gör bizi sen ki nice quşuz
Geh bülbül ü qumri geh culuğuz
- 369 Uçmaq dilerüz meger ki qazuz
Dünyā püni içre bir tavuğuz
- 370 Bostān-ı cihānda başda dülbend
At başı peşinde bir şıruğuz
- 371 Ma‘nī yemişini virmeyicek
Quş ürküdüci hemān oyuğuz
- 372 Dāl oldı bize bu ihtilāfāt
Haqqā ki cemī‘ hīç yoğuz
- 373 Mevcūd odur hemān biz ismüz
Āyīne-i yār bir tılısmuz

IV

- 374 Haq‘dur uyaran ki biz çırağuz
Biz iki cihānda yüzi ağıuz
- 375 Çün oldı qarīb bize bizden
Bizümledür ol nice ırağuz
- 376 Yaratdı bizi çü mişl-i ırmağ
Gidişde gelişde sağı sağıuz
- 377 Emvāce irer tecelliyātuñ
Pes dürlü-be-dürlü çağ u çağuz
- 378 Bu gāv-ı ecel ki quramaz otlar
Biz yine bayağı tağ u bāğuz
- B 14b 379 Her cünbişi var bu kāyinātuñ
Şanursın ola qurı bucağıuz

- 380 İşitme misin bu ız ü bīri
Kavrulmada odumuzda yağuz
- 381 Giyüp bu ara libās-ı hırşı
Leş gözlemede perende zāğuz
- 382 Nessāc-ı hīyelde ankebūtuz
Zīrā meges olmağda ağuz
- 383 Geh künc-i dile fağīr ü řābir
Geh derbeder uş yiler burağuz
- 384 Geh řeyh-i řafā-vağūr u sālūs
Geh sūk-ı cefāda ehl-i lāğuz
- 385 Boş ney bigi yok řafā-yı bātın
Geh meygedede olu abağuz
- 386 Mestüz ebedī mey-i ezelden
Çün bezm-i “*belī*”de³⁵⁴ şol u çağuz
- 387 Bildüñse bu bezmüñ aşl u faşlın
Bildüñ bizi sen ne olacağuz
- 388 Tā kim seile habīř ü şayyib
Ol hazret-i Hağğ’a varacağuz
- 389 Fā’il oldur her işde muğlağ
Depretmeyicek hemān ferāğuz
- 390 Mevcüd oldur hemān biz ismüz
Āyīne-i yār bir ılısmuz

V

- 391 Çün bezm-i ezelde mest-i cāmuz
Biz puhte-i ışkı şanma hāmuz
- 392 Egnümüze ondı bürd-i řāhī
Ol bezm-i ezelde biz hümāmuz
- B 15a 393 Ĥarf u kelime kelām u āyāt
Muğlağ biliñüz vüfūr u tāmuz
- 394 Ĥat at açılır bu söze esrār

³⁵⁴ A raf 7 / 172.

Kıyamet gününde, biz bundan habersizdik demeyesiniz diye Rabbin Ādemoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini ıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), Evet (buna) řāhit olduk, dediler.

- Kim bilse bu remzi biz gulāmuz
395 Taklīb ü şebāt u nef‘ ü ger zarr
Ol şāh ne kılsa añā rāmuz
396 Yıder bizi hoş қаtār-ı hikmet
Sen şanma bizi ki bī-zimāmuz
397 Göçe ki қonup bu hākidāne
Gücdür bizi şanma ber-devāmuz
398 Çıķılmaz anuñ irādetinden
Rūmī ‘Acemī ger ehl-i Şām’uz
399 Bākī vü Qadīm ü Hālīķ oldur
Biz fāni maḥz-ı қurı nāmuz
400 Öldürse vü diri görse қādir
Biz taḥt-ı hükümetinde ‘āmuz
401 Bu nev‘a қalırım resm-i mantıķ
Hikmet dili bağlu bī-kelāmuz
402 Hey қoy bu şafāyı iy Şafāyī
Bu milk-i fenāda yok şafāmuz
403 Hırc itdigü-çün hebā vü hıçe
Levm itme bizi қalb-i liāmuz
404 Baḥr-i ‘ademe [ki] қоşmađ için
Bu seyl-i fenāda biz қatāmuz
405 Bu ḥayt-ı vücūd-ı i‘tibārī
Dükense gerek ki intizāmuz
406 Mevcūd oldur hemān biz ismüz
Ayīne-i yār bir tılısmuz

Muқaddemāt fī Beyāni;

“Ve’s-semāi zāti’l-burūc”

“Ve’l-yevmi’l-mev‘ūd”

“Ve şāhidin ve meşhūd”

“Қutile aşḥābu’l-uḥdūd”³⁵⁵

³⁵⁵ Buruc 85 / 1 – 4.

Burçlara sahip gökyüzüne, geleceği bildirilmiş olan güne, (o günde) tanıklık edene ve edilene andolsun ki, ateşle dolu hendeğe atılanlar (yakılarak) öldürüldü.

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Fe'ülün

.--- / .--- / .--

- B 15b 407 İlähî baña tevfiķuñ refîķ it
Bu fihrî gönlümi Beyte'l-‘atîķ it
- 408 Celâl-i heybetüñle bir nazār kıł
Düzüp ma‘nî cihānın mu‘teber kıł
- 409 Bu nefsi eyle mişl-i ‘unşuriyyāt
Bu rûh eţbâķını seb‘a semavāt
- 410 Anı şevķuñla pāk [ü] pür-sürür it
Bunı başdan başa mihrüñle nür it
- 411 Benüm sırrımı eyle mişl-i kürsî
Bu sırrum sırrını ‘arş eyle ķudsî
- 412 Tecellîlerde luţfuñ a‘zam eyle
Vücüdüm on sekiz biñ ‘âlem eyle
- 413 Müsebbih olsun anda cümle zerrāt
Çıķup her zerreden biñ dürlü âyāt
- 414 Bu eşyâ cümle ħamdüñ eylesünler
Ķamu tesbîĥ ü ħamdüñ eylesünler
- 415 Ķamu zerrātum olsun ehl-i güftār
Senüñ birlüğüñe kılsunlar iķrār
- 416 Gönülde cānda fikr ü zikrüñ olsun
Mükerrer dilde luţf u şükürüñ olsun

- 417 Dilümde yâ İlähî ‘uqde koyma
Çü virdüñ hil‘at-i İslâm’ı şoyma
- 418 Beni âhîr bu İslâm üzre kahr it
Benüm çün ol beķā milkinde şehîr it
- 419 Benüm fi‘lüme ihsân-ıla ecr it
Ĥabîbüñle beni maḥşerde ḥaşîr it
- 420 Çün ikrâr itmişüz biz sen Ĥudâ’ya
Şalât u sen selâm it Muştafâ’ya
- B 16a 421 Yanup bu şîrk ü şekk âvâzelensin
Cihân İslâm-ıla hep tâzelensün
- 422 Ĥalîl’üñe bu ‘âlem gülşen olsun
Şafâ-yı ehl-i ma‘nî rüşen olsun
- 423 Beyân itmekde şer‘üñ vaşf-ı ḥâlin
Dilümüzden aķıt ma‘nî zülâlin
- 424 Kılalum ehl-i İslâm’uñ beyânın
Tutup ‘âşîkluñ ḥoş tâze cânın
- 425 Eger bilmek dilerseñ ‘âşîk imdi
Kulaķ tut sen baña bir laḥza şimdi
- 426 Şalâtı koş selâm-ı pür-şafâya
Revân eyle revânı Muştafâ’ya
- 427 Beyân itdi bize her şey’i Ĥaķ’dan
Ĥaberler virdi ḥoş ḥoş mâ-sebaķdan
- 428 İşîr direm saña bildürdüğinden

- O h azret peyki_aña ind rd ğinden
- 429 ulağun penbesin eksin ıkarsın
Dil n baħrine andan ma'ni aħsın
- 430 adefler anda inc ler bit rsin
Ki her bir inc  biñ 'alem get rsin
- 431 S z mden hişse alup m stefid ol
Sa'adet h llesin gey key sa'id ol
- 432 Beyanı var durur taħrir iinde
Mufaşsal kışşadur tefsir iinde
- 433 Vel  bu kışşadan hişse alınmaz
'Arab dilined r zira bilinmez
- 434 Anı nazm ideyin T rk  dilince
Ki zaħmet olmaya saña bilince
- 435 Dil nce n'ola ger irşad idersem
Devatunı revadur şad idersem
- B 16b 436 Suħan iklimin n  n h şiyam ben
Ma'an  H rm z'i ġavv şiyam ben
- 437 Baňa dek iltifat kılca [ki] iy y r
 ulağuna aşayın d rr-i şehv r
- 438 Meger g nlerde kim ol z t-ı es'ad
Cih n n eşrefi faħrı Muħammed
- 439 H b ll h ol şems-i sa'adet
G zide enbiya sult n-ı s d t

- 440 Mükerrerrem hemdemi ol Rūḥ-ı Kuds'ūñ
Şefī'i vü imāmı cinn ü insūñ
- 441 Ki Mekke şehri içinde oturmuş
Divagın ma'ni yüzinden götürmüş
- 442 Şahābe ḥamr-ı 'ışka sağraḳ olmuş
Şafā nūrına hep müstaḡraḳ olmuş
- 443 O yārenler o³⁵⁶ şemsūñ devresinde
Şanasın encüm olmuş çevresinde
- 444 Ḥadīşinden alur diller eşerler
Virür geçmiş nebīlerden ḥaberler
- 445 Geh eyler kışşa-i Mūsī bin 'İmrān
Gehī 'İse'bni Meryem binti 'İmrān
- 446 Didiler çünki 'İsā göge gitdi
Anuñ ümmetleri n'eyledi n'itdi
- 447 Beyān it sen bize iy zāt-ı Maḥmūd
Ne oldı ḥāleti aşḫāb-ı uḥdūd
- 448 Bize luḡf eyle ḥoş şerḥ eyle anı
Beyānuñ tāze ḫutsun tende cānı
- 449 Sükūt itdi o şeh ol mācerādan
Ki zīrā söylemezdi ol hevādan
- 450 Hemān dem luḡf idüp buyurdi Allāh
Melek indi ki āḡāh ola ol şāh

³⁵⁶ Metinde "ol" şeklinde ancak vezni haleldar ettiğinden dolayı "o" olarak düzeltilmiştir.

B 17a 451 Semādan indi ol maṭlūb-ı ümmet
O Cibrīl-i emīn ol peyk-i ḥazret

452 Getürdi süre-i “*zāti’l-burūci*”³⁵⁷
Yine fi’l-ḥāl kıldı hoş ‘urūcı

453 Müyesser eyler ise yüce Sübhān
Ne buyurmuş dine inşāe-Raḥmān

Fī beyān-ı inzālī ve tenzīlü ve nüzül

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

454 Şorarsañ nicedür inzāl ü tenzīl
Nice resme getürür anı Cibrīl

455 Köpürüp taşmasın ‘aḳluñ ki diñsin
Direm bir bir güzel fikrüne siñsin

456 Velī bu inceden ince şıfatdur
Bilürseñ hoş ‘acāyib ma‘rifetdür

457 Beyānın böyle kıldı ehl-i ‘irfān
Ki hoş dinildi bu inzāle ḳavlān

Fī beyān-ı inzāl-i ‘alā ḳavli’l-evvel

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

³⁵⁷ Buruc 85 / 1.

Burçlara sahip gökyüzüne andolsun.

- 458 Birisi ol ki³⁵⁸ bu ur'an'ı mecmu'
Kelam-ı nefsi a ladan bu mesmu'
- 459 A a kim oldu mebde' levh-i mahfuz
Dirilup indi bir kezden o melfuz
- 460 Melek atına kim ol nur-ı Hax'dur
Cihan 'ilminden anu  bir varakdur
- 461 Ki bu dunya goginde ol muckerrem
Olupdur ismi Isma'il-i a'zem
- 462 Onat bil kim nedur hikmet nedur hal
Didi ba'zilar a a 'akl-ı fa'al
- B 17b 463 amu kitab anu  emrinde olur
Bu vech ile inansa  sa a n'olur
- 464 Bu avle hos kelamullah geldi
Okı gor sure-i Qadr a a indi
- F  beyan-ı inzal-i 'ala avli's-sani**
- Mefa'ilun / Mefa'ilun / Fe'ulun
.--- / .--- / .--
- 465 Bunu bildun isit gel avl-i sani
Ki hos sen bilesin nicedur anı
- 466 Bu Isma'il'e levh ustinden iy yar
Bu avl uzre olur indugi tekrar
- 467 Bu kez bir yillik ancak bir kez indi

³⁵⁸ Metinde "kim" şeklinde.

Nebīye maşlahat olduqça geldi

Farq-ı inzāl-i bi-ḳavli'l-evvel

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün

.--- / .--- / .--

468 Bu resmedür işit farkın[1] itmek
Degül hoş aña hā ırağa gitmek

469 Bil imdi ḳavl-i evvel üzre inzāl
Direm ivme bilürsin nicedür hāl

470 Melekden pes Nebī ḳalbine indi
Yigirmi yā yigirmi_üç yılda indi

Farq-ı inzāl-i bi-ḳavli's-şānī

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün

.--- / .--- / .--

471 İkinci üzre inmek levhdendür
Nebī ḳalbine gāyet rühdandur

472 Bu daḫi muhtelifdür il içinde
Yigirmi yā yigirmi_üç yıl içinde

473 Bunı zabt eyledünse kāmil olduñ
Cemī'i sırra gāyet ḳābil olduñ

Fī beyān-ı tenzīlü 'alā ḳavl-i ehli't-tefsīri ve't-te'vīl

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün

.--- / .--- / .--

B 18a 474 Gel imdi bil nicedür ʔavr-ı tenzîl
Ne dirler ehl-i tefsîr ehl-i te'vîl

475 Direm hoş hoş bu zîbâ söze gûş it
Şarâb-ı şevk içüp billâhi cûş it

476 Bu Kur'ân ihtiyâc olduça ʔoldı
Nebî ʔalbine Cibrîl vâsiʔa oldu

477 Bunuñ da var durur iki ʔarîki
İşitgil biri iy yâr-ı haʔîki³⁵⁹

Fî beyân-ı tenzîl 'alâ ʔavri'l-evvel

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Fe'ülün
.--- / .--- / .--

478 Birisi ol durur kim seyyid-i mâ
Nebîler serveri ol zât-ı zîbâ

479 Çıkarıdı bu beşer şeklinden evvel
Melek şekliyle olurdı müşekkel

480 Şunu kim maşlahat ister olurdı
Anı Cibrîl'den ol öğrenürdi

Fî beyân-ı tenzîl 'alâ ʔavri's-şânî

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Fe'ülün
.--- / .--- / .--

481 İkincisin dahi işitgil iy yâr

³⁵⁹ Metinde “bir biri” şeklinde ancak vezni bozduğundan dolayı “biri” olarak düzeltilmiştir.

Uyar hey nefsüñi billâhi uyar

482 Melek inerci hoş şekl-i beşerde
Muqarrerdür bulup şihhat haberde

483 Gehî Dihye'bni Kelbî şüretinde
Gelürdi tâ Muhammed hazretinde

484 Beyân idüp ne olsa evvel âhir
Oqurdi her ne kim buyursa Kâdir

485 Gehî bir ğayr-ı âdem sîretinde
Oturup hûb peygamber katında

486 Geh İslâm u geh İmân öğrenürdi
Geh ihsânı gehî haşri şorardı

B 18b 487 Bu kim direm hadîş-i mu'teberdür
Bunuñ zîrâ ki râvîsi 'Ömer'dür

488 Buña şek yok şahîh-i 'ayn-ı Hâk'dur
Buĥârî ile Müslim müttefağdur

489 Şakıngıl şübheden ko kıyl ü kâli
Nedür keşf eyle bil bu sırr u ĥâli

490 Gözüñ aç cân u dilden kııl kabûli
Tenäsüh şanma yârâ-yı hulûli

Fî beyân-ı fark-ı tenzîl ve inzâl

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Fe'ülün

.--- / .--- / .--

- 491 Velī bir söz direm bil pür-sürür ol
Bu sözüñ ıavrına gir ‘ayn-ı nūr ol
- 492 Bu tenzīle direm tedrīc vardur
Dizüp dūr dūr dilüñ dürcinde ıodur ?
- 493 Direm ol yok durur inzāl içinde
Bu tafşīlâtı bil icmāl içinde

Fī beyān-ı nüzūli bi-ğayr-i intikāl

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

- 494 Bu kez gel diñle ‘ākıl bu uşūli
Ne keyfiyyetdedür bilgil nüzūli
- 495 Cemī‘i müşkilātuñ zāyil olsun
Kemālāt ile ıab‘uñ kāmil olsun
- 496 İki dürlü durur bunda rivāyet
ıulak ıtut diñle añla bil be-ğāyet

Nüzūl-i Evvel

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

- 497 Birisin diñle ‘ārif oldı şaddak
Bu söz gāyetde gökçekdür budur haıak
- 498 ıırāet intikālsüz şöyle bir bir
Resūlüñ ıalbine olurdu zāhir

- B 19a 499 Tereddüd çekme ‘ārif ol bu hāle
‘Adem lāzım gelür çün intikāle
- 500 Bu oldı çünki isti‘māle dāyir
Neden ‘aqluñ olur bu sözde hāyir
- 501 Çü yoğdur intikāli kılma şekde
Sürür-i ğuşsa nāzildür dimekte
- 502 Nüzül itdi zuhūr itdi dimekdür
Eyüce añla kim ğāyet gerekdür
- 503 Oğı gör bil bu kavluñ ğāyetini
Saña sürh ile yazdum āyetini

“*Lā tuḥarrık bihī lisāneke li ta‘cele bihī*”³⁶⁰
“*İnne ‘aleynā cem‘ahu ve Qur‘ānehu*”³⁶¹

Nüzül-i Şānī

Mefā‘ılün / Mefā‘ılün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

- 504 Eyyi ‘aleynā zuhūrehu fī kılbi
Ve kıraetuhu ‘alā lisānik³⁶²
- 505 İkinci diñle bil keyfiyyetini
Ḥağ’uñ bu şun‘inuñ gör kudretini

³⁶⁰ Kıyame 75 / 16.

(Resülüm!) onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kımıldatma. (Hazret-i Muhammed’in kendisine gelen vahyi unutmamak için henüz kendisine okunup bitirilmeden ayeti aceleyle tekrarlamasına işaret edilmektedir.)

³⁶¹ Kıyame 75 / 17.

Şüphesiz onu, toplamak (senin kalbine yerleştirmek) ve onu okutmak bize aittir.

³⁶² Kalbinin üzerinde görünen ve lisanında okunan şey nedir.

- 506 Ki bu bir dürlü hâlidür nüzülün
Bilürseñ hoş muhibbin Resül'ün
- 507 Kelâmın çünki Cebrâil'e her gâh
Diler fehm itdüre göklerde Allâh
- 508 Münezzehdür mekândan zât-ı bî-çün
Ta'âlâ şānuhu “‘ammā yeķülün”³⁶³
- 509 Temesşül olur-ıdı anda Qur'an
Saña hoş kavlı-i şādıķdur bu bürhān
- 510 Pes ol gökden bu yir üzre inerdi
Nebī fi'l-hāl andan öğrenürdi
- 511 Bunuñ da yok durur hıç intikālī
Bunı bildünse bildün vaşf-ı hālī
- 512 Bu inzāl ü bu tenzīl ü nüzülün
Didüm fi'l-cümle hālīn bu uşülün
- B 19b 513 Kemāhū nicesi şerh ide ādem
Şol esrārı ola Allāhu a'lem

Fī beyān-ı şāhib-i uķdūd ve şerh-i uķdūd

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün

.--- / .--- / .--

- 514 Huzāyā luţf u ihsānuñ karīb it

³⁶³ İsra 17 / 43.

Allah, onların söyledikleri şeylerden münezzehtir; son derece yücedir ve uludur. Ayrıca bkz. Mâide 5 / 73.

- Habībūñ ḥubbi-la cūduñ naşīb it
- 515 Dilümde saṭveti sulṭān-ı ünsüñ
Şafā virsin şühūdı nūr-ı ḳudsüñ
- 516 Açılsın maḥzen-i ismüñde sūdum
Şeref bulsun bu zerrāt-ı vücūdum
- 517 Göñülde ma‘rifetler tām olsun
Hikemler cān içinde ‘ām olsun
- 518 Müyesser ḳıl baña idrāk-i āyāt
‘Ayān olsun dile sırr-ı ḥaḳıyyāt
- 519 Dilüm yenbū‘ olup aḳsın ḥaḳāyıḳ
Şaçılsın sīm ü zer bigi daḳāyıḳ
- 520 Bu sözden cümle ḥalkı ḳıl ḥaberdār
Ḳulaḳlarında olsun dürr-i şehvār
- 521 Gel imdi ma‘rifet şehrinde ḥān ol
Sözümü diñle añla nüktedān ol
- 522 Göñülde dürlü ma‘nīler açılsın
Senüñ üstüne raḥmetler saçılsın
- 523 Boyuñca saña ḥil‘atler biçilsin
Ḳatuñda ḥaḳḳ-ıla bāṭıl seçilsin
- 524 Şafā sür tūt ḳulaḳ Ḳur‘ān-ı Rabb’e
Sürer şekden ḳomaz ḳalbüñde ḥabbe
- 525 Bu ma‘nālar ki direm ‘ayn-ı Ḥaḳ’dur
Ḳılıçdan tīzdür ḳıldan adaḳḳdur

- 526 Şu bigi her yaña yoğ yire ađma
Bu şalbi şöp bigi şaşra birağma
- B 20a 527 Göñülden hey şağın idrāki ırma
Örümcek bigi anda perde germe
- 528 Elüнден şal düriş pindār etegin
Seni mağrüm ider hey kibr ile kīn
- 529 Şafā al Muřtafā-yı pür-edebden
Řo Bū Cehl'i ırađ ol Bū Leheb'den
- 530 Ne buyurur işit ol Rabb-i a'ālā
Bu ħalkuñ ħālīķ'ı ol ħađ ta'ālā
- 531 Ne dimiş cümle yüceden o yüce
Řulađ řut řalbüñi řāf it eyüce
- 532 Seni tā kim inandura o ħ"āce
Řasem yād eyledi "zāti'l-burūc"³⁶⁴
- 533 Şu yevmüñ k'oldı ol mev'üdi ħađķı
Daği hem řāhid ü meşhüd ħađķı
- 534 Olar kim oldılar fa'āl-i uđdūd
Řatumdan oldılar mel'ün u merdūd
- 535 Ki ya'nī buyurup odlar yağanlar
Oturup mü'min olana bağanlar
- 536 Gel imdi 'ārif ol bu ħudrete bağ

³⁶⁴ Buruc 85 / 1.

Burçlara sahip gökyüzüne andolsun.

- Budur kavli-i Muḥammed ibni İshāk
- 537 Diyüp kavline şaddaḳ bil muḥaḳḳaḳ
Ki taşnīf-i siyerde oldur esbaḳ
- 538 Bu Vehb ibni Münebbih'den rivāyet
İder geh bu ider andan ḥikāyet
- 539 İkişile aşḫāb-ı Nebī'dür
Bularuñ işbu de'bi meşrebidür
- 540 Didiler çoḳdur esrār-ı İlāhī
Nice añlar bunı kimse kemāhī
- 541 Naẓar ḳıl i'tibār it mācerāya
Ḥudā 'İsā'yı ref' itdi semāya
- B 20b 542 Göge gitdüğine şek tütma zīrā
Bunı Ḳur'an'da añdı Ḥaḳ ta'alā
- 543 Yehūdī yiryüzi üzre çoḳaldı
Putā tıpdı kimisi ḡāyet azdı
- 544 Bu 'ālemde daḫi berḳ urmamışdı
Sa'adet şems ufıḳdan toḅmamışdı
- 545 Cihāna gelmemişdi ya'ni Aḫmed
Cihānuñ serveri faḫri Muḥammed
- 546 İşit bir kimse ol demde ne ḳıldı
Ki 'İsā dīni üzre bāḳi ḳaldı
- 547 Du'āsından dem-i 'İsā görindi
Sa'adet tācını ol hoş urundı

- 548 Bunı çün añladılar kavm-i Baḥrān
Müsilḡān oldılar mecmū'ı yeksān
- 549 Saña ben kışşasın diyem ki hep ne
Bular kim müslim oldılar sebeb ne
- 550 Didiler Ḥaḡḡ'ı bildük Ḥaḡḡ'ı bulduḡ
Resül'e Ḥaḡ yüzinden tābi' olduk
- 551 Ne kim bildürdi āmennā didiler
Ḥaḡ'ı Ḥaḡ bildiler hep birlediler
- 552 Ki zīrā şer'-i Mūsā nesh oldu
Cihāna 'İsa'nuñ āyīni ḡoldı
- 553 Var idi bir melik bil ol zamānda
Ne şüm oldı neler itdi cihānda
- 554 Yehūdī idi ol bed-baḡt mel'ün
Pelīd ü müdbir ü murdār u hem dūn
- 555 Cihānda Zūnevās olmışdı adı
Hemān dīnsüzlik idi hep murādı
- 556 Anuñ atasına dirlerdi Şerḡıl
Atası atası adı Şerāḡıl
- B 21a 557 Bu fetretler ki görindi öñinde
Muḡammed geldi yetmiş yıl şoñında
- 558 Güzīn-i enbiyā vü ḡatm-i mürsel
Ḥabībū'l-müctebā vü şāḡ-ı kümmel

- 559 İşitgil ol meliki ĥālin iy yār
Neler itdi añā ‘ālemde pindār
- 560 Anuñ hep leşkeriydi şavm-i Ĥimyer
Añā bir kimse olmazdı berāber
- 561 Cemī^c-i leşkerin degşürüp aldı
Bu Baĥrān řavminüñ üstine geldi
- 562 Bu ĥalkı cümle maĥlūb eylediler
İřidüñ kim o şavme n’eylediler
- 563 Didiler anlara yaķup bir odı
Yanuñ bu oda yā oluñ Yehūdī
- 564 Yiri yarup uzadı yaķdılar od
Añā dirler ‘Arab dilince uĥdūd
- 565 İmām ol muĥyi sünne ki_ide tenbīĥ ?
Uzunlıĥını nehre itdi teřbīĥ
- 566 Bu resm ile beyān itdi Kevāři
Ma‘ārif milketinüñ şavmi başı
- 567 Bu nāruñ kırķ zirā^f idi uzunı
Eni on ikidür key añla bunı
- 568 O müfsidler çü yandurdı bu nārı
Semā saķfına irişdi buĥārı
- 569 Kişi pes nice geçe şaça göçe
Havādan kuş çaçan per aça uça
- 570 Ĥudā Ķur’ān’da añdı işbu odı

Didi “*en-nārī*” hem “*zātī’l-veķūdi*”³⁶⁵

- 571 Țutıban uçdan uca cümle bir bir
Ol oda atdılar anları fır fır
- B 21b 572 Ki zīrā Hāķ naşīb itmişdi İmān
Daħi dönmeکلige andan ne imkān
- 573 Țomadılar olar İslām’ı elden
Huzā bu resme yazmış çün ezelden
- 574 Belī dimişler olmuşlar ezel şāh
V’ey aña kim ‘ināyet itmez Allāh
- 575 Cemī‘i yandılar pür-şevķ-i mesrūr
Ulaşup cennete “*nūrun ‘alā nūr*”³⁶⁶
- 576 Bu Hāķ’dur i‘tibār it şekkūñi ķo
Kelāmullāhuñ içinde gelür bu
- 577 Nedür bilürsin anlardan ħisābı
Açarsañ ma‘nī yüzinden ħicābı
- 578 Bu ‘ālemde ķodılar bir eyü ad
O ķavmūñ rūħın Allāh eylesin şād
- 579 On iki biñ ķişi ne bīş ü ne kem
Ma‘ālim böyle dir Allāhu a‘lem

³⁶⁵ Buruc 85 / 5.

(İçi) yakıt dolu ateşin (sahipleri).

³⁶⁶ Nur 24 / 35.

Allah, göklerin ve yerin nûrudur. O'nun nûrunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir. O lamba kristal bir fanus içindedir; o fanus da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da, batıya da nisbet edilemeyen mübarek bir ağaçtan, yani zeytinden (çıkan yağdan) tutuşturulur. Onun yağı, neredeyse, kendisine ateş değmese dahi ışık verir. (Bu,) nûr üstüne nûrdur. Allah dilediği kimseyi nûruna eriştirir. Allah insanlara (işte böyle) temsiller getirir. Allah her şeyi bilir.

- 580 Cihāna anlaruñ ihsānı tıldı
Bu anlardan bize hoş hikmet oldı
- 581 Ki tā biz dīn yolında virevüz baş
İşiden diye ‘ālemlerde şābāş
- 582 Beyān-ı Hāq bize hūb itdi tefhīm
Muḥammed ümmetine oldı ta‘līm
- 583 Bunı fikrūñde hoş tıt zāyil olma
‘Acāyib hişşedür hey ğāfil olma
- 584 İşit āḫir ne oldı vaşf-ı ḫāli
Ki vardur ‘ālemüñ biñ biñ hişāli
- 585 Yemen milkine ğālib geldi Eryāt
Kaçurdı Zūnevās’ı cevr-i ifrāt
- 586 Dilerdi kim kaçaydı ğarb eger şark
Anı ta‘dīr-i bahre eyledi ğark
- B 22a 587 Ne yazılsa olur ğayre ne imkān
Anuñda defterini dürdi Sübhān
- 588 Bu ins ü cinn kaçan kaçā Hudā’dan
Çıkılmaz çünki aqtār-ı semādan
- 589 Budur maqşad budur maqşūd mādām
Ki “*inne’d-dīne ‘indallāhi’l-İslām*”³⁶⁷

³⁶⁷ Al-i İmran 3 / 19.

Allah nezdinde hak dīn İslām'dır. Kitap verilenler, kendilerine ilim geldikten sonradır ki, aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler. Allah'ın âyetlerini inkâr edenler bilmelidirler ki Allah'ın hesabı çok çabuktur.

- 590 Bize nuş olmağa itdi bu dīnde
İmām Aḥmed rivāyet Mūsned’inde
- 591 Muḥarrer oldı mişkāt evvelinde
Muḥarrerdür muḥaddişler dilinde
- 592 Dimiş bir gün o cān u dil ṭabībi
Muḥammed ya’ni Allāh’uñ ḥabībi
- 593 Mu’āze kim odur müftī-i ümmet
Güzīde server-i aşḥāb-ı ḥazret
- 594 Vaşıyyet eylerem on nesne saña
Sa’ādet andadur uy dāyim aña
- 595 Şerīk itme şaḫın Allāh birdür
Ölürseñ yaḫılursañ ḥüb sırdur
- 596 Koğıl ehlüñi hey māluña ḫalma
Ata vü anaña dek ‘āşi olma
- 597 Namāzı ‘amd ile hāy itmegil terk
Ki tā ‘ālemde İslām’uñ ola berk
- 598 Namāzı ‘amd ile terk itseler vāh
Berī olur olardan zimmetullāh
- 599 Süci içmezsen irer her necātuñ
Ki zīrā başıdur her fāḫişātuñ
- 600 Saḫıngıl sen cemī’i ma’şiyetden
Meded irsin saña her bir şıfatdan
- 601 Günehden yığmasañ kendüñi her gāh

Sahaṭ irer saña Allāh'dan āh

- B 22b 602 Kaçan küffāra olasin muḳābil
Saḳın kaçma olursa zehr-i ḳātil
- 603 Eger mecmū'-ı nās olursa hālik
Düriş kaçma seni saḳlar o Mālik
- 604 Çü bir ḳavm içre olsañ gelse ṭā'ün
Sen anda şābit ol hāy olma maḥzün
- 605 Bile olmasañ olsa varma anda
Ki ḥikmet saña bu yiter cihānda
- 606 Şafā sürsünler infāk it 'ayālüñ
Hoş it kim hoş ola maḥşerde ḥālüñ
- 607 'Aşāñ-ıla 'ayālüñe edeb vir
Edebdür her ki var 'ālemde hep vir
- 608 Daḥi vir ḥaḳḳ için anlara ḳorḥu
Ki anlarda yaramazlıḡ ḳor ḥu
- 609 Tutarasñ bunları sen hoş hoş utduñ
Yüzüñi ḥazret-i 'ulyāya tutduñ
- 610 Şerī'at saña öğretti ṭarīḳat
Cihānuñ şāhı olduñ sen ḥaḳīḳat
- 611 Ne şehlik belki sen rūḥāni olduñ
Ḥaḳīḳat ḳudsiler sulṭānı olduñ
- 612 Maḳāmātuñ olup me'vā-yı cennāt
Saña hoş sermedī irdi sa'ādāt

613 Ne serversin ki sırruñ vāşıl oldı
Huzūr-ı kurb-ı muṭlaḳ ḥāşıl oldı

614 Zihī ‘izzet zihī kudret zihī rāh
Vire bu devleti kişiyē Allāh

Temsīl

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

615 Gel imdi çeşm-i ‘ibret aç rumūza
Nedür mebde’ ne sır var gör bu söze

616 Her āyātı ki izhār eyler āfāk
Aña kudret göziyle sen de dur baḳ

B 23a 617 Semā evcine ‘İsā oldı vāşıl
Anı cismüñdeki rūḥāniyet bil

618 Bu raḥmānī kuvālar kavm-i Baḥrān
Bu ‘aḳl-ı ‘İsevī kıldı müsilmān

619 ‘İnāyāt-ı İlāhī emcedīdür
İrer şimden giri kim Aḥmedīdür

620 Bu nefsanī kuvālar kavm-i Himyer
İşi geh mefsede geh fitne yekser

621 Melik kim Zūnevās adlu bulundı
Bu nefsüñdür ki ol emmāre oldı

622 Ğazabdur her nefes yandurduğı od

Bu cismüñdür serāser aña uhdūd

- 623 Od üstine yaqar cānuñda odı
Seni ister ki olasın Yehūdī
- 624 Fenā bul yan nitekim qavm-i Baḥrān
Ki zātuñ ola cümle ‘ayn-ı ĩmān
- 625 Fenādan geq beqā bul kim bu maqlūb
Bu şālih şuqlūñ ider seyr maḥbūb
- 626 Hemān cennāt olur luḥf-ıla yirūñ
O ḥazretde budur fevz-i kebīrūñ

*“İnnellezīne āmenū ve ‘amilu’ş-şālihāti lehum cennātun tecrī min tahtihe’l-
enhāru, zālike’l-fevzu’l-kebīr”³⁶⁸*

Sebeb-i İslām-ı Qavm-i Baḥrān

Mefā‘ılün / Mefā‘ılün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

- 627 Meger bir gün ḥabībullāhı Aḥmed
Şerī‘at şuffası şāhı Muḥammed
- 628 Dir idi kışsa-ı aşḥāb-ı Uhdūd
Alurđı ḥişşeler aşḥāb-ı mes‘ūd
- B 23b 629 Ki ya‘nī cümle yārān nāzır olmış
Şuheyb ol meclis içre ḥāzır olmış

³⁶⁸ Buruc 85 / 11.

İman edip sālīh ameller işleyenlere ise, zemininden ırmaklar akan cennetler vardır. İşte büyük kurtuluş budur.

- 630 Bize irişdi geldi bu hikāyet
řuheyb-i Rūmi'den olup rivāyet
- 631 Kulađ tut sen baña bir lađza iy hūn
Bunuñla hep tefāsīr oldu meřhūn
- 632 Mūcerred bunu kurı kıřsa itme
Alığor hişse hāy ırağa gitme
- 633 Nedür sır bil ezel āyīn içinde
Ki tā řābit olasın dīn içinde
- 634 Eger bu didüğüm kavli tutarsın
İki 'ālemde mađřūduñ utarsın
- 635 Var idi bir melik Zūnevās dimiř adın³⁶⁹
Cihānda bulmiş idi hoş murādın
- 636 O şeh dünyādan almış devr-i dādın
Muđammed gelmedin yetmiş yıl oñdin
- 637 Eyü bil buña cānuñ mürşididür
O sultān-ı hađıķī mevlididür
- 638 Göge çün gitdi 'İsā geçdi hoş bil
Muğammed tā gelince altı yüz yıl
- 639 Hılāf itmedi itmez buña bir nās
Rivāyet böyle itdi ibni 'Abbās
- 640 O řāhuñ sāhiri var idi ol dem
Cehennem iti-y-idi key mu'azzem

³⁶⁹ Vezin bozuk.

- 641 Güni fısq u fesād üstine gitmiş
Cünüb ‘ömri anuñ yetmişe yitmiş
- 642 Didi günlerde bir gün pādişāhum
Budur oda yanup ‘ālemde āhum
- 643 Kocaldum çün ki ‘ömrüm āhır ola
Bulınmaz bir kişi kim sāhır ola
- B 24a 644 Baña vir bir gulāmı hāzır olsun
Ölice ben senüñ-çün sāhır olsun
- 645 Anı ben ideyin üstād cādū
Ki sürsünler izine sū-be-sū rū
- 646 Adı budur anuñ ‘ālemde zāhir
Ki ‘Abdullāh dirler ibni Şāmir
- 647 İşitdi çün melik işbu kelāmı
Aña gönderdi bir qābil gulāmı
- 648 Gelüp varur iken sehḥāra geh gāh
Ne göstermiş gözün aç kudretullāh
- 649 Var-ımiş yolda bir ḥaqqāni rāhib
Her işde kāmil imiş key ‘acāyib
- 650 Ḥaḥ itmiş sırrınuñ şun‘ından aña
Bulurmuş göz du‘ā itdükde ekmeḥ
- 651 Şükürler idici Ḥaḥ minnetine
Gidici toḡrı ‘İsā sünnetine
- 652 Varurken sāhire nāgāh gulāmı

- Aparmış yolda ol rāhib kelāmı
- 653 Kemālātına ġāyet göñli aqmış
İçini ‘ışq-ıla şevk odı yaqmış
- 654 ‘İnāyet irmek ister çün ki her gāh
Göñül gözin açar hoş hikmetullāh
- 655 Olur her yazılan yuyulmaz aḥruf
Ḥaḳ’uñdur cümle tedbīr ü taşarruf
- 656 Pes olmuş ol ġulāmuñ ‘ādetinde
Geçerken tırmaḳ ol rāhib katında
- 657 Ki tā ögrene anuñ hikmetinden
Ala biñ dürlü behre sünnetinden
- 658 Let urur eglenürsin diyü sāḫir
Diler kim anı sāḫir ide āḫir
- B 24b 659 Eve ehline geldükçe sögerler
Ḳaḳırlar ilenürler hem dögerler
- 660 Ki tā sen yolda niçün diñlenürsin
Meger kim bir işüñ var eglenürsin
- 661 Bilimez emrin itmekde ne cāyiz
Bulardan oldu key ḫayrān u ‘āciz
- 662 Z̄elīl oldu ne kılsın çāresi ne
Ḥarāret geldi ġāyet sīnesine
- 663 Meşakḳat çün boyandı cāna ġāyet
Yüz urup rāhibe itdi şikāyet

- 664 Didi rāhib kaçısı saña sehḥār
Di evde var işüm añladı nāçār
- 665 Kaçan incinesin ev miḥnetinde
Di şuğlüm var idi sâḥir katında
- 666 Eger sen idesin bu tavrı ‘âdet
Saña hoş hoş irişüristirâhet
- 667 Bu pendî ‘âdet idindi o karşı
Añıcağ iş gelürem aña karşı
- 668 Hağ’uñ bir gün ki şun’ı fikrin itdi
Tevekkül eyledi sehḥâre gitdi
- 669 Yatur gördi bir ejderhâ tolaşmış
Ḥalâyık çığrısur bir yire üşmiş
- 670 Didi kim olayın bilmege t̄alib
Ki bu sâḥir mi efḍaldür ya rāhib
- 671 Varup aldı ele fi’l-ḥāl bir taş
Yılanı ide rīze rīze haşḥāş
- 672 Didi saña şıgındum iy Ḥuzāyī
Ki uram öldürem bu ejdehāyı
- 673 Eger maḥbüb-ısa ḥazretde ġālib
Bu sâḥirden ḥağıkatde bu rāhib
- B 25a 674 Yılanı urdı çün fi’l-ḥāl öçdi
Du‘ā itdi ḥalâyık humle geçdi

- 675 Ki rāhib ḥaḳḳ imiş bildi muḥaḳḳaḳ
Anı şāh eylemiş ol şāh-ı muḫlaḳ
- 676 Ḥaḳīḳatde budur oñmaḳda ancak
Vay aña kim ögermeye anı Ḥaḳ
- 677 Didi ol rāhibe iy Ḥaḳḳ'ı ṫālib
İş itdüm key 'acāyibden 'acāyib
- 678 Senüñ ḥaḳḳ olduḡuñ sizmişdi cānum
Yaḳīnüm oldu ḳalmadı gümānum
- 679 Ne izhār itdügin andan o ḳādir
Didi ruhbāne bir bir evvel āḫir
- 680 Didi rāhib ki olduñ oḡlum ekmel
Buginden girü sensin benden efḫal
- 681 Ḳıluram iy ciġer-güşem vaşiyyet
ṫuyulsañ sen baña itme delālet
- 682 Var imdi sende zāhir nuṫḳ-ı 'İsā
Demüñdür cümle derd ehline edvā
- 683 Virür hoş ekmeḫ olan şaḫşa çeşmi
Oñarur kimüñ ebraş olsa cismi
- 684 Ḥaḳīḳat Ḥaḳ'dur olan buña ḳādir
Bu ḫalk ālet olur pes anda zāhir
- 685 Şerīki yoḳ anuñ her işde şeksüz
'Abeş iş işlemez hergiz dileksüz
- 686 Bu ḫāli virdi aña çün ki Bārī

- Ṭuta başladı ili iştiḥārı
- 687 Var idi bir kişi řāhuñ celīsi
Ḥarīfi ehl-i rāzı vü enīsi
- 688 Biraz almış cihāndan dadın ammā
Pes olmuş iki gözi āḥir a‘mā
- B 25b 689 Ğulāmuñ çünkim evřāfın işitdi
İřidüñ siz de ‘iřķ-ıla ne itdi
- 690 Aradı buldı irdi hizmetine
Hedāyālar getürdi ḥāzretine
- 691 Didi kim vireyin māl ü menāli
řifā it gözüme sürgil melāli
- 692 Ğulām eydür neyem ben yā kimem ben
Kemīne zerreyem kemden kemem ben
- 693 řifāyı kimseden umma ol āgāḥ
řifālar virimez illā ki Allāḥ
- 694 O virdi çüriyen Eyyüb’a cismi
O virdi kūr iken Ya‘ķüb’a çeřmi
- 695 Getür ĩmān ĩlāḥa³⁷⁰ it vefāyı
Ki virsin saña Allāḥ’um řifāyı
- 696 ‘Īnāyet irdi fi’l-ḥāl oldı āgāḥ
Didi řıdķ-ıla ḥoř āmentü billāḥ

³⁷⁰ Metinde “Allāḥ’a” şklinde ancak vezin zaruriyetinden dolayı “ĩlāḥa” olarak düzeltildi.

- 697 İrürür jāle-i ferşīyi ‘arşa
Oñarmasa düşürür ‘arşı ferşe
- 698 Hāḡ’uñ ḡubbi dil ü cānına ṭoldı
İki gözi ezelden rüşen oldı
- 699 Hemān ṭurđı ḡulāmı ḡodı gitdi
İşit kim geldi şeh ḡatına n’itdi
- 700 O şeh çün gözlerini gördi derḡāl
Didi kim virdi gözi di nedür ḡāl
- 701 Didi şükrüm o Rabbü’l-‘ālemīne
İrişdüm luṭfına bu ben kemīne
- 702 Baña hem ḡayra gözi virdi Rabbi
Didi ḡo sözi Rabb’uñ var mı ḡayrı
- 703 Didi Rabb’uñ o ‘ālem Rabb’i Allāh
Yoḡ idüp var iden ol bizi her ḡāh
- B 26a 704 Özi çün olmadı ḡādir cevāba
Ġāzab itdi anı çekdi ‘azāba
- 705 Döyiş virmedi dürlü intiqāma
Delālet eyledi āḡir ḡulāma
- 706 Buyurdı tā getürdiler ḡulāmı
Ki dürlü dürlü ide intiqāmı
- 707 Hele bir vireyin līnet sözüme
Ola kim uyduram anı özüme
- 708 Didi oḡlancuḡum bilindi siḡrūñ

- Bize sihrüni göster ki_arta fahrün
- 709 Virürseñ göz bize sihrün yiter naş
Şifālar sihrün ile bulur ebraş
- 710 Didi hep halka Hāḡ virür şifāyı
Bu sözi Hāḡ bilüp birle Hudā'yı
- 711 Anı birler kamu 'ālem ol āgāh
Toludur cümle yir gök kudretullāh
- 712 Seni bir çatreden yaratdı Qādir
Ne şeydensin sen ol sen saña nāzır
- 713 Hāḡ'ün yolını Hāḡ bil Hāḡḡ'a tap tır
Ki halkından bir ednā saña tapıtır
- 714 İştüdük Nemrüd olan nesnesini
Siñekler yidi āḡır beynisini
- 715 Ğarīḡ-i baḡr olup ḡahr oldı Fir'avn
Aña bir kimseden irişmedi 'avn
- 716 Kavīdür Hāḡ yiter her şahşa güci
Helāke virdi hüdhüd şaldı 'Ūc'ı
- 717 Hāḡ'a tapmaduğı-y-çün oldı mağbün
Yire girdi kamu mālıyla Qārün
- 718 Nazar kıl Şālih'ün kavmi Şemūd'a
Ki Cibrīl şayḡasından girdi oda
- B 26b 719 Çü Hūd'ün dīnidür Hāḡḡ'ün murādı
Yile gitdi helāke virdi 'Ād'ı

- 720 Naşîhat uzın itmek bir hevesdür
Eger hikmetler alursañ bu besdür
- 721 Saña tâ Rabb-i ‘âlem ide hubbı
Diyüp âmentü di Allâh Rabbî
- 722 Ğazab odiyla cûşa geldi kanı
Bu sözden key ucındı_o cedd hanı
- 723 Buyurdı key let itdiler gulâmı
Kızıl kanlar ağıtdı her mesâmı
- 724 Ne kılsın çünki kopdı bu kıyâmet
Ne çâre itdi ruhbâna delâlet
- 725 Buyurdı anı dîn düşmenlerine
Yavuz it bigi kan içenlerine
- 726 Ki tîz olup getiriben katında
‘Azâbı ideler tâ hazretinde
- 727 Getürdiler önine tarta tarta
Çeküp döğüp yaqasın yırtı yırtı
- 728 Didi ruhbâna kim sen dînüñi koy
Yehūdî olıban muhkem baña uy
- 729 Didi kim naqd-i ‘aqluñ kâsid olmış
Halel irmiş dimâguñ fâsid olmış
- 730 Niçün dînüm koyam zîrâ haşam ben
Senüñ bigi şanursın, ahmaşam ben

- 731 Gelüp ‘İsā cihānı şer‘ tıtdı
Kamu edyānı küllī nesh itdi
- 732 H̄aber virdi bize İncīl içinde
Muḥakḳak oldu düpdüz il içinde
- 733 Beşāret itdi bize olduk es‘ad
Olurmuş mürsel andan soñra Aḫmed
- B 27a 734 Didi varup getürüñ tīz minşār
İki biçüñ ki olsun şöyle nāçār
- 735 Nedür ḫikmet gözüñ aç kudrete bak
Anı başdan ayağa itdiler şakḳ
- 736 Dime ki fāriḡam olur bu dür ḫāl
Kalem evvel ne kim yazdıysa icmāl
- 737 Çıķılmaz noḳtaca taşra şırāta
Olunduñ şeş-cihetden ḫod iḫāta
- 738 Bunuñ bigi olam kandan gelür āh
Ulaşdı rahmete biñ rahmetullāh
- 739 Getürdiler bu kez şāhuñ celīsin
Yüzi çün döndi unıtdı enīsin
- 740 İki biçdiler anı da başından
Gelür Ḥaḳ zikri içinden taşından
- 741 Anuñ da defterini dürdi eyyām
H̄udāvend’üñ budur çün ḫükmi mādām
- 742 Getürdiler ḡulāmı şāha karşı

- Didi kim ol Yehūdī dīnūñi o
- 743 Ğulām eydür odur ğāyetde amaq
Kişi bir mmkin olmaz nesne ummaq
- 744 Bařuñdan eyle bu sevdāyı zāyıl
Szndr herze dīnñ ‘aynı bāıl
- 745 Didi bir avme kim tiz bunı artuñ
Sryp cebr ile bir ağa iltñ
- 746 omasa dīnini bu yzi are
Aşağa atuñ olsun pāre pāre
- 747 Ğulā mı ahr-ıla bu avm aldı
řehñ fermān-ıla ağ zre geldi
- 748 Yzin utdı Hā’a itdi niyāzı
Geerdi nki dergāhında nāzı
- B 27b 749 Kifāyet bunlara sen ıl İlāh
Ki sensin ferş  ‘arřuñ pādiřāh
- 750 İrişdi zelzele ağa yitildi
amu penbe bigi ağdan atıldı
- 751 Yine geldi şeh  ol nr yzl
Hā’uñ her zerrede biñ şunı gizl
- 752 Hevādan ge ki dir her zerre yā H
Hve’l-mevcd lā-aa sivāhu
- 753 Didi şeh varuñ idñ intiqā mı
Yine bir avme aluñ bu ğulā mı

- 754 Elin bağlañ dañı karkudaķoyuñ
Vücüdi tahtasın kahr ile yuyuñ
- 755 Bunı ğāyet bilüģüze iletüñ
Ki taşlar bağlayup deryāya atuñ
- 756 İşi her kande olursa sipāhuñ
Yügürmekdür murādi üzre şāhuñ
- 757 Koyup karkuda vü üstine üşüp
Dün ü gün gitdiler deryāya düşüp
- 758 İrişdiler hemān kim bilüģüze
Yavuz miñnet ider Hāk her yavuza
- 759 Ol oğlan didi Allāhümme yā Rabb
Saña yā Rabbi şaldum bunları hep
- 760 Belāya uğradı derd ile karkur
Ki kudretten aña kahr aķdı şür şür
- 761 Yürüyüp geldi yine şāha oğlan
Kime luşf irse anı bil esen sen
- 762 Hāk’uñdur cümle iş hep ğayrı yalan
Kişiye cānı Hāk’dur viren alan
- 763 Didi şāh n’oldı hep yoldaşuñ işüñ
Yine sağ geldi uş karşuma başuñ
- B 28a 764 Didi yoğ eyledi anları Rabb’üm
Benüm zīrā ki var Rabb’ümle ĥubbum

- 765 Didi key işler itdüñ baña iy şūh
Seni āh öldürüp diyemedüm oḡ
- 766 Didi bil kim elüñden nesne gelmez
Beni öldürmege sen mümkün olmaz
- 767 Bürünmüş gözlerin ğafletde kıatı
Yaradan Hāḡ durur mevt ü ḡayātı
- 768 Seni ol depredür key añla pes sen
Anuñ emriyle virürsin nefes sen
- 769 Dilerseñ öldüresin bini şöyle
Saña her ne ki dirsem anı eyle³⁷¹
- 770 Didi di nedür ol olsun [ki] āsān
Ki tā irsin göñül derdine dermān
- 771 Buyur bir yire gelsün ‘āmm u hem ḡaş
Beni sen anlara karşı buyur aş
- 772 Aşılduğum göre çün ḡalkı yeksān
Gözine karşı ḡalkuñ eyle cevlan
- 773 Çıkar bir sehm-i ref‘i terkeşüñden
Baḡanlar ‘ibret alsun cünbüşüñden
- 774 Tıtaban ḡabza-i şaştı ḡo vehmi
Ḳoğıl ḡavsuñ ciger-gāhında sehmi
- 775 Di bismillāhi yā Rabbe’l-ğulāmı
Beni ur ḡoldurup sehmi tamāmı

³⁷¹ Metinde “kim” şeklinde ancak vezin zaruriyetinden Terceme-i Vesaya-yı Şeyh Vefâ’daki “ki” şekli tercih edildi.

- 776 Eger bu resme tütarsın umūrı
Beni öldüribilürsin zārūrī
- 777 Bu söz şāh ṭab^ʿına geldi muvāfıķ
Buyurdu bir yire geldi ḥalāyıķ
- 778 Anı bir ciz^ʿa aşıben didi oḡ
Çıķardı terkeşinden def^ʿ bir oḡ
- B 28b 779 Tütuban ķabzadan şaşt ol kemānı
Yügürdi bir ki hep gördiler anı
- 780 Gezini tīrinūñ çün zimde ķodı
Girih tıtdı zehi yayını çekdi
- 781 Didi ol demde ol işbu kelāmı
Ki bismillāhi yā Rabbe'l-gulāmı
- 782 Oķı şudğunda urdı diñle n'oldı
Elin oķ yirine ķodı vü öldi
- 783 Aña çünkim şehādet ḥāşıl oldı
Cenāb-ı ķuds-i Ḥaķķ'a vāşıl oldı
- 784 Ḥalāyıķ cümle ṭaşup cūşa geldi
Ġırı[v] idüp ķamu ḥurūşa geldi
- 785 Didiler perde-i şekki götürdük
Ġulāmuñ Rabbine ĩmān getürdük
- 786 Tölup nūr-ıla bāṭın oldı zāhir
Bize dīn dīn-i ʿAbdullāh-ı Şāmır

- 787 Şerîki yoklığından olduĝ āgāh
İnanduk yirde g kde bird r Allāh
- 787    İmānuñ z lāli_aĝdı bu  ır a
Yeh d ler yeliŐ p fır a fır a
- 789 Didiler  aĝrıŐ p hep Őāha  arŐ u
İriŐ di saña āh ol  o[r]ĝduĝuñ h 
- 790 Hazer eylerd k ammā  avm-i Baĝrān
Gel p İslām'a m 'min oldu yeksān
- 791 Ğazabdan  aynadı  ırkında  anı
Revān Şu tek revān oldu revānı
- 792 Buyurdu illere kim eyleñ uĝd d
Őo a lar aĝzına t  yanduruñ od
- 793 Atuñ uĝd da anlar oda yansın
Yaĝ d d ns n Yeh d _olsun inansın
- B 29a 794 Get rdiler s zin yirine Őāhuñ
Budur  ān nı evvelden sipāhuñ
- 795 Oda  arŐ u id p anları irŐ ad
Yeh d  olanı eylerler āzād
- 796 Şu kim d ninde  Abdullāh'a uyar
 akıyup ol  avānlar oda  oyar
- 797 Bu  avr-ıla s ril rken bu ĝikmet
Bu kez iriŐ di bir ĝatuna nevbet
- 798    oĝlancuĝı var batmıŐ ca n ra

Biricügi elinde şîr-ğore

- 799 Atup oda birin ol dānelerden
İrağ olsun bu miḥnet ānelerden
- 800 Didiler dön bu dīnden bī-melāmet
Bu oğlancuqlaruñla ol selāmet
- 801 Ẓabūle almadı olup Yehūdī
İkinciye daḥi urdılar odı
- 802 Elinden aldılar çünkim şağīri
Bu kez dutmağa kaşd itdi żarūrī
- 803 Ol oğlancuq çü gördi böyle oldı
Faşīḥ oldı lisānı nuṭqa geldi
- 804 Didi yā ana sen Ḥaqq üzresin tām
Ki “*inne’d-dīne ‘indallāhi’l-İslām*”³⁷²
- 805 Ki dönmezseñ Ḥaqq’uñ sen ḥaşı olduñ³⁷³
Dönerseñ ḥazretine ‘āşı olduñ
- 806 Eger şabr eyledüñ bulduñ şevābı
Oda yanmağdan itme ictinābı
- 807 Çü ‘avn irişdi Ḥaqq’dan oldı āgāh
Anı şābit-kaḍem kıldı ḥoş Allāh
- 808 ‘Avānlar idegördi istimālet

³⁷² Al-i İmran 3 / 19.

Allah nezdinde hak din İslām'dır. Kitap verilenler, kendilerine ilim geldikten sonradır ki, aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler. Allah'ın âyetlerini inkâr edenler bilmelidirler ki Allah'ın hesabı çok çabuktur.

³⁷³ Metinde “oldı” şeklinde yazılmış. Kafiye-anlam gereği bu şekil tercih edildi.

Dilinden gitmedi hergiz şehâdet

- B 29b 809 Degül umdukları bigi çü ef‘âl
Oda atdılar oğlancuğı fi’l-hâl
- 810 Denî dünyâdan itdi iftirâkı
Çamu fânî vü Hâk bi’z-zâti bâķî
- 811 Anasın atdılar ardınca anuñ
Şafâsuz şuffasına yuf cihânuñ
- 812 Çamu Allâh-çündür añla bunı
Oķı “innâ ileyhi rāci‘ün”³⁷⁴
- 813 Ne ‘ibredür gözün aç fikrünü şal
Saķın hey ğāfil olma hişşeler al
- 814 İrişdi şihhate ol sende ‘ālim
Çıķardı bu hadîşi çünki Müslim
- 815 Çuşeyrî’dür ki dir ol şeyh-i üstād
Rivāyet itdiler Haccāc u Hammād
- 816 Kıdem bil vaşfidur evşāf-ı zātuñ
Şıfātıdur tağayyür muħdişātuñ
- 817 ‘Adem hergiz kadīme sebķat itmez
Hâķķî vahdet andan hîç gitmez
- 818 Kaçan a‘dām-ıla olına mesbūķ
Hâķ’uñ ef‘āli olmaz hîç maħlūķ

³⁷⁴ Bakara 2 / 156.

O sabredenler, kendilerine bir belâ geldiğı zaman: Biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz, derler.

- 819 Tayakın bul mü'essir vahdetinden
Delîl añla eşerler keşretinden
- 820 Gelür bir bir gider bir bir qalür bir
Şayılmaz işbu bir birlikde qadır
- 821 Bu birlikdür haqıķı hoş buña dāl
Müşāheddür bu elvān u bu eşkāl
- 822 Bu birlik her naqāyışdan müberrā
Anuñ elţāfını her zerre gūyā
- 823 Gehī gūyā ider hikmetle taşu
Tolar şevk ile halkuñ içi taşu
- B 30a 824 Dil ü cānını halkuñ kıldı terşih
Beni destinde taş eyledi tesbih
- 825 İdüp taş hoş şalātı vü selāmı
Nebīye söyledi zībā kelāmı
- 826 Habībü'l-müctebā maḥbüb-ı ḥazret
Şeh-i emlāk-i ğayb u rüh-ı ümmet
- 827 Mükerrrem Aḥmed ü Muḥtār ü zībā
Ḥiţāb olan aña “yā-sīn”³⁷⁵ ü “tā-hā”³⁷⁶
- 828 Meger kim şuğlı var imiş o şāhuñ
Ki seyrān eyledi cirmi o māhuñ

³⁷⁵ Yasin 36 / 1.

Yā, Sīn.

³⁷⁶ Taha 20 / 1.

Tā, Hā.

- 829 Cenāb-ı Һazretine ber-güzīnūñ
Şerīʿat serveri vü nūrī dīnūñ
- 830 Ebū Bekr'ūñ ki ya'nī Һapusına
Gelüp itdi nidā hoş Һapusına
- 831 ʿAceb Һikmet ki bunuñ mişli olmaz
Degül bunda diyü geldi bir āvāz
- 832 Nebī bu bābdan döndi vü gitdi
Bu kez dīvārdan bir ün işitdi
- 833 Naẓar kıldı ki söyler gördi bir Һaş
Fidālar yā Nebī şevkuñda biñ baş
- 834 Degül bunda diyen yaҺşıydı iblīs
Diler kim eyleye aҺvāl-i telbīs
- 835 Senūñ sözüñi işitmedi Şiddīk
Sen anı içerüdür bil ki taĥkīk
- 836 Güzīdeñ mūnisūñ ol iĥtiyāruñ
Olan ğurbetde ğār içinde yāruñ
- 837 O Һaşa şimdi ʿālem yüz sürerler
Varanlar Kaʿbe'ye anı görerler
- 838 Şaĥın Һaşdan bitersen olma nehhāt
Nebīye ʿışk-ıla gönder taĥıyyāt
- B 30b 839 Saña direm işit bir söz ki nice
Bu sırra muṭṭaliʿ ol sen eyüce
- 840 İnan hey Һonmasun Һalbünde kim pas

- Saňa tã olmasun vesvās-ı ħannās
- 841 Giderken Muştafā hoş bir seferde
Dibinde ķondı bir taġuñ memerde
- 842 Ne ħikmet gösteriser gör ki Sübhān
Ķoyun güderdi taġ ardında çübān
- 843 Gelüp bir ķurd o dem çübāna irdi
Gelüben nuţķa işit kim ne dirdi
- 844 Yüzüñ sür iy çubān hāy olma ebter
Dibinde ķondı taġuñ bir peyember
- 845 Anı ol Ħaķ muĥaķķaķ ķıldı mürsel
Nebīler ħātemi olmışdur efďal
- 846 Semāvāt üzre anuñ adı Aĥmed
Aña yirlerde dimişler Muĥammed
- 847 Adı İncīl içinde Ferķalīţa
Zebūr içinde ismidür Maķīţā
- 848 Dimişdür Tābtāb aña [ki] Tevrīt
Aña lāyık ne ikrām eyleseñ it³⁷⁷
- 849 Çubānuñ ķalmadı şabrı ķarārı
Ķodı ķurda ķoyunu ihtiyārī
- 850 Ķoyun-ıla ķodı çün taġda ķurdı
Nebīye geldi yüzün urdı turdı

³⁷⁷ Metinde “eyleseñ” şeklinde ancak vezin zaruriyetinden dolayı “eyleseñ” olarak düzeltilmiştir.

- 851 Didi kim yā Resūlullāh-i a‘zem
Yaradılmış senüñ sevgüñe ‘alem
- 852 Hhaberler virdi senden baña hayvān
Fidā kıılmağa geldüm ‘ışk-ıla cān
- 853 İnandum ben saña ĩmān getürdüm
Biḥamdillāh senüñ yüzüñi gördüm
- B 31a 854 Anuñ şıdķını bildi çün Nebī tām
Aña öğretti hoş āyīn-i ĩslām
- 855 Yine şevķ-ıla döndi geldi görür
Koyunlar karışup kurd-ıla yürür
- 856 Nazar kııl ‘ibret al kim bī-bedeldür
Koyın kurd-ıla yürimek meşeldür
- 857 ĩlāhī aç gözümüzden ḥicābı
Bize luḥfuñda eyle fetḥ-i bābı
- 858 Maķāmı seyrine āyīn ü dīnüñ
Delīl olsun bize nūr-ı yaķīnüñ
- 859 Merātib vir bize rūḥānilerde
Bize қоş nūruñı nūrānilerde
- 860 Fenā olup kamu aḥvāl-i nāsūt
Bize seyrān-geh olsun sırr-ıla hūt
- 861 Çıķardup ğafletüñ kuḥnın kulaķdan
Bize seçdürivir қarayı aķdan
- 862 ĩşitdür olmadın tağyīr ü tebdīl

- Bize her zerreden tesbîh ü tehlîl
- 863 Şafâ vir kıoma gönlümüzde ğaflet
“*Ve in min şey’in*”üñ³⁷⁸ esrârın añlat
- 864 Şabî söylese ez-aşhâb-ı uhdūd
‘Aceb mi zıkr ider mecmū‘-ı mevcūd
- 865 Seni birlemege iy yüce Sübhân
Beşikden söyledi bir nice oğlan
- 866 Beyânın eyledüñ kim oldu ğüyâ
Añup Kıur‘ân’da sen iy Hakk ta‘âlâ
- 867 İnandı cümle ikrâr eyledi nâs
Rivâyet eyledi çün İbni ‘Abbâs
- 868 Birisi kimdür işit añla şuğlı
Şu Fir‘avn’uñ kıızınıñ tıyesi_oğlı
- B 31b 869 Birisi Yūsuf’a tâ oldu şahid
Zelîhâ vü ‘Azîz olmaya fâsid
- 870 Biri söziyle kıurtardı Cüreyc’i
Semâ menzillerinde oldu evci
- 871 ‘Ayândur söyledi ‘İse’bni Meryem
‘Aceb durur bu sırrullâhı a‘lem
- 872 Arayup işbu sırra irmez ārâ
Yiler şahırâ-yı ‘ibretde hayārâ

³⁷⁸ Hicr 15 / 21.

Her şeyin hazineleri yalnız bizim yanımızdadır. Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz. Ayrıca bkz.: İsrâ 17 / 44.

- 873 Özin ‘aqluñ ne kim sizerse atar
Har-ı ‘aciz bigi balçığa batar
- 874 Diler kulaqların gözin yapar ol
Geh olur toğrı gider geh şapar ol
- 875 Bu ‘aqluñ bil ki ma‘lümātı yükdür
Öñinde cehl anuñ büyük üyükdür
- 876 Yüpürür yügürür odur çü ling ol
Gidebildükçe gider leng ü ling ol
- 877 Olur vāķıf sözüm sırrına yeksān
Sözüm aşlın bilüp olan sühandān
- 878 Getür kim füşhat-i meydān-ı şādık
Çala tā söz topın cevgān-ı ‘aşık
- 879 Ma‘ānī maḥzeninde sözlerüm çok
Söz añlamaz kişi-y-ile sözüm yok
- 880 Şarāb-ı şevķ açar dadın ta‘āmuñ
Yüzi esrār-ı ğaybīdür kelāmuñ
- 881 İdigör her sözi ḥālūñce telmīz
Şu kim añlanmaz it Allāh’a tefvīz

Hikāyet-i Cüreyc Velīyullāh

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

- 882 Kıluruz Ḥālķ’a şükr ü sipāsı

Çomaz çün gönlümüzde kibr ü pası

- B 32a 883 Güzel ‘ibret gözüñ aç ol hoş āgāh
Toludur yir ü gök hep kudretullāh
- 884 Huzā bildürdi ‘Īsā iy mükerrem
Ne dir hem Sūre-i Meryem’de Meryem
- 885 Cüreyc anasına hūb añla iy cān
Ne dir anasınıñ karında oğlan
- 886 Beyānın diñle göñlüñ şād olsun
Haṭādan emzicek āzād olsun
- 887 Bu mermūzātuñ ol sırrına kānī‘
Rivāyet kıldı bir şeyḥ-i müsebbi‘
- 888 Kaçan kim eyleye dāvūdī elḥān
Unıdur mantıku’ṭ-ṭayrı Süleymān
- 889 Muḥakkaḥ bil ḥabīr ol hikmet al sen
İrişür İbni ‘Abbās’a mu‘an‘an
- 890 Didi var-ıdı hoş bir yirde zühhād
Dinilmiş ol yire vādī-yi ‘ubbād
- 891 Var imiş ehl-i tertīb anda dört yüz
Sülūkiyle irişmiş Ḥaḥḥ’a düpdüz
- 892 Benī_İsrāil imiş ol kavm-i ekrem
Merātib ḥaṭ‘-ıla olmuş mükerrem
- 893 Sülūk ü seyri var vicdān u ḥālāt
Maḥāmāt ehli hep şāḥib-kerāmāt

- 894 amu ehl-i fenā vü ehl-i tev id
Olup ezvāı hep tefr id ü tecr id
- 895 Bulıban māsivādan hoş tehall ı
Olara hāşıl olmiş üc tecell ı
- 896 Olan evvel tecell ı anda fark ı
İkinci nefsi vü ücinci ber ı
- 897 Meger bir  abide ol  aşır içinde
Var imiş b ı-bedel ol dehr içinde
- B 32b 898 Bir oqlı opmiş u devletl  utlu
C reyc adlu be- ayet y zi utlu
- 899 Mizācın c n ki ruhbāniyyet almış
İrişmiş vādi-i  ubbāda gelmiş
- 900 Yigirmi yıl  ibādet z hdin itmiş
Yola şālihler n avrınca gitmiş
- 901 Anası a layup anu n şevābın
Get r rmiş a amın v  şarabın
- 902 Meger bir gice gelmiş p r-kifāyet
Maar yamış v  r h olmiş be- ayet
- 903 ıgırmış a a aşra apusından
Ananu n āfil olmiş apusından
- 904 Hā'u n ā atına meşg l imiş ol
Hā'a torı-y-ımiş hā ul imiş ol

- 905 Ki 'aḳd-i 'ahd idüp ol mäsivâdan
Kesilmiş ğayrıdan ğayrı Hudâ'dan
- 906 Nedür el bağlamaḳ añla namāza
Ki ḳurb ola niyāz-ı ehl-i nāza
- 907 Bu remzün ma'nisin añla ki bekdür
Haḳıḳat bil bunı böyle dimekdür
- 908 Saña yā Rabbi ben oldum musahḫar
Senün ḳurbānuñam Allāhu Ekber
- 909 Çü ḳaşdı olmaya ḳurbān-ı ma'būd
Kişi el bağlamaḳdan yā ne maḳşüd
- 910 O taşra çıkmamış pes ol cihetden
Hudâ biñ hikmet açar bir şıfatdan
- 911 Ğazab geldi be-ğāyet anesine
Halel irdi dil-i vîrānesine
- 912 Didi kim olasın derde giriftār
Ḳalasıñ deng ü rüsvāyî vü nā-çār
- B 33a 913 Seni haḳ dilerem fussāḳa ḳata
Ki turḳura maḳām-ı mūmisāta
- 914 Zevāniler bigi töhmet idil sen
Görem tā kim boğazuñdan yidil sen
- 915 Diyüp böyle tarıldı ḳodı gitdi
Nazar ḳıl ḳudretullāha ne itdi
- 916 Kişinün ḳahrı kim irer Hudâ'dan

Olur nefrīn aña evvel anadan

- 917 Murādum bu ki Hāḡ'dan itsün iy şāh
Ḳamunuñ anasın hoşnūd Allāh
- 918 Ḳulaḡ tūt hā baña iy merd-i 'āḡil
Ki tā olmayasın bu sözde ḡāfil
- 919 Ḳıluram bunda ben şer'üñ beyānın
Ṭutar tende kişinüñ tāze cānın
- 920 Nebīden bildügi atası mezheb
Rivāyetdür ider Zeyd ibni Hāvşeb
- 921 Muḡammed ya'ni kim Hāḡḡ'uñ ḡabībi
Bu resme buyurur ol dīn ṭabībi
- 922 Eger olsa Cüreyc āyīn içinde
Faḡīh olsaydı gerçek dīn içinde
- 923 Bilürdi ol bunı şeksüz muḡaḡḡaḡ
Haḡīḡatdür ki sen Hāḡ aña muṭlaḡ
- 924 Ana sözine efḡaldür icābet
Kişi Rabb'ine itmekden 'ibādet
- 925 Dilerseñ sırrını tūt baña sem'üñ
Tereddüd çekmesün bu sözde ṭab'üñ
- 926 Mübāḡ olan sözi evvel zamānda
Namāz içinde söylerlerdi anda
- 927 Virürlerdi namāz içinde pāsūḡ
Bu şer' içinde oldı şoñra mensūḡ

- B 33b 928 Bilürsin sırrını var ise beynüñ
Hādīşin añladuñsa zü'l-yedeynüñ
- 929 Beyān it bize iy cānum cihānum
Yaķīnüm ola gitdükçe gümānum
- 930 Ki bildür nice durur hūkm-i şer'î
Biline tā sözüñ zarrı vü nef'î
- 931 Şürü' itse kişi şimdi namāza
'İbādet itmege ol bî-niyāza
- 932 Nidā itse atası ya anası
Nedür bildür o dem şer'üñ esāsı
- 933 Eger ol mūcib-i şer' üzre olsa
Mühim olduğımı anlar da bilse
- 934 Elini çiziben vırsün cevābı
Tığar başına raħmet āfitābı
- 935 Başından yine 'aķd itsün şalātı
İrer tā fetħ-i bāb olup necātı
- 936 Cevāzın böyle bil cān ile қаpla
Revādur kılsun istiķbāl-i kıble
- 937 Yine biz geldük evvelki beyāne
Beyānın eylerüz hoş 'aşıķāne
- 938 Cüreyc anası çünki gitdi ğazbān
Ne kıldı gör Cüreyc'e hūkm-i Sübhān

- 939 Hased kıldı aña füssāk olanlar
Şalāh ehline cāndan ‘ākķ olanlar
- 940 Vücūduñ oda yanduran ḥaseddür
Ḥaķīķat cennetüñ yolında seddür
- 941 Bile toğmış ḥased buḥl ile aḥdur
Bularuñ ehl-i rāḥatdan ıraḥdur
- 942 Var-ıdı bir zen azğunluğa me’lūf
Fücūr u fısq-ıla meřūr u ma’rūf
- B 34a 943 Kāmu menhi iřüñ ol fā’ilidür
Velākin kendüsi İsrāīlīdür
- 944 Anuñ katına geldi ba’zı füccār
Didiler virelüm bir şurre dīnār
- 945 Cüreyc’i varıban yolından azdur
Kātı muḥkemdür ol biñ ḥīle azdur
- 946 Kāpusın kaķ gözetgil ḥāletüñ ne
Saña didükde kim di ḥācetüñ ne
- 947 Di kim bir ‘avratam gāyet za’īfem
Maṭar irişdi nem-gīnem naḥīfem
- 948 Şatařdum gerçi luṭf it ḥālūme baķ
Beni kaķmaķ dilerler bir (i)ki füssāk
- 949 Yolum düşdi bu fāsıd seyr içinde
Beni řaķla kerem kıl deyr içinde
- 950 Didi yoldan çıkarmaķ anı iy cān

- Eger şad-şāle zāhid ola āsān
- 951 Nedür anı baña yoldan aparmağ
Geñezdür yağdan bir kıl qoparmağ
- 952 Hemān dem qağdı ol deyrüñ qapusın
Cüreyc'e 'arz ide tā kim qapusın
- 953 Turup fussağ o deyrüñ devresinde
Velī gizlendiler hep çevresinde
- 954 Cüreyc itdi nidā dir men 'ale'l-bāb
Nedür hācet kudūmuñ itdi icāb
- 955 Zā'ife bir zenem dir ehl-i guşşa
Ki geldi şöyle şöyle baña qışşa
- 956 Cüreyc eydür ki 'avrat bunda girmez
Bu deyre her kişinüñ rāhı irmez
- 957 Beni fāsıqlara dir qoma iy şāh
Vera'dur çün işüñ hāy ittekillāh
- B 34b 958 Çıqarmadın beni zulm-ıla dīnden
Çıkar billāhi mekrūhāt içinden
- 959 Becid kıldı tazarru' ağladı çok
Şanasın şerre hergiz hātırı yok
- 960 Qapu açdı bu sözi işidüp tīz
Ne bilsün kim n'ider ol fitne-engīz
- 961 Çü girdi deyre gösterdi cemāli
Qulağ tut añağıl bu vaşf-ı hāli

- 962 Anı gördi ‘aceb zībā-y-ımış ol
Ki bu şūretde key ḥasnā-y-ımış ol
- 963 Anı fi’l-ḥāl tezyīn itdi şeyṭān
Fesād eyler ki tā olmaya dermān
- 964 O zen ‘arż itdi özin geldi dile
Anı azdura tā kim düzdi ḥīle
- 965 Cüreyc’üñ özi dir nefesine şabr it
Seḥer olunca tā kendüñe cebr it
- 966 Mübāşir oldı hoş ‘aḳd-i namāza
‘İbādet ide tā ol Bī-niyāz’a
- 967 O gice hep şalāt üstinde geçdi
Seḥer oldı vü çün kim kapu açdı
- 968 Hemān dem yügrüşüp fussāḳ irişdi
Çıḳardı ‘avratı mecmū’ı üşdi
- 969 Didilerdi nedür bunda ḥayālūñ
Cüreyc ile ne geçdi vaşf-ı ḥālūñ
- 970 Unıdup ol namāzı ol niyāzı
Neler düzdi görüñ ol ḥīle-bāzı
- 971 Didi kim bunda gelmek ‘ādetümdür
Bu zāhid her nefes hem-şoḥbetümdür
- 972 Size bir bir direm ben mācerāmı

Beni öper kucar sürer³⁷⁹ şafāmı

- B 35a 973 Beni yükletdi yok bu derde dermān
Bu günlerde toĝar benden bir oĝlan
- 974 Hemān dem çıkdı fāsıklar kemīnden
Anuñ deyrin yıkup kibr ile kinden
- 975 Boĝazına dağup bir ipi ol dem
Getürdiler ŧehe bend ile muĝkem
- 976 Ne sırdur gör göñül göziyle zāhir
Ki yidildi boĝazından bu āĝir
- 977 Dilerseñ olmamağ ‘ālemde rüsvāy
Şağın kim söĝmesün anañ saña hāy
- 978 O ŧeh didi ki nefsuñ zāhid itdüñ
Özüñi ħalk içinde ‘ābid itdüñ
- 979 Ĥelāl olmayana olduñ mübāşir
Niçün itdüñ bunu iy ‘ağlı kāşır
- 980 Niçün itdüñ bu nāsuñ perdesin çāk
Revādur ben seni eylersem ihlāk
- 981 Didi ŧanma ki ben bir serseriyem
Bilür Allāh kim bundan berīyem
- 982 Ki kılmadı zinā and içdi taĝķīķ
Ĥasemde itmediler anı taşdıķ

³⁷⁹ Metinde “şorar” şeklinde ancak anlam gereği “sürer” olarak düzeltildi.

- 983 O şehriñ şāhı vü yoħsul u bayı
Tutarlardı ulu emri zināyı
- 984 Hemān emr itdi şeh aşmağa anı
Gide qalmaya tā nām u nişānı
- 985 Haber irişdi fi'l-hāl anesine
Şanasın od tıtuşdı hānesine
- 986 Uzandı yola dūřdı key dūriřdi
Cüreyc'üñ qatına geldi irişdi
- 987 Didi oğlum berīsin sen zinādan
Du'ā irdi saña ammā anadan
- B 35b 988 Ol aradan irişdi şeh qatına
Gelüp yüz urdı tırdı hāzretine
- 989 Şalāh-ıla bilürdi anı ol şāh
Pes olmağ diledi hālinden āgāh
- 990 Didi iy pādiřeh ümm-i Cüreyc'em
Ayağüñ bařdığüñ yirlerde hīçem
- 991 Tesellī itmege ol pārisāyı
İder oğlı-y-ıçun aña 'azāyı
- 992 Bu işde iy melik gel itme ta'cīl
Şorup kıl bu işüñ aşlını taħşīl
- 993 Bu işden ol berīdür şāhidüm var
Anı nā-ħağ yire hey qılma perdār
- 994 Gücüñ yitüp idüp zulm urmağıl lāf

Yaraşur pâdişâh olanda inşâf

- 995 Didi şâh var getür var ise şâhid
Cüreyc olduğına haqqânî ‘âbid
- 996 Zināya olmamışdur ol mübâşir
Bu iş gelmedi andan evvel âhir
- 997 Cüreyc’üñ anası dir eyle da‘vet
Hele bir hâzır olsun bunda ‘avret
- 998 Getürdiler anı çün gözi gördi
Muqâbil oldı şâh öñinde tûrdı
- 999 Elini ‘avretüñ karnında qodı
Bu manzûmı du‘âsında oqudı
- 1000 İlahî külli sırruñ şâhidisin
İlahî mühdi-i her mühtedîsin
- 1001 Saña gâyib degüldür her hafıyyât
Bilürsin nice esrâr-ı zuhûrât
- 1002 Bilürsin zerre zerre ne tutar arz
Saña ma‘lûmdur bi’t-‘tûli ve’l-‘arz
- B 36a 1003 Murâduñ üzre ‘aczüñ yoq durur hîç
Her işde hikmetüñ var ir eger giç
- 1004 İlahî nâşırısın evliyâñuñ
Kerem kıl haqqı-y-ıçun enbiyâñuñ
- 1005 İlahî şâdıķı sen şâdıķ eyle
Anı sen rahmetüñe lâyıķ eyle

- 1006 İlahî kâzibi sen kâzib eyle
Anı luţfuñla şıdқа rāğıb eyle
- 1007 Didi billāhi қарını_іçinde yatan
Atañ kimdür düşüp sen batna қаçan
- 1008 Hemān қарını іçinden söyledi_оғлан
Cemī^ç-i nās işidüp kıldı hayrān
- 1009 Diyüp lebbeyk lebbeyk oldu sā^çi
Atamdur şol fülān ki_olmışdı rā^çi
- 1010 Çubāndur ol ki ‘abdidür fülānuñ
Sözüm haқdur Haқ’a gerçек inanuñ
- 1011 Nebīler Haққ’ı ki_oldı fahr-i ‘ālem
Sözüm şādıқ durur Allāhu a‘lem
- 1012 İşitdi çünki ol kezzāb-ı cāfī
Özi kızbine itdi i‘tirāfı
- 1013 Didi çün іçine Haқ havfı ıtdı
Baña bu iş fülān rā^çiden oldu
- 1014 Anuñ haққı Hudāyī baһr ü berdür
Cüreyç’e oldu bühtān bī-haberdür

Rivāyet-i Uhṛā

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

- 1015 Bu sözi şavr-ı āһir üzre kıl yād

Rivāyet böyle kıldı merd-i üstād

1016 Bu sözden ʿibret al dimez ki tañla
Sözün ezvāķını taʿmindan añla

B 36b 1017 Cüreyc ol ʿavrete çün hāli şordı
Didi bu iş saña ne yirde irdi

1018 Didi kim oldı şol taht-ı şecerde
Ki bitmiş şavmaʿa yanında derde

1019 Cüreyc eydür çıkaruñ ol ağaca
Virelüm rāstılık bu iʿvicāca

1020 İletdiler şecer katına anı
Ne kudret issidür gör Müsteʿān'ı

1021 Cüreyc idüp nidā dir yā şecer sen
Dile gel söyle neyse hayr u şer sen

1022 Yir ü gök besleyen Rāzık haķı-y-çün
Seni ol yaradan Hālık haķı-y-çün

1023 Bu ʿavret kim zina itdi ʿayān it
Kimüñle itdügin rüşen beyān it

1024 Şecer eydür kim eyler iftirāyı
Fülān rāʿi-y-ile kıldı zināyı

1025 Bu sözden gör ne kudretler açıldı
Şecerden haķķ-ıla bātıł seçildi

1026 Bu bātıł haķķ-ıla bir yola gitmez
Bilün zıddeyn olan cemʿiyyet itmez

- 1027 Melik eydür bu kez bes i'tizārı
Bu sırdan qalmadı hergiz qarārı
- 1028 Didi kim iy gözüm nūrı rāhib
Saña zulm ideyazdum key 'acāyib
- 1029 Baña destūr vir pes bu sebebden
Yapaym deyrūni külli zehebden
- 1030 Şerī'atde zeheb itmege yoq yol
Didi zīrā ki 'ayn-ı cīfedür ol
- 1031 Yapaym fızza olsun bes cidārı
Gören şalsun elinden ihtiyārı
- B 37a 1032 Didi kim fızızadan olmağda kemdür
Ki zīrā 'ālemüñ aşlı 'ademdür
- 1033 Gerekdür kim ola bu şavma'a tīn
Yaraşur tīne bu İslām u āyīn
- 1034 Göz açup hikmete baqsañ sezādur
Bu kışşa hişşesin alsañ revādur
- 1035 Bu işler terbiyet oldı Cüreyc'e
Neler gösterdi gör ol yüce h^wāce
- 1036 Bu eylük anaya eylükden irdi
Ana haqqına 'ārif oldı bildi
- 1037 Muḥālif olmağūñ sırrını bildi
Ki zīrā ol boğazından yidildi

- 1038 Anaya çıkmamağdandır bu töhmet
Ananuñ hazretinden aldı 'ibret
- 1039 Bu yirde oldu bu kışşa tamām uş
Bu sözden çekdük el biz ve's-selām iş

Münacāt ile'l-'ale'l-'azīm *

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün
.--- / .--- / .--

- S 2b 1040 Şıgınduk saña yā ze'l-menni ve'l-cūd
Çü sensin Rāzık u Kassām u Maḥmūd
- 1041 Eyā ze't-ṭavli yā ze'l-fazli ve'l-'arş
Ve yā ze'l-ḥavli yā ze'l-'izzi ve'l-ferş
- 1042 Haḳıḳat yok İläḥ illā ki sensin
Ġanī'sin Muḳtedir Mu'ṭī vü Muḥsin
- 1043 Aḳar cūduñ cihāna nitekim cū
Hızānuñdan kem olmaz zerre deñlü
- 1044 Kıdem vasfıyla Evvel'sin muḥaḳḳaḳ
'Adem cāyız degül Āhir'sin el-ḥaḳ
- 1045 Senüñ vaşfuñ ihāta kim ider tām
Zihin temşil idüp derk itmez ifhām
- B 37b 1046 Sen itdüñ hılḳat-i insānı aḥsen
S 3a Melā'ik oldu sācid külli rüşen

* Başlık yok S.

1042 Muḳtedir: Müşfik ü S

- 1047 Kılup hoş ‘ākıl u terkīb ü kāmīl
Laṭīf-i ḥikmetüñ düzdi mefāşil
- 1048 Virüp tā mehd-i luṭfuñda ḥışālin
Otuz ay eyledüñ ḥaml ü fıśālin
- 1049 Aña hem ‘ilm ü ‘aql oldı çü ḥāşıl
Pes andan zulmet ü cehl oldı zāyil
- 1050 Anuñ üstine icrā itdüñ oñat³⁸⁰
Ne şey aña ḳazā itmişdi sebḳat
- 1051 Ḥaḳīḳat ihtiyārullāhuñ oldı
Degül insānuñ ol rüşen bilindi
- 1052 Sebebdür nef‘ ü zarra_ andan meşiyet
‘Aṭā hem men‘ anuñdur añla ḥikmet
- 1053 Olur ḳurb-ıla es‘ad evliyāsı
Olur üns-ile eşref enbiyāsı
- 1054 ‘Azīz itdi ḳamusın ḥıdmetinde
Mükerrem eyledi hep ḥazretinde
- S 3b 1055 Bıraḳdı dillerine dürlü ḥikmet
Münācāt-ile virdi dürlü lezzet
- 1056 Ḥıṭābātıyla oldılar münezzeh
Kitābınuñ semā‘ıyla müreffeh
- 1057 İderler cümle eşyāda hüveydā
Cemālin sırlarıyla hoş temāşā

³⁸⁰ Asıl metinde “ögüt” şeklinde harekelendirilmiş ancak anlam gereği “oñat” şekli tercih edildi.

- 1058 Hem anlar ʔarfetü'l-ʕayn içre iy cān
İderler ʕālem-i lāhūtı seyrān
- 1059 Biri insān-ı kāmīl oldı muṭlaḡ
Anuñ hep ittibāʕından muḡaḡḡaḡ
- 1060 Buyurduñ ʕizzetüñden aña “*levlāk*”³⁸¹
Yaradılmazdı hergiz bu nüh eflāk
- B 38a 1061 Anı sen eyledüñ yā Rabb mümecced
Ḥabībüñdür anuñ ismi Muḡammed
- 1062 Yaratduñ bizi ʕayn-ı ʕizzetüñden
Bize ḡoş mürsel itdüñ şefḡatüñden
- 1063 Selām olsun aña Āline her gāh
Bize mürseldür ol elḡamdülillāh
- 1064 Şekerdür şükri zikri_olsa mükerrer
Ġanīdür luṭfı çoḡ Allāhu ekber

**Ḳaṣīde-i ʕalā üslūb-ı iʕtikādi'l-vaḡdāniyye ve şanʕatü iktibas-ı maʕa'l-
ʕirfāniyye**

Fāʕilātün / Fāʕilātün / Fāʕilātün / Fāʕilün

-.-- / -.-- / -.-- / -.-

- 1065 Şibhi yoḡ birdür biḡamdillāhi “*innā mūḡinūn*”³⁸²

1058 Hem anlar: Hemān-dem S

³⁸¹ “Levlāke levlāk lemā halakte'l-eflāk”, “Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım” anlamında sufileerce hadis olarak kabul edilen söz.

1064 S’de yok.

Çıldı çün “*er-rāki’üne ’s-sācidüne ’l-āmīrūn*”³⁸³

1066 Bu kuşūr ile nice şükürin kılavuz bî-kuşūr
Eyledi biz kılların “*el-’ābidüne ’s-sācidūn*”³⁸⁴

1067 Bil ki Hāḫ mü’minlere idüp hıṭāb eyler ‘ıḳāb
Siz niçün söylersiz ol ḳavli ki “*mā lā tef’alūn*”³⁸⁵

1068 Sen Kerīme’l-’afvsın Allāh Ḳuddūs u Ḥalīm
Ḳılma anlardan ki buyurduñ “*ve lā hum yunzarūn*”³⁸⁶

1069 Gökleri sen saḳf-ı maḥfūz eyledūñ yā Rabbenā
Ḳılma anlardan ki āyātuñda oldı “*mu’riḏūn*”³⁸⁷

1070 Sen yaratduñ zūlmeti leyli nehāruñ zav’ını
Oldı bu şems ü ḳamer emrūñle gökde “*yesbeḥūn*”³⁸⁸

³⁸² Secde 32 / 12.

O günahkârların, Rableri huzurunda başlarını öne eğecekleri, “Rabbimiz! Gördük duyduk, şimdi bizi (dünyaya) geri gönder de, iyi işler yapalım, artık kesin olarak inandık” diyecekleri zamanı bir görsen!

³⁸³ Tevbe 9 / 112.

(Bu alış veriş yapanlar), tevbe edenler, ibadet edenler, hamdedenler, oruç tutanlar, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar ve Allah’ın sınırlarını koruyanlardır. O müminleri müjdele!

³⁸⁴ Tevbe 9 / 112.

(Bu alış veriş yapanlar), tevbe edenler, ibadet edenler, hamdedenler, oruç tutanlar, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar ve Allah’ın sınırlarını koruyanlardır. O müminleri müjdele!

³⁸⁵ Saf 61 / 2.

Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz?

Saf 61 / 3.

Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük bir nefretle karşılaşır.

³⁸⁶ Bakara 2 / 162.

Onlar ebediyen lânet içinde kalırlar. Artık ne azapları hafifletilir ne de onların yüzlerine bakılır. Ayrıca bkz.: Âli İmrân 3/88, Nahl 16/85, Enbiyâ 21/40, Secde 32/29.

³⁸⁷ Enfal 8 / 23.

Allah onlarda bir hayır görseydi elbette onlara işittirirdi. Fakat işittirseydi bile yine onlar yüz çevirerek dönerlerdi.

³⁸⁸ Enbiya 21 / 33

O, geceyi, gündüzü, güneşi, ayı... yaratandır. Her biri bir yörüngede yüzmektedirler. Ayrıca bkz.: Yasin Suresi 36/40.

- 1071 Bize luḡfuñdur ki irsāl eyledüñ mürselleri
 “*Lā ilāhe illā ene*” didüñ buyurduñ “*fa ‘budün*”³⁸⁹
- 1072 Aḡmed-i mürsel ki ḡaḡ mürseldür inkār itse kim
 Küfr ile düzaḡda yanarlar “*ve lā hum yunṡarün*”³⁹⁰
- 1073 Ī ṡıfātuñ pākdur esmā’-i ḡüsnā hep senüñ
 Sen münezzeḡ zātsın “*ammā yeḡūlu’z-zālimün*”³⁹¹
- 1074 Gökde yirde çün bilür zerrāti ‘allāmi’l-ḡuyüb
 Vaḡdetine dāldur her şey “*ve entum tubṡirün*”³⁹²
- B 38b 1075 “*Lem yelid*” herḡiz “*ve lem yūled*”³⁹³ muḡaḡḡaḡ birdür ol
 ḡazret-i ḡaḡ’da melā’ik bil “*‘ibādun mukremün*”³⁹⁴
- 1076 ṡol ‘ibāduñla bizi ḡaṡr it ki maḡrüm itmedüñ
 Gice gündüz itdiler tesbīḡden “*lā yeftürün*”³⁹⁵
- 1077 Bu geliṡ gidiṡ neden bildi ma’ād u mebdēin

³⁸⁹ Enbiya 21 / 25.

Senden önce hiçbir resül göndermedik ki ona: “Benden başka İlâh yoktur; şu halde bana kulluk edin” diye vahyetmiş olmayalım.

³⁹⁰ Enbiya 21 / 39.

İnkâr edenler, yüzlerinden ve sırtlarından (saran) ateşi savamayacakları, kendilerine yardım dahi edilmeyeceği zamanı bir bilselerdi! Bakara Suresi 2/48-86-123, Duhan Suresi 44/41, Tur Suresi 52/46.

³⁹¹ “Alâ kadruke ve taaleyte ammâ yekūlu’z-zālimüne uluvven kebîra.” “Zalimlerin söylediklerinden son derece üstünsün.” Anlamında dua ifadesi.

³⁹² Enbiya 21 / 3.

Rablerinden kendilerine ne zaman yeni bir ihtar gelse, onlar bunu, hep alaya alarak, kalpleri oyuna, eğlenceye dalarak dinlemişlerdir. O zalimler şöyle fısıldaştılar: Bu (Muhammed), sizin gibi bir beşer olmaktan başka nedir ki! Siz şimdi gözünüz göre göre büyüye mi kapılıyorsunuz? Ayrıca bkz.: Neml Suresi 27/54.

³⁹³ İhlâs 112 / 3.

O, doğurmamış ve doğmamıştır.

³⁹⁴ Enbiya 21 / 26.

Rahmân (olan Allah, melekleri) evlât edindi, dediler. Hâṡâ! O, bundan münezzehtir. Bilakis (melekler), lütuf ve ihsana mazhar olmuş kullardır.

³⁹⁵ Enbiya 21 / 20.

Onlar, bıkip usanmaksızın gece gündüz (Allah’ı) tesbih ederler.

‘Ārif-i Rabdūr diyen “*innā ileyhi rāci‘ūn*”³⁹⁶

- 1078 Hāḡ ḡulūbına kimūñ ḡatm urdı yā esmā‘ına
Hīḡ işitmezler aşamm olur “*izā mā yunzerūn*”³⁹⁷
- 1079 Çünki bütler Rabb’ine “*fe’l-ya‘budū*”³⁹⁸ buyurdı Hāḡ
Hāḡ didi ḡaḡdur bu söz “*kullun ileynā rāci‘ūn*”³⁹⁹
- 1080 Raḡmeti ḡaynı ki senden sebḡat itmişdür ezel
Oldılar anlar cehennemden muḡaḡḡaḡ “*mub‘adūn*”⁴⁰⁰
- 1081 ‘Avnuñ iren eylemez maḡzūn olup ekber feza‘
Dir melā‘ik kim bu gün oldur ki “*kuntum tū‘adūn*”⁴⁰¹
- 1082 Āşikāre ḡöz nihān olmaz ki oldur ḡayb-dān
Şübhesüz şeksüz aña ma‘lūmdur “*mā tektumūn*”⁴⁰²
- 1083 Zūlm kem ḡıl kim melek yazar anı ḡālīḡ bilür
Kimseler maḡlūmuñ olmasun “*ve hum lā yuzlemūn*”⁴⁰³

³⁹⁶ Bakara 2 / 156.

O sabredenler, kendilerine bir belâ geldiği zaman: Biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz, derler.

³⁹⁷ Enbiya 21 / 45.

De ki: Ben, sadece, vahiy ile sizi ikaz ediyorum. Fakat, sağır olanlar, ikaz edildikleri zaman bu çağırımı duymazlar.

³⁹⁸ Kureyş 106 / 3.

Bu evin Rabbine kulluk etsinler.

³⁹⁹ Enbiya 21 / 93.

(İnsanlar) kendi aralarında (din ve devlet) işlerinin birliğini bozdular. Halbuki hepsi bize döneceklerdir.

⁴⁰⁰ Enbiya 21 / 101.

Tarafımızdan kendilerine güzel âkıbet takdir edilmiş olanlara gelince, işte bunlar cehennemden uzak tutulurlar.

⁴⁰¹ Enbiya 21 / 103.

En büyük dehşet dahi onları tasalandırmaz. Melekler kendilerini şöyle karşılar: İşte bu size vâdedilmiş olan (mutlu) gününüzdür. Ayrıca bkz.: 36/Yasin Suresi – 63, 41/Fussilet Suresi – 30.

⁴⁰² Enbiya 21 / 110.

Şüphesiz Allah sözün açığını da bilir, gizli tuttuklarımızı da bilir. Ayrıca bkz.: Maide Suresi 5/99, Nur Suresi 24/29.

⁴⁰³ Bakara 2 / 281.

- 1084 Dürüşüp muhkem tutuñ şāhib-şerī‘at dāmenin
Çün işitdũñüz Nebī’den “*fe‘alū mā tu‘merūn*”⁴⁰⁴
- 1085 Ol virür her rüz-ı şeb ğaybı ħazāyinden size
Ol bilür ğāyib degül “*mā lem tekūnū ta‘lemūn*”⁴⁰⁵
- 1086 Ol ki “*lā ħavfun ‘aleyhim*” didi luţfından size
Hem didi kādirdür ol yine “*ve lā hum yahzenūn*”⁴⁰⁶
- 1087 Ħasret ol nā-merdlere senden hidāyet irmedi
Māl ü milki anlaruñ dirler “*ve lā hum yehtedūn*”⁴⁰⁷
- 1088 Bildi çün muţlak seni mü‘min Şafāyī mürsele
Kılma anlardan beni yā Rabb “*ve hum lā yu‘minūn*”⁴⁰⁸
- 1089 Anlara koş sen beni oldı “*huden min rabbihim*”
Bu elif lām mīm ħaqqı-y-çün olardur “*muflihūn*”⁴⁰⁹

Allah'a döndürüleceğiniz, sonra da herkese hak ettiğinin eksiksiz verileceği ve kimsenin haksızlığa uğratılmayacağı bir günden sakının. Ayrıca bkz.: Al-i İmran Suresi 3/25-161, En’am Suresi 6/160, Yunus Suresi 10/54, Nahl Suresi 16/111, Mü’minun Suresi 23/62, Zümer Suresi 39/69, Casiye Suresi 45/22, Ahkaf Suresi 46/19.

⁴⁰⁴ Bakara 2 / 68.

“Bizim adımıza Rabbine dua et, bize onun ne olduğunu açıklasın” dediler. Musa: Allah diyor ki: “O, ne yaşlı ne de körpe; ikisi arasında bir inek.” Size emredilene hemen yapın, dedi.

⁴⁰⁵ Bakara 2 / 151.

Nitekim kendi içinizden size âyetlerimizi okuyan, sizi kötülüklerden arındıran, size Kitab’ı ve hikmeti talim edip bilmediklerinizi size öğreten bir Resûl gönderdik. Ayrıca bkz.: Bakara 2/239.

⁴⁰⁶ Bakara 2 / 38.

Dedik ki: Hepiniz cennetten inin! Eğer benden size bir hidayet gelir de her kim hidayetime tâbi olursa onlar için herhangi bir korku yoktur ve onlar üzüntü çekmezler. Ayrıca bkz.: Bakara2/62, Bakara 2/112, Bakara2/262, Bakara 2/274, Bakara 2/277, Âli İmrân 3/170, Mâide 5/69, En’âm 6/48, A’râf 7/35, Yûnus 10/62, Ahkâf 46/13.

⁴⁰⁷ Maide 5 / 104.

Onlara, “Allah’ın indirdiğine ve Resûl’e gelin” denildiği vakit, “Babalarımızı üzerinde bulduğumuz (yol) bize yeter” derler. Ataları hiçbir şey bilmiyor ve doğru yol üzerinde bulunmuyor iseler de mi?

⁴⁰⁸ Meryem 19 / 39.

(Resûlüm!) Sen onları pişmanlık ve üzüntü günü hakkında uyar. Çünkü onlar bir gafletin içine dalmış oldukları halde ve henüz iman etmemişken (bakarsın) iş olup bitmiştir.

⁴⁰⁹ Bakara 2 / 5.

B 39a **Ve eyzan fi'l-iḳtibās**

Fā^ʿilātūn / Fā^ʿilātūn / Fā^ʿilātūn / Fā^ʿilūn

-.-- / -.-- / -.-- / -.--

- 1090 Hāḳḳ-ı zī'l-^ʿarşı'l-^ʿaẓīm ol ḥayyu Rabbi'l-^ʿālemīn
Aḥsen-i taḳvīm ḥoş ḥalḳ itdi “*min māin mehīn*”⁴¹⁰
- 1091 Ḥamdülillāh ḥoş kitāb itdürdi Hāḳ “*lā reybe fīh*”⁴¹¹
Bu “*elif lām mīm*”⁴¹² mīm ḥaḳḳı-y-çün “*huden li'l-muttaḳīn*”⁴¹³
- 1092 Vaḥdetin i'lām ider çün “*ḳul huvallāhu aḥad*”⁴¹⁴
Fedḥulū'l-cennāti şıdḳan şākiren bi'l-mühtedīn
- 1093 Sen düzetdüñ bu yedi eflāki bī-mīḥ ü sūtūn
Sen düzetdüñ arz oldı āyeten “*li'l-mü'minīn*”⁴¹⁵
- 1094 Ḥoş ğurefler virilür cennetde şāliḥ ḳullara
Anları öğüp didüñ sen “*nī'me ecrü'l-āmilīn*”⁴¹⁶

İşte onlar, Rablerinden gelen bir hidayet üzeredirler ve kurtuluşa erenler de ancak onlardır.

⁴¹⁰ Secde 32 / 8.

Sonra onun zürriyetini, dayanıksız bir suyun özünden üretmiştir. Ayrıca bkz.: 77 / Murselat - 20.

⁴¹¹ Bakara 2 / 2.

O kitap (Kur'an); onda asla şüphe yoktur. O, müttakiler (sakınanlar ve arınmak isteyenler) için bir yol göstericidir. Ayrıca bkz.: En'am 6 / 12, Yunus 10 / 37, İsrâ 17 / 99, Kehf 18 / 21, Secde 32 / 2, Mu'min 40 / 59, Şura 42 / 7, Casiye 45 / 26-32.

⁴¹² Bakara 2 / 1.

Elif, Lâm, Mîm. Ayrıca bkz.: Al-i İmran 3 / 1, A'raf 7 / 1, Rad 13 / 1, Ankebut 29 / 1, Rum 30 / 1, Lokman 31 / 1, Secde 32 / 1.

⁴¹³ Bakara 2 / 2.

O kitap (Kur'an); onda asla şüphe yoktur. O, müttakiler (sakınanlar ve arınmak isteyenler) için bir yol göstericidir.

⁴¹⁴ İhlâs 112 / 1.

De ki: O, Allah birdir.

⁴¹⁵ Yunus 10 / 57.

Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, gönüllerdekine bir şifa, müminler için bir hidayet ve rahmet gelmiştir. Ayrıca bkz.: Hud 11/120.

⁴¹⁶ Al-i İmran 3 / 136.

- 1095 Sen “*ilāhi’n-nās*”⁴¹⁷ didüñ hep inkār ehline
“*Zālimīn*”⁴¹⁸ olduğı-y-çün kılduğ “*haşīden hāmīdīn*”⁴¹⁹
- 1096 Ağla çeşmüm “*leyse li’l-insāni illā mā sa‘ā*”⁴²⁰
‘İşka çün bürhān-ı şāfī gösterürler şādıkīn
- 1097 “*Kullu şey’in hālikun lā reybe illā vechehū*”⁴²¹
Fāniyüz haşr olıcağ didüñ ki “*nunci’l-mü’minīn*”⁴²²
- 1098 Āl-i Aḥmed’dür Şafāyī vir necāt Aḥmed ḥaķı
Āl-i Fir‘avn’ı helāk itdüñ çü “*kānū zālimīn*”⁴²³

S 11b Fī Evşāfı Şeyḥ Vefā-i Konevī*

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

İşte onların mükâfâtı, Rableri tarafından bağışlanma ve atlarından ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetlerdir. Böyle amel edenlerin mükâfâtı ne güzeldir! Ayrıca bkz.: Ankebut 29/58, Zümer 39/74.

⁴¹⁷ Nas 114 / 3.

İnsanların İlâhına sığırırım.

⁴¹⁸ Enbiya 21 / 14.

“Vay başımıza gelenlere! dediler; gerçekten biz zalim insanlarıydık.”

⁴¹⁹ Enbiya 21 / 15.

Biz kendilerini, kuruyup biçilmiş ekine, sönmüş ateşe çevirinceye kadar bu feryatları sürüp gider.

⁴²⁰ Necm 53 / 39.

Bilsin ki insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur.

⁴²¹ Kasas 28 / 88.

Allah ile birlikte başka bir tanrıya tapıp yalvarma! O'ndan başka tanrı yoktur. O'nun zâtından başka her şey yok olacaktır. Hüküm O'nundur ve siz ancak O'na döndürüleceksiniz.

⁴²² Yunus 10 / 103.

Biz, sonra peygamberlerimizi ve aynı şekilde iman edenleri kurtarıyoruz. İnananları üzerimize bir borç olarak kurtaracağız. Ayrıca bkz.: 21/Enbiya-88.

⁴²³ Enfâl 8 / 54.

(Evet bunların durumu), Firavun ailesi ve onlardan öncekilerin durumuna benzer. Onlar Rablerinin âyetlerini yalanlamışlardı; biz de onları günahlarından ötürü helâk etmiştik ve Firavun ailesini (denizde) boğmuştuk. Hepsi de zalimler idiler.

* **Başlık:** Fī Evşāfı Şeyḥ Vefā-i Konevī: Fī Evşāfı Şeyḥ Vefā S

- 1099 Saña bir hoş kelāmum var muḥakḳak
İşitdüm oқıdum şeyhümden el-ḥak
- 1100 Ki ismi Muştafā bin Hāci Yahyā
Vefā dirler aña meşhūrı ammā
- S 12a 1101 Bilinmiş Şām u Rüm u Hind u Çin’de
Egerçi cāy-ı Kōstantīn içinde
- 1102 Mudakḳıkdur muḥakḳıkdur muḥakḳak
Mükemmil mürşid-i kāmildür el-ḥak
- B 39b 1103 Ki hoş ‘ārif durur ol merd-i maḳbül
Benüm cismümde rūhum bigidür ol
- Na‘t-ı Şeyḫ Vefā Tābe Şerāhu***
- Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün
-.- / -.- / -.- / -.-
- 1104 Mazḫar-ı rūḫ-ı Muḥammed kuṭb-ı devrāndur Vefā
Hem serīr-i ma‘rifet üzre Süleymān’dur Vefā
- 1105 Saña iy sālİK virür ğaybī ḥaḳīkatden ḥaber
Çün ḥaḳīkat vāḳıf-ı esrār-ı Raḫmān’dur Vefā
- 1106 Şıdḳ-ıla Şıddīḳ u Aḫmed ḥulḳ-ı ‘afvetde ‘Ömer
Hem ‘Alī-sīret ḥayā bābında ‘Oḡmān’dur Vefā
- 1107 Bu şerī‘atde ṭarīḳatde mücāhid olıban
Hem ḥaḳīkatde müşāhıddür ne sultāndur Vefā

1102 el-ḥak: elyaḳ S

* Başlık: Na‘t-ı Şeyḫ Vefā Tābe Şerāhu: Şıfat S

- 1108 Kes ‘inādı itme iy münkir ki hāşu’l-hāşdur
Kavl ü fi‘linden bu rüşendür ki bürhāndur Vefā
- S 12b 1109 Gel tarīķ-i Hāķķ’a ķo Şekki yakīn ehlinden ol
Bu yakīndür ‘āmil-i aħkām-ı Kūr’ān’dur Vefā
- 1110 Mevc-i ‘ıŐķı dūrle ķulaklarımız eyle pūr
İ Hudāyā ‘ıŐķuññ Őevķıyla ‘ummāndur Vefā
- 1111 Başumuzdan zerrece yā Rabbi zāyil olmasun
Üstümüzde sāye-i elķāf-ı Sübhān’dur Vefā
- 1112 İ Őafāyī rūz-i Őeb Hāķ’dan dile dūr itmesün
Őoĥbet-i dīdārını derdüñe dermāndur Vefā
- 1113 Ćün didüm ben bu sözi öñinde bir yār oķudı
Luķf-ıla gelüp işit diñle ne dir cāndur Vefā
- 1114 Hāl budur söziyle sözi dūr ki dir inŐāf idüp
Bende-i efğende-i muĥtāc-ı Ćufrān’dur Vefā
- Beyān-ı Kelām Őeyĥ Vefā***
- Mefā‘ılün / Mefā‘ılün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--
- 1115 Beyān idem saña bir bir kelāmın
NaŐīb eyleser Allāh iĥtitāmın
- B 40a 1116 Uzatdum Şimdi aķlāma beyānı
Ki taĥrīr eyleyem bir bir ben anı

* **Başlık:** Beyān-ı Kelām Őeyĥ Vefā: Başlık yok S

- 1117 Kulaḡ tūt sen baña iy merd-i ‘izzet
Ki nice kıldı ol şeyhüm vaşıyyet
- S 13a 1118 Didi bir gün bize eyyām içinde
Haḡīḡat cümle ḡāṣ u ‘ām içinde
- 1119 Vaşıyyet eylerem ūlā ve uḡrā
Ki iy nefsum bigi zu‘fā vü nuḡfā
- 1120 Tekāsül itmeyüp tütuñ be-ḡāyet
Her an u her nefes eyleñ ri‘āyet
- 1121 Ki ol dört nesnedür ḡāyet gereklü
Cihān u cāne ‘izzetlü vü görklü

Tetmīmdür anuñ kim hīç bir emri tamām olmaz illā anuñla nitekim bir ḡapu açılmaz kemā-yanbaḡi illā anuñ sebebiyet-ile didüğüm ḡaḡḡāniyyetdür. Her ‘amelde dört nesne ol miftāḡuñ dendānesidür. Biri İslām biri İmān biri iḡsān biri İḡāndur. Üç nesne açar biri fetḡ-i ḡarīb biri fetḡ-i mübīn biri fetḡ-i muḡlaḡ. Yesserekellāhu ‘alā ‘ibādihi.*

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

- 1122 Haḡ’uñ nu‘mā-i vālāsına ṣākir
Olup ḡoş ḡılalum zikrini vāfir

* **Başlık:** Tetmīmdür anuñ kim hīç bir emri tamām olmaz illā anuñla nitekim bir ḡapu açılmaz kemā-yanbaḡi illā anuñ sebebiyet-ile didüğüm ḡaḡḡāniyyetdür. Her ‘amelde dört nesne ol miftāḡuñ dendānesidür. Biri İslām biri İmān biri iḡsān biri İḡāndur. Üç nesne açar biri fetḡ-i ḡarīb biri fetḡ-i mübīn biri fetḡ-i muḡlaḡ. Yesserekellāhu ‘alā ‘ibādihi: Tetmīmdür anuñ kim hīç bir emri tamām olmaz illā anuñla nitekim bir ḡapu açılmaz kemā-yanbaḡi illā anuñ sebebiyet-ile didüğüm ḡaḡḡāniyyetdür. Her ‘amelde dört nesne ol miftāḡuñ dendānesidür. Üç nesne açar biri fetḡ-i ḡarīb biri fetḡ-i mübīn biri fetḡ-i muḡlaḡ. S

1122 S’de yok.

- 1123 Ezel bir nesne direm gökçek añla
Tamām olmaz her iş illā anuñla
- S 13b 1124 Nitekim bāb-ı fetḥ olmaz kemāhī
Sebeb ol nesnedür tütuñ bu rāhı
- 1125 Didügüm nesne añlañ bu maḥalde
Ki ḥaḳḳāniyyet oldı bu ‘amelde
- B 40b 1126 Nedür ol bilmek isterseñ bu ḥālī
Ta‘aşşub olmayan niyyet mişālī
- 1127 Ki zīrā cümle şa‘yi sedd ider ol
Edeb terkidür ol şa‘b añla ma‘ḳül
- 1128 Bu ḥaḳḳāniyyet oldı çünki miftāḥ
Ki Ḥaḳ sübhānehu ol fetḥe Fettāḥ
- 1129 Ne şey taḳdīr olundı iftitāḥı
Ki cāna yerleşür anuñ şalāḥı
- 1130 Pes ol dört nesne rüşen añla iy cān
Bu miftāḥ-içün oldı çār dendān
- 1131 Biri İslāmdur anuñ biri ĩmān
Biri iḥsāndur anuñ biri ĩḳān
- 1132 Ne buyurdı direm ol şeyḥ-i Mevlā
Müyesser itse Allāhu ta‘ālā
- S 14a 1133 Ezel añla ki tüticek bu miftāḥ
Ne fetḥ eyler saña Allāhu Fettāḥ

1125 bu: her S

1133 tüticek: tüticaḳ S

- 1134 Bu miftāh-ıla açar ol muḥakkak
Naşīb olan kişiye fetḥ-i muṭlak
- 1135 Şühūd-ı vaḥdet ol keşretde iy cān
Şühūd-ı keşret ol vaḥdetde iy ḥān
- 1136 Ki olur ol bilā-ḥac̄b ü bilā-reyb
Kime fetḥ eylese ol ‘ālimü’l-ğayb
- 1137 Velī *fetḥ-i karīb*⁴²⁴ ardıncadır bu
Hüve’l-Ḥayy di Hüve’l-Ḳayyūm yā Hū
- 1138 Şühūd-ı vaḥdet-i ḥaḳḳıyyedür bu
Ḥicāb-ı keşret-i ḥaḳḳıyye_olur bu
- 1139 Pes andan şoñradur *fetḥ-i mübīn*⁴²⁵ uş
Biḥamdillāhi di irişesin ḥoş
- 1140 Ḥaḳīḳat olanı keşret şühūdī
Güzel fehm it bulasın tā ki sūdı
- B 41a 1141 Ḥicāb-ı vaḥdet-i ḥaḳḳıyye fi’l-ğayb
Olur bu añla şāhum ol bilā-‘ayb
- S 14b 1142 Bu üç fetḥe ḥabīr olan Vefā’dur
Vaşıyyet itdügi ehl-i şafādur
- 1143 İlāhī ḥürmeti-y-çün aç bu rūḥı

⁴²⁴ Fetih 48 / 18.

Andolsun ki o ağacın altında sana biat ederlerken Allah, o müminlerden razı olmuştur. Kalplerinde olanı bilmiş, onlara güven duygusu vermiş ve onları pek yakın bir fetihle ödüllendirmiştir.

⁴²⁵ Fetih 48 / 1.

Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik.

1140 Ḥaḳīḳat olanı: Ḥaḳīḳıyye olan S

Anuñ kim var durur ekmel fütühi

- 1144 Huzūzı eczel ü aqşā şulūhi
Münevver eyleyen ruhsār-ı yūhi
- 1145 Hābībū'l-Haḡ Mevlānā Muḡammed
Çırāğ-ı çeşm-i 'ālem olan Aḡmed
- 1146 Emīn ü ümmi ve elṭāf-ı Raḡmān
Becid nūrı iden eşrāfa seyrān
- 1147 Selāmullāh aña Āl'ine nef'an
Daḡi aşḡāb u aḡbābına cem'an
- 1148 Daḡi olsun pey-ā-pey her nebīye
Melā'ik cündine her bir velīye
- 1149 Hem anlar kim [ki] kesdi ḡāl u ḡīlin
Sülūk eyledi anlaruñ sebīlin
- 1150 Hem İslām u hem İmān-ıla gökçek
Hem iḡsān u hem İḡān-ıla gökçek

S 15a 1151 Ki ḡaḡḡānīdur anlar gönilince
Selām anlara “*yevmi'd-dīn*”⁴²⁶ olunca

İslām miftāh-ı ḡaḡḡāniyetden evvel dendānedür. Bināsı beş üstinedür. Biri “lā İlähe illallāh” şehādetin itmekdür. Üç maḡāzisi vardur: Biri, “lā ma'būde a'lā illallāh”dur. Bu üss-i şerī'atdür. Biri “lā maḡşūde evlā illallāh”dur. Bu esās-ı ṡariḡatdur, lübb-i şer'iatdür. Biri, “lā mevcūde eclā illallāh”dur. [B 41b] Bu aşl-ı

1147 nef'an: ḡaṡ'an S // aḡbābına: iḡvānına S

1149 kim: S'de yok.

⁴²⁶ Fatıha 1 / 4.

Ceza gününün mâlikidir.

ḥaḳīḳatdür. Lübāb-ı ṭarīḳatdur. Hem me'ābdur. Ammā şemere-i şecere-i şerī'atdür
dahı meşābdur.

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün

.--- / .--- / .--

- 1152 Biḥamdillāh ki ol şeh server-i dīn
Bize āyīn-i İslām itdi telḳīn
- 1153 Ḥabīr olduñ emīrüm bu ḥaberden
İşit taḳrīr ü taḥrīrüm nelerden
- 1154 Eger bildüñse sen bu üç fütühı
Sevindürdüñ şehā ḥaḳḳānī rūhı
- 1155 Elüñe girdi-se girçek bu miftāḥ
Saña fetḥ eyledi bī-şübhe Allāh
- 1156 Bu miftāḥuñ işit dendānesin sen
Şerī'atden ḥabīr olursın aḥsen
- 1157 Birisi çār dendānuñdur İslām
Şeker yi şükryn it Ḥaḳ virdi en'ām
- 1158 Çün İslām oldı pes beş üzre bünyād
Ne buyurdu Nebī ḥoş diñle ol şād
- 1159 Birisi oldur ol pencüñ muḥaḳḳaḳ
Aña hep ehl-i Ḥaḳ dir cümle şaddaḳ

1152 S'de yok.

1153 emīrüm: çü şāhum S

1155 Allāh: Fettāḥ S

1158 beş: biş S

- 1160 İlähuñ nef sine itmek şehâdet
Hem illallâh demek şöyle müşbet
- 1161 Hoş añla bunda vardur üç mağâzî
Ġazâ-yı ekber it ol anda ġâzî
- 1162 Biri demek ki “Lâ ma‘bude a‘lâ”
Pes “İllallâh” demek şoñra ‘amdâ
- S 16a 1163 Eyü fehm it Hudâ’ya kı l sipâsı
Ki haqqâ bu durur şer‘üñ esâsı
- 1164 Dañi demek ki “Lâ maqşüde evlâ”
Hoş “İllallâh” demek şoñra zîbâ
- B 42a 1165 Budur hûb añla bünyâd-ı tarîkat
Velâkin oldı bu lübb-i şerī‘at
- 1166 Dañi demek ki “Lâ mevcüde eclâ”
Hem “İllallâh” demek şoñra ahrâ
- 1167 Güzel fehm it budur aşl-ı haqqîkat
Me‘âbı hem lübâbı hoş tarîkat
- 1168 Budur esmâr-ı eşcâr-ı şerī‘at
Haqqîkat şer‘a merci‘dür haqqîkat
- 1169 Oñat fehm eyledüñse bu kelâmı
Tamâmı böyledür bil iy hümâmi
- 1170 Şehâdet eyleyüp kı lmağ kabûli
Muhammed ‘abdidür anuñ resûli

- 1171 Şehâdetde bu söz eylendi kâfî
Dimişem nazm-ıla yirinde vâfî
- S 16b 1172 Şehâdet kelmesinde iy dil-aḥsen
Çün üç vech ile ma'nî söyledüñ sen
- 1173 Bize hoş aşl u faşlından haber vir
Beyân eyle nedür aşlın[1] bir bir
- 1174 Bize luḫfuñla kıl şāhum ifāde
Keremler kânısın 'ömrüñ ziyāde
- 1175 Bu ma'nilerde iy dīn āfitābı
Su'ālūñden nedür aña cevābı
- 1176 Şehâdetde budur üç dürlü ta'yīn
Ki zīrā böyledür bil aşl-ı telķīn
- 1177 Velīler şāhı olan ḫaḫ velīden
Alup Başrī Ḥasan şāhum 'Alī'den
- 1178 'Alī nūş itdi nāzūk eşmesinden
Cemī'c-i evliyā ser-çeşmesinden
- 1179 Muḫaḫḫaḫ bil ki kimdür ol mümecced
Cemī'c-i enbiyā şāhı Muḫammed
- B 42b 1180 Nitekim her nebīye kıldı ta'yīn
Gelüp Cibrīl itdi aña telķīn
- S 17a 1181 Ḥaḫ emriyle olup Cibrīl'e iẓhār

1174 luḫfuñla: luḫf-ıla S

Gelüp her enbiyāya itdi iş‘ār

1182 Ki Ādem Şīt ü hem Uhnūh’a Nūh’a
Pes āḥir enbiyā ḥatmına rūḥa

1183 Bu aşluñ aşlına olduñsa ‘ālim
İşit gökçek ki tā diyem ‘alāyim

1184 Olasın behre-mend olup esen sen
Ḥasen’den ḥişşe alasın ḥasen sen

1185 Göñülde tut ḥasen zībā bu yurdu
Kılasın taşfiye tā kim buyurdu

1186 Ḥasen söyler ḥasen tā kim dir iy cān
İderdük Başra’nuñ sūḳında seyrān

1187 Giderken ortamuzda şöyle yab yab
Ki ‘ābid sālik ü murtāz bir şāb

1188 Ki gördük bir ṭabīb otlar getürmiş
Ḳoyup kürsī ḥoş üstinde oturmış

1189 Niḳābın söz cemālinden götürmiş
Cemā‘at eyleyin de çevre ṭurmış

S 17b 1190 İdüp her birinüñ derdin tavşīf
İder edviyesin ol ḥalkā ta‘rīf

1191 Yüridi ilerü fi’l-ḥāl bu şāb
Didi kim yā ṭabīb iy cān-ı aḥbāb

1182 Ki: Geh S // Pes: Geh S

1190 ol ḥalkā: anlara S

- 1192 Ki sende bir devā var mı feraḥ-nāk
Marīza tenḳıye virüp kıla pāk
- 1193 Şifā ola dil-i bīmāra vāşıl
Ola hem taşfiye bātında ḥāşıl
- 1194 Tabīb eydür şifādur kuvvet-i kūt
Direm bir bir saña on nesnei tūt
- B 43a 1195 Ezel al faḳruñ eşcārı ‘urūḳın
Tevāzu‘ ‘ırḳ hem aña muḳārin
- 1196 İnābet itmek ile Ḥaḳḳa oñat
Aña ḥoş tevbeler ihlīlecın ḳat
- 1197 Rızā hāvendür anları ḳoy arıt
Ḳanā‘at destesiyle ḥüb saḥḳ it
- 1198 Tuḳa ṭancīresine ḥoş sa‘ādet
Anı ḳoy i‘tikād-ıla be-ḡāyet
- S 18a 1199 Bulup pākīze bir ‘ayn-ı ḥaḳīḳī
Dök üstine olup ḥoş mā-i şıdkī
- 1200 Yaḳup ḥoş āteşi ‘ışḳ u muḥabbet
Ki şevḳ u zevḳ-ıla sen anı ḳaynat
- 1201 Ḳotar hem meskenet cāmına fi’l-ḥāl
Ricādan mirvaḥa alup ele şal
- 1202 İdüp ḥoş mil‘aḳa ihlāşdan iç
Şafā tūt ḳalb şekkūñ olmasun hīç
- 1203 Eger bu şerbeti sen idesin nūş

Seni Allāh def‘i pāk ider hoş

1204 Çomaz bed hılt-ı nāsūtiyyesinde
Pür eyler nūr-ı lāhūtiyyesinde

1205 Çamu emrāz-ı dilden zāyil eyler
Şifā teşrīfi-y-ile vāşıl eyler

1206 Virür hoş taşfiye bātında hāşıl
İder tenvīri-y-ile merd-i kāmīl

Silsile-i Meşāyih Be-ṭarīk-i ‘Alī Kerremallāhu Vechehu *

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

1207 Yine iy nüktedān iy merd-i dāniş
Kılan elṭāf-ıla hoş hoş nüvāziş

1208 Bize bildür revān iy merd-i ekmel
Kime itdi ḥasen telḳīn evvel

B 43b 1209 Beyān it aşlını irgür ‘ayāna
Nice irişdi geldi bu zamāna

1210 Meşāyihde ṭuruḳ çok gerçi şāfī
Bize bildür ṭarīk-i Zeyn-i Hāfī

1211 İşit māhum Ḥasan ol merd-i dīndār
Ḥabīb’e eyledi telḳīn iy yār

1212 Pes ol Dāvud’a ol Ma‘rūf’a itdi

* **Başlık:** Silsile-i Meşāyih Be-ṭarīk-i ‘Alī Kerremallāhu Vechehu: Başlık yok S

Serī andan Cüneyd andan işitdi

1213 Pes ol Mīmşād'a degdi Dīnever'de
Pes Aḥmed aña tābi' bu hünerde⁴²⁷

1214 Muḥammed 'Ammūye andandur āḥir
Vecīhe'd-dīn andan oldı zāhir

1215 Pes andan Bü'n-necīb'e soñra geldi
Şehābeddīn 'Ömer-i Sühreverdi

S 19a 1216 Pes andan aldı Nüreddīn anı
Pes andan Şeyḥ Maḥmūd İsfahānī

1217 Pes andandur Ḥasan Şimşīrī iy yār
Pes andan şeyḥ Yūsuf aldı tekrār

1218 Pes andan 'Abd-i Raḥmān-ı Şibirrīs
Pes andan Zeyn-i Ḥāfī ehl-i tenfīs⁴²⁸

1219 Gelüp 'Abdullaṭīf-i Şeyḥ-i Ḳudsī
Vefā andan şeh-i insī vü ünsī⁴²⁹

1220 İrişdüm ben faḫīr āḥir Vefā'ya
Biḥamdillāhi şallu Muştafā'ya

Silsile-i Meşāyih Ebū Bekr-i Şiddīk raḍiyallāhu 'anh*

⁴²⁷ Metinde “Pes aña Aḥmed tābi' bu hünerde” şeklinde ancak vezin gereği Terceme-i Vesaya-yı Şeyh Vefā'da yer alan şekli tercih edildi.

⁴²⁸ Metinde “tefsīr” şeklinde ancak vezin ve anlam gereği Terceme-i Vesaya-yı Şeyh Vefā'daki “tenfīs” şekli esas alındı.

⁴²⁹ Metinde bu iki beyit “Gelüp 'Abdullaṭīf-i şeyḥ-i Ḳudsī / Pes andan Zeyn-i Ḥāfī ehl-i tenfīs // Pes andan 'Abd-i Raḥmān-ı Şibirrīs / Vefā andan şeh-i insī vü ünsī” şeklinde geçmektedir. Ancak kafiyeleri dikkate alındığında müstensih tarafından hatalı yazıldığı anlaşıldığından Terceme-i Vesaya-yı Şeyh Vefā'daki şekli tercih edildi.

* **Başlık:** Silsile-i Meşāyih Ebū Bekr-i Şiddīk raḍiyallāhu 'anh: Başlık yok S

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

- 1221 Baña bir dem kulağ tutarsañ iy yār
Kılam bir tavr-ı āhardan haber-dār
- 1222 Gerekdür bilseñ artar faħruñ āħir
Kime kim irdi direm saña bir bir
- B 44a 1223 Uludur bu tarīķi şayma āsān
Kimüñ yoğ-ise şeyħi, şeyħi şeytān
- 1224 Kerāmet bu yiter iy merd-i maḳbül
Ki şeyħüñ ismin añarsañ kaçār ol
- 1225 Benüm rüħum benüm şeyħüm Vefā’dur
Şafāyī’yem ben, ol merd-i Ĥudā’dur
- S 19b 1226 Vefā ‘Abdullaṭīf’e irdi iy cān
Ki Zeyneddīn mürīdi ‘Abduraħmān
- 1227 O Yūsuf’dan Ĥasan Maħmūd’ı gördi
Ki Nūreddīn Şehābeddīn’e irdi
- 1228 İrişdi Bü’n-necīb’e cānı-y-idi
Ol ‘Abdulḳādir’e Gīlānī-y-idi
- 1229 Pes anlar Aħmed-i Debbās’a irdi
Aña hem Şenbekī telķīn virdi
- 1230 Ebū Bekr’e ki ol ibni Hevāzā

Ne gülşendür teferrüc eyle bāzā

1231 Emīr-i mü'minīnūñ itdi taḥḳīḳ
Hemān telḳīn hoş Bū Bekr-i Şiddīḳ

1232 Tevātür buldı beyne'n-nās ta'yīn
Nebī itdi ḥaḳīḳat aña telḳīn

1233 Bu deñlü besdür iy yār-ı ḥaḳīḳī
Egerçi şeyḥümūñ çoḳdur tarīḳi

1234 Eger söylense vāfir hoş ḥaberdür
Bu deñlü söz yiter çün muḥtaşardur

S 20a **Eş-şānī Eş-şalāt***

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Fe'ülün
.--- / .--- / .--

1235 İkincisi o pencūñ iy ṭabībi
Şalātu ḳāyim itmekdür ḥabībi

1236 İdüp hoş imtişāl ol aña ṭāyi'
'İmādü'd-dīn didi aña şāri'

1237 Anı ḳāyim ḳılanuñ dīni ḳāyim
Yıḳılır kim yıḳarsa dīni dāyim

B 44b 1238 İşit hoş ne dinildi bi'l-'ibāre
Saña şerḥ eyleyem tā aşıḳāre

1239 Ḥaḳīḳat olmadı Ḥaḳḳ'uñ emīni

1231 Hemān: Aña S

* **Başlık:** Eş-şānī Eş-şalāt: Eş-şānī S

Şalâtı hedm iden hedm itdi dīni

1240 İşit ma‘nāsını iy merd-i kāmīl
Cezāya oldı şart ammā müŝākīl

1241 Bilüp ma‘nāyı idenler ri‘āyet
Hakīkat hedme didiler izā‘et

1242 Bu kez fehmi eyle ma‘nī hūb çıqđı
Şalâtı zāyi‘ iden dīn yıqđı

S 20b 1243 Bu ma‘nā geldi ‘aqla hoş muvāfıq
Hadīŝi buldı Qur‘ān’a muṭābıq

1244 Vefā itmez egerçi kim ‘ibāret
Kılayın Hak didüğine iŝāret

1245 Şalātuñ ‘izzetini bilmediler
Uyup ŝehvāta zāyi‘ eylediler

1246 Pes imdi anları biz bī-muḥābā
Yakında eylerüz gayyāya ilqā

1247 Dimişler biz daḥi ma‘nā bu hedme
Muvāfıqdur hadīŝe şübhe itme

1248 Şalâtı kılmayup kim terk iderse
Yıqılır dīn kim egri giderse

1249 Nebī’nüñ kavlini hūb eyle iŝgā
Eyü fikr it ki müşkildür bu ma‘nā

1246 eylerüz: iderüz S

1247 Dimişler biz daḥi ma‘nā bu hedme: Bir āḥar ma‘nī dimişler bu hedme S

- 1250 Namāzı ‘amd-ıla kim olsa tārik
Muḥakḳak kāfir olup oldu hālik
- 1251 Şaḳın hā terkin idüp şayma āsān
Ḥaḳīḳat “*ḳad keferū*”⁴³⁰ didi o Sulṭān
- S 21a 1252 Eyü fikr eyle bunda gitme egri
Dimekdür işledi ol fi‘l-i küfri
- B 45a 1253 Nebī’dür şol ki oldu şāh-ı muḥsin
Şalāta ol didi mi‘rāc-ı mü’min
- 1254 Şalāt-ıla olur maḳşūd ḥāşıl
Şalāt-ıla olursın Ḥaḳḳ’a vāşıl
- 1255 Degül cāyız bu penc evḳāta ḡaflet
Bilüñ envārdur esbāb-ı rü’yet
- 1256 Ḥaḳīḳat olıñuz sulṭāna bende
Seni Ḥaḳ’da görüp gör Ḥaḳḳ’ı sende
- 1257 Saña bu sırrı eyler girçek işbāt
Olur çün mü’mine mü’min ki mir’āt

Şalāt Şerī‘atde Ṭarīḳatde Ḥaḳīḳatde

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

⁴³⁰ Mumtehine 60 / 1.

Ey iman edenler! Eğer benim yolumda savaşmak ve rızamı kazanmak için çıkmışsanız, benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanlara sevgi göstererek, gizli muhabbet besleyerek onları dost edinmeyin. Oysa onlar, size gelen gerçeği inkâr etmişlerdir. Rabbiniz Allah'a inandığımızdan dolayı Peygamber'i de sizi de yurdunuzdan çıkarıyorlar. Ben, sizin saklı tuttuğunuzu da, açığa vurduğunuzu da en iyi bilenim. Sizden kim bunu yaparsa (onları dost edinirse) doğru yoldan sapmış olur. Ayrıca bkz. 34 / Sebe – 53.

1255 S’de yok.

- 1258 o ursın d¼rc-i dilde bu cevāhir
Ne cevher aısaram gel g¼r āır
- 1259 Ned¼r bil sen Őerī^catde Őalātı
Tarīatde haīatde Őalātı
- 1260 Anuñ ednāsı budur añla Őāhī
İāmet eyleye anı kemāhī
- S 21b 1261 H¼z¼r-ı alb-ıla ola namāzı
Mağāzīsinde ola h¼b ğāzī
- 1262 Ola Őeytāna mihrābında hārib
Añna olmaya Hā ğayrı meārib
- 1263 Ned¼r gel añla Őāhum anda evsa
Bil¼p irseñ iŐuñ olmaz muhabba
- 1264 M¼nācī hoş mu^cayyen iy h¼māmī
M¼nācīden iŐitmekd¼r kelāmı
- 1265 Anuñ a^clāsına iren mufahham
Olupdur hī Őeks¼z ekmel ādem
- 1266 Kime ki urret¼'l-^cayn ola anda
Ő¼h¼d n¼zheti-y-ile eŐm-i cānda
- B 45b 1267 Buyurmuşdur Nebī ol Far-i ^cālem
G¼zīn ü server-i evlād-ı Ādem
- 1268 Namāzımı da ıldı urret¼'l-^cayn

1258 cevher aısaram: cevherd¼r aaram S

1266 ki: kim S

Bu ŧevkuñ ʿiŧkđ nŧrđ rŧhuma zeyn

Eŧ-ŧalıŧ Ez-zekāt*

Mefāʿılŧn / Mefāʿılŧn / Feʿŧlŧn

.--- / .--- / .--

- S22a 1269 Üçincisin iŧit bu kez o pencŧn
Tılsımın açaram saña o gencŧn
- 1270 Hoŧ İslām oldđ ebnāsd zekātuñ
Karīnidŧr haķıķat ol ŧalātuñ
- 1271 Niŧābuñ ʿoŧrinŧñ rubʿđ durur ol
Edā eyler anđ merdān-đ maķbŧl
- 1272 Ğanđ ŧstine olur hāŧŧaten ol
Faķır içŧndŧr ammā ʿāmmeten ol
- 1273 Cihānđ devr ider her yılda bir kez
ŧifādur hoŧ bu ķānŧn aŧlı mŧcez
- 1274 Saña farz oldđ bilmek bāb u faŧlın
İŧit ʿiŧk ile hoŧ bu aŧluñ aŧlın

Zekāt ŧerīʿatde Tarıķatde Haķıķatde

Mefāʿılŧn / Mefāʿılŧn / Feʿŧlŧn

.--- / .--- / .--

- 1275 Bu sŧzi añla eyle iʿtibārđ

1268 Namāzımdı da ķıldı: Namāzımda ķılındı S

* **Başlık:** Eŧ-ŧalıŧ Ez-zekāt: Eŧ-ŧalıŧ S

1270 ebnāsd: İtāsd S

- İdersin tezkiye albũn[i] arı
- 1276 Şerī‘atde olursın aña muhtāc
ılasın fazl-ı mālı her yıl iħrāc
- 1277 Tarīatde budur hoş baa ur tāc
‘Aāda al-ı fazla eyle idrāc
- S 22b 1278 Hāīatde şehā feyż-i muaddes
Gide bezl ile feyż-i adese bes
- 1279 Ne bilsün bu rumūzı degme ādem
Ulu sırdur bu sırrullāh-ı a‘lem
- B 46a **Er-rābi‘ Eş-avm***
- Mefā‘ılün / Mefā‘ılün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--
- 1280 İit dördüncisin lillāh o pencün
Devādur derdine biñ dürlü rencün
- 1281 Oruc ayında avm olan muaa
Olur mafūr u ma‘füvv utar el-a
- 1282 Perī hod alma ıl ins ile ünsi
Hādīi diñle hoş kim oldu udsī
- 1283 Benümdür dir hāīat avm Allāh
Cezāsın ben ıluram oluñ āgāh

1275 S’de yok.

* **Başlık:** Er-rābi‘ Eş-avm: Er-rābi‘ S

1281 utar: utan S

Şavm Şerī'atde Tarīkatde Haķīkatde

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün

.--- / .--- / .--

- 1284 İŖit bir hoŖ beyānum var güzel Ŗāh
Güzel fehm it saña 'avn itsün Allāh
- 1285 Ki Ŗer'an üç mufaṭṭırdandır imsāk
Faķīhi'd-dīnsin hūb eyle idrāk
- S 23a 1286 Cimā' u ekl ü Ŗurb itmekden imsāk
Ola aña muķārin niyyeti pāk
- 1287 Budur keyfiyyeti fehm eyle zībā
Ṭutar bu resme anı ehl-i fetvā
- 1288 Çün imsāk ola bu üç dünyevīden
Hem imsāk üç mufaṭṭır ma'nevīden
- 1289 Pes anlar ğaybet ü kizb ü nemīme
Saķın hā git sırāṭ-ı müstaķīme
- 1290 Daħi bunlaruñ emŖālinden iy yār
HoŖ imsāk eyle nefsüñ hūb uyar
- 1291 Tarīkatde ħabīr ol iy dil-ārā
Ṭutar bu ṭavra Ŗavmı ehl-i taķvā
- 1292 Ger imsāk ola külli māsivādan
Felek farķına sāyirsin Ŗafādan

1284 S'de yok.

B 46b 1293 Hākīkat Hāk dırsın hoş ol āgāh
Şu kim haqqa't-takā ol itteki'l-lāh

1294 Saña haqqa'l-yaqīn olsun muhaqqak
Ehaqqdur şübhesüz en yutteka Hāk

S 23b 1295 Hākīkat ehli şavmın tutsaň iy şāh
Saña haqqa dinür vāşıl ila'l-lāh

El-ḥāmis El-Ḥacc*

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Fe'ülün
.--- / .--- / .--

1296 Beşincisin işit gel iy hümāmī
Olur bunuñla İslāmuñ tamāmī

1297 Bilürsin ehl iseñ 'ilme'l-yaqīnūñ
Bunuñla olduğın itmām-ı dīnūñ

1298 Eger bilmezseñ aña sen muhaqqak
Şehā "el-yevme ekmeltu"⁴³¹ didi Hāk

1299 Şafāyī cān⁴³² şifādur her marīza
Budur şekk tütma sen āḥir farīza

* **Başlık:** El-ḥāmis El-Ḥacc: El-ḥāmis S

⁴³¹ Maide 5 / 3.

Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan, boğulmuş, (taş, ağaç vb. ile) vurulup öldürülmüş, yukarıdan yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanıp ölmüş (hayvanlar ile) canavarların yediği hayvanlar -ölmeden yetişip kestikleriniz müstesna- dikili taşlar (putlar) üzerine boğazlanmış hayvanlar ve fal oklarıyla kismet aramanız size haram kılındı. Bunlar yoldan çıkmaktır. Bugün kâfirler, sizin dininizden (onu yok etmekten) ümit kesmişlerdir. Artık onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı beğendim. Kim, gönülden günaha yönelmiş olmamak üzere açlık halinde dara düşerse (haram etlerden yiyebilir). Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

⁴³² B nüshasında "cān" kelimesi yok ancak vezne ve anlama muvafık düştüğünden dolayı S nüshasında yer alan bu kelime metne dahil edildi.

1300 Kelāmı içre itdi böyle manşūş
Ki nās üstindedür Allāh'a maḥşūş

1301 Ki ḥacce'l-beytdür ḥaḫ bil ḥaḫīḫat
Kime ol yola olsa istiḫā'at

1302 Nider kim kāfir olsa ellerinden
Ḥaḫīḫat Ḥaḫ ḡanī 'ālemlerinden

Ḥacce'l-beyt Şerī'atde Ṭarīḫatde Ḥaḫīḫatde*

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Fe'ülün
.--- / .--- / .--

1303 Virürem bir ḥaber zībā vü mehzün
Nedür bil beyti üçdür iy hümāyün

1304 Biri Ka'be anuñ Beyte'l-ḥarām uş
Ki Ḥaḫ kıldı kıyām-ı nās için ḥoş

1305 İkinci ev bu resme oldu meşhür
Ḥalāyık ḫāhir itmek oldu me'mür

1306 Göñüldür Ḥaḫḫa süknā ol mecālis
Olur üns ehli-y-ile anda cālis

B 47a 1307 Didi Ḥaḫḫ ehl-i fikre ben enīsem
Beni kim zıkr ide aña celīsem

1308 Bu Beytullāh'ı yıḫsañ aña ḡāyet
Ṭarīḫat ehli kāfir dir ḥaḫīḫat

* "Ḥacce'l-beyt Şerī'atde Ṭarīḫatde Ḥaḫīḫatde" Bu bölüm (1303-1316) S'de yok.

- 1309 Ki Ka‘be oldu bünyādı Ḥalīl’üñ
Göñüldür bil nazar-gāhı Celīl’üñ
- 1310 Ele dil al cüz’üñden hāy çıkma
Şaķın añsuzda Beytullāh’ı yıķma
- 1311 Güzel sözdür olur hep şer‘a taṭbīķ
Dimişler Ḥacc-ı ekber ehl-i taḥķīķ
- 1312 Üçüncü ev nedür bil itme te’ḥīr
Beni bu resme andan itdi ta‘bīr
- 1313 Bu sırrı añla sen hāy olma nāsī
Anuñ bī-şübhe ekmeldür ināsı
- 1314 “*Ebītü ‘inde Rabbi*”dür muḥaķķaķ⁴³³
Ṭa‘āmum hem şarābum Ḥaķ virür Ḥaķ
- 1315 Şalātuñ efḍali olsun be-gāyāt
Aña Ḥaķ virsin a‘le’t-taḥiyyāt
- 1316 Ṭavāf itdiyse her kim bu büyüti
Ḥaķīķat anda İslāmuñ şübütü

S 24a **Ferāyiz-i ḥamsuñ her biri kaçan farz oldu anı beyān ider.***

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

1317 Kaçan farz oldu añla gel bu penci

⁴³³ “Ben Rabbimin indinde gecelerim” Hadis-i şerif.

* **Başlık:** Ferāyiz-i ḥamsuñ her biri kaçan farz oldu anı beyān ider: Ferāyizüñ her biri kaçan farz oldu anı beyān ider. S

Saňa muhtâc olsun her dilenci

1318 Şehâdet farz olur üstine gerçek
Kabûl iden kişi İslâmı gökçek

1319 Bihamdillâh olduğ hoş müsilmân
Naşib itdi bize Allâh imân

1320 Şehâdet kı l kabûl olsun niyâzuñ
Bu kez farziyyetin añla namâzuñ

B 47b 1321 Ne dirsem añla ol 'ilm ile mevşûf
Namâz aşlı olur tâ saňa ma'rûf

1322 İrişdi kırkına tâ kim temâmet
Habîbullâha virildi nübüvvet

1323 On üç yıl Mekke'de itdi ikâmet
Medîne şehrine pes itdi hicret

1324 Medîne içre hoş oldu selâmet
Pes altmış üçe irdi itdi rihlet

S 24b 1325 Nübüvvet virdi Hâk hem itdi gâlib
Ki gice ba'zısın turmağı vâcib

1326 Okı gör bilmek isterseñ nedür Hâk
Ki Müzemilden añlandı muhaqqak

1327 Kıyâmu'l-leyl meshü olındı ancağ
Haqqat leyletü'l-esrâ olıncağ

1328 Buyurdu Hâk Nebî Mi'râca gitdi
Hudâ beş vağtı ol şeb vâcib itdi

- 1329 Ki şerhin eyleyem saña temāmet
Olursa Hāḡ ta‘ālādan ‘ināyet
- 1330 Gözet aşlın ki tā varmaya yavi
Kitābında buyurmuşdur Nevāvī
- 1331 Viripdür leyletū’l-isrā murādın
Nebī’nūñ hicretinden bir yıl öñdin
- 1332 Şeb-i İsrā ki olmuşdur oñat bil
Nübüvvetde on ikinci iken yıl
- 1333 Rebī‘ü’l-evvel ayından muḡaḡḡaḡ
Yigirmi yidi giceydi budur ḡaḡ
- 1334 Bu hicretde deve kim çökdi indi
Dü-şenbe gün duḡā vaḡtinde geldi
- 1335 Ki ya‘nī ḡondı direm ben kemīne
Nebiyi’r-raḡme Eyyüb’uñ evine
- B 48a 1336 İkinci yılda kıble döndi el-ḡaḡ
S 25a Se-şenbih günde vaḡt-i zuhr olıncaḡ
- 1337 Bu şa‘bān ayınuñ nişfında oldı
Cihān başdan başa evşāfı ḡoldı
- 1338 Eyü añla ki Hāḡ didürmesin vāy
Aña Ḳuds oldı kıble on sekiz ay
- 1339 “*Fe velli vecheke*”⁴³⁴ didi aña Hāḡ

1329 S’de yok.

1335 S’de yok.

Yine Ka'be_oldu kıble bil muḥakkak

- 1340 Bize hoş ḥamdülillāh bu gereklü
İmāmu'l-kıbleteyn oldu cihet bu
- 1341 Eyü öğren ki İbrāhīm'e ancak
Hemān Ka'be_oldu kıble bil budur ḥak
- 1342 Cemī'-i enbiyānuñ Ḥak tebārek
İdüpdür kıblesin qudsī mübārek
- 1343 İkinci yılda hem şavm oldu vācib
Ki birdür farz-ı vācib bunda ṭālib
- 1344 Orucda on yedinci gün olıncaḳ
Ki cum'a gün ğazā-yı Bedr idi ḥak
- 1345 Çerī mürsel şağışıncaydı iy cān
Şehīd oldu velī on dört müsilmān
- 1346 İkinci yılda olmuş şöyle bil sen
Ġazā farziyyeti iy 'aql-ı rüşen
- 1347 Nebī kendü bile hoş iy Şafāyi
Yigirmi beş kez itmiş bil ğazāyı
- 1348 Dimişler vardı yigirmi yedi tā
Çerī elli_ altı kez gönderdi ḥattā

⁴³⁴ Bakara 2 / 144.

(Ey Muhammed!) Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz. İşte şimdi, seni memnun olacağın bir kıbleye döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. (Ey müslümanlar!) Siz de nerede olursanız olun, (namazda) yüzlerinizi o tarafa çevirin. Şüphe yok ki, ehl-i kitap, onun Rablerinden gelen gerçek olduğunu çok iyi bilirler. Allah onların yapmakta olduklarından habersiz değildir.

1339-1342 arası S'de yok.

- S 25b 1349 Üçüncü yıl oruc nısfı olıncağ
Hasan toğdı ‘Alı oğlı muħakħak
- 1350 Egerçi ba‘zı meclisde içildi
Ki ħamruñ ħurmeti ol yıl seçildi
- B 48b 1351 Kağan dördinciye irişdi hicret
Teyemmüm cāyiz oldu ħoş sa‘adet
- 1352 Onuncı yıl ki oldu añla ‘aķil
Ki ħacc farz oldu ħoş dīn oldu kāmil
- 1353 Bu penci añladuñ aşlınca ħoş tām
Ki “*inne’d-dīne ‘indallāhi’l-İslām*”⁴³⁵
- 1354 Ĥağ’uñ muħtārıdur gökçek bu in‘ām
Cemī‘-i enbiyā dīnidür İslām
- 1355 Ĥağ’uñ elťāfını ħoş tıyduñ iy şāh
Nebīsin sev murāduñ virsin Allāh

Şerħ-i İslām be-ťavr-ı āħir ki bināsı biş üstinedür.*

Mefā‘ılün / Mefā‘ılün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

⁴³⁵ Al-i İmran 3 / 19.

Allah nezdinde hak din İslām'dır. Kitap verilenler, kendilerine ilim geldikten sonradır ki, aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler. Allah'ın āyetlerini inkâr edenler bilmelidirler ki Allah'ın hesabı çok çabuktur.

1354 S'de yok.

1355 Nebīsin sev: Şalavāt vir S

* **Başlık:** Şerħ-i İslām be-ťavr-ı āħir ki bināsı biş üstinedür.: Şerħ-i İslām be-ťavr-ı āħir ki bināsı biş üzredür. S

- 1356 Seḥun enfāsi irişdi Yemen'den
Zülāli ağ görünür lebenden
- 1357 Bu sözüñ lezzeti ger vara Mışr'a
Çıkarur şekkerini Mışr'uñ ışra
- S 26a 1358 Kalem ger yaza evřāfın Yerīta
Ḥabeř'den Nīl aqıdur Menfelīta
- 1359 Yazar bu ḥurde-kār eyler icāze
Kavāfil armağan ilter Ḥicāz'e
- 1360 Sözüñ vir şemme şevkından řabāya
İletsin Rūm'a her ehl-i řafāya
- 1361 Ne gökçek zıkr ider bu kavli üstād
İşitsin ḥikmet alsın ehl-i Bađdād
- 1362 Nesīm iltürse ger Hindūsitān'e
Varur 'uřřāka ğāyet dūsitāne
- 1363 Düşerse şemme büyından 'Irāk'a
Kamu şevk ehlini 'ışk-ıla yağa
- 1364 Semerķand'a ire çün āřikārā
Baş açup yüşişe ehl-i Buḥārā
- B 49a 1365 Bu sözden bir varak ger vara Çīn'e
Be-ğāyet tuḥfedür her ehl-i dīne
- 1366 Gereklü nesnedür ḥoř bağla yüke
Bařīret ķapusın açar sülüke
- S 26b 1367 Ḥaķīkat milkinüñ sermāyesidür

Yakīn ‘ariflerininüñ māyesidür

1368 Çıkar çün maḥzeninden “*küntü kenZ*”üñ
‘Aceb cevherdür aşlın añla remzüñ

1369 Bu cevher ‘ayn-ı nūr-ı ‘izz-i şāhī
Cenāb-ı pādişehler secde-gāhı

1370 Gözüñ aç sende şāh itmiş tecellī
Vücūduñdan açılmış bāb-ı ma‘nī

1371 Ne şadı kim açā İslāma Sübhān
Olur nūr üstine Rabbinden ol cān

1372 Bu bābı her kime açdıysa Allāh
Ḥaḳīḳat milk-i ‘izzetde odur şāh

Evvelī

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

1373 Çü baḳdum iĉerü rüşen bu derden
‘Aceb esrāra oldum muṭṭali‘ ben

1374 Şafā-y-ıla musaffā şuffa pür-nūr
O şāfī şuffada bir şāh-ı mesrūr

S 27a 1375 O şāhuñ ḥazretinde ḳavm-i enbūh
Ṭururlar pür-şafā görmezler endūh

1376 Bu rüşen şuffa hoş zībā muḳarnes
Esāsı nūrdan ammā muḥammes

1377 Öñinde nesne var nūrāni ğāyet
Aña zīver (i)ki kelme-i şehādet

İkincisi

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

B 49b 1378 Yine baḳdum görindi şuffa-i nūr
Güzel merfū‘ saḳfı Beyt-i Ma‘mūr

1379 ‘Acāyib çār-dīvārı münakḳaş
Yanar nūrında⁴³⁶ ḳalmaz ‘ayn-ı āteş

1380 Düşüp bu nāra dirler bizi ḳurtar
Ne ḥikmetdür söyünse nūrı artar

1381 Bu nūr-ıla ki olsa ḳanḳı ādem
Söyündürdüñ beni geç dir cehennem

1382 Yemīninde ki bir ulu şecer var
Ḥalāyık şalmış aña cümle enzār

1383 Ne Ṭūbī’dür ki aşlı ‘arşa yetmiş
Gelüp tā beş budağı ferşe yitmiş

S 27b 1384 Anuñ evrāḳı hep kāfūr ma‘mūr
Bedeli müşmiren “nūrun ‘alā nūr”⁴³⁷

1378 S’de yok.

⁴³⁶ Metinde “nūrından” şeklinde ancak vezni haleldar ettiğinden dolayı Terceme-i Vesaya-yı Şeyh Vefa’daki “nūrında” şekli esas alındı.

⁴³⁷ Nur 24 / 35.

Allah, göklerin ve yerin nûrudur. O'nun nûrunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir. O lamba kristal bir fanus içindedir; o fanus da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da, batıya da nisbet edilemeyen mübarek bir ağaçtan, yani zeytinden (çıkan yağdan) tutuşturulur. Onun yağı,

1385 Yaluñuz olsa şāhib-şuffa her gāh
Biter her rüz-ı şeb yimişi pencāh

1386 Cemā'atle biter biñ üç yüz elli
Gice gündüz bunuñ ezvākı belli

1387 Bir olur kim biter yüz biñ yirine
‘Adedsüz biter āhir şābirīne

1388 Açılır hayret işbu sırda yekser
Ne hikmetler durur Allāhu ekber

Üçüncisi

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün
.--- / .--- / .--

1389 Yine bakdum görüñdi kudretullāh
İşi çün u çerāsuz işler ol şāh

1390 Düzetmiş şuffanuñ şolında ğālib
Gülistān pür-ğarāyib pür-‘acāyib

1391 Gör aşlın bu gülistāndur Hudāyī
Çomışlar aña nāzır Muşţafā'yı

B 50a 1392 Hudā çün ol gülsitānı şuwardur
S 28a Şuvarmağa anı biñ biñ şu vardur

1393 Yüzün ‘ışķ-ıla yuyan bu şuyla

neredeysel, kendisine ateş değmese dahi ışık verir. (Bu,) nūr üstüne nūrdur. Allah dilediđi kimseyi nūruna eriřtirir. Allah insanlara (iřte böyle) temsiller getirir. Allah her şeyi bilir.

1385 rüz-ı şeb: rüz u şeb S

- Hudā'nuñ hāşıdur girür bu şuya
- 1394 Teferrüc eyle ehl-i gülsitān ol
Şafā gülçīn olup gülsitān ol
- 1395 On iki şāhı var birinden iy yār
Açılmış güller öter yaprağı var
- 1396 Açılmış biñ gül anda bir varağdan
Öter biñ yaprağı pür-ḥayr-ı Hāḡ'dan
- 1397 'Aceb güldür 'aceb güldür 'aceb gül
Olur sīmurğ sī-per aña bülbül
- 1398 Anı her kim çoḡarsa hoş sa'ādāt
Anuñ-çün zeyn olur her yilde cennāt
- 1399 Bu çoḡıdur çü 'indellāh ber-ter
Buña nisbet olunmaz misk-i ezfer
- 1400 Düzünüp ḥür-ı 'īn dir anda her gāh
Nebī tezvīc ider ol şaḡşa Allāh
- S 28b 1401 Açılısın bāb-ı cennet niyyetine
Ḥabībümdür Muḡammed ümmetine
- 1402 Hudā dir yapuñ ebvāb-ı caḡīmi
Muḡammed ümmetinüñem raḡīmī
- 1403 'Aceb ḡikmet ki açdum çeşm-i 'ibret
Benümdür didi Hāḡ gösterdi ḡudret

1393 şuyla: şuya S

1398 sa'ādāt: sa'adet S

- 1404 Otuz çĩni siper oldu bu güller
Anında her biri bir gün berāber
- 1405 T̄ut andan bir siper bul (...)
Cihānuñ cānı ol cānuñ cihānı
- 1406 K̄alur hayretde bu hikmetde ādem
Ulu sırdur bu sırr Allāhu a'lem

B 50b **Dördüncisi**

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün
.--- / .--- / .--

- 1407 Yene baq̄dum gözüm ol yaña döndi
Baña ol nūrdan h̄āne görüندی
- 1408 Anuñ ardından oldu gözüme t̄uş
'Aceb bāzār key enbūh ve menķūş
- 1409 O sūķuñ şāhibi zerler fütūhı
Virür ehline şād itmege rūhı
- S 29a 1410 Yine ister rub' 'öşr ol sīm ü zerden
Bire on vire tā 'ālī-güherden
- 1411 Nidā eyler yine 'ālemde düpdüz
Vire tā her birisine yedi yüz
- 1412 Muḫaḫkaḫdur ne virsem her ne dirsem
Mużā'af eylerem kime dilersem

1407 S'de yok.

1409 fütūhı: fütūhın S // rūhı: rūhın S

1413 Her işüñ vâsi‘am key kudretüm var
‘Alîmem işlerümde hikmetüm var

1414 İşit her yıl nidâyı olma şâgîr
Budur hâli bu sūkuñ evvel âhir

Beşincisi

Mefā‘îlün / Mefā‘îlün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

1415 Yine çün ben nazâr itdüm Şafâyî
Görüp ol şuffa_öñinde bir sarâyı

1416 Yüzümi sürdüm işiginde tırdum
Yüzün her kişi tutmuş aña gördüm

1417 Anı evvel yaratmış Hağ tebârek
Cihānuñ halkına itmiş mübârek

S 29b 1418 İrürür cennete hem hūr u ‘îne
Hidâyet kılmış anı ‘âlemîne

1419 Bu rüşen beyyinâta anda âyât
Oğıgör bulasın andan ‘aıyyât

B 51a 1420 Ol işükdedür İbrâhîm mağâmı
Anuñ altında bil dârü’s-selâmı

1421 Ne ‘izzetdür ne devletdür bu sūda
Giren içine anuñ yanmaz oda

1419 Oğıgör: Göresüñ S

1421 devletdür: devlet bağ S

- 1422 Gör ol sultānı nice hikmeti var
Ta‘ālā şānuhu key kudreti var
- 1423 Anuñ-çün nisbet eyler kend’özine
Ezel manzar-geh idinmiş özine
- 1424 Kamu ‘ālem anuñ Rabb’ine tapsın
Göñül kapusını ağıyāra yapsın
- 1425 Kime ki irse andan istiṭā‘at
Aña gelsün baña itsün iṭā‘at
- 1426 Bu ‘izzet ki dinür kıande görüpsin
Yemin Allāh hoş hoş tutsın öpsin
- S 30a 1427 Deñizler yetmeye olsa mürekkeb
Ağaçlar dükene yazılmadın hep⁴³⁸
- 1428 Ki zīrā işbu şuffa bir fezāyil
Ḥaḳ’uñ emriyle oldu böyle qābil
- 1429 Saña vācib budur aña ol āgāh
Dükenmek mümkün olmaz kelmetullāh

Temsilāt

Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Fe‘ülün

1425 Kime ki: Kime kim S

1426 ki: kim S

⁴³⁸ Lokman 31 / 27.

Şayet yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de arkasından yedi deniz katılarak (mürekkep olsa) yine Allah'ın sözleri (yazmakla) tükenmez. Şüphe yok ki Allah mutlak galip ve hikmet sahibidir. Ayetine telmih vardır.

1429 vācib budur aña: key vācib olmuşdur S

.--- / .--- / .--

- 1430 Gel imdi ‘arîf ol key nükte-dân ol
Şafâ bâğında seyr it kâmurân ol
- 1431 Vefâ’nuñ güllerin hoş hoş қоһıla
Hemân rûhânî olursın қоһıyla
- 1432 Şerî‘at şuffasından nûr-ı İslâm
Çü berķ urdı göründi nûr-ı İmân
- 1433 Bu İslâm oldu bir қubbe muḥammes
Şerî‘at şuffadur anda muḥarnes
- B 51b 1434 İder öñinde anuñ hûb tehlîl
Ki hoş mü’min tutar Allâh tebcîl
- S 30b 1435 Mûnaққaş çâr-dîvârı gözün aç
Namâz u hem zekât u rûze vü Ḥacc
- 1436 Namâzı bil şecerdür mîve yitmiş
Şerî‘at şuffası şâğında bitmiş
- 1437 Kişinüñ bunda olur fetḥ-i bâbı
Biter bu beş budâğında şevâbı
- 1438 Şolında şuffanuñ kim bir gülistân
Göründi her budâğı ‘ayn-ı İmân
- 1439 Açılmış gülleri kim rûzedür ol

1432 nûr-ı İmân: ‘ayn-ı in‘âm S

1435 gözün aç: ki göze S // rûze vü Ḥacc: Ḥacc u rûze S

1437 bunda: bundan S

1438 Şolında: Şolından S

Gülin koğan olur Allāh'a maqbül

1440 Teferrüc eyledük irdük çağında
Neler bitmiş bu bāguñ yaprağında

1441 Gelüp ol şuffanuñ ardında cūşa
Halāyık cümlesi gelmiş hurūşa

1442 Zekāt oldı bu cem'iyet bu bāzār
Hak'ıñ yolında kıldı cānuñ ĩşār

1443 Zehī bey' ü zehī fırsat zehī sūd
Kişi böyle ola 'ālemde mes'ūd

S 31a 1444 Şol ev kim şuffa öñinde bulındı
Muhaqqak bil anı kim Ka'be oldı

1445 Çün ol ev haqqı-y-içün ol yapıldı
Anuñ-çün şürete aña tapıldı

1446 Haqqat Haqq'a tap gayrıya tapma
Yüki var har bigi yabana şapma

1447 Egerçi kim uzatmadum sözi bil
Başiret kapusın açar bu temşil

Beyān-ı Şāh-ı Şuffa-i İslām

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün

.--- / .--- / .--

B 52a 1448 Bu şāfī şuffada kimdür işit şāh
Ne server eyledi ol şāhı Allāh

- 1449 Güzīn-i enbiyā ol zāt-ı es‘ad
Muḥammed’dür Muḥammed’dür Muḥammed
- 1450 ‘Aceb mi ḥāk-i pāk olsa nüh eflāk
Didi Ḥaḫ çün anuñ ḥaḫḫında “*levlāk*”⁴³⁹
- 1451 Bu Aḥmed gerçi şems-i ‘ālem oldu
Ḥaḫīḫat enbiyāya ḥātem oldu
- S 31b 1452 Gelüpdür cümlesinüñ iyleyince
Ḳamusı geldi anuñ der-peyince
- 1453 Getürsem bu sözi ger ben beyāna
Bu ‘ālem bu sözüñ şevḫında yana
- 1454 İşit kimler durur ol ḫavm-i enbüh
Şafā ihvānidur görmezler endüh
- 1455 Bular encüm bigidür her revişde
Hidāyet bulur uyan her bir işde
- 1456 Güzīde ümmet olmuşlar bu aḥbāb
Muḥammed ḥazretine olup aḫḫāb
- 1457 Ebū Bekr ü ‘Ömer ‘Oşmān ‘Alī’dür
Bular serverdür ammā hep velīdür
- 1458 Ebū Bekr itdi İslāmı muḫaḫḫaḫ
Cemī‘i bāliḡ olmuşlardan esbaḫ
- 1459 Anuñ-çün dirler aña şeyḫü’l-islām
Ne gökçek luḫf olur Ḥaḫ’dan bu in‘ām

⁴³⁹ “Levlāke levlāk lemā halakte’l-eflāk”, “Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım” anlamında sufilerce hadis olarak kabul edilen söz.

- 1460 ‘Alī İslām-ıla añdurdı adın
Ki cümle bāliġ olmamışdan öñdin
- S 32a 1461 Ne hoş devlet bulupdur Hāḡ’dan ol şāh
Anuñ-çün dirler aña Kerremallāh
- 1462 Gelüpdür öñ havātinden Hādīce
Bu İslāma ki nūr olur netīce
- B 52b 1463 Ḳamu ḡullar ki_olur İslāma vāriş
Olardan geldi öñ Zeyd ibni Hāriş
- 1464 Anuñ bil ‘izzetini ḡalma ebter
Anı oġul idinmişdür Peyember
- 1465 Bilāl öñdin durur hep Hindilerden
Nebīye_öñdin durur hep Sindilerden
- 1466 Necāşī öñ durur küllī Hābeş’den
Biligör ḡışşasın geḡ cān u başdan
- 1467 Çü müslim oldı ol⁴⁴⁰ Selmān-ı Fāris
‘Acemler şeyhidür ol bü’l-fevāris
- 1468 Şuḡeyb-i Rūmī hoş Rūm ellerinden
Bu İslāmuñ olup makbullerinden
- 1469 Saña ger Rūmī-y-iseñ pīşvādur
Bu dīn yolında kim ‘ayn-ı beḡādur

1461 devlet: ‘izzet S

⁴⁴⁰ Metinde “evvel” şeklinde harekelenmiş ancak vezin ve anlam gereği “ol” olarak düzeltilmiştir.

1468 makbullerinden: muḡbillerinden S

1469 ‘ayn-ı beḡādur: ‘ayn-ı şafādur S

S 32b 1470 Muḥabbet cāmını şevkında taldur
Anuñ 'ıřkında nūş it şeyhüñ oldur

1471 Bu cāmı bunda çekdük biz tamām uş
Bu kez maksuda geldük ve's-selām uş

Ḳaşıde-i fi'l-İslām

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Mefā'ılün / Mefā'ılün
.--- / .--- / .--- / .---

1472 Ezelden buldı ḥazretde be-ğāyet ihtirām İslām
Ki 'indellāhi a'zamdur mu'azzedür hümām İslām

1473 Kime kim sāyesin şalsa hümādur çünki reyyānı
İder sultān-ı 'ālem hem virür dārü's-selām İslām

1474 Ḍalāl u bid'at-i küfri cehennem çāhına tıkdı
Çeküben ceşş-i Raḥmānī ider ḥoş ihtişām İslām

1475 Çü çekdi seyf-i Sübhānī kamu edyānı nesh itdi
Gelüp şer'-i Muḥammed'de tütupdur ḥoş nizām İslām

1476 Sa'ādet sermedi anuñ olur 'arş altı seyrāngāh
İrişüp luṭf-ı Rabbānī kime olursa rām İslām

B 53a 1477 Şehādet hem namāz-ile zekāt u rüze vü hem ḥacc
Bu pencüñ üzre bünyādın kılpdur çün tamām İslām

S 33a 1478 Bu pencüñ 'ışk-ıla dāyim bināsın itse ḳāyim kim

1474 çāhına: ḳa'rına S

İder hoş penc hazretde anı şāhib-makām İslām

1479 ‘Adem milkine hep küfrüñ çerisin kaçdı maıv oldu
Çü çekdi ceş-i mansürin görindi izdiḥām İslām

1480 Buña uyan[1] Ḥaḫ her dem selāmet eyledi çün kim
Selāmu’l-lāhuñ ismidür dimiş Ḥaḫḫ añla nām İslām

1481 Ḥelāl-ile ḥarāmı hem seçer hem ḥaḫḫı bātıldan
Kimüñ ḳalbine ‘ışḳ-ıla vire çün kim kıvām İslām

1482 Biḥamdillāh ki mestāne Şafāyī ‘abd-i Aḫmed’dür
Ezel bezminde rūḥānī şunupdur çünki cām İslām

**İmān billāhi miftāh-ı ḥaḫḫāniyyetden ikinci dendānedür. Üç merātib var: Biri
tevḥīd-i ef‘āl biri tevḥīd-i şifāt biri tevḥīd-i zāt.**

Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

1483 Gel iy ma‘nī cihānında ser-efrāz
Fezā-yı ḳudsa_iden ‘aḳlı pervāz

1484 Rumūz iḳlīminüñ şāhib-ḳırānı
Semāḥat ḳişverinüñ kāmurānı

S 33b 1485 Viren hoş ḡaybuñ esrārından aḫbār
Ġarāyibden ‘acāyibden ḥaber-dār

1486 Bize fetḫ eyle ebvāb-ı ḥazāyin
Merātib gevherin ol hoş mu‘āyin

1479 mansürü: mansürin S

- 1487 Biḥamdillāh seni Ḥaḫḫ itmiş āgāh
Bize aňlat nedür ĩmān-ı billāh
- 1488 Çün umduň baňa tut bir pāre sem‘uň
İřit kim yana her cem‘ ire řem‘uň
- 1489 İriřsin her dem ĩmāndan fütūhuň
Sevinsin her nefes ḫaḫḫāni rūhuň
- B 53b 1490 Bulup miftāḫ-ı ḫaḫḫāniyyeti sen
İkinci bil nedür dendāne aḫsen
- 1491 İnan iḫrār eyle ḫoř ol āgāh
Pes ol dendānedür ĩmān-ı billāh
- 1492 Ki tevḫīd üzre kim oldı müretteb
Cemī‘i üç rüteb üstindedür hep
- 1493 İnanmaḫ bil nedür olduńsa ṭālib
Nedür pes bilesin tā üç merātib
- S 34a 1494 Göñül tařdıḫıdur ol iḫtiyārī
Bile iḫrārı dilden iḫtidārī
- 1495 ‘Amel erkān-ıla ikmāle ārī
řimārātı-y-iündür iḫtiyārı
- 1496 Bu ṭavra söylenildi kim budur ḫaḫ
Ḥanīfī mezhebi budur muḫaḫḫaḫ
- 1497 Bilindi řāfi‘ī’nüň ḫavli düpdüz
Ḥaḫīḫat didi ĩmāndan ‘amel cüz

1496-1497 S’de yok.

1498 Bu resm-ile ki ben tavşif kıldum
Saña İmānı hoş ta'rif kıldum

1499 Bu nev'-ıla çü bildün anı girçek
Ki ma'lüm eyledün İmānı gökçek

1500 Aña pes 'ilmün olduğı sebebden
Direm aḥbārı diñle üç rütebden

Tevhīd-i ef'ālu evvel

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün
.--- / .--- / .--

1501 Nedür bil rütbet-i evveldeki ḥāl
Ki şāhum ol durur tevḥīd-i ef'āl

1502 Pes evvel bil ki ef'āl-i müretteb
Ḥaḳ'ıñ taḳdīridür Ḥaḳ'dan durur hep

1503 Oñat ḥaḳḳa'l-yaḳīnün olsun iy cān
Yaḳīn ehli budur dir bāb-ı İmān

B 54a 1504 Eyü fehmi eyle bu dem bu 'ayānı
S 34b Geliser gerçi kim şoñra beyānı

1505 Egerçi ba'zı ef'āl içre iy yār
Ki kesben anda ḥalkuñ medḥali var

1506 Eger ef'āl-içün maḥlūḳ olur zabt
Müşaḥḥaş şey' olur maḥlūḳ-çün şart

Tevhīd-i ef'āl-i evvel

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Fe'ülün

.--- / .--- / .--

1507 Pes āḥir buña fi'l-içün ḥaḳīḳat
Bir olur bil ki muṭlaḳdur ḥaḳīḳat

1508 Ki ya'nī lā-bi-şartın şey durur ol
Güzel fehm eyle sen iy merd-i maḳbül

1509 Niçeler 'acַz-ıla fehminde yitdi
Ḳodı bu toḡrı yolu egri gitdi

Tevḥīd-i şıfātu evvel

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Fe'ülün

.--- / .--- / .--

1510 Eger añlandı-sa tevḥīd-i ef'āl
Şıfātuñ vaḥdetinden bil nedür ḥāl

S 35a 1511 İkinci rütbeti bil bul ḥayātuñ
Didi pes ehl-i tevḥīdi şıfātuñ

1512 Şıfātuñ küllisi olup mu'ayin
Ḳaḳ'uñdur külli şeksüz ancılayın

1513 Şıfāta evvelā budur daḳāyıḳ
Yedidür yā sekiz olur ḥaḳāyıḳ

1514 Yedidür Şāfi'ī'nüñ pes ḳatında
Sekizdür Bū Ḥanīfe mezhebinde

1515 Ḳayāt u 'ilm ü ḳudret hem irādet

Başar sem' u kelām iy ehl-i 'izzet

1516 Uşulı bu şıfātuñ bil ki 'āqıl
Sekiz diyen olur tekvīne qā'il

B 54b 1517 Egerçi ba'zı hālqa hālq olandur
Uşul aña yididür yā sekizdür

1518 Şıfat ecli ki bir hılqat ider şayd
Müşahhaş şey'i şart itmek aña qayd

Şıfāt-ı seb'a 'inde Şeyh Muhammed A'rābī

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün
.--- / .--- / .--

S 35b 1519 Şıfāt-ı seb'anuñ aşlında bir bir
İşit kim Şeyh-i A'rābī ne dūr dir

1520 Ki dir sem' ü başar 'ilm içre müdrec
Yidisi yine kāmil dir nedür seç

1521 Biri cūdı biri ıksātdur dir
Bu qavlün aşlın añla sırrına ir

Şıfāt-ı seb'a 'inde Şeyh Vefā er-Rūmī

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün
.--- / .--- / .--

1522 Nedür muhtārını añla Vefā'nuñ
Şıfāt-ı seb'ada qavlin bil anuñ

1521 cūdı: cūd u S

1523 Yine ancılayın derc eyler anı
Nice kāmīl ider hem bil sen anı

1524 Raḥimiyyet ki raḥmāniyyet olur
Velī her biri ‘ām u ḥāş olurlar

Tevḥīd-i şıfāt-ı şānī

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

1525 Pes āḥir bil şıfāt oldı muḥaḳḳaḳ
Cemī‘i bir ḥaḳīḳat tā ki muḥlaḳ

S 36a 1526 Nitekim oldı evvelde mukarrer
Dinildi lâ-bi-şartın şey’ bürāder

Tevḥīd-i zāt-ı evvel

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

1527 Eger bildünse tevḥīd-i şıfātı
Naşīb olursa bil tevḥīd-i zātı

B 55a 1528 Üçinci rütbeti bil bul vücūduñ
Ki ol tevḥīd-i zātīdur vücūduñ

1529 Ḥaḳīḳatde dimekdür iy ḥalīli
Pes Allāh’uñ durur zātuñ celīli

1523 Nice kāmīl ider bil sen anı: Nice kāmīl ider hem bil beyānı S
1524 olurlar: olur S

- 1530 İlāhet ecli-y-içün evvelinci
Ulūhiyyet yönindendür ikinci
- 1531 Ulūhet vechi-y-içündür üçüncü
Virür Hāḡ sevdügi ‘abde bu genci
- 1532 İşit kim eyleyem fi’l-cümle tavzīḡ
Bu telviḡ eylenilmez çünki tařrīḡ
- 1533 ‘İbādet birle ‘abd olur muḡābil
Eger ‘ilm-i yaḡīni olsa kāmil
- S 36b 1534 ‘Avām-içün durur lābüdd bu rütbet
Nařīb olur aña Hāḡ’dan bu ‘izzet
- 1535 Olursa nefsi-i maḡcūba mücāhid
Olursa hem anuñ bezliyle ‘ābid
- 1536 Bu ḡavl-ıla cihāt-ı fark olur penc
Bilen bu pencü çekmez gene-çün renc
- 1537 Ḳaçan birbirine olsa mukābil
‘İbādetle ilāhet aña ‘āḡil
- 1538 ‘Ubūdiyyet ulūhiyyet muḡābil
‘Ubūdet hem ulūhet řöyle kim bil
- 1539 Saña gökçek beyān itdüm güzel řāh
Kerem ḡıl di ki ecriñ virsin Allāh

Fark-1 Evvel

1539 S’de yok.

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

1540 Budur evvel haḳīḳatde ‘ibādet
Olur ‘ilme’l-yaḳīn-ıla ri‘āyet

1541 Haḳīḳatde ‘ubūdiyyet nihāyet
Olur ‘ayne’l-yaḳīn-ıla ri‘āyet

B 55b 1542 Haḳīḳatde ‘ubūdet hem be-gāyet
Olur haḳḳa’l-yaḳīn-ıla ri‘āyet

S 37a **Farḳ-ı Şānī**

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

1543 Budur şānī bil ehlin bu maḳāmuñ
‘İbādet şübhesüz oldı ‘avāmuñ

1544 Eyü rütbet yoğ-ısa intiḳāşuñ
‘Ubūdiyyet olur şeksüz havāşuñ

1545 Eger olursa hoşdur iḥtişāşuñ
‘Ubūdet pes aḥaşş olur havāşuñ

Farḳ-ı Şāliş

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

1546 Budur şāliş ‘ibādet ehl-i ‘ābid

Gerekdür her nefes dāyım mücāhid

1547 ‘Ubūdiyetde olınur mükābid
Mükābid zaḥmetin çekmez mücāhid

1548 ‘Ubūdet ehli olur pes müşāhid
Naşīb it bize yā Allāh-ı Mācid

Farq-ı Rābi‘

Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

S 37b 1549 Budur rābi‘ ḥaḳīkatde ‘ibādet
Olur pes bezl-i nefis-ile be-ğāyet

1550 ‘Ubūdiyyet kimüñ olsa fütūhı
Gerekdür ‘ışk-ıla terk ide rūhı

1551 Kime kim Ḥaḳ naşīb eyler ‘ubūdet
Gerekdür kim ide sırrın semāhat

Farq-ı Hāmis

Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

1552 Budur hāmis ḥaḳīkatde ‘ibādet
Ḥicāb-ıla ider ehli ri‘āyet

B 56a 1553 ‘Ubūdiyyet olur keşf-ile el-ḥaḳ
‘Ubūdet pes şühūd-ile muḥaḳḳaḳ

1554 Egerçi bu maḳām ister vuzūhı

Bulur ‘ariflerüñ haqqāni rūhı

1555 Maqām a‘lā durur yoq kudretüm hem
‘İbādet zīkdur Allāhu a‘lem

Tevhīd-i Zāt-ı Sānī

Mefā‘ılün / Mefā‘ılün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

S 38a 1556 Geçen qavli bilüp olduñsa fāhır
İşit tevhīd-i zātı aña āhır

1557 Pes oldı bir haqıqat tā ki muṭlaq
Aña bir nesne qayd olmaz muhaqqaq

1558 Çü bu ıtlāq kim qayd olmaz aña
Dinür muṭlaq beyān olmağa saña

1559 Olınmaz nesne selb andan ki der-bāb
Aña hem eylenilmez nesne icāb

1560 İki kez geçdi nitekim beyānı
Dimişem lā-bi-şarṭın şey ben anı

1561 Bu halk-ıçün ki vardur bir haqıqat
Yaradılmışdur anuñ-çün haqıqat

1562 Müşahhaş şey aña şarṭen olur qayd
Bilür māhiyyetin añlarsa ger Zeyd

1563 Firāğı beñzese ger iy şaķıķı

1558-1559 S’de yok.

Şol ıtlāka ki haqqıdur haqıķı

1564 Kemāl-i hātemīnūndür bu rütbet
Zehī luḡf-ı İlahīdur bu ʿizzet

1565 Saña feth ide yā Fettāh [u] Mü'min
Di hoş Kayyūm u yā Hayy yā Müheymin

İmān Beş Nesne Gerek

Allāh

Mefāʿılün / Mefāʿılün / Feʿülün
.--- / .--- / .--

B 56b 1566 Kime hoş cāy-ı cāvidān gerekdür
Bu beş maḥbūba ḥüb İmān gerekdür

S 38b 1567 Seni kılsam gerek İmāndan āgāh
Velī bildüñ nedür İmān-ı billāh

Melā'ikeye

Mefāʿılün / Mefāʿılün / Feʿülün
.--- / .--- / .--

1568 Daḥi İmān gerek kim oldı mālīk
ʿİbādı oldı Allāh'ıñ melā'ik

1569 Ki olmışlar durur cümle müreffeh
Züküretten ünüşetden münezzeh

1566 S'de yok.

1567 kılsam gerek: ben eylerem S

1569 Ki olmışlar durur cümle müreffeh: Bilürler emrini olup müreffeh S

Kütübe

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

- 1570 Gerek ĩmān kütüb anuñ ki şıdkā
Kelāmıdur qadīm anuñ ki haqqā
- 1571 Bu Tevrīt ü Zebūr İncıl ü Furqān⁴⁴¹
Dağı yüz şuğf hağdur virdi Sübhān

Rüsüle

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

- 1572 Dağı ĩmān gerek Haqq’uñ rüsül hep
Ki külli haq durur Haqq’a muqarreb
- 1573 Birin fark itmezüz biz bu rüsülden
İnanduk külline yek-tāze gülden
- S 39a 1574 Ki ĩmānda anuñ mecmū‘ı birdür
Eyü fehm it ki bu bir ince sırdur
- 1575 Gerek tafđīle birbirinden ĩmān
Ki ba‘zı ba‘zısından efđal iy cān
- 1576 Tefāşıl itmişem aşlınca kāmıl
Olasın Ağmediyye içre vāşıl

⁴⁴¹ “Furqān” kelimesi metinde “Fırqān” şeklinde harekelenmiş.
1571 S’de yok.

Qıyāmet-i Kübrā

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün
.--- / .--- / .--

- B 57a 1577 Daḥi ĩmān gerek iy merd-i fāḥir
Olur elbette āḥir yevm-i āḥir
- 1578 Qıyāmetdür hem ol kübrā ol 'āmm
Qopar ol māsivāllāh üzre hem tām
- 1579 Qıyāmet Süresi içre muḥarrer
Oqıgör andan aḥla iy bürāder

Şuğrāya

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün
.--- / .--- / .--

- 1580 Anuñ ğayrı qıyāmet var bürāder
Ki şuğrā ḥāşşadur hem muḥarrer
- S 39b 1581 Resülün sözi içredür be-ğāyet
Kim öldiyse aña qopdı qıyāmet

Vuşṭāya

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün
.--- / .--- / .--

- 1582 Daḥi var bir qıyāmet oldı vuşṭā
Aḥaşş andan saña buyruldı ḥattā
- 1583 Resülün buyruğıdur aḥla kim bu

Ölüñ ölmezden öñ didügidür o⁴⁴²

- 1584 Saña şerh eylerem ivme ki vāfī
Sülükünde ola elbette kāfī
- 1585 Ne dir yine işit ol merd-i maqbūl
Ki dünyāda ġarīb olan bigi ol
- 1586 Veyā yoldan geçüp gider bigi hāy
Özüñi hem qubūr aşhābıyam şay

Qızıl ölüm

Mefā[‘]ilün / Mefā[‘]ilün / Fe[‘]ülün
.--- / .--- / .--

- 1587 Gel iy ma[‘]nī elinüñ remz-gūyı
İşitdüren bize qavl-i nikūyı
- 1588 Qulağum penbesin çekdüm çıkardum
Senüñ aqvālüne hoş qulağ urdum
- B 57b 1589 Qulağum dürcini pür it güherden
S 40a Şafām oldı yine zībā haberden
- 1590 Resül’üñ bir hadīşin tā ‘ayān it
Ki mermüzātını hoş hoş beyān it
- 1591 Haber vir hayli müştākam be-ğāyet
Ölüñ ölmezden öñ didügin añlat
- 1592 Nice olur ecel gelmedin ölmek

⁴⁴² “Mütû kable en-temûtû, Ölmeden önce ölünüz”, Hadis.
1584 S’de yok.

- Bize bildür nedür biz anı bilmek
- 1593 Ne ‘âlimler ki gelmişdür müretteb
Ecel vâhid diyü añlatdılar hep
- 1594 Beyānumdur işit ‘ayn-ı cevābı
Ki nūş it andan aķar Hızr’uñ ābı
- 1595 Saña budur beyāmun diñlegil dek
Olur ölmezden oñ dört dürlü ölmek
- 1596 Bu dört nev‘a ölüm bil āşikāre
Kızıldur ağ u yaşıl soñra kare
- 1597 Nice ölmek olur tā bunlaruñ ben
Direm aşlın saña hīç ivmegil sen
- S 39b 1598 Ölüm nice kızıldur ol haber-dār
Saña bir nev‘a hoş virem aħbār
- 1599 Bu aħbāra gerekdür hūb ĩmān
Haber virdi gelip haķķında Qur‘ān
- 1600 Gelüp bir gün didi kavmine Mūsā
Kātı zulm itdüñüz nefsuñüze hā
- 1601 Buzaġu düzdüñüz tapduñuz aña
Kıluñ Bārī’ye tevbe bāri aña
- 1602 Kāmuñuz kendüñüzi öldürün hep
Budur Bārī katında hayra aķreb
- 1603 Olur bu tevbeñüz katında maķbül

“*Huve't-tevvāb*”dur hem “*er-raḥīm*” ol⁴⁴³

- B 58a 1604 İşit aşlın sōzũñ aña tamāmĩ
Ne vaḳtın didi Mũsā bu kelāmı
- 1605 Dimiş Mũsā idüp ḳavmini āgāh
Viriser Ḥaḳ kitābı baña Allāh
- 1606 Ṭurup Ṭũr ūzre ḳıluram ‘ibādet
Çihil rũz olsa idem size da‘vet
- S 41a 1607 Getürem çün kitāb-ı hoş mübĩni
İçinde ola her şey’ũñ beyānı
- 1608 Benüm yirũme olsun size Hārũn
Uyuñ aña oluñ ḳavm-i hũmāyũn
- 1609 Varup ṭıtdı mũnācātında şavmı
Çürük efkāra dũŝdi bunda ḳavmi
- 1610 Yigirmi gũn ki oldı çũnki kāmil
Ne fikr itmiş işit ol ḳavm-i cahil
- 1611 Geçen leyli nehārı şaydılar hep
Didiler ḳırḳa irdi gũn müretteb
- 1612 Bu fikret ḳıldı çũn ol ḳavmi meftũn
Biri anuñ buzaĝu düzdi altun
- 1613 Anuñ anlarda adı Sāmiri‘ydi

⁴⁴³ Bakara 2 / 37.

Bu durum devam ederken Âdem, Rabbinden bir takım ilhamlar aldı ve derhal tevbe etti. Çünkü Allah tevbeleri kabul eden ve merhameti bol olandır. Ayrıca bkz.: Bakara 2 / 54, Tevbe 9 / 104, Tevbe 9 / 118.

1606 ḳıluram: eylerem S // da‘vet: ‘avdet S

Dalāletde o avmũn māhiriydi

1614 Buzaġu unki nāgeh bir begirdi
O avmũn gũnline hoş sevgi girdi

1615 Didi un Sāmirī azıtdı rāhı
Sizũn Mũsā’nuñ işbudur İlāhı

S 41b 1616 On iki biñ kişi pes aña apdı
Giderken toġrı yolu egri şapdı

1617 Bu hāli geldi bildi unki Mũsā
Didi Hārũn’a avmi itseñ iřfā

1618 Didi Hārũn varaydum unki gitdũn
řaķındum diyesin gitdũn řaġıtdũn

B 58b 1619 Pes itdi Sāmirī altun buzaġu
Begirdi unki apdı aña amu

1620 İşitdi un ki Mũsā bu sebebden
Aña tā bed-du‘ā itdi ġazabdan

1621 Didi hergiz daħi ulaşma nāsa
şataş bu demde renc-i “*lā-misāse*”⁴⁴⁴

1622 Du‘āsı mũstecāb oldu ol āġāh
Nebīsinũn sũzin redd itmez Allāh

1623 açan bir nāsı kim gũrũr seerdi

1617 geldi bildi: bildi geldi S

⁴⁴⁴ Taha 20 / 97.

Musa: Defol! dedi, artık hayatın boyunca sen: “Bana dokunmayın!” diyeceksin. Ayrıca senin için, kurtulamayacağın bir ceza günü var. Tapmakta olduğun tanrına da bak! Yemin ederim, biz onu yakacağız; sonra da onu parça parça edip denize savuracağız!

Ḳamu a‘zāsı uyanur geçerdi

1624 Baña degmeñ diyü eylerdi feryād
İlāhī ḳıl bizi hıṣmuñdan āzād

S 42a 1625 Ḳopınca tā ḳıyāmet olısar bu
Ki ḳumdan ṣimdi bir deryādadur o

1626 Görüp hep ḳavm oldılar peṣīmān
Getürürüz didiler yine ĩmān

1627 Bizi ‘afv eyle yā Mūsā ğāzabdan
Ḳabūl-i tevbe iste bize Rab’dan

1628 Mūnācāt itdi Mūsā olup āġāh
Ne buyurmuş işit ol ḳavme Allāh

1629 Budur buyruḳ ki her tā’ib olanuñ
Ki öldürmek gerekdür nefsin anuñ

1630 Teṣehhüd ṭavra otursun biçilsin
Ḳızıl ḳan üstine tā kim ṣaçılsın

1631 Bu resme tevbe ḳıldılar ol āġāh
Ḳabūl oldı ‘aleyhim raḥmetullāh

1632 Pes olmuş bu cihetden tevbeye ad
Ḳızıl ölüm dimek iy merd-i üstād

1633 Muḥammed ṣer‘i üzre ṣābit olsañ
Ki nefsuñ üstine sen ġālib olsañ

1633 ṣābit: tā’ib S

- B 59a 1634 Hemān bir nev‘a öldüñ iy bürāder
S 42b Ölen menhī olanı nice işler
- 1635 Hāḫīḫat tā’ib-iseñ böyledür ḫāl
Degülseñ ḫīla ṭolaşduñ budur ḫāl
- 1636 Hāḫīḫat tevbeye ḫüb eyle isrā‘
Nedemdür ‘azm-i muḫkemdür hem ıḫlā‘
- 1637 Ne kim geçmişdür olmaḫdur peşīmān
Ne gelse ḫaşd-ıla terk itmek iy cān
- 1638 Aḫup mir’āt-i dilden ḫoş ḫicābı
Heves terkiyle sürmek ıztırābı
- 1639 Bu resme tevbeye olduñsa vāşıl
ḫızıl ölüm saña ḫoş oldu ḫāşıl
- 1640 Çün öldüñ böyle oldu pes bürāder
Saña ölmekden öñ ölmek müyesser
- 1641 Bu ḫāletden bizi çün ḫılduñ āgāh
Naşīb eyle bize luṭfuñdan Allāh

Ağ Ölüm

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

- S 43a 1642 Gel iy deste iden verd-i daḫāyık
Dil ü cānı besātīn-i ḫaḫāyık
- 1643 Bize ḫoş ḫoş feraḫlar vir ki güldür
Senüñ her bir sözüñ bir tāze güldür

- 1644 Niķābın aç seçilsin hūb rūyı
Ki haṭṭ virsin bize hoş rengi būyı
- 1645 O gül şevkında bülbul-veş idüp cūş
Şehā Hızır ābını itdür bize nūş
- 1646 Resūlullāh’uñ it kavlinden āgāh
Müyesserdür saña hoş zādeka’l-lāh
- 1647 Benüm bu mürde gönlüme olur cān
Odur āb-ı hayātı ‘ayn-ı ĩmān⁴⁴⁵
- B 59b 1648 Ölüñ ölmezden oñ didügin anuñ
Bize añlatdı fi’l-cümle beyānuñ
- 1649 Kızıl ölüm nedür itdüñ haber-dār
Bize vir ağ ölümden bu kez aḥbār
- 1650 İşit taḫrīr-i taḫrīrüm nedür şāh
Beyānın hoş naşīb eylerse Allāh
- S 43b 1651 Çün Ādem yire indi tutdı tertīb
Ki Hindistān içinde ol Serendib
- 1652 Pes Ādem bir gün itdi hoş münācāt
Gelüp Cibrīl irürdi neyse ḥācāt
- 1653 Didi Cibrīl’e hīçem gerçi ben ḫul

1644 rengi: reng ü S

1645 şevkında: şevkına S

⁴⁴⁵ Metinde “āb-ı ġayātı u ‘ayn-ı ĩmān” şeklinde ancak vezin zaruretinden dolayı “āb-ı ġayātı ‘ayn-ı ĩmān” şeklinde okundu.

1650 taḫrīr-i: taḫrīr ü S

- Nice itsem ki tevbem ola maḳbūl
- 1654 Didi di Rabbenā bī-ḩāre ḩalduḩ
İkimüz nefsumüze zālīm olduḩ
- 1655 Ki raḩmet maḒfiret itmezseñ Allāh
Biz elbetde oluruz ḩāsirīn āh⁴⁴⁶
- 1656 Tezekkür eyleseñ bu ḩavli her gāh
Añar luḩf-ıla in‘āmından Allāh
- 1657 ‘Urūc itdi hemān ol peyk-i ḩazret
Pes Ādem böyle dimeḩ ḩutdı ‘ādet
- 1658 Gelüp Cibrīl bir gūn itdi āgāh
Senüñ-ḩün ḩoş bir ev yapdı Allāh
- 1659 Var ol ev Rabbine eyle ‘ibādet
Olur her neyse maḩbūl anda ḩācet
- S 44a 1660 Ol evden tā nebīsīn idüp āgāh
Kelāmında ḩaber virmişdür Allāh
- 1661 İder ḩaḩ her murādı anda maḩbūl
Pes evvel vaż‘ olundu nās-iḩün ol
- 1662 ḩaḩīḩat ḩaḩ dimiş Mekke aña ad
Vara her kim aña taḩvā gerek zād
- B 60a 1663 Nebī virdi ḩaber ol cān-ı mūnis

⁴⁴⁶ A‘raf 7 / 23.

“(Ādem ile eşi) dediler ki: Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi baḒışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.” Ayetine telmih var.

1658 yapdı: indürdi S

1662 Mekke: Bekke S

Pes elli yıl şoñ oldı Beyt-i Mağdis

1664 Uludur ʿizzetini añla anuñ
Ki oldur kıblesi her enbiyānuñ

1665 Tavāf itdi otuz yıl içre Ādem
Gelüp hoş Mekke'ye Allāhu a'lem

1666 Ki bir gün mültezimde ol münācāt
İderdi yüz qomışdı ʿarz-ı hācāt

1667 Çün irdi fırsat-ı ihsān-ı inʿām
Pes oldı Ādem'üñ qalbine ilham

1668 Hıtañı yarlığa didi benüm zūd
Muhammed haqqı yā Allāh-ı Maḥmūd

S 44b 1669 “*Teḳabbel tevbeti*”⁴⁴⁷ demek hem ilhām
Didiler eyledi Allāh-ı ʿallām

1670 Hıtañ idüp didi Allāh-ı emced
Nice bildüñ ki kimdür bu Muhammed

1671 Didi gördüm muhaqqak şöyle maḥbūb
Ki her mevzi' de cennet içre mektūb

1672 Ki yoq durur İlāh illā ki Allāh
Muhammed Haq Resūlullāh'dur şāh

1673 Haqqıkat bildüm itmişsin mükerrem
Bu maḥlūqāt içinden oldur ekrem

1665 Mekke'ye: Bekke'ye S

⁴⁴⁷“...(Rabbim!) Tevbemi kabul et..” Hadis-i şerif. Tirmizi, Daavât, 103.

- 1674 Pes itdi mağfiret Allāh-ı Vehhāb
Qabūl itdi anı fażlıyla Tevvāb
- 1675 Bu ilhāmı didi aşlınca kāmil
Ki Hāq kavlinde_ olan te'vīle qā'il
- 1676 Şataşdı sırlara Rabb'inden Ādem
Pes oldı kendünüñ hālını a'lem
- 1677 Münācāt eyledi pes ol cihetden
Ki maħrūm olmadı tā mağfiretten
- B 60b 1678 Dimişler bunda bir āhar rivāyet
S 45a İşit fehm eyle gökçekdür be-ğāyet
- 1679 Didi Ādem yaratduñ iç ü taşı
Götürdüm sūy-i 'arşa çünki başı
- 1680 Ki nāgāh gördüm anda şöyle mektūb
Hāqīkat nūr-ıla gāyetde maħbūb
- 1681 İlāh olmaz çün illallāhu a'zem
Muħammed'dür Resūlullāh a'lem
- 1682 Hāqīkat şöyle bildüm kim aħad yoq
Qatuñda qadr-i a'zam andan artuq
- 1683 Velī şol kimseden itdük mu'āyin
İdüp tā ismūñe ismin muqārin
- 1684 Pes ol dem Ādem'e raħm itdi Allāh
Didi yā Ādem-i Şāfī ol āgāh

1680 nāgāh: nāgeh S

1682 andan: ola S

- 1685 Celālüm ‘izzetüm haqqı-y-içün ol
Nebîler âhiridür şöyle maqbûl
- 1686 Senüñ zürriyetüñdür itdüm i‘zām
Tolar anuñla ‘âlem nür-ı İslām
- S 45b 1687 Yaratmazdum seni ol olmasaydı
Murād olup eger ol gelmeseydi
- 1688 Didi Ādem ki yuy benden günāhı
Muḥammed ‘izzeti-y-çün yā İlāhī
- 1689 Didi Haḫ çün vesîle_ itdüñ anı sen
Ḳabûl itdüm senüñ ‘iṣyānuñı ben
- 1690 Didi Ādem ki fazluñdan hidāyet
Çün irdi vir baña yā Rabb imāret
- 1691 Didi Haḫ saña āṣarı virem ben
Tamām eyyām-ı beyzā şāyim ol sen
- 1692 On üçinci günini tutdı ayuñ
Ağardı elleri hûb ol hümāyuñ
- B 61a 1693 Ki sırrı böyledür iy nür-ı Ḥallāḫ
Şehādet ber-ma‘nī ola ezel aḫ
- 1694 Çün on dördinci günin tutdı ol cān
Ağardı cismi irdi luḫf-ı Raḫmān
- 1695 Çün on beşinci [gün] tutdı ol āgāh
Ağardı gönli hûb elḫamdülillāh

- S 46a 1696 Çün oldı şâyim olmağdan beyâzı
Virildi yine hoş cennet riyâzı
- 1697 Eger bildüñ beyānumdan murādı
Pes oldı ağ ölüm hoş şavmuñ adı
- 1698 Ölümle şavm yeksāndur kıl idrāk
Gerekdür üç mufaṭṭırdan çün imsak
- 1699 Bu şâyim boğazından nesne geçmez
Ölen zîrâ ki hergiz yimez içmez
- 1700 Ölüñ tâ ölmedinden i'ṭikâdı
Nebî'nüñ ağ ölümdür hem murādı
- 1701 Nebî bu remzi eyler saña 'âķil
Şaķın hâ ağ ölümden olma ġâfil
- 1702 Buyurur saña ya'nî şâyim ol sen
Ḥaķîķat Ḥaķ katında budur aḥsen
- 1703 Pey-â-pey irişür luṭfuñ çü her ġâh
Bu ḥâli sen müyesser eyle Allāh

Yaşıl Ölüm

Mefā'îlün / Mefā'îlün / Fe'ülün

.--- / .--- / .--

- S 46b 1704 Gel imdi bu beyānuñdan çün iy cān
Güneş-veş rüşen oldı nūr-ı İmān
- 1705 Bize hoş yaşıl ölümden ḥaber vir
Kızıldan söyledüñ hem ağı bir bir

- 1706 Bizüm gönümüze açduñ güzel rāh
Saña iḥsān ve ecrin virsün Allāh
- B 61b 1707 Kulağ tut diñle sen iy merd-i sālīk
Olursın milket-i ma‘nāya mālīk
- 1708 Olursın ğonce-veş ser-sebz ü ḥandān
Kılursın gülşen-i ğaybīde seyrān
- 1709 Toğar gönlüñ göginde şems ü aqmār
Toқınur cānuña envār-ı esrār
- 1710 Çü sālīk eski geysel irse tevfiḳ
Yeşil ölüm dir aña ehl-i taḥḳīḳ
- 1711 Aña beñzer ki bir bāğ-ı gülistān
Kenārına dikilmiş çevre süḥān
- 1712 Müzeyyen pür içi ezḥār u eṣcār
Ne kim ‘ālemde dirseñ anda hep var
- S 47a 1713 Velī muḥkem ki tūc olmuş kenārı
Ne mümkin nesne gire böyle ḥārı
- 1714 Çü olmuş çevre bu muḥkem ‘alāyim
Ne tombay daḥl ider ne ḥod behāyim
- 1715 Nice sa‘y itse girmez bil ki ādem
Nice girsin ki olmuş böyle muḥkem
- 1716 Hoş olmuş tāze vü ser-sebz ü zāhir

Degül çün girmege bir kimse qādir

- 1717 Kaçan kim eski üski geysel sālīk
Yetişmez aña āfāt-ı mehālik
- 1718 İçi ser-sebz olur gül bigi handān
Olur hoş gülşen-i İslām u ĩmān
- 1719 Havā tonbayları dahl itmez aña
Ne mümkün ya havā cistrānı aña
- 1720 Mizācından⁴⁴⁸ çıkar evşāf-ı mezmūm
Olur memdūh anuñ yirine merķūm
- 1721 Müvesvis olmaz aña hīç şeytān
Ne hod muǵvī olur şeytān insān
- B 62a 1722 Maķām-ı nefis anuñdur hoş nazār şal
S 47b Ki oldur evvel-i tevḥīd-i ef‘āl
- 1723 Aña hoş ehldür nāsūt ve envār
Daḥi milk-i_Aden’i söylerler iy yār
- 1724 Maķām-ı rūḥuñ oldı āḥiri bāl
Ki oldur āḥiri tevḥīd-i ef‘āl
- 1725 Dimiş melkūt aña ehli gūş it
Şekerden tatludur bu balı nūş it
- 1726 Maķām-ı kalb anuñdur buña ma‘ķūl
Dinür tā oldı tevḥīd-i şıfāt ol

⁴⁴⁸ “Mizāc” kelimesi metinde “mezāc” şeklinde harekelenmiş.

- 1727 Anuñ ehli aña cebrût dirler
Bilür anda haqâyık ehli sırlar
- 1728 Maqâmi's-sırr anuñdur hûb ve maqbûl
Haqîkat oldı pes tevhîd-i zât ol
- 1729 Anuñ ehli aña lâhût dirler
Pes ehlullâhdur ol ehl-i sırlar
- 1730 'Ale't-tertib dürdi_ oldı maqâmât
Muvahhid dir iren ehl-i kerâmât
- 1731 Olur ehli maqâmātuñ mücâhid
Mükâbid hem mükâşif hem müşâhid
- S 48a 1732 Bu resm-ile olan ol merd-i kâmil
Haqîkatde olur ol Haqq'a vâsıl
- 1733 Pes oldı öldüğinden bu huşulı
Degüldür çünkü cismânî vuşulı
- 1734 Anuñ-çün dirler ölmişdür bu ir giç
Menâhî işlemez zîrâ ölen hîç
- 1735 Yeşil ölüm dimişler pes buña ad
Murâduñ virsün Allâh itsin irşâd
- 1736 Nebî kim buyurur “mūtū” hiţâbı
Buña remz eyler ol cân âfitâbı
- B 62b 1737 Budur ölmekden öñ ölmek bürâder
Naşîb olsun di hoş Allâhu ekber

1731 S'de yok.

1738 Çü açduñ göñlümüz gözine hoş rāh
Müyesser kıl bize seyrānın Allāh

Ḳara Ölüm

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

1739 Yine luḡf it bize iy pīr-i ma‘nī
Ḥaber vir kim şekerden ola muḡnī

S 48b 1740 Çü ma‘nī küncini var genc-i aḥbār
Bize bī-renc gencüñ eyle īṣār⁴⁴⁹

1741 Ḳılursaq ṭañ mıdur senden ki der-host
Senüñ elṭāfuña öğrendük iy dost

1742 Ḳızıl ağ u yeşil söylendi bir bir
Bu kez mevtüñ siyāhından ḥaber vir

1743 Çü ṭālib olduñ aḥbār-ı ‘acāyib
Ḳara ölümden işit hoş ḡarāyib

1744 Ḳara ölümdür ammā irse nāḡāh
Yüzini ağ ider bī-şübhe Allāh

1745 İşit bu resme ölmek n’eylemekdür
Belā vü şiddete şabr eylemekdür

1746 Ḥaḡ itdi şabrı şol ağaç şıfatlu
Köki acı yemişi ḥüb ṭatlu

⁴⁴⁹ Metinde “İṣār” şeklinde yazılmış.

1743 ‘acāyib: ḡarāyib S // ḡarāyib: ‘acāyib S

- 1747 Şanasın kim budur cennetde Tübā
Köki zaqqūmdur eşmārı ahlā
- 1748 Kemāhū hikmetin itmezler idrāk
Haq'uhn şun'ında 'āciz 'aql-ı derrāk
- S 49a 1749 Rivāyet eyledi İbnü'l-Mübārek
Naşīb itsün saña ol Haq tebārek
- 1750 Didi üç dürlü olur şabruñ aşlı
İşit şāhum nedür hoş aşlı faşlı
- B 63a 1751 Muşībet üzre hoş şabr eylemekdür
Ki tāt üzre hem şabr eylemekdür
- 1752 Daħi şabr eylemekdür ma'şiyetden
Nedür aşlı işit bu üç şıfatdan
- 1753 Muşībet üzre şol kim ola şābir
Ġazāsı tā kıla redd anı āħir
- 1754 Velī üç yüz derec zībā ol āgāh
Anuñ-içün yazar bī-şübhe Allāh
- 1755 İder şol ki becid nefesine cebri
Kılur tā tātı üstine şabrı
- 1756 Muħaqqak altı yüz gökçek ol āgāh
Derec yazar aña luḡf-ıla Allāh
- 1757 Şaқınur şabr ider tā ma'şiyetden

Şu kim vardur naşîbi mağfiretten

- S 49b 1758 Olur şeksüz beķā milkinde ol şāh
Derec yazar toķuz yüz aña Allāh
- 1759 İkiisi arası her bir derecden
Nedür miķdārı bil tā Bül Ferec'den
- 1760 Toķumından yirüñ irişe müfrez
Ki 'arşuñ müntehāsına iki kez
- 1761 Saña bunda kıluram bir hikāyet
Ebu'd-Derdā ider anı rivāyet
- 1762 Ecel geldi ölüp hatm oldu şuğlı
Süleymān-ı nebīnüñ pes bir oğlı
- 1763 Anuñ üstine zārī kıldı kıatı
Kesüp tā nevhā kılmadı şebātı
- 1764 Melek geldi iki ol dem tutup rāh
Buyurmuş tā ki hikmet issi Allāh
- 1765 Huşūmet tavırını tutmuşlar ammā
Gelüp oturdılar öñinde hattā
- B 63b 1766 Biri anuñ didi idüp şikāyet
Toķum ekdüm emek çekdüm be-ğāyet
- S 50a 1767 Anı ben biçmemişdüm gerçi yetdi
Gelüp bu geçdi andan fāsīd itdi
- 1768 Süleymān aña dönderdi cemāli
Didi kim sen ne dirsın söyle hālī

- 1769 Didi ʔođrı yolu ʔutup giderdüm
Gelüp tā bir ekin üstine irdüm
- 1770 Tetebbu‘ eyledüm key sağ u solı
İgen üstinde tā yoluñ ıuşılı
- 1771 Bu kez şordı Süleymān aña şe’ni
Niçün ekdün ʔarīķ üstinde anı
- 1772 Buña ‘ilmüñ yetişmez mi ıaķīķi
Ki her bir nāsa lābüddür ʔarīķi
- 1773 Melek nāzük teveccüh itdi aña
Didi sende bu iş aşlın[ı] aña
- 1774 Ki ođluñ üzre emr irdi dimezsın
Niçün maḫzün olur şabr eylemezsın
- 1775 Velī bilmez misin bu mevt aḫsen
ʔarīķ-i āḫiret olduğını sen
- S 50b 1776 Bu sözden añladuñsa gör ıuşılı
Olur maḫşüda göñlüñüñ vuşılı
- 1777 Muşībet üzre şābir olan ir giç
Ki gūyā öldi, maḫzün olmaz ol hīç
- 1778 Bu şabr ölmekden ayrılır gider mi
Ölen maḫzün olup feryād ider mi
- 1779 Şu kim girçek olur ʔā‘atde şābir

1776 gör: ger S

Uludur şan degül tağyîre kâdir

- 1780 Şu resme şabr var terk işlemez hîç
Ölen kâdir olur mı şugle ir giç
- B 64a 1781 Şu kimse ma'şiyetden oldı şābir
Pes öldi işlemez ol evvel āhir
- 1782 Şu şabrı var ki tağyîr itmez ir giç
Uludur ma'şiyet itmez ebed hîç
- 1783 Ne müşkildür bu şabrı itdüm iş'ār
Gücüm yetdükçe iy yār-ı vefādār
- 1784 Sözümden añladuñsa sen bu şabrı
Ki örter āfitābı yüzün ebri
- S 51a 1785 K̄ara ölüm dinildi bu cihetden
Bu şabra ġāfil olma ma'rifetden
- 1786 Nebî "mūtū" didi ol şems ve māhum
İşāretdür buña bilgil ki şāhum
- 1787 Ölüm ölmezden oñ ebnā-yı Ādem
Çihār-aşnāfdur Allāhu aḥkem

Īmān-ı Bi'l-kadr

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Fe'ülün

.--- / .--- / .--

- 1788 Daḥi şıdḳ-ıla Īmān bi'l-kardür
Hep Allāh'ındur ol kim ḥayr u şerdür

- 1789 Bu bir bāb-ı ‘azīm oldı ki meftūh
Pes ehl-i sünnete maḥşūş ve meşrūh
- 1790 Budur mezkūr olan tevḥīde çün bāb
Bu bābı bekler uş aşḥāb-ı elbāb
- 1791 Velākin ‘azmi var gāyet ḥuzūra
İder ikrār ṭā‘atde kuşūra
- 1792 Becid sübhāneke dir “*mā-‘abednāk*”⁴⁵⁰
Saña lāyık ‘ibādet ḳande var pāk
- S 51b 1793 Nebī’nūñ ḳavli bigi ḥūb rūşen
Didi kendüsi “*lā uḥşī senāen*”⁴⁵¹
- 1794 İkinci eyleyüp eksiklik izḥār
İder tā ma‘şiyetde zülme ikrār
- B 64b 1795 Nebīsine Ḥudā gönderdi āyet
İder Ḥaḳḳ o Ādem’den ḥikāyet
- 1796 Didiler “*rabbennā*’ tā biz “*zalemnā*”⁴⁵²
Senūñ ‘afvuñı ḳıluruz temennā
- 1797 Ḥudā ‘afv itdügin bildürdi iy ḥūn
Çün eksikligin izḥār itdi Ze’n-nūn

⁴⁵⁰ “Sana hakkıyla ibadet edemedik.” Hadis-i şerif.

1792 ḳande var: tā ola S

1793 ḥūb: şöyle S

⁴⁵¹ “Sana layık olduğun senāyı yapamam.” Hadis-i şerif. Muvatta, Kur’ân, 8; Müslim, Salât, 42.

⁴⁵² A‘raf - 7 / 23.

(Ādem ile eşi) dediler ki: Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.

1797 S’de yok.

- 1798 Ki bunda sünnet ehli mü'min̄ine
Lebendür şāf-ı sāyiğ şārib̄ine
- 1799 Çıkar ferş-ile tā dem aresinden
İçersin añla hoş meh-pāresinden
- 1800 Bu ferş ü dem ki söylendi em̄iri
Biri Cebriyyedür Qadriyye biri
- 1801 Bu aqvāli ki bu yirde didüm uş
Beyānın va' de itmişdüm saña hoş

İ'tikād-ı bi-tarīki'l-evrād

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün
.--- / .--- / .--

- S 52a 1802 İşit şāhum hab̄ir ol bu haberden
Ne hikmet açılır rüşen bu derden
- 1803 Bu İmān qapusında oturanlar
Oqur bu tavra evrād ol erenler
- 1804 Didük āmentü billāhi muḥakḫak
Melā'ik ḥak kütüb ḥakdur rüsül ḥak
- 1805 İnanduk lābūd olur yevm-i āḥir
Varılır ḥazrete hep evvel āḥir
- 1806 Gelüp iki melek olurlar esbak
Su'āl itdükleri qabr içredür ḥak

1798 Ki bunda: Bu mezheb S

1799 aresinden: aresinde S // meh-pāresinden: meh-pāresinde S

1801 didüm uş: dimişem S // Beyānın va' de itmişdüm saña hoş: Beyānın saña va' de eylemişem S

- 1807 ‘Azāb-ı kabr olur küffāra el-ḥaḳ
Gehī mü’mīn ‘uṣātuñ ba’zına ḥaḳ
- 1808 İrer ni‘metlü ehli t̄ā‘ate ḥaḳ
Ki bu kabr içre ḥaḳḳā bu muḥaḳḳaḳ
- B 65a 1809 T̄aṭan mevte yine ba‘ş olması ḥaḳ
Nüṣūre ḥaḳ kitāba hem dirüz ḥaḳ
- 1810 Ḥisāb olur su’āl olur budur ḥaḳ
Ki mīzān ḥaḳ sırāt olduğıdur ḥaḳ
- S 52b 1811 Dirüz kim ḥavz-ı kevşer ḥaḳ muḥaḳḳaḳ
Şefā‘at eylenür kübrā dirüz ḥaḳ
- 1812 Ni‘am cennetde ḥaḳ, cennet de hem ḥaḳ
Ki yanar ehl-i nāra nārdur ḥaḳ
- 1813 İkisi böyle ḥaḳ maḥlūkatāndur
İkisi böyle hem mevcūdatāndur
- 1814 Olurlar Ḥaḳḳ’uñ ibkāsıyla bākī
Fenā bulmazlar olmaz ehl-i fānī
- 1815 Fenā-yı tāmme olmaz añlağıl hā
Ki ğayr-ı sırr-ı “*kullu men ‘aleyhā*”⁴⁵³
- 1816 Bunuñ sırrından artuḳ yoḳ fenā’āt
Ki her şey hālik illā kim degül zāt

1808 ni‘metlü: ni‘metler S

⁴⁵³ Rahman 55 / 26.

Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak.

- 1817 Hâk'uhn birligine ĩmānı muhkem
İderseñ açılur ol sırr-ı a'zem
- 1818 Bu sırrdır añla şāhum hoş ol āgāh
Ne şey kim var-ısa hep māsivallāh
- 1819 Hâkīkat hadd-i zātında budur hâk
Ki hep ma'dūm u fānīdür muhaqqâk
- S 53a 1820 Olurlar Rabb-ile mevcūd u bâķī
Olur pes Rabb'inūñ ibķāsı vāķī
- 1821 Beyān it bilelüm bu sözlerūñ ne
Fenā-yı tāmme olmaz didigūñ ne
- 1822 İşāretdür bu söz olur degül kül
İkisinde bile ba'zı tebeddül
- 1823 Nitekim yinse me'külāt-ı cennet
Güzel fehm eyle iy ehl-i sa'ādet
- B 65b 1824 Nitekim irse melbūsāt-ı rūşen
Ki ol şüretde irer andan ahsen
- 1825 Nitekim ehl-i nār itse tesseffül
Cülūdı yanıben olur tebeddül
- 1826 Derisi yansa her gāh olñ āgāh
Bedel bu ğayrı virürüz dir Allāh
- 1827 Bedel yetmiş kez olur günde yā nās
Rivāyet böyle kıldı İbni 'Abbās

1821 bu sözlerūñ: söyledüğüñ S

1827 S'de yok.

- 1828 Liķā'ullāhdur cennetde hem ھاķ
Ne kim ھاķ dir murādı űzre hem ھاķ
- 1829 Muħammed hoř Resűlullāhdur ھاķ
Ne kim dirse murādı űzre hem ھاķ
- S 53b 1830 Őehādet eylerem olur gelűr hā
“*Ve enne's-sā'ate lā reybe fīhā*”⁴⁵⁴
- 1831 ھاķīķat ba'ş ider Allāh bes hep
Ķubűruñ iķre kim varsa műretteb
- 1832 Rażīnā 'izzeten billāhi Rabben
Ve bi'l-İslāmi envāren ve ħubben
- 1833 Muħammed hem resűl u hem nebīdűr
Dil ű cānuñ ħabībi maţlabıdur
- 1834 Őekernā Şumme ķulnā Allāh Allāh
Tevekkelnā kefānā ħasbunallāh

El-ķařıde-i fi'l-īmān

Mefā'ılűn / Mefā'ılűn / Mefā'ılűn / Mefā'ılűn
.--- / .--- / .--- / .---

1829 hoř: ķűn S

⁴⁵⁴ Kehf 18 / 21.

Bűylece (insanları) onlardan haberdar ettik ki, Allah'ın vādinin hak olduęunu, kıyametin Őűphe gűtűrmez olduęunu bilsinler. Hani onlar aralarında Ashāb-ı Kehf'in durumunu tartıřıyorlardı. Dediler ki: “Ŭzerlerine bir bina yapın. Rableri onları daha iyi bilir.” Onların durumuna vākıf olanlar ise: “Bizler, kesinlikle onların yanbařlarına bir mescit yapacaęız” dediler.

Hac 22 / 7.

Kıyamet vakti de gelecektir; bunda Őűphe yoktur. Ve Allah kabirlerdeki kimseleri diriltip kaldıracaktır.

Mu'min 40 / 59.

Kıyamet gűnű mutlaka gelecektir, bunda hiķ Őűphe yoktur. Fakat insanların çoęu buna inanmazlar.

- 1835 Ezel bezminde çün vardı kime luṭf-ı Hudā Īmān
Ḥulāşa ḥāşş-ı Ḥaḫḫ oldur aña ‘ayn-ı vefā Īmān
- 1836 ‘Īnāyātı ezel sebḳat ider her şahşa kim Allāh
Hidāyet nūrını virür olur ḥoş Muştafā Īmān
- 1837 Anuñ-çün cümle ‘ārifler dir āmennā hüve’l-ma‘būd
Olupdur ḥazret-i Ḥaḫḫ’da mu‘azzez müctebā Īmān
- B 66a 1838 Dilüñden āb-ı tevḥīdi gönül milkinde icrā⁴⁵⁵ it
S54a Gülistān-ı vücūduñda vire neşv ü nemā Īmān
- 1839 Ḥudā birdür, kütüb ḥaḫḫdur, rüsül ḥaḫḫdur, melā’ik ḥaḫḫ
Diseñ şıdḳ-ıla cānuñdan virür cennetde cā Īmān
- 1840 Zehebdür çürümez bildi Muḥammed şer‘ini her kim
Aña iksīr-i devletdür olur pes kīmyā Īmān
- 1841 Ḥaḫḫīḳat ḥazret-i Ḥaḫḫ’da mu‘azzez olduḡın bildi
Dil ü cāndan ḳabūl itdi cemī‘-i enbiyā Īmān
- 1842 Şehā ‘arş-āşiyān olup ider cennetde cevlānı
Kime kim sāyesin şalsa perin açup hümā Īmān
- 1843 Muḥaḫḫaḫ şındılar küfr ü nifāḳ u şirk ü şekk ceşşī
Çü çekdi seyf-i sübbūḫı idüp muḫkem ḡazā Īmān
- 1844 Cehennem dir ki geç mü’min beni nūruñ söyündürdi
Zihī fazl-ı Īlāhī kim virür nūr u ziyā Īmān

1837 mu‘azzez: ‘azīz ü S

⁴⁵⁵ Metinde “āḫir” şeklinde ancak anlama uygun şekilde düzeltilmiştir.

1844 nūruñ: nūr S

1845 Olup řāğūta kāfir tā řafāyī mü'min ol billāh
Saña dāru's-selām içre virür tā kim řafā ĩmān

İřsān miftāh-ı hāķķāniyetden üçinci dendānedür. Üç aķsām vardır.

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün
.--- / .--- / .--

- S 54b 1846 Gel iy iřsān ilinüñ řehd ü balı
Ciger tāze tıtan ķavl-i zülāli
- 1847 İçüren söz zülālinden bu suyu
Açan Hızr ābı yüzinden bu suyu
- 1848 Olan zībā kelāmı hikmet-āmız
Ma'ānī hūnına hoş hoş řeker-rız
- 1849 Kōnuķlarsın bizi řirīn ķaberdēn
Bize senbūse virürsin řekerden
- 1850 Güzel ķavlüñden añlandı řavābı
Olur hoş haste cānumuñ cevābı
- 1851 Müferrihdür ider ķalbi muřaffā
Budur ma'cūn-ı yāķūtī mürebbā
- B 66b 1852 Dili tāze tıtar nite ki 'unnāb
Bize şatlu sözüñdür 'ayn-ı cüllāb
- 1853 Yine gökķek ķaber vir eyle iřsān
Ki ğāyet iřtiyāķ eyler dil ü cān

1845 virür: vire S

1849 bizi: çü sen S

1850-1851-1852 S'de yok.

- 1854 Bu haqqānīyetüñ hoş eyle rūşen
Üçinci neyse di dendānesin sen
- 1855 Üçincisin işit ʿışq-ıla iy cān
Ki bu miftāhadur dendāne ihsān
- 1856 Pes üç aqsāma var olmuş müretteb
Saña bir bir anı nazm eylerin hep

Ƙısm-1 evvel

Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Feʿülün
.--- / .--- / .--

- S 55a 1857 İşit evvelki kısmı iy müsilmān
İşitdüm böyle didi şeyh-i sultān
- 1858 Şu şeyʿüñ fiʿlidür kim ol gerekdür
Kerākī bigi kim eyle gerekdür

Ƙısm-1 şānī

Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Feʿülün
.--- / .--- / .--

- 1859 İkinci kısmını bil olma ʿāmī
Resūlullāhʿuñ añlatdı kelāmı
- 1860 Haqqīkat Haqqʿa tapmaq oldu ihsān
Göre turur bigi sen anı iy cān
- 1861 Eger sen görmez-iseñ anı muṭlaq
Haqqīkat Haqq seni görür budur haqq

Qısm-1 şālīş

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Fe'ülün

.--- / .--- / .--

1862 Üçinci kısmıdur ğāyet dil-ārā
Olur tā gül-şeker andan mürebbā

1863 'Ubūdiyyet şühūdiyye ḥabībi
Ki sırr-ı cāndur ol cānum ṭabībi

B 67a 1864 Naşīb eyle bize sen yā İlāhī
S 55b Ki sāyir ṭālibīne hem kemāhī

1865 Nite kim sen naşīb itdūñ muḥaqqāq
'İbāduña ki maṭlūb oldılar ḥaqq

El-kaşīde-i fi'l-iḥsān

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün

.--- / .--- / .--- / .---

1866 Çün itdi baḥr-i cūdından cihāne Kirdigār iḥsān
Gözet raḥmetler āşārın olur 'ayn-ı bahār iḥsān

1867 Dil ü cān-ıla ḳassām-ı ezel kısmına şākird ol
İrer bu demde görürsin pey-ā-pey şad-hezār iḥsān

1868 Olur bu on sekiz biñ her 'avālim cümlesi enver
Güneş-veş maşrıq-ı cāndan olur çün āşikār iḥsān

1863 'Ubūdiyyet: 'Ubūdetdür S

1867 bu: bir S

- 1869 Virür bir kûlîna haqqâ cihâni kabz u bast Allâh
İderse merkez-i luţfı ki devrinde medâr ihsân
- 1870 Ne guşşa şerr-i a‘dâdan hasedden cânı çıksın ko
İre çün fazl-ı Rabbânî ide hoş kâmkâr ihsân
- 1871 Seni cennetde iy muhsin irürüz her murâdâta
Revâdur her ‘avâlimde iderse iftihâr ihsân
- S 56a 1872 Dâlâl u bid‘at u küfr ü harâm u şirk ü şekk ceysin
Çeker çün seyf-i Sübhânî ider hoş târmâr ihsân
- 1873 Buyurur aña “*vallâhu yuhibbu ’l-muhsinîn*”⁴⁵⁶ Allâh
İde sırr u ‘alâniyye kişi leyl ü nehâr ihsân
- 1874 Hudâ luţfıyla va‘de itdi yerin havf u hüzn irmez
Haq’uñ ol hâşıdur itmiş ki cânında qarâr ihsân
- 1875 Haqîkat girçek olmuşdur şifât-ı medhûñ a‘lâsı
Anuñ-çün tutdı ‘âlemde güneşden iştiâr ihsân
- 1876 Muhammed şer‘ini muhkem tut oldur “*‘urveti ’l-vuşkâ*”⁴⁵⁷

1869 luţfı: ‘adli S

1870 fazl-ı: luţf-ı S

⁴⁵⁶ Al-i İmran 3 / 134.

O takvâ sahipleri ki, bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar; öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da güzel davranışta bulunanları sever.

Al-i İmran 3 / 148.

Allah da onlara dünya nimetini ve (daha da önemlisi,) ahiret sevabının güzelliğini verdi. Allah, iyi davrananları sever.

Maide 5 / 93.

İman eden ve iyi işler yapanlara, hakkıyla sakınıp iman ettikleri ve iyi işler yaptıkları, sonra yine hakkıyla sakınıp iman ettikleri, sonra da hakkıyla sakınıp yaptıklarını, ellerinden geldiğince güzel yaptıkları takdirde (haram kılınmadan önce) tattıklarından dolayı günah yoktur. (Önemli olan inandıktan sonra iman ve iyi amelde sebatır). Allah iyi ve güzel yapanları sever.

1874 S’de yok.

⁴⁵⁷ Bakara 2 / 256.

Dinde zorlama yoktur. Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır. O halde kim tâğutu reddedip Allah’a inanırsa, kopmayan sağlam kulpa yapışmıştır. Allah iştir ve bilir.

Şafāyī rüz-ı maḥşerde ider hoş t̄ac-dār iḥsān

**İk̄ān miftāh-ı ḥaḳḳāniyyetden dördinci dendānedür : Üç ḥazz var: [B 67b] Biri
‘ilme’l-yaḳīn biri ‘ayne’l-yaḳīn biri ḥaḳḳa’l-yaḳīndür.**

Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

1877 Gel iy sultān-ı iḳlīm-i ma‘ānī
Sipeh-sālār-ı şehr-i kāmuranī

1878 Bize ‘ilmüñden aç bāb-ı gülistān
Ḳılalum gülşeni ‘ilmüñde seyrān

S 56b 1879 Alalum nerges ü sünbüllerüñden
Ḳoḳalum deste deste güllerüñden

1880 Pür olsun cān meşāmına ḥaḳāyık
Müzeyyen olsun āşār-ı daḳāyık

1881 Bize ‘ilmüñ kemāhū künhin añlat
Ḥaḳīḳat di nedür ‘ilme ḥaḳīḳat

1882 Yaḳīni irgürüp ‘ayne’l-yaḳīne
İrişdür tā bizi ḥaḳḳa’l-yaḳīne

1883 ‘Ulūmuñ rütbetin gökçek beyān it
‘Ulūmuñ ehli kimlerdür ‘ayān it

1884 Vefā’ñuñ irdi hoş elṭāfı tekrār
Bize sen şimdi olmaduñ vefā-dār

1883 beyān: ‘ayān S // beyān: ‘ayān S

- 1885 İşit řāhum kılalum neyse taħķīķ
Virürse fażl-ıla Allāh tevķīķ
- 1886 Yaratdı Hāķ ‘ulūmı hoş cevāhir
Hızāne kıldı göñli aña tāhir
- 1887 Bu haķķāniyyeti çün kıldı miftāh
Virür bu kavle açar anı Fettāh
- S 57a 1888 Bu olmış ‘ādetullāhı_añla iy cān
Ki dördinci ola dendāne İķān
- 1889 Olur pes üç hużūz-ıla bu İķān
İřit bir bir Hużā ‘avn itse iy cān

Evvel ‘ilme’l-yaķīndür mahżūz olanlar cinsāndur.

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

- B 68a 1890 İşit řāhum ki tā olursın efđal
Beyānın eylerem ğāyet mükemmel
- 1891 ‘Ulūmuñ olmağ-ıçün ařlı eshel
Nedür ‘ilme’l-yaķīni aña evvel
- 1892 Yaķīnüñ ma‘nisidür dirler āri
Kaçan su tıtsa havz içre qararı
- 1893 Pes andan hażzı olan ehl-i devlet
İki cins oldılar bilgil haķīķat

1887 bu: bir S

1890 S’de yok.

- 1894 Biri cinsüñ e‘ammıdur ‘avāmuñ
Nedür hoş Һazızın işit ol hümāmuñ
- 1895 Ki ‘ağd-i zihndür yok irtiyābı
Muṭābık i‘tikādına me’ābı
- 1896 E‘ammiyyetde olmak bu aşālet
Pes oldı kendüden min-fevka nisbet
- S 57b 1897 Һavāşş u yā aḥaşş olurlar el-ḥaḳ
İlā min dūne pes nisbet olıncaḳ
- 1898 Güzel fikr eyle dimişler erenler
Ki hep bu resme dir şoñra gelenler
- 1899 Nedür gel bil ḥabībüm cins-i şānī
‘Avām olmışdur oñat añla anı
- 1900 Pes oldı Һazızları bu resme ḳāyim
Meşābe ‘azmi var cezm-ile dāyim
- Şānī ‘ayne’l-yaḳīndür maḥzūz olanlar nev‘āndur.**
- Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--
- 1901 ‘Ulūmuñ köhnei ‘ārif olanlar
Ḥaḳāyık sırrına vāḳıf olanlar
- 1902 Çü şānī Һazızdur İḳān murādı
Aña ‘ayne’l-yaḳīn urmuşlar adı

1902 Һazızdur İḳān: Һazızdur İḳāndan S

- 1903 Ki maḥzūz olan andan ehl-i ʿizzet
İki nevʿ oldılar budur ḥaḳīḳat
- B 68b 1904 Birisi budur o nevʿüñ muḥaḳḳaḳ
Ḥavāşş olanı dirler anı el-ḥaḳ
- S 58a 1905 Ḥavāşşuñ ḥazzlarınıñ ʿayn-ı sūdı
Pes istiḳrārdur olur şühüdı
- 1906 Ḥicābuñ refʿ-ıla eyler müyesser
Kime kılsa naşīb Allāhu ekber
- 1907 Yine ʿayneʿl-yaḳīnüñ var beyānı
Ki maḥzūz olan andan nevʿ-i şānī
- 1908 Ḥaḳīḳat bil aḥaşşıdur ḥavāşşuñ
Olur sādātı anlar ʿāmm u ḥāşşuñ
- 1909 Ḥuzūzı anlaruñ bu oldı ḳāyim
Şühüduñ olmağ istimrārı dāyim
- 1910 Anuñ pes ihticābı yok ebed hīç
Ḥicāb-ıla taḥaḳḳuḳ bulmaz ir giç

Şāliş ḥaḳḳaʿl-yaḳīndür. Maḥzūz olanlar şinfāndur.

Mefāʿilün / Mefāʿilün / Feʿülün

.--- / .--- / .--

- 1911 Budur ḥazz olan İḳāndan üçinci
Dinür ḥaḳḳaʿl-yaḳīn añla bu genci
- 1912 Bu gence irişüp maḥzūz olanlar

İki şımf oldılar bil şāhum anlar

- S 58b 1913 İşit ma‘lūmuñ olsun şımf-ı evvel
Kemālūñ arta hoş olasin ekmel
- 1914 Hülāşadur aḥaşşından havāşşuñ
Ki sulṭānı durur ol ‘āmm u ḥāşşuñ
- 1915 Huzūzı_anlar qarārıdur ḥaḳıḳat
Ki olur şāhid ü meşhūda vaḥdet
- 1916 Olur bir ‘āşıḳ u ma‘şūk deryāb
Bulur vaḥdet nite kim ḥubbu’l-aḥbāb
- 1917 İşit ḥaḳḳa’l-yaḳīni sırr-ı cāndan
Ki şānī sımfıdur maḥzūzuñ andan
- B 69a 1918 Bu şımfı bil şafāsıdur ḥalāşuñ
Hülāşa kim aḥaşşından havāşşuñ
- 1919 İşit bil bunlaruñ ḥazzın muḥaḳḳaḳ
Açılsın cānuña hoş nūr-ı muṭlak
- 1920 Velī cem‘e’l-vücūduñ iy hümāmī
Ki birlik vüs‘atinden var devāmı
- 1921 Olur pes Rabbü’l-erbāba bu maḥşuş
Ki bu resme idüpdür ehl-i manşuş
- S 59a **El-ḳaşıde-i fi’l-ıḳān***

Mefā‘ılün / Mefā‘ılün / Mefā‘ılün / Mefā‘ılün

1915 anlar: pes S

* **Başlık:** El-ḳaşıde-i fi’l-ıḳān: Fi’l-ıḳān S

.--- / .--- / .--- / .---

- 1922 Kaçan kim maşrık-ı cāndan toğa açup cemāl îkân
Haķîkat ‘ālemi nefse virür rüşen kemāl îkân
- 1923 Şehādet eyle Haķ birdür Resūlullāhi it taşdıķ
Olur ‘āriflerüñ şeksüz kemālâtına dāl îkân
- 1924 Ne şübhe zann u vehm ü şekk halel virmez ki cāzimdür
Kaçan bir kula girçekden virür çün Zü’l-celāl îkân
- 1925 ‘Aceb mi ğaybuñ esrārı rumūzın kāşif olursa
Kişiyi ‘ārif eyler Haķ virür biñ biñ hışāl îkân
- 1926 Yaķîniyyâtı kesb eyle ķo zanniyâtı mā-dūnı
Kılup ‘allāme-i ‘ālem ider şîrîn-maķāl îkân
- 1927 Dürüş ‘ilme’l-yaķîni tā irer ‘ayne’l-yaķîne sen
Hoş ol haķķa’l-yaķîn a’lā ķomaz haşma mecāl îkân
- 1928 Şaķın aşhāb-ı rey olma kemālāta nihāyet yok
Göñülden ‘azm-i hūb eyle çün artar māh u sāl îkân
- 1929 Muħammed şer’i kim haķdur anı haķķa’l-yaķîn añla
Şafāyî çün ķomaz ğayre bilürsin ihtimāl îkân
- S 59b 1930 İder sultān-ı ‘ālem hem yirüñ dārü’s-selām eyler
Hümādur sāyesin şalsa açup çün perr ü bāl îkân

Tertib-i Kemālāt

Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Fe‘ülün

1926 zanniyātı: zanniyāt u S

1927 a’lā: ehli S

.--- / .--- / .--

- B 69b 1931 Yine işit rumūzından Vefā' nuñ
Hoş olsun genc-i bī-renc armağanuñ
- 1932 Vefā-dār olmağın eyler vefāyī
Ferah-nāk itmege ehl-i şafāyī
- 1933 Buyurdu tā bizi kıılmağa āgāh
Anuñ ecrin ziyāde kıılsın Allāh
- 1934 Vaşiyet eylerem ĩkān-ıla ben
İki ma'nānuñ üzre añla rūşen
- 1935 Anuñ pes evvelidür aşlı a'lā
Be-gāyet elyağ u ahrā ü evlā
- 1936 Kıılsın bu yaķıniyyātı taķdīm
Ki zānniyāt u mā-dūn üzre bī-bīm
- 1937 Bu zānniyāt u mā-dūnı ne kim var
Anuñ tarzına sevğ eyelensin iy yār
- S 60a 1938 Muvāfiğ olsa aña ola maķbūl
Revā 'āmil anı eylerse ma'mūl
- 1939 Muvāfiğ olmasa redd ola h^wāce
Yaķıniyyāt olanuñ mūcibince
- 1940 İkinci bu ki eylenmeye iķnā'
Bu zānniyāta budur hūkm-i icmā'

1937 eyelensin: olmsın S

- 1941 Pes anuñ terkidür evlā vü elyağ
Ve “inne’z-zanne lā yuğnī mine’l-ħağ”⁴⁵⁸
- 1942 İşit Allāhdan hoş rüşen olsun
Buyurđı “inne ba’de’z-zanni işmun”⁴⁵⁹
- 1943 Buyurđı añla yā mü’min şevābı
Çoğundan zannuñ eyle ictinābı
- 1944 Hüşüşā şol ki mā-dün ola zandan
Be-gāyet ictinābuñ olsun andan
- 1945 Dün ü gün bil ki cehd it iy müsilmān
Ki hoş hoş eyle tā taħşīl-i ĩkān
- B 70a 1946 Düriş ĩkān-ı nefse geç keselden
Kemālāta ki ħāşıldur ‘amelden
- S 60b **Kemālāt-ı ‘ameliyye**
- Mefā‘ılün / Mefā‘ılün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--
- 1947 Mürettebdür velī var üç merātib
İşit olduñsa ger ‘ışğ-ıla t̄alib
- 1948 Pes evvel eylemek tehzīb zāhir
Hoş a‘māl-ıla kim şer‘iyye t̄ahir

⁴⁵⁸ Yunus 10 / 36.

Onların çoğu zandan başka bir şeye uymaz. Şüphesiz zan, haktan (ilimden) hiçbir şeyin yerini tutmaz. Allah onların yapmakta olduklarını pek iyi bilendir.

⁴⁵⁹ Hucurat 49 / 12.

Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Biriniz diğeriinizi arkasından çektişirmesin. Biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. O halde Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, tevbeyi çok kabul edendir, çok esirgeyicidir.

- 1949 Anuñ şānīsī pes tehzīb-i bāṭın
Hoş aḥvāl-ıla kim marziyye bāṭın
- 1950 Üçinci hoş taḥallīdür ki_ola ḥüb
Şuverden kim ola ḳudsiyye maḥbüb
- 1951 Daḥi ola ‘ulüm-ıla müzeyyen
Ledünniyye vü hem ḥadsiyye rüşen
- 1952 Çihārüm mertebe budur ol āgāh
Tecellīdür olur ‘ammā sivallāh
- 1953 Tecellī-i celālullāha çün dir
Tecellī-i cemālullāha çün dir
- 1954 Tecellī-i kemāli-y-çün İlāhī
Tecellīdür ki olmaz iştibāhı

S 61a **Kemālāt-ı nazariyye**

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

- 1955 Yine nefse merātib dörd eşerdür
Kemāl-i ‘ilmisiyle bi’n-naḫardur
- 1956 Ezel bu mertebedür añla ḳālī
Ki ‘aḳl oldı heyülānī vü ḥālī
- 1957 ‘Ulūmuñ küllisinden gerçi zāhir
Velī ögretmege ḳābildür āḫir

1950 taḥallīdür: tecellīdür S

1957 ögretmeye: ögrenmeye S

- 1958 İkinci rütbeti hūb añla nāsıh
Virilür nefse hoş bir ‘aql-ı rāsıh
- B 70b 1959 Ki kesbiyâtı taḥşîl eyler el-ḥaḳ
Zarūriyyâtdan şöyle ki elyak
- 1960 Üçinci rütbetüñ budur rüsümü
Ki ‘aqlı müstefād ola ‘ulümü
- 1961 Velī feyyāzdan irer muḥaḳḳaḳ
Ki her nefse münāsib neyse ancaḳ
- 1962 Budur⁴⁶⁰ dördünci rütbet kim olur tüş
Ḥaḳîḳat ‘aqlı bi’l-fi’l ider hoş
- S 61b 1963 ‘Ulüm olmağ-ıla anda maḥzūn
Mürettebdür bigi manzūm u mevzūn
- 1964 Şu ḥayşiyetde ḳādir aña neyse
Ki istiḥzārını ḳaçan dilerse
- 1965 Teceşşüm çekmedin kesb-i cedīde
Müyesser olmaz illā kim sa‘īde
- 1966 İşit hoş hoş ḳıluram aşl-ı terfīh
Saña tā pādişāhum⁴⁶¹ ola tenbīh
- 1967 ‘Amelden çünki nef s olur mükemmel

⁴⁶⁰ Esas alınan metinde kelime “bu” şeklinde ancak vezni haleldar ettiğinden S nüshasında yer alan “budur” şekli tercih edildi.

1962 bi’l-fi’l: bi’l-fi’le S

⁴⁶¹ Esas alınan metinde kelime “şāhum” şeklinde ancak vezni haleldar ettiğinden Terceme-i Vesâyâ-yı Şeyh Vefâ’da yer alan “pādişāhum” şekli tercih edildi.

Üçinci rütbeti ekmeldür efḍal

- 1968 Kemālinden ki nefse bi'n-naḗardur
Ki çārüm mertebedür mu'teberdür
- 1969 Olur kemmen ve keyfen ekmeliyyet
Eyü fikr it ki zībādur be-gāyet
- 1970 Nedür bil kim ve keyfe bunda ma'nī
İşit kim şanmayasın ḗurı da'vī
- 1971 Gelür nefse 'ulūmında ki keşret
Aña şeyn ü vehimden var ḗahāret
- S 62a 1972 Buña icmā' ider hep 'ilme māhir
Ger ehl-i bāḗın u ger ehl-i zāhir
- 1973 Olur çün faẓl u 'izzet fī yedullāh
Virür her kime kim isterse her gāh
- B 71a 1974 Mübeyyen oldı saña hep kemālāt
Naşībüñ olsa gökçekdür bu ḗālāt
- 1975 Velī çün u çirā şıgmaz ol āgāh
Ulu faẓl issidür bī-şübhe Allāh
- Et-tergībāti't-ta'līm**
- Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün
.--- / .--- / .--
- 1976 Nedür gel bil 'ulūmuñ nef' ü sehli

1970 bil: bu S

1974 S'de yok.

- Gide tā albũnũñ emrāz-ı cehli
- 1977 Mu‘āz ibni Cebel müfti-yi aşhāb
Ne buyurur işit ol cān-ı aḥbāb
- 1978 Ki söyler kesb-i ‘ilme çok fezāyil
ılur cān u dili hoş kesbe māyil
- 1979 Didi kim öğrenũñ ‘ilm-i ḥaıat
Ta‘allũmdür muḥaa ‘ayn-ı raḥmet
- 1980 açan kim öğrenen şev-ıla ursa
Varup bir ‘ālim õninde otursa
- 1981 Aılır aña yetmiş bāb-ı rüşen
Hep anlar ‘ayn-ı raḥmetden müzeyyen
- S 62b 1982 Õninden alar anuñ hoş feraḥ-nāk
Anadan oğduğı gün bigi hoş pāk
- 1983 aleb itmek anı olur ‘ibādet
Tezākür anı tesbīḥ ü sa‘ādet
- 1984 Velī baḥş itmek andan hoş ğazādur
Dürişmek Ḥa ta‘ālādan ‘aādur
- 1985 Anı öğretmege olmak teşevvuk
Ki bilmez kimseye olur taşadduk
- 1986 Anı ehline bezli oldu urbet
Güzel ‘izzet olur fırsat ğanīmet

1976 S’de yok.

1982 hoş: ol S

- 1987 Hākīkat ‘ilm olur zīrā nişānı
Sebīl-i ehl-i cennet aña şānı
- B 71b 1988 Olur ol kişiye vahşetde mūnīs
Çomaz her kim muşāhib olsa müflis
- 1989 Olur şāhib kişiye ğurbetinde
Muħaddiş olup añlar ħalvetinde
- 1990 Delīl olur aña serrāsı üzre
Mu‘īn olur aña ħarrāsı üzre
- S 63a 1991 Saña ħoş zeyn olur ‘inde’l-aħillā
Silāħuñdur berāber olmaz a‘dā
- 1992 Bunuñla ħaldurur aqvāmı Allāh
Çıılır anlar ħayır içinde her gāh
- 1993 Olurlar muħtedā her biri nāfi‘
Düşerler izine olup tevābi‘
- 1994 Şi‘āline iderler iħtidāyı
Gidermez dilden ol zıkr-i Ĥudāyı
- 1995 Melā’ik ħulletine raġbet eyler
Çanatlarıyla silüp ‘izzet eyler
- 1996 Şalāt eyler becid otlara her gāh
Ne kim var raṭb u yābis aña lillāh
- 1997 Daħi her ne ki var baħr içre ħītān
Yirüñ olan hevāyı cümle iy cān⁴⁶²

1994 Şi‘āline: Fi‘āline S

1996 Şalāt eyler becid otlara: Şalāvatlar virür anlara S

- 1998 Daḥi cümle sibā^çı baḥr ü berrüñ
Daḥi ne varsa ehl-i nef^ç ü zarruñ
- 1999 Ki zīrā ^çilm olur ḳalbüñ ḥayātı
Cehelden ḳurtarur oldur memātı
- 2000 Bize ta^çlīm-i esmā itdi Allāh
Bize ol bildürür her şey'i her gāh
- 2001 Mu^çallim Ḥaḳḳ ola bil buncayuz biz
Ḥaḳīḳat cevher-i pākīzeyüz biz
- S 63b 2002 Olur ḳulmetde ḥoş misbāḥ-ı ebşār
Ḳılur ma^çlüm u rüşen her ne kim var
- B 72a 2003 Ḳo za^çfı ḳuvvet oldur ḳüt-ı ebdān
Ḥuzūrında ḳamu eşkāl ü elvān
- 2004 Sürer ^çabdi ider ḳaṭ^ç-ı menāzil
Ḳılur ebrāra hem aḥyāra vāşıl
- 2005 Maḳāmātı olur cennāt-ı ^çulyā
Kişiye ḳıldurur dünyā vü ^çuḳbā
- 2006 Tefekkür anda itmekdür⁴⁶³ müdāvī
Olur ḥaḳḳā şıyām-ıla müsāvī

⁴⁶² Esas alınan metinde mısra “Yirüñ olan hevāyı iy cān” şeklinde ancak vezni haleldar ettiğinden Terceme-i Vesâyâ-yı Şeyh Vefâ’da yer alan “Yirüñ olan hevāyı cümle iy cān” şekli tercih edildi.

2000-2001 S’de yok.

2005 ^çuḳbā: uḥrā S

⁴⁶³ Esas alınan metinde kelime “itmek” şeklinde ancak vezni haleldar ettiğinden Terceme-i Vesâyâ-yı Şeyh Vefâ’da yer alan “itmekdür” şekli tercih edildi.

- 2007 Dimek işitmek anı iy bürāder
Kıyāmu'l-leyle olur pes berāber
- 2008 Bunuñla ulaşıur bī-şübhe erḥām
Bunuñla olunur emvāle aqsām
- 2009 Haḳīkat haḳkı bātıldan açar bu
Helāl-ile ḥarāmı hoş seçer bu
- 2010 İmām olduğı 'ilmüñ oldı ma'lüm
'Amel haḳ bu ki tābi' oldı me'müm
- S 64a 2011 Sa'īd olana ilhām eyler Allāh
Pes olur eşkıyā maḥrüm ol āgāh
- 2012 Sa'ādet vir İlāhī bu 'aḫādan
Bizi yā Rabbi kıılma eşkıyādan
- 2013 Umılur nesne senden bes kemāhī
Çü sensin cümle eşyānuñ İlāhı
- 2014 Çü ma'lümüñ durur mevcūd u ma'düm
Senüñ luḫfuñdan olmaz zerre maḥrüm⁴⁶⁴
- 2015 Naşīb itdün bize İslām u İmān
Biḥamdillāh daḫi iḥsān u İḳān
- 2016 Hidāyet eyledün elḥamdülillāh
Muḥammed haḳ Resülullāh Allāh
- 2017 Hidāyetdür 'aḫyānuñ maḳāmı
Yine sen vir şebātına devāmı

⁴⁶⁴ B nüshasında “maḥzün” şeklinde ancak kafiye gereği S nüshasında yer alan “maḥrüm” kelimesi tercih edildi.

B 72b 2018 Senüñ elḫāfuñı kimdür ki bilmez
Saña ḫod ihtiyācumuz kesilmez

2019 Çü vaḫdāniyyetüñden olduĝ āgāh
Ki biz fānī vü sen bākīsın Allāh

S 64b 2020 Ne ḫadrümüz ola bir müşt ü ḫāküz
Senüñ biz ḫilmüñ altında helāküz

2021 Bizi ḫābil ḫılup ḫoş ḫılduñ āgāh
Sen añlatduñ seni elḫamdülillāh

Ġazel fī tevḫīd*

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün
-.- / -.- / -.- / -.-

2022 ‘Ārif-i Rabb oldı varlıḫdan nişānı añlayan
Kendinüñ cisminde key bu sırr-ı cānı añlayan

2023 “*Kullu şey’in ḫālikun lā reybe illā vechehu*”⁴⁶⁵
Kendüyi fānī bilür bī-şübhe anı añlayan

2024 Her neye baḫsa hemān Ḥaḫḫ’ı görür ḫaḫḫa’l-yaḫīn
‘Ālemi ‘ayne’l-yaḫīn içinde fānī añlayan

2025 Sırr-ı sırruñ sırrına seyrān ider bulur vuḫūf
Bu beyānuñ tā bedī‘inden ma‘ānī añlayan

* **Başlık:** Ġazel fī tevḫīd: Şi‘r S

⁴⁶⁵ Kasas 28 / 88.

Allah ile birlikte başka bir tanrıya tapıp yalvarma! O'ndan başka tanrı yoktur. O'nun zâtından başka her şey yok olacaktır. Hüküm O'nundur ve siz ancak O'na döndürüleceksiniz.

- 2026 Yirde gökde bildi kim mevcūd andan ğayrı yok
Kim kelāmından anuñ seb‘a’l-meşānī añlayan
- 2027 Aḥmed’üñ Ḥaḫ nūrıdur ḫaḫḫā ki Aḥmed nūr-ı Ḥaḫ
Bildı nūrı sūre-i Nūr’ı ‘ayānı añlayan
- S 65a 2028 Sen Şafāyī sırrını işbu rumūzuñ añla kim
Añladı “*nūrun ‘alā nūrın*”⁴⁶⁶ bu şānı añlayan

Bu faşl feżāyil-i Aḥmediyyedür kim yirler göklerle baḫş itdükleri zāhir olur.*

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

- 2029 İşit billāhi gel iy merd-i fāḫir
Ḥaşāyış kim Nebīde oldı zāhir
- B 73a 2030 Göñülde fikri zıkrı ḫoş şafādur
Gözüñde ma‘nisi külli cilādur
- 2031 Muḫammed ‘āleme gelmezden öñdin
Cemāl açmış cihān olmamış aydın
- 2032 Muḫammed çünki gelmiş nūrı ḫolmuş
Bu yir zulmānī-y-iken rüşen olmuş
- 2033 Bu sözüñ sırrı var ‘irfān içinde
Rumūzın añla şaḫla cān içinde

⁴⁶⁶ Nur 24 / 35.

Allah, göklerin ve yerin nûrudur. O'nun nûrunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir. O lamba kristal bir fanus içindedir; o fanus da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da, batıya da nisbet edilemeyen mübarek bir ağaçtan, yani zeytinden (çıkan yağdan) tutuşturulur. Onun yağı, neredeyse, kendisine ateş değmese dahi ışık verir. (Bu,) nûr üstüne nûrdur. Allah dilediği kimseyi nûruna eriştirir. Allah insanlara (işte böyle) temsiller getirir. Allah her şeyi bilir.

* Bu bölümden sonra yer alan mucizat kısmı S nüshasında yer almamaktadır.

- 2034 Sühan-dân ol gözet bu sözde bâ'is
Bu yir gök oldılar evvelde bâhiş
- 2035 Muḥammed olmadın 'ālemde zāhir
Bu gökler oldu yirler üzre fāhir
- 2036 Didi gök yirlere kim bendedür 'arş
Yaratdı Ḥaḳ seni zūlmāni bir ferş
- 2037 Bu 'arşuñ bendedür hem ḥāmilāni
Melekler bendedür hem bende şāni
- 2038 Rūkū' itmiş kimi varmış sücūda
Ḳamu tesbīḥ iderler ol Vedūda
- 2039 Ḳamer hem şems ü bende hem kevākib
Virürler nūr olup 'ālemde ğālib
- 2040 Bu cennet bende hem cennetdeki ḥūr
Yürürler nūr olup “*nūrun 'alā nūr*”⁴⁶⁷
- 2041 Göñül çün didi ki ma'ḳül u maḥsūs
Yirüñ gitdi mecāli oldu menkūs
- 2042 Niçün kılmaya gök yir üzre faḥri
Cihāni rüşen eyler māh u miḥri
- 2043 Ḳaçan kim toĝdı 'izzet şems-i dīni
Cihānuñ mefḥarı ya'nī emīni

⁴⁶⁷ Nur 24 / 35.

Allah, göklerin ve yerin nûrudur. O'nun nûrunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir. O lamba kristal bir fanus içindedir; o fanus da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da, batıya da nisbet edilemeyen mübarek bir ağaçtan, yani zeytinden (çıkan yağdan) tutuşturulur. Onun yağı, neredeyse, kendisine ateş değmese dahi ışık verir. (Bu,) nūr üstüne nūrdur. Allah dilediği kimseyi nûruna eriştirir. Allah insanlara (işte böyle) temsiller getirir. Allah her şeyi bilir.

- 2044 Hākīkat oldı hātım-i mürselīn ol
Güzīde “*rahmeten li’l-‘ālemīn*”⁴⁶⁸ ol
- B 73b 2045 Hemān yir iftiḥār itdi bu ḥāle
Başın ḳaldurdı başladı maḳāle
- 2046 Didi yā gök irer ḥaḳ feyzi dāyim
Senūñle ben oluruz böyle ḳāyim
- 2047 Benüm zāhrumda geldi bir mübārek
Nebīyi mürsel itdi Ḥaḳ tebārek
- 2048 İştüdk Ḥaḳ didi ḥaḳḳında “*levlāk*”
Anuñ-çün yaradılmışsın dir eflāk
- 2049 Velīkin sendeki mecmū‘-ı ḳudsī
Muḥammed nūrıdur hem ‘arş u kürsī
- 2050 Daḫi ol sendeki şems ü ḳamerdür
Anuñ nūrından oldı mu‘teberdür
- 2051 Bu rüşendür melāik yā kevākib
Anuñ nūrından oldı böyle ḡālib
- 2052 Anuñ nūrından oldı perverişler
Anuñ nūrından oldı hep revişler
- 2053 Bu yir gök aşlı nūrı cevherīdür
Muḥammed faḫr-i ‘ālem serveridür
- 2054 Benüm zāhrumdadur icrā-yı şer‘ī

⁴⁶⁸ Enbiya 21 / 107.

(Resūlüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik.

- Benüm zâhrumdudur aşlı vü fer'î
- 2055 Benüm zâhrumdudur mevte vü kabri
Benüm rûhumdur ol rûhumda fâhri
- 2056 Anuñla fâhirem çün ber-güzînem
Anuñ fâhriyle rûşen nûr-ı dînem
- 2057 İştîdi Hâk yirün çün i'tibârın
Hâbîbiyle gök üzre iftihârın
- 2058 Didi Hâk yire kim hoş şâbir olduñ
Hâbîbümnden ki âhîr fâhîr olduñ
- 2059 Anuñ ümmetlerinüñ hem şavâbın
Senüñ üstünde itdüm feth-i bâbın
- B 74a 2060 Senüñ şarkuñla ğarbuñ hep türâbın
Tâhûr itdüm ki bulurlar şevâbın
- 2061 Okı Qur'ân'da nice yüce Kâdir
Anuñ-içün “*şâ'iden tayyiben*”⁴⁶⁹ dir
- 2062 Senüñ bu şark u ğarbuñ hep mesâcid
Anuñ-çün itdüm anlar ola sâcid
- 2063 Senüñ fâhr itdügüñ çün ben 'inâyet
İdüp üstünde kıparman kıyâmet

⁴⁶⁹ Nisa 4 / 43.

Ey iman edenler! Siz sarhoş iken -ne söylediğinizi bilinceye kadar- cünüp iken de -yolcu olan müstesna- gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya bir yolculuk üzerinde bulunursanız yahut sizden biriniz ayak yolundan gelirse yahut kadınlara dokunup da (bu durumlarda) su bulamamışsanız o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin: Yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz Allah çok affedici ve bağışlayıcıdır.

2064 Bu luṭf-ıla bize irişdi raḥmet
Nebī'ye oldı 'izzet bu faẓīlet

2065 Bu yir gök olısı olsun taḥıyyāt
Aña faẓlıyla Ḥaḳ vırsün 'aṭıyyāt

**Bu faşl beyān eyler ki ḥātem-i enbiyāya ve ümmetlerine biş ḥaşlet virildi.
Evvel geen enbiyāya virilmedi.**

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün
.--- / .--- / .--

2066 Gel imdi ut baña bir laḫza sem'ün
Bu cem'ıyyetde yansun nūr-ı şem'ün

2067 Nebī'nün yār u şıddıķı Ḥuzeyfe
Dilin açduğı beñzer sell-i seyfe

2068 Rivāyet eyle itmiş ol mübeccel
Bize andan yetişdi bu müselsel

2069 Nebīler serveri ol faḫr-i 'ālem
Buyurmuş bu sözi Allāhu a'lem

2070 Dimiş kim ḥātemiyem enbiyānuñ
Benem metbū'ı cümle evliyānuñ

2071 Bu sırruñ bilmege sen ğāyetini
Bil “*in kuntum tuḥıbbūn*”⁴⁷⁰ āyetini

2072 Baña virildi Ḥaḳdan bu feẓāyil

⁴⁷⁰ Al-i İmran 3 / 31.

(Resülüm!) De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

Baňa maħşüş olupdur bu haşâyil

- B 74b 2073 Kılındı yir benüm-çün hep mesâcid
Anuñ-çün oluruz her yirde sâcid
- 2074 Olur pes her yirde nâz u niyâzum
Revâdur her yirde üstinde namâzum⁴⁷¹
- 2075 Anuñ-çün câyiz oldı ‘âdetümde
‘İbâdet her yir üzre ümmetümde
- 2076 Velîkin enbiyâ evvel zamânda
Namâz itmezdi her yirde cihânda
- 2077 Kâmu yirde namâz ümmetlerinde
Cevâzı olmadı milletlerinde
- 2078 Daħi budur ki tãhir oldı zãhir
Kâmu yir su bigidür evvel aħir
- 2079 Su bulunmayıcağ bu oldı ‘âdet
Teyemmüm eylerüz kılmağa tã‘at
- 2080 İkinci haşleti gel aňla şũfî
Melekler bigi tataruz şufũfı
- 2081 Becid şaff şaff taturuz biz namâza
Daħi şaff şaff oluruz cenge tãze
- 2082 Budur üçinci bil evvel [vũ] aħir
Bir aylıq yolda kôrkar oldı kãfir
- 2083 Bir aylıq yolda küllî hîç olurlar

⁴⁷¹ Beytin vezni bozuk.

Kaçup tağlara pīç-ā-pīç olurlar

2084 Bu[dur] dördünci kim māl-i ganīmet
Helāl oldu bize Hağdan bu ni‘met

2085 Anı evvel geçen ümmet yakardı
Ki zīrā anda yakmak mu‘teberdi

2086 Beşinci haşlete irişdi gāyāt
Virildi min künūzi’l-‘arşi āyāt

2087 Olur iki cihān hayrın[1] cāmi‘
Anı her hayra şāmil kıldı Şāni‘

B 75a 2088 Bu āyāt oldu hep ‘ālemlere zeyn
Melek didi bunuñ hağğında nūreyn

2089 Biridür Fātiha cān fāhiridür
Biri ikinci sūre āhiridür

2090 Bu faşl anuñ ki şāh-ı bağr u berdür
Habībullāhdur Hayru’l-beşerdür

2091 Anuñ vaşfında yā ebnā-yı ādem
Zelīlem ‘ācizem Allāhu a‘lem

S 4a **Fī na‘tu Seyyidi’r-rūsül ve min mürşidi’s-sübül**

Mef‘ülü / Fā‘ilātü / Mefā‘ilü / Fā‘ilün

-- / --. / .-- / --.

2092 Kağ kāle zü’l-menni kaşemen yā habībenā
İhvetuke le-‘amruke ve’ş-şemsü ve’đ-đuhā

- 2093 El-mukfur ad mea bike fali Rabben
Mz (...) rhik min marka'l-hd
- 2094 Ol zt-i pki eyledi mi'racuna asem
Kend kelmdur didi "ve'l-leyli_iz sec"⁴⁷²
- 2095 Terk eylemedi hm-ıla n sevdi H seni
"M vedde'ake" buyurdu senn-n "ve m al"⁴⁷³
- 2096 "Yu'ke rabbuke"⁴⁷⁴ didi lufndan ol kerm
Maer gninde cmle murduca her rz
- 2097 Didn ki yo rzm eger Allh h-y-n
Bir mmetmi eylese nr-ile mbtele
- 2098  rtbe-i 'alda ftyla ber-gzn
Ol zt- pke cevher-i ztyla murtaz
- 2099 H h beyn ider saa sultn- b-niyz
Ni'metlerini kim saa itmi durur 'a
- S 4b 2100 Kh zer ideyin bile yanuca yrisin
Aldanmadu aa beni lmdun tf
- 2101 Ben mehar eyledm seni iy Far-i kyint
ldm yetm-iken seni sultn- d-ser
- B 75b 2102 Sen bir far dr bigi hem bir yetm-iken

⁴⁷² Duha 93 / 2.

Skna erdiinde geceye yemin ederim ki.

⁴⁷³ Duha 93 / 3.

Rabbin seni brakmad ve sana darılmadı.

⁴⁷⁴ Duha 93 / 5.

Pek yaknda Rabbin sana verecek de honut olacaksn.

2097 rzm: rz S

- Eyle şenāmı kim saña ben virmişem ğınā
- 2103 H̄ayrān olur h̄iredi yeticek sen tıfl-iken
Bir hikmet-i ‘acīle kılmışam ihtidā
- 2104 Sensin bu kevnüñ aşlı hem Ümmü’l-ķurā yirüñ
Pes bu cihetden oldu ki ümmī dinür saña
- 2105 Çün nürsın keşāfet-i sāye tenüñde yok
Men‘ eyleyen keşāfet olur hacm-i māverā
- 2106 Sen kāyinātuñ eşrefisin iy habīb-i H̄aķ
H̄āşiyeti ki virdi saña kim irer aña
- 2107 Yirüñ yüzine sāye şalar cümle ehl-i ferş
‘Arşa düşürdi ‘izzet-içün sāyeñi H̄uzā
- 2108 Sāyeñ şehā ki ‘arşa düşer bu durur murād
H̄averler ide gözlerine kuhl-i tütüyā
- S 5a 2109 H̄ürd u h̄ayāl u h̄āb u hevādan degül sırruñ
Ta‘līm ider saña çü şedīdü’l-ķavī şehā
- 2110 ‘Ayn-ı kelām-ı nefesi çün kim beyān ider
Lafzuñ müferrih oldu vü Rūhu’l-ķudüs-edā
- 2111 Her şeb dirildiği bu ki mişkātuña senüñ
Uyara tā çırāğını ervāh-ı enbiyā
- 2112 Bu mu‘cizāt-ı mu‘cizeñi kim ider beyān
Ī ķurretü’l-‘uyūni ser-i sırr-ı asfiyā
- 2113 Ki H̄aķ ‘aşāñı kıldı giderken elüñde nūr
Geh geh müsebbih oldu elüñde tıran haşā

- 2114 ‘İzzetlerüñe nuḡk-ı ḡacer olsa n’ola dāl
Ümmetlerüñe oldı beraber bu ḡāk u mā
- 2115 Geh gāv idüp šikāyeti didi ki šāḡibüm
Ben ḡarş-içün iken güç ider yük urur baña
- 2116 Geh za‘fın añladup cemel eydür ki šāḡibüm
Ekser ġıdāmı arturiben bu yükümi hā
- B 76a 2117 Geh geldi saña çüb-ı selem virdi ḡoş selām
Didi ki iy Resül-i Ḥuzāvend-i Kibriyā
- S 5b 2118 Ben šāḡidem ki sensin iy šāḡ ḡātemi’r-resül
Sultān-ı mesned-i ḡarem-i šuffa-i šafā
- 2119 Seyr ü seferde saña dutar sāyebānı mīġ
Vaḡt-i ḡazarda ser getürür peyk-i bād-pā
- 2120 Bū Cehil öldürüp didiler šāḡitü’l-vücūh
Yevm-i vegāda bile melāik idüp ġazā
- 2121 Tozı sen atmaduñ atıcaḡ lākin atdı Ḥaḡ
Kör oldı külli ‘asker-i Bū Cehl-i pür-cefā
- 2122 Şükr ol Ḥaḡ’a ki “*uhliketi’l-‘ādun bi’d-debūr*”
“*Fī vaḡti ‘izzuke naşarullāhi bi’ş-şabā*”⁴⁷⁵
- 2123 Avcuñ šuyıyla leşker-i İslāmı ḡandurup

2118 šāḡ: šeh S

2119 dutar: ḡutar S

⁴⁷⁵ Hadis-i Şerif: “*نُصِرْتُ بِالصَّبَا وَأُهْلِكْتُ عَادًا بِالدُّبُورِ*” “Sabā rüzġarı ile yardıma mazhar oldum. Debur rüzġarı ile de Âd kavmi helak edildi”. <http://hadis.resulullah.org/index.php?s=oku&id=2713> Erişim tarihi: 08.06.2016

Cümle cemāl içüp⁴⁷⁶ daħi pür oldı hep saķā

- 2124 Diledüñ bu sofrā-i felege (...)
Bu ħ^wān-ı mu‘cizātuña her cū‘a eş-şalā
- 2125 Çil şaħşa pür-mevīz-ile virdüñ şehā şib‘
Çün dār-ı erķam içre ki kerem oldı iştiħā
- 2126 İtdüñ işāreti ufuķa inicek güneş
Çıķdı ikindü yirine ħabs oldı fi’s-semā
- S 6a 2127 Çün eyledüñ cerīde-i ħurmāyı tīg ü tīz
Bir serveri_aldı on yedi küffārı dildi tā
- 2128 Çıķmış gözin mübārek eliñ ķodı yirine
‘Ayn-ı Kātāde ħoş yine ‘ayn oldı rüşenā
- 2129 Çün eyledüñ mu‘ammere ħandaķ ħüni du‘ā
Üç yüz yaşadı zevķ-ıla pür-şevķ ü pür-vefā
- 2130 Görđi şafā-y-ile biñe dek oğlı oğlını
Bir kerre luţf-ıla Enes’e eyledüñ du‘ā
- 2131 Ĥaķ’dan ki istedüñ ‘ammuñ oğlı faķīħ ola
Oldı du‘āñ-ıla ‘ulemā şāħı muţlaķā
- B 76b 2132 Şadruñ yarulduğında ki mi‘rāca gidesin
Ĥ^wān-ı siyeh gide tōla envār-ıla ħeşā
- 2133 Taşt-ı zehebde Zemzem-ile yudı Rūħ-ı Kuds
Ol Ĥāzret’e zehābuña dāl oldı serverā

⁴⁷⁶ B nüshasında “açup” şeklinde harekelenmiş ancak anlam gereği S nüshasındaki “içüp” şekli tercih edildi.

2124 bu: çü S

- 2134 Taştuñ zehebden olduĝunuñ yā işāreti
Şer‘uñ zehebdür olmayısar çüriyüp fenā
- 2135 “*Esrā bi‘abdihi*”⁴⁷⁷ didi Hağ çünki münkirüñ
Kāfir olur bi-ħağğ-ı Huzā itmen iftirā
- S 6b 2136 Ferseng ü şad hezār u hezārān hezār bār
Seyr itdüñ anda kim didiler lā ħalā melā
- 2137 Olduñ süvār Refref’e geçdüñ niçe ħicāb
Cibrīl’e çünki Sidre mağām oldu Müntehā
- 2138 Hoş “*lev denevtu ünümületen le-ahtaraktı*”⁴⁷⁸ dir
“*Summe denā*”da⁴⁷⁹ mertebe bulduñ çü pür-şafā
- 2139 Yetmiş biñ anda çünki ħicāb eyledüñ ‘ubūr
Açıldı saña çünki rümüzı şeh-i beğā
- 2140 Toğsan biñ anda çün kelimāt eyledüñ dürüst
Bī-şavt u ħarf olmaz aña keyf-ile metā
- 2141 Üç nev‘ ile tecellīye kim eyledüñ vuşul
Şāhā naşībüñ oldu senüñ rü‘yet-i liğā

⁴⁷⁷ İsrā 17 / 1.

Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir; O, gerçekten işitendir, görendir.

⁴⁷⁸ “*Lev denevtu ünümületen le-ahtaraktı*.” “Yaklaşsaydım yanardım.” Cebrail’in Miraç’ta Hz. Peygamber ile gittiği son nokta. Mehmet Yılmaz, **Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1992, s. 111-112. Miraç mucizesinde Hz. Peygamber’in Cebrail ile Sidretü’l-Münteha’ya varmalarından sonra Hz. Peygamber’in Cebrail’e “Sen burada kalsan ve ben bu gurbet diyarında dolaşıp yol iz bilsem, nasıl olur” demesi üzerine Hz. Cebrail’in vermiş olduğu cevaptır. İbrahim Aksu, *Aziz Mahmud Hüdayi Adına Kayıtlı Mevlid-i Şerif ve Mi‘raciye Risalesi*, **Tasavvuf**, nr.24, İstanbul 2009, s.90.

⁴⁷⁹ Necm 53 / 8.

Sonra (Muhammed'e) yaklaştı, derken daha da yaklaştı.

2139 çünki: sırr-ı S

- 2142 Nefsiyyedür biri nefesiyye ikincisi
Berkıyyedür üçüncisi hoş luṭf-ı zi'l-‘ulā
- 2143 Hoş sen kemāl-i faqr-ıla eyledüñ iftiḥār
‘Ayn-ı beḳāda ḥazz çü fenā oldı fi'l-ḡınā
- 2144 “*El-faḳru faḥrī* hem *ve bihi eftaḥır*”⁴⁸⁰ didüñ
Çün faqr-ı tām menzilesi oldı pes sezā
- S 7a 2145 Hoş menzile ki Aḥmed Aḥad’den seçilmedi
Çün devr-i mīm’e yoḳ aḥadiyyetde iḳtizā
- 2146 Nefy eyledüñ vücūd-ıla çün māsivāyı sen
‘Anḳā-yı ḳurb-ı Ḥazret-i Zāt olduñ iy hümā
- B 77a 2147 İy⁴⁸¹ pīşvā-yı mecma‘-ı ervāḥ-ı aşıfıyā
Sīmāsı Ḥazret-i Aḥad-i Zāt’e reh-nümā
- 2148 Döndüñ çü heft ḥulḳ-ıla hem penc nūr-ıla
Didüñ güzīde çār vezīrüne mācerā
- 2149 Şiddīḳ u yār-ı ḡār u ‘Ömer ‘ādil ü muşīb
‘Oşmān-ı bā-ḥayā vü ‘Alī şāh-ı evliyā
- 2150 Hem anlara ki ḥubb-ıla muḥtāruñ oldılar
Ehl-i büyütuñ Āl’iñ ü etbā‘-ı etḳıyā
- 2151 Anuñ birisi ḳurretu’l-‘aynı olan Ḥasen

2143 sen: bu S

⁴⁸⁰ “Fakirlik övüncümdür.” Hadis.

2144 pes: hoş S

⁴⁸¹ “İy” kelimesi B nüshasında yok ancak böyle bir durumda vezin eksik kaldığından dolayı S nüshası tercih edildi.

Biri Hüseyn eşref-i sultān-ı Kerbelā

2152 Açdı şafā-yı serv bigi seri çü bām ü şām
Togrısı hāk-i pāyüñe yüz sürse ol revā

2153 Bārī şefā‘at umdı açup el çenār-vār
Ditrer günāh bād-ıla ol bīd-i bī-nevā

S 7b 2154 Ī fi‘l-ile mümecced ü iy qavl-i mu‘teber
Ī ism-ile Muḥammed ü iy Zāt-ı Müctebā

2155 Yā Faḥr-ı ‘ālemīne vü yā kāşifü’l-kürüb
Yā rākibe’l-Buraḫ u ve yā Seyyide’l-verā

2156 Tercü’l-‘ilāce merḥameten minke yā ṭabīb
Bi’l-luṭfi ente şifāin lisaḫminā

2157 Çünkim ḫiṭāb idüp bize “*lā taḫneṭū*”⁴⁸² didüñ
Raḫmetlerüñe biz ḫula vācib durur recā

2158 Bizüm günāhumuz dānesin raḫmetüñle yu
Yā Rab bi-ḫaḫḫ-ı sīret-i esrār-ı Muştafā

S 7b **Fī Midḫat-i Sultān İbn Sultān, Sultān Bāyezīd Meḫemmed Ḥān ***

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

2159 Biḫamdillāh o⁴⁸³ şeh-i zıll-ı Raḫmān

2155 vü yā: eyā S // ve yā: eyā S

⁴⁸² Zumer 39 / 53.

De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

* B’de yok.

⁴⁸³ Metinde “ol” şeklinde yazılmış ancak vezni haleldar ettiğinden dolayı “o” olarak düzeltilmiştir.

Şeh-i 'âlem güzîni-î âli-i 'Osmân

- 2160 Olan her ma'dilet mülkinde bürhân
Şerî'at şuffası üstinde sultân
- 2161 Olan 'adliyle ihsânıyla me'mûr
Kılan Hakk'ı olan hayr-ıla me'cûr
- S 8a 2162 Nebiyyü'r-rahme me'vâsında câlis
Diren emriyle rahmânî mecâlis
- 2163 Muhammed nûrı görinen özinden
Anuñ bir kılcı çıkmayan izinden
- 2164 Bu Hakk'ıñ luftıdur şükr ol Huda'ya
Halîfe kıldı şer'-i Muştafâ'ya
- 2165 Aña kim irdi bil elţâf-ı Sübhân
O sultân ibni sultân Bâyezîd Hân
- 2166 Aña vâcib durur pes 'adl ü inşâf
Hem itmek ğıll u ğışdan kalbini şâf
- 2167 Koyan İslâm-içün erkân u âyîn
Kılan ihsân-ı eytâm u mesâkîn
- 2168 Kılan hoş istikâmet her bir işde
Nebî'nüñ sünneti üzre revişde
- 2169 Cihâna çünki şıyt-ı 'adl düşdi
Dirüp rahtını zulm ol dem savuşdı
- S 8b 2170 Getürdi Aħmed-i mürselden a'lâm
Velî tâbüta tâbi' ğayr-ı aqvâm

- 2171 Aña i‘lām-çün Allāh virdi
Süheyl-i Rūm’dan geldi iriřdi
- 2172 ‘Alī hāzretde çün ol oldı maqbūl
Ġazānuñ şübhesüz şeyhidür ol
- 2173 Sinān nīzesini depretse yek-ser
Ki şan destinde bī-cān olur ejder
- 2174 Düşüp gürzi yire inciddi elüñ
Şorup dir şevre mähī nice hālüñ
- 2175 Kaşını çatsa kavsi tīr çün teng
Kažā kaçır öñinden niçe ferseng
- 2176 Olan manzūr-ı nuşret kılıcınıñ
Yirinde hāl-i nuşret kılıcınıñ
- 2177 Eline alsa Mūsā bigi şamşām
İki şakķ ola tiz biñ meyl-i kamķām
- 2178 Kime şu kim ider ol şāh-ı evşāf
Ki tīğın vaşf ider bir pāre vaşşāf

S 9a

El-Ķaşıdetü’l-mu‘aşşere*

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

-.-- / -.-- / -.-- / -.-

I

- 2179 İy hilāl-ebürü kamer-ṭal‘at eyā zāt-ı sa‘īd

* B’de yok.

- Görinür rā aşuñuñ ekli bi-‘aynih dāl-i ‘īd
2180 ems-i ruhsāruñla rüßen rü-y-i ub olur sepīd
İsmüñüñ hāıyyetinden zīde adruhdur bedīd
2181 Hem-nazīrūñ halk olinmadı vücūduñdur ferīd
Luf u huluñ ‘ālemi ser-tā-ser itmişdür ‘abīd
2182 Nekbet-i ‘ālem olan zāt-ı erīfüñden ba‘īd
Zev-ı ‘ıyuñ hem müdām olsun ehā ‘ömrüñ mezīd
2183 Hem melāyik manzar-ı Hā olmağın ‘ar-ı mecīd
Adılar tīguñı ‘ar üstinde Sultān Bāyezīd

II

- 2184 ün sa‘ādet emsine ceybüñ meāli‘dür bu dem
On sekiz biñ ‘āleme esrār-ı lāmi‘dür bu dem
2185 em-i cān bir kez yüzüñ görmege āni‘dür bu dem
Cānlar izüñ būsesin almağā āmi‘dür bu dem
2186 Badıguñ yir āb-ı hayvāna menābi‘dür bu dem
Hem melekler rāyetüñ ‘ālemde rāfi‘dür bu dem
S 9b 2187 Hem bu baqr ü berr senüñ emrüñe āyi‘dür bu dem
Hem ‘adāvet ‘ırkını tīguñ ki āi‘dür bu dem
2188 Bu haber gerek tevātür buldı vāi‘dür bu dem
Adılar tīguñı ‘ar üstinde Sultān Bāyezīd

III

- 2189 ünkü serkeler dilin kılduñ musaar tīg-ile
anki Hāyber al‘asın feth itdi Hāyder tīg-ile
2190 Devletüñ ün kıldı heft iqlīmi āker tīg-ile
anki ıtdı rub‘-ı meskūnı Sikender tīg-ile
2191 Merd-i merdāne olur lekerde server tīg-ile
Rūm-ı ayer nitekim kıldı muarrer tīg-ile
2192 Dūmen emrüñ uta tā meydān-ı güster tīg-ile
ehlere zımmī olur niteki kāfir tīg-ile
2193 Olmağın ‘ardan kiinüñ adr-i ber-ter tīg-ile
Adılar tīguñı ‘ar üstinde Sultān Bāyezīd

IV

- 2194 ‘Unşuriyyâtı ki germ itdi bu şems-i tâb-dâr
Cevfine arzuñ irişdi tîz te’şîr itdi nâr
- 2195 Müncemid oldı bürüdetden bu eşyâ bî-şümâr
Pes besâyiğden mürekkebler olıban âşikâr
- S 10a 2196 Ehl-i iksîrûñ tarîkınce ki nefis ü rûh var
Hem ‘ağākîri ki ansuz nesne olmaz pâyidâr
- 2197 Tîğ-içün hoş bir güher itdi melâyik ihtiyâr
Âb-ı hayvân-ile virdiler suyn leyl ü nehâr
- 2198 Saña nuşret kılcı-y-ımış buyurdı Kirdgâr
Aşdılar tîğüñi ‘arş üstinde Sultân Bâyezîd

V

- 2199 ‘Arş-ı a‘zamdan ki kâdrüñ oldı erfa‘ hûbdur
Saña münkâduñ olur ‘ömri mümetta‘ hûbdur
- 2200 Ka‘-ı düşmen dili-çün gam olsa ma‘ta‘ hûbdur
Meş‘al-i şebde ki çün şem‘-i muş‘a‘ hûbdur
- 2201 ‘Âşıkâ zevk itmege mâh-ı mukanna‘ hûbdur
Bu mu‘aşşer şî‘ri gûş it kim muşanna‘ hûbdur
- 2202 Ma‘la‘-i hürşîdden bu hüsni ma‘la‘ hûbdur
Bu kaşîde gerçi garrâdur bu ma‘ta‘ hûbdur
- 2203 Ya‘ni biñ beyt-i müzehhebden bu mışra‘ hûbdur
Aşdılar tîğüñi ‘arş üstinde Sultân Bâyezîd

VI

- 2204 Dâniş-içün ‘aql-ı küll bildüm mücerred sendedür
Lu‘f u hul‘ u pertev-i nûr-ı Muḥammed sendedür
- S 10b 2205 Nâm-ı mes‘ûduñ bigi çün zât-ı es‘ad sendedür
Tâyi‘-i fermānuña baht-ı mücedded sendedür
- 2206 ‘İzzet ü hilm-i Vefâ ḥaqqā mü‘ebbed sendedür
Tende cālîs cünbiş-i rûh-ı mücessed sendedür
- 2207 ‘Aql-ı ‘aşîr dersine ta‘lîm-i ebced sendedür
Ku‘b-ı ḥaṭṭ-ı miḥveri çarḥ-ı zeberced sendedür
- 2208 Bu sözüñ mefhûmı gerçekdür muḥalled sendedür

Aşdılar tîğüñi ‘arş üstinde Sultân Bāyezīd

VII

- 2209 ‘Aql-ı küll elṭāfuñ iḥşāsında kâşırdur belī
Cümle maḥlūkuñ dili sen şāha şākirdür belī
- 2210 Kim ki çākerdür saña ‘ālemde fāhirdür belī
Şal şerī‘at tîğını Hāḫ saña nāşırdur belī
- 2211 Kim ulü’l-emre muṭī‘ olmazsa kāfirdür belī
Nūr-ı Hāḫḫ’ı görimez vechüñde bāşırdur belī
- 2212 Tozuña cānlar viren key ulu tācirdür belī
Dil kaçan ğavs ide vaşfuñ baḫr-i zāhirdür belī
- 2213 ‘Ārife bu mışra‘uñ ma‘nīsi zāhirdür belī
Aşdılar tîğüñi ‘arş üstinde Sultân Bāyezīd

VIII

- S 11a 2214 Levḫ-i dil bu hendese ḫaṭṭuñla meşṭūr olmağın
Nāzırum ḫaḫḫā gözüm yüzüñle pür-nūr olmağın
- 2215 Cān sever beyti gönül şevḫuñla ma‘mūr olmağın
Hoş muṭī‘am emrüne Ḳur‘ān’da mezkūr olmağın
- 2216 Özenürler her kişi gördükçe mesrūr olmağın
‘Ālemüñ maḫmūdisuñ sa‘yeñde meşḫūr olmağın
- 2217 Rāyetüñüñ āyeti ellerde menşūr olmağın
Luṭfuña cānlar degerken bigi meşḫūr olmağın
- 2218 Hāmilān-ı ‘arş-ı Hāḫ’dan böyle destūr olmağın
Aşdılar tîğüñi ‘arş üstinde Sultân Bāyezīd

IX

- 2219 Baḫr ü berr-çün ḫabz u başt iy şeh ki fermānuñdadur
Rāḫat u emn ü emān bī-şübhe devrānuñdadur
- 2220 Ḳabza-i ḫikmet ki dest-i gevher-efşānuñdadur
Rāstī ḫaddüñ bigi hem ‘ahd ü peymānuñdadur
- 2221 Düşmenüñ merg-i ḫazāsı tīr ü peykānuñdadur
‘Āḫıbet ḫatl-i ‘adūnuñ tîğ-i ‘uryānuñdadur
- 2222 Kāfirüñ pīçānlığı hem rumh-ı pīçānuñdadur

S 11b 2223 Her kulūbuñ zevk u şevk-i rüy-i handānuñdadur
Ey Şafāyī işbu efşah kavlı dīvānundadır
Aşdılar tīguñı ‘arş üstinde Sultān Bāyezīd

X

2224 Emrūñe Hāq ‘ālemi kılsuñ musahhar her zamān
Devletūñ burcında seyr itsün her ahter her zamān
2225 Zīr-i destūñde ola bu yidi kişver her zamān
Cārī kılsun halkuñuñ mīzāb-ı kevşer her zamān
2226 Begler olsun hizmetūñ bābında çāker her zamān
Düşmenūñ hūnın döksün tīg ü hançer her zamān
2227 Āteş-i vaşfuñda hayy olsuñ semender her zamān
Hem şenāñ itmege vakf olsun bu diller her zamān
2228 Gevherindendür ki olur ‘ālem mūnevver her zamān
Aşdılar tīguñı ‘arş üstinde Sultān Bāyezīd

Bu Faşl, mu‘cizāt-ı Aḥmediyyedür kim anuñ mübārek a‘zāsından şādır
olmuşdur.⁴⁸⁴

Mefā‘ılün / Mefā‘ılün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

2229 Kulağ tut hey baña sen iy sühandān
Ki dizdüm aşmağa lü’lü’-i ‘ummān

2230 Bu bir sözdür ki bundan iy müsilmān
Cemāl açar gönül şehrinde İmān

B 77b 2231 Bu sözdür cümle ‘ālem cism-i cānı
Bu söz cennetde eyler cāvidānī

2232 Bu sözden mü’min olursın muḥakkağ

⁴⁸⁴ Bu bölümden metnin sonuna kadar olan kısım sadece B nüshasında mevcuttur.

Ḥaḳīḳatde eger didüñse şaddaḳ

2233 Bu sözi hāy taşdıḳ eyle taḳḳīḳ
Ebū Bekr'i bu söz ḳılmışdı Şiddīḳ

2234 İnanđı çün 'Ömer ol İbni Ḥattāb
Anı Ḥaḳ ḳıldı cān-ı cān-ı aşḫāb

2235 İnanđı çünki 'Oşmān ibni 'Afvān
Anı yār-ı Muḫammed ḳıldı Sübhān

2236 İnanđı pes 'Alī oldı adı şāh
Anuñ-çün dirler aña Kerremallāh

2237 İnanđı çün buna aşḫāb-ı şuffa
İrer iki cihānda 'ayn-ı luḫfa

2238 İnanđı cān-ıla çünkim muḫācir
Ḳamu ḫalḳ üzre anlar oldı fāḫir

2239 İnanđı çünki cānlar itdi īşār
Medīne ehline dinildi enşār

2240 İnan hey sen de gel şāh-ı cihān ol
Bular bigi güzīn ü kāmran ol

2241 Eger şıdḳ irdi bunlara ḳoşulduñ
Melekler bigi sen ḳudsīden olduñ

2242 Budur ol söz ki dāyim nūr-ı sermed
Anı gösterdi a'zā-yı Muḫammed

2243 Ki cismi mu'cizātıdur bu muḫlaḳ
Muḫaḳḳaḳ ḳıldı Ḥaḳ vallāhi ol ḫaḳ

- 2244 Mübârek başı üzre iy şahâbî
İderdi sâyebân Hâlîk şehâbî
- 2245 Gözinün gözle neydi mu'cizâtı
Görürdi ol berâber her cihâtı
- B 78a 2246 Öñi hem ardı bir, hem şol u şağı
Aña görmekde yâ çeşmüm çırâğı
- 2247 Bu-y-idi mu'cize burnında kim bil
İnerdi vahy için gökden ki Cibrîl
- 2248 Kaçan kim Sidre'den açardı şeh-per
Anuñ koqısın alurdi Peyember
- 2249 Tuşağı çün du'ada söylenürdi
Güneş kuruşu semâda deprenürdi
- 2250 Dişinde mu'cize budur ki bir zav'
Yaradıldı irişdi halka pertev
- 2251 Karañu gice içre dahı yek ne
Bulunurdi eger aransa igne
- 2252 Dilinde mu'cize fehmin 'ayân it
Didi bir zabbe ben kimem beyân it
- 2253 Didi sen enbiyâya pişvâsın
Resûlullâh-ı şâh-ı aşıyâsın
- 2254 İşit kulaqlarından mu'cizâtı
Seversin çünkü Fağr-ı Kâyinât'ı

- 2255 Ne dirlerse işidürdi kulağı
Yakından işidür bigi ırağı
- 2256 Uyanuğ tek işidür olsa uyur
Nebī dir çekmesün tab‘uñ taḥayyür
- 2257 Anuñ bu mu‘cize zährında rüşen
Nübüvvet ḥatmi olmışdı mu‘ayyen
- 2258 Şanasın beyza itmişdi gügercin
‘Aceb mi kudretullāhdan bu āyīn
- 2259 Bu yazılmışdı anda iy mükerrem
Muḥammed’dür Resūlullāh-ı a‘zem
- 2260 Ne rüşen mu‘cize gösterdi şadı
Budur mü’minleruñ cānında faḥrı
- B 78b 2261 Meger bir gice kim cin geldi anda
O yire kim aña dirlerdi Baḥḥā
- 2262 Veriben eyledi da‘vet o meh-rū
Yine döndükde oldı key ḳarañu
- 2263 Nebī şadrından açdı hoş ridāyı
Şanasın bedr-iken görmişler ayı
- 2264 Bile varmış ve gelmiş İbni Mes‘ūd
Anuñ-çün oldı faḥr-ı cān-ı mevcūd
- 2265 Nebī Ḥaḳḳ eyledi ol yirden āgāh
Yüzüm sürdüm aña elḥamdülillāh
- 2266 Elinden çünki remy itdi türābı

- Ne kıldı gör o rahmet āfitābı
- 2267 Didi küffāre kim yüzleri kıare
Kılıçlarda oluñ hep pāre pāre
- 2268 O gün pes on iki biñ kāfir öldi
Nebī'nüñ mu'cizātı zāhir oldı
- 2269 Ebū Cehl oldı hem maḫhūr u merdūd
Boğazladı anı pes İbni Mes'ūd
- 2270 Ğazā (...) ğāzī yevm-i Bedr'e
Üleşdi mālı mü'min bedre bedre
- 2271 Gözüñ aç 'ārif ol hey bu 'iberden
Temāşā eyle var oķı siyerden
- 2272 Mübeyyen oldı bu Kır'an içinde
Oķı hıfz eyle şakla cān içinde
- 2273 Ayağ üzre Hıra tağında tırmuş
Bu tağun deprenür endāmı görmüş
- 2274 Dimiş bu tağa "üskin" sākin olmuş
Kamu başdan başa nūr-ıla tölmiş
- 2275 İşāret itdi çün kaldurdu barmağ
Kamer oldı semā üzre iki şakķ
- B 79a 2276 Oķıgör mü'min ol ğāyetde maḫbüb
Kamer kim süredür anda gelür hüb
- 2277 Gel imdi mu'cize şa'rından añla
Dimez kimse saña kim añla tañla

- 2278 Kõkardı müşg-i ter anuñ saçından
Şanurduñ şimdi çıkmış müşg içinden
- 2279 İşid bir mu‘cize kim ferd olurdı
‘Arağ çıkardı andan verd olurdı
- 2280 Ruħınıñ derlerinden verd-i aħmer
Hem alnı derleri ağ gül münevver
- 2281 Degül bu mu‘cize her şahşa mansüş
Hemān oldı anuñ cismine maħşüş
- 2282 Ne mu‘ciz mu‘cize eyler o meh-rū
Keserdi dırnağın olurdı lü’lū
- 2283 İşid bundan ki hoş bir sırr açıldı
Başuñ üstine raħmetler saçıldı
- 2284 Velī bu resme itdiler rivāyet
Meger kim ‘Āiše itmiş hikāyet
- 2285 Dimiş kim bir gün ol Hatme’n-nebiyyīn
Nebīler mefħarı hem server-i dīn
- 2286 Ki kesdi dırnağın barmagından
Alup şağladum anuñ dırnağından
- 2287 Anı çün bağladum ben bir sıyāba
İrişdüm andan āħır feth-i bāba
- 2288 Anı bir gün münāsib düşdi açdum
‘Acāyib incüler olmış şataşdum

- 2289 Görüp didi Nebî kim anda bulduñ
Sevindüñ pür-şafâ olduñ ki güldüñ
- 2290 Didüm kim almış-idüm senden ezfâr
Anı ben bağlamışdum böyle iy yâr
- B 79b 2291 Çözüp gördüm ki hep dür-dâne olmuş
Anuñ her pâresi bir dâne olmuş
- 2292 Tebessüm eyledi ol Faħr-ı ‘âlem
Odur çün cân-ı cân, cân-ı âdem
- 2293 Didi bilürsin-e evvelde bânü
Benüm nefsum olur hep dürr ü lü’lû
- 2294 Gel imdi karnınun bil mu‘cizâtın
Anuñ-çün añladun ba‘zı şifâtın
- 2295 Bu bevl ü ğayıtın gör kim n’iderdi
Düşerdi çün yire bu yir yuğardı
- 2296 Hağ’uñ her şeyde biñ biñ sırrı muzmer
Ne sırdur işbu sırrullāhu ekber
- 2297 Ne şey itmek dilerse ol güzīde
Niçün itdüñ diyemez āferīde
- 2298 Kimi isterse ol luğfını yığmaz
İşine zerre deñlü kıl sığmaz
- 2299 Ki olur kim virür bir ula mi‘rāc
Çıkarur ‘arşa urur başına tāc
- 2300 ‘İnāyet itse çün bir ula Cebbār

Atarlar nāra eyler nārı gülzār

2301 Bu hāḡ, öldürmişüz şanduġı heyhāt
Olur seyrān-gehi bu nūh semāvāt

2302 Ururlar ḡulınuñ başına erre
Baġışlar cān degül deyrün ḡara (?)

2303 Ne hoş urmış bu maşnū'āta bünyād
Anuñ ḡudretlerine āferīn bād

Bu Faşl, Nebī'nün istidlāl ḡarīḡınca mu'cizesi işbātın beyān ider

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Fe'ülün
.--- / .--- / .--

2304 Bil imdi 'ışḡ-ıla iy ehl-i 'izzet
Nebī kim iddi'ī itdi nübüvvet

B 80a 2305 Muḡaḡḡaḡ mu'cizātı itdi izhār
Muvāfıḡ kendi da'vāsına iy yār

2306 Ḥaḡīḡat külli her kim böyle ola
Resūlullāh olur bī-şübhe ḡaḡḡā

2307 Netīce böyle virdi bil muḡaḡḡaḡ
Muḡammed pes Resūlullāh'dur ḡaḡ

2308 Bunı bildüñse oldun ehl-i 'irfān
Ne dirsem añla billāh iy müsilmān

2309 Muḡammed geldi mevcūd oldı pes ḡaḡ
Risālet iddi'ā itdi muḡaḡḡaḡ

- 2310 Getürdi mu‘cizâtı hoş zuhūra
Muvâfık kendü da‘vāsına göre
- 2311 İŖit iy mü’min eyle hoş tefāhur
Ki ‘ilmi şābit oldu bi’t-tevātür
- 2312 İŖitdük ‘ilmümüz var emrimüzde
Tevātür ehlini biz ‘aşrimuzda
- 2313 Ki oldı sözlerinden hoş tebādür
Tevātür ehli naqli bi’t-tevātür
- 2314 Müselsel iriŖür bu resme bil sen
Olup ehl-i tevātürden mu‘an‘an
- 2315 Bu tertīb üzre menkūl oldı hāşıl
Verüp bir kavme tā olunca vāşıl
- 2316 Didiler kim muhaqqakdur biz irdük
Muhammed ibn ‘Abdullāh’ı gördük
- 2317 Ki dirdi Hāq ta‘ālādan ki geldüm
Sizüñ-çün ben Resūlullāh oldum
- 2318 Ne añlandı bu sözden bil bürāder
İŖit hoş kııl dil ü cānumda ezber
- 2319 Bu söz mişlinden añlandı bu ma‘nī
Müfīd oldı bu söz pes ‘ilm-i kat‘ī
- B 80b 2320 Bize bir ‘ilm hāşıl oldı muṭlaq
Tarīkı bi’t-tevātürden muhaqqak
- 2321 Vücūdıyla Muhammed k’oldı mevcūd

Muḥakḳak oldu ‘ālemlerde maḥmūd

2322 Gelüp hoş itdi da‘vā-yı risālet
Resūlullāh oldu ol ḥaḳīḳat

2323 Cihānda mu‘cize itdi hoş izhār
Ḥaḳīḳat gör-e da‘vāsına iy yār

2324 Muḥammed oldu mürsel pes mufahḥam
Bu ‘ilm oldu yaḳīn Allāhü a‘lem

2325 Risālet virdi Ḥaḳ çün kıldı ikrām
İderdi ḥaşmına her laḫza ilzām

2326 Çü Ḥaḳ gönderdi āyāt-ı teḥaddī
Ḳılurdi ḥaşma anuñla taḫaddī

2327 Yazayın saña āyetlerden iy dost
Oḳı senden budur billāhi der-hōst

Ke-ḳavluhu ta‘ālā: “*Felye ’tū bi-ḥadīsin miḫlihi*”⁴⁸⁵

Ve ḳavluhu ta‘ālā: “*Fe ’tū bi-‘aşri suverin miḫlihi muftereyātın*”⁴⁸⁶

Ve ḳavluhu ta‘ālā: “*Fe ’tū bi-sūretin min miḫlihi*”⁴⁸⁷

2328 Çün oldun sen hoş āyetlerden āgāh
Şalātı vir Resūlullāh’a li’l-lāh

Mu‘cize iki ḳısmdur ḫissiyyedür ‘aḳliyyedür

⁴⁸⁵ Tur 52 / 34.

Eğer doğru iseler onun benzeri bir söz getirsinler.

⁴⁸⁶ Hud 11 / 13.

Yoksa, “Onu (Kur'an'ı) kendisi uydurdu” mu diyorlar? De ki: Eğer doğru iseniz Allah'tan başka çağırabildiklerinizi (yardıma) çağırın da siz de onun gibi uydurulmuş on sūre getirin.

⁴⁸⁷ Bakara 2 / 23.

Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir sūre getirin, eğer iddianızda doğru iseniz Allah'tan gayri şahitlerinizi (yardımcılarınızı) da çağırın.

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Fe'ülün

.--- / .--- / .--

2329 K̇ulak̇ tut 'ışk-ıla budur hayātuñ
Budur taq̇sīmün añla mu'cizātuñ

2330 Saqın hey gāfil olma iy müsilmān
Ḣaḳīḳaṫ kıldı 'ārif anı kıisman

2331 Ki hem ḥıssiye hem 'aḳliyyedür bil
Anı bu resme sen iy merd-i kāmil

B 81a 2332 Oñat bil mu'cize ḥıssiyyedür üç
K̇anatlan 'ālem-i ma'nīde ḥoş uç

K̇ısm-i evvel min Ḥıssiyye

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Fe'ülün

.--- / .--- / .--

2333 Biri 'ārif ḳatında oldu işbāt
Umür-i ḥāriciyyedür 'ani'z-zāt

2334 Mişāl-i inşikāḳ olmaḳ ḳamer hem
Daḫı hem ictizāb olmaḳ şecer hem

2335 Ḣanīn itmek ḫaşeb nāḳa şikāyet
Daḫı hem şāt-ı mesmūma ḫikāyet

2336 Şeḫābı sāye şalmaḳ bil temāmı
Ḣacer virmek daḫı aña selāmı

2337 Saña bunlardan oldu rüşen aḫvāl

Bilünüz gerçi şāhum ğayrı emşāl

Ƙısm-1 şānī min Hıssiyye

Mefā‘ılün / Mefā‘ılün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

- 2338 İkinci kısmı bil oldı kavāyid
Ki ol aḥvāldür zātına ‘āyid
- 2339 Mişāl-i nūrdur añlarsañ iy cān
Atadan ataya tā itdi seyrān
- 2340 Ki beş yüz pāke seyrān itdi anca
Gelüp hoş kendü dünyāya çıkınca
- 2341 Ki geñlik beyzası bigi daḥı hem
Anuñ ketfinde hoş var-ıdı ḥātem
- 2342 Daḥı şol nesnelər kim ḥılķatinde
Müşāhid olur idi şūretinde
- 2343 Firāset ehli çün [kim] anı gördi
Nebīdür diyü istidlāl iderdi

Ƙısm-1 şālīş min Hıssiyye

Mefā‘ılün / Mefā‘ılün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

- B 81b 2344 Üçünci kısım oldı añla zībā
Şıfātına ta‘alluk olan eşyā
- 2345 Bunuñ emşāli çok olasın āġāh

Beyān ola eger luṭf itse Allāh

Ḳısm-ı Mu'cize 'Aḳliyye

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün

.--- / .--- / .--

2346 Bil imdi ḳısm-i 'aḳliyye nedür sen
Dine tā saña 'ālemlerde aḥsen

2347 Beyān itdi bu resme ehl-i icmā'
Mu'arrifler anı ḳılmışlar envā'

Nev'-i Evvel min 'Aḳliyye

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün

.--- / .--- / .--

2348 Ezel bil nicedür bir nev'-i evvel
Olasın tā ki 'ālemde mükemmel

2349 Zuhūra geldi bir ḳavmüñ içinde
Ki bir 'ilm ehli hıç yoğ-idi anda

2350 Belürdi belki ol bir şehri içinde
Ki 'ālim yoğ-idi ol 'aşr içinde

2351 Tapardı hep puta ḥalkı 'acāyib
Ḳatı olmışdı cehl anlarda gālib

2352 Müsāfir olmadı tā dīne vardı
Ta'allüm itdi 'ilm ehline irdi

2353 Çü çıkdı ḳavm içinden böyle insān

- Mümāris olmadın bir ‘ilme ol cān
- 2354 Kütübden okımadın ir eger giç
Ki tilmiz olmadın bir ‘ālime hīç
- 2355 Pes andan, aña Qur’ān oldı nāzil
Ki mu‘ciz tolu bürhān ü delāyil
- 2356 ‘Ulūmıyla pür olmuş pür-belāğat
Egerçi lafzı mūciz pür-feşāhat
- B 82a 2357 İlāhī vardı anda çok mübāhiş
Vücūh-ı aḥsen üzre oldı bā‘iş
- 2358 Müzeyyen itmiş anda ‘ilm-i aḥlāk
Daḥı ‘ilm-i siyāsāt-ıla Ḥallāk
- 2359 Daḥı ‘ilmi ki şāfī ola bāṭın
‘Ulūm-ı şer‘ ü aḥkām-ı mevāṭın
- 2360 Qurūn-ı māziye ‘ilmi daḥı hem
Ṭolu esrār-ıla Allāhu a‘lem
- 2361 Ki bir ḥayşiyet-ile itdi Allāh
Nebīsine anı vaḥy itdi Allāh
- 2362 Kişi kādır degül ger bī-şafādur
‘Adūlardan ki diye bu ḥaṭādur
- 2363 ‘Arabdan ezkiyā hep oldı ‘āciz
Ki mişlinde degül ‘aḳl ehli fāyiz
- 2364 Kime ḥaḳ virdi-se ‘aḳl-ı selīmi
Bağışladı-sa ṭab‘-ı müstaḳīmi

- 2365 Nazar şaldı didi ‘ışk-ıla fi’l-ḥāl
Müyesser olmaz insāna bu aḥvāl
- 2366 Meger ta‘līm ‘allāmiyle ancak
Hidāyet ire Rabbānī muḥakḳak
- 2367 Kitāb eyleye bu ṭavr-ıla izḥār
Ki ḥālī böyle insān ola iy yār
- 2368 Ta‘allümden dahı bahş ü ṭalebden
Edeb öğrenmedin üstād ü Rab’den
- 2369 Degül mümkün muḥakḳak bil ki iy şāh
Aña illā ki irşād ide Allāh
- 2370 Gele Ḥaḳ’dan meger vaḥy ile Cibrīl
Ki mürsel kıлмаğ için ṭuta tencīl
- 2371 Yazayın bunda iy nūr-ı fuādī
Budur Allāh ḳavlinüñ murādı

B 82b **Ḳavluhu Te‘ālā:** “*Ve in kuntum fī reybin mimmā nezzelnā ‘alā ‘abdinā fe’tū bi-sūretin min mişlihī, ved’ū şuhedāekum min dūnillāhi in kuntum şādıḳīne*”⁴⁸⁸

“*Fe in lem tef‘alū ve len tef‘alū fetteḳu’n-nārelletī vaḳūduhā’n-nāsu ve’l-ḥicāratu, u‘iddet li’l-kāfirīn*”⁴⁸⁹

- 2372 Size bildürmedüm çün ‘ilm-i ḡaybı

⁴⁸⁸ Bakara 2 / 23.

Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir sūre getirin, eğer iddianızda doğru iseniz Allah’tan gayri şahitlerinizi (yardımcılarınızı) da çağırın.

⁴⁸⁹ Bakara 2 / 24.

Bunu yapamazsanız -ki elbette yapamayacaksınız- yakıtı, insan ve taş olan cehennem ateşinden sakının. Çünkü o ateş kâfirler için hazırlanmıştır.

İdersiz nefsüñüz içinde reybi

2373 Bu Qur'an'ı ki indürdüm çatumdan
Anı 'abdüme kendü Hâzretümden

2374 Anuñ mişli getürüñ siz de süre
Halâyık içre gelsün tâ zühüre

2375 Dirilsün cümle göz şundan getürsün
Muhammed mişli oqımaduğ olsun

2376 Kitāba olmamış hergiz mümāris
Ta'allüm itmemiş bir nesne dāris

2377 Kişide itmedin hîç istifāde
Ki halka her işi itsin ifāde

2378 Delīli añla 'aqlīdür bu hātır
Ki Aḥmed'de nübüvvet oldı zāhir

2379 İlāhī çün kitāb indi müselleme
Anı mürsel durur Allāhu a'lem

Nev'-i şānī min 'Aqliyye

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün
.--- / .--- / .--

2380 İkinci nev'a 'ārif diñle naqli
Nebī'nün mu'cizātın añla 'aqlī

2381 Edā itdükçe halka ol risālet
Ta'ab görüp çeker dürlü meşakḳat

- 2382 Ki bulmaz nehc evvelden teğayyür
Hiç itmez süst olup bāṭıl tefekkür
- B 83a 2383 Degül bir kimsenüñ mālîne ṭāmi^ç
İder fahrı olur faqrına ḳāni^ç
- 2384 Hāḳ işde şābir olduğı sebebden
Yüzin durmaz meşakḳatden ta^çabden
- 2385 Bulınmaz hīç ^çazminde fütürı
Pes isrārında añlanmaz ḳuşürı
- 2386 Çü maḥküm oldı aña çok ^çasākir
Olup a^çdāsına sulṭān-ı ḳāhir
- 2387 Bulup hoş şevket-i şer^çiyle ḳuvvet
Murādın buldı Hāḳ'dan irdi devlet
- 2388 Her aḥvāle umürı oldı nāfiz
Her işde oldı mazlūmı_aña ^çāyiz
- 2389 Yine ol nehc evvelden teğayyür
Bulup ḳılmadı aṭmā^çı teyessür
- 2390 Yine ḳılmadı ol dünyāya rağbet
Kişiye māl-içün itmedi ^çizzet
- 2391 İdüp ihlāş-ıla taḳvā be-her-ḫāl
İderdi āḫiret emrine iḳbāl
- 2392 Ḳılup inşāfı her kim olsa dilgīr
Bilür kim böyle olmaz ehl-i tezvīr
- 2393 Olup kim müstaḳīm añlar bu ḫāli

Ki hergiz olmaz inkāra mecāli

2394 Kimüñ ṭab‘ı selīm oldı melek-ḥū
Muḥakḳakdur Resūlullāh’dur bu

Nev‘-i şāliṣ min ‘Aḳliyye

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

2395 İṣit bil nicedür nev‘-i üçinci
Ki budur mu‘ciz-i ‘aḳliyye genci

2396 Ezel Mūsā lisānı üzre oñat
Nebiyi-i ümmiyi mezde_itdi Tevrāt

B 83b 2397 Daḥı ‘İsā dili üstine sen bil
Beṣāret olduḡın bildürdi İncīl

2398 Yazayın indi ḥoş bu ḳavle Ḳur’ān
Beyān itdi anı āyāt-ı Furḳān

*“Ellezīne yettebi‘üne’r-resūle’n-nebiyye’l-ummiyyellezī yecidūnehu
mektūben ‘indehum fi’t-tevrāti ve’l-incīli”⁴⁹⁰*

2399 Olasın mu‘cizāti bil ki fāyız
Getürmekde olur ḥalḳ anı ‘āciz

2400 Ulu sırdur bu sırra_olursañ āgāh

⁴⁹⁰ A‘raf 7 / 157.

Yanlarındaki Tevrat ve İncil’de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî Peygamber’e uyanlar (var ya), işte o Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten meneder, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar. Ağırlıklarını ve üzerlerindeki zincirleri indirir. O Peygamber’e inanıp ona saygı gösteren, ona yardım eden ve onunla birlikte gönderilen nûr’a (Kur’ân’a) uyanlar var ya, işte kurtuluşa erenler onlardır.

Haḳīkatde olur bu fi'lullāh

- 2401 Becid da'vānın ardınca o Bī-çün
Yaradur müdde'ī taşdıķı-y-içün
- 2402 Muḳaḳḳaḳ bilesin tā vaşf-ı ḫāli
Saña bildüreyin evvel mişāli
- 2403 Otursa bir serīr üstinde bir şāh
Ṭurup fi'l-cümle hoş bir kimse āgāh
- 2404 Dise bu şāh içün ben ḫāzır oldum
Resülem milketi ehline geldüm
- 2405 Dönüp pes dise kim iy şāh-ı gökçek
Bu da'vā olmağ-içün tā ki gerçek
- 2406 Bir iş it görsin anı cümle 'ārif
Ki olsun 'ādetüñe ol muḫālif
- 2407 Anuñ ḳavlini şeh ol dem işitse
Muḫālif 'ādetine bir iş itse
- 2408 Bilür ḫāzır olan mecmū'-ı 'ārif
İşini itdüğinden şeh muḫālif
- 2409 Ki bu iş müdde'ī taşdıķ içündür
Tefekkür yā zevi'l-ebşāri fenzur
- 2410 Yine buncılayın iy merd-i ma'nī
İşit bil nicedür bu aşl-ı da'vī
- B 84a 2411 Muḫammed dir ki ben nās geldüm
Sizüñ-çün ben Resülullāh oldum

- 2412 Dönüp dir yâ İlâhî luḫfı gökçek
Beni kıılmağa bu da'vâda gerçek
- 2413 İki şakḫ eyle hoş bedr olmuş ayı
Baḫan hep görsin anı iy Ḥudâyî
- 2414 İki şakḫ itdi ayı çünki ol Rab
Baḫanlar bi'z-zarûrî bildiler hep
- 2415 Anuñ taşdıḫı-y-içün itdi Allâh
Görüp bî-şübhe 'âḫil oldu âgâh
- 2416 Şübûtı mu'cizātuñ oldu maḫbûl
Muvâfıḫ müdde'î da'vâsına ol
- 2417 Anı Allâh'dan taşdıḫ olurmuş
Ki da'vâya muvâfıḫ yaradurmuş
- 2418 Şalâtı virelüm biz aña sermed
Resûlullâhdur gerçek Muḫammed

Mu'cizât-ı İştîlâhîde yedi şart itmişler, anuñ beyânıdır.

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Fe'ülün
.--- / .--- / .--

- 2419 Nedür bil mu'cize sen ıştîlâhı
Bilürsin tâ ki fâsidden şalâhı
- 2420 Bilünür saña her şeyde daḫîḫa
Bilürseñ mu'cizâtı fi'l-ḫaḫîḫa
- 2421 Resûlullâh olan elbette iy yâr

İder i'cāz-ıla şıdkını izhār

2422 Anı bu resme ta'rîf eylemişler
Haķıķat añla kim haķ söylemişler

2423 Kemāhū olmağa sen buña vāķıf
Yedi şart itdi bil şerhi muvāfıķ

2424 Bil evvel şartını iy merd-i maķbūl
Muhaķķaķ añla fi'lullāh olur ol

B 84b 2425 İkinci 'ādeti hāriķ gerekdür
Bilüp hoş bunı ğayrın diñle dekdür

2426 Üçüncü şartın itmişler tefekkür
Getürmek mişlini ola ta'azzür

2427 Ola dördüncü zāhir añla sende
Nübüvvet da'visin iden elinde

2428 Beşinci şart bil iy merd-i şādıķ
Ola da'vāya tā hoş ol muvāfıķ

2429 Mukezzib olmaya altıncı iy yār
Ki da'vā eyleyüp itdüg[i] izhār

2430 Yedinci şartı hoş da'vāya bil hem
Muķārın ola olmaya muķaddem

2431 Bilindise saña ger bu şerāyiķ
Ki hoş 'ārifsın olduñ ehl-i zābiķ

2432 Açıldıysa şerāyiķden hoş esrār
Geçen taķsımüñ itdüñ farkın izhār

- 2433 Seçildi mu‘cizātından fezāyil
Müzebzebsin olursañ ğayra māyil
- 2434 Bilürseñ Aḥmed’i sen mezhebüñde
Ebū Cehlī degülsin meşrebüñde
- 2435 İşāret ‘ārife zīrā ki besdür
Kileyle bin sūḥan bir ḳurı sesdür
- 2436 Ki tafşīl olduğınca ‘aḳl şaşar
Tahayyür baḫrı mevci başdan aşar
- 2437 Tefāşil itmedüm ben bunda vāfī
Olur çün zīre kim bir remzi kāfī
- 2438 Şaşar zīrā ki ‘aḳlı her ğabīnūñ
Anuñ-çün aşlı kimdür meşrebinūñ
- 2439 Kiyāset olsa aşlı cevherinde
Bilür her aşlı, aşlınca yirinde
- B 85a 2440 Ğabī olan ebed seçmez maḫalli
Ki Bū Cehlī’dür inkārı cibillī
- 2441 ‘İnāyet irmeyince ‘abde Rab’dan
Şeref gelmez mekānından nesebden
- 2442 Mekānı kimseye itse müşerref
Ebū Cehl’e daḫi dinürdi eşref
- 2443 Nesebden fāyide olsaydı iy cān
Ebū Ṭālib olurdu hoş müsilmān

- 2444 Nesebden olsa lâzım oñmağ iy cān
Ki Nūh'a ittibā' eylerdi Ken'an
- 2445 İlāhī sen bize eyle 'ināyet
Senüñdür muṭlaḳā yā Rab hidāyet
- 2446 Senüñ faẓluña yüz tıtduḳ İlāhī
Muḥammed dāmenin tıutup kemāhī
- 2447 Seni ḳoyup ne milke varalum biz
Senüñ ğayruñ kime yalvaralum biz
- 2448 Senüñ-çün ḥükmüñ altından çıḳılmaz
Senüñ ğayruñ vücūdun kimse bilmez
- 2449 Senüñdür bilmişüz varlığ[ı] muṭlaḳ
Senüñle var olur 'ālem muḥaḳḳaḳ
- 2450 Sözüñ aşlın gözet iy rūḥ-ı a'zem
Sözüñ ḥatmi budur Allāhu a'lem
- 2451 Bu 'ālem cümle fānīdür muḥaḳḳaḳ
Beḳā Ḥaḳḳ'un durur vallāhi muṭlaḳ
- 2452 Şerīki mişli yoḳ nidd ü vezīri
Çü yoḳ fa'āl ü muḥtāruñ müşīri
- 2453 Ḳadīm oldur anuñdur külli taḳdīr
Odur ḥādiş olan elbette tağyīr
- 2454 Bizi var itdi yoḳdan oldı vāfī
Cihān fānī vü Ḥaḳ bi'z-zāt Bāḳī

Mef'ülü / Fā'ilātü / Mefā'îlü / Fā'ilün

--. / -.-. / .---. / -.-

- 2455 Hālîk⁴⁹¹ Qadīm ü Qādir ü maḥlūḳ olan fenā
Varlıḳ Hāḳ'uhn beḳā-y-ıla hep ins ü cān fenā
- 2456 Hey 'arif ol vücūd ki hīç itmegil gurūr
Ben sen demekden hele çün ĩn ü ān fenā
- 2457 Bu varlıḡa güvenme emānetdür iy ḥāḳīm
Rūşen durur güneş bigi kevn ü mekān fenā
- 2458 Zātı ḳadīm kimse kelāmı ḳadīm olur
Aldanma hey kelāmuña lafz u zebān fenā
- 2459 'Aḳluñ var-ısa Bāḳī'ye baḡla ümīdüñi
Dil virme pes budur gine cān-ı cihān fenā
- 2460 Hey ḳo cihānı cümle-i aḥḳām hīçdür
Añma nişān-ı şāh ki şāh u nişān fenā
- 2461 Hāḳ sözi añla 'ālim-i ḥāḳḳānī ol ki sen
Oldı 'ayān 'āleme 'ālem 'ayān fenā
- 2462 Bāḳī kelāmın añla ki bāḳīdür ol Vedūd
'Ālem beyānın añma ki oldı beyān fenā
- 2463 Sen bu cihānda nesneye hergiz güvenme hīç
Öñdin geçen bigi yine şoñra ḳalan fenā
- 2464 Hāḳ ḡayrına ki 'ibret ile eyledüm naḡar

⁴⁹¹ Metinde "Hālîk-ı" şeklinde ancak vezin zaruretinden dolayı "Hālîk" şeklinde düzeltilmiştir.

Hiç görmedüm beķāsın[1] illā hemān fenā

2465 Yaķma ķulūbı od bigi tīz olma iy kiři
İnkārı ķo ki yil bigi irer inan fenā

2466 Her şey'ün üzre cān-ıla dil ditremegiden
Bir dem içinde şu bigi irer revān fenā

2467 Āvāze dūřdi řām u Ğicāz u 'İrāk'a kim
Ğoř rāstdur bu Rūm 'Acem İřfahān fenā

2468 Dünyā ziyān ü āĞiret aşşıdur aşl-ıla
Aşşı beķādır añla ki oldı ziyān fenā

2469 Oldur 'Alīm ü Ğādir ü Ğuddūs ü Zü'l-celāl
Sen biz fenā muĞāķ [ki] zīrā zamān fenā

B 86a 2470 Bāķī odur ki nesne ihāķa_eylemez anı
Leyl ü nehār ü cümle-i faşlu'l-Ğazān fenā

2471 MaĞrūr olma devlete zīrā ki sendeki
Bu 'usr ü yūsü ü 'izzet ü emn ü emān fenā

2472 Ğālīķ senün ta'am-ıla ķılmış ķıvāmuñı
Dāyim niķe niķe olasın ķünki tan fenā

2473 Ğaķķ'ı řafāyī řevķ-ıla Ğaķķa'l-yaķīn sev
'Ayne'l-yaķīn olur saña muĞdiş olan fenā

2474 Ğallāķ'a bendeyem diyü 'ālemde fāĞir ol
řāh-ı cihān dirilme ki bu ad u şan fenā

2475 şer'-i MuĞammedī kütüb ü özge şey'i ķo
Ol Ğazret'e iletmege her armaĞan fenā

Bu Faşl, yigirmi enbiyâ mu'cizâtlar berâberinde mu'cizât-ı Ahmediyye ki vâkı' oldı. Anlar kimlerdür hem mu'cizâtları faħridür anları beyân ider.

Mefâ'ılün / Mefâ'ılün / Fe'ülün

.--- / .--- / .--

- 2476 Hâķıķat Evvel ü Āhir'dür Allāh
Daħı hem Bāṭın u Zāhir'dür Allāh
- 2477 Di Allāh'uñ ki menfī mişli ķamu
Hoş illā hū bigū her dem to nikū
- 2478 Odur Ķayyūm u Ķayy ü hem Müheymin
O'dur Ķuddūs ü hem Raħmān u Mü'min
- 2479 Şerīki mūmteni' zātı mūnezzeh
Degül mūmkin ki_ola bir şey' müşebbeh⁴⁹²
- 2480 Vücüdı vācib ü hem zātı muṭlaķ
Kemāhū künhi bilinmez muḥaķķaķ
- 2481 Hâķıķat anda olmaz ḥāb u hōriş
Vücüb olanda neyler böyle hōr iş
- B 86b 2482 Anuñ maḥlūķıdur eflāk ü hem arz
Anuñ emrindedür bi't-ṭūli ve'l-'arz
- 2483 Ne kim var yirde gökde Hāķim oldur
Ķamu esrāra girçek 'Ālim oldur
- 2484 Anuñ ḳatında kim eyler şefā'at

⁴⁹² Metinde “müşebbeh” kelimesi “müşebbih” şeklinde harekelenmiş ancak anlam ve kafiye gereği düzeltilmiştir.

Meger izni ire ide 'ināyet

- 2485 Bulardan öñ şoñ olan her ğarāyib
Huzā'dan olmaz ol bir zerre ğāyib
- 2486 amu bildürdi gönderdi Peyember
Zehī ādir'dür ol Allāhü ekber
- 2487 Muḫāṭ olur anuñ 'ilminde eşyā
İrişmez arıyup 'ilmine ārā
- 2488 O bildügi bigi bilinmez eşyā
'Uḫül añlayımaz "illā bimā şā"⁴⁹³
- 2489 Yire göge olur kürsisi vāsi'
'Aceb mübdi' durur ol yüce Şāni'
- 2490 Şakīl olmaz bularuñ ḫıfzı aña
Yaradaldan beri ḫıfzını aña
- 2491 Ḥaḫīm oldur hem Allāhu'l-adīm ol
'Alīm oldur 'Aliyy oldur 'Aẓīm ol
- 2492 Ḥaḫ'uñ ḫıfzı amu eşyāya rā'ī
Kimüñ bir zerrede vardur nizā'ı
- 2493 Ğanīdür yoḫ şerīki vü vezīri
Özi ādir olur n'eyley müşīri

⁴⁹³ Bakara 2 / 255.

Allah, O'ndan başka tanrı yoktur; O, hayydir, kayyûmdur. Kendisine ne uyku gelir ne de uyuklama. Göklerde ve yerdekilerin hepsi O'nundur. İzni olmadan O'nun katında kim şefaata edebilir? O, kullarının yaptıklarını ve yapacaklarını bilir. (O'na hiçbir şey gizli kalmaz.) O'nun bildirdiklerinin dışında insanlar O'nun ilminden hiçbir şeyi tam olarak bilemezler. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri içine alır, onları koruyup gözetmek kendisine zor gelmez. O, yücedir, büyüktür.

- 2494 İşine mümkün olsaydı i‘āde
Bu yir gök külli varurdu fesāde
- 2495 Kāmu fānī hemān bākī bir Allāh
Melik Ol, milk anuñ, Oldur şehinşāh
- 2496 Bize luṭf itdi gönderdi Resūl’i
Kerem irişdi hoş kılduḡ kabūli
- B 87a 2497 Cihān faḡrı Resūl-i bā-şafādur
Bu mevcūdātđan ol Muştafā’dur
- 2498 Anuñ aşḡābı oldı ḡayru’l-aşḡāb
Anuñ hem Āl’i oldı ḡayru’l-aḡbāb
- 2499 Özi hem anuñ aşḡāyī ve ālī
Selāmından Ḥaḡ’un olmaya ḡālī
- 2500 Bu maşnū‘āt-ı Ḥaḡ oldukça āyāt
Bu yir gök ṭolısı irsün taḡiyyāt
- 2501 Bu ‘ālemlerde hoş ol ḡodı āyīn
Getürdi Ḥaḡ ta‘ālāđan berāḡīn
- 2502 Ne bilürdüğ bize öğretti ĩmān
Hidāyet kıldı Ḥaḡ, olduk müsilmān
- 2503 Göñül küfr-ile çün ansuz ṭolardı
Yanarduḡ nāra biz itler gülerdi
- 2504 Bizi Ol kıldı bu ĩmāna mālīk
Bizi Ol kıldı Ḥaḡ yolına sālīk
- 2505 Kemāl-i luṭf-ıla ol yüce Allāh

‘İnāyet eyledi elḥamdülillāh

- 2506 Şu ḳalbe kim ‘ināyet şu‘le şaḳar
Gözin envāri Ḥaḳḳ’uñ ḳuḳlı aḳar
- 2507 Gözümi çün yumup vardum şafāya
Gözüm açıldı irdüm Muştafā’ya
- 2508 Sever vallāhi cānum Muştafā’yı
Anuñ-çün didiler baña Şafāyī
- 2509 Gücüm yitdükçe sa‘y itdüm dürişdüm
Yüzüm sürdüm anuñ izine düşdüm
- 2510 Elüm tutdı ṭurup luṭfını gördüm
Biḥamdillāh hemān ĩmān getürdüm
- 2511 Ḳabül itdi beni ḳudsīden oldum
Güneş bigi cihān milkine ṭoldum
- B 87b 2512 Baña Ḥaḳ eyledi çünkim hidāyet
İrişdi sırr-ı Aḫmed’den ‘ināyet
- 2513 Baña öğretti ḳudsīler şifātın
Yigirmi enbiyānuñ mu‘cizātın
- 2514 İrişsün anlara Ḥaḳḳ’uñ selāmı
Ḥudā’nuñ dāyim olduḳça devāmı
- 2515 Daḫı ol Muştafā-yı pür-şafāya
Daḫı ol cān-ı ‘ālem pür-vefāya
- 2516 Teneffüs itdügince her beriyyāt
Yer-i gök ṭolısı irsün taḫiyyāt

- 2517 Yididür mu‘cize kim itdi Ādem
Bu resme bilmişüz Allāhu a‘lem
- 2518 İkidür öğren İdrīs’i [bu] gence
İrişdi mu‘cizāt-ı Nūh pence
- 2519 Üçer gösterdiler bu Şālīh ü Hūd
Birāhīm’uñ yedidür añlağıl zūd
- 2520 Hāḡ’uñ şādık didügi ol Simā‘il
Ki Hātm-i enbiyā’nuñ ceddidür bil
- 2521 Daḡi İşḡaḡ u Lūḡ u hem bu Ya‘ḡūb
Daḡı Yūsuf bu Yūnus hem bu Eyyūb
- 2522 Nazar irişdi Hāḡ’dan hem Şu‘ayb’a
Pes anuñ-çün irişdi ‘ilm-i ḡayba
- 2523 Üçerdür bunlaruñ hep mu‘cizāti
Cihān bunlardan almışdur ḡayātı
- 2524 Getürdi on toḡuz Mūsī bin ‘İmrān
Beşi Dāvud u heşt, oḡlı Süleymān
- 2525 Zekeryā⁴⁹⁴ üçde hem Yaḡyā’da birdür
Tokuz ‘İsā’dadur luḡf-ıla pürdür
- 2526 Ḳamu kāmiller oldılar mükemmil
Ḳamu gerçekler oldı olma ḡāfil

B 88a 2527 Mükemmil oldı bunları Muḡammed

⁴⁹⁴ “Zekeryā” metinde “Zekeriyyā” şeklinde ancak vezin gereği bu şekilde okundu.

Anuñ-çün enbiyā hatmidür Aḥmed

- 2528 Olar kāmīl mükemmil olan ekmele
Bu sırrı añla, alma Şöyle mühmel
- 2529 Bu sırrı añlayanlar pür-Őafādur
Ḥaber-dār olmayan key bī-nevādur
- 2530 Bunı bilen kiŐidür ehl-i ‘irfān
Fidālar her nefes ‘ışkında biñ cān
- 2531 Şu kim añlamadı hey Şayma ‘āil
Anuñ fevkinde bir olmaya cāhil
- 2532 Murāduñ bilmek ise neyse maŐud
ulak benden yaña ut bir nefes zūd
- 2533 Ne deñlü mu‘cize itdiyse anlar
Getürdi Aḥmed-i mürsel berāber
- 2534 Muḥaadur bilüñ yā eyyühe’n-nās
Beyānın böyle ıldı İbni ‘Abbās
- 2535 Ḥaıatde odur insān-ı kāmīl
DüŐünmez bu rümüza degme ‘āil
- 2536 Bu küldür pes bu ‘ālem oldu eczā
İder eŐyāyı Ḥa eczādan icrā
- 2537 Bu sır bu yirde alsın Őerḥa sımaz
Seni evvelki Őözden kimse yımaz
- 2538 Oıör bir aşıde bunda nāzük
Münāsibdür ki yazmışam teberrük

Bu kaşıide Nebîler mu‘cizâtı berâberinde Hıtm-i Enbiyâ mu‘cizâtın beyân ider.
‘Aleyhi ve ‘aleyhimü’s-selâm.

2539 Men râme en yerişe’n-na‘îme muhalledâ
Felyemtedeħa ħayre’l-enâmi Muħammedâ

B 88b 2540 Huve ħayru ħalkillâhi ve’l-hâdillezî
Bihudâhu ħad sirnâ ‘alâ ħarîķi’l-hudâ

2541 Ve huve’l-‘aţûf huve’r-raûfu li-ümmetin
Eminü bihi yevme’l-ħisâbi mine’r-reddâ

2542 Mâ zâ yeķûlu’s-sâdiħüne bivaşfihi
Naţaka’l-kitâbu bifażlihi tûlu’l-meddâ

2543 Bi’z-zikri ve’l-âyâti unzile vaşfihi
Ve izâ ħare’l-ķarî terâhu memecedâ

2544 İsmâ‘ li-vaşfi’l-mu‘cizâti li-Aħmed
Tecellâ bihâ kullu’l-ķulûbi mine’ş-şadâ

2545 Mâ min nebî ħad a‘yuni bi-mu‘cizin
İllâ ve u‘ħiye mişle zâke ez-yedâ

2546 İn ‘allemallâhu’l-muheyminu edemâ
Esmâe men fi’l-kâyinâti ve erşede

2547 Fallâhu evda‘a sirrahu li-Muħammeden
Feţâfe bihi nâre’n-nifâķi ve Aħmedâ

2548 İn kâne Nūħun sâre vaşta sefînetin
Muz‘âyene’ħ-ţûfâne bahren mezîdâ

- 2549 Fī leyleti'l-mi'raci sāre Muḥammedun
Seb'an ve 'āde ve ferşuhu lem tebrudā
- 2550 İn kāne İdrīsi'n-nebiyyi ḡad irteḡā
Eflākehu ve bedelehu mā ḡad bedā
- 2551 Fe-Muḥammedun ḡahhere'l-Burāḡi ḡad irteḡā
Naḡve's-semā bi-ni'ālihi ve teyyedā
- 2552 İn kāne İbrāhīmu kānet nāruhu
Berden selāmen ḡīne ḡalle biḡā nedā
- 2553 Fe-Muḥammedun kānet 'aleyhihi ḡamāmetun
Mehmā serā tesrī dekā mü'eyyedā
- 2554 İn kāne İsmā'īlu kānet āyetin
Fī zebḡi kebşin kāne fīhi lehu'l-fidā
- B 89a 2555 Fe-zirā'u şātin unḡikat li-Muḥammedin
İzā ḡayretehu bimā turīdu bihi'l-'idā
- 2556 İn kāne zībun fi'l-felāti mükemmilen
Ya'ḡūbu ammā kāne Yūsufu eb'adā
- 2557 Fe-Muḥammedun ḡad kellemtuhu ḡabyetun
Ve'ḡ-ḡabet ve'l-cemelullezī ḡad ufredā
- 2558 İn kāne Yūsufu bi-mu'cizu bi-ḡamīşihī
Feberā 'amā Ya'ḡūbe ḡīne te'ekkedā
- 2559 Fe-Muḥammedun ḡad redde 'ayne ḡatādetin
Ba'de'l-'amāi ve ba'dehu len termedā
- 2560 İn kāne Hūdun kāne yunziru ḡavmihi

- Ḳad kessere'l-aşnāme cehden nāfidā
- 2561 Fe-Muḥammedu'l-Muḥtāru unzur ḳavmihi
Muzcāehu'r-rīḥu'l-‘aḳīmu teseheddudā
- 2562 Ev in tekun şemsu'n-nehāri li-Yūşa'in
Ruddet ve ‘āde ziyāuhā muteḥaddidā
- 2563 Fe-Muḥammedun ḳasime'l-hilālu li-eclihi
Vaştan bi-Mekketi şumme ‘āde kemā bedā
- 2564 İn Dāvude'n-nebiyyi izā telā
Tilke'z-zebūre terā'l-beriyete succedā
- 2565 Fe-Muḥammedun ḳad messe ḥiz'an yābisen
Ḳad ‘āde raḥben bi'ş-şimāri muceddudā
- 2566 İn Yūnusu ḥūtuhu aḥfā bihi
Fī lecci baḥrin ḳad re'ye minhu'r-reddā
- 2567 Fe-Muḥammedun aḥfāhu nescu ‘anākib
Mezā's-sidā minhā fe mā hāzā esdā
- 2568 İn kāne Mūsā ibni ‘İmrānellezī
Sem'e'l-ḥiṭābu ve bi'n-nidāi tereddudā
- 2569 Fe-Muḥammedun sem'e'l-ḥiṭābe ve ḳad re'y
Ḥaḳḳā ve kem min āyetin lem tuḥcedā
- B 89b 2570 İn kāne ‘İsā sirruhu fī meyyit
Ḳad unzilet min ‘indī Rabbīn yu'bedā
- 2571 Fe-Muḥammedun nezele'l-kitābu li-eclihi
Bi-menāḳıbin ve lehu'l-muheyminu es'adā

- 2572 Ve'ş-sā'u eşba'a elfen min berekātihi
(...) ve'l-ceyşu şumme tebeddedā
- 2573 Mā zā yeķūlu ba'de vaşfi şifātihi
Nefede'z-zamānu ve medħahu lem yenfedā
- 2574 Yā Rabbenā fe bi-ħaķķi mā a'ıtaytuhu
Min āyetin ađħā bihā muteferridā
- 2575 Fağfir zunūbe's-sāmi'īne cemī'ahum
Vağfir li-'abdin bi'l-medīhi ķad ibtedā
- 2576 Şumme'ş-şalātu 'ale'n-nebiyyi ve ālihi
Mā dāmeti'l-ağşānu ev ıtuyurun şedā
- 2577 Şallā 'aleykellāhu dehren dāyimen
Yā şāħibe'l-mi'rāci yā 'aleme'l-hudā
- 2578 Ba'de'ş-şalāti 'ale'n-nebiyyi Muħammedin
Ve 'ale'ş-şahābeti kullihā tete'adedā
- 2579 Mā țare țayrun fi'l-ğuşūni musebbiħan
Ev cenne leylun ev şabāhun tecededā
- 2580 Bi-'idādi āyillāhi celle celāluhu
Ve 'idādi ālāi tefūķu te'adedā

Bu Faşl, Ādem 'aleyhisselām yedi mu'cizāt evvel ol ki ħacer-i melsādan ya'nī muşayķal yābis taşdan su revān eyledi anı beyān eyler. Ancılayın Ĥatm-i Enbiyā taşdan su aķıtdı. Anı 'ayān eyler.

.--- / .--- / .---

- 2581 İlähi'l-halkı ma'būd ü mescūd
Hüve'l-ḳuddüsü ze'l-ihsāni ve'l-cūd
- B 90a 2582 Ḳadīm ü Ḳayyüm ü Müheymin
Kerīm ü Rāzıḳ u Ḳassām ü mevcūd
- 2583 Degül çün cism ü a'rāz u cevāhir
Cihātiyle kim eyler anı maḥdūd
- 2584 Bilür ol nemle-i sevdāyı bī-şekk
Eger cünbiş ide fi'l-leyleti's-sūd
- 2585 Bilür rüşen hılāli 'ūd içinde
Teḥarrük itse her ne nev'a kim dūd
- 2586 Münezzehdür mişāl ü şibhi yokdur
Anuñ-çün bāb-ı teşbīh oldı mesdūd
- 2587 Delīli 'aql ü naqli oldı maḳbūl
Ḳayāl ü vehm anuñ ḥaḳḳında merdūd
- 2588 Muḳarreb Ḳazretinde etkıyālar
Münāfıḳ mübtedi' hep oldı maḫrūd
- 2589 Helāk irişdi Ḳaḳ'dan ḳavm-i Nūḥ'a
Yil aldı 'Ād ḳavmi dir iken Hūd
- 2590 Yedürdi beynisini Ḳaḳ ba'ūza
Dirildi çünki serkeş ceş-i Nemrūd
- 2591 Bu baḫr-ı ḳahra Fir'avn'ı vü ḳavmin
Ḳudā ğark eyledi olmadı ḥoşnud

- 2592 Hudāyā saña ‘aṣīden ne noḡṣān
Ki Hāḡ’ sın şübhesiz meşḡūr ü maḡmūd
- 2593 Şafī vü muḡliş oldu çün muḡaḡḡaḡ
Anuñ-çündür bu ādem saña mevdūd
- 2594 Muḡammed ‘izzi-çün Ādem ḡaḡı-y-çün
Bize luḡf eyle yā Allāḡü ma‘būd
- 2595 Bilüñ siz mü’minem ben yā şıḡāti
Yedidür Ādem’üñ pes mu‘cizāti
- 2596 Gözüm nūrı ḡabīr ol bu ḡaberden
Aḡıtdı suyu bir yābis ḡacerden
- B 90b 2597 Biri seyr-i şecerdür iy Hudāyī
Üçünci ol ki söyletdi ḡaşāyı
- 2598 Daḡı ḡaşdan büti söyletdi geçdi
Daḡı bir günde hem ekdi vü biçdi
- 2599 ḡacerler yürüdi yanına çoḡdı
Elini bir de yanmış nāra şoḡdı
- 2600 Ne geçdüḡin işit gel sūda kışşa
İrer Hāḡ ‘ibretinden saña ḡişşe
- 2601 Yedi mu‘ciz dinildi şimdi mücmel
Olur şimden girü bir bir mufaşşal
- 2602 ḡaçan kim naḡş u ‘aczin bildi Ādem
ḡabül itdi anı Allāḡu a‘zem

- 2603 Serendib'de Hudā'ya tapdı çil sāl
Gelüp pes Ka'be yaptı soñra fi'l-hāl
- 2604 Yirine vardı çün emr-i menāsik
Mağarrında gelüp çün oldu mālīk
- 2605 Çü dāyim oldu eşgāli zirā'at
Çoğaldı hem anuñ evlādı ğāyet
- 2606 Nikāhı itmegi anlarda 'ādet
Bular evlādınuñ evlādı keşret
- 2607 Kağıyup öldürür Hābil'i Kābil
Nazar kıl hikmet-i Haq'dan haber bil
- 2608 Bu Hābil'ün soyı çün tutdı tağı
Yedi biñ kimse tağ oldu turağı
- 2609 Bu Kābil'ün soyı hep düze kondı
Kažā başlarına geldi tokındı
- 2610 Bularuñ kimse bilmezdi şağışın
Dürüşse hıç görmezdi şağ işin
- 2611 Çün Ādem bu işe key tarlıgandı
Kamu kāfir olup ol yarlıgandı
- B 91a 2612 Çün oldu hacz ile hep 'aql-ı kāhir
Kamusı Ādem'e hem Rabb'e kāfir
- 2613 İdüp bu Ādem'i mürsel dahı şāh
Cihānı yaradan ol yüce Allāh
- 2614 Hemān-dem Ādem'e gönderdi on şuħf

Niçün itdüñ dinilmez idicek luṭf

2615 Gice gündüz ki çil sāl itdi da‘vet
Bulardan olmadı birisi ümmet

2616 Dürişdi gerçi çok irişdi encām
Ki hergiz siñmedi āyīn ü İslām

2617 Didiler mürselüñ budur şıfātı
Didiler çün⁴⁹⁵ getirür mu‘cizātı

2618 Eger var-ısa sende bu eşerden
Bizüm-çün su çıkar melsā ḥacerden

2619 Pes el açdı Ḥaḳ’a yalvardı Ādem
Aña emr eyledi Ḥallāḳ-ı ‘ālem

2620 Elüñ ur taşa di Allāhu ekber
Saña ben eyledüm anı musaḥḥar

2621 Elini taşa urdı aḳdı çün su
Revān oldu bu sudan ṭoldı her sū

2622 Yedi fersaḥ yeri ṭoldurdu Şāni‘
Ḳamusı oldu bunlara mezārı‘

2623 Bu i‘cāzı ki gördi cümle yeksān
Naşīb olmadı hīç birine ĩmān

2624 Ża‘ıfüz ‘ācizüz biz rü-siyāhī
Ḳasāvetden ḥalāş it yā İlāhī

Tetimme

⁴⁹⁵ “çün” metinde “çünkü” şeklinde ancak vezin zaruretinden dolayı “çün” şeklinde okundu.

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Fe'ülün

.--- / .--- / .--

- 2625 Yine bu resme ol serv-i ser-efrāz
Olan bī-āz u hem pür-nāz ü pür-rāz
- B 91b 2626 Her işde kāfī vü şāfī vü şāfī
‘Adūya cāfī vü siddīka vāfī
- 2627 Hasedden fitneden özi müberrā
Güzel zātı zemāyimden mu‘arrā
- 2628 Olan bu cümle mevcūdāta rahmet
Kamu elṭāf-ıla maḳbül-i Hāzret
- 2629 Hābībū'l-Muṣṭafā Rūḥu'l-muḥibbīn
Lebībū'l-Müctebā Hātme'n-nebiyyīn
- 2630 Saña direm işit hā iy semen-ḥad
Ne ṭavra mu‘cize gösterdi Aḥmed
- 2631 Uḥud cenginde ṭağ üstine çıkdı
Ebū Süfyān bu ṭağ altında ṭurdı
- 2632 Şu yok hem şuşadı aşḥāb-i mecrūḥ
Şusuz tenden revān çıḳmaḳ diler rūḥ
- 2633 Elin açdı didi iy yüce Allāh
Şuvar kim ḥālümüzden sensin āgāh
- 2634 Didi virdüm ne kim kılduḥsa der ḥōst
Elüni ṭaşa ur bir kerre iy dost

- 2635 Hemān mecrūh elini taşā kākđı
Muşaykal taşdan şu çıkdı akdı
- 2636 Bu şudan cümle aşhāb içdi kandı
Harāretten ‘adūnuñ bađrı yandı
- 2637 Bu şudan kırbalar taldurđı aşhāb
Bu şudan gitdi iç yanması yap yap
- 2638 Kureyş’uñ ekşeri ĩmāna geldi
Bu rüşen mu‘cize dūnyāya taldı
- 2639 Göricek muhliş oldı çok mūnāfık
Kamusı sıdık-ıla oldı muvāfık
- 2640 Bunı bildūñse key şāhib-başarsın
Kadem iklīm-i ‘izzetde başarsın
- B 92a 2641 ĩnanduñsa buña yirlü yirince
Saña ‘ālemde irişmez yir ince
- 2642 Düşündür göñlüñi buña sevince
Tolar vallāhi cānuñda sevince
- 2643 Hağ’uñ kudretlerin ‘ışık-ıla fikr it
Becid şükr eyle her dem anı zıkr it
- 2644 Düriş hikmetlerin gör kalma ebter
Gücūñ yitdükçe di Allāhu ekber
- 2645 Nebī’nūñ mu‘cizātından haberdār
Olursañ olasın ‘ālemde muhtār
- 2646 Getür ĩmān ol şevkinde giryān

Çevürme yüziñi_andan oda gir yan

- 2647 Añılsa mu‘cizāt-ı Aḥmediyye
Diyüp āmentü nūr ol sermedīyye

En-Na‘tu fī Kāfiyeti’l-Elif

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün
.--- / .--- / .--- / .---

- 2648 Senüñ-çün “*ḳābe ḳavseyri*” dinildi belki “*ev ednā*”⁴⁹⁶
Şehā şānuñda inmişdür ki “*subḥānellezī esrā*”⁴⁹⁷

- 2649 Atası Ādem’üñ sensin oğılsın aña şüretde
Saña evvel ‘ayān oldu rümüz-ı “*‘alleme’l-esmā*”⁴⁹⁸

- 2650 Didi ‘İsā ki bir mürsel gelür ismi olur Aḥmed
Anuñ-çün virdi enfāsı anuñ ḥāşıyyeti iḥyā

- 2651 Getürdüñ Ḥaḳ ta‘ālādan bize sen ḥaḳḳı Ḥaḳ’sın Ḥaḳ
Şühüduñ *Āyete’l-kürsī* olur ḥoş āyete’l-kübrā

- 2652 Şehā fikrūñle zikrūñden bu dem i‘rāz ider şol kim
Bugün dünyāda a‘mādur yarın maḥşerde_olur a‘mā

- 2653 Uḥud cenginde çün umdı suyu mecrūḥ olan aşḥāb
Aḳıdduñ suyu her sūya ḥacerden yābis ü melsā

⁴⁹⁶ Necm 53 / 9.

O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu.

⁴⁹⁷ İsrā 17 / 1.

Bir gece, kendisine āyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harām’dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksā’ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir; O, gerçekten işitendir, görendir.

⁴⁹⁸ Bakara 2 / 31.

Allah Ādem’e bütün isimleri, öğretti. Sonra onları önce meleklere arzedip: Eğer siz sözünüzde sadık iseniz, şunların isimlerini bana bildirin, dedi.

- 2654 Akıp şıgraqlarından su çün içdi kandı biñ beş yüz
Eger yüz biñ kişi içse kanardı şübhesüz haqqā
- B 92b 2655 Kureyş'e hep 'azāb oldı maqām-ı “'udveti'l-kuşvā'
Mübārek oldı çün Haq'dan tapuña “'udveti'd-dünyā”⁴⁹⁹
- 2656 Meşakkat çekme kim zīrā Habībümsin benüm diyü
Saña 'ālemlerin Rabbi hitāb idüp didi “'tā-hā”⁵⁰⁰
- 2657 Livā-yı hamdi sen şāha ki teslīm eyledi Allāh
Şefī'-i yevm-i maşşersin tapuñdur 'umdetü'l-'uzmā
- 2658 Şafāyī, Aḥmed'ün şer'i seni 'ayyūka irgürür
Anı sa'y eyle muhkem tut ki oldur “'urveti'l-vuşkā”⁵⁰¹

Bu Faşl, Ādem 'aleyhisselām bir ağacı menzilden menzile mu'cize-y-ile yürütdigin beyān eyler. Ancılayın Hātēmü'r-rüsül ve Mürşidü's-sübül şecere-i naḥlei yürütdigin 'ayān eyler.

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün
.--- / .--- / .--

- 2659 Nazar kıl şahfe-i maşnū'a 'ākil
Yazılmış vaḥdet-i Haqq'a delāyil

⁴⁹⁹ Enfal 8 / 42.

Hatırlayın ki, (Bedir savaşında) siz vâdinin yakın kenarında (Medine tarafında) idiniz, onlar da uzak kenarında (Mekke tarafında) idiler. Kervan da sizden daha aşağıda (deniz sahilinde) idi. Eğer (savaş için) sözleşmiş olsaydınız, sözleştiğiniz vakit hususunda ihtilâfa düşerdiniz. Fakat Allah, gerekli olan emri yerine getirmesi, helâk olanın açık bir delille (gözüyle gördükten sonra) helâk olması, yaşayanın da açık bir delille yaşaması için (böyle yaptı). Çünkü Allah hakkıyla işitendir, bilendir.

⁵⁰⁰ Taha 20 / 1.

Tâ, Hâ.

⁵⁰¹ Bakara 2 / 256.

Dinde zorlama yoktur. Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır. O halde kim tâğutu reddedip Allah'a inanırsa, kopmayan sağlam kulpa yapışmıştır. Allah işitir ve bilir.

- 2660 Okı gör anda nice muhkem āyāt
Ki oldur beyyināt-ı haq u bāṭıl
- 2661 Ezel mevcüddur yoqdur bidāyet
Hüve'l-Evvel'dür ol qable'l-evāyil
- 2662 Hüve'l-āḥir durur hem Lā-yezāl ol
Hüve'l-Bāqī'dür ol hep ğayrı zāyil
- 2663 Aḥad'dür hem Şamed'dür Ḥayy u Ḳuddūs
Şerīki yoq aña kimdür mümāşil
- 2664 'Alīm oldur Ḳadīr oldur Müdeşşir
Laṭīf u Vāsi' u Fa'ā'ıl ü 'Ādil
- 2665 Şıfātına Ḳıdem naqliyle şābit
Ḥayālātıyla fehm itmez mücādil
- 2666 Münezzeh Zāti evşāf-ı ḥadeşden
Degül tağyır olan evşāfa qābil
- 2667 Anı bir resme idrāk itmez ebşār
İder ebşarı idrāk olma ğāfil
- B 93a 2668 Mişālin yazamaz zihninde efkār
İḥāṭa idemez 'aqlıyle 'āqıl
- 2669 Münevver zıkr-ile hep evliyāsı
Ḳamuya fazlı vü iḥsānı şāmil
- 2670 Bisāt-ı ḳurbı üzre muğtenemdür
Olur enfāsı anlaruñ resāyil
- 2671 İder her şey'e in'āmı pey-ā-pey

Bırakmaz ‘acze hıç ibrāmı sāl

- 2672 Resül-i Hâk’dur Aḥmed dāmenin tüt
Şafāyī saña yiter ol vesāyil
- 2673 Gel iy sırdan tıyan kim ma‘nī_evisin
İşit dünyā kelāmuñ ma‘nevīsin
- 2674 Alursañ lezzet aḥlādur şekerden
Kokarsañ bŷy-ı şāfī verd-i terden
- 2675 Bunuñ mişli bulunmaz müşg içinde
Bunuñ müştākı olmış müşg-i Çīn de
- 2676 Bunuñ ta‘mı ire ger ehl-i Mışr’a
Atarlar sükkerīn-i Mışr’uñ ışra
- 2677 İşitdüm şekkeri ben bir Habeş’den
Buña nisbet idüp kim şayd-keşden
- 2678 Ki zīrā mu‘cizāt-ı enbiyādur
İki ‘ālemde kânūni’ş-şifādur
- 2679 Gel imdi olma ġāfil bunı gŷş it
İşitdügince pŷr-şevk ol ḥurŷş it
- 2680 Tıyarsañ pŷr-şafāsın bu ḥaberdan
Eger sen vaz gelseñ gŷş-ı ḥardan
- 2681 İkinci mu‘cize budur ki Ādem
İkinci kerre ḥacc itdi mŷkerrem
- 2682 Yŷrŷrken nāgehān bir kavmi gördi
Baḥup evlād-ı Kābil-idi bildi

- B 93b 2683 Didi İslāma dönüñ h̄ôr qalmañ
Bu nām-ı Ādem'i siz yire şalmañ
- 2684 Bulardur añla aşl-ı kavm-i 'Ād'ı
Anuñ-çün geldi kim kemdür nihādı
- 2685 Ne deñlü oldısa İslām'a dā'ı
Çamu esbāb-ı küfre oldı sā'ı
- 2686 Didiler yoq yire olmaz bu ĩmān
Nebī'sin çün gerekdür sende bürhān
- 2687 Virildiyse Nebī olmağ mizācı
Gözümüz göre yürüt bu ağacı
- 2688 Du'ā kıldı bu Ādem Hakk'a şādık
İcābet eyledi ol yüce Hālık
- 2689 Buyurdı didi yā Ādem işāret
İdüp di yüri yā ağaç selāmet
- 2690 Seni ol yaradan Hālık haqı-y-çün
Cihānı besleyen Rāzık haqı-y-çün
- 2691 Didi Ādem ki billāh iy şecer sen
Revādur eyleseñ seyr ü sefer sen
- 2692 Hemān ol yā ağaç şimdi revāne
Bu yirden varayın tur şol mekāne
- 2693 Hemān-dem yürüdi mecmū'ı görüdi
Dilek itdükleri yir üzre turdı

2694 Göriben mu‘cize ol avmi yeksān
Biri göstermedi erkān-ı ĩmān

Tetimme

Mefā‘ılün / Mefā‘ılün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

2695 Bunı bildüñse gel sen iy arındaş
Bu cünbişde saña Ha nūrı yoldaş

2696 Bu mu‘ciz oldı şādır Muştafā’dan
Nübüvvet atmi Fahr-i enbiyā’dan

B 94a 2697 Resūl-i münzir ü ayru’l-emīndür
ĩmām u nāşır u nūr ü mübīndür

2698 Ğanī Müddeşşir ü hem ‘abd-i aşı‘
Şefī‘ u hem müşeffa‘ ‘afv u rāfi‘

2699 Naı vü muttaı vü şānı işneyn
Zekı zü’l-faşl mūncı seyyidü’d-dīn

2700 Laıf ü şākir ü şāfı vü nācı
‘Azımu’l-ul hem ümmet siracı

2701 Meger bir gün ureyş’i nie sādāt
Dirildi bir yire fikr itdi at at

2702 Gelüp āhir didiler yā Muammed
Şayarsın kend’özüñi sen mümecced

2703 Bize dirsın getürüñ cümle ĩmān
Nebı dirsın özüñi anı bürhān

- 2704 Yirinden Klde adlu trdı bir ŐaŐı
Sözi hem yüzi irkin hem zi naŐı
- 2705 Didi kim sen bu naŐle gel di, gelsin
Yürüyüp geldügin her kişi bilsin
- 2706 Yine var di varup yirinde trsın
Őalyık cümle başup anı görsin
- 2707 Hemn-dem ttdı yüzin göge AŐmed
Őabbullh cn faŐrı MuŐammed
- 2708 Didi ŐaŐ ben seni itdüm icbet
Yri di bu aŐaca kıl iŐret
- 2709 İŐret itdi dir y Rabbi eŐcr
Yürüt bu naŐleyi iy yüce Cebbr
- 2710 Bu naŐle Őopdı hem yri diŐildi
BaŐanlar yridgin gördi bildi
- 2711 Hemn varup yine yirinde trdı
BaŐanlar Şübhesüz hep anı gördi
- B 94b 2712 Didiler hey bu siŐr-i mfterdur
İnanmaŐ biz buŐa ayn-ı ŐaŐdur
- 2713 İlah kllaruŐa kıl inyet
Yine sen luŐfuŐ-ıla kıl hidyet
- 2714 inyet eylesen demdür Őademdr
Kerm  Rzık'n işi keremdür

- 2715 Bizi maḥşerde yā Rabb itme rüsvāy
Bize senden kerem irmezse eyvāy
- 2716 Gel iy maʿnī ṭuyan ol buña ʿārif
Bilinsin saña biñ dürlü maʿārif
- 2717 Bu muʿcizden olıgör hey ḥaberdār
Olursın yoḥsa bir it bigi murdār
- 2718 İnansañ ḥāşıl olur her murāduñ
İnanmazsañ Ebū Cehl olur aduñ
- 2719 İnan hey cāhil olma añla ʿibret
ʿAdüvvüʾd-dīn olur cühhāle laʿnet
- 2720 Bu sözden ḥikmet al hā gözlerüñ aç
Belā oḳına kılma nefsuñ umaç
- 2721 İşit bu muʿcizātı añla iy cān
Ki yirleşsün senüñ göñlüñde ĩmān
- 2722 Añılsa muʿcizāt-ı Aḥmediyye
Diyüp āmentü nūr ol sermediyye
- En-Naʿtu fī Ḳāfiyetiʾl-Bā**
- Mefāʿilün / Mefāʿilün / Mefāʿilün / Mefāʿilün
.--- / .--- / .--- / .---
- 2723 Resūlullāh-ı aʿzamsın hem olduñ melce-i aşḥāb
Muḥaḳḳaḳ çün kitāb indi aṭīʿü yā ulüʾl-elbāb
- 2724 “Leʿamruk”⁵⁰² tācın urunduñ senüñdür ḥilʿat-i “levlāk”⁵⁰³

⁵⁰² Hicr 15 / 72.

Saňa cānlar nişār eyler eger A‘cām eger A‘rāb

2725 Senüñ dīnüñ ola tā kim cihānda ekmelü’l-edyān
Saňa Hāḡ bu cihetden kıbleteyn eyledi mihrāb

B 95a 2726 Gelüp çüp-ı selem virdi selām eyledi ikrām
Didi Hāḡ mürsel itmişdür seni ‘ālemlere Vehhāb

2727 Çerīde virdüğüñ vaḡtın ġazāda oldı hoş şamsām
Hāḡīḡat mü’min oldur kim Nebīsin itmez isti‘cāb

2728 Muḡaḡḡaḡ mu‘cize umdı gelüp senden Ḳureyšīler
Yürüdüñ ḡurma ağacın nazār itdi ḡamu aḡbāb

2729 Yine yerine vaz‘ itdüñ Katāde ‘aynı çün çıḡdı
Ezelden hoş şahīḡ oldı ezel zīrā aḡardı āb

2730 Seni ḡaḡ bilmeyen seçmez nedür bu ḡüsn-ile kubḡı
Çün oldı maḡharı rūḡuñ bilür esrārı hep aḡtāb

2731 Şehādet eylemek ḡaḡḡā ki sensin ḡaḡ Resūlullāḡ
Olur a‘lā-yı her ḡā‘at olur miftāḡ-ı ḡayru’l-bāb

2732 Ḳaḡuñ mihrābı cān oldı ki sensin kıbletü’l-‘uşşāḡ
Şaḡuñ “*ve’l-leyli izā yaḡşā*”⁵⁰⁴ cebīnüñ nūrıdur mehtāb

2733 Şafāyī şer‘-i Aḡmed’de dürüş ‘ışḡ-ıla sıddīḡ ol
Ḳişiye ‘ayn-ı ĩmānı ider tasdīḡ çün ĩcāb

(Resūlüm!) Hayatın ḡakkı için onlar, sarhoşlukları içinde bocalıyorlardı.

⁵⁰³ “Levlāke levlāk lemā halakte’l-eflāk”, “Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım” anlamında sufilerce hadis olarak kabul edilen söz.

⁵⁰⁴ Leyl 92 / 1.

(Karanlıḡı ile etrafı) bürüyüp örttüğü zaman geceye yemin ederim ki. Ayrıca bkz.: Şems 91/4.

Bu faşl Ādem ‘aleyhisselām elinde aşık taş tesbīh, tehlīl ider. Ancılaym Ĥatm-
i Enbiyā Muḥammed Muşţafā ‘aleyhisselām elinde haşā “Lāilāhe illallāh
Muḥammedü’r-Resūlullāh” didügin ‘ayān eyler.

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

2734 Ezeldendür çü ‘izzi kibriyāsı
Şamed’dür dāyim olmışdur beķāsı

2735 Anuñ ‘ilmiyle ‘ālī ḥazretinüñ
Münevverdür ḳulüb-ı evliyāsı

2736 İder esrār-ı luţf-ıla muţayyeb
Meşām-ı cānı hoş tıyb-i şenāsı

2737 Dili göyünmesini ehl-i ḥavfuñ
Emīn eyler anuñ ḥüsn-i recāsı

B 95b 2738 Olur ḥoş ziyneti ervāḥ-ı ‘uşşāķ
Riyāz-ı isminüñ ḥüsn ü behāsı

2739 Sebīl olmuş durur mennā‘ı yoķdur
Olur ‘ālemlere kāfī ‘aţāsı

2740 Olur ni‘metleri ḳullara maķsüm
Ḳabül ü redd anuñ yine ḳazāsı

2741 Aña mişķāl-i zerre ġāyib olmaz
Anuñ ma‘lūmıdur arz u semāsı

2742 Ne kim fikr eylese bu ‘aql-i müdrık
Aña irişür āḥir intihāsı

- 2743 Kemāl-i ʿizzetinüñ luḫfıdır bu
Muḫammed oldı ḫatm-i enbiyāsı
- 2744 Bizi maḫşerde itme andan ayru
Şafāyī'nüñ budur yā Rab şafāsı
- 2745 İlahī sensin ol ḫassām-ı ʿādil
Saña mahsūsdur iḫsān-ı şāmil
- 2746 Senüñdür ʿarş ü ferş içinde taḫdīr
Şerīküñ yoḫ senüñdür cümle tedbīr
- 2747 Vücūd-ı cümle eşyā oldı şāhid
Ki sensin Ḳādir ü Ḥallāḫ u Vāhid
- 2748 Ğanīmetlendi diller re'fetüñden
Hidāyetlendi iller raḫmetüñden
- 2749 Senüñ emrüñdedür ʿarşī vü kürsī
Senüñ ḫükmüñdedür cinnī vü insī
- 2750 Kimi dārü'l-emān içinde ʿālī
Kimi dārü's-selām içinde vālī
- 2751 Kiminüñ ḫoldı göñli nūr-ı İmān
Ki geydi ḫil'at-i İslām ü Rıḫvān
- 2752 Kimi ğāfil düşüpdür ḫıdmetüñden
İrağ oldı na'ım-i Ḥazretüñden
- B 96a 2753 Kimi vā ḫasretā dir oldı merdūd
Kimi vā ḫacletā dir oldı maḫrūd
- 2754 Kiminüñ milkidür şahrā-yı ḫırmān

Kiminüñ yiridür vādī-i hızlān

- 2755 İrişür lā-yakīne cümle mevcūd
Ta‘ālallāh zü’l-ihsāni ve’l-cūd
- 2756 İşit gel bu beyānı hey bürāder
Seni gül bigi itsün tāze vü ter
- 2757 Ki budur mu‘ciz-i Ādem oñat bil
Elinde kıldı taş tesbīh u tehlīl
- 2758 Ne kıldı anlağıl hem Hatm-i Mürsel
Ki maḥlūkı mükemmil olan ekmel
- 2759 Kulağ tut baña göñlüñ it taḥallī
Şalātı vir ki Haḫḫ itsün tecellī
- 2760 Üçinci mu‘cize geldi feraḥdan
Kişinüñ göñlini açar teraḥdan
- 2761 İşit kim nice olmışdur ser-encām
Dirildi Ādem’e bir niçe aqvām
- 2762 Didiler gösterürsin böyle āyīn
Nebī olduḡuña kanı berāhīn
- 2763 Uzatdı yire el fi’l-ḫāl Ādem
‘Aceb sırdur bu sırullāh-ı a‘zem
- 2764 Çün aldı bir avuç yirden ḫaşāyı
İşit bil n’oldı bir sırdur Ḥudā’yı
- 2765 Elinde eyledi tesbīh u tehlīl
İnansañ ‘ayn-ı ĩmāndur saña bil

2766 Bu sırdan irdi hoş bir kavme ĩmān
Yine küfrinde bir kavm oldu yeksān

2767 Kişi ‘ālemde oñmaz iy qarındaş
Hidāyet Hāķ’ dan olmayınca yoldaş

B 96b **Tetimme**

Mefā‘ılün / Mefā‘ılün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

2768 İřit bir mu‘cize nūr ol řafādan
Nebīler řāhı Hātm-i Enbiyā’ dan

2769 Yaradılmışdan ol hep müctebādan
Güzīde Fahr-i ‘ālem Muřtafā’ dan⁵⁰⁵

2770 Anuñ şer‘ini itdi Hāķ müebbed
Hem itdi mu‘cizātıyla müeyyed

2771 Resūl olduđına evzař delāle
Nübüvvet hātemidür hem risāle

2772 Anuñla şurdu bu erkān-ı İslām
Anuñla gitdi hep enřāb-ı ezlām

2773 Münevverdür sirācı enbiyādur
Resūlullāh u tāc-ı ařfiyādur

2774 Özi olur mefātīhu’l-hidāye
Çün ařhābı mesābīhu’l-vilāye

⁵⁰⁵ Metinde “Muřtafā’dur” şeklinde ancak kafıye ve anlam gereği bu şekilde düzeltildi.

- 2775 Çün oldı seyyid-i aṭhār u aḫyār
Anuñ şahbı muhācirdür hem enşār
- 2776 Müdām olduḡça Allāh’uñ kelāmı
İrişsün anlara Ḥaḡḡ’uñ selāmı
- 2777 Gel iy bilmek seven her ince remzi
Saña ‘arz iderem bu gizlü kenzi
- 2778 Severseñ Aḫmed’uñ gökçek şıfātın
Beyānı budur aña mu‘cizātın
- 2779 İşit kim nicedür bil bunda rütbe
Alup çün geldi ḡavmin aña ‘Utbe
- 2780 Didiler çün Nebīsin bize gösret
Nebī’den istenür bürhān ü ḡüccet
- 2781 Getürdi avc-ıla yirden ḡaşāyı
Ḳodı saḡ avcına aña Ḥudā’yı
- B 97a 2782 Ḥaşā dir birlerüz biz ol Celīl’i
Muḡammed’dür Ḥaḡ’uñ gerçek Resül’i
- 2783 İder tehlīl baḡ emr-i laṭīfe
Ḳodı avcına çün bu dört ḡalīfe
- 2784 Gel imdi sen de ol tesbīḡe me’nūs
Dilüñden gitmesün subbūḡ u ḡuddūs
- 2785 Degülseñ taş gel iḡrār eyle yoldaş
İşitdük itdi iḡrārı o şaḡḡ taş

- 2786 Diseñ Allāh birdür şimdi her gāh
İrer luṭfı seni nūr eyler Allāh
- 2787 Velīdür hem ‘Alī’dür hem vefīdür
Ġanīdür hem ḳavīdür hem ḥafīdür
- 2788 Velī di enbiyādur evliyāsı
Muḥabbet ehline olur rızāsı
- 2789 ‘Alī di kim odur a‘le’l-e‘ālī
Olursın cennet-i ‘ālīde vālī
- 2790 Vefī di şıdḳ-ıla kim ola vāfī
Her işde ol durur şāfī vü kāfī
- 2791 Ġanī di maẓhar-ı ism-i cevād ol
Ḳamu ‘ālemde ḥoş ehl-i murād ol
- 2792 Ḳavī di Ḥaḳ seni olur muḳavvī
Ḥaḳīḳat ehli itmez ḳurı da‘vī
- 2793 Ḥafī dirseñ O’dur gaybī-hüviyyet
Ẓamīrūñ aña gitsün añla ḥikmet
- 2794 Saña yok nārdan vallāhi ḳorḥu
Dilüñde bir nefes gitmezse yā Hū
- 2795 İki ‘ālemde itmezler seni redd
Dir-iseñ ḳurretu’l-‘aynī Muḥammed
- 2796 Añılsa mu‘cizāt-ı Aḥmediyye
Diyüp āmentü nūr ol sermediyye

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün

.--- / .--- / .--- / .---

- 2797 Senüñ ‘ışķuñda ĥalk oldu bu ‘ālemler bu mevcūdāt
Senüñ ‘ışķuñda zāhirdür bu mahzūnāt u mevşūfāt
- 2798 Ĥaķīķat nūr-ı zātīsın ki sensin ķurretu’l-a‘yun
Saña cānlar nişār olsun ki sensin rūĥ-ı ķudsiyyāt
- 2799 ‘Urūc-ı fevķ-ı ‘arş itdüñ ĥalā lā hem melādur lā
Ol arayı hep araduñ bilindi ġāyetü’l-ġāyāt
- 2800 İrişdüñ “*ķābe ķavseyn*”e muĥaķķaķ bil ki “*ev ednā*”⁵⁰⁶
Saña rūşen müşāheddür bu ‘ulviyyāt ü süfliyyāt
- 2801 Didi çün Ĥaķ ta‘ālallāĥ Resūlüm hem Ĥabībümsin
Şefī‘-i ümmet olduñ hem verildi cümle maķşūdāt
- 2802 Saña ilĥām iden her dem çü ‘allāmu’l-ġuyüb oldu
Güneşden zāhir olmışdur saña bu ‘ilm ü ‘ġaybiyyāt
- 2803 Şehā Ĥaķ’dan müeyyedsin gelür çün vaĥy-i Rabbānī
Saña hergiz hafī olmaz bu mahsūsāt u ma’külāt
- 2804 Zihī ‘izzet saña Ĥaķ’dan añılur ism-ile ismüñ
İderler ‘arş ü ferşi çü tesbīĥāt ü taķdīsāt
- 2805 Saña kim ümmet olursa sa‘ādet aña kim Allāĥ
Müzeyyen ĥüriler virür ĥıyām içinde maķşūrāt
- 2806 Ķatı mücrimlerüz ķurtar bizi yā ķāşife’l-ġumme

⁵⁰⁶ Necm 53 / 9.

O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu.

Kerem kıl yā Nebiyyullāh sen olduñ hayr-ı maḥlūkāt

2807 Şafāyī Aḥmed'ün şer'ine gāyet istiḳāmet kıl
Budur Ḥaḳ şıdḳ-ıla oldu ki “*el-a 'mālū bi'n-niyyāt*”⁵⁰⁷

Bu faşl Ādem ‘aleyhisselām bir ḳavmi da‘vet idüp bütlerini söyledüp soñra pāre pāre itdügin beyān ider. Ancılayın Resūl-i Rabbi'l-‘ālemīn ‘aleyhisselām şanemi nuḳḳa getirüp iki biñ kişi müslimān itdügin ‘ayān eyler.

Mefā‘ılün / Mefā‘ılün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

B 98a 2808 Şamed'sin Ḥayy bu mevcūdāt-ı Ḥālīḳ
Senüñ ‘ilmüñdedür küllī ḥaḳāyīḳ

2809 Virürsin ḥalḳuñna itḳān u ihḳām
Budur çün muḳtezā-yı ‘ilm-i sābıḳ

2810 Nehārı leyle hükmüñ eyler ilāc
Senüñ emrüñledür bu şubḥ-ı şādıḳ

2811 Degülsin yir ü gök ḥıfzında ‘āciz
Olursın ḥalḳa çün Ḳassām ü Rāzıḳ

2812 Seni ḥaḳ bildiler mescūd ü ma‘būd
Saña yüz tutdılar cümle ḥalāyīḳ

2813 Ḳaçan luḳfuñla raḥmet rīh[i] esse
Açılır gülşen-i dilde şakāyīḳ

2814 İrişür mevsim-i⁵⁰⁸ fażluñ bahārı
Bezersin cennet-i cāndur ḥadāyīḳ

⁵⁰⁷ “Ameller niyetlere göredir.” Hadis-i şerif. Buhārī, Bed’ü'l-vahy, 1.

⁵⁰⁸ Metinde “mevsüm-i” şeklinde yazılmış ancak anlam gereği “mevsim-i” şeklinde düzeltilmiştir.

- 2815 Cemî'îsinden eslem şer'-i Aḥmed
Bu ḥalk enfâsı var Ḥaḳḳa ṭarâyıḳ
- 2816 İlähî şer'-i Aḥmed'den ayırma
Bizüz çün luṭfuna muhtâc u 'âşık
- 2817 Bizi kıl Aḥmed elinde Şafâyi
Budur bu fazluña vallâhi lâyıḳ
- 2818 Olur sırruñ kamu eşyâda sârî
Senüñ 'ilmünde fevt olmaz daḳâyıḳ
- 2819 İlähî kıl baña fazluñdan iḥsân
Keremler eyle yâ Ḥannân ü Mennân
- 2820 İlähî Kürsî vü 'Arş'üñ ḥaḳı-y-çün
Müzeyyen 'unşurı ferşüñ ḥaḳı-y-çün
- 2821 Hevâmuz putların yâ Rab uşandur
Bizi raḥmetlerün şuyına ḳandur
- 2822 Bizi ḳahruñ caḥîmine iletme
Hevâsımı ilâh idinmiş itme
- B 98b 2823 Dilüme vir 'alâyıḳdan taḥallî
Bize fazluñ cemâlin it tecellî
- 2824 Benüm kıl rûḥumı zıkrüñle me'nûs
Ḳamu zerrem disün Subbûḥ u Ḳuddûs
- 2825 Gel iy gözüm çırâğı diñle aḥbâr
İşit 'uşşâḳdan mestâne esrâr

- 2826 Yaķın ‘ariflerinüñ māyesidür
Sa‘adet vechinüñ pīrāyesidür
- 2827 Çıķup dūr maķzeninden “*küntü kenZ*”üñ⁵⁰⁹
Cihān müştāķı olmışdur bu remzüñ
- 2828 Nebīler mu‘cizātıdur dil-ārā
Müşerref anlaruñla cümle ara
- 2829 Beyānın aña iy yār-ı ser-efrāz
Ne olmuş Aķmed-i mürselden i‘cāz
- 2830 Ne mu‘ciz kıldı bil Ādem Peyember
‘Aceb ķudret bu sırrullāhi ekber
- 2831 Budur dördünci mu‘ciz kim zuhūra
Getürdi anı Ādem batdı nūra
- 2832 Üçünci hacc idüp çün döndi Ādem
Görür bir ķavmi şı‘b içinde ol dem
- 2833 Şanem düzmişler anlar bir hācerden
Aña tapmaķ ‘aceb mi ķavm-i şerden
- 2834 Çün itdi anları İslām’a da‘vet
Nebī-y-isen didiler ķanı hücçet
- 2835 Didi şol taş ki hep aña taparsız
Aña tapmağ-ıla yoldan şaparsız
- 2836 İderse baña hem Hāllāķ’a iķrār
Müsilmān olamısız cümle yek-bār

⁵⁰⁹ “Küntü kenzen mahfiyyen.. Ben bilinmeyen bir hazine idim. Bilinmeyi murad ettim ve bunun için halkı yarattım.” Anlamındaki hadis-i kudsi.

- 2837 Didiler Rabbümüz ger dirse şaddak
Senüñ Rabbüne Haq dirüz muhaqqak
- B 99a 2838 Pes anlar Rablerin üşmiş getürmiş
Hemān-dem Ādem öñine getürmiş
- 2839 Dimiş di yirde gökde birdür Allāh
Şehādet eyle kim olsunlar āgāh
- 2840 Dimiş büt siz oluñ āgāh her gāh
Degüldür tapduğum illā ki Allāh
- 2841 Bu qavmüñ olmışam içinde mazlüm
Saña yā Ādem itdüm hāli ma'lüm
- 2842 İder zulmi baña bu cümle füccār
Çü vardur kudretüñ billāhi kırtar
- 2843 Çeküp Ādem büti bunlardan almış
Yüzi üzre büti yir üzre şalmış
- 2844 Hemān-dem itmiş anı pāre pāre
Tağıtmış pāresin her bir diyāre
- 2845 İlāhī vir bize sen istiķāmet
Kılalum rāst şer' üzre iķāmet
- 2846 Bizi toğrı yolu şapmışdan itme
Hevā putlarına tapmışdan itme

Tetimme

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün

.--- / .--- / .--

- 2847 Yine bu resme ol H̄atme'n-nebiyyīn
Koyan erkān-ı İslām için āyīn
- 2848 Mükerrerem seyyid-i evlād-ı Ādem
Cemī^c-i enbiyādan olan ekrem
- 2849 Egerçi aña H̄aḡ ümmī nebī dir
Livā-yı ḡamd anuñ lā faḡrı bīdür (?)
- 2850 Mekārimdür aña virilen aḡlāḡ
Yaradılmadı ol seḡḡāb-ı esvāḡ
- 2851 H̄arām oldu anuñ şer^cinde hep nām
Bu ḡamr u meysir ü enşāb u ezlām⁵¹⁰
- B 99b 2852 Çün ol aḡkām-ı İslām itdi icrā
Düşiben yire uşandı çelīpā
- 2853 Dibinden şirk ü şekk ü küfri yıḡdı
Anuñ ḡahrı zemīn ḡaşrına tıḡdı
- 2854 Risālātına aşnām itdi iḡrār
Resūlullāh'dur ḡaḡḡā ki muḡtār
- 2855 Getürdi çün vücūde H̄aḡ ta^cālā
Yire düşdi yıḡıldı Lāt ü 'Uzzā
- 2856 Kırıldı baḡr-i Sava oldu şaḡrā
Atıldı pāre pāre ḡāḡ-ı Kisrā

⁵¹⁰ Maide 5 / 90.

Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz.

- 2857 ‘Alem naşb oldı Ka‘be üzre ھاđrā
Hebül ikrār idüp hoş virdi ā vā
- 2858 Bizüm buđlānumuz eyleyen izhār
Cihāna geldi ıoldı ‘ālem envār
- 2859 Muħammed ya‘ni kim ol dīn ıabībi
Nebiyi‘r-raħme Allāh‘uñ Ĥabībi
- 2860 Gel iy ‘ışķ-ıla viren cāna revnaķ
Diyen bir ķavl-i Ĥaķķ işitse şaddaķ
- 2861 İşit bir mu‘ciz Īmāna sebebdür
Bunı hoş diñle añla bü‘l-‘acebdür
- 2862 Muħammed mu‘cizātından ĥaberdür
‘Aceb lezzet virür hoş gül-şekerdür
- 2863 Aña kim mesken olmış şehr-i Mekke
Bu ĥalkuñ ĥaķķı-çün ıapduğı Bekke
- 2864 O dem ĥacc itmege geldi ‘Aden‘den
On iki biñ kişi ehl-i Yemen‘den
- 2865 Getürdiler bile bir put gümişden
Hebül‘dür adı büyükdür kömişden
- 2866 Bürimişler anuñ üstine dībāc
ıAparlarmış aña hep ‘aķla muhtāc
- B100a 2867 Bekitmişler getürmiş bağl-i şebā
Giderler yilişüp şan seg be-sahrā

- 2868 Nebî itmiş görüp İslâm'a da'vet
Dimişler çün Nebî'sin kanı hüccet
- 2869 Nebî dimiş olur mısız müsilman
Hebül evvel getürse baña İmân
- 2870 Didi tapduğunu itse şehâdet
Kıla mısız kamu Hakk'a 'ibâdet
- 2871 Didiler Hak diyüp biz aña tapduk
Gözümüz muklesin ağıyara yapduk
- 2872 İnanmışuz uyaruz aña biz hep
Ki zîrâ ol durur şimdi bize Rab
- 2873 Nebî dimiş götürüñ hem getürüñ
Şehâdet eylesün siz anı görüñ
- 2874 Getürmişler komışlar eylisinde
Tutarmış bir kazîbi sağ elinde
- 2875 Anı 'üryân idüp karnında urmuş
Ne itdiyse halâyık cümle görmüş
- 2876 Dimiş kim ben kimem benden haber vir
Şehâdet kıl yolumda cân-ı ser vir
- 2877 Dimiş büt, sen Resûl-i Murtażâ'sın
Hak'un sevduğı hakkâ Muşafâ'sın
- 2878 Şehâdet eylerüz kim birdür Allâh
Bilür halkuñ kamu hâlini her gâh
- 2879 Nebî dimiş nesin sen bir beyân it

- Nedür cinsüñ özün aşluñ ‘ayān it
- 2880 Dimiş lā-şey’e Maḥşam kodı ādem
Zelīlem ‘ācizem ben bir cemādem
- 2881 İlāh idindi cāhillıklarından
Digül tapduğı ‘ākıllıklarından
- B100b 2882 Eyü çekdüm bu aḥmaqlar cefāsın
Beni kurtar, Resül-i Müctebā’sın
- 2883 İşidüp her ne dinildiye yeksān
On iki biñ kişi oldı müsilmān
- 2884 Saña bu mu‘cize hoş kıldı irşād
Hevālar putların göñlüñde uşad
- 2885 Hevāsını ilāh itmişden olma
Dilüñ deyrin ḥarāb it kıble kıлма
- 2886 Büte dirseñ kim olur mazharı Hāḫ
Seni mü’min şayar ‘ārif muḥaḫḫaḫ
- 2887 Büte maḥşürdur ancaḫ diseñ Hāḫ
Dinür şer‘-ile kāfir saña muṭlaḫ
- 2888 Ḳamu eşyāyı itmişdür ihāṭa
Hāḫ’uñ evşāfın añla gel nişāṭa
- 2889 Eşerden hoş müeşşir sırrın añla
Aña mazhar durur çün cümle eşyā
- 2890 Baḫarsañ her neye, añlarsañ Allāh
Hāḫīḫat milkine sensin şehinşāh

2891 Becid şıdķ-ıla di Allāh birdür
Olur nīsān-ı raħmet dilde bir dūr

2892 Behāsı olmayup dūnyā vü ‘uķbā
Naşīb olur saña dīdār-ı Mevlā

2893 İdüp kudsīlere olursın es‘ad
Diseñ ger kurretu’l-‘aynīdür Aħmed

2894 Añılsa mu‘cizāt-ı Aħmediyye
Diyüp āmentü nūr ol sermediyye

En-Na‘tu fī Qāfiyeti’ş-Şā

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün
.--- / .--- / .--- / .---

2895 Zirih-püş itdi Dāvūd’ı şaçuñ fikrinde her nekkāş
İdüpdür dāne-i ħālūñ ħayāli Ādem’i ħarrāş

B101a 2896 Seni bir merd-i dīn añup şalāt u hem selām itse
Anuñ enfāsı ‘ıtrından tolar envār-ıla ecdāş

2897 Güzīde şer‘ūñe ħaķķā Ĥudādur nāşır u ħāfız
Ne cān u baş-ıla kimse kıla bir bid‘ati iħdāş

2898 Ĥarāmı şübhelü-y-ile kim añarsın ħelāl-iken
Başalden yimedūñ hergiz daħı hem şüm ü hem kürrāş

2899 Qalemsin ‘aķl-i evvelsin seni evvel yaratdı Ĥaķ
Velī āħirde ba‘ş itdi seni şüretde ol ba‘‘āş

2900 Şecer şevr ü ħacer şāt ü cemel hem zābī-le hem zabb

Risālātuña şāhiddür senüñle kim olur baḥḥās

- 2901 Ƙasem yād eyleyüp ḥaḳḳā saña kezzāb olan kimse
Siyeh-rūdur ḥaḳīḳatde şayar ‘arīf anı ḥannās
- 2902 Ƙün “*Allāhu’ş-şamed*”⁵¹¹ yārī ider şuḡlūñ ta‘avvūzdür
Saña siḥri eşer itmez ne dem seḥḥār olur neffās
- 2903 Mu‘allimsin şehinşāha ki ‘allāmu’l-ḡuyūb oldı
Revā mı ‘aḳl-ı ḳāşırlar senüñle eylemek ebḥās
- 2904 Senüñ kim yā Nebiyallāh kelāmuñ naşş-ı ḳāṭı‘dur
Senüñle nice baḥş eyler Ebū Cehl olıban lehhās
- 2905 Şafāyī Aḥmed’üñ şer‘ini muḥkem tut ki ‘aḳıller
Kerāmetde merātibler Nebī’den aldılar mīrās

**Bu Faşl, Ādem ‘aleyhisselām bir günde eküp biçüp yidügin beyān ider.
Ancılayın Seyyidü’l-verā ‘aleyhisselām bir günde eküp biçip yedügin ‘ayān eyler.**

Mefā‘ılün / Mefā‘ılün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

- 2906 İlāhī bir zamān oldı ki meşhūr
Degüldi hīç insān şey’-i mezkūr
- 2907 Biḥamdillāh ‘ademden oldı mevcūd
Senüñ emrūñle yā Allāhü maḥmūd
- 2908 Dürütdüñ nuṭfe-i emşac içinden
‘Aṭāyā irdi cūduñ maḥzeninden

⁵¹¹ İhlās 112 / 2.
Allah Samed’dir.

- B101b 2909 Anı derrāk yaratduñ ki muṭlaḡ
Semi‘ itdüñ başīr itdüñ muḡaḡḡaḡ
- 2910 Çü senden ibtidā oldı bu in‘ām
Kim añlarsa anı ‘arīf durur tām
- 2911 Anuñ-çün ḡaḡḡı bāḡıldan ki seçdüñ
Ḥaḡīḡat ḡayrı aña şerden açduñ
- 2912 Hidāyet eyledüñ rüşen sebīli
Ala nārencebīl ü selsebīli
- 2913 İki şımf oldılar pes hōş u nā-hōş
Biri şākir biri anuñ kefür uş
- 2914 Biri mü’min sa‘īd ü ḡoş muvaḡḡid
Biri kāfir şaḡī bedbaḡt ü müfsid
- 2915 Yaraḡladuñ olur küffāra vāşıl
Sa‘īr içinde aḡlāl u selāsıl
- 2916 Ḥaḡīḡat āḡiret ḡüninde aḡyār
Ki ĩmānında şādıḡ mü’min ebrār
- 2917 İçerler kāselerden ki oldı pür-nūr
Şerābınuñ mizācı ‘ayn-ı kāfür
- 2918 Ki müşḡ ü zencebīl ile muṭayyeb
‘İbādullāh-içündür ḡoş bu meşreb

“*Hel etā ‘ale’l-insāni ḡīnun mine’d-dehri lem yekun şey’en mezkūrā*”⁵¹²

⁵¹² İnsan 76 / 1.

İnsanın üzerinden, henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı uzun bir süre geçmedi mi?

“İnnā ḥalaḳne’l-insāne min nuṭfetin emṣācin nebtelīhi fece ‘alnāhu semī’an
baṣīrā”⁵¹³

“İnnā hedeynāhu’s-sebīle immā ṣākiren ve immā keḫūrā”⁵¹⁴

“İnnā a ‘tednā li’l-kāfirīne selāsile ve aḡlālen ve se ‘īrā”⁵¹⁵

“İnne’l-ebērā yeṣrebūne min ke’sin kāne mizācuḫā kāḫūrā”⁵¹⁶

“‘Aynen yeṣrebu biḫā ‘ibādullāhi yufeccirūnehā tefcīrā”⁵¹⁷

2919 Pes ilterler ne ṭavra kim dilerler
Ḳuṣūrı her menāzile yiderler

B102a 2920 Bizi yā Rabbenā ebrāra ḳoṣ sen
Ġanī Ḥaḳ’sın keremler eyle ḫoṣ sen

2921 Senūñ elṭāfuñ iriṣūr pey-ā-pey
Becid bu ḳullara her demde yā Ḥayy

2922 Virürsin ḫūr u cennāt ü ḳuṣūrı
‘İnāyet eyler örtersin ḳuṣūrı

2923 Virürsin nesnelər kim ir eger ḡiç
Ḳulaḳ iṣitmemiṣ, göz görmemiṣ ḫiç

2924 Kiṣi oñmaḳ budur iy yüce Mevlā
Göre iḫsānuñı dünyā vü ‘uḳbā

2925 İriṣe ḫayra ṣerri eyleye terk
Muḫammed dāmenini ḫoṣ ṭuta berk

⁵¹³ İnsan 76 / 2.

Gerçek şu ki, biz insanı katışık bir nutfeden (erkek ve kadının dölünden) yarattık; onu imtihan edelim diye, kendisini iṣtir ve görür kıldık.

⁵¹⁴ İnsan 76 / 3.

Şüphesiz biz ona (doğru) yolu gösterdik. İster şükredici olsun ister nankör.

⁵¹⁵ İnsan 76 / 4.

Doğrusu biz, kāfirler için zincirler, demir halkalar ve alevli bir ateş hazırladık.

⁵¹⁶ İnsan 76 / 5.

İyiler ise, kāfūr katılmış bir kadehten (cennet şarabı) içerler.

⁵¹⁷ İnsan 76 / 6.

(Bu,) Allah’ın has kullarının içtikleri ve akıttıkça akıttıkları bir pınardır.

- 2926 Dürîşe şıdık-ıla ‘ışkıında dāyim
Ola hoş şer‘inün üstinde kıyım
- 2927 Seve yigrek diye şevkıinden aña
Ebî ümmî fidāke yā Nebiyyinā
- 2928 Ola sıddîk olup ‘ışkıında fāhîr
Dirîğ itmeye cânın evvel āhîr
- 2929 Kıluram bir hadîşi saña iş‘ār
Buyurmuşdur Resûlullāh iy yār
- 2930 Hāyāt-ı sermedî bul bu nefesden
Mu‘an‘an tā baña irdi Enes‘den
- 2931 Muḥakkakdur ḥakîkat ‘ayn-ı Ḥak‘dur
Şahîḥeyn içre geldi müttefakdur
- 2932 Birüñüz mü‘min olmaz hîç muṭlak
Ki ben maḥbûbı olmazsam muḥakkak
- 2933 Cemî‘-i nâsdan anuñ katında
Atasından mu‘azzez Ḥazretinde
- 2934 Hem oğlından ki anuñ ‘umdesidür
Bu mâlinden ki anuñ zübdesidür
- B102b 2935 Biḥamdillah ki olmuşdur hoş iy cân
Resûlullāhı sevmek bize îmān
- 2936 İşidüñ bir hadîşi eyyühe‘n-nās
Ḥakîkat aña râvî oldı ‘Abbās

- 2937 Çıkardı tā ki Hāḡ'dan arta ḡayrı
Ki Müslim ibni Haccāci'l-Ḳuṣeyrī
- 2938 Resūlullāh buyurdu kim budur Hāḡ
Ṭaṭar ṭa'ımını ĩmānun muḡaḡḡaḡ
- 2939 Şu kim Allāh'dan irişdi tevfiḡ
Ki rāzī oldu ol üç şey'e taḡḡiḡ
- 2940 Biri budur ki ḡoř Rabb oldu Allāh
Bu ĩslām oldu dīn elḡamdūlillāh
- 2941 Üçüncisi budur kim oldu āḡāh
Muḡammed Hāḡ Resūlullāhdur řāh
- 2942 Gel imdi iden iy gökçek revişler
Alan ĩslāmdan ḡoř perverişler
- 2943 Seven aḡbār işitmek enbiyādan
Alan ḡikmet kelāmın evliyādan
- 2944 İřitgil mu'cizātın Ādem'ün ḡūb
Olasın tā ḡoñül řehrinde maḡbūb
- 2945 Beşinci mu'cize budur muřaddaḡ
Ki zāhir oldu Ādem'den muḡaḡḡaḡ
- 2946 Meřāyih böyle dimişler mu'an'an
Bize bu resme geldi oldu rūřen
- 2947 Dimişler kim idersin ḡalkı da'vet
Gerekdür kim Nebī'yem dirse ḡüccet
- 2948 Eline bedr alup fi'l-ḡāl řaḡmıř

Yine saçduğı gün bitmiş vü biçmiş

2949 Taleb idenler eyle istemişler
Ki bir günde eküp biçmiş yemişler

B103a 2950 Bu sır vaşfında ‘āciz cümle diller
Zihī Şāni‘ durur Allāhu ekber

Tetimme

Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

2951 Yine bu şavv-ıla ol ehl-i cennet
Şefī‘-i yevm-i mahşer cān-ı ümmet

2952 Hiṭāb olan anuñ şānında “*levlāk*”⁵¹⁸
Şu kim ḥalk oldu ‘ışķında nüh eflāk

2953 Kıyāmetde ki şāhı evliyānuñ
İmāmı vü ḥaṭībi enbiyānuñ

2954 Olan anlara hem şāhib-şefā‘at
Cemī‘ī ḥalka rahmet hem sa‘ādet

2955 Çü nevmīd olsalar olur mübeşşir
Ki ḥabs olsa müşeffi‘ ola bir bir

2956 Cemī‘-i mürselīne kāyid oldur
Ki ḥoş dürr-i yetīm olmışdur Ol’dur

2957 Nebīler ḥātemi şāfi‘ müşeffa‘

⁵¹⁸ “Levlāke levlāk lemā halakte’l-eflāk”, “Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım” anlamında sufileerce hadis olarak kabul edilen söz.

Keremler kânı ‘indellâhi erfa‘

- 2958 Livā-yı ḥamd anuñ destinde ol gün
Anuñ ‘ışkına zeyn oldı bu düzgün
- 2959 Elinde olısar ol gün mefātiḥ
Anuñdur her kerāmet zıkr ü tesbīḥ
- 2960 Geyiser ḥulleler egnine dāyim
Yemīn-i ‘arşuñ ol üstinde kāyim
- 2961 İrişmez ol maḳāma pes Aḥad hīç
Ḥalāyıkdan anuñ ğayrı ḥoş ir giç
- 2962 Gel imdi ol anuñ fazlından āgāh
Saña tā kim ‘ināyet itsin Allāh
- 2963 Olasın tā ki Ḥaḳ ḳatında ḥoş ḳul
Gözüñ aç ‘ışkınuñ yolına ṭoĝrul
- B103b 2964 Gücüñ yetdükçe ol luṭfına ḥāmid
Degülseñ taş bigi bī-nuṭḳ u cāmīd
- 2965 Ḥuzā-yı pāk anuñ meddāḥıdur pāk
Anuñ künhin ḳaçan eylersin idrāk
- 2966 İşit aḥbār-ı fazlın iy ser-efrāz
Açıl gül bigi gül iy yār-ı pür-rāz
- 2967 Ḥadīşi diñle ḥoş iy yār-ı murtāz
Nebī’den tā rivāyet ḳıldı ‘Irbāz
- 2968 Benem pes böyle ‘indallāhi mektüb
Nebīler ḥātemi maḥbūb u mergūb

- 2969 Nübüvvet baña vācib Ḥaḫ katında
Bu Ādem müncedilken tıynetinde
- 2970 Sizi ben ideyin gökçek haberdār
Benüm emründen evvel budur aḥbār
- 2971 Ezelden itdi İbrāhīm da‘vet
Hem oldı soñra ‘Īsā’dan beşāret
- 2972 Anam şol şey’ ki rü’yāsında irdi
Beni vaz‘ itdügi vaḫtin ki gördi
- 2973 Ḥaḫīḫat rūşen andan çıḫdı bir nūr
Ki ol Ḥaḫ nūrıdur “*nūrun ‘alā nūr*”⁵¹⁹
- 2974 Münevver oldı andan şağ u ger şol
Ḳuşūr-ı Şāmı gördi bī-ḫuşūr ol
- 2975 Bu oldı şerḫ-i sünne_ içre rivāyet
Hem itdi Aḫmed-i Ḥanbel ḫikāyet
- 2976 Çün oldur cān-ı cān ü cān-ı maḥbūb
Şalātı virelüm gülbang-ile ḫūb
- 2977 İşit şevḫ-ıla şād ol iy ser-efrāz
Yine i‘cāzına ḫıluram āğāz
- 2978 Ḳaçan kim Mekke’dan oldı muḫācir

⁵¹⁹ Nur 24 / 35

Allah, göklerin ve yerin nûrudur. O'nun nûrunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir. O lamba kristal bir fanus içindedir; o fanus da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da, batıya da nisbet edilemeyen mübarek bir ağaçtan, yani zeytinden (çıkan yağdan) tutuşturulur. Onun yağı, neredeyse, kendisine ateş değmese dahi ışık verir. (Bu,) nūr üstüne nûrdur. Allah dilediği kimseyi nûruna eriştirir. Allah insanlara (işte böyle) temsiller getirir. Allah her şeyi bilir.

Medīne şehrine irişdi āhir

- B104a 2979 Ebū Eyyūb Ensārī'ye ķondı
Evi nūr-ıla pūr oldı sevindi
- 2980 Didi kim yā Nebīnā bir yirüm var
Nebāti bitmemiş hem yoķdur eřcār
- 2981 'Aceb luşfundan olur mı kim ekmek
Hemān bitse gōtürsek itsek ekmek
- 2982 İşitdi aldı hoş bir keş şa'iri
Cihānuñ serveri ol dest-giri
- 2983 Hemān ol sā'at anı ekdi bitdi
Ķamu 'ādetce hāřıl oldı yitdi
- 2984 Gice cem' oldılar anı yidiler
Yaradan Ħaķķ'a biñ şükr eylediler
- 2985 İşit kim bunda n'oldı iy bürāder
'Aceb ķudret durur Allāhu ekber
- 2986 Ķün ol sā'atde ol gün anı biķdi
Gören bu mu'cizi inandı seķdi
- 2987 Ekin gitdi Ħaķ itdi bir řıfāti
Bitürdi yirine ğayrı nebāti
- 2988 Anuñ ismine bāzincān didiler
Anı da yine ol sā'at yidiler
- 2989 Ħaķ'uñ ni'cetleri her ķula her ğāh
Pey-ā-pey irişür elĥamdülillāh

- 2990 İlahî virdüñ ĩmān her hevesde
Muķārin eyle hem āħir nefesde
- 2991 Senüñ bir derdümend ü gör haķı̄rüz
Senüñ muhtācuñuz şāhuz, faķı̄rüz
- 2992 Ķapuñ miskīnidür cümle selāñ
Güzel devlet sa‘ādetdür bu āyın
- 2993 Yüzümüz Ķaradur horuz zelīlüz
Muṭı‘uz neylesek bī-ķāl u ķılüz
- B104b 2994 Ķuluñuz ṭurmuşuz dirgür ger öldür
Gerek luṭf it gerekse nāra gönder
- 2995 Günehkāruz velī çok bizde noķşān
Yaraşur pādişāhsın saña ihsān
- 2996 ‘İnāyet senden oñar rāhat eyle
Zālümüz hem cehülüz raḥmet eyle⁵²⁰
- 2997 Ķamu ‘ālemlerüñ Ḥallāķ’ı sensin
Ķamu muhtācdur Rezzāk’ı sensin
- 2998 Muķarrer şāhsın ḥükmüñ bozulmaz
Ķanīsin zerre milkünden kem olmaz
- 2999 Saña lāyık nemüz var pür-günāhuz
Bize luṭf eyle yā Rab rū-siyāhuz

⁵²⁰ İlgili ayet için bakınız. Ahzab 33 / 72.

Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yükledi. Doğrusu o çok zalim, çok cahildir.

3000 Bizi ‘afv eyle gökçek muğtenem kı1
Muhammed yüzi suyına kerem kı1

3001 Bize luḡfuñla in‘ām eyle her gāh
Ḥabībūñ Muṣṭafā ḥaḡḡı-y-çün Allāh

3002 Ne hoş ni‘met olur bu iy müsilmān
Getürmek Aḡmed-i Muḡtār’a ĩmān

3003 Añılsa mu‘cizāt-ı Aḡmediyye
Diyüp āmentü nūr ol sermediyye

En-Na‘tü fī Ḳāfiyeti’l-Cīm

Mefā‘ılün / Mefā‘ılün / Mefā‘ılün / Mefā‘ılün
.--- / .--- / .--- / .---

3004 İrişdün “ḡābe ḡavseyñ”e⁵²¹ idüp ‘arş üstine mi‘rāc
“Le‘amruk”⁵²² ḡil‘atin geydüñ olup “ḡā-hā”⁵²³ vü “yā-sīñ”⁵²⁴ tāc

3005 Muṡahhar rūḡuñ iy server muḡaḡḡaḡ rābıṡa oldı
Kelāmuñ baḡrı raḡmetde olur feyyāzdan mevvāc

3006 Senüñ ‘ilmüñden açıldı bu sır yā faḡr-i mevcūdāt
Hüve’l-ḡaḡdur ene’l-ḡaḡ dir tecellā-kerde ez-Ḥallāc

3007 Olup muḡrim umar raḡmuñ senüñ yā ḡıbletü’l-‘uṣṣāḡ
Diyüp lebbeyk ṡādıḡlar ki sensin Ka‘be-i ḡuccāc

⁵²¹ Necm 53 / 9.

O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu.

⁵²² Hicr 15 / 72.

(Resülüm!) Hayatın hakkı için onlar, sarhoşlukları içinde bocalıyorlardı.

⁵²³ Taha 20 / 1.

Tâ, Hâ.

⁵²⁴ Yasin 36 / 1.

Yâ, Sîn.

- B105a 3008 Ḥabībullahsın luṭf it bize iy ferd-i Rabbānī
Saña yüz tutmuşuz lillāh eger efrād eger ezvāc
- 3009 Ṭarīḳ-ı ‘ışḳa sālīkler cihān şevḳine mālīkler
Ḳapuñ üftādesi olup senüñ luṭfuna hep muḥtāc
- 3010 Sirāc-ı millet olduñ sen ezel iy nūr-ı ‘arşillāh
Şaḥīḥ oldu senüñ şer‘üñ muḥarrer olmadı minhāc
- 3011 Senüñ-çün nevbet-i şāhī çün oldu günde beş kerre
Bozuldu ceş-i küfr ü şekk döğüp nāḳūs şındı haç
- 3012 Gelüp Bū Cehl-ile Şeybe saña beydak sürem dirken
Ki nāgeh ḳaṭ‘-ı bedr içre ‘aceb māt oldu ol Leclāc
- 3013 Saña inkār iden kimse Ebū Cehl olduğı bu kim
Yüzini pes siyāh eyler eliyle kendü sürer zāc
- 3014 Yetişdür ḥ^wān-ı ḥulḳuñdan bize yā ḥayr-ı ḥalḳıllāh
Şafāyī yüz sürür geldi bu dem muḥtāc u yalın aç

**Bu Faşl Ādem ‘aleyhisselām taşlar yürüdüğün beyān eyler. Ancılayın Ḥatm-i
Enbiyā ‘aleyhi ve ‘aleyhimüsselām taşları seyr itdüdüğün ‘ayān eyler.**

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

- 3015 Aña ḥamd eylerem kim ḥamd anuñdur
Biḥamdillāh ki gerçek ‘amd anuñdur
- 3016 Diler dil her dem andan isti‘ānet
Anuñdur dāyım elṭāf u i‘ānet

- 3017 T̄utup ʿacz ile yüz dergāha her gāh
Dirüz hoş ʿışk-ıla nestağfirullāh
- 3018 Şıgınduk şerr-i enfüsden İlāhī
ʿAmeller seyyiātından kemāhī
- 3019 Kādīm oldur ki Sulţān-ı ʿazīm ol
Raḥīm oldur ki ihsān-ı ʿamīm ol
- 3020 Hāḳīm oldur ki oldur Ḥayy ü Mennān
Laṭīf oldur ki oldur ʿAf(ü)vv u Sübhān
- B105b 3021 Hüveʿl-Evvelʿdür ol düzdi mekānı
Hüveʿl-Āḫirʿdür ol itdi zamānı
- 3022 Hüveʿl-Bāḳīʿdür ol iy merd-i maḳbül
Ki “*kullu men ʿaleyhā fān*”⁵²⁵ didi ol
- 3023 Hüveʿl-Ḳuddūsʿdür meşhūr u maʿrūf
Degül evşāfı ecsām-ıla mevşūf
- 3024 Aḫadʿdür Vāḫid ol Ḳayyūm ü ʿĀdil
İlāh-ı āḫar añmak fikr-i bāṭıl
- 3025 Yañılan herze söyler bu maḳālī
Ḥaḳīḳat iddiʿā eyler muḫālī
- 3026 Bir emri mümteniʿdür yoḳdur imkān
Bu oldur kim bulunmaz buña bürhān
- 3027 ʿAlīm oldur ki her iş aña āsān
Anuñ ḳatında birdür sırr-ı iʿlān

⁵²⁵ Rahman 55 / 26.

Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak.

- 3028 İrâdet kudret anuñdur çün iy cān
Anuñ maqđurıdur āşār u a‘yān
- 3029 Şıfātında kıdem bilmezse insān
Gezer ise đalālet içre hayrān
- 3030 ‘Aţāyāsı ider halka budur şān
Sa‘ādetlü kulūba virdi ĩmān
- 3031 Kulūbın ‘ārifīnün kıldı enver
Tulū‘-ı şems-i ‘irfān-ıla yikser
- 3032 Nesīm-i cūd-ı fazlı esse āsān
İrişür cāna hoş hoş rūḥ u reyḥān
- 3033 Şehādet eylerüz kim oldu es‘ad
Anuñ ‘abdi Resūlidür Muḥammed
- 3034 Anı eşref kabāyilden çıkardı
Risālet emrini hoş aña virdi
- 3035 Anuñdur cümle aḥkām-ı şerāyi‘
Anuñdur katl ü iḥyā her veķāyi‘
- B106a 3036 Bize añlatdı gökçek ḥükm ü ḥikmet
Nedür bildürdi zāhir ḥıll u ḥürmet
- 3037 Ḥelālinden naşīb eyle kemāhī
Ḥarāmı virme luţf eyle İlāhī
- 3038 Ḥelāli umaruz maḥzā keremdür
Ḥarāmı añladuķ elbette semdür

- 3039 Saña ben bir haber virdüm işit bih
Rivāyet kıldı Vehb ibni Münebbih
- 3040 Didi bu hoş haberdür baña irdi
Ki Mūsā Hāzreti bir gün geçerdı
- 3041 Çü gördi bir recül olmışdı kāyim
Tazarru‘ eyler anda Hāḫḫ’a dāyim
- 3042 Nazar şaldı aña pes tırdı epsem
Du‘āsın itmedi bir laḫza ol kem
- 3043 Didi Mūsā ki hoş yā Rabbi Mevlā
İcābet eyleseñ ‘abdüni n’ola
- 3044 Pes iltüp ḳavl-i Hāḫ dergāhına rāh
Hemān vaḫy eyledi Mūsā’ya Allāh
- 3045 Buyurdı bil ki sen iy merd-i maḫbūl
İderse nefsin ağlayup telef ol
- 3046 Daḫı ol ellerin götürse bālā
Semāvāt evcine ırgürse ḫattā
- 3047 Du‘āsın itmezem ben isticābet
Aña benden irişmez hıç i‘ānet
- 3048 Didi yā Rabbenā bu iş niçündür
Baña luḫf eyle hoş sen anı bildür
- 3049 Didi ḳarnına ḳoymış ol ḫarāmı
ḫarāmī şaḳlar evde hem temāmī
- 3050 Daḫı ben bir haber direm işit hem

Geçerdi bir gün İbrāhīm Edhem

- B106b 3051 Ki sūḳ-ı Başra şehrinden selāmet
Ḥalāyık aña üşdiler temāmet
- 3052 Didiler yā Ebā İshāḳ esen git
Bizüm bir şübhemüz var bize ḥall it
- 3053 Du‘āmuz müstecāb olmaz nedendür
Bu derdüñ aşlını sen bize bildür
- 3054 Didi kim isticābet itmez Allāh
Çün olmuş göñlüñüz on nesneden āh
- 3055 Bir ol kim bildüñüz Allāh-ı Ekrem
Edā kılmaduñuz ḥaḳḳını muḥkem
- 3056 Daḥı bu zu‘mıñuz kim sevdüñüz berk
Resül’üñ sünnetini kılduñuz terk
- 3057 Daḥı budur oḳursız günde Qur’ān
Anuñ-ıla ‘amel kılmazsız āsān
- 3058 Daḥı Ḥaḳ ni‘metin yirsiz bu zāhir
Olursız şükrini itmekde ḳāşır
- 3059 Daḥı bilmiş iken şeyṭānı düşmen
Olursız göz göre yoldaşı rüşen
- 3060 Daḥı dirsiz ki cennet ḥaḳ durur pes
Aña lāyık ‘amel kılmazsız enfes
- 3061 Daḥı dirsiz ki ḥaḳdur bu cehennem
Ḳaçup andan oñat olmazsız epsem

- 3062 Ölüm haq dir-iken elbette baña
Dürüşüp müsta'idd olmazsız aña
- 3063 Dağı ölen gider bir kerre bāri
Göz açup eylemezsiz i'tibāri
- 3064 Dağı uyğudan uyanup müretteb
'Uyüb-ı nāsa meşgūl oldı göz hep
- 3065 Unutdı kendüñüz kendü 'uyübın
Bu nef süñ seçmedüñüz kubbı u ħubbın
- B107a 3066 İlahî kııl bizi gökçek haberdār
Bizi bu ħāb-ı ğafletden sen uyar
- 3067 Bu gönlümüzde hoş 'ibret gözin aç
Belā-yı nef-s-ile oldurma muhtāc
- 3068 Diriyken ölelüm vir bize birlik
Bize ölmekde olsun 'aynı dirlik
- 3069 Cehennemden bizi 'afv eyle gerçek
Bizi cennetde sākin eyle gökçek
- 3070 Bize luḡfunla yā Rab ol mu'āvin
Bizi şeyṭāna kıılmagıl muḡārin
- 3071 İrür ni'emetlerüñ hoş evvel āḡir
Bizi şükrinde anuñ kıılma kāşır
- 3072 Bize kudret vir itmekde tilāvet
Bize 'avn it 'amel kıılmaḡda oñat

- 3073 Bizi yā Rabbenā sen ıl m kerrem
Res l n s nnetin utmada mukem
- 3074 Dir z elamd lill hi Aad'sin
an 'sin R zı All hu's-amed'sin
- 3075 Z l l z 'aciz z misk n   bed-k r
Fa r   derd-mend   h    n  r
- 3076 Y cesin 'izzet n var y  Il h 
Ne bils n bir avu opra kem h 
- 3077  k r ebn -y   dem'den yaratdu n
Bizi h dmetde odu n yarar itdu n
- 3078 Gel iy d ni-pez r olan dil-efr z
G ni f r z   dil-s z zer-end z
- 3079 ula ut kend  cins n s ylemid r
Iit evvelde  dem n'eylemid r
- 3080 Bu  dem mu'cizatıdur g zel ha
Ne v ı' oldu andan bil muaa
- B107b 3081 Iit altıncı mu'cizden bey nı
Sevind rmek dilerse n tende c nı
- 3082  n  ld rmi  d p H bil'i  bil
Gel p hadan bu  dem n'eylemi bil
- 3083 'Ac yib arlıanmi girye itmi
Deg ldi h  g rmi v  iitmi
- 3084 Bu derdu n zamı  n c nına yitmi

Ṭurup Hābil'i ol arayı gitmiş

3085 Aña yār olmağa hüzninde iy yār
Yürümiş cem' olup yanınca aḥcār

3086 Bile gezmişler itdügince seyrān
Bile olmuşlar olduğınca giryān

3087 Nebīler mūnisi eyle kemāhī
Bizi taşdan kem itme yā İlähī

Tetimme

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Fe'ülün
.--- / .--- / .--

3088 Yine bu resm-ile ol şāh-ı muṭlak
İşit aña ne göstermiş muḥakḳak

3089 Cihānuñ murtaẓā vü müctebāsı
Muḥammed'dür Ḥudā'nuñ Muştafā'sı

3090 Aña ṭā'at hemān Allāh'a ṭā'at
Muḥabbet aña bes Ḥakḳ'a muḥabbet

3091 Anuñdur ref'et ü 'afv ü şefā'at
Anuñdur 'izzet ü rahmet 'ibādet

3092 Anuñdur luṭf u ḥulḳ u her leṭāfet
Anuñdur şabr-ıla faḳr u ḳanā'at

3093 Anuñ saçına “*ve'l-leyli*”⁵²⁶ ḳasemdür

⁵²⁶ Duha 93 / 2.

Aña “*tā-hā*”⁵²⁷ diyen pes zü’l-*hikem*dür

3094 Anuñ and atına “*ve’l-‘ādiyātī*”⁵²⁸

Anuñ pes *çurresi* “*ve’l-murselātī*”⁵²⁹

B108a 3095 Anuñ “*ve’ş-şemsī*”dür⁵³⁰ vaşf-ı cemāli

Anuñ pes “*ve’d-duḥā*”dur⁵³¹ emri ḥāli

3096 Anuñla irişür elṭāf-ı Ḥālīk

Anuñla pür-şafādur bu ḥalāyık

3097 Ḥayātıdur ḥaḳīḳat cism ü cānuñ

Muşavver nūr-ı çeşmidür cihānuñ

3098 Gel iy sultān-ı iḳlīm-i ma‘ānī

İden eşvāḳı hoş cān armağanı

3099 Getürgil gülşenüñde deste deste

Alalum ṭıyb-i tāyız dil-şikeste

3100 Sevindür sen bizi luṭf eyle bir bir

Bize evşāf-ı Aḥmed’den ḥaber vir

3101 Bize kıl nazm-ıla anı ḥikāyet

‘Aṭā ibni Yesār itdi rivāyet

Sükûna erdiğinde geceye yemin ederim ki. Ayrıca bkz.: Müddessir 74/33, Tekvir 81/17, İnşikak 84/17, Fecr 89/4, Şems 91/4, Leyl 92/1.

⁵²⁷ Taha 20 / 1.

Tâ, Hâ.

⁵²⁸ Adiyat 100 / 1.

Harıl harıl koşanlara yemin ederim ki.

⁵²⁹ Murselat 77 / 1.

Yemin olsun, (iyiliklerle) birbiri peşinden gönderilenlere.

⁵³⁰ Şems 91 / 1.

Yemin olsun, (iyiliklerle) birbiri peşinden gönderilenlere yemin ederim ki.

⁵³¹ Duha 93 / 1.

Kuşluk vaktine andolsun.

- 3102 Didi gördüm gelür ol Tañrı hāşı
Ki ‘Abdullāh bin ‘Amr u bin ‘Āş’ı
- 3103 Didüm aña ki iy merd-i müdebbir
Resülullāh şifātından haber vir
- 3104 Didi vallāhi bil iy merd-i maqbül
Ki Tevrāt içre mevşüf oldı hoş ol
- 3105 Nitekim geldi Kur’ān’da şifāti
Buyurdu Hāq ki oldur vaşf-ı zātı
- 3106 Didi kim yā Nebiyyi aña bir bir
Seni ben virbidüm şāhid mübeşşir
- 3107 Nezīr itdüm seni ol aña meşgöl
Dağı sen cümle ümmiyyīne ırz ol
- 3108 Benüm ‘abdüm Resülümsin muhākkaq
Her işde sen baña şıgın benem Hāq
- 3109 Tevekkül idici virdüm saña ad
Sıgıncek ben seni kılmışam ābād
- B108b 3110 Ğalīz ü fazz yaratmadum seni baq
Degülsin sen belī sehḥāb u esvāk
- 3111 Günāh-ile günāhuñ def’in itmek
Saña vākı’ degül bu egri gitmek
- 3112 İşüñ zīrā ki ‘afv u mağfiretdür
Murāduñ halka dāyim merḥametdür

- 3113 Seni abz itmez ol t oyle dyım
ılınca milleti avcy yım
- 3114 Ki cmle l ilhe diyiben hep
Pes illallah disnler mretteb
- 3115 Aılsun ayun-i amy anula
Daı zn-i amm pes anula
- 3116 Aar hem bhesz nr budur yol
ulb kim at alf ola ol
- 3117 Gelen bu nazma sz kim byle var
Rivyet bylece itdi Buar
- 3118 alt vir ki ho run sevinsn
Sana Allah'dan nimetler irsn
- 3119 Anu-n baz fazlı oldu ren
Bu kez gel muciztndan iit sen
- 3120 Dilersen ola canun pr afda
Ne vı oldu ala bir azda
- 3121 İridi fursat yevm-i adrn
aa azm itdi zi ol emrn
- 3122 Anu t ns urd esfelinde
Neb'nn bir aa var ho elinde
- 3123 Oıya hube t ol h- ebrr
od birbiri zre nie acr
- 3124 Neb n ıkd acr zre yap yap

Mekānı cem^ç olup ʔar itdi aṣḥāb

- B109a 3125 Nebī aḥcārdan fi'l-ḥāl indi
Ġadīrūñ ehline def^çi yöneldi
- 3126 Yüridi hep bile yanınca aḥcār
Görüp ehl-i ğadīr itdiler ikrār
- 3127 Didiler Ḥaḳ Nebī'sin yoḳ durur reyb
Nebī kıldı seni ol 'ālimü'l-ġayb
- 3128 Degülseñ ʔaṣ anuñ Şer^çine ʔoṣul
Olup ʔavlüñde gerçek Ḥaḳḳ'a ʔoĝrul
- 3129 Nebī'nüñ luṭf u in'āmını hā añ
Nebī'ye ğam-ġüsār ol ʔaṣ degülseñ
- 3130 İçinde kibr ü Şekki ʔaṣra ʔaṣı
Beze Ġmān-ıla hoṣ iç ü ʔaṣı
- 3131 Bu sırrı añla düriṣ dönme ʔaṣa
Ki Őevḳuñ ʔaṣra çıḳsın ʔaṣa ʔaṣa
- 3132 ʔalup bu cehl ile hey düṣme tenhā
Bu sırdan ḥikmet alup ādem ol hā
- 3133 Bu sırrı Őaḳla cān içinde muḥkem
Bu sırdur az u öz Allāhu a'lem
- 3134 Di kim 'uṣṣāḳuñ oldur baṣı tācı
Gözümüñ nūrı ğöñlüümüñ sirācı
- 3135 Añılsa mu'cizāt-ı Aḥmediyye
Diyüp āmentü nūr ol sermediyye

En-Na‘tu fī Kāfiyeti’l-Hā

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün
.--- / .--- / .--- / .---

- 3136 Kelām-ı nefsiye şāhā beyānuñ sırrıdur miftāḥ
Anuñ gāmız ma‘ānīsin ḥadīşüñdür ider izāḥ
- 3137 Saña vaḥy itdi Rabbānī ki dōrt yüz biñ yigirmi kez
Velī Mūsā bin ‘İmrān’a gelüpdür cümle-i elvāḥ
- 3138 Velī Mūsā’ya dōrt yüz kez otuz iki de ‘İsā’ya
Çün inmiş Yūsuf’a dōrt kez saña bildürmiş ol Fettāḥ
- B109b 3139 Yigirmi_üç Nūḥ-içün inmiş daḥı on kerre Ādem’çün
Velī kırk u sekiz inmiş Bürāhīm’e ne ḥoş efrāḥ
- 3140 Cehennemden ḥalāş itmek senüñdür cenneti virmek
İşüñdür vara irgürmek ki sensin rāḥati’l-ervāḥ
- 3141 Şanemler oldılar sācid ki zīrā şaldı Ḥaḳ ḥaḳḳın
İzüñe yüz sürer ḥaḳḳā ḥuzū‘ eyles ḳamu eşbāḥ
- 3142 Seni çün itdi ol Ḥālīḳ vücūd iḳlīmüne mālīk
Feraḥlar ḥoldı ‘ālemler dūrüp defterlerin etrāḥ
- 3143 Vücūda çünki geldüñ sen ebābil oldı pes ‘asker
Ḥabeş ceysi helāk oldı yoğ olup Ebrehe Şabbāḥ
- 3144 Çün toğduñ Ka‘be’de şāhā ‘alem dikildi ḥoş ḥaḍrā
Anuñ-çün rükn-i şer‘ünde ḥoş āyīn oldı hep eflāḥ
- 3145 Kelāmuñ kenzine mecma‘ olur esrār-ı Rabbānī

Ma‘ānīsin beyān itmez alur ‘acַz-ıla her errāh

3146 afāyī ho hūmā bigi ılursın Sidre’de pervāz
Dil ü cānuñla sırruñla olursañ Amed’e meddāh

Bu Fal, Ādem ‘aleyhisselām elin nāra oup yakmaduğın beyān ider.
Ancılayın Hıatm-i Enbiyā ‘aleyhi ve ‘aleyhimüsselām elin oda oup yanmaduğın
‘ayān ider.

Mefā‘ılün / Mefā‘ılün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

3147 Biamdillāh uyı ol Hıayy ü dānā
Laıf-i hıkmetiyle itdi icrā

3148 Hılālinde ‘uruında nebātuñ
Virüp nev ü nemā sırrın hayātuñ

3149 Anuñla itdi hem ecārı leyyin
Anuñ her āhına oldur müzeyyin⁵³²

3150 Hılel geydürdi ho ravzāta ecmel
Ki tezyīn itdi omadı mu‘atal

3151 Buyurdı yillere oldı uyūhı
Getürür cünbie ho āh-ı ūhı

B110a 3152 aar yāūt u la‘li ün gelür cū
Zümüröd fere pes alān olur ho

3153 Temāyil eyler ol geh Mevlevī-vār
azel-hān olur anda bülbul iy yār

⁵³² Metinde “müzeyyen” şeklinde hareketlenmiş ancak kafiye gereği “müzeyyin” olarak düzeltildi.

- 3154 Öter çün bülbüli kumrî-i eşvâk
Şalar vecde gelür başını evrāk
- 3155 Lisān-ı ʿacz-ıla dir cümle yā Rab
Kemāl-i şunʿına ikrār ider hep
- 3156 Taʿālā şānuhu ol yüce Cebbār
Ki her bir işde biñ biñ hikmeti var
- 3157 Toğurur maʿrifet şemsin yağından
Muhabbet ehli kalbi maşrığından
- 3158 İder hoş hoş aña ihsān-ı kāmil
Olur kendüye lāyık şuğl-i ʿāmil
- 3159 İder çün irtizā olur hoş esʿad
ʿAṭāyāsı ider bī-ḥadd ü bī-ʿadd
- 3160 Kütüb münzel ider hem ʿizzet ikrām
İder mürsel dilinden daʿvet-i ʿām
- 3161 İder ĩmāna emri pes budur haq
Kişiden küfri nehy eyler muhaqqak
- 3162 Bize vācibdür emrũñ imtişāli
Nevāhī ictinābı aña ḥāli
- 3163 Virür Allāh tevfiḳ u hidāyet
Anuñdur çün meşiyet hem irādet
- 3164 Każā vü ḥükm anuñ, kudret anuñdur
Rızā vü raḥmet ü hikmet anuñdur
- 3165 Haḳīkat küllī daʿvet eyledi ol

Velî şakladı ba‘zın itdi maqbûl

3166 Çü kendü “*yef‘alullāh mā yeşā*”dur⁵³³
Ve “*yaḥkum mā yurīd*”un⁵³⁴ sırrına ir

B110b 3167 Şorılmaz her ne ol işler budur ḥaḳ
Şorar her işi bunlardan muḥaḳḳaḳ

3168 Kığırdı dār-ı ḥulde ḥoş enāmı
İdüp zeyn anlara dārü’s-selāmı

3169 Şu kim lebbeykdür kıldurdu i‘lām
İbā iden şaḳīdür aḳdı aḳlām

3170 Gel iy sırdan tıyan yār-ı vefādār
Kıulaḳ tut sen baña iy cān-ı dildār

3171 Beri gel şevb-i iḥlāşı giyersen
Ki bu söz ğavrına irmek dilerseñ

3172 Saña ben ḥoş beyānın eylerem şāf
Mükellef oldu añla çār eşnāf

3173 Beyānı şımf-ı evvelden bil iy cān
Şaḳın hā ğāfil olup olma nādān

3174 Yaratdı muḥterem bir ḳavm-i zībā
Ki kendü ḥıdmeti-y-çün Ḥaḳ Ta‘ālā

⁵³³ İbrāhīm 14 / 27.

Allah Teâlâ sağlam sözle iman edenleri hem dünya hayatında hem de ahirette sapasağlam tutar. Zalimleri ise Allah saptırır. Allah dilediğini yapar.

⁵³⁴ Maide 5 / 1.

Ey iman edenler! Akitleri(n gereğini) yerine getiriniz. İhramlı iken avlanmayı helal saymamak üzere (aşağıda) size okunacaklar dışında kalan hayvanlar, sizin için helâl kılındı. Allah dilediğine hükmeder.

- 3175 Hākīkat anlaruñdur cennet iy yār
Hem ol kavmuñ durur cennetde dīdār
- 3176 Bil ol şehler ki girçek enbiyādur
Dağı mü'minler ü hem evliyādur
- 3177 İkinci sınıf bil hā olma hāmūş
Şafālar sür, yakīn ehlinden ol hoş
- 3178 Yaratdı pes yine bir kavmi Allāh
İşit kimlerdür ol anlardan āgāh
- 3179 Kılıpdur cenneti-y-çün anları Hāk
Degüldür hıdmeti-y-çün bil muhakkak
- 3180 Pes anlardur ki geldi bunda feccār
Dirildi cümlesi bedbaht u füccār
- 3181 Ne kim itdiyse itdi soñra nāgāh
Hoş imān-ıla kıldı hatmin Allāh
- B111a 3182 Veyā şunlar ki ifrāt eyleyüp hep
Uzun dirliklerinde hep müretteb
- 3183 Bu hayr u şerri hergiz itmeyüp fark
Kıatı işyān içinde oldılar ğark
- 3184 Bu anlardur ki maqbül oldı nāgāh
Oñardı hāttime vaqtinde Allāh
- 3185 Ki gitdi 'ākıbet imān içinde
Cemī'i tevbe vü ihsān içinde
- 3186 İşit kimler durur ol kavm-i füccār

- Ki Fir‘avn için anlar oldu sehħār
- 3187 Hisābın anlaruñ aña muħaqqak
Otuz biñ kimse didiler budur Haqq
- 3188 Getürdi cümlesi çün Haqq’a ĩmān
Ki hep ol günde maqtül oldu iy cān
- 3189 Cemī‘i cennete girdi müretteb
Hudā katında maqbül oldılar hep
- 3190 ‘Aceb sırr evvel ol gün çünki toğdı
İçerken ‘izzet-i Fir‘avn’a andı
- 3191 Çü geçdi soñra bir sā‘at müretteb
Cemī‘i Hālıka and içdiler hep
- 3192 Taleb itdiler anda tā ki āħir
Ki Fir‘avn’uñ iriše luţfı bir bir
- 3193 Didiler sen bize evvel ‘ayān it
Bu işde gerçeğin bellü beyān it
- 3194 Nedür ecrüñ bize olduça tālib
Gelürsek biz eger Mūsā’ya ğālib
- 3195 Çün ol dem soñra bir sā‘at ki geçdi
Didiler göñlümüz haqq neyse seçdi
- 3196 Gelür pes ihtiyāruñ bize katı
Bize çün geldi Haqq’uñ beyyināti
- B111b 3197 Dağı a‘ceb budur kim Haqq ta‘ālā
Ki anda kıldı ol Fir‘avn’ı gūyā

- 3198 Ki sırrın şaqlamadı itdi ifşā
Çün itdi bāṭını kendüye büşrā
- 3199 Ne didügin anuñ ol demde ḥaḳḳā
Kelāmında buyurdı yüce Mevlā
- 3200 Didi taḥḳīḳ bildüm kim sizi hep
Ḥaḳīḳatde muḳarrebsiz müretteb
- 3201 Muḳarreblerden olduñuz sevinüñ
Ḳatında şimdi Rabbi'l-‘ālemīn’üñ
- 3202 İşit müfriṭlerüñ ḥālını añla
Ne buyurmuş durur Allāhu a‘lā
- 3203 Bu tevbe anlaruñ-çündür kemāhī
Cehālet üzre ḳıldılar günāhı
- 3204 Döniben soñra tevbe itdiler ḥüb
Yaḳıncaḳda olup ḥayrātı maṭlūb
- 3205 Gereklüdür göz aç hā bu ‘amelde
Bu resme söylediler bu maḥalde
- 3206 Yaramaz iş işi ḳişiden elbet
Degül illā cehāletdür ya ḡaflet
- 3207 Veyāḥūd böyle olur iy ser-efrāz
Ḥaḳ’uñ buyurduḡına ta‘zīm olur az
- 3208 Cehāletdür ya ḡaflet kendü zālīm
Ne deñlü ol ḳişi olursa ‘ālim

- 3209 Pes aña kim ki tevbe itdi āhir
Ölüm olmazdan öñdin aña hāzır
- 3210 Hem aña ğarğara olmazdan öñ haķ
Ki ta'yīn olmadın ölmek muhaķķaķ
- 3211 Haķīkat tevbe itmişdür yaķıncaķ
Bilinür çeşm-i hikmetle baķıncaķ
- B112a 3212 Yaķıncaķ tevbenüñ çekdüñse ağın
Bu kez gel tevbenüñ aña ırağın
- 3213 İrağın tevbenüñ bil itme iğlāt
Şu kimse tevbesidür itdi ifrāt
- 3214 Bozılır bildi hattā cümle āyīn
Melek geldi aña mevt oldu ta'yīn
- 3215 'Ayān oldu ki qalmaz bu şıfatda
Olur pes hayr aña āhiretde
- 3216 Nice kavm oldu añlar anı dānā
Didi haķķında anuñ Haķ ta'ālā
- 3217 Yazıldı tevbe yoķ diyü berātı
Ki anlar işlediler seyyiātı
- 3218 Ölüm tā birine irişdi iy cān
Didi taħķīķ tevbe itdüm el-ān
- 3219 Pes evvel eyle tevbe olup es'ad
İşit hā tevbe vardur bundan eb'ad
- 3220 Ki bunda düzdi şerlerde merātib

Olur tā āhîret güninde şābit

- 3221 Cihānda kılmadı nefsini şāfî
Lazā içinde eyler i‘tirāfı
- 3222 Buyurdu anlaruñ-çün Hayy ü Qahhār
Pes anlardur ki āhîr oldu küffār
- 3223 Qabüle gelmez anlar bu şıfatda
İderler tevbe çünkim āhîretde
- 3224 Dağı didi ki yoqdur tevbeye yol
Mekān-ı tevbeden dūr oldılar bol
- 3225 Olanlar oldılar dünyāda haq kul
Olurdu tevbe hoş dünyāda maqbūl
- 3226 Buyurur Hālîku’l-halk-ı tūvānā
Ganī Muğnī Haqem Quddūs ü Dānā
- B112b 3227 Zūnūba i‘tiraf itmek ne vire
Çü sahq irişdi aşhāb-ı sa‘īre
- 3228 Üçinci şıfı bil ehl-i yaqīn ol
Hudā’nuñ şükriñ it hoş merd-i dīn ol
- 3229 Dağı halk eyledi bir kavmi Hallāq
Her işde hikmeti çok yüce Rezzāq
- 3230 Degüldür hıdmeti-y-çün cenneti-y-çün
Haq’uñ fi‘linde hīç olmaz çerā çün
- 3231 İşit kimlerdür anlar añla iy yār
Alup küfr-ile tā kim gitdi küffār

- 3232 Pes anlar oldılar dünyāda maḥrūm
Bu ḥoş īmān na‘īminden ‘aceb şūm
- 3233 Girürler āḥiret güninde nāre
‘Azāb irer elīm ayruḵ ne çāre
- 3234 Bilüp dördinci şımfı ḳudrete baḵ
Yaratdı pes yine bir ḳavmi Ḥallāḵ
- 3235 Ḳılupdur anları Ḥaḵ ḥıdmeti-y-çün
Yaradılmadı anlar cenneti-y-çün
- 3236 Dilerseñ olasıñ anlardan āgāh
Olupdur şuḡlı dün gün t̄ā‘atullāh
- 3237 İrişdi şoñra meger düşdi merdūd
Ḥudā’nuñ ḳapusından oldu maṭrūd
- 3238 Pes anlar küfr ü şirk ü şekde oldı
Ebed dūzaḥda mel‘ün oldı ḳaldı
- 3239 İlāhī bize sen vir ḥoş selāmet
Senüñdür her kerem elṭāf u minnet
- 3240 Yaradursın ne isterseñ ta‘absuz
Muḳarreb müctebā olur sebsüz
- 3241 Gel iy zevvāḵ olan müştāḵ-ı raḥmet
Muḥammed rūḥına vir ḥoş şalāvāt
- B113a 3242 Nebīler mu‘cizātı zıkrin it yād
Ḥudā ḳılsun seni dūzaḥdan āzād

- 3243 Yedinci mu'cize budur ki iy yār
Anı 'ālemde Ādem kıldı izhār
- 3244 Açarsa mu'cizātı sende ĩmān
İder rahmetleri bī-şübhe Raḥmān
- 3245 Ne kılmışdur işit Ādem'den āyīn
Kulaḫ tut kim idem ben anı ta'yīn
- 3246 Dirüp evlādını kılmış ziyāfet
Anuñ-çün bu ziyāfet oldı sünnet
- 3247 Bişürmiş hoş yimekler anda Ḥavvā
Anı evlādı-çün itmiş müheyyā
- 3248 Elin şoḫmış yañarken oda Ādem
Ziyānı irmemiş Allāhu a'lem
- 3249 Bu resme anda göstermiş nübüvvet
Elini oda şoḫmış olmuş āyet
- 3250 Bu Ādem ḥürmeti-y-çün bizi her gāh
Oda yanmaḫdan āzād eyle Allāh
- 3251 Dilerseñ merḫadin ol ihtiyāruñ
Dibindedür dinür Kütük Menār'uñ
- 3252 Ziyāret it degüldür Hind ü Çin'de
Mināre Mescidi Ḥayf'uñ içinde
- 3253 Bilen ma'nā-yı ḫayfı yigirekdür
İki taḡ ortasındadur dimekdür

Tetimme

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

3254 Yine bu tavr-ıla ol rūḥ-ı bātın
Ki nūr-ı rüşenā-yı her mevātın

3255 Süren ‘arşa Burak’ı berķ-ı çālāk
Tozı tāc-ı seri, farkı nüh eflāk

B113b 3256 Maķām-ı ķurb-ı “*ev ednā*”⁵³⁵ iren
Cihetsüz şübhesüz dīdārı gören

3257 Olıcak “*ķābe ķavseyri*”⁵³⁶ maķāmı
İden ḥazretde toķsan bin kelāmı

3258 Ḥabībiyyet olan ol demde rütbet
Virilen ümmeti şānında ‘izzet

3259 Şenā ķıl hoş Ḥabībi dindi rüşen
Didi ‘acz-ıla “*lā uḥşā senāen*”⁵³⁷

3260 Çü döndi geldi ümmet gördi anı
Getürdi penc ile heft armağanı

3261 İnanmayan olur kāfir muḥakķak
Ki “*subḥānellezī esrā*”⁵³⁸ didi Ḥak

⁵³⁵ Necm 53 / 9.

O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu.

⁵³⁶ Necm 53 / 9.

O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu.

⁵³⁷ “Sana layık olduğun senāyı yapamam.” Hadis-i şerif. Muvatta, Kur’ân, 8; Müslim, Salât, 42.

⁵³⁸ İsrâ 17 / 1.

Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir; O, gerçekten işitendir, görendir.

- 3262 Aña dir pes nidā “*yā-sīn*”⁵³⁹ ü “*tā-hā*”⁵⁴⁰
“*Fe kāne kābe kavseyni ev ednā*”⁵⁴¹
- 3263 Muḥammed’dür emīn ü seyyidü’l-ḳurb
Pes ol Bedri’d-dücā’dur kāşifü’l-kürb
- 3264 Sirāc-ı millet oldur nūr-ı ervāḥ
Nebiyi-i raḥmet oldur rūḥ-ı eşbāḥ
- 3265 Cehennemden seni Ḥaḳ ḳılsın āzād
Şalātı vir anuñ rūḥını ḳıl şād
- 3266 Ne buyurmuş ḳulaḳ tut baña ḥoş sen
Geçen aḥbāruñ aşlın añla rüşen
- 3267 Olup ma’ḳüle ḳāyil sür ‘inādı
Ḥaberden bilmek isterseñ murādı
- 3268 Niçün ‘ārif olan ḳılmaya maḳbūl
Delīli⁵⁴² çün göre menḳūl ü ma’ḳūl
- 3269 Mu’ayyen levḥ-i mahfūza oñat ḥüb
Şaḳāvet kim ola evvelde mektūb
- 3270 Olur ‘ayn-ı sa’ādet sen anı bil
Sa’īd ef‘āli eyler anı tebdīl

⁵³⁹ Yasin 36 / 1.

Yâ, Sîn.

⁵⁴⁰ Taha 20 / 1.

Tâ, Hâ.

⁵⁴¹ Necm 53 / 9.

O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu.

⁵⁴² Metinde “dilîli” şeklinde harekelenmiş.

- B114a 3271 Çü mektüb ola evvelde sa'adet
Teğayyür irişür olur şakāvet
- 3272 Gider sen bu tebeddülden gümānuñ
Ki ef'āl-ıla olur eşkıyānuñ
- 3273 Bu kavli añla gökçek iy bürāder
Oñat zehnünde olsun tā muğarrer
- 3274 Bu söz kim nazm-ıla kıldum müretteb
Bu resme Bū Hanīfe kıldı mezheb
- 3275 Ne dir gel Eş'arī kavlinde bil yol
Tebeddül olmağa kāyil degül ol
- 3276 Şağın hā ġāfil olma ma'rifetden
Ne dirler anlar añla bu cihetden
- 3277 Didiler kim Ebübekr ü 'Ömer hağ
Ezelden mü'min idiler muhağğak
- 3278 İderken varıban aşnāma secde
Gelür iken fesād işlerde vecde
- 3279 Didiler böyledür hikmetde şeksüz
Olur Hağ emri ġayrıdan dileksüz
- 3280 Kāmu sāhirleri mü'minler idi
İçerken 'izzet-i Fir'avn'a andı
- 3281 Tapup Fir'avn'a eylerken ne kim var
İlāhiyyet senüñdür diyü ikrār
- 3282 Dirüz bu söz degüldür hīç gökçek

Kelāmullāh-ıla redd oldu gerçek

3283 Yazayın āyeti bil sırrın anuñ
Nedür buyruğın aña Kibriyā’nuñ

“*Ḳul lillezīne keferū in yentehū yuğfer lehum mā ḳad selefē*”⁵⁴³

3284 Ne şābit oldu aña evvel āhir
Güneş bigi bu ma’nī toğdı zāhir

B114b 3285 Ḳıla İslām öñince kim ki ‘iṣyān
Olur çün Müslim irer aña gufrān

3286 Eger mü’min olaydı böyle kāfir
Pes ĩmānından öñdin tā ki zāhir

3287 Bu gufrāndan fevāyid fevt olurdu
Mu’atṭal bu kelāmullāh ḳalurdu

3288 Ḳabāyıḳdan ne vardur bundan aḳbaḳ
Ḳo bu sözi degüldür herze erbaḳ

3289 Buyurdu Faḫr-i ‘ālem mefḫar-i tām
Ne geçdiyse ḳamu ḳat’ eyler İslām

3290 Saña tā kim açam rüşen sebīli
Ola hem ḳavlümüñ hoş hoş delīli

3291 Kelāmın Ḳaḳ ta’ālā’nuñ işit bir
Ki “*yemḫullāhu*” ol, hem “*mā yeşā*”dur⁵⁴⁴

⁵⁴³ Enfal 8 / 38.

İnkār edenlere, (sana düşmanlıktan) vazgeçerlerse, geçmiş günahlarının bağışlanacağını söyle. Yok geri dönerlerse kendilerinden öncekilerin hali gözlerinin önündedir!

⁵⁴⁴ Rad 13 / 39.

Allah dilediğini siler, (dilediğini de) sabit bırakır. Bütün kitapların aslı onun yanındadır.

- 3292 Bu āyetden ki yüz açar bu ma' nī
Buyurur Hāq ta'ālā bunda ya' nī
- 3293 Şu kim tevbe ider şıdķ-ıla her gāh
Ma'āşī kılduğın maḥv eyler Allāh
- 3294 Ve yeşbit ya' nī tevbe ile oñat
Anuñ atındadır pes maḥv u işbāt
- 3295 Bu rüşen gün bigi iy cem' -i şem' i
Müfessirler bu resme itdi cem' i
- 3296 Eger bize suāl eylerse sāyil
Ki bunda oldu göz tebdīle āyil
- 3297 Hāq' a tebdīl tecvīz eylemekdür
Yücedür Hāq bu sözüñ defterin dür
- 3298 Cevābında dirüz biz iy mükerrem
alīlü' l-fehm-imişsiz ' aqluñuz kem
- 3299 Şanur mısız haķīat kim bu maḥlūb
Şıfātullāh ola levḥ içre mektūb
- B115a 3300 Degül illā ki bu ' abdūñ şıfātı
Şaķāvet yā sa' ādet añla atı
- 3301 Ki zīrā ' abde cāyızdır tağayyür
Şıfātı hem anuñ tađyīr-ıla pür
- 3302 azāullāh ile hem bu ader hīç
Teğayyür hem tebeddül bulmaz ir giç

- 3303 azā oldu Şıfat Hakk oldu kz
Yazılan levhe muhdeŐdr ki muz
- 3304 azā muhdeŐ degl Rabbe Şıfatdur
İrer mazyye muhdeŐlik onatdur
- 3305 ader bil ğayrı muhdeŐdr sen iy cn
Olur madr muhdeŐ pes budur Őn
- 3306 Hakk'ıñ hkmi vel muhdeŐ degl hem
Bu makm oldu muhdeŐ ala mukem
- 3307 Teğayyrler ki mazide olur pr
azada itmez cb-ı teğayyr
- 3308 Bu malkuñ Őıftı olsa vrn
Őıft-ı Hlık'a andan ne noŐn
- 3309 Gel iy ma'n eli sultnı iy pr
Senn-n oldu bu tadr  tarr
- 3310 Szmden t ola gnlñ gzñ tok
Nedr bil hl-i mazı ya'ni malk
- 3311 Aılsın cn  gnlñ olmasun pas
Bil imdi drd blkdr cmle bu ns
- 3312 Birisi oldu mazı bi's-sa'de
Hakkkat ibtid v intihde
- 3313 Hsan bigi Hseyn  hem 'Al'dr
HavŐ-ı Hakk'dur anlar hep veldr
- 3314 İkinci oldu mazı-i Őakvet

İrişmez evvel ü āhir sa'adet

- B115b 3315 Ebū Cehl'i daḥı etbā'ı her gāh
Yüridürdi 'aleyhim la'netullāh
- 3316 Bu kez gel añla üçinci bölükden
Gözüne kuḥl ü 'ibret çek gözet sen
- 3317 Sa'adet oldı buyruḡ ibtidāda
Şaḡāvet oldı buyruḡ intihāda
- 3318 Anı bil mişl-i Barşīşā, ol epsem
Daḥı iblīs ü Bel'am eyledür hem
- 3319 Ḥaber ne diñle dördinci bölükden
İşüñ aşlı ola tā saña rüşen
- 3320 Şaḡāvet oldı buyruḡ ibtidāda
Sa'adet oldı buyruḡ intihāda
- 3321 Pes anlar mişli olanlardur iy yār
Ebū Bekr ü 'Ömer 'Oşmān u 'Ammār
- 3322 Daḥı anlar ki gitdi her ne kim var
Olup Mūsā'ya zıd Fir'avn'a sehḡār
- 3323 Geçürdi Ḥaḡ ta'ālā bu maḡalde
Ḳazāyı her ne oldıysa ezelde
- 3324 Teḡayyür oldı maḡzīde oñat bil
Ḳazāda olmadı taḡyīr ü tebdīl
- 3325 Gel iy iḡlīm-i cānuñ şehriyārı
Naḡar it aç bu çeşm-i i'tibārı

- 3326 Egerçi levh-i mahfûz içre rûşen
Güneş-veş âşikârâ vü mu‘ayyen
- 3327 Kazâ vü hükm ü taqđır-ıla hattâ
Yazıldı cümle hâlât-ı berâyâ
- 3328 Çü geldi dâr-ı teklîfe bu insân
Kuluñ ef‘âli olur küfr ü îmân
- 3329 Şakî misin sa‘îd olduñ mı bi’l-cidd
Bu ef‘âlüñ olur aña şevâhid
- B116a 3330 Saña luğf-ıla kudret itdi taqđır
İdersin sen senüñ fi‘lüñi tağyîr
- 3331 Çün açmazsın bu çeşm-i i‘tibârı
Tutarken elde seçmezsın hıyârı
- 3332 Ne gelse sen saña fi‘lüñden it yâd
Cehennemden seni eylersin âzâd
- 3333 Saña fi‘lüñde kudret virdi Hâlık
Diseñ kim cebr ider olur mı lâyıq
- 3334 Neçün qavlüñde sen küstâh olursın
Düşersin düzağa nâgeh qalursın
- 3335 Laţîf ü ‘Adl ü Muğnî Haq ta‘âlâ
Münezzehdür güc itmez ide hâşâ
- 3336 Güc idüp saña bundan gayrı n’itdi
Ki fi‘lüñüñ cezâsın va‘de itdi

- 3337 Saña geldi beyân itdi bu Qur'ân
Ki sen seçmezsın ol hüd oldu bürhân
- 3338 Degül câyiz ire gavrına aḥbâr
Ḳazâ-y-ıla ḳaderdendür çün esrâr
- 3339 Buyurdu çün Nebî rüşen haberden
Ki baḥş itmek ḳazâ-y-ıla ḳaderden
- 3340 Dinilmez ḳavline fi'line niçün
Ne gelse râzıyuz Ḳaḳ'dan gelür çün
- 3341 Bizi bu dîn-i İslâm üzre yâ Rab
Keremden eyle şâbit hoş müretteb
- 3342 Ḳaḳ'ıñ ögmiş ḳulı gel iy penâhum
Muḫammed mu'cizâtın diñle şâhum
- 3343 İşit ne ḳıldı ol sulṫân-ı aḫyâr
Ḳulaḳ tut tâ aşaram dürr-i şehvâr
- 3344 Çün itmiş Fâṫıma 'irsine bünyâd
Nisâsı 'aḳribâsı geldiler şâd
- B116b 3345 Ṭurup çün 'Āyişe hoş yaḳdı odı
Yimek itmeklige bir ḳıdrı ḳodı
- 3346 Elin şoḳdı gelüp çekmedi ḳorḫu
Nebî yanmadı oda zerre deñlü
- 3347 Nebîler ḫaḳḳı-çün iy yüce Ğaffâr
Ecirnâ ente settârun mine'n-nâr⁵⁴⁵

⁵⁴⁵ Settâr olan Allahım, sen bizi ateşten koru.

- 3348 Bizi ‘afv eyle Zātınıñ haqı-y-çün
Nebīler mu‘cizātınıñ haqı-y-çün
- 3349 Keremler eyle yā Allāhu Ma‘būd
Ḳabūl eyle bizi sen kıılma merdūd
- 3350 Bizi hoş hoş ‘ibād-ı şālihīne
Muḳārin eyle hizb-i müfliḫīne
- 3351 Müşerref eyledüñ tā hıdmetüñde
Na‘īmi ünsüñ-ile Ḥazretüñde
- 3352 Şarāb-ı şevḳ içürdüñ hoş muşaffā
Giyürdüñ ḫil‘at-i aḫbāb-ı zībā
- 3353 Bizüm sen Rabbümüzsin, biz ‘ibāduñ
Bize ḳudret senüñ ḫāşıl murāduñ
- 3354 Senüñ öñüñde iy Bāri Ḥudāyā
Cemī‘-i nefsumüzi itdüñ ilḳā
- 3355 Bizi sen ḫüsn-i va‘düñle ḳatuñda
Cemīli raḫmetüñle Ḥazretüñde
- 3356 Kerem kııl mağfiret baḫrına ğark it
Ḍalālet ehline uydurma farḳ it
- 3357 Cehennem āteşinden eyle āzād
Ulaşsın raḫmete ābā vü ecdād
- 3358 Esirge cennetüñde vir ḫayātı
Cemī‘-i müslimīn ü müslimātı
- 3359 İçür şevḳüñ şarābıñ şöyle şīrīn

İlāhī kim dise bu avle āmīn

- B117a 3360 Ne gsterdiyse Ādem mu‘cizātı
Mu‘ayyen itdi Amed ol ıfātı
- 3361 Bu ādem vaf-ıla itdūñ temām u
Muammed mu‘cizātın vesselām u
- 3362 Dilerseñ olasin cennetde fāır
Seni pūr-nūr ide Ha evvel āır
- 3363 Añılsa mu‘cizāt-ı Amediyye
Diyüp āmentü nūr ol sermediyye
- 3364 İlāhī Amed ü Ādem haı-y-ün
afā sūrdükleri ho dem haı-y-ün
- 3365 Saña anlar mūnācātı haı-y-ün
apuña ‘arz-ı hācātı haı-y-ün
- 3366 Bizi nār-ı cehennemden halā it
atında anlaruñ ho bizi hā it
- 3367 Bizi yā Rab sen o Mutafa‘ya
İridūr ol nihāyetsüz afāya
- 3368 Bizi sen cennetūñde eyle cāvīd
ün eramsın saña utmusuz ümīd
- 3369 Bize lufuñla gster anda dīdār
Ki sen Fa‘‘āl’sin Cebbār u Mutār
- 3370 Senūñ lufuña yodur hadd ü gāyet
İder senden keremler bī-nihāyet

- 3371 Kimüñ kim fazluñ ola dest-g̃iri
Olur dünyā vü ‘uqbānuñ em̃iri
- 3372 ‘İnāyet senden olur ‘ayn-ı nāfi‘
Olur aqvāl ü ef‘āli menāfi‘
- 3373 ‘Aceb midür olursa ‘ayn-ı nūr ol
Buyurduñ sen aña çün ‘ayn-ı nūr ol
- 3374 Toğar çünkim gider z̃ulmet hicābı
Nübüvvet maşrıķınıñ āfitābı
- B117b 3375 Virür hoş on sekiz biñ ‘āleme tāb
Görür rüşen göz-ile ehl-i elbāb
- 3376 Bu pertev nūr-ı muṭlaḳdan muḥaḳḳaḳ
Bu sırrı añla Ḥaḳ didi ki şaddaḳ
- 3377 Bu sırrı kimse seçmez iy qarındaş
Hidāyet nūrı olmayınca yoldaş
- 3378 Hidāyet idemez Ḥaḳ ğayrı muṭlaḳ
Kelāmında çü “*lā tehdī*”⁵⁴⁶ didi Ḥaḳ
- 3379 Hidāyet bize sen vir yā İlāhī
Olalum şer‘-i Aḥmed’e kemāhī
- 3380 Bu luṭfa maşlahat sen eyle gördüñ
Bize tā “*ihdinā*”⁵⁴⁷ digil buyurduñ

⁵⁴⁶ Kasas 28 / 56.

(Resülüm!) Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin; bilakis, Allah dilediğine hidayet verir ve hidayete girecek olanları en iyi O bilir. Ayrıca bkz.: 42/Şura-52.

⁵⁴⁷ Fatiha 1 / 6.

Bize doğru yolu göster.

3381 Yüzümüz Rabbenā sen hayra döndür
Hidāyet cümle işlerde senüñdür

3382 Göñül gözine luḡfuñdur açan rāh
Senüñ in‘āmuña elḡamdülillāh

En-Na‘tu fī Ḳāfiyeti’l-Ḥā

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün
.--- / .--- / .--- / .---

3383 Egerçi tevbe şābūnın virür ġassāl olur eşbāḡ
Şerī‘at baḡrı pāk eyler ne-deñlü yoġ-ısa evsāḡ

3384 Ne göz görmiş ola ‘ayneyn ne işitmiş kulaḡ mişlin
Viresin cennet ehline şehā luḡfuñla çün şemrāḡ

3385 Deñizler hep midād olsa ağaçlar oluban aḡlām
Yazup ahlāḡuña irmez bu maḡlūḡāt olup nattāḡ⁵⁴⁸

3386 Güneş yüzüñ şu‘ā‘ından irer her menzile envār
Nitekim Ṭübī ağacı şalar her ġurfeye bir şāḡ

3387 Berāber ola mı saña Ebū Cehl ile etbā‘ı
Çü ceng urmaḡda şehbāze muḡātil olımaz aḡrāḡ

3388 Şehā bir ümmetüñ besdür ne deñlü çoġ-ısa küffār
Ḥaḡīḡatde mevāşīnüñ yiter bigine bir sellāḡ

B118a 3389 Seni kim sevse cān-ıla çü ‘izzet şāḡıdur Allāh

⁵⁴⁸ İlgili ayet için bkz.: Lokman 31 / 27.

Şayet yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de arkasından yedi deniz katılarak (mürekkep olsa) yine Allah'ın sözleri (yazmakla) tükenmez. Şüphe yok ki Allah mutlak galip ve hikmet sahibidir.

Bu rüşendür ki luḫf eyler virür cennetde hoş bir kâḫ

- 3390 Resûlullâhsın gerçek ider taṣdîḫ devlet-mend
Saña münkir olan şek yok düşer Allâh'dan ırâḫ
- 3391 Şalâ mecmû'ı gelsünler 'aceb zîbâ ziyâfetdür
Bisâṭ-ı mu'cizātuña kazâ nâzır kader ṭabbâḫ
- 3392 Kime sen dest-gîr olup ki feryâdına irmezsin
Olur ney bigi bend içre teni başdan başa sūrâḫ
- 3393 Gelüben yâ Resûlallâḫ Şafâ'yî yüz kararıyla
Umar senden kerem zîrâ anı luḫfuñ ider küstâḫ

**Bu Faşl, İdris 'aleyhisselâm havâda melâik müşâhede iderdi, anı beyân ider.
Ancılayın Ḥatm-i Enbiyâ 'aleyhi ve 'aleyhimüsselâm 'Arâfat'da şaf şaf melâik
müşâhede eylerdi. Anı 'ayân ider.**

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Fe'ülün

.--- / .--- / .--

- 3394 Yine elḫamdülillâḫ itdi ihyâ
Cihân olmışken ol Ḥayy ü tüvânâ
- 3395 Riyâza ḫulleler geydürdi zîbâ
Aña çün ğays-i raḫmet yağdı ḫattâ
- 3396 Ṭonandı ḫomadı ol yirde 'arı
Nesîm-i ḫudretinden luḫf-ı Bârî
- 3397 Şiyâb-ı sebzi_alup egnine eşcâr
Ḫodı başına hep iklîle ezhâr
- 3398 Dire tâ dürr-i ğaysı her ne kim var

- Güzel anlara virdi keff-i envār
- 3399 Yürütdi sūy-ı luṭf-ı ḥikmetiyle
Ağaçlar ʿırq içre ḳudretiyle
- 3400 Çıḳardı ellerin kümme liḥādan
Añar Ḥallāḳını ṣūkr ü ṣenādan
- B118b 3401 Ğuṣūnı leyn idüp ḥoş virdi nāzı
Seḥer yiliyle eyler ihtizāzı
- 3402 Çün açdı maḥzen-i bāb-ı ğuyūbı
Virürdi cūdı mürdeʼolmuş ḳulūbı
- 3403 Pes oldur evvel ü āḥir muḥaḳḳaḳ
Hüveʼl-Bāṭın, Hüveʼz-Zāhir, Hüveʼl-Ḥaḳ
- 3404 Bilür her şeyʼi yirde gökde kim var
Anuñ maʼlūmıdur hep cehr ü esrār
- 3405 Pes ol Vāḥidʼdür Allāhu Aḥadʼdür
Pes ol Ḳuddūs ü Allāhüʼş-Şamedʼdür
- 3406 Bu ʼaḳl olur anuñ vaşfında ḥayrān
Ḳalur bīçāre ʼāciz deng ü nādān
- 3407 Şu kim Faḥr-ı cihān ekmeldür aḥsen
Didi ʼaciz-ıla “*lā uḥşī ṣenāen*”⁵⁴⁹
- 3408 Bize mürseldür ol Ḥallāḳʼa minnet
Bize ʼaczüñ olur izḥār-ı sünnet
- 3409 Taʼālā ṣānuhu oldur çü Cebbār

⁵⁴⁹ “Sana layık olduğun senāyı yapamam.” Hadis-i şerif. Muvatta, Kurʼān, 8; Müslim, Salāt, 42.

İhâta idemez efhâm ü efkâr

3410 Anı pes eylemez idrâk-i ebşâr
Aña müdrîk olur aḥvâl ü ebşâr

3411 Aña kim virdi ni‘met itdi kâmil
Hidâyet nûrın aña itdi vâşıl

3412 Dâlâlet zulmetin seçdi ırâqdan
Güzel fark eyledi qarayı aqdan

3413 İder çün Hâlık oldur gayb-ı hâzır
Ne ister ihtiyâr itmekde kâdir

3414 İder halkına kısmetler ‘atâyâ
Anuñ muhtâcı hep a‘lâ vü ednâ

3415 Teğayyür olmaz anuñ kısmetinde
Kuşûr olur mı anuñ rahmetinde

B119a 3416 Saña indi göz aç min rabbike’l-Ḥaḡ
Ulü’l-elbâb olan anlar muḡaḡḡaḡ

3417 Pes anlar tutdı ‘ahdullâhı muḡkem
Şımadılar Ḥaḡ’uñ mîşâḡını kem

3418 Sa‘îd oldılar anlar Ḥaḡ qatında
Muḡarreb oldılar hoş Ḥazretinde

3419 Sevüp pes anları kıldı mu‘ayyen
Qatında her biri oldı müzeyyen

3420 Husûsâ kim Muḡammed ‘abd-i muḡtâr
Qatında Muḡtafâ’dur ḡayr-ı ahyâr

- 3421 Bu yir gök ʔolısı Şükr eyle her gāh
Bize mürseldür ol elḥamdülillāh
- 3422 YetiŐdürdi Ḥaḳ'ıñ ni'etlerin tām
Bize añlatdı ol erkān-ı İslām
- 3423 Ḳabül olmaz kişi bilsin ki ta'yīn
Ḥaleb itse koyup İslāmı bir dīn
- 3424 Seḳüp İslāmı girse ğayrı dīne
Ḳatarlar āḫiretde ḥāsirīne
- 3425 Müsilmān ol ḥaḳīḳī irsün in'ām
Ki “inne'd-dīne 'indallāhi'l-İslām”⁵⁵⁰
- 3426 Bu İslām inḳıyād oldı muḥaḳḳaḳ
Ḥaḳ'ıñ tā'ātine bil kim budur ḥaḳ
- 3427 Ola taŐdıḳ bāḫın inḳıyādı
Őaḫīḥ⁵⁵¹ İslām olur ol vaḳtın adı
- 3428 Őaḫīḥ İmāndan olur bu Çadır
Bu resme ol ki Ḥaḳ'dur saña nāŐır
- 3429 Őaḫīḥ içinde vārid pes bu ḫikmet
Resūlullāh'dan oldı rivāyet
- 3430 Bu nev'-ıla didi ol nūr-ı 'allām
Baş üzre tā binā oldı bu İslām

⁵⁵⁰ Al-i İmran 3 / 19.

Allah nezdinde hak din İslām'dır. Kitap verilenler, kendilerine ilim geldikten sonradır ki, aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler. Allah'ın āyetlerini inkār edenler bilmelidirler ki Allah'ın hesabı çok çabuktur.

⁵⁵¹ Metinde “Őayḫ-ı”Şeklinde yazılmış ancak vezin ve anlam gereĝi “Őaḫīḥ” olarak düzeltildi.

- B119b 3431 Biri Allāh'ı girçek birlemekdür
Şalātı bir de kıyım eylemekdür
- 3432 Biri virmek zekātı, şavmı tutmaq
Beşincisidür anuñ hacca varmaq
- 3433 Hādīşi diñle iy şāh-ı memālik
Rivāyetdür Enes'den İbni Mālik
- 3434 Didi bir kimse geldi gör ne söyler
Velīkin bādiye ehlinden ol er
- 3435 Hemān ol demde didi yā Muḥammed
Resūlüñ geldi bize iy mümecced
- 3436 Anuñ zu'cı budur olduq biz āgāh
Seni bizüm-çün irsāl itmiş Allāh
- 3437 Nedür ol bunuñ aşlın sordı gökçek
Resül eydür Resülüm sözi girçek
- 3438 Semāvātı didi kim, kim yaratdı
Yeri bu tavra döşenmiş kim itdi
- 3439 Resūlullāh-ı a'zam didi Allāh
İşitdi çün cevābın oldı āgāh
- 3440 Didi kim, kim düzetdi bu cibāli
Ne kıldı, kıldı anda söyle ḫāli
- 3441 Yine didi Resūlullāh, Allāh
Kişi oldı işüñ aşlından āgāh

- 3442 Didi anuñ haqı yir gök yaratdı
Cibāli tā yir üzre ol düzetdi
- 3443 Seni bize Resül itdi mi Allāh
Nebī didi belī hoş oldı āgāh
- 3444 Kişi bu kez suāli böyle eyler
Didi zu‘mı Resülün bu ki söyler
- 3445 Beş oldı bu namāz elbette düpdüz
Bizüm üstümüze tā gice gündüz
- B120a 3446 Nebī didi ki girçekdür muhaqqak
Buyurdı beş namāzı Haq budur haq
- 3447 Didi anuñ haqı-y-çün kim idüp şāh
Seni ‘ālemlere viripdi Allāh
- 3448 Saña emr itdi mi böyle nedür hāl
Ne‘am didi Resülullāh fi’l-hāl
- 3449 Yine didi ki zu‘m eyler Resül’ün
Bu-y-imiş tā senün buyruqda yoluñ
- 3450 Haber virdi bize aḥvālümüzden
Zekāt ola bize hep mālümüzden
- 3451 Nebī didi ki gerçek söylemiş ol
Saña göstermiş ol rüşen budur yol
- 3452 Risālātuñ haqı-y-çün didi söyle
Saña emr itti mi Allāh böyle
- 3453 Ne‘am didi aña ol şems-i tābān

Ḥaḵ'ũñ buyruğıdur Ḥaḵ'dan budur şān

3454 Yine didi Resūl'ũñ zu'm ider hāy
Ki biz şavmı tıtavuz yılda bir ay

3455 Didi girçek durur ol iy dil -efzāy
Ki hem her gicesinũñ ḵadri biñ ay

3456 Didi Ḥaḵ mürsel iden ḵaḵḵı söyle
Saña emr itdi mi billāhi böyle

3457 Ne'am didi yine cān āfitābı
Aña añlatdı ḵoş ḵoş pes şevābı

3458 Didi zu'mı Resūl'ũñ bu ki oñat
İde ḵacc kimde olsa istiḵā'at

3459 Nebī didi ki girçek ḵoş bu devlet
Ki Beytullāh'ı kim itse ziyāret

3460 Didi anuñ ḵaḵı mürsel iden o
Saña emr oldı mı billāhi ḵaḵ bu

B120b 3461 Ne'am didi aña ol rūḥ-ı es'ad
Cihānuñ faḵrı envārı Muḵammed

3462 Yöneldi ol kişi pes didi muḵlaḵ
Anuñ ḵaḵḵı seni ba's itdi bi'l-ḵaḵ

3463 Bu buyruḵlar ki sen itdũñ ifāde
Ne noḵşān eylerem ne ḵod ziyāde

3464 Didi ol demde şāhı evliyānuñ
Resūlullāh ḵatmi enbiyānuñ

- 3465 Eger girçek olup irerse nuşret
Girer bunun olur elbette cennet
- 3466 Gel iy idrâki hoş şâh-ı haķâyık
Cemî'-i devlet-i İslâma lâyık
- 3467 Sevüp İslâmı gökçek derdmend ol
Behişt içinde hoş hoş behremend ol
- 3468 Dil ü cân-ıla tut, elden kıoma hem
Resûlullâh'ın aķvâlini muķkem
- 3469 Girürsin cennete gitdükde girçek
Şerî'at yolını öğretti gökçek
- 3470 Bize ańlatdı ol beş dürlü maķbüb
Huzâ kılmış bize pes anı mektüb
- 3471 Dil ü cānuń kabûli oldu muţlaķ
Bize ihsān idüp göndermiş ol Haķ
- 3472 Zihî ni'met ki virdi bize Allāh
Bu 'ālem ıolısı elķamdülillāh
- 3473 Bu ni'metler ki Haķ viripdi maķbüb
Resûl'ine şalâtı virelüm hüb
- 3474 Yine bir söze kıldum ibtidāyı
Teyemmün eyledüm ańdum Hudā'yı
- 3475 Teneffüs eyledükçe direm Allāh
'İbādıdur cihān oldur şehinşāh

B121a 3476 Anuñ hükmiyledür 'âlemde her iş
İder emriyle her bir zerre cünbiş

3477 İkidür mu'cize kim itdi İdrīs
Tolar esrārı söylense qarātīs

3478 Biri bu iy habīb-i dil-güşāde
Melekler görünürlerdi hevāde

3479 İkinci kez nidā itse seḫābe
Seḫāb ol demde başlardı cevābe

3480 Beyānın diñle gerçi muḫtaşardur
Getür ĩmān şaḫīḫ u mu'teberdür

3481 Bu bir sırdur Huzā'yı añlagıl ḫüb
Melekler oldılar İdrīs'e maḫbüb

3482 Bunuñ-çün itdi Ḥaḫ İdrīs'e in'ām
Melekler görünüp kıлмаğı ikrām

3483 Bize İdrīs-veş luḫf it kemāhī
Melāik ḫürmeti-y-çün yā ĩlāhī

Tetimme

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün

.--- / .--- / .--

3484 Yine ancılayın ol şāh-ı es'ad
Cemī'-i aşfiyā faḫrı Muḫammed

3485 ĩmām-ı faḫr-ı erbāb-ı fütüvvet
Emīn-ı kenz-i esrār-ı nübüvvet

- 3486 Hālīl ü mesned-i aşhāb u aḥbāb
Ḥabīr-i her veḳāyiḳ ḳuṭb-ı aḳṭāb
- 3487 Şafiyullāh emr-i sırr-ı esrār
Ḥabībullāh nūr-ı vaḳy-i Cebbār
- 3488 Yüceldi zıkrı vü alçaldı vizri
Açıldı şadırlı ḳizzet tutdı naşrı
- 3489 Ḥudā'dan ḳalbine indi sekīne
Ḳomadı anda hergiz kibr ü kīne
- B121b 3490 Didi ne deñlü emr olındı saña
Didüm her günde biş emr oldı baña
- 3491 Didi kim ümmetüñ pes ḳādir olmaz
Müdāmī beş namāzı günde ḳılmaz
- 3492 Nice kez senden öñdin gelmedin sen
Bu nāsı tecrube itdüm nice ben
- 3493 Benī İsrāil'e itdüm ḳilācāt
Nicesi şaşdı ḳılmadı ḳibādāt
- 3494 Rücū' it Rabbüñe hoş niyyetüñ-çün
Dile taḥfīfi düriş ümmetüñ-çün
- 3495 Didüm çoğ istedüm Rabbümden ammā
Utandum Ḥazretinden ben anuñ tā
- 3496 Rücū' itmen baña penc oldı imzā
Velākin pence oldum ben de erzā

- 3497 Virüp Musā'ya ol demde selāmı
Dönüp tā yire kaç' itdüm kelāmı
- 3498 Hemān vaḳti ki geçdüm ʔolu şādī
İşitdüm kim nidā eyler münādī
- 3499 Farīzam eyledüm taḫkīk imzā
'İbādum üzre taḫfīf eyledüm hā
- 3500 Nebī'den pes bu aḫbārı çıkardı
Buḫārī-y-ile Müslim kim Ƙuşeyrī
- 3501 Gel iy 'ışık-ı İlähīden ḫaberdār
Nedür bu yirde bil esrār-ı aḫbār
- 3502 Gider gönlüñden olmasun fişārāt
Ḥudāyī sırdan añla ʔuy işārāt
- 3503 Bu yirde bir sözüm var gāyet aḫsen
Ƙulak ʔut gel baña ḫoş merd isen sen
- 3504 Sevin kim Ḥaḫ Ḥabībi'nden ḫaberdür
Dil ü cānuñ ʔabībinden ḫaberdür
- B122a 3505 Kerem kānı saña raḫminden ol cān
İşit luḫfıñki itmiş gāyet iḫsān
- 3506 Olasın cennetüñ içinde seyyār
Müyesser ola Ḥaḫ luḫfıyla dīdār
- 3507 Anuñ şer'ini ʔut muḫkem budur ḫaḫ
Şırāt-ı müstaḫīm oldur muḫaḫḫaḫ
- 3508 Senüñ fikrüñ ider ol her şıfatda

Şifā ola saña tā āhiretde

- 3509 Bir iş itmiş senüñ-çün şöyle muṭlaḡ
Elüñ tutar senüñ nāçār olıncaḡ
- 3510 Sen aşlın añla kim gökçek ḡaberdür
Şaḡīḡ içinde geldi muṭteberdür
- 3511 Ola dünyāda her kim süst ü ḡāşır
Ferāyızden ola noḡşanı zāhir
- 3512 Ḳıyāmetde ḡisāb olsa serencām
Nevāfilden iderler anı itmām
- 3513 Yañılma degüldür her nevāfil
Nebī vaż^ç itdügüdür olma ḡāfil
- 3514 Nevāfil kim sen itmişsindür iy yār
^çAbeş olmaz çü ḡayrı fāyideñ var
- 3515 Nebī vaż^çın dilerseñ bil ḡaber ḡoş
Muḡaḡḡıḡlar ne dir bir laḡza tut ḡüş
- 3516 Bize elli namāz emr oldı evvel
Ki ol farz oldı bize iy mükemmel
- 3517 Gice gündüzde ol bir günde ya^çnī
Senüñ ḡöñlüñde yirleşsin bu ma^çnī
- 3518 Teemmül eyle añla ḡoş bu rāzı
Gice gündüzde envā^ç-ı namāzı
- 3519 Nebī oldı anuñ üstine ḡāyim
Anı ol işledi ^çömrinde dāyim

- B122b 3520 İşit senden budur billāhi der-ḥāst
Ḥisābın idelüm gelsin ‘aded rāst
- 3521 Nedür sen bir namāz iy cān bil evvel
Ḳılasın olasın tā merd-i ekmel
- 3522 Bir ü iki vü üç ü dōrt olur ḥaḳ
Biter ol bir selām ile muḥaḳḳaḳ
- 3523 Velī on bir namāzı aña ğāyet
Nebī’den itdiler girçek rivāyet
- 3524 Ḳaçan kim bu ola beş farza munzam
Temām on altı olur Allāhü a‘lem
- 3525 Ezel sen gel rivāyetden ḥabīr ol
Sa‘ādetlü olup biñ yaşa pīr ol
- 3526 Seḫerde bir iki de zuhr öñince
İki de hem yine zuhrüñ řoñınca
- 3527 İkindüde iki maĝribde bir hem
‘İřāda hem bir aña iy mūkerrem
- 3528 Namāz-ı vitr dimiş ba‘zı ḥākī
Ki üç rek‘at içinde oldu iki
- 3529 Beyān itmiş baña ol efḍaliyyet
Güzel fehm it güzel söylendi ğāyet
- 3530 Şeş oldu dün namāzı iy mufahḥam
Daḫı ḳuřluk namāzı altıdur hem

- 3531 Miyān-ı mağrib ü yatsuda üç hem
Bu evvābī-y-içündür iy mükerrerem
- 3532 Diler her kim ide farzı ri'āyet
Gerekdür mescide tā beş taḥiyyet
- 3533 Daḥı var biş namāz elbette günde
Ezān-ıla iḳāmet arasında
- 3534 Nebī'den sünnet olmışdur niyāzı
Pes olmak beş vuzūnuñ beş namāzı
- B123a 3535 Namāz-ı istiḥāre bil budur ḥaḳ
Daḥı tesbīḥ için olan muḥaḳḳaḳ
- 3536 Namāz-ı nevbet oldı iy mükerrerem
Cimāruñ ḥāceti-y-içün olan hem
- 3537 Ḳamu farz oldı bunlar bize evvel
Ki taḥfīf itdi Ḥaḳ hoş luḡf-ı ekmele
- 3538 Beşi farz oldı añla pür-rütebdür
Ḳalanı sünnet oldı müsteḥabdur
- 3539 Geçer maḥşerde farza bu nevāfil
Gereklüdür ḳıl imdi olma ğāfil
- 3540 Çü rüşen añladuñ sen bu maḳāli
Ḳılursañ sen baña ger bu suāli
- 3541 Neden dimeñ dilüñe olsa 'arız
İki hem üç ü dördü_olmaḳ ferāyız
- 3542 İşit şāhum cevābuñ budur imdi

- Ulü'l-‘azm enbiyā bu resme kıldı
- 3543 Belürdi böyle bunlardan bu hālāt
Hem oldı bunlaruñ ta‘yīni evkāt
- 3544 Ezel kimlerdür ol serverler öğren
Bir Ādem’dür bir İbrāhīm işit sen
- 3545 Biri Yūnus biri ‘İsā vü Mūsā
‘İbādullāhdur aḥrā vü evlā
- 3546 Budur şerḥ-i beyānı añla bir bir
Kıvāmeddīn-i Etkānī ne dūr dir
- 3547 Ne dir hem Ekmeleddīn, ir şafāya
İkisi itdi çün Şerḥ-i Hidāye
- 3548 Şalāt-ı fecri Ādem kıldı taḥkīk
İnüp cennetden irdi çünki tefrīk
- 3549 Kārañu oldı dünyā vü gice hem
Görüp işitmemiş Allāhu a‘lem
- B123b 3550 Bu hāli çekmemiş çünkim ezel o
Be-ğāyet geldi ṭoldı göñli⁵⁵² korḥu
- 3551 Kaçan kim oldı fecrūñ yiri münşakḳ
Namāza ol şürū‘ itdi budur ḥaḳ
- 3552 İki rek‘at namāz ol kıldı evvel
Ki şükrullāh-çün iy merd-i kümmel

⁵⁵² Metinde “göñül” şeklinde harekelendirilmiş ancak vezin gereği “göñli” olarak düzeltilmiş.

- 3553 Biri leylüñ zulāmı gıtdügi-y-çün
Biri zav'ı nehāruñ geldügi-y-çün
- 3554 Namāzı irtenüñ iy yār-ı hoş-ñü
İki rek'at ki olmışdur sebab bu
- 3555 Bize farz oldu bu pes tutduğ ünsi
Kamudan bunı evvel kıldı insi
- 3556 İdincek oğlınuñ zebhine emri
Pes İbrāhīm ezel kıldı bu zuhrı
- 3557 Bu emrūñ sırrına vaḳti ki irdi
Hemān ol demde turdı dördi kıldı
- 3558 Bir ol oğlı-çün olan ğuşsa gitdi
Biri ol kim fidā buyruldı indi
- 3559 Biri anuñ rızāullāh-içün hoş
Birisi zebha oğlı şabr-içün uş
- 3560 Taṭavvu' kıldı ol dem dördi pes o
Bizüm üstümüze farz oldu ḫaḳ bu
- 3561 İşit 'aşruñ namāzın kim budur ḫaḳ
Ezel Yūnus Nebī kıldı muḫaḳḳaḳ
- 3562 Ki hoş ol şükr-içün kıldı şalāti
Çü buldı çāre zulmetden necāti
- 3563 Gice zulmet bu zelte zulmeti hem
Bu baṭn-ı ḫūt u bu mā zulmeti hem
- 3564 Bunı ḫaḳ añdı iy merd-i Ḥudāyī

Ki zulmât içre itdi ol nidâyı

B124a 3565 Pes anuñ vaqt-i ‘aşrıydı necâtı
Ta‘avvu‘ kıldı ol demde şalâtı

3566 Biḥamdillāh bu luṭfa gördi ūlā
Bize farz itdi anı Ḥaḳ ta‘ālā

3567 Çü ‘İsā kıldı mağribde namāzı
Ta‘avvu‘ şükr-içündür bu niyāzı

3568 Ki andan tā tevāzu‘ ola zībā
Ḥiṭāb itdügi dem Allāhu a‘lā

3569 Bu nāsa sen mi didüñ itmeyüp şeyn
Beni hem anamı tutuñ ilāheyn

3570 Ḳomasın gönlinüñ hīç ıztırābın
Oḳı Ḳur‘ān‘da gör Ḥaḳḳ‘uñ ḥiṭābın⁵⁵³

3571 Beyānın bil olasın tā ki dānā
Güneş çün batdı oldu bu ḳazāyā

3572 Ezel pes tırdı kıldı kend‘özinden
İdüp nefy-i ulūhiyet özinden

3573 İkinci rek‘atı iy merd-i maḳbūl
Ki kıldı anasından nefy-içün ol

3574 Üçüncü rek‘atı ol kıldı oñat
Ulūhiyyet idüp Allāh‘a işbāt

3575 Beyānın itdiler gerçi ki iy yār

⁵⁵³ Bkz. 5 / Mâide – 116-117. ayetlere atıf vardır.

Velî Şeyh Ekmeleddîn dir nazar var

- 3576 İşit evvel kılan kimdür ‘iřāyı
Ki Mūsā-y-ıdı ol merd-i Hūdāyī
- 3577 Kaçan Medyen’den ol kim taşra gitdi
Giderken hoş öñinden yolu yitdi
- 3578 Ğam-ı Fir’avn ü hem hātun fikri
Dilinde hem ğam-ı evlād zikri
- 3579 Bu ğamlardan Hūdā virdi řifāyı
İşitdürdi çü vādīden nidāyı
- B124b 3580 Turup hoş kıldı Hıllāk’a niyāzı
Taşavvu‘ kıldı dört rek‘at namāzı
- 3581 İde tā ol řevābı hoş ‘ařāyā
Bize farz eyledi ol Hıķ ta‘ālā
- 3582 İder biñ biñ anuñ iřsānı her ğāh
Bu yir gök tolısı elħamdülillāh
- 3583 Ne in‘ām itse ol hūkmi bozılmaz
Ki zerre cūd-ı baħrından kem olmaz
- 3584 Keremler eyleyüp ol yüce Allāh
‘Ařāyāsı[n] ider biz kıla her ğāh
- 3585 Resül gönderdi bize itdi iřsān
Ne bilürdük nedür İslām u ĩmān
- 3586 Aña minnet ki itdi bu ‘ařāyı
Bize gönderdi Hıtm-i enbiyāyı

- 3587 Selām it aña rūḥun şād olsun
Cehennemden tenüñ āzād olsun
- 3588 Severseñ ‘ışk-ıla sen anı iy yār
İşit ol mu‘cizātından ḥaberdār
- 3589 Olursın şübhesüz maǧfūr u merḥūm
Seni Ḥaḳ eylemez vallāhi maḥrūm
- 3590 Ki ol bir mu‘cize gösterdi aḥsen
Saña raḥmetler irsün añla rüşen
- 3591 İdüp ḥacc kūh-ı raḥmetde tūrurdı
Melekler şaf şaf inerdi görürdi
- 3592 Daḥı gördi ‘ayān Bū Bekr-i Şiddīk
Muḥaḳḳaḳdur bunu bil sen de taḥḳīk
- 3593 Ḥaḳ’uñ fi‘linde pes çün ü çerā yoḳ
Ḥaḳīḳat ‘ayn-ı ḥaḳdur iftirā yoḳ
- 3594 Ne kim ister olur ĩcāda ḳādir
İder ol vārı yoḒ u yoḒı ḥāzır
- B125a 3595 İlāhī ḳıl bizi luḫfuña maḳrūn
Ki tā biz yoḒ-ıduḳ var eyledüñ çün
- 3596 Kerem ḳıl bizi şābit eyle yā Ḥaḳ
Muḥammed dāmenin tıtduḳ muḥaḳḳaḳ
- 3597 Çü ḥubbı nūr-ı ĩmān oldı rüşen
Revādur ḳurretü’l-‘aynī disem ben

- 3598 Ayağı tozı gözümüz cilāsı
Şafā-yı şevki cānumuz şafāsı
- 3599 Bizi ‘afv it İlāhī ‘izzeti-y-çün
Keremler eyle anuñ hürmeti-y-çün
- 3600 Buyurduñ kim zalūmuz biz cehülüz⁵⁵⁴
Hemān buyruğ senüñ bīçāre kıluz
- 3601 Aşammuz ebkemüz biz pür-günāhuz
Senüñ Hađ hażretüñde rü-siyāhuz
- 3602 Zelīlüz ‘ācizüz key derd-mendüz
Boğazı iplü ‘abdüz pāy-bendüz
- 3603 Haçālet seyl olmuş pür-fenāyuz
Haķāret yili şavurmuş hebāyuz
- 3604 Bize raħm eyle yā Raħmān u Mennān
Haķādur şuğlümüz hep cürm ü noķşān
- 3605 Saña lāyık olanı eyle Allāh
Bize lāyık olanı eyleseñ āh
- 3606 Şalāt ü hem selām it aña her rüz
Şifā her derde der ol yār-ı bīrüz
- 3607 Çü geldi mu‘ciz-i Aħmed beyāne
Şalātı gönderüñ hoş ‘āşıkāne

En-Na‘tu fī Kaĳiyeti’d-Dāl

⁵⁵⁴ İlgili ayet için bakınız. Ahzab 33 / 72.

Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yükledi. Doğrusu o çok zalim, çok cahildir.

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün
.--- / .--- / .--- / .---

- 3608 Senüñ ‘ışkuñda itmişdür bu mevcūdāt Hāḡ elhād
İrer her derde imdādı odur pes şāh-ı bī-endād
- B125b 3609 Uyup hep saña kāmiller bilüp dürlü delāyiller
Senüñle oldı vāşıflar Hūdā’ya tapdı çün ‘ibād
- 3610 Mübārek ismüñe çünkim muḡārin oldı ismullāh
Şehā maḡbül-i Hāzretdür ezān ü ḡāmet ü evrād
- 3611 Saña ‘işyān idenler hep olur münḡād olup mü’min
ḡatarsa zulmeti nūra ‘aceb mi cāmi‘u’l-azdād
- 3612 Saña Hāḡ ittibā‘ iden görür cennetde dīdārı
Hemān vallāhi ol şeksüz cehennemden olur āzād
- 3613 Çün itmiş kendü luḡfından senüñ ismüñ refī‘ Allāh
Hāḡ’uñ maḡmūdısın gerçek saña virmiş Muḡammed ad
- 3614 Muḡaḡḡaḡ bildi ‘ārifler senüñ fazlunadur hoş dāl
Senüñ ümmetlerüñ-ile ki dāreyn[i] olur ābād
- 3615 Debūr-ile helāk oldı mu‘ayyen bu ki ḡavm-i ‘Ād
“Nuşirtu bi’s-şabā”⁵⁵⁵ dirseñ n’ola yardımcı oldı bād
- 3616 Saña kim ittibā‘ itmez ḡaḡīḡat Hāḡ helāk eyler
Nitekim ḡavm-i Fir‘avn ü Semūd ü ḡavm-i Lūt u ‘Ād
- 3617 Saña uyanlaruñ oldı işi ‘adl ü kerem hem cūd
Seni kim sevmedi, oldı fesād ü fitneden bī-dād

⁵⁵⁵ “Ben saba rüzgarı ile muzaffer kıldım.”

- 3618 Yoluñda cān viren ‘āşık ğuzātuñ emrine şahhā
Be-ġāyet hūb u şīrīndür egerçi kışsa-i Ferhād
- 3619 Cemī^c-i enbiyānuñ kim bu İslām oldu hep şer^ci
Bu resme istikāmetde güzeldür hūb bū mirsād
- 3620 Muḥammed dīnine ḥaḳḳā didük “*naşrun minallāh*”⁵⁵⁶
Bize her laḫza vācibdür dimek Allāhu nāsır nād
- 3621 Kimüñ gönlinde kim yoḳdur senüñ bu āteş-i ‘ışkuñ
Ḳatı taşdan da ḳatıdur ḳaçan beñzer dil-i pūlād
- 3622 Müşerref eyledi Aḫmed ḫoşā şer^c-i şerīf oldu
Diyār-ı Rūm-ile Şām ü bu Hindistānı bu Baġdād
- 3623 Kelām-ı nefsinı cāmi^c sizüñ vallāhi muşliḫdür
Seni her derde itmişdür Ḥudāvendī cihān üstād
- 3624 Enīsüñ hemdemüñ şādıḳ güzīde çār-yāruñdur
İkisi oldılar şıhr u ikisi oldu ḫoş dāmād
- B126a 3625 O serverler ki gökleri ziyāret eylemişlerdür
Ḥoşā ḫaccı tarīḳatdür aña taḳvā gerekdür zād
- 3626 Şefī^c-i yevm-i maḫşersin kerem ḳıl yā Ḥabīballāh
Bizi āh oda yandurdu bu nefsi-şüm elinden dād
- 3627 Günehkāruz çü müşfiḳsin bizi redd itme erḫamsın
Göñülden ‘ışḳ-ıla olduḳ senüñ emrüñe ḫoş münḳād
- 3628 Şafāyī uyuban şer^ca di ḫoş lā Rabbe illā Hū

⁵⁵⁶ Saf 61 / 13.

Seveceğiniz başka bir şey daha var: Allah'tan yardım ve yakın bir fetih. Müminleri (bunlarla) müjdele.

Virür cennetde dīdārı ki Hāḡ “*lā yuḡlifu ’l-mī’ād*”⁵⁵⁷

Bu Faşl, İdrīs ‘aleyhisselām seḡāb-ıla mükāleme⁵⁵⁸ itdüğün beyān ider.
Ancılayın şefī’-i ümme kāşifü’l-ğumme seḡāb-ıla söyleşdüğün ‘ayān ider.

Mefā’ılün / Mefā’ılün / Fe’ülün
.--- / .--- / .--

- 3629 Bi-ḡamdillāḡ pey-ā-pey eyler in‘ām
Celāl-i ‘izzetin derk itmez efhām
- 3630 Kemāl-i ḡikmeti a‘lā vü muḡkem
İḡāḡa idemez ‘ācizdür evhām
- 3631 Şehādet eyler ef‘ālī ki oldur
ḡaḡīm ü Vāḡid ü ḡayyüm u ‘Allām
- 3632 Ğanī’dür hem ‘Alīm ü hem ḡavī’dür
Velī’dür hem Vefī’dür hem ‘Alī’dür
- 3633 Kerīm ü hem ‘Azīm ü hem ḡalīm ol
Muḡīm u hem ḡaḡīm ü hem Raḡīm ol
- 3634 Şamed’dür Lemyezel hem Lāyezāl ol
Nu‘üt-ı Zü’l-cemāli Zü’l-celāl ol
- 3635 Anuñ vaşfı ḡayāt u ‘ilm ü ḡudret
Başar sem‘ u kelām ü hem irādet
- 3636 ḡulübın ‘arifīnün ḡıldı pür-nür
İdüp ilhām ḡoş “*nūrun ‘alā nūr*”⁵⁵⁹

⁵⁵⁷ Al-i İmran 3 / 9.

Rabbimiz! Gelmesinde şüphe edilmeyen bir günde, insanları mutlaka toplayacak olan sensin. Allah asla sözünden dönmez.

⁵⁵⁸ Metinde müstensih hatası olarak “mükāmile” şeklinde yazılmıştır.

- 3637 Anı kim h b-ı g fletden uyardı
Hi bı lezzetin sem'ine şardı
- B126b 3638 Deg l ma b l olan ma r da be zer
Deg l ma b b olan merd da be zer
- 3639 Viren oldur faşl u infiş li
Şalan ol başa d rl  d rl  h li
- 3640 İder ilh m   hem in' m   ikr m
Kılur a'd m   hem idg m u i k m
- 3641 Anu  gel hikmetinden hişşeler al
Anu  'izzetl  şun'ına naz r şal
- 3642 Sa na hikmet yiter İbl s    dem
Hem n H k s z budur All hu a'lem
- 3643 Ne dir bil  dem' n h k ında All h
Unutmazsa  gerekd r sa na her g h
- 3644 H k kat  dem'e 'ahd eyled k biz
Bu h li bundan  ndin a la uz siz
- 3645 Unutdı bulmadu  biz anı ' zim
Ki kend  nefsine kendi_ oldu z lim
- 3646 Ned r hoş dinle bu kavlu  me li

⁵⁵⁹ Nur 24 / 35.

Allah, g klerin ve yerin n rudur. O'nun n runun temsili, i inde lamba bulunan bir kandillik gibidir. O lamba kristal bir fanus i indedir; o fanus da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, do uya da, batıya da nisbet edilemeyen m barek bir a a tan, yani zeytinden ( ıkan ya dan) tutuşturulur. Onun ya ı, neredeyse, kendisine ateş de mese dahi işik verir. (Bu,) n r  st ne n rdur. Allah diledi i kimseyi n runa eriştirir. Allah insanlara (işte b yle) temsiller getirir. Allah her Şeyi bilir.

İşit bir bir beyān-ı vaşf-ı hāli

3647 Nedür aşluñ neden geldüñ işit sen
İşüñ nūr-ı İlāhī ola rüşen

3648 Yaratdı Ādem'i balçıkdan Allāh
Pes envā'ından arzuñ ol hoş āgāh

3649 Yaratdum didi Hāq añlarsañ iy yār
Ki ol şalışāl-idi faħħāra beñzer

3650 Teni mulkā ve bākī oldı sen bil
Ki yetdi cennetüñ bābında kırk yıl

3651 Melāik çün gelür andan geçerdi
'Aceblerlerdi görmişler degüldi

B127a 3652 Ki dirlerdi bu şüret mişli hergiz
Bu 'ālemde daħı hıç görmedük biz

3653 Pes İblīs anı gördi didi rüşen
Ne emr için yaradılduñ 'aceb sen

3654 Elin kağdı bile aşlın ki şānuñ
Anı añladı kim cevfi var anuñ

3655 Didi oluñ melekler siz müşerref
Kayurmañ bu yaradılmış mücevvef

3656 Temāsük eyleyüp bu şābit olmaz
Temālik eyleyüp bu kānit olmaz

3657 Ne geldi başa gördüñüz mi n'oldı
Sizüñ üstüñüze kim efđal oldı

- 3658 Didiler itmezüz bir ğayrı maḫlab
Muṭī‘uz Rabbümüz emrine biz hep
- 3659 Yörendi nefs-i İblīs’e bu ḫālet
Didi vallāhi kılmazam iṭā‘at
- 3660 Helāke sa‘yim olsun buña her sū
Benüm üstüme fāzıl mı olur bu
- 3661 Bu söz Ḥaḫḫ’uñ kelāmıdur ol āgāh
Ḥaber virdi bunu ḫavlinde Allāh
- 3662 Bilürem her ne zāhirdür seversiz
Ne sırr kim siz anı hem ketm idersiz
- 3663 Ne sır kim ya‘ni anı itdi İblīs
Ki kibr ü hem ‘adāvet kıldı İblīs
- 3664 Pes Ādem cismine nefḫ itdi rūḫı
Dimāğa girdi añlandı fütūḫı
- 3665 İnüp hoş oldu tā ‘aynında ḫāzır
Ola tā aşlına ḫalkına nāzır
- 3666 Anuñ tā olmaya nefsinde ‘ucbı
Anuñ tā Şāni‘ine ola ḫubbı
- B127b 3667 Kerem itdi Ḥaḫ’uñ in‘āmı irdi
Anuñ rūḫı hemān ḫayşūma indi
- 3668 Aña ol demde oldu ‘aṭse ḫāşıl
Bu kez ağızına oldu rūḫ nāzil

- 3669 Aña pes Һamdi ilhām itdi Allāh
Didi fi'l-hāl hoş elҺamdülillāh
- 3670 Bile hem didi Rabbi'l-‘ālemīn ol
Keremden eyledi Allāh maқbūl
- 3671 Çün oldı diline evvel bu cārī
Didi ‘azze_ismuhu ol demde Bārī
- 3672 Saña Rabbüñ güzel raҺmetler itsün
Yaratdum ben seni raҺmetlerüm-çün
- 3673 Çü raҺmet saña yā Ādem didi Һaқ
Anuñ-çün adı Ādem’dür muҺaққaқ
- 3674 Pes Ādem diyü Һaққ oldı münādī
Edīm-i arzuñ üstinden yaratdı
- 3675 Һudā’nuñ қavlidür böyle buyurdı
Ğazabdan raҺmetüm hoş sebқat itdi
- 3676 Didi anları bunuñ-çün yaratdum
RaҺīmem ‘izzetümden raҺmet itdüm
- 3677 Ğazabdan sebқat itdi çünki raҺmet
Ne luғf itmiş işit Allāh’a minnet
- 3678 Dimiş bir Һayruñ on olsun sevābı
Eger şer itse bir olsun ‘azābı
- 3679 Didi Ādem ziyāde_eyle İlāhī
Senüñ luғfundur umılan kemāhī
- 3680 Didi Һaқ fazlum irsün Һalka dirüz

- Ki bir hayr ide ne olsun yedi yüz
- 3681 Ben Allāh'am virürem kime virsem
Muẓā'af eylerem kime dilersem
- B128a 3682 Didi Ādem ki yā Rab kıl ziyāde
Senüñ luṭfuñdan oluruz güşāde
- 3683 Didi Hāḡ hayra şayırlar şevābı
Anuñ ecrinüñ olmasun hisābı
- 3684 Pes andan şoñra bu oldu fütūhı
Kalan cismine hep yayıldı rūhı
- 3685 Pes andan şoñra laḡm oldu dem oldu
Libās-ı zufrı aña Hāḡ giyürdi
- 3686 Cemāli ḡusni çün vardukça tıldı
Ḥudā cennet libāsın gey buyurdi
- 3687 Geyürdi nūr tıldı çevresi zav
Güneş nūrı bigi hoş virdi pertev
- 3688 Cebīninden anuñ şem'-idi cem'a
Muḡammed nūrı hoş virürdi lem'a
- 3689 Gelürdi ol kamu envāra ġālib
Müşerref nūra batmışdı cevānib
- 3690 Anı Hāḡ bir serīr üzre buyurdi
Melekler tā ki çigine götürdi
- 3691 Anuñla bile emr itdi müretteb
Semāvātuñ tavāfın ideler hep

- 3692 Göre ol ‘ālemi melkūt-ı hasnā
‘Acāyibler ide hoş hoş temāşā
- 3693 Pes andan itdi Hāḡ ta‘līm-i zībā
Hep esmāsını maḥlūḡātuñ aña
- 3694 Melek olana hep secde buyurđı
Melāik aña küllī secde itdi
- 3695 Sücūd Allāh’adur ol ḡible oldı
Şalāta ḡible lābūd Ka‘be oldı
- 3696 Aña secde idüp ḡılmadı mescūd
Pes İblīs oldı key mel‘ün ü maḡrūd
- B128b 3697 Anı cennetde çünkim sākin itdi
Anuñ-çün anda Havvā’yı yaratdı
- 3698 Velīkin sol eyegüden götürdi
Bu Ādem anda uyurđı yetürdi
- 3699 Uyandı çün cemālin baḡdı görđi
Aña şevḡ-ıla ol dem el uzatdı
- 3700 Melāik didiler yā Ādem epsem
Didi niçün benüm-çün oldı bu hem
- 3701 Didiler it edā mehrin nişānın
Didi mehri nedür eyleñ beyānın
- 3702 Didiler mehri iy ehl-i sa‘adet
Muḡammed üstine vir üç taḡıyyāt

- 3703 Şalâtı viridi ‘ışk-ıla budur haķ
Hemān Havvā’ya çift oldı muhaķķaķ
- 3704 Saña ta‘līmdür gökçek bu mü’min
‘İvażlar vire virseñ ol müheymin
- 3705 Dilüñden ger şalâtı gitmese hiç
Saña havrā olur cennetde tezvīc
- 3706 Şalâtı virgil iy merd-i Hudāyī
Severseñ ‘ışk-ıla hūb enbiyāyı
- 3707 Tola göñlüñ muħabbet ola rūşen
İşit hoş mu‘cizātın anlaruñ sen
- 3708 Saña iki cihānda olsa mesned
Ne kıldı añla İdrīs ü Muħammed
- 3709 Nedür bil bu ikinci mu‘cizātı
Ki budur añla İdrīs’uñ şıfātı
- 3710 Becid hā rüz-i şeb dürişüp İdrīs
İder tesbīħ u hem tehlīl ü taķdīs
- 3711 Kaçan bir nesne olurdı murādı
Dilerdi bulmağa anuñla şādī
- B129a 3712 Hemān-dem kığırurdı ol seħābı
Dilinden anuñ alurdı cevābı
- 3713 İşidürlerdi hep anı ħalāyık
Olurlardı anuñ ‘ışkında şādık
- 3714 İlāhī şıdķı göñlümüzden ırma

Bizi yā Rabbi ĩmāndan ayırma

Tetimme

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün

.--- / .--- / .--

- 3715 Yine ancılayın ol Şāh-ı 'ālem
Cihān cānı Ḥabībullah-ı a'zem
- 3716 Ḥalīl ü Ḥalīk-ı arz u semāvāt
'Abīd-i ḥās enīs-i müsteḥibbāt
- 3717 Ḥabīb-i Cebreīl ü nūr-ı Ḳuddūs
Ki Mīkāl'e şādık sırr-ı Nāmūs
- 3718 Şalāt-ıla selām eylerken emlāk
İden seyyāre-veş seyr-i nüh eflāk
- 3719 Olan sür'atde her dem sābıku'l-va'd
Emīnullāh 'ārif şādıku'l-'ahd
- 3720 Sırāt-ı müstakīm üstine kıyım
Mesākīne iren elṭāfı dāyım
- 3721 Devā-y-ide şifā-yı her mezāyib
Çırāğ-ı çeşm ü cān nūr-ı 'ayāhib
- 3722 Ki gönli gülşen-i rāz-ı hidāye
Muḥakḳak zav'ı mışbāh-ı 'ināye
- 3723 Ḥafīz-i müşkilāt-ı sırr-ı elvāh
Ḥakīkat rāḥat-i ervāh u eşbāh

- 3724 amer bigi iden m z nı seyr n
İrişen saf-ı merf 'a Őit b n
- 3725 Ne buyurur işit iy merd-i d nd r
Kel mull hdan vir r hoş ab r
- B129b 3726 Haıat  dem   Havv 'yı iy c n
Tayındurdı ikisin bile Őeyt n
- 3727 İkinin bile cennetden ıardı
Na' m-i huldı a'ladan apardı
- 3728 Ned r hoş ala bu s z n bey nı
Haıat bilesin sen gercek anı
- 3729 Gire t  cennete d r Ődi İbl s
ıla t   dem   Havv 'ya telb s
- 3730 Ola t  anlara g yet yuvesvis
D Ő re ' lem-i d ny ya m flis
- 3731 omadı girmege  n anı Rızv n
İrişdi hayye atına Őit b n
- 3732 Olurdu hayye  n İbl s'e Őidd 
Anu- n ol ana 'azm itdi taı
- 3733 Olurdu d bbe geri mu'ayyen
YaradılmıŐdı hoş Ő retde asen
- 3734 Cemel bigi olur hoş meŐye ' zim
Olurdu d rt av yim  zre  yim
- 3735 Olurdu ol daı huzz n-ı cennet

- Ne kıldı gör aña İblīs-i la‘net
- 3736 Gire tā diledi ağızına anuñ
Aña añmadı aşlın mācerānuñ
- 3737 Anı ol ağızı içre aldı āsān
Givürdi cennete ıuyıadı huzzān
- 3738 Duḥūlüñ gerçi oldı aşlı rüşen
Ne dimişdür Ḥasen bunda işit sen
- 3739 Meger kim Ādem ü Ḥavvā’ya irdi
Ki şeytān cennetüñ bābında girdi
- 3740 Ki zīrā hoş gelür gider bakardı
İkisi bile cennetden çıkardı
- B130a 3741 Girürken bir kez Ādem anda zībā
Na‘imin cennetüñ itmiş temāşā
- 3742 Dimiş gökçek be-gāyet bu n’olaydı
Kişi tā bunda dāyim huld olaydı
- 3743 Melül oldı be-gāyet anda çendān
Aña girdüklerine gerçi şeytān
- 3744 Cihet bu düşdi āḥir añla şānı
Ḥulūduñ söz-ile aldadı anı
- 3745 Bu şeytān cennete vaqtı ki girdi
Gelüp tā Ādem ü Ḥavvā’ya irdi
- 3746 Velī gördiler aña tınmadılar
İkisi bile anı bilmediler

- 3747 Dögüñdi ağladı yolındı anda
Be-ğāyet oldı anlar ğussalu tā
- 3748 Fiğān u nevhā iden oldur evvel
Anuñ-çün oldı memnū' iy mükemmel
- 3749 Didiler aña ağlarsın niçün sen
Didi sizüñ-çün acır ağlaram ben
- 3750 Ki bunda hālid olmazsız ölürsüz
Ki siz birbiriñüzden ayrılırsız
- 3751 Ebed bu çavra kalmazsız müretteb
Bu ni'metler ki sizden fevt olur hep
- 3752 Bu sözden ğussalandılar be-ğāyet
İkisinüñ de nefsi çekdi zaħmet
- 3753 Bu resme kıldı geçdi gitdi İblīs
Pes andan şöñra geldi itdi telbīs
- 3754 Didi yā Ādem olıban mu'āvin
Delālet ideyim mi huld ağacın
- 3755 Bu söz kim geldi Ādem Ğazretinde
Çabūle gelmedi anuñ çatında
- B130b 3756 Hemān-dem içdi and Allāh'a rüşen
Ki size nāşihīn olandanam ben
- 3757 Çün içdi and anlar oldı mağrūr
Ğurūr eyler dirīğā nesneden dūr

- 3758 Ne bilsinler pes anlar eyle şandı
Yalan içmez kişi Allāh'a andı
- 3759 Ağaçdan yimege Havvā ki evdi
Üzüp virdi aña hem kendü yidi
- 3760 Güzel fehm it Sa'īd ibni Müseyyeb
İçüp Allāh'a andı dir müretteb
- 3761 Şecerden yimediysen şöyle bil hem
Ta'aqqul itdi key hālinde Ādem
- 3762 Velīkin aña Havvā hamr içürdi
Yidüp serhoş iletdi ol da yidi
- 3763 Kılasm tã ki gökçek istifāde
Ne dir bil İbni 'Abbās ü Kātāde
- 3764 Şecerden yidi Ādem oldı garrā
Didi ol demde aña Haq ta'ālā
- 3765 Şecerden itmedüm mi böyle hālī
Ki virdüm saña cennetde helālī
- 3766 Belī virdün İlāhī 'izzetün-çün
Kemāl-i kudretün-çün re'fetün-çün
- 3767 Velī zann itmedüm ben böyle gālīb
İçe bir kimse andı ola kâzīb
- 3768 Didi Haq 'izzetüm-çün bi'z-zarüre
Seni indüreyin elbette yire
- 3769 Bir emrün tã bite sen nice gel git

Cihānda ‘ıyşı ğāyet kedd-ile it

3770 Didi in yire Hāḡ bu cennetümden
Şıduñ buyruğı düşdüñ ‘izzetümden

B131a 3771 Yire pes indiler nāçār ḡāşır
Yir iken cennetüñ içinde vāfir⁵⁶⁰

3772 Çün oldı ḡāletinden Ādem āġāh
Demür şan‘atların öğretti Allāh

3773 Ekin ekmeġiñ aña buyruġ oldı
Didindi ekdi vü hem şoñra sürdi

3774 Ḳaçan kim bitdi bitdi döndi biçdi
Çalışdı hoş şavurdı ḡüb seçdi

3775 Un itdi çün ḡamīr itdi pes ekmek
Yedi, vācib bu kez şükrini itmek

3776 Ne kim yutdıysa yidi ḡarnı ḡoldı
Teḡāzā-yı ḡazā-yı ḡācet oldı

3777 Ḳulaḡ tut baña olam tā ki vāşif
Ḳılam ḡattā seni bir sırıra vāḡıf

3778 Beyān eyler Sa‘īd ibni Cübeyr uş
Rivāyet İbni ‘Abbās eylemiş ḡoş

⁵⁶⁰ Beytin derkenarında Bakara Sûresinin 35. ayeti kayıtlıdır:

Kālallāhu Taālā; “Ve ḡulnā yā âdemuskun ente ve zevcuke’l-cennete ve kulâ minhâ raġaden ḡayşu şı’tumâ ve lâ taḡrabâ ḡāzihi’ş-şecerete fe tekûnâ mine’z-zâlimîne”

Bakara 2 / 35.

Biz: Ey Âdem! Sen ve eşin (Havva) beraberce cennete yerleşin; orada kolaylıkla istediğiniz zaman her yerde cennet nimetlerinden yeyin; sadece şu ağaca yaklaşmayın. Eğer bu ağaçtan yerseniz her ikiniz de kendine kötülük eden zalimlerden olursunuz, dedik.

- 3779 Şecerden çün yidi Ādem mu‘ayyen
Ki nehy itmişler idi anı andan
- 3780 Didi Allāh yā Ādem yidüñ sen
Ne ħaml itdi bu iş kim eyledüñ sen
- 3781 Didi yā Rabbi tezyīn itdi Ĥavvā
Şaқınurdum anı yimezdüm aşlā
- 3782 Didi Ĥaқ kim ‘iқāb eyleyeyin hā
Ki қılsın ħamlini vaz‘ını kerhā
- 3783 Didinsin kendünüñ ħāline baқsın
İki kerre bir ayda қanı aқsın
- 3784 İşidüp derd-ile çığırdı Ĥavvā
Dinildi hā çağır sen қızlaruñ hā
- 3785 Sözi şāhum oñat aşlıyla añla
Yidi Ādem yidi el-қışsa Ĥavvā
- B131b 3786 Şecerden itmeyinceк ictinābı
İkisinüñ bile uçdı şiyābı
- 3787 Çıқup cennetden anlar ħoş seçildi
İkisinüñ de ud yiri açıldı
- 3788 Hemān anlar degül añla muħaққaқ
Buyurdı ħoş işit “*қulnāhbiṭū*”⁵⁶¹ Ĥaқ

⁵⁶¹ Beytin derken arında Bakara Sûresinin 36. ayeti kayıtlıdır:

Kālallāhu Taālā;

“Fe ezellehumâ’ş-şeyṭānu ‘anhâ fe aḥrecephumâ mimmâ kânâ fihi, ve қulnāhbiṭū ba‘ḍukum li ba‘ḍin ‘aduvvun, ve lekum fî’l-‘arḍi musteқarrun ve metâ‘un ilâ ḥînin”

- 3789 Yire cennetden Ādem bir de Ḥavvā
Bir İblīs ü biri ḥayye inen hā
- 3790 Pes Ādem düşdi bir yire ne tertīb
Ki Hindistān'da dinilmiş Serendib
- 3791 Ki tağ üstinde[dür] dirler turağa
Ezelden Nūdi dirlermiş o tāğa
- 3792 Düşincek Cidde oldı cāy-ı Ḥavvā
Übelle oldı İblīs'ün yiri tā
- 3793 İnüp tā ḥayye düşdi Işfahān'e
‘Adāvet taldı bunlardan cihāne
- 3794 Buyurdu Ḥaḳ Ta‘ālallāh rūšen
Pes olsun ba‘zı sırdan ba‘za düşmen
- 3795 ‘Adūdur bize bildürdüñ kemāhī
Şıgınduk saña şeytāndan İllāhī
- 3796 Yüzümüz saña tıtduk ‘acz-ile hep
Anuñ şerrini sen def‘ eyle yā Rab
- 3797 Muḥammed şer‘-ile tıtduk saña yüz
Anuñ elḥamdülillāh ümmetiyüz
- 3798 İnanduk, luḳf-ıla iḥsānuñ irdi
Bize her şey'i ol Ḥaḳ'dan getürdi

Bakara 2 / 36.

Şeytan onların ayaklarını kaydırıp haddi tecavüz ettirdi ve içinde buldukları (cennetten) onları çıkardı. Bunun üzerine: Bir kısmınız diğerine düşman olarak ininiz, sizin için yeryüzünde barınak ve belli bir zamana dek yaşamak vardır, dedik.

- 3799 İnanduķ mu‘cizātına yetişdik
Görenler gördi ammā biz işitdik
- 3800 Sefer itdi bile gitdi tavāyif
Velī menzilleri çün oldı Tāyif
- B132a 3801 Seḫāba çün Nebī oldı münādī
Seḫābuñ ḫalka sözi viridi şādī
- 3802 Seḫābuñ çün Nebī aldı selāmın
Seḫābuñ diñledi zībā kelāmın
- 3803 İnan bu mu‘cize kim oldı zāhir
İnanmayan olur bī-şübhe kāfir
- 3804 Aña tapmağı tutduķ rāhumuzdur
Anuñ maḫlūķıyuz Allāh’umuzdur
- 3805 Gözetseñ n’ola bizde i‘tibārı
Ḳuluñ şāhından olur iftiḫārı
- 3806 Du‘āya müfteḫir olur ‘acāyib
Ola şeytān-içün ‘ālemde ğālib
- 3807 Senüñ luṭfuñda yā Allāhu Ḳādir
Biḫamdillāh ki olduķ ‘abd-i fāḫir
- 3808 İlāhī ‘acüzümüz bildük kemāhī
Bizi sen şakla şeytāndan İlāhī
- 3809 Şıgınduķ saña luṭfuñ ḫürmeti-y-çün
Bizi şakla nebīler ‘izzeti-y-çün
- 3810 İrişe çün ki aḫvāl-i kıyāmet

Kerem kıl yā Mu‘īn eyle ‘ināyet

3811 Bize ol günde ihsān eyle aḥsen
Egerçi “*tāmmetü’l-kübrā*”⁵⁶² didüñ sen

3812 Bizi dāyim anuñ hizbinde segrit
Şefī‘ü’l-müznibīn oldur şefī‘ it

3813 Senüñ fażluña tutmuşuz recāyı
Senüñ luṭfuña kılduḡ ilticāyı

3814 Raḥīm olduñ bize sen merḥamet kıl
Ġafūr olduñ bize sen maġfıret kıl

3815 Kerem kıl luṭfa ḳādırsın mu‘ayyen
Bizüm aḥvālümüz cümle bilen sen

B132b 3816 Mesākīnüz zelīl ü derd-mendüz
Yanaruz nār-ı ‘acz-ıla sipendüz

3817 Aḳaruz su bigi yoḡ çöpce ṭāḳat
Ḳara toprak bigi başda ḥaḳāret

3818 Hevāyīyüz bize ‘avn eyle bir bir
Bize fażluña istiḥḳāḳ sen vir

3819 Bizi sen lāyıḳ it kıl ḥüb rüşen
Bize luṭfuña isti‘dād vir sen

3820 Güzel iy ḥālīş u muḥliş bürāder
Dil ü cānuñda kıl şevḳ-ıla ezber

⁵⁶² Naziat 79 / 34.

Her şeyi alt üst eden o büyük felâket geldiği vakit.

3821 Añılsa mu‘cizāt-ı Aḥmediyye
Diyüp āmentü nūr ol sermediyye

En-Na‘tu fī Ḳāfiyeti’z-zāl

Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün
.--- / .--- / .--- / .---

3822 Saña indi kelāmullāh anuñ içinde nister şāz
Ḥaḳīḳat sen Peyember’sin getürmez pes peyember şāz

3823 Saña ‘ayne’l-yaḳīn indi muḥaḳḳaḳ vaḥy-i Rabbānī
Bu sırr ḥaḳḳa’l-yaḳīn oldı yaḳīn olanda neyler şāz

3824 Didi “*innā fetahnā lek*”⁵⁶³ budur “*naşrun minallāhi*”⁵⁶⁴
Müeyyedsin çü sen olmaz taşavvurdan muşavver şāz

3825 Kelāmuñ naşş-ı ḳāṭı’dur saña her kim ḥilāf eyler
Sözidür herze hem bāṭıl olur mensūḥ defter şāz

3826 Ebū Cehl’uñ ‘aceb midür ḥilāf itdügi sen şāha
Olur mecmū‘ işlerde ḥaḳīḳat cümle kāfir şāz

3827 Saña zamm olmayan diller ne fetḥ olsun olur meksūr
Delīli yoḳ ḥabersüzdür sizi ma‘kūs söyler şāz

3828 Kitābullāh [u] hem sünnet bize muḥkem delāyildür
Şafāyī pes ḳıyās olmaz gelür icā‘a ebter şāz

Bu Faşl, Nūḥ ‘aleyhisselām biş mu‘cizāt itmiş; evvel yābis şecerlerden [B
133a] şemerler izhār eylemiş, anı beyān eyler. Yine ancılayın Aḥmed-i mürsel

⁵⁶³ Fetih 48 / 1.

Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik.

⁵⁶⁴ Saf 61 / 13.

Seveceğiniz başka bir şey daha var: Allah'tan yardım ve yakın bir fetih. Müminleri (bunlarla) müjdele.

‘aleyhisselām kavm-i Bahrān’a qurı ağaçdan yemişler izhār eylemiş, yemişler; anı
‘ayān eyler .

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

- 3829 Biḥamdillāh ki şaldı Ḥayy ü Ğaffār
‘Uḳūdına bu maşnū‘ātuñ enzār
- 3830 Ḥudūşın kıldı eşyānuñ mu‘ayyen
Şıfātında kıdem añlandı rüşen
- 3831 Kemāl-i ḳudret ü ‘ilmine taḥḳīḳ
‘Uḳüle virdi hoş tevfiḳ u taşdıḳ
- 3832 İrādātıyla zāhirdür be-her-ḥāl
Bu evzā‘ u bu elvān ü bu eşkāl
- 3833 Semāyı ḳubbe düzdi lāciverdī
Nücüm oldı mu‘allaḳ ḥikmet irdi
- 3834 Güneş gūyā ki oldı pādişāhı
Ḳamer server nücüm oldı sipāhī
- 3835 Çü bārān olmaya pes budur āyīn
Bu yir beñzer faḳīre ki_ oldı miskīn
- 3836 Olur yubs ü ḥarāretten ciger-süz
‘Ataşdan yarılr bağırı şeb ü rüz
- 3837 Ḥudā’nuñ dest-i in‘āmı şuvardı
İçer eṭfāli şāḥuñ āb-ı verdī
- 3838 Mizācından hep eşcāruñ yübüset

- Gidüben tıtdı hoş elṭāfı līnet
- 3839 Çün ol mā-i ṭahūr içdi mürevvaḵ
Ḥulel geydi hoş aḥsen tıtdı revnaḵ
- 3840 Çü vuşlatdan ṭarab tıtdı mizācı
Şalınur rāst gitdi i'vicācı
- B133b 3841 Ṭurup şaff-ı benāt, açup liḵāyı
Bu ni'met şükkrine ider şenāyı
- 3842 Budaklar düşına alup tırāzı
Açar 'ariflere ebvāb-ı rāzı
- 3843 Virüp bād-ı seher Ḥaḵ'dan nişānı
Açar ezhār-ı muḡlaḵdan beyānı
- 3844 Menābir idinüp efkār-ı eşhār
Ḥaṭīb olup oḵır hoş ḥuṭbe aṭyār
- 3845 Münādī olıban mecmū'-ı ekvān
Lisān-ı ḥāl ile dir Ḥayy ü Sübhān
- 3846 Ğanī'sin yücesin ḵudret senüñdür
Celāl ü heybet ü ḥikmet senüñdür
- 3847 İrüp insāna emrūñ 'ayn-ı Ḥaḵ'dan
Yaratduñ nuṭfeden şoñra 'alaḵdan
- 3848 Ḷatuñda ḡayb-ı miftāḥın görürsin
Anı bilmez ki illā sen bilürsin
- 3849 Bilürsin baḡr u berde her ne kim var
Bilürsin çün düşer evrāḵ-ı eşcār

- 3850 Senüñ na‘māña hem ālāña efkār
Şalar hikmet göziyle tā ki enzār
- 3851 Hımā-yı kibriyāña irse nāgāh
Döker per ‘acz ü kâşır olup āgāh
- 3852 Şamed’sin derk ider ‘ākıl ki muṭlaḳ
Olur ta‘zīmiñüñ baħrında muğraḳ
- 3853 İşidüp şükrini ‘abd-i za‘īfūñ
Pes erzāḳın virürsin ol naḥīfūñ
- 3854 İder luṭfuñ virürsin hoş liyāḳat
Ḳılur tā ḥazretüñe ol inābet
- 3855 Pes itdüñ nev‘-i insānı müşerref
Ki ḳıldıñ cins-i ḥayvāndan mükellef
- B134a 3856 ‘Aṭā itdüñ aña ilhām-ı ‘irfān
Getürdüñ nuṭḳa virdüñ tuḥfe ĩmān
- 3857 Ḳılursın kime istersen hidāyet
Kerem senden ider ‘ayn-ı ‘ināyet
- 3858 Çü sensin ‘ālim-i ğayb u şehādet
İrişür raḥmet ü elṭāf u ‘izzet
- 3859 İdersin şey’e lāyık ḥalḳın iḥsān
Ki sensin Ḳādir ü Ḳayyūm ü Sübhān
- 3860 İder ‘uḳbāda luṭfuñ ḳıldığ iḳrār
Bize ḥayru’l-beşerden irdi aḥbār

- 3861 Mu‘an‘an geldi irdi buldı şıhhat
Sa‘īd ibni Müseyyeb’den rivāyet
- 3862 Çü hikmet bahrı mevci başdan aşmış
Ebu’l-hirre giderken ol şataşmış
- 3863 Ebü’l-hirre aña didi ki her gāh
Düriş iste bizi cem‘ itsin Allāh
- 3864 Olıban cennetüñ sūkıında k̄āyim
Olalum biz H̄aḫ’uñ luḫfında dāyim
- 3865 Sa‘īd eydür ki h̄iç işitdügüm yok
Ki cennet içre böyle var mıdur sūḫ
- 3866 Didi ol cennetüñ sūḫı na‘am-dār
Resülullāh’dan almışam aḫbār
- 3867 H̄aḫīḫat ehl-i cennet kim verürler
Ḫaçan ki cennete anlar girürler
- 3868 Nüzül eylerler anlar anda derḫāl
Sebebdür girmek için fazl-ı a‘māl
- 3869 Pes andan soñra ḫoş anlara mesrūr
Olur bir heftenüñ miḫdārı destūr
- 3870 İrer ḫoş fazl-ı envār-ı ‘ināyet
İderler Rablerin anlar ziyāret
- B134b 3871 Ezel pes anlara āḡüşın açar
Ḫılur ḫoş anlara kendüyi iḫhār
- 3872 Riyāz-ı cennetüñ bir ravzasında

Fezā-yı fazl-ı Raḥmān sāyesinde

- 3873 onur nūr-ı zebercetden menābir
onur yāūt ve lü'lü'den metābir
- 3874 onur altun gümüşden hem menābir
Muarrebler oturup anda nāır
- 3875 Yaratmıř oturur ednā ve pür-nūr
Kime küřbān ü misk ü kime kāfūr
- 3876 Muaa bil ki anlarda denī yo
Bu řādıdur bunı hem ala masdūk
- 3877 Kūrāsī ehli olmıřdur mükemmel
Görinmez meclisinde andan efal
- 3878 Sa'īd eydür Ebü'l-hirre didi hem
Didüm kim yā Resūlullāh-ı a'em
- 3879 Görür miyüz udā'yı biz mu'ayyen
Na'am didi baa ol nūr-ı rüřen
- 3880 Güneş görmekte alu şekki var mı
amer bedr olsa görse reyb ider mi
- 3881 Didüm yo yā Resūlullāh-ı ekrem
Fidā 'ışunda cānlar başımız hem
- 3882 Didi ancılayın bilsin bu malūk
udā'nu rü'yetinde hī şekk yo
- 3883 aıat böyledür kim ir eger gi
Ki ol meclisde almaz bir kişi hī

- 3884 İder mecmū^ʿ-ı maḥlūkātı āgāh
Cemāl açar meḥāzır olur Allāh
- 3885 Olur keşf-i ḥicāb idüp muḳāvil
Olur bī-vāsıṭa anlara ḳāyil
- B135a 3886 Ki ḥattā dir birisine mu^ʿayyen
Eyā ibni fülān ibni fülān sen
- 3887 Eger añlar mısın bī-şübhe rüşen
Ki bir gün şöyle şöyle didüğüñ sen
- 3888 Aña añdurmağ-ıçün dir o Cebbār
Ki olmuş dem-be-dem dünyāda ğaddār
- 3889 Dir ol ḳul yā İlāhī şimdi aḥsen
Baña pes itmedüñ mi mağfiret sen
- 3890 Belī dir saña itdüm mağfiret ben
Ki bulduñ böyle ʿālī menzilet sen
- 3891 Ki vüs^ʿi raḥmetümdendür bil oñat
Bu olmaz ecr-i a^ʿmālünde heyhāt
- 3892 Bu resme kim ḥiṭāb eyler o Ḥālīḳ
Bu ṭavr üstinde-y-iken ol ḥalāyīḳ
- 3893 Gelür hoş bir seḥāb anlara maḥbūb
Yürür üstinden anları igen ḥūb
- 3894 Güzel anlaruñ üstine yağar ṭıyb
Meşām-ı cān bulur rīḥ-ile tergīb

- 3895 Bu rīhuñ mişli hergiz bulmamışlar
Bu luţfa böyle hergiz irmemişler
- 3896 Buyurur Rabbümüz kim ʔuruñ aḥsen
Kerāmetden neler yaraqladum ben
- 3897 Oluñ hoş ʔünkü irişdi zamānı
Neyi kim iştiḥā eylersiz anı
- 3898 Bize ʔün buyurur bu resme kādır
Gelürüz sūka cümle evvel āḥir
- 3899 Melāik kaplamışlar şöyle ḥāzır
‘Uyūn olmuş degül mişline nāzır
- 3900 ʔulūba tā ḥuṭūr itmiş degül hīʔ
Ne işitmiş ʔulaqlar anı ir giʔ
- B135b 3901 Neyi kim umsavuz hep anda ḥāşıl
Olur her müştēhāmuz def‘-i vāşıl
- 3902 Ne ol sūḳ iʔre şatmaḳ var ne almaḳ
Olur zībā cemel olmaḳ şalınmaḳ
- 3903 İderken nāgah ol sūḳ iʔre seyrān
Bulışur ba‘zı kimse ba‘za ḥandān
- 3904 Yüce rütbetlü kimse ʔılsa iḳbāl
ʔün uğrar kendüden dūna ki derḥāl
- 3905 Denī yoḳ durur anda fi‘l-ḥaḳīḳa
Güzel fehm it güzeldür bu daḳīḳa
- 3906 Görür üstinde geydügi libāsı

‘Acebler gördüğü yok böyle nâsı

- 3907 Sözin irgürmedin hâtmine rüşen
Görür üstinde zâhir andan ahsen
- 3908 Kişiyeye anda pes dine neden dūn
Çün olmaz evvel āhir kimse maḥzūn
- 3909 Pes andan şoñ-ıla maḥşūd oldu ḥāşıl
Bize maḥlab olur yine menāzil
- 3910 Görüp ezvācumuz luṭf-ıla ḥattā
Ki dirler merḥaben ehlen ve sehlā
- 3911 Ḥaḳīḳat geldüñüz gökçek mükemmel
Cemālüñüz ezelden olmuş efḍal
- 3912 Daḥı siz olmadın bizden mufāriḳ
Degülde ḥüsnünüz bu resme fāyık
- 3913 Dirüz kim Rabbümüz Ḳuddūs ü Cebbār
Oturduḳ bile ḥoş gösterdi dīdār
- 3914 Bize ḥoş bu sa‘adet oldu lāhıḳ
Pes olduḳ münḳalib olmaḡa lāyık
- 3915 Getürdüm bu ḥadīşi nazma ḥ^wāce
Çıḳardı Tirmidī vü İbni Māce
- B136a 3916 Gel imdi çün işitdūñ bu beyānı
Yaraḳlan itmege seyr-i cinānı
- 3917 Ne mümkindür bu şādıḳ gelmeyince
Ki sen Allāh’a maḥbūb olmayınca

- 3918 Olasın tā Hāḡ' uñ maḡbūbı gerçek
Şalātı vir Resūlullāh'a gōkçek
- 3919 Bizüm bundan yig olur mı şafāmuz
Bize Ḳur'ān'da ögretdi Hudā'muz
- 3920 Bizüm derdümüzüñ budur 'ilācı
Gözümüz nūrı gönümüz sirācı
- 3921 Şifā-yı cān ü dildür key dilārā
Bize dünyāda vü 'uḡbāda ḡattā
- 3922 İde Hāḡ ḡullarına tā ki raḡmet
Buyurđı aña di maḡlūḡa ögret
- 3923 Eger Allāh'ı sevmekdür size cāh
Baña uyuñ ki sevsin sizi Allāh
- 3924 Birinüñ nālesi 'ayyūḡa yitse
Cihānuñ baḡrı deñlü yaş aḡıtsa
- 3925 Deñizler ḡatresince 'ömri olsa
Baña maḡbūl olam diyü uzansa
- 3926 Ḳabūl itmez diyü görür şudā'ı
Saña çün girçek itmez ittibā'ı
- 3927 Bilürseñ ḡoş bilürsin ḡāyetini
Ḳıl “*in kuntum tuḡibbūn*” āyetini⁵⁶⁵

⁵⁶⁵ Al-i İmran 3 / 31.

(Resūlüm!) De ki: Eḡer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve ḡunahlarınızı baḡışlasın. Allah son derece baḡışlayıcı ve esirgeyicidir.

- 3928 Bu avlun aladusa ger melin
Aa uy ho ebed cennetde alın
- 3929 Cihetsüz Ha görünür ho inyet
Olursın t ki sen mabb-1 haret
- 3930 İlh lufu olsun bize bu ch
Saa marladu avn eyle Allh
- B136b 3931 İit bir sz virür hum ify
af sr t ki disnler afy
- 3932 Hberdr enbiy-y muteberden
Ki yegdr bir kelm bi gherden
- 3933 Saa tarr ider abr-1 Nh'
Ki gzler nrdur rhu fth
- 3934 Klur envra mstara cihn
Hbbullh'n olur n beyn
- 3935 Yine bir avle itdm ho ser-gz
af-ba-1 mferri cmle pr-rz
- 3936 Dzetdi pr man bir glistn
Ceml aar ki oldur ayn-1 mn
- 3937 Gel imdi k isen bir naar al
Nice evler seni bir hli derhl
- 3938 Aılm nice diller snblinde
Pr olm cn mem bir glinde
- 3939 Naar n pkdr seyr eyle h

Teferrüc-gāh-ı zībādur İlähî

- 3940 Bu ol sözdür ki her cisme virür rûh
Bu ‘âlî mu‘cizâtı işledi Nûh
- 3941 Dağı ol mu‘cizât oldu ki emced
Ne kim Nûh itdi, itdi anı Aḥmed
- 3942 Dilerseñ añlamak sen bu kelāmı
Pey-â-pey anlara gönder selāmı
- 3943 Selām olsun cihān tolusı her gāh
Nitekim dāyim ü bāķīdür Allāh
- 3944 Bu Nûh’uñ mu‘cizātı cümle beşdür
Bağışlaram işitseñ saña besdür
- 3945 Biri oldur ki hep yābis şecerler
Du‘ā itdükçe virürdi şemerler
- B137a 3946 İkinci çün ki şunar remli elden
Ḥalāyık anı tatlu yir ‘aselden
- 3947 Üçünci yükledür binti ‘aķīmi
Kaçan kim añsa Ḥallāķ-ı ‘Alīm’i
- 3948 Dikerdi bir ağacı çün o meh-rū
Biterdi hoş yemişler dürlü dürlü
- 3949 Beşinci añla kim yüritdi tağı
İnan kim yoḥsa dirler saña taġī
- 3950 İnanmaķdan biter ĩmān ziyāde
Köki yirde olur fer‘i semāda

- 3951 İnanduñsa eger sen bu şafāya
Şalātı vir şafādan Muşafā'ya
- 3952 İştigil mu'cize n'oldı şecerden
Qazıyye neydügin añla şemerden
- 3953 Getürdi Kūfe'ye Nūh'ı ser-encām
Vire tā ehline ĩmān ü İslām
- 3954 Didi ol qavme hoş sürüñ şafāyı
Qamu iqrār idüñ birleñ Hudā'ı
- 3955 Didiler kim nesin ne mezhebīsın
Getür bürhān ger girçek Nebīsın
- 3956 Bizüm-çün Kūfe şehrinde ne kim var
Getürsünler yemişler yābis eşcār
- 3957 Hemān-dem Nūh itdi hoş münācāt
Hāq'ıñ dergāhına 'arz itdi hācāt
- 3958 Qabül itdi murādın ol hudāvend
Niçün itmez ki yoqdur aña mānend
- 3959 Yeşerdi Kūfe'de yābis şecerler
Yetişdi halka hoş vāfir şemerler
- 3960 İlāhī bizi in'āmuñla toyla
Bize dāyim ziyāfet eyle böyle

Tetimme

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün

.--- / .--- / .--

- B137b 3961 Yine ancılayın şāh-ı güzīde
Göñüller rāhatı ol nūr-ı dīde
- 3962 Hāḡ'ıñ maḡbūbı Hāḡ'dan iren i'zāz
Şeker lezzetlü sözi cümle pür-rāz
- 3963 Dili gencīne-i ġayb-ı İlähī
Müzeyyen sırr-ı aḡlāḡī kemāhī
- 3964 Emīn-i maḡzen-i elṡāf-ı Sübhān
Devā-yı derd-i cān-ı derd-mendān
- 3965 Düzen aḡvāl-i eytām ü mesākīn
Yörenmez göñli şehrin kibr ile kīn
- 3966 Kerem ṡıynından olan munteḡab ḡüb
Sirācü'l-ümme 'Abdullāh-i maḡbūb
- 3967 Olan ḡoş (.....) sülāle
Getüren Hāḡ ta'ālādan risāle
- 3968 Olan 'ālī menār-ı dīn ü vāzıḡ
Meşākīl-i ġıyār-ı fazl-ı rāciḡ
- 3969 Hāḡīḡat oldı miftāḡi'l-ġuyüb ol
Bu rüşendür ki misbāḡi'l-ḡulüb ol
- 3970 İmāmü'l-müfliḡīn oldur muḡaḡḡaḡ
Mu'īn ü sāḡibü'l-Kevşer budur ḡaḡ
- 3971 Ne buyurmuşdur ol sultān-ı mi'rāc
İşit ḡoş 'āşık-iseñ gözlerüñ aç

- 3972 Bu derd-i hākdānı çekme bol bol
Anuñ hoş derd-mendi ol, şifā bul
- 3973 Neçün olmayasın anuñ gulāmı
Seni ‘ayyūka ilter bir kelāmı
- 3974 Aña uy menzil olsun nüh semāvāt
Saña seyrān-geh olsun cümle cennāt
- 3975 Senüñ huddāmuñ olsun hūr-ı Rıdvān
Ki göstere sin saña dīdār-ı Raḥmān
- B138a 3976 Kıluram bir ḥadīşi hoş muḥarrer
Ki ol minhāc-ı şer‘ üzre muḥarrer
- 3977 Rebī‘ ibni Enes eyler ḥikāyet
Ebü’l-hirre Nebī’den tā rivāyet
- 3978 Bize geldi irişdi tā kemāhī
Buyurmuş mehbiṭ-i vaḥy-i İllāhī
- 3979 İrişdüm bir maḥāma pür-şafādur
Dinildi Sidredür kim Müntehādur
- 3980 Nihāyet buna irer sohbetüñden
Şehā küllī aḥad tā ümmetüñden
- 3981 Görürler pür-şafā anlar bu ḥālī
Senüñ ‘ışkuñda çün eylendi ḥālī
- 3982 Bu Sidre Müntehādur cümle pür-bār
Çıkar aşlından anuñ çār enhār

- 3983 Bir enhārı ki sūdũñ ğayr-ı āsin
Bir enhārı lebendendür mu‘āyin
- 3984 Be-ġāyet şāfī vü şīrīn güzel şīr
Ki hergiz olmaz anuñ ta‘mı taġyīr
- 3985 Bir enhārı anuñ ħamr oldu yine
Ķatı lezzet virür ol şāribīne
- 3986 Bir enhārı ‘aseldendür muşaffā
Ki ħaĳĳā oldu ol şekerden aĳlā
- 3987 Şecerdür Sidre binüt seyr iderler
Ki bir ıalında yetmiş yıl giderler
- 3988 Bu yetmiş yıl demek olur be-ġāyet
‘Arab ıatında meblaĳdan kināyet
- 3989 Olur bir yapraĳı hep ħalka sāye
Virür her mīvenũñ zevıında vāye
- 3990 Ĥaĳīkat ol aĳacı bürimiş nür
Melāik bürimiş her ānı mesrūr
- B138b 3991 Beyānı eyledi ġāyetde zībā
Kelāmullāh içinde Ĥaĳ ta‘ālā
- 3992 Nice nice maĳāma tā ulaşdum
Nice nice ħicābatı ki aşdum
- 3993 Yetüşdüm bir maĳāma şoñra ben tā
Taĳallūf itdi Cibrīl anda ħattā
- 3994 Didüm bunda niçündür ıalduĳuñ sen

Didi kim yā Muḥammed bil mu‘ayyen

- 3995 Melāik oldı Hāḡ’dan şöyle maḥkūm
Maḡāmı her birinüñ oldı ma‘lūm
- 3996 Kerāmātuñ yetişdi bile açdum
Ki beş yüz yıl kadar aşurı geçdüm
- 3997 Pes andan soñ nidā irişdi ekmel
Ki sen yā Ekremü’l-ḡalk ilerü gel
- 3998 Yaḡīn oldum da anda şöyle ol dem
Ki ḡattā ‘arş-ı Hāḡḡ öñine geldüm
- 3999 Dinildi iy Muḥammed ‘ayn-ı raḡmet
Yaḡīn gel tā yaḡīn geldüm be-ḡāyet
- 4000 Baña ‘arş-ı mecīd üstinde indi
Zebānum üstine bir ḡatre ḡamdı
- 4001 İren ol ḡatreden irdüm ki bīne
‘Ulūm-ı evvelīn ü āḡirīne
- 4002 Nidā irdi baña yā ‘ayn-ı raḡmet
Ḥoř it sen kendü Rabbüñe taḡiyyet
- 4003 Ne dinür anda çün ben bilmedüm tām
Yetişdi Ḥāzret-i ‘izzetden ilḡām
- 4004 Didüm fi’l-ḡāl tā ben ettaḡiyyāt
Aḡıdam ḡayyibāta vardum oñat
- 4005 Du‘āmı çünkim itdüm anda irdi
Baña luḡfından ol Rabbüm buyurđı

- B139a 4006 Selām olsun saña didüm ki yine
Baña vü hem ‘ibād-ı şālihīne
- 4007 Melāik eylediler pes şehādet
İlāh-ı lā şerīk oldur haķīķat
- 4008 Muḥammed ‘abddür diyüp haķīķat
Risālātuma itdiler şehādet
- 4009 Nidā irdi yine kim yā Muḥammed
Seni çün eyledüm bu resme es‘ad
- 4010 Ƙabül itgil ki hoş hoş niyāzın
Senüñle ümmetüñüñ ben namāzın
- 4011 Ƙıyām itdüm rükū‘ u secdesin bil
Ƙırāet hem daḡı tesbīḡ ü tehlīl
- 4012 Buyurdum hoş bu tavruñ üstine tā
‘İbādāt-ı melāik bigi ūlā
- 4013 Ne ‘arşı vü ne ferşi ola vāķi‘
‘İbādātın[1] ola cümle cāmi‘
- 4014 Virem hoş hoş olam gökçek mu‘īni
Ƙıyām-ıla şevāb-ı ķāyimīni
- 4015 Rükū‘-ıla şevāb-ı rāķi‘īni
Sücūd-ıla şevāb-ı sācidīni
- 4016 Teşehhüd itse açam fażl-ı bābın
Teşehhüd ehlinüñ virem şevābın

- 4017 Kırâet itdügine virem ecri
Nitekim her melek olduğça mukrî
- 4018 İdem tesbîhîni luṭf-ıla maḳbûl
Müsebbihler şevâbını bula ol
- 4019 ‘Aṭâ-yı luṭf-ı fazlumdan güşâde
Kılam cennetde me’vâsın ziyâde
- 4020 Şalâtı vir Resûlullâh’a muṭlak
Saña cennâtı me’vâ eylesin Hâk
- B139b 4021 Dilerseñ kim bu devlet ola vâşıl
Düriş dünyâda ‘ışkın eyle ḥâşıl
- 4022 Severseñ hoş sevilürsin ḥabîbî
Olursın cân ü dil derdi ṭabîbi
- 4023 Olursañ ‘ışkınun şevkıyle fâḥir
Olur Allâhu Kâdir saña tâḥir
- 4024 Uçarsın per açup nite ki şebbâz
Kılursın gülşen-i cennetde pervâz
- 4025 Ki ḳudsîlerde rûḥânî olursın
Batarsın nûra nûrânî olursın
- 4026 Gel imdi ‘ışk-ıla olduñsa pür-cüş
Anuñ sen mu‘cizâtından işit hoş
- 4027 Ne resme mu‘cize itmiş o sultân
Çü bürhân istemişler ehl-i Baḥrân
- 4028 Dimişler naḥlemüz hem ğayru eşcâr

Egerçi oldı yābis virsin eṣmār

4029 Yüzin çün Haqq'a tutdı añdı adın
İcābet itdi ol şāhuñ murādın

4030 Bitürmiş ol ağaçlardan yemişler
Anı fi'l-hāl dirmişler yemişler

4031 Gözüñ aç gör nice bu yüce kudret
Pür olmuş yir ü gök āsār-ı hikmet

4032 Ulü'l-elbāb iseñ fikr eyle her gāh
Ne kudretdür ne hikmet Allah Allāh

4033 İlāhī bizde sen hikmet gözin aç
Bizüm üstümüze rahmetlerüñ saç

4034 Hidāyet üzre şābit it ki virdüñ
Bize sen “*ihdinā*”⁵⁶⁶ demek buyurduñ

4035 Hüdāyā sensin açan gizlü rāzı
Tapuña binesin ögret niyāzı

B140a 4036 Saña yalvarmağa lāyık lisānı
Bize sen vir, sen ögret niyānı

4037 Vücüdüm şehri tolsın şevk-ı nīkū
Lisān olsun disün her zerremüz Hū

4038 Kelāmuñ bildür olmaz çün kulağ zarf
Cihetsüz bilelüm bī-şavt u bī-ḥarf

⁵⁶⁶ Fatiha 1 / 6.

Bize doğru yolu göster.

- 4039 Bizüz muhtâc ü 'âciz sensin erham
Bizüz bî-çâre mücrim sensin ekrem
- 4040 Bizi luḡfuñla pāk eyle helāküz
Ki bir nā-pāk ü bed bir müşt ü ḡāküz
- 4041 Ḥalāş it tut bizüz çün aç yutmuş
Ki nāçāruz belā baḡrine batmış
- 4042 Bize luḡf eyle ḡāyet bî-nevāyuz
Hevālar yilleri almış hebāyuz
- 4043 İlāhî şal bizi maḡşūda toḡru
Nice aḡsın ḡöñül su bigi her sū
- 4044 Gidem tā rāst şer'-i Muştafā'ya
Muḡārin eyle Ḥatm-i enbiyā'ya
- 4045 Baña her laḡzada oldur çü mesned
Direm yā ḡurretü'l-'aynī Muḡammed
- 4046 Şalātı virelüm biz aña her ḡāh
Bizi andan cüdā ḡılmasın Allāh
- 4047 Añılsa mu'cizāt-ı Aḡmediyye
Diyüp āmentü nūr ol sermediyye

En-Na'tu fī Ḳāfiyeti'r-Rā

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Mefā'ılün / Mefā'ılün
.--- / .--- / .--- / .---

- 4048 Hidāyet menba'ı ḡıldı seni çün fā'il-i muḡtār
Bize senden mübeyyindür bu mermüzāt ü bu esrār

- 4049 Deminde ʔarfetü'l-ʕaynuñ Burāk-ı berka çün bindüñ
İrişdüñ “*kābe kavseyñ*”⁵⁶⁷ hemān yā Seyyide'l-ebrār
- B140b4050 Cihetsüz keyf ü āyīn yok çirā vü çün ü çīn olmaz
Resūlüm hem Ḥabībümsin didi gösterdi Ḥaḳ dīdār
- 4051 Laṭīf ol Zü'l-celāl Allāh, kerīm ol ber-kemāl Allāh
Raḥīm ol bī-zevāl Allāh keremler eyledi tekrār
- 4052 Getürdüñ ümmete tuḥfe muḥaḳḳaḳ penc gül zībā
Olup hoş ʕıtr-ı rūḥ-efzā cihānı ʔıtdı hep āṣār
- 4053 Getürdüñ emr ü nehyi sen bize ol Ḥaḳ'dan āmennā
Ḥaḳāyıḳ maḥzenisin sen bize yā kāṣife'l-envār
- 4054 Senüñ bigi kerem kānın ṣafā-baḥṣ u cihān cānın
Ne görmışdür ne işitmiş bu ʕālemlerde bir seyyār
- 4055 Senüñ elṭāfuñı her dem umar yā Ṣāfi'ü'l-ümme
Cemī'-i ṣāliḥ u ṭāliḥ ṣaḳī bedbaḥt u hem aḥyār
- 4056 Zelīlüz yā Nebiyyallāh senüñ elṭāfuña muḥtāc
Bizi dürlü belālardan ṣehā maḥṣerde sen ʔurtar
- 4057 Raūf u hem ʕaṭūf olduñ bizüm yarın elümüz al
Neçün biz deng ü rüsvāyī ḳalavuz vālih ü nāçār
- 4058 Bize iy ṣun'-ı Yezdānī Ṣafāyī dir sen öğretdüñ
Muḥaḳḳaḳ bildüñ ol ḥaḳdur ḥaḳīḳat “*innehu ḡaffār*”⁵⁶⁸

⁵⁶⁷ Necm 53 / 9.

O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu.

⁵⁶⁸ Nuh 71 / 10.

(Nuh A.S) Dedim ki: Rabbinizden maḡfıret dileyin; çünkü O çok baḡışlayıcıdır.

Bu Faşl, Nūh ‘aleyhisselām remli ta‘ām idüp kendü yiyüp hem ümmetine bal bigi yedürdügin beyān ider. Ancılayın Aḥmed-i mürsel ‘aleyhisselām remli baldan ve şekkerden tatlu kılduğın ‘ayān ider.

Mefā‘ılün / Mefā‘ılün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

4059 Keremden eyledi Allāhu ekber
Sa‘ādet ehlinüñ ḳalbin münevver

4060 Ğanīdür luṭf-ıla virdi murādın
Ki zāhir itdi girçekler fuādın⁵⁶⁹

4061 Çün itdi ḥubbını ḥüb anda sākin
Pes oldı manzarı ḥaḳḳı emākin

B141a 4062 Pes anda nūr-ı ĩmān oldı mevdūd
Şeyāṭīn oldı anda ḥor u maṭrūd

4063 ‘Īnāyetden ne şey’ kim sebḳat itdi
Ḳıgırdı aña münḳād⁵⁷⁰ oldı gitdi

4064 Anuñ ‘ilmine öğrendi delāyil
Muvahḥiddür ḥaḳīḳat oldı vāşıl

4065 Vücūd anuñ, Ḳıdem anuñ Beḳā hem
O Vāḥid Münferid Allāhu A‘lem

4066 Ḥamīd ü hem Mecīd ol oldı mevşūf
Ḥayāt ü ‘ilm-ile meşhūr ü ma‘rūf

4067 Başar, Sem‘ u Kelām anuñ şifāti

⁵⁶⁹ Metinde “fevādın” şeklinde harekelenmiş ancak anlam gereği “fuādın” olarak düzeltilmiştir.

⁵⁷⁰ Metinde “minḳād” şeklinde harekelenmiş ancak anlam gereği “münḳād” olarak düzeltilmiştir.

İrâdet kudret anuñ vaşf-ı zâtı

4068 Şehâdet itdi didi lâ İlâh ol
Pes illâ Hû didi iy merd-i maqbûl

4069 Kimi isterse eyler hûb u ‘ârif
İder hoş bu şehâdet üzre vâkıf

4070 Hüve’l-Ğuddûs’dür bî-şübhe ol pāk
Anı keyf-ile kimse itmez idrāk

4071 Kıyās-ile şıfâtı müdrek olmaz
Ki ‘aql anı ihâta idebilmez

4072 Kimi isterse eyler her dem ikrām
‘Azîz idüp reşâdı eyler ilhām

4073 Uyarur itmeg-ile hüsni enzār
Me‘âdın añdurur luğf-ıla her bār

4074 Sebîl-i tâ‘atin eyler müyesser
Düzer hoş zâdını anuñ mükerrer

4075 Ri‘âyât-ıla eyler hoş tevellâ
Ümîdini ider luğfından i‘tâ

4076 Kimi isterse eyler qahr u mağzûl
İder hazzını ‘âdet üzre mebzûl

B141b 4077 İder tîh-i dâlâlet içre dâyer
Kim in‘âmına anuñ olsa kâfir

4078 Kimine kıldı tûfândan fütûhı
Helâke virdi qahrı qavm-i Nûh’ı

- 4079 İřitdüñ ħāl-i Őeddād ibni ‘Ād’ı
Yoğ itdi cennet olurken murādı
- 4080 Degüldi Ħađ Resūline musahħar
Helāk itdi Őemūd’ı rīħ-ı Őarřar
- 4081 ‘Acāyib kıldı Nemrūd’ı müřevveř
Ki nevmīd oldı, gülzār oldı āteř
- 4082 Ħalīl’inüñ çün olmadı emīni
Yedürdi bir ba‘ūza beynisini
- 4083 İřitdüñ Ħađ Resūline idüp ‘avn
Ħarandil’de nice ğarđ oldı Fir‘avn
- 4084 Resūline ki ‘āřı oldı Bel‘am
Helāk itdi boğazın boğdı balđam
- 4085 Ħabībine kıuyı kıazdı çü rāha
Ebū Cehl’i nice řaldurdu çāha
- 4086 Ne tehyīd itdi bilürsin velīde
Belālar virdi āħir ol pelīde
- 4087 Egerçi virdi çok çok māl ü evlād
Resūle uymadı yođ oldı bī-zād
- 4088 Niçe mađrūr-ı dünyā vardı hīçe
Helāk itdi ‘uřātı niçe niçe
- 4089 Gel imdi uy Resūline güzīn ol
Anuñ dīnine gir ħoř merd-i dīn ol

- 4090 Anuñ ‘abdi Resūli müctebādur
Muḥammed’dür ki ḥatm-i enbiyādur
- 4091 Pes oldur cān-ı cān, cān-ı ‘uṣṣāḳ
Şalātı vir aña olduñsa müştāk
- B142a 4092 Egerçi nūr-ı maḥz oldı mizācı
Kamu ‘ālem ḳadardur ihtiyācı
- 4093 Ğınāyı sevmedi ol evvel āḥir
Anuñ-çün oldı ol faḳr-ıla fāḥir
- 4094 Bilür kim faḳra var a’lā merātib
Faḳīri ol sever ğāyet ‘acāyib
- 4095 Çün oldı ümmeti ḥālın müdebbir
Cināna faḳr-ıla oldı mübeşşir
- 4096 İder İbni ‘Ömer gökçek rivāyet
Buyurmuş nūr-ı Ḥaḳḳ ol cān-ı ümmet
- 4097 Dimiş kim yā faḳīr olan mu‘āşir
Beşāret eylerem geldüm mübeşşir
- 4098 Faḳīr olan müsilmānlar muḥaḳḳaḳ
Girürler cennete şeksüz budur ḥaḳ
- 4099 Yarım gün öñdin añlar aĝniyādan
Yigirmi beş biñ añla mācerādan
- 4100 Nażar ḳıl faḳruñ aḥvāline rüşen
Bilürsin rütbeti faḳr-ı mu‘ayyen
- 4101 Nebī’ye bir recül geldi müzeyyen

- Didi kim şübhesüz sevdüm seni ben
- 4102 Didi bu kavle sen ğāyet nazar kı
Sözünüñ sırrını hūb añla ‘ākı
- 4103 Didi üç kez seni vallāhi sevdüm
Şifā-yı cān ü dil ‘ışkuñı bildüm⁵⁷¹
- 4104 Didi ger şādık-ısañ bunda rüşen
Yaraqla faqr için esbābuñı sen
- 4105 Seve her kim beni tā ola erfa‘
Olur faqr aña seyl suyından esra‘
- 4106 Bu faqrı bil nitekim mā-i seyli
Ki dāyim mūntehāya oldu meyli
- B142b 4107 Nebiyyü’r-raḥme didi tā ki irdüm
Didi Rabbüm çü ben mi‘rāca vardum
- 4108 Kaçan ben bir kulum sevsem bu ḥālī
Kıluram ol kulumda üç hışālī
- 4109 Tenin ḥaste diline ḥūzn-i ‘ālī
Elin dünyā ḥıṭāmından⁵⁷² da ḥālī
- 4110 Kaçan bir kul ki mebgūz ola baña
Virürem üç hışālī yine aña
- 4111 Tenin sağ u dilin server vü nīkū
Elin dünyā ḥıṭāmı-y-ıla memlū

⁵⁷¹ Metinde “bildün” şeklinde ancak kafiye ve anlam gereği “bildüm” olarak değiştirilmiştir.

⁵⁷² Metinde “ḥaṭāmından” şeklinde ancak anlam gereği “ḥıṭāmından” olarak düzeltilmiştir.

- 4112 İlahî şâh-ı fakruñ hürmeti-y-çün
Bize luğf eyle luğfuñ ‘izzeti-y-çün
- 4113 K̄atı üftādeyüz luğfa mühevvis
Dilencüyüz zelīl ü aç ü müflis
- 4114 Bizi redd itme billāhi zevi’l-cūd
Keremden kıl bizi mesrūr u hoşnud
- 4115 Bize aç bāb-ı fazlından fütūhı
Ki sevdür Aḥmed-i Muḥtār ü Nūḥ’ı
- 4116 Bizi anlardan iy Ḥaḳ behre-mend it
Bizi ‘uṣṣāḳ-ı şāfī derd-mend it
- 4117 Bize sen sevdür anlar mu‘cizātın
Ki sevsin cānumuz gökçek şıfātın
- 4118 İkinci mu‘cize gel tut kulaḡuñ
Şekerden lezzet alursa dimāḡuñ
- 4119 Şeker ne belki rūḥānī ḡidādur
Şekerden bu lezīz ü muntehādur
- 4120 İlahî sır durur açıldı Nūḥ’a
Düriş añla yitiş sen bu fütūḥa
- 4121 Saña nazma getürdüm sevdüğümden
Nebīler mu‘cizātın bildüğümden
- B143a 4122 Ne direm ben saña diñle qarındaş
Düşin bu sırra ol ‘uṣṣāḳa sırdaş
- 4123 Meger ḳavm ile Nūḥ olmış müsāfir

Seferde eglenilmiş hayli vâfir

4124 Olıncağ adı Cüdi tağı menzil
Yörenmiş anlara bir emr-i müşkil

4125 Ki ne var-ısa anlar hep yemişler
Acıkmakdan şikâyet eylemişler

4126 Kümü avcıyla alup Nūḥ yirmiş
Özi toyup biraz anlara virmiş

4127 Koyarlarmış ağızlarına elden
Gelürmiş anlara tatlu ‘aselden

4128 Ne sırdur kim bu sırra ‘aql irişmez
Neden kim ‘aciz olursa girişmez

Tetimme

Mefā‘ılün / Mefā‘ılün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

4129 Yine ancılayın ol Şāh-ı mevcūd
Ḥabībullah zāt u fi‘li maḥmūd

4130 Ḥiṭāb olan aña “*yā-sīn*”⁵⁷³, “*tā-hā*”⁵⁷⁴
Gelen ki şānına “*innā fetahna*”⁵⁷⁵

4131 Müşerref zātı ya‘nī *Sūre-i Kāf*

⁵⁷³ Yasin 36 / 1.

Yâ, Sîn.

⁵⁷⁴ Taha 20 / 1.

Tâ, Hâ.

⁵⁷⁵ Fetih 48 / 1.

Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik.

Anuñ şerh-i lisānı vaşf-ı *Aḥkāf*

4132 Beyān-ı ‘izzetidür anuñ *Aḥzāb*
Olupdur cümle ezhār Āl ü aşḥāb

4133 Cemāli nūr ü mişbāḥı zulemdür
Beyān-ı medḥ aña “*nūn ve ’l-kalem*”dür⁵⁷⁶

4134 Anuñ-çün oldı zīnet Beyt-i Ma‘mūr
Anuñ-çün indi hoş “*ve ’n-necm*”⁵⁷⁷ “*ve ’t-tūr*”⁵⁷⁸

4135 İder Tivrīt ü Furḳān anı tebcīl
İder na‘tin Zebūr anuñ hem İncīl

B143b 4136 Ḥabībullah’dur vallāhi billāh
Ḥaḳīḳat Şāh odur, Ḥaḳ’dur Şehinşāh

4137 Cemī‘ī işde Ḥālīḳ’dur mu‘īni
Rūsül itdi, Ḥaḳ’uñ oldur emīni

4138 Anuñ zātını Ḥaḳ itdi mümecced
Anuñ ismi vü hem resmin Muḥammed

4139 Şalātı vir aña gönülñ açılsın
Senüñ üstüñe raḥmetler saçılsın

4140 Göñül mir’atı olsun hoş mücellā
Güneş-veş rüşen olsun bil ki eclā

⁵⁷⁶ Kalem 68 / 1.

Nūn. Kaleme ve (kalem tutanların) yazdıklarına andolsun ki.

⁵⁷⁷ Necm 53 / 1.

Battığı zaman yıldıza andolsun.

⁵⁷⁸ Tur 52 / 1.

Tūr’a andolsun ki.

- 4141 Vire t̄a vech-i ma' n̄a ſöyle pertev
Ola mecmū'-ı 'ālemler olu zav
- 4142 Olur b̄i-ſübhe ol mir'āta mersūm
Olur hoſ cümle eſyā saña ma'lūm
- 4143 İrer kavlı-i Nebī'den saña behre
Semā evcine ık nite ki Zühre
- 4144 Bilürsin t̄a ki ol Sultān-ı faqr'ı
Neün buyurdu hem “*el-faqrū fahrī*”⁵⁷⁹
- 4145 Bu kavlınden anuñ hoſ hiſſeler al
Hadīſin yazayın evvel nazar ſal
- 4146 Anuñ elfāzıdur z̄irā mübārek
Mübārek itdi ünküm Haq Tebārek

Kāle Rasūlullāh sallallāhu 'aleyhi ve sellem: “*Eſ-ſerī'atu aqvāli ve 't-tarīkatu ef'ālī ve 'l-ħaķīkatu aħvālī ve 'l-ma'rifetu re'su mālī ve 'l-faqlu dīnī ve 'l-ħubbu esāsī ve 'ſ-ſevk merkebī ve 'l-ħavfu refīķi ve 'l-'ilmu ſalāħī ve 'l-ħilmu ſāħī ve 't-tevekkul ridāī ve 'l-kanā'atu kenzī ve 'ſ-ſıdku menzilī ve 'l-yakīnu me'vāī [B144a] ve 'l-faqrū fahrī ve bihi eftaħiru 'alā sāyiri'l-enbiyāi ve 'l-murselīn.*”⁵⁸⁰

Ve dahi buyurdu: “*El-faqrū sevādū'l-vechi fi'd-dāreyn*”⁵⁸¹

Ve yine buyurdu ki: “*Kāde'l-faqrū en yekūne küfrā*”⁵⁸²

Ve yine buyurdu: “*İzā temme'l-faqrū hüvallah*”⁵⁸³

⁵⁷⁹ “Fakirlik övüncümdür.” Hadis-i ſerif.

⁵⁸⁰ “ſeriat sözlerim, tarikat fiillerim, hakikat hallerim, marifet sermayem, fazilet dinim, sevgi temelim, ſevk merkehim, korku yoldaſım, ilim kurtuluſum, hilm rehberim, tevekkül örtüm, kanaat hazinem, sıdk menzirim, yakın sığınmağım, fakirlik övüncümdür onunla tüm resullere ve peygamberlere karſı övünürüm.” Hadis-i ſerif.

⁵⁸¹ “Fakirlik iki cihanda yüz karasıdır.” Mevzu hadis. Sağanī, **Mevzûât**, Dâru'l-Me'mun li't-turas, Dımaſk, 1405, s. 53.

⁵⁸² “Fakirlik küfre ok yakındır.” Hadis-i ſerif.

⁵⁸³ “Fakirlik sona erdi mi o Allāh mertebesidir.” Hadis. Seyyid Muhammed Nur, **Noktatü'l-Beyân**, haz. Baki Yaſa Altınok, Oba Yayıncılık, Ankara, 2000, s. 185.

- 4147 Bu aḥbārı işit ‘ışk-ıla gökçek
Kulaḡda ḡoma ḡaflet penbesin çek
- 4148 Açılsın göñlüñe tā bāb-ı ma‘nī
Bilinsin sırr-ı maḥfī anda ya‘nī
- 4149 Bu faḡra ma‘ni küfr olursa müşkil
Nice faḡr eyler ol nūr-ı mükemmil
- 4150 Kaḡan faḡr-ıla faḡr eyler baḡıncak
“Sevādū’l-vechi fi’d-dāreyn”⁵⁸⁴ olıncak
- 4151 Gerekdür ḡoş saña te’vīl idem ben
Seni ḡoḡrı yola alam gidem ben
- 4152 Bu bāb içinde ‘ālimler ḡaberler
Dimiş her biri zībā mu‘teberler
- 4153 Güzel her biri taḡḡīḡ eylemişler
Ma‘ānīsinde tedḡīḡ eylemişler
- 4154 Muvahḡidler daḡı itmiş işārāt
ḡoş itmişler beyān-ı i‘tibārāt
- 4155 Budur mecmū‘dan şāhum ḡulāşa
Gereklü tā cemī‘i ‘ām u ḡāşa
- 4156 Kulaḡ ḡut tā ki bir dem, iy refīḡī
Nedür bil sen ezel faḡr-ı ḡaḡḡī
- 4157 ‘İbādet oldı temlīk olmamaḡdan
Okı ḡaḡḡāni ol ḡoş bu sebaḡdan

⁵⁸⁴ “Fakirlik iki cihanda yüz karasıdır.” Mevzu hadis.

- 4158 Dağı dinildi ıskāti'l-izāfāt
Muvahhid ol seçilsin i'tibārāt
- B144b 4159 Pes ol vaktin ki iy dildār-ı mergüb
Faķire mertebe hāşıl ola hūb
- 4160 Aña aşlā ki temlīk olmaya hīç
O faķrı hāşıl itmiş olur ir giç
- 4161 Aña lāyık ki ide iftihārı
Cemī'-i kāyināt üstine ārī
- 4162 Resūlullāh-ı 'ālem Faħr-ı muṭlaķ
Bu faķra eyledi faħrı muḥaķķaķ
- 4163 Bu faħrı faķr şırıyle degüldi
Güneşden rüşenā bürhānı geldi
- 4164 Ki zīrā Mekke'nün şehrinde iy yār
Olurdi kimseler şol resme bisyār
- 4165 Faķir idi ķamu şüretde ğāyet
Olurdi ihtiyācı bī-nihāyet
- 4166 'Adem temlīküñ ammā ūtmamışlar
Bu ni'metden sa'ādet utmamışlar
- 4167 Gereklüdür şehā fehm eyle rüşen
'Adem temlīke ma'nī neydügin sen
- 4168 Budur ma'nāsı anuñ añla ir giç
Faķirün nesnesi olmaya pes hīç

- 4169 Ki milkiyyet cihâtıyla ‘ayānī
İzāfet eyledi kendüye anı
- 4170 Budur tā gāyeti hoş bil bu şanı
Olur pes kendü kendüden de kıanı
- 4171 Nitekim şöyle buyruldı gözüñ aç
Bu fakır oldur ki olmaz şey’e muhtāc
- 4172 Bu şey’üñ ihtiyācı yok hem aña
Yiter bu kıavli fehm itdünse saña
- 4173 Ki bu tevḥīd-i maḥz oldı murādı
Maḳām-ı vaḥdetī şırf oldı adı
- B145a 4174 Çü vakti kim izāfet sākıt olur
Bu vaḥdet şābit olup böyle kıalır
- 4175 Görür rüşen bu çeşm-i i‘tibārāt
Ki et-tevḥīdü ıskāti’l-izāfāt
- 4176 Ki bunda böyle buyurmışlar enfes
Temām olduḳda fakrullāh olur pes
- Ḳāle ‘aleyhisselām: İzā temme’l-fakru hüvallāh⁵⁸⁵**
- 4177 Buna kim ‘ālim olsa ḥikmet alır
Bu ‘ālem fāni olsa pes ne kıalır
- 4178 Nedür gel aña şāhum işbu tevcīh
İder ‘ārif seni gāyet bu tenbīh
- 4179 Ki gökçek şerḥdür fakruñ bu rüşen

⁵⁸⁵ “Fakirlik sona erdi mi o Allāh mertebesidir.” Hadis. Seyyid Muhammed Nur, a.e., s. 185.

“Sevādü’l-vechi fi’ d-dāreyn”⁵⁸⁶ olandan

4180 Nicedür eylerem ben bunda taḥḳīḳ
Baña Allāh eger virürse tevfiḳ

4181 Ḳıluram bu maḳāma ben beyānı
Hemān ol ma’nidür ḥüb añla anı

4182 Buyurdı bu ḥadīşinde sevādı
Fenā-yı sālİK oldı bil murādı

4183 Bu dāreyn içre ya’nī her cihetde
Ki hem dünyāda vü hem āḥiretde

4184 Sevād u zulumet añılduḳda zīrā
‘Ademdür pes fenādur anda ma’nā

4185 Yazayın bunda şāhum ḥoş oḳı gör
Seni Ḥaḳḳ eylesin bī-şübhe mesrūr

Ḳavluhu Ta’āla:⁵⁸⁷ “*Allāhu velīyyullezīne āmenū yuḥricuhum mine’z-zulumāti ile’n-nūri vellezīne keferū evliyāuhumu’t-ḫāḡūtu yuḥricūnehum mine’n-nūri ile’z-zulumāt*”⁵⁸⁸

B145b 4186 Naẓar şal ḥūbdur ḡāyetde enfes
Budur faḳr-ı ḥaḳīḳī ma’nisi pes

4187 Ki bu faḳr-ı ḥaḳīḳī şābit olur

⁵⁸⁶ “Fakirlik iki cihanda yüz karasıdır.” Mevzu hadis. Saḡanī, **a.e.**, s. 53.

⁵⁸⁷ Ayetin nihayetinde şu beyit kayıtlıdır:

Ey mine’l-‘ademi ile’l-vücūdi

Ey mine’l-vücūdi ile’l-ademi

⁵⁸⁸ Bakara 2 / 257.

Allah, inananların dostudur, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlere gelince, onların dostları da tâḡuttur, onları aydınlıktan alıp karanlığa götürürler. İşte bunlar cehennemliklerdir. Onlar orada devamlı kalırlar.

Fenādan çün bu sālîk behre bulur

4188 Velî şart oldu açılmaq bu ma'nā
Ola dāreynüñ ol içinde ammā

4189 'Adem temlîke budur añla oñat
Budur bî-şübhe ışkâti'l-izāfāt

4190 Vücüdün tâbi'in anuñ hem elbet
İder kimse ki kendüye izāfet

4191 Eger ışkât iderse anı ir giç
Aña temlîk pes qalmaz dahı hîç

4192 Faķır olur o kimse hîç şek yok
Bu faķra meretebe hāşıl ider çok

4193 Muķarreblerden olur hūb ahlāk
Olur dünyā vü 'uķbāda yüzi aķ

Ķavluhu Te'ālā: “*Vecīhan fi'd-dunyâ ve'l-âhîreti ve mine'l-
mukarrebîn*”⁵⁸⁹

4194 İşitdüñ bu şıfâtı oldu mezkūr
Degüldür böyle kim mevşuf-ı meşhūr

4195 Becid faķrı ider da'vā o bed-hū
Odur dünyā vü 'uķbāda siyeh-rū

Ķavluhu Te'ālā: “*Fe emmellezīnesveddet vucūhuhum e kefertum
ba'de imānikum fe zūķū'l-azābe bimā kuntum tekfurūn*”⁵⁹⁰

⁵⁸⁹ Al-i İmran 3 / 45.

Melekler demişlerdi ki: Ey Meryem! Allah sana kendisinden bir Kelime'yi müjdeliyor. Adı Meryem oğlu İsa'dır. Mesih'tir; dünyada da, ahirette de itibarlı ve Allah'ın kendisine yakın kıldıklarındandır.

B146a 4196 Bu kez gel diñle billāh iy ser-efrāz
Ki “*kāde’l-faḳri*”⁵⁹¹ buyruldı nedür rāz

“*Kāde’l-faḳru en yekūne küfrā*”⁵⁹²

4197 Ki ya‘nī çeşm-i hikmetle bakıncaḳ
Ḥaḳīḳat görünür küfre yakıncaḳ

4198 Degül ğaflet revā iy yār-ı hoş-ḥū
Güzel fikr it ki ğāyet incedür bu

4199 Olur faḳr-ı ḥaḳīḳıyye nihāyet
‘Adem temlīk ü ıṣḳātu’l-izāfet

4200 Ki şey’ ḳalmıya hergiz ola fānī
Muzāf eylerdi ol kendüye anı

4201 Ḳala pes şübhesüz bāḳī budur ḥaḳ
Vücüdi şırf u zātı vāḥid ancaḳ

4202 Ki ol Ḥaḳḳ’uñ vücüdi oldu muṭlaḳ
Bu ma‘nī iḳtizā eyler muḥaḳḳaḳ

4203 Didi bir kimse uzatdı zebānı
Ki Sübhānī ‘aceb a‘zam bu şānı

4204 Biri ḥubbumda yoḳdur dir sivallāh
Biri anuñ ene’l-Ḥaḳ didi her gāh

⁵⁹⁰ Al-i İmran 3 / 106.

Nice yüzlerin ağardığı, nice yüzlerin de karardığı günü (düşünün.) İmdi, yüzleri kararanlara: İnanmanızdan sonra kâfir mi oldunuz? Öyle ise inkâr etmiş olmanız yüzünden tadın azabı! (denilir).

⁵⁹¹ “Fakirlik küfre çok yakındır.” Hadis-i şerif.

⁵⁹² “Fakirlik küfre çok yakındır.” Hadis-i şerif.

- 4205 Bu ma‘lüm oldı şek yok evvel āhir
Bunuñ şer‘iyle küfr olduğı zāhir
- 4206 Egerçi ma‘ni yüzinden muhaqqak
Tarīkatde haqīkatde budur haq
- 4207 Bu kavmüñ içre şöhret tutdı düpdüz
Meşeldür söylenür ammā ki bu söz
- 4208 Kaçan şey’ kim geçer hadden ki maḥsūs
Olur bī-şübhe anuñ zıddı ma‘kūs
- 4209 Sözüm bunda gelince cümle sırdur
Rümūzum ‘ārif añlar müştehirdür
- B146b 4210 N’ola ger mücir itdümse be-gāyet
Olur çün ‘ākıle kāfī işāret
- 4211 Getür ma‘nī cemālinden niqābı
Açılsun cāna gönlün āfitābı
- 4212 Bu ‘ālemlerde berķ uran bu pertev
Muḥammed mu‘cizātıdur virür zav
- 4213 Çün itmiş bir sefer sulṭān-ı zībā
Dimişler aña yevm-i bedr-i kübrā
- 4214 Ebū Bekr ü ‘Alī Selmān-ı Fāris
Bile gitmiş Şuheyb ol Bü’l-fevāris
- 4215 Ebū Bekr’üñ biraz varmış daqīķı
Yidürmiş halka ol yār-ı haqīķī
- 4216 Dükenmiş nesne çün bunlar acıķmış

Ebü'l-hirre Nebî katına çıkmış

4217 Dimiş luṭf eyle yâ Ḥayru'l-ḥalāyık
Acıkduḡ işle neyse bize lāyık

4218 Alıp avcıyla ḡum ol Fahr-i Sādāt
Birin keḡ viricek yitmiş mühimmāt

4219 'Aselden hem şekerden itmiş a'lā
Anı ḡudretler issi Ḥaḡ ta'alā

4220 Yemişler şan erimiş bal u yaḡı
Ezel şan bal u yaḡ-ımuş bayaḡı

4221 Gelince Yeḡrib'e anı yemişler
Yidükçe Ḥālık'a şükr eylemişler

4222 İlahî ḡullaruñuz ḡıl hidāyet
Tecellî ḡılsın envār-ı 'ināyet

4223 Pür eyle cānı, cūduñ maḡzeninden
Şafā vir ḡalbe luṭfuñ ma'deninden

4224 Esirge Aḡmed ü Nūḡ' uñ ḡaḡı-y-ḡün
İzāfet itdügüñ rūḡuñ ḡaḡı-y-ḡün

B147a 4225 Münîr-i cism ü dildür Nūḡ-ı sermed
Ḥırāḡ-ı çeşm-i cāndur nūr-ı Aḡmed

4226 Añılsa mu'cizāt-ı Aḡmediyye
Diyüp āmentü nūr ol sermediyye

En-Na'tu fî Ḥāfiyeti'z-Zā

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün
.--- / .--- / .--- / .---

- 4227 Risālet virdi ol Hālîk saña hoş eyledi i‘zâz
Tevâtür buldı dört biñdür cihānda itdügüñ i‘câz
- 4228 Sañadur āyete’l-kübrā ki indi Āyete’l-Kürsī
Bunı key nüktedān añlar tolu esrārdur pür-râz
- 4229 Burâk-ı berka bindükde idüp Cibrîl-ile seyrân
Hümâ-yı ‘arş-ı Raḥmân’sın idersin Sidre’de pervâz
- 4230 Seni elṭâf-ı Rabbânî idüp Muḥtâr’dan muḥtâr
Ḥaḳîḳat küfr ü ĩmānı senüñle eyledi mümtâz
- 4231 Çü sen her ḳavle şâdıḳsın ḥadîşüñden mübeyyendür
Cehennemde yanar yarın bugün her kim olur ğammâz
- 4232 Çü sâbıḳlardur aşḫābuñ ki Ḥallâk’a muḳarrebdür
Senüñ şevḳuñda yoluñda anuñ-çün oldılar ser-bâz
- 4233 Ṭapuña Bū Leheb “tebben leke”⁵⁹³ didi helāk oldı
Mu‘āvin çünki Rabbüñdür ne kâr itsün saña hemmâz
- 4234 Öñüñde serçedür düşmen ḳaçan pes per açar uçar
Mürebbā dest-i ḳudretde ki sen Sidre-nişân şehbâz
- 4235 Ne deñlü tünd ise düşmen licāmı ḥikmeti her dem
Urursın enf-i ‘unfına yidürsin anı sen az az
- 4236 Çü “fe’tū sūretin min mişlihi”⁵⁹⁴ dindi Ḳureyşîler

⁵⁹³ “Tebben leke” “Yuh sana! Yuf sana!” Peygamber Efendimiz’in, Ebu Leheb’i ve yanındakileri İslam’a daveti üzerine Ebu Leheb’in söylediği ve bunun üzerine Tebbet Suresinin nazil olmasına sebep olan söz. Bkz.: Ekrem Yolcu, <http://www.enfal.de/tebbet.htm> Erişim Tarihi: 12.02.2016.

Faṣīḥ iken düşer mülzem velī Qur'an'da var icāz

4237 Dimāğ-ı cāna pür olur telezzüzhā-yı rûhānī
Şafāyī yā Nebiyyallāh kıla çün na'tüñe āgāz

**Bu Faşl, Nüh 'aleyhisselām bir 'aķīm ḥatunuñ elin ḳarnına ḳoyup [B 147b]
ḥāmile itdüğün beyān ider. Ancılayın Ḥatm-i Enbiyā 'aleyhisselām bir 'acūzenüñ el
ḳarnına ḳoyup ḥāmile ḳılduğın 'ayān eyler.**

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün
.--- / .--- / .--

4238 Şığındum Ḥaḳḳ'a umaram necātı
Virürem enbiyāsına şalātı

4239 Kemāl ü Kibriyā'da münferiddür
Celāl ile beḳāda münferiddür

4240 Dükenmez raḥmeti dāyimdür ol Ḥayy
Virür maḥlūḳa erzāḳın pey-ā-pey

4241 “ ‘Ale'l-‘arşistevā”⁵⁹⁵ min ğayr-i tekyīf
Ki zīrā Zāt-ı pāk evşāf-ı tanzīf

4242 ‘Aẓīmü’ş-şān’dur ḳahr-ıla ‘ālī
Ki yoḳ çün ü çerā itmek mecālī

4243 Ḳulūbı ‘ārif eyler san‘atine
Riḳābı ḥāzı‘ eyler ‘izzetine

⁵⁹⁴ Bakara 2 / 23.

Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir sûre getirin, eğer iddianızda doğru iseniz Allah'tan gayri şahitlerinizi (yardımcılarınızı) da çağırın.

⁵⁹⁵ Taha 20 / 5.

Rahmân, Arş'a istivâ etmiştir.

- 4244 ‘Alīm ü Hayy Ƙadīr oldur Muşavvir
Semī‘ u hem Başı̄r oldur Müdebbir
- 4245 Kelāmıdur Ƙadīm olmaz temāşül
Yañılmaz çün degül hācet teķābül
- 4246 Şıfātıdur Ƙadīmāt ü mükemmil
Müşebbih herze bātıldur mu‘atıl
- 4247 ‘Uķül anuñ ki ta‘zīminde hāyir
Bilür mi ‘acz ile fi‘lin başāyir
- 4248 Melik’dür māni‘i yok her ne dirse
İder raħmet kim istiğfār iderse
- 4249 Dilenci olsa kim bābında red yok
İde maħrüm hāşā raħmeti çok
- 4250 Ƙayurdı luş idüp biz bī-nevāyı
Bize gönderdi Hıtm-i enbiyā’yı
- B148a 4251 Anuñ emriyle bizi toğrı yitdi
Biħamdillāh ki bildük raħmet itdi
- 4252 Gelüp dimeş ol cān āfitābı
Ƙaçan añlarduķ ĩmānı kitābı
- 4253 Ne kim Hıķ’dan getürdi ol muħaķķaķ
Getürdüķ aña ĩmānı, didük hıķ
- 4254 Bize ĩmān naşīb oldu ğanıyüz
Hudā’ya minnet anuñ ümmetiyüz
- 4255 Güzeldür bir hadīşi diñle ğāyet

Mu‘āz ibni Cebel’ dendür rivāyet

- 4256 Mu‘āz eydür giderdük aşikāre
Nebī ardına binmişdüm himāre
- 4257 İkimüz arasında iy murādī
Hemān var-ıdı ancak raḥlūñ ardı
- 4258 Didi kim yā Mu‘āz añlar mısın sen
Nedür Allāh ḥaḳḳı ḳulda rüşen
- 4259 Nedür ḥaḳḳı ‘ibāduñ hem ‘alallāh
Didüm a‘lem Resūlullāh vallāh
- 4260 Didi taḥḳīḳ, Ḥaḳ Allāh’ı bil ḥaḳ
‘İbād üstinde kim olur muḥaḳḳaḳ
- 4261 Tapa dāyim ‘ibādātında aña
Şerīk itmeye hergiz şey’i aña
- 4262 Bu kez ḥaḳḳına olsun i‘tikāduñ
Olur Allāh’uñ üstinde ‘ibāduñ
- 4263 ‘Azāb itmeye aña vire cennāt
Ḥaḳ’a şeyden şerīk itmezse işbāt
- 4264 Didüm kim yā Resūlallāh ola mı
Beşāret eylesem nāsa revā mı
- 4265 Didi itme beşāret ḳo ‘ibādı
‘İbādet itmez idüp i‘timādı
- B148b 4266 Tutarısañ bu ḥadīş ile dilūñ şād
İdersin sen seni dūzaḥdan āzād

- 4267 Görürsin hoş açarsañ çeşm-i ‘ibret
Toludur bu hadîş içinde hikmet
- 4268 Neçün hāmūş olursın iy ser-efrāz
Gözet budur cihān a‘cāz-ı pür-rāz
- 4269 Nice yazmış güzel münşī-i aqdār
Defātirdür oқи evrāk-ı eşcār
- 4270 Üçünci mu‘cize bil ‘ayn-ı Hāk’dur
Gözün aç gör oқи rüşen sebaқdur
- 4271 Budur bir defter-i sırr-ı İlāhī
İrişmez kimsenün ‘aқlı kemāhī
- 4272 Haber virür saña esrār-ı Hāk’dan
Oқи bir pāre tıy sen mā-sebaқdan
- 4273 İşit añla inan hāline Nūh’uñ
Pey-ā-pey tā ki irişsün fütūhuñ
- 4274 Meger kim dört kıızı var-ıymış anuñ
Biri hoş fahrı-y-ıymış ol zamānuñ
- 4275 ‘Aқīm olmuş kesilmiş nesli anuñ
Қatı cevrenden incinmiş cihānuñ
- 4276 Gelüp çün Nūh’a itmiş ol şikāyet
Döküp gözyaşı göstermiş melālet
- 4277 Hemān-dem birleyüp añup Hudā’yı
Göge yüz tutdı Nūh itdi du‘āyı

- 4278 Hiṭāb idüp dimiş Ḥallāk-ı ‘ālem
Murāduñsa oğul yā Nūḥ-ı ekrem
- 4279 Elüñ karnında ço bir kerre iy şāh
Diyüp hoş anda bismillāhı billāh
- 4280 Ḳodı el karnına ol şāhib-i cāh
Didi gel ‘āleme çık hoş minallāh
- B149a 4281 Bi-iznillāh ol dem yüklü oldı
Bu mu‘ciz yayılup dünyāya tıoldı
- 4282 Bu Nūḥ a‘cāzı-y-içün bizi ḥāş it
Güneh baḥrına ğark itme ḥalāş it

Tetimme

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

- 4283 Yine ancılayın ol nūr-ı Ḥallāk
Bu kevnüñ zübdesi vü cān-ı ‘uşşāk
- 4284 Mülāyim-ṭab‘ u ğāyetde mükerrerem
Cemī‘-i nāsdan ‘işretde ekrem
- 4285 Didiler aḥsen idi cümle emri
Cemālinde “*keenne ş-şemse tecri*”⁵⁹⁶
- 4286 Yürise andan esra‘ görmedük bir
Dürilürdi aña güyā ki bu yir
- 4287 Didi Cābir nazar vechine rüşen

⁵⁹⁶ “Yüzünde sanki güneş parlıyordu.”

- Çamerdendir benüm çatumda ahsen
- 4288 Anı na't eyleyenler dirdi zāhir
Ki mişlin görmedük hîç evvel āhir
- 4289 Nebiyyü't-tevbedür hāşir Muḥammed
Muḳaffādur Nebiyyü'r-raḫme Aḫmed
- 4290 Pes oldur aşdağ-ı nās ed'acu'l-‘ayn
Merām u maḳşad aña “*ḳābe ḳavseyi*”⁵⁹⁷
- 4291 Geh olur ḫulle-i ḫamrā giyerdi
Muḫāliṭ olsa kim anı severdi
- 4292 Çaçan bir yoldan uğrarsa giderse
Çoḫusın alur-ıdı kim geçerse
- 4293 Anuñ elṭāf-ı ḫaḳḳı-y-çün İlähî
Esirge yarlığa biz rû-siyāhı
- 4294 Şalâtı virelüm şevḳ-ıla aña
Şefî‘ olup bizi maḫşerde aña
- B149b 4295 Resûlullāh’dur, oldur recāmuz
Anuñ Rabbinedür pes ilticāmuz
- 4296 N’ola yigrek seversek ümm ü ebden
Bize her şey’i ol bildürdi Rab’den
- 4297 Gereklüdür işit şāhum be-gāyet
Ebu'l-hirre ne itmişdür rivāyet

⁵⁹⁷ Necm 53 / 9.

O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu.

- 4298 Didi kim dirilüp biz bî-melâlet
Ebū Bekr ü ‘Ömer hem bir cemā‘at
- 4299 Resūlullāh’uñ oturduḡ katında
Ḥadīşin diñler-idük Ḥazretinde
- 4300 Resūlullāh ol dem añla n’itdi
Bizüm tā ortamuzdan tırdı gitdi
- 4301 Biraz eglendi çün gelmekde girü
Kesile diyü bizden geldi qorhu
- 4302 Feza‘ itdük kamu fi’l-ḥāl tırduḡ
‘Aceb ne oldı kim diyü qayurduḡ
- 4303 Pes ol dem eyleyen evvel feza‘ ben
Ki zīrā ayru düşdi cān bedenden
- 4304 Tıleb idüp Resūl’i taşra çıkdum
Gelüp bir ḥāyiṭa ḥattā ki yitdüm
- 4305 Nebī’nüñ ḥāyiṭ issi yāri-y-idi
Benī Ticār’dan enşāri-y-idi
- 4306 Tıolandum ḥāyiṭı ben anda yap yap
Aña ben girmek için bulmadum bāb
- 4307 Ki nāgāh bir şu aqar eylemiş yol
Aña tā bir’-i ḥāricden varur ol
- 4308 Şoḡıtdum ol delüğe kim şıgam ben
Resūl’uñ katına girdüm mu‘ayyen
- 4309 Ki gördüm şevq-ı gālib şöyle rüşen

Baňa şordı Ebü'l-hirre misin sen

B150a 4310 Didüm kim yâ Resûlullâh na'am ben
Didi şānuñ nedür söyle baňa sen

4311 Didüm kim bize eylerken leţāfet
Tırbān gitdük eglendük be-ġāyet

4312 Feza' itdük bize bir qorqu geldi
Seni şānuđ ki tā bizden kesildi

4313 Feza' itdi şu kim evvel ben oldum
Sizi geldüm biġāmdillāh ki buldum

4314 Gelüp bir ħāyiţa sa'y ile yitdüm
Şoġıdur diñlü bigi tā şoġıtdum

4315 Sizi pes taşra nās arar gelür hep
Benüm ardumca yilişüp müretteb

4316 Didi kim yā Ebu'l-hirre mu'ayyen
İki na'lümi al, var taşra çık sen

4317 Yüri bu ħāyiţ ardına tolaş gel
Saňa her kimse kim uğraya evvel

4318 Şehādet ide girçek ola āġāh
Diye olmaz ilāh, illā ki Allāh

4319 Beşāret eyle aña cennet-ile
Kuşūr u ħūr u 'īn ü 'izzet-ile

4320 Şataşduġum 'Ömer oldı çün evvel
Didi hoş vir bu na'leyni ħāber gel

- 4321 Didüm baña Resūlullāh virdi
Bu iki na‘li gönderdi, buyurdi
- 4322 Şataşsañ kim şehādet ide her gāh
Diye olmaz ilāh, illā ki Allāh
- 4323 ‘Ömer gögsüme bir müşt urdı muḥkem
Yıķıldum gitdi uşşum oldum epsem
- 4324 Didi dön yā Ebe’l-hirre gözetdüm
Rücū‘ itdüm Resūlullāh’a gitdüm
- B150b 4325 Olam tā ḥālūmi ben aña ḥākī
Hemān bī-ihtiyār oldum çü bākī
- 4326 ‘Ömer tā gizleyüp ol merd-i maḥbūl
Benüm arduma düşmiş nāgehān ol
- 4327 Naẓar şaldı Resūlullāh baña
Didi ḥālūñ nedür ne oldı saña
- 4328 Didüm baña ‘Ömer uğraşdı rüşen
Ḥaber virdüm Nebī gönderdügüñden
- 4329 Benüm gögsüme bir müşt urdı düşdüm
Çaķıdı dön dedi fi’l-ḥāl döndüm
- 4330 Resūlullāh didi yā ‘Ömer sen
Nedendür didi bu iş geldi senden
- 4331 Didi kim yā Resūlullah muḥaḳḳaḳ
Atam anam fidā ‘işķuñda muṭlaḳ

- 4332 Bunı sen taşra gönderdüñ mi gerçek
Virüp na'lüñ didüñ mi böyle gökçek
- 4333 Şataşsa kim şehādet itse her gāh
Dise olmaz ilāh, illā ki Allāh
- 4334 Yaķīni olup aña 'izzet-ile
Beşāret ide aña cennet-ile
- 4335 Belī didi aña ol Faħr-ı mevcūd
Ki oldur Aħmed-i Muħtār ü Maħmūd
- 4336 'Ömer didi, dime ħalka bu ħālī
'Amel kılmayup eyler inkālī
- 4337 Koğıl bu ħalkı kim olmaya mağrūr
'Amel kılsınlar oldılar çü me'mūr
- 4338 Ki kōrkum budur işler her fesādı
İdüp hep nās buna i'timādı
- 4339 Bu kez didi Resūlullāh rüşen
Ebu'l-hirre yire ko na'lümi sen
- B151a 4340 Bunuñ rāvīsidür Ĥaķ vire ħayrı
Ki Müslim ibni Ĥaccācü'l-Ĥuşeyrī
- 4341 İşitdüñ bu ħadīşi hoş fevāyid
Ĥaķ'ı zıkr eyle dāyım ki_ire 'āyid
- 4342 Becid sen lā ilāhe di bu dem uş
Hüve ħayyu illallah diyüp sen aña koş⁵⁹⁸

⁵⁹⁸ Vezin bozuk.

- 4343 Bunı gönlünde yirleşdür ki muhkem
Dilünden olmaya bir lahza bu kem
- 4344 Hâkıkat aña kim bu nefy ü işbât
Ki budur ‘ayn-ı İmân nür-ı cennât
- 4345 Sa‘âdet aña budur evvel âhir
Hâk’a mü’min ola tğûta kâfir
- 4346 Olısar çünkü Hâk maşşerde kâzî
‘Amel hoş it ki senden ola râzî
- 4347 Şakın kim kılmayasın tâ ‘amel bed
Saña bu rāh-ı Hâk olmaya münsed
- 4348 İşün bed oldı-sa gâyetde şaşduñ
Hâk’uñ katında yüzüñ üzre düşdüñ
- 4349 İşün oñmağ dilersen sen ebed hâ
Muhammed sünnetini eyle ihyâ
- 4350 Olursa meslegüñ şer‘-i Muhammed
Saña yok Hâzret-i Hâk’dan ebed red
- 4351 Tâyinma anda muhkem baş ayağı
Anuñ a‘câzına tut hoş kulağı
- 4352 Virem tâ mu‘cizâtın saña aḥbâr
Benümle hemdem ol bir lahza iy yâr
- 4353 Oturmuşken bile aşḥâb u aḥbâb
Gelüp enşârdan bir kişi yap yap
- 4354 Didi kim yâ Resûlullâh-ı a‘zem

Esirge ben za'îfi sen mükerrem

B151b 4355 Egerçi oldı vâkı' çün nikāhum
Dükendi neslim ü yoq inşirāhum

4356 atumba bir arı aldı 'aıme
Ođul hırşı gelüp dūşdi içime

4357 Dilümdür bir oğul olmağa müştāk
Baña bir çäre kııl iy cān-ı 'uşşāk

4358 Hemān dem başladı hamd ü şenāya
Yüzini tıtdı hoş sūy-ı semāya

4359 Aña emr eyleyüp didi ki Hālık
Elüñ arnında o iy yār-ı şādık

4360 Elin arnında odı didi yā Hū
arı oldı bi-iznillāh yüklü

4361 Hā'uñ fi'line kimse māni' olmaz
Beni men' itse ğayrı şāni' olmaz

4362 Hā'uñ emriyle her şey' bir iş eyler
Hā isterse bu 'ālem cünbiş eyler

4363 Ne şey'den kim zühür eylerse āşār
Anı bī-şübhe Allāh eyler izhār

4364 Bihamdillāh ki andandur hidāye
Bizi ol mü'min itdi enbiyāye

4365 Bizi sen enbiyā 'ışında yā Rab
Günehkāruz bizi 'afv eylegil hep

- 4366 Bizüm ğayrı nemüz var hep sañayuz
Senüñ mañlūķuñuz tutduk saña yüz
- 4367 Senüñüz, dime bize oda gir yan
Buyurma dūzañuña, itme giryān
- 4368 Yönelduk ‘ıřķ-ıla tutduk saña rāh
Didük Őevķ-ıla Haķ bu ħasbünallāh
- 4369 Bize lāyık olanı sen bağışla
Saña lāyık ne olsa anı işle
- B152a 4370 Senüñ mücrim ķuluñuz aç güm-rāh
Ķuluñ pes pādiřāhıdur penāgāh
- 4371 Velī ‘ıřyānumuz çoķdur sağışuz
Haķīrüz ‘abd-i miskīnüz za‘īfüz
- 4372 Ķaçan biz oluruz sulţāna lāyık
Boğazı iplüyüz bir ‘abd-i ābık
- 4373 Gice gündüz işimüz ma‘şiyetdür
Senüñ yā Rabbi, ‘afv u mağfiretdür
- 4374 Kerīm ü Ķādir ü Ķuddūs ü Mennān
Raūf u Muħsin ü Sübbūħ-ı Sübhān
- 4375 Bizi ‘afv eyle bu yer k’ola mesned
Şefī‘ olsun bize maħşerde Aħmed
- 4376 Anuñ yā Rabbi ‘ālī ‘izzeti-y-çün
Anuñ ařhāb u āli ħürmeti-y-çün

4377 Ki yüz biñ hem yigirmi dört biñ ammā
Cemī^c-i enbiyādur Murtaẓā hā

4378 Hem üç yüz hem on üç mürsel ḥaḳı-y-çün
Ḳatuñda ḥāş olan ekmel ḥaḳı-y-çün

4379 Bize, anlara vir yā Rabbi ihlāş
Ḳatında anlaruñ sen ḳıl bizi ḥāş

4380 Çün anlar añıla bizi şaşurma
Bizi maḥşerde yüz üzre düşürme

4381 Bizi anlara ĩmān-ıla bāy it
Bizüm emrümüzü yā Rab ḳolay it

4382 Bizi sen ḳıldıñ ümmet zübdesinden
Muḥammed ümmetinüñ zümresinden

4383 Bize gel hemdem ol hoş iy ḳarındaş
Ola Ḥaḳ luḫfıla Ḥaḳ nūrı yoldaş

4384 Añılsa mu^ccizāt-ı Aḥmediyye
Diyüp āmentü nūr ol sermediyye

B152b **En-na^tu fī ḳāfiyeti's-sīn**

Mefā^cīlün / Mefā^cīlün / Mefā^cīlün / Mefā^cīlün

.--- / .--- / .--- / .---

4385 Ḥaḳıḳat ^cayn-ı raḥmetsin çü sen iy müctebā-yı nās
Melekler ḥaḳ olur ḳaçan seni fikr eylese enfās

4386 Saña meddāḥ çün Ḥaḳdur beşer evşāfuñı yazmaz
Deñizler midād olsa cihān başdan başa ḳırḫās

- 4387 Hādīşüñ bu gönüllerde be-ğāyet kim mü'eşşirdür
Velī ol resm ile delmez şehā dürdāne-i elmās
- 4388 Elüñle kendü şeytānuñ müsilmān eyledüñ çün sen
Muḥakkaḳdur yaḳīñ oldı “*yuvesvis*”⁵⁹⁹ olımaz “*hannās*”⁶⁰⁰
- 4389 Ebū Cehlüñ dilin taşdan eşeddür ḳasvesidür Hāḳ
Aña ḥayvān diyen cāhil ne bilür kim nedür ecnās
- 4390 Ḳapuñ üftādesi olup güneş şey'-lillah eyler kim
Saña muḥtācdur gerçi tutar destinde altun taş
- 4391 Çün uydılar saña oldı maḳām a'lā-yı 'illiyyīñ
Ebübekr u 'Ömer 'Oşmān 'Alī vü Ḥamza vü 'Abbās
- 4392 Saña olduğı-y-içün 'āşī Ebū Cehl ü çepl murdār
Üzildi boynı tīğ ile ne başı ḳaldı ne aḍrās
- 4393 Behişt içinde olısar libāsı istebraḳ u sündüs
Senüñ ümmetlerüñ şimdi giyerler şāl u hem pālās
- 4394 Cemī'-i enbiyānuñ kim şehā ser-çeşmesi sensin
Senüñ sırruñla yürürler ḳurıda yaşda Hızır İlyās
- 4395 Muḥammed yüzi şuyına İlāhī sen keremler ḳıl
Şafāyīñüñ ḳoma luḫf it dili āyīnesinde pās

Bu faşl Nūḫ 'aleyhisselām bir ağaç diküp dürlü dürlü yemişler virdügin beyān eyler. Ancılayın Muḥammed 'aleyhisselām bir şeçerden dürlü dürlü yemişler izḫār itdügin 'ayān eyler.

⁵⁹⁹ Nas 114 / 5.

Ki o (hannas), insanların göğüslerine vesvese verir.

⁶⁰⁰ Nas 114 / 4.

Cin ve insan vesveselerinin şerrinden.

B153a Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

4396 İşit kim bir hadīŝ idem hikāyet
Velī-yi Haq ‘Alī eyler rivāyet

4397 Resūlullāh eve menzīle geldi
Hüseyn ile Hasan destini aldı

4398 Didi her kim beni severse muṭlaq
Sever bu ikiyi gircek muḥaqqak

4399 Bu ikinüñ atasın anesin hem
Severse ŝıdḳ-ıla Allāhu a‘lem

4400 Kıyāmet kopıcaq ol merd-i maḳbül
Benümle bir derecede olısar ol

4401 Beni kim sevse gitse hoş sebīle
Benümle olur ol cennetde bile

4402 Enes’dür bu hadīŝe añla rāvī
Kızıl altun nedür cāna müsāvī

4403 Budur dördünci mu‘ciz pür-ŝafādur
Haḳīḳat añla kim sırr-ı Hudā’dur

4404 Velī kudret-i Haḳdur ibtidādan
Mu‘ayyen oldı Nūḥ u Muŝtafā’dan

4405 Kulaḡuñ tut baña var-ısa cānuñ
şekerden yimek isterse dehānuñ

- 4406 Bu dünyādan ki sākın oldı tūfān
Seçildi baħr ü ber ‘ālemde yeksān
- 4407 Cudi tağında hem tırdı sefīne
Kırıldı ħalk gitdi kibr ü kīne
- 4408 Bu Nūħ oldı ki seçdi tağ u taşı
Var idi biñ hem yüz elli yaşı
- 4409 İki yüz yıl daħi diri oldı
Aña taqdīr-i Ĥaħħ irişdi öldi
- 4410 Şaħın aldanma hā ço tumarākı
Kamu fānī vü Ĥaħ bi’z-zāti bākī
- B153b 4411 Üç oğlına cihānı itdi kısmet
Bil aşluñ aşlını kıl Ĥaħħ’a minnet
- 4412 Ĥicāz u hem Yemen virildi Sām’a
Daħi ol ħākım oldı milk-i Şām’a
- 4413 Anuñ emrinde idi milk-i A‘cām
Diyār-ı Rūm’a hem ol sürdi aħkām
- 4414 Bunuñ şoyından oldı enbiyālar
Atası eylemiş zīrā du‘ālar
- 4415 Virildi Ĥām’a külli milk-i Mağrib
Taşarruf itdi dürlü dürlü varıp
- 4416 Daħi virildi Hindistān atası
Anuñ-çün oldı Hindūlar atası
- 4417 Belinden geldi anuñ hep siyāhī

İlenmiş atası budur günāhı

4418 Virildi Yāfeş'e bu milk-i Maşrık
Atası Türk'ün oldur ol muşaddık

4419 O şoydan geldi cebbār u ferā'in
Bular gösterdi bid'atlerde āyīn

4420 Kaçıyup bed-du'a itmişdi çün Nūh
Şoyından pes bu eşgāl oldı meftūh

4421 Bu sözde benden al billāhi sehmūn
Neçün sögdi diyü var ise vehmūn

4422 Cihānuñ çünki bu tūfānı gitdi
Ne didi Hām'a gör bu Nūh n'itdi

4423 Didi ister ki gönlüm uyku düzem
Girelden bu gemiye uykusuzam

4424 Dizin yaşdandı Hām'uñ çün ki yatdı⁶⁰¹
Hemān dem çün ki Nūh uykuya batdı

4425 Yil esdi setri açıldı seçildi
Gözūn aç gör ne hikmetler açıldı

B154a 4426 Bu Hām ol demde anı gördi güldi
İşit gülmekden anuñ hāli n'oldı

4427 Görüp Yāfeş anı çağırdı börtüdi
Gelüp Sām anı hoş luḫfıyla örtüdi

⁶⁰¹ Metinde "yitdi" şeklinde harekelenmiş ancak anlam, kafiye gereği "yatdı" olarak düzeltilmiştir.

- 4428 Bu h aletden uyandı N h t rdi
Bu resme bunlaru n h alin g rdi
- 4429 Didi H m'a ki y z n  are olsun
 oyu n hep  are v  av re olsun
- 4430 Pes oldur bunlaru n y zi  arası
Neb n n m stec b olur du'ası
- 4431 Didi hem Y fe 'e  alb n b r ns n
 oyu n cebb r u fir'avn ler olsun
- 4432 Didi S m'a ki setr itd n olup y r
Seni setr eyles n ' lemdede Sett r
- 4433  oyu ndan ola c mle enbiy lar
Cem 'i a fiy lar evliy lar
- 4434 Did m a lın cih nu n sa na m cmel
Sen a lu n a lın a la  alma m hmel
- 4435 Hep i ler bitdi N h oldu sel met
 zi ho  i tiy r itdi fer gat
- 4436 I it gel mu'ciz tından bu N h'u n
Iri s n sa na  m ndan f t hu n
- 4437    dikdi bir a a  bitdi v  yitdi
Yemi ler anda d rl  d rl  bitdi
- 4438 H ku n lu fından irdi ba na in' m
Bu d rdin mu'ciz tu n  ıldum itm m

Tetimme

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

4439 Yine ancılayın sultān-ı sādāt
Ser-i devletde hoş ‘aynı sa‘ādāt

B154b 4440 Selāmullāhi ve’l-ikrāmu lillāh
‘Aleyküm yā Resūlullāhi her gāh

4441 Şehādet eylerem oldum çü kılı
Muḥammed ‘abdidür Ḥaḳḳ’uñ resūli

4442 Anı gönderdi oldı dīni meşhūr
Kitābıdur anuñ maḳrū’ u meşṭūr

4443 Anuñ ‘ilmi olur maḥfūz u me’sūr
Anuñ elṭāfidur ma‘rūf u mebrūr

4444 Anuñ envāri ‘ālemlerde sāṭı‘
Ziyāsı lāmi‘ ü hem emri şādı‘

4445 Sözinde zāyil olur şübhelüler
Olur her fi‘line tābi‘ ulular

4446 Resūlullāhdur zeyne’l-ḳıyāmet
Ser-i devletdedür ‘ayn-ı ‘ināyet

4447 Anı Ḥaḳ kıldı ḥayre’l-‘ārifīn ol
Pes oldı dürr-i baḥr-i rāsiḥīn ol

4448 Ne buyurmuş Nebī gör n’eylemiştür
‘Alī ibni Ebū Ṭālib dimişdür

- 4449 Olur ĩmānı ‘abduñ hoş selāmet
Eger albinde olsa istiāmet
- 4450 Ki albi mūstaīm olmiř bil anı
Eger kim mūstaīm ola lisānı
- 4451 Eādīsūñ gel imdi sırrına ir
Beyān olsun saña tā sırrı bir bir
- 4452 ulauñ penbesin ek tā ki ıksın
Dilūñe cūy olup ma‘nīler aqsın
- 4453 řafā baħrinde cāna şevı irsin
Benüm ecrūmi ol Allāh virsin
- 4454 şaın billāhi senden ũcret uman
Beyāna řatıram eřmūmi yuman
- B155a 4455 Nebīnūñ sōzleridũr cānuma ũt
Sōzi şevında ma‘zũram elũm tũt
- 4456 Nebīye bir recũl geldi mũcellā
Dili şems-i mũcellādan da eclā
- 4457 Nebī ‘aşıqları sōzine tũt gũř
řarāb-ı şev iũp billāhi ıl cũř
- 4458 Ĥalīl olmiş nice gũlzārı yā nār
İi gũlzār-ı ‘ış odıyla yanar
- 4459 Didi kim yā Resũlullāh yā řāh
Benüm ĥālũm budur elamdũlillāh
- 4460 Baña sevgũlisin vallāhi at at

Benüm ehlümden ü mālumdan oñat

- 4461 Seni añsam gider hep ihtiyārum
Dañi şabr idemen qalmaz qarārum
- 4462 Araram cān atup tapuñña kim tā
Nazarlar iderem ben saña hattā
- 4463 Benüm mevtüm gelür gönlüme rüşen
Senüñ mevtüñi hem zıkr eylerem ben
- 4464 Bilürem gün bigi haqqā ki müfrez
Kaçan sen cennete girseñ mu'azzez
- 4465 Koşar çün enbiyāya Haq ta'ālā
Menāzil virilür pes size a'lā
- 4466 Eger ben cennete girsem de iyvāh
Seni ben görmezsem ol demde yā şāh
- 4467 Anuñ-çün luṭf idüp göndermiş Allāh
Bize hem luṭfıdur elḥamdülillāh
- 4468 Oqımış anı oqımış ol āgāh
Keremler kânı elṭāf issi ol şāh
- 4469 Kelāmında buyurmuş yazdum iy şāh
Oqursañ saña in'ām eyler Allāh

B155b

“Ve men yuti‘illāhe ve’r-resūle fe ulāike ma‘allezīne en‘amellāhu ‘aleyhim mine’n-nebiyyīne ve’s-şiddīkīne ve’s-şühedāi ve’s-şālihīne, ve ḥasune ulāike refīkā”⁶⁰²

- 4470 Bize bir söz irişdi oldı kâzî
Enes’den kim ola Allāh rāzî
- 4471 Resūlullāh’dan eyler rivāyet
Güzeldür hoş gereklüdür be-gāyet
- 4472 Dimişsiz biriñüz mü’min degül hiç
Aña ben sevgülü olmazsam ir giç
- 4473 Oğuldan atasından kim budur ḥaḳ
Cemī‘-i nāsdan tā geldi muṭlaḳ
- 4474 Muṭī‘ olan kişi Allāh’a gāyet
Resūline kıla gökçek ri‘āyet
- 4475 Ḳopısar şunlaruñla hoş güzel tām
Ki Allāh anlara kılmışdur in‘ām
- 4476 Okı bu āyeti hoş añla ‘ārif
Ki anlar oldı dört dürlü ṭavāyif
- 4477 Şalātı it Resūlullāh’a her gāh
Seni Allāh ḳoşa anlara bil şāh
- 4478 Çü dikmiş bir köki ḥibā-y-içün⁶⁰³ ol
Yetişmiş nahle eşcārı ‘aceb bol

⁶⁰² Nisa 4 / 69. Kim Allah'a ve Resûl'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, siddikler, şehidler ve salih kişilerle beraberdir. Bunlar ne güzel arkadaştır!

⁶⁰³ Metinde “ḥabbā” şeklinde harekelenmiş ancak anlam gereği “ḥibā” olarak düzeltilmiştir.

- 4479 Bitüp ol günde dürlü dürlü eşmār
Pür olmuş cümle ol irişen eşcār
- 4480 ‘Aceb hikmet ‘aceb kudret ‘aceb sır
Görinür bir bir ammā bir ider bir
- 4481 Kemā-hū kimse olmaz aña vāşif
Olur vaşfında ‘aciz cümle ‘arif
- B156a 4482 İdenler özüñi girçekden idrāk
Didiler ‘acz-ıla hep “mā ‘arefnāk”⁶⁰⁴
- 4483 Baña her iştedür haqqā ki mesned
Didüm yā kurretü’l-‘ayni Muḥammed
- 4484 Añılsa mu‘cizāt-ı Aḥmediyye
Diyüp āmentü nūr ol sermediyye
- Tetimme**
- Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün
.--- / .--- / .--- / .---
- 4485 Şehā şevkuñla cān virdi şu kim ‘ışkuñla oldı fāş
Sa‘ādet devlet anuñdur hezār aḥsend aña şābāş
- 4486 Atadan anadan yigrek seni kim sevse mü’mindür
Mürüvvet kınde kāfirdür şu kim virmez yoluñda baş
- 4487 Cihān pür-nūr-ı Aḥmed’dür Ebū Cehl eylemez noḳşān
Ne zarrdur nūr-ı hūrşide nażar kılmazsa ger ḥuffāş

⁶⁰⁴ “Seni bilmedik.” “Mā-‘arafnāke hakka ma‘rifetik – Yâ Rab! Seni zatına yakışır bir şekilde bilmedik” anlamında sufilerce hadis olarak değerlendirilen söz. Mehmet Yılmaz, **Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1992, s. 117.

- 4488 Kişi sen şevk-ı Aħmed'de eger olmiş-ısañ evbāř
Düriş 'ışkında allāř ol saķın olmayasın ulmāř
- 4489 Senüñ sırruña 'aql irmez meger bir pāre ol tuy-ıdı
Ki oldı yār-ı řiddīķuñ saña ğār işe kim yoldaş
- 4490 Zihī řiddīķ-i ekber kim senüñle oldı yār-ı ğār
Aña a'lā sa'adet kim saña tā oldı ol sırdāř
- 4491 Taťan bu ta'm-ı ĩmānı alur cennetde cāvīdān
Huřuřā zevķı budur kim yaşar bir günde biñ biñ yaş
- 4492 Ćü sensin cānlaruñ cānı n'ider dil tende bu cānı
Fidā yoluñda cān u dil fidā 'ıřķuñda biñ ardař
- 4493 Ne devletdür ne 'izzetdür ne raħmetdür ne rāħatdur
Cehennem odına yanmaz saña her kim olur adař
- 4494 řafāyī dūřdı ayaķdan elin tut yā Resūlullāh
Ćün ol bīĉare olmiřdur levend ü müflis ü allāř

Bu faşlı Nüh 'aleyhisselām bir cebeli Fāris'den 'Irak'a [B 156b] iletđüĝin beyān eyler. Ancılayın Muħammed 'aleyhisselām bir cebeli 'Aķıķa'dan řām'a iletđüĝin 'ayān eyler vesselām.

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün

.--- / .--- / .--

- 4495 İşit bir söz direm ĥoř mu'teber pür
Güzeldür tende vallāhi güzeldür
- 4496 Virür vařfı anuñ yāķūta rengi
Ćü ķüt-ı cān odur 'arif ķo cengi

- 4497 Kaçan beñzer kıızıl altun firengi
Anuñ ervāh-ı ‘ālem mehengi
- 4498 Aña nisbet ki eylenmez çü ‘asced
Aña hem-tā kaçan olur zeberced
- 4499 Vücūduñdan saña vallāhi mergüb
Senüñ cismüñde cānuñdan da maḥbüb
- 4500 Bu şark u ğarb eger olsa senüñ hep
Revā aña revān itseñ müretteb
- 4501 Cemī‘-i nāsdan yigdür muḥakkaḳ
Oğuldan atadan bī-şübhe muḥlaḳ
- 4502 Saña ol söz ki direm aña şimdi
Nebī sevmek şevābıdur bil imdi
- 4503 Bize irdi Enes’den bu rivāyet
Şifā içinde söylendi be-ğāyet
- 4504 Nebī’ye bir recül gelmiş mübārek
Şadākat-çeşm virmiş Ḥaḳ tebārek
- 4505 Dimiş kim yā Resūlullāh-ı hoş-hū
Kaçan kopar kıyāmet söyle nīkū
- 4506 Dimiş ol faḥr-i ‘ālem nūr-ı rüşen
Ne şey yaraḳladuñ añlat aña sen
- 4507 Didi kim yā Nebī lāyıḳ aña hīç
Yaraḳlayımadum bir nesne ir giç

- B157a 4508 Aña lâyıķ benüm yoķdur niyāzum
Taşadduķ ola ya şavmum namāzum
- 4509 Velīkin ‘aşıķın bir toğrı ķulın
Ki sevdüm girçek Allāh u Resūlin
- 4510 Ne buyurmuş aña aña o Maħmūd
Şifāu’l-ķalb olan ol ħayr-ı mevcūd
- 4511 Gūzel yūzlū öñinde ķoyıcaķsın
Ki sen sevdüğüñ-ile olacaksın
- 4512 Beşinci mu‘cize ħaķdur muħaķķaķ
Olur şaddaķ dimek ĩmāna revnaķ
- 4513 Çü revnaķ bula bu ĩmān u iķrār
Naşībūñdür kişi cennetde dīdār
- 4514 Müyesser ola çün kim ķurb-ı Mevlā
Ṭufeylīdür saña ğilmān u ħavrā
- 4515 ‘Alī olur saña kevserde sākī
Ķalursın sermedī cennetde bākī
- 4516 Zamānında işit kim Nūħ n’itmiş
‘Acem milkine varup da‘vet itmiş
- 4517 Dimiş kim ben nebīyem eyleñ ikrām
Ki “*inne’d-dīne ‘indallāhi’l-İslām*”⁶⁰⁵
- 4518 Dimişler çün nebīsın ķanı mu‘ciz

⁶⁰⁵ Al-i İmran 3 / 19.

Allah nezdinde hak din İslām'dır. Kitap verilenler, kendilerine ilim geldikten sonradır ki, aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler. Allah'ın âyetlerini inkâr edenler bilmelidirler ki Allah'ın hesabı çok çabuktur.

Nebī mu‘cizden olmaz hīç ‘āciz

4519 Dimiş kim eyleñüz ta‘yīn-i maqşūd
Anı göstermek āsāndur size zūd

4520 Dimişler düşmişüz bu iştiyāka
İlet bu tağı Fāris’den ‘Irāk’a

4521 Du‘ā kılmış çü Nūḥ ol yüce ḥazret
Pes itmiş anı kudretten icābet

4522 Dimiş yā Nūḥ kıl tağa işāret
Saña her işde bendendür ‘ināyet

B157b 4523 İşāretten yürütmiş çünki tağı
‘Irāk olmuş varup tağunḥ turağı

4524 Nice müddetler olıcağ mümāris
‘Irāk’a vardı bilmiş ehl-i Fāris

4525 ‘İnāyet eyle yağ anuñ çırāğın
Gider göñlümüzün bu cürmi tağın

Tetimme

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

4526 Yine ancılayın maḥbūb u ḥazret
Kemāliyle bulan ḥazretde ‘izzet

4527 Raūf u hem raḥīm ü hem mübeşşir
‘Aṭūf u müşfik ü mu‘ti vü münzir

- 4528 Anuñ ma‘lûmıdur hep sırr-ı esrâr
Rumûz-ı sırr-ı ğaybîden haberdâr
- 4529 Şekerden zıkr ahlâdur muhaqqak
Güneşden nûrı eclâdur budur haq
- 4530 Şıfâtı cümle ahsendür nebîdür
Her âyâtı güzel cân maṭlabıdur
- 4531 Nebiyyü’r-rahmedir zeyne’l-ḫalâyık
Sirâcü’l-ümme ‘indellâhi şâdıq
- 4532 Ki mevlidi Mekke enfâsı zekiyye
Medîne türbe ahlâkı raẓiyye
- 4533 Şerîf oldur ki ümmet aña ebrâr
Laṭîf oldur ki ‘abdi cümle ahyâr
- 4534 Amîne vâlide Cibrîl ḫâdim
Ki Ümmi Eymen aña dâye muqdim
- 4535 Aña menzil çün oldı “*kābe kavseyn*”⁶⁰⁶
Olupdur kürside cennâta hoş deyn
- 4536 İşit bir hoş ḫadîş iy merd-i ‘allâm
Saña raḫmetler itsin Ḥaḫ güzel tām
- B158a 4537 Eyü fehm it ki tā varmaya yavı
Aña Şafvân bin Kudâme râvî
- 4538 Didi gökçek zamân içinde rûşen
Resûlullâhı hicret eyledüm ben

⁶⁰⁶ Necm 53 / 9.

O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu.

- 4539 Anuñ çün hazretine ben ki irdüm
Aña ben yā Resūlullāh didüm
- 4540 Elüñi şun baña ihsān idüp sen
Saña şıdķ-ıla tā bey‘at idem ben
- 4541 Elin şundi baña ol hayr-ı mevcūd
Didüm ben yā Resūlullāh-ı maħmūd
- 4542 Benüm sen sevdügümsin hūb hoş gör
Didi er sevdügiyle ķopısardur⁶⁰⁷
- 4543 Enes hem ibni Mes‘ūd iy mükerrerem
Ebū Mūsā rivāyet itdiler hem
- 4544 İşit bil n’eylemiş tā ol mükerrerem
Muħammed ibni ‘Abdullāh-ı ekrem
- 4545 Dimiş yā (...) yā pādişāhi
Ķamu ‘ālemlerüñ sensin İlähi
- 4546 Ki zīrā cem‘ olup hep söylemişler
‘Aķīķ’uñ ehli bürhān istemişler
- 4547 Dimiş kim ideyin her neyse āyīn
İdüñ maķşūduñuz siz baña ta‘yīn
- 4548 Dimişler bu ‘Aķīķ’a karşı tağı
Yürüt tā vara Şām ola turağı
- 4549 İşāret eylemiş ol tağ gitmiş

⁶⁰⁷ “Kişi sevdiği ile beraberdir” Hadis-i şerif. Bkz. İbn Hacer el-Askalānī, **Sahābe-i Kirām Ansiklopedisi**, c. 2, bs. 2, terc. Naim Erdoğan, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 577.

Hak'ın emri anı Şam'a iletmiş

4550 'Aķık anlara olmuş çünkü vâsi'
Şafâ sürmüşler olmuş hep mezâri'

4551 Bu Nuh'un yâ İlâhî hürmeti-y-çün
Habîbün Muşafâ'nun 'izzeti-y-çün

B158b 4552 Muhaķķaķ mu'cizât âsar-ı Hakkî
Cemî'-i enbiyâ envâr-ı Hakkî

4553 Bize cüduñdan aç miftâh-ı ğaybı
İlâhî virme şirk ü şekk ü reybi

4554 İrür İmānumuz haķķa'l-yaķīne
Bu göñlüm maşrıķ olsun şems-i dīne

4555 İdindük hoş melāz u püşt ü mesned
Dili rüşen tutar envâr-ı Aħmed

4556 Añılsa mu'cizât-ı Aħmediyye
Diyüp āmentü nūr ol sermediyye

En-na'tu fı kâfiyeti's-şād

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Mefā'ılün / Mefā'ılün

.--- / .--- / .--- / .---

4557 Şehā şevķuñda meh def-zen felekler oldu hoş raķķāş
Müzeyyen oldılar encüm 'aceb zībā bu bezm-i hāş

- 4558 Pes olduñ ‘illeti ğanı didi şānuñda Hāk ‘*levlāk*’⁶⁰⁸
Senüñ-çün oldu ‘ālemler senüñ-çün geldi bu eşhāş
- 4559 Hoşā ğayb-ı hüviyyetden getürdi lā-yezāl Allāh
Seni a‘yān-ı şābitde mu‘azzez itdi hāşe’l-hāş
- 4560 Ezel bezminde her kul kim hidāyet eylemişdür hāk
Saña milk-i şehādetde iṭā‘at eyler olmaz ‘āş
- 4561 “*Huvallāhu aḥad*”⁶⁰⁹ zikrūñ pes “*Allāhu ş-şamed*”⁶¹⁰ fikrūñ
Çü sensin hāliş ü muhliş ki itdi sūre-i İhlās
- 4562 Çü sen şānuñda aşdağsın saña ḥağsın didi Şiddīk
Ki sen sulṭān-ı kevneyni kaçan idrāk ider ḥarrāş
- 4563 Bize iy sırr-ı Sübhānī getürdüñ vahy-i Rabbānī
Bize ‘ayne’l-yağīn oldu çü fehm itdüñ olup fahḥāş
- 4564 Bu cān deryā-yı ḥikmetdür ḥadīşüñ kim le’ālīdür
Göñül pes mişl-i hürmüzdür çü bu ‘aql andadur ğavvāş
- 4565 Melekler hep şenā eyler şehā iḥsānuñ añduğça
Senüñ elṭāfuñuñ ṭavrın ṭuyar mı ‘acz-ıla kaşşās
- B159a 4566 Şehā sen dām-ı luṭfuñla idersin şol hümālar şayd
Birin hergiz şikār itmez anuñ yüz yılda biñ ḳannāş
- 4567 Şafāyī ‘ışk-ıla na‘tuñ ser-āğāz eyleye çün kim
Şecerler ihtizār eyler der ü dīvār olur raḳḳās

⁶⁰⁸ “Levlāke levlāk lemā halakte’l-eflāk”, “Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım” anlamında sufilerce hadis olarak kabul edilen söz.

⁶⁰⁹ İhlās 112 / 1.

De ki: O, Allah birdir.

⁶¹⁰ İhlās 112 / 2.

Allah Samed’dir.

Bu faşl Hūd ‘aleyhisselām h acerleri  oprak itd ugin bey an eyler. Yine ancılayın Mu ammed ‘aleyhissel am  aşları  oprak itd ugin ‘ay an eyler.

Mef  il n / Mef  il n / Fe  l n
.--- / .--- / .--

4568 Bi amdi l h ki oldu  senden  g h
Dir z yo dur v c d ill  ki All h

4569 “*Elest  rabbikum*” did k ezelde
“*Bel *”  m numuz var bu ma alde⁶¹¹

4570 Sa na Ő kr eyler z y  Rabbi d yim
Bizi sen  ıldı n  m n  zre   yim

4571 ‘ mer’den kim Őorıldı didi yap yap
 al fed r g z de ibni  a   b

4572 Res lull h’dan Őorıldı ho  bu
Bu  yetden yazıldı h b u n k 

“*Ve iz e aze rabbuke min ben   deme min  uh rihim  urriyyetehum*”⁶¹²

4573 Didi ol fa r-i ‘ lem Ő h-ı d n 
Yaratdı  dem’i c n  a  ta‘ l 

⁶¹¹ A‘raf 7 / 172.

Kıyamet g n nde, biz bundan habersizdik demeyesiniz diye Rabbin  dem o ullarından, onların bellerinden z rriyetlerini  ıkardı, onları kendilerine Şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz de il miyim? (Onlar da), Evet (buna) Ő hit olduk, dediler.

⁶¹² A‘raf 7 / 172.

Kıyamet g n nde, biz bundan habersizdik demeyesiniz diye Rabbin  dem o ullarından, onların bellerinden z rriyetlerini  ıkardı, onları kendilerine Şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz de il miyim? (Onlar da), Evet (buna) Ő hit olduk, dediler.

- 4574 Yemîni-y-ile Hâk zâhrın şıgardı
Bu Ādem'den ki zürriyet çıkardı
- 4575 Yaratdum cennet-içün oldı bunlar
Kamusı cennet ehli işin işler
- 4576 Ki soñra bir dañi zâhrın şıgardı
Bir āñir yine zürriyet çıkardı
- 4577 Yaratdum nār-içündür didi bunlar
Kamusı ehl-i nāruñ işin işler
- B159b 4578 Didi bir kimsene şordı ki hattā
‘Amel kıлмақ neye pes yā nebīnā
- 4579 Ne dir diñle Hābībullāh-ı Sübhān
Şifā-yı derd-i cān derd-mendān
- 4580 Kaçan bir kul yaratsa cennet-içün
İşin işler anuñ hep cennet-içün
- 4581 Olinca her işi olur ne minnet
Anuñ her demde hoş a‘māl-i cennet
- 4582 Anuñla cennete girür muhaqqāq
Haqīkat va‘de-i Haqdur budur haq
- 4583 Kaçan bir kulı kim halk eyler Allāh
Anı qor ehl-i nār işine her gāh
- 4584 Olur dünyāda anuñ fi‘li ekşer
Olinca ehl-i nār a‘mālin işle[r]
- 4585 Givürür anı ol a‘māl-i nāre

- Şakım hā va‘de-i Hāḫdur ne çāre
- 4586 Bize raḥm eyle yā Raḥmān u Settār
Ecirnā sen bizi yā Rabbi mine’n-nār
- 4587 Beyān-ı Tirmidī’dür hem Muvattā
Ebū Dāvūd hem iḥrāc eylemiş hā
- 4588 Eḫādīşi beyānidur Resūl’uñ
Ki naḫlum Cāmi‘indendür uşūlüñ
- 4589 Göñül baḥrine fülk-i ‘aḫlı şaldum
Ma‘ānī hürmüzi dürrine ḫaldum
- 4590 Çıḫardum şöyle kim dürlü-be-dürlü
Ḳatı şāfī şafā-baḫşında lü’lü’
- 4591 Ḳulaḡuñ ḫut baña bir laḫza iy yār
Aşaram anda tā lü’lü’-yi şehvār
- 4592 Ne lü’lü’ belki sırr-ı nūr-ı Hāḫdur
Bahāsı cānlar olsa müsteḫāḫdur
- B160a 4593 Ki budur mu‘cizāt-ı Hūd u Aḫmed
Getür İmānı kim olursın es‘ad
- 4594 Velī Hūd’uñ ki üçdür mu‘cizāti
Cihānuñ cānidur cānuñ ḫayātı
- 4595 Birisi ḫışşa-i ḫāl-i ḫacerdür
Veber ikinci, üçüncü mederdür
- 4596 İşit gel bir ḫaber ḫāl-i ḫacerden
Ki bu lezzetlüdür Mısrī şekerden

- 4597 İdinmiş kavmi bir yir tağ içinde
Hacer çoğ-imiş ol otağ içinde
- 4598 O kavmi eylemiş İslām'a da'vet
Getür mu'ciz dimişler ki_ola huccet
- 4599 Ezelden yig bu yir otağa dönsün
Erisin taşı hep toprağa dönsün
- 4600 Du'ā itmiş dimiş yā Rabb-i Kāfī
Ḳabūl itmiş buyurmuş Ḥaḳ ṭavāfı
- 4601 Ṭavāf itmiş Ḥuzā zikriyle tekrār
Çürümüş toprağ ölmüş cümle aḥcār
- 4602 O yir o kavme gökçek olmuş otağ
Yiyüp olmuş kamu hayvānı çok yağ

Tetimme

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Fe'ülün
.--- / .--- / .--

- 4603 Yine ancılayın ol şāh-ı zībā
Cihān faḥri Ḥabīb-i Ḥaḳ ta'ālā
- 4604 Ra'ūf u hem 'Alīm u hem Raḥīm ol
'Aṭūf u hem Ḥalīm u hem Kerīm ol
- 4605 Mecālisde Cemīl olan cemāli
Bilen ḥikmetleriyle vaşf-ı ḥālī
- 4606 Buyurdı ben Resülem hem emīnem

Ki geldüm “*rahmeten li’l-‘ālemīn*”em⁶¹³

- B160b 4607 Hūcec her qavli nūriyyü’l-meṭālī‘
Viren hoş hoş ‘avālimde levāmi‘
- 4608 Olan her işde zākiyye’l-merātib
Resūlullāh mergūbu’l-menāşib
- 4609 İşit bir qavli şāhum pūr-‘iberdür
Qızıl gülden de zībā mu‘teberdür
- 4610 Getürdüm nazma gökçekdür be-gāyet
Ebü’l-hirre ider bir hoş rivāyet
- 4611 Mükerrer bir şekerdür şatlu-y-idi
Didi kim Hāq Resūlullāhı didi
- 4612 Qaçan kim Ādem’i hāq itdi Allāh
Anuñ zahrını mesh itdi ol āgāh
- 4613 Ki zahrından anuñ her nefsi düşdi
Cemī‘isin [de] bir bir baqdı gördi
- 4614 Bu zürriyātı kim hālīk olur hāq
Qıyāmet yevmi olunca muḥaqqāq
- 4615 Daḥi kıldı keremden yüce Mevlā
Her insānuñ gözi öñinde ḥattā
- 4616 Berīk-i nūrdan şöyle ki ol Rab
Ki şoñra Ādem’e ‘arz eyledi hep

⁶¹³ Enbiya 21 / 107.

(Resūlüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik.

- 4617 Didi Ādem ki kimlerdür şehīr it
Beni yā Rab bunlardan ḥabīr it
- 4618 Didi Ḥālīk ki hep zürriyetüñdür
Senüñ evlāduñ olur şöhetüñdür
- 4619 Olardan bir recül gördi ki maḥbūl
Berīkın gördi ḡāyet ṭañladı ol
- 4620 Didi yā Rabbi kimdür bu vefīdür
Didi Allāh [ki bu] Dāvud nebīdür
- 4621 Didi ‘ömrini niçe kılduñ anuñ
Didi altmış yıl, olmasun kemāl
- B161a 4622 Anuñ ‘ömrin yā Rabbi yüze irgür
Benüm ‘ömrümden aña kırk yıl artur
- 4623 İſit ne dir Resūlullāh-ı ſādīk
Emīnü’l-vaḥy olan sırru’l-ḥaḳāyīk
- 4624 Hemān ki Ādem’ün ‘ömri dükendi
Anuñ ‘ömrinüñ illā kırk kıldı
- 4625 Melek geldi anuñ mevtine kim bil
Bu ‘ömrümden didi ḳalmıſdı kırk yıl
- 4626 Didi Dāvūd’a virdük ṭınma epsem
Hemān ol demde inkār itdi Ādem
- 4627 Unutdı-y-ıdı Ādem çün ſecerden
Unutdı aña zürriyātı hem sen
- 4628 Ḥaṭā itdi bu işde çünki Ādem

- Haṭā mīrāṣı zürriyetidür hem
- 4629 Haṭāmuz yarlığa yā Rabbi şimdi
Nitekim Ādem ihsānuñ[a] irdi
- 4630 İşt kim n'eyledi ol rüh-ı aṭhār
Ne mu'ciz eyledi 'ālemde izhār
- 4631 Çü vardı Tāyif'e aşhābı bile
Ḳatına geldiler bir kaç kabīle
- 4632 Nebī 'arz eyledi ol ḥalkā ĩmān
Didiler görsevüz biz sende bürhān
- 4633 Didi eyleñ ne maḳşūd olsa rüşen
Ḳaḳ'uñ 'avnıyla anı eylerem ben
- 4634 Didiler kıl bu sengistānı otağ
Erit bu taşları hep eyle toprağ
- 4635 Ṭurup çevrildi ol yir devresinde
Bulınmaz oldu bir taş çevresinde
- B161b 4636 O yir anlara otağ oldu zībā
Ne şey kim olsa ḳādir Ḳaḳ ta'ālā
- 4637 Bu 'ālem cümle taḫt-ı ḳudretinde
Cihān bir zerre gelmez 'izzetinde
- 4638 Ḳamu 'ālem anuñ 'ilminde ma'lūm
Diler mevcūd ider dilerse ma'dūm
- 4639 Anuñ 'ilmi ḳamu işlerde şāfī
Anuñ ḥükmi ḳamu 'ālemde kāfī

4640 Bize çün Aḥmed'i ol kıldı mürsel
Bize öğretti mücmel hem mufaşşal

4641 Añılsa mu'cizāt-ı Aḥmediyye
Diyüp āmentü nūr ol sermediyye

En-na'tu fī ḳāfiyeti'z-zād

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Mefā'ılün / Mefā'ılün
.--- / .--- / .--- / .---

4642 Zūḥal bābuñda ḥādımdur mehi ḥalḳa_eyledi feyyāz
İşigüñe düşer her gün güneş nūr eyler istikrāz

4643 Saña kim ittibā'itse yiri cennāt-ı a'lādur
Cehennem ḳa'ırdur yiri şu kim senden ider i'rāz

4644 Senüñ-çün itdi müşrikler ki Dārü'n-nedve'de efsād
Ḥaḳīḳat derk-i esfelde iderler anları ırmāz

4645 Şehā şer'üñ ṭarīḳında eden ādem becid adım
Sa'ādetdür ki ḥazretde irer birine biñ i'vāz

4646 Bu şer'-i müstaḳīmüñde şu kim egri ḥayāl eyler
Başını tīg [ü] tīr ursın dilin dilsin anuñ mıḳrāz

4647 Çü sen maḳbül-ı ḥazretsin ne kim Ḥaḳ'dan murāduñdur
Bu maḥlūḳāt-çün o mesken (...) fi'l-ḥāl hep (...)

4648 İki 'ālemde çün sensin muḥaḳḳaḳ menba'u'l-iḥsān
Lebüñ deprense luḫf-ıla şifā bulur ḳamu emrāz

4649 Bu eşyā külli hālikdür hemān bi'z-zāti Ḥaḳ bāḳī

Dirüz mecmū'ı fānīdür haḳīḳat cevher ü a'rāz

- B162a 4650 Senūñle vāşıl olmazsa degül maḳbūl-ı ḫāzret hīç
Bu ḫalk enfāsı 'adedince iderse şufī murtāz
- 4651 Übeyy'i dutup öldürdüñ ḡazāda çünki ḡāzīsın
Kaçan tıynuñ açasın düşmen ider şan hiredür e'āz ?
- 4652 Şafāyī yā Resūlullāh saña vallāhi mü'mindür
Çü gerçekten muḫibbūñdür ider mebgūzuña ibḡāz

**Bu faşl Hūd 'aleyhisselām koyın yūñin ibrişim itdüğün beyān eyler. Ancılayın
Ḥatm-i Enbiyā 'aleyhisselām koyınlar veberin ibrişim itdüğün 'ayān eyler.**

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün
.--- / .--- / .--

- 4653 Oluruz şevḳ-ıla Allāh'a ḫāmid
Resūli geldi oldu bizi ḳāyid
- 4654 Bilür 'ārif ki bu oldu me'ārib
Resūlüñ tātati elbette vācib
- 4655 Ki zīrā aña vācib oldu İmān
Getürdüğine hem taşdıḳı iy cān
- 4656 Anuñ-çün tātati pes vācib oldu
Bilen girçekleri dünyāya taldı
- 4657 Getürdüğinden oldu çün bu taḫḳīḳ
İder 'ārif anı elbette taşdıḳ
- 4658 Ḥaḳ'uñ buyruğın aña tıy nedür sır

Yazayın hoş tefekkür ile bir bir

Ḳālallāhu ta‘ālā: “*Yâ eyyuhellezîne âmenû aṭî‘üllâhe ve aṭî‘û’r-resûle*”⁶¹⁴

Ve ḳāle ta‘ālā: “*Ve aṭî‘üllâhe ve’r-resûle le‘allekum turḥamûn*”⁶¹⁵

“*Ve in tuṭî‘ûhu tehtedû*”⁶¹⁶

Ve ḳalallāhu ta‘ālā: “*Men yuṭî’i’r-resûle fe ḳad aṭā‘allāh*”⁶¹⁷

Ve ḳalallāhu ta‘ālā: “*Ve mâ âtākumu’r-resûlu fe ḥuzûhu ve mâ nehākum
‘anhu fentehû*”⁶¹⁸

B162b

Ve ḳalallāhu ta‘ālā: “*Ve mâ erselnâ min resûlin illâ li yuṭâ‘a bi-iznillâh*”⁶¹⁹

4659 İşit billâhi iy şâhum bürâder
Saña Ḥaḳ ‘avn ide Allāhu ekber

4660 Bu âyetler ki yazmışam oḳı gör
İder mü’minleri ğâyetde mesrûr

⁶¹⁴ Nisa 4 / 59.

Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e ve sizden olan ülümre (idarecilere) de itaat edin. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız- onu Allah'a ve Resûl'e götürün (onların talimatına göre halledin); bu hem hayırlı, hem de netice bakımından daha güzeldir.

⁶¹⁵ Al-i İmran 3 / 132.

Allah'a ve Resûl'üne itaat edin ki rahmete kavuşturulasınız.

⁶¹⁶ Nur 24 / 54.

De ki: Allah'a itaat edin; Peygamber'e de itaat edin. Eğer yüz çevirirseniz şunu bilin ki, Peygamber'in sorumluluğu kendisine yüklenen (tebliğ görevini yapmak), sizin sorumluluğunuz da size yüklenen (görevleri yerine getirmeniz)dir. Eğer ona itaat ederseniz, doğru yolu bulmuş olursunuz. Peygamber'e düşen, sadece açık-seçik duyurmaktır.

⁶¹⁷ Nisa 4 / 80.

Kim Resûl'e itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur. Yüz çevirene gelince, seni onların başına bekçi göndermedik!

⁶¹⁸ Haşr 59 / 7.

Allah'ın, (fethedilen) ülkeler halkından Peygamberine verdiği ganimetler, Allah, Peygamber, yakınları, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir. Böylece o mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir devlet olmaz. Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının. Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın azabı çetindir.

⁶¹⁹ Nisa 4 / 64.

Biz her peygamberi -Allah'ın izniyle- ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik. Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah'tan bağışlanmayı dileseler, Resûl de onlar için istiğfar etseydi Allah'ı ziyadesiyle affedici, esirgeyici bulurlardı.

- 4661 Ki kılmış Hâk resûli tã'atini
Ki nefsi tã'atin bil gâyetini
- 4662 oşup hoş tã'atini tã'atine
Muârin eylemiş öz 'izzetine
- 4663 Anuñ üstine va'de_itmiş şavâbı
Muî'a tã cezîl ide şevâbı
- 4664 Muâlifler göre tã kim 'azâbı
Çeke her birisi sũ-i 'iâbı
- 4665 Pes emri imtişâli oldu vâcib
Tut emrin bulasın hoş hoş merâtib
- 4666 Anuñ nehyinden eyle ictinâbı
Seçersin tã ki bâtıldan şavâbı
- 4667 Saña rametler irsin çekme gumme
Müfessirler ne dirler hem emimme
- 4668 Dirüz biz anlaruñ şânında her gâh
Gice gündüz 'aleyhim rametullâh
- 4669 Resûlüñ sünnetinüñ iltizâmı
Resûlüñ tã'atin bil iy hümâmî
- 4670 Daı haında ta'zîm eylemekdür
Getürdügin teslîm eylemekdür
- 4671 Didiler kim Resûlin dir bir Allâh
İder her tã'atin farz añla her gâh

- B163a 4672 Şu kimse üzre kim gönderdi aña
Degül ğaflet yiri bir sende aña
- 4673 Resüle sünnetinde pes itā‘at
Olur farzında Allāh’a itā‘at
- 4674 Biri Sehl ibni ‘Abdullāh’a şordı
Bu İslāma şerāyi‘ bil ne dirdi
- 4675 Getürdüĝin Resülün ħüb tutmağ
Ne red itdiyse terk idüp unutmağ
- 4676 Muṭī‘ olmağ gerek Allāh’a her kul
Şehādet eylemek kim Rab durur ol
- 4677 Nebīsine gerekdür hem şehādet
Ki Ḥağ gönderdi virdi hoş risālet
- 4678 Saña nazm-ıla şerḥ itdüm güzel şāh
Umaram kim vire ecrümi Allāh
- 4679 Resülidür anuñ Mūsā vü ‘İsā
Anuñ ħükmindeür hep gibr ü tersā
- 4680 Bize mürsel ki geldi çün Muḥammed
Aña ĩmān getürdük olduĝ es‘ad
- 4681 Ḥudā’ya şākirüz elḥamdülillāh
Şalātı vācib oldu bize her gāh
- 4682 Dirüz hoş eş-şalātu ve’s-selāmı
Aña olduĝça Ḥağ luṭfı devāmı
- 4683 İkinci mu‘cizi yazmaĝa şundum

- ‘Aceb hikmetler açıldı düşündüm
- 4684 Görindi bunda biñ dürlü ‘iberler
Seçildi yine haqqānī haberler
- 4685 Bu elvān u bu eşkāl u bu āsār
Hudā birdür diyü eylerler ikrār
- 4686 Yeķūlu’l-ħalk yā Vehhāb u yā Hū
Hüve’l-ħallāķu lā-Rabbe sivāhu⁶²⁰
- B163b 4687 Veberde diñleyüp fi‘lin Hūd’uñ
Getür ĩmān ki oldur ‘aynı sūduñ
- 4688 İdüp bir kimse ĩmāna da‘vet
Dimiş mü‘min olup ol baña ümmet
- 4689 Dimiş ol hıçdür hep ķāl u ķilūñ
Nebī olmağa olmazsa delīlūñ
- 4690 Dimiş Hūd aña ta‘yīn it murāduñ
Getürem yirleşe tā i‘tikāduñ
- 4691 Dimiş ol dil feraħdan cümle tolsun
Ķoyunlarum yūñi ibrişüm olsun
- 4692 Hemān dem Ħaķķa yüz tıtdı didi Hūd
Biter senden murādı cümle mevcūd
- 4693 Murādın ol kişi fi‘l-ħāl buldı
Yūñi ķoyunlaruñ ibrişüm oldı
- 4694 Ķoyunı hem tavarı buldı keşret

⁶²⁰ İnsanlar diyor ki: Yâ Vehhâb, yâ Hû! O yaratıcıdır. Ondan başka İlah yoktur.

Her iş fa‘‘ali Hâk’dur Hâk’ a minnet

4695 Murâdı halka oldı soñra zâhir
Yedi baş koyun imiş evvel âhir

Tetimme

Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

4696 Yine ancılayın sultân-ı mi‘râc
Felekler başına nûrı olan tâc

4697 ‘Ulûm-ı Hâk’ a mazhardur budur hâk
Pes ol ma‘lûm u ‘âlimdür muhâkkağ

4698 Didi ben ‘abd-i me’ mürem ezelde
Kulam çün otururam her maħalde

4799 Yirem kul yir bigi zîrâ ki kulam
Egerçi gelmişem Hâk’ dan resûlem

4800 ‘Adû cevrine işidür taħammül
Hayâdur hem seħâdur hem tevekkül

B164a 4801 İder cûd u tevâzu‘ hem hużû‘ ol
İşi ħilm ü rızâ eyler huşû‘ ol

4802 İmâmu’l-kıbleteyn oldur müretteb
Ki Kuds u Mekke’dür ma‘büddur Rab

4803 Aña Hâk’ dan virildi çün merâtib
İderdi mu‘cizâtı ol ‘acâyib

- 4804 İder fakrıyla fahri gerçi ‘âkil
Bırakmaz ‘acze hîç ibrām-ı sâ’il
- 4805 Saña ben bir haber direm mü’essir
Güzel ‘izzet güzel hikmet güzel sır
- 4806 Saña ĩmān bağışlar ol budur haq
Muṭābık Haq kelāmına muḥaqqak
- 4807 Resūl-i Haqq’a ĩmāndur saña farz
Edā kııl gāfil olma hoş güzel farz
- 4808 Vücūb-ı ṭā’atini aña muḥkem
Gerekdür ittibā’ı sünneti hem
- 4809 Aña çün şābit olmışdur nübūvvet
Aña hem şihḥate irdi risālet
- 4810 Aña ĩmān getir kim vācib oldı
Anuñ taşdıķı haqdur gālib oldı
- 4811 Şol eşyāda getürmişdür anı ol
Ki Haqdan kendü, haq ol merd-i maqbūl
- 4812 Yazayın hoş okı iy merd-i dānā
Ne buyurdı saña Allāhu a’lā

Ḳālallāhu ta’ālā: “*Āmenū billāhi ve resūlihi*”⁶²¹

Ḳālallāhu ta’ālā: “*Fe āminū billāhi ve resūlihi’n-nebiyyi’l-ummiyyi*”⁶²²

⁶²¹ Nur 24 / 62.

Müminler, ancak Allah'a ve Resûlüne gönülden inanmış kimselerdir. Onlar, o Peygamber ile ortak bir iş üzerindeyken ondan izin istemedikçe bırakıp gitmezler. (Resûlüm!) Şu senden izin isteyenler, hakikaten Allah'a ve Resûlüne iman etmiş kimselerdir. Öyle ise, bazı işleri için senden izin istediklerinde, sen de onlardan dilediğine izin ver; onlar için Allah'tan bağış dile; Allah mağfiret edicidir, merhametlidir.

- 4813 Pes ĩmānı getürmek ğālib oldı
Nebīdür Aĥmed'e bil vācib oldı
- B164b 4814 Ta'ayyün buldı ĩmānı hoş añla
Tamām olmaz-ımiş illā anuñla
- 4815 Bu ĩslām ĥaĥıĥatdür ki añla
Şaĥıĥ olmaz-ımiş illā anuñla
- 4816 Hoş ĩmān-ıla ma'mūr it buyurdı
Oĥı gör Ĥaĥ ta'ālā ne buyurdı

Ķālallāhu ta'ālā: “ *Ve men lem yu'min billāhi ve resūlihī fe innā a'tednā li'l-kāfirīne sa'irā*”⁶²³

- 4817 Dimiş bir şaĥşa kim ol baña ümmet
Ķıluram ben seni ĩslāma da'vet
- 4818 Dimiş olsa ipek eylerem iĥrār
Yüñi ĥoyunlarumuñ her ne kim var
- 4819 Niyāz itmiş dimiş Settār sensin
Her işde fā'il ü Ğaffār sensin
- 4820 Murādını hemān ol kimse bulmuş
Yüñi ĥoyunlaruñ ibrişüm olmuş
- 4821 Ĥaĥ'uñ esrārını her şeyden idrāk

⁶²² A'raf 7 / 158.

De ki: Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın elçisiyim. Ondan başka tanrı yoktur, O diriltir ve öldürür. Öyle ise Allah'a ve ümmî Peygamber olan Resûlüne - ki o, Allah'a ve onun sözlerine inanır- iman edin ve O'na uyun ki doğru yolu bulasınız.

⁶²³ Fetih 48 / 13.

Kim Allah'a ve Resûlüne iman etmezse bilsin ki biz, kâfirler için çılgın bir ateş hazırlamışızdır.

Dürişür idemez bu ‘aql-ı derrāk

- 4822 Kemā-hū künhine yoḡ ḡadd ü ḡāyet
Anuñ ḡudretlerine yoḡ nihāyet
- 4823 Ḥuzā çün itmeye bir şahşı ‘ārif
Olımaz bir çöpüñ sırrına vāḡıf
- 4824 Nebī kim Ḥaḡ cihān faḡri dimişdür
Anuñ ḡaḡḡında “*mā tedrī*”⁶²⁴ dimişdür

En-na‘tu fī ḡāfiyeti’ḡ-tā

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün
.--- / .--- / .--- / .---

- B165a 4825 Seni Ḥaḡ mürsel itdi Ḥaḡ zihī luḡf u zihī iḡsāt
Ki tevḡīd oldıḡın bildük izāfet eylemek ıḡsāt
- 4826 Şol esrārı ki sen ḡuyduñ olup derd-mend ü ser-gerdān
Hezārān cān-ı Eflāḡün hezārān ḡikmet-i Buḡrāt
- 4827 Ne bilürsin nedür ḡikmet saña çün ittibā‘ı yoḡ
Soḡurḡandı (...) gelüp bir iki gün Soḡrāt
- 4828 Şehā şevḡuñla şer‘üñde yürürse kim ki yalın aç
ḡutarlar üstine Rıḡvān behişt içinde ḡoş ḡaḡāt
- 4829 Çü senden oldılar rüşen muḡaḡḡaḡ meşreb ü mezheb
Görinmez çöpçe ‘uşşāḡa cihānuñ ḡolısı (...)

⁶²⁴ Lokman 31 / 34.

Kıyamet vakti hakkındaki bilgi, ancak Allah'ın katındadır. Yaḡmuru O yaḡdırır, rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Yine hiç kimse nerede öleceğini bilemez. Şüphesiz Allah, her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır.

- 4830 Seni ‘älemlere rahmet yaratdı Zü’l-celálu’l-lâh
Anuñ elţāfını zāhir idersin itdi çün ihbāt
- 4831 Bize hoş ‘ayn-ı luţfuñdur anuñ-çün didük āmennā
Kıyāmetden haber virdüñ muḥakḳak bir nice eşrāt
- 4832 Şol emr ü nehyi kim itdüñ şifāsı cāndan a‘lādur
Şol ef‘ālī ki sen kılduñ ne tefrīt ola ne ifrāt
- 4833 Ḥaḳāyık menba‘ısın sen kelāmuñ cümle cāmī‘dür
Cemī‘-i ictihād ehli mesā’il eyler istinbāt
- 4834 Senüñ ḥükmüñde dek olmaz senüñ ḥālüñde dek olmaz
Senüñ ḳavlüñde şekk olmaz senüñ fi‘lüñde ıǵlivvāt
- 4835 Didüñ sen yā Resūlallāh virürler ḥür-ı ‘İN eşvāb
Şafāyī’ye şafādur bu anuñ-çün olur neşāt

**Bu faşl Hüd ‘aleyhisselām yile emr idüp mederler cem‘ itdügin beyān eyler.
Ancılayın Ḥātem-i Enbiyā ‘aleyhi ve ‘aleyhimüsselām yile emr idüp mederler
getürdügin ‘ayān eyler.**

Mefā‘ılün / Mefā‘ılün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

- 4836 Güzel ḥamd-ıla başla iy Şafāyī
Kitābullāha idüp iḳtidāyı
- 4837 Gel iy ma‘nī cihānından haber-dār
İşit dür bigi hoş manzūm aḥbār
- B165b 4838 Senüñ gül bigi ṭab‘uñ tāze ṭutsun
Şafā sürsün fişārātı unutsun

- 4839 Bilürseñ derd-i cāna hoş devādur
Sa‘ādet-baḥş u Kānūn u Şifā’dur
- 4840 Şaḫın hā ġāfil olma hoş maḥaldür
Şifā içinde söylendi güzeldür
- 4841 Ḥadīş-i mu‘teberdür ‘Abduraḥmān
Ebū’l-hirre’den işitmişdür iy cān
- 4842 Buyurmuş ol ki bize şāh olandur
Cemī‘i sözi ‘indellāh olandur
- 4843 Diyen kimdür işit iy merd-i ‘āşık
Resūlullāh’dur her ḫavli şādık
- 4844 Muṭī‘ olup beni kim itdi taşdıḫ
Muṭī‘ oldı hemān Allāh’a taḫḫīḫ
- 4845 Didi ol kimse kim oldı ‘aşānī
Hemān Allāh’a ‘āşī bil sen anı
- 4846 Benüm emrūme kim oldıysa ṭābi‘
Muṭī‘ oldur işi olmadı zāyi‘
- 4847 Benüm emrūme ‘āşī oldı-sa kim
Baña ‘işyānı vardur oldı zālim
- 4848 Resūlullāh’a ṭā‘at añla iy şāh
Ḥaḫīḫat bil ki oldı ṭā‘atu’l-lāh
- 4849 Ki zīrā baḫ Ḥaḫ’uñ bu ‘izzetine
Pes emr itdi Resūl’uñ ṭā‘atine
- 4850 Resūl’uñ ṭā‘ati iy merd-i maḫbūl

Bil Allāh emrinedür imtişāl ol

4851 Resūl'in eylemek bildük ki taşdıķ
Hemān Allāh'a tātādür bu taķķıķ

4852 İşit ne dir imiş küffār-i gümrāh
Hikāyet eyler anı saña Allāh

B166a 4853 Bu-y-imiş sözleri küffāruñ ancaķ
Cehennemde zelīl olup ķalıncaķ

4854 Döniser yüzleri bir ğayre iy yār
Cehennem nārına ķaçan ki yanar

4855 Diyeler kāřki evvel be-ğayet
İdeydük biz de Allāh'a itāt

4856 Resūl'ine itāt itmedük āh
Atamız dīni ķıldı bizi gümrāh

4857 Resūl'üñ añla řāhum izzetini
Temennā idiserler tātatini

4858 Ne hāřıldur temennā eylemek hem
Temennā fāyide ķılmaz çün ol dem

4859 Budur üçinci mu'ciz ber-güzīde
İřit iy dil-rübā iy nūr-ı dīde

4860 Ulü'l-elbābsın hey olma ğāfil
Bu sırrı añla ķalduñ yoħsa cāhil

4861 Göz aç ıibretler al kim pür-ħikemdür
Kişi ğafletde ķalmaķ hayli kemdür

- 4862 Bu sırdan ger olursa rüşen āyāt
Görinür saña nūr-ı vaḥdetī-zāt
- 4863 İşit kim kavm-i Hūd'a n'oldı iy cān
Helāk eyledi şarşar şaldı Sübhān
- 4864 Yüzer arşun idi ölçilse boyı
Kātı çirkindi her işde hūyı
- 4865 Puta tapdılar itdiler 'inādı
Anuñ-çün kırdı Haḫḫ ol kavm-i 'Ād'ı
- 4866 Özi bir şı'bi geçdi tağa geldi
Hevāsı şuyı hoş yaylağa geldi
- 4867 Düze tā mesken anda kıldı rāyi
Meder bulmadı yapmağa bināyı
- B166b 4868 Didiler kavmi kim göster berāhīn
Resül iseñ gerek mu'cizden āyīn
- 4869 Yile emr it esüp kılsın eşerler
Senüñ katuña cem' olsun mederler
- 4870 Hemān dem tutdı Haḫ dergāhına yüz
Tazarru' eyleyüp yalvardı yüz yüz
- 4871 Yile emr eyledi Hallāk-ı 'ālem
Aña tīn ü meder iletı ol dem

Tetimme

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün

.--- / .--- / .--

- 4872 Yine ancılayın ol nūr-ı Sübhān
Hakīkat öğreden İslām u ĩmān
- 4873 Anuñ elqābın añla cān içinde
Simātıdur anuñ Qur'ān içinde
- 4874 Ki nūr oldur sirāc oldı münır ol
Nezır oldur mübeşşir hem beşır ol
- 4875 Şehīd ü şahid ü “*hakku'l-mübīn*” ol⁶²⁵
Ki münzir-i “*rahmeten li'l-ālemīn*”⁶²⁶ ol
- 4876 Şirāt-ı müstaķīm u necm ü şakıb
Pes oldur “*urveti'l-vuşķā*”⁶²⁷ meārib
- 4877 Nebiyyü'l-ümmidür hem dā'ıye'l-lāh
Raūf u hem raķīm u ni'metu'l-lāh
- 4878 Kādemdür şıdķa dir eger anı Hāk
Kerīm oldur emīn oldur muhakķak
- 4879 Anuñ evşāfı olmuşdur keşıre
Simāt u na'ti olmuşdur celīle
- 4880 Ki cārīdür kitābu'l-lāh içinde
Kitāb-ı enbiyā Allāh içinde

⁶²⁵ Nur 24 / 25.

O gün Allah onlara gerçek cezalarını tastamam verecek ve onlar Allah'ın apaçık gerçek olduğunu anlayacaklardır.

⁶²⁶ Enbiya 21 / 107.

(Resülüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik.

⁶²⁷ Bakara 2 / 256.

Dinde zorlama yoktur. Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır. O halde kim tâğutu reddedip Allah'a inanırsa, kopmayan sağlam kulpa yapışmıştır. Allah işitir ve bilir.

- 4881 Hādīşinde Resūl'inūñ mübeyyen
Hem ıtlāķında ķavminūñ mu'ayyen
- B167a 4882 Buyurđı añla ol şādıķ peyember
Güzel sözdür yine Allāhu ekber
- 4883 Kaķan nehy eylesem bir Şey olandan
Be-ġāyet ictināb eyleñ siz andan
- 4884 Kaķan bir emr kim ben buyuram hūb
Gücünüz yitecek işleñ ki maħbūb
- 4885 Yine diñle Ebū'l-hirre beyānın
Kişinūñ tāzeler cisminde cānın
- 4886 Buyurmuş añlañ ol sulţān-ı sādāt
Olan ol zūbde-i arz u semāvāt
- 4887 Girür her ümmetüm cennāta el-ħaķ
İbā iden kimesne girmez ancak
- 4888 Didiler kim ibā itdi neden ol
Muṭī' oldu baña hoş merd-i maķbūl
- 4889 Girür hoş cennete bī-şübhe maķbūl
Baña 'āşī olan itdi ibā ol
- 4890 Bu ħalka itmek için her der irşād
Medīne Mescidi'ne urdı bünyād
- 4891 Çü gördi anda ṭīn ile meder az
Anı az nesne-y-ile yapmaķ olmaz

- 4892 Hemān ol ḥāzrete kıldı münācāt
Yüzini tıtdı itdi ‘arz-ı ḥācāt
- 4893 Ne buyurmuş işit ol Rabb-i a‘lā
Cihānı ḥālīk olan Ḥaḳ ta‘ālā
- 4894 Ḳabūl itdüm ḥabībüm sen de faḥr it
Murāduñ her ne-y-ise yile emr it
- 4895 Yile emr eyledi her yañe yildi
Nebīnüñ didügin cem‘ itdi geldi
- 4896 Getürdi çok mederler aña cāmid
Yapılurdu daḥi anca mesācid
- B167b 4897 İlähī ‘ālemüñ sen ḥālīkısın
Cemī‘i cinn ü insüñ rāzıkısın
- 4898 Ṭaparlar Rabsın Beyte’l-‘atīḳ’uñ
Hemān maḳşüdi sensin her şadıḳuñ
- 4899 Umaruz yā İlähī ‘izzetüñden
Bizi luṭfuñla ḥoş tıt raḥmetüñden
- 4900 Keremler eyle şādīḳ ḳullaruz ḥoş
Bizi Beyte’l-‘atīḳ’uñ ehline ḳoş
- 4901 Bizi ḳıl aşdıḳā-yı Āl-i Aḥmed
Gözümüz nūrıdur rüşen Muḥammed
- 4902 Bizi yā Rabbenā redd itme hergiz
Aña çün ḳurretü’l-‘aynī didük biz
- 4903 İki ‘ālemde isterseñ ki ‘āḳıl

Olasın tā ki her maqşūda vāşıl

4904 Añılsa mu‘cizāt-ı Aḥmediyye
Diyüp āmentü nūr ol sermediyye

En-na‘tu fī kâfiyeti’z-zâ

Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün
.--- / .--- / .--- / .---

4905 Bu ḥalkı ḥâb-ı ğafletden gelüp sen eyledüñ ĩkâz
Ḥaber virdüñ muḥakkaḳ kim Ḥudâ’dur aḥfezu’l-ḥuffâz

4906 Ḥudâ-yı ğayb-dân oldı saña nâşır u ḥâfız
Ne cân u baş ile müfsid öñüñde eyleye iğlâz

4907 Ḥayât-ı cāvizân olup irişür zevk-ı rûḥânî
Şu kim yir ḥün-ı luṭfuñdan olur ḥoş şevk-ıla lemâz

4908 Seni ḥaḳ bilmeyen aḥmaḳ cehennem ehl-i kâfirdür
Muḥakkaḳ her ki ‘âkıldur yiter her sünnetüñ vu‘âz

4909 Baḥîl oldur ki añılsañ şalât u hem selâm itmez
Bize senden beyân oldı ki girmez cennete cevvăz

4910 Yoluñda cân dirîğ itsem baña dirlik ḥarâm olsun
Ḥayât-ı sermedî bulur olan ‘ışkuñda çün kavvâz

B168a 4911 Ḥudâ’dur çünki meddâḥuñ zübân olsa bu ‘âlemler
Seni bir şemme vaşf itmez eger olursa hep leffâz

4912 Ḥaḳîḳat kimse sen nūruñ kemâhî künhine irmez
Güneş cirmindeki zav’ı iḥâta idemez lehâz

4913 Şafāyī yā Resūlullāh ider evşāfuña āgāz
Ağızlar pür-şeker olur götürür ābdār elfāz

**Bu faşl Şālih ‘aleyhisselām hācerden su çıkarduğın beyān eyler. Ancılayın
Hātem-i Enbiyā ‘aleyhi ve ‘aleyhimüsselām taşdan su revān itdüğün ‘ayān eyler.**

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

4914 Bize bildürdi Hāḫḫ’uñ enbiyāsı
Gerekdür mübdi‘uñ ‘abde şenāsı

4915 Yine bir hikmet açıldı bu cāna
Getürem Hāḫ aña dursa beyāna

4916 Egerçi hālīkuñdur cümle kudret
Cemāl açmaz қоşılmasa irādet

4917 Olur çünkim mürīd ismi müdebbir
Urur mevci Hāḫ’uñ maḫdūrı bir bir

4918 Қаған kim ola feyyāz ol muḫaddir
Muşavverde şuver bağlar muşavvir

4919 Nazar kııl ‘ārif ol gel bu niyāze
Қılursın hoş yine ĩmān-ı tāze

4920 Getürdüñ sen ezel ĩmān-ı mücmel
Olur bundan saña ĩmān mufaşşal

4921 Yine gel diñle bir gökçek kelāmı
Saña irişsün Allāh’uñ selāmı

4922 Ne-y-idi ‘ādeti aḫbāb u aşḫāb

Resül'e 'izzet itmeklikde deryâb

4923 Ne tavr-ıla aña ta'zîm iderdi
Ululamağda anı bil n'iderdi

B168b 4924 Saña tâ kılayın gökçek hikâyet
Enes'den Tirmidî itdi rivâyet

4925 Kaçan kim gelse fahri bu cihânuñ
Resülullâh hatm-i enbiyânuñ

4926 Otururken hep enşâr u muhâcir
Ebû Bekr u 'Ömer hem bile âhir

4927 Utanur baqmaz idi biri hergiz
Resülüñ heybetinden añañuz siz

4928 Ebû Bekr u 'Ömer olurdu kâdir
Olurdu ancak ol ikisi nâzır

4929 Nebî hem ol ikisine baqardı
İkisi 'izzetin artuğ iderdi

4930 İderlerdi Nebî'ye hoş tebessüm
Nebî eyler tebessüm hem tekellüm

4931 Nebî'nüñ 'izzetin gözle her işde
Ġalağ câyiz degül hâ her revişde

4932 Göñülden zıkr ü fikri gitmesün hâ
Saña Allâh 'avnı irişe tâ

4933 Gerek kim mü'minem dir ola mâdiğ
Bu zîbâ mu'cizâtı kıldı Şâlih

- 4934 İşit kim n'eylemiş idem beyānın
Kiřinũñ tāzeler hoş cism ü cānın
- 4935 Buña dũřinmege dũř iřtiyāķa
Biri sudur biri od biri nāķa
- 4936 Bu suda diñle añla vaşf-ı ģāli
Saña keşf ola tā ĩmān cemāli
- 4937 Anı aķmaz saña illā ki řāliĥ
Var-ımiş ķavminũñ bir suyu mālĥ
- 4938 Ekinler oñmaz u bitmez şecerler
Çekerlermiř bunuñ-çün derd-i serler
- B169a 4939 Var-ımiş anlaruñ içinde bir řař
Neler fikr eylemişler añla yoldaş
- 4940 Dimişler řāliĥ'e bul i'tibārı
Aķıd bu şaşdan bir 'ayn-ı cārĥ
- 4941 Saña hoş uyalum biz bu cihetden
Saña hem-reng olalum her şıfatdan
- 4942 Yüzin řāliĥ o dem dergāha şutmiş
Ĥudā'yı birlemiş ģayrı unutmış
- 4943 Buyurmiş řāliĥ'e ol Rabb-i 'ālem
řavāf eyle yedi kez şaşı bu dem
- 4944 Getürmiş yirine Ĥaķķ emrini ol
Ĥaķ itmiş dilegin ol demde maķbũl

- 4945 Çıķup hoş ıaşdan bir ʿayn-ı cārī
Ekinler olmiş u bitmiş řemārı
- 4946 Bizi řālīh nebīnūñ hūrmeti-y-çün
Ĥabībūñdür Muĥammed ʿizzeti-y-çün
- 4947 Kerem kıł bize cennet vir kıvandur
Bizi raĥmetlerūñ suyına ķandur

Tetimme

Mefāʿīlün / Mefāʿīlün / Feʿülün
.--- / .--- / .--

- 4948 Yine ancılayın ol řāh-ı řefķat
Olan ʿālemlere luķfıyla raĥmet
- 4949 İşitdi bir řabī aĥlardı ĥamdan
Namāzın iĥtiřār itdi keremden
- 4950 Yetīmi oĥřar-ıdı řefķatinden
Faķīri toylar-ıdı raĥmetinden
- 4951 Vaķār u ĥüsn-i ʿahdi nedīd (?) maķbül
şıla eylerdi erĥāma becid ol
- 4952 İşi ʿafv u ʿaķā vü luķf u iĥsān
Size geldüm nezīrem dirdi ʿuryān
- B169b 4953 ʿAlef virür baʿīre ķayd ururđı
Bile ĥuddām-ıla yir otururđı
- 4954 Özi sūk iķre ĥilm-ile yürürdi
Murādın andan alur ĥötürürdi

- 4955 Cevābın vir didi Ḥaḳ ṭā'ine
Çü yoḳdur sende hergiz kibr ü kīne
- 4956 Beşer yaratdı mişlüñüz nebī Ḥaḳ
Velīkin baña vaḥy eyler muḥaḳḳaḳ
- 4957 Saña bir söz direm ben hey güzel yār
Uyutma göñlüñi 'ıṣḳ-ıla uyar
- 4958 Nebīnün ḥürmeti vācibdür elbet
Gerek hem öldüğinden soñra ḥürmet
- 4959 Anuñ ta'zīmi lāzımdur kemā-kān
Ḥayātı ḥāli bigi añla iy cān
- 4960 Saña şerḥ ideyin gāyet igen ḥüb
Ola kim tā senüñ ḳātuñda maḥbüb
- 4961 Añılsa zıkrı ta'zīm eylemekdür
Şalāt u hem selāmı virimekdür
- 4962 Ḥadīşi söyleyincek yine eyle
Yine hem sünnetin tutmaḳda böyle
- 4963 Añasın çünki ism ü sīretini
Daḫi ālin ü hem 'izzetini
- 4964 Gerek aḳvāl u ef'āline ta'zīm
Gerek aşḫāb u hem ḥāline ta'zīm
- 4965 Hem ehl-i beyti ta'zīmi gerek ḥüb
Olasın tā Nebī ḳatında maḥbüb

- 4966 Şol İbrāhīm kim dirler necībī (?)
‘Aceb hoş merd-i ma‘nīdür ḥabībī
- 4967 Nebīye_olmağ gerekdür cümle rāğıb
Olur her mü’mine çün zikri vācib
- B170a 4968 Ҙatında zıkr olıncağ yigirekdür
Ҙuzū‘ u hem ḥuşū‘ itmek gerekdür
- 4969 Teḥarrük itmeye sākin ola ḥüb
Nebī iclālını hoş göre maḥbüb
- 4970 Şu resme heybet ola evvel āḥir
Nebī öñinde olmış bigi ḥāzır
- 4971 Edeb şaklaya dāyim ola āgāh
Aña nice edeb itdiyse Allāh
- 4972 Şifā’da söylenildi hoş şifādur
Şifā gāyetde bil dāri’ş-şifādur
- 4973 Bu nuşḥı kulağında gūşvār it
Hemān ḳol şala sen cennāta var git
- 4974 İşit bir söz be-gāyet ḥüsn-i gālīb
Aña rāvī Berā’dur ibni ‘Azib
- 4975 Benüm göñlümde dir yerleşdi taḥḳīḳ
Yazam bir nāme Ḥaḳ virürse tevḳīḳ
- 4976 Resūlullāh’a gönderem anı ben
Bir emri-y-çün baña tā ola rüşen
- 4977 Nice yıllar teeḥḥür vāḳi‘ oldı

- Resül'ün heybeti çün mâni' oldı
- 4978 Meger fetḥ itmiş ebnā-yı nazīri
Ne kılmış diñle ol 'ālem emīri
- 4979 Çıkarmış anları menzillerinden
Sürüp bir ğayrı yire ellerinden
- 4980 Ḥarāret içlerine ğālib olmuş
Hep anlar suya ol dem t̄alib olmuş
- 4981 Re'īsiymiş birisi ol zamānuñ
Dimişler ismine Sa'd anlar anuñ
- 4982 Dimiş ol yā Resūlullāh-i a'zem
Su olsa şimdi bunda iy mükerrerem
- B170b 4983 Teveccüh eylemiş dimiş ki yā Ḥaḳ
Su vir suvar bizi iy şāh-ı muṭlaḳ
- 4984 Dimiş Ḥaḳ böyle olsun i'tiḳāduñ
Ḥabībüm hep ḳabūl itdüm murāduñ
- 4985 Yedi kez sen ṭavāf it işbu ṭaşı
Di ol ḥalḳa suyu dek ṭurma ṭaşı
- 4986 Yedi kez çün ṭavāf itmiş ol ṭaşa
Suyu hoş çıḳmış akmış ṭaşa ṭaşa
- 4987 İlähī 'aceb bizden ṭaşra ṭaşı
Suvar raḥmet suyuyla iç ü ṭaşı
- 4988 İlähī ḳıl bize luṭfuñ ḳulağuz
Revā görme ki bīçāre ḳalavuz

- 4989 ‘Azīz itdüñ qatuñda ba‘zı insi
İlāhī vir bize ol inse ünsi
- 4990 Cihān hükmüñsüz iy Hāq muhkem olmaz
Kerīmsin kim kerem senden kem olmaz
- 4991 Hudāyā luṭf u ihsānuñ haqı-y-çün
Muḥammed Rabbisin anuñ haqı-y-çün
- 4992 Bizi sen nūr-ı Aḥmed’den ayırma
Anuñ meclislerinden hergiz ırma
- 4993 Bize ol nūr-ı a’yundur muḥaḳḳaḳ
Bize çün fer virür ol rüḥ-ı muṭlaḳ
- 4994 Añılsa mu‘cizāt-ı Aḥmediyye
Diyüp āmentü nūr ol sermediyye

En-na‘tu fī kāfiyeti’l-‘ayn

Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün
.--- / .--- / .--- / .---

- 4995 Senüñ-çün kıldı yā hādī bu maşnū‘atı Hāḳḳ ibdā‘
Senüñ-çün geldi ‘ālemler olup eşkāl u bu evzā‘
- 4996 Ki sensin evvel ü āḥir daḥi hem bātın u zāhir
İder çün şems-i ‘ālemsin cihānı ṭal‘atuñ ıṭlā‘
- B171a 4997 Şehā ḥilḳatde evvelsin daḥi bi‘şetde āḥirsin
Velī rütbetde zāhirsin evet bātındadır işfā‘
- 4998 Bu gözler ḥulḳuñı gözler bu cānlar şefḳatüñ özler

Bu diller na‘tūni söyler gönüller luṭfuña ṭamā‘

- 4999 Kim olmaz ḥükmüñe tābi‘ kim olmaz ḳavlüñe ḳāni‘
Kim olur ḥıṣmuña dāfi‘ kim olur ḥayruña mennā‘
- 5000 Muḥakḳak ‘ayn-ı raḥmetsin ḥadīṣüñ rāḥati’l-ervāḥ
Lebüñ deprense ṣāfīdür selīm olur ḳamu evcā‘
- 5001 Bizüz muḥtāc u hem mücrim ki sensin muḥsin ü müṣfiḳ
Zarar iriṣmedin cāna keremler eyle yā neffā‘
- 5002 Kelām-ı nefsiye rüṣen ḥadīṣüñdür düşen tefsīr
Ṭabāyi‘ ger selīm olsa kelāmuñdur viren iḳnā‘
- 5003 Senüñ ‘ıṣḳuñda ḥalk oldu ‘avālim on sekiz biñdür
Pes bismillāhi öñ yazdı ki ol oldu ḳalem (...)
- 5004 Bizi luṭf it ḥalāṣ eyle hevālar zulmetinden kim
Olur envār-ı ruḥsāruñ çü yā bedrü’d-dücā lemmā‘
- 5005 Şafāyi ḥaḳ muḥibbüñdür senüñ yā ḳurretü’l-a‘yun
Diyüp yā hā ve yā men hū zamīr eyler saña ircā‘

**Bu faşl Şālīḥ nebīye ‘aleyhisselām nārı ziyān ḳılmadıḡın beyān eyler.
Ancılayın Ḥatm-i Enbiyā ‘aleyhi ve ‘aleyhimüsselām nār zarar itmedüḡin ‘ayān eyler.**

Mefā‘ılün / Mefā‘ılün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

- 5006 Buyurdı luṭf-ı ḡayṣın ol ṣehinṣāḥ
Riyāzı ḳıldı ḥayy elḥamdülillāḥ
- 5007 Ne kim var ḥulle geydi ṣāḥ-ı eṣcār
Muraṣṣā‘ geydi hep iklīl-i ezhār

- 5008 İder Hâk zikrini dil açdı süsen
Ki dir yâ Hayy yâ Kıddüs ahsen
- 5009 Güzel yâküt u menberde şakâyık
Dil-i hâliyle hoş söyler haķâyık
- B171b 5010 Semen bezminde ikrâr itdi Mansür
Ene'l-'abdu hüve'l-ma'büdu zü'n-nür
- 5011 Aşılmış dâr-ı zülf-i yâre muṭlaķ
Ene'l-Hâk didügi oldu muḥaķķaķ
- 5012 Şabâya cüş virdi çünki Cebbâr
Aĝaçlar rakşa girdi Mevlevî-vâr
- 5013 Çün oldu lâle gülşende ķadeh-rîz
Mey-i cüllâb ider şan Şems-i Tebrîz
- 5014 Çü geymiş ĝonceler hırķa cibilli
Murâķıbdur şanasın Şeyḫ Şiblî
- 5015 Nuşuş'ın açdı gerçi yâsemîndür
Oķur Miftâh-ı Ğayb'ı Şadr-ı dîn'dür
- 5016 Çekirdekler beyân uzatdı oñat
Yazar şan Şeyḫ A'rabî Fütühât
- 5017 İder ḥallâķ-ı bülbül çün tezekkür
Benefşe baş egüp eyler tefekkür
- 5018 Muḥammed şer'î gülşen kendü güldür
Özine bu cihân hem-tâ degüldür

- 5019 Ebū Bekr anda bŭyı hoş aranfŭl
‘Ömer’dŭr hŭn-ı İslām ūzre fŭlfŭl
- 5020 Bu ‘Oŝmān’ı bil anda yāsemendŭr
‘Alī nerges am isminden Enes⁶²⁸
- 5021 Zŭbeyr olmiŝdur anda rŭh u reyhān
Turuncuñ verdi bigi ‘Abdiraħmān
- 5022 Sa‘īd ū Sa‘d’ı bil serv ū ŝanevber
Ki lāle alħa’dur Allāhu ekber
- 5023 O ŭlŝende ŝekerdŭr geri neyde
Onuncı yār-i Aħmed Bŭ ‘Ubeyde
- 5024 Gŭzel hoş şer‘-i Aħmed’e gidenler
Bulardur bey‘at-i rıdŭvān idenler
- B172a 5025 Olup taħt-ı şecerde ‘āŝıāne
udeybiyye dimişler ol mekāne
- 5026 Rızāu’l-lāh irişdi bunlara hep
Mu‘azzez cennete varur mŭretteb
- 5027 Ala her biri yetmiş biñ kişi tām
a’uñdur cŭmle bu iħsān u in‘ām
- 5028 Dilerseñ luf-ı a’ı anları sev
İre tā feyz-i a’dan saña pertev
- 5029 Buña naşş vārid olmiŝdur muħaa
Kimi sevse bile opar budur a

⁶²⁸ Beytin kafiyesi yok.

- 5030 Sev imdi bunları ‘ışık-ıla iy cān
Bile tā kılasın cennetde seyrān
- 5031 Seven bile kopar oldu mübeyyen
Kelāmu’l-lāh gelmişdür mu‘ayyen
- 5032 Yaķınūñ irsin olduñsa çün āgāh
Beyān itdüm naşīb itdi hoş Allāh
- 5033 Yine bir söz beyānın virdi Sübhān
Rumūzın sırrı ğaybīdür müsilmān
- 5034 Bunuñ nūr-ı şifā virürse cāna
İrersin cāvidānī bir cihāna
- 5035 Zülāl-i cān bunuñ zevkıdur iy yār
Halīl olana eyler nārı gülzār
- 5036 Dil ü cānuñ inansa olsa müştāk
Senūñ ismūñ olur sultān-ı ‘uşşāk
- 5037 Budur bir mu‘cize hoş eyle iķrār
Bunı Şālih nebī kılmışdur izhār
- 5038 Anuñ kavminde çoğ-idi mevāşī
Otarurlardı rāğ u tağ u taşī
- 5039 Kifāyet kılmaduğı-y-çün bir ara
Gezerlerdi becid şahrā-be-şahrā
- B172b 5040 ‘Aceb iş oldu kavmi seyyidinden
Huşūşā seyyidinin ceyyidinden
- 5041 Bu Şālih haymesinde yakdı nārı

Ṭutuşdı ḥaymenüñ içinde varı

- 5042 Didiler Ḥaḳ Resüli kibriyâdur
Bu nârı men' iderse müctebâdur
- 5043 Du'â eyledi Şâlih çünki ol dem
İcâbet eyledi Ḥallâḳ-ı 'âlem
- 5044 Bu od nâgeh yaḳanuñ ḥaymesine
Varup dutuşdı cümle nesnesine
- 5045 Ne ḥayme vü ne ğayrı nesne ḳaldı
Ḳamu başdan başa hep oda yandı
- 5046 Bu oduñ görmedi Şâlih ziyânın
Görer Ḥaḳ dostı Ḥaḳḳ'uß amânın
- 5047 Bu Şâlih ḥürmeti-y-çün yâ İlâhî
Bize raḥm eyle yâ Rabbi kemâhî
- 5048 Bizi yâ Rabbenâ ḳurtar mine'n-nâr
Varalum cennete niteki ebrâr

Tetimme

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Fe'ülün
.--- / .--- / .--

- 5049 Yine ancılayın ol ekmelü'd-dîn
Ḳoyan erkân-ı İslâm-içün âyîn
- 5050 Dil ü cân-ı cihânuñ müctebâsı
Cemî'-i enbiyânuñ Muştafâ'sı

- 5051 Hākīkat halka olan rahmetu'l-lāh
İrüren her kulūba şıbgatu'l-lāh
- 5052 Gören zav'ıyla zulmetde berāber
Hidāyet nūrıdur Allāhu ekber
- 5053 Gören zahrı verāsından güzel tām
İden eytāma halk u luṭf u in'ām
- B173a 5054 Lisānı efşah u hüsnu's-şemāyil
Her işde hissi aqvā fi'li kāmil
- 5055 Kavānīni şerī'atde mükemmel
Ki dīn ü 'ilm ü hilm içinde ecmele
- 5056 Odur hüsne edebde hoş ma'āşir
Ki şabr u şükr ü 'adl içinde vāfir
- 5057 Vaḳār u rahmet ü hikmet-mürüvvet
Anuñdur cūd u 'afv u hem şecā'et
- 5058 Selīmü'l-'aql her emre vesā'il
Anuñdur cümle ihlāş u fezā'il
- 5059 İşit 'Abdusselām'ı oldı ḳā'il
Resūlullāh'a şordı biñ mesā'il
- 5060 Ezel bir hibr idi ol merd-i 'āḳil
Resūle mü'min oldı hūb u kāmil
- 5061 Saña ol biñ su'ālinden birin hūb
Yazayın gör nice mergūb u maḥbūb
- 5062 Kemālin hoş bilürsin sen anuñ tām

Cevābın hem ne didi faḥr-i İslām

- 5063 Ki ya‘nī dīn-i İslāmuñ mu‘īni
Şerī‘at şāḥibi Ḥaḳḳ’uñ emīni
- 5064 Su’āli budur añla mu‘teber mi
Kitābuñda şuḥufda nesne var mı
- 5065 Nebiyyü’r-raḥme didi ol ḥaber-dār
Şuḥufda zıkr olan nesne na’am var
- 5066 Teberrükdür kelāmu’l-lāhı aḥsen
Ne oḳıdı Resūlullāh işit sen

Ḳālallāhu ta‘ālā:

- “*Ḳad eflēḥa men tezekkā*”⁶²⁹
“*Ve zekeresme rabbihī fe şallā*”⁶³⁰
“*Bel tu’şirūne’l-ḥayāte’d-dunyā*”⁶³¹
“*Ve’l-āḥiretu ḥayrun ve ebḳā*”⁶³²
“*İnne hāzā le fi’ş-şuḥufi’l-ūlā*”⁶³³

B173b

“*Şuḥufi İbrāhīme ve Mūsā*”⁶³⁴

5067 Ne mu‘cize_eylemiş gel añla merd ol

⁶²⁹ A‘lâ 87 / 14.

Temizlenen, (Rabbinin adını anıp O'na kulluk eden kimse) kuşkusuz kurtuluşa ermiştir.

⁶³⁰ A‘lâ 87 / 15.

(Temizlenen,) Rabbinin adını anıp O'na kulluk eden kimse (kuşkusuz kurtuluşa ermiştir.)

⁶³¹ A‘lâ 87 / 16.

Fakat siz (ey insanlar!) (ahiret daha hayırlı ve daha devamlı olduğu halde) dünya hayatını tercih ediyorsunuz.

⁶³² A‘lâ 87 / 17.

[Fakat siz (ey insanlar!)] ahiret daha hayırlı ve daha devamlı olduğu halde (dünya hayatını tercih ediyorsunuz.)

⁶³³ A‘lâ 87 / 18.

Şüphesiz bu (anlatılanlar), önceki kitaplarda, (İbrahim ve Musa'nın kitaplarında) da vardır.

⁶³⁴ A‘lâ 87 / 19.

(Şüphesiz bu (anlatılanlar), önceki kitaplarda,) İbrahim ve Musa'nın kitaplarında (da vardır.)

Getür ĩmān hoş gl bigi ferd ol

5068 Şu seg kim B Leheb'dr ĥor u maġbn
Bir oġlı var-idi merdd u mel'n

5069 Dimiş ol mdbirn adına 'Utbe
Cehennemde virilmiş aña rütbe

5070 Muĥammed yolu üzre yaġdı nārı
Ne eyler aña gr ol ĥıle-kārı

5071 Gećerken tā Nebı'yi ide iĥrāk
Ol oda ĥum bürimiş tā ki ol 'āk

5072 Od stinden Nebı hoş gećdi sālīm
Anı ćn ŐaklamıŐ ol Rabb-i 'ālem

5073 Ol od ol 'Utbe'nn beytine düşmiş
Oda evde bile oġlı ĥutuŐmiŐ

5074 İlāhı 'ālemi sen yaradursın
Her işe her işi sen yaradursın

5075 Olur bu sırra 'akluñ dāmeni ćāk
Dürişür anca kimse itmez idrāk

5076 İlāhı ĥıl bizüm gnlmz ābād
Bizi ĥahruñ caĥıminden ĥıl āzād

5077 Egerći mcrimz sen luĥfuñ iŐle
Muĥammed yüzi suyına baġıŐla

En-na'tu fı kāfiyeti'l-ġayn

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün
.--- / .--- / .--- / .---

- 5078 Resūlullāh’sın hūkmi bize sen eyledūñ iblāğ
Saña kim mü’mīn olursa olur hāzretde yüzi ağ
- 5079 Şu kim sūnetlerūñ tutdı olup hoş tābi‘-i muṭlak
Ki gercek merd-i Hāğ’dur ol olur haqqāni işi sağ
- B174a 5080 Dimāğı ta‘m-ı īmāndan hālāvet tatmayan kimse
Şeker yirse ziyān eyler ider fi’l-hāl istifrāğ
- 5081 Çü sensin şıbğa hey aḥsen ki sende şıbgatu’l-lāh
Zihī maşbūğ-ı zībādur ‘aceb şun‘ issi ol şabbāğ
- 5082 Şerī‘at āşiyānında yüz uran kimseye Allāh
Virür bir dāne incūdan behişt içinde bir otağ
- 5083 Hāğ’ı bildūñ Hāğ’ı bulduñ çü kalbūñ olmadı ṭāğī
Gözūñi Hāğ’dan ırmaduñ anuñ-çün didi Hāğ “mā zāğ”⁶³⁵
- 5084 Kemāl-i baḥr-i ‘izzetden saña bir kaṭre kem kılmaz
Seg-i ka‘r-ı cehennemdür Ebū Cehl ü çepel demmāğ
- 5085 Şehā şer‘ūñ gönüllerde kıomaz evsāhı pāk eyler
Nitekim cildi pāk eyler şiyābe döndürür debbāğ
- 5086 Zā‘īfüz yā Resūlullāh keremler kıl elümüz al
Şu dem kim heybet-i Hāğ’dan qarār itmez ṭağılur ṭağ
- 5087 Kerem kıl dāmen-i luṭfuñ mürüvvetden bize setr it
Şu dem ağıl u hem enkāl olur bāğīleri çün bāğ

⁶³⁵ Necm 53 / 17.

Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı.

5088 Şafāyī mücrim ü ‘āşī zelīl ümmetleründendir
Şefā‘at kıl aña eyle ‘azāb-ı nārdan ırağ

Bu faşl Şālih ‘aleyhisselām kayadan bir nāka çıkarduğın beyān eyler.
Ancılayın Hatm-i Enbiyā ‘aleyhi ve ‘aleyhimüsselām bir cebelden bir nāka çıkarduğın
‘ayān eyler.

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

5089 Yine cān oldu bir sırdan haber-dār
Hudā birdür diyü hoş eyler ikrār

5090 İläheyn olsa yir gök fāsıd olur
Bu ‘ālem aşlı külli kāsıd olur

5091 Muhaqqak bildük Allāh “ahad”dur⁶³⁶
Kādīm u Kādir ü “Allāhu ‘ş-şamed”dür⁶³⁷

5092 Naḳāyışdan müberrā vü münezzeh
Aña ‘ālemde şey olmaz müşebbeh

B174b 5093 Kemāli var durur kudretlerinde
Şerīki yok durur ‘izzetlerinde

5094 Direm bir kudretin añlarsañ iy cān
Oḳursañ aña şāhiddür bu Qur’ān

5095 Anı Şālih nebīden kıldı izhār
Anı bilseñ benüm cānumsin iy yār

⁶³⁶ İhlās 112 / 1.

De ki: O, Allah birdir.

⁶³⁷ İhlās 112 / 2.

Allah Samed’dir.

- 5096 Çıkardı nāka bir yābis hācerden
Bunuñ gel aşlını añla haberden
- 5097 Gelüp bir kavme Şālih kılmış inzār⁶³⁸
Hicāz u Şām’uñ ortasında tekrār
- 5098 Şemūd-imiş o kavmuñ ol dem adı
‘Azāb indürmiş ol halka ‘inādı
- 5099 Kayalar yonup anlar evler itmiş
Becid her dem fesād üstine gitmiş
- 5100 ‘Ulā kırbındadır añla o menzil
Varurken Mekke’ye gördüñse hoş bil
- 5101 Var-imiş bir ulusu ol zamānuñ
Adın Cundu’ dimişler anlar anuñ
- 5102 Dimiş dirsın nebīyem eyle işbāt
Nebī-y-iseñ gerekdür senden āyāt
- 5103 Çıkar bu şahreden bir nāka zībā
Velākin olmuş olsun nāka ‘aşrā
- 5104 Toğursın soñra bir kūçek dil-ārā
‘İzemde kendü deñlü ola hattā
- 5105 Didi Şālih nebī eylersem izhār
Baña mü’min olıban eyleñ ikrār
- 5106 Bular Şālih nebīye itdi mīşāk

⁶³⁸ Metinde “enzār” şeklinde harekelendirilmiş ancak anlam gereği “inzār” olarak düzeltilmiştir.

- Ola mü'min cemî'i olmaya 'āk
- 5107 Murādın Şālih'ün virdi Hudā'sı
Nebīnün çünki redd olmaz du'āsı
- B175a 5108 Olup hoş şahreden bir nāka peydā
Bu kavm umduğı bigi hūb zībā
- 5109 Didi Şālih budur haqq āyetu'l-lāh
Haqq'undur yürisün bu nākatu'l-lāh
- 5110 Teferrüc itdi bunlar çünki gördi
'İzemde mişli bir kūçek toğurdı
- 5111 Gelür bundan taḥayyür 'aqla her gāh
'Aceb hikmet bu kudret bāreka'l-lāh
- 5112 Görüp Cundu' hemān oldı müsilmān
Getürdi bir kabīle külli imān
- 5113 Kimi küfr üzre şābit kaldı murdār
Bu Şālih anca da'vet itdi tekrār
- 5114 Direm bu nāka evşāfin haber al
Becid hā kudretu'l-lāha nazar şal
- 5115 Olur çün gözleri nūrıyla sā'i
Nazar itdükçe berķ urur şu'ā'ı
- 5116 Baķanlar bürçekine kıldı ma'lūm
Yevākīteyle lü'lü'dür⁶³⁹ ki manzūm
- 5117 Yalısında müzeyyen olmuş iy cān

⁶³⁹ Metinde "levlevdür" şeklinde harekelenmiş ancak anlam gereği "lü'lü'dür" olarak düzeltilmiştir.

Zeberced hem daḥi yāḳūt u mercān

5118 Țurur başında lü'lüden zimāmı
Hemān yitmiş zirā^c-imiş tamāmı

5119 Anuñ şadrın ḥisāb itmişler el-ḥaḳ
Hemān altmış zirā^c-imiş muḥaḳḳaḳ

5120 Düminden örgücine aña bunı
Yedi yüzdür zirā^c-ıla uzunı

5121 Anuñ her ayaḳında_olmuş uzunlık
Zirā^c-ıla yüz elli boyla bulduk

5122 İki ayaḳınuñ ortası beş yüz
Anı her ayaḳuñ yetmişdi düpdüz

B175b 5123 Anuñ çār emcegi olmuş 'acāyib
Velī her biri cismine münāsib

5124 Her emcekde ki var on iki sūrāḥ
Bularuñ da zirā^c ortası irāḥ

5125 Yiter bir hafta südi şaḡılıncaḳ
Yetişür küllisine yaḡ olıncaḳ

5126 Anuñ südinden oldı cümlesi bāy
Anuñ südi bu ḳavme rāḥat-efzāy

5127 Becid dir bir bilürem Ḥaḳḳı muḥlaḳ
Resūlullāh'dur Şāliḥ muḥaḳḳaḳ⁶⁴⁰

⁶⁴⁰ Metinde “Resūlullāh'dur dir Şāliḥ muḥaḳḳaḳ” şeklinde yazılmış ancak “dir” vezni haleldar ettiğinden dolayı metinden çıkarıldı.

- 5128 Şerîki yok Hâk'undur zât-ı berter
Hakîkat Hak durur Allāhu ekber
- 5129 İşit aşlın budur cānuñ şafāsı
Neye irişdi āhir intihāsı
- 5130 Bu nāka yaz olıncağ zılla varur
Tavarı bunlaruñ hep günde kalur
- 5131 Kışın çün nāka olur günde sarı
Kaçar gölgeye anlaruñ tavarı
- 5132 Z̄arar çün nākadān görđi mevāşī
İşit hā nice şerh itđi Kevāşī
- 5133 Tavarlarına bildiler ki zardur
N'iderler añla şunlar ehl-i şerdür
- 5134 Bu otlar anlaruñ hayvānı kaçar
Cemī'i suların bir günde içer
- 5135 Muhaqqakdur ki Hâk'dan oldı maqsüm
Bularuñ şirbi bir gün oldu ma'lüm
- 5136 Ne şür u şer idiser añla 'ārif
Pusuya girdi Kudr bin Sālif
- 5137 İşitgil kışşanuñ aşlını şāhum
Güneşden rüşen olsun saña māhum
- B176a 5138 Haber kavmine Şālih virdi anda
Bir oğlan toğısar işbu zamānda
- 5139 Sebeb olur helākine bu kavmuñ

Ulular guşşalandı itme levnüñ

- 5140 Didiler añlayup hālātumuzdan
Kılalum ‘uzleti zevcātumuzdan
- 5141 Birinüñ hamli olsa gözleñüz siz
Zeker toğsa hemān öldürelüm biz
- 5142 Bu fi‘lüñ üstine oldılar āhir
Pes oldı bir kişinüñ oğlu zāhir
- 5143 Oğul görmiş degüldi bir şıfatdan
Anı öldürmediler bu cihetden
- 5144 Kōdılar oğlınuñ adın Kuddār
‘Aceb şer ehli olısar o bed-kār
- 5145 Toğuz reht oldı bu işi idenler
Pes evlādı öldürüp egri gidenler
- 5146 Buyurdı çünki gördiler bu Kuddār
Peşīmān oldı hep ol kavm-i füccār
- 5147 Didiler kırmışuz evlādumuz hā
Yirine Şālih’i öldürelüm tā
- 5148 Ne niyyet itdiyse ol kavm-i füccār
Nebiyi ümmiye bildürdi Cebbār
- 5149 Yazayın ne buyurdı Hāq ta‘ālā
O kavmüñ şānına ol yüce Mevlā

Ḳālallāhu ta‘ālā: “ *Ve kāne fi’l-medīneti tis‘atu raḥtın yufsidūne fi’l-arḍi ve lā yuṣliḥūn*”⁶⁴¹

- 5150 Didiler olalum gidüp müsāfir
Gelüben bir gice gizlüce āḥir
- 5151 Tūtalum Şāliḥ’i öldürelüm tīz
İçelüm andı kim ḳavmine hergiz
- B176b 5152 Anı öldürmedük hem bilmedük hīç
Ki bu iş gelmedi bizden hem ir giç
- 5153 Bunı öldüreni hem bilmezüz biz
Ne bilürüz ki kimdür fitne-engīz
- 5154 Çün on beş yaşına girmişdi Ḳuddār
Ki şürbi ḥamr iderdi tā o bed-kār
- 5155 Su bulmadı tārıldı ehl-i meclis
Su olsa gökçek olur her mecālis
- 5156 O gün bir kimse su almazdı maḥdüm
Ki şirb-i nāḳa-y-idi yevm-i ma‘lüm
- 5157 Talebde bulmadılar suyu ir giç
Birisi suya ḳādir olmadı hīç
- 5158 Hemān Ḳuddār tūrdı añla kim sen
Didi kim böyle gördüm maşlaḥat ben
- 5159 Ki Şāliḥ nāḳasın öldürelüm bu

⁶⁴¹ Neml 27 / 48.

O şehirde dokuz kişi (elebaşı) vardı ki, bunlar yeryüzünde bozgunculuk yapıyorlar, iyilik tarafına hiç yanaşmıyorlardı.

- Ki zīk u hem harec virdi bize su
- 5160 Didiler cümlesi budur şavābı
Ḳatı hoş varduñ itdüñ fetḥ-i bābı
- 5161 Hemān seyfin eline aldı Ḳuddār
Varup bir şu‘be gizlendi o bed-kār
- 5162 Ṭoḳuz kimse bile ṭurmuş keminde
Cemī‘i nāḳa-y-ıla kibr ü kinde
- 5163 Varup maşda⁶⁴² bir āḥir yolda ṭurdu
Gelür ol nāḳa ḳarşudan ki gördi
- 5164 Kemānın aldı vü üstine sürdi
Oḳını ṭoldurup sākında urdu
- 5165 Yügürdi nāḳaya Ḳuddār irişdi
Ḳılıcı-y-ıla çaldı nāḳai kesdi
- 5166 Birisi bögrine dürtüp düşürdi
Boğazladı aña ḥalkı üşürdi
- B177a 5167 Bu fi‘le oldı ol ḳavmüñ rızāsı
Gelür yirine pes Ḥaḳḳ’uñ ḳazāsı
- 5168 Eti beş yüz eve eylendi ḳısmet
Boğazlarına geçdi ṭavḳ-ı la‘net
- 5169 İrişdi geldi Şālīḥ ol araya
Faşīlin gördi başladı bükāya

⁶⁴² Metinde “mışda⁶” şeklinde ancak anlam gereği “maşda⁶” olarak düzeltilmiştir.

- 5170 İdüp pes ol faşlı üç kerre āvāz
Yöneldi şahreye bir yirde ıturmaz
- 5171 Cemī^c-i ol hālāyık anı gördi
Anası çıķduđı ol ıtaşa girdi
- 5172 Bu vāķi^c oldu yevm-i erbi^cāda
Neler olısar añla müntehāda
- 5173 Bu hāletden olup Şālih haber-dār
Didi mekr itdũñüz iy kavm-i füccār
- 5174 Hemān üç gün didi kalur sır ancak
Size Őoñra ‘azāb iner muħakķak
- 5175 Yüzũñüz yevm-i evvelde Őararur
İkinci günde hep döner kızarur
- 5176 Üçinci günde olur cümle kara
Helāk olup varursız Őoñra nāra
- 5177 Hemān Şālih didügi bigi oldu
Bu kışŞa yayılup dünyāya ıoldı
- 5178 İdiben bunlar istihzā dimişler
‘Azābı özlerine dilemiŐler
- 5179 Dimişler mürsel-iseñ itme perhīz
Getür Şālih bize va^cde_itdũğũñ tīz
- 5180 Bu kavmi zelzele ıutdı ayılmaz
Semādan yeryüzine indi āvāz
- 5181 Hāk’uñ buyruğı kim Cibrīl’e yitdi

Hemān bir kerre def^c-i şayha itdi

B177b 5182 Ki Cibrīl'ün yire āvāzı geldi
Yüregi yarılup mecmū^cı öldi

Ḳālallāhu ta'ālā: “*İnnā erselnā ‘aleyhim şayhaten vāhideten*”⁶⁴³

5183 Nidā eylerdi Şālih böyle gördi
Müsilman olmadukların қayurdi

5184 Bu қavmün қıldı tevbiḥ-i şifātın
Özinün añladup hem mu^ccizātın

5185 Didi iy қavm itdüñüz baña lāğ
Risāletini Rabbün itdüm iblāğ

5186 Neden işitmedüñüz Şālih'i siz
Ne-y-içün sevmedüñüz nāşihı siz

5187 Қanı ol қувvetüñüz niyyetüñüz
Қanı ol malıñuz cem^ciyetüñüz

5188 Haber virün neye irdi serencām
Қoyup Raḥmān'ı tapduғuñuz aşnām

5189 Helāk irişdi anlara ğāzabdan
Sizi қurtarmadı bir pāre Rab'dan

5190 O қavmün malını bir yire dirdi
Murād oldukça aşhābı getürdi

⁶⁴³ Kamer 54 / 31.

Biz onların üzerlerine korkunç bir ses gönderdik. Hemen hayvan ağılına konan kuru ot gibi oluverdiler.

- 5191 Ne buyurdıysa aşhāb işlediler
‘İzāmın nāḳanuñ cem’ eylediler
- 5192 İdüp ol nāḳanuñ ‘azmin muṭayyeb
Aña ṭābūt düzdiler müzehheb
- 5193 İletdi Şām’a mü’minler götürdi
Anı arz-ı Feleşīn’e götürdi
- 5194 Fileşīn oldı çünkim aña me’vā
Nice ḳudretler açdı Hāḳ ta‘ālā
- 5195 Anı ol yirde medfūn eylediler
Hāḳ’uñ ḥikmetlerinden söylediler
- B178a 5196 Gömerken itdiler tesbīḥ ü tehlīl
Huḫā’yı itdiler ta‘zīm ü tebcīl
- 5197 Ezelki yirde ṭurmadılar aşla
‘Azāb indürdi zīrā Rabb-i a‘lā
- 5198 Nebīlerden olup sünnet ‘iberler
‘Azāb indügi yirlerden ḳaçarlar
- 5199 O yirde Şāliḥ itdükçe iḳāmet
İderdi ḥāḳı dāyim Hāḳḳ’a da‘vet
- 5200 Feleşīn’den daḫi olup müsāfir
Yemen milkine çün irişdi āḫir
- 5201 Hemān kim anda ḥāzır oldı öldi
Murādı Hālīḳ’uñ çün eyle oldı
- 5202 O yirüñ Hāḫrımevt olmışdur adı

Hak'undur hikmet eyle i'tikadi

5203 Bu adı söylediler bu cihetden
Bilürsin hikmet alursañ şıfatdan

5204 Bu Şalih Mekke'de öldi dimişler
Bu nev'-ıla rivāyet eylemişler

5205 Mübeyyendür bunı tefsir-i Kāşī
Bunı bil iy sa'adet suyu başı

5206 Bu resme añladı ebnā-yı Ādem
Muhaqqak neydügin Allāhu a'lem

5207 İdüp elli sekiz yaşında rihlet
Beķā dārında itdi hoş iķāmet

5208 Selām isminüñ oldukça devāmı
İrişsün aña Allāh' uñ selāmı

Tetimme

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün
.--- / .--- / .--

5209 Yine ancılayın cānı cihānuñ
Nebīsi mefhar-ı āhir zamānuñ

B178b 5210 Hakikat “*rahmeten li'l-‘ālemīn*”dür ⁶⁴⁴
Mu'ayyen mūnis-i rūh-ı emīndür

5211 İmāmet eyledi ol enbiyāya

⁶⁴⁴ Enbiya 21 / 107.

(Resülüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik.

İrürdi Haq nihāyetsüz şafāya

- 5212 Ezel gökde ki Ādem oldı peydā
İkinci gökde hem ‘Īsā vü Yaḥyā
- 5213 Üçünci gökde gördüñ Yūsuf’ı sen
Ki dördüncide İdrīs oldı rüşen
- 5214 Beşinci gökde görindi çü Hārūn
Pes altıncıda Mūsā-y-ıdı meskūn
- 5215 Yedinci gökde İbrāhīm’i görmiş
Ṭayanmış Beyt-i Ma‘mūr’a ṭururmuş
- 5216 İrişdi *sidre* dinen *müntehāya*⁶⁴⁵
Pes andan vardı Rabb’ine şenāya
- 5217 Senüñ mi‘rācuñı oldı münebbih
Ki “*subḥānellezī esrā bi-‘abdih*”⁶⁴⁶
- 5218 Mūnācātuñda rü’yet ḥāşıl oldı
Saña āyāt-ı kübrā vāşıl oldı
- 5219 İşit bir söz direm gāyetde enfes
Bilür ‘ārif ne bilsün anı herkes
- 5220 Edebde bu selefler ‘izzetidür
Bu hem Şālih eimme sīretidür

⁶⁴⁵ Necm 53 / 14.

Sidretü'l-Münteha'nın yanında.

⁶⁴⁶ İsrā 17 / 1.

Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm’dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ’ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir; O, gerçekten işitendir, görendir.

- 5221 Ezelde İbni Ca'fer kim güzîndür
Dinürdi kim emîre'l-mü'minîndür
- 5222 Nazar şaldı Melik dirlerdi aña
Resûl'ün mescidinde söyler aña
- 5223 Melik söyler aña bir kavli-i rüşen
Şağın hā yā emîre'l-mü'minîn sen
- 5224 Bu mescide yüce kıлмаğıl āvāz
Edeb şağla ki sırdur cümle pür-rāz
- B179a 5225 Ki zîrā 'izzeti çok yüce Mevlā
Celîl-i kudret issi Hâk ta'ālā
- 5226 Edeb ta'lîm ider hoş kavli-i ahsen
Kâtı söz ehl-i cehlüñdür koğıl sen
- 5227 Sözüñüz cehl-iledür böyle çirkîn
Kureyşî'den size olmışdur āyîn
- 5228 Kâtı sözden olur añañ 'amel hâbt
Sözüñüz 'âkıl olup eyleñ zabt
- 5229 Resûle kâtı söz cāyiz degüldür
Kâtı sözden şağın hā defterin dür

Ķālallāhu ta'ālā: “*Lā terfe'ū aşvātekum fevka şavti'n-nebiyyi ve lā techerū lehu bi'l-ğavli ke cehri ba'đikum li ba'đin en taħbeṭa a'mālekum ve entum lā teş'urūn*”⁶⁴⁷

⁶⁴⁷ Hucurat 49 / 2.

Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinin üstüne yükseltmeyin. Birbirinize bağırdığınız gibi, Peygamber'e yüksek sesle bağırmayın; yoksa siz farkına varmadan amelleriniz boşa gidiverir.

5230 İşit bir kavmi hoş medh eyler Allāh
Sözi çün alçaķ itmişler ol āgāh

5231 Yazayın ne buyurur Hāķ ta‘ālā
Kelām-ı Hāķķ olur ahrā vü a‘lā

Ķālallāhu ta‘ālā: “*İnnellezīne yeğudđüne ařvātehum ‘inde resūlillāhi*”⁶⁴⁸

5232 İşit bir kavmi kim zemm eyler Allāh
Ki kāfir eylemiş kırmış ol āgāh

Ķālallāhu ta‘ālā: “*İnnellezīne yunādūneke min verāi’l-ħucurāti*”⁶⁴⁹

5233 Bu āyetler ki yazmışam ol āgāh
Edeb ta‘līm ider kişiye Allāh

5234 Hāķ’uñ buyruğını tutmaķ gerekdür
Muħālif kavli unutmaķ gerekdür

5235 Ķatı söz cehl-imiş terki keremdür
Ķatı söz her maħalde añla kemdür

B179b 5236 Ķatı sözden řaķın billāhi iy yār
Hāķ’uñ Ķatında mezmüm olma zinhār

5237 Ne göstermiş gör ol sultān-ı sādāt
İşit añla ki bulursın sa‘ādāt

5238 Getür ĩmān bu kışşa oldı rüşen
Kelāmullāhuñ içinde mübeyyen

⁶⁴⁸ Hucurat 49 / 3.

Allah'ın elçisinin huzurunda seslerini kısanlar, şüphesiz Allah'ın kalplerini takvā ile imtihan ettiği kimselerdir. Onlara mağfıret ve büyük bir mükāfat vardır.

⁶⁴⁹ Hucurat 49 / 4.

(Resūlüm!) Sana odaların arka tarafından bağıranların çođu aklı ermez kimselerdir.

- 5239 Uzatmazam bu sözi bunda el-ḥaḳ
Saña maḳşūd olanı direm ancaḳ
- 5240 Revān eyle revānı Muştafāya
Şalātı vü selāmı ir şafāya
- 5241 Tebük'e gitdi alup çün ğuzātı
'Aceb ḫāletdür añla bu şifātı
- 5242 Bile hep anda enşār u muhācir
Ġazā-y-içün hep aşḫāb anda ḫāzır
- 5243 Tebük'ün ḳondılar bir menzilinde
Sefer ḳılur-iken anuñ elinde
- 5244 Binidi Zeyd'ün ol dem anda yitdi
Bulımadı dürişdi gör ki n'itdi
- 5245 Bu ḫalka çünki göçmek vaḳti geldi
Bu Zeyd ol dem 'aceb ḫayretde ḳaldı
- 5246 Bu Zeyd bin Selīm enşārı-y-ıdı
Nebī'nüñ her nefesde yārı-y-ıdı
- 5247 Gelüp Zeyd itdi ḫālinden şikāyet
Didi kim yā Nebīnā ḳıl 'ināyet
- 5248 Binidüm yitdi key ḫayretde ḳaldum
Elüm tutmaz-ısañ biçāre oldum
- 5249 Nebī ol dem işāret ḳıldı taġa
Baḳınmadın kimesne şol u şaġa

- 5250 Hemān dem tağdan bir nāḳa çıḳdı
Yügürüp geldi Zeyd öñinde çökdi
- B180a 5251 Binüp ol nāḳaya Zeyd itdi rıḫlet
Bu mu‘ciz buldı ‘ālemlerde şöhret
- 5252 Buña ĩmān getür hā iy bürāder
Budur şun‘-ı Laṭīf Allāhu ekber
- 5253 Bu şun‘uñ sırrına bu ‘aḳl irişmez
Bunuñ sırrına müdrıklar girişmez
- 5254 İnan göñlüñ eger yoğ-ısa iy yār
Cehennemde ebed ḳalmağa murdār
- 5255 İnanmayup irişdükte ḫaḳāret
Hemān öz nefsüñi eyle melādet
- 5256 İnanup ḫişşe alan kimse ğāyet
Ḳalur vallāhi cennetde selāmet
- 5257 Biḫamdillāh ki Şālih mu‘cizātı
Nebīyyi ümminüñ gökçek şifāti
- 5258 Beyānın ba‘zı itdüñ bi’s-selāme
Ḫaḳ’uñ in‘ām-ıla irdi tamāme
- 5259 Çün anlar ḳurretü’l-‘ayn durur ḫaḳ
Sev anları ki nūr olduñ muḫaḳḳaḳ
- 5260 Añılsa mu‘cizāt-ı Aḫmediyye
Diyüp āmentü nūr ol sermediyye

En-na‘tu fī ḳāfiyeti’l-fā

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün / Mefā'īlün
.--- / .--- / .--- / .---

- 5261 Saña meddāḥ çün Ḥaḳ'dur İlahī sendeki evşāf
Dimez bir şemme luṭfuñda ḳamu 'ālem olup vaşşāf
- 5262 Şehā a'yān-ı şābitde güneşden rüşen olduñ sen
Seçilmemiş-idi 'ālemler olmamışdı *nūn* u *kāf*
- 5263 Seni ğayb-ı hüviyyetden getürdi 'āleme mübdī'
Ki sen cem' (...) nice keşf eylesin keşşāf
- 5264 Yaratdı rüşsın evvel ki sen sırrı'l-ḥaḳāyıḳsın
Ḥaḳīḳat 'aḳl-ı evvelsin ḳalemsin senden istīnāf
- B180b 5265 Hoşā iy sırr-ı Sübhānī ki sensin zıll-ı Raḥmānī
Hümāsın sāye şalmışsın muḥaḳḳaḳ ḳāf dan tā ḳāf
- 5266 Senüñdür cümle-i elṭāf çü sensin eşref-i eşrāf
Senüñ ḳavlüñde yoḳdur lāf olur şānuñda isti'tāf
- 5267 Saña uymaḳdadur devlet seni sevmekdedür 'izzet
Senüñ şer'üñdedür rāḥat senüñ dīñüñdedür inşāf
- 5268 Şabā her dem şafā-y-ıla güzer ḳıldıḳça āfāḳa
Şaçuñ çīnin ḥaber virse ṭolar hoş müşg-i Çīn eṭrāf
- 5269 İzüñüñ tozı 'uşşāḳa ki yigdür tāc-ı Kisrā'dan
Cevāhir ḳıymetin añlar 'abeş şarf eylemez şarrāf
- 5270 Livā-yı ḥamdi dikdükde şefī' ol bize yā Aḥmed
Saña muḥtācdur külli eger eslāf eger aḥlāf

5271 Şafāyī yā Resūlullāh katı muhtācdur luṭf it
Metā‘in eyledi zāyī‘ bu naḳd-i ‘ömrini itlāf

Bu faşl İbrāhīm Ḥalīlū’r-raḥmān yedi mu‘cizāt itmiş evvel ol kim taşları odun yirine yandurmuş anı beyān ider. Ancılayın Muḥammed Ḥabīburrāhmān taşları odun yirine oda yandurmuş anı ‘ayān eyler. Vesselām.

Mefā‘ılün / Mefā‘ılün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

5272 Ḥudāyā sensin ol mevcūd-ı muṭlaḳ
Muḥaḳḳaḳ Ḥālīḳ u ma‘būd u bi’l-ḥaḳ

5273 Hüve’l-ḥayy u Hüve’l-ḳayyüm u Zāhir
Toyi maḳşūd u hem evvel hem āḫir

5274 Dürütdüñ bu tokuz ṭāḳı muṭabbāḳ
Direksüz mīḥsüz ḳılduñ mu‘allaḳ

5275 Ṭurutduñ luṭf-ıla leyl ü nehāri
Olur şems ü ḳamer emrūñle sāri

B181a 5276 Olur ḥükmüñ cemī‘-i şey’e ḡālib
Degüldür hīç nesne saña ḡāyib

5277 Behiştü ḳudretüñdür iden ābād
Bu cümle ‘ālemi sen ḳılduñ ĩcād

5278 Cemī‘isinden insān oldu efḍal
Ḥuşuşā oldılar mürseller ekmel

5279 Kimi yāḳūt-ı fark-ı farkadāna
Çü seyrān eyledi nüh āsumāna

- 5280 Kimi oldı Hālīlullāh-ı Raḥmān
Kelīm oldı kimi ḥazretde şādān
- 5281 Hālīfe eyledi Dāvūd'ı Sübhān
Emīnullāh olmışdur Süleymān
- 5282 Zebīhullāh olmışdur Simā'ıl
Cemī'-i enbiyāyı 'ayn-ı Hāk bil
- 5283 Kimisi oldı Rūḥullāh-ı a'zem
Kimisi Muştafā oldı mükerrerem
- 5284 Olalar Hāk selāmı-y-ıla kāyim
Ḥayāt ehli nefes urdukça dāyim
- 5285 Nebīler ḥatmin añ āvāzelensin
Şalātı vir ki rūḥuñ tāzelensin
- 5286 İşit bir söz direm ḥüb eyle işgā
Kızıl güldendür ol zībā vü eclā
- 5287 Kızıl gülde fenā var bī-bekādur
Muḥammed sözidür bu müntehādur
- 5288 Seni Allāh irgürür muahakkaḳ
Resūlullāhdur ḥakdur sözi ḥak
- 5289 Ḥadīşin diñle rūḥuñ şād olsun
Cehennemden tenüñ āzād olsun
- 5290 Ne buyurur işit cān āfitābı
Seçersin cümle bātıldan şavābı

B181b 5291 Şu kim ḥāşş oldı tā ümmetlerümden

Birin ihyā ide sünnetlerümden

- 5292 Ki benden şoñra da ol öldirilmiş
Anuñ fi‘liyle tā yine dirilmiş
- 5293 Olur taḥḳīki anuñ ecri külli
Anı her kim ki işler ecri mişli
- 5294 Ücürından bularuñ şey kem olmaz
Pes ecri nāḳış olup pür-gam olmaz
- 5295 Ḍalālet bid‘atin işler bir ādem
Degül Allāh rāzi vü Resül hem
- 5296 Anuñ üstine olur belki ekber
Anuñ mişli günāh anlar ki işler
- 5297 Günāhı anlaruñ hem nāḳış olmaz
Saḳın fānī cihānda nesne ḳalmaz
- 5298 Ḥadīşi añla sen hā olma ḥāniş
Bilāl eyler rivāyet İbni Ḥāriş
- 5299 Düriş billāhi sen ‘akluñı cem‘ it
Günāhuñ köklerin cehd-ile ḳam‘ it
- 5300 Saña gökçek ḥaberdür añla şimdi
Resülüñ sünnetin ihyā ḳıl imdi
- 5301 Baña ger luḳf irerse Celīl’uñ
Direm hoş mu‘cizātından Ḥalīl’uñ
- 5302 Yedi mu‘ciz getürmiş ol mükerrem
Bu resme añladuḳ Allāhu a‘lem

- 5303 Şafā sür seyr idüp ma'nī cihānın
Kılayın ben saña bir bir beyānın
- 5304 Bu sözden 'ārif-iseñ behreler tüt
Bu zībā mu'cizātuñ ğayrın unut
- 5305 Birisi odı yandırmaq hācerde
Sibā' ardınca yürütmek seferde
- B182a 5306 Şecer olmuş ayağı yiri āhir
Köhu virmiş yirinden mişk-i 'ātır
- 5307 Beşinci berd-i sālīm oldı bu nār⁶⁵⁰
Oda atmışlar olmuş od gül-zār
- 5308 İrağdan oğlunuñ kavlin işitmiş
Gözinde perde gitmiş gör ne itmiş
- 5309 Yedi mu'cizi didüm ben şimdi mücmel
Kulağ tüt tā idem bir bir mufaşşal
- 5310 İrer bundan saña çok çok kavāyid
Olur ĩmāndan hoş hişşe 'āyid
- 5311 Olıban 'ālem-i ma'nīde 'ārif
Olursın nice nice sırıra vākıf
- 5312 İşit iy ehl-i rāzuñ kavmi başı
Nice yakdı Halīl od itdi taşı

⁶⁵⁰ İlgili ayet için bkz.: Enbiya 21 / 69.

“Kulnā yā nāru kunī berden ve selāmen 'alā İbrāhīme”
“Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol!” dedik.

- 5313 Niçe yıllar ‘Acem’de da‘vet itmiş
‘Acem milkin kıomış çün Şām’a gitmiş
- 5314 Giderken yolda bir vādīye inmiş
Hemān ol kıāfile vādīye kıonmuş
- 5315 Yoğ-imiş anda od yakmağa odun
Yemekler bişirüp yemege odun
- 5316 Odun yok çünki açlık oldu miħnet
Halīl’e eylemiş anlar şikāyet
- 5317 Dimişler yok odun hem olmışuz aç
Bize od yakmağa nesne olsa bir kaç
- 5318 Yirinden hoş turup ol şāh-ı ebrār
Kıomış bir bir üzre nice aħcār
- 5319 Oda yakmışlar ehli kārvanuñ
Be-ğāyet nef‘ini görmişler anuñ
- 5320 Bu mu‘cizden yetişmiş halka İmān
Çoğı ol halkuñ olmışlar müsilmān
- B182b 5321 Bu mu‘ciz oldu ‘ālemlerde meşhūr
Olursañ mü’min olduñ sende mağfūr
- 5322 Halīl’e olsañ İmān-ile müştāk
Seni bākī tutar cennetde Hallāk
- 5323 Bize rahmetler eyle sen kemāhī
Halīl’uñ ‘izzeti-y-çün yā İlahī

Tetimme

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

- 5324 Yine ancılayın gösderdi i‘cāz
Olan Hāḡ peyk-ile her demde hem-rāh
- 5325 Şefī‘-i yevm-i maḡşer şāh-ı ümme
Göñülden hoş hoş iden keşf-i ġumme
- 5326 Muḡammed Aḡmed u ‘Allām u Rāfi‘
Münakḡı Hāmıd u Maḡmūd u Hāşı‘
- 5327 Emīnullāh ḡatmi’l-mürselīn ol
Ra’ūf u “*rahmeten li’l-‘ālemīn*”⁶⁵¹ ol
- 5328 Muḡā‘ u hem ḡaviyy u şādıḡu’l-va‘d
Emīnü’l-vaḡy olan hem ḡāyimu’l-‘ahd
- 5329 Ḳureyşī Ebḡaḡī hem Hāşimī’dür
Ki Mekkī Ümme vü hem Zemzemī’dür
- 5330 Anuñ ḡulḡı ḡayādur hem seḡādur
Taḡakkümdür tevekkül hem rızādur
- 5331 Gelen geḡ şānına “*tā-hā*”⁶⁵² vü “*yā-sīn*”⁶⁵³
Ḳoyan İslām-içün erkān u āyīn
- 5332 Didi Hāḡ bilmez-idüñ sen bu bābı

⁶⁵¹ Enbiya 21 / 107.

(Resülüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik.

⁶⁵² Taha 20 / 1.

Tâ, Hâ.

⁶⁵³ Yasin 36 / 1.

Yâ, Sîn.

Saňa ögretüm ĩmānı kitābı

- 5333 Hāķıķat murtażāsın müctebāsın
Ki sen her derde ķānūn-ı Őifāsın
- 5334 Seni medħ eyleyüp ögdi muħaķķaķ
Ki mürsellerden itmişdür seni Hāķ
- B183a 5335 Seni Allāħ ķün birdür öger bir
Ṭarīķ-i müstaķīm üstindesin dir
- 5336 Seni Hallāķ-ı ‘ālem ögdi rūŐen
Didi ħulķ-ı ‘ażīm üstinesin sen
- 5337 Ne gökķek söyler ol sultān-ı ebrār
Keremler menba‘ı ol Őāh-ı aħyār
- 5338 Cemī‘-i enbiyālar müctebāsı
Münezzeh Hāķ ta‘ālā MuŐtafā’sı
- 5339 Buyurmuş bir ħadīŐi ol mükerrem
Be-gāyet ħūbdur Allāhu a‘lem
- 5340 Mu‘an‘an geldi irdi ħoŐ leķāfet
Enes’den İbni Mālik’den rivāyet
- 5341 Enes didi Resūlullāħ eyitdi
İŞit oğlançuğum didi ne itdi
- 5342 Didi sen ķādir olasın ki vara
Nehāruñ gıceye gıceñ nehāra
- 5343 Dimekdür ħūbdur gāyet bu ma‘nī
İķāta idesin evķātı ya‘nī

- 5344 Senüñ gön̄lüñde olmasun ebed h̄iç
Kişinüñ haqqına gışş olmak ir giç
- 5345 Saña gāyetde nuşhumdur ki bil hā
Gücüñ yitdükçe bunı işlegil hā
- 5346 İşit şāriḥ beyānidur güzel pir
Resülullāh nuşhında ne dürr dir
- 5347 Kişiy e gön̄lüñ içinde dirüz biz
Ḥased hıkd olmasun dünyāda hergiz
- 5348 Daḥi ʿudvān u zūlm u mekr ü ḥīle
Olup incinmesin hem bir k̄ābīle
- 5349 Çün aḥlāk ola mezmūma özümden
Degüldür añlañ anı sünnetümden
- B183b 5350 Şu kim efʿālini marziyye itdi
Zemīme ḥulqınuñ terkine gitdi
- 5351 O sünnīdür ki iḥyā eylemişdür
Baña uymış u fiʿlüm işlemişdür
- 5352 Didi oḡlancuḡum bil ḥoş budur ḥaḳ
Benüm bu sünnetümdendür muḥaḳḳaḳ
- 5353 Benüm kim sünnetüm iḥyā iderse
Sever ḥaḳḳā beni ol her nʿiderse
- 5354 Beni her kim sever iy merd-i maḳbūl
Benümle bile cennetde olur ol

- 5355 Yüri merd ol bilüp merdâne hâlin
Anı sev şevk-ıla cennetde şalın
- 5356 Anuñ sen derdmendi ol şifâ bul
Odur dünyâda hem ʿuqbâda maqbûl
- 5357 İşit hoş muʿcizâtı muntehâdur
Habîbullâhdur gökçek şafâdur
- 5358 Tebük'üñ yolına olmış revâne
Ġazâ itmek-içün ʿâşıkâne
- 5359 Olup şahrâda vü bir yirde nâzil
Ne muʿciz eylemiş hâ añla ʿâkil
- 5360 Hâtab çün bulmamış ol yirde aḥbâb
Şikâyet eylemiş ol şâha aşḥâb
- 5361 Kişi bî-tâkat olur çünki boşdur
Seferde puḥte olmaḥ ḥayli ḥoşdur
- 5362 Kişinüñ nuḡreden enbânı tolsa
Hîç olur ḥâm olup tâ puḥte olsa
- 5363 Yirinde puḥte bir şey yig olur tām
Ne ḥâşıl yüz biñ olsa nuḡre-i ḥâm
- 5364 Tırugelmiş hemân yirinden ol şâh
İşit ol dem ne ilhâm itmiş Allâh
- B184a 5365 O dem bir yire yıgmış nice aḥcâr
Aña fi'l-ḥâl urmuş ol zamân nâr
- 5366 Ol od-ile bişürmişler taʿâmı

Anuñ nef'ini görmişler tamāmı

- 5367 Göricek çok münāfık buldı ihlāş
Resülünñ hazretinde oldılar hāş
- 5368 Güneş bigi açar 'ālemde envār
Komiş her zerrede Hāķ niçe esrār
- 5369 Müsebbihdür işit eşyāyı kamu
Zübān-ı hāl-ile dir cümle yā hū
- 5370 Ne tölmiş gör bu yir gök hep bedāyi'
Ki var bir şeyde biñ dürlü şanāyi'
- 5371 Görürsin gözle biñ dürlü 'acāyib
Her işden 'ibret al añla ġarāyib
- 5372 Beyāna kādır olmaz 'aql-ı kāşır
Bir ednā nesne sırrın evvel āhir
- 5373 Tolu her zerre biñ dürlü 'iberdür
Kıatı 'ārif didügünñ bī-hāberdür
- 5374 Bize yā Rab sen öġret toġrı rāhı
Nebīler 'izzeti-y-çün yā İlāhī
- 5375 Bize sen vir Huzāyā istiķāmet
Kılalum rāst şer'üzre iķāmet
- 5376 Saña şiddīķ-imiş dirler muħaķķaķ
Diriseñ enbiyā kavline şaddaķ
- 5377 Çü geldi mu'ciz-i Aħmed beyāne
Şalātı virelüm hoş 'āşıkāne

En-na‘tu fī kāfiyeti’l-kāf

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün

.--- / .--- / .--- / .---

- 5378 Şehā maḥbūb-ı ḥazretsin bu ‘ālemler saña müştāk
Yaratdı Haḫ seni raḫmet iriş yā rāḫatu’l-‘uşşāk
- B184b 5379 Cigerler hep göyünmişdür vişālūñ kevşerinden şun
Şafā-baḫş ol Muştafā’sın ki Haḫḫ’uñ nūrısın berrāk
- 5380 Vişālūñ cümle ‘uşşāka çü cennātu’n-na‘īm oldı
Fırākuñ şübhesüz cānā cehennem nārıdur ḫarrāk
- 5381 Yine yarın kerem senden bize iy faḫr-i mevcūdāt
Bu şer‘uñ gülsitānında bugün ḫoş olmuşuz zevvāk
- 5382 Resūlullāhsın ḫaḫḫā muḫırruz kim Huzā birdür
Belī mü’mınlerüz bezm-i ezelde aldılar mīşāk
- 5383 Huzāyā Āl-i Aḫmed’den bizi maḫşerde ayırma
Bizüz ‘āşī vü sen Erḫam bizüz muḫtāc [u] sen Rezzāk
- 5384 Bizi ketmi ‘ademden kim getürdüñ çün Kerīm olduñ
Bizi anuñ cemālinden de maḫrūm itme yā Ḫallāk
- 5385 Bu ‘ālem faḫrinūñ şer‘in düriş muḫkem tut iy mü’mın
Geyüp ezrak şatup zerḫı dinilme şūfi-i zerrāk
- 5386 Gelüp girçekden ol girçek getürdi girçegi girçek
Sev ol girçekleri girçek elüñ çek tımḫurāka ‘āk

5387 Hābībullāhı girçekden severseñ saña virürler
Kızıl yāķūtdan bir ev kızıl altundan bir āk

5388 Yarın ger yā Resūlullāh Şafāyī saña irmezse
Yanar bağrında āteşler anuñ başına bu oprak

**Bu faşl Hālīl ‘aleyhisselām sibā’ mūnis olup tekellūm itdūgin beyān eyler.
Ancılayın Hātmi Enbiyā ‘aleyhisselām sibā’ tekellūm itdūgin ‘ayān eyler.**

Mefā‘īlūn / Mefā‘īlūn / Fe‘ūlūn
.--- / .--- / .--

5389 İlāhī sen kerīm ü kibriyāsın
Muḫālif yok saña girçek Huzā’sın

5390 Senūñle yirde gökde yok münāzi‘
Saña fi‘lūñde olmaz kimse māni‘

B185a 5391 Kılursın niçeye in‘āmuñı ‘ām
Niçeler ḫor olur rüsvā-yı bed-nām

5392 Şorılmaz her ne isterseñ idersin
Her işde ḫikmetūñ var dād-gersin

5393 Virürsin her birine bir sebīli
Kimūñ var cānı ide āl u īli

5394 Kılup ḫayvānı belki aşı nāṭıķ
İdersin ḫazretūñde tā ki lāyık

5395 Murāduñ olduğın eylersin ĩcād
Kimini pūr-đam eylersin kimin şād

5396 Kimūñ başına orsın tāc-ı mi‘rāc

- Kimini oldurursın aç u muhtâc
- 5397 Kimine dîni hoş âyîn idersin
Kimisin küfr-ile bî-dîn idersin
- 5398 Okıdum besmele Hakkâ şıgındum
Güneh-kârum özüm ‘aczümi bildüm
- 5399 Zeliem ‘acizem horem nañifem
Zalümem hem cehülem hem za‘ifem
- 5400 Özüñ fikr eyle hüb işle şafâyı
Saña hoş hoş kılavuz merhabâyı
- 5401 Güzel bir kavlı-i hüb it kim hikâyet
Sözünden hisse alsınlar be-gâyet
- 5402 İşit billâhi kim olursın es‘ad
Ne buyurdu Halîl ol İbni Aḥmed
- 5403 ‘Amelsüz ‘ilmüñ olmaz i‘tibârı
Güzeldür terki olsa ihtiyârı
- 5404 Hakkîkat zemm ider Allâhu Râfi‘
Ola sözinde nâşih fi‘li zâyi‘
- 5405 Niçün söylersiz anı eylemezsiz
Niçe bilmekdür ol kim işlemezsiz
- B185b 5406 Ne dir andan şoñ işit Hakk ta‘âlâ
Ta‘âlâ şānuhu Ḳahhâr u dānâ
- 5407 Büyükdür maḳtı ya‘nî kim günâhı
Hudâ katında hâ yitürme râhı

5408 Bir ādem söylemek işlemez anı
Aña ‘ālemde çoğ irer ziyānı

5409 Yazayın sürh-ıla irsin tamāma
Hak’uñ bu kavlidür bak Hak kelāma

Kavluhu ta‘ālā: “*Lime teķūlūne mā lā tef‘alūne*”⁶⁵⁴

“*Kebure maķten ‘indallāhi en teķūlū mā lā tef‘alūne*”⁶⁵⁵

5410 Ne buyurmuş tefekkür it tuyncaķ
Rivāyet yirine uhrā olıncaķ

5411 Oķı anlara Aħmed geldi saña
Haber kim anı ben gönderem aña

“*Vetlu ‘aleyhim nebeellezī āteynāhu*”⁶⁵⁶

5412 Oķı virgil haber andan ki oñat
Ki biz virdük kitābı ya‘nī Tevrāt

5413 Çü mensūh oldu bizüm қatumuzdan
Saña anda gelen āyātumuzdan

5414 Haber-dār it ki Bel‘am ibni Bā‘ūr
Aña şeytān uyup azıtdı meşhūr

5415 Olup ğāvīnden ol bī-nihāyet
Ki ya‘nī dāllīn oldur be-ğāyet

⁶⁵⁴ Saf 61 / 2.

Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz?

⁶⁵⁵ Saf 61 / 3.

Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük bir nefretle karşılaşır.

⁶⁵⁶ A‘raf 7 / 175.

Onlara (yahudilere), kendisine āyetlerimizden verdiğimiz ve fakat onlardan sıyrılıp çıkan, o yüzden de şeytanın takibine uğrayan ve sonunda azgınlardan olan kimsenin haberini oku.

- 5416 Benī İsrā'īl'ün 'ālimlerinden
Olurdi 'ilm-ile kāmillerinden
- 5417 Olurdi şehr-i Bilkā'da imām ol
Kemālâtıyla meşhūr u hümām ol
- B186a 5418 Aña kim virdiler tā rişvetini
Ḥavāle eylediler 'avretini
- 5419 Du'ā Mūsā'ya ide yiryüzinde
Du'ā itdi ki kıldı Tīh içinde
- 5420 Pes itdi Bel'am'e Mūsā du'ayı
Ölüp ĩmānsuz gördi kazāyı
- 5421 Yüz urduķ şerr-i şeytāndan kaçınduk
Fesād işlerden Allāh'a şıgınduk
- 5422 İşit bu kışşada niçe rivāyet
Kıluram Türkī dilince hoş hikāyet
- 5423 İmām-ı şehr-i Bilkā-y-idi Bel'am
Ki 'Ūc ibni 'Unuķ anda-y-idi hem
- 5424 Bu 'Ūc'ı çünki Mūsā itdi ihlāk
Fesādın yiryüzinden eyledi pāk
- 5425 Nice 'avn eyledi Mūsā'ya Sübhān
Diyem tā kışşasın inşāeraḥmān
- 5426 Bu 'Ūc'ı virdi Mūsā çün helāke
Sefer kıldı hemān bir milk-i pāke

- 5427 Yine kaçdı bu kim ol şehre vara
Ki ya'nī şehri Bilkā'yı oñara
- 5428 Didi ol şehriñ ehli cümle varı
İri erdür bu Mūsā hayli arı
- 5429 İdüpdür 'Üc u Fir'avn'ı helāk ol
Eger tedbīr-i def'i olsa maqbūl
- 5430 Gerekdür gelmeye ol bunda tā hīç
'Aceb işler ider ger gelse ir giç
- 5431 Didiler kim budur tedbīr-i ma'kūl
Kıla Bel'am du'ā tā gelmeye ol
- 5432 Didiler vaqtidür senden du'ānuñ
Didi ol Haq resūlidür Huzā'nuñ
- B186b 5433 Didi kim bed-du'ā eyleye vara
Çoğ ilhāh itdiler olmadı çäre
- 5434 Didiler kim gerekdür hoş müdāra
Meger kim 'avretinden ola çäre
- 5435 Firāvān māl-ile aldandı āsān
Erini yoldan apardı bil iy cān
- 5436 Rızāsı oldu unutdı Hudā'yı
İde Mūsā'ya tā kim bed-du'āyı
- 5437 Pes ol bir şavma'a itmişdi ābād
Şehirden taşra varurdu becid şād
- 5438 'İbādāt u niyāz anda iderdi

Pes aña her murādı-y-çün giderdi

5439 Yine çün şavma‘a ‘azmine gitdi
İşit Allāh aña ne hālet itdi

5440 Yolında bir deñiz tā zāhir oldı
Yolu bulmadı nāçār oldı qaldı

5441 İkinci yine gönderdi bu kez hem
Divār oldı yolu bulmadı Bel‘am

5442 Meded bulmadı çün kim döndi nāçār
Üçinci komadı didi yine var

5443 Aña pes bir sebu‘ hamle_itdi döndi
Evine kórqu-y-ıla yine indi

5444 Yine aldadı gönderdi o ‘avret
Yolu od oldı döndi çekdi miñnet

5445 Yedi kez yolu yitürdi hüveydā
Ki her bār oldı māni‘ yolda peydā

5446 Çü ‘ibret tutmadı ol merd-i maķbūl
Zen-i dāmīne oldı mübtelā ol

5447 Anuñ sözine tābi‘ oldı pes ol
Yediden soñra buldı tā ki bir yol

B187a 5448 Bulıben şavma‘a göz kūr haķāyı
‘İbādet eyledi kıldı du‘āyı

5449 Hemān ol demde kavmi-y-ile Mūsā
Ki deşt-i Tīh içinde qaldılar tā

- 5450 Rivāyet böyledür kim añla ‘āqıl
Ki bir fersaḥ yiri ʔolaşdı kırk yıl
- 5451 Göçerlerdi kaçan olsa seḥer-gāh
Gice ol yire ʔonarlar ol āgāh
- 5452 Yidiler anda kırk yıl menn ü selvā
Murād oldı ki sırrın bile Mūsā
- 5453 Didi Mūsā ki bir gün yā İlāhī
Ne şeyden egledüñ bildür kemāhī
- 5454 Bu mevzi‘de neden ʔalduḥ ʔihil sāl
Bize vaḥy-ile bildür kim nedür ḥāl
- 5455 Aña vaḥy-ile Ḥaḥ bildürdi muḥkem
Du‘ā ʔıldı senüñ-çün bil ki Bel‘am
- 5456 Didi Mūsā ki ol dem anda fi‘l-ḥāl
Eyü nesne ki virdüñ sen yine āl
- 5457 ʔafasında ʔururdu ‘avreti hem
Namāz içinde-y-idi anda Bel‘am
- 5458 O demde bilmedi ne geldi aña
Ki döndi ʔıbleden bir ğayrı yaña
- 5459 Didi ‘avret ki hey hey n’eyledüñ sen
Ḥaḥā ʔıldıñ belādur añla rüşen
- 5460 Didi epsem ki seksen yıl mu‘ayyen
Ḥaḥā ʔılmışam anı añladum ben
- 5461 ‘İbādet çün gereklüdür bu yaña

Haṭādur eylemişem ğayrı yaña

5462 Haḫīkat bil ki ol dem kāfir oldı
Gidüp ĩmān yiri küfr-ile ṭoldı

B187b 5463 Kaçan bu vākı‘a başına geldi
Ki Bel‘am böyle ‘acız içinde kaldı

5464 Benī İsrā‘ıl’e ğāyet qorhu geldi
Haḫ‘uñ mekrin bilenler hikmet aldı

5465 Melā‘ik nitekim havf itdi meşhūr
Kaçan vaḫti ki iblīs oldı mehcūr

5466 Didiler müşkil iş düşmek haṭāya
‘İbādet ide seksen yıl Hudā‘ya

5467 ‘Ubūdiyyetde rütbet şol maḫāma
İrişe zevq-ıla her iş tamāma

5468 Eger bālāya baksa olsa ḫāşıd
Olurdu ‘arş-ı Raḫmān‘ı müşāhid

5469 Aşağa baksa ger ol merd-i maḫbūl
Olurdu ferşe cümle muṭṭalı‘ ol

5470 Ki her ğāh şevq-ıla yā Rabbi dirdi
Cevāb olur aña lebbeyk ‘abdi

5471 Vara ol ḫālden bir ḫāle ḫattā
Ki ḫaḫḫında didi tā Haḫ ta‘ālā

“*Fe meşeluhu ke meseli‘l-kelbi in taḫmil ‘aleyhi yelheş ev tetrukhu yelheş*”⁶⁵⁷

⁶⁵⁷ A‘raf 7 / 176.

- 5472 Dirildi cümle ‘âlimler müretteb
Bu hâle her biri tâ baqđılar hep
- 5473 Hâtarlu oldu Bel‘am kim be-gâyet
Ki ‘avretten nice geldi bu hâlet
- 5474 Ki her biri didi bir kavlı-i fâhir
Cemî‘i ittifâk itdiler âhir
- 5475 Sebeb ne bilmesi tâ zâyil oldu
Ki ‘avretten bu işler hâşıl oldu
- 5476 Didiler dört nemedür aşı-ı ‘âkil
Biligör hikmetin ol merd-i kâmil
- B188a 5477 Biri bî-bâki vü bî-hürmetidür
Biri gâfilliği dñn himmetidür
- 5478 Budur bî-bâkilliği kılmadı ‘ibret
Mevâni‘ oldu çok almadı ‘ibret
- 5479 Budur bî-hürmeti ol yüce hâzret
Ki Mūsā-y-idi ol kılmadı hürmet
- 5480 Hudā’ya dönmedi pes gâfil oldu
Peşîmân olmadı mahrûm kaldı
- 5481 Budur dñn-himmeti kim oldu mâyil
Bu dünyāya hâzer kılmadı kâmil

Dileseydik elbette onu bu âyetler sayesinde yükseltirdik. Fakat o, dünyaya saplandı ve hevesinin peşine düştü. Onun durumu tıpkı köpeğin durumuna benzer: Üstüne varsan da dilini çıkarıp solur, bıraksan da dilini sarkıtıp solur. İşte âyetlerimizi yalanlayan kavmin durumu böyledir. Kıssayı anlat; belki düşünürler.

- 5482 Gerek ‘ālim olan dünyāyı n’ide
Nazar buğz-ıla vü maqt-ıla ide
- 5483 Nazar kılmaya ḥubb u rağbet-ile
Hem itmez şer‘a ḥīle fırsat-ile
- 5484 Yazayın ben saña gāyetde hoş ḥüb
Ne buyurdu Resūlullāh-i maḥbūb

“Aṭī‘ū ‘ālimekum mā zehed fi’ d-dunyā fein rağibe fihā fe firrū ‘anhu”⁶⁵⁸

- 5485 Muṭī‘ oluñ ola ‘ālim ki ḥāmid
Ola bī-şübhe hem dünyāda zāhid
- 5486 Eger dünyāya rağbet ide kaçuñ
Degül ‘ālim şaya hā akça çin çin
- 5487 Ḥasen söyler ḥasen gāyetde aḥsen
Nedür billāhi diñle añla gör sen
- 5488 Ṭabīb-i dīndür ‘ālim muḥakkaḳ
Bu māla derd-i dīn dinür budur ḥaḳ
- 5489 Göresin bir ṭabīb-i ‘āmm-ı serdi
Çeker öz nefsine çün kendü derdi
- 5490 Kişiye nice eyler ol devāyı
Ḳabūl itmişken ol kendüye dāyı
- B188b 5491 Ḥaberde ḥüb söylendi bu ma‘nī
Ki Ḥaḳ vaḥy eyledi Dāvūd’a ya‘nī
- 5492 Budur ednā işüm kim olsa ‘ālim

⁶⁵⁸ Hadis-i şerif.

Ola tā muhtārı tā dünyā-yı zālīm

- 5493 Beni sevmeklik üstine be-gāyet
Umūram itmek üstine ri'āyet
- 5494 Kıluram hāy maḥrūm añla şānı
Münācātum lezīzinden ben anı
- 5495 Gel iy cān ḥikmet al kim mu'tebersin
Kulaḡdan kuṭnı çekdüñse tuyorsın
- 5496 İşit gel ḥikmetin añla Celīl'ün
İkinci mu'cizātından Ḥalīl'ün
- 5497 Kaçan kim Mekke'nün bünyādın itmiş
Mühīmi olmuş andan Şām'a gitmiş
- 5498 Gidermiş rāḥile üstinden ol cān
Sibā' üşmiş bile gitmiş şitābān
- 5499 Ḥalīl'e anlar eylermiş tekellüm
Ḥalīl eylermiş anlara tebessüm
- 5500 Ḥalīl'e mūnis olmuşlar gelince
Bilişmiş cümle Şām'a yaklaşınca
- 5501 N'ola ḥayvānı ger söyletse her gāh
Cemī'-i şey'i nāṭıḡ eyler Allāh

Tetimme

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün

.--- / .--- / .--

- 5502 Yine ancılayın ol mazhar-ı zāt
Getüren halka dürlü dürlü āyāt
- 5503 Olan maḥşerde şāfi⁶ hem müşeffa⁶
Mecālislerde hoş şem⁶-i müşa⁶şa⁶
- 5504 Şerīf-i müctebāsi mümkinātuñ
Güzīde zātı cümle kāyinātuñ
- B189a 5505 Ġazāñuñ vaşfıdur “ve’l-‘ādiyātı”⁶⁵⁹
Kaşuñ nūndur şaçuñ “ve’l-murselātı”⁶⁶⁰
- 5506 “E lem neşrah leke şadrek”⁶⁶¹ beyānı
Şehā zıkr-i refī⁶uñ cān-ı cānı⁶⁶²
- 5507 Yüzüñ “ve’ş-şemsi”⁶⁶³ ḥaddüñ “ve’d-duḥā”dur⁶⁶⁴
Müşennā kaşlaruñ kıble-nümādur
- 5508 Kaşemdür şevkuña “ve’n-necmi”⁶⁶⁵ “ve’t-tūr”⁶⁶⁶
Olur luţfuñ beyānı Beyt-i Ma‘mūr

⁶⁵⁹ Adiyat 100 / 1.

Harıl harıl koşanlara yemin ederim ki.

⁶⁶⁰ Murselat 77 / 1.

Yemin olsun, (iyiliklerle) birbiri peşinden gönderilenlere.

⁶⁶¹ İnşirah 94 / 1.

Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi?

⁶⁶² İlgili ayet için bkz.: İnşirah 94 / 4.

Senin şânını ve ününü yüceltmedik mi?

⁶⁶³ Şems 91 / 1.

Yemin olsun, (iyiliklerle) birbiri peşinden gönderilenlere yemin ederim ki.

⁶⁶⁴ Duha 93 / 1.

Kuşluk vaktine andolsun.

⁶⁶⁵ Necm 53 / 1.

Battığı zaman yıldıza andolsun

Rahman 55 / 6.

Bitkiler ve ağaçlar secde ederler.

⁶⁶⁶ Tur 52 / 1.

Tūr’a andolsun ki.

- 5509 Zebūr içinde ismüñle şehādet
Olındı irdi Hāḡ'dandur 'ināyet
- 5510 Ġāzab kılmadı hergiz saña Rabb'üñ
Senüñ girçek durur Rabb'üñle ḡubbuñ
- 5511 Seni Rabb'üñ sever terk itmedi hiç⁶⁶⁷
İder luḡfını kesmez ir eger giç
- 5512 Muḡammed 'izzeti-y-çün bizi ırma
Ḥudāyā bizi Ġmāndan ayırma
- 5513 Yedi kimse yediye oldı gümrāh
Helāk itdi çihār-şenbih gün Allāh
- 5514 Yedisi yidi küffār-idi düşvār
Yidisin bile ḡahr itdi o Ḡahhār
- 5515 Biri 'Ūc u biri Ḡārūn u Fir'avn
Helāk oldı Ḥudā'dan irmedi 'avn
- 5516 Biri Nemrūd u ḡavm-i Lūḡ u Şeddād
Yedinci ḡavmüñ ismine dinür 'Ād
- 5517 İşit bu kışşayı gökçek ḡabīr ol
Sa'ādetler saña biñ yaşa pīr ol
- 5518 Helāke virdi 'Ūc'ı yüce Mevlā
Şalup hüdhüd çerisin Hāḡ ta'ālā
- 5519 Ne şaḡş-idi saña direm ben anı
Yazayın uşda uzatdum benānı

⁶⁶⁷ Ayete telmih var. Duhā – 93 /3.
Rabbin seni bırakmadı ve sana darılmadı.

- B189b 5520 Ki ‘Ûc bin ‘Unuḡ dirlerdi añā
Beyānın ideyin n’oldıysa saña
- 5521 Cihāna mu‘tebir ol olma nāṣī
Ki dört biñ beş yüz idi cümle başı
- 5522 Uzun boylu-y-ıdı ġāyetde kim o
Dizine çıkmadı tūfāndağı şu
- 5523 Kaçan tağ üzre oturur n’iderdi
Elin bahre şoğar balığ tutardı
- 5524 Getürüp şemse hoş biryān iderdi
Tutup bir nicesin fi’l-hāl yirdi
- 5525 Kaçan bir şehre kaçırıldı giderdi
İşerdi anları hep qahr iderdi
- 5526 Kaçan Mūsā ki Tīh içinde kaldı
Bu ‘Ûc anı helāk itmege geldi
- 5527 Temāşā kıldı Tīh’uñ içerisin
Qıyāsın eyledi Mūsā çerisin
- 5528 Ki qonmışlardı fersaḡ fersaḡ içre
Qopardı tağı fersaḡ fersaḡ içre
- 5529 Bu söz söylendi bir nev‘a ezelde
Rivāyet böyledür bil bu maḡalde
- 5530 Getürdi başı üstine bu tağı
Ata tā leşker üstine bu tağı

- 5531 Aña gönderdi ol dem yüce Mevlā
Ki hüdhüd leşkerin ol Hāk ta‘ālā
- 5532 Hādīd elması tıtmış hep ayağı
Kodılar tağa def‘i deldi tağı
- 5533 Ki ‘Ūc’uñ başı üstine ol āgāh
Uludur cümle şeyden kudretullāh
- 5534 Geçüp boynına ‘Ūc’ı kıldı fātir
Gidermeklige hīç olmadı kādīr
- B190a 5535 Bu şavr-ile helāk itdi anı Hāk
Rivāyet böyledür aña muḥakkaḳ
- 5536 Olurdi çil eriş Mūsā-yı ekrem
‘Aşası çil zirā‘-idi anuñ hep
- 5537 O deñlü şıçradı ol merd-i maḳbūl
Tubuḳ altında urdı ‘Ūc’ı tā ol
- 5538 Aña çün kudretullāh irdi düşdi
Bu fānī dünyādan ol daḫi göşdi
- 5539 Kaçan kurtuldi öldi zillet-ile
Bu deñlü kāmēt-ile kuvvet-ile
- 5540 Şaşurma toğrı yoldan bizi yā Rab
Bu ‘ālemler senüñ emrūñdedür hep
- 5541 Meger bedri’ d-dücādur şaldı envār
Şu dün kim dirler aña leyletü’l-gār
- 5542 Enīs-idi aña Bū Bekr-i Şiddīk

İnansañ olur ĩmānuñda taḥḫīḳ

5543 İkiſi çünki çıḳdı ġār içinden
Şanasın ḳāfile çıḳmıſdı Çin'den

5544 Saña bunda direm maḳşūdı ta'cīl
Ḥudā isterse idem ġārı tafşīl

5545 Çü gitmiſler Medīne ellerine
Sibā' arḳurı gelmiſ yollarına

5546 İdermiſ mūnis olıban tekellūm
Nebī geh ġāh eylermiſ tebessūm

5547 Ḥaḳ'uñ esrārı vardur bī-sebeb mi
Sibā' söyledürse ger 'aceb mi

5548 Ḳopa Ḥaḳḳ emri-le çün ḥaşr-ı şādıḳ
Ḳıla mücrimlerūñ cildini nāḫıḳ

5549 Diyeler niçün eylersin ſehādet
Ki ḳopar bu ſehādetden ḥaḳāret

B190b 5550 Diyeler söyledür bizi n'idelūm āḥ
Ḳamu eſyāyı nāḫıḳ iden Allāḥ

5551 Bize luḫfuña yā Rab lāyıḳ işle
Nebīler yüzi suyına bağışla

5552 Nitekim söylenür ḳalur eſerler
Muḫammed mu'cizātından ḥaberler

5553 Ḥabībūñ nūrı ḥaḳḳı vir hidāyet
Senūñ mücrimlerūñüz ḳıl 'ināyet

5554 İlahî hālümüz hep saña ma'lūm
Bizi luṭfuñla andan itme maḥrūm

5555 Bu dem iy gözlerümüñ nūrı ḥāldāş
Çün olduñ rāh-ı dīnde baña sırdāş

5556 Çü geldi mu'ciz-i Aḥmed beyāne
Şalātı virelüm hoş 'aşıqāne

En-na'tu fī kâfiyeti'l-kâf

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Mefā'ılün / Mefā'ılün
.--- / .--- / .--- / .---

5557 Şehā ḡayb-ı hüviyyetden dinildi şānuña “*levlāk*”⁶⁶⁸
Pes itdi 'āleme raḥmet seni ol mālİKü'l-emplāk

5558 Muḥaḳḳaḳdur saña virdi şarāb-ı kevşeri Rezzāk
Kelāmullāh içindedür Ḥudā buyurdi “*a'ṭaynāk*”⁶⁶⁹

5559 BeşİR ü hem nezİR olduñ cihānuñ nūrısın ṭolduñ
Seni mürsel bilürüz hep didi Ḥaḳ çünki “*erselnāk*”⁶⁷⁰

⁶⁶⁸ “Levlāke levlāk lemā halakte'l-eflāk”, “Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım” anlamında sufilerce hadis olarak kabul edilen söz.

⁶⁶⁹ Kevser 108 / 1.

(Resülüm!) Kuşkusuz biz sana Kevser'i verdik.

⁶⁷⁰ Bakara 2 / 119.

Doğrusu biz seni Hak (Kur'an) ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Sen cehennemliklerden sorumlu değİlsin.

Furkan 25 / 56.

(Resülüm!) Biz seni ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.

Ahzab 33 / 45.

Ey Peygamber! Biz seni hakikaten bir şahit, bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gönderdik.

Fatır - 35 / 24.

Biz seni müjdeleyici ve uyarıcı olarak hak ile gönderdik. Her millet için mutlaka bir uyarıcı (peygamber) bulunmuştur.

Fetih 48 / 8

Şüphesiz biz seni, şahit, müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.

- 5560 Muķırr u mu´terif olduķ Őehā girĶek nebīsın sen
Dirüz her ne getürdüñse biz āmennā ve Őaddaķnāk
- 5561 Eyā bedri´d-dücā ĥaķķā ki sensin ĥayr-ı ĥalkıllāh
Ķamu fi´lüñe münķādir Őutup her Ķavlüñi Ķālāk
- 5562 Ne cān u baş-ıla mürşid Őehā gerden-keŐān ola
Ayaĝuñ altına düŐdi ĥuzū´ itdi Ķü nüh eflāk
- 5563 Seni ´ālemlere raĥmet yaratdum didi ol Ĥālıķ
Bize Ķün ´ayn-ı raĥmetsin niĶün biz oluruz ĝam-nāk
- B191a 5564 Bize a´māl-i ŐeyĶānī bulaŐdı Ķünki murdāruz
Bizi raĥmet deñizinden yu ĥoŐ luĶfuñla eyle pāk
- 5565 Őehā ĥulķuñ ´azīm oldu diyü vāŐıf olur Allāh
Kemāhū Ķünki ´ācizdür bu ´aķl olmaz anı idrāk
- 5566 Kelāmuñ Ĥaķ kelāmıdur hevādan nāĶıķ olmazsın
Bize ĥaķķa´l-yaķın oldu tereddüd virmez Őekkāk
- 5567 Őafāyī izine yüz sür ki tā ol faĥr-i mevcūdāt
Őaña yārī kıla yarın bugün eyle yaķalar Ķāk

Bu faŐl Ĥalīlū´r-raĥmān ´aleyhisselām misk rāyıĥası maķāmından geldüĝin beyān eyler. Ancılayın Muĥammed Resūlullāh münzelinden müŐĝ Ķoķısı ´ayān eyler olduĝın ´ayān eyler.

Mefā´ılün / Mefā´ılün / Fe´ülün

.--- / .--- / .--

- 5568 “*Huvallāhu aḥad*”⁶⁷¹ yoḡdur nazīri
Şerīki nidd ü hem zıdd u naşīri
- 5569 ‘Azīm oldur Qadīm oldur Qadīr ol
‘Alīm u hem Semī‘ u hem Başīr ol
- 5570 Muḥammed “*ḡul huvallāhu aḥad*”dur⁶⁷²
Münezzeh zātı “*Allāhu ’ş-şamed*”dur⁶⁷³
- 5571 Şamed’dür ‘ayb irişmekden müberrā
Şıfāt u zātı vaşf olmaḡdan a‘lā
- 5572 Şamed’dür andan isterler ḡavāyic
Anuñ ḡükminden olmaz nesne ḡāric
- 5573 Şamed’dür aḡıḡuben yimez içmez
Şamed’dür ḡāb idüp bī-ḡod geḡmez
- 5574 Didi pes “*lem yelid*” nefy itdi muḡlaḡ
“*Ve lem yūled*” yine menfī budur ḡaḡ⁶⁷⁴
- 5575 Veled olmaz özi hem vālid olmaz
ḡudā’dur ḡaḡḡ aña kim ‘ābid olmaz
- 5576 “*Ve lem*” nefy ü “*yekun*” menfī ma‘a’s-sāḡ
“*Lehu kufuven aḡad*” pes menfīdür baḡ⁶⁷⁵

⁶⁷¹ İhlās 112 / 1.

De ki: O, Allah birdir.

⁶⁷² İhlās 112 / 1.

De ki: O, Allah birdir.

⁶⁷³ İhlās 112 / 2.

Allah Samed’dür.

⁶⁷⁴ İhlās 112 / 3.

O, doğurmamış ve doğmamıştır.

⁶⁷⁵ İhlās 112 / 4.

Onun hiçbir dengi yoktur.

- B191b 5577 Bu ‘arş u ferş taht-ı hikmetinden
Bu ‘âlem cümle dest-i kudretinden
- 5578 Cihân luḡ-ı zülâlinden gülistân
Göñül in‘âm-ıla gül bigi ḡandân
- 5579 İşit dürr-i yetim ister baḡardum
Ma‘ânî baḡrine ḡaldum çıḡardum
- 5580 Bu resme görmedi lü’lü’-yi Hürmüz
Niçe ḡavvâř olanlar ḡaldı düpdüz
- 5581 Cevâhir gördi mi yâ böyle bürkân⁶⁷⁶
Bu ḡavra la’l irdi mi Bedaḡřân
- 5582 şu cevherdür bu vâşil olmaz iy pîr
Ki tertîb itse biñ yıl ehl-i iksîr
- 5583 Beyânın diñle kim mişli olur mı
Cihâna şimdi yâ ehli gelür mi
- 5584 Ezelde bu-y-ımiş emri ḡudâ’nuñ
Yidi ḡükmi ola yidi_enbiyânuñ
- 5585 Pes Âdem ḡâkimi olmişdı ḡurbân
Güzeldür ḡikmetin ḡoř añla iy cân
- 5586 Kimüñ ḡurbânı yansa ḡaḡḡ olurdı
Kimüñ yanmasa ol bâḡıl ḡalurdı
- 5587 Ezelde buḡz-ıla öldürdi Ḡâbil

⁶⁷⁶ Metinde “bürrikân” şeklinde harekelenmiş ancak vezin ve anlam gereḡi “bürkân” olarak düzeltildi.

Se-şenbih günde maqtül oldu Hâbil

5588 Hiṭāb idüp buyurdu Rabb-i emced
Oḳı ḳavmüñ işitsin yâ Muḥammed

5589 İki oḳlı Ādem'üñ tâ kim müretteb
İdüp ḳurbân olalar tâ muḳarreb

5590 İkisinden biri hoş oldu maḳbül
Birisi oldu hem merdūd u maḥzül

Ḳālallāhu ta‘ālā: “*Vetlu ‘aleyhim nebeebney ādeme bi’l-ḥaḳḳı iz ḳarrebā ḳurbānen [B 192a] fe tuḳubbile min eḥadihimā ve lem yuteḳabbel mine’l-āḥari*”⁶⁷⁷

5591 Sebeb budur ki Ḥavvā anamuz hā
Ṭoḅurdu yüz yigirmi kez veled tâ

5592 Rivāyet böyle gören dimiş el-ḥaḳ
Ki yüz seksen veled ṭoḅurdu ancak

5593 Didi ba‘zı ki beş yüz oldu ḳāyim
Zeker ünṣā ikiz ṭoḅurdu dāyim

5594 Ṭoḅan evvel veled dinürdi Ḳābīl
Bile kız ḳardeş İḳlīmā dinür bil

5595 Çün anlar bāliḡ oldılar muḥaḳḳaḳ
Pes Allāh Ādem’e vaḅy itdi el-ḥaḳ

⁶⁷⁷ Maide 5 / 27.

Onlara, Ādem'in iki oḅlunun haberini gerçek olarak anlat: Hani birer kurban takdim etmişlerdi de birisinden kabul edilmiş, diğlerinden ise kabul edilmemişti. (Kurbanı kabul edilmeyen kardeş, kıskançlık yüzünden), “Andolsun seni öldüreceğim” dedi. Diğeri de “Allah ancak takvâ sahiplerinden kabul eder” dedi (ve ekledi:)

- 5596 Demīmā'yı ılup pes zevc-i ābīl
Pes İqlīmā ola tā zevc-i Hābīl
- 5597 Hhaber virüp didi siz oluñ āgāh
Baña bu resm-ile vahy itdi Allāh
- 5598 Rızā virdi hemān işitdi Hābil
İbā itdi degül bu avle ābil
- 5599 Didi ız kardeşüm gökçek durur hīç
Anı bil ben bedel ılman hem ir giç
- 5600 Sevüp Hābīl'i sen böyle görürsin
ızuñuñ ahsenin aña virürsin
- 5601 Didi Ādem varuñ hākim olur Rab
İdüñ urbānı olursız muarreb
- 5602 abül olsa kimüñ urbānı hadur
abül olmaz şu kim nā-müstehadur
- 5603 İkisi gitdiler şol mevzi'a kim
O yirde kim binā itmişdi Ādem
- 5604 Ekinci-y-idi bu ābīl'i sen bil
Ekininden getürdi pes senābil
- B192b 5605 Bu Hābīl emri çün kim böyle gördi
Çoban-idi varup bir oç getürdi
- 5606 İkisi çünki urbānın getürdi
Minā tağmuñ üzre odı ırdı
- 5607 Didiler sen abül eyle kemāhī

Bizüm ҡurbānumuzı yā İlähî

- 5608 Semā şavbından indi nār hattā
Duḡānı yoġ-idi ol nāruñ aşla
- 5609 Görinür şüret-i ‘anķāda bihter
Ķanatları iki yanında aḡdar
- 5610 Anuñla yandı hoş ҡurbān-ı Hābîl
Degül pes mu‘teber ҡurbān-ı Ķābîl
- 5611 Saña bundan irişdi hoş beşāret
Güzel söyler işit ehl-i işāret
- 5612 Budur sırr bunda bil iy yār-ı zîbā
Saña gūyā ki eydür Haķ ta‘ālā
- 5613 Yaķarlar her ümem ҡurbānı bil sen
Ḥabîbüm ümmeti ҡurbānını ben
- 5614 Buyurdum kim ta‘ām ola faķîre
Benüm tā raḡmetümdür ḡalkā ire
- 5615 Çü cāyız görmedüm iḡrāķ-ı ҡurbān
Degül cāyız ki yaķam ehl-i ҡurbān
- 5616 Gemisi oldu añla ḡākimi Nūḡ
Ki Haķ’dan bu şerî‘at oldu meftūḡ
- 5617 Elin her kim gemi üstine ķordı
Ķımıldanmasa özin ḡaķ bilürdi
- 5618 Gemi üzre elin her kim ki ķordı
Ķımıldansa özin bāḡıl bilürdi

- 5619 Pes İbrāhīm'ün oldı hākimi nār
Anuñ şer'ini böyle kıldı Cebbār
- B193a 5620 Şu kim şoksa elin yaqmasa nār
Bilünürdi ki haqdur oldı hoş-kār
- 5621 Elin çün nāra şoqar görse yanar
Bilünürdi ki bātıldur o bed-kār
- 5622 İşt Yūsuf'da kim şā'-idi hākim
Aña şer' eylemiş Allāhu 'ālim
- 5623 Elin kim kosa şā' olursa sākit
İşi haqdur anuñdur emr-i şābit
- 5624 Elin her ki qor şā' eyler aşvāt
Bilürler kim işi bātıldur oñat
- 5625 Olurdi silsile Dāvūd'a hākim
Anuñ şer'i budur Allāhu 'ālim
- 5626 İrişüp kim tutarsa haqq olurdi
Şu kim tutmazdı ol bātııl qalurdi
- 5627 Süleymān şavma'a yapmışdı bil kim
Var-idi bir çuqur ol idi hākim
- 5628 Ayağın şoksa çıkarsa olur haq
Kimüñ tutulsa bātıldur muhaqqaq
- 5629 Demürden bir qalem iy merd-i 'ālim
Zekeriyyā şer'ine_olmışdı hākim

Ḳālallāhu ta‘ālā: “ *Ve mā kunte ledeyhim iz yulḳüne eḳlāmehum*”⁶⁷⁸

- 5630 Ḳalem üstine ḥaşm ismin yazardı
Anı fi'l-ḥāl bir suya şalardı
- 5631 Su üzre yürise ḥaḳḳ añlanurdu
Suya batarsa bâḫıl bilünürdi
- 5632 Şalâtı gönder irersin şafāya
Çü nevbet geldi ḥatm-i enbiyāya
- 5633 Buyurdu ol Resūlullāh-i ‘izzet
Benüm ḳatumda kim budur şerī‘at
- B193b 5634 Getürsin müdde‘ī şāhidlerin dir
Virüñ and içsin olsa her ki münkir
- 5635 Bu ṭavrı ḳodı kim ‘ālemde ḥattā
Yalancı perdesi yırtılmaya tā
- 5636 Yalancı perdesin yırtmaz çün ol tā
Ki şādıḳ perdesin yırtar mı ḥāşā
- 5637 Çü şādıḳ perdesin ḥıfz ide gökçek
Ḥuşuşā kim şehādet ide gökçek
- 5638 Eser çün rīḥ-i iḥsāmı ki yek-ser
Ṭolar ‘ālem dimāḡı misk-i ezfer
- 5639 Nażar ḳıl ḳudretullāhu celīle
Ne ḥikmet ḳapusın açdı Ḥalīl’e

⁶⁷⁸ Al-i İmran 3 / 44.

(Resūlüm!) Bunlar, bizim sana vahiy yoluyla bildirmekte olduğumuz gayb haberlerindedir. İçlerinden hangisi Meryem'i himayesine alacak diye kur'a çekmek üzere kalemlerini atarlarken sen onların yanında değildin; onlar (bu yüzden) çekişirken de yanlarında değildin.

- 5640 Sefer kıldı ‘Acem’den çün kesildi
Sa‘âdetdür ‘Arab milkine geldi
- 5641 O milküñ ismine dirlerdi Fâris
Aña şâhidi Kısra Bü’l-Fevâris
- 5642 Güneş bigi Halîl itdi çü seyrân
Derildi oldı yaruñ halkı yeksân
- 5643 Halîl’üñ menziline geldiler hep
Hoş açıldı niçe hikmetler a‘ceb
- 5644 Evinde nâfe yıgmış şanki Çîn’den
Koğusu gitmedi kırk yıl içinden
- 5645 Şanurdı misk-i ezferdür bayağı
Tolardı seyre varanuñ dimâğı
- 5646 Evin ev itdiler pes nūr u nâra
Tapanlar oda tâ kim anda vara
- 5647 Mecūsîdür kamu ol kavm-i füccâr
Şıfâtı bigi hep ef‘âli murdâr
- 5648 Müdāmî biñ yıl ol yandı göyüñdi
Muhammed toğduğı gice söyüñdi
- B194a 5649 Bihamdillâh başiretlüsin iy şâh
‘Aceb hikmetdür aña kudretullâh
- 5650 Mecüs ol yirde ‘izzetlüdür imdi
Varanlar Fûrs’e bilür anı şimdi

Tetimme

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

- 5651 Yine ancılayın ol şadr-ı ‘ālem
Cihānuñ zübdesi vü cān-ı Ādem
- 5652 Ezel menşürü anuñ şems-i dīndür
Ebed tuğrāsı hatm-i mürselīndür
- 5653 Teferrüc-gāhıdur hoş ‘arş-ı a‘zem
Beşer vaşf idemez Allāhu a‘lem
- 5654 İsäet idene eylük idici
Tarīk-i müstaķīm üzre gidici
- 5655 Her aqvāli anuñ ma‘kūl u menkūl
Murādātı Hudā katında maķbūl
- 5656 Kerīm oldur kıluruz iştiyāķı
Mu‘azzez luţfı ‘indellāhi bāķī
- 5657 Didük “lebbeyke” biz şıdk-ıla iy şāh
Buyurdı çün “*ecībū dā‘iyallāh*”⁶⁷⁹
- 5658 Zünūbuñuz boyar fażl-ile her gāh
Didi “*lā taķneţū min raķmetillāh*”⁶⁸⁰

⁶⁷⁹ Ahkâf 46 / 31.

Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisine uyun. Ona iman edin ki Allah da sizin günahlarınızı kısmen bağışlasın ve sizi acı bir azaptan korusun.

⁶⁸⁰ Zümer 39 / 53.

De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

- 5659 Senüñ muhtâcuñuz yâ Ḥayy u Raḥmān
Saña lâyıķ durur pes ‘afv u ğufrān
- 5660 Senüñ luḫfuñ durur yâ Ḥayy u Cebbār
Naşīb itdüñ keremden altı esfār
- 5661 Sefer kim evvel olur tā keminden
Sülāledür adı ammā ki ūñden
- 5662 İkinci pes sefer nuḫfedür olur
Recül şulbından ol tā raḥme varur
- B194b 5663 Üçüncidür sefer mevlid⁶⁸¹ yitince
Raḥimden tā ki dünyāya çıkınca
- 5664 Bu dördünci seferde bil nedür yol
Ki ḳabre dār-ı dünyādan varur ol
- 5665 Sefer beşinci uludur ne ḳalır
Ḳabirden (...) tā ‘arza varur
- 5666 Pes altıncıda irersin yirine
Varursın iki menzilden birine
- 5667 Birisi cennet anuñ birisi nār
Naşīb itsin Ḥudā sen evvele var
- 5668 Şalātı gönder Aḫmed dāmenin tūt
Saña mürseldür ol hoş cān-ıla ḳūt
- 5669 Saña ‘avn eyler Allāh olma me’yūs
Dilüñden gitmesün Sübbūḫ u Ḳuddūs

⁶⁸¹ Metinde “mevlide” şeklinde ancak vezin gereği “mevlid” olarak düzeltilmiştir.

- 5670 İřitdüñ bu kitābuñ Őohbetüñden
Neler çekdi nebīler ümmetinden
- 5671 Eyü fehm it ki ümmetdür icābet
Birisi ümmeti ammā ki da‘vet
- 5672 Őalātı gönder olduñ rāhatında
Ki ĥatm-i enbiyānuñ ‘izzetinde
- 5673 Anuñ Şer‘in müşerref eyle yā Ĥayy
Anuñ āline raĥm eyle pey-ā-pey
- 5674 İşit ba‘zı nebīnün vaşf-ı ĥālin
Ne çekdi da‘vetinde bil meālin
- 5675 Bu Çerçīs’i işit kim ne kııurdı
Nebīsiydi Felistin’de olurdı
- 5676 Var-idi bir beg ismi Dāziyāne
Cehennemde yiridür oda yane
- 5677 Anuñ devrinde yazmış ba‘zı kıııřsīs
Ki öldürildi yetmiş kerre Çerçīs
- B195a 5678 Rivāyet eylemişler Şöyle müfrez
Ki öldürmişler anı tā ki biñ kez
- 5679 Sebeb bu ol beg ařnāma şapardı
Büte şapmağ-ıla yoldan şapardı
- 5680 Meger günlerde bir gün Dāziyāne
Serīrin emr idüp dikdi yabane
- 5681 şanemler eyledi üstine ta‘yīn

İdüp lü'lü'-yi cevherlerle tezyîn

- 5682 Ezüp sürdi yüzine müşg-i kâfūr
Serîr öñinde od yaqdurdi gāvūr
- 5683 Putına kim taparsa anı qordı
Şu kim tapmazdı anı öldürürdi
- 5684 Atarlardı oda tā kim yanardı
Anuñ bed-nefsi anuñla qanardı
- 5685 Aña Çerçîs'i tā Haq mürsel itdi
Aña hoş da'vete 'azm itdi gitdi
- 5686 Didi giç mühmelâtından cihānuñ
'İbādâtına kığırdı Huzā'nuñ
- 5687 Taparsın aña kim görmez işitmez
Seni bir nesne-y-ile bay itmez
- 5688 Melik Çerçîs'e didi hazretümde
Ki māl u milk ü ni'met çok qatumda
- 5689 Tapaldan bu puta ben ir eger giç
Hisābın kimse bilmez mālumuñ hıç
- 5690 'İbādet eyledüñ sen Rabbüñe çok
Qanı üstüñde ni'metden eşer yok
- 5691 Didi Çerçîs hıçe şay sen anı
Bu dünyā ni'metidür çünki fāñi
- 5692 Benüm-çün Rabb-i 'ālem 'izzetinde
Ni'metler düzdi dürlü cennetinde

- B195b 5693 'Aceb sözler açılmaq oldu bā'is
Arada vāqı' oldu çok mübāhiş
- 5694 Hıuşūmāt-ı şedīde oldu vāfir
Kağıdı tā melik olan o kāfir
- 5695 Ğāzabdan maşlahat çün böyle gördi
Hemān Çerçīs'i öldürmek buyurdu
- 5696 Didi hall içre hardal kaynaduñ siz
Teni üstine Çerçīs'üñ döküñ tīz
- 5697 Demürden muşt uruñ laħmine ir giç
Süñükden ğayrı nesne qalmasun hīç
- 5698 Ezelden böyledür resm-i sipāhi
Tutar elbette qavl-i pādişāhi
- 5699 O sā'at kıldı ihyā Haq ta'ālā
Ezelki şüretinde hūb u hūsnā
- 5700 Çağırdı yüce şavtıyla ol āĝāh
Didi di yok ilāh illā ki Allāh
- 5701 Yine ol kāfir eyler dürlü ifsād
Demürden tīz getirüñ altı evtād
- 5702 Aña mıhlar getürdiler çün ol dem
İkisin ellerine urdu muħkem
- 5703 İkisin ayağına bir başına
Birin bağına baq bed-çünbişine

- 5704 Melek gönderdi aña Hıy u Sübhān
Çıkardı mıhların oldu kemā-kān
- 5705 Didi yā kāfir ikrār it ol āgāh
Dağı olmaz ilāh illā ki Allāh
- 5706 Didi kāfir ki yanduruñ odı bol
Koyuñ kıdr-ı ‘azıme kaynasın ol
- 5707 Çıkardı çölmeginden Hıq şovuk su
Zarar yok kaynamağdan zerre deñlü
- B196a 5708 Zārarsuz bir kılına aña iy cān
Ki çölmekden yine çıkdı kemā-kān
- 5709 Melik hışm itdi tıldı cümle kayğı
Didi eyleñ ‘azābı dürlü dürlü
- 5710 Melik Çerçıs’e dir āhir katuñda
Benüm bir hācetüm var hāzretüñde
- 5711 Muṭī‘ olsañ baña ol hācetümde
Her emrüñde muṭī‘am hıdmetüñde
- 5712 Didi kim ne dilersin bir beyān it
Murāduñ neyse anı sen ‘ayān it
- 5713 Didi tap büte bir kez müretteb
Benüm katumda ol gāyet muqarreb
- 5714 Eger sen bu işi işlerseñ ahsen
Muṭī‘am her ne emr itseñ baña sen
- 5715 İşiddi Çercıs anı şāmit oldu

- Cevābın virmedi hoş sākıt oldu
- 5716 O kāfir tınmaduđından dūşüdü
Şanup sözi añña aħsen görüdü
- 5717 Budur zannı belā çekdi uşandı
Kelāmını kabüle irdi şandı
- 5718 Didi Cercīs'e incitdüm seni ben
‘Azāb itdüm saña dürlü mu‘ayyen
- 5719 Geçen geçdi işit iy merd-i ma‘kūl
Bu gice gel evüme müsterîh ol
- 5720 Bile gitdi işit sen bu umūrı
Namāza tırdı oğurdı Zebūr'ı
- 5721 Çalışdı şubħa dek ol merd-i mağbūl
İrişse taşā eylerdi eşer ol
- 5722 Zebūr itdi eşer beg ‘avretine
Bükālar kıldı düşdi ħayretine
- B196b 5723 Tırup Cercīs'üñ ardında evinde
İñiler ‘ışkı olan bigi gözinde
- 5724 Añña ‘arz itdi hoş İslām'ı bildi
Müsilman oldu tā ĩmān getürdi
- 5725 Begüñ çün kim evinden çıkdı gitdi
Putına secdeye beg da‘vet itdi
- 5726 Egerçi herzedür söyler becidd ol
Sözi Cercīs'e bes olmadı mağbūl

- 5727 Buyurdı ol emir-i naḥs u me'yūs
İdüñ tā bir qarı beytinde maḥbūs
- 5728 Didi raḥm eyleyüp üstine girmeñ
Yimek içmek şaḳınuñ hāy virmeñ
- 5729 Qarınuñ oğlı var-ı mış muḳaşşır
Gözi yoğ dil-süz u ğāyetde şağır
- 5730 Qomışlar ol eve Cercīs'i çün kim
Nebīdür ḫāline Allāh 'ālim
- 5731 Var-ı mış bir direk evde kığır mış
Yeşermiş dürlü dürlü mīve virmiş
- 5732 Qarı görmiş hemān ol mış müsilmān
Getürmiş Rabbine Cercīs'üñ ĩmān
- 5733 Dimiş Cercīs'e iy merd-i Ḥudāyī
Bu ma'lül oğluma eyle du'āyı
- 5734 Hemān dem ḫoş du'ālar aña itmiş
Anuñ 'illetleri mecmū'ı gitmiş
- 5735 Çağır mış ḫoş dimiş yā Tañrı kulu
Dimiş “*lebbeyk*” yā Ḥaqq'ıñ resülü
- 5736 Var aşnāmuñ evine itme perhīz
Sizi Cercīs oğur cümle gelüñ tīz
- 5737 Varup put-ḫāneye oğlan ki tır mış
Ki yetmiş büt düzilmiş anda görmiş

- B197a 5738 İdüp Cercīs'üñ aḥbārın i'lām
Dökülmiş başı üzre cümle aşnām
- 5739 Yürütmiş başı üzre ʔudretullāh
Hemān Cercīs'e gelmişler ol āgāh
- 5740 Görüp geldiklerin vaḫtini ki seçmiş
Ayağı-y-ıla depmiş yire geçmiş
- 5741 Görüp beg 'avreti bu mu'cizātı
Çıḫup yüksek yire çağırdı ḫatı
- 5742 Didi yā şehruñ ehli cümle yeksān
Esirgeñ nefsuñüz oluñ müsilmān
- 5743 Didi zevci ki yetmiş yıl tamāmet
Görürem mu'cizātı böyle ğāyet
- 5744 Müsilmān olmadum dürişdi çendān
Neçün biriyle sen olduñ müsilmān
- 5745 Didi iy müdbir iy ḫāline maġrūr
Ĝurūruñ 'āḫıbet eyler seni ḫūr
- 5746 Saña Allāh virmişdür şeḫāvet
Baña Ḥaḫ'dan naşīb olmış sa'ādet
- 5747 Didi beg öldürüñ, öldürdiler tīz
Şehādet Ḥaḫ 'aḫāsıdur bilüñ siz
- 5748 Hemān Cercīs didi iy Ḥudāyī
Ki yetmiş yıl ki çekdüm bu belāyı
- 5749 İzā itdi baña şol deñlü küffār

İlāhī tākatüm yok çünki kırtar

5750 Senüñ elṭāfuñ umaram be-ğāyet
Naşīb eyle baña yā Rab şehādet

5751 Beni yā Rabbenā bu gün şehīd it
‘Azābın bunlaruñ bu dem şedīd⁶⁸² it

5752 Du‘ādan fāriğ oldu çün o Şabbār
Semādan gördi iner tīz bir nār

B197b 5753 Yağıncağ geldi görüp itdiler hīz
Kılıçlar çekdiler öldürdiler tīz

5754 O nār indi o kavmi itdi ihlāk
Hudānuñ emridür kıldı yiri pāk

5755 Seşenbih⁶⁸³ günde vāқи‘ oldu bu hāl
Ne isterse olur Allāhu fa‘‘āl

5756 İşit Allāh saña rahmet itsin
Muḥammed ‘izzeti-y-çün ‘izzet itsin

5757 Güneş tek Mekke’den çün hicret itdi
Medīne şehrine seyr itdi gitdi

5758 Egerçi gitdi ol rūḥum peyemberi
Kokardı hānesinde misk-i ezfer

5759 O būya misk-i Çīn dirlerdi çīndür
Zuḳaḳ mirfaḳa dirlerdi Çīn’dür

⁶⁸² Metinde “şehīd” şeklinde yazılmış ancak anlam ve kafiye gereği “şedīd” olarak düzeltilmiştir.

⁶⁸³ Metinde “sişenbih” şeklinde harekelenmiş ancak anlam gereği “seşenbih” olarak düzeltilmiştir.

- 5760 Kōkan ol bŷy-ıla olurdı zinde
Şanurdı devr iderdi Ç̄in içinde
- 5761 O bŷy il nebīden kaldı bildi
Vefāt eyyāmı çün geldi kesildi
- 5762 Bu bŷdan her kimŷñ taldı dimāğı
Nebīye dirdi yā gözŷm çırāğı
- 5763 K̄ureyş'ŷñ ekşeri oldı müsilmān
Nebī ardınca hicret itdi yeksān
- 5764 Nebīlerden yetiřdŷr bize şibi
İlāhī oldılar diller řabībi
- 5765 Nebīlerdŷr muřakķak çün gŷlistān
Direr 'arifler andan verd-i ĩmān
- 5766 Bu verdi kim şakınsa olsa řandān
İder şahn-i behişt içinde seyrān
- 5767 İre çün sŷķ-ı dŷnyā dirler anda
Budur şaşıyyeti kim ola zībā
- B198a 5768 Zihī sŷķ u zihī řŷsn-i mŷcellā
Vire şoş kullara ol Hāķ ta'ālā
- 5769 Kerīmŷñ çün irer luşfı pey-ā-pey
Dilŷñden gitmesŷn bir laşza yā Hāyy
- 5770 Dir-iseñ şıdk-ıla yā Hāyy u Kāyyŷm
Kılursın āheni destŷñde sen mŷm
- 5771 Bize luşf itdi gŷnderdi peyember

Ne hoş luṭf u kerem Allāhu ekber

5772 Bu in‘āmı şaḡın hā itme nisyān
Olur insān olanlar ‘abd-i iḥsān

5773 İŧitseñ enbiyānuñ mu‘cizātın
Getür ĩmān a‘lā bil ŧıfātın

5774 Çü geldi mu‘ciz-i Aḡmed beyāne
Şalātı virelüm hoş ‘āŧıḡāne

En-na‘tu fī ḡāfiyeti’l-lām

Mefā‘ılün / Mefā‘ılün / Mefā‘ılün / Mefā‘ılün
.--- / .--- / .--- / .---

5775 Kelāmullāhı indürdüñ seni Ḥaḡḡ eyledi irsāl
“*Huden li’l-mutteḡin*”⁶⁸⁴ oldur ki yoḡdur anda hiḡ eŧkāl

5776 Ḥudā’nuñ birliḡin ḡaḡḡā senüñ mürselligüñ andan
Kelāmuñ naŧŧ-ı ḡātı‘dur iderler andan istidlāl

5777 Saña her kim muṭı‘ olur hemān Ḥaḡḡ’a muṭı‘ oldı
Saña ta‘zīm iden kimse pes ol Ḥaḡḡ’a ider iclāl

5778 Namāzı ḡılsa infāḡı idüp ḡayba olan mü’mın
Ḥaḡıḡat oldı müfliḡden senüñle buldı hoş ikmāl

5779 Şayarlar merd-i ḡaḡḡānı olur ḡazretde ḡāŧŧu’l-ḡāŧŧ
Saña ŧıddıḡ olup her kim ider ‘ıŧḡ-ıla hoş iḡbāl

⁶⁸⁴ Bakara 2 / 2.

O kitap (Kur'an); onda asla ŧüphe yoktur. O, müttakiler (sakınanlar ve arınmak isteyenler) için bir yol göstericidir.

- 5780 Senüñ şer‘üñde olmadı saña her kim degül münkād
Nazarlardan ırağ olur gönüllerden olup ihmāl
- 5781 Hāķīķat virdi zātuñla şeref yā nūr-i ‘arşi’l-lāh
Hudā çün düzdi insānı ki “*ke’l-feħħārī*” “*min şalşāl*”⁶⁸⁵
- B198b 5782 Yaratdı cānı Hālīķ velī “*min māricin min nār*”⁶⁸⁶
Saña çün mü’min olmadı irişdi redd ü hem idlāl
- 5783 Cehennemde ebed ķalmaz ider luţfuñ ħalāş eyler
Ola ķalbinde ĩmānı kimüñ kim zerre-i mişķāl
- 5784 Özüñ dil derdine şāfī sözüñ kāfī vü hem vāfī
Bu cānlar ‘işķuña rāzī gönüller luţfuña meyyāl
- 5785 Şafāyī şevķuña ķıldı fidā ũlā vü uhrāyī
Fidā ‘işķuñda ‘ālemler fidā bu cān u hem emvāl

**Bu faşl Hālīl gözinden ‘aleyhisselām ħicāb ref‘ olduğın beyān eyler. Ancılayın
Aħmed-i Mürsel gözine ‘aleyhisselām ħicāb olmaduğın ‘ayān eyler.**

Mefā‘ılün / Mefā‘ılün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

- 5786 Kemāl-i luţf-ıla Allāhu emced
Ĥiţāb idüp didi “*ķul*” yā Muħammed
- 5787 Digil sen yā laţīf olan lisānı
Digil sen yā ceriyy olan cenāni

⁶⁸⁵ Rahman 55 / 14.

Allah insanı, pişmiş çamura benzeyen bir balçıktan yarattı.

⁶⁸⁶ Rahman 55 / 15.

Cinleri öz ateşten yarattı.

- 5788 Digil sen nebiyallāh-i a‘zēm
Digil sen yā ḥabīballāh-i ekrem
- 5789 Di yā Aḥmed “*huvallāhu aḥad*” hoş
Diyüp şıdḳ-ıla “*Allāhu ‘ş-şamed*” hoş
- 5790 Şamed ol müntehī anda siyādet
Virür her bir ḳula biñ biñ sa‘ādet
- 5791 Şamed ol anuñ üstinde aḥad yoḳ
Şıfāt u zāt-ı evşāfına ḥad yoḳ
- 5792 Şameddür oldı müstaḡnī vü mācid
Aña muḥtāc olurlar külli vāḥid
- 5793 Aḥaddur “*lem yelid*” oldur şehinşāh
“*Ve lem yūled*” şameddür “*ḳul huvallāh*”
- 5794 “*Ve lem*” nefy ü “*yekun*” menfī ma‘a’s-sāḳ
“*Lehu kufuven aḥad*” pes menfīdür baḳ⁶⁸⁷
- B199a 5795 Aḥad küfüv olmaz anuñ ḳudreti tām
Anuñ ‘ālemlere in‘āmıdır ‘ām
- 5796 Şıḡındum külli işde saña yā Rab
Senüñ ḳatuñda ḥāşıl cümle maḥlab
- 5797 İlāhī çün saña itdüm tevekkül

⁶⁸⁷ İhlās 112 / 1.

De ki: O, Allah birdir.

İhlās 112 / 2.

Allah Samed’dir.

İhlās 112 / 3.

O, doğurmamış ve doğmamıştır.

İhlās 112 / 4.

Onun hiçbir dengi yoktur.

Umūri Rabbenā fevvedtu bi'l-kül

5798 İşit bir söz direm ğāyet müvecceh
Söz olmaz añla řāhum bundan evceh

5799 Kişiye çok irer bundan fevāyid
řifāü'l-ķalbdur ĩmānı 'āyid

5800 Resūlullāh'dan Őur'ān beyānı
Ebü'l-Hirre rivāyet eyler anı

5801 Resūlüñ sözün işitdi sevindi
Dimiş Őur'ān ki biş vech üzre indi

5802 Ħelāl ü hem Ħarām u muĦkem oldu
TeřābüĦ bir de emřāl oldu geldi

5803 Nebī bu beş beyānından murādı
Ne dir diñle ki aķsın 'ayn-ı řādī

5804 Ħelāli ķande bulsañ yi tamāmī
Yemekden ictināb eyle Ħarāmı

5805 'Amel ķıl muĦkemātıyla ķatı Ħüb
Gerek ĩmān teřābüĦ olsa maĦbüb

5806 İdüñ emřāle ğāyet i'tibārı
İder raĦmetleri vallāhi Bārī

5807 Güzel söz söylemişler bu maĦalde
Ħayırlu söz olur ķalle ve delle

5808 Bu Őur'ān'ı beyān idem Ħoř āsān
Nice cem' oldu-sa inřāeraĦmān

- 5809 Hüdāyā bu beyānı eyle āsān
Kamu muhtāca senden irer ihsān
- B199b 5810 Beyānum ola rahmet āfitābı
Halīl'ünden nice açduñ hicābı
- 5811 Gözinden perde-i şekki götürdüñ
Anı esrār-ı Sārā'ya yitürdüñ
- 5812 Gel imdi diñle iy gözüm çırāğı
Başar lezzetde bu biñ bal u yağı
- 5813 Ki budur pür-garāyib pür-‘acāyib
Bir ādem var-ımiş Nemrūd'a nāyib
- 5814 Dimişler aña Māhūr oğlu Hāver
Var-ımiş bir kıızı zībā muqarrer
- 5815 Yaratmış Haq ki dīn-dār u dil-ārā
Komişlar ol kızuñ adını Sārā
- 5816 İrişmiş çün hidāyet Haqq'ı bilmiş
Turup şevk-ıla İbrāhīm'e gelmiş
- 5817 Dimiş kim böyle eyler saña ihsān
Senüñ Tanruña gelmez ‘acz u noqşān
- 5818 Anuñ-çün böyle ikrār itdi Sārā
Ki itmiş hāl-i Nemrūd'ı temāşā
- 5819 Didi bende inanmağa heves var
Kabül eylerse Rabbüñ idem ikrār

- 5820 Halîl eydür getir albünden İmân
abûl olduñ eger olsañ müsilmân
- 5821 Didi bir bildüm itdüm Ha'a irâr
abûl eyle beni redd itme zinhâr
- 5822 Çü bildi şıd-ıla İmâna geldi
Helâl idindi hoş Sârâ'yı aldı
- 5823 Olan Sârâ-y-idi evvel müsilmân
Getüren şıd-ıla ihlâşla İmân
- 5824 Çü dürdi defter-i Nemrûd'ı Allâh
Bir âar oldu anuñ milkine şâh
- B200a 5825 Ne geldi gördi Nemrûd'a serencâm
İder 'aczinden İbrâhîm'e ikrâm
- 5826 İderdi her dem İbrâhîm'e i'zâz
Velî olurdu şâhid-bâz u zen-bâz
- 5827 Kişi virbir getirürdi görürdi
açan mabûbe 'avret işidürdi
- 5828 Bu bed-fi'li çün İbrâhîm işitdi
Vaan terkine orup niyyet itdi
- 5829 Ki zîrâ hûb-idi Sârâ be-gâyet
Gerekdür hûba 'âşıkdan ri'âyet
- 5830 Du'â kıldı sefer ılmaa mesrûr
Hudâ'dan oldu İbrâhîm'e destûr
- 5831 Ha'uñ fermân-ıla itdi yaraı

- Sefer terk itdürür ʔāk u revākı
- 5832 Hemān Sārā'yı bir şandūka koydı
Çıķup bir ķāfile buldı ve uydı
- 5833 Yüzini görmesünler diyü itdi
Revān olup ʔarīķ-i Şām'a gitdi
- 5834 ʔuriben yolda bāc alanlar iy yār
Didiler şandıġuñ içinde ne var
- 5835 Didi siz neydüġin bilmek ne muhtāc
Murāduñuz degül midür sizüñ bāc
- 5836 Didiler her ne olsa hep görürüz
Aña göre anuñ pāçın aluruz
- 5837 Bil imdi Hımş-ımiş ol mevzi'a ad
Rivāyet böyle itdi merd-i üstād
- 5838 İdüp şandüġi açdurmaġa ibrām
Pes ibrām-ile açdurdı o zallām
- 5839 Bu Sārā gördiler içinde yatur
Yüzine baķanuñ gözi ķamaşur
- B200b 5840 Meger Hıvva bigi zībā vü hüsna
Cihāne gelmemiş illā ki Sārā
- 5841 Didiler şāha lāyıkdur bu Sārā
Elinden aldılar cebren ve ķahrā
- 5842 N'ola seyr itse hem burcında bu māh
Sever bu resme hūbı çünki ol şāh

- 5843 Hemān dem gitdiler Sārā'yı alup
Anı 'arz itdiler ol şāha varup
- 5844 Bu hālet geldi İbrāhīm'e nāgāh
Dilekde böyle-y-imiş kudretullāh
- 5845 Hicābı gözlerinden Hāḡ götürdi
Ne cünbiş itdilerse külli gördi
- 5846 Nice varduklarını şeh ḡatına
Ne 'arz itdiklerini ḡazretine
- 5847 Ḳoyup ol bāc alanlar gitdügini
Aña ol şeh nice ḡaşd itdügini
- 5848 Didi Sārā yüri ol benden ırāḡ
Yañılursın elüñ çek yoḡsa hey 'āḡ
- 5849 Ḳün epsem olmadı degdürmedi hā
Ḳurutdı cümle 'uzvın Hāḡ ta'ālā
- 5850 Özin gördi ki yoḡ olur o Cebbār
Bu kez yalvarmaḡa başladı nāḡār
- 5851 Du'ā ḡıl baña iḡsān eyle ḡātün
Ki tā şıḡḡat gele a'zāma bütün
- 5852 Eger 'uzvum ḡatarsa yine yeksān
Ḳılayın saña dürlü dürlü iḡsān
- 5853 Du'ā ḡıldı yeşerdi yaşadı yaş
İdüp eylük didi Sārā'ya ḡardaş

- 5854 Çü gitdi derdi oñdı iç ü taşu
Aña bağışladı bir qaravaşı
- B201a 5855 Ğaraž gitdi aradan oldı çün dost
Şuçın kendünüñ andan itdi der-ğost
- 5856 Didi Şālīh peyember şoyıdur bu
Adı Hācer'dür ammā ħūb u nīkū
- 5857 Sizüñ şoydan gelipdür işbu şabbār
Ki kırnağ düşdi geldi bunda nāçār
- 5858 Ğalīl'e virbidi şeh iki dilber
Getürdiler bile Sārā vü Hācer
- 5859 Çün İbrāhīm o dem Sārā'yı görđi
Revān şevkından ayağ üzre tırdı
- 5860 Bu Sārā diledi kim dūsitāne
Getüre ħāl-i vāķi' den beyāne
- 5861 Didi gizlü degül ço çün bu ħālet
Beyān itmek baña anı ne ħācet
- 5862 Gözümden Ğağ götürmişdür ħicābı
Görürdüm ben seni itmen 'itābı
- 5863 Baña bir luğf-ıla gösterdi Şāni'
Cidār u hem cibāl olmadı māni'
- 5864 Didi Sārā senüñ olsun bu Hācer
Bunu tut ħağğ oğul itsün müyesser
- 5865 Baña çün virmedi oğlan ki Mevlā

Ola kim oñara Haḫ bundan ola

5866 Çün İbrāhīm-ile cem' oldı Hācer
Togurdı bir oğul Allāhu ekber

5867 Ḳodılar ismin İsmā'īl anuñ
Güzīde mefḫarı oldı cihānuñ

5868 Yüzin görmege 'ālem oldı müştāk
Cebīninden Muḫammed nūrı berrāk

5869 Bu nūrı çünki İbrāhīm gördi
Dil ü cān-ıla İsmā'īl'i sevdi

B201b 5870 Oğul sevmek degüldür ihtiyārī
Huşūşā kim nübüvvet vire Bārī

5871 'Abeş şahş olma gel gör ḳudretullāh
Ne gösterdi gözün aç ḫikmetullāh

5872 Ḳatı nūrāni pīr olmışdı iy cān
Ki olmuş 'ömr İbrāhīm'e toḫsan

5873 Bulursız nār-ı dūzaḫdan necātı
Becid hā vir biñ anlara şalātı

Tetimme

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Fe'ülün

.--- / .--- / .--

5874 Yine ancılayın ol nūr-ı muḫtār
İmām-ı ins ü cinn ü faḫr-i ebrār

- 5875 Şefî‘ u muhsin ü mu‘tî vü müşfik
Şerî‘at sırrını olan muhakkik
- 5876 Sañadur yâ Resûlullâh recâmuz
Senüñ Rabbüñedür pes ilticâmuz
- 5877 Vücûduñdan senüñ ol Hayy u Kayyûm
Çıkardı ‘âleme hoş sırr-ı mektûm
- 5878 Ki sen a‘kalsın eclâsın hem ekmel
Ki sen a‘delsin aşfâsın hem efđal
- 5879 Ki sen erfaksın ebheysin hem ezkā
Ki sen eşfaksın ahyâsın hem ehnâ
- 5880 Ki sen a‘lemsin efhemsin hem etkâ
Ki sen erhamsın ahlamsin hem enkā
- 5881 Ki sen efşahsın ekremsin hem enver
Ki sen emlehsin aqdemsin hem ezher
- 5882 Gelen Allâh’dan şânında “*mā zāg*”⁶⁸⁸
Kılan küfri kamu dillerden ırağ
- 5883 İşit ne dir ‘Alî idüp rivâyet
Bizüm-çün İbni ‘Avf itdi ziyâfet
- B202a 5884 Bişürmiş bizüm-içün ol ta‘âmı
Kığırdı bizi yidük hoş tamâmî
- 5885 Şuwardı hamr-ıla ol merd-i maqbûl
Harâm olmağdan ammâ öñ-idi ol

⁶⁸⁸ Necm 53 / 17.

Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı.

- 5886 Bizi tutmuşmuş işit ki n'oldı
Namāzuñ vaḳti girdi ḥāşır oldı
- 5887 Baña hoş i'tibār idüp cemā'at
Ki taḳdīm itdiler idem imāmet
- 5888 Oḳıdum anda “*ḳul yā eyyuhā*” ben
Didüm “*el-kāfirūne*” şoñra rüşen⁶⁸⁹
- 5889 Didüm “*lā a'budu mā ta'budūn*”⁶⁹⁰ hem
Ne dimişem işit Allāhu a'lem
- 5890 Ve naḥnu na'budu mā ta'budūn hem
Dimişem sehv-ile iy merd-i ekrem
- 5891 Ḥalāş itdüm işit ne ḥāşıl oldı
Hemān ol dem bu āyet nāzil oldı
- 5892 Ḳarīb olmañ namāza olup sūkārā⁶⁹¹
Ne kim dirsiz bilüñ siz āşikārā
- 5893 Çıḳarmış Tirmidī Allāhu a'lem
Ebū Dāvūd iḥrāc eylemiş hem
- 5894 Ḥadīşi Türki dilince_ itdüm ārāst

⁶⁸⁹ Kāfirun 109 / 1.

(Resülüm!) De ki: Ey kâfirler!

⁶⁹⁰ Kāfirun 109 / 2.

Ben sizin tapmakta olduklarınıza tapmam.

⁶⁹¹ İlgili ayet için bkz.: Nisa 4 / 43.

Ey iman edenler! Siz sarhoş iken -ne söylediğinizi bilinceye kadar- cünüp iken de -yolcu olan müstesna- gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya bir yolculuk üzerinde bulunursanız yahut sizden biriniz ayak yolundan gelirse yahut kadınlara dokunup da (bu durumlarda) su bulamamışsanız o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin: Yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz Allah çok affedici ve bağışlayıcıdır.

- Uşulũ cāmi‘inden yazmışam rāst
- 5895 Ğazā-y-içün meger bir gün peyember
Tebūk’e gitmege cem‘ itdi leřker
- 5896 Dirildi emr olup sāz u selebler
Yaraşlandı şamu cenge sebebler
- 5897 Azışlar düzilüp eylendi tedbīr
‘Alemler başlanup söylendi tekbīr
- 5898 Medīne şaldı oldılar müsāfir
Varup cāsūs irdi řuydı kāfir
- B202b 5899 Çerī cem‘ itdiler küffār-i füccār
Hep iķdām eylediler cenge nāçār
- 5900 İki leşker ki çün yaşlaşdı āřir
Ŧonandı tā ki başgun ide kāfir
- 5901 Var-idi līkin üç günlük mesāfet
Ne şikmet gösderür añla bu řālet
- 5902 Olaruñ cünbişin gördi peyember
‘Aceb şudret bu sırrullāh-ı ekber
- 5903 Ğicābı çünki açdı yüce řāni‘
Nebīye şağ u şaş olmadı māni‘
- 5904 Ne mümkün ide kāfirler řebīřün
Ğaş’uñ ‘avnından oldılar ciger-çün
- 5905 Nebī emr itdi cem‘ itdiler esbāb
Yaraşlandı zirişler geydi ařřāb

- 5906 Getürüp hâzır itdiler merākib
Ki ceng-içün qamusı oldu rākib
- 5907 Murādum neyse didüm bu haberde
Temāşā eyle var ğayrın siyerde
- 5908 Şağın hā ‘acze nisbet itme adum
Murād olan dimekdür murādum
- 5909 İlähî ‘acizem yok hāli qālũñ
Hidāyet eyle aç nür-ı cemālũñ
- 5910 Güneh çok gerçi sen luţfuñla buyur
Anı bir qatre ihsānuñ suyu yur
- 5911 Halîl’ũñ hürmeti-y-çün yā İlähî
Muhammed ‘ışkına ‘afv it kemāhî
- 5912 Yaradılmış kuluñuz saña muhtāc
Hudāyā bize fazluñ qapusın aç
- 5913 Kime fazluñ irer oñar emeksüz
Murādın hāşıl eylersin dileksüz
- B203a 5914 Şıgınduk luţfuña fazluñla yā Hayy
Ğanîsin irer ihsānuñ pey-ā-pey
- 5915 Gel iy ma‘nî tıyanlar kāmurānsuz
Bu sözi bildüñüzse cāna cānsuz
- 5916 Sizüñdür cümle sırda perverişler
Ma‘ānîden sizüñdür hep revişler

5917 Musahhardur size milk-i sa'adet
İrişdi sırr-ı Aḥmed'den 'ināyet

5918 Çü geldi mu'ciz-i Aḥmed beyāne
Şalâtı virelüm hoş 'āşıkāne

En-na'tu fī kāfiyeti'l-mīm

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Mefā'ılün / Mefā'ılün
.--- / .--- / .--- / .---

5919 Biḥamdillāh ki Ḥaḳ şaldı seni bi'l-luṭfi ve'l-İslām
Ta'alallāh ya ze'l-menni ve yā ze'l-cūdi ve'l-ikrām

5920 Cemālūñ nūrı maḥv itdi muḥaḳḳaḳ zulmet-i küfri
Toğup sen maşrıḳ-ı cāndan seni Ḥaḳ kıldı bedrū't-tām

5921 Hevādan nāṭıḳ olmazsın ider Rūḥu'l-ḳudūs ta'līm
Ne kim ḳalbūñe vāriddür saña Ḥaḳ'dur iden ilhām

5922 Saña kim ittibā itdi sevildi sevdi Allāh'ı
“*Tuḥibbūn*”⁶⁹² āyeti sırrın bilen şānında bu in'ām

5923 Şehā çün Ka'be-i cāndan güneş bigi zuhūr itdūñ
Yıkıldı pāre pāre oldu tıkıldı yire bu aşnām

5924 Senūñ 'ışḳuñda olmışdur bu mevcūdāta bu iḥkām
Senūñ şevḳuñda ḳılmışdur bu maşnū'āta bu aḥkām

5925 Seni rahmet yaratmışdur cihānuñ faḥrı itmişdür
Eşer mihrūñle tutmuşdur bu māh u sāl u bu eyyām

⁶⁹² Al-i İmran 3 / 31.

(Resülüm!) De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

- 5926 Güneşden rüşen envāruñ cihānı rüşen itdi çün
Eşer qalmadı maḥv oldu bu kibr ü küfr ü bu azlām
- 5927 Deñizler kaçresi deñlü saña Ḥaḳ'dan selām olsun
Daḫi enfās urıldıuçça nefes urduuçça bām u şām
- B203b 5928 Bize ol faḫr-i mevcūdı vesīle eyle luṭfuñla
Senüñ zikrūñ ağızlarda revān olduuçça yā 'allām
- 5929 Şafāyī 'ākıbet ḫayrın umar Aḫmed ḫaḳḳı yā Rab
Ḳazāna rāzı olmuşdur ezel kısmında yā Ḳassām

**Bu faşl İbrāhīm 'aleyhisselām oda atılıp od gülzār olduğın beyān eyler.
Ancılayın Muḫammed 'aleyhisselām Ḥicāz milkinde nārı gülzār itdüğün 'ayān eyler.**

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün
.--- / .--- / .--

- 5930 Hüve'l-Ḥayy u hüve'l-Bāḳī hüve'l-lāh
Hüve'r-Rabb u hüve'l-Mu'tī hüve'l-lāh
- 5931 Hemān oldur ḫaḳīḳat ḫaḳḳ-ı muṭlaḳ
İlāh olımaz illā hū muḫaḳḳaḳ
- 5932 Odur pes 'ālim ü ğayb u şehādet
Hep eşyā birleyüp eyler 'ibādet
- 5933 Hüve'r-Raḫmān olur aña āyāt
İrişti raḫmeti 'ām uş vücūdāt
- 5934 Raḫīm oldur ki olsun sende ihlāş
Yetişdi saña andan raḫmet-i ḫaş

- 5935 “*Huvallāhullezī*”⁶⁹³ aña beyāndur
İlāh olımaz illā hū ‘ayāndur
- 5936 Melikdür Hākım oldur Mālikü’l-mülk
Olur deryāda cārī emr-ile fülk
- 5937 Çü Kıddūs ism-i zātīdür muḳaddes
Ḳamu eşyāya andan feyż-i aḳdes
- 5938 Selām oldur kemāhū şey’e ‘ālim
Ḥalīl’e ḳıldı nārı berd-i sālīm⁶⁹⁴
- 5939 Çü mü’mindür olur mir’āt-i mü’min
Melek andan (...) ol Müheymin
- 5940 ‘Azīz oldur muḫaḳḳaḳ ‘izzet anuñ
Ḥaḳīḳat ḫalīḳı cānuñ cihānuñ
- B204a 5941 Kerīm ü Rāzıḳ oldur Ḥayy u Cebbār
Hüve’l-bāḳī sivāhu leyse fi’ d-dār
- 5942 Kebīr ol kibriyāsıdur ridāsı
Cemī‘-i ‘ālemüñ oldur Ḥudā’sı
- 5943 Münezzehdür şerīk ü niddi olmaz
‘Alī’dür zātı mişl ü zıddı olmaz

⁶⁹³ Haşr 59 / 22.

O, öyle Allah'tır ki, O'ndan başka tanrı yoktur. Görülmeyeni ve görüleni bilendir. O, esirgeyendir, bağışlayandır.

Haşr 59 / 23.

O, öyle Allah'tır ki, kendisinden başka hiçbir tanrı yoktur. O, mülkün sahibidir, eksiklikten münezzehdir, selâmet verendir, emniyete kavuşturandır, gözetip koruyandır, üsündür, istediğini zorla yaptıran, büyüklükte eşi olmayandır. Allah, müşriklerin ortak koştukları şeylerden münezzehdir.

⁶⁹⁴ İlgili ayet: Enbiya 21 / 69.

“Ḳulnā yā nāru kūnī berden ve selāmen ‘alā İbrāhīme”

“Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol!” dedik.

- 5944 Kādīm evvel ü āhir hüve'l-lāh
‘Alīm ü Bāṭın u Zāhir hüve'l-lāh
- 5945 Hākīm u Hālīk u Bārī Musavvir
Muḳaddim Hāyy u Ḳayyūm u Mu’ahḫir
- 5946 Aña maḫşūşdur esmā-yı ḫüsnā
Mecīd oldur zihī sulṭān-ı a‘lā
- 5947 Müsebbih yirde gökde her ne kim var
İder birliğine ‘ālemler iḳrār
- 5948 ‘Azīz oldur her işde ‘izzet anuñ
Hākīm oldur cemī‘-i ḫikmet anuñ
- 5949 İşit gel bu beyānı iy bürāder
‘Aceb ḫikmet durur Allāhu ekber
- 5950 Ḳulaḫ tut diñle añla ḫişşeler al
Ögün degşür gönülden guşşalar şal
- 5951 Tıyarsın nice sırlardan ‘acāyib
Oñat fehmi eyle añlarsın ğarāyib
- 5952 Hālīl’e irdi sırrullāhdur bu
Sülūk-ı Hāḫḫ’a toĝrı rāhdur bu
- 5953 Bilürsin bu beyānı añlasañ zūd
Hālīl’i nāre niçün atdı Nemrūd
- 5954 Hālīl’üñ mu‘cizātı olup izḫār
Hāḫ’üñ birliğine eylersin iḳrār

- 5955 Dimişler Şālihiyye bir cebel var
Dımışk' uñ şehri içre andadur ġār
- B204b 5956 Bu dem bir kırye vardur anda ābād
Ezelden Berze dinmiş ol yire ad
- 5957 Hālīl'i gizlemişler andadur ġār
Ziyāret kılmışam ben anı tekrār
- 5958 Hālīl ol ġār içinden çünkü çıkdı
'Aceb gördi bu yire göge baqdı
- 5959 Didi bunlar 'aceb sırlardur el-ħaķ
Döşenmiş biri birisi mu'allaq
- 5960 Beni kim hālīķ-ısa ol yaratdı
Kim ola diyü ġāyet fikre batdı
- 5961 Didi yiri gögi idüp temāşā
Bular kendüliginden ola hāşā
- 5962 Bu tertībe gerekdür bir mürettib
Vücüdü ola tā zātın müveccib
- 5963 Eşerde tā gerekdür bir mü'eşşir
Vücüd i'tā ide pes aña bir bir
- 5964 Çü yirde gökde böyle seyrān
Huzā'dan geldi İbrāhīm'e ĩķān
- 5965 Ki bu maşnū'dur şāni'dür āħir
Ne feth itmiş Hudā aña bürāder
- 5966 Gicenüñ zulmeti geldi bürindi

- Semāya baqdı hoş kevkeb görindi
- 5967 Didi budur benüm olursa Rabbüm
Tapayın var benüm Rabbümle hubbum
- 5968 Birazdan gördi kim kevkeb tıulundı
Didi sevmen bir āhar hāle döndi
- 5969 Tağayyür buldı pes bu hālİK olmaz
Bu hālİK olsa dürlü dürlü dönmez
- 5970 Tağayyüdüür hudūşa çün emāret
Hudā olmağa yok bunda liyākat
- B205a 5971 Kāmer toğdı vü çün çıqdı ufıqdan
Didi Rabbüm budur haq geldi Haq'dan
- 5972 Gözetdi bu daħi çün oldı āfil
Didi Rabb olımaz hey olma gāfil
- 5973 Maħall-i hādİş-imiş hādİş oldı
Baña bātıı dimeklik bā'İş oldı
- 5974 Hidāyet itmeseñ yā Rabb-i a'lā
Dalālet kavmine uydum dirġā
- 5975 Bu kez şems oldı gördi çünki tālİ^c
Didi Rabbüm budur olursa şāni^c
- 5976 Ki zİrā cümlesinden budur ekber
Ne hikmetler açar Allāhu ekber
- 5977 Gözetdi bu daħi oldı çü gāyib
Didi şaldum bunı ben hİçe şayıp

- 5978 Didi yā kavm ben Hāk çākeriyem
Şerīk itdügüñüzden ben beriyem
- 5979 Yöneldüüm hālīkuma tutdum uş yüz
Sipās u minnet olsun aña yüz yüz
- 5980 Beni hem yiri gögi hālīk oldur
Cemī^c-i şey'e şeksüz rāzīk oldur
- 5981 Döşenmiş şun^c-ila bu fers ü āfāk
Anuñ emriyle tırmış bu tokuz tāk
- 5982 Anuñ birliğine ben mü'min oldum
Aña muhtāc-ımış eşyayı bildüm
- 5983 Anuñdur varlık añladum ki muṭlak
Anuñmış bu cünbişler muḥakḳak
- 5984 Biḥamdillāh beni ol kıldı müdrik
Ḳatup zālimgere kılmadı müşrik
- 5985 Gel iy gözüm çırāğı yār-ı 'ākil
Su'āl eyler işit bir merd-i sā'il
- B205b 5986 Bu İbrāhīm ola çün ḥāk peyember
Revā mı söyleye bir ḳavl-i ebter
- 5987 Ki ol Rabb'i diye hūrşīde aya
Naẓar itmış ola sūy-ı semāya
- 5988 Mecāl inkāre yoḳdur oldı şādīk
Bunı Ḳur'an'da çün zīkr itdi Hālīk

Ƙavluhu ta‘ālā:

“*Fe lemmā cenne ‘aleyhi’l-leylu raā kevkebā, ƙāle hāzā rabbī, fe lemmā efele ƙāle lā uħibbu’l-āfilīn*”⁶⁹⁵

“*Fe lemmā rae’l-ƙamera bāziġan ƙāle hāzā rabbī, fe lemmā efele ƙāle le-in lem yehdinī rabbī le-ekūnenne mine’l-ƙavmi’d-dāllīn*”⁶⁹⁶

“*Fe lemmā rae’š-šemse bāziġaten ƙāle hāzā rabbī, hāzā ekberu, fe lemmā efelet ƙāle yā ƙavmī innī berīun mimmā tušrikūn*”⁶⁹⁷

5989 Su’āli añladuñ gel bil cevābı

Ʀoġar başuña devlet āfitābı

5990 Cevābı diñle hāşıl saña her kām

Olur kim baħşışı ĩmān u ĩslām

5991 Ƙün İbrāhīm bilmiş ol zamānuñ

Ne işlerlerdi ƙavmi bu cihānuñ

5992 Kimi necme kimi şemse şapardı

Ħudā’yı bilmeyüp yoldan şapardı

5993 Murādı ƙavme ilzām eylemekdi

Bu sözi anda inkār-ile didi

B206a 5994 Egerçi şüretā Rabbī dimişdi

Murādı şanz idi hem serzenişdi

5995 Didiler ehl-i tefsīr oldı iy yār

E hazā dimek istifhām-ı inkār

⁶⁹⁵ En'am 6 / 76.

Gecenin karanlıġı onu kaplayınca bir yıldız gördü, Rabbim budur, dedi. Yıldız batınca, batanları sevmem, dedi.

⁶⁹⁶ En'am 6 / 77.

Ay'ı doğarken görünce, Rabbim budur, dedi. O da batınca, Rabbim bana doğru yolu göstermezse elbette yoldan sapan topluluklardan olurum, dedi.

⁶⁹⁷ En'am 6 / 78.

Güneşi doğarken görünce de, Rabbim budur, zira bu daha büyük, dedi. O da batınca, dedi ki: Ey kavmim! Ben sizin (Allah'a) ortak koştüğünüz şeylerden uzaġım.

- 5996 Murādın añlaya ‘āqıl ki ir giç
Nebī kavline ebterdür dimez hīç
- 5997 Bu eşyā kim taparsız cümle bunlar
Hudā olmağa lāyık olımazlar
- 5998 Tağayyür bunlaruñ hāletleri hep
Revā olmaz demek bir kimse haq Rabb
- 5999 Bular hep hordur olmaz mükerrem
Huzā’ dur hem ‘azīz u hem mu‘azzam
- 6000 Bu yiri gögi Haq’ dur ol yaratdı
Haqīkat ‘āqıl olan aña tapdı
- 6001 Ne hāşıl tapduğunuz hor-ı dīnden
Sizüñ bigi degülem müşrikīnden
- 6002 Ne direm yine diñle iy emīrüm
Ciger küşem habībüm dil-pezīrüm
- 6003 Ki dürlü dürlü var bunda fevāyid
Hele īmān olur evvelde ‘āyid
- 6004 Kılursın gülşen-i cennetde seyrān
Halīl’e mü’min olsañ iy müsilmān
- 6005 Çün İbrāhīm turdı şehre geldi
Atası hürmetinden behre aldı
- 6006 Didi oğlum ki it aşnāma kulluq
Didi Tañrı degüllerdür ne lāyık

- 6007 Ne meclislerde kim añılsa aşnām
O demde anları olurdı zemmām
- 6008 Yedi yıl geçdi hep ta'yīn iderdi
Putā ʔapmañ diyü telķīn iderdi
- B206b 6009 Didiler Āzer'e oĝluñ be-gāyet
İder bu putlara muħkem haķāret
- 6010 Būte ʔapmañ dimeklik ʔutdı 'ādet
Ķılur dāyim bizi Rabb'ine da'vet
- 6011 İder bāʔıl bizüm aşnāmı bir bir
Benüm Tañrımdan artuķ Tañrı yoķ dir
- 6012 Ķaķıdı Āzer İbrāhīm'e ol dem
Neçün dirsın bu sözi ʔınma epsem
- 6013 Didi yā ata bildüm oldum āgāh
Saña bildürmedügi şey'i Allāh
- 6014 Baña uy ĝit şırāt-ı müstākīme
Varursın yoħsa yā ata caħīme
- 6015 Didi yā ata hey şeyṭāna ʔapma
Olup Raħmān'a 'āşī yol şapma
- 6016 Anı öldürmege kaşd itdi Āzer
Ne dir raħmetinden ol peyember
- 6017 Didi yā ata ķorķum bu ki Raħmān
'Azāb ide olasın yār-ı şeyṭān
- 6018 Didi Āzer ķatısın bu ĥacerden

Çevürdüñ yüzi bizüm Tañrılardan

- 6019 Eger olmaya bu sözüñde perhîz
Buyuram taş-ıla öldüreler tîz
- 6020 Veyāhūd buyuram itdürem iħrāc
Varup sen olasin ‘ālemde muħtāc
- 6021 Hālîl ayrıldı dir kim giderem ben
Sizüñ bu Tañrılardan bîzaram ben
- 6022 Muħaqqak bilürem kim birdür Allāh
Odur ‘ālemlerüñ Rezzāk’ı her gāh
- 6023 Hemān terk eyledi şehr ü diyarı
Gözetdi tutdı gitdi rāh-ı gārı
- B207a 6024 Varup hoş tırdı bir yıl gār içinde
Dirildi Hālîk’ı sevdügi dînde
- 6025 Ne yire bilmediler anı gitdi
Ne tavra zindegānî itdi n’itdi
- 6026 Anası Āzer’e itdi ‘itābı
Bul oğlum kande-y-ise kıl şitābı
- 6027 Kişiler virbidi her yañe Āzer
Getürdiler yine şehr oldı enver
- 6028 Bunuñ üstine uç yıl geçdi āħir
Düketdi Āzer’üñ ‘ömrini kāħir
- 6029 Kāalup puthāneler çün oldı Āzer
Anuñ kāyim-maķāmı oldı Hāzer

- 6030 Çü Tāreḥ oġlıdur Āzer'le Hāzer
Pes olur birbiriyle ḥoş bürāder
- 6031 Çü Hāzer oldu ḥıdmet-kār-ı aşnām
Neye irişiser añla serencām
- 6032 O ḳavmüñ gördi ef'ālini murdār
Çün İbrāhīm şaldı anda enzār
- 6033 Didi şöyle ḳılayın size tevbīḥ
Ola tā ḳala 'ālemde tevārīḥ
- 6034 Daḫi bulmayasız aşnāma çāre
İdem vallāhi tā ben pāre pāre
- 6035 Bilesiz iy puta ṭapup inanan
Yaramaz Tañrı olmaġa uşanan
- 6036 Uşada tā ki ol aşnāmı yik-ser
Ḥalīlullāh dāyim furşat ister
- 6037 Çü iḥda'r-rāḫateyn oldu bu furşat
Anuñ-çün şayılr furşat ġanīmet
- 6038 Pes itmişlerdi ḥod ol ḳavm-i füccār
Dirilürlerdi bir yire ne kim var
- B207b 6039 Meger kim yılda bir bayram iderdi
Cemī'i ṭaşra şaḫrāya çıkardı
- 6040 O gün geldi bu il su bigi aḳdı
Ḳamu cem' oldu bir şaḫrāya çıkdı

- 6041 Didiler sen de İbrāhīm'e gelseñ
Yiseñ içseñ bizümle sende gülseñ
- 6042 O kavme eyledi 'özü bahāne
Bir iş itmek diler çün 'āşıkāne
- 6043 Saķīmem didi döndi yine geldi
Aradı buldı hoş bir balta aldı
- 6044 Gelüp büt-hānei çün buldı halvet
Uşatdı bütleri hoş oldu rāhat
- 6045 Şıdı çün bu-y-ıdı anuñ da kaçdı
Ulu put boynına pes balta aşdı
- 6046 Gerek kim ben uluyam diyü n'itdi
Uşandurdu kalanın ğayret itdi
- 6047 Bu nāzüklik ki ol rindāne itdi
Degül bigi olup seyrāne gitdi
- 6048 Bu-y-ıdı anlaruñ katında 'ādet
İderlerdi gelüp bütleri ziyāret
- 6049 İdüp küfrin yine ol kavm-i füccār
Dönüp put-hāneye geldi ne kim var
- 6050 Taparlar Tañrıdur diyü o bütler
Uşanmış pāre pāre olmuş yatarlar
- 6051 Dirilüp geldiler Nemrüd'a çün zūd
İşitdi hayli maḫzün oldu Nemrüd
- 6052 Kaķıdı didi buluñ tā görürem

‘Azāb-ıla kim olsa öldürürem

6053 Didiler şehrumüzde bir yigit var
Bizüm Tañrılara sögerdi tekrār

B208a 6054 Ki bildük aña İbrāhīm-imiş ad
Bunı ol eylemişdür dād-ı feryād

6055 Didi bir kimse virbiñ anı görsin
Hālāyık gözine karşı getürsin

6056 Şoralum itti mi yā itmedi mi
Kimesne gördi mi yāhūd didi mi

6057 Anı öldürmen ikrār itmeyince
Anuñ-çün iki şāhid tutmayınca

6058 Özi Nemrūd gerçi kāfir-idi
Bu halka dād u ‘adli vāfir-idi

6059 Gelüpdür bir haber āşār içinde
Muhaqqak söylenür ebrār içinde

6060 Ki kāfir ‘ādil olsa çok yaşar yaş
Müsilman zālīm olsa tiz virür baş

6061 Getürdiler bulup hoş anı fi’l-hāl
Didiler oldu mı senden bu ef‘āl

6062 Didi itdi ulu put oldu hāsīd
Boğazında aşılımış balta şāhid

6063 Bularuñ cünbişin pes sevmemişdür
Anuñ-çün bunları bir bir şımışdur

- 6064 Şoruñ toğrı disün hoş nāţık olsun
Cevābı şādık olsun lāyık olsun
- 6065 Cevāba kudrete çün yok liyākat
İlāh olmağa kıandan bes şadākat
- 6066 Cemī'i başların aşāđa şaldı
Putuñ söylemedügin cümle bildi
- 6067 Kıamu enfüslerine itdi inşāf
Ki zulm itdiler urdılar 'abeş lāf
- 6068 Hālil eydür cehildür yolu şapmak
Koyup Allāh'ı varup ğayre tapmak
- B208b 6069 Neden aşnāma tapmak ki_oldı fānī
Ne nef'i var kışıye ne ziyānı
- 6070 Saña nāfi' olup uçmağa şokmaz
Zarar idüp caĥīm odına yakmaz
- 6071 Bu sözi işidüp hayli hālāyık
Göñül virdi hoş oldu Hakk'a lāyık
- 6072 Bu hāletden ki Nemrüd oldu āĝāh
Kıatı havf eyleyüp didi ki eyvāh
- 6073 Kılayın bir meded bu halka çālāk
Beni el bir idüp kılmadın ihlāk
- 6074 Dirildi bir yire pes kıavm-i Nemrüd
Ne itmiş gör murād ol halk-ı merdūd

- 6075 Didiler bunı yaqmaqdur ganimet
Olur yaqmaq ilāhuñuza nuşret
- 6076 Becid Tañrı diyüp olduğı mükrim
Qılıbilür mi İbrāhīm'e yardım
- 6077 Şıdı aşnāmı oldu çünki bu 'āq
Bizüm gönümüzi āh itdi iħrāq
- 6078 Yiridür dürlü dürlü intikām it
Cihānuñ zindegānısın ħarām it
- 6079 Anı ħabs itmege emr itdi Nemrüd
Ki anı yaqmağa tā yandura od
- 6080 Buyurdu qazdılar bir ħufre vāsi'
Aña bir ħāyıtı yapdurdı cāmi'
- 6081 Dirildi 'āmm u ħāşş u şeyh ü hem şāb
Ki cem' itdüreler ol yire aħtāb
- 6082 Gel iy şāhum işit n'olmuş ħikāyet
Qaşaşda nice vāki'dur rivāyet
- 6083 Ne deñlü itdilerse dürlü dermān
Ĥaţab götürmemiş mecmū'-ı ħayvān
- B209a 6084 Qatır cinsin getürmişler bu kez şād
Götürmiş kaçmamış ħiç ol ħarām-zād
- 6085 Didiler bu cihetdendür bu ħikmet
'Aqīm itdi anı altı 'uqūbet
- 6086 Birisi ol ki ħūyı beddür iy yār

Deri vü hem südi hem laħmi murdār

- 6087 Birisi ol ki meşķük oldu sūrı
Ĥarām-zād oldu ol kemdür zarūrī
- 6088 Saña bu altı kim itdüm rivāyet
Ṭoğurmaduđına bu oldu ‘illet
- 6089 Nevāvī böyle dir Tehzīb içinde
‘Alī’den söyler ol tertīb içinde
- 6090 Ezel pes nesli olurdu biğāluñ
‘Acāyib sırrı düşmişdür bu ĥālūñ
- 6091 Ki ĥayvānātuñ içre oldu esra‘
Götürmekde ĥaṭab bu oldu eşna‘
- 6092 Çün İbrāhīm’e bu key ğuşsa geldi
Du‘ā kıldı hemān nesli kesildi
- 6093 Ĥaṭab cem‘ itdiler bir resme ‘uzmā
Ki idilmezdi ĥadd ü ‘add ü ihşā
- 6094 Kim üç yıl kim yedi yılda dimişdür
Bunı erbāb-ı ma‘nī söylemişdür
- 6095 İşit kim bir ‘acūze n’eylemişdi
Özi kendüzine nezr eylemişdi
- 6096 Koya işin gücin ola āvāre
Ala bir ĥuzme odın ṭağa vara
- 6097 Götüre başı üstine getüre
Yaķalar tā ki İbrāhīm göre

- 6098 Götürdi başına bir huzme iy yār
Ki İbrāhīm'i yaqmağa yaqa nār
- B209b 6099 Melekler uğradı geldi bu sūza
Gidersin қаһra vü sen yā 'acūze
- 6100 Didi iltürem odın itmişem bār
Yaқarlar tā ki İbrāhīm-içün nār
- 6101 Didiler yoluñı Allāh uzatsın
Helāk itsin adımuñı kışatsın
- 6102 Gezerdi deng olup her yolu tekrār
Başı üstinde bir huzme odın var
- 6103 Yalın ayak, susuz, dil-rīş, bed-nām
Açıқdı gezdi ol bir nice eyyām
- 6104 Olup bī-çāre 'āciz ҳor u muğtem
Hemān işmarladı cānı bir cehennem
- 6105 Buyurdı od getirüñ diyü Nemrūd
Od urdılar ҳaṭablar oldı hoş dūd
- 6106 Yalın oynadı pes sūy-ı semāya
Ҳarāret ṭoldı bu шаһn-ı havāya
- 6107 Қақан kim per ақар ұқар геқерди
Havā yüzinde қуş биşer дүşерди
- 6108 Yanup üç gün nehār u hem leyāli
Biraz diñdi oduñ hoş iştiğāli

- 6109 Dürüſdiler oda atmaĝa bu kez
Oduñ germiyyetinden⁶⁹⁸ fuřſat olmaz
- 6110 İdiben h̄ileler olmazdı çāre
Ki zīrā yaķlaşmazdı bu nāre
- 6111 Çün ol halk oldılar maĝbūn u maħzūn
Gelüp irdi hemān iblīs-i mel‘ūn
- 6112 Olup bir ſūret-i ſeyħe muřavver
O fitne menba‘ı ol naħs u ebter
- 6113 Didi ol halka niçündür taħayyür
İdersiz böyle deng olup taħassür
- B210a 6114 Didiler bulmaduķ sa‘y-ile çāre
Ki atayduķ bu İbrāhīm’i nāre
- 6115 Didi kim düzelüm bir mancınıķı
Atalum nāre nūr olsun haķīķī
- 6116 Didiler eyledük biz saña teslīm
Ne-y-ile tīz olursa eyle ta‘līm
- 6117 Çün iblīs oldu ol ķavmūñ refīķı
Hemān dem düzdiler bir mancınıķı
- 6118 Nice atmaķ gerek öĝrendiler hep
Ki zīrā anlara olmuşdı maṭlab
- 6119 Getürdiler buyurdu çünkü Nemrūd
Ķodılar mancınıķa pes anı zūd

⁶⁹⁸ Metinde “germetinden” ſeklinde yazılmış ancak vezin ve anlam gereĝi “germiyyetinden” olarak düzeltildi.

- 6120 O zālimler anı itmişdi ʿuryān
Atalar nāre tā kim olsa biryān
- 6121 O yir de⁶⁹⁹ gök enīn itdi ki tekrār
Daḡi bu yirde gökde her ne kim var
- 6122 Melāʾik didiler budur Ḥalīlʾüñ
İlāhī hem senüñ ʿabdüñ resülüñ
- 6123 Oda atmağ-ıçün cemʿ oldı küffār
Bu oda batmadın luḡfuñla ҡurtar
- 6124 Ḥudā vaḡy itdi dir eylerse feryād
Anuñ feryādına siz eyleñüz dād
- 6125 Şıḡınup baña bir kez dirse āmīn
Benem şeksüz ḡıyāşeʾl-müstaḡīsīn
- 6126 Pes İbrāhīm idüp Rabbʾe münācāt
Didi kim sensin ol Vehhāb u ḡacāt
- 6127 Melāʾik indi ıtıdı mancınıkı
Nice atsunlar iy yār-ı ḡaḡīḡī
- 6128 Didi iblīs bunı atasız tā
Ḳıluñ on ʿavreti ḡāzır müheyyā
- B210b 6129 Bulup on ʿavreti itdiler iḡzār
Hemān başların açdırdı ne kim var
- 6130 Çün anlar cümle saçların taḡıtdı
Melekler mancınıkı ҡodı gitdi

⁶⁹⁹ Metinde “dem” şeklinde yazılmış ancak anlam gereği “de” olarak düzeltildi.

- 6131 Çeküben itdiler sūy-ı semāya
Bu İbrāhīm’i tökerken havāya
- 6132 İrişdi şeh-per açdı peyk-i hāzret
Ki Cibrīl-ü emīn nūr-ı ‘izzet
- 6133 Didi di hācetüñ didi ol āgāh
Saña yok hācetüm bil hasbiyallāh
- 6134 Oda yaklaşmış irişmiş çü germā
Ne buyurmuş işit ol Hāḡ ta‘ālā
- 6135 Nidā idüp didi “*yā nāru kūnī*”⁷⁰⁰
Bu dem hoş berd-i sālīm yaḡma bunı
- 6136 Ki berd ol yaḡmasın anı hārāret
Selām ol irmesin şerr-i bürüdet
- 6137 Hārāret gitdi oldı nār gūlzār
Yemişlendi yeşerdi yanmış eşcār
- 6138 Kimi köklendi şāhı sāye şaldı
Ki zīrā mīve ağacı degüldi
- 6139 Ḳalanı nārdan bir havlı oldı
Hāḡ’uñ emn ü emānında bulındı
- 6140 Çıḡup bir su içinde virdi şādī
Aña ‘ayn-ı Hālīl urmuşlar adı
- 6141 Hālīl’e irdi bu ‘avn-ı ‘ināyet

⁷⁰⁰ Enbiya 21 / 69.

“Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol!” dedik.

Ruhā şehrinde oldu bu hikāyet

6142 Didiler anda hep Hakk'a olan 'āk
Halīl'i şeksüz itdi nār ihrāk

6143 Bu resm-ile daḥi bir od olur mı
Bu resme oda düşen yā kalur mı

B211a 6144 Velī Nemrūd'a Hakk şübhe bıraḳdı
Yüce kaşr üstine çıḳdı vü baḳdı

6145 Çün İbrāhīm'e şaldı anda enzār
'Aceb hikmet ki olmuş nār gülzār

6146 Yeşil geymiş serīr üzre oturmuş
Halāyık şaff tutup hoş çevre tırmış

6147 Velī şüretleri gāyetde ḥesnā
Ne görmüş kimse ne itmiş temāşā

6148 Didi gam-gīn dilüñ oluñ refīḳı
Ḳıḡıruñ baña şāhib mancınıḳı

6149 Hemān bir kişi yügrüşdi irişdi
Gelüp yüz urdı ḥıdmetde dürişdi

6150 Didi Nemrūd aña tīz di ki n'itdūñ
Oda bir kimse ya yüz bigi atduñ

6151 Didi bir kimse atdum ben bu nāre
Yanup maḥv oldu aña pes ne çāre

6152 Didi gör nār içinde ḥalk-ı enbūh
Ṭururlar nārdan görmezler endūh

- 6153 Nice kavmi ki olmuş yüzleri aķ
Birisin eylemez bu nār iħrāķ
- 6154 Ĥalāyık üşdiler eylerler enzār
Ta‘accüb itdiler görüp ne kim var
- 6155 Didi Nemrūd kim varuñ o yire
Görüñ kimdür ki oturan serīre
- 6156 Didi kimlerdür ol tıran ĥalāyık
İrişdürüñ baña her neyse şādık
- 6157 Yelişüp geldiler fi’l-ħāl nāre
Gözetdiler tırup bir ĥoş kenāre
- 6158 Serīr üstinde İbrāħīm oturmuş
Öñinde kavm-i zībā çevre tırmış
- B211b 6159 Didi varuñ getürüñ anı baña
Didiler hey ne mümkin şimdi aña
- 6160 Ki zīrā nārdan bir ĥavlı olmuş
Varılmaz aña çevre hep tıtulmuş
- 6161 Didi eydüñ nidā añup murādın
Çıķar zıkr idicek Allāh’uñ adın
- 6162 Varıben itdiler aña nidāyı
Gelüp ĥoş çıķdı zıkr idüp Ĥudā’yı
- 6163 Gelüp çıķduđına itdiler enzār
Ta‘accüb itdiler kim yaķmadı nār

- 6164 Getürdiler anı Nemrūd'a fāyız
Didi sihrūñ bizi key kıldı 'ācız
- 6165 Didi seḥḥār olam ben ḥāşalillāh
Hidāyet irdi Ḥaḳ' dan oldum āgāh
- 6166 Kıluben luḫf-ı Ḥaḳḳ özine 'ālim
Baña bu nāri kıldı berd-i sālīm⁷⁰¹
- 6167 İrişdi çün baña 'avn u 'ināyet
Geyürdi baña Rabb'üm şevb-i 'izzet
- 6168 Didi yanuñda ṭuran kimler-idi
Didi anlar melā'ik leşker-idi
- 6169 Baña Allāh'um itmiş ḥoş hidāyet
Ḥalīl idinmiş itdiler beşāret
- 6170 Hemān dem geldi Nemrūd'a taḥayyür
Kıalıp bī-çāre çoğ itdi taḥassür
- 6171 Ḥalīl'üñ mu'cizātı kıldı 'ācız
Nedür ol bilmedi derdinde cāyız

Tetimme

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün

.--- / .--- / .--

- 6172 Yine ancılayın ol nūr-ı dīde
Feraḫ rūḫ cān-ı cümle āferīde

⁷⁰¹ Enbiya 21 / 69.

“Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol!” dedik.

- B212a 6173 Beriyyātuñ beşîri vü nezîri
Fütâde çâresüzler dest-gîri
- 6174 Şefî‘-i yevm-i mahşer fahr-i sādât
Ki ihsân menba‘ı ‘ayn-ı sa‘ādât
- 6175 Olan cümle cihân ‘ışkıında mevcūd
Kamu mevcūddan maqşūd Maḥmūd
- 6176 Getürdi Ḥaḳ ta‘ālādan ki Qur‘ān
Seçer buḫlānı ḥaḳdan oldı Furḳān
- 6177 Bu Qur‘ān oldı çün kim böyle mu‘ciz
Olur her kim mu‘arız olsa ‘āciz
- 6178 Çü mürsel olıban gösderdi āyīn
Getürdi niçe āyāt ü berāhīn
- 6179 Çün oldı luḫf-ıla İslām’a dā‘i
Ḥalāyık eylediler ittibā‘ı
- 6180 Kiminüñ göñline ḥatm urmuş Allāh
Nedür İslām u İmān olmaz āgāh
- 6181 İrişdi da‘veti çün Zī‘l-mecāz’e
Taḳīf’e Ṭāyif’e ehl-i Ḥicāz’e
- 6182 Kimine sebḳat itdi ḥoş sa‘ādet
Kimi küfr üzre ḳaldı pür-ḳalālet
- 6183 Meger ol ‘aşr içinde bir münāfıḳ
Ki olmuş-idi bī-tevfīḳ u fāsıḳ
- 6184 Çıḳarmışdı ḳamu illerde ol çāv

- Ki ehl-i hezl-idi ğāyetde heccāv
- 6185 Hicāz elinde kılmışdı iķāmet
Özine hezl ü hecv itmişdi ‘ādet
- 6186 Necis yiyüp o bī-tevfīķ u sersām
Nebī’nüñ haķķına olmışdı zemmām
- 6187 Didi şānında kendü faħr-i ‘ālem
Benem şādık Resūlullāh-i a‘zem
- B212b 6188 Beni mezmūmlar zemm itse bī-‘add
Ķayırman eyledi çün haķ Muħammed
- 6189 Ne Ķopdı añla bundan iy Ķarındaş
Haķ’uñ tevfiķi olsun saña yoldaş
- 6190 Hicāz iline od düşdi tuťuşdı
Söyündirimeci mecmū‘ı uşdı
- 6191 Kimisi yandu vü küllī kül oldı
Nebī’ye geldi kimi şefķat umdı
- 6192 Didiler kim gider bizden elemler
Kerīm olandan umarlar keremler
- 6193 Umaruz çün nebīsin senden i‘cāz
Bu āteşden Ķalāş it iy ser-efrāz
- 6194 Bu āteşden Ķalāş olmaĶa imkān
Olursa olalum biz hep müsilmān
- 6195 Ķulaķ tuťdı nebī çün bu niyāze
Mekānı tayy idüp irdi Hicāz’e

- 6196 Ne sūya baqđı-sa āteş sōyüendi
Sular cārī olup gūlzāre döndi
- 6197 Yüridi çün Hicāz içre o meh-veş
Muzāri‘ oldı hep sōyüendi āteş
- 6198 Ne yire başdı-sa oldı besātīn
‘Aceb midür nebīden böyle āyīn
- 6199 Kūdūmın Haq mübārek kıldı iy yār
Hicāz’e virdi dürlü dürlü eşmār
- 6200 Bitürür mīveler andan berü Rab
Yemişler Mekke’ye andan gelür hep
- 6201 Gelür hoş Ka‘be’ye andan ‘inebler
Mevīz ü hem hamīz ü hem ruṭablar
- 6202 Gelür bıṭṭīḥ u ḥabḥab ficl u kışā
Başal şūm u libāne ‘acve ḥurmā
- B213a 6203 Biter dürlü çiçekler anda maḥbūb
Gelür k’adı vü nerges yāsemen ḥūb
- 6204 Hem anda oldı qabr-i İbni ‘Abbās
Tefāsīr ehlinüñ sulṭānı yā nās
- 6205 İlāhī fazl u iḥsānuñ ḥaқы-y-çün
‘Alī’sin yā Kavī şānuñ ḥaқы-y-çün
- 6206 İlāhī ism-i Sübbūḥ’ı ḥaқы-y-çün
Cemī‘-i enbiyā rūḥı ḥaқы-y-çün

- 6207 İlahî nebînüñ haccâc haqqı
Saña yüzün tutan muhtâc haqqı
- 6208 İlahî kürsi-i a'zam haqqı-y-çün
Muhammed hürmeti Âdem haqqı-y-çün
- 6209 Bu yüz şuhuf kitâb-u çâr haqqı
Senüñle eyleyen güftâr haqqı
- 6210 Bu Tevrît ü Zebûr İncîl ü Furqân
Ki bunlar haqqı yâ Hannân u Mennân
- 6211 Bu üç yüz on üç mürsel haqqı-y-çün
Habîbüñ cümleden ekmele haqqı-y-çün
- 6212 Halîl'üñ hürmeti-y-çün yâ İlahî
Bizi 'afv eyle mahv eyle günâhı
- 6213 İlahî hulleti haqqı Halîl'üñ
İrişsün luţfı yâ Rab sen Celîl'üñ
- 6214 Halîl'üñ haqqı yâ Rabbi'n-nebiyyîn
Ağışnâ yâ ğıyâşe'l-müstağışîn⁷⁰²
- 6215 Halîl'üñ 'ışkına kıl nârı gülzâr
Oda yandurma yarın bizi kırtar
- 6216 Keremdür 'afv kıl biz rû-siyâhı
Muhammed hürmeti-y-çün yâ İlahî
- 6217 Muhammed nürdür, rûhu'l-emîndür
Muhammed “*rahmeten li'l-âlemîn*”dür⁷⁰³

⁷⁰² Dinin harab olmasından sana sığınırım.

⁷⁰³ Enbiya 21 / 107.

- B213b 6218 Anuñ ‘ışķına yā Rab raħmet eyle
Anuñ yüzi suyına ‘izzet eyle
- 6219 Senüñ fażluña tıtmıřuz yüz hep
Ecirnā min ‘azābi’n-nāri yā Rab⁷⁰⁴
- 6220 Deñizler raħmetüñden şebnem olmaz
Senüñ bir ķatre luřfuñdan kem olmaz
- 6221 Һaķıķat bu durur āyın ü erkān
Umarlar bendeler sulřāndan iħsān
- 6222 Be-ġāyet teşneyüz luşf-ı cemīl it
‘İnāyet Selsebīl’inden sebīl it
- 6223 Ğanī’sin sen bizüz muħtāc u bi’z-zāt
Hidāyet eyle vir luřfuñla cennāt
- 6224 ‘Alāyıķdan İlāhī vir tecellī
Cemālūñden nařīb eyle tecellī
- 6225 Umaruz luřfuñı iy yüce Cebbār
Müyesser eylesin bize dīdār
- 6226 Görünsin bize Һaķ dīdārı yarın
Bu sözi işidüp kim dirse āmīn
- 6227 Bu zībā mu‘cizātı kim işitdük
Göñülden cāna ĩmānı iş itdük⁷⁰⁵

(Resülüm!) Biz seni ālemlere ancak rahmet olarak gönderdik.

⁷⁰⁴ Ey Allahım! Bizi cehennem ateşinden kuru.

⁷⁰⁵ Metinde “iş itmiş” şeklinde yazılmış ancak kafiye ve anlam gereği “iş itdük” olarak düzeltildi.

6228 Çü geldi mu‘ciz-i Aḥmed beyāne
Şalātı virelüm hoş ‘aşıkāne

En-na‘tu fī kāfiyeti’n-nūn

Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün
.--- / .--- / .--- / .---

6229 Şefī‘ ol yā Resūlallāh bize maḥşerde kıl iḥsān
Seni rahmetlere mazhar yaratdı vāsi‘u’l-ğufrān

6230 Çü sen insān-ı kāmilsin ki her insānuñ insānı
Zihī insān-ı nūrānī ki nūr-ı a‘yun-ı insān

6231 Zihī hoş medḥ-i Sübhānī tolu esrār-ı Rabbānī
Senüñ şānuñda nāzildür senüñ hulkuñ durur Qur‘ān

6232 Ḥadīşüñ pür-leṭāyifdür İlāhī hep ma‘ārifdür
Kelāmullāh-ı kāşifdür kelām-ı nefsiye tibyān

B214a 6233 Kelāmuñ cümle cāmi‘dür ḥaḳāyıḳdur işārātı
Hezārān berhemim fikri bu rahmetlerde sergerdān

6234 Ḥabībullāh’sın girçek senüñle va‘de itmişdür
Ḥaḳ’uñ görmedi dīdārım anuñ çün Mūsī ‘İmrān

6235 Mu‘ayyen oldı Aḥmed’sin ki ḥatm-i enbiyā sensin
Bu Tevrīt ü Zebūr-ıla bu İncīl indi hem Furḳān

6236 Çü Mūsā vaḥy-i Rabbānī getürdi vaşfuñı itdi
Bu Tevrīt oldı İbrānī pes ol ḳavm oldılar ‘İbrān

6237 Senüñ na‘tuñ beyān itdi gelüp çün Ḥazret-i Dāvūd
Zebūr indürdi ‘İbrānī pes ol nās oldılar ‘İbrān

- 6238 Huzā'dan Hāzret-i 'Īsā beşāret itdi çün geldi
Bu İncīl oldı Yunānī pes ol halk oldılar Yunān
- 6239 Muḥammed ḥāzreti geldi getürdi vaḥy-i Rabbānī
'Arab dilince indürdi çün ol kavm oldılar 'Urbān
- 6240 'Arab dilince ger indi bilindi ḥük-m-i 'āmm oldı
Eger Rūmī eger Şamī eger 'indī (?) eger ḳarmān (?)
- 6241 Bu sırra naşş-ı ḳāṭı'dan eger kim ḥüccet isterse
Bile “*innā fetahnā*”⁷⁰⁶dur nice zıkr itdi ol Sübhān
- 6242 Şafāyī Āl-i Aḥmed'dür İlāhī andan ayırma
Nebīler ḥaḳḳı-y-çün luṭf u keremler eyle yā Mennān

Bu faşl İbrāhīm Ḥalīlū'r-raḥmān 'aleyhisselām ırakdan İsmā'īl 'aleyhisselām nidāsın işitdügin beyān eyler. Ancılayın ḥatm-i enbiyā Muḥammed 'aleyhisselām Ḥüseyn nidāsın işitdügin 'ayān eyler.

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün
.--- / .--- / .--

- 6243 Her işde yā İlāhī ḳudretüñ tām
Senüñ emrüñledür āgāz u encām
- 6244 Cihānı var idersin bir nefesde
Yine yoğ eyleseñ yoğ çāre kesde
- 6245 İrādet itdügüñ itmez taḥallüf
Murāduñ ḥāşıl olur bī-tekellüf

⁷⁰⁶ Fetih 48 / 1.

Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik.

- 6246 Açılır kudretünden külli hikmet
Berāber qurb u bu'd olmak mesāfet
- B214b 6247 Bu ma'dümāt olur emrūñle mevcūd
Ḳamu mevcūda sen mevdūd u ma'būd
- 6248 'Alīm u Vāsī' ü Ğaffār u Ḳahhār
Ḳaviyy u Ḥālīḳ u Cebbār u Settār
- 6249 Muḳaddirsin her işde 'Ālimu'l-ğayb
Bulınmaz cümle tedbīründe bir reyb
- 6250 Açılsın bize yā Rab bāb-ı ma'nī
Naşīb itme bize bir qurı da'vī
- 6251 Ḥabīb'üñ mu'cizātından haberler
Bizi söylet ki qalsın hoş eşerler
- 6252 Beyānum yā İlāhī sen melīḥ it
Dilüm güftāre geldükçe faşīḥ it
- 6253 Ḳulaḳ tut gel baña iy ma'nī tuyan
Her işde 'ārif olup Ḥaḳḳ'a uyan
- 6254 Ne cünbiş eylemişdür iy müsilmān
İşit kim ol Ḥalīlullāh-ı Raḥmān
- 6255 İraḳdan oğlunuñ sözün işitdi
İşitdi līkin işit ne iş itdi
- 6256 Direm bir mu'cize uş muḥtaşarca
Muḥtavvel itmen ammā muḥtaşarca

- 6257 Çün İsmā‘īl’e yüklü oldı Hācer
Neler görindi gel gör iy bürāder
- 6258 Muḥammed nūrı oldı anda berrāḳ
Anı görmege ‘ālem oldı müştāk
- 6259 Bu Hācer’den ki çün toĝdı Simā‘īl
Muḥammed nūrı aña geldi ta‘cīl
- 6260 Göyine düşdi gördi çünki Sārā
Bu Hācer oldı Sārā’dan dil-ārā
- 6261 Ḥalīl’e didi Sārā bunları hā
Alıp git bunları bir nice gün tā
- 6262 İlet bir yire kim olmasın ābād
O yirde olmasın bir ādemī-zād
- B215a 6263 O yirde yürisünler bunları şal
Cemelden inme hā sen yine tīz gel
- 6264 Hemān dem peyk-i ḥazret geldi Cibrīl
Didi Sārā sözine eyle ta‘cīl
- 6265 Ḥaḳ’uñ ḥikmetleri vardur ol āgāh
Mu‘azzez itmişdür didi Allāh
- 6266 Bir oĝul virem aña adı İshāḳ
Olısar cümle ‘ālem aña müştāk
- 6267 Ḥalīlullāh ṭurdı düzdi esbāb
Beriyye yolına ‘azm itdi yab yab
- 6268 Bilesinceydi İsmā‘īl ü Hācer

Ne kıldı aña āhir ol peyember

- 6269 Giderken buldı hoş bir yirde baḥḥā
Ki yok hīç ādemī-zād anda aṣlā
- 6270 Aña hoş geldi vādī-yi muḥaddes
Gidelden Nūḥ aña yirleşmiş kes
- 6271 Saña ma'lūm olupdur aṣl-ıla fer'
Okıduñsa “*bi-vādīn ġayri zī zer*”^{6,707}
- 6272 O vādī adı şimdi Mekke oldu
Bize mihrāb anda Bekke oldu
- 6273 Güzel devlet bize kim ḥaḳ budur ḥaḳ
Buyurdu ol evüñ Rabb'ine ṭapmaḳ
- 6274 Ḳodı anları döndi yine özi
Girü Şām iline hoş ṭıtdı yüzi
- 6275 Yügürdi der-peyince irdi Hācer
Didi iy gözlerüm nūrı peyember
- 6276 Gider misin ḳoyup bu resme ḥasret
Bizi āḥ öldüriser bunda fūrḳat
- 6277 Didi ġam çekme Allāḥ oldu āmir
Bulısuruz naṣīb olursa āḥir
- 6278 Didi Ḥaḳḳ'a muṭī'am n'eyleseñ it

⁷⁰⁷ İbrāhīm 14 / 37.

“Ey Rabbimiz! Ey sahibimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için ben, neslimden bir kısmını senin Beyt-i Harem'inin (Kâbe'nin) yanında, ziraat yapılmayan bir vâdiye yerleştirdim. Artık sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyledici kıl ve meyvelerden bunlara rızık ver! Umulur ki bu nimetlere şükrederler.”

Seni ışmarladum Allāh'a var git

- B215b 6279 Dönüp geldi iķāmet oldu ķařdı
Simā'īli öpüp bağrına başdı
- 6280 Didi ğurbetde yārüm ğam-ğüsārum
Enīsüm mūnisüm 'ālemde varum
- 6281 Bu ğöñlüm derdinüñ dermānı ğayrı
Bu yařlu ğözlerümüñ nūrı ferı
- 6282 Bu vādīde ikisi olsa sākin
Olaruñ oldu bu cümle mesākin⁷⁰⁸
- 6283 Neler fetĥ itdi añla anda Fettāĥ
İder rüşen ğöñül beytin bu mıřbāĥ
- 6284 Nebī çü hem ğelüp itdi iķāmet
Bulara virdiler yirde ücret
- 6285 'Arab aşlından-idi bu ķabīle
Yemen'den ğöçdi raĥt u merkebiyle
- 6286 Bulardan bir kıız aldı ĥoř Simā'īl
Muĥammed bu nesebdendür oñat bil
- 6287 Oñat olmaķ dilerseñ pes yaķīnüñ
Tevārīĥin oķı var Ezraķī'nüñ
- 6288 ğelipdür nesl-i řāliĥ'den bu Hācer
'Arab'dan oldu Simā'īl peyember
- 6289 'Acem'dendür pes İbrāhīm u İřĥāķ

⁷⁰⁸ Metinde "esākin" şeklinde yazılmış ancak anlam ğereĝi "mesākin" olarak düzeltildi.

- Bu aşlı bil olursın nūr-ı Hallāk
- 6290 ‘Arab olmayanuñ ğayrı ‘Acem’dür
Bu sözi añlamazsañ hayli kemdür
- 6291 Bu sözi diñle añla neyse hāşıl
Bu söz eyler seni maqşūda vāşıl
- 6292 Hūdā’nuñ hikmeti zīķ itdi dehri
Tarıldı hayli İsmā‘īl’uñ emri
- 6293 Nidā idüp didi yā ata elbet
Açıķduķ saña kıluruz şikāyet
- B216a 6294 Çün İbrāhīm işitdi bu hıṭābı
Aña hoş Şām’dan virdi cevābı
- 6295 Hemān ṭurdı düzüp esbābı bendi
Anuñ ḳatına hoş geldi vü indi
- 6296 Getürdi Şām’dan anda me’ākil
Yinürden her ne kim var-ısa ḳābil
- 6297 O demden bir hikāyet eylemişler
‘Aceb zībā rivāyet eylemişler
- 6298 Ayağı yiri ol vaḳtin bilürdi
Maḳām üstinde hep halk anı gördi
- 6299 Maḳāmuñ saña bilinür beyānı
Şorarsañ Ka‘be’ye varmışdan anı
- 6300 Bilürsin hūb aşlınca yirinde
Kelāmullāhda Hacc süresinde

Tetimme

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

- 6301 Yine ancılayın kalb-i muşaffā
Zemāyimden şıfāt u zātı a‘lā
- 6302 Ra’ūf u şādık u hırzu’l-emīndür
Şefī‘ u “*rahmeten li’l-‘ālemīn*”dür⁷⁰⁹
- 6303 ‘Azīz ü muttakī kehfe’l-mesākīn
Veliyy ü nūr u kıssāmu’l-hazāyīn
- 6304 Kāmu sūnnetleri luţfıyla vāsī‘
Kāmu bid‘atleri ‘unfıyla kāmī‘
- 6305 Sirācu’l-meclis ü şemsü’ş-şerī‘a
Naķī min külli cevrin zeynü’l-ümme
- 6306 Beyānı her melīh olandan emlah
Lisānı her faşīh olandan efşah
- 6307 Hūdā katında muhtār u mümecced
Şıfāt u zātı vü ismi Muḥammed
- B216b 6308 Bunı gūş eyle gel ‘izzet dilerseñ
Muḥammed mu‘cizātını severseñ
- 6309 Düriş ĩmāna çek cūhhāl-i ḥalkā
Muḥammed ‘ışkını cānuñda şakla

⁷⁰⁹ Enbiya 21 / 107.

(Resūlüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik.

- 6310 Eger zevvākı olsañ bu beyānuñ
Hemān pür-‘ışķ olur cismüñde cānuñ
- 6311 Hudeybiyye dinürdi bir mekāne
Ne oldı anda añla ‘āşıkāne
- 6312 Bu yire gelmedin pes bu-y-ıımış kām
Nebī ‘umre_itmege bağlanmış iħrām
- 6313 Vaķāyi‘ dürlü dürlü oldı cānā
Bu yirde indi hoş “*innā fetahñā*”⁷¹⁰
- 6314 Gelüpdür bey‘at-i Rıdvan haberde
Bu yirde oldı hoş taht-ı şecerde
- 6315 Nebī altında bunda çökdi kaçvā
Kureyş-ile nebī ‘ahd itdi anda
- 6316 Nebīnün bunda çoķdur mu‘cizātı
Anuñ her biri biñ cānuñ hayātı
- 6317 Getürem her birin yirlü yirince
Huzā ögerse hıç olmaz yirince
- 6318 Ne vāķi‘ oldı diñle iy dil-ārā
Nebī ol yirde oturmuşken ışfā
- 6319 Nidāsı geldi irişdi Hüseyn’ün
Ne didi añla oldur cāna zeynüñ
- 6320 Didi kim yā Resülullāh-ı a‘zem

⁷¹⁰ Fetih 48 / 1.

Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik.

Nedür hâlet bize di iy mükerrerem

6321 Resûlullâh aña virdi cevâbı
İşitdi ol cihānuñ âfitâbı

6322 Didi kim Hâk buyurdı ‘izzet-ile
Medīne oldı ‘azmüm sür‘at-ile

B217a 6323 Baña virildi Hâk’dan fetḥ-i Ḥayber
Ḥudâ’nuñdur her iş Allāhu ekber

6324 İşitdi Fâtıma hem oldı şādān
İçin taşın feraḥ nūr itdi yeksān

6325 Nebīden hem anlardan kerāmet
Olur hūb aña bulursın sa‘âdet

6326 Nebīnün ḥürmeti-y-çün kıl bizi şād
Cehennemden bizi yā Rab kıl āzād

6327 Senün luḫfuñ bizi kılmışdur āgāh
Didün “*lā taḫneṭū min raḥmetillāh*”⁷¹¹

6328 Ümīzi saña tutmuşuz İlähī
Kıluruz her günāha her gün āhı

6329 Bize iḥsānuñ irişsün bağışla
Bize sen luḫfuña lāyık iş işle

6330 Kuluñ elbette kem olmaz ḥaṭāsı
Keremden şāhuñ irişür ‘aṭāsı

⁷¹¹ Zumer 39 / 53.

De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

- 6331 İrer her lahzada senden ‘ināyet
Yoğ-iken çāresüzlerde liyākat
- 6332 Ḥabībūñ mu‘cizātı-y-çün Ḥudāyā
Bizi ‘afv it keremdür saña aḥrā
- 6333 Anuñ i‘cāzı añıldıqça yā Ḥayy
Bize sen raḥmetūñ gönder pey-ā-pey
- 6334 Çü geldi mu‘ciz-i Aḥmed beyāne
Şalātı virelüm hoş ‘āşıkāne

En-na‘tu fī kāfiyeti’l-vāv

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün
.--- / .--- / .--- / .---

- 6335 Ḥaḳāyık ḥoḳkasında Ḥaḳ seni ḥalk itdi bir lü’lü’
Hüve’l-ḳuddūs u zu’l-‘arşi ve lā ma‘budu illā hū
- 6336 Çü şaldı kibriyāsından nazār ol bī-zevāl Allāh
Hemān fi’l-ḥāl heybetden eridi cevher oldı su
- B217b 6337 Bu su üstinde çün peydā ezel ‘arşi’l-‘azīm oldı
Anuñ taḥtında ‘işḳuñla yaratdı cenneti dil-cū⁷¹²
- 6338 Yedi eflāke çün vāsī‘ düzildi kürsi-i Raḥmān
Bu yir gök kürsi ḳatında dinür şaḥrāda ḥardal bu
- 6339 Yaratdı yidi eflāki Ḥudā anuñ buḥārından
O cevherden zuḥūr itdi bu yir hem bu yidi ṭamu

⁷¹² Metinde “dil-cūd” şeklinde yazılmış ancak kafiye ve anlam gereği “dil-cū” olarak düzeltilmiştir.

- 6340 Bularuñ retk-iken varı senüñçün fetk idüp Bārī
Beşer yüz yıl ırağ olup kaması oldu tū-ber-tū
- 6341 Bu maşnū‘āt-ı cismānī bu mevcūdāt-ı rūhānī
‘Avālimde zuhūr itdi çıkup ol dāneden kama
- 6342 Hākīkat nūr-ı zātısın saña muhtācdur çün kim
Güneş destine zerrīn taş alup seyr itdi kū-ber-kū
- 6343 Zihī in‘ām-ı Rabbānī melik huddām sen maḥdūm
Getürüp vahy-i Rabbānī çeker fi’l-ḥāl ber-zānū
- 6344 Zihī iḥsān-ı Sübhānī ki sen sırrı’l-ḥakāyıkısın
Kamu ‘arş u hem ferşi muḥakḳak saña tutmuş rū
- 6345 İzüñe yüz sürem diyü seni āhū bigi izler
Şafāyī şevk-ıla yaşlar döker ‘ışkuñda dir āh ū

Bu faşl Ḥalīlū’r-raḥmān ‘aleyhisselām ḥacerden şecer iḥrāc itdüğün beyān eyler. Ancılayın Muḥammed Ḥabībullāh ‘aleyhisselām taşdan ḥurmā ağacı bitürdüğün ‘ayān eyler.

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

- 6346 Hudāvendā ki sensin Ḥayy u Ḥallāk
Kamu ḥayvāna sen Vehhāb u Rezzāk
- 6347 Görinür uşda dürlü dürlü āyāt
Muḥakḳak “*inne fī ḥalki’s-semāvāt*”⁷¹³

⁷¹³ Bakara 2 / 164.

Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri peşinden gelmesinde, insanlara fayda veren şeylerle yüklü olarak denizde yüzüp giden gemilerde, Allah'ın gökten indirip de ölü haldeki toprağı canlandırdığı suda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve yer ile gök

- 6348 Bilürsin ğāyib olmaz zerre miqdār
Yirüñ zulmetlerinde her ne kim var
- B218a 6349 Kavī'sin hem vekīl ü nūr u bā'is
Bedī' ü bāki vü hādī vü vāris
- 6350 Bitürürsin şecer yābis hācerden
Virürsin dürlü eşmāri şecerden
- 6351 Görinür göze şun'ũndan şanāyi'
Açılır 'arife biñ biñ bedāyi'
- 6352 Saña tesbīh iderler cümle mevcūd
Ki sensin cümleden maħmūd u maqşūd
- 6353 Şerādan tā şüreyyā her ne kim var
Senüñ birliğüñe eylerler ikrār
- 6354 Lisān-ı hāl-ile her zerre kamu
Ki dirler her nefesde cümle yā hū
- 6355 Beyānum yā İlāhī sen melīh it
Lisānumdan gelen kavli faşīh it
- 6356 Dilümi çeşme it aqsın haqāyık
Zülālinden şafā sürsin halāyık
- 6357 Halīl'ũñle Habīb'ũñ mu'cizātın
Dilümde kıll revān ki idem şifātın

arasında emre hazır bekleyen bulutları yönlendirmesinde düşünen bir toplum için (Allah'ın varlığını ve birliğini isbatlayan) birçok deliller vardır.

Al-i İmran 3 / 190.

Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde akıselim sahipleri için gerçekten açık ibretler vardır.

- 6358 Olarun hürmeti kim itdũñ ihsān
Benüm gönlüme yā Rab virme nisyān
- 6359 Saña bir söz direm zībā haberdür
Be-gāyet kıymeti ‘ālī-güherdür
- 6360 Hābībullāh kavlidür muḥakḳak
Anuñ her kavli şādıḳdur budur ḥaḳ
- 6361 Rivāyet böyledür ol müctebādan
Resūlullāh faḥr-i enbiyādan
- 6362 Olur ḳāyim ki Allāh’uñ devāmı
İrişsün anlara Ḥaḳḳ’uñ selāmı
- 6363 Dimiş ol faḥr-i ‘ālem añladuḳ biz
Kitāb-ıla bu ‘ilmi ḳayd idũñ siz
- B218b 6364 Resūlüñ bunda iy nūr-ı fuādı
Kitāb añdı kitābetdür murādı
- 6365 Kitābet ‘umdedür her şeyde zīrā
Unıtsañ anı gözlersin becid hā
- 6366 Ḳaçan ezhāne nisyān olsa ṭārī
Kitābet üzre ṭārī olmaz ārī
- 6367 Lisān-ı ḥāl-ile olur muḥāṭıb
Murāduñ fevti olmaz hıç gālib
- 6368 Ḳaçan emri maḳāl olsa ta‘azzür
‘Ayān eyler ki itmezsın teneffür

- 6369 İşit bu kavli zībādur be-gāyet
Nebīden kıldı ‘Abdū’l-Birr rivāyet
- 6370 Didi çün kim Hāķ’uñ ilhāmı yitdi
Kitābet evvel İsmā‘il itdi
- 6371 Ne dir bil Ca‘feri iy merd-i maķbūl
Ki bir haţtdur ki kūfīdür dinür ol
- 6372 İşit billāhi sen hem iy qarındaş
Hidāyet nūrı olsun saña yoldař
- 6373 Direm kim didi iřrāķu’t-tevārīh
Bu kavli itme řāhum baña tevbīh
- 6374 Kalemle haţ yazan evvel hüveydā
Ki İdrīs-idi dirler İbni Yerdā
- 6375 Anuñ aşlı budur Allāhu a‘lem
Beşinci atadur řīt ibni Ādem
- 6376 Bu haţtlar kim yazarlar şimdi iy řāb
Çıķardı İbni Muķle İbni Bevvāb
- 6377 Huţūtuñ ařlı budur iy qarındař
Güzel yazdum ki yazmaz Çin’de naķķāř
- 6378 İşit bir söz direm gökçek haberdür
Ki cānuñ bigi ol hoş mu‘teberdür
- B219a 6379 Nedür cān ‘ālem ansuz habbe degmez
Pes ansız Hāķ bilinmez başın egmez
- 6380 Gelüp öğretti Hāķķ’ı kim bilürdi

Cihān cehl-ile hep kāfir alurdu

- 6381 Kelāmullāhdur haā oat bil
Resūlullāh'a tā indürdi Cibrīl
- 6382 Ha'un nefsi kelāmıdur muhaa
Didiler enbiyā hep aa adda
- 6383 Gel iy sırr-ı İlähī'den ki mazūz
Dile marū olur o albe mazūz
- 6384 Ezel ba'zı beyānın ılmıam āh
Direm ba'zın naīb eylerse Allāh
- 6385 Ne vāi' oldı direm dile hep ne
Ki cem'ine Ebū Bekr'ün sebep ne
- 6386 Ebū Bekr itdi ün cem'ini böyle
Neün 'Omān'a nisbet oldı söyle
- 6387 Kitābet kimler itmidür beyān it
Bu fal içinde mecmū'in 'ayān it
- 6388 ula ut sen baa bir laza iy āh
Diyem tā hep naīb eylerse Allāh
- 6389 Ebū Bekr eyledi cem'in ki ho tām
Müseylim fitnesi itdürdi idām
- 6390 Müseylim'dür adı kezzāb u kāfir
Yemāme ehlidür ceng itdi āir
- 6391 Eyü ala ula ut bu kelāma
Beleddür cev-v-imi ismi Yemāme

- 6392 İdüp çok fitne hark-ıla ‘aceb hāl
Ebātilıyla kıldı halkı idlāl
- 6393 Nebī kim eyledi ‘uqbāya rihlet
Ebū Bekr’e ki degdi bu hilāfet
- B219b 6394 Beyānın diñle ol bir lahza sākit
Rivāyetdür ider Zeyd ibni Şābit
- 6395 Didi kim bil ‘Ömer ol ibni Hattāb
Ebū Bekr’ün katına geldi deryāb
- 6396 Didi şan āb-ı seyldür bī-nihāyet
Katil kurrāya esra‘ oldı gāyet
- 6397 Ki eyyām-ı Yemāme dinür ol hem
Muqātil oldı kezzāb-ı Müseylem
- 6398 Ki bu kurrāya bil iy merd-i maqbūl
‘Adāvetde eşedd-i nās-idi ol
- 6399 Katı korqum budur bil senden iy cān
Gide pes kalmaya ‘ālemde Qur’an
- 6400 Yazup Qur’an’ı cem‘ it eyle buyruq
Ki kurrā kalmadı bākī igen çok
- 6401 Olur bī-şübhe ‘indellāh maħbūb
Bunı bir muşhafa cem‘ eyle iv hūb
- 6402 Bu sözler kim beyān itdük ‘Ömer’den
Habīr it müşkilüm var bu haberden

- 6403 ‘Ömer kavlinde ma‘nī söyle iy cān
Didi kim qorqaram gide bu Qur‘ān
- 6404 Neçün didi ola bu sözi ol hā
Aña bildürmiş-iken Haq ta‘ālā
- 6405 Gelüp Haq‘dan melek bildürdi maḥbūb
Nebīye çünki ‘Abdullāh‘dur ḥūb
- 6406 Size Qur‘ān indürdük bilürüz
Yine pes aña biz ḥāfız oluruz

Qavluhu ta‘ālā: “*Innā naḥnu nezzelne’z-zikre ve innā lehu le ḥāfizūn*”⁷¹⁴

- 6407 Beyān it sırrını billāhi el-ḥaḥ
Ne qorqar kimse Haq ḥāfız olıncaḥ
- B220a 6408 Nedür qorḥu ‘Ömer‘den söyle ir giç
Haqıḥatsüz sözi ḥod söylemez hīç
- 6409 Dimekdür bu kelāmullāh-ı maḥbūb
Ezelde oldı dürlü dürlü mektüb
- 6410 Zehāb-ı ba‘z-ıla çün ba‘zı gitdi
Meāli bu ki anuñ ba‘zı yitdi
- 6611 Bilinmez nicedür vaż‘-ı kitābet
Dimen elfāzı eylenmez ri‘āyet
- 6412 Veyā qorḥusı budur aña oñat
Tevātür qaṭ‘ ola pes ba‘zı evḥāt

⁷¹⁴ Hicr 15 / 9.

Kur'an'ı kesinlikle biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız.

- 6413 Ola taḥvīfden baʿzı teġāyūr
Ola eṭrāfda ḳaṭʿ-ı tevātūr
- 6414 ʿÖmerʾden çün işitdi bu ḥiṭābı
Ebū Bekr aña virdi ḥoş cevābı
- 6415 Didi işler miyem şol işi ir giç
Resūlullāh anı emr itmedi hīç
- 6416 Bize hem ḳılmadı ol işde ʿahdi
Ki tā biz ḳılavuz emrinde cehdi
- 6417 Bize yoḳ emr bir ṭavra gidevüz
Ṭaġılmışın riḳāʿa cemʿ idevüz
- 6418 Riḳāʿuñ mişline yazıyla tekrār
Ola tā bir şaḥīfe her ne kim var
- 6419 ʿÖmer didi Ebū Bekrʾe ki ifʿal
Ḥayırludur olur vallāhi efḍal
- 6420 Ḥudā Bū Bekrʾe tā gösterdi rüşen
ʿÖmer gördüġinüñ mişlin muʿayyen
- 6421 Didi Zeyd ibni Şābit vaḳtı irdi
Ebū Bekr ol zamān bini ḳıġırdı
- 6422 Didi baña yigitsin sen iderdüñ
Resūlullāhʾa vaḥyi sen yazardüñ
- B220b 6423 Buyurđı baña kim iy merd-i pür-rāz
Tetebbuʿ it yine Ḳurʾānʾı sen yaz

- 6424 Didüm ben yā ḥalīfe işbu emri
Buyurduñ bilmedüm ben līk⁷¹⁵ sırrı
- 6425 Bir iş işler misiz ir eger giç
Resülullāh anı emr itmedi hīç
- 6426 Size ‘ahd itmedi ḥod ol bu ‘ahdi
Ki siz tā idesiz ol ‘ahdi cehdi
- 6427 Daḥi Zeyd ibni Şābit didi vallāh
Benüm ḥālüm budur oluñ siz āgāh
- 6428 Bu ʔaḡları baña yükletme çendān
Bu teklīf itdügüñüzdeñdür āsān
- 6429 Nice işler siz eylersiz ḳabūli
Bir iş kim itmedi Ḥaḳḳ’uñ Resül’i
- 6430 Didiler kim budur vallāhi Ḥaḳ ḥayr
Tereddüd viresün şey kim ola ḡayr
- 6431 İki bile geldi gitdi her gāh
Benüm tā şadrumı şerḥ itdi Allāh
- 6432 Benüm gönüm daḥi vallāhi seçdi
Şu⁷¹⁶ şey’i kim olaruñ gönlin açdı
- 6433 Şu ḥaḳ kim gördiler eyler mu‘ayyen
Benüm gönlüme ḥaḳḳā oldu rüşen
- 6434 Bu kez Zeyd ibni Şābit didi girçek
Tetebbu‘ eyledüm Ḳur’ān’ı gökçek

⁷¹⁵ Metinde “lāki” şeklinde yazılmış ancak anlam gereği “līk” şeklinde düzeltilmiştir.

⁷¹⁶ Metinde “su” şeklinde yazılmış ancak anlam gereği “şu” olarak düzeltilmiştir.

- 6435 Şuhufdan hem şudürından ricālūñ
Rikā' içinden ektāfından anuñ
- 6436 Hem ađlā⁷¹⁷ u lihāf u hem 'usubdan
Saña şerh ideyin añla kütübden
- 6437 Anuñ çün bunlara yazıldı haq çāk
O 'aşruñ içinde bulunmazdı evrāk
- B221a 6438 Beyānın añla kim olmaya tebdīl
Bu eşyā yazmağa kâbil midür bil
- 6439 Ricālūñ şadı ol huffāz erenler
Kulüb içinde hoş hıfzın kılanlar
- 6440 Rikā' ol kıt'adur rakq u edemden
Kenif ya'rın ger igen bil sözümden
- 6441 Eyegülerdür ađlā' iy qarındaş
Lihāk inlü muşaykal olan aq taş
- 6442 'Usubdan mirvaħa zenbīl urarlar
Se'afdur ħurmā yaprağına beñzer
- 6443 Bu eşyāya yazarlardı kelāmı
Kağıd bulmazdı ümmet ħāşş u 'āmı
- 6444 Didi Zeyd ibni Şābit añla kim sen
Tetebbu' eyledüm Qur'an'ı çün ben
- 6445 Ki Tevbe süresinüñ āħirinde

⁷¹⁷ Metinde "ıđlā" şeklinde yazılmış ancak anlam gereği "ađlā" olarak düzeltilmiştir.

Bulup tā āyetini yazdum anda

6446 atında kim Resūl'ūñ yāri-y-idi
Huzeyfe ismidür enşāri-y-idi

6447 Dürişdüm niçe niçe ir eger giç
Anuñ ğayrında hergiz bulmadum hīç

6448 İşidürdüm Resūlullāh ourdu
Benüm albümde yerleşmiş ururdu

6449 Yazayın hūb oı olsun mu'ayyen
Resūl'ūñ vaşfı tā olur mūbeyyen

6450 Senūñ göñlüñe aar hoş güzel rāh
Hābībini nice vaşf eyler Allāh

avluhu ta'ālā:

*“Lead cāekum resūlun min enfusikum azīzun ‘aleyhi mā ‘anittum arīşun
‘aleykum bi'l-mu'minīne raūfun raīm”*⁷¹⁸

*“Fe in tevellev fe ul asbiyallāhu lā ilāhe illā huve ‘aleyhi tevekkeltu ve
huve rabbu'l-‘arşil-‘azīm”*⁷¹⁹

B221b 6451 İşid Zeyd ibni Şābit kim be-ğāyet
Aña maşuş oldu bu failet

6452 Kemāl u dīn ü 'adli olduğı-y-çün
Cihāne 'ilm ü zūhdi olduğı-y-çün

⁷¹⁸ Tевbe 9 / 128.

Andolsun size kendinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir.

⁷¹⁹ Tевbe 9 / 129.

(Ey Muhammed!) Yüz çevirirlerse de ki: Allah bana yeter. O'ndan başka ilāh yoktur. Ben sadece O'na güvenip dayanırım. O yüce Arş'in sahibidir.

- 6453 Hem anda ħüsn-ü sîret ħüsn-ü tedbîr
Güzel ħaġġ u güzel taġrîr u taġrîr
- 6454 Daġi bil cem‘-i Ķur‘ân‘dan ol āgāh
Resûlullāh ‘ahdi üzredür şāh
- 6455 Nebî dār-ı beġāya göçdügi yıl
İki ‘arz itdi hep Ķur‘ân‘ı Cibrîl
- 6456 O yılda vāġi‘ oldı tutdı şehre
Nebî‘den Zeyd oġıdı iki kerre
- 6457 Bilindi Zeyd ħayru‘l-ümmet oldı
Ferāyizde zekāda āyet oldı
- 6458 Ki ‘ilm ü fehm ile meşhûr u ma‘rûf
Ĥayā vü emn ü taġvā-y-ıla mevşûf
- 6459 Cihet budur Ebû Bekr itdi ta‘yîn
Ki tā muşġaf yaza Zeyd ide tezyîn
- 6460 Anı pes cümleden idindi muġtār
Muhācir çoġ-ıdı anda hem enşār
- 6461 İşit ‘Oşmān daġi emrinde n’itdi
Ebû Bekr’ün ġarîġi üzre gitdi
- 6462 Saña cennetde virsün Ĥaġ maġāmı
İşit şa‘bı güzel dir bu kelāmı
- 6463 Ķodı Zeyd ibni Şābit kim ayaġı
Üzengüye ki tā bine bayaġı
- 6464 Yügürdi ilerü pes İbni ‘Abbās

Üzengüsin ıtuta tã gördi hep nãs

- B222a 6465 Didi Zeyd aña luřf eyle ırağ ol
Resülullãh ‘ammi oğlı mağbül
- 6466 Didi ‘ãlimlere şuğlum budur hağ
Baña sevgülidür ‘ãlim muhađđak
- 6467 Tevãzu‘ itdi çün Zeyd eyle gördi
Elini öpdü hoş yüzine sürdü
- 6468 Didi bu resme me’mürüz bilüñ siz
Kamu sãdãta böyle kıılırız biz
- 6469 Didi pes İbni ‘Abbãs ol gidincek
Ki Zeyd’i kabrine defn eyleyincek
- 6470 Bunı vallãhi siz eyleñ ki taşdığ
Bugün defn itdiler çok ‘ilm-i tađđıđ
- 6471 Gel imdi iy gözüm nürü karındaş
Ne dirsem diñle ol bir pãre sırdãş
- 6472 Direm bir mu‘cize bil pür-sürür ol
Hemãn başdan başa yek-pãre ol
- 6473 Halilullãh ol gözüm çırãđı
Şecer bitdi taşa başdı ayağı
- 6474 İşitgil aşlını sen bu beyãnuñ
Şafãyĩ olmağa isterse cãnuñ
- 6475 İşit kim ol Halilullãh n’itdi
Kodı çün Mekke şehrin Şãm’a gitdi

- 6476 Gelüp ol yirde hoş kıldı iķāmet
İdüp Şām ehlini İslāma da‘vet
- 6477 Didiler görelüm biz sende bürhān
Ki sensin çün Ḥalīlullāh-ı Raḥmān
- 6478 Didi eydüñ baña maķşūdı ta‘yīn
Size tā gösterem her neyse āyīn
- 6479 Didiler yüce tağ üzre ḥacerden
Şecer bitsin yüce virsin şemerden
- B222b 6480 Dirüp hoş yiyelüm lezzet bulalum
Müsilman olalum saña uyalum
- 6481 Hemān-dem buldılar bir yüce tağı
Çıķup taş üstine başdı ayağı
- 6482 Ḥalīl ol demde oldı Ḥaķķ’a nāci
Bitürdi Ḥaķ ta‘ālā bir ağacı
- 6483 Olup zeytün ağacı ol mübārek
O dem zeytün bitürdi Ḥaķ tebārek
- 6484 İşit kim bunda ḥikmet söylemişler
‘Aceb sırdan rivāyet eylemişler
- 6485 Dimişler çüb-ı Mūsā budur iy yār
Tekellüm itdi andan aña Cebbār
- 6486 Tecellī kıldı andan Ḥaķķ ol āgāh
Nidā idüp didi “*innī enallāh*”⁷²⁰

⁷²⁰ Kasas 28 / 30.

6487 İlahî bu kelâmuñ 'izzeti-y-çün
Bizi 'afv eyle anuñ hürmeti-y-çün

Tetimme

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Fe'ülün
.--- / .--- / .--

6488 Yine ancılayın rûhum peyember
Cihân fahri emîr-i havz-ı Kevşer

6489 Dili pür-nür olan levh-i maḥfûz
Olan sırr-ı İlahî-y-ile maḥzûz

6490 Dili ilhâm-ı Rabbânîye mehbet
Her iş mi'mârı şer'insüz muḥbet

6491 Ezel kıldı anı rütbede kâdir
Zamân-ı bi'seti şüretde âḥir

6492 Dalâl emrâzına iden şifâlar
Cehâlet derdine kılan devâlar

6493 Göñüller râḥatı rûḥ-ı muṭahhar
Ki hûb enverdür ol Allâhu ekber

B223a 6494 Tarîk-i Haḫḫ'a bildüren revişler
İden İslâm-ıla hoş per-verişler

6495 Olan üftâdeye dil-gîr ü mesned
Göñül rûḥ-ı tenüm rûḥ-ı Muḥammed

Oraya gelince, o mübarek yerdeki vâdinin sağ kıyısından, (oradaki) ağaç tarafından kendisine şöyle seslenildi: Ey Musa! Bil ki ben, bütün âlemlerin Rabbi olan Allah'ım.

- 6496 Muḥammed ŧevķına vallāhi iy cān
Teferrüc eyle zeyn oldı gūlistān
- 6497 Gerekdür i'tikād-ıla ḥoŧ enzār
Ḥaķ'ıñ ķudretlerindendür bu āŧār
- 6498 Size Tūrkīce ben nazm itdüm aḥbāb
Ezel menŧūr yazmıŧ anı aŧḥāb
- 6499 'Arab dilince ķılmıŧlar beyānı
Yazayın ḥoŧ beyān-ıla ben anı
- 6500 Dimiŧler hep kitābı enbiyānuñ
Semādan ŧuḥf-ıla inmiŧ hep anuñ
- 6501 Bu Ḳur'ān Aḥmed'e kim indi mūkrem
Ki lafz-ıla ķırā't ḥıfz-ıla hem
- 6502 Sever Allāh maḥfūz ola ir giç
Tağayyür hem tebeddül olmaya hīç
- 6503 Delālet itdi külli bu delāyil
Bilür elbette olan Ḥaķķ'a māyil
- 6504 Ki bildi Ḥaķ ķırā't ol durur hā
Resūlullāh'dan aḥz itmiŧ ola
- 6505 Ḳırā't üzre naķl ola ķırā't
ŧu kiŧiden bilür elfāzı gāyet
- 6506 Ḥurūfın mütteḥid oķıya nāķil
Hemān anuñ edāsın ola ķāyil

- 6507 Degül cāyız ki zānn ide bir ādem
Ki aşhāb-ı Nebī'den birisi hem
- 6508 Şu şey'i zāt-ı nefisinden oqıdı
Şu şey'i yā şu şey yirinde qodı
- B223b 6509 Şu kelme kelme-i uhrāya ibdāl
Olındı ma'nisi budur be-her-hāl
- 6510 Bilindi dindi kim ol ol degüldür
Olur çün ğayr anuñ defterin dür
- 6511 Dirüz kim cümlesin indürdi Cibrīl
Şahābe anı öğrendi oñat bil
- 6512 Nebī anlar şorıcaq iy bürāder
Dimezdi mişl-i deryā buña beñzer
- 6513 Nebī her birisine belki dirdi
Bu Qur'an böyledür hem böyle indi
- 6514 Bir āhar kelmeye dönse ger iy cān
Çıkar nazmı 'acībinden bu Qur'an
- 6515 Şu nazmından ki düşer 'acze muḥkem
Cemī'-i evvelīn ü āḫirūn hem
- 6516 Bu sözler hep delālet indi iy cān
Nebī'den aḫz olındı cümle Qur'an
- 6517 Bu tavra oldı izhārı güzel bil
Nebī'ye eyledi ta'lim Cibrīl
- 6518 Gel imdi şāhum añla diñle hep ne

Bu ‘Osmān cem‘ine hoş bil sebeb ne

6519 Meger kelmāt-ı Qur‘ān arasında
Hilāf açıldı kurrā ortasında

6520 Didi her t̄ayife budur muḥakkak
Şu kim ben okıram Qur‘ān odur ḥak

6521 Huzeyfe kim dinür İbni‘l-Yemānī
Ġazā kıлмаğa ‘Osmān şalmış anı

6522 İşitmiş anda Qur‘ān’uñ cidālin
Ki Qur‘ān’da geçen kavluñ mesālin

6523 Dir-imiş ba‘zı kimse ba‘za nitlü
Benüm okıduğum senden ḥayırlu

B224a 6524 Huzeyfe didi ‘Osmān’a işit sen
Bil imdi yā emīre‘l-mü‘minīn ben

6525 Didi kim qorqaram bu ehl-i İslām
Kitābında olalar cümle bed-nām

6526 Kitābeyn ehli bigi kıla taqşīr
Cidāl ola işi taḥrīf ü tağyīr

6527 Bu emr-i nāsı bunda ḥüb derk it
Ne-y-ise maşlahat sen anı berk it

6528 Tereddüd itdi ḥattā bunda ‘Osmān
Ki gördi ḥayrı anlar bigi iy cān

6529 Ebū Bekr’e idüp ḥüb iktidāyı
‘Ömer kavlinde hoş gördi bu rāyı

- 6530 Murād idindi kim olmaya şāni^ʿ
Meşāḥifde ola Ẓurʿān'ı cāmī^ʿ
- 6531 Bu iş taḥşīline pes kıldı ḥamle
On iki biñ kişi cem^ʿ itdi cümle
- 6532 Didi kim siz ne dirsiz āḥir-i kār
Baña bu resm-ile irişdi aḥbār
- 6533 Bu sözi ba^ʿzı kimse söylemişler
Yaramaz söze āğāz eylemişler
- 6534 Benüm oқıduğum sen bil ki rüşen
Ḥayırludur senüñ oқıduğundan
- 6535 Niçün söyler bu sözi kimse āḥir
Yaқındur kim bu sözden ola kāfir
- 6536 Didiler kim ne gördüñ maşlaḥat sen
Didi bir muşḥafa tā cem^ʿ idem ben
- 6537 Çün anda tefriқа kılmayavuz biz
Pes anda iḥtilāf olmaya hergiz
- 6538 Didiler ḥoş giderdüñ her maḥāli (?)
Ne gökçek maşlaḥat gördüñ bu ḥāli
- B224b 6539 Didi ʿOşmān bu nāsuñ ḳanḳı a^ʿreb
Ki ya^ʿnī efşahı aḳvāli enseb
- 6540 Didiler kim Sa^ʿīd iy merd-i maḳbūl
Ebu'l-ʿĀş oğlıdur meşhūrdur ol

- 6541 Didi kim kim yazar gāyetde maḥbūb
Didiler kātibū'l-vaḥy ol yazar ḥūb
- 6542 Ki ya'nī kim dinūr Zeyd ibni Şābit
Kemālātın bilenler oldu sākıt
- 6543 Didi 'Oşmān Sa'īd itdükçe imlā
Anı yazsın ki Zeyd Allāh oñara
- 6544 Ḥuzeyfe dir ki 'Oşmān itdi irsāl
Ki Ḥafşa muşhafı şaqlardı hoş ḥāl
- 6545 Şu bir muşhafda cem' olmışdı aña
'Ömer şaqla diyü virmişdi aña
- 6546 Cemī'-i şuhfı ol bir muşhaf itdi
Ki bir ḥarf üzre gāyet ḥūb gitdi
- 6547 Bu Qur'ān ḥıfzına zīrā sebebdür
Şıyānet itmege hoş müsteḥabdur
- 6548 Meşāḥif muḥtelif bir muşhaf oldu
Olıban müttefik dünyāya tıldı
- 6549 Anuñ-çün eylediler aña nisbet
Bu 'Oşmān muşhafı dimek ğanīmet
- 6550 Şu muşhafdur ki fikridür 'Ömer'i
Ebū Bekr eyledi cem'ine emri
- 6551 Ebū Bekr eylemişdi cem'in evvel
Yedi ḥarf üzre olmışdı mükemmel
- 6552 Şudur kim izn idüpdür Ḥaḳ ta'ālā

Okımaıklık için Allāhu a‘lā

- 6553 Anuñ bir Һarfın eksük itmemişdi
Muħālif yola hergiz gitmemişdi
- B225a 6554 Eger bizden su‘āl eylerse sâ‘il
Dirüz isterse hoş rüşen delā‘il
- 6555 Nedür vechi ki meşhür oldu Ƙur‘ān
Ki anuñ cāmī‘idür böyle ‘Oşmān
- 6556 İşit şāhum su‘ālünden murādı
Cevābın diñle aqsın ‘ayn-ı şādī
- 6557 Dirüz kim muşhaf-idi böyle kāmil
Cemī‘i aħrufa her veche şāmil
- 6558 Şu kim indi luğat üstine yeksān
Ƙureyşī vü daħi hem ğayrı iy cān
- 6559 Mücerred kıldı ‘Oşmān ħüb bildi
Ƙureyşiyye luğātı üzre kıldı
- 6560 Cemī‘-i Müslimi cem‘ itdi yeksān
Bu Һavruñ üstine emr itdi ‘Oşmān
- 6561 Pes itdi Zeyd Enşārī‘ye buyruğ
Bu emrüñ ehli yoğdur senden artuğ
- 6562 Aña dirlerdi pes Zeyd ibni Şābit
Nebī‘nüñ yāridur vallāhi kānit
- 6563 Ƙureyşī üç ricāl Һomışdı aña
İşit kimler durur luğfını aña

- 6564 Birisi ‘Abd-i Raḥmān ibni Ḥārīş
Ḳureyşīler kemālātına vāriş
- 6565 Birisine ki ‘Abdullāh dirler
Zübeyr’üñ oğlu hoş āgāh dirler
- 6566 Ḥamīrin dest-i kudret çün yoğurdı
Ebū Bekr’üñ kıızı Esmā toğurdı
- 6567 Biri anuñ Sa‘īd oldu muḥakkaḳ
Ebu’l-‘Āş oğlıdur añla budur ḥaḳ
- 6568 Yazalar bir şaḥīfe ola hep bir
Ola bir tavra kim olmaya tağyīr
- B225b 6569 Ḳatı maḥfūz ola iy merd-i maḳbūl
Kitābetde Ḳureyşī muştalaḥ ol
- 6570 Ve yā anuñ luğātı ola dindi
Resūlullāh zīrā eyle indi
- 6571 Luğat ya‘nī ki söylerler Ḳureyşī
Oḳurlar cümle Müslim ehl-i ferşi
- 6572 Ki taḥḳīḳ andadur zīrā feşāhet
Ḳureyşī-y-idi peydā hem hem kitābet
- 6573 Anuñ gayrı anuñ fer‘i olurdı
Bu tavrı hem ḥalīfe hoş bilürdi
- 6574 Nebī’nüñ cümle-i aşḥābı her gāh
Dirüz ḥaḳḳā ‘aleyhim raḥmetu’l-lāh

- 6575 Didiler aḥsen vallāhi ‘Oṣmān
Güzel vardı ḥalīfe İbni ‘Afvān
- 6576 Su’āl idüp diseñ sen bize iy cān
Niçün itdi izāfet böyle ‘Oṣmān
- 6577 Bu Zeyd’e üç kişi koşdı hemān der
Ebū Bekr itmedi eyle ‘ayāndur
- 6578 Muvāfiḳ sırr-ı aḳvāl-i nebīde
Seḥāvī didi şerḫi Şātībī de
- 6579 Cevābın diñle cevherdür gereklü
Şekerden tatlu hem vallāhi görklü
- 6580 Ğaraż Şiddīka oldı cem‘-i Ḳur’ān
Ḳureyşī_ola luġat hem ğayrı iy cān
- 6581 Ğaraż ‘Oṣmān’a tecrīd-i luġatdur
Ḳureyşīyi ğayırdan hoş cihetdür
- 6582 Ḳureyşī her kırāetden seçildi
Bil imdi ḥüb ḫikmetler açıldı
- 6583 Ebū Bekr’üñ olur pes cem‘i zāhir
Bu ‘Oṣmān cem‘ine şāhum muġāyir
- B226a 6584 İlāhī sen baña ol kim mu‘āvin
Bu gökçek mu‘cizi olam mu‘āyin
- 6585 Virem dürlü-be-dürlü hoş ḫaberler
Dil ü cāna ire biñ biñ eşerler
- 6586 Beyānumdur şehā lillāh u billāh

- Ki Hâkdan luṭf ire bu cāna her gāh
- 6587 Hemān budur bu ‘ālemde murādum
Du‘ā-yı ḥayr-ıla añıla adum
- 6588 Bu zībā mu‘cizāta ol ki müştāk
Seni var eylesin ‘ālemde ḥallāk
- 6589 Bu mu‘cizden eger tütduñsa behre
Virürsin nūrı ŧeksüz māh u mihre
- 6590 Ne olmış gel berü fehm eyle iy yār
Seni nūr eylesin luṭfıyla Cebbār
- 6591 Sefer kıldı Resūlullāh deryāb
Bilesince ḳamu aḥbāb u aḧḥāb
- 6592 Gelip ĩmān getürdi çok ṭavāyif
Şorup öğretdiler sırr u leṭāyif
- 6593 İrıldı geldi āḥir ehl-i Ṭāyif
Olur ḥāyın olan elbette ḥāyif
- 6594 Didiler isterüz biz senden āyāt
Resūl olduḡuñı eyleye işbāt
- 6595 Ne isbāt ola bürhān olmayınca
Kim uyar saña ḳāni‘ ḳılmayınca
- 6596 Resūl u pür-şafā çeşmüm çırāḡı
Didi diñ ḳaşduñuzuñ neyse saḡı
- 6597 Didiler bu ḥacerden naḥle bitsin
Hemān bitsin bile āşārı yitsin

- 6598 Yerinden tırdı hoş gösderdi iclāl
Ayağın başdı bir taş üzre fi'l-ḥāl
- B226b 6599 Bitürdi taşdan bir nahle Allāh
‘Aceb şun’ issi ol yüce şehinşāh
- 6600 Göriben cümlesi ĩmāna geldi
Dil ü cānı olaruñ nūr tıldı
- 6601 İlāhī senden irişsin hidāyet
Dil ü cān tılsın envār-ı ‘ināyet
- 6602 ‘Īnāyet senden irişdükte el-ḥaḳ
Muḥaḳḳaḳ nūr oluruz rüḥ-ı muḫlaḳ
- 6603 Kıluruz cennetüñ içinde seyrān
Bize ḥuddām olur rıdvān u ğılmān
- 6604 Kıluruz anda biz bī-şübhe cāvīd
Bize luḫfuñdan irişür bu kâyīd
- 6605 Ḥabībüñ zikri olduḳça mü’eyyed
Bizi Firdevs içinde kıl muḫalled
- 6606 Yedinci mu‘cizātını Ḥalīl’üñ
Temām itdüm ki luḫfıdur Celīl’üñ
- 6607 Anuñ ḥaḳ mu‘cizātı ḥaḳkı yā Ḥayy
Bize iḫsānuñ irişsin pey-ā-pey
- 6608 Çü geldi mu‘ciz-i Aḫmed beyāne
Şalātu virelüm hoş ‘aşıḳāne

En-na‘tu fī kāfiyeti'l-hā

Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün
.--- / .--- / .--- / .---

- 6609 Seni öz zātına mazhar yaratdı Zü'l-celāl Allāh
Anuñ-çün zātuñı ekmel idüpdür lā-yezāl Allāh
- 6610 Ğanī bi'z-zātdur gerçi seni kılmışdur ol muhtār
Zihī sulţān-ı ekberdür münezzehdür ta‘ālā Allāh
- 6611 Haķīkat ‘aql-ı evvelsin kalemsin rūh-ı a‘zemsin
Seni pes ‘umdetü'l-‘uzmā idüpdür lā-mişāl Allāh
- 6612 Ezel bir yire cem‘ itmiş yed-i kudret kemālātın
Muhammed dimiş adını virüp biñ biñ hışāl Allāh
- B227a 6613 Fenā milkinde kim uyup saña ‘ışk-ıla girçekden
Beķā dārında zevķına anuñ virmez zevāl Allāh
- 6614 Kimüñ gönlinde dilinde senüñ kim fikr ü zikr durur
Olur hoş çeşme-i hikmet revān eyler zülāl Allāh
- 6615 Şehā dünyā vü ‘uķbāda cemālūñden şeref virdi
Kimi luţfından isterse ider hoş bī-melāl Allāh
- 6616 İtā‘at eylemek haķķā saña Haķķ’a itā‘atdür
İçer cennet şarābını virür hoş hoş vişāl Allāh
- 6617 Ne işitmiş kulaklar hīç bu gözler görmemiş ir giç
‘Aţālar itdi luţfından senüñ-çün zü'n-nevāl Allāh
- 6618 Şehā kaşuñla yüzüñde nişān virmege tā her ay
Gehī bedr eyler aķmārı gehi eyler hilāl Allāh

- 6619 Çün aqvālũñ muḥakkaḳdur ne tefrīt oldu ne ifrāt
Senũñ ef‘ālũñe virmiş ḥaḳīḳat i‘tidāl Allāh
- 6620 Her emrũñ mübārekdür ki sensin aḥsenü'l-mahlūk
Seni her kim ki medḥ itse ḳılır ūrĩn-maḳāl Allāh
- 6621 Saña mü'min olup her kim saña gircekden uymazsa
Yaḳarsa ḳahr-ı nārına revādur Zü'l-celāl Allāh
- 6622 Seni ḥaḳ bilmeyen kāfir ḳatı küfrān-ı ni‘metdür
Anuñ tĩḡ-ıla ḳanın döküdüpdür çün Celāl Allāh
- 6623 Şafāyĩ saña ūğındı ḳatı mücrim durur ‘afv it
Muḥammed nũri ḥaḳḳı-y-çün anı yā Ze'l-kemāl Allāh

Bu faşl İsmā‘īl cedd-i a‘lā-i Resūl-i Rabbi'l-‘ālemĩne ‘aleyhimũ’s-selām ayağı mevzĩ‘inde Zemzem ḳıḳduḡın beyān eyler. Ancılayın Ḥatm-i Enbiyā ‘aleyhimũ’s-selām ayağı yerden cārĩ itdüḡın ‘ayān eyler.

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

- B227b 6624 Celāl-i ‘izzetin derk itmez efhām
Kemāl-i ḳudretin fehm itmez evhām
- 6625 Şehādet eyler ef‘āl-i laḳĩfi
Ḥakīm ü Vāhid oldur Ferd ü ‘Allām
- 6626 Ḥayāt u ‘ilm ü ḳudret hem irādet
Başar, Sem‘ ü Kelām aña ūfat tām
- 6627 Şıfāt-ı ḥalka ūbih olmaz ūfātı
Şu kim ūbih eyler olur ‘abd-i aḣnām

- 6628 Anı bir bil ki oldur ‘ayn-ı ĩmān
Ki řadruñ řerħ idüp çün virür İslām
- 6629 Leřāyif sırrın itmişdür vedī‘at
Bilür ‘ārif seni ĥoř eyler ilhām
- 6630 şameddür anı fikr itmez iřāřa
Tecezzī şışmaz anda olmaz ařsām
- 6631 Kemāl-i ‘izzine evşaş delāyil
Ki tertībinde var itķān u iřkām
- 6632 Ta‘ālā řānuhu ism-i tebārek
Ki oldur Zū‘l-celāli Rabbe ikrām
- 6633 Yed-i ķudret ne kim yazdı yuyılmaz
Ezel yazıldı çün ceff oldı aķlām
- 6634 Düriş her rüz u şeb şükr it řıřātı
Ki Ĥaķķ’uñ fazlıdur ‘ālemlere ‘ām

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

- 6635 İlāhī senden oldı cümle mevcūd
Ėanīsin saña lāyıķdur ķamu cūd
- 6636 Sañadur her vücuduñ iřtiyācı
Gider bu cān u dilden i‘vicācı
- 6637 řerīķüñ yoķ senüñdür cümle muřlaķ

Senüñ hükmünde ‘âlemler muḥakḳak

6638 Çün eşyâ cümle sende oldı mevcüd
Bu mevcüdâta sen ma‘būd u maḳḣūd

B228a 6639 Yir ü gök kim yaratdı dinse her gāh
Cemī‘i çağrıḣup dirler ki Allāh

Ḳavluhu Ta‘ālā: “*Ve le in seeltehum men ḥalaḳa’s-semāvāti ve’l-arḫa
le yeḳūlunnellāh*”⁷²¹

6640 Zübān-ı ḥāl-ile her zerre her bār
Senüñ birligüñe eylerler iḳrār

6641 Rızāñ oldı dil ü cānumda muḥkem
Ne cennet ḣevḳı ne ḥavf-ı cehennem

6642 Senüñdür luḫf u ḳahr cümle varum
İlāhī ḳıl muvāfıḳ ihtiyārum

6643 ‘İnāyet ḳıl baña luḫfuñla yā Rab
Muḥammed mu‘cizi olsun sözüüm hep

6644 Dilümi eylegil yenbū‘-ı ḥikmet
Zülāli ola tā ‘ayn-ı ḥaḳıḳat

⁷²¹ Lokman 31 / 25.

Andolsun ki onlara, “Gökleri ve yeri kim yarattı?” diye sorsan, mutlaka “Allah...” derler. De ki: (Öyleyse) övgü de yalnız Allah'a mahsustur, ama onların çoğu bilmezler.
Zumer 39 / 38.

Andolsun ki onlara: Gökleri ve yeri kim yarattı? diye sorsan, elbette “Allah’tır” derler. De ki: Öyleyse bana söyler misiniz? Allah bana bir zarar vermek isterse, Allah’ı bırakıp da taptıklarınız, O’nun verdiği zararı giderebilir mi? Yahut Allah, bana bir rahmet dilerse, onlar O’nun bu rahmetini önleyebilirler mi? De ki: Bana Allah yeter. Tevekkül edenler, ancak O’na güvenip dayanırlar.
Zuhruf 43 / 9.

Andolsun ki, onlara gökleri ve yeri kim yarattı? diye sorsan; “Onları şüphesiz güçlü olan, her şeyi bilen Allah yarattı” derler.

- 6645 Kelāmum eyle hoş luḡfuñla lāyık
Şafā sürsünler işiden ḡalāyık
- 6646 Cihāndan āḡir ĩmān-ıla gitsün
Baña kim dirse Allāh raḡmet itsün
- 6647 Gel imdi diñle hoş sen bu beyānı
Ṭutar gül bigi tāze tende cānı
- 6648 İşit bu mu‘cizātı pür-sürür ol
Hemān yik-pāre nür ol pür-ḡuzür ol
- 6649 Hemān üç mu‘cize itmiş bürāder
Muḡammed cecdi İsmā‘ıl peyember
- 6650 Biri ol mu‘cizātuñ bi’r-i Zemzem
Yimiş virmiş diken Allāhu a‘lem
- 6651 Üçinci bu ki hep iller baḡardı
Südi bir yābis emcekden çıḡardı
- 6652 Bu üç mu‘ciz ki didüm şimdi mücmel
Ḳıluram diñle cānum hep mufaşşal
- B228b 6653 Baña bir laḡza ḡuşuñ ṭutsañ iy yār
Ḳıluram bi’r-i Zemzem’den ḡaberdār
- 6654 Dinür şol yir ki vādī-i muḡaddes
Sözi kes görmedi mişlini bir kes
- 6655 Gelince bunda İbrāḡīm peyember
Bilesinceydi İsmā‘ıl ü Hācer
- 6656 Ḳodı çün bunları bilgil ki n’itdi

Özi vardı yine hoş Şām'a gitdi

6657 Ezelden bir şecer bu yirde kalmış
Bu vādī içre nāzūk sāye şalmış

6658 Segirdüp der-peyince irdi nāçār
Didi bīçāre koma bizi zinhār

6659 Didi yok ihtiyārum zerre deñlü
Çayırma çünki Allāh emridür bu

6660 Didi hoş rāzıyam her n'eyleseñ it
Seni ışmarladum Allāh'a var git

6661 Gelüben kırbasını aşdı Hācer
Ne hikmetler açar Allāhu ekber

6662 Anuñ altında kıldı hoş ikāmet
Bula tā sāyesindeistirāhat

6663 Eline aldı İsmā'ıl'i öpdi
Muhabbet kaynadı hoş bir ki yaptı

6664 Didi yā kurrete'l-aynī habībī
Enīs-i fi'l-firāki yā řabībī

6665 Benüm bīçāre göñlümün şifāsı
Murādı cānumuñ zībā liķāsı

6666 Sepen luşfıyla dāyim āb-ı eşvāk
Beni nār-ı firāk itdükçe iřrāk

6667 Ciger güşem benüm ğurbetde yārum
Bu firķatde enīsüm ğam-ğüsārum

- 6668 H̄alīlullāh'ũn olan yādigāri
Gözümüñ nūri gön̄lümüñ qarārı
- B229a 6669 Baña mūnis olan bu vaḥṣetümde
Şafā viren firāḳ u ğurbetümde
- 6670 Bunuñ üstine geḗdi niḗe eyyām
Oñat añla yine iriṣdi encām
- 6671 Dükendi suyu ḳaldı ḳırba ḥālī
Ḥarāret geldi ṭurfa oldu ḥālī
- 6672 Keḗidür çün Simā^ḗil itmez ārām
Suyu bulmaġa Hācer itdi iḳdām
- 6673 Su oldu çünki gön̄li vāyesinde
Ḳodı oġlını aġaç sāyesinde
- 6674 Segirdüp çıḳdı fi'l-ḥāl Şafā'ya
Yöneldi Merve'ye geldi du^ḗāya
- 6675 Yedi kez sa^ḗy idüp dilerdi ḥacāt
Su-y-içün Ḥaḳḳ'a eylerdi münācāt
- 6676 Yöneldi Merve'den oġlına āḫir
Bu yirde çünki su virmedi Ḳādir
- 6677 Ğanī olan kiṣiler ki ola ḥuccāc
Ki_olalar raḫmet-i Raḫmān'a muḫtāc
- 6678 Yedi sa^ḗy itmek anlar anda ġālib
Muḫammed ṣer^ḗi üzre oldu vācib

- 6679 Bunuñ aşlını tıyduñ añladuñsa
‘Aceb aħmaqsın ammā tañladuñsa
- 6680 Ne direm saña diñle iy müsilmān
Daħi yig yirleşür gönülde ĩmān
- 6681 Nebī dört ‘umre kaşdıñ kıldı zāhir
Bilesinceydi enşār u muhācir
- 6682 İkisinde tavāf itdi ol āgāh
İkisinde naşīb itmedi Allāh
- 6683 Bu dördi kışşa eylersem uzanur
Yorılur diñlemez tab‘uñ uşanur
- 6684 Seni yirinden eylerem haberdār
Saña andan virürem ba‘zı aħbār
- B229b 6685 Nebī yārenlerin eylerem i‘lām
Kamu ‘umre itmege bağlandı iħrām
- 6686 Resūl-ile tavāfa geldi aşhāb
Ne vāķi‘ oldı añla yab yab
- 6687 Tavāfı itdiler gökçek ri‘āyet
Şafā sa‘yinde gördiler kerāhet
- 6688 Kerīh oldı bu kavme sa‘y itmek
Ki zīrā putlara karşı segirtmek
- 6689 Hemān ol demde āyet nāzil oldı
Bulardan şübhe gitdi zāyil oldı
- 6690 Ki eylersiz hemān haķ niyyetin hās

Dek olsun gönlünüz içinde ihlās

- 6691 Güneh yok çün olasız toğrı hātır
Bilür Allāh olur vallāhi şākir
- 6692 Bu sözi fehm iderseñ hoş şafādur
Ol āyet evveli “inne’s-şafā”dur⁷²²
- 6693 İřitdūñ çün bunı billāhi ođu
‘Alīme tā varınca añla nīkū
- 6694 İşit benden nedür putlar beyānı
Luğayy ibni ‘Ađā dikmişdi anı
- 6695 Çün ol Beyt’e Hübel dikdi kulağ tut
Şafā vü Merve’ye dikdi iki büt
- 6696 Esāf-imiş Şafā’da eylegil yād
Öbirine şomışlar Nā’ile ad
- 6697 Yeđüře hem Ye‘ūđ u hem Bevāne
Menāt u Nesr ü hep olara yane
- 6698 Bile yanar şu kim bunlara şapdı
Ėađ’ı añlamadı Ėađ yolu şapdı
- 6699 Hübel Beyt içredür çün dirler a‘lā
Ėapu öñinde-y-idi Lāt u ‘Uzzā
- 6700 Ėaremde üç yüz altmış büt şağıdır
Cemī‘i bil ki řeyđānuñ boğıdur

⁷²² Bakara 2 / 158.

Şüphe yok ki, Safa ile Merve Allah'ın koyduğu nişanlardandır. Her kim Beytullah'ı ziyaret eder veya umre yaparsa onları tavaf etmesinde kendisine bir günah yoktur. Her kim gönüllü olarak bir iyilik yaparsa şüphesiz Allah kabul eder ve (yapılanı) hakkıyla bilir.

- B230a 6701 Hūdā bildürdi bunlarda nedür hāl
Necisdür oldılar şeytāna a‘māl
- 6702 Necisdür çün bu aşnām it hicābı
Olursın müfliḥ itseñ ictinābı
- 6703 Olur çün māsivā Lāt-ıla menfī
Ki illallāh müşbet oldı mevfī
- 6704 İderseñ māsivā nefyini oñat
Bu nefy içinde ḥāşıl olur işbāt
- 6705 Bu taşdıķ oldı çün nefyinde ḥāşıl
İşāret oldı istiğnāyı kāyil
- 6706 İlāh ıtlākını nefy itdi şāri‘
Çün olur māsivā ma‘dūmı vāķi‘
- 6707 İlāh ismini dime māsivāya
Anı ḥaşr itdi şāri‘ çün Hūdā’ya
- 6708 Açup ‘ibret gözin it hoş nigāhı
Ki budur bu yirüñ gögüñ İlāh’ı
- 6709 Ğayırdan bu ilāhiyyet olupdur
İlāhiyyet Ḥaķ’uñdur Ḥaķķ’a maḥşūr
- 6710 Şafā vü Merve’de olanlar aşlın
İşit kim bilesin tā bāb u faşlın
- 6711 Esāf u Nā’ile bu iki fānī
Çün olmuş Ka‘be’nüñ içinde zānī

- 6712 Taş itmiş anları Rabb-i mümecced
Haḳīkat ol durur Allāhu emced
- 6713 İki taş taşra Zemzem devresinde
Bırakdılar yetürdi çevresinde
- 6714 Luḫayy dikdi uyup evvel ḫaḫāya
Birini Merve'ye birin Şafā'ya
- 6715 O dem olmuş zamān-ı cāhiliyyet
Ne-y-imiş aña anlar içre 'ādet
- B230b 6716 Birisi anlarıñ olsa müsāfir
Esāf'a yalvarup giderdi āḫir
- 6717 Esāf'ıñ ayağına yüz sürerdi
Baña rahmetler it yā Rabbi dirdi
- 6718 Şafā' da tīz bir ḳurbān iderdi
Yemezdi parlardı ḳor giderdi
- 6719 Ḫelāl oldu bu dem ḳurbānı yirler
Ḫarām-imiş aña enşāb dirler
- 6720 Ḫarām oldu ol tavra olsa ḳurbān
Gelüp āyet beyān itdi bu Furḳān

Ḳavluhu ta'ālā:

“İnneme'l-ḫamru ve'l-meysiru ve'l-enşābu ve'l-ezlāmu ricsun min 'ameli'ş-şeyṭāni fectenibūhu le'allekum tufliḫūn”⁷²³

⁷²³ Maide 5 / 90.

Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz.

- 6721 Gelüp çün Mekke fethin itdi Aḥmed
Ḳamu ‘ālemlere raḥmet Muḥammed
- 6722 Cemī‘i Ḥaḳḳ’ı ḥalka itdi i‘lām
Ki “*inne’d-dīne ‘indallāhi’l-İslām*”⁷²⁴
- 6723 Bu bütler cümle bâtıldur muḳırrdur
Şerīki yoḳ hemān Allāh birdür
- 6724 Didi Ḥaḳ çün gelür bu ḥaḳḳı şādıḳ
Olur bâtıll olan elbette zāhiḳ
- 6725 Uşatdılar bu bütleri ne minnet
Ḥalīlullāh ḳodı böyle sünnet
- 6726 Hübel yüzin bozup idüp ‘alāme
Ḳodılar çekişür bāb-ı selāme
- 6727 Muḥammed şer‘i ṭoldı Ka‘betu’l-lāh
Ne Ka‘be ‘āleme elḥamdülillāh
- 6728 Gel iy gözüm çırāḡı yār-i mevdūd
Direm añla nedür bu aşl-ı maḳşūd
- B231a 6729 Yöneldi çünki İsmā‘īl’e Hācer
Ne vāḳi‘ olmış añla iy bürāder
- 6730 Gelip gördi aḳar ḥoş āb-ı Zemzem
Yerinde pāyınıñ Allāhu a‘zem
- 6731 Dil ü cānına ṭoldı zevḳ u şādī
Emeksüz ḥāşıl oldı çün murādı

⁷²⁴ Al-i İmran 3 / 19.

Allah nezdinde hak din İslām’dır. Kitap verilenler, kendilerine ilim geldikten sonradır ki, aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler. Allah’ın âyetlerini inkâr edenler bilmelidirler ki Allah’ın hesabı çok çabuktur.

- 6732 Egildi buñadı şevkından anı
Nişān olsun diyü itdi bu şānı
- 6733 Rivāyet itdiler ĥatm-i rüsülden
Güzeldür şaĥla şāhum tāze gülden
- 6734 Dimiş kim anı Hācer ihtiyārī
Olurdi buñmasa ‘ayn-ı cārī
- 6735 İşit şāhum ki diyem aşlı nice
Berāt olmuş bu su çıķduđı gice
- 6736 Bu ayuñ gicesi olduĥça her yıl
Çıķar çāh ağzına aķar anı bil
- 6737 Var öğren aşlın itme baña tevbīĥ
Düzüpdür Ezrakī, Fāsī tevārīĥ
- 6738 Dimişler cū-be-cū bunuñ uşūlın
Beyānı ‘arz u ‘umķın neyse tūlın
- 6739 Çü çāhuñ varmış üç gözi vāzīĥ
İkisi tatlu anuñ biri mālīĥ
- 6740 Gelürmiş birisi suyu ĥacerden
Şafā vü Merve’den añla ĥaberdan
- 6741 Dirilür ‘ayn olur bu üç cihetden
Tolar deryā-yı dil dür ma‘rifetden
- 6742 Saña itdüm beyānı bi’r-i Zemzem
Budur ‘ayn-ı şafā Allāhu a‘lem

Tetimme

Mefā'īlün / Mefā'īlün / Fe'ülün

.--- / .--- / .--

- B231b 6743 Yine bu tavr-ıla hatm-i rüsülden
Hudā'ya mazhar olan 'aql-ı külden
- 6744 Şu kim küfri zemīn ka'rına tıkdı
Esāsından binā-yı şirki yaqdı
- 6745 Olan feth-i zafer bābında miftāh
Nübüvvet meclisi halkına mişbāh
- 6746 Çeken bu gözlere kuhl-ı hidāyet
Sebekdür küfr iden hoş izālet
- 6747 Cihāna şa'şa'a viren cemāli
Sa'ādet 'ıydınuñ olan hilāli
- 6748 Gelen luḫfıyla Allahuñ selāmı
Şu kim vāfī vü kāfīdür kelāmı
- 6749 Muḫaḫkaḫ cā'il-i farz-ı sünendür
Ḳamu halk ittibā'ıyla esendür
- 6750 Nübüvvet maḫfelinde_olan Muḫammed
Kerāmet meclisinde olan mümecced
- 6751 Çırāğ-ı nūr-ı çeşmüm ehl-i bīnīş
Olan muḫtār-ı cümle āferīnīş
- 6752 Cülüs itmiş sepüp çün cevn-i mehtāb
Bilesince ḫamu aşḫāb u aḫbāb

- 6753 Aparmış bunları zībā beyānı
Bağışlar luṭfıyla her cāna cānı
- 6754 Kāmu olmuş aña müştāk u ‘uşşāk
Kelāmı baħrine olmuşlar iğrāk
- 6755 Nübüvvet nūr-ıla olmuş tecellā
Şekerden sözleri lezzetde ahlā
- 6756 Çekerken bunları hoş hoş sebīle
Benī ‘Āmir’den irdi bir kabīle
- 6757 Didiler sen nebīsin çünki şālih
Niçe bir içevüz bir mā-yı mālīh
- B232a 6758 Anı sen bizüm-içün eyle tatlu
Senüñ şugluñ yüzüñdür çünki kutlu
- 6759 Kulak tut ‘ārif ol cānum bu sırda
Varup hoş anlaruñ umduğı yirde
- 6760 Ayağın luṭfıyla ol yire kağdı
Hemān bir tatlu su kaynadı çığdı
- 6761 Bu sudan içdiler zevk-ıla yeksān
Cemī‘i oldılar anlar müsilmān
- 6762 İlahī senden irişsin ‘ināyet
Cemī‘i kullara eyle hidāyet
- 6763 İlahī eyle hubbuñ baña mağsūm
Seni kim sevdi-se olmadı maħrūm

- 6764 Çü biz üftādeyüz vir bize tevfiķ
Senüñdür cümle kudret çünki taķķīķ
- 6765 Bizi āħirde itme bir ķurı baş
Ķıl İslām-ıla hoş ĩmānı yoldaş
- 6766 Ħalīfe itdügün Ādem ħaķı-y-çün
İlāhī Ka‘be vü Zemzem ħaķı-y-çün
- 6767 Bu Tevrāt u Zebūr İncīl ħaķķı
Bu Furķān‘da gelen temşīl ħaķķı
- 6768 Naşīb itdün ezel Mūsā‘ya Tūr‘ı
Virüp Dāvūd‘a luţf-ıla Zebūr‘ı
- 6769 Cihānda eyledün ‘İsā‘yı sebbāħ
Muħammed nūrın itdün cāna mişbāħ
- 6770 Bularuñ yā İlāhī ‘izzeti-y-çün
Bu ‘ālī ħazretüñde ħürmeti-y-çün
- 6771 İrişsin luţf u iħsānuñ pey-ā-pey
Naşīb eyle bize dīdārı yā Ħayy
- 6772 Ħudāyā eyledüm maķşūdı ta‘yīn
Ola kim dirse ĩmān-ıla āmīn
- B232b 6773 Budur bildüñse hoş cānuñ ħayātı
Beyān itdüm saña bu mu‘cizātı
- 6774 Çün olduñ mu‘ciz-i Aħmed‘den āgāħ
Şalātı vir seni nūr itsin Allāħ

En-na‘tu Seyyidi‘r-rūsül ve mürşidi‘s-sübül

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün
.--- / .--- / .--- / .---

- 6775 Seni ol Zülcelālullāh bu resme kıldı tebcīlen
Ki vaşfuñ itdi Tevrāt u Zebūr içinde temşīlen
- 6776 Seni Hālīk ‘azīz itdi ki sen ‘abdisin ol ma‘būd
Çü “*subhānellezī esrā*”⁷²⁵ didi fazl itdi tafđīlen
- 6777 Saña Hāğ ‘izzet itdüğü kelāmından bu fehm oldı
Ki “*innā naħnu nezzelnā ‘aleyke’n-nūre tenzīlā*”⁷²⁶
- 6778 Hādīşüñ Hāğ kelāmına muṭābīğ luğf-ı ma‘nīde
Anuñ sırrın beyān eyler ki taḥkīğān ve te’vīlen
- 6779 Saña Hāğ kim müşāheddür muḥakḳāğ penc ḥazretde
Şehādet ḥazretidür kim şühūduñ oldı tekmīlen
- 6780 Çü bir ḥazret mişāl oldı üçinci ḥazreti’l-ervāḥ
Biri hem ḥazreti’l-a‘yān ki olmaz anda tebdīlen
- 6781 Beşinci ḥazretüñ ismin ki cem‘ü’l-cem‘ dimişler
İdersin yā Resūlallāh anuñ şānın tebcīlen
- 6782 Bu beş ḥazretde kim ḥāşıl olan bu üç tecellīdür
Biri farkıyye ğayrından ki olduñ anda tebtīlen
- 6783 İkincisinüñ ismine dimiş nefsiyye ‘ārifler
Birinüñ ismi berkıyye tecellīdür ki tecmīlen

⁷²⁵ İsrā 17 / 1.

Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir; O, gerçekten işitendir, görendir.

⁷²⁶ İnsan 76 / 23.

(Resûlüm!) Kur'an'ı sana biz, evet biz indirdik.

6784 Göñül fikründe ‘acizdür senüñ yâ nür-ı zātullāh
Çü sen sırru’l-ḥaḳāyıḳsın kim eyler anı tafşilen

6785 Şafāyī yâ Resūlullāh ḳatı üftāde mücrimdür
Şefā‘at itmede aña keremdür eyle ta‘cilen

**Bu faşl İsmā‘il ‘aleyhisselām dikenden yemiş virdügin [B 233a] beyān eyler.
Ancılayın Ḥatm-i enbiyā ‘aleyhi ve ‘aleyhimü’s-selām diken yemiş virdügin ‘ayān
eyler.**

Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

6786 İlāhī sensin ol Bāḳī vü Mācid
Şabūr u Mālikü’l-emlāk u Vāḥid

6787 Şehādet eylerem kim sensin Allāh
Muḥammed’dür resūlüñ oldum āgāh

6788 Semā vü arzı olduñ böyle fātır
Bu mevcūdātuñ İcādında ḳādir

6789 Saña ma‘lūmdur ğayb u şehādet
Cemī‘i saña eylerler ‘ibādet

6790 Ḥakem’sin iḥtilāf itse ‘ibāduñ
Teḥallūf eylemez hergiz ‘ibāduñ

6791 Kimi ḥalkuñ göreydüñ saña ‘uşşāḳ
Cehennemde kimin eylersin iḥrāḳ

6792 Ne kim eylerseñ ehl-i imtişālüz
Ḥakem’sin ḥazretüñde bī-mecālüz

- 6793 Budur senden bize vallāhi iḥsān
Şükürler saña yā Ḥannān u Mennān
- 6794 Aña itdüñ şalâtı irdi ‘izzet
Şu kim sen la‘net itdüñ aña la‘net
- 6795 Resülün kim getürdi bize āyāt
Senün luḫfuñdan irişdi ‘ināyāt
- 6796 Ne kim buyurdu-sa ol biz semî‘üz
Senün fermānuña rāmuz muḫî‘üz
- 6797 İlähî baña luḫf it sermediyye
Diyem tā mu‘cizāt-ı Aḫmediyye
- 6798 Anı fikr itmek olsun her beyānum
Fidā olsun anuñ ‘ışkında cānum
- B233b 6799 Aña çün ümmetüz minnet Ḥudā’ya
Selām olsun cemî‘-i enbiyāya
- 6800 Saña bir söz direm gāyet muḫaḫḫaḫ
Şekerden ṭatludur şeksüz budur ḫaḫ
- 6801 Şeker ne çünki rūḫānī gıdādur
Şekerden bu lezîz ü muntehādur
- 6802 İşit gel şāhum iy yār-ı güzīde
Gözümüñ muḫlesi iy nūr-ı dīde
- 6803 Oñat aña hoş ol şıdḫa ḫāyil
‘Alī’den şordılar ruhbān u māyil

- 6804 ‘Alī nice cevābın virdi iy cān
Güzel hoş ma‘rifetdür añla ol hān
- 6805 ‘Alī kavlin beyānın diñle işit
Gelür İslām’a ruhbān cāna iş it
- 6806 Olup rāvī Muḥammed ibni İshāk
Beyān eyler güzel ol cān-ı ‘uşşāk
- 6807 Beyān itmiş ezel Selmān-ı Fāris
Ne tavra gördi-se ol Bü’l-Fevāris
- 6808 Resūlullāh ol ḥatm-i nübüvvet
Fenā dārına itdi çünki rihlet
- 6809 İrişdi çünki ol milk-i şerīfe
Ebū Bekr oldı evvel pes ḥālīfe
- 6810 Çü virdi müslimīne hoş kıyāmı
Nebī şer‘ine hūb itdi nizāmı
- 6811 Ki bir gün ol şalāt-ı zuhrı kıldı
Oturdı hep cemā‘at uşdi geldi
- 6812 Şürū‘ itdi ḥadīşe bildigini
Resūlullāh’dan işitdügini
- 6813 İrişdi Şām’dan bir rāhib iy cān
İki biñ var bile yanınca ruhbān
- B234a 6814 Bu rāhib indi mescid ḳapusına
Ebū Bekr’üñ ire tā ḳapusına
- 6815 Girüp mescid ortasına bī-bāk

Selāmı virdi hoş ol demde çālāk

- 6816 Selāmı virdi çün zāt-ı şerīfe
Resūlullāh'dan olan ol hālīfe
- 6817 Hālīfe dir bu yir gök cümle tōlsun
Hidāyet, tābi'ī olana olsun
- 6818 Daḡi anlara kim itmez ḡabāšet
İderler Rabb-i a'lāya itā'at
- 6819 Daḡi anlara kim Hākḡ'ı işitdi
Muḡammed Muḡtafā şer'ine gitdi
- 6820 Didi soñra ne şey olduñsa tālīb
Beyān it çünki geldüñ bize rāhib
- 6821 Didi rāhib ki bu kavm-i şerīfe
Muḡammed dīnine olan hālīfe
- 6822 Saña geldüm şoram tā ben mesā'il
Sözüñ ola zuhūrına vesā'il
- 6823 Anı taḡkīḡ bulduḡ oldu dil şād
Ki yazmışlar anı ābā vü ecdād
- 6824 Olar kim bizden öñdin geçdiler hep
Mesā'iller ki itmişler müretteb
- 6825 Su'ālāt eylemişler key 'acāyib
Ma'anīsinden añlanur ḡarāyib
- 6826 Bizi şerḡinden eylerseñ ḡaber-dār
Şunuñ mişlin ki bizde vardur aḡbār

- 6827 Pes āmennā ve şaddaḡnā dirüz hep
Muḡammed şāḡibüñ ḡılmış nebī Rab
- B234b 6828 Ḳıluruz cümlemüz bī-şübhe taşdıḡ
Semā Rabbi ḡatındadır bu taḡḡık
- 6829 Didi ol dem ki Ebū Bekr-i Şiddīḡ
İşit rāhib ki Ḥaḡ'dan ire tevḡīḡ
- 6830 Su'āl it her neden kim isteseñ sen
Saña tā kim cevābı ire aḡsen
- 6831 Ki ḡaḡat ḡudretullāhuñ ki ḡaḡdur
'Azīm oldur öḡilmek aña ḡaḡdur
- 6832 Didi rāhib keremden yā ḡalīfe
Ḳulaḡ ḡut bir zamān ḡavl-i laḡīfe
- 6833 Su'ālüm aña direm saña bir bir
Baña anuñ cevābından ḡaber vir
- 6834 Şoraram saña evvel di bu sırrı
Nedür cismüñde ismüñ müste'irri
- 6835 Ḥaber vir çün seni görmege geldüm
Neye geldüm bilemce ne getürdüm
- 6836 Daḡı sen eylegil bizi ḡaber-dār
Beḡāyi' den bizüm-ile neler var
- 6837 Bizi sen hem ḡabīr it ne ḡaberdür
Riyāḡ-ı erba'a di kim nelerdür

- 6838 Nedür bu “*ḥāmilāti viḳran*”⁷²⁷ añlat
Nedür bu “*cāriyāti yusran*”⁷²⁸ añlat
- 6839 Muḳassim emre kimlerdür beyān it
Ne nev‘a kimsedür bu hoş ‘ayān it
- 6840 Ol on dört nesneden bize ḥaber vir
Ḥudā bir söyledi söyle nedür dir
- 6841 Nefes urur ne şeydür kıḷ ḥaber-dār
Ne rūḥı var ne laḥmi var ne dem var
- 6842 Bize şol ḳabri di iy merd-i maḳbūl
Yürürdi şāḥibi-y-ile nedür ol
- B235a 6843 Ḥaber vir aḳ yoldan kim idilmiş
Semānuñ ortasındadır çekilmiş
- 6844 Ḥaber vir ol şudan gökçek olur pür
Ne gökden indi ne yirden çıkupdur
- 6845 Kim idi bu cihāna çünki geldi
Ezel yirde ḳatil oldı ve öldi
- 6846 Ḥaber vir şol şecerden kim nedür bil
Aña tā evvel esdi ırḳadı yil
- 6847 Nedür ol şey ki Ḥaḳḳ anı yaratdı
Yine Ḥaḳḳ andan anı şatun aldı
- 6848 Ḥaber vir anı kim Ḥālīḳ yaratdı

⁷²⁷ Zariyat 51 / 2.

Yükünü yüklenenlere andolsun ki.

⁷²⁸ Zariyat 51 / 3.

Kolayca süzülenlere andolsun ki.

Su'ālını yine ol şeyden itdi

- 6849 Didi kim cennete girür muḥaḳḳaḳ
Nebī olmaya eyle nehy ider Ḥaḳ
- 6850 Anuñ bigi ebed tā olmaya ol
Ola tā kim Ḥudā ḳatında maḳbūl
- 6851 Evet bir merd-i maḳbūl-idi ol bes
Anuñ bigi 'amel ḳılmadı bir kes
- 6852 Beni sen eyle şol şeyden ḥaber-dār
Ki söyler anda ne laḥm u ne dem var
- 6853 Ḥaber it bizi şol ḳuşdan pes ir giç
Yumurdalandı ḳuş başmaz ebed hīç
- 6854 Kişiye tatlu söyler sözi Sübhān
Göñüller meyl iderdi aña iy cān
- 6855 Ne şeydür çünki az olsa ḥelāl ol
Çoğ olsa pes ḥarām iy merd-i maḳbūl
- 6856 Ḥaber vir bir resūl iy merd-i mālik
Degüldür ins ü cinn ü hem melāyik
- 6857 Nedür ba'zı ḥelāl oldu budur ḥaḳ
Nedür ba'zı ḥarām oldu muḥaḳḳaḳ
- B235b 6858 Ḥaber vir bir recülden bul şevābı
Ki ol bir 'avrata eyler ḥiṭābı
- 6859 Ki 'uryān yoḳdur engninde şiyābı
Degüldür ol eri hem yoḳ ḥicābı

- 6860 Aña hergiz günāh olmadı lāhık
Şerī‘atde velī iy merd-i şādık
- 6861 Ne şeydür işlene olur Һarām ol
Ki terki hem Һarām iy merd-i maқbūl
- 6862 Bize Mūsā rıdā‘ın söyle bir bir
Ne deñlü emdi anasın Һaber vir
- 6863 Һaber vir şol günü işbu cihānda
Ki Allāh söyledi Mūsā‘ya anda
- 6864 Һaber vir kimler-idi evde kim hā
Tapanca urdı tā Fir‘avn‘a Mūsā
- 6865 Һaber vir Ādem‘in ne қaddi tūlı
Ne deñlü yaşadı ol Tañrı қulı
- 6866 Һaber vir bize nefs-i müctebādan
Ki vaһy oldı degūldi enbiyādan
- 6867 ‘Aceb mi қudretullāhı қо şekden
Degūldi cinn ü ins ü hem melekden
- 6868 Һaber vir bize beş şeyden ki geçdi
Bu dünyāda olurdı yidi içdi
- 6869 Ki irkekden dişiden olmadı hıç
Ki bir bir geldiler dünyāya ir giç
- 6870 Һaber vir şol iki avdan ki n‘oldı
İkisi tā anuñ bir gezden öldi

- 6871 Biri anuñ helâl olmış yinür hoş
Birisine harām oldu dinür uş
- 6872 H̄aber vir şol ikiden tā kııl āgāh
İkisine bile vahy itdi Allāh
- B236a 6873 H̄aber virseñ revādur bize iy şāh
Ki Furkân'da nice kuş añdı Allāh
- 6874 H̄aber vir ol mekāmı bize müfrez
Güneş toğdı hemān toğundı bir kez
- 6875 Kıyāmet kim olısar ir eger giç
Toğınmayısar aña bir daħi h̄iç
- 6876 Nedür halka helâl oldu ve maqbūl
Yaluñuz bir kişiye tā harām ol
- 6877 H̄aber vir bir recüldeñ kim hoş āgāh
Harām oldu anuñ hatunı aña
- 6878 Talākın virmedin iy merd-i maqbūl
Ki bir sâ'at kadar ayrılmadıñ ol
- 6879 H̄aber vir bize ol nesne ki zībā
Ki kendü öldi ğayrın kıldı ihyā
- 6880 H̄aber vir şimdi ğāyet vaħtı irdi
Ki nefsi nefsüñ içinden çıkardı
- 6881 H̄aber vir bize sen iy yār-i nīkū
Ki maşrıķ mağrib arası ne deñlü
- 6882 H̄aber vir bize kim gökçek haberdür

- Yir ü gök arası di ne adardur
- 6883 Bize bir bir kerem senden beyān it
uheylinde feres ne dir ‘ayān it
- 6884 Hāber vir bizi gkek aa eyle
Deve ne dir ruā⁷²⁹ ılduça syle
- 6885 Baar ne dir uvār⁷³⁰ itse beyān it
Güne bigi beyānun o ‘ayān it
- 6886 Ne dir syle alā it bizi ekden
Zefīr ü hem ehī olur eekden
- 6887 Hāber vir kim nedür kelbūñ nebāı
Nebī itdükde avtınūñ urāı
- B236b 6888 Hedīrinde esed ālin aber vir
Ki o o alayalum biz de bir bir
- 6889 Na‘īında ne dir alat urābı
Ki gitsün gñlümüzüñ izırābı
- 6890 Ne dir alat ıyā itdüke hüdhdüd
Gereklü sz güzeldür syle lābūd
- 6891 Hāber vir fāite ötdüke zībā
Ki ta‘dīd eyledüke ol ne dir hā
- 6892 Ne dir bu devligece ötdüke tekrār
Nūvāından bizi eyle aber-dār

⁷²⁹ Metinde “ruā” eklinde yazılmı ancak anlam gerei “ruā” olarak düzeltildi.

⁷³⁰ Metinde “avār” eklinde harekelenmi ancak anlam gerei “uvār” olarak düzeltildi.

- 6893 Şaġirinde ne dir durrac söyle
Beyānuñdan bizi mesrūr eyle
- 6894 Şıyāhında ne dir söyle ħorūsı
Sa‘ādetler saña dünyā ıolusı
- 6895 ‘Iyāıtında ne dir söyle dücāce
Biter ıatunıda ıünkım cümle ħāce
- 6896 Ĥaber-dār it ne dir ötdükçe ıāvūs
Olalum tā senün luııfuñla me’nūs
- 6897 Ne dir tesbīĥ itdükçe yemāme
Büyüta üns olan ya’nı ħamāme
- 6898 Beyānuñ tāzeler her cānı bir bir
Naııık itdükçe di dıııda‘ nedür dir
- 6899 Hevāsında ne söyledi riyāhı
Seııilsin tā ki fāsidden şalāhı
- 6900 Ĥaberler vir bize hııç itmegil ‘ār
Deviyy itdükçe kim bu nār yanar
- 6901 Bizi ıaç kimse meshı oldu ııl āġāh
Nice zenb itdiler meshı itdi Allāh
- 6902 Mesā’il cümle bu gökçek laııııfe
Muĥammed dīnine olan ħalıııfe
- B237a 6903 Sizi bu ıavra rāhib ııldı itmām
Ĥalıııfe añladı n’olur serencām
- 6904 Ebū Bekr ol zamānda didi taııııkııı

Olan bu dīn-i İslām içre Şiddīk

- 6905 İřitdũñuz mi yā ařhāb-ı Aħmed
Bu rāhib kavlini yā kavm-i es'ad
- 6906 Ne'am didiler ol kavm-i hũmāyũn
Olan her sۆzleri ma'kũl u meymũn
- 6907 Ebũ Bekr ol zamān ol merd-i hāris
Didi Selmān'a yā Selmān-ı Fāris
- 6908 'Aliyy bin Ebī Tālib katına
İriş 'arz it bu hāli hāzretine
- 6909 Bu iş fetħ olısar ol muħteremden
Senũñle bile gelsũnler keremden
- 6910 Didi tā ben iřũñ ğavrına yitdũm
Muħammed faħr-i 'ālemden iřitdũm
- 6911 Didi 'ilme medīneyem muħaķķaķ
'Alī ķapusıdur anuñ budur hāķ
- 6912 Didi Selmān gitdũm tā imāme
'Alī'ye Kerremallāh ol hũmāme
- 6913 Varup virdi selā mı ķũn temāmī
Benũm üstũme redd itdi selā mı
- 6914 Didũm ben yā imāme'l-hāķ taħķīķ
Sizi oķur gelũñ luķfıyla řiddīķ
- 6915 Didi es-sem'u ve't-tā'a ila'l-lāh
Daħi Bũ Bekr'e kim Hāķ'dandur āğāh

- 6916 Baña ol dem hemān didi ki Selmān
Ki hāzırlar mıdur rāhib-le ruhbān
- B237b 6917 Didüm geldüm belī bu emr-içün ben
Ne bildüñ yā emīre'l-mü'minīn sen
- 6918 Didüm ben kimden olduñuz haber-dār
Didi virdi Resūlullāh aḥbār
- 6919 Vefātından ezel dimişdi ol şāh
Gelürler böyle gün mişlinde nā-gāh
- 6920 Yola girdük hemān hoş hūb ḥatır
Çün olduk mescidüñ bābında hāzır
- 6921 Bizi kavm içerüden çünki gördi
İmāma ʿizzetinden öri tırdı
- 6922 Görüp luḫfın ḥayādan der çıkardı
İmāma rāhib ruhbān baḫardı
- 6923 ʿAlī ol kavme çün virdi selāmı
Selāmın alup itdi ihtirāmı
- 6924 Ebū Bekr'e hemān ḫaşd itdi gitdi
Ebū Bekr aña ḡāyet ʿizzet itdi
- 6925 Başup baḡrına oldı hoş muʿānıḫ
İki gözinde öpdı mişl-i ʿāşıḫ
- 6926 Alup yanına oturdı be-her-ḫāl
Didi kim yā ʿAlī luḫf it nazar şal

- 6927 Ne söyler bu rāhib hem bu ruhbān
Mu‘āvindür saña Subbūh-ı Sübhān
- 6928 ‘Alī ol halka şaldı çünki enzār
Ki ma‘lūm oldu anlar hem her aḥbār
- 6929 Didi sen Şerceyān u şimdi Tālib
(...) atañ sen anuñ oğlı rāhib
- 6930 Didi rāhib ‘aceb sırr ne ‘aceb kār
Seni kim kıldı ismünden ḥaber-dār
- 6931 Bu ismi kendüme sırr-ile ḳodum
Kimesne bilmesin didüm oğıdum
- B238a 6932 ‘Alī eydür didi pür-nūr-ı sermed
Ki oldur ‘ammumuñ oğlı Muḥammed
- 6933 Cihāndan rıḫlet itmedin daḫi ol
Baña bir bir didi ol merd-i maḳbūl
- 6934 Didi rāhib bizi ḫūb eyle āgāh
Muḥammed ‘ammi oğlı sen misin şāh
- 6935 Benem didi aña ol nūr-ı Yezdān
Şifā-yı derd-i cān u derd-mendān
- 6936 Didi rāhib ki sen misin mu‘āyin
Olan bu baḫş-ıla billāhi ṫā‘in
- 6937 Ki seyfi-y-ile ḫāreb sen misin ḫaḳ
Beyānuñ bize bildürsin muḫaḳḳaḳ
- 6938 Bular senden mi zāhir oldu ‘ayna

Ġazāya varıcaġ Bedr'e Ĥuneyn'e

- 6939 'Alī eydür benem sen didigüñ hep
Musahhar kıldı luşfından baña Rab
- 6940 Gel iy cānum benümle ol muřāhib
Beyān-ı mu'cizāti_olduñsa řālib
- 6941 İşit evvel ne mu'cizātdı yik-ser
Resül'üñ ceddı İsmā'ıl peyember
- 6942 Direm hey ġāfil olma añla iy yār
Dikenden nice mīve itdi izhār
- 6943 Meger bir günde kim ol Bü'l-Fevāris
Gelüp bir hışm-ıla olmış mecālis
- 6944 Aña bir şavm geldiler řurādan
Ĥabīr olmaġ dilerler mācerādan
- 6945 Didiler kim nebīsin çün beyān it
Bize bir mu'cize gösder 'ayān it
- 6946 Didi kim baña i'lām eyleñüz zūd
Size her ne ki olmış-ısa mařřūd
- B238b 6947 Didiler bu dikenden eyle izhār
Yimege řābil olsun gökçek eřmār
- 6948 Du'āya çünki depreñdi řutaġı
Güzel tuffāh virdi her budaġı
- 6949 Yidi tuffāhdan anlar çün iy cān
Cemī'i oldılar gökçek müsilmān

6950 Bu nefsi zālīmūñ sensin penāhı
Müsilman eyle gökçek yā İlahī

6951 Cemī‘i şey’e sendendür ‘ināyet
Saña ısmarladuğ sen kıl hidāyet

Tetimme

Mefā‘ılün / Mefā‘ılün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--

6952 Yine ancılayın ol şāh-ı ebrār
Resülullāh olan Muhtār u Cebbār

6953 Buyurdu şānına “*innā fetahna*”⁷³¹
Ki Hāk’dur nāşırı “*naşran ‘azīzā*”⁷³²

6954 Diyen hāzretde hāş “*ıyyāke na‘bud*”⁷³³
Huzū‘-ıla diyen neşkur ve nescud

6955 Somāt-ı şevke cū‘ olan ta‘āmı
Bu nās uyır şehir anuñ idāmı

6956 İletdi Mescidi’l-Akşā’ya Mevlā
“*Fe kāne kābe kavseyni ev ednā*”⁷³⁴

6957 Şeref şuğrā ve kübrāda anuñdur

⁷³¹ Fetih 48 / 1.

Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik.

⁷³² Fetih 48 / 3.

Ve sana şanlı bir zaferle yardım eder.

⁷³³ Fatiha 1 / 5.

(Rabbimiz!) Ancak sana kulluk ederiz ve yalnız senden medet umarız.

⁷³⁴ Necm 53 / 9.

O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu.

Dilek dünyā vü ‘uḳbāda anuñdur

6958 Emīn ü mürşid ü ḥaḳḳa’l-yaḳīn ol
Olan tā “*rahmeten li’l-‘ālemīn*”⁷³⁵ ol

6959 Güneşdür tıtdı envāri revāḳı
Bedürdür yok küsūf-ıla muḥāḳı

6960 Becid ‘ālim olan eşyāda billāh
Ḥaḳīḳat luṭf-ıla vāşıl ila’l-lāh

B239a 6961 Yedi ḳat gögi seyr iden Burāḳ’ı
Ḳoyan kürsī-yi Raḥmān üzre sāḳī

6962 Olan eytām u aşḥāba mürebbī
Diyen şevḳ-ıla yā Allāh Rabbī

6963 Güzīn-i Ḥaḳ Resūlullāh u vehhāb
Diyen ‘ilme medīneyem ‘Alī bāb

6964 Nebī’nün ‘ammi oḳıdur ‘Alī’dür
Vefīdür hem şefīdür hem velīdür

6965 Bu resme bildi rāhib çünki anı
Su’ālin itmege meyl itdi cānı

6966 Pes aşlınca ki ‘ārif oldı ḥāle
Hemān dem başladı rāhib su’āle

6967 Didi rāhib ki bil iy merd-i kāmīl
Kütübler içre bulduḳ çoḳ mesā’il

⁷³⁵ Enbiya 21 / 107.

(Resūlüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik.

- 6968 Ki ŧerhin idemez bilmez bu ŧuđlı
Nebī olanuñ illā ‘ammi oğlı
- 6969 ‘Alī eydūr ki yā rāhib o ālī
Neden kim isteseñ eyle su’ālī
- 6970 Ki ħavl ü kuvvet ü kudret olur bol
Hep Allāh’un ‘Alī’dūr hem ‘Azīm ol
- 6971 ü rāhib itdi ŧerhi ol velīye
Mesā’il-i ıŧŧasın ya’nī ‘Alī’ye
- 6972 Ebū Bekr’e nitekim ıldı evvel
‘Alī’ye evvel āħir didi ekmel
- 6973 ‘Alī didi ki yā rāhib eger ben
Mesā’il ŧerhini itsem ħoŧ aħsen
- 6974 Baña ne ħāŧıl olur ħıdmetüñden
Ne olur fāyide tā ŧoħbetüñden
- 6975 Ki benden tā ki ħoŧnüd olasın sen
Didi rāhib ne didirseñ diyem ben
- B239b 6976 ‘Alī eydūr diyesin tā ki her āħ
Ki yoğ durur İlāh illā ki Allāh
- 6977 Muħammed ħađ Resülullāh’dur ŧāħ
Bizi aña muđārin ılsın Allāh
- 6978 Didi rāhib ki ħāŧıldur murāduñ
Anuñ ħađđı ki vardur i’tiđāduñ
- 6979 ‘Alī ibni Ebī Tālib ‘acāyib

Didi luḡf-ıla hoş hoş diñle rāhib

- 6980 İřit gör varsa ‘aynuñ nūrı ferı
Nedür cismüñde ismüñ müsteḡarrı
- 6981 Ol ezandur kaçan oḡınsa bir ḡul
Ḡulaḡıyla işidür ismini ol
- 6982 Ḡün arz-ı Şām’ı ḡoyup geldüñüz hep
Nedür maḡşüduñuz bildük müretteb
- 6983 Şorasız dīn-i İslām’ı muḡābil
Şahīḡ ü emr-i Ḥaḡ mı yoḡsa bāḡıl
- 6984 Daḡı řorduñ ḡumāşuñuz nedür hep
Cevābın diñle añla hoş müretteb
- 6985 Bileñce biñ ve ḡıyye kem zehab var
Anuñ mişlin ḡümüş yoḡ ḡayrı tekrār
- 6986 Ve ḡıyye on iki dirhemdür ancaḡ
Bu devr içre budur miḡdārı pes ḡaḡ
- 6987 Daḡı řorduñ umup bizden ki aḡbār
Didük ḡıl bizi dōrt yilden ḡaber-dār
- 6988 Şimāl ü hem cenūb u hem řabādur
Debūr anuñ biri bilmek revādur
- 6989 Daḡı řorduñ beyān it bize elbet
Nedür di “ḡāmilāti viḡranı”⁷³⁶ añlat

⁷³⁶ Zariyat 51 / 2.

Yükünü yüklenenlere andolsun ki.

- 6990 Bulutlar götürür şu ‘aşıkâne
Giderler bir mekândan bir mekâne
- B240a 6991 Dağı şorduñ murāduñ oldu oñat
Didüñ “*cāriyāti yusran*”⁷³⁷ añlat
- 6992 Saña bildürdüm hā olma ‘ārī
Gemilerdür yürürler baħre cārī
- 6993 Dağı siz didüñüz gökçek beyān it
Bize assām kimlerdür ‘ayān it
- 6994 Bu emre cān u dil mecmū‘ı müştāk
Melā’ikdür olan assām-ı erzāk
- 6995 Dağı on dört olan nesne muħaak
Didüñüz bir kelām itdi anı Hā
- 6996 Yedi gök yedi yir oldu müberhen
Didi Hā “*i’tiyā av‘an ev kerhen*”⁷³⁸
- 6997 İki avr üzere ıgırıcak hoş
Didiler gelmişüz biz “*ā‘i‘īn*”⁷³⁹ uş
- avluhu ta‘ālā:** “*āletā eteynā ā‘i‘īn*”⁷⁴⁰

⁷³⁷ Zariyat 51 / 3.

Kolayca süzölenlere andolsun ki.

⁷³⁸ Fussilet 41 / 11.

Sonra duman halinde olan göge yöneldi, ona ve yerküreye: İsteyerek veya istemeyerek, gelin! dedi.

İkisi de “İsteyerek geldik” dediler.

⁷³⁹ Fussilet 41 / 11.

Sonra duman halinde olan göge yöneldi, ona ve yerküreye: İsteyerek veya istemeyerek, gelin! dedi.

İkisi de “İsteyerek geldik” dediler.

⁷⁴⁰ Fussilet 41 / 11.

Sonra duman halinde olan göge yöneldi, ona ve yerküreye: İsteyerek veya istemeyerek, gelin! dedi.

İkisi de “İsteyerek geldik” dediler.

6998 Daḥi didüñ nefes urur zamānda
Ne rūḥ u laḥm u dem yoḡdur hiç anda

6999 ‘Azīmü’ş-şān olan ḥallāḡ-ı enfüs
Didi kaçan şubuh itse teneffüs

Ḳavluhu ta‘ālā: “*Ve ’ş-şubḥi izā teneffes*”⁷⁴¹

7000 Daḥi didüñ ki bildür bize bile
Yürür bir ḡabr-i nāzük şāḥib-ile

7001 Güneş bigi ḡıluram saña rūşen
Ki bil ol ḥüt u Yūnus’dur mu‘ayyen

7002 Daḥi şorduñ nedür bu rāḥ-ı beyzā
Semānuñ ortasındadır hüveydā

7003 Budur mecrāsı bil sen ḥoş mu‘āyin
Ki ḡavm-i Lūt’a olmış-ıdı Medāyin

B240b⁷⁴²

⁷⁴¹ Tekvir 81 / 18.

Aḡarmaya başladığında sabaha andolsun ki.

⁷⁴² Varaḡın derkenarında burada verilen 28 beyit kaydedilmiştir.

Ne şübhe Ḥaḡḡ’a lāyıḡ bu velīdür
Ki şāḥib-ḥütdur Yūnus nebīdür

Ḳavluhu ta‘ālā: “*Yevme neḡūlu li-cehenneme helimtele’ti ve teḡūlu hel min mezīdin*”
Kaf 50 / 30. “O gün cehenneme ‘Doldun mu?’ deriz. O da ‘Daha var mı?2 der.”

Daḥi didüñ şu ḡuş kim oldı mükrem
Aña dirlerdi ‘İsā ibni Meryem

İderdi ḡalka anuñla teraḡḡum
Benī _İsrā’īl’e anuñla tekellüm

Daği didüñ alİL olsa elāl ol
Çođ olsa hep arām iy merd-i mabūl

Gök ? göge gönlüñ hoş ut
Ki řöhret dutdı oldur nehr-i Tālūt

Dađi řorduñ Resūli böylesin bul
Degüldür cinn ü insān u melek ol

Cevābı budur anuñ ıl abūli
O hüdhüddür Süleymān' uñ resūli

Nedür ba' zı elāl oldu didüñ sen
Anuñ ba' zı arām oldu mu' ayyen

İçerken şuyı za'  itmiş şuyı bol
Ferāgat itmedin şürbinden öñ ol

elāl u hem arām içmiş budur ağ
Muađađdur diseñ ger n' ola şaddağ

Bir er bir 'avrete eyler ıābı
Velī 'üryān arada yoğ icābı

Degüldür hem eri hem āřim olmaz
Bu sözdür degme kimse 'ālim olmaz

Recül a' mā-y-ımiş olmiş muālīb
O zen 'üryān-ımiş ol demde ğālib

Daği didüñ direm bir nesne ben hoş
Ki hem fi' li vü hem terki arām uş

Eger fikr eyleseñ var?
ağıat oldu sekrānuñ řalātı

Dađi Mūsā rıdā' ın söyledüñ çün
Üç ay emdi anasın daği üç gün

Pes andan řoñra anı bağre atdı

7004 Daħi bir Şu ki Őorduñ bildüñ erden
Ne gökden indi ne çıķdı bu yirden

7005 Bu luşfı kimse bulmaz ğayr-ı mada
Feres cünbiş ider dirler ğazada

Huzā'dan ĥikmet irdi luşfa batdı

Daħi Őorduñ didüñ ķıl bizi āĝah
Ne günde söyledi Mūsā'ya Allāh

Cihān başdan başa şoldı lem'a
Ki yevm-i nūr idi ol yevm-i cum'a

Didüñ ĥazır olanlar kim idi hā
řapanca urdı çün Fir'avn'a Mūsā

Ki ĥātünı_Āsiye birkaç cevārı
Olan ĥāŐ anlar idi evde varı ?

Çü Őorduñ Ādem'i ĥüb añla bunı
Hemān altmış zirā'-ıdı uzunı

Bu fānı 'āleme tā geldi gitdi
řoķuz yüz otuz yıl dirlik itdi

Çü Őorduñ bir resül olmaĝa āĝah
Aña vaħy eyledi luşfından Allāh

Ne insān u ne cinn ü ne melekdür
Erüdür añla anı dinme dek řur ?

O Şeb kim yürüdi yir üzre ir ĝiç
Pes irkekden dişiden řoĝmadı hıç

Biri Ādem'dür anuñ biri Ĥavvā
Üçinci nāķa-i Őāliħ'di 'aşrā

Biri kebŐ-i Simā'ıl olma nāsi
Hem ejderhā olan Mūsā 'aşası

- 7006 Yir üzre kim qatlı oldı didüñ bil
Ezel öldürdi pes Hâbîl'i Qâbîl
- 7007 Didüñ yil ırqadı esdi nelerdür
Neşeb dirler aña ol bir şecerdür
- 7008 Aña hem sâc dirler aña meşrûh
Sefîne yaptı andan evvelâ Nûh
- 7009 Dağı didüñ ne şeydür Haq yaratdı
Yine luğf itdi anı şatun aldı
- 7010 Ol enfüsdür şehâdet hâşıl oldı
Olar kim fî sebîli'l-lâh oldı

Qavluhu ta'âlâ:

*“İnnallâheşterâ mine'l-mu'minîne enfusehum”*⁷⁴³

- 7011 Didüñ Hâlık ne nesnedür yaratdı
Yine kendü su'âli andan itdi
- 7012 Didi Haqq itdi Mûsâ'ya hitâbın
Yemînüñde nedür söyle cevâbın

Qavluhu ta'âlâ:

*“Ve mâ tilke bi-yemînike yâ Mûsâ”*⁷⁴⁴

⁷⁴³ Tevbe 9 / 111.

Allah müminlerden, mallarını ve canlarını, kendilerine (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır. Çünkü onlar Allah yolunda savaşır, öldürürler, ölürler. (Bu), Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da Allah üzerine hak bir vaaddir. Allah'tan daha çok sözünü yerine getiren kim vardır! O halde O'nunla yapmış olduğunuz bu alışverişinizden dolayı sevinin. İşte bu, (gerçekten) büyük kazançtır.

⁷⁴⁴ Taha 20 / 17.

Şu sağ elindeki nedir, ey Musa?

“*Ḳāle hiye ‘aṣāye etevækkeu ‘aleyhā ve ehuṣṣu bihā ‘alā ḡanemī ve liye fīhā meāribu uhrā*”⁷⁴⁵

- 7013 Didi Mūsā ‘aṣām elde ḡalel yoḡ
Ṭayanuram daḡi ḡācetlerüm çoḡ
- 7014 Didüñ sen bir recül bir ṣāḡibi kār
Ki girdi cennete ol merd-i dīndār
- 7015 Resülullāh’ı tā nehy itdi Cebbār
Anuñ ṣuḡlı bigi sen itme zinhār
- B241a 7016 İki ṣaydı ki ṣorduñ bile oldı
Biri ḡill ü biri ḡürmetde oldı
- 7017 Uçarken indi bir ḡuş baḡre nāḡār
Ki ṣoñra çıḡdı bile bir semek-vār
- 7018 İkisi bile oldı ḡuş ḡarām uṣ
Semek yinür ḡelāl oldı ḡüzel ḡoṣ
- 7019 Didüñ kimlerdür anlar kim ḡıl āḡāḡ
İkisine bile vaḡy itdi Allāḡ
- 7020 Bil anlar ümmetin oldı dimiṣler
Cemī’i hep ḡavāriyyün-imişler
- 7021 Didüñ ḡaç ṭayr zākır oldı Allāḡ
Bize Ḳur’ān içinde eyle āḡāḡ
- 7022 Ḡurāb u ḡüdhüd añdı tā budur ḡaḡ

⁷⁴⁵ Taha 20 / 18.

O, benim asamdır, dedi, ona dayanırım, onunla davarlarımaya yaprak silkelerim; benim ona başkaca ihtiyaçlarım da vardır.

Zübāb hem firāş-idi muḥakḳak

7023 Güneş bir kez ezel ʔoḳındı ancak
Ki ḥaşr olunca ʔoḳınmaz daḫi ʔak

7024 Ki ʔaʕ-r-ı bahre gün ʔoḳındı tābān
ʕAşā ʔalduḳda Mūsā ibni ʕİmrān

7025 Didüñ ḥalkā ḥelāl ü ḥüb u maḳbül
Hemān bir şaḥşa olmışdur ḥarām ol

7026 Ḥarām ol şaḥsa virmiş üç ʔalākı
Ḥelāl olmaḳ velī ğayrına bākī

7027 Suʕāl itdüñ cevāb umduñ yirine
Ḥarām olmuş meger ʕavret erine

7028 Eri olmadın ol ḥatuna ʔālık
Ki bir sāʕat hem olmamış mefārık

7029 Meger bir er ki geldi ʕavretine
Ḳasem yād eyledi Ḥak ḥazretine

7030 Ki ʕiffet kıla olmaya mübāşir
Pes andan bekleme olmaya nāzır

B241b 7031 Bu vaḳt içre aña sultān yoḳdur
Ol andı şımağa şan cānı yoḳdur

7032 Feammā nefis kim kendüsi oldu
Anuñla tā ki bir ğayrı dirildi

7033 Baḳardur oldu Ḳurʕān içre manşüş
Benī_İsrāʕıl'e tā olındı maḥşüş

- 7034 Bu ŧark u ğarbuñ aŧlın bil sen iy cān
Güneŧ her günde eyler cümle seyrān
- 7035 Baña ŧorduñ ğatuñda mu‘teberdür
Bu yir gök örtüsü di ne ğadardur
- 7036 Mūnācāt itse maẓlūm añladuğ biz
Du‘āsı müstecāb olur çıkar tīz
- 7037 Bilür ŧeksüz bunı her merd-i ‘āğil
Ne dir her dem feres olduğda ŧāhil
- 7038 Zēlīl eyle İlāhī kāfirīni
‘Azīz İslām’ı vü hem müslimīni
- 7039 Ne dir añla deve çün ola rāğī
Di hoŧ ‘iŧğ-ıla yā Allāhu Bāğī
- 7040 ‘Acebdür ŧol ki ma‘dūm ola ğūti
Nice ğādir olur ğıla sūkūti
- 7041 Baña ŧorduñ didūñ bil bildüm ārī
Bağar ne dirdi itdükçe ğuvārı
- 7042 ŧorılır her ne ğālet söyledüñse
ŧataŧursın yarın ne iŧledüñse
- 7043 Dağı ŧorduñ baña iy merd-i ‘āŧığ
Ne dir didūñ ğımār olduğça nāhığ
- 7044 Dir-idi nāhığ olduğınca ğāyet
Mūrā’īye dağı kesbine la‘net

- 7045 Nübâhında nebîh olsa ne dir it
Cevâb-ıla bizi ٲogruya al git
- B242a 7046 Ki ben maħrûmem erħamsın muħarrer
Esirge kim beni yâ Rabb esirger
- 7047 Didûñ ne dir hedîr itdükçe arslan
Cevâbın baña ilhâm itdi Sübhân
- 7048 Ki dîn Allâh'a ٲapmağdur muħağğağ
Hemân Allâh'dur ma'büdu bi'l-ħağ
- 7049 Ğurâb eydür ümemsiz yâ mu'âşir
Ğazer kıluñ niğamdan irmez âhir
- 7050 Didûñ ne dir şıyâh itdükçe hüdhüd
Su'âlüñüñ cevâbın diñle lâbüd
- 7051 Ki ben nefşüme zılm itdüm İlähî
Beni sen yarlığa yâ Rab kemâhî
- 7052 Zünübı yarlıgamaz kimsene hîç
Ki sensin yarlıgayan ir eger giç
- 7053 Becid dir fâhite Allâhu Bâğî
Ğadîm ü Ğâdir ü Ğayyüm u Vâfî
- 7054 Nüvâh itdükçe devlügenç ne dir hâ
Beyânuñ tâzeler her cânı zîrâ
- 7055 İrağlığ nâsdan üns oldı maħbûb
İrağ olsam olur ünsüm güzel Ğüb
- 7056 Ne dir añla şafîr itdükçe dürrâç

Çü sen Hallāk'sın hep saña muhtâc

7057 Hürüs ötdükçe dir her şeb ol āgāh
Ki ġāfil yatmañuz hā “uzkurūllāh”⁷⁴⁶

7058 ‘İyâtında tavuk ne dir işit bir
Ki “er-rahmānu ‘ale’l-‘arşistevä”⁷⁴⁷ dir

7059 Öter tāvus dir kavlinde zāhir
Hüve’l-Ḳuddūs oldur Evvel Āḫir

7060 İşit olsun saña tenbīh ü tavzīh
Hamāme kim becid itdükçe tesbīh

B242b 7061 Ulaş erhāma kim ol kaç^ç itdi
Varak şal şol ki hicrān itdi gitdi

7062 Saña me’vā olur elbette cennet
Becid şükr eyledi Allāh’a minnet

7063 Nedir direm naķīķ itdükçe dıfda^ç
Diseñ Allāh ulu olursın erfa^ç

7064 Anı tenzīh ider merdūd u maķbül
Deñizler ortasında zıkr olur ol

7065 Hevāsında yil esdükçe nedür dir
Direm o meh tutar cānuñda hoş yir

7066 Muṭī^çam emre yā Allāh şöyle
Baña her kim söger sen la^çnet eyle

⁷⁴⁶ Ahzab 33 / 41.

Ey inananlar! Allah'ı çokça zikredin.

⁷⁴⁷ Taha 20 / 5.

Rahmân, Arş’a istivâ etmiştir.

- 7067 Devāsında ne dir bu nār yanar
Ki yā Allāh ecrini dir “*mine’n-nār*”,⁷⁴⁸
- 7068 Direm diñle işit mensūh olanlar
Ne zenb itdi ki mesh oldu hep anlar
- 7069 Yigirmi yididür pes ol tavāyif
Günāh itdi biri olmadı hāyif
- 7070 Eger Rūm u ‘Arab’da Hind ü Çin’de
Gelür her zenb bil tafşıl içinde
- 7071 İşit ne canavar oldu vü öldi
Ricāl ü ger nisā üç gün dirildi
- 7072 Hudā ifāya kādirdür bu meşhūr
Murādullāh budur ki ola maḫhūr
- 7073 Biri fīl ve biri dübb biri erneb
Biri du‘mūş u hem zenbūr u hem ḍabb
- 7074 Biri ḥinzīr ü kırd u biri şa‘leb
Ġurāb ve ‘ankebūt u gelüp ‘akreb
- 7075 Biri ‘aḫ‘aḫ ‘uḫāb u büm u fare
Biri ejderhā biri döndi ḥımāre
- B243a 7076 Biri timsāh ve biri ḥayyehādur
Biri ḫunfuz birisi ḥunfesādur

⁷⁴⁸ Bakara 2 / 167.

(Kötülere) uyanlar şöyle derler: Ah, keşke bir daha dünyaya geri gitmemiz mümkün olsaydı da, şimdi onların bizden uzaklaştıkları gibi biz de onlardan uzaklaşsaydık! Böylece Allah onlara, işlerini, pişmanlık ve üzüntü kaynağı olarak gösterir ve onlar artık ateşten çıkamazlar.

- 7077 Biri fehd ü birisi ibn āvā
Biri yerbū‘ anuñ biri selvā
- 7078 Feammā fīlden evvel ol āgāh
Behāyim çiftlenürdi ol çü her gāh
- 7079 Anı bu zenb-ile mesh itdi Allāh
Çü şekli fīle döndi oldı gümrāh
- 7080 İşit dübbi nedür bil bir recül kul
Helāl-ıla harāmı seçmedi ol
- 7081 Anı mesh itdi ayu kıldı Allāh
Aña āsān her iş oldur ŝehinŝāh
- 7082 Pes erneb ‘avret-idi gerçi hüsne
Cünüb yürür ğusl itmezdi aşla
- 7083 Anı mesh itdi Allāhu ta‘ālā
Bu zenb-ile ‘aceb merdūd-ı dünyā
- 7084 Bu du‘mūŝ pes bir merd-i bātıl
Olur Allāh-içün bilmez mecādil
- 7085 Ta‘ālā ŝānuhu mesh itdi Allāh
Uludur fehm olunmaz kudretullāh
- 7086 İŝit zenbūrı bu erdür n’iderdi
Yalanlar, ‘ālim olana sögerdi
- 7087 Nebīnūñ mürŝididür oldı rāciḥ
Anuñ meddāḥı Ḥaḳ’dur olma ḳāriḥ
- 7088 Anuñ zemmāmı zenbūr olsa n’ola

- Güzīn itdi anı çün Hax ta'ālā
- 7089 Ezelde bir qarı-y-ımiş meger dabb
Hax'uñ katında olmaz andan ağıdab
- 7090 Zinā ehli-y-ımiş ğāyet o ğaddār
Düzermiş birbirine halkı nāçār
- B243b 7091 Çü mesh oldı gezerdi hor u ebter
Keler kıldı anı Allāhu ekber
- 7092 Hanāzīri işit iy merd-i dānā
Yedi yüz kimse-y-idi hep Naşārā
- 7093 Bil anlar kimler idi iy mükerrerem
Yedürdi māide 'İse'bni Meryem
- 7094 Yediler kırk şabāh olunca handān
Birisi olmadı anuñ müsilmān
- 7095 Müsilmān olsalar añla n'olurdu
Ebed ol māide dāyim qalurdu
- 7096 Cemī'isini mensūh itdi Allāh
Hax'uñ mekrinden olmadı çün āgāh
- 7097 İşit kırd olanı mü'min degüldür
Yehūdī cümlesi pes yüz recüldür
- 7098 Filistin'de balık avladılar çün
Cemī'isini Allāh itdi maymun
- 7099 Olıban şekl-i maymun āşikāre
Qazāullāhdur geldi ne çāre

- 7100 Bu şa'leb bir kişi-y-imiş harāmī
Şoyar huccācı eyler intiķāmı
- 7101 Bu çirkin hūy-ıla mesh oldu nāgāh
Ki şa'leb şūretin geydürdi Allāh
- 7102 Meger bir kimse cīfe yirdi vāfir
Anuñ şekli ğurāb oldu pes āhir
- 7103 Örumcek sāhire zendür n'iderdi
Erine sihr ider 'aqlı giderdi
- 7104 Aña hışm irdi mesh oldu ol āgāh
Anuñ şeklin örümcek kıldı Allāh
- 7105 Biri yalın tanuķ olur n'iderdi
Huķuķ-ı nāsı kim men' iderdi
- 7106 Aña qahr irdi mensūh itdi Allāh
Ki şeklin kelbe döndürdi ol āgāh
- 7107 Bu 'aqreb bir recül nemmām idi ol
İki yüzlü-y-idi bed-kām idi ol
- B244a 7108 Ğazab itdi anı Hāķ kıldı mensūh
Hemān üç gün diri kıldı pes ol şūh
- 7109 Ta'amı ihtikār eylerdi 'aķ'aķ
Kız ola tā şaşam dirdi budur hāķ
- 7110 Anı mesh itdi Hāķ çün oldu şāne
Ki döndi şūreti bir şaĝşıĝane

- 7111 Meger bir er var-ımiş pür-melâmet
Baḥîl ü ehl-i kibr-imiş be-ġāyet
- 7112 Bizi ‘afv eyle kııl vāşıl ilallāh
‘Uḳāb itmiş anı mesh̄ itmiş Allāh
- 7113 Şehir ḥalkına müstevfî iderdi
Çün ölçer ġayre ekserdi giderdi
- 7114 Ki egri gitdi toġru tutmadı rāh
Anı tā bayḳuşa mesh̄ itdi Allāh
- 7115 Çü bizden iki er idindi çün tîz
Birisi āḥarın bilmezdi hergiz
- 7116 Anı fare itdi Ḥaḳ bildürdi saña
Resûlullāh füveysîḳ didi aña
- 7117 Meger bir kedḥudā karındı söndi
Büyüdi şekl-i ejderhāya döndi
- 7118 Şehir ḥalkını incidür n’idermiş
‘Avāne-hā becid yardım idermiş
- 7119 Anı mensūḥ idüp bu resme Allāh
‘Azîzü’l-intiḳām oldur şehinşāh
- 7120 İşit kim bir recül dönmiş ḥımāre
Yalan and-ıla olmuş yüzi ḳare
- 7121 Ḥaḳîḳat bil ki mesh̄ oldı ne şekkdür
Görenler dirdi şekk yok bu eşekdür
- 7122 İşit timsāḥı kim her dem n’iderdi

Zinā eylerdi dāyim zen arardı

- B244b 7123 Ğazab irdi anı meşğ itdi Allāh
Ki kıbtīlerden-idi ol ki āgāh
- 7124 Yılan vālī recüldi bil n'iderdi
Ki haksuz, nāsa ğāyet zulm iderdi
- 7125 Anı meşğ eyledi Allāhu a'zem
Ki mazlūmuñ mu'ini Hāḡḡu ekrem
- 7126 Bu ḡunfuz bir recüldi ḡabr açardı
Kefen şoyardı her gice ḡaçardı
- 7127 Anı mensūḡ kıldı Hāḡ ta'ālā
Anı kirbi idüp Hāyḡu tüvānā
- 7128 İşit kim ḡunfesā olan n'olurdi
Ḳızı zevcini kendüye oḡurdi
- 7129 Aña çün Hāḡ ğazab kıldı ol āgāh
Ṭoñuzlan böçügi itdi pes Allāh
- 7130 İşit fehdi ne şaḡş-ıdı mu'ayyen
Seni Hāḡ şaḡlasın sevme anı sen
- 7131 Tekebbür kimsedür çoĝ-ıdı mālī
Göñül yıḡardı yimezdi ḡelālī
- 7132 Ğazab itse ḡaçan kim ol 'avāma
Dökerdi cümle mālın intiḡāma
- 7133 Meger kim bir recüldi ibni āvā
Ḳatı fussāḡ-ıdı ğāyetde aḡvā

- 7134 Kişi ne destimāline ıkardı
Yenine yaklaşur anı Çıkardı
- 7135 İnerdi yanına oynın yararđı
anā‘at eylemez ayrın arardı
- 7136 aal kıldı anı mesh itdi Allāh
Cemī‘ī emre hākimdür ŐehinŐāh
- 7137 Ezel hātūndan gōkek cemāli
Ki men‘ itmezdi nefsinden ricāli
- B245a 7138 Anı yerbū‘ idüp mesh itdi Allāh
Ki hikmet udret anuñdur ol āgāh
- 7139 Zinā ehli meger bir ‘avret olmiş
Cemāli mesh olup selvāya dōnmiŐ
- 7140 İlāhī ılma yā Rab bizi mensūh
Senūñdür ‘arŐ u ferŐ ü cism ü hem rūh
- 7141 Her iŐ emrūñe rām u cümle meftūh
Ki sen Fettāh’sın uddūs u Sübbūh
- 7142 Hılāf imkān yok sen zāt-ı pāke
Münezzehsin irer ‘ālem helāke
- 7143 Nedür bunca belā bir muşt ola hāk
Senūñdür udret olmaz sırra idrāk
- 7144 İrerse luf-ı Őükrūñ kāmilüz biz
Buyurduñ kim alūm u cāhilüz biz⁷⁴⁹

⁷⁴⁹ İgili ayet için bakınız. Ahzab 33 / 72.

- 7145 Zālūmuñ her işi cehl ü haṭādur
Kerīmün dāyim iḥsān u ‘aṭādur
- 7146 Bizi yā Rab sen kıl hoş müeyyed
Şefī‘ olsun bize maḥşerde Aḥmed
- 7147 Bizi sen enbiyā dīnine қоş tamām
“*Fe-inne’d-dīne ‘indallāhi’l-İslām*”⁷⁵⁰
- 7148 Gel imdi añla hā kıluram āğāz
Ne ṭavr-ıla ‘ayān itmişdür i‘cāz
- 7149 Kişinüñ tāzeler cisminde rūḥın
Virür her laḥza rūḥınuñ fütūḥın
- 7150 Anuñ kim ṭavrıdur āyīn ü İmān
Olur bīmār u dil derdine dermān
- 7151 Oturmuşken bile aşḥāb u aḥbāb
Ne vāқи‘ oldı direm diñle deryāb
- 7152 Esed oğlı Halef irişdi fi’l-hāl
Didi kim yā Muḥammed göñlümüz al
- B245b 7153 Bize vir bu dikenlerden yimişler
Disünler işiden dirmiş yimişler
- 7154 Eger bir demde kim eylersin iy cān

Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yükledi. Doğrusu o çok zalim, çok cahildir.

⁷⁵⁰ Al-i İmran 3 / 19.

Allah nezdinde hak dın İslām'dır. Kitap verilenler, kendilerine ilim geldikten sonradır ki, aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler. Allah'ın âyetlerini inkâr edenler bilmelidirler ki Allah'ın hesabı çok çabuktur.

- Oluruz ʿışk-ıla biz hoş müsilmân
- 7155 Duʿā kılmış dilemiş anda hâcet
Hemân itmiş duʿâsın Hakk icâbet
- 7156 Dikenler virmiş ol vaktin şemerler
Yayılmış ʿâleme defʿi haberler
- 7157 Müsilmân olmuş üç kemîne bile
Bu muʿciz tolmış ol dem ilden ile
- 7158 Şu deñlü itdi Hakk ʿâlemde izhâr
Bize irişdi geldi şimdi aḥbâr
- 7159 Bu iʿcâzı işitdük olma cebbâr
Seni Allâh öger sen eyle ikrâr
- 7160 Vücūduñ şehrine gir ol müdebbir
Dürüş hâ Hakk'a ikrâr eyle bir bir
- 7161 Olursın cümle maḫşūdâta vâşıl
Murāduñ neyse ʿâlemlerde ḥâşıl
- 7162 İlâhî enbiyâlar ʿizzeti-y-çün
Cemîʿî aşfiyâlar ḥürmeti-y-çün
- 7163 Olar ḥaḫḫı ki yalvardı lisânı
Ḳodılar ḥayr-ıla adı vü şanı
- 7164 Olur elṭâf-ı ḥayrât-ıla sâbık
Ḥaḫḫat oldılar ʿışkuñda şādık
- 7165 Senüñ şevḳüñde teslîm itdiler cân
İrişdi ḥazretüñden biñ biñ iḥsân

- 7166 Kāmu aġyārdan dönderdiler yüz
Saña yüz tıtdı hep cān virdi yüz yüz
- 7167 ‘Azāb-ıla bize kabır itmegil tar
Cehennemde bizi yandırma kırtar
- B246a 7168 Bizi mecmū‘-ı āfetden hālaş it
Nebīler serveri katında hāş it
- 7169 İdüp bu mu‘cizātı saña taķrīr
Dürüşdüm eyledüm bu resme taķrīr
- 7170 İşitdüñse oñat sen bu beyānı
Sevindürdüñ göñül şehrinde cānı
- 7171 Çü olduñ mu‘ciz-i Aħmed’den āġāh
Şalātı vir seni nūr itsin Allāh

En-na‘tu Seyyidü’r-rūsül ve mürşidü’s-sübül

Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün
.--- / .--- / .--- / .---

- 7172 Senüñ zātuñda açıldı bu eşyānuñ zühūrātı
Ki vācib zātınuñ sensin haķīķat çünki mir’ātı
- 7173 Çü sen rūhu’l-haķāyıkısın kalemsin sende müdrecdür
Egerçi püşt-i Ādem’den çıkardı Haķ bu zerrātı
- 7174 Sen olduñ vālid-i ekber velī Ādem kebīr oldı
Haķīķatde bilür ‘ārif bu sırruñ var beyānātı

- 7175 Çü sensin ‘illeti gâ’i senüñ şānuñdadur “*levlāk*”⁷⁵¹
Muḥakḳak oldı zātuñdan bu mevcūdātuñ işbātı
- 7176 Bu maḥlūḳāta kim Ḥaḳ’dan getürdüñ ḥaḳḳı ḥaḳ ḥaḳsın
Ḥaḳīḳat mu‘cizātuñdan bu Ḳur’ān uşda āyātı
- 7177 Sen ol maḥbūb-ı ḥazretsin senüñ-çün ḳullara Ḥālīḳ
Cemālin gösderüp yarın bizer ‘ışḳuñda cennātı
- 7178 Ḳaçan kim ‘ālem-i milke ki sen gelmek murād olduñ
Yaratdı baḥr ile berde senüñ-çün hep beriyyātı
- 7179 Çü şemsi’d-dīnsin nūruñ zuḥūr itdi vü maḥv itdi
Yeğüş u Neşr u ğuzātı Menāt ‘Ūḳ u hem Lātı
- 7180 Saña vaḥy indi Rabbānī pes āmennā ve şaddaḳnā
Muḥakḳak Ḥaḳ ta‘ālādan getürdüñ bu risālātı
- 7181 Senüñ kim añmasa evvel şenāñı yā Resūlullāh
Du‘āsı müstecāb olmaz ḳabūl olmaz münācātı
- B246b 7182 Bu mevcūdātuñ içinde sa‘ādet-mend oldur kim
Seni ḥoş zıkr ider evvel geçer ḥazretde ḥacātı
- 7183 Getürüp saña ĩmānı seni kim cān-ıla sevse
‘Azāb-ı nārdan çekmez cehennemde beliyyātı
- 7184 Nebīler bigi ‘ālimler şehā ümmetlerüñden var
Olur i‘cāzuñuñ fer‘i olaruñ hep kerāmātı
- 7185 Hüve’l-Evvel, Hüve’l-Āḥir, Hüve’l-Bāḫm, Hüve’z-Zāḥir
Saña ‘āyid olur sırdur bidāyātı nihāyātı

⁷⁵¹ “Levlāke levlāk lemā halakte’l-eflāk”, “Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım” anlamında sufilerce hadis olarak kabul edilen söz.

- 7186 Muḥammed'sin ki olmışsın kamu muḥtārdan muḥtār
Olur çün fā'ili muḥtār olanuñ iḥtiyārātı
- 7187 Kimi 'ayyūka irgürmek dilerse Ḥaḳ ta'ālallāh
Saña mü'min ider anı virüp evvel hidāyātı
- 7188 Seni Tevrāt vaşf itmiş anı şerḥ eylemiş Furḳān
Bize Allāh'dan geldi mu'an'andur rivāyātı
- 7189 Seni İncīl na't itmiş olursın şonra mürselsin
Anı 'İsā mübeşşirdür 'ayān oldı dirāyātı
- 7190 Şalātı saña virürmiş Zebūr'a başlasa Dāvud
Ne sırdan dirmiş geldi bize irdi ḥikāyātı
- 7191 Zihī sultān-ı a'lemsin ki mişlüñ ekrem olmaz hīç
Zihī sübhān-ı a'zam kim saña virmiş kemālātı
- 7192 Eger bildürmeseñ Ḥaḳḳ'ı bize seg ḥande eylerdi
Şükürler Ḥaḳḳ'a kim bildük ḥarāmātı ḥelālātı
- 7193 Saña “*tā-hā*”⁷⁵² ḥiṭāb oldı ki dirsın sen yā Aḥmed
Bu sırrullāhdur rüşen bularuñ var işārātı
- 7194 Gelür senden kerem zāhir kerem Allāh'a lāyıḳdur
İdiser mücrime raḥmet yuyısar hep cināyātı
- 7195 Saña kim ittibā'itse bulur cennetde ḥūrātı
Ḥaḳīḳat 'ayn-ı rūḥ olur bulur rūḥānī lezzātı
- 7196 Bu bir maḥzā 'ināyātdur gör cennetde dīdārı

⁷⁵² Taha 20 / 1.

Tâ, Hâ.

Kimüñ āşarı şer'üñle olur vicdān u hālātı

- B247a 7197 Seni rahmet yaratdı Hāq budur pes 'ayn-ı fażlullāh
Muṭī'ī seçdi 'āşīden şehā şer'üñ 'alāmātı
- 7198 Saña kāfir olan kimse haķīkat Hāķķ'ı fehmi itmez
Tutupdur gönlinüñ milkin çün eyleseñ hayālātı
- 7199 Seni girçek sevenler hep sever faķrı olur muḥtāc
Budur çün milk-i 'uķbānuñ imārātı emārātı
- 7200 Kelāmuñ hikmetin tıydı şu kim aldanmaz hergiz
Bu Yunan felsefiyātiye Buṭrāt'ıñ fişārātı
- 7201 İrişür maķ'ad-ı şıdķa bulur a'lā-yı 'illiyyīn
Seni haķķāni kim sevse virür Hāq bu maķāmātı
- 7202 Severdi saña aķ dirdi irüp 'izzetlere buldı
Anuñ-çün Mūsā 'İmrān Hāq'ıñ katında mīķātı
- 7203 Bilindi naşş-ı ķātı'dan ki şer'üñ ğayr-ı vācibdür
Bilirüz vācibüñ vācib olur bī-şekk ri'āyātı
- 7204 Bu 'arş u ferşüñ arası ķamu evrāķ-ıla tılsa
Yazılsa vaşfuña yitmez eger biñ yılda bir ķatı
- 7205 Huzā meddāh ola çünkim senüñ hulķuñ ola Qur'an
Şafāyī nice vaşf itsün dilüñ ķāşır 'ibārātı
- 7206 Çün Allāh oldı meddāhuñ beşer pes nice vaşf itsün
Hele bir şemme na'tuñdan irer Hāķķ'ıñ 'ināyātı

Bu faşl İsmā‘îl ‘aleyhi’s-selām sūd virmez koyun emceginden sūd şağduğın beyān eyler. Ancılayın Hıtm-i enbiyā ‘aleyhi ve ‘aleyhimü’s-selām sūd virmez hasta koyun emceginden sūd şağduğın ‘ayān eyler.

Mefā‘îlün / Mefā‘îlün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

- 7207 Şığındum Hıkk’a bu destüm şığadum
Çün oldı mu‘cize yazmağ murādum
- 7208 Bu ferş ü ‘arş olup emrüñe maħküm
Seni melce kılan olmadı maħrüm
- 7209 Melāzum mesnedüm sensin İlahî
Kamu bîçärenüñ sensin penāhı
- B247b 7210 Kamu ‘ālemlerüñ Hallāk’ı sensin
Muħaqqıq bu ki hem Rezzāk’ı sensin
- 7211 Bu maşnū‘ātuñ her cüz’i pervāz
Degül hācet bu ef‘ālüñde enbāz
- 7212 Kamu zerrātı maşnū‘uñ ‘acāyib
Bu maħlūkuñda hikmetler ġarāyib
- 7213 Anuñ her zerresine ‘aql irişmez
Anuñ keyfine ‘ākiller girişmez
- 7214 Sen olduñ çünki bu emlāke bā‘is
Kamu fānī olursan yine vāriş
- 7215 ‘Üzeyr anuñ daħi ‘İsā vü Hārūn
Ta‘ālā şānuhu ‘ammā yağülün

- 7216 Cemî'î enbiyâlardan ol āgâh
Olurlar şevk-ıla hoş 'abd-i Allâh
- 7217 Nebî 'ilme medînedür 'Alî bâb
Hep aşhâbı vü âli hayru'l-aşhâb
- 7218 Açayın ben saña gökçek bu bâbı
Koma kalbünde şâhum ıztırâbı
- 7219 Medîne hoş nazar-gâh oldı der-hüb
Müzeyyendür kamu etrâf-ı maḥbûb
- 7220 Anuñ billâhi mişli var mı yâ şâh
Çün olmışdur güzel manzûr-ı Allâh
- 7221 Kemâlât-ıla zîbâ hoş mu'ayyen
Huzâyî şer'-i ḥasnâdan müzeyyen
- 7222 Müzeyyindür anı çün Ḥaḫ ta'âlâ
Anuñ-çündür zemâyimden mu'arrâ
- 7223 Ola şol nesne kim manzûr-ı Allâh
Bilinür mi daḫi ancılayın şâh
- 7224 Bu bâb açıldı çıkdı hep ḫaḫâyık
Cevâhirlere durur hem dürr-i fâyık
- B248a 7225 İşit bir cevherin gelgör bürâder
İki 'âlemde ol kıymetde ber-ter
- 7226 Çıkan cevher 'Alî'nün dapusından
Ki ya'nî şehri-i 'ilmüñ kapusından
- 7227 Yazayın lafzını iy merd-i maḫbûl

Nice ‘ālim ki yüz biñ cān deger ol

“*En-nāsu niyāmun fe izā mātū intebhū*”⁷⁵³

- 7228 Uyurlarmış bu yirde nāsı çün hep
Ölincek aña olurmış müretteb
- 7229 Bu yirde gördüğün cümle düşündür
Eger kavluñ eger gāyet eşekdür
- 7230 Uyurken gördüğün düşdür muhaqqak
‘Alī kavline ‘ārifsen güzel bak
- 7231 Bilürsin aşlın olma lāübālī
Bilürseñ penç hazretten mişāli
- 7232 Bu dünyāda ne kim gördünse bir bir
İderler āhıret güninde ta‘bır
- 7233 Şarāba Hāq komış seksen ağaç had
Beyānın böyle kılmış şer‘-i Aḥmed
- 7234 Eger kul olsa kırk olurdı şaddak
Hanīfe mezhebi budur, budur hāq
- 7235 Eger bunda dögilmedünse zāhir
Olur ‘uqbāda oddan kamçı āhir
- 7236 Zināda ergen olsa yüz ağaçdur
Uzunı her birinün bir kulaçdur

⁷⁵³ “İnsanlar uykudadır. Öldükleri zaman uyanırlar.” Hz. Ali. Bkz. Reşîdüddin Vatvat, **Hazret-i Ali’nin Yüz Sözü (Gül-i Sad-Berg)**, çev. Hocazāde Abdülaziz Efendi, yay. haz. Prof. Dr. Adem Ceyhan, 2. bs., Buhara Yayınları, İstanbul, 2011, s.145.

- 7237 Biri seksen biri yüzdür ne sırdur
Kebîre şaydılar ikisi birdür
- 7238 Cevâbın diñle kılduñ çünki der-hôst
Benüm iki gözüm nûrısın iy dost
- B248b 7239 Bilen eşyâyı künhiyle temâmî
İki nev' üzre didiler Һarâmî
- 7240 Һarâm oldu li-ğayrih hem li-‘aynih
İşit şāhum beyānidur güzel bih
- 7241 Li-‘aynih cümle edyānda Һarām ol
Li-ğayrih ba‘zıda iy merd-i maқbūl
- 7242 Her edyānda Һarām olan budur Һaқ
Cezāsı çoğ olur añla muҺaққaқ
- 7243 Her edyānda Һarām itdi zināyı
Güzel sırdur bil iy merd-i Һudāyî
- 7244 Һelāl olaydı bu dise özense
Ne şekk kāfir olur buña güvense
- 7245 Şarāb içmek cezāsın bil budur Һaқ
Kebîredür velî andıdur alçaқ
- 7246 Һelāl olaydı bu dise güvense
Ne şübhe kāfir olur ger özense
- 7247 Ne direm diñle ‘ārif ol Һaber-dār
Virürem saña dürlü dürlü aҺbār
- 7248 İşit ‘ışq-ıla kim ol dīn Һabîbi

- Ne mu‘ciz kılmış Allāh’uñ ĥabībi
- 7249 Anuñ hem ceddi İsmā‘īl peyember
Bu resme mu‘cize itmiş bürāder
- 7250 Çün anlar şıgadı el şındı girçek
Revān süd virdi ĥoř bir yābis emcek
- 7251 Ne direm diñle gel nicedür aşlın
Bilürsin diñleseñ ĥoř aşl-ı faşlın
- 7252 Olursın ‘ālem-i ma‘nīde ‘ārif
Saña tābi‘ olurlar her řavāyif
- 7253 İşit tā eylerem ben saña i‘lām
Bunı çün bildüñ olduñ rükn-i İslām
- B249a 7254 Kaçan kim zāhir olmış ‘ayn-ı Zemzem
İşitmiş her şaraf Allāhu a‘lem
- 7255 Kırā kavminden anda ĥāzır olmış
Bu sudan içiben ĥoř ĥātır olmış
- 7256 Çün İsmā‘īl idüp anları da‘vet
Dimiş bu ‘ayn-ı ĩmān ĥoř sa‘ādet
- 7257 Çün itmiş anlara ol ‘arz-ı ĩmān
Cemī‘i istemişler anda bürhān
- 7258 Dimiş ta‘yīn idüñ kim ne dilersiz
Murāduñuz virem her ne seversiz
- 7259 Dimişler bil murādumuz bu gerçek⁷⁵⁴

⁷⁵⁴ Metinde “gerekçek” şeklinde yazılmış ancak vezin ve anlam gereği “gerçek” olarak düzeltildi.

Ki sūd vire bize bir yābis emcek

- 7260 Getürmişler aña bir şāt-ı hurrem
Elin emceklerine sürmiş ol dem
- 7261 Dimiş kim çün haq̄īkat sensin Allāh
Bu yir gök halkına sensin penāgāh
- 7262 Beni sen mürsel itdügüñ haq̄ı-y-çün
Bu rāh-ı Haq̄q̄'a yitdügüñ haq̄ı-y-çün
- 7263 Bu yābis emcege sūd vir revān it
Bu zībā luṭfuñı benden 'ayān it
- 7264 Hemān şağmış irişmiş izn-i Allāh
Haq̄'uñ luṭfından ol kavm olmuş āgāh
- 7265 Aña virmişler ol demde o şātı
Bile yüz baş koyun bil bul necātı
- 7266 Şağarmış hoş murādı olduğınca
Cihān milkinde bākī ḳaldüğınca
- 7267 Bizi yā Rābbi şīr-i mağfiretten
Pür eyle hurrem idüp ma'rifetden
- 7268 Kerem andan “*huvallāhu aḫad*”dur⁷⁵⁵
Ġanī vü Ḳādir “*Allāhu 'ş-şamed*”dür⁷⁵⁶

B249b **Tetimme**

⁷⁵⁵ İhlās 112 / 1.

De ki: O, Allah birdir.

⁷⁵⁶ İhlās 112 / 2.

Allah Samed'dir.

Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

- 7269 Yine bu resm-ile ol nūr-ı sermed
Ḥaḳīḳat kāyinātuñ cānı Aḥmed
- 7270 Cihāna nūr viren şa‘şa‘a pāk
Gelen Allāh’dan şānına “*levlāk*”⁷⁵⁷
- 7271 Olan her vaḥy-i Rabbāniyye mehbiṭ
Olur şer‘insüz olan iş muḥabbat
- 7272 Giderdi şirk ü şekki Ḥaḳ’dan āgāh
İdüp pāk eyledi elḥamdülillāh
- 7273 Aña hem enbiyāya vir şalātı
Bulursın tā ki dīnūñde şebātı
- 7274 Ḥuzā ḳatında oldu her biri ḥaş
Bulara mü’min olsañ olur iḥlāş
- 7275 Bize öğretti ḥoş şer‘-ile āyīn
Bize rūḥ oldu ol ḥatmi’n-nebiyyīn
- 7276 Şalātı vir becid luṭfuñla yā Ḥayy
Aña vü āline dāyım peyāpey
- 7277 İşit bir bāb açayın saña yab yab
Ma‘ānisi beyānın diñle deryāb
- 7278 Saña bir söz didüm evvelde şāhum
Anuñ ba‘zı beyānidur bu māhum

⁷⁵⁷ “Levlāke levlāk lemā halakte’l-eflāk”, “Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım” anlamında sufilerce hadis olarak kabul edilen söz.

- 7279 Saña bir söz direm gāyet güzel hoş
Zekātın virmeğedür hem harām uş
- 7280 Bu dīn içre zekāt oldı muhaqqak
Nişābuñ şer‘inüñ rub‘ı budur haq
- 7281 Bu deñlü besdür olur bunda kāfī
Ezel yazdum güzel yirinde vāfī
- 7282 Şerī‘at hem tarīkat hem haqīkat
Ne didilirse ehli didüm oñat
- B250a 7283 Zekātın virmese görse bu düşün
Nice ta‘bīr olur maşşerde düşün
- 7284 Okı gör gāfil olma hoş ol āgāh
Saña ta‘bīrini buyurdı Allāh
- 7285 Buyurdı Haq kelāmı n’olısardur
Öñinde nice ta‘bīr olısardur

“*Vellezīne yeknizūne’z-zehebe ve’l-fiđđate ve lā yunfiķūnehā fī sebīlillāhi fe beşşirhum bi-‘azābin elīm*”⁷⁵⁸

“*Yevme yuħmā ‘aleyhā fī nāri cehenneme fe tukvā bihā cibāhuhum ve cunūbuhum ve zuhūruhum, hāzā mā keneztum li enfusikum fe zūķū mā kuntum teknizūn*”⁷⁵⁹

⁷⁵⁸ Tevbe 9 / 34.

Ey iman edenler! (Biliniz ki), hahamlardan ve râhiplerden birçoğu insanların mallarını haksız yollardan yerler ve (insanları) Allah yolundan engellerler. Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte onlara elem verici bir azabı müjdele!

⁷⁵⁹ Tevbe 9 / 35.

(Bu paralar) cehennem ateşinde kızdırılıp bunlarla onların alınları, yanları ve sırtları dağlanacağı gün (onlara denilir ki): “İşte bu kendiniz için biriktirdiğiniz servettir. Artık yığmakta olduğunuz şeylerin (azabını) tadın!”

- 7286 Gümüş altun yığar şunlar ki ir giç
Pes infāk eylemez Allāh'ı çün hıç
- 7287 Beřāret eyle anlara temāmet
‘Azāb-ıla elīm olsun be-ęāyet
- 7288 Cehennem nārına tā kızdururlar
Anuñla aña ol gün key ururlar
- 7289 Alınlarına uralar bu dāęı
Uralar yenlerine hem budağı
- 7290 Daği aręalarına uralar dāę
Belālardan İlāhī sen kıl ırağ
- 7291 Diyeler nefsuñüzüñ genzidür şu
Taťuñ keřr itdüñüz dadıdur bu
- 7292 Özüñi bu beyāna hoş inās it
Kalanın var buña gör e kıyās it
- 7293 Huzāyā sen bizi ‘afvuñla hāř it
Bu çirkin çirk-i dünyādan halāř it
- B250b 7294 Dilenciyüz zelīl ü hor u ‘āciz
Açılsa bāb-ı luťfuñ bize cāyiz
- 7295 Açıkdur raĥmetüñ bābı ki zībā
Kişi maĥrüm ola andan ki hāřā
- 7296 Günehlü derdine sensin çü řāfī
Saña işmarladuğ ol bize Kāfī
- 7297 Yüzümüz qaradur muĥtāc u miskīn

Āġıṣnā yā ġıyāse'l-müstaġīṣin⁷⁶⁰

- 7298 Münācātuñla lezzetler naşīb it
Ki marzātuñ ıarıķın hoş ıarıb it
- 7299 Muḥabbet ehl-i ḥubbın ııl müyesser
Bize ııl ḥazretuñ rāhın musaḥḥar
- 7300 Ne direm diñlegil bir pāre rūḥum
Beyānumdan ne dir añla fütūḥum
- 7301 Muḥammed mu'cizātıdur bu gerçek
Nice süd virdi hoş bir yābis emcek
- 7302 ıulaķ tut ġāfil olma 'aşıķ-ısañ
Anuñ cān u ġöñülden şādık-ısañ
- 7303 Saña bir söz direm zībā be-ġāyet
Heşām bin Ḥubeyş eyler rivāyet
- 7304 Didi añlañ Resūlullāh n'itdi
Çıķuben ġārdan çün hicret itdi
- 7305 Bile gitdi Ebū Bekr anda taḥķīķ
Ki oldur rūḥ-i pāk, yār-i şiddīķ
- 7306 Anuñ bir çākeri hem ismi 'Āmir
ıulaġuz oldı 'Abdullāh zāhir
- 7307 Gelüben Ümmi Ma'bed ḥaymesine
Hemān dem ıondılar hoş sāyesine
- 7308 Bilürlerdi kerīm-idi o ḥātūn

⁷⁶⁰ Dinin harab olmasından sana sığınırım.

Süd ü ħurmā alalar tā ki şatun

- B251a 7309 Didi umduġuz ola-y-ıdı bizden
Dirīġ olmazdı vallāhi sizden
- 7310 Bu yir қаһт oldu olduġ böyle iy cān
Bu yıl olmadı hīç bir kerre bārān
- 7311 Resūlullāh baġdı anda gördi
O ħayme içre bir қoyun yetürdi
- 7312 Didi yā Ümmi Ma‘bed kim nedür bu
Didi kim ħastedür iy yüzi қutlu
- 7313 Sürüsinden bunu kim ayru қordı
Ža‘īf olduġı-çün ayrıldı қaldı
- 7314 Didi şimdi südi yoġ mıdur anuñ
Südi yoġlıġına var mı nişānuñ
- 7315 Didi ol resme ħaste şanma iy cān
Südi olmaġa tā kim ola imkān
- 7316 Şaġayın iznüñ olursa revādur
Didi atam anam saña fidādur
- 7317 Yaraşur saña saġlıġuñda saġış
Görinür cümle tertībūñde saġ iş
- 7318 Elin emceklerine def‘i sürdi
Revān fi’l-ħāl bismillāhi didi
- 7319 İdüp emceklerin süd Ĥaġ tebārek
Elin degdügin itdi hoş Ĥaġ mübārek

- 7320 Anuñ emceklerine süd yügürdi
Ağırlandı ayakların[1] gerdi
- 7321 Eline hoş bir ulu kaş'a aldı
Cemā'at içmek-içün südi şağdı
- 7322 Pür itdi kaş'ayı ol nūr-ı sermed
Ezel sen iç didi yā Ümmi Ma'bed
- 7323 Cemā'at bir bir içdi anı kandı
Cemī'ī içdüginden soñra içdi
- B251b 7324 Edeb öğren işit sünnet nedür sen
Uluyam diyüp ahmağ olma igen
- 7325 Aluben kaş'ayı bir dahi şağdı
Hoş Ümmi Ma'bed'ün öñinde kodi
- 7326 Bahāsın viridi de rihlet buyurdi
Medīne 'azmi tedbīrin gördi
- 7327 Şafā sürdi be-gāyet Ümmi Ma'bed
Çü necmi bu şerefden oldı es'ad
- 7328 Hūdā'dan nāgehān bu devlet irdi
İlinde süd bulunmazken şağardı
- 7329 'Ömür ezmānına varınca sen bil
Temāmet şağdı anı on sekiz yıl
- 7330 Nebī yārenleriyle çünki göşdi
Ebū Ma'bed hemān fi'l-hāl irişdi

- 7331 Meger otlağda kim koyun güdermiş
Sürüp gelmiş eve çünkim oturmuş
- 7332 Cemî'î kalmış ol koyun sağından
Dutarmış her biri arçalığından
- 7333 Bakup ol kaş'ada ol südi gördi
Ta'accüb itdüğinden anda didi
- 7334 Südi yâ Ümmi Ma'bed kande bulduñ
Bugün yüzüñ ferağ-nāk oldu güldüñ
- 7335 Didi luğf eylemiş ol Hāğ tebārek
Bize bir kimse geldi key mübārek
- 7336 Geçen ahvālüñ itdi hep beyānın
Getürdi şevğ u zevke cism ü cānın
- 7337 Ebū Ma'bed didi bilesin evşāf
Sen ol yā Ümmi Ma'bed aña vaşşāf
- 7338 Didi er gördüm anı pür-kemālī
Sa'ādet maşrıķındandur cemālī
- B252a 7339 Ruğı vallāhi bir şems-i şerefdür
Nedür bu 'ömrüñ ansuz hep telefdür
- 7340 Özidür pür-sa'ādet nūr-ı enver
Sözidür pür-leğāfet, hūlkı hoş-ter
- 7341 Aruğluk hem semizlik gaybı yoğdur
Deñizler kaçresinden luğfı çoğdur
- 7342 Nağāyışdan, zemāyimden müberrā

Yüzi āyīneden rüşen muşaffā

- 7343 Çü ‘uzvı mu‘tedil luţfı İlähî
Güzel ğāyetde çeşminüñ siyāhı
- 7344 Gözinüñ aķı görünür ķatı aķ
Cihān vallāhi olmış aña müştāk
- 7345 Uzun kirpikleri hoş boynı yüce
Görinür göze devletlü o ħ^wāce
- 7346 Yüzinde çok durur ğāyet meĥāsin
Her işde aña Ħaķ olmış mu‘āvin
- 7347 Kaşınıñ ķavsi gördüm muttaşıldur
Sa‘ādet sehmi andan munfaşıldur
- 7348 Aparur dilleri virse selāmı
Baĝışlar cāna cān zībā kelāmı
- 7349 Olursa epsem olur pür-vaķār ol
Görinür ‘izzet-ile kām-kār ol
- 7350 Eşer idici cāna söz pür-rāz
Şekerden lafzı aĥlādur hoş-āvāz
- 7351 Yüzine baķmaķ olur cān şafāsı
Ziyāde görünür ĥüsn ü bahāsı
- 7352 İraķdan eglenür bir zāt-ı ekmel
Yaķından görünür sīmāsın efđal
- 7353 Olur söylerse yenbū‘-ı ĥaķāyık
Yüzini görmege toymaz ĥalāyık

- B252b 7354 Saña kavlı-i faşîhi olsa mefhûm
Şanursın depredürler dürr-i manzûm
- 7355 Mübârek kıddidür gâyetde zîbâ
‘Abeş refîre gelmekden müberrâ
- 7356 Söze gelse olur aşhâbı sâkit
Kıamusı buyruğın tutmağda şâbit
- 7357 ‘Abûs u câhil olmağdan mu‘arrâ
Kıamu kavlı vü fi‘li lutfı ĥasnâ
- 7358 Ebû Ma‘bed didi vallâhi odur
Kıureş‘ün tâlib oldukları budur
- 7359 Per açdı Mekke‘den itdi çü pervâz
Medîne şehrine kıonar bu şehbâz
- 7360 Ebû Cehl olan añlar mı bu cânı
Bunuñ ‘arşı olur âĥir âşiyânı
- 7361 Varup cân vireyin ‘ışkında taĥķîķ
Baña Allâh eger virürse tevķîķ
- 7362 Bize yâ Rabbenâ sen kııl hidâyet
Göñül pür olsun envâr-ı ‘inâyet
- 7363 Meşârîķ eyle cânı kııl meţâli‘
Sa‘âdet şemsi andan it tıavâli‘
- 7364 Bu envâr olmasun göñlümden âfil
Beni yâ Rabbenâ sen kıılma gâfil

- 7365 Bilürüz fazluñı maḥzā keremdür
Bize luḫf eyleseñ demdür ḫademdür
- 7366 İlähî gelmişüz ḫapuña muḫtāc
Bizi redd itme fazluñ ḫapusın aç
- 7367 Faḫîrüz raḫmetüñle dest-gîr ol
Ḫatı üftādeyüz luḫf it naşîr ol
- 7368 Bu İsmā‘îl ḫaḫḫı-y-çün Ḫudāyā
Didük şānında şiddîḫan nebiyyan
- B253a 7369 Bize maḫşerde yā Rab raḫmet eyle
Ḫabîb’üñ ‘izzeti-y-çün ‘izzet eyle
- 7370 Ḫabîb’üñ mu‘cizātıdur beyānum
Anuñ envār-ıla şād eyle cānum
- 7371 İşitdüñ ḫünki bu i‘cāzı ‘āşık
Anuñ şevḫında ol ‘ışḫ-ıla şādık
- 7372 Çün olduñ mu‘ciz-i Aḫmed’den āgāh
Şalātı vir seni nūr itsin Allāh
- En-na‘tu Seyyidi’r-Rüsül ve Mürşidi’s-Sübül**
- Mef‘ülü / Mefā‘îlü / Mefā‘îlü / Fe‘ülün
-- / .-- / .-- / .--
- 7373 Her göz göre mi cevher-i envār-ı Muḫammed
Gencîne-i ḡayb içredür esrār-ı Muḫammed
- 7374 Esrā gicesi gitdi Ḫudā’nuñ dilegince
Kimse olmadı sır-dār-ı ḫaber-dār-ı Muḫammed

- 7375 Çün 'uḳde-i mīm cesedi gitdi vü oldı
Bākī aḫadı 'āşık-ı ğam-ḥûr-ı Muḫammed
- 7376 Pes anuñ-içün Aḫmed-i Muḫtâr'e dinür şems
Kim çâr semâ oldı çehâr-yâr-ı Muḫammed
- 7377 Maḳbûl-ı Hudâ oldılar oldı çü müyesser
Ol cānlara kim şoḫbet-i dīdâr-ı Muḫammed
- 7378 Vir derd-ile rûḫına peyâpey şalavâtı
Tâ mazḫar ide luḫfına cebbâr-ı Muḫammed
- 7379 Ḥuffâş bigi görmedi küffâr u münâfık
Toldı dü cihân pertev-i envâr-ı Muḫammed
- 7380 Ma'nâ-yı ḥadīşi seḫun-ı nefis ü mazḫar
Ḥoş oldı şifâ lafz-ı güher-bâr-ı Muḫammed
- 7381 Gel 'āşık-ısañ şer'-i gülistānı seyr it
Her dem diresin tâ gül-i bī-ḥâr-ı Muḫammed
- 7382 Âḫir ki cehennem olısar yiri yiridür
Ol kimsede kim olmadı iḳrâr-ı Muḫammed
- B253b 7383 Dil ḥānesini ḳoma ḫarâb olmaġa sa'y it
Şer'i çün olur cānuña mi'mâr-ı Muḫammed
- 7384 Luḫfuñdan İlāhī bu Şafāyī'ye şafâ vir
Tâ eyde dil ü cān-ıla tekrâr-ı Muḫammed
- 7385 Yâ Rab baña kāfirden eşed düşmüşem olsun
Bu cānum eger olmasa İşâr-ı Muḫammed

7386 Bir çatre ‘ināyet su-y-ıla yu ki olam ben
Tā hem-nefes-i zümre-i ahyār-ı Muḥammed

**Ḥātımetü’l-Kitābi fī Şerḥi’l-İslāmi’n-Nūrānī ve Evşāfı Bāyezīd Ḥān ve
İhsānehu’l-Ḥākānī**

Mefā‘ılün / Mefā‘ılün / Fe‘ülün

.--- / .--- / .--

7387 Biḥamdillāh ki Ḥaḳ’dur Nūr u Ğaffār
Müheymin’dür ‘Azīz ü Ḥayy u Settār

7388 Pes oldur Münferid ismidür esmā
Melik’dür hem e‘azz aḳvā hem aḥmā

7389 Kıdemde hem beḳāda münferiddür
‘İzamda kibriyāda münferiddür

7390 ‘Alī’dür cümle maḳdūrāt anuñdur
Ğanī’dür hep bu maḥlūḳāt anuñdur

7391 Anuñ emrindedür ‘arşī vü kürsī
Anuñ emrindedür cinnī vü insī

7392 İḥāta eyleyimez ‘aḳl-ı ‘āḳıl
Ḳaçan temşīl ider efkār-ı bāḫıl

7393 Olur fi‘linde iḥkāmı kemāhī
Ki maşnū‘ında ḳādirdür İlāhī

7394 Bize gökçek beyān itdi pes ol şāh
Kelāmıyla aña bildürmiş Allāh

7395 Buyurmuş Ḥaḳ didi ol merd-i maḳbül

Muhammed kim Resûlullâh'dur ol

B254a 7396 Şu kim maşşûd idinür ğayr-ı İslâm
Ki bir dîni olur ğâyetde bed-nâm

7397 Kâbûl itmez o dîni andan Allâh
Târîk-i Hâk'dan oldu çünki gümrâh

7398 Ki bî-dîndür işi kibr-ile kîne
Katarlar âhîretde hâsîrîne

7399 Bilürsin bu umûruñ ğâyetini
Okı sürh-ile yazdum âyetini

Kâllâhu ta'âlâ:

*“Ve men yebteĝi ğayre'l-islâmi dînen fe len yukbele minhu ve huve fi'l-âhîreti mine'l-hâsirîn”*⁷⁶¹

7400 Ziyân-kâr olma İslâm üzre ol tām
“Fe-inne'd-dîne 'indallâhi'l-İslâm”⁷⁶²

7401 Ezel bir nice kez taħrîr itdüm
Nedür dîni saña taħrîr itdüm

7402 İşit kim ne buyurdu Muştafâ'ya
Nebîye ya'nî Hâtm-i enbiyâya

7403 Çün Allâh'un ki naşr u fethi geldi⁷⁶³

⁷⁶¹ Al-i İmran 3 / 85.

Kim, İslâm'dan başka bir din ararsa, bilsin ki kendisinden (böyle bir din) asla kabul edilmeyecek ve o, ahirette ziyan edenlerden olacaktır.

⁷⁶² Al-i İmran 3 / 19.

Allah nezdinde hak din İslâm'dır. Kitap verilenler, kendilerine ilim geldikten sonradır ki, aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler. Allah'ın âyetlerini inkâr edenler bilmelidirler ki Allah'ın hesabı çok çabuktur.

⁷⁶³ Bkz. Nasr 110 / 1.

Saña pes halk-ı ‘âlem anı bildi

7404 Görürsin nâsı nice yügrüşürler
Bu dîn Allâh’a “*efvâcâ*”⁷⁶⁴ girürler

7405 Bu dîn Allâh’uñ imiş añladuğ pes
Şağın ğayrı hayâl itme sözi kes

7406 Hudâyâ dîn senüñdür hoş ehağdur
Cemî‘-i enbiyânuñ dîni hağdur

7407 Bu dîn Allâh’uñ oldu çünki muṭlağ
Kağan kâfir dinür bildük muhağğak

“*el-melâiketi ve’n-nâsi ecma‘în*”⁷⁶⁵

B254b 7408 Senüñdür Rabbenâ dîn tâze güldür
Bizi yâ Rabbi ol dîn üzre öldür

7409 Saña Rabb’üñden ihsân irsin aḡsen
Ne buyurdu Resûline işit sen

7410 Beyânın diñle añla hûb sır-vâr
Ki ‘aybuñ hayra döndersin o Settâr

7411 Haber virür Resûlin eyler āğâh
Ne buyurmışdur İbrâhîm’e Allâh

Ḳālallâhu Ta‘âlâ:

Allah'ın yardımı ve zaferi geldiği gelip de.

⁷⁶⁴ Nasr 110 / 2.

İnsanların bölük bölük Allah'ın dinine girmekte olduklarını gördüğün vakit.

⁷⁶⁵ Bakara 2 / 161.

(Âyetlerimizi) inkâr etmiş ve kâfir olarak ölmüşlere gelince, işte Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların lâneti onların üzerinedir.

“*İz k̄āle lehū rabbuhū eslim k̄āle eslemtu li rabbi'l-‘ālemīn*”⁷⁶⁶

“*Ve vaṣṣā bihā İbrāhīmu benīhi ve Ya‘kūbu yā beniyye innallāheṣṣafā lekumu’d-dīne fe lā temūtunne illā ve entum muslimūn*”⁷⁶⁷

7412 Ki H̄aḳ “*eslim*”⁷⁶⁸ demiş ol pāk z̄āta
Ol İslāmuñda k̄āyim, ir şebāta

7413 Çıķıncaḳ ğārdan demiş aña H̄aḳ
Ezel İslām-imiş dīni muḥaḳḳaḳ

7414 Güzeldür bu beyānı aña yā nās
Rivāyet böyle itdi İbni ‘Abbās

7415 Dimiş Kelbī ki it dīnūñde iḥlāş
‘İbādātuñı lillāh eylegil ḥāş

7416 Saña nazm-ile hoş didüm ben anı
‘Aṭānuñ nice gökçekdür beyānı

7417 Ki nefsuñ ḥaḳḳı-çün eyle cibillī
Umūruñ Rabb’üne işmarla küllī

7418 Aña “*eslim*” didi H̄aḳ söyledüm ḥūb
Ol “*eslemtu*” didügin aña maḥbūb⁷⁶⁹

B255a 7419 Umūrum saña tefvīz eyledüm ḥūb
Ki sensin Rabb’i ‘ālemler ki maṭlūb

⁷⁶⁶ Bakara 2 / 131.

Çünkü Rabbi ona: Müslüman ol, demiş, o da: Âlemlerin Rabbine boyun eğdim, demişti.

⁷⁶⁷ Bakara 2 / 132.

Bunu İbrahim de kendi oğullarına vasiyet etti, Ya'kub da, "Oğullarım! Allah sizin için bu dini (İslâm'ı) seçti. O halde sadece müslümanlar olarak ölünüz" (dediler).

⁷⁶⁸ Bakara 2 / 131.

Çünkü Rabbi ona: Müslüman ol, demiş, o da: Âlemlerin Rabbine boyun eğdim, demişti.

⁷⁶⁹ Bakara 2 / 131.

Çünkü Rabbi ona: Müslüman ol, demiş, o da: Âlemlerin Rabbine boyun eğdim, demişti.

- 7420 Oda atıldı çün ol merd-i maqbül
Melâikden meded ummadı pes ol
- 7421 Hâk'a işmarladuğın itdi taḥkîk
Meded ummadı anuñ-çün o şiddîk
- 7422 İşit oğlanlarına nice maḥbûb
Vaşiyet itdi İbrâhîm ü Ya'kûb
- 7423 Vaşiyetdür didi Kelbî Muḳâtil
Olıpdur kelme-i tevḥîde ḳâyil
- 7424 Vaşiyet nice itdi dir o Ğaffâr
Sizüñ-çün dîn-i İslâm itdi muḥtâr
- 7425 Vaşiyet evvel İbrâhîm itmiş
Ṭarîk-i müstaḳîm üstine gitmiş
- 7426 Dimişler ölmeñüz elbette hergiz
Ki illâ müslimîn olup ölüñ siz
- 7427 Dimişler ölmeñüz elbette hergiz
Ki illâ muḥlişün olup ölüñ siz
- 7428 Fuḍayl bin 'İyâḍ eydür bilüñ siz
Dirüz hoş müslimün ma'nāsını biz
- 7429 Ki Rabb'e zannuñuzda tā ki hergiz
Pes illâ muḥlişün olup ölüñ siz
- 7430 Bu ḳavli ḥûb işit billâhi mâhum
Muvâfiḳdur nebî ḳavline şâhum

“‘An Cābirī raḍiyallāhu ta‘ālā ‘anhu ḳāle semi‘tu’n-nebiyy ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem: Semi‘tu Resūlallāhi ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḳable mevtihi bi-şelāseti eyyāmin yeḳūlu: lā yemūtenne aḥadukum illā ve huve yuḥsinu’z-ḳanne billāh”⁷⁷⁰

- B255b 7431 Yine işit ne buyurmuş ol āgāh
Bu ḥalkı yoğ-iken var iden Allāh
- 7432 Ki siz ḥāzır degüldüñüz bu zāhir
Şu dem Ya‘ḳūb’a kim mevt oldı ḥāzır
- 7433 Didi oğlanlarına diñ şafādur
Ki benden şoñ neye ṭapmaḳ revādur
- 7434 İşit Kelbī nice tevcīh itdi
Güzel söyler ṭarīḳ-i Ḥaḳḳ’a gitdi
- 7435 Gelüp Ya‘ḳūb çün kim Mısr’a girdi
O ḥalkuñ cümle-i sırrına irdi
- 7436 Ḥalāyık hem büte od’a ṭapardı
Ḳoyup Ḥaḳ yolu hep yoldan şapardı
- 7437 Hemān oğlanların dirdi o ḥoş-ḥū
Meger kim anlaruñ-çün çekdi ḳorḥu
- 7438 Anuñ-çün didi hā siz guşşasın yiñ
Nedür ṭapduḡuñuz şoñra baña diñ
- 7439 ‘Aṭā eydür ki Allāh ta‘ālā
Nebīler rūḥını ḳabz eylemez hā

⁷⁷⁰ Hadis-i Şerif. Cābir ibni Abdullah (r.a) şöyle demiştir: Vefatından üç gün önce Resullah (s.a.v)’i şöyle buyururken işittim. Cābir ibni Abdullah (r.a.) şöyle demiştir. “Her biriniz ölürken Allah’ın bağışlayıcı ve merhamet sahibi olduğunu hüsn-i zan ederek yani güzel duygu ve beklentiler içinde olarak ölsün.” (Müslim, Cennet 81). <http://fasiharapca.com/allah-tan-rahmetini-umid-etmek-arapca-turkce-hadisi-serifler-riyazus-salihin/15962> Erişim tarihi: 17.02.2016

- 7440 Muḥayyerdür işi anlara k̄āyim
Ḥayāt ü mevtüñ ortasında dāyim
- 7441 Kaçan Ya‘kūb kim kıldı muḥayyer
Didi “*enzirni*”⁷⁷¹ yā Ḥallāk u Ekber
- 7442 Şorup oğlanlara kılam vaşıyyet
Kaḇül itdi Ḥuzā ḥūb oldı niyyet
- 7443 Dirüp oğlanların cem‘ itdi zāhir
Baña bilüñ ki uş mevt oldı ḥāzır
- 7444 Şorar dīnin murādıdur ki zīrā
Ki benden soñ nedür tapduġuñuz hā
- 7445 Didiler hep İlähuña taparuz
Hem atañuñ İlähına taparuz
- B256a 7446 Nebīlerdür mübārek ḥoş güzel baḵ
Ki İbrāhīm ü İsmā‘īl ü İşhāk
- 7447 Atadur dimek İsmā‘īl’e ḥoş ḥaḵ
‘Arab ‘amme atadur dir muḥaḵḵaḵ
- 7448 İlähī kim taparuz aña birdür
Ġanīdür ‘ālim ü hem muḵtedirdür
- 7449 Biz aña cümlemüz hep müslimīnüz

⁷⁷¹ A‘raf 7 / 14.

İblis: Bana, (insanların) tekrar dirilecekleri güne kadar mühlet ver, dedi.

Hicr 15 / 36.

(İblis:) Rabbim! Öyle ise, (varlıkların) tekrar dirileceği güne kadar bana mühlet ver, dedi.

Sad 38 / 79.

İblis: Ey Rabbim! O halde tekrar diriltilecekleri güne kadar bana mühlet ver, dedi.

Haḳīḳat muhliṣūnuz mü'minīnüz

7450 Bu aḳvālūñ bilürsin ihtitāmın
Mübārekdür yazarın Haḳ kelāmın

7451 Murādullāhdur Haḳ'dandur in'ām
Cemī'ī enbiyā dīnidür İslām

Kālallāhu ta'ālā: “*Em kuntum ṣuhedāe iz ḥaḍara Ya'ḳūbe'l-mevtu, iz ḳāle li benīhi mā ta'budūne min ba'dī ḳālū na'budu ilāheke ve ilāhe ābāike İbrāhīme ve İsmā'īle ve İshāḳa ilāhen vāḥiden ve naḥnu lehu muslimūn*”⁷⁷²

7452 Ezeldür dīn-i İslām üzre Aḥmed
Cihānuñ faḥrı sulṭānı Muḥammed

7453 Ezel uydı aña Bū Bekr-i Şiddīḳ
Ḥalīfe gār içinde yār-i taḥḳīḳ

7454 Ḥuṣūṣā çār-yārı kim velīdür
Ebū Bekr ü 'Ömer 'Oṣmān 'Alī'dür

7455 Ḳamu evlād u ālidür mükerrem
Selāmullāhi ve'l-ikrām her dem

7456 Nebīlerdür olan evvel müsilmān
Anuñ-çün didi İbrāhīm iy cān

B256b 7457 Benem çün mehbiṭi⁷⁷³ Rūḥu'l-emīn'üñ
Didi kim evveliyem müsilmānıñ

⁷⁷² Bakara 2 / 133.

Yoksa Yakub'a ölüm geldiği zaman siz orada mı idiniz? O zaman (Yakub) oğullarına: Benden sonra kime kulluk edeceksiniz? demişti. Onlar: Senin ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilâhı olan tek Allah'a kulluk edeceğiz; biz ancak O'na teslim olmuşuzdur, dediler.

⁷⁷³ Metinde “mehbaṭı” şeklinde harekelenmiş ancak anlam gereği “mehbiṭi” olarak düzeltilmiştir.

- 7458 Biḥamdillāhi şükr ü Ḥaḳḳ'a minnet
Bize [ol] şāh virdi ehl-i sünnet
- 7459 Pes İslām üzre mecmū' işde
Muḥammed şer'î üzre her revişde
- 7460 Bezenmiş şer'-ıla hoş pāk u ḥasnā
Nebīye irişür aḥsāb-ı a'lā
- 7461 Revā raḥmet ola rūḥına meftūḥ
Anuñ kim cedd-i a'lāsı ola Nūḥ
- 7462 Kāmu şer' ehli Yāfeş'den gelince
Gelüp ḥayr-ıla bu devre irince
- 7663 İkidür Bāyezīd iki Muḥammed
İkidür çün Murād u cümle es'ad
- 7464 Bu şehler ceddidür Orḥān u 'Oşmān
Kāmu sulṭān sulṭān bin sulṭān
- 7465 Bu devrūñ şimdi şāhı Bāyezīd Ḥān
Mu'īn olsun aña Mennān u Sübhān
- 7466 Muṭī' idici ḥükmine mülūki
Muḥammed şer'î üzredür sülūki
- 7467 Musahḥar emrine Rūm u memālik
Ṭarīḳ-i müstaḳīm üstinde sālīk
- 7468 Fezāyilde anuñ emrine 'add yoḳ
Şıfāt-ı vaşf-ı gāyātına ḥadd yoḳ
- 7469 Yir-iken ḥūn-ı vaşfında 'aşīde

Dilüm söyledi bir zībā aşıde

7470 ‘Aceb terkīb-i asnādur muşaffā
Şekerden akdur lezzetde alā

7471 Bezenmiş tāze evrāında hoş gül
Ourdu na‘tı gūlzārında būlbūl

Mefā‘īlūn / Mefā‘īlūn / Mefā‘īlūn / Mefā‘īlūn
.--- / .--- / .--- / .---

B257a 7472 Gūneş şāhına Hālık’dan meşārı kim muālī‘dūr
İzūne yüz sūrer her gūn ‘aceb devletlū ālī‘dūr

7473 Sana Hālık ‘aa itmiş kemāl ü nuşret ü vūs‘at
Naşībūndūr mūnezzehden belī Allāhu vāsī‘dūr

7474 Bu ‘ilm ü zūhd ü bu hilm ü vaār u ma‘rifet ‘izzet
Senūn zātunda zāhirdūr vūcūdu mışrı cāmi‘dūr

7475 Hāīat emr-i Hā-ıla gūzātu şāhısın şādı
Şu kim yolunda cān virmez ne hāşıl ‘ōmri zāyi‘dūr

7476 Gūzātu şāh-ı sulānı bu dem kim Bāyezīd Hān’dur
Muşallī a‘bud u eşref şerī‘at ehl-i vāri‘dūr

7477 Buūr u berre hākimsin gūzātu şeyhisin el-a
Çū zātu her mevāzi‘de ki sanca mīr-i vāzi‘dur

7478 Cihān fermānu altında zamān emrūne rām oldı
Muaa bende-i mubil olan bī-şūbhe şāri‘dūr

7479 Ayau tozu şol başa ki ondı tāc-dār oldı
Mübārek pāyūne yüz sūrmeyen yirler belāi‘dūr

- 7480 Hümā-yı ‘adl ü inşāfuñ kaçan bāl ü perin açsa
Tuyūr u her vuḥūş anuñ düşer çengine ṭāyi‘dur
- 7481 Dil ü cān-ıla emrüne iṭā‘at itmeyen kimse
Dü çeşm çeşmeler bigi anuñ her laḫza dāmi‘dür
- 7482 Güneş bigi çıkup seyre seḫer esbe süvār olsañ
Yüzüñüñ pertevi rüşen şabāḫe’l-ḫayr-ı sātı‘dur
- 7483 Şehā cin luṭfuña şākir melāik fazluñı zākır
Kerem kānısın iḫsānuñ beşer nev‘inde şāyi‘dür
- 7484 Umar ‘adl-i ināyātuñ bu arza çün ḫalīfesin
Faḫīr cümle miskinler ṭurup yollarda hāli‘dür
- 7485 Kelāmullāḫ çün zātuñ sa‘ādet-mendi cāmi‘dür
Ki cān ḫuffāz-ı muḫrīdūr gönüller anda sāmi‘dür
- B257b 7486 Şu kim sulṭān-ı ‘ālemdür Resūlullāḫ-ı a‘zamsın
Ki Maḫmūd u Muḫammed’dür ḫamu aḫvāli nāfi‘dür
- 7487 Emānātı diyānātı saña tefvīz itmiş hep
Ebā ‘an cedd saña virmiş çün ol fazl ibn-i şāri‘dür
- 7488 Ebū Bekr’üñ kemālātı ki zīrā sende cāmi‘dür
Seḫā vü ‘adl ü luṭfıyla güzel Şiddīḫ-i ḫāşi‘dür
- 7489 ‘Ömer kim dīn-i Aḫmed’de ḫavīdūr fazzı ağlazdur
Şehā küffāra raḫmüñ yok ḫaḫīḫat sende vāḫī‘dür
- 7490 Muḫaḫḫaḫ İbni ‘Oşmān’sın ḫayā vü ḫilm ü zuhrāsı
Tilāvet şuḫıdur dāyim şu kim elbette rāki‘dür

- 7491 Seni dāyim qarīn itsün bu kavme bī-niyāz Allāh
Şıfāt-ı ehl-i İslām'a senüñ zātuñ mecāmi'dür
- 7492 Didi Hāḡ kim muṭī' oldı Resūline hem Allāh'a
Şu kim şıdḡ-ıla ol ḡaḡḡā ulü'l-emre ki tābi'dür
- 7493 Güneş ḡoş rüşenā virür anuñ-çün 'āleme zīrā
Hāḡīḡat ol saña beñzer şeh-i iḡlīm-i rābi'dür
- 7494 Saña gün bigi rüşendür 'uyüb-ı sırr-ı her ḡaṭır
Senüñ ṡab'ında bārizdür ki muzmer ḡande rāci'dür
- 7495 Umar dārü'ş-şifā-yı luṡfuña düşmek her üftāde
Bilürler zerrece mihrüñ marīza ḡoş menāfi'dür
- 7496 Şehā devründe iḡsānuñ görenler ḡāni' olmazsa
Hāḡīḡat cū'-ı kelbi var ki ṡoymaz hīç cāyi'dür
- 7497 Celālī çeşmesin izüñ tozinuñ cevher-i nāfi'
Aña cān müşteri dellāl-i 'ālem ḡ^wāce bāyi'dür
- 7498 Bu dürd-i çeşme rüşendür ki kuḡl-i Isfahān'dan yig
Ġubārı kim şehā esbüñ ayaḡı-y-ıla nāfi'dür
- 7499 'Arab ṡopuña ra'd ismin dise n'ola na'rā urup
İrişür ḡal'a ḡal' eyler 'adū 'ömrini cāzi'dür
- 7500 Ne var sehḡār-ısa a'dā ne ḡam ṡopuñ ḡılur 'āciz
Ki şan Mūsā 'asāsıdur ider (...) bāli'dür
- 7501 Nefes urmaḡ-ıçün ṡopuñ açar ejder bigi aḡzın
Aña ḡarşu ṡuran kāfir 'aceb züllü'ṡ-tabāyi'dür

- B258a 7502 Saña (...) ⁷⁷⁴ kâfir yed-i beyzâ bigi çün kim
Gözin envârını alur kılıcuñ berķ-ı lâmi‘dür
- 7503 (...) ⁷⁷⁵ haşmı iki şakķ eylese tîġuñ
İki yüzlüye meyl itmez muħakķak naşş-ı kâti‘dur
- 7504 Baş açup ma‘reke içre kılıcuñ nîzeñe karşı
İçer kan kana kana hoş şalınur çünki şâyi‘dür
- 7505 Meger gürz-i girānuñ vaşfını tuymış şehā haşmuñ
Ki cāndan bizer olmışdur yüzünüñ levni fâkı‘dur
- 7506 Şehā luţfuñla aħbāba sa‘adet gülşen olmışdur
Güzel hoş neşr ü nazm-ıla ku‘ayt ⁷⁷⁶ u kumrî sāci‘dür
- 7507 Şafāyî olma ġāfil kim nidā-yı hātif-i ġaybî
Budur aħlāk u cūdı hep şehūñ ħüsni’l-meţāmi‘dür
- 7508 Egerçi yok aña lâyıķ senüñ beyt-i zer-endüduñ
Du‘ādur luţf-ı vaşfından ki bir nice meşāri‘dür
- 7509 Ĥuzā’ya ħamd ü şükr eyleñ revādur yā ulü’l-elbāb
Devām-ı devletin her dem anuñ Allāh rāfi‘dür
- 7510 Resülullāh-ile ħaşr ol ķabül olsun didük āmîn
Ġanîler her faķîr eller götürüp Ĥaķķ’a şāri‘dür
- Mefā‘îlün / Mefā‘îlün / Fe‘ülün
.--- / .--- / .--
- 7511 Şafāyî kıl du‘ālar şāha dāyim

⁷⁷⁴ Varak yırtık.

⁷⁷⁵ Varak yırtık.

⁷⁷⁶ Metinde “ku‘ayb” şeklinde yazılmış ancak anlam gereği “ku‘ayt” olarak düzeltilmiştir.

Anuñ zātını Allāh ide ҡāyim

7512 Saña enzārı olmadı o şāhuñ
‘Acem’den gelmedüñ budur günāhuñ

7513 İrüp Merve’ye sa‘yin Şafā’nuñ
Selāmını götürdük Muşafā’nuñ

7514 Şafāyī enbiyāya hoş selām it
Kitābuñ şeh du‘āsıyla tamām it

B258b 7515 İlāhī enbiyālar hürmeti-y-çün
Habībūñ Muşafā’nuñ [‘izzeti-y-çün]

7516 Bu Tevrāt u Zebūr İncıl ü Furqān
Anuñ hürmetine indi çü Ƙur’ān

7517 Anı maḥşerde ebrārıyla ḥaşr it
Buyur dāri’s-selāma tīz var git

7518 Ne direm aña billāhi eyle tefhīm
İder mü’minlere Allāh ta‘līm

7519 Bu İmānuñ tarīķında şavābı
Güzel bildürmege eyler ḥiṭābı

7520 Becid Allāh’a āmennā diñ iy yār
Şu kim andan bize İmānumuz var

7521 Daḥi aña ki İbrāhīm’e indi
Muḥaḳḳaḳdur ki ol şuḥfiydı dindi

7522 Hem İsmā‘il’e hem İshāḳ u Ya‘ḳūb
Hem esbāta ki oḒlı oḒlıdur ḥūb

- 7523 Aña Mūsā'ya kim virildi ol hem
Pes ol Tevrāt'dur gāyet mufahḥam
- 7524 Aña 'Īsā'ya kim virildi muḥkem
Hem ol İncīl'dür Allāhu a'zem
- 7525 Aña kim hem virildi enbiyāya
Muḥaḳḳaḳ Rab'lerindendür bu māye
- 7526 Birin farḳ itmezüz anlardan iy yār
Ki hep mecmū'ina ĩmānumuz var
- 7527 Ki ḥāṣā farḳ itmeñ evvel āḥir
Ki ba'za mü'min olup ba'za kāfir
- 7528 Niteki_itdi Yehūdīyle Naṣārā
Tefekkür kııl bilürsin āṣikārā
- 7529 Biz anuñ cümlesine müslimīnüz
Biḥamdillāhi girçek mü'minīnüz
- B259a 7530 Saña bir söz direm girçek ḥabīr ol
Ṭuyup sırrın[1] gāyet müstetīr ol
- 7531 Size ḥoṣ andan idem ben beyānı
Ebū Hirre dimiş evvel pes anı
- 7532 Didi ehl-i kitāb oḳurdı Tevrāt
'Arabça ṣerḥini söyledi oñat
- 7533 Çün İslām ehli kim diñlerdi anı
Nebī anlara ne dir bil beyānı

- 7534 Didi mü'minlere itmeñ ki taḫkīk
Kitābuñ ehlini tekzīb ü taṣdīk
- 7535 Diñ olduḡ mü'min Allāh'a muḫaḫḡaḡ
Daḡi aña ki indürdi bize Ḥaḡ
- 7536 Bu girçek sözden olasın ger āḡāh
Saña vallāhi irer raḡmetullāh
- 7537 Oḡı Ḳur'ān'ı ḡüb aṡla ḡabīr ol
Güzeldür fikrin it biñ yaṡa pīr ol

Ḳālallāhu ta'ālā: “*Ḳūlū āmennā billāhi ve mā unzile ileynā ve mā unzile ilā iḡbrāhīme ve İsmā'īle ve İṡḡāka ve Ya'ḡūbe ve 'l-esbāṡi ve mā ūtiye Mūsā ve 'İsā ve mā ūtiye'n-nebiyyūne min rabbihim, lā nuferrīku beyne eḡadin minhum ve naḡnu lehu muslimūn*”⁷⁷⁷

- 7538 Yine bir söz direm ḡoṡ mu'teberdür
Bilür 'ārif ki bir zībā ḡaberdür
- 7539 Ulü'l-'azm enbiyānuñdur bil ol sırr
Beyānın eylerem hā añla bir bir
- 7540 Nebīden eylerem anı rivāyet
Mu'an'andur baña Allāh'a minnet
- B259b 7541 Ḥaber virür ki ol cān āfitābı
Bize tā añlada görklü ṡavābı
- 7542 Ki İbrāhīm'e didi ṡuḡf inincek
Orucdan üç gice olup geçincek

⁷⁷⁷ Bakara 2 / 136.

“Biz, Allah'a ve bize indirilene; İbrahim, İsmail, İshak, Ya'kub ve esbâta indirilene, Musa ve İsa'ya verilenlerle Rableri tarafından diğerk peygamberlere verilenlere, onlardan hiçbirini arasında fark gözetmeksizin inandık ve biz sadece Allah'a teslim olduk” deyin.

- 7543 Güzel Mūsā'ya Tevrāt indi māhum
Orucdan altı gice içre şāhum
- 7544 Hāḳīḳat indi bil 'Īsā'ya İncīl
Orucdan on üçünci gice hoş bil
- 7545 Zebūr indi velī Dāvud'a maḥbūb
Orucdan on sekizinci gice ḥūb
- 7546 Muḥammed ḥazretine indi Furḳān
Oruc yigirmi dördi olduḳda iy cān
- 7547 Hemān altı gice ḳalmışdı bāḳī
Ma'ālim böyle yazmış ittifāḳı
- 7548 Ezelde yazmışam aşlınca kāfī
Bu deñlü söz olur bu yirde vāfī
- 7549 Nebīler mu'cizātınıñ beyānı
Pes İsmā'īl geldi bil sen anı
- 7550 Hāḳīḳat bil ki sen ol merd-i maḳbūl
Ki ḥatme'l-mürselīnūñ ceddīdür ol
- 7551 Anuñ-çün bunda ḥatm itdüm bu sifri
Bunuñ tām ola tā kim mihr-i mūhri
- 7552 İkinci sifr yazdum bir velīden
Ḥalīl'ūñ oḒlı İşḥāḳ nebīden
- 7553 Mübārekdür bilür hep ehl-i menḳūl
Benī_İsrāīl'edür ceddī hümām ol

- 7554 Olur ‘İsā’da bu sifruñ tamāmı
Kıluram enbiyāya hoş selāmı
- 7555 Nebīler her ne mu‘ciz itdi es‘ad
Ne kim itdiyse itdi anı Aḥmed
- B260a 7556 Üçünci sifri yazdum tā ki iy cān
Anı ḥāş itdi hoş kendü o sulṭān
- 7557 Şu resme mu‘cizāt itdi ki zāhir
Anı kılmadı kimse evvel āḥir
- 7558 Biḥamdillāh ki ol ḥatm-i rüsüldür
Anuñ zıkrı güzeldür tāze güldür
- 7559 Anuñ ‘ışkında olmışam Şafāyī
Vefāsız olmışam umup Vefāyī
- 7560 Anı bildüm ki oldur nūr-i dīde
Didüm hoş fikr ü zıkrinden қаşīde

En-na‘tu Seyyidi’r-Rüsül ve Mürşidi’s-sübül

Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Mefā‘ilün

.--- / .--- / .--- / .---

- 7561 İrüşdük maḳ‘ad-i şıdқа güzeldür müntehādur hā
Şehā mi‘rācuña şāhid ki “*subḥānellezī esrā*”⁷⁷⁸
- 7562 Senuñ ḳurbuñ beyānında ḥaber-dār itmege Allāh
“*Fe kāne ḳābe ḳavseyn?*” buyurdı bil ki “*ev ednā*”⁷⁷⁹

⁷⁷⁸ İsra 17 / 1.

Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm’dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ’ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir; O, gerçekten işitendir, görendir.

- 7563 Saña uhrāyı ūlādan hayırlu eyledi Allāh
Ki sen sulţān-ı ‘ālemsin denīdür çünki bu dünyā
- 7564 Seni ol Hāḡ ta‘ālallāh idüp muhtārdan muhtār
Resūlullāhsın girçek hoş amennā ve şaddaknā
- 7565 Hāḡ’uñ hükmine şabr eyle günehkāre muḡī‘ olma
Kelām-ı Hāḡ mübeyyindür dir “*innā naḡnu nezzelnā*”⁷⁸⁰
- 7566 Didi Hāḡ mürselīndensin şırāt-ı müstaḡīm üzre
Anuñ-çün cinn ü hem ins ü melāik dirler āmennā
- 7567 Didi “*naşrun minallāhi*”⁷⁸¹ saña “*innā fetahnā lek*”⁷⁸²
Şehā “*fi’l-berri ve’l-bahrī*” senüñ-çün didi “*kerremnā*”⁷⁸³
- 7568 Muḡaḡḡaḡ oldı ‘ālemde saña ta‘līm ider Allāh
“*İlāhi’n-nāsi*”⁷⁸⁴ sensin di becid her dem şıḡın baña
- 7569 Murāduñ Hāḡ murādıdır hevādan nāḡıḡ olmazsın
Saña ‘ālemlerüñ Rabbi dir elhemnā ve “*evḡaynā*”⁷⁸⁵

⁷⁷⁹ Necm 53 / 9.

O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu.

⁷⁸⁰ İnsan 76 / 23.

(Resūlüm!) Kur'an'ı sana biz, evet biz indirdik.

⁷⁸¹ Saf 61 / 13.

Seveceğiniz başka bir şey daha var: Allah'tan yardım ve yakın bir fetih. Müminleri (bunlarla) müjdele.

⁷⁸² Fetih 48 / 1.

Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik.

⁷⁸³ İsrā 17 / 70.

Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık. Onları, (çeşitli nakil vasıtaları ile) karada ve denizde taşıdık; kendilerine güzel güzel rızıklar verdik; yine onları, yarattıklarımızın birçoğundan cidden üstün kıldık.

⁷⁸⁴ Nas 114 / 3.

İnsanların İlāhi’na (sıḡmırım).

⁷⁸⁵ Nisa 4 / 163.

Biz Nuh’a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. Ve (nitekim) İbrahim’e, İsmail’e, İshak’a, Yakub’a, esbāta (torunlara), İsa’ya, Eyyüb’e, Yunus’a, Harun’a ve Süleyman’a vahyettik. Davud’a da Zebūr’u verdik.

- B260b 7570 Saña luḡından ol Ḥālīḡ dir “*a ‘ṭaynāke’l-kevser*”⁷⁸⁶
Keremler eyleyüp Rabb’ün dimiṣdür Nūḡ’a “*enceynā*”⁷⁸⁷
- 7571 Seni Rabbün kerīm itdi ŧefī‘ ol yā Resūlallāḡ
Ṣafāyī dir ki yā Rabbi anuñ ‘iṣḡına “*erḡamnā*”⁷⁸⁸

⁷⁸⁶ Kevser 108 / 1.

(Resūlüm!) Kuṣkusuz biz sana Kevser’i verdik.

⁷⁸⁷ Ankebut 29 / 15.

Fakat biz onu ve gemidekileri kurtardık ve bunu âlemlere bir ibret yaptık.

⁷⁸⁸ Bakara 2 / 286.

Allah her ŧahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar. Herkesin kazandığı (hayır) kendine, yapacağı (ŧer) de kendinedir. Rabbimiz! Unutursak veya hataya düşersek bizi sorumlu tutma. Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği işler de yükleme! Bizi affet! Bizi bağışla! Bize acı! Sen bizim mevlâmızsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et!

SONUÇ

XV. yüzyıl, klasik Türk edebiyatının artık sağlam temeller üzerinde yükselmeye ve klasik hüviyetini kazanmaya başladığı bir asır olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu asırda Türkçe, şâir ve münşîler tarafından daha önceki yüzyıllarda görülen yoğun tercümelerin yanında edebî bir lisan hâlini, daha da güçlü bir şekilde almaya başlamıştır. Bu çalışmada XV-XVI. yüzyıl şâirlerinden Sinoplu Safâyî'nin *Şerhü'l-İslâmi'n-Nûrânî* adlı mesnevisi konu edilmiştir. Eser Bosna Hersek Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nde (nr. R-491) olup katalogta “*Divan*” diye yer almaktadır. Ancak yaptığımız incelemede bu eserin divan olmayıp mesnevi olduğu tespit edilmiştir. Eserin adı hususunda ise kaynaklarda Sinoplu Safâyî'ye ait olarak gösterilen *Şerhü'l-İslâmi'n-Nûrânî* isimli herhangi bir esere tesadüf etmememize rağmen eserin 253b varacağındaki “Hâtimetü'l-Kitâbi fî Şerhi'l-İslâmi'n-Nûrânî ve Evsâfi Bâyezîd Hân ve İhsânehu'l-Hâkânî” başlıklı hâtîme bölümünde Safâyî eserin adını *Şerhü'l-İslâmi'n-Nûrânî* olarak verdiği için biz de eser adı olarak bunu kullandık. Eserin başka bir nüshasının mevcudiyetini bilmediğimiz için bunu teyit edemedik. Böylece Sinoplu Safâyî'nin yeni bir eserini ortaya çıkarmış olduk.

Çalışmanın birinci bölümünde Safâyî'nin hayatı, tasavvufî ve edebî kişiliği, tezkirecilerin değerlendirmeleri, şiir ve şâir hakkındaki görüşleri ele alındı. Dil ve üslûbu ile eserleri hakkında bilgi verildi. Bu bölümde Safâyî'nin hayatı hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmadığından onun elde mevcut eserlerinden ve ondan bahseden kaynaklardan hareketle hayatı aydınlatılmaya çalışıldı. Tezkire müelliflerince ve son dönemde yapılan çalışmalarda adı belirtilmeyen Safâyî'nin asıl adının Mustafa olduğu tespit edildi. Doğum ve ölüm tarihleri hakkında kesin bir bilgiye ulaşamamak da bir tahminde bulunuldu. XV. yüzyılın ilk çeyreğinde doğup XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde 110 yaşında vefat eden Safâyî'nin, *Şerhü'l-İslâmi'n-Nûrânî*'sinde yer alan Arapça kaside ve beyitler ayrıca konuyla alakalı olarak eserine dâhil ettiği Kur'ân âyetleri ve hadisler, bunun yanında eserin önemli bir kısmının Arapça'dan tercüme edilmiş olması onun Arapça'ya vukûfiyetini göstermektedir. Safâyî XV. yüzyıl İstanbul'unun en etkin tarikatı olan Zeynîliğe bağlıdır. Bunu kendisi eserinde belirtmiştir. Ancak onun Mevlevîliği ve Galata Mevlevîhânesinin ikinci yahut üçüncü şeyhi olması konusu kesin olarak çözüme kavuşturulamamıştır.

Eldeki kaynakların bu bilgiyi tam anlamıyla teyit edecek veriler sunmaması ve Galata Mevlevihânesi'nin kuruluşundan XVII. yüzyıla kadarki döneminin kesin olarak aydınlatılamamış olması kesin bir hüküm vermemizi zorlaştırmıştır. Ancak yine de onun Mevlevî olup olmadığını ortaya koyan argümanlar bu çalışmada sunulmaya çalışılmıştır. Safâyî'nin şâirliğini beğenen yegâne tezkire müellifi Sehî Beg'dir. Diğer tezkire yazarları onun şâirliği hakkında olumsuz görüş beyan etmişlerdir. Dil ve üslubunun girift olmamasına karşın hayal dünyasının da pek derinlikli olmaması tezkire yazarlarının bu kanaatini pekiştirmektedir. Fakat eldeki eserlerinin mesnevi tarzında olması ve divanının günümüze ulaşmamış olması, şâirliği hakkında kesin hükümler vermeyi güçleştirmektedir. Çünkü bu mesnevi hem tercüme bir eserdir hem de edebî kaygılarla yazılmamıştır. Bu çalışmada eserin hangi Arapça kaynaktan tercüme edildiği belirlenmeye çalışılmış ve öneri olarak İbrahim bin Muhammed bin Halef bin Hamdân'ın (Ebû İshâk) *Kitâbu Mu'cizâti'l-Enbiyâ*'sından tercüme edildiği dikkatlere sunulmuştur. Safâyî, Arapça kaynak eserinde yer alan bütün peygamberlerin mucizelerini tercüme almamasına rağmen yine de hacimli bir eser ortaya koymuştur.

Çalışmanın ikinci bölümü şekil incelemesine ayrılmıştır. Bu bölümde *Şerhü'l-İslâmi'n-Nûrânî*'de kullanılan aruz kalıplarına yer verilmiştir. Mesnevinin ana vezni olan "Mefâîlün / Mefâîlün / Feûlün" kalıbının hâricinde en fazla "Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün" vezninin kullanıldığı tespit edilmiştir. Safâyî aruzu çok iyi kullanan bir şâir olmadığı görülmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümü eserin muhtevasına ayrılmıştır. Metinde yer alan belli başlı şahıslar ve konular tasnif edilmiş, bunlar hakkında gerekli bilgiler verilerek eserde bunların hangi yönleriyle ele alındığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Safâyî eserini oluştururken Kur'ân'dan, diğer mukaddes kitaplardan, hadislerden, İslâm akâidi ve fıkından, İslâm tarihi üzerine yazılmış siyer, tarih vb. kitaplardan önemli ölçüde istifade etmiştir. O daha çok peygamber mucizelerini anlatan bir eser olsa da onun İslâm, iman, ihsan, îkân ve peygamberler tarihine dair vermiş olduğu bilgiler, eserin muhtasar bir İslâm ilmihali ve peygamberler tarihi olduğu intibamı uyandırmaktadır.

Bu çalışmanın dördüncü bölümü, eserin daha önce herhangi bir neşre konu olmayan *Şerhü'l-İslâmi'n-Nûrânî*'nin metnine ayrılmıştır. Bu bölümde eserin

tamamı Latin harflerine transkripsiyonlu bir şekilde aktarılmıştır. Eserin mükemmel olarak ikinci bir nüshasının olmaması yer yer sıkıntılar oluşturmuş metne eklenen kelime ve ekler [] ile okunamayan yerler ise (...) gösterilmiştir.

Bu çalışma ile Sinoplu Safâî'nin kaynaklarda yer almayan ve yanlış kataloglanan bir eseri gün yüzüne çıkartılmış, okuyucunun istifadesine sunulmuştur. Bu tezin Sinoplu Safâî'nin edebiyat tarihlerindeki yerinin belirlenmesi ve özellikle mucizât metinleriyle ilgili çalışmalara fayda sağlaması temenni edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdurrahmân Câmî: **Evliya Menkıbeleri [Nefahâtü'l-Üns]**, terc. Lâmiî Çelebi, hzl. Prof. Dr. Süleyman Uludağ, Prof. Dr. Mustafa Kara, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 626.
- Abdülkerim b. Hevâzin el-Kuşeyrî: **Kuşeyrî Risâlesi**, terc. Şeyhülislâm Hoca Sâdeddin Efendi, hzl. Mehmet Günyüzlü, Yasin Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 73.
- Ahterî Mustafa Muslihiddin el-Karahisari: **Ahterî-i Kebîr**, haz. H. Ahmet Kırkkılıç, Yusuf Sancak, TDK Yayınları, Ankara, 2009.
- Akar, Harun: “Heşt-Behişt (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin-Sözlük)”, dnş. Doç. Dr. Hanifi Vural, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat, 2010, s. 153-154.
- Akgündüz, Ahmet: “İtkânî”, **TDVİA**, c. 23, İstanbul, 2001, s. 464-465.
- Aksoy, Hasan: “Fetihnâme”, c. 12, **TDVİA**, İstanbul, 1995, s. 471.
- Aksu, İbrahim: “Aziz Mahmud Hüdayi Adına Kayıtlı Mevlid-i Şerif ve Mi’raciye Risalesi”, **Tasavvuf**, nr.24, İstanbul 2009, s.90.
- Albayrak, Nurettin: “Enûşirvân”, **TDVİA**, c. 11, İstanbul, 1995, s. 255-256.
- Ali Enver: **Semâ-hâne-i Edeb**, yay. haz. Prof. Dr. Sadık Erdem, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013, s. 120-121.

- Algül, Hüseyin: “Ebû Eyyûb el-Ensârî”, **TDVİA**, c. 10, İstanbul, 1994, s. 123-124.
- “Hamza”, **TDVİA**, c. 15, İstanbul, 1997, s. 500-502.
- “Mescid-i Kubâ”, **TDVİA**, c. 29, İstanbul, 2004, s. 279.
- Altıkulaç, Tayyar: “Hammâd b. Seleme”, **TDVİA**, c. 15, İstanbul, 1997, s. 488.
- “Sehâvî, Alemüddin”, **TDVİA**, c. 36, İstanbul, 2009, s. 311.
- Arslantaş, Nuh: “Zünüvâs”, **TDVİA**, c. 44, İstanbul, 2013, s. 512.
- Âşık Çelebi: **Meşâ’irü’ş-Şu‘arâ: İnceleme-Metin**, yay. haz. Prof. Dr. Filiz Kılıç, c. 3, bs. 1, İstanbul, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2010, s. 1290-1291.
- Ata, Mehmet Mahfuz: “Kevâşî”, **TDVİA**, c. 25, İstanbul, 2002, s. 341.
- Atasoy, İhsan v.d.: **Sahabiler Ansiklopedisi**, Nesil Yayınları, İstanbul, 2014, s. 254-258.
- Ateş, Süleyman: “Cüneyd-i Bağdadî”, **TDVİA**, c. 8, İstanbul, 1993, s. 119-120.
- Atik, M. Kemal: “Ca‘berî”, **TDVİA**, c. 6, İstanbul, 1992, s. 527-528.
- Avcı, Câsim: “Kûfe”, **TDVİA**, c. 26, İstanbul, 2002, s. 339.
- Aybakan, Bilal: “Şâfî”, **TDVİA**, c. 38, İstanbul, 2010, s. 223-224.
- Aycan, İrfan: “Ebû Süfyân”, **TDVİA**, c. 10, İstanbul, 1994, s. 230-231.

- Aydemir, Abdullah: **Tefsirde İsrâiliyyât**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, t.y., s. 218-219.
- Aydın, Mahmut: “Yahyâ”, **TDVİA**, c. 43, İstanbul, 2013, s. 232-234.
“Zekeriyâ”, **TDVİA**, c. 44, İstanbul, 2013, s. 210-211.
- Aydınlı, Abdullah: “Ebü’d-Derdâ”, **TDVİA**, c. 10, İstanbul, 1994, s. 310-311.
“Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman”, **TDVİA**, c. 8, İstanbul, 1993, s. 494.
- Aytekin, Arif: “Bâbertî”, **TDVİA**, c. 4, İstanbul, 1991, s. 377-378.
- Ayverdi, İlhan: **Misalli Büyük Türkçe Sözlük - Kubbealtı Lugatı**, bs. 2, Kubbealtı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 1220.
- Azamat, Nihat: “Divane Mehmed Çelebi”, c. 9, **TDVİA**, İstanbul, 1994, s. 436-437.
- Azizova, Elnure: “Zülmecaz”, **TDVİA**, c. 44, İstanbul, 2013, s. 570-571.
- Babinger, Franz: **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, çev. Prof. Dr. Çoşkun Üçok, 2. bs., Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.
- Başaran, Selman: “Huzeyfe b. Yemân”, **TDVİA**, c. 18, İstanbul, 1998, s. 434.
- Batuk, Cengiz: “Nemrud”, **TDVİA**, c. 32, İstanbul, 2006, s. 554-555.
- Bilge, Mustafa L.: “Cidde”, **TDVİA**, c. 7, İstanbul, 1993, s. 524.
- Bozkurt, Nebi; Küçükaşçı, Mustafa Sabri: “Medîne”, **TDVİA**, c. 28, İstanbul, 2003, s. 305.

- “Mekke”, **TDVİA**, c. 28, İstanbul, 2003, s. 556-557.
- Bozkurt, Nebi: “Mescid-i Hayf”, **TDVİA**, c. 29, İstanbul, 2004, s. 277-278.
- Bursalı Mehmed Tahir [Olgun]: **Osmanlı Müellifleri**, c. 3, İstanbul, Matbaa-i Âmire, h. 1342, s. 80.
- Büyükkarcı Yılmaz, Fatma: “Divan Edebiyatında Nakş ve Nakkaş 1: İlk Yüzyıllar”, **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, nr. 12, İstanbul, 2014, s. 13.
- Canan, İbrahim: “Enes b. Mâlik”, **TDVİA**, c. 11 İstanbul, 1995, s. 234-235.
- Cebecioğlu, Ethem: “Hallac-ı Mansur”, **Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 30, nr. 1, Ankara, 1988, s. 333-338, 348.
- Celâl Settârî: **Züleyhâ'nın Aşk Derdi – Hz. Yusuf Kıssası**, çev. Mehmet Kanar, İnsan Yayınları, 1998.
- Cerrahoğlu, İsmail: “Abdullah b. Mes‘ûd”, **TDVİA**, c. 1, İstanbul, 1988, s. 114-115.
- Çakan, İsmail L.; Eroğlu, Muhammed: “Abdullah b. Abbas b. Abdülmuttalib”, **TDVİA**, c. 1, İstanbul, 1988, s. 76-79.
- Çakan, İsmail Lütfü: “Bilâl b. Hâris”, **TDVİA**, c. 6, İstanbul, 1992, s. 153.
- “el-Câmi‘u’s-Sahîh”, **TDVİA**, c. 7, İstanbul, 1993, s. 129.
- Çakır, Müjgân: **Mu‘cizeler Kitabı, Klasik Türk Edebiyatında Müstakil Mu‘cizât Metinleri, Mu‘cizât-ı Enbiyâ Tercümesi, Sinanoğlu Za‘îfi – Mu‘cizât-ı Mustafa**

(**İnceleme – Sadeleştirme – Metin**), Büyüyenay Yayınları, İstanbul, 2015.

- Çelebi, İlyas: “Hızır”, **TDVİA**, c. 17, İstanbul, 1998, s. 406-408.
- Çeltik, Halil: “Ömer Ferit Kam ve Âsâr-ı Edebiye Tedkikatı”, (danş. Prof. Dr. Cemal Kurnaz), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), Ankara, 1997, s. 128.
- Çetin, Abdurrahman: “Şâtıbî, Kâsım b. Firruh”, **TDVİA**, c. 38, İstanbul, 2010, s. 376.
- Çetin, Osman: “Horasan”, **TDVİA**, c. 18, İstanbul, 1998, s. 238.
- Demir, Mahmut; Özafşar, Mehmet: “Vehb b. Münebbih”, **TDVİA**, c. 42, İstanbul, 2012, s. 608-609.
- Demirli, Ekrem: “Sadreddin Konevî”, **TDVİA**, c. 35, İstanbul, 2008, s. 420-421.
- Devellioğlu, Ferit: **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, bs. 16, haz. Aydın Sami Güneyçal, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 1999.
- DİA: “Abbas”, **TDVİA**, c. 1, İstanbul, 1988, s. 16-17.
- Dilçin, Cem: **Yeni Tarama Sözlüğü**, TDK Yayınları, Ankara, 1983.
- Doğan, Muhammet Nur: **Fâtih Dîvânı ve Şerhi**, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2014, s. 41-62.
- Ebu'l-Velîd Muhammed el-Ezrâkî: **Kâbe ve Mekke Tarihi**, terc. Y. Vehbi Yavuz, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1980, XV+432 s.
- Ebû Muhammed Abdülmelik bin Hişâm bin Eyyûb el-Himyerî: **İslam Tarihi – Siret-i İbn Hişâm– es-Sîretü'n-Nebeviyye**, c. 1, terc.

- Doç. Dr. Abdülvehhâb Öztürk, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2014, s. 67.
- ed-Dûrî, Abdülazîz: “Bağdat”, **TDVİA**, c. 4, İstanbul, 1991, s. 425-426.
- Efendioğlu, Mehmet: “Saîd b. Cübeyr”, **TDVİA**, c. 35, İstanbul, 2008, s. 552-553.
- “Saîd b. Zeyd”, **TDVİA**, c. 35, İstanbul, 2008, s. 580-581.
- “Suheyb b. Sinân”, **TDVİA**, c. 37, İstanbul, 2009, s. 476-477.
- “Zübeyr b. Avvâm”, **TDVİA**, c. 44, İstanbul, 2013, s. 522-523.
- el-A‘zamî, M. Mustafa: “Buhârî, Muhammed b. İsmâil” **TDVİA**, c. 6, İstanbul, 1992, s. 368-369.
- Eren, Mehmet: “Ümmü Ma‘bed”, **TDVİA**, c. 42, İstanbul, 2012, s. 325-326.
- Erul, Bünyamin: “Talha b. Ubeydullah”, **TDVİA**, c. 39, İstanbul, 2010, s. 504-505.
- “Ümmü Eymen”, **TDVİA**, c. 42, İstanbul, 2012, s. 317.
- “Zeyd b. Hârise”, **TDVİA**, c. 44, İstanbul, 2013, s. 319-320.
- “Zeyd b. Sâbit”, **TDVİA**, c. 44, İstanbul, 2013, s. 321-322.
- Erdemir, Avni: “Sinoplu Safâyî ve Bir Eseri: Terceme-i Vasâyâ-yı Şeyh Vefâ”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, nr. 9, Konya, 2001, s. 219-235

- Erünsal, İsmail: “Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları I: II. Bayezid Devrine Ait Bir İn’âmât Defteri”, **İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi**, No: 10-11, İstanbul, 1981, s. 303-342.
- Esrar Dede: **Tezkire-i Şu‘arâ-yı Mevleviyye: İnceleme-Metin**, yay. haz. Dr. İlhan Genç, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2000, s.288-290.
- Evliya Çelebi b. Derviş Mehemed Zillî: **Evliya Çelebi Seyahatnâmesi**, c. IX, bs. 1, hzl. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Prof. Dr. Robert Dankoff, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 398.
- Fayda, Mustafa: “Abdullah b. Selâm”, **TDVİA**, c. 1, İstanbul, 1988, s. 134-135.
- “Âişe”, **TDVİA**, c. 2, İstanbul, 1989, s. 201-202.
- “Ammâr b. Yâsir”, **TDVİA**, c. 3, İstanbul, 1991, s. 75.
- “Bilâl-i Habeşî”, **TDVİA**, c. 6, İstanbul, 1992, s. 152-153.
- “Ebû Bekir”, **TDVİA**, c. 10, İstanbul, 1994, s. 101, 104.
- “İbn İshak”, **TDVİA**, c. 20, İstanbul, 1999, s. 93-96.
- “Muhammed”, **TDVİA**, c. 30, İstanbul, 2005, s. 408-423.
- “Ömer”, **TDVİA**, s. 34, İstanbul, 2007, s. 44-46.
- Fığlalı, Ethem Ruhi: “Ali”, **TDVİA**, c. 2, İstanbul, 1989, s. 371.
- “Ebû Tâlib”, **TDVİA**, c. 10, İstanbul, 1994, s. 237-238.

- “Hasan”, **TDVİA**, c. 16, İstanbul, 1997, s. 282-285.
- “Hüseyin”, **TDVİA**, c. 18, İstanbul, 1998, s. 518-520.
- Gelibolulu Mustafa Âli: **Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı**, yay. haz. Dr. Mustafa İsen, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1994, s. 158.
- Göksoy, İsmail Hakkı: “Sri Lanka”, **TDVİA**, c. 37, İstanbul, 2009, s. 425.
- Gölpınarlı, Abdülbâki: **Mevlânâ Celâleddin – Hayatı, Eserleri, Felsefesi**, bs. 6, İnkılap Yayınları, İstanbul, 1999, s. 49, 66, 85.
- Görmez, Dursun: “Yayaköylü Ahmed Reşîd Efendi'nin Şerh-i Nuhbe-i Vehbî Adlı Eseri (İnceleme-Metin), (danş. Prof. Dr. Âdem Ceyhan), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa, 2008, s. 146, 222, 446.
- Güç, Ahmet: “Sâlih”, **TDVİA**, c. 36, İstanbul, 2009, s. 33.
- Gündüz, Şinasi: “Şît”, **TDVİA**, c. 39, İstanbul, 2010, s. 214-215.
- Günel, Fuat: “Hira”, **TDVİA**, c. 18, İstanbul, 1998, s. 122.
- Hamidullah, Muhammed: “Hayber”, **TDVİA**, c. 17, İstanbul, 1998, s. 21.
- “Huneyn Gazvesi”, **TDVİA**, c. 18, İstanbul, 1998, s. 376.
- Harman, Ömer Faruk: “Bel'âm b. Bâ'ûrâ” **TDVİA**, c. 5, İstanbul, 1992, s. 389.
- “Dâvûd”, **TDVİA**, c. 9, İstanbul, 1994, s. 21-24.
- “Firavun”, **TDVİA**, c. 13, İstanbul, 1996, s. 118-120.

“İbrahim”, **TDVİA**, c. 21, İstanbul, 2000, s. 266-272

“İlyâs”, **TDVİA**, c. 22, İstanbul, 2000, s. 160-162.

“İsâ”, **TDVİA**, c. 22, İstanbul, 2000, s. 465-472.

“İshak”, **TDVİA**, c. 22, İstanbul, 2000, s. 519-521

“İsmâil”, **TDVİA**, c. 23, İstanbul, 2001, s. 76-80.

“Hârûn”, **TDVİA**, c. 16, İstanbul, 1997, s. 254-255.

“Meryem”, **TDVİA**, c. 29, İstanbul, 2004, s. 236-241.

“Mûsâ”, **TDVİA**, c. 31, İstanbul, 2006, s. 207-212.

“Ya‘kûb”, **TDVİA**, c. 43, İstanbul, 2013, s. 274-275.

“Yûnus”, **TDVİA**, c. 43, İstanbul, 2013, s. 597-598.

“Yûsuf”, **TDVİA**, c. 44, İstanbul, 2013, s. 1-4.

Hatiboğlu, İbrahim:

“Sa‘d b. Ebû Vakkâs”, **TDVİA**, c. 35, İstanbul, 2008, s. 372-373.

“Selmân-ı Fârisî”, **TDVİA**, c. 36, İstanbul, 2009, s. 441-443.

“Şu‘be b. Haccâc”, **TDVİA**, c. 39, İstanbul, s. 224-225.

Hızlı, Prof. Dr. Mefâil:

“Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 17, nr. 1, Bursa, 2008, s. 37.

İbn al-Kalbî:

Putlar Kitabı (Kitâb al-Asnâm), hzl. Beyza Düşüngen, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1969, s. 28.

- İbn Hacer el-Askalânî: **Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi**, c. 1, bs. 2, terc. Naim Erdoğan, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 209.
- Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi**, c. 2, bs. 2, terc. Naim Erdoğan, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 577.
- İbn Hişâm: **Hız. Muhammed'in Hayatı (es-Siretü'n-Nebeviyye)**, c. I, çev. Prof. Dr. İzzet Hasan – Prof. Dr. Neşet Çağatay, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1971, s. 92
- İbnü'l-Esîr: **İslâm Tarihi, el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi**, c. 1, çev. Dr. Ahmet Ağırakça vd., Bahar Yayınları, İstanbul, 1985, s. 37.
- İbn Kesîr: **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, c. 2, Çağrı Yayınları, s. 227-228, <http://www.islam-tr.net/konu/hasr-suresi-16-ayet-meali-ve-60-sene-ibadet-eden-rahabin-sonu-bersisa.26829/> Erişim Tarihi: 14.06.2017.
- İbrahim bin Muhammed bin Halef bin Hamdân (Ebû İshâk): **Kitâbu Mu'cizâti'l-Enbiyâ**, Süleymaniye Kütüphanesi İzmir nr. 131.
- İmam Nevevî: **Riyâzü's-Sâlihîn**, terc. Mehmet Türk, bs. 1, Kitap Dünyası Yayınları, İstanbul, 2015, s. 158.
- İmam Şa'rânî: **Velîler Ansiklopedisi – et-Tabakâtü'l-Kübrâ**, c. 1-2, terc. Abdülkadir Çiçek, Erkam Yayınları, İstanbul, 1986, s. 474-475.
- İnalçık, Halil: “Orhan”, **TDVİA**, c.33, İstanbul, 2007, s. 375-386.
- “Osman I”, **TDVİA**, c.33, İstanbul, 2007, s. 443-453.

- İpek, İsmet: “Seyyid Mehmed Tevfik’in Neş’e Adlı Eseri ve İncelemesi (Abdurrahman Câmî’den Gazel ve Kaside Şerhleri), (danş. Prof. Dr. A. Azmi Bilgin), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2015.
- İpekten, Haluk: **Divan Edebiyatında Edebi Muhitler**, MEB Yayınları, 1. bs., İstanbul, 1996, s.44.
- İzgi, Cevat: “Fâsî, Takıyüddin”, **TDVİA**, c. 12, İstanbul, 1995, s. 212.
- Kandemir, M. Yaşar: “Abdullah b. Amr b. Âs”, **TDVİA**, c. 1, İstanbul, 1988, s. 85.
- “Ahmed b. Hanbel”, **TDVİA**, c. 2, İstanbul, 1989, s. 75-77.
- “Ebû Dâvûd es-Sicistânî”, **TDVİA**, c. 10, İstanbul, 1994, s. 119-121.
- “Ebû Hüreyre”, **TDVİA**, c. 10, İstanbul, 1994, s. 160-162.
- “Ebû Mûsâ el-Eş‘arî”, **TDVİA**, c. 10, İstanbul, 1994, s. 190-191.
- “el-Câmi‘u’s-Sahîh”, **TDVİA**, c. 7, İstanbul, 1993, s. 144.
- “el-Câmi‘u’s-Sahîh”, **TDVİA**, c. 7, İstanbul, 1993, s. 124.
- “el-Muvatta”, **TDVİA**, c. 31, İstanbul, 2006, s. 416.
- “el-Müsned”, **TDVİA**, c. 32, İstanbul, 2006, s. 104.

- “Hafsa”, **TDVİA**, c. 15, İstanbul, 1997, s. 119-120.
- “Hatıce”, **TDVİA**, c. 16, İstanbul, 1997, s. 465-466.
- “İbn Mâce”, **TDVİA**, c. 20, İstanbul, 1999, s. 161.
- “Muâz b. Cebel”, **TDVİA**, c. 30, İstanbul, 2005, s. 338.
- “Müslim b. Haccâc”, **TDVİA**, c. 32, İstanbul, 2006, s. 93-94.
- “Nevevî”, **TDVİA**, c. 33, İstanbul, 2007, s. 45-48.
- “Saîd b. Müseyyeb”, **TDVİA**, c. 35, İstanbul, 2008, s. 563-564.
- “Tirmizî”, **TDVİA**, c. 41, İstanbul, 2012, s. 202-203.
- Kapar, Mehmet Ali: “Ebû Cehil”, **TDVİA**, c. 10, İstanbul, 1994, s. 117.
- “Ebû Leheb”, **TDVİA**, c. 10, İstanbul, 1994, s. 178-179.
- Kara, Mustafa: “Dâvûd et-Tâî”, **TDVİA**, c. 9, İstanbul, 1994, s. 48-49.
- Karaman Hayrettin vd.: **Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli**, bs. 27, TDV Yayınları, Ankara, 2014.
- Karaman, M. Lütfullah: “Filistin”, **TDVİA**, c. 13, İstanbul, 1996, s. 89.
- Kâtip Çelebi: **Keşfü’z-Zunûn an Esâmi’l-Kütübi ve’l-Fünûn**, c. 2, terc. Rüştü Balcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2014, s. 655.
- Kaya, Mahmut: “Sokrat”, **TDVİA**, c. 37, İstanbul, 2009, s. 352-353.
- Kayabaşı, Bekir: “Kâf-zâde Fâ’izî’nin Zübdetü’l-Eş’âr’ı”, dnş. Yrd. Doç. Dr. Hasan Kavruk, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler

- Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Malatya, 1997, s. 375.
- Kılıç, M. Erol: “İbnü’l-Arabî, Muhyiddin”, **TDVİA**, c. 20, İstanbul, 1999, s.493-495.
- Kınalı-zade Hasan Çelebi: **Tezkiretü’ş-Şuarâ**, yay. haz. Dr. İbrahim Kutluk, c.1, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989, s. 566.
- Kırca, Celal: “Semûd”, **TDVİA**, c. 36, İstanbul, 2009, s. 500-501.
- Köksal, Mustafa Âsım: **Peygamberler Tarihi**, c. 1, bs. 18, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2013.
- Peygamberler Tarihi**, c. 2, bs. 18, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2013.
- Kurşun, Zekeriya: “Hicaz”, **TDVİA**, c. 17, İstanbul, 1998, s. 437.
- Kut, Günay: **Heşt Bihişt: The Tezkire by Sehi Beg, An Analysis of the First Biographical Work on Ottoman Poets with a Critical Edition Based on MS. Süleymaniye Library, Ayasofya O. 3544**, ed. Şinasi Tekin, Gönül Alpay Tekin, Cambridge, Harvard Üniversitesi Yayınları, 1978, s. 205-206.
- Kuzgun, Şaban: “Hâcer”, **TDVİA**, c. 14, İstanbul, 1996, s. 431-433.
- Küçük, Abdurrahman: “Beytülma‘mûr” **TDVİA**, c. 6, İstanbul, 1992, s. 94-95.
- Küçük, Raşit: “Abâdile”, **TDVİA**, c. 1, İstanbul, 1988, s. 7.
- “Abdullah b. Mübarek”, **TDVİA**, c. 1, İstanbul, 1988, s. 123.
- “Ebû Saîd el-Hudrî”, **TDVİA**, c. 10, İstanbul, 1994, s.223.

- Küçükaşcı, Mustafa Sabri: “Tâif”, **TDVİA**, c. 39, İstanbul, 2010, s. 443-444.
- “Zemzem”, **TDVİA**, c. 44, İstanbul, 2013, s. 42.
- Latîfî: **Tezkiretü’ş-Şu‘arâ ve Tabsıratü’n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)**, yay. haz. Yrd. Doç. Dr. Rıdvan Canım, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2000, s.355-356.
- Mehmed Salâhî: **Kâmûs-ı Osmânî**, c. 4, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul, h. 1322, s. 32.
- Mehmed Süreyya: **Sicill-i Osmanî**, yay. haz. Nuri Akbayır, c. 5, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s. 1430.
- Mehmed Zâkir Şükrü Efendi: **Die Istanbuler Derwisch-Konvente Und Ihre Scheiche (Mecmûa-i Tekâyâ)**, yayına hazırlayan, M. Serhan Tayşî- Klaus Kreiser, Friburg, 1980, s.43
- Moberg, A.: “Necrân”, **MEB İA**, c. 9, MEB Yayınları, İstanbul, 1964, s. 166.
- Sâkıb Mustafa Dede: **Sefîne-i Nefise-i Mevleviyân**, c. 1, Mısır, h. 1283, Matbaa-i Vehbiyye, s. 47.
- Müslim: Cennet 81, <http://fasiharapca.com/allah-tan-rahmetini-umid-etmek-arapca-turkce-hadisi-serifler-riyazus-salihin/15962> Erişim tarihi: 17.02.2016
- Mütercim Âsım Efendi: **Burhân-ı Katı**, haz. Mürsel Öztürk, Derya Örs, TDK Yayınları, Ankara, 2000.
- el-Okyânûsu’l-Basît fî Tercemeti’l-Kâmûsi’l-Muhît Tercümesi**, c. 1, hzl. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 526.

el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît Tercümesi, c. 3, hzl. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 2443.

el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît Tercümesi, c. 4, hzl. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 3922.

el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît Tercümesi, c. 6, hzl. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2014, s. 5891.

Ocak, Ahmet Yaşar:

İslam Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü, bs. 1, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2012.

Olguner, Fahrettin:

“Eflatun”, **TDVİA**, c. 10, İstanbul, 1994, s. 469-470.

Onay, Ahmet Talât:

Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, hzl. Doç. Dr. Cemal Kurnaz, TDV Yayınları, Ankara, 1993, s. 212.

Osmânzâde Hüseyin Vassâf:

Sefîne-i Evliyâ, c. 1, hzl. Prof. Dr. Mehmet Akkuş, Prof. Dr. Ali Yılmaz, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 283-284.

Önen, Yücel:

“Kırk Su'al (İnceleme-Metin-Sözlük)”, dnş. Yrd. Doç. Dr. Kadir Güler, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya, 2009, s. 192-198.

Öngören, Reşat:

“İbrâhim b. Edhem”, **TDVİA**, c. 21, İstanbul, 2000, s. 293-295.

“Ma‘rûf-ı Kerhî”, **TDVİA**, c. 28, İstanbul, 2003, s. 67-68.

Tarihte Bir Aydın Tarikatı Zeynîler, İstanbul, İnsan Yayınları, 2003.

“Zeyniyye”, **TDVİA**, c. 44, İstanbul, 2013, s. 367-370.

“Zeynüddin el-Hâfî”, **TDVİA**, c. 44, İstanbul, 2013, s. 375.

Önkal, Ahmet:

“Abdurrahmân b. Avf”, **TDVİA**, c. 1, İstanbul, 1988, s. 157.

“Ebû Ubeyde b. Cerrâh”, **TDVİA**, c. 10, İstanbul, 1994, s. 249-250.

“Müseylimetülkezzâb” **TDVİA**, c. 32, İstanbul, 2006, s. 90.

“Übey b. Halef, **TDVİA**, c. 42, İstanbul, 2012, s. 272.

Özaydın, Abdülkerim:

“Ezrâkî, Ebü'l-Velîd”, **TDVİA**, c.12, İstanbul, 1995, s. 68-69.

“İbn Mukle”, **TDVİA**, c. 20, İstanbul, 1999, s. 211-212.

Özcan, Azmi:

“Sind”, **TDVİA**, c. 37, İstanbul, 2009, s. 242.

Özdemir, Fatma:

“Tuhfe-i Nâilî Metin ve Muhtevâ II. Cilt s. 468-734”,
dnş. Doç. Dr. Alim Yıldız, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas, 2011, s. 269-270.

Özel, Ahmet:

“Atâ b. Yesâr”, **TDVİA**, c. 4, İstanbul, 1991, s. 37-38.

- Özer, Zübeyde: “Cevheretü’l-Bidâye ve Dürretü’n-Nihâye (İnceleme-Metin-Sözlük)”, dnş. Doç. Dr. Murat Ali Karavelioğlu, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2015, s. 162.
- Özgüdenli, Osman Gazi: “İsfahan”, **TDVİA**, c. 22, İstanbul, 2000, s. 497.
- Öztuna, Yılmaz: **Türk Musikîsi Kavram ve Terimleri Ansiklopedisi**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 148.
- Öztürk, Levent: “Necâşî, Ashame”, **TDVİA**, c.32, İstanbul, 2006, s. 476.
- Öztürk, Mustafa: “Sehl et-Tüsterî”, **TDVİA**, c. 36, İstanbul, 2009, s. 321-323.
- Öztürk, Zehra: “Züleyha”, **TDVİA**, c. 44, İstanbul, 2013, s. 552.
- Pala, İskender: **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2000, s. 416.
- “İskender mi Zülkarneyn mi?” **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, c. XXVI, İstanbul, s. 117-121.
- Polat, Selahattin: “Abdurrahmân b. Hâris”, **TDVİA**, c. 1, İstanbul, 1988, s. 164.
- Reşîdüddin Vatvat: **Hazret-i Ali’nin Yüz Sözü (Gül-i Sad-Berg)**, çev. Hocazâde Abdülaziz Efendi, yay. haz. Prof. Dr. Adem Ceyhan, 2. bs., Buhara Yayınları, İstanbul, 2011, s.145.
- Riyâzî: **Riyâzu’s-Şu‘arâ**, Nuruosmâniye Ktp., No: 3724, vr. 95b.

- Sağani: **Mevzûât**, Dâru'l-Me'mun li't-turas, Dımaşk, 1405, s. 53.
- Sandıkçı, Kemal: “Âmir b. Führeyre”, **TDVİA**, c. 3, İstanbul, 1991, s. 65-66.
- Saraç, M. A. Yekta: **Klasik Edebiyat Bilgisi, Biçim-Ölçü-Kâfiye**, Gökkubbe Yayınları, 7. bs., İstanbul, 2013, s. 257.
- Serin, Muhittin: “İbnü'l-Bevvâb”, **TDVİA**, c. 20, İstanbul, 1999, s. 534-535.
- Seyyid Muhammed Nur: **Noktatü'l-Beyân**, haz. Baki Yaşa Altınok, Oba Yayıncılık, Ankara, 2000, s. 185.
- Seyyid Mustafa Rasim Efendi: **Tasavvuf Sözlüğü – Istılâhât-ı İnsân-ı Kâmil**, hzl. İhsan Kara, İnsan Yayınları, İstanbul, 2008, s. 610.
- Sinanoğlu, Mustafa: “Sînâ”, **TDVİA**, c. 37, İstanbul, 2009, s. 222.
- Şentürk, Ahmet Atillâ: **Osmanlı Şiiri Kılavuzu**, c. 1, bs. 1, OSEDAM Yayınları, İstanbul, 2016, s. 72.
- Tatlı, Bekir: “Hadîs Tekniği Açısından Cibrîl Hadîsi ve İslâm Düşüncesine Yansımaları”, (danş. Doç. Dr. Bünyamin Erul), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2005.
- Tekineş, Ayhan: “Saîd b. Âs”, **TDVİA**, c. 35, İstanbul, 2008, s. 549.
- Tobay, Ahmet: “Ebû Nu‘aym el-İsfahânî Hayatı ve Eserleri”, **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, nu. 11-12, İstanbul, 1997, s. 81-88.
- Toksarı, Ali: “Katâde b. Nu‘mân”, **TDVİA**, c. 25, İstanbul, 2002, s. 24.

- Tomar, Cengiz: “Yemen”, **TDVİA**, c. 43, İstanbul, 2013, s. 402.
- Topuzoğlu, Tevfik Rüştü: “Halil b. Ahmed”, **TDVİA**, c. 15, İstanbul, 1997, s. 309-311.
- Tulum, Mertol: **XVII. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı**, TDK Yayınları, Ankara, 2011.
- Turgut, Kadir: “Ebü’l-Vefâ Muslihiddin Mustafa’nın Farsça Şiirleri”, (Danş. Prof. Dr. Mustafa Çiçekler), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2009, s. 31-38.
- Tümer, Günay: “Circîs”, **TDVİA**, c. 8, İstanbul, 1993, s. 26.
- Türer, Osman: “Fudayl b. İyâd”, **TDVİA**, c. 13, İstanbul, 1996, s. 208-209.
- Uludağ, Süleyman: “Abdülkâdir-i Geylânî”, **TDVİA**, c. 1, İstanbul, 1988, s. 234-235.
- “Hasan-ı Basrî”, **TDVİA**, c. 16, İstanbul, 1997, s.291-292.
- “Kâşânî, Abdürrezzâk”, **TDVİA**, c. 25, İstanbul, 2002, s. 5.
- “Serî es-Sakatî”, **TDVİA**, c. 36, İstanbul, 2009, s. 564.
- “Sidretü’l-Müntehâ”, **TDVİA**, c. 37, İstanbul, 2009, s. 151.
- Uzluk, Feridun Nafiz: **Fatih Devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi**, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Doğuş Limited Şirketi Matbaası, Ankara, 1958, s. 74.
- Uzun, Mustafa: “Burak”, **TDVİA**, c. 6, İstanbul, 1992, s. 418.

- “Muhammed (İslâm Kültüründe Hz. Muhammed / Türk Edebiyatı)”, **TDVİA**, c. 30, İstanbul, 2005, s. 457-459.
- Uzunpostalıcı, Mustafa: “Ebû Hanîfe”, **TDVİA**, c. 10, İstanbul, 1994, s. 131-138.
- Ünal, Saadettin: “Kâbe”, **TDVİA**, c. 24, İstanbul, 2001, s. 14-15.
- Ünver, İsmail: “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, **Ankara Üniversitesi Türkoloji Dergisi**, c. XI, sy. 1, Ankara, 1993, s. 51-89.
- Ünver, İsmail: “Galata Mevlevî-hânesi Şeyhleri”, **Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies**, c. XIV, İstanbul, 1994, s.195-219.
- Yardım, Ali: “Esmâ bint Ebû Bekir es-Sıddîk”, **TDVİA**, c. 11, İstanbul, 1995, s. 402-403.
- Yavuz, Salih Sabri: “Mi’râc”, **TDVİA**, c. 30, İstanbul, 2005, s. 134.
- Yeniterzi, Emine: “Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi** – Klasik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı – Prof. Dr. Turgut Karabey Armağanı, vol. 3, issue 15, Ordu, 2010, pp. 311.
- Yıldız, Hakkı Dursun: “Abdullâh b. Zübeyr b. Avvâm”, **TDVİA**, c. 1, İstanbul, 1988, s. 145-146.
- Yıldız, Musa: “Sinoplu Safâyî ve Vasâyâ-yı Şeyh Vefâ Adlı Manzûmesi”, **Bir Semte Vefa (Vefa Senti Dünü Bugünü Yarını Sempozyumu / 3-5 Kasım 2006, Bilim-Sanat Vakfı)**, yay. hzl. N. Bilge Özel İmanov, Yunus Uğur, Klasik Yayınları, İstanbul, 2009, s. 146.

- Yılmaz, Hasan Kamil: “Sühreverdî, Şehâbeddîn”, **TDVİA**, c. 38, İstanbul, 2010, s. 40-42.
- Yılmaz, Mehmet: **Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1992, s. 111-112.
- Yiğit, İsmail: “Osman”, **TDVİA**, c. 33, İstanbul, 2007, s. 438-443.
- “Tebük Gazvesi”, **TDVİA**, c. 40, İstanbul, 2011, s. 228-230.
- Yolcu, Ekrem: Tebbet Sûresi, <http://www.enfal.de/tebbet.htm> Erişim Tarihi: 12.02.2016.
- Yurdanur, Cengizhan: **Türk Edebiyatına Analitik Bakış**, İstanbul, Reba Yayınları, 2000, s.339.
- Zülfe, Ömer: “Refref”, **TDVİA**, c. 34, İstanbul, 2007, s. 535.

<http://hadis.resulullah.org/index.php?s=oku&id=2713> Erişim tarihi: 08.06.2016

ÖZGEÇMİŞ

1981 Adıyaman / Kâhta doğumlu. Ortaöğrenimini İstanbul'da tamamladıktan sonra 1999 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde lisans öğrenimine başladı. 2004 yılında aynı üniversitede tezsiz yüksek lisans, 2007 yılında da Eski Türk Edebiyatı alanında tezli yüksek lisansını bitirdi. 2012 yılında doktora öğrenimine başladı. Halen İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır.